

SOHBETLER

KEN'AN RİFAÎ

SOHBETLER

KEN'AN RİFÂÎ

KUBBEALTI NEŞRİYÂTI - 75

I. Baskı: 1992
II. Baskı: 2000

İsteme Adresi
Kubbealtı İktisâdî işletmesi
Peykhâne Sk. No:3 34400 Çemberlitaş / İstanbul
Tel: (0212) 516 23 56 Faks: (0212) 638 02 72
Posta Çek No: 337056

Dizgi
Kubbealtı Dizgi Merkezi
Tel: (0212) 516 23 56

Baskı
Seçil Ofset
Tel: (0212) 629 06 15

İstanbul - Eylül 2000

ISBN 975 - 7663 - 63 - 8

SOHBETLER

KEN'AN RİFÂÎ

II. BASKI

KEN'AN RİFÂÎ

1867'de Selânik'te dünyâya gelen Ken'an Rifâî, Filibe hânedânından Hacı Hasan Bey'in oğlu Abdülhalim Bey'le Hatîce Cenan Hanım'ın çocuklarıdır. Oğluna mânevî dünyânın, Allah yolunun kapılarını açan annesi Hatîce Cenan Hanım daha sonra, onu kendi mürşidi Şeyh Ethem Efendi'ye teslim etmiş, bu sûretle Ken'an Rifâî'nin mânevî şahsiyeti bu müstesnâ kaynaklardan beslenerek kıvâmını bulma yoluna girmiştir.

İstanbul'da Galatasaray Sultânîsi'ne devam edip bu mektebi bitirdikten sonra Bâbıâli Hâriciye Kalemi'nde vâzife almış, Acem Mektebi'nde verilen tabiat muallimliğini yaparken Posta-Telgraf Nezâreti'nde Alman Müşâvir Groll'un muâvinliğine getirilmiş, bu arada da Hukuk Fakültesi'ne devam etmiştir.

İç ve dış irfânı et-tırnak bilen Ken'an Rifâî, günün birinde kendini Maarif çatısı altında bularak sırasıyle Balıkesir İdâdîsi, Adana, Manastır, Üsküp, Trabzon Maarif Müdürlükleri, daha sonra Numûne-i Terakkî ve Medîne-i Münevvere İdâdî-i Hamidî Müdürlükleri yapmış, bu vazîfeler esnâsında Medîne'de Şeyhü'l-Meşâyih Hamza Rifâî'den icâ-zet almıştır. Tekrar İstanbul'a döndükten sonra Erkek Muallim Mektebi Fransızca hocalığı, Tedkîkāt-ı İlmiye Encümen Âzâlığı, Dârüşşafaka Lisesi Müdürlüğü ve Meclis-i Maarif Azâlığı vazîfelerinde bulunmuş, emekliliğinden sonra da on üç sene Fener Rum Lisesi Türkçe hocalığı yapmış, 1950 senesinde dünyâ hayâtına vedâ etmiştir.

Eserleri: Muktezâ-yı Hayat, Camille Flammarion'dan tercüme Dünyânın İnkılâbı, Rehber-i Sâlikin, Tuhfe-i Ken'an, Ahmede'r-Rifâî, İlâhiyât-ı Ken'an ve I cilt Şerhli Mesnevî-i Şerif.

Fakat Ken'an Rifâî'nin asıl eseri insanlardır. Bütün ömrünce ve bütün samîmiyeti ile acz ve yokluk bâbında kalmış, fâili, mevcûdu Hak bilip etrâfındakileri de bu tevhid cennetinin birlik ve huzûruna dâvet etmiştir.

Nitekim ululuğun, rehberliğin şânı insanoğluna hakîkatı göstermek, doğruyu söylemek, birliğe ve gerçeklere çağırmak değil midir?

Esâsan, bu ulular olmasaydı beşeriyet, bütün varlık ve ihtişâmına rağmen ne kadar yoksul ve fakir kalacaktı. İnsanlık, ancak onların, hayâtın içine karışıp yayılmış rahmeti ile şifâlandığı nisbette îman, aşk ve selâmete ererek hayâtın şuûruna doğru yol alabilecektir.

ÖNSÖZ

"Sohbetler" adı altında neşredilmiş bulunan bu eser, Hocamız Ken'an Rifâî'nin takrir ve sohbetlerinden zaptedilmek sûretiyle meydana gelmiş bulunuyor.

"Selâmlık Sohbetleri" kısmı, Prof. Dr. Ziyâ Cemal Bey tarafından, geri kalan kısımlar ise, mümtaz, fazîletli ve büyük kadın, merhum Semîha Cemal Hanım ile bu satırları yazan pirdaşı tarafından kayıt ve tespit olunmuştur.

Ne çâre ki "Sohbetler" kitabı, Hocamızın hayâtı içinden ancak yirmi sene gibi sınırlı bir devrin irfan ve hikmet cevherlerini ihtivâ etmektedir. Buna esef etmemek kābil olmamakla berâber, Hz. Rifâî'nin: "Her zerrede bir nur, her katrede bir zuhur vardır" beşâreti ile tesellî bulmaktayız. Öyle ki, "Sohbetler", gerek hak ve susamış olanlar, gerek gaflet ve beşeriyet engelleri ile yollarını bulamamış kütleler için bir katre değil, bir umman sonsuzluğundadır. Yeter ki bu deryânın kıyısında kalmayıp, yüzücülerinden olmak nasîbini almış bulunalım.

Önsözlerin kısa tutulmasına yatkın bir anlayış, tercîhimdir. Ancak işbu "Sohbetler" adı altındaki kitabın ihtivâ ettiği hikmet ve hakîkatleri cemiyete hediye eden Hocamızın gerçeklere olan îtibârı, eserinin önsözüne bir küçük ilâve yapılmasını îcap ettirdi.

Şöyle ki, yarım asırdan bu yana, Türk diline revâ görülen kıyım, Türkçe'yi içine soktuğu çıkmaz yüzünden, bir çâresizlik kayasına toslatarak paramparça etmiş bulunuyor. Bu yüzden de enkaz altında kalmış ve asırlar boyu Türk diline hizmet etmiş nice kelimenin ölümü, ortaya bir soysuz uydurmalar kāfilesi çıkarmış, böylece de, gāfil ya da kasıtlı ağızların "Arı Türkçe" dedikleri bu nesebi belirsiz kāfile, asil ve köklü terim ve kelimeleri yerlerinden söküp Türk dilinin elinden almış, ilim ve ihtisâsa ise kelâm hakkı tanımamıştır.

İşte bu yüzdendir ki, anlamadığı için gün-be-gün okumak alışkanlığını kaybeder olan nesillere, az da olsa, yardımcı olabilmek için, hançerlenip yok edilen o kültür mîrâsının yerlerine mâkul ve mûtedil karşılıklar bulmaya çalışarak, bir dereceye kadar zararı asgarîye indirmek zarûreti hâsıl oldu. Az evvel de söylediğimiz gibi, gerçekler ve zarûretler karşısında gerekeni yapmakta tereddüt etmeyen Hocamızın müsâadesi ile işe başladık.

İşbu çalışmada, bir edebiyatçı olarak esaslı ve candan yardım ve gayretini seferber ederken, emeğini ibâdet zevki ile yapan İlhan Ayverdi Hanım'ı bilhassa zikretmek isterim. Böyle bir çalışmada kendisine teşekkür etmek yerinde olur gibi görünse de, bu müstesnâ ve mümtaz insan, Cenâb-ı Hakk'ın böyle kudsî bir işte kendisine vazîfe vermiş olması yüzünden, asıl kendisinin Allâh'a şükretmesi gerektiğini söyleyecek bir dervîşâne ruh asâleti ile herhangi teşekkürü kabulden müstağnî bulunmaktadır.

Dilerim, emek ve gayretinin karşılığını Allah ödesin ve her iki âlemde de azîz olsun. Niyâzım budur vesselâm.

Bu ara, Aysel Yüksel Hanım'ın büyük bir titizlik ile müsveddelerin makineye geçirilmesi yolunda ve eserin bütünü üstünde gösterdiği aynı heyecanlı dikkat ve alâka, bir yanlışlık yapılmaması husûsundaki gayreti teşekküre şâyandır.

Metin üstünde aylar ve yıllarını geçiren Aysel Hanım'ın bu feyz deryâsından nasîbedar olması niyâzı ile kendisine tekrar be tekrar şükranlarımı bildirmek isterim.

Eseri, müsveddelerini büyük bir hayranlıkla okurken metinde geçen Kurân-ı Kerîm sûreleri ile âyet-i kerîmelerin sahife ve numaralarını tespit etmek gibi işleri büyük bir şevk ve zevk ile yapmış bulunan Doç. Dr. Mustafa Tahralı'ya da Allah'dan hayırlar niyaz eyleriz.

SÂMİHA AYVERDİ
1991

Not: Sohbetlerin, bu esere girmemiş olan küçük bir kısmı 1951'de neşredilen Ken'an Rifâî ve Yirminci Asrın Işığında Müslümanlık adlı eserde yer almıştır.

SOHBETLER

– "Dün dedim ki: Haydi çocuklar bir sandala binelim de Göksu'ya gidelim!" Herkes hayretle, aman Efendim, celâli cemalle bir bilenler için güzel ama, bizim tahammülümüz zayıf... bu soğukta nasıl olur, dediler.

Öyle demeyiniz, dedim. Kış, yâni celâl dediğimiz bu mevsim, bir sınıf halk için yâni servet ve kudret sâhibi zümre için bir nevi eğlence ve zevk zamânıdır. Zîra evlerinden, kürklerinden otomobillerine kadar her şeyleri hazır ve her tarafları sıcaktır. Onlar bu mevsimde de zevk ve eğlencelerine devam ederler.

Halbuki zenginlere zevk ve sefâ olan kış, fakirler için sefâlet, yokluk ve ölüm mevsimidir. Neden? Çünkü bunların o celâle karşı korunacak iktidarları yoktur. Yâni mücehhez değillerdir.

İşte servet-i aşkı olan kimseler için de celâl, aynen böyledir. Celâl onlara bir nevi zevk-i diğer olur. Aşktan yoksul fakir halliler için ise ölüm ve helâk olur, dehşet ve ıztırap olur.

Halbuki aşk ganîsine celâlden korku yoktur. Nasıl ki Bâyezîd-i Bistâmî: **"Allâh'ım benimle olunca, cehennemde de olsam, cennet zevkini duyarım!** buyurur."

Bu konuşmadan bir gün sonra bizi çağırıp yaz ve kış yapraklarını muhâfaza eden bir defne ağacını göstererek:

– "İşte kahır ve lutfun ikisine de aynı zamanda mazhar olan bir numûne... Yâni kışta da yazda da aynı tarâveti muhâfaza eden bir güzellik!" *dedi.*

*

– Her şeyin sonu başlangıca dönüştür, dendiğine göre nihâyet nedir?

– "Nihâyet, iptidâya yâni başlangıca rücûdur. Görmez misin, bir dâire çizdiğimiz zaman dönüp tekrar başladığımız noktaya varırız. Demek oluyor ki âyân-ı sâbite âleminde hangi noktadan zuhur etmişsek, yine o noktaya dönmek, nihâyete ve kemâle erişmemiz demektir.

Şâyet oraya varmadan evvel yolda kalacak olursak, aslımıza dönmekten geri kalmış oluruz."

*

– "Edep ve hayâ iki kanattır. Bunlarsız insan, insan olamaz. İnsan da bu iki kanadın arasındadır. Edep, her şeyi Hak'tan bilmek, fiili, fâili, mevcûdu hep Hak görmektir."

*

– "Nasıl küçük bir edep Hakk'a hoş gelirse, küçük bir edepsizlik de bütün iyilikleri yıkıp alt üst etmek için kâfidir.

Burada edepsizlikten maksat, vefâ ve sadâkati zedeleyen, yâni esâsa dokunan harekettir."

*

Münîre Hanımefendi:[1]

– Efendim, dikkat ediyorum her akşam Azîz Efendi'nin ellerinden, damlayacak kadar ter sızıyor.

– "O ki, efendiliği tasdik edilmiş, eline diploması verilmiş ve: Hürsün! denilmiş bir kimse iken kemâliyle edebini muhâfaza eder; o kadar ki, yüzünün terini sileceği vakit başını hırkasının içine saklar.

Benimle Medîne'ye giderken, herkes trende sıcaktan ıslak yerlere yatardı. O ise, bir şeye ihtiyaç olup kendisini çağıracağımı düşünerek edeple beklerdi. Şam'dan geçerken, haydi dedim, git meyhâneden iki şişe konyak al, yol hâli bu, belki lâzım olur.

Bir kere, başında sarık ve cübbesiyle Azîz Efendi'yi düşünün ve sonra onun yabancı bir yerde meyhâne arayıp elinde konyak şişeleriyle gelişini tasavvur edin! Hem de gizli kapaklı değil, elinde sallaya sallaya... Kendisine, bize lâzım olan konyak değil senin teslîmiyetin idi, diyerek şişeleri elinden aldım ve trenin penceresinden dışarı fırlattım.

Edep ve teslîmiyetten kimse fenâlık görmemiştir. Zâtın biri: **Edep,**

1- Şeyhülvüzerâ Nâmık Paşa'nın torunu, Tâhir Paşa'nın kızı ve Dr. Server Hilmi Bey'in kayınvâlidesi olan bu asil ve dirâyetli kadın, Ümmü Ken'an Dergâhı'nın bacısı sıfatı ile kapısına hizmette bir an kusur etmemiştir. Sadâkati, dirâyeti, görgüsü, aklı, ince ve üstün zekâsı ile etrâfına edep, erkân, ferâgat ve hizmet anlayışının canlı örneklerini veren vefâlı bir derviş olmuş, kapısının her türlü işine kendini adamış, böylece de çevresinin sevgi ve dostluk halkasının içinde hayâtını tamamlamış 1934 senesinin temmuzunda kısa bir hastalığı müteâkip vefat etmiştir. Vefâtından birkaç saat evvel de mürşidiyle vedâlaşmış ve: "Benden hoşnut musun Efendim? Yarın âhirette şefâatçim olacak mısın?" diyip söz aldıktan sonra da kalp huzûruyle dünyâsını değiştirmiştir.

ilâhî bir taçtır, onu başına koyduktan sonra istediğin yere git, sana açıktır, buyurur. Hazret-i Pîr de: **Allah'tan edebi bize yoldaş etmesini isteyelim. Çünkü edebi olmayan iki âlemde de mahrumdur,** diyor.

Hâsılı, iki âlemde de selâmet yolu edeptir."

*

Evde çalışan kızlardan Suna hastalanmış ve her zaman tâkip ettiği Radyo Çocuk Saati'ni dinleyememişti. O dinlemediği için Hocamız âilenin çocuklarını da bu eğlenceden istifâde ettirmedi ve Suna iyileşinceye kadar evin küçükleri bu programı tâkip edemediler.

*

Evde hizmet eden genç kızların istirâhatleri ve bilhassa erken yatmaları husûsunda dâimâ çok hassas ve titiz davrandığı bilinen Ken'an Rifâî, âilenin yaşlılarından bir hanımın hizmetine bakan kızın da, uyku saatinin geciktirilmemesine işâret etti ve:

– "Bu gençleri vaktinde yatırınız, çocukturlar tahammül edemezler..." *dedi.*

Kızın, kendisinden evvel yatmasiyle işlerinin aksayacağını ve yardıma muhtaç olduğunu nezâketle îmâ eden yaşlı hanımın:

– Evet Efendim, ama işte Allah muhtaç etmesin... demesi üzerine:

– "Daha fazla muhtaç etmesin, diye söylüyorum. Allâh'ın gayretine dokunur diye söylüyorum ve görüyorsun ki ne kadar üzülerek söylüyorum."

Tekrar:

– Aman Efendim onlar kendileri yatmak istemiyorlar! diye cevap vermek isteyince:

– "Tekke bacısı olacaksın, bu söz altında titreyeceğine kendince işi hafifletmeye çalışıyorsun. Benim gayretime dokunanın Allâh'ın haydi haydi gayretine dokunacağını bilmiyor musun? Biliyorsan niçin ona göre hareket etmiyorsun?"

*

– Hal diline âşinâ bir kimse onu her vakit işitebilir mi?

– "Hal lisânına ehliyet kesbetmiş olmak, onu her dâim duyabilmek demek değildir. Zîra beşeriyet engellerinden kurtulmadıkça bu gönül sesini devamlı duymak mümkün olamaz. Hal'in hâkim olması için kāl'in yâni sözün susması lâzımdır. Fizikte de aynı kānun cârî değil mi-

dir? Bir odanın sıcak havası boşalmadan oraya soğuk hava dolamaz."

*

Namazın Hakk'a yöneliş olduğundan, huzur ve gönül zevki ile kılınması gerektiğinden konuşulurken Hocamız şu vak'ayı anlattı:

– "Bir gün Harem-i Şerîf'te namaz kılıyorduk. Yanımda, Ali Efendi isminde ulemâdan bir zat vardı. Onun yanında da gāyet acâyip hareketler yaparak rükûa ve secdeye varan bir kimse namaz kılıyordu. Selâmdan sonra Ali Efendi, bu ne biçim adam, namazım fâsid oldu, dedi. Kendisine, onun hareketlerinden sana ne? Namaz kılarken etrâfımızı görmeyecek kadar huzur içinde olmamız lâzım değil mi? dedim."

*

1914 Harbi senelerinde idi. İhvandan bir zat, rüyâsında Hızır Aleyhisselâm'ı görmüş. Fâtih Câmiinin avlusunda bir kenara büzülmüş oturuyor, etrâfını çevreleyen kalabalık ve hürmetkâr ahâli: Aman yâ Hızır, bize şu müşkülümüzün halli hakkında yardım et, diye yalvarıyorlarmış.

Hızır kendisinden istimdat edenlere hayretle biraz da öfkeli bir nazarla bakarak: Mürşidinize gidip yalvarsanıza... ben de ondan emir bekliyorum, cevâbını vermiş.

*

Hızır'dan söz açıldığı bir gün Hocamız, şu hikâyeyi anlattı:

– "Şeyh Kettânî Hazretleri, bir gün Harem-i Şerîf'in oluğu altında oturmakta iken, yanına bir zat sokulup: Burada ne oturup duruyorsun? İçeride, Abdürrezzak isminde bir zat, hem hadis tefsir ediyor hem de esânîd tahlil ediyor, kalk dinle, demiş.

Şeyh Hazretleri ise kendisine bu ihtârı yapan zâta tasasızca bakarak: Esânîd uzun sürer, ben ise şuracıkta, Abdürrezzak'tan değil, doğrudan doğruya Rezzak'tan kalbime gelen hadisleri dinliyorum, cevâbını vermiş. Teklif sâhibi: İyi ama bu sözüne delîlin nedir? diye sorunca, Şeyh Hazretleri: Senin Hızır olduğunu bilmekliğimdir, diyivermiş.

Bu cevap karşısında Hızır: Öyleyse arkadaş olalım, diye teklif edince, Hazret: Hayır, meşreplerimiz uymaz. Zîra sen ölmemek için Âb-ı Hızr'ı içmişsin. Ben ise her an ölmemi bekliyorum. İşte bunun için olamaz... diye Hızır'ın yoldaşlığını reddetmiş ve Hızır da, Allâh'ın kendisinden gizli nice sevgilileri olduğunu bir kere daha öğrenmiş."

*

Meclisten birisi, herhangi bir kalbin çekirdeği aşk ola, nebâtı celâl ve cemaldir, buyruluyor. Burada celâlin mânâsı nedir? diye sordu:

– "Celâl, Hakk'ın kahrı, bütün şekillerin, varlıkların ve vücûdun mânen eriyip, Allâh'ın tecellî ve zuhûru yâni kendi yüce varlığının bekāsı demektir."

*

– Efendim, insanın bâzen gönlünden iki türlü ses geliyor. Biri, yalnız sevmekle iktifâ et... yeter, diyor. Diğeri de yalnız sevmek kâfî midir, sevilmek de lâzım! diye sesleniyor. Acaba ikinci ses, nefsin sesi midir?

– "Nefisle ruh arasında bir perdenin, yâni ruhtan ziyâde nefse yakışan bir mânânın sesidir."

-Şu halde bu ikinci sedâya verilecek cevap nedir Efendim?

– "Çok!.. Bir kere: Sen sevdiğinden gayrı mısın ki ayrıca sevilmeye tâlip oluyorsun? dersin. Bana şirkten bahsetme, sus! dersin. Sevmeyi, yâni aşkı sana veren kim, a budala? dersin, dersin, dersin!"

*

Deniliyor ki: Âlem bir aynadır. Mânevî arzûlar orada görünür. Sen de kendi arzûlarını o âlem aynasında seyret ve vuslat şarabını şu görünen dudaklarınla değil, his dudaklarınla içmeye alış! Burada ayna ve his dudaklarından maksat nedir?

-"Kesreti, yâni çokluğu vahdette gördüğün gibi, vahdeti, yâni birliği de kesrette gör. Hiç bu iki tecellî birbirinden ayrılır mı?

His dudaklarından maksat da tecellîyi sırf mürşidinin varlığında değil, bütün cihanda seyret, demektir."

*

– Geçen gün bir hıristiyanla görüşüyordum. Bana: Siz de bize benzediniz, dedi. Müslümanlık nâmına müteessir oldum.

– "Niçin müteessir oluyorsun? Hıristiyan nedir? Sen onu gayrı mı görüyorsun? Cenâb-ı Hak yalnız müslümanların Rabbi değil, cümle âlemin Allâhı'dır. Sen Îsâ'ya da inanıyorsun, Mûsâ'ya da. Onlara îman etmeyecek olursan müslüman olamazsın. Onları tasdik etmiş, fakat

fevklerine yükselmişsin. Onlardaki sende var, fakat sendeki onlarda yok!

İşte irfan sofrasına dâhil olan böyle şey söylemez. Gördün mü âlem aynasında temâşânın nasıl olduğunu? Hiçbir şeyi Hak'tan gayrı görmeyeceksin. Vahdette kesret, kesrette vahdet sırrı işte budur!"

*

– Dünyâya tapanların, kendini dünyâya kaptıranların yalnız onun kaydına esir olanların hâlini bir misal ile îzah edebilir miyiz? Meselâ önce basit, seviyesiz ve süflî bir kimse ile dostluk kurup da sonra bir sultana gönül veren, tekrar bu kirli ve bayağı kimseye dönmek ister mi? Dünya ehli de, rûhânî âlemin lezzet ve saltanatından haberdar olmadıkları için dünyâya iltifat etmiyorlar mı? Bu zevki tatmış olsalar, o bayağılıklara iltifat ederler mi?

– "Sen ona yalnız bayağı, basit, seviyesiz ve süflî deme... kör, topal, baştan ayağa yaralar içinde, de..."

*

– "Allah diyor ki, resûller arasında nur cihetiyle fark yoktur. Fark, sâdece fazîlet ve meziyet bakımlarındandır.

Âşıklar da hep âşıktır, birdir. Yalnız aralarında fazîlet ve meziyet îtibâriyle fark bulunur. Meselâ, kiminin sözü, kiminin kalemi, kiminin sazı vardır. Ama esas îtibâriyle hepsi de aynı nurdandır ve sevdikleri aynı mâşûkun güzelliğidir."

*

– Hazret-i Mûsâ'ya tecellî-i tâm olmuş mudur?

– "Tecellî-i tâm Resûlullâh'a oldu. Güneşe bak... öğle vaktindeki tecellîsi başka hallerinde var mı?"

*

Gece, Kandilli dağlarının arkasından ay doğuyordu.

– "Baksanıza çocuklar, ay doğuyor. İşte, şu ilk görünen parçacık, Âdem. Biraz daha yükselince Nûh, İbrâhim, Mûsâ, Îsâ, nihâyet bedir hâli, zuhûr-ı Muhammed gibidir.

Şimdi bunların nur cihetiyle, yâni ay olmaları îtibâriyle asılları hep birdir. Aralarında fark yoktur. Lâkin ayın henüz doğarken neşret-

tiği hafif ve zayıf ziyâ ile bedir hâlindeki şavkı bir midir?"

*

– "Bâzı kimseler Hazret-i Vefâ'ya gelip dediler ki: Muḥiddîn-i Arabî Hazretleri, Firavun için: Mü'min olarak can verdi, buyuruyor. Halbuki Firavun'un yapmadığı kötülük kalmamıştı. Onun için de biz onu kâfir olarak öldü biliriz.

Hazret ise bu endîşe sâhiplerine şu latif ve ümitli cevâbı verdi: "Keşke o büyük insan şu zamanda da olsaydı da benim hakkımda da böyle bir şahâdette bulunsaydı.."

İçinde çeşitli mânâlar gizli olan bu cevapta, Firavun huylu nice kimselerin îmâna teşnelikleri ve halka karşı kendilerini dinsiz ve münkir gösterirken, kendi kendileriyle kaldıkları vakit, bir mü'min yalvarışı ile Hakk'a sığınışları ve bu sığınış yüzünden de affa mazhar oluşları îmâsı vardır."

*

Ehl-i Beyt sevgisinden konuşulurken, Hocamız, o saâdetli devrin şu vak'asını anlattı:

– "Bir gün Hazret-i Hüseyin evlâtlariyle yemek yerken, köle elindeki sıcak çorbayı Hazret'in üstüne döktü. Kaynar çorbadan vücûdu müteessir olmuştu. Köleye bir şey söylemedi; fakat yüzüne sertçe baktı. Köle suçlu ise de hem ârif, hem de lutuf ile muâmele görmeye alışık olduğundan hemen: **Allah öfkesini yenenleri sever**[1], âyetini okudu. Hazret-i Hüseyin derhal: "Gayzımı yendim" buyurdu. Bundan cesâret alan köle, bu defâ da: **Allah affedenleri sever**[2] âyeti ile sözüne devam edince, Hazret-i Hüseyin yine tereddütsüz: "Seni affettim," cevâbını verdi. Köle iyice yüz bulmuştu: **Allah ihsan edenleri sever**[3] âyetini de okuyunca Hazret-i Hüseyin büyük bir cömertlik ve anlayışla: "Seni âzat ettim yâ köle!" buyurdu.

İşte Ehl-i Beyt'i sevmek, onların yoluna gitmek demektir. Yoksa kuru kuruya muhabbet iddiâsında bulunmanın hiçbir faydası olmaz. Düşünün ki kölelik müessesesinin hüküm sürdüğü bir devirde, hizmetkârına karşı geniş haklara sâhip olan bir efendi, karşısında o hizmetkâr, sevâbı dolayısiyle değil, günâhı sebebiyle hem affa mazhar oluyor, hem de hürriyetine kavuşuyor.

1, 2, 3- Âl-i İmrân sûresi, 134. âyet: "Onlar ki, bollukta ve darlıkta Allah için harcarlar, öfke(lerin)i yutkunurlar, insanları affederler. Allah iyilik edenleri sever."

Bir de bizi düşünün. Çoluğumuzun çocuğumuzun yanında buna benzer bir iş başımızdan geçecek olsa ne yaparız, neler düşünür, neler söyleriz bir hesap edin!"

*

Hocamız, dâmâdı Doktor Ziyâ Cemâl Bey'e hitapla:

– "Ziyâ, Mesnevî'yi al, oku bakalım." *dedi.*

Ziyâ Bey; neresinden okuyayım efendim? diye sordu.

– "Ortasından oku, başından oku, nihâyetinden, neresinden istersen oku! Çünkü hepsi aynı noktadır!"

*

Hocamız, elinde tuttuğu başı topuzlu bastonu, ufkî olarak parmağının üstüne yatırmıştı. Topuz ağır çektiğinden, bastonun bir tarafı kısa, diğer tarafı uzun kalmıştı ve ancak bu sûretle denge sağlanmıştı:

– "Bakın, bastonun şu tarafındaki parça, öteki tarafındakinin iki misli... neden?" *diye sordu.*

– Çünkü o tarafta akıl var.

– "Evet, doğru akıl var."

*

Hocamız sâhilde yanan kırmızı feneri göstererek:

-"Şu fenerin kırmızılığı nereden geliyor?" *dedi ve devam etti:*

-"Şüphesiz ışıkta renk yok... kâh yeşil zarf içinde yeşil ışık kâh kırmızı zarf içinde kırmızı ışık veriyor. Kabahati kime bulalım? Zarfa değil mi? Peki ama onu da böyle boyamışlar..."

*

İspanya târihinden bir parça okunuyordu. İspanya'da bir kilit varmış. Kraliyet an'anesinde ötedenberi bunun açılmaması âdetmiş. Bu kilit açıldığı takdirde İspanya'nın zevâle ereceği kanâati mevcutmuş.

– "Umûmun kanâati hâline gelmiş sözlere ehemmiyet vermelidir. Her şeyin sebebi böyle basittir. Meselâ insan da öyle değil mi? Onun da vücûdunun sebebi ne kadar basittir...

Koca Cihan Harbi'nin ilk noktası, bir Arnavut mebûsuna, Mebûsan Meclisi'nde bir tokat vurulması olmuştu. Çünkü Arnavutluk, Avrupa'nın bize karşı çivisi idi. O çivi sökülünce her şey alt üst oldu.

Lehliler'de de bir kanâat vardı. Türk askeri Vistül Nehri'nde atlarını sulayınca Lehistan istiklâline kavuşacak! derlerdi. Filhakîka Cihan Harbi'nde Türkler Galiçya'dan geçtiler ve Vistül'den atlarını suladılar, Lehistan da istiklâline kavuştu.

Sonra Yunan Kralı Alexandre bir gün maiyetinden iki kişi ile arabada giderlerken, üçü aynı kibritten sigaralarını yaktılar. Bunun üzerine kral; üçümüzden birimiz öleceğiz, çünkü aynı kibritten sigara yaktık, dedi. Gerçekten de bir iki gün sonra kralı maymun ısırdı ve öldü.

İşte bu gibi sözler bir çoklarına mânâsız gelse de, umûma mâl olmuş ve benimsenmiş olması bile üstlerinde durulmasını gerektiren bir sebeptir."

*

– *Kadınlık eski ihtişam ve kudretini kaybetmedi mi Efendim?*

– Kadınlık, deme... kadınlar... de! Asıl kadınlık, bütün ihtişam ve kudretiyle hep o, hep ayakta!

Kadınlık ne büyük bir mazhariyete nâil olmuştur. Kadınlık, aşka mazhar olmuştur. Erkek ona niçin meclûb oluyor? Çünkü mazhar-ı aşktır.

Kadın dünya gibidir. Nasıl ki dünyâda bir cihet gündüz olduğu vakit bir cihet mutlak gecedir. Kadınlığın da bir tarafı nur, bir tarafı zulmettir."

*

Eskiden inkâr edenlerin daha az olduğu fikri üstünde konuşuluyordu:

– "Canım bilmiyor musun? Eşyâ, gece karanlığı çöktüğü vakit görünmez olur. Zulmet her şeyi örter, göstermez. Mevcut olan bu eşyânın görünmemesi ile yok olması mı lâzım gelir? Ancak güneşin aydınlığı zuhur edince bu gözden silinmiş varlıklar âşikâr olur.

Bunun gibi, şimdi de gecenin örttüğü şeyler meydana çıktı vesselâm!"

*

– "İrfânı olan kimsenin yaşlandıkça kıymeti azalmaz, bilâkis artar. Meselâ bir kıymetli eşyâ bir bahâ biçilmez halı gibi ki bunların eskiliği kıymetlerini arttırır.

Ama irfânı olmayanların ömürlerinden geçen seneler, onların eski kıymetlerini de alır götürür."

*

Hocamızın, kendisine selâm gönderdiği bir kimsenin bu selâmı nezâketle kabul etmeyi bilemediğinden bahis edilirken, herkesin canı sıkıldı ve bu adamın esâsen çok kaba bir kimse olduğu söylendi.

Ken'an Rifâî, bütün bu konuşulanları, canının sıkıldığını ihsas eden bir sükûtla dinledikten sonra:

– "Niçin o adamı ayıplıyor, kabalığını söylüyorsunuz? Bunu yapmakla asıl siz kendiniz kaba oluyorsunuz," *dedi ve etrâfındakileri protesto edici tutumu ertesi güne kadar devam etti ve âile tekrar aynı saatte toplandığı zaman Mesnevî defterini isteyerek şu kıssayı okudu:*

– "Resûlullah (s.a.) Hazret-i Ebû Bekir ile bulunduğu bir sırada içeriye bir adam girdi ve Ebû Bekir Hazretleri'ne ağır sözler söyledi. Resûlullah Efendimiz Hazret-i Ebû Bekir'in ses çıkarmadığını görünce tebessüm buyurdular. Fakat adam işi azıtıp daha kötü konuşmaya başlayınca Hazret-i Ebû Bekir de cevap vermeye başladı. Resûlullah Efendimiz ise iş münâkaşaya dökülünce meclisi terk etmek üzere yerinden kalktı. Vaziyetin ciddiyetini anlayan Ebû Bekir: "Aman Yâ Resûlullah, beni niçin huzûrundan mahrum ediyorsun, diye yalvarmaya başlayınca: **Yâ Ebû Bekir, önce sükût ettin, bir melek geldi. Sonra söylemeye başladın, bir şeytan geldi. Şeytanın bulunduğu yerde enbiyâ bulunmaz!** buyurdular."

*

İnsandaki kudret ve kābiliyet konuşuluyordu:

– "Âşikâr ki insan, büyük işlerin, büyük kudretlerin sâhibi... vahşî hayvanlardan tutun da tabiatın en zorlu kuvvetlerini emrine râm etmiş, emrinde, hizmetinde, keyfinde kullanıyor. Yeryüzü gibi gökyüzü de elinin altında ve buyruğuna tâbi...

Allah insana bütün hârikalı îcatlarını meydana getirebilmek için ne büyük bir kudret ve kuvvet ihsan etmiş. Fakat bu kudret ve kuvvetin gerçekten kimin olduğunu görmek isterseniz, mezarlara bir bakın... o gururlarından dünyâlara sığamayan azamet sâhiplerinin kudret ve kuvvetleri geldiği yere dönmüş, Hakk'a rücû etmiştir.

İşte, zâhir de benim, bâtın da benim, kahhar da benim, cebbar da benim. Öldüren de dirilten de gene benim, diyor Allah.."

*

Dünya ehlinin vefâsızlığından bahsediliyordu:

– "Elbet Allah'tan başka kimsede vefâ yoktur. Bir de Allah yolunun yolcularından başka.. Dünya ehlinin dostluğu, büyük bir balona benzer. Küçük bir iğne batırılınca hemen sönüp gider. Onun için bu dünyâda cefâ görmek istemeyenler, dünyâdan ve dünya ehlinden vefâ beklememelidirler."

*

Mecliste, evliyâdan bir kimsenin denizi posteki üstünde geçtiğinden bahseden bir yazı okunmuş olduğu ve bunun mümkün olup olmayacağı konuşuldu:

– "Ehlullâhın bu gibi hârikalarından bahsetmek abes, hattâ ayıptır. Çünkü onlar: **Ve hüve alâ küllü şey'in kadîr**[1] sırrına mazhar olmuşlardır. Binâenaleyh isterlerse her şeyi yapabilirler. O her şeyden bir zerreyi ayırmak, kudretlerine noksan düşürmek demektir.

Fakat sırf bu çeşit sözlerden hoşlanıp irfâna âit şeylerden hazzetmeyenlerin dillerine mûcizeler, kerâmetler dolanmıştır. Çünkü seviyeleri bu basit sözleri söyleyip dinlemekten ileri geçememiştir. Şâyet irfâna ve hikmete dâir bir söz söylense anlamazlar, hattâ uyuklamaya başlarlar.

Mûcizenin en büyüğü, kalpleri teshir etmek, onlara hâkim olmaktır. Bu da ancak kâmil kişi harcıdır. Yoksa havada uçmak mûcize olsa, kargalar da uçuyor. Denizde yüzmek mûcize olsa, balıklar da yüzüyor. Hint fakirlerini görmüyor musunuz? Neler, ne acayip ne garip fevkalâdelikler meydana getiriyorlar. Fakat hangisi bir kalbe hâkim olabiliyor, onu beşerî ve nefsânî kirlerinden temizleyip arıtabiliyor? Halbuki dâvâ kalplere hükmedebilmekte... Ama sen bu sözleri, o kerâmet düşkünlerine istediğin kadar söyle, anlamazlar. Zîra fikir ve duygu seviyeleri anlamalarına elverişli değildir.

Ne yazık ki çok kimseler, ruhlarının ve nefislerinin tasfiyesini bir tarafa bırakıp ehlullâhın kerâmetlerini sayıp sıralamakla vakit ziyan edip dururlar. Nitekim yine aynı insanoğlu, sînesinde kurulup oturmuş Yezid'i bırakır da, Muâviye'nin oğlu Yezid'e lânetle vakit geçirir, vah o zavallılara!"

*

– "Dün Münîre Hanım sormuştu: Dervişlerin sağı solu olmaz, derler. Bu ne demektir? diye.

1- Mâide sûresi, 120. âyet; Hûd sûresi, 4. âyet! "O (Allah) her şeye kâdirdir.

Ben de dedim ki **Allâhu nûru's-semâvâti ve'l-ard..**[1] âyetinde buyurulan zarf, kandil vücuttur. Yağ, ruhtur. Fitil kalptir. Şavk ise şarkı garbı olmayan nurdur. Bir kimsenin kalbinde bu nur uyandı mı, ona sağ ve sol olmaz. Fakat bunu da değme kimse idrak edip bu mânâya ârif olamaz. Ne kadar açık ne kadar berrak olarak anlatsam yine de ifâdesiz kalır. Halbuki irfan sâhibi bir derviş için bu ve emsâli hakîkatlerin anlaşılmaz bir tarafı yoktur."

*

– "Server[2] söylüyordu. Geçende bir kızı bir zâbite nişanlamışlar. Fakat sonradan bu adamın kātil olduğu, bir neferi öldürmüş bulunduğu meydana çıktığından nişanı bozmuşlar.

Halbuki aynı adam, muhârebe meydanında bir prensip uğruna, memleketin ve kānunların emriyle yüzlerce kişi öldürmüş olsa da onu kimse mes'ûl etmez. Hattâ bu zâbit, bir neferi, muhârebe meydanından kaçarken görüp de vurmuş olsa yine de mes'ûl ve mahkûm olmaz. Fakat şahsî bir sebep yüzünden öldürünce kātil olur.

İşte bu anlayış noktasından cüz'î irâde meselesi çıkıyor. Allah, herkese bir vazîfe vermiştir, ki bu vazîfe, o kimsenin sırât-ı müstakîmidir. Eğer bu vazîfeden sapıtacak olursa, o sırattan yuvarlanıverir. Meselâ o zâbitin salâhiyeti kendisine bildirilmiş, şunu yapabilirsin bunu yapmazsın, denilmiş olduğu halde, bu salâhiyet hudûdunu kırıp hârice çıkması, cüz'i irâdesini başı boş bırakmış olması demektir.

Bunun gibi Allah da sana her bir hakîkati söyleyip göstermiş olduğundan neden ona göre hareket etmiyorsun?

1- Nûr sûresi, 35. âyet: Allah, göklerin ve yerin nûrudur. Onun nûrunun sıfatı, sanki içinde bir çerağ bulunan bir hücredir. O çerağ bir sırça (kandil) içindedir. O sırça (kandil) de sanki bir inci (gibi parıldayan) bir yıldızdır ki güneşin doğduğu yere de, battığı yere de nisbeti olmayan mübârek bir ağaçtan, zeytinden tutuşturulup yakılır. Onun yağı, kendisine bir ateş dokunmasa da, hemen hemen ışık verir. (Bu ışık da) nûr üstüne nûrdur. Allah kimi dilerse onu nûruna kavuşturur. Allah insanlara meseller irad eder. O her şeyi hakkıyle bilendir."

2- Ken'an Rifâî Hazretleri'nin Galatasaray Sultânîsi'nde, on sene aynı sınıfta arkadaşlık ettiği Farmakoloji Profesörü Doktor Server Hilmi Bey, her türlü çocukluk yaramazlıklarını ve yıllar süren mektep hayâtını müştereken geçirdikten sonra, her ikisi de gençlik çağına geldiklerinde, genç doktor, karşısında Hak kitabının bir canlı ve yaşayan tefsîri olan bir ilâhî âbide görmek nasîbine erince, geçmiş çocukluk devrinin hâtıralarını bir kalemde silerek, bu iki arkadaştan biri mürşit, diğeri de mürit olarak, ilâhî ve kudsî bir sevgi ile sonuna kadar biribirlerine bağlı olarak yaşamış ve Doktor Server Hilmi Bey'in ahlâkî kemâli, mürşidinin fazîlet ve cemâli içinde olgunlaşarak çevresine örnek insan tipini vermiştir. Böylece de bir üst seviye insanı olan Doktor Server Hilmi Bey'in, son vazîfesi olan Eczâcı-Dişçi Yüksek Okulu Müdürü iken, mürşit-mürit sevgi ve bağlılığı ebediyette devam etmek üzere ölümle sona ermiştir.

Şeytan, âhirette ateşten bir kürsü üzerinde oturacak. Kendisine tâbi olmuş bulunanlar da onu başlarına gelen felâketlerin mes'ûlü görerek, gidip ağızlarına geleni söyleyecekler. Şeytan ise kendisini suçlayanlara; sizi zorla fenâlıklara sürüklemedim, sâdece teşvik ettim. Benim sözlerim size tatlı geldi, hoş geldi. Halbuki karşınızda Kur'an da vardı. Neden onu dinlemediniz de beni dinlediniz? Saklamayın, îtiraf edin. Çünkü benim sözlerim nefsinizi okşadı, şu halde beni levm edeceğinize kendinizi levm edin ve başımdan çekilip gidin, diyecek.

İşte levh-i muâllak denen, değişen kader, insanoğlunun cüz'î irâdesini kullanma tarzına ısmarlanmıştır. Böylece de bir şeyin husûlü bir fiile bağlı kılınmıştır.

Hani Hazret-i Ali câmiye girerken atını bir adama emânet etmiş de, adam da Hazret'in geciktiğini görünce atın yularını satıp bekleme hakkını almıştı. Halbuki Hazret-i Ali adamı fazla beklettiğini düşünerek o yular parası kadar bir para ile câmiden çıktığı zaman yuların satıldığını görmüş.

İşte o adamın rızkını Allah evvelinden ihsan etmiş, fakat bunun helâlden veya haramdan olmasını kendi cüz'î irâdesine bırakmıştır. Bunu bilerek sana düşen de, irâden dümeninin başında uyanık bulunmandır."

*

– *Cenâb-ı Hakk'ın iki âşıktan birine zâtıyla, diğerine ise sıfatiyle tecellî etmesinin sebebi nedir?*

– "Tecellî, herkesin istîdat ve kābiliyetine, yâni kabına göredir. Bu kaplardan meselâ bir fincanın, bir bardağın üstünden deryâyı da geçirsen, istiâbı kadar alır ve dolunca da, hal diliyle; doldum, diyerek geri kalan akıp gider. Kezâ bir kazan, bir havuz ve ilh... için de aynı kānun hâkimdir. Tâ deryâya varıncaya kadar...

Gerçi her kabın dolunca, doldum, demesi tabiîdir. Fakat bir fincanın bir kazana nisbetle doldum diyip övünmesi ne kadar gülünçtür.

İşte, bu alış ve istîdat sebebiyle, herkese kābiliyetine göre tecellî vâki' olur. Fakat azamet-i ilâhiyyeye nihâyet yoktur. Öyle olmamış olsa, Hazret-i Resûl-i Ekrem: **Yâ Rabbî senin mârifetini hakkıyle bilemedik** buyurur muydu?"

*

– "Tarîk nedir ve nereden alınmıştır dersek, tarîk, sâliki maksûduna, mürîdi murâdına cüz'ü küllüne kavuşturan yola derler ki, Resûl-

i Kibriyâ (s.a.) Efendimiz Hazretleri tarafından gösterilmiştir. İşte değişik ve çeşitli sûretlerde görülür olan ve fakat hakîkat cihetiyle birbirinden aslā farkı bulunmayan yollar birdir ve hepsine birden Tarîkat-i Muhammediyye denilir. **Şerîat kavlim, tarîkat hâlim, hakîkat re'sü'l-mâlimdir,** sözlerini Resûlullah Efendimiz buyurmuşlardır.

Beytullah'a gitmek için yollar bir midir? Şüphesiz ki hayır. Zîra dünyânın her tarafından Kâbe'ye giden bir çok yollar vardır. Afrika'dan, Asya'dan, Avrupa'dan, Amerika'dan gidecek hacıların yolları hep ayrı istikāmetlerden geçer. Fakat bütün bu yolların toplandığı merkez ve maksut birdir ki, o da Beyt-i Muazzam'dır.

Bu yollar hacca niyet eden kimsenin bulunduğu yere göre nasıl uzun kısa, güçlüklü veya kolaylıklı oluyorsa, tarîkler de böyledir ki sâliklerin ezelî istîdatlarının genişlik veya darlığı, güçlüğü veya kolaylığı derecesiyle mütenâsiptir.

Tarîk, esas cihetiyle bir olunca, şüphesiz bu yollarda rehber ve delil olacak zatlar da, aynı rûhu, aynı irfan ve bilgiyi hâiz olmak hasebiyle yine birdirler ki bunlar da, yukarıda söylediğimiz veçhile büyük öğreticinin tâlim ve terbiyesini gören ve onun kemâline ve kemâle eriştiriciliğine vâris olan kâmil insanlardır. Yoksa insan taslakları değil. İşte bu zatların çokluğu hakîkatteki birliklerine mâni değildir ve aralarında da fark yoktur. Öyle ki ayrı ayrı cisimlerde tek ruhturlar. Onun için Cenâb-ı Hak, peygamberleri hakkında: **Resûller arasında fark yoktur,**[1] buyurur.

Bütün bu söylediklerimizden çıkan netîce şudur ki insanın dünyâya gelmesinden maksadı, bu yetiştirici ve tamamlayıcı kâmil kişiyi bulup terbiyesine girmektir. İş, Kadirîlik, Rifâîlik, Mevlevîlik'te değil, insan bulmaktadır. O insan bulundu mu, her şey bulundu demektir. Yeter ki onu kendimize rehber, pîşvâ ve imam bilelim. Bâkî Allâh'ın rızâsıdır."

*

Kalp krizi geçiren bir hanımın hayâtından ümit kesilmiş olduğu konuşuluyordu:

– "Bu, Allâh'ın bileceği bir iş... ister yaşatır, ister yaşatmaz..." *dedikten sonra, hocamız şâhidi olduğu şu vak'ayı anlattı:*

– "Manastır Maarif Müdürü bulunduğum sıralarda, îdâdî talebelerinden bir çocuk, arkadaşını tabanca ile başından vurmuştu. Vak'anın

1- Bakara sûresi, 285. âyet: "Lâ nüferruku beyne ahadin min rüsülihi".

ciddiyeti karşısında mektebin müdürü bana sığınarak âsâyişi temin edemiyorum bana yardım ediniz, diye haber gönderdi. Gidip çocuğu gördüm, talebeyi yatıştırdım. Vurulan çocuk kanlar içinde yatıyordu. Kafatasından parçalar elimize geliyordu. Fakat henüz ölmemişti. Doktorlar, artık yaralıdan hayır olmadığını, ölmesinin bir an meselesi bulunduğunu söylediler. Her şeye rağmen çocuğu hastahâneye kaldırttım. Koma hâlinde birkaç gün yaşadı. Üstelik bu arada yılancık olup yüzü de şişmedi mi? Bütün bu öldürücü ârızalara rağmen, herkesin hayreti karşısında çocuk, günler geçtikçe iyiliğe doğru gidiyordu. Nihâyet bir zaman oldu hemen tamâmiyle iyileşti. Yalnız konuşma melekesini kaybetmişti, dili söylemiyordu. Bunun için de harflerden mürekkep bir levha yaptım. Böylece de çocuk, arzûlarını harfleri göstererek ifâde ediyordu. Bir gün yine hastahâneye gitmiştim. Levhadaki harfleri gösterirken üzülüyor, konuşmak istiyor, muvaffak olamıyordu.

Söyle oğlum, söyle, dedim. Allâh'ın izniyle birden dili çözülüverdi ve konuşmaya başladı.

Bilmelisiniz ki Allah ne dilerse o olur. Onun öldürmek istemediğine kimse bir şey yapamaz."

*

Ânî kalp krizi geçirerek hastalanmış olan bir hanıma, bir arkadaşının hizmet ve fedâkârlığından bahsedildi. Doktor Server Bey:

– Ne iyi, ne hayır sâhibi kadın!

– "Yalnız iyi sıfatıyle tavsif edilemez.. sultan... Şunu bil ki her dervişin mutlak bir meziyeti vardır. Ama şu, ama bu... dervişlerin, diğer bir söyleyişle irfan yolu yolcularının bu iyilikler, güzellikler yoldaşıdır."

Doktor Server Bey:

– Dervişim diyene gülesim gelir, sözü bu gibiler hakkında olmasa gerek..

– "Onlar, o gibiler, derviş değil çerviştir. Bu yola her girenin derviş olması lâzım gelmez. Her mektebe devam eden talebenin mezun olamadığı gibi... Meselâ, bir talebe, herhangi bir sebeple mektebi terke mecbur olur veya kovulur. Ya da kābiliyetsiz veya ahlâksız, yâhut da hastadır.

Hattâ mektebi ikmâle muktedir olanlar bile derece derecedir. Kimi pekiyi kimi orta kimi zayıf olarak mezun olur. Fakat her ne kadar düşük derece de almış olsa yine de mezun denir, bu sûretle de istenen elde edilmiş olur."

Doktor Server Bey:

– İş, o kâmil hocayı bulmakta ve onun da talebesini sevmesinde..

– "Hayır, kâmil hocayı bulursun da yine olamayabilirsin. Eğer ona küllî bir teslim ile teslim olmazsan ve bu istîdat ve kābiliyet sende bulunmazsa nâfiledir.

Meselâ hoca talebesine, mektebe tam sekizde gel ve filân kitapları da al! deyip de talebe kendi aklınca: Beni sekizde çağırdı ama, sekiz erkendir, dokuzda gideyim, diyerek, üstelik de kendi bildiği kitapları alarak mektebe gidip hocanın anlattıklarına ve öğrettiklerine dikkat etmezse buna üstat ne yapsın?"

Server Bey:

– O isterse taşı da altın eder.

– "Evet ama o taşta da altın damarı olmalı... bir de ihsan olarak, yâni geçici bir zaman için bir imkân verilmiş olsa da, aslına rücû edip gider.

İşte, her mektebe girenin orayı ikmâle muvaffak olacağına dâir eline hüccet verilmediği gibi, her sülûk eden kimse de dervişlik şahâdetnâmesi alamaz. Fakat gerçekten derviş olan kimsede de demin zikrettiğimiz meziyetlerin bulunması pek tabiîdir."

*

– "İşte çocuklar, vücut, âlemin bir eşidir ve insan, kâinâtın mânâsıdır. Fakat onun bâtınını anlamaya imkân yoktur. Denizler mürekkep, ağaçlar kalem olsa onu beyânda yine tükenir ve kâmil insan'ın hakîkatini aslā îzah edemez. Onun zâhirini bile anlamak ne kadar müşkül... dağlar, dereler çeşit çeşit mâdenler hep onda mevcuttur. Mîdenin bağırsakların bir laboratuvar olan karaciğerin o kan deverânının ne hayrete şâyan vazîfeleri var.

Vücûdun fizyolojik hârikalarını herkesten iyi bilen kimseler hekimler, bu azamet karşısında: Aman yâ Rabbî ne büyüklük! diyecekleri yerde bir çokları biz doktoruz, Allâh'a inanmak, inşallah diyerek kudret ve kuvveti Hak'tan görmek bize yakışır mı? diyorlar. İşte bu da Allâh'ın bir azameti! Güneşi gördüğü halde güneş yoktur, diyor. Fakat gerçekten güneşi görüp ona inananlar, bu gururları içine hapsolmuş kimselere acıyarak gülüyorlar. Her şey zıddıyla bilinir, mefhûmunca, bunların inkârları da bir çoklarının îmanlarını takviye ediyor."

Elindeki gözlük kutusunu göstererek:

– "Şu belli bir iş için yapılmıştır. Bunun içine şeker koyamazsın. Şu basit eşyâyı bile düşünüp tasarlayan bir akıldır. Ya bütün kâinâtı,

her şeyi denizleri, dereleri, dağları, tepeleri, mâdenleri, nebatları ihtivâ eden insanı nasıl olur da bir akıl îcat etmemiş olur? İşte onun mûcidi de akl-ı küldür, yâni Allah'tır."

Meclisten birinin bir kimsenin dinsizliğinden bahsetmesi üzerine:

– "Merak etme oğlum, Allâh'ın nûru hiçbir vakit örtülmez. Görmüyor musun yağmur, kar yirminci asırda da yağıyor. Hiç bu asırda böyle şey olur mu, diyebiliyor musun?"

*

– "Mustafa Bey'e[1] dedim ki: Görmüyor musun bir baba iki yaşındaki çocuğuna nasıl muâmele ediyor? Kucağına alıyor, okşuyor hattâ sırtına bindirip gezdiriyor. Fakat büyümeye başladığı vakit aynı müsâmahayı gösteriyor mu? Büyümüş bir çocuğa bebekliğinde gösterilen alâkanın devâmı, yaşının gerektirdiği terbiye, disiplin ve tahsilden hayır bırakmaz."

– Söylediğiniz misal çok hoş... fakat bana öyle geliyor ki o terbiyeci çocuğu üzmekten, onun enîninden ve göz yaşından da hoşlanıyor. Biliyor ki bu ağlamalar, onun kemâline vesîle oluyor.

Amma bâzı çocuklar da vardır ki her iltifâta mütehammil...

– "Fakat onlar pek nâdirdir. Biz umûmî kāideden bahsediyoruz."

*

– "Tarîkat, asker ocağı gibidir, bilmiyor musunuz semâhânelerde sancaklar, mıtripler vardı. Askeri yüreklendirmek için nasıl mehterhâne veya mızıka çalınırsa, burada da kudümler, mazharlar çalınır, neyler üflenirdi.

Sonra, asker ocağındaki onbaşılara, çavuşlara, zâbit ve kumandanlara karşı dergâhlarda mertebe silsilesine göre, nukabâ, nücebâ, halîfe ve nihâyet mürşit gelirdi. Ve bir asker bir nefer nasıl doğrudan doğruya kumandanlarla temas edip lâubâli olamazsa ve onun emrinde olan bir takım rütbe sâhiplerinin terbiye ve idâresinde bulunursa, yeni tarîkate girmiş bir sâlik de aynen böyle idi. O da, kumandanı ile doğrudan doğruya temas edemeyen bir asker gibi, lâubâli olup seyrine engel olmaması için, doğrudan doğruya mürşidi ile temas edemezdi."

*

1- Mustafa Şerif Bey, Ken'an Rifâî'nin mânevî evlâtlarından bir deniz albayıdır.

– "Bugün Avukat Mustafa Rızâ Efendi[1] geldi. Söz arasında bir arkadaşının, kelâm ilmine göre Cenâb-ı Hakk'ın ancak sıfatını bilebileceğimizi zâtını ise bilemeyeceğimizi söylediğinden bahsetti. Kendisinin ise bu arkadaşa; Cenâb-ı Hakk'ın sıfatını dahi bilemediğimiz, cevâbını verdiğini ilâve etti ve meselâ şu asırda Hakk'ın sıfatından olan sabır kemâliyle tecellî ettiği halde aklımız bunu bile kavrayamıyor. Allâh'ın halîfesi olan ehlullah kendilerine revâ görülen her türlü muâmeleye sabrediyor. Ammâ benim havsalam bu işi almıyor, dedi.

Rıza Efendi'ye cevap verdim, dedim ki: Allâh'ın sıfatları ile bu oluş, bu dünya âlemindeki sıfat bir değildir. Kendisine, halı üzerindeki güneşi gösterdim ve: Bu nedir, güneşin kendisi mi? Hayır şuâı. Fakat buna rağmen yine de güneş diyoruz. Halbuki güneşin aslına gözün bile tahammül etmez. Şuâının içinde ise yüzüyorsun. İşte hakîkat ve oluş. İşte Allâh'ın sıfatı ile ondan bir şûle olan insandaki sıfat arasındaki fark!

Rivâyet olunur ki Muhiddîn-i Arabî Hazretleri zindanda iken hayranlarından biri sürüne sürüne gelerek hazrete, tevekkül, kanâat, sabır ve affın hakîkatlerini sorar.

Hazret-i Muhiddîn: Yarın gel de birincisine cevap vereyim! buyurur ve o zat, birinci müşkülüne cevap almak üzere zindana geldiği zaman Muhiddîn Hazretleri'nin bir kuru ekmeği yemekte olduğunu görür. Çok üzülerek bu derece sabrının sebebini sorar. İşte o esnâda hazretin bir işâretiyle bir âlem açılır ve mükellef sofraların kendisi için hazırlanmış olduğunu görür. O zaman hazret; o zâta hitap ederek: **Elimizin altında neler olduğunu gördün mü? Ammâ bizi buraya gönderen Hak'tır. Zindanda da yenen gıdâ ise bu kuru ekmektir. Onun için hâlimizin ve mevkîmizin îcapları hilâfına hareket etmeyiz. Hak'tan gelene tevekkül eder ve sabreyleriz,** buyurur.

İkinci gün o zat yine zindana gelir. Bu defâ da hazreti zincirler içinde görür ve teessür ile düşünürken Muhiddîn Hazretleri'nin zincirlerini silkeleyip parçaladığını ve önlerinde güzel bir sâhil belirdiğini bir kayığın ise kendisini kaçırmak üzere hazır beklediğini görür. Hazret bu teklîfi de reddeder.

Üçüncü gün o zat tekrar zindana geldiğinde Hazret-i Muhiddîn'in vefat etmiş olduğu haberini alarak ağlaya ağlaya evine döner.

O gece rüyâsında, âlem-i haşrı görür. Hazret-i Muhiddîn'i zindana koymaya sebep olan kimselerin zincirlerle bağlı olarak cehenneme sevkedildikleri hazretin ise bunların arkasından koşarak: **Yâ Rabbî, bun-**

1- Mustafa Rızâ Efendi, eski İstanbul kadılarından bir zat.

lar benden evvel cennete girmedikçe, ben senin cennetine giremem! diye yalvararak onları şefâat ve affına mazhar ettiğini görür. İşte o zaman kendisini zindanda ziyâret edip sual sormuş olan zâta dönerek: **Gördün mü oğlum, bu da affın hakîkatidir!** der."

*

– "Beşer, ne eski filozofların dediği gibi Allah'tır, ne de yenilerin dediği gibi sur homme yâni insan üstüdür. Beşer Allah olamaz. Bak ne diyoruz.

Ey mazhar-ı mürşitte tecellî eden Allah!

Fakat o kimsenin vücûdunu ilâhî tecelliyat yakmış, yâni kalıbını, cismini, benliğini kendinde fânî etmişse, o vakit beşer Hak'la bâkî olmuş, ondan Hak tecellî etmiştir. Güneşin zuhûrunda idâre kandili hükümsüz kalır."

– Peki efendim, bu dâimî tecellî o zâtın cismine zarar vermez mi? Yâni bu tecellî ile yanıp harap olmaz mı?

– "O kimse bu tecellîden esâsen yanmıştır da ondan sonra o hâle mazhar olmuştur. Artık onun yanacak yeri olur mu? Gerçi o zâtın ortada bir bedeni vardır, fakat varlığından eser kalmamıştır."

*

– Buyuruluyor ki: Ruh gülerse nefis ağlar; nefis gülerse ruh ağlar. Bu, ikilik hengâmındaki bir hal.. Halbuki birlik âleminde kim güler, kim ağlar?"

– "Vahdet âleminde ne gülmek vardır ne ağlamak. Uzlete çekilmiş bir kimse, dışarıda davullar ile asker çağrıldığını işitmiş. Nefsi ona: Kalk, ne duruyorsun? Din uğrunda harbe git... ya gâzi olursun ya şehit! demiş.

Nefsinin bu teşvîkine karşı bu zat: Ey nefsim, hayır için beni teşvik etmezsin. Bu işten maksadın nedir? diye sorunca, nefsi: Eğer muhârebede ölürsen, ölüm bir keredir, kurtulurum. Çünkü sen beni her an yerden yere vurmakla durmadan öldürüyorsun! demiş.

İşte nefis ve ruh ayrı ayrı âlemlerde iken bu çekişmeler eksik olmaz. Halbuki birlik âleminde bunların hiçbiri yoktur."

*

Ölüm ve ölüm ötesinden konuşulurken:

– "Ölüm, insanın ilmî kazançlarının imtihan yeridir. Herkes oraya imtihan edilmek üzere gider, tâ ki burada tahsil edilmesi îcap eden ilimden cevap versin, diye...

Eğer kendisine tevcih olunan suallere gereken cevâbı verebilirse daha âlâ mevkilere, yükselir. Yok eğer cevaptan âciz kalır da dönerse cehenneme gider. Yâni cehennem gibi olan hicran ve firâka atılır.

İmtihana çekilenler de üç kısımdır. Tıpkı talebenin çalışkan, orta ve tembelleri olduğu gibi... çalışkan talebe, sorulan suallere kolaylıkla cevap verir: Sâdıklar ve âşıklar gibi. Ortalar, mü'minlerdir. Tembeller ise kâfirler."

– Filozoflar: Felsefe, ölüme hazırlanmaktır, diyorlar.

– "Doğru, fakat çok defâ ilmen bilip de tatbik edemedikleri bir söz... gerçi bu düşünen kimselerin, bu tefekkür erbâbının içlerinde bir kaynama, hakîkati bilmek için bir merak ve hareket olduğu muhakkak. Fakat bu kıpırdanış, ilmi ile âmil olmak ilminin gerektirdiğini işlemek demek değildir. Onun için sırasında filozofun bilgisi, değil başkalarını, kendini dahi tatmin edip huzûra kavuşturamaz.

Meselâ insanlar eski zamanlarda yaprakla, deri ile setr-i avret ederler ve barınmak için de ağaç kovuklarına mağaralara girerlerdi. Ne için? Hep kendilerine uygun yaşama şartlarının temîni için değil mi? Fakat ne ibtidâî ne basit vâsıtalar ile... Bugün ise sıcakta ve soğukta giymek üzere ne kadar çeşitli kumaşlar ve bu kumaşlardan yapılmış türlü türlü ne elbiseler var. Kezâ bugünün köşklerinde, konaklarında, saraylarındaki rahat ve düzen ile ağaç kovuğundaki emniyetsiz ve huzursuz barınış bir midir?

İşte filozofun küllî akla yol bulamamış cüz'î aklı ile, ehlullâhın küllî aklın azameti içinde fânî olmuş aklı arasındaki fark! **En fazla bildiğim, aczimi bilmekliğimdir** demiş olan filozoflara zamanlarının enbiyâ ve evliyâsı demek yerinde olur."

*

Bir kimsenin Hakk'ı unuturcasına kendine güveninden bahsediliyordu:

– "İnsanda güvenecek ne vardır? Öyle ki içindeki âzâya bile hâkim değilsin. Uzviyetinde bir intizamsızlık olsa ona bile mâni olacak kudrete sâhip değilsin. Hattâ ve hattâ kendini bile görmekten âcizsin. Şâirin dediği gibi:

Münferit vâsıta-i rü'yet iken
Göremez kendisini dîde bile

O halde nasıl olur da, Hakk'ın irâdesine kafa tutabilirsin? Yapan Allah'tır. O murat etmedikçe kimsenin bir şey yapmaya iktidârı yoktur. Ahvâl-i âlemi dalga gibi bil... kâh o tarafa kâh bu tarafa çarpan bir dalga gibi... evet kâh sana meyleder kâh ona. Halbuki ne sende bir şey vardır ne de onda... Binâenaleyh büyük söz söylememeli ve yapmak istediğin bir şeyi Allah isterse yapacağını bilmelisin."

*

– *Her âşıkta irfan olur mu efendim?*

– "Âşıkın irfânı olmamak kābil midir? Fakat bunlar birbirlerinden bâzı meziyetlerle seçilirler. Meselâ, bâzısında ifâde kudreti fazla olur, bâzısı ise hiçbir hissini ifâde edemez. Lâkin onun da hâli her şeyi ifâde eder.

Evet her âşıkta irfan olur mu, diyorsunuz. Tabiî olur, zîra aşk her güzelliği kendinde toplamıştır. Aşk demek, âşıkın mâşûkunda yokluğu demektir. Zâten yok olmayan da âşık olamaz."

– *Efendim, hadîs-i kudsîde buyruluyor ki: Ben âşıkların canlarını tenlerine sımsıkı bağlarım. Eğer bağlamamış olsam, şevklerinden bir dakîka dünyâda duramayıp bana doğru atılırlar.*

– "Sözün tefsîre göre mânâsı vardır. Evet doğrudur. Âşık, dâimâ aslî vatanını özler.

Her şeyde olduğu gibi âşıklar arasında da derece farkı vardır. Bir gün Resulullah Efendimiz (s.a.)e sormuşlar: Yâ Resulallah kaç günde bir ziyâretinize gelelim? diye. Haftada bir geliniz. Sizin de beni, benim de sizi göreceğimiz gelsin! buyurmuşlar.

Âşıkların biri de aynı suâli sormuş. Ona: Sana zaman yoktur, ne vakit istersen! buyurmuşlar.

Âşık huzûra her zaman lâyıktır. Çünkü huzûra lâzım olan edeptir. Gerçi âşıkta edep yoktur. Fakat aşkı edeptir.

Halbuki herhangi bir sâlik mürşit huzûrunda bir kötü zanda bulunsa, şerîatça kâfir olmasa da, tarîkat kâfiri olur. Âşıktan ise bu gibi ters ve kötü vehimler ve zanlar sâdır olmaz. Çünkü o vücûdunu silmiş, silip lâ "yok" olduğu için âşık mertebesini bulmuştur.

Âşık, cânandan her türlü cilve ve oyunu görmüş, her çeşit muâmele ve imtihana mâruz kalmış olduğundan, mürşidin bir beşerî tarafı olmasını tabiî bulur.

Fakat henüz hamlık devresini geçirmemiş bir sâlik için mürşit, hayâlinde yarattığı insandan gayri bir varlıktır. Onda beşer olarak yaratılmış olmanın gerektirdiği tabiî bir hâli görünce yadırgar. İşte al-

dandığı nokta budur.

Resulullah (s.a.), Hazret-i Ayşe ile spor yaparlardı. Meselâ çok defâ ata binip yarış ederlerdi, kâh Efendimiz geçer, kâh Hazret-i Ayşe yarışı kazanırdı. İşte bir çok kimseler vardır ki büyüklerin bu gibi dünya muâmele ve îcaplarını kaldıramaz, tenkit eder, kötü zanlara kapılır ve yollarından olurlar. Binâenaleyh bu kademedekileri mesâfeli tutmak yine kendi menfaatleri îcâbıdır.

*

– Bast hâli yâni insanın, Hak yolunda, Allâh'ın lutfunu gönlünde hissetmekten duyduğu ferahlık rûhun sürûru demek değil midir?

– "Evet ama bast ve kabz yâni Allâh'ın lutfuna mazhar olamamaktan gelen sıkıntı, gerilme, korku pek geniş bir mânâyı ihtivâ eder ve derece derecedir. Fakat umûmiyetle hayrın vukūundan bast, hatânın sudûrundan kabz husûle gelir.

Bir kısmın kabz ve bastı, günah veya sâlih amellerindendir. Bir başka kısmın ise ne günah ne de sevaptandır. Bir kısmın kabz ve bastına gelince, bunların ferahlık veya sıkıntı hissetmeleri, âlemin darlık veya sürûrundandır. Veyâhut bunların kabz u bastı, âlemin darlık veya sürûrunu mûcip olur.

Bizlere düşen ise, bir kabz geldiği vakit günahlarımızdan bilip istiğfar ve Allâh'ın rahmetine ilticâ eylemektir.

Şu da var ki temiz ve samîmî sâlikler, gönülleriyle merkeze bağlı olduklarından kardeşlerinin sevinç veya sıkıntıları onlara da akseder. Çünkü kalp râbıtaları açıktır. Telefon telleri gibi merkeze merbuttur."

Server Beyefendi:

– İş, o merkeze telini bağlayabilmekte...

– "Bir sâliki mürşidin huzûrunda anarlarsa -veyâhut, her yer huzurdur- âşık, kendi huzûrunda onu anarsa, o yâd edilen kimse, rûhunda bir ferahlık yâni bu yâd edilişe göre bast veya kabz duyar."

*

– Kendisine vâki olan tecellînin çokluğundan bahseden bir sâlike şeyhi bir bostandan bir şey çaldırmış, bu sûretle de tecellînin arkası kesilmiş.

– "Tabiî değil mi ya... berrak bir bardak suyun içine bir damla boya damlatsalar o su ne olur?"

– Kezâlik ruh da mânevî sirkatten kurtulup, tam temizliğe ermedikçe tecellînin kesilmesi beklenecek demektir.

– "Tam temizlik, yâni ıstıfâ-yı tam herkese müyesser değildir. Meğer ki o kimse safvet ve samîmiyet mertebesini bulmuş olsun.

Meselâ şimdi Cemil'i[1] anası babası idâre ediyor. Niçin? Çünkü aklı ermez, çocuktur. İşte Hakk'a vâsıl olup çocuk sâfiyetini kazanmış kimselerin de o vakit aklı ve idârecisi Allah olur. Cenâb-ı Hak: **Kim ki benim içindir, ben de onun içinim.** Ve: **Bana eren akılsızın aklı benim!**[2] buyuruyor. Onun için aklı terketmek lâzımdır."

– Efendim, akıl nasıl terkedilir? Demek ki bütün fenâlıklar akıldan ileri geliyor...

– "Hayır... ben aklı pek severim. Aklın hayrânıyım. Fakat akıl ikidir. (Şahâdet ve orta parmaklarını açarak) Bir kök iki çatal! Biri maaş aklı diğeri maâd aklı!

Maaş aklı, yalnız maîşete ve dünya işlerine erer. Maâd aklı ise, geri döneceğimiz yere, yâni Allâh'a erer. Bu akıllardan sırf biri işlerse, diğeri körlenir."

– İkisi birden işlemez mi? Muhakkak birinden birini terketmek mi lâzım?

– "Hayır, eğer maâd aklı hâkim ve gālip olursa, maaş aklı onun yanı sıra vazîfesini görebilir. Fakat hüküm ve galebe maaş aklının olursa, maâd aklına yol ve meydan vermez.

Maaş aklının kontrol ve baskıda tutulmasından maksat, dünya muhabbetine esir olmamak, onu gönülden çıkarmaktır. Yoksa dünyâdan el-etek çekmek değildir. İşte dervişlik budur; yoksa yanlış tevil edildiği gibi, bir köşeye çekilip tesbih çekmek ve dünyâdan maddeten uzaklaşmak demek değildir."

– Ama dünyâdan büsbütün, yâni maddeten de geçen, maaş aklını büsbütün terkeden zevat da var. İbrâhim Ethem Hazretleri gibi...

– "Tabiî var. Ama ayrı bir yol, ayrı bir tutumdur. Biz umûmî emirden bahsediyoruz. Sen de İbrâhim Ethem gibi yap, fakat kalben olsun. Gerçi o, maaş aklını tamâmen gönülden silmişti. Fakat bütün akıllar ona baş eğmiş ve emrine râm olmuştu.

Dünya muhabbeti mevzûunda bir hikâye vardır: Dervişin biri Cezâyir'e gitmek üzere şeyhine vedâ ederken, bir emri olup olmadığını sormuş. Aldığı cevapta, filân sâhilde bir kulübe olduğunu orada yaşayan fakîre kendisinden selâm götürmesini ve bu meyanda da dünya

1- Bu konuşmaların yazıldığı sırada Hocamızın henüz dört yaşında bulunan torunu.

2- Hadîs-i kudsî.

muhabbetini kalbinden çıkarmasını istemiş. Cezâyir'e vardığında ise filân namdaki zâtı bulup, selâmını ve niyazlarını götürerek kendisinden duâ talep ettiğini söylemesini istemiş.

Derviş yola çıkıp bir hayli gittikten sonra kulübeyi de fakîri de bulup şeyhinin selâmı ile berâber gönderdiği haberi de kendisine bildirmiş. Fakir bu ihtar karşısında pek üzülerek: Ah demiş, otuz senedir şurada bu iş için nefsime eziyet ediyorum. Ama fakrime rağmen dünya muhabbetini kalbimden silemedim. Duâ buyursunlar da Allah benden bu iptilâyı alsın! diye haber göndermiş.

Derviş, fakîrin hâline hayret ederek nihâyet Cezâyir'e vâsıl olmuş ve şeyhinin kendisinden duâ istediği zâtı aramaya başlamış. Kime sorsa filân sarayda olduğunu söylediklerinden, böyle debdebe ve ihtişam içinde yaşayan bir kimsenin mübârek bir zat olmasına ihtimal vermeyerek, yanlış bir kapı çalmaktan korkup aramasına devam etmiş ise de selâm getirdiği zâtın o sarayın sâhibi olduğuna kanâat getirerek huzûruna girmiş. Daha kapıdan adımını atarken o zat: Gel bakalım.. bize ne getirdin, şeyhin nasıl, ne yapıyor? diye hatırını sorduktan sonra: Şeyhine söyle bizim için duâ etsin! diye ilâve etmiş.

Derviş memleketine döndüğü zaman gördüklerini şeyhine nakletmiş. Şeyhi: O kulübedeki fakir, bütün zâhirî yokluğuna rağmen dünyâyı kalbinden sürüp çıkaramamıştır. Öteki ise o gördüğün saltanatı ve riyâseti, Hakk'ın kullarının menfaati ve hizmeti için uhdesinde tutuyor, öyle ki Allâh'ın bir işâretiyle bunların hepsini terke hazır bulunuyor! cevâbını vermiş. İşte bir tânesi vazîfe îcâbı saraylar içinde, debdebeli ve saltanatlı bir hayâta rağmen fakrı yâni yokluğu bulmuş. Beriki ise darlık ve zarûret içinde bile, fakrı bulamamış.

O yokluk ve tokluk mertebesini bulduktan sonra yapılan işler Hakk'ın arzûsuna aykırı olmak şöyle dursun, doğrudan Hakk'ın emriyledir. Ve maaş aklının bu işte bir hîle ve oyunu düşünülemez.

Hazret-i İbrâhim için melekler: Allah, buna Halîl'im, dostum, diyor. Ama bunca servet ve sâman içinde olan bir adam nasıl Halîlullah olur? dediler. Kendisine her şey mâlûm olan Cenâb-ı Hak, Cebrâil'e: Git, İbrâhim'i istediğin gibi imtihan et ki cümleye itminan hâsıl olsun, buyurdu.

O sırada Hazret-i İbrâhim, bir ağaç altında yatıyordu. Cebrâil, meleklerin tesbîhi olan: **Sübbûhun Kuddûsün rabbünâ ve rabbü'l-melâiketi ve'r-rûh**[1] tesbîhini söyleyerek gelince, Hazret-i İbrâhim: Öy-

1- "Çok çok tesbih edilen, pek çok mukaddes olan Rabbimiz, meleklerin ve Rûh'un rabbi!..."

ledir; **Sübbûhun Kuddûsün rabbünâ ve rabbü'l-melâiketi ve'r-rûh**, öyledir, ama Allâh'ımın bu türlü vasfedilişini işitmemiştim yâ Cebrâil, malımın yarısını fedâ ettim. Bir daha söyle de öteki yarısını da vereyim! dedi.

Cebrâil, işin ciddiye bindiğini görünce: Ben bir meleğim, malı ne yapayım, diyerek İbrâhim'in kendisine bağışladığı varlığı reddettiyse de, İbrâhim: Biz Hak nâmına verdiğimiz bir şeyi geri almayız, diye sözünde ısrar eyledi. Bunun üzerine Cenâb-ı Hak, Cebrâil'e malların satılıp bedelinin beytülmâle yatırılmasını emretti.

İşte bu sultanlar için mal ve mülk eğreti elbise gibidir. Onu Hak nâmına giyer, Hak nâmına çıkarır. Hazret-i Ali: **Ömrüm boyunca dünyânın varlığını yokluğunu tecrübe ettim, denedim, dinden sonra zenginlik kadar hayırlı bir şey, küfürden sonra da fakirlikten kötü bir şey görmedim,** buyurmuştur. Hazret-i Mevlânâ'nın da işâret buyurduğu gibi: Küpün ağzını sıkıca bağlayarak denize at... içine su girmedikten sonra ne zarar? Yüzer durur. Fakat küçük bir delik olup da içine dünya muhabbeti mesâbesinde olan o deniz suyu doldu mu, küp derhal batar."

*

– "İnsan pek büyük şeydir, kâinâtın tuğrâ-yı garrâsı yâni parlak mührüdür. İnsanın yüzünde bütün hakîkatler yazılıdır."

*

Gazetelerde yine elbise modasının değiştiği okundu:

– "Bakın şu hâle! Moda îcatçısı ile ona tâbî olan birkaç kişi çıkıyor, istedikleri değişikliği yapıyorlar ve bunların verdikleri garip kararlara bütün dünya uyuyor. Bu ne kudrettir? Meselâ kâh etekler uzasın, kâh kısalsın! diyorlar. Bütün dünya da onların emrini bekliyor ve tatbik ediyor.

İşte dünya ehlini arkasından sürükleyen kuvveti görün. Bu zavallıların hâli esâret değil de nedir?"

*

Bu dünyâda herkesin bir işle meşgul ve bir işe memur olduğu konuşuluyordu:

– "Hazret-i Pîr buyuruyor ki: **Ben aslında şakî olan kimseden şekâvetten başka bir şey görmedim. Eğer sen gördünse var benden selâm söyle!**

Herkes ne için yaratılmışsa, ona o şey kolay ve iyi gelir[1]. Meselâ kötü bir kimseye iyilik yapmanın, bir iyi kimseye de kötülük yapmanın güç geldiği gibi: **Güzel şeyler güzel kimseler içindir, güzel kimseler de güzel şeyler içindir**[2]. Kezâlik: **Fenâ şeyler fenâ kimseler içindir. Fenâ kimseler de fenâ şeyler içindir**[3].

Bir fenâdan, fenâlıktan başka bir şey bekleme... iyiden de iyilikten başka bir şey bekleme. Zîra bir kimse her ne için halk olunduysa ancak onu yapabilir. Cibilleti[4] ne ise onu icrâ eder.

İşte o şey de onun sırât-ı müstakîmidir. Firavun Mûsâ'ya sordu: **Sizin Rabbiniz kimdir yâ Mûsâ?**[5] Hazret-i Mûsâ da: **Bizim Rabbimiz, herkese hilkatinin, fıtratının îcâbı ne ise onu verdi ve onu o şeye, arkasından sürdü**[6], dedi.

Demin bir kalaycı geçiyordu. Halsiz, dermansız yürüyordu. Arkasında büyük bir küfe vardı ve sesi de güçlükle çıkıyordu. Ona bakarak dedim ki: Neden bu adam bu işten, kalaycılıktan başka bir san'at tutmuyor? Daha kolay daha temiz bir iş? İşte, **Allâh'ın rahmeti gazabını örtmüştür**[7] hikmetinin sırrı.."

– *Hemen herkeste mesleğine karşı bir sevgi, hiç değilse bir bağlılık ve alâka görülüyor.*

– "Bu da Allâh'ın azametine bir işâret. Meselâ bir lâğımcı, akşam olup da işini bitirdiği zaman: Bugün üç araba pislik attım. İş olsaydı daha şu kadar da atabilirdim! diye iftihar eder. Kezâlik vapur ateşçileri, kuyucular, mâden amelesi işlerini benimsemiş olarak kolaylıkla yaparlar. Fakat bir kuyumcuya lâğımcılık teklif etsen, kezâ bir lâğımcıya da hocalık vermek istesen, hem ağır ve zor gelir, hem de belki dehşete düşüp kaçarlar.

İşte Cenâb-ı Hak, diğer bir deyişle o mutlak hâkim, bu dünya âleminde zuhur edip varlığı hazînesini açığa vurmayı murat ettiğinden[8] beri, herkesi bir işe memur etmiştir. Gerçekte yapan, yaptıran Al-

1- Küllün müyesserün limâ hulika leh.

2- Nûr sûresi, 26. âyet: -"Ve't-tayyibâtü li't-tayyibîne ve't-tayyibûne li't-tayyibâti" "...Temiz kadınlar (ve temiz kelimeler) ise temiz erkeklere, temiz erkekler de temiz kadınlara (ve temiz kelimelere yakışır.)..."

3- Nûr sûresi, 26. âyet: "El-habîsâtü li'l-habîsîne ve'l-habîsûne li'l-habîsâti..." "Kötü kadınlar (ve kötü sözler) kötü erkeklere, kötü erkekler kötü kadınlara (ve sözlere)..."

4- Kelime bugün dilimizde cibilliyet şeklinde kullanılmaktadır.

5- Tâhâ sûresi, 49. âyet: "Kâle femen rabbükümâ yâ Mûsâ?"

6- Tâhâ sûresi, 50. âyet: "Kâle rabbüne'llezî a'tâ külle şey'in halkahu sümme hedâ"

7- "Sebekat rahmetî alâ gazabî." (Hadîs-i kudsî)

8- "Küntü kenzen mahfiyyen fe ahbebtü en u'refe...: "Ben gizli bir hazîne idim. Bilinmemi sevdim (istedim) ve mahlûkâtı beni bilsinler diye yarattım." (Hadîs-i kudsî)

lah'tır. İnsanlar da, sevkolundukları cihete yüz döndürür ve meyil ederler."

*

– Ummanda damlalar var. Bu damlalara, teker teker iken damla deniyor. Halbuki deryâya karışınca deniz diyorlar. Şu halde deniz damla mıdır?

– "Deryâ damladır, damla da denizdir. Yâni deniz damlalardan husûle gelmiştir. Damla denizde gizli olduğu gibi, deniz de damlada gizlidir.

Muhiddîn-i Arabî Hazretleri'nin dediği gibi: **Biz yüce harfler idik. Yâni biz bizdik. Birbirimizden kopup ayrıldık. Sonra tekrar birleştik. Şimdi de kemâkân, biz biziz.**

Düşen kar, yağmur, dolu veya çay, dere, nehir hep deryâya karışır. Ammâ bâzen de karışamaz. Deryâya varmadan buhar olur, sonra tekrar damlalaşarak yağmur olup düşer. Yâni nüzul (iniş) kavsinden sonra uruc (çıkış) kavsini tamamlamaya muvaffak olamaz. Eğer deryâya kavuşursa o zaman ne çaylığı kalır, ne dereliği, ne de buzluğu... ve

Bir zamanlar âh ü efgān eyleyip inlerdi dil
Bilmezem n'oldu kesildi âh u efgān kalmadı

sırrı hâsıl olur. Yâni bu kesreti andıran şekiller, isimler kalmaz, vahdet denizi nâmı altında gizlenip gider.

Bir noktadan Kur'ân-ı Kerim düzüldüğü gibi, bir damladan da deniz düzülmüştür. O damla, deryânın her yerinde varlığını gösterir.

Kezâ, bir damladan deniz meydana gelmişse, bir noktadan da, aklı, idrâki, temyîz kudreti ve irâde gücü ile insan vücûda gelmiştir. Allah bu vücûdu zıtlardan meydana getirmiştir. Fakat ne büyük mahâret, ne san'at, ne kudret! Bu zıtlardan bir tânesi fazla veya noksan oldu mu, koca vücut ihtilâle uğrar. Halbuki Cenâb-ı Hak nice düşmanları, ateş, su, toprak gibi birbirine tamâmiyle aykırı olan maddeleri birleştirip, onlardan bir zıtlar âbidesi vücûda getirmiş. Üstelik de bu vücûdu, yüz bin âlemin mümessili yapmıştır.

Şu da ne ibretli bir hal ve yine o büyüklüğün bir tecellîsi ki, bu yaradılış âlemi başlı başına bir kâfiri müslüman etmeye yetecek hikmet ve azamet ile dopdolu olduğu halde, onu istemediğine göstermiyor, gizliyor ve hattâ inkâr ettiriyor.

Olsa istîdâd-ı ârif kābil-i idrâk-i vahy
Emr-i Hak îsâline her zerredir bir Cebrâil"

*

– "Dün Mehmet Bey'e bir sümbül gösterdim. İşte bu da bir noktadan vücûda geliyor; yâni soğan şeklinde olan, yâhut da nokta şeklinde olan bir soğandan! dedim. Evvelâ yapraklar, yeşillikler, yâni esmâ ve sıfat; sonra da çiçek ve koku, yâni hakîkat ve zat zuhûra geliyor.

Yine dedim ki: Meselâ senin oğlun Muzaffer bu sözleri anlayabilir mi? Çünkü o henüz yeşillik hâlindedir de onun için anlayamaz. Ondan daha sümbül zuhur edecek, sonra da koku hâsıl olacak.

İşte Kur'ân'da da nokta her kelimede vardır, vahdet noktasının şu mevcûdat kur'ânında kendini göstermesi gibi..."

*

Münîre Hanımefendi:

– Efendim, bir hoca vaaz ederken demiş ki: Eğer bir kimse sabah namazına kalkmak üzere yatar da sonra bu niyet ile uyuya kalırsa Cenâb-ı Hak o namazı kılınmış gibi kabul eder.

– "Eder elbet, zîra iş niyettedir. **Amel, niyet içinde gizlidir,**[1] buyurur Resûlullah. Meselâ sen bana bir hediye vermek istiyorsun. Ammâ getirirken bu hediyeyi düşürüp kırıyorsun. Mühim olan, senin niyetindir. Onun için de ben o hediyeyi getirilmiş gibi kabul eder ve memnun olurum. Biz kul iken böyle kabul ediyoruz da, Allah niçin kabul etmesin?

İş hulûsta samîmiyettedir. O olmadıktan sonra zâten işlediğin amelin kıymeti olmaz. Beni evlâdım menfaati için severse memnun olur muyum hiç?"

*

Hocamız, İzmir'e gidip dönen birisine, bu yolculuğunun nasıl geçtiğini sordu. Yolcu da, hem giderken hem gelirken çok sâkin bir havada ve dalgasız, fırtınasız bir denizde seyâhat etmiş olduğunu anlattıktan sonra:

– Dümdüz bir deniz insana teslimiyeti hatırlatıyor! dedi.

– "Hakk'a teslim olmak, âsûdelik, rahatlık ve saâdet zamanlarında belli olmaz. Asıl teslimiyet, fırtına ve felâketlerde olur!"

*

1- "İnneme'l-a'mâlü bi'n-niyâti...: Ameller niyetlere göredir..." (Hadîs-i şerif.)

Allah korkusundan konuşuluyordu:

– "Eskiden yazmış olduğum eserlerin birinde bir kahır ve celâl sahnesi tasvir etmiştim. Adamın biri bir ormanda dolaşırken, birden şimşekler çakmaya, yağmurlar, dolular yağmaya başlıyor. Can kaygısına düşen adam da korku ve dehşetle kendini bir mağaranın içine atıyor ve hava sükûnet bulup, fırtınalar, şimşekler geçinceye kadar birkaç saat mağaranın içinde bekliyor.

Fakat tam ortalığın yatıştığını farkettiği sırada, ayaklarının altında kaygan bir cismin de mevcûdiyetini farkederek dikkat ediyor ve bir yılanın üstüne basmakta olduğunu dehşetle görüyor. Adam biraz daha kendine gelip etrâfına bakınınca, mağaranın arslanlar, kaplanlar, kuzular, geyikler gibi birbirinin düşmanı olan hayvanlar ile dolu olduğunu görerek korkudan titremeye başlıyor.

Halbuki aynı adam, can korkusuyla birkaç saat evvel mağaradan içeri daldığı zaman kahır ve celâlin tesîriyle bunların birini görmediği gibi, yekdiğerinin zıddı ve düşmanı olan o hayvanların da birbirlerine sataşmak hatırlarına gelmiyordu.

Çünkü varlık, ayrılık ve gayrılık ortadan kalkmış, hepsi tek can hâline gelmiş, vahdet zuhur etmişti. Yâni sırf Hak korkusu zâhir olmuş, her birini, Allâh'ın kahrı istîlâ etmişti. Onun için zıddıyet ve düşmanlık, ancak yaratılışın îcaplarına avdet edildiği zaman meydana çıkar ve dünyânın hükmü kendini gösterir."

*

– Kimi Cenâb-ı Hakk'ın zâtına, şundan bundan yol arıyor, kimi ise teferruat ile tatmin olmayıp zâtı zât nûruyle görmek yolunu seçiyor.

– "Evet, biri karışık, diğeri ise kestirme bir gidiştir. Teferruattan yol arayanlar, eserden müessire intikāl etmek isteyenlerdir ki bu yol çok dolaşık ve tehlikelidir. Halbuki müessirden esere, yâni yaradandan yaratılmışa nazar edenlerin yolu ulular yoludur, rahat ve emîn bir yoldur. Öyle ki dünya yansa içinde hasırları yokmuşçasına hiçbir şeyden gam ve eleme düşmezler. Zîra fâili de mevcûdu da Hak görürler. İşte bu dereceyi bulmuş olan kimselere her şey itâat ve hizmet üzeredir. Cenâb-ı Hak bunun için Habîbine: **Ben seni kendim için, dünyâyı da senin için halk ettim,**[1] buyuruyor.

Hiçbir şey yoktur ki hakîkati Allah olmasın? Hiçbir şey yoktur ki bâtını Hakîkat-i Muhammediyye olmasın. Fakat bütün bu varlığın Hak

1- Hadîs-i kudsî.

olması, Hakk'ın bir veya iki ismine mazhar olmaları îtibâriyledir. Nüsha-i kübrâ[1] ise kâmil insandır. İşte o, Hakk'ın bütün isimlerine birden mazhardır. O, Hakk'ın göz bebeğidir.

İşte onun için, eserden müessire yâni yaratılmıştan yaratana intikāl etmek, o bir veya iki isimde kalmak demek olduğu için hakîkate giden yolların tehlikelisi ve müşkülüdür, diyoruz. Kābiliyet ve istîdatların ayrılığı da görüş ve gidişlerin ayrılığını îcap ettirir.

Bir gün dervişin biri şeyhinden, şerîat, tarîkat, hakîkat ve mârifeti îzah etmesini ricâ etmiş. Şeyhi de: Git, filân yerde bir zat vaaz eder. Kendisini dinleyenler, etrafında bir halka teşkil etmişlerdir. Evvelâ o halkanın sağında oturana, sonra sol tarafında oturana, daha sonra da ikincilere birer tokat vur ve sana ne muâmelede bulunurlarsa gel bana söyle! demiş.

Derviş, şeyhinin emri gereğince birinciye tokatı vurunca dayağı yiyen hemen yerinden kalkarak tokatı iâde etmiş.

İkinci ise tokatı yiyince yalnız başını çevirip kendisine kimin vurduğuna bakmış.

Üçüncü, bunu da yapmamış. Sıra dördüncüye gelip o da tokatı yiyince hemen kalkmış ve kendisine vuran dervişin ellerine sarılarak öpmüş. Bu eller benim için zahmete girdi, diye bir de özür dilemiş.

Derviş, hâdiseyi şeyhine nakledince, şeyh hazretleri: İlk tokatı yiyip iâde eden, şerîatı temsil ediyor ki kısasa kısas yapmıştır. İkincisi tarîkattır ki, kendisine vâkî olan fiilin Hak'tan geldiğini bildiği için ses çıkarmıyor, yalnız bu işe kimin vâsıta olduğunu bilmek istiyor.

Üçüncü ise hakîkattir. O, yalnız Hakk'ı görüyor vâsıta artık onu alâkadar etmiyor. Dördüncüye gelince, o mârifettir. Hakk'ın lutfuna olduğu kadar kahrına da şükredip vâsıta olanın ellerini öpüyor, buyurmuş.

Resûlullah (s.a.) da: **Vâsıtaya şükrünü bilmeyen Allâh'a da şükür etmiş olmaz,** buyuruyor. Allah isterse, o vâsıta, mazhar olduğu ismin îcâbını yerine getirebilir. Yoksa vâsıtanın elinde ne vardır? Meselâ, suyun hassası susuzluğu gidermektir. Ateşinki, rutûbeti defetmek ve ısıtmaktır. Fakat Allâh'ın istemesi şartiyle... Meselâ, insana bir şeker hastalığı gelir, o harâret teskin edici sudan beklenen hassa zuhur etmez. Bir üşüme nöbeti gelir, hiçbir şeyle ısınamaz.

İşte doğrudan doğruya müessiri görenler, su, ateş ve ilh... bütün vâsıtalara baş çevirenler Hakk'ı görenlerdir. Onlar her şeyi Hak'tan bilirler ve Hak'tan alırlar. Su benim harâretimi sâkin kılmaz, illâ Allah

---

1- Hakk'ın bütün isimlerinin tecellî ettiği en büyük nüsha yâni kâmil insan.

kılar demek sûretiyle suyun hakîkatine nazar ederler. Mevlânâ Hazretleri'nin Mesnevî'sinde Şems-i Tebrîzî Hazretleri'ne hitap ederken, yaratılmıştan yaratana geçerek mürşitte tecellî eden Allâh'a nazar etmeleri gibi.."

*

– "Bütün bu görünen kesret, hakîkatte vahdettir. Harem-i Şerif'te binlerce insan bulunur, kimi namaz kılar, kimi zikreder, kimi Kur'an okur, kimi salât ü selâm getirir, kimi yâ Resûlallah! diye nidâ eder. Fakat bu seslerin bir araya gelmesinden hâsıl olan sadâ, bir Hû sesidir.

Hep Hû duyulan cümlesi bir hoşça sadâdır.
Ammâ ne nevâdır.

Bütün renklerin birleşmesinden beyaz renk zuhur ettiği gibi, bütün seslerin birleşmesinden hâsıl olan sadâ da Hû sesidir!"

*

– Şeyh Yûnus Efendi'nin Medîne'ye olan teşneliğinden bahsediliyordu:

– "Medîne'ye gidip cemâl-i Resûlullâh'ı görmedikten sonra neye yarar? Medîne'de Ârif Hoca isminde bir mücâvir vardı. Vaktiyle gelmiş bir de medrese açmıştı. Kendisi de müderrislerdendi. Bir gün bana geldi: Aman yâ efendi, ben bu gün rezil oldum, dedi. Dün Hindistan'dan bir yolcu geldi, bana misâfir oldu. Karşıma diz çöküp oturdu ve kaç senedir Medîne'de bulunduğumu sordu. On sekiz seneden beri mücâvir olduğumu söyleyince hürmeti daha ziyâde arttı. Ah efendim ne mutlu size... Resûlullâh'ı kaç kere gördünüz? Müştâkım.. hiç olmazsa ağzınızdan işiteyim! dedi.

Yalan söylemek olmazdı. Hiç görmedim! dedim. Adam hayret etti. Yâ öyle mi efendim? diye şaştı kaldı. Sonra kendine gelince: Öyle ise ev sâhibi sizi istiskāl etmiş ki cemâlini göstermemiş. O halde burada ne duruyorsunuz? Pılıyı pırtıyı toplayıp gitseniz daha iyi olmaz mı? diyerek beni rezil etti, dedi. Adamcağızın pek üzgün olduğunu görerek tesellî verici sözler ile kendisini yatıştırmaya çalıştım."

*

Bir millî bayram günü idi. Toplar atılıyor ve gemilerden düdük sesleri geliyordu:

– "Bakınız top seslerinden ne kadar sarih bir Allah sadâsı geliyor. Düdükler ise, Hû... diye nidâ ediyor.

Şu âlemde ne var ki Allâh'ı zikr ve tesbih etmesin? Her şey onu söyler, onu çağırır.

Bir gün Hazret-i Ali bir kilisenin önünden geçerken çan seslerinden mest olmuş dinliyorken birisi: Aman yâ Ali, burası kilisedir, ne yapıyorsun? demiş. Hazret-i Ali de cevap olarak: **Bu çan sesleri de Allâh'ımın ismini zikrediyor, onu dinliyorum**, buyurmuş. Tevekkeli Koca Niyâzî:

Kâbe'de puthânede
Hânede vîrânede
Çağırırım dost, dost!

demiyor."

*

– Her ihtiyâcın üstünde olan aşk ihtiyâcına neden herkes aynı ölçüde arzûlu ve istekli olmuyor?

– "İlâhî saltanatın zuhûru zıtlar iledir de onun için. Her ihtiyaç da istîdat ve kābiliyete göredir. Meselâ İstanbul vilâyetini aşk farzedelim. Bu vilâyetin vâlisinden en küçük memuruna kadar her kademede bir çok hizmet erbâbı mevcut. Defterdârı, muhâsebecisi, husûsî kalem müdürü olduğu gibi, belediye memuru, polisi, jandarması hattâ süprüntücüsü de var. Kendilerine göre birer mevkie ve isme sâhip olan bütün bu kadro, hep aynı vilâyetin lüzumlu elemanları. Fakat bunların hepsi birden, vâlinin muâvini olmak isteseler, bütün kalabalığın vilâyet merkezinde toplanması ve aynı işi yapması lâzım geleceğinden, teşkîlât ve nizam derhal alt üst olmaz mı?

Halbuki bunların hepsi de aynı vilâyetin yukarı veya aşağı kademeden vazîfelileri, memurları. Yâni o merkez etrâfında hisselerine ve liyâkatlarına düşen tecellîye sâhip âşıklar... fakat o merkezin, kendi ihâta ve kudretine göre uhdesine vermiş olduğu derecede kalmaya mecbur. Tâ ki çark dönsün, nizam bozulmasın.

Bunun gibi herkes de ilâhî mâşûka nedîm olmayı istese dünyâdan maksut hâsıl olmaz ve Hakk'ın saltanatı zuhûra gelmezdi."

*

Ehl-i Beyt'i sevmekten bahsediliyordu:

– "Ehl-i Beyt'e muhabbet, onların yoluna gitmekle olur. Yoksa,

îmânım Ali, medet yâ Hüseyin demekle değil... onların isrine, yoluna gitmek de onlara muhabbetle olur. O muhabbet de mânevî yakınlık ile olur, mûcize ile kerâmetle olmaz. Onların mübârek yüzleri her mûcizenin her kerâmetin üstündedir. Onlara Beytullah bile secde eder. (Tabiî Beytullâh'ın bâtını secde eder, taşı toprağı değil. Çünkü madde âleminde, Hakk'ın âdeti olmayan, tabiat üstü fevkalâdelikler yapılmaz. Bu ancak mânevî âlemde mümkündür.)

Ehl-i Beyt sevgisi mevzûunda simitçinin hikâyesini bilirsiniz. Bir Muharrem içinde Edirnekapısı'ndaki bir dergâhta Kerbelâ şehitleri için mersiye okunuyormuş. Adamın biri dergâhtan çıkıp da kapı önünde sıradan bir simitçinin durduğunu görünce: İçeri gelsene arkadaş! Burada her sene Hazret-i Hüseyin için mersiye okunur, beyhûde yere orada durma, biz dinliyoruz gel sen de dinle! demiş. Bu dâvet karşısında simitçi: Yâ!.. Hazret-i Hüseyin için mersiye okunuyor da siz duruyor, dinliyorsunuz öyle mi? demiş ve Aman yâ Hüseyin! diye bir sayha vurup düşüp ölmüş.

İşte Eh-i Beyt muhabbeti... sana, Hazret-i Hüseyin için değil ölüm teklif etmek, bir sigaranı bırak, hattâ içtiğini yarıya indir! desem yine yapamazsın. Bir dumana esâretten kurtulamıyorsun, ötesini var kıyas et!"

*

Meclisten birinin, akıl ve ayna, insana doğruyu söylemezmiş, diye bir söz işittim demesi üzerine:

– "Ayna hakîkatin tâ kendisidir. Yalnız doğruyu söyler. Akıl da öyledir. Fakat aklın nefsânî kısmı değil. Akıl da ayna da hakîkati ayniyle gösterirler. Sen şimdi başına bir çıngırak taksan da aynaya öyle baksan, seni, filân olduğun için başka türlü mü gösterir?

Ayna ve cilâlı olan hiçbir şey yalan söylemez. İster taş, ister demir olsun, parlak ve cilâlı bir cisim, dâimâ hakîkati göstericidir. Senin şu iftirâ ettiğin mâsum, bîçâre aynayı yere atıp yüz parça etsen, yüz parçasından da hiç şüphesiz kendini görürsün. Bundan daha büyük doğruluk mu istersin?

Deryâ olunca nefes
Paralanınca kafes
Tâ kesilince bu ses
Çağırırım dost, dost!"

*

Rumların maskara yâni karnaval âdetleri hakkında konuşuluyordu:

– "Fener Rum Mektebi'nde, çocuklar karnavalın fâidelerinden bahsediyorlardı. Kimi, apukurya zamânında herkesin, istediği özendiği meslek forması giyebildiği için arzûlarını tatmin ettiğini; kimi herkesin istediği gibi eğlenip gezebildiğini ve daha türlü türlü üstünde düşünülmeye bile değmez sebepleri sayıp sıralıyorlardı.

Maskaralığın irfânî mânâsı, nefsi levm etmektir. Fakat tekâmül etmemiş, ibtidâî bir şekil... halbuki asıl nefse melâmet nefsi horlamak İslâmiyet'tedir, kemâlini orada bulmuştur.

Üsküp'de Gālip Bey isminde bir zat vardı. Memleketinin eşrâfından milyoner bir zengindi. Servetinden, çocuklarına bırakacağı kadarını bırakmış, geri kalan kısmını da muhtaçlara dağıtmıştı. Kendi konağının iki odasını işgāl eder ve basit bir hayat sürerdi. Bir kere babamla ziyâretine gitmiştik. Bize kendi eliyle kahve pişirmişti. İşte nefse melâmet böyle olur. Yoksa sokak sokak türlü kıyâfetle ve rezîlâne bir şekilde gezmekten ne çıkar?"

*

Sûret ve mânâ hakkında konuşulurken:

– "Kırk sene dervişlik etmiş bir kimseye: Bir müşkülünüz varsa buyurun sorun! demiştim. O da sual olarak, tesbihi çekerken nasıl tutmak lâzım geldiğini, düz tutulursa Sırat'ın kolay geçileceğini ve daha buna benzer çeşit çeşit sualler sordu.

Tesbihle Sırat'ın alâkası ne? İster yukarı tut, ister aşağı... hiçbirinin fâidesi de yok zararı da.

Sen kendine bak, kendini doğru tut. Bu kâfîdir.

Sırat, tesbihin sûretiyle değil, mânâsıyle alâkalıdır. Tesbih demek, Allâh'ı tenzih etmek, birlemek demektir; bunu yapabiliyor musun?"

*

– "Hüsniye[1]! Sen Medîne'de iken Arapça şarkı öğrenmedin mi?"

Hüsniye Hanım:

1- Hicaz ve havâlisi Türkiye hudutları içinde iken, subay olarak uzun seneler Yemen'de kalan bir Türk askerinin kızı olan Hüsniye Hanım, Harem-i Şerîf Müdürü Dağıstanlı Nizâmeddin Bey'in oğlu Mühendis Ârif Bey'le evlenmiş, çok temiz ve mübârek bir kadındı.

İki oğlundan biri olan Mühendis Cemâl Uluand da bu temiz anneye lâyık bir evlât olmuştur.

– Hayır Efendim, hemen hiçbir yere çıkmazdık. Hem Medîne'de şarkı bilinmez ki...

-"Evet, tuhaftır. Medîne'nin hoş bir edebi ve terbiyesi vardır. Orada Nât-ı Nebevî'den başka bir şey söylenmez. Halbuki Mekke'de sazı da, şarkısı, raksı da hep tamamdır.

Medîne'nin edebi, zâta mazhariyetinden dolayıdır. Mekke ise esmâ ve sıfâta mazhardır."

*

– İki defâ doğmayan melekût ve semâvattan ileri geçmez, deniyor. İkinci doğuştan maksat, ihtiyârî ölüm değil midir?

– "Birinci doğuş, cümlenin mâlûmudur: Anadan doğmak. İkinci doğuş ise ihtiyârî ölümdür. Yoksa tabiî ölümle ölen kimse, tabiat anasından ikinci defâ doğmuş olmaz. Tabiî ölümle ölenler ekseriyâ anâsırda kalır, ileri geçemezler.

Hadîs-i şerîf de de: **İrâdenle öl, saâdetle hayat bul!** buyuruluyor."

*

Nazlı Hanımefendi[1] *elindeki kitabı okurken:*

– Hazret-i Fâtih, Ak Şemseddin Hazretleri'nden riyâzat isteyince, sizin mâlik olmanız sâlik olmanızdan hayırlıdır diyor, dedi.

– "Hazret-i Fâtih'in dünya saltanatına mâlik olması, milletinin refah ve hakkını muhâfaza ile vazîfelendirilmesinden ötürüdür de onun için Ak Şemseddin Hazretleri böyle buyurmuş."

Sabîha Hanımefendi[2]*:*

– İki karpuz bir koltuğa sığmaz, derler ama, işte ehlullah isterse pekâlâ da sığdırabiliyor. Onlar isterlerse hem dünyâyı hem de ahreti bir arada idâre edebiliyorlar.

– "Allah için güçlük yoktur ki... işte buna, Süleymanlar, Dâvudlar Yusuflar birer örnektir."

Sabîha Hanımefendi:

– Meselâ İbrâhim Edhem Hazretleri'ne dünya sultanlığından çe-

---

1- Nazlı Hanımefendi denen bu müstesnâ insan, irfânı, aşkı, edebi ve sâhip olduğu çeşitli fazîlet ve meziyetlerle zenginleşmiş dervişâne bir şahsiyetin sâhibi idi.

Evrenos Hânedânı'nın bu müstesnâ kadını, Semîha Cemâl Hanım ile Prof. Ziyâ Cemâl Bey'in ve Behire Emre'nin annesi olarak da üç değerli evlât yetiştirmiştir.

2- Münîre Hanımefendi'nin kızı ve Server Beyefendi'nin zevcesi olan Sabîha Hanımefendi, parlak bir zekâ ve çok güzel bir sese mâlik, akıllı, gün görmüş, zarîf bir İstanbul hanımefendisiydi.

kilmesi işâret olunmuştur.[1]

– "Evet, kendini uyandırmaya memur olan zâtın, İbrâhim Edhem'e senin şu kaba döşekte ve debdebe dârat içinde Allâh'ı bulmaya çalışman, benim, senin sarayının damı üstünde devemi aramama benzer, demiş olması, ona taç ve tahtını terkettirmiştir.

Ama ehlullahtan bir zat da diyor ki: **Eğer İbrâhim Edhem benim zamânımda olsaydı, ona tacını tahtını terkettirmeden de Allâh'ını buldururdum!**"

*

Güzîde Hanımefendi:

– Efendim, hamdolsun biz, bir suâlimize yüz cevap almaya alışmışız. Halbuki mürşidi yalnız sükût ile anlayıp bu sûretle feyz alanlar da varmış. Ben bu hâli pek kabul edemiyorum.

– "Niçin kabul etmiyorsun. Bak: Ey yüzü her sualin cevâbı olan! diyoruz.

Evet, gerçi başlangıçta konuşmak söyleşmek lâzımdır. Bir çocuğun yanında hiç konuşulmazsa elbette o çocuk lakırdı öğrenmez. Fakat âşıkın bütün müşküllerine ve suallerine cevap, yârin yüzüdür, cemâlidir. Elbette o sükût pek büyük bir şeydir.

Gül temennâsında derler bülbülün gavgâların
Çün gülü gördükte gülmez bilmezem gavgā nedir

Gerçi cânândan dil-i şeydâ için kâm isterem
Sorsa cânân bilmezem kâm-ı dil-i şeydâ nedir

diyor âşık... ve cânânından kâm da istiyor ama ona cânân: Talebin nedir? dediği vakit, istediğini de bilmiyor, susuyor. Eğer bu âşıka âşinâlarından biri hâlini soracak olsa:

Lâl olursun söylesem bir fıkra tâb-ı sîneden
Bir sahîfe açsam ağlarsın kitâb-ı sîneden

demekten başka ne cevap verebilir?"

*

Bir akrabâ taşradan bir paket göndermişti. Postahâneden ihbarnâme geldiği zaman:

1- İbrâhim Edhem Hazretleri bir gece sarayında istirâhat etmekte iken damda bir gürültü duyar ve merak edip seslenir. Gelen cevap pek acâiptir. Damdaki zat: Devemi kaybetmiştim de onu arıyorum, der. Bu karşılığa şaşıran ve biraz da kızan hükümdar, damda deve aranır mı be adam! deyince, bu defâ da şu cevâbı alır: Senin kaba döşekte Allâh'ı araman gibi...

– "Bu emâneti almak için postahâneye kimi gönderirsem göndereyim, Nazlı'yı, Ağabeyim'i, İfâkat'ı veya bir başkasını, paketi hiçbirisine vermezler. İllâ beni veya mührümü isterler. Emânet benim nâmımadır, onun için gönderdiğim kimse hatırlı ve mevkîli birisi de olmuş olsa yine fâide vermez.

Fakat Şefik, postahânede küçük bir memurdur. Eğer emâneti o isteyecek olsa verirler. Çünkü aynı idârenin adamı olduğu için emniyetleri vardır. Hattâ postahânenin bir hademesi bile bu emâneti alabilir.

Şimdi bu misâli enfüse tatbik edelim: Âhiret günü gelince, cennete girmek için melekler de senden kalb-i selîm mührünü isterler. Ne kadar büyük adam olursan ol, elinde o mühür bulunmadıkça geri döner, giremezsin. Halbuki o kapıya tâbî olanların ve hattâ en ufak bir münâsebeti bulunanların bile sözleri ve şefâatleri makbuldür. Eğer içeride olanlardan biri şefâat eder de, geçsin, derse geçebilirsin.

Hazret-i Mevlânâ'nın dediği gibi: **Hakk'ın ve has kulların inâyeti olmayınca, melek de olsan faydası yoktur, yine yaprağın siyahtır!**"

*

Meclisten biri, bir hanıma, zevcinden fenâ muâmele gördüğü için acıyordu. Bu esnâda da Gece Sohbetleri'nin tashîhi yapılıyordu. Okunan parçada, dünyânın bir Karagöz perdesi ve insanların da deriden yapılmış kuklalara benzedikleri, oynatanın yâni oyunu tertip edenin ise Cenâb-ı Hak olduğu yazılı idi:

– "Olan olmuş, yazılan yazılmıştır. Hiçbir şey sebepsiz değildir, her şey hikmet tahtındadır. Onun için bize îtiraz yakışmaz. En büyük tevhîd sükûttur.

Dergâhlar örtülmeden birçok sene evvel Sabri Efendi'ye: Bundan sonra zikri kalbî yapacağız! demiştim.

Bundan da anlaşılıyor ki, bu âlemdeki bütün hâdiseler, ezelî takdîrin îcaplarıdır."

*

Ramazan Sohbetleri'nin tashîhi yapılıyordu. Meclisten biri:

– Ne yazık... Bir hikmet ve irfan şelâlesi olan bütün bu sözleri alelâde konuşmalarmış gibi dinliyoruz, dedi.

– "Evet, ben de şimdi onu düşünüyordum, benden sana aksetti. Dergâh-ı Şerif'te Mesnevî takrir ederken de böyle değil mi idi? Kimi esner, kimi uyur, kimi de lutfen dinlerdi. Dinliyoruz zannedenlerin de bâzısı bir şey anlamazdı."

– *İmâm-ı Câfer Hazretleri'nin: Allah, kelâmından tecellî etmiştir fakat görmüyorlar, buyurduğu gibi...*

– "Evet, bu istiğnâya rağmen hocanız, öğretmek için ne kadar haristir. Kâh vaaz, kâh hikâye, kâh latîfe tarzında ve her fırsattan faydalanarak, doğru bildiğini anlatmaya çalışır işte."

*

Gece olmuştu. Tekrar aynı sohbet defterini okuyorduk:

– "Her zaman dediğim gibi, şunları içinizden hiç kimse anlamasa okutmam. Fakat tek kişi de anlasa, o bir kişi için okuturum. Ammâ hiç kimse anlamasa, o zaman kendim okur, zevk duyarım. Bu takdirde yine bir kişi olmuş olur.

Sümbül Efendi Hazretleri'nin vaazında cemâate: **Bunu ne siz anladınız ne de o anladı, yalnız ben anladım**! buyurduğu gibi hoca, bir kişi için de söyler. Hattâ sırasında, söylediğini sâdece kendi de anlasa kâfî gelir."

*

"Hüsniye, dün Kâmil Paşa[1] gelmişti. Ne temiz ne hoş bir insan.."

Hüsniye Hanım:

– Evet efendim, pek muhterem ve mübârek bir zattır. Konuşurken ekseriyâ sözlerini bir âyet veya hadis ile îzah eder.

Meclisten biri:

– Gerçi çok temiz bir insan, fakat incelik ve irfanı pek yok...

– "İrfan mı dedin? Onu kolay mı zannediyorsun? O irfânın aslını görüp, mektebinde okumadıkça, kabukta kalmak pek tabiîdir. Evet âyet okur, hadis söyler, fakat mânâsından habersizdir. Yalnız dış yüzüne takılıp kalır."

– Bu mertebe mü'min mertebesi değil midir Efendim?

– "Evet, mü'min mertebesi... Esâsen bu gibilerin talepleri de daha ileri gitmez. Vaad olunan cennet onlara yeter. Meselâ geçenlerde vefat eden Doktor Emin Efendi için Kâmil Paşa, ne mutlu Emin Efendi'ye ki evlâdiyle gömüldü. Yâni şefaatçisini birlikte götürdü, demişti. Halbuki bu bembeyaz sakaldan daha fazla bir irfan bekleniyor. Fakat ne yapsın, derecesine göre konuşabilir, başka türlü düşünemez ki...

Farazâ siz, karşılaştığınız ve konuştuğunuz bir kimsenin ahlâk ve tutumunu sözlerinden anlayabilirsiniz. Meselâ bilirsiniz ki, o kimse

1- Kâmil Paşa, Şeyh Şâmil'in en küçük oğlu.

gıybet ediyor, fassallık eyliyorsa ahlâk sâhibi olamamıştır.

Bir irfan ocağında yetişen, irfan deryâsında yüzen kimselere ibtidâî ve basit anlayışların zayıf gelmesi pek tabiîdir.

Hani bize gelen bir Hasan Baba vardı. Düşer kaskatı kesilirdi. İşte o, bir gün dedi ki: Efendim, benim şeyhim çok büyüktü, çok büyük! Tabiî dedim, insanın şeyhi elbet büyüktür. İşte, dedi bir gün dergâhımızda bir köşeye büzülmüş uyuyordum. Şeyhim beni uyandırdı. Asma saatin yanına getirdi: Bak Hasan, bu saat ne diyor, Allah diyor, Allah!. dedi. Ne büyük söz değil mi?

İşte bu adamcağız, ömründe bu veya bunun gibi bir iki ârifâne söz için canını da rûhunu da fedâ etmiş. Halbuki bu hakîkati bir irfan ocağının çocukları da bilir. Bir saatin veya herhangi bir âletin Hakk'ı zikretmesinden tabiî ne olur?

Hikmet ve irfan seviyesine ulaşabilmek için insanlar neler ve neler çekmişlerdir. Meselâ Hazret-i Niyâzî'yi alalım. Kemâle erişinceye kadar ne devirler geçirmiş neler çekmiştir. Kezâ, İbrâhim Edhem Hazretleri de dünya saltanatını terkettikten sonra tam on sene, iki saatlik bir ormandan dergâhına her gün sırtında odun taşımıştır. Bir gün kendi kendine: On senedir odun taşıyorum da neden keşfim açılmıyor, diye bir düşünce gelmekle, şeyhinin gönlüne akseden bu istifham, ona nelere mâl olmuştur. Şöyle ki: Şeyhi, dervişlerinden birini çağırarak: İbrâhim Edhem ormana odun kesmeye giderken arkasını tâkip et ve kuvvetlice bir sopa vur! demiş ve bu emir yerine getirildiği zaman İbrâhim Edhem Hazretleri dönüp arkasına bile bakmamıştır.

Böylece aradan birkaç sene daha geçmiş, bu defâ hazretin kalbine bundan daha basit bir düşünce gelmiş. Şeyhi bu defâ çağırdığı dervişine: Bacağını kıracak derecede kuvvetli bir darbe vur! diye emretmiş. Hatâsını anlayan İbrâhim Edhem Hazretleri: Bu bana şeyhimdendir, demiş ve nihâyet kemâlini bulmuş, keşfi de açılmıştır.

İşte olgunluğa erinceye kadar tâbî olduğu o çileler ve geçirdiği o çetin devreler, istîdat ve kābiliyetini kemâle erdirmek içindi. İstîdat ve kābiliyetin kemâle ermesi de zamâna ve sabra muhtaçtır.

Yine bir adamcağız varmış. Bir şeyhe intisap etmek için mürâcaat etmiş. Şeyhi de: Filân dağ başında kendine bir kulübe yap ve orada bir sene oturduktan sonra bana gel! demiş. Adamcağız bir sene sonra tam avdet edeceği gün dereden abdest almaya birisi gelmiş ve abdest alırken de başına mesh vermeyi unutmuş. Adamcağız, o zâta noksanını hatırlatmış ve sonra da kalkıp şeyhinin nezdine gelmiş. Şeyh hazretleri dağda bir şey görüp görmediğini sorunca, adamcağız o günkü vak'ayı

naklederek, bir adamın hatâsını düzelttiğini söylemiş. Şeyh hazretleri: Şu halde, git bir sene daha otur da öyle gel! demiş. Böylece de yine bir sene geçtikten sonra, tam geleceği gün bu defâ bir başkası gelip namaza durmuş. Fakat namazı, erkânı noksan olarak kılmış. Derviş namzedi yine o kimsenin de noksanını ihtar ettikten sonra gelip mâcerâyı şeyh hazretlerine anlatmış. Bunun üzerine kendisine bir sene daha uzlet verilmiş. Bu müddet de tamam olup avdet edeceği zaman yine birisi gelip namaza durmuş. Fakat adamcağız bu defâ başını dahi çevirip bakmamış. Sonunda sülûke kabul olunmuş."

– Bir kabul imtihanında bu kadar incelik arandıktan sonra, sülûktan sonraki imtihanlar için ne mertebe irfan lâzım geliyor...

– "Evet, o gāyeye erişmek için insanlar neler ve neler çekmişler fakat sonunda da nasıl bir ruh temizliğine yetmişlerdir.

İnsanlıktan maksat, her şeyi birlemektir. Meselâ fâil ve mevcut Allah'tır, diyorsunuz. Onun için de kudret ve kuvvetin Allâh'a mahsus olduğunu herkesten iyi bilmeniz îcap eder. Meselâ görüyorsunuz ki bir Rifâî dervişini topuz ve ateş farkediyor, yakmıyor ve kesmiyor. İşte lâ ilâhe illallâh'ın mânâsı, bütün mevcûdâtın Allâh'ın emrine zebun ve mağlûp olduğunu görmektir. Bütün mevcûdat, mâhiyetlerini ancak Hakk'ın emriyle izhar eder. İşte bu sûretle de havl ve kuvvetin yalnız Cenâb-ı Mevlâ'ya âit bulunduğu ortaya çıkıyor. Akıl sâhibi olmayan ve hayâta mâlik olduğu zannedilemeyen cansız varlıklar, bu emre itâat eder ve boyun eğerken, akıl ve hayat sâhibi olanların Hakk'ın fermânına mahkûm olması haydi haydi beklenmez mi?

Adamcağızın biri ormandan geçerken bir aslana tesâdüf etmiş ve fevkalâde korkarak: Aman ya aslan, ben Resûlullâh'ın kölesiyim! demiş. Bunun üzerine aslan, adamcağızın yanından süzülerek çekilip gitmiş. İşte bu mensûbiyeti bir hayvan anladığı gibi, câmit olan taş, ateş ve topuz da anlıyor.

Hâsılı insanlıktan maksat, bütün mevcûdun Hak olduğunu bilmektir. Fakat bu mânânın hâsıl olması için de bir sâlikin bir çok devreler ve dereceler geçirmesi lâzım geliyor. Onun için irfan denen o tevhit anlayışı kolay elde edilmiyor ve pek tabiî ki herkeste de bulunmuyor."

*

Hocamız pencereden sokağa bakıyordu. Odada bulunan âileden birini çağırarak:

– "Gel bak, şu adam kimdir?" diye sordu.

– Ali Ağa efendim...

– "Üstünde ne elbisesi var?"

– *Hademe üniforması!*

– "Şimdi bu adama, hademelik forma ve işâretlerini muhâfaza etmek sûretiyle çok pahalı ve çok iyi cins bir kumaştan elbise yaptırıp giydirsen, görünce ne dersin?"

– *Tabiî gene hademe derim.*

– "Şu halde câmenin yâni elbisenin kıymeti, diğer bir söyleyişle zâhir tâatlar, ibâdetler ve amellerin değeri, aslındaki ismi değiştirmiyor. Bir hademe, pahalı bir elbise giymekle, efendi, bey olamıyor. Ve hattâ hattâ mevkiinden üst kademedekilere benzemeye çalışmasiyle, gülünç oluyor ve herkes tarafından alaya alınıyor.

Bâzen üniformalarını zâbit elbiselerinin kumaşından yaptırmış neferler görürüm. Fakat hiç kimse onlara, yirmi liralık yerine yüz liralık elbise giymiş oldukları için selâm vermez. Halbuki bir mülâzım ne kadar eski ve alelâde bir elbisede giymiş olsa, ona bütün erler selâm durur. Hattâ bu mülâzım, yabancı bir memlekete, Fransa'ya, Almanya'ya, Çin'e de gitmiş olsa, ona yine bütün bu yabancı askerlerin de selâm vermeleri usûldendir. Çünkü rütbe sâhibidir, zâbittir.

İşte, derecesini bulmuş ruh askeri de mânevî makamlarda ilerleyip mertebesi yükselince, ona bütün rûhânî ve nefsânî kuvvetler boyun eğer ve zerrece emri hilâfına hareket edemezler."

*

Sâmiha Hanım:

– *En güç sabır, sabr-ı anillah mıdır?*

– "Söyle bakayım, sülûk'un kaç derecesi vardır?"

– *Meczûb-ı sâlik, sâlik-i meczup, sâlik-i gayr-ı meczup, meczûb-ı gayr-ı sâlik.*

– "Evet... meczûb-ı sâlik ne demektir?"

– *Önce cezbeyi bulan sonra sülûke giren kısım değil mi?*

– "Evet... peşin aşkı bulup sonra sülûkunu yapanlara meczûb-ı sâlik denir.

Peki, sabr-ı anillah hakkında ne biliyorsun?"

– *En güç sabır, diye biliyorum.*

– "Doğru... en güç sabırdır. Meselâ eski devirlerde bir hükümdar, beğendiği, liyâkat ve kâbiliyet gördüğü bir kimseyi karşısına alıp, beş dakîka içinde, seni onbaşı yaptım, yüzbaşı yaptım, binbaşı yaptım, nihâyet müşir yaptım! diyerek bütün bu derece ve makamları bir anda geçirttikten sonra, yâni üstün bir ihsan olan müşirlik mertebesinin

tevcîhinden sonra, onu kesrete sevk ve reddederek: Haydi şimdi yürü kıt'alarının başına geç, bilgi ve tecrübe sâhibi ol! derdi. Yâni bir anda aşk pâyesine erdirdikten sonra, sülûkun cilve ve çileleri içine salarak: Haydi bakalım benim nelerim olduğunu gör, hicrânımı tat! diyerek beşeriyetin külfet ve zahmetleri içine sürerdi. İşte o cezbeyi tattıktan sonra bu yangını gönlünde uyandıran mâşuktan uzak düşmeye, onun likāsına olan sabra, sabr-ı anillah derler.

Fakat cezbeden sonra tâbî olunan bu temrin, bu ders tatbîkātı kısa ve muhtasardır. Şâyet sülûkün îcaplarını ve mertebelerin ahvâlini bu kadarcık olsun görmemiş olsa, hicran çekip sülûk yollarının acemisi bulunsa, bâzı noktalarda aksaklık göstereceği tabiîdir.

Gerçi bu zümre, daha ezel âleminde iken terbiye görüp de dünyâya gelmiş onun için de doğrudan doğruya büyük sınıfa kabul edilmişlerdir. Ama yine de, mânevî liyâkatleri bir zâhirî tecrübe ve tatbîkatla birleşmeye mecburdur.

Gelelim şimdi sâlik-i meczûb'a: Bu kısım, sülûkten yâni senelerce uğraşıp zahmet ve meşakkatler çektikten sonra aşkı bulurlar. Her bir mertebeyi zamanla geçerler. Gerçi onlar da neferden bunlar da neferden başlayarak yüksele yüksele müşir olurlar ama meczûb-ı sâlikler gibi bir anda değildir.

Üçüncü kısım, sâlik-i gayr-i meczup'tur ki, bunlar sülûk ederler fakat aşkı bilmezler ve bunlardan halk istifâde edemez. Bunlar, kendilerini kurtaramamış olan kısımdır.

Dördüncüler, meczûb-ı gayr-ı sâliktir ki, bunlara gayr-ı sâlik âşık da denir. Bu mertebenin ehlinden kahır ve celâl zuhur eder. Halk bunlardan da istifâde edemez. Fakat bunlar kendilerini kurtarmışlardır."

– *Meczupların iki kısım olduğunu ve bunların söz söyleyenlerinden, istîdatlı bir kimsenin istifâde edebileceğini söylemiştiniz.*

– "Evet, bâzen istifâde olunabilir. Fakat irşâda memur değillerdir ve sözleri hikmetli de olsa, ortadan ve kendi seviyelerinden söyledikleri için herkes anlamaz. Bunların sözlerinden mânâ kapmak onun için herkese göre değildir".

– *Meczuplar, neden zâtın beşeriyetinden müstağnîdirler?*

– "Onlar zatta müstağraktırlar da onun için. Kendilerinde vücut ve varlık kalmamış olduğu için cisimden ve cisme âit hallerden bîgânedirler. Bu yüzden de taayyün alış verişleri hemen de yoktur. İşte onun için kendilerinden istifâde edilemez. Zîra ne ruhsuz cisimden ne de cisimsiz ruhtan istifâde olunur. Onların ise değil taayyün ahvâlinden, kendilerinden bile haberleri yoktur."

İsmet Hanımefendi:[1]

– Efendim, Girit'te bir meczup vardı. Bir gün kendisine birisi sataşmış. O da öfke ile elindeki çalıları yere fırlatınca dağlar tutuşmuş ve Girit'in yarısı bu sûretle yanmıştı. Esâsen o öldükten sonra Girit Türkler'den gitti.

– "Meczuplar, bulundukları memleketin mânevî vâlileri ve memurlarıdır. Cenâb-ı Hak o memleketin kalmasını murat ederse, o gidenin yerine bir diğerini koyar. Yok eğer Hakk'ın murâdı bunun zıddı ise, o meczûbu ya başka bir tarafa veya âhirete nakleder."

*

– Mâşuk âşıkından müstağnî olur mu?

– "Mâşuk âşıkından zevk alır. Bir cüz'ün kendi sıfatlariyle muttasıf, kendi boyasiyle boyanmış olduğunu görmek elbette ona zevk verir. Esâsen onun zevki kendini görmektir. Cenâb-ı Hak, hadîs-i kudsîde: **Ben gizli bir hazîneydim istedim ki bilineyim; İnsan benim sırrımdır ben de onun sırrıyım; Ben insanı kendim için, dünyâyı da onun için halk ettim**, buyuruyor."

– Bir defâ: Benim için hep ile birin arasında zevk îtibâriyle fark yoktur diye buyurmuştunuz.

– "Evet, dâimâ söylediğimiz gibi, on bin kişinin içinde beni anlayan bir tek kimse de olsa onun için konuşur ve zevk duyarım. Anlamayanlar ise eşyâ hükmündedir.

Esâsen hep bir içindir. Bir de hep içindir. Hep, bir, bir de hep'tir.

Cemiyet hayâtında, taayyün âleminde de bu böyle değil mi? Bütün halk, bir kimse için; o bir kimse de bütün halk için çalışır. İmam, câmide namaz kıldırırken, arkasındaki cemâat saf teşkil ediyor. Bu sûretle kalpler bir hizâya geliyor ve bunların hepsi imama, yâni kesret vahdete tâbî oluyor, imam namazın edâsından sonra yüzünü cemâate dönüyor. Yâni vahdet kesrete, kesret vahdete nazar ediyor."

– O cüz, mâşûkun sıfatlariyle sıfatlanıp ahlâkıyle ahlâklandıktan sonra kendisinde cüz'lükten eser kalır mı artık? Hep'likten, yâni gayrılıktan çıkar, ona da bir denir, değil mi?

– "Öyle ya... âşık mâşûkun boyasiyle boyanıp kendi vücûdu katresini, mâşûkun deryâsına saldıktan sonra ve mevhum olan vücûdu (lâ) sını ifnâ ederek İllâllah'ı bulduktan sonra elbet o da mâşuk olur.

1- Müşîr Şakir Paşa'nın zevcesi. Fazîleti, îman ve ahlâkının üstünlüğü ile temâyüz etmiş bir derviş.

Mâşuk, kesreti kendini görmek için îcat eylemiştir. Sorarım sana, şu camda kendini görebilir misin? Muhakkak arkasına sır vurmak lâzımdır ki yüzünü görebilesin. O sır da işte vücuttur, beşeriyettir, taayyündür."

*

– Sâlikler arasında, darlık ve ferahlık gibi bir çok haller, birbirlerinden uzak ve ayrı olsalar da, yine birbirlerine aksediyor.

– "Evet, şurada beş yüz, yâhut bin kişi elele tutuşup, bir halka teşkil etmiş olsalar, bunlardan yalnız birinin eline, dolu bir elektrik leyden şişesiyle dokunsam, o cereyan, o sarsıntı, hepsinde birden hissedilir. Bu hâli gerektiren, o kimselerin birbirine merbut olmaları ve aynı merkezden ceryan almaları değil midir? Gerçi bu birleşik halkanın her bir parçası başlı başına birer vücûda sâhiptir. Fakat aralarındaki bağlılık noktası, birinin hissettiğini hepsine birden sirâyet ettirir.

Siz de, aynı membâdan su içen arkadaşlarsınız. Elbet birinize vâkî olan bir hicran, keder, sevinç, bast veya kabzdan, bilerek bilmeyerek o teessürü birden duyar, güler veya ağlarsınız. Bu hal zâhiren olmasa da kalben olur.

Gerçi aynı halkanın birbirine bağlı cüz'lerisiniz. Fakat her şeyde olduğu gibi, aşkta ve anlayışta dahi derece vardır. Yalnız nur ve birlik husûsunda yoktur. Cenâb-ı Hakk'ın: **Resûller arasında ayrılık yoktur**, buyurduğu gibi..."

*

Hakk'a olan yakınlık ve korkudan bahsedilirken:

– "Bir gün câmide bir hoca efendi vaaz ederken: **Âlimler peygamberlerin vârisleridir,** diyor ve sanki: Biz de işte vârisleriz, der gibi hem tebessüm ediyor hem de başını sallıyordu. Halbuki sen nerede, onlara vâris olmak nerede? Resûlullah buyuruyor ki: **Hepinizden ziyâde Allâh'ı ben bilirim ve hepinizden ziyâde ben korkarım**. İşte korku, ilim nisbetinde artar, Allâh'ı bildikçe ziyâdeleşir.

Fakat âlimlerin korkusu, cehennem korkusu veya cennetten uzak kalmak endîşesi yüzünden değildir. Bu, bambaşka bir korku, bir nevî haşyet ve heybetin tezâhürüdür."

– Dün annem, naz mertebesine çıkanlar en az naz edenlerdir, diyordu.

– "Evet çok doğru... Allâh'ı en çok bilen ondan en çok korkan ve elindeki imkânı kötüye kullanmayandır, demek istemiş."

*

Ebü'l-Kāsım isminde bir adam, geçenlerde bir gazetede "Hazret-i Muhammed'e Açık Mektup" başlıklı bir hezeyannâme neşretmişti. Birkaç gün evvel bu adamı, deniz kuvvetlerindeki bir sûistimâlin fâilleri arasında mahkemeye sevkederek beş sene hapse mahkûm ettiler.

Kendisiyle tevkifhânede konuşan gazetecilere: Beni yazılarımdan dolayı değil, başka bir suçtan mahkûm ettiler. Fakat aslında beni Hazret-i Muhammed çarptı. Kurtulunca Hicaz'a gideceğim ve yüzümü gözümü Ravza-i Mutahhara'ya süreceğim, demiş. Bu beyânat gazetelerde okunduğu zaman Hocamız:

– "Mektubunun cevâbı çabuk geldi! *karşılığını verdiler.*

*

Münîre Hanımefendi:

– Efendim, dün Dede Mehmed Efendi'nin[1] *hanımı bir türbede duâ etmiş. Yarın havaya bir fırtına ver, ondan sonra da günlük güneşlik et, bizim çamaşırlar kurusun... demiş. Hakîkaten dün evvelâ ortalık alt üst oldu, sonra da hava açtı...*

– "Bâzı kimseler ehlullâhın büyüklüğünü bu gibi şeyler ile ölçerler, onların asıl mûcize olan varlıklarından bîhaber olurlar. Hani adamın biri, benim Allâh'ımın varlığına bin bir yerde delîlim vardır, demiş de, şu halde Allâh'ın büyüklüğüne bin bir yerde şüphen varmış, cevâbını almış.

Bir kimsenin bu gibi ahvâli kerâmet sayması, kendi câhilliğini meydana vurması demektir. Eğer o kimse onların her bir hallerinin mûcize olduğunu bilse bu gibi şeyleri yadırgamaz. Bu gibi haller, ehlullâhın cilve ve latîfesi diye nakil ve beyan olunabilir. Yoksa kerâmet diye bunda hayret edilecek bir şey yoktur."

*

– Bir sâlik ilk hallerinde daha ziyâde ibâdetle meşgul olduğu halde kemâle yaklaştıkça daha çok kalbî tesbîhe meylediyor.

– "Eshâb-ı kiram, ibtidâları günde bir veya iki hatim indirirlerdi, sonraları ise bir âyet-i kerîmenin üstünde aylarca durmaya başladılar. Eski halleriyle bu hallerinin arasındaki farkın sebebini soranlara: Ev-

---

1- Sadâkati ile temeyyüz etmiş bir derviş kişi.

velce okur geçerdik, şimdi ise okuduklarımızı hal etmeye çalışıyoruz! diye cevap verirlerdi.

Bütün tâat ve ibâdetlerden maksat, hep huzûru bulmaktır. Zîra huzur ile kılınan iki rekât namaz huzursuz bin rekât namazdan daha üstün ve daha makbuldür. Resûlullah Efendimiz de; **Huzursuz namaz, namaz değildir**, buyurur.

İki rekât namazı huzur ile kılmak, bin rekât namazı şuhutsuz kılmaktan âlâdır. Hiç olmazsa, sen Hakk'ı görmezsen de, onun seni gördüğünü bilerek kılmalısın. Yoksa huzursuz namaz, yatıp kalkmaktan; huzursuz hac, sefer meşakkatinden; huzursuz oruç, dilin damağına yapışmasından ibârettir.

İşte az evvel dediğimiz gibi, tâat ve ibâdetten maksat huzurdur. Huzurdan maksat da edeptir. Edebi olan huzurdadır. Bu edep, velev ki zat şuhûdu mertebesinde olmasa bile, evliyâullah gibi esmâ ve sıfât mertebesinin huzûrunu bulmalıdır.

Evliyâullah demek, ehlullah demek değildir. Ehlullah Hakk'ın şuhûduna mazhar olanlar; evliyâ ise, Hakk'ın esmâ ve sıfâtına mazhar olanlardır. Ehlullah şuhut mertebesinde, evliyâ ise dost ve sevgili mertebesindedir."

Melîha Hanımefendi:[1]

– *Evliyâullah, elbette mertebelerinin îcâbı olarak ehlullâhın derecelerinin kendi derecelerinden daha yüksek olduğunu bilirler. Fakat niçin ehlullâhın mertebesine yükselmeye teşne olamazlar.*

– "Her bir mertebenin bir adamı bir ehli vardır. Onların mertebesi küçük bir mertebe değildir ki... onlar da kendi derecelerinin sultanlarıdır."

– *Evet meselâ Cebrâil Aleyhisselâm Sidre'de Resûlullâh'a; bir adım daha ileri gidersem yanarım, demişti.*

– "Evet, çünkü Cebrâil'in mertebesi akıl mertebesidir. Akılla aşkın alâkası yoktur. Fakat akıl mertebesi de büyük mertebedir. Çünkü Cenâb-ı Hak teklîfi akla ediyor."

*

– "Demin Güzîde Valde'niz, şer'î usûle uygun olarak kesilen hayvanların insana karıştığını ve insan olduğunu, şer'î usûle aykırı olarak kesilenlerin ise yine hayvan kaldıklarını söylüyordu.

Her sözde hem zâhir hem bâtın mânâ aramalıdır. Esâsen zâhir ve

---

1- Doktor Server Hilmi Bey'in kız kardeşi, Ekrem Hakkı Ayverdi ve Sâmiha Ayverdi'nin annesi olan Melîha Hanımefendi, ne tûl-ı emel sâhibi idi, ne de dünyâlıkta gözü olan kimse idi. Ruh asâletine sâhip, merhametli, hayırsever, kibar insandı.

bâtın yekdiğerinden ayrılmaz ki... kılıcın iki tarafı gibi... Gerçi kılıcın iki yüzü birbirinden ayrıdır. Fakat aralarında öyle bir ittihat öyle bir birleşme vâkî olmuştur ki, ancak bu birleşmeden dolayı kesmek fiili sâdır olabiliyor. İşte zâhir ile bâtın da bunun gibidir.

Evet Allah rızâsı dâhilinde katledilen nefsânî şehvetler bakımından öldürülen nefis de, hakîkat-ı insâniyyeye karışır.

Hayvânî arzûları gālip kalan nefis ise rızâdan ve cemalden mahrum kalır. Hak rızâsı dâiresinde katledilen nefis sâhibinde ruh, akıl, kalp nefis tek bir şey olur ve aralarında ayrılık gayrılık kalmaz."

*

– Hazret-i Yûsuf'un gömleğinin kokusunu, yanında olanların duymayıp tâ uzaktan Yâkup Aleyhisselâm'ın duyması nedendir?

"Pîş-i menî der Yemenî
Der Yemenî pîş-i menî

Yâni yanımdadır Yemen'dedir. Yemen'dedir yanımdadır dendiğini bilmiyor musun? Resûlullâh'ı niçin Ebû Cehil'ler tasdik edemedi de, tâ uzaklardan bir çok kimseler o müslümanlık kokusunu aldılar.

Bir ehlullâhı da, meselâ yanında bulunanlar bilip anlayamaz da, tâ Bağdat'tan biri gelir, görüp anlar ve bilir.

Kezâlik müslüman muhîtinde doğduğu halde İslâmiyet'e dudak bükenler olduğu gibi, hıristiyan olarak doğmuş bir çok kimseler de kendi istek ve talepleriyle İslâmiyet'i kabul ederler.

İşte müslüman sûretinde bulunan bir çok kimselerin kâfir olarak Allâh'ı, Peygamber'i inkâr etmeleri, o mânevî kokudan nasip alamamalarındandır. Hakk'ın ihsânı olan bu nasîbin, nice ayrı ve uzak muhitlerin, ayrı din ve terbiye içinde yetişmiş kimselerin canlarına erişerek onları uyandırdığı, her gün bir misal ile kendini göstermekte değil midir?"

*

İslâmiyet'te olan kolaylıklardan bahsedilirken:

– "Dînimizde güçlük yoktur, zorlama yoktur. Resûlullah Efendimiz yumuşaklık ve müsâmahat üzre gelmiştir. Cenâb-ı Hak, Kur'ân-ı Kerîm'de; **Biz sana Kur'ân'ı eziyet olsun için değil, Allah'tan korkanlara vaaz ve nasîhat için gönderdik**[1] buyuruyor. Meselâ, namazların bâzı

1- Tâhâ sûresi, 2-3. âyet.

sünnetleri müekkeddir, bâzıları ise gayr-ı müekkeddir. Yâni terkolunabilir. Hattâ meselâ sabah namazını yetiştirmek için eğer vakit pek dar ise, yalnız farz bile kılınır. Allah onu da kabul eder. Dediğimiz gibi dînimizde güçlük yoktur."

*

Mesnevî-i Şerîf'deki tomarlardan[1] *bahsolunurken:*

– "Her bir iş bir istîdâda tahsis edilmiştir. Kimine, sen tâat ve ibâdette bulun... ancak seni o kurtarır. Kimine: Tâat ve ibâdet de hicaptır. Kimine: Dünyâya muhabbetten geç... Kimine ise: Dünyâya olan nazarını vakitsiz söndürme yarı yolda kalırsın ve ilh... gibi muhâlif emirler verilmiştir.

Bunların hepsi de doğru, hepsi de hakîkattir. Fakat adamına göre. Yâni sâhibinin vüs'at ve kābiliyetine göre. Hadîs-i şerîfte de bâzı kimseye dünyâyı ehline bırak! Bâzısına da: Dünyâdan el çekmeyin! buyrulması, herkese, istîdâdı olan yolu tavsiyedir.

Ehlullâhın biri, henüz kemâlini bulmadan, riyâzatlar ve mücâhedeler ile çok meşgul olur ve kendine türlü eziyetler edermiş. Bunu da bilen bir ahbâbı varmış. Fakat nedense iki dost birbirleriyle on beş yirmi sene kadar görüşmemişler. Lâkin bir gün karşılaşmışlar ve zamânını ibâdetle geçiren zâtı, eski arkadaşı pek değişmiş bulmuş. Öyle ki, cennet gibi bir bahçenin içinde, süslü bir sedire uzanmış ve yârânı ile çevrili olarak oturduğunu hayretle görmüş. Eski dostunun hayretini farkeden zat: Şaştın değil mi? diye sorunca, misâfir: Evet, demiş, sizi hiç böyle bir halde görmemiştim. Vaktiyle kendinize etmediğiniz eziyet kalmazdı. Bu cevap karşısında o zat gülümseyerek: Evet, o zaman muhip idik, şimdi mahbup olduk! demiş.

Ehlullah için dünya rif'at ve saltanatının aslā ehemmiyeti yoktur. Belki kemâli bulduktan sonra o derecenin îcaplarını kabul etmemek, derecelerinden düşmelerine sebep olur.

Şu da var ki, eğer Hak tarafından o saltanatın terkedilmesi hakkında bir işâret vâkî olacak olursa, derhal bütün varlıklarından soyunuverirler. Çünkü onlar debdebe ve ihtişam ile kayıtlı değillerdir. Belki bu varlığı da yine Hakk'ın emriyle kabul etmişlerdir.

Hazret-i İbrâhim bir **Sübbûhun Kuddûsün** sözüne bütün varlığını fedâ etti, bir daha da geri almadı. Çünkü bunlar Hak nâmına bezlettiklerini bir daha geri istemezler.

Onlardan ne sudur ederse hikmetin tâ kendisidir. Îtiraz etmekle

---

1- Bk. Ken'an Rifâî; Şerhli Mesnevî-i Şerif, sh. 85-94, Hülbe Yayınları, İstanbul 1973.

sen kendini yakmış oluyorsun. Onların bir küfrü, bütün cihânın îmânını satın alır.

Netîce olarak şunu bilelim ki, herkese verilmiş olan hal ve vazîfe kendi istîdâdı derecesiyle mütenâsiptir."

*

İngiltere'de Nicholson isminde bir ilim adamının dokuz senede üç cilt Mesnevî-i Şerîf tefsir etmiş olduğundan, tamamlaması için de daha pek çok yıllara ihtiyaç duyulduğundan bahsedildi.

– "Bu zat, en aşağı yirmi sene araştırma ve incelemeden sonra ancak tefsîre başlamış demektir. Sonra da bir o kadar daha bu işle meşgul olup uğraşacağına göre kendini, tamâmen meslek edindiği bu işe vermiş oluyor. Eğer bir mânevî zevk duymamış olsa, bunca intihap edilecek meslekler arasından böyle bir iş seçip onunla meşgul olur muydu? Cins cinsine meyleder, hükmü, hisler ve zevkler hakkında da geçer. Şimdi bu zâta nasıl olur da müslüman değildir deriz? Bu bir müslümandır hem de gerçek bir müslüman."

– Bu zat, bütün ömrünü tetkik ve tefsîre hasr edeceğine, o ilmi bir kâmil insan'dan bir mânevî tefsirciden öğrenseydi belki daha kestirmeden gitmiş olurdu.

– "Niçin her şeyin hakkını vermiyorsun? Bu adama da tecellî oradan olmuş. Hem, herkesin derecesi de bir olamaz. Öyle yükseklere sıçramayın!

Esâsen bu zâtın böyle bir işe sarılmış olması, kendi derecesinin hakîkatini araştırması demektir. Hadîs-i şerîfte: **Kim ki arar ve aramasında ısrar ederse bulur**! buyrulduğuna göre, bu adamın emekleri de aramak demektir. Elbet Allah mahrum etmez.

Bir gün Resûlullah (s.a.) mescitte otururlarken bir kırlangıç kuşu, ağzında bir çamur parçasiyle içeri düşmüş ve bir sayha koparmış. Efendimiz, yanında bulunanlara: **Biliyor musunuz kuş ne diyor?** demişler. Buyurun yâ Resûlallah! deyince Efendimiz: **Bu kuş: Ben Kızıldeniz'i bu çamur ile örtmek istiyorum, olabilir mi? diyor. Tabiî olamaz. İşte insanların, yâhut bütün âlimlerin kusur ve taksîrâtı da, Cenâb-ı Hakk'ın rahmeti deryâsına nisbetle bu çamur kadardır. O rahmet deryâsı her şeyi kaplamıştır, diyor**, buyurmuşlar ve bunları söyledikten sonra da gözlerinden yaşlar dökülmüştür.

Bunun gibi, kul da Hakk'ın rahmet deryâsından ümîdini kesmemelidir. Şahların kapısından me'yus olma! Kerîmler ile berâber olanlar için işler kolaydır.

Ârâbînin biri Resûlullâh'a gelmiş: Esselâmü aleyküm yâ Resûlallah! Cenâb-ı Hak kullarını cezâ gününde hesâba çekecek mi? demiş. Evet, buyurmuşlar. Kendini de çekecek mi? demiş. Yine: Evet! buyurmuşlar.

Bunun üzerine Ârâbî gülmüş, Resûlullah da gülmüş.

Sözün irfan noktası, Hak'tan başka mevcut olmadığından kimin kimi hesâba çekeceği keyfiyetidir."

*

Behîce Hanımefendi,[1] *Güzîde Hanımefendi ile olan bir konuşmasını şöyle anlatıyordu:*

– Geçen gün Güzîde Hanım'a diyordum ki: Şu köşede bir taht olsa ve her tarafı da kuş tüyleri, kadifeler, yaldızlar ve sedefler ile süslü bulunsa, etrâfında da boy boy şamdanlar olsa..

Hocamız Behîce Hanımefendi'nin sözünü elinin bir hareketiyle kesip oturduğu kanepeyi işâret ederek:

– "Bundan daha fazla rahat etmiş olamam ki!"

*

"Nem vâr ki lâf edem özümden
Mahv eyle beni benim gözümden

Mahv eyle beni benim gözümden, ne demektir?"

– Yâni kendi vârımı görmeyeyim, demek değil mi Efendim?

– "Evet, gözüm senden başka bir şey görmesin, varlığımı benliğimi, hiçbir şeyi görmeyeyim... benim senden başka neyim var ki? demek...

Ömrlerdir eyledim ahvâl-i dünya imtihan
Nakd-i ömr ü hâsıl-ı dünya hemen bir bâr imiş

Zevk-i dîdârıyle dildârın yok ettim vârımı
Devlet-i bâkî ki derler ol hemen dildâr imiş

– Efendim, nakd-i ömür, hâsıl-ı dünya neden bâr oluyor?

– "Yâni dildârı görmeden geçirdiğim zamanlar, ömür de dünya da anladım ki bir yük imiş, demektir. Yâni insan aslına kavuşunca, ona kavuşmadan evvelki hayâtın bir yük olduğu anlaşılıyor ve asıl hayâtın da ona kavuştuktan sonra başladığı meydana çıkıyor."

1- Ken'an Rifâî Hazretleri'nin zevcesi, sabırlı, kanâatkâr, saf ve uyanık bir dergâh bacısı.

*

Kalbin salâhı ve netîce îtibâriyle mânevî terakkîden konuşuluyordu:

– "Farazâ, saatin ileri gidiyor veya geri kalıyorsa alıp tâmirciye götürüyor ve diyorsun ki: Saatçıbaşı, benim saatim ileri gidiyor... o da sana diyor ki: Ver baba şunu... burada, nezâretim altında birkaç gün dursun, muâyene ve tâmir edeyim, sonra gel al...

İşte bunun gibi sen de kalbin saatini bir kâmil er'in eline teslim et de o seni ıslâh etsin. Ondan sonra saatin kendi kendine yürür.

Şu da var ki, saatin her tik takı nasıl onun bir sâniye ileri gitmesine sebep oluyorsa, senin de her nefesin bir adım ileri gitmeni mûcip olmalıdır. Böyle olmazsa yazık sana! Resûlullah Efendimiz buyuruyor ki: **Bir gününü diğer günüyle müsâvî geçiren kimseye yazıktır.** Elinde fırsat varken ikinci günü daha ziyâde kâr ile geçiremediği için... hele bir günü evvelki günden daha faydasız sûrette geçiren kimseye yazıklar olsun.

Bulunduğun yerde kalma... ileri geç... geç de ne kadar geçersen geç... yoksa, ömrünün geçmesi, mezara yaklaşman olmasın.."

– *O yaklaşmak, nasıl olsa kendi kendine de oluyor.*

– "Yürü, dâimâ yürü! Eğer ölüm seni yolda iken yakalarsa, onu Allah bilir. Yeter ki dururken olmasın."

*

Bayramın irfânî mânâsı sorulması üzerine:

– "Mücâhede ve riyâzat günlerinin netîcesi visal bayramıdır." *dedikten sonra Hocamız şu fıkrayı anlattı:*

– "Bir Bektâşî babası, dervişleriyle berâber bir köye giderlerken yolda top sesleri işitmişler. Baba: Bu nedir? diye sormuş. Ramazan topu! demişler. Hemen dervişlerinden birine dönerek: Öyle ise demiş, al şu merkebi hana götür, biz de Ramazan bitinceye kadar bir yerde vakit geçirelim.

Zevk ve safâ ile geçen bir hayli zamandan sonra baba, merkebi hatırlayarak aynı dervişe: Git bakalım, merkep ne oldu? demiş. Derviş gitmiş fakat hanın yandığını, merkebin ise kaybolduğunu ve Ramazan'ın da çoktan bitmiş bulunduğunu görerek dönüp gelmiş ve:

Han harâbest
Merkep türâbest

Ramazan cicos
Bayram mübârekest

diye cevap vermiş.

Her sözde hakîkat aradığımız için bu tuhaf hikâyeden de şu hakîkat mânâsını çıkarıyoruz. Vücut hanı harap olup, nefis merkebi de türap olunca hicran biterek visal bayramı mübârek ola."

*

Ramazan münâsebetiyle:

– "Bâzen Ramazan'da, sokakta sigara içenleri görürüm de hal dili ile derim ki: A adamcağız, sende olan bende de var. Ama bende olan sende yok. Yâni, ben de senin gibi sigara içerim, onun lezzetini de bilirim. Fakat sen, içmemenin zevkini bilemezsin. Halbuki ben, bu zevkin de yabancısı değilim."

*

Öğle vakti elektrik düğmesini çevirerek:

– "Bakınız, şimdi şu lâmbanın bir fâidesi oluyor mu? Çünkü güneş onu fânî etmiş. Fakat aynı zamanda bu lâmbanın şavkı, bu şavkın mevcûdiyeti de inkâr olunabilir mi? Mevcut, lâkin güneşin zuhûru, varlığını kaplayıp yok eylemiş!"

*

Sâhile yakın geçen bir motoru göstererek:

– "Bakın şu motora... ne kadar gürültü ve yaygara koparıyor. Gürültüsüne nazaran aldığı yol ise ne kadar az... Halbuki bir diritnotun sür'ati, bunun sür'atinin kaç misli olduğu halde, çıkardığı ses bununkinin yanında yok gibidir. Onun zikrini, ancak deryânın derinlikleri işitir. Çünkü tesbîhi kalbîdir. Halbuki bir düşman memleketine gidecek olsa, heybet ve azameti ile, topları, bombaları ile âlemi korkular içinde bırakır. Zîra kahır ve celâl ismine mazhardır. Fakat muazzam bir kuvveti taşıdığı halde şu küçücük motor gibi ne yaygara yapar ne de onun gibi, yürüdüğü halde yerinde sayar.

İşte ikisinin arasındaki bu fark, yalnız zâhirî zikir ile meşgul olup da hakîkat yolundan geri kalanlar ile kalbî zikir ile maksut ve mânâyı çabuk elde edenler arasındaki fark gibidir."

*

Bebek'teki komşuların gürültülü eğlencelerden hoşlandıklarından mecliste şikâyetle bahsedilmişti. Bunun üzerine buyurdular ki:

– "Niçin âlemin eğlencesine hürmet etmiyorsunuz? Onların zevki ile benimki arasında ne fark var? Âlemin zevki bizim de zevkimizdir. Benim zevkim onları da zevkyâb görmektir.

Allah herkese kendi istîdâdına göre bir vazîfe vermiş. Ben onların yoluna gitmiyorum. Hiç olmazsa fikirlerine de mi hürmet etmeyeyim? **Kul yâ eyyühe'l-kâfirûn** sûresi bu meseleyi ne güzel hal ve îzah ediyor:

De yâ Habîbim, ey kâfirler, sizin taptığınıza ben tapmam, siz de benim taptığıma tapmıyorsunuz. Sizin dîniniz size, benim dînim bana.

İşte hakîkî demokrasi bizim dînimizdedir."

*

Senelerden beri beklenen Edirnekapısı tramvaylarının işlemeye açılması münâsebetiyle Güzîde Hanımefendi:

– Tramvayların işlemesi ilk gün ne kadar merak edilmiş ve beklenmişti. Fakat aradan birkaç gün geçtikten sonra o meraktan eser kalmadı, iş tabiîleşiverdi.

– "Dünya işlerinin ve zevklerinin hepsi öyledir. Bir kere elde edilmeye görsün, arkadan gınâ gelmeye başlar.

Ölümden niçin korkuluyor... bir defâ geldiği için değil mi? İki üç defâ tekrarlanmış olsaydı, ona da alışılırdı.

Fakat bir çok defâlar mânevî ölümle ölenler için korkulacak bir şey yoktur."

*

– "Cenâb-ı Hak diyor ki: **Ey nefs-i mutmainne! Bana, benim has cennetime benden râzı olduğun halde ve ben de senden râzı olduğum halde gel!**[1]

Kulun Allah'tan râzı olması ne demektir? Allah'tan her ne gelirse ona râzı olmak demektir. Yâni gerek celâl ve gerek cemal, her ne gelirse iyi karşılayıp rızâ göstermek demektir. İşte o vakit Allah da kulundan râzı olup cemâli cennetine dâvet ediyor.

Eğer benden dâimâ iltifat ve hoşluk görerek bu yüzden muhabbet etsen ve sana bu iltifâtı göstermediğim zaman ise benden kaçsan, o vakit muhabbetin bana değil, o iltifâta olmuş olur ve beni sevmiyor, iltifatlarımı seviyorsun demektir.

1- Fecr sûresi, 27-28. âyet.

Cemal ehlinin ise istediği yalnız cemaldir. Yoksa o, iltifat ve zevk u safâ ile oyalanıp tatmin olmaz, illâ cemâli arar.

Halbuki cennet ehlinin istediği hûrîler, gılmanlar, nehirler, köşkler ve emsâli nîmetlerdir. Cenâb-ı Hak bunları isteyenleri de mahrum etmez, istediklerini ihsan eyler.

Ama, güneşte yetişen bir çiçekle gölge isteyen çiçek nasıl bir olur? Gün ne tarafta ise yüzünü o yana çeviren ayçiçeği ile, ışık ve harâretten müteessir olan ser çiçeklerinin talepleri bir olur mu?

Cemâle istîdâdı olmayanların da gölge arayacakları pek tabiîdir. Onlar cennetin zevk ve safâları ile şâd olmakta elbette mâzurdurlar.

Cennet için men'eden âşıkları dîdârdan
Bilmemiş kim cenneti âşıkların dîdâr olur
Zâhid-i bî-hûd ne bilsin zevkini aşk ehlinin
Bir aceb meydir muhabbet kim içen huşyâr olur."

*

Mesnevî-i Şerîf okunurken nokta eksikliğinden dolayı bir kelime yanlış telaffuz edildi.

Sabîha Hanımefendi:

– Bir nokta, mânâyı ne kadar değiştiriyor, dedi.

– "Nokta deyip de geçmemeli. **İlim de bir noktadır, onu câhiller çoğaltmışlardır**, buyuruyor Hazret-i Ali. Bu gördüğümüz âlem, bu varlıklar, hep bir noktanın zuhûrundan ibârettir. Ancak, o noktayı halka anlatabilmek için de behemahal teksir etmek, çoğaltmak îcap eder. Herkes o noktadan anlar mı? Meselâ benim zihnimde bir hikâye var. Onu gazetede neşretmek istiyorum. Fakat hikâyeyi yazacağım yerde, kâğıda bir nokta koyup gönderiyorum. Gerçi bu nokta ile hikâyemi, kendime göre ifâde etmiş oldum. Fakat herkes tarafından anlaşılması için mutlaka o noktanın tafsil edilmesi yâni hikâyenin yazılması lâzımdır."

*

Server Beyefendi:

– Dün Eczâcı Mektebi'ne benimle görüşmek üzere Avukat Rızâ Efendi geldi. Perîşan bir haldeydi. Bu dünyâda mürşitsiz kimse tam olamıyor, diye kendi hâlinden teessüflerle bahsetti durdu. Ben de dedim ki: Dediğiniz doğrudur. Eğer mürşitsiz kemâli ve huzûru bulmak mümkün olsaydı, İmâm-ı Âzam gibi bir büyük zat İmam Câfer Hz.nin terbiye halkasına girdikten sonra: Levle's-senetan le heleke Nûman:

Daha iki yıl geç kalsaydı, Nûman helâk olurdu, demezdi. Onun için bir kâmil mürşide tâbî ol ki cenneti de, cehennemi de, sırâtı da, mîzânı da burada gör..

– Hocamız:

– "Ki olmayasın kör!." *diyerek Server Beyefendi'nin sözlerini doğrulayıp tamamladı.*

*

Meclisten bir kimse, kabâhat yapmaktan korktuğunu söyledi.

– "Kul kusursuz olur mu? Yeter ki benlik gibi esâsa dokunan hatâ olmasın."

*

Hocamızın mektep arkadaşlarından Borsa Komiseri Kemâleddin Bey'in Avrupa'da vefâtı münâsebetiyle Melîha Hanımefendi:

– Zavallı Kemal Bey de vefât etmiş, dedi.

– "Nasıl olsa gidilecek değil mi? Bir hoşca sadâ ile gittiyse ne mutlu! Kâzım'a çok iyilik etti. Ne mutlu ona ki müddet-i hayâtında böyle bir hayır işleyebildi. Herkes ne yaparsa kendine yapar.

Bâkî kalan bu kubbede bir hoş sadâ imiş."

*

Mısır'dan misâfir olarak gelen Hattat Azîz Efendi'ye[1] *sürâhideki suyu işâret ederek:*

– "Bak Azîz'im, Allah işte bunu bîrenk yaratmış. Eğer rengi olsaydı bıkılabilirdi. Halbuki renk ve tad vermeden halketmiş, onun için hiç bıkılmıyor, hiç kanılmıyor."

*

Meclisten biri bir şey söylemek istediğini hissettirdi:

– "Söyle, söyle.. Çünkü söz, kalb-i âdem'e candır.

Hadîs-i şerîfte de insanın kıymeti sözünün altındadır. Yine bir başka hadîs-i şerîfte de, insanın kıymeti, vücûda getirdiği himmetidir,

1- Mısır Kralı Fuâd'ın dâveti üzerine 1925'te hat hocası olarak Mısır'a gitmiş ve kralın teveccüh ve ikrâmına mazhar olmasına rağmen son derece mütevâzî hayâtını orada da devam ettirerek pek çok talebe yetiştirmiştir.

Yirminci asrın bu en kudretli hattatının fazîlet, ferâgat, meziyet dolu hayâtı, başlı başına ele alınmaya değer bir mevzûdur. On iki senelik bir çalışmadan sonra rahatsızlanarak memleketine dönmüş ve 1935 de İstanbul'da vefat etmiştir.

eseridir, buyurulur.

Öyle ya... bu âlem bir sözle ademden yâni yokluktan, zuhûra çıkmadı mı? Cenâb-ı Hakk'ın (Ol!) demesi, bu zuhûrun sebebi değil midir? Kezâlik koca muhârebeler bir söz ile açılıyor, yine bir söz ile sulh ve sükûn avdet ediyor. Onun için söz deyip de geçmemeli, iki dudağın kımıldaması nice cenklerin nice sulhların sebebidir."

*

Altınkum Gazinosu'nda idik. Azîz Efendi, örümcek ağına yakalanmış bir sineği kurtarmak istemiş. Hocamız Ken'an Rifâî mâni olmuştu. Eve döndüğümüzde aynı meseleye avdet ederek:

-"Azîz Efendi'nin sineği kurtarmasına mâni oldum ve dedim ki: Onu niçin kurtarmak istiyorsun? Eğer örümcek senden dâvâ edip de: Neden Allâh'ımın bana gönderdiği rızkı elimden aldın, ben gıdâyı nereden bulayım? Ağımı onun için kurdum! derse ne cevap verirsin?

Biz, ağa tutulmuş bir şikârı, bir böceği kurtarmak istemediğimiz gibi, onu kendi elimizle tutup ağın içine atmayız. Yâni şerre vesîle olmak istemeyiz. Fakat hayrın ve şerrin Allah'tan olduğunu da biliriz. Yâni her şeyi Hak'tan bilerek ona el ve dil uzatmayız. Yalnız temâşâ ederiz."

Sâmiha Hanım:

– Bir şeyi, meselâ lâ fâile illallah düstûrunu yalnız bir misâle bağlı olarak öğrenmek kifâyet etmiyor. Bir şeyi öğrenmek için onu hal etmek îcap ediyor.

– "Elbette bu tâlim ettiğim bir misalden ibârettir. Şimdi sana bir riyâziye (matematik) meselesi versem: Dört okka kömür beş kuruştan ne eder? desem, hesap eder bulursun. Fakat aynı meseleyi bir başka misal ile söylesem, Sâmiha ve Semîha çarşıya gittiler, yüz kuruştan on sekiz arşın kumaş aldılar, bunu hesap et! desem. A, ben kömürü hesap etmeyi öğrenmiştim, bunu bilmem, diyebilir misin? Eğer kāideyi öğrenmişsen, onu bütün meselelere tatbik etmekte güçlük çekmezsin.

Bir mânâda, evliyânın kerâmetleri de böyledir. Velî bir kerâmet izhar ediyor. Sen ona saplanıp kalmamalısın. Çünkü bu Hak sevgilisinin kendisi baştan ayağa kerâmettir. Onun kerâmeti ile meşgul olup kalacağına, kendisini temâşâya çalış!"

*

Vaktiyle tarîkata girmek isteyen bir hanımın mürşidi tarafından

izzet-i nefsine dokunulmamasını şart koştuğundan bahsediliyordu:

-"Ey Fuzûlî acz ü zillet izz ü câhımdır benim

Nefsinin büyüklüklerini sözüm ona izzetini terketmeyen bu yola gelmesin.

Ney hadîs-i râh-ı pür-hûn mîküned

Ney, kanlı yolun sözlerini söyler. Bu yol kanlı yoldur. Orada can vermek, her kişinin harcı değildir.

Kim ki candan geçmez ise deyin bize yâr olmasın
Âr u ırzıyla gelip âşıklara bâr olmasın.

Dün Azîz Efendi anlatıyordu: Mısır'da bir neyzen, elinde neyi ile sokaktan geçerken, çocuklar: Dede efendi bize bir ney üfle de dinleyelim, demişler. Neyzen hiç aldırmadan geçip gitmiş. Fakat kendisine öyle bir hal gelmiş ki, uzun müddet ney üfleyebilmekten mahrum kalmış.

Çünkü çocukların bu teklifleri karşısında nefsini alçaltıp dediklerini yapmadı ve onlardan söyleyenin de Hak olduğunu görmedi. Bunun için Allah, ney üfleyebilmek kābiliyetini bir zaman için olsun onun elinden aldı.

Olsa istîdâd-ı ârif kābil-i idrâk-i vahy
Emr-i Hak îsâline her zerredir bir Cebrâil."

*

Semîha Hanım:[1]

– Efendim, âşıklar neden durmadan nâle ve efgān eyler, ağlar? Her halde şikâyetten değil?

"Gerçi cânândan dil-i şeydâ için kâm isterem
Sorsa cânân bilmezem kâm-ı dil-i şeydâ nedir?

Evet kendileri de bilmezler ki...

Gül temennâsında derler bülbülün gavgāların
Çün gülü gördükte gülmez bilmezem gavgā nedir?"

1- Ezel âleminin mücerret rûhları içinde bir ebedî olan Semîha Cemâl Hanım, âteşîn ve parlak bir rûhun sâhibi idi.

Ancak, dünya demek, bir dış görünüş mahalli olduğuna göre, bu çıplak, yanıcı ve yakıcı rûha da dünya âleminde bir vücut lâzım olduğundan, güzeller güzeli denmeye sezâ bir beden kisvesi ile dünyâya aşk ve insanlık âbidesi olarak geldi. İşte bu müstesnâ insan, kitaplar yazdı, tercümeler yaptı, hocalık edip talebeler yetiştirmek sûretiyle fazlası ile dünyâya borcunu ödedi. Ve nihâyet, ezel ile ebed arasında bir şimşek gibi çakarak, genç yaşta Hak katına uçup gitti.

Semîha Hanım:

– Mâşuk da bilmez mi?

– "O bilir. Sırf hoşuna gittiği için ağlatır. Halbuki çirkin sesli, çirkin yüzlü bir feryat edicinin yalvarışlarından zevk alır mı? Hemen istediğini verir ki sussun, diye..."

*

Mesnevî-i Şerîf'ten şu parça okundu. Hilkatten gāye Âdem idi, fakat Cenâb-ı Hak önce âlemi yarattı ve bu âlem binâsı kemâlini bulduktan sonradır ki Âdem'i zuhur ettirdi. Demek ki bâtında murat olan şey, amelden sonra zuhûra geliyor. Meselâ amel kıldın, ağaç diktin, ama meyveyi yemek fikri evvel oldu. Çünkü ağaçtan maksut, meyvedir. İşte bundan da anlaşılıyor ki cümle âlem hemen insandan ibârettir.

– "Evet, gerçi bu âlem, Resûlullah (s.a.) dan evvel zuhur etti. Fakat kâinattan maksut ve mânâ odur. İşte: **Ben idim ferzende-i âlem ama babamdan evvel oldum ben!** sözünün mânâsı budur. Rûh-ı Muhammedî, bu hilkatten evvel mevcut idi. Kâinat ise ona hazırlıktan ibârettir. Evet, ağacın dikilmesi, dalı budağı, yaprağı, çiçeği meyveye takaddüm eder. Fakat o dal budaktan maksat meyvedir. İşte Resûlullah'tan evvel zuhûra gelmiş şu mevcûdattan da murat Rûh-ı Muhammedî'dir."

*

Hocamız bir gün evvel Hırka-i Şerîf Câmiinde geçen bir hâdiseden bahsediyordu:

– "Dün câmide dolaşıyordum. Üç dört kadın gelerek Harem-i Şerîf maketinin önünde[1] durdular ve bana dönerek: Beyefendi bu nedir? dediler. Hücre-i Saâdet'tir, Resûlullah Efendimiz'in kabirleridir, dedim. Kadınlar hayret ettiler, şevk ve tehâlükle tavaf ve ziyâret ettiler. Düşündüm ve kendi kendime: Allah isterse onların bu ziyâretlerini Hicaz'a kadar gitmiş gibi de kabul eder, dedim. Çünkü amel, niyetin içinde gizlidir."

*

Hazrêt-i Ebû Bekir'in bendelikte bulduğu zevk ve şâdîlikten bahsediyorduk:

1- Hırka-i Şerîf Câmiinin üst sofasının tam ortasında etrâfı câmekânla çevrili büyük ve bütün teferruâtiyle tesbit edilmiş bir Harem-i Şerîf maketi vardır. İsteyenler bu mücessem ziyâretgâhı yedi defâ tavaf etmek sûretiyle kendilerini bir nevi ziyârette bulunmuş addederler.

– "Hazret-i Ebû Bekir, Efendimiz'in arkasından giderken dâimâ, her bende, her kul, âzat olduğu vakit sevinir, ama yâ Resûlallah ben sana bende kalmakla şâdım ve sevinçliyim! derdi.

Bir gün de: Yâ Resûlallah, ben sana intisap etmeden evvel bir rüyâ görmüştüm. Güneş bana selâm vermişti. Şimdi anlıyorum ki bu, bana seninle buluşmak devletini tebşir etmekmiş demişti.

Ebû Bekir Hazretleri, kabîlesinin ulusu, zengini ve âlimi idi. Efendimiz ise ümmî bir çocuktu ve deve çobanlığı ederdi. Böyle iken bir gün Efendimiz: **Yâ Ebû Bekir, bana bir melek geldi ve risâletimi haber verdi!** deyince, Ebû Bekir hiç tereddüt etmeden: **Senin, Hakk'ın Resûlü olduğunu tasdik ederim!** diyerek Resûlullâh'ın ayaklarına kapandı. Bunun üzerine Resûlullah: **Peki ammâ tek sözümle bana nasıl inandın?** deyince Hz. Ebû Bekir'in cevâbı şöyle oldu: **Bu yüz yalan söylemez. Sen Allâh'ın Resûlüsün.** Düşünmeli ki, Ebû Bekir gibi gerek yaşça gerek içtimâî mevkîce büyük olan bir kimsenin tek söz ile Resûlullâh'ı tasdik edivermesi kolay işlerden değildir."

*

Epiktetos'dan şöyle bir cümle okuduk: "Eğer bir kimse, bir başkasının senin hakkında fenâ sözler söylediğini anlatırsa, anlaşılan, daha benim hakkımda söylenecek kötü şeylerden bu kimsenin mâlûmâtı yok. Şâyet olsaydı bu kadarla kalmazdı! de.

– "Biz de diyoruz ki, eğer biri senin hakkında fenâ şeyler söylerse şâyet bu fenâlık bende olmasaydı söylemezdi. Bende daha neler, ne kötülükler var, de.

İşte iki bin bu kadar sene evvel söylenmiş olan o sözler ile bu gün bizim söylediklerimiz arasında hiçbir ayrılık yok. Çünkü onlar da Nûr-ı Muhammed'den ışık alarak hakîkati görüp söylemişlerdir. Güyâ ki o sözleri Mesnevî-i Şerîf okunuyormuş gibi dinliyoruz. Çünkü bilcümle hakîkat kelâmının kaynağı Nûr-ı Muhammed'dir. Zuhur ettiği yere îtibar yoktur. Kimden zuhur ederse etsin hakîkat hakîkattir."

*

– "Sabahleyin Güzîde Valdeniz ile konuşuyorduk da diyorduk ki insanda hem her şey var, hem hiçbir şey yok.

Her şey var, ilâhî tecellîye mazhar olması îtibâriyle. Hiç bir şey yok beşeriyeti dolayısiyle. Yâni Hazret-i Âdem'in cennetteki hâli ile oradan çıkarıldıktan sonraki hâli gibi...

Âdem cennetten çıkarıldıktan sonra Cebrâil'e şöyle der: **Ey Cebrâil! siz daha dün bana secdeler, tâzimler ediyordunuz. Şimdi neden baş çektiniz? Neden beni cennetten kovuyorsunuz? Bu hal ne, o hal ne?** Cebrâil de der ki: **O secde ve tâzim, senden zuhur eden ilâhî tecellîye idi. Bu da senin kendi beşeriyetinin îcap ettirdiği şeydir.**

Genç ve güzel bir kızın etrâfında nice dolaşıp sevenler ve nice îlân-ı aşk edenler bulunur. Fakat aradan yirmi otuz sene geçip de o kız bir fertût-ı sad-sâle yâni kocakarı hâline gelince, bu âşıkların hepsi ondan kaçarlar. Kimse dönüp yüzüne bakmaz. İşte o da, Âdem'in Cebrâil'e hitâbı gibi onlara sorar: Bir zamanlar bana secde eder, etrâfımda pervâneler gibi dönerdiniz. Şimdi ne oldu, neden benden kaçıyorsunuz? der. Bunlar da ona cevap verir: O vakit sana gösterdiğimiz muhabbet ve secde sende gördüğümüz ilâhî pertevin nûruna ve aksine idi. Bu da senin senliğine, beşeriyetine, derler.

İşte, insan hem pek büyüktür hem pek küçüktür. Onda hem her şey vardır, hem hiçbir şey yoktur... Her şey vardır, Allâh'ın ihsâniyle... o zaman bütün âlem ona baş eğip hizmet eder ve tâbî olur.

Hiçbir şey yoktur. Çünkü ondaki bütün kudret ve kuvvet Hakk'a dönücü O'na rücû' edicidir. Bakın şu mezarlara... hani o, benim! diyenler nerede?

Meşhur Dârülfünun Emîni Sâlih Zeki Bey vardı. Riyâziyatta bir otorite idi. Fakat başında bir damar çatlamakla genç yaşında ateh getirdi ve bütün o bilgilerini bir anda kaybetti. Bir gün Maârif'te arkadaşlar ile berâber oturuyorduk. İçeriye, kendisine yardım eden bir adamla girdi. Bir vakitler o mecliste bulunanlar kendisine hürmet gösterip saygı ile selâmlarlarken, bu defâ kapının yanında bir yeri işâret ederek: Otur, oraya otur! dediler.

İşte bir damarın kopmasiyle ilmini, insanlığını kaybetmenin canlı örneği...

Burada bir sual hatıra gelebilir: Mâdemki insanda hem her şey var, hem hiçbir şey yok ve insan, ne yaparsa kendine yapar, diyorsunuz bu sözünüzden tezat hâsıl oluyor, diyebilirsiniz.

Fakat unutmamalı ki insanda cüz'î irâde vardır. İşte bu cüz'î irâdeden dolayı insan yaptığını bulur. Meselâ sen bir kabâhat işledin, hemen nedâmet hissetmez, mahcup olup utanmaz mısın? İşte bu utanış, sende cüz'i irâde olduğunu gösterir. Meselâ şuradan geçerken masanın üstündeki vazoyu devirip kırdın. Bu hareketinden dolayı yüzün kızarıp mahçup olursun. Halbuki aynı suçu bir hayvan işlemiş olsa utanmak nedir bilir mi? Çünkü onda, fark ve temyiz edici akıl ve cüz'î irâde yoktur. Hattâ bir hayvan herkesin gözü önünde, en gizlenmesi lâzım olan

hareketleri yapar da yine hiçbir hicap duymaz.

Halbuki sen meselâ sokağa çırılçıplak çıkabilir misin? Eğer çıkabilirsen sende cüz'î irâde yok demektir. Değil çırılçıplak çıkmak, yüzünde bir kara leke bile olsa, silmeden kimseye görünmek istemezsin.

Bir misal daha vereyim: Karnının doyması mukadderdi. Fakat sen o gıdâyı evvelâ aldın sonra pişirdin ve nihâyet ağzına koyup çiğnedikten sonra karnın doydu. İşte cüz'î irâde.

Fakat şu da var ki, Allah isterse senin o cüz'î irâdeni de alt üst eder, bu da başka bir mesele!"

*

– "Dün câmide idim. Hoca vaaz ediyordu ve: **Gördün mü o kimseyi ki arzûsunu ilâh ittihaz etmiştir. Sen o kimseyi o arzûsundan geri çeker ve men eder misin? Elbet hayır, belki sana lâzım olan, iblâğ ve inzardır**[1] meâlindeki âyet-i kerîmeyi okudu.

Elbette nefsinin arzûlarına hizmet eden, Allâh'ın men ettiklerinden kaçmayan kendi nefsine tapıyor demektir. Seni seviyorum, diyorsun. Halbuki ben sana, gıybet etme, haset etme! diyorum. Sen bu dediklerimi tutmaz arzûlarını yerine getirmezsen beni sevdiğin nerede kalır? Senin istek ve arzûlarına göre ihsanda bulunduğum zaman memnun oluyorsun. Azıcık keyfine aykırı hareket eder etmez vaziyetin değişiyor. O halde sen kendi arzûlarını, kendi nefsini ilâh ittihaz etmiş oluyorsun.

Em tahsebü enne ekserehüm..[2] yâni sen zanneder misin ki onların ekserisi senin kavlini, sözünü dinleyip anlasınlar ve gösterdiğin tevhîd delillerini idrak etsinler. Onlar ancak hayvanlar gibi, belki hayvanlardan da ziyâde dalâlettedirler. Zîra hayvanlar, kendilerine fayda verecek şeyleri yapar, zarar gelecek olanlardan kaçınırlar.

Vâiz bir Fârisî beyit de okudu: Çocukluğunu oyunla, gençliğini gafletle, ihtiyarlığını da zâfiyet ve dermansızlıklarla geçirdin. Sorarım sana, Allâh'a ne vakit ibâdet ettin?"

*

Mesnevî-i Şerîf'de kul ne vakit yâ Rabbî, derse Cenâb-ı Hakk'ın, Lebbeyk yâ kulum! iste vereyim... diye cevap verir dendiği okunuyordu.

– "Eğer o lebbeyk'i ben duymuyorum! dersen, yâ Rab! dediğin va-

1- Furkān sûresi 43. âyet "Eraeyte men ittehaze ilâhehû hevâhu..."

2- Furkān sûresi, 44. âyet.

kitte duyduğun o zevk ve ferah, Cenâb-ı Hakk'ın sana lebbeyk... diye cevâbıdır."

*

Gününü zevk ve safâ ile geçirdikten sonra, gece de uyumayarak sabah ezânına intizar eden bir kimseden bahsediliyordu.

– "Uyanıklık büyük şeydir. Bâhusus bu zevk ve safâ içinde sabah ezânına intizar etmesi, o kimse hakkında güzel bir işârettir.

Abdülkādir Geylânî Hazretleri bir gece mecliste oturmuşlar, münhal olan kutup mevkiine yeni bir kutup tâyînini müzâkere ediyorlarmış. Erkenden eve girip dolaba saklanan bir hırsız da, ortalıktan el etek çekilip herkesin yatmasını bekliyormuş. Fakat müzâkere uzadığından seher vaktine kadar beklemiş. Ve boş olan mevkie münâsip bir kimse bulunamadan meclis dağıtılacağı sırada, nihâyet Abdülkādir Hazretleri: Canım, demiş şu dolapta bizimle berâber sabahlayanı tâyin ediverelim!

Tabiî, vakit saat de gelmiş olduğundan, hırsızlık maksadiyle gelmiş olan o kimse, o anda her türlü suçtan kirden silkinip bir anda kutup mevkiini bulmuş."

*

Hakk'ın kuvvet ve kudretinden konuşuluyordu:

– "Bir gün Enes (r.a.); Yâ Resûlallah! Biz senin getirdiğin Kur'ân'a îman ettik, sana îman ettik. Sen de Allah'tan korkuyor musun? dedi. Resûlullah Efendimiz; Evet ben de korkarım! buyurdular. Enes; Niçin yâ Resûlallah? diye sordu. **Çünkü kalpler, Allâh'ın iki kudret parmağı arasındadır. Onları istediği gibi evirir çevirir ve istediğini sırât-ı müstakîme hidâyet eder de onun için...** buyurdular.

İşte bu sebeple Efendimiz dâimâ: **Yâ Rabbî, kalbimi sırât-ı müstakîmin üzre tesbit et**[1]! Ve yine: **Ey kalpleri ve gözleri istediği cihete döndüren Allâh'ım, kalbimi sırât-ı müstakîm üzere karar kıldır, tesbit et**[2]! buyururlardı."

*

Denize bakarak:

– "Bakın, şu denizin suları kâh bu cihete kâh öteye doğru akıyor. Cemal ve celâl tecelliyâtı rüzgârlarına tâbi olmaktan bir an hâli değil...

1- Allahümme sebbit kalbî alâ dînek.

2- Allahümme yâ mukallibe'l-kulûbi ve'l-ebsâri sebbit kalbî alâ sırâtı'l-müstâkîm..

bunun gibi, insanın kalbi de Allâh'ın iki kudret parmağı arasındadır. Cenâb-ı Hak onu, istediği gibi evirir çevirir. O parmaklardan biri celâl diğeri de cemaldir."

*

Şuur ve adem-i şuurdan bahsedilirken:

– "Gözün nûru olmasa, göz baksa da görmez. Gözün süvârisi nurdur.

Bir at da ne kadar müstesnâ ve güzel olursa olsun ona bir kimse binmedikçe gideceği yeri bilemez."

*

Hayâtından şikâyet eden ve içinde bulunduğu hareketli ve eğlenceli hayâta rağmen yaşamanın zevki olmadığını söyleyen bir kimseden konuşuluyordu:

– "Dünyânın hiçbir eğlencesini, bıkmadan devam ettirmek mümkün değildir. Bir gün mutlak hepsinden usanırsın. Farazâ geçen gün zevkle seyrettiğimiz sünnet düğünü eğlenceleri, dört beş gece üst üste tekrar edilse, aynı hazzı duyabilir miyiz? Birinci gece, hoşlanarak seyrettik. İkinci gece yarı uyku ile geçer. Üçüncüde ise iç sıkıntısı olur.

Dünyânın bütün zevk ve eğlencelerini buna göre kıyasla. Hattâ bir kadınla erkek arasındaki muhabbette bile devam ve istikrar yoktur. Eğer vuslat da devamlı olsa, zevkten eser kalmaz. Mecaz aşkında sevgiliye bir ufak ârıza gelse, âşıkı ondan soğur, hattâ nefret eder. Meselâ sevdiğin güzel kız bir çiçek çıkarıyor, yâhut aradan yirmi beş otuz sene geçiyor ve bu sûretle artık yüzüne bakamaz oluyorsun.

Bütün zâhir güzellikleri, güneşin duvara aksetmiş ziyâsı gibi fânî ve aslına dönücüdür. Akşam olup güneşin aydınlığı yine güneşe rücû' edince, ya da güneşin yüzünü bir bulut kaplayınca, sen de o duvardaki akislere âşık olmuş bulunmakla, onlar yok olunca ağzın açık bakakalırsın.

İşte: **Küllü şey'in hâlikün illâ vecheh**[1]**: Her şey yok olur Hakk'ın vechinden gayrı...** sırrı budur. Evet, Hakk'ın aşkından, cemâlinden gayrı her şey fânîdir, ancak ona zeval ve nihâyet yoktur. Bütün güzellikler ondan bir parçadır, bir cüz'dür, ama kül değildir. Bu yüzden de, herhangi bir tebeddüle, bir değişmeye mâruz kalınca, o cüz'ler aslına gider ve sen de değişmeye uğrayan o cüz'ü kaybedersin. O külde, o asıl-

1- Kasas sûresi, 88. âyet.

da ise bütün cüz'ler mevcuttur.

Hz. İbrâhim, gökyüzünde ayı gördü; **Bu benim Allâhımdır!** dedi. Fakat ay batınca; **Hayır bu değilmiş!** dedi. Güneşi gördü, o da ufûl edince: **Ben âfil olanları sevmem**[1] dedi."

*

Dâimâ iyi kimseler ile düşüp kalkmanın faydalarından bahsolunuyordu:

– "Sohbet müessirdir, sohbet ve ülfet, insanoğlunun iç bünyesine, karakter yapısına siner, tesir eyler; debbağhâneye gittiğin vakit üstüne pis koku, gülhâneye gittiğin vakit ise gül kokusu sindiği gibi...

Dünya ehlinin dedikodudan ibâret meclislerinde bulunmak yâhut mânevî ve rûhânî meclislerin yükseltici, olgunlaştırıcı havası içinde sohbet eylemek de insan üzerinde aynı müsbet veya menfî tesîri yapar."

*

Mesnevî-i Şerif'ten şu parça okundu: Altın veya demir, ateşe girip kızşalar, hal diliyle: Ben oyum, yâni ateşim! derler.

-"Evet, bir demiri ateşin içine sokup kızdırdığın vakit onun ateş olduğundan şüphen varsa, koy elini üstüne, bak ateş midir, yoksa demir mi? Kezâlik, Allah'la bâkî olmak mertebesindeki kimselerden de (Enelhak) gibi sözler sudur ettiği vakit o sözü söyleyen kendileri değil, Hak'tır. Bu sözleri söyleyenin kendileri olmadığını ve onlarda Hakk'ın istîlâsını görmek istiyorsan ateşten kızarmış demire bak ki, onda da mevhum bir vücut yâni demirlik olduğu halde, yakmakta, ateşten hiç farkı var mıdır? Onun kendisi, ben ateşim, demiyor, ateş kendini o vücuttan îlân ediyor.

Birgün Bâyezid: **Leyse fî cübbetî sivallah**, yâni bu cübbemin altında Allah'tan gayrı kimse yok! dedi. Fakat bu söze îtiraz edenler olunca, Bâyezid: Hatâ etmişim, bir daha benden böyle bir kelâm zuhur edecek olursa, beni vurun! dedi.

Bir müddet sonra yine bir mestlik âleminde: Cübbemin altında... deyince, ham kimseler, kılıçları çektiler; fakat Bâyezid'i neresinden vurmak istedilerse oralarından yaralandılar.

Ama ehlullâhı vurmak yalnız kılıçla olmaz. Onların ahvâline îtiraz etmek de kılıç çekmek demektir ve o kimseler bu îtirazları kılıcı ile

1- En'âm sûresi, 76-77. âyet.

mutlakā kendi kendilerini yaralarlar. Bu kılıcı, kimi îmânına kimi cismine yer. Yalnız cismine yemekle kalsa, bu da bir nîmettir.

Hazret-i Mevlânâ: **Ben kendi Mûsâ-i hakîkîmin elinde bir asâyım. Ben meydandayım, Mûsâm gizlidir. Kim ki o asâya ihânet ederse onadır, kim ki riâyet ederse, yine onadır**, buyurur.

Burada Mûsâ'dan murat, Cenâb-ı Hak; asâdan murat kâmil insan'ın vücûdudur. Ona dokunanın vay hâline!"

*

Hak yoluna dâvet olunduğu halde, yine de alışageldiği gafletli ve dedikodulu hayatta devam eden bir kimseden bahsolundu:

– "Gelmek onun elinde midir? Kur'ân-ı Kerîm'de buyrulduğu üzre: **İki deniz birbirine çarpar, fakat aralarındaki perde onları yekdiğerinden ayırır, birleşmelerine mâni olur**[1].

Allah, bir taraftan çağırır, bir taraftan iter. Sen, beni dâvet ettin, ama bir taraftan da ittin! dersen; çağırdım, çünkü bütün âlemlere rahmetim. Fakat ezelin hükmü zuhur edince: Olmaz, olmaz, der ve seni bana yaklaşmaktan men eder. Mûsâ ile Firavun gibi...

Eğer biz seni ezelde kendimize çağırmış olsaydık, koşa koşa, hattâ zıplaya zıplaya gelirdin. Ama acı ve tatlı olan iki deniz yeryüzünde birbirine karışmıyor. Bunun gibi, ezelî istîdâdı başka başka olan bir çok kimseler de birbirleriyle ne kadar ülfet etseler, yine de ezelî istîdatları ne ise o zâhir oluyor. Gerçi sohbet müessirdir. Lâkin bu tesir ârızîdir. Şakî, saîdlerin meclisinde bulundukça onlara benzer gibi olur. Saîd de şakîlerin sohbetinde bulundukça onların kesâfetinden üzerine siner. Fakat bu hal de ârızîdir. Kendi hallerine kaldıkları vakit ikisi de asıllarına avdet ederler. Eğer bu hal tedâvî edilemezse, o kimsenin bu yüzden çok zarar görmesine de sebep olabilir. Meselâ bir nebâta kurtlar üşerse, bu kurtlar ayıklanmadığı takdirde onun gelişip serpilmesine mâni olmaz mı? Kezâlik, bir hastalık hâlinde de, perhiz lâzım iken, aldırış etmeyip pisboğazlık edersen, hastalık uzadıktan başka, ihtilâtlara da yol açabilir.

Evet, sohbet müessirdir. Fakat asla esâsa değil. Bir ada, denizin ortasında tuzlu su içinde olduğu halde onun ortasından tatlı su çıkıyor. Zâhirde de sûret ehli ile mânâ ehli birbirine karışıyor, kaynaşıyor, müşterek bir hayat yaşıyor, hattâ icâbında aynı yatakta yatıyorlar. Fakat esas îtibâriyle ikisi birbirine tesir edemiyor. Birinin kesâfeti, diğe-

1- Rahman sûresi, 19-20 âyet.

rinin nûrâniyetine halel vermiyor. Zeytinyağı ile suyu ne kadar karıştırırsan imtizaç ederler mi? Hem de zeytinyağı sulu bir madde olduğu halde yine de karışmıyor, fırsat bulunca birbirinden ayrılıyorlar."

*

Semîha Hanım:

– Hazret-i Ali: Bana dünyâdan bâzı şeyler haram edildi. Fakat ben helâl olanları da bıraktım. Dünya bana sağ elini uzattı, ben solunu da çevirdim ve muhtaç gördüğüm için hepsini kendisine bıraktım, buyuruyor.

– "Öyle ya.. dilencinin çanağından niçin alayım, buyurmak istemişler."

Semîha Hanım:

– Yine Hazret-i Ali buyuruyor ki: Üstünlük göstermek için ilim sâhibi olma! Bâzı ilim vardır ki netîcesi cehildir. Bâzı cehil vardır ki netîcesi ilimdir.

– "O ilim ki insanın kendisiyle, benliğiyledir ve o kimse bu ilmi var zannetmiştir, tabiî ki o ilim cehille berâberdir. Çünkü asıl ilim, yokluk ilmi, Allah ilmidir. Zîra bu bilgi, bilcümle ilimleri kucaklamıştır.

Senin bahsettiğin cehilden maksat, hiçbir şey bilmemek, okuyup yazmamak, yâni kara câhillik demek değildir. Çünkü bu zâhir bilgisizlik aslā hoş görülmemiştir.

Sokrat: **Bildiğim bir şey varsa, hiçbir şey bilmediğimdir**, diyor. Fakat bu cehilden maksat, Hakk'a karşı acz ve yokluğa ermiş kimsenin cehlidir.

Allâh'ın kudret ve kuvvetine karşı ümmî de olsan âlim de olsan müsâvîdir. Fakat elbette ki bir kâmil kişinin zâhir bilgilere de sâhip olması lâzımdır. Zîra irşat husûsunda bir ümmî şeyhle, dünya ilimlerine de âşinâ olan bir şeyh, aynı liyâkat ve kudreti hâiz değildir. Mürşit, kütleleri zamânın seviyesine göre uyandırma yollarını bilmelidir.

Maamâfih ümmî şeyhler de olabilir. Fakat bunlar, geniş kütlelere değil, kendi tarzında olan zümrelere hitap edebilir, onları yine kendi tarzlarına göre uyandırabilirler.

Şunâ da işâret etmek yerinde olur ki, Allâh'ın kudret ve kuvvetine karşı ümmî de olsan, âlim de olsan birdir. Zâhir bilgileri kazanmak da yine Allâh'ın bir ihsânıdır. Eğer Cenâb-ı Hak isterse, Hüsâmeddin Çelebi'nin muhterem ceddine vâki olduğu gibi, bir anda da o zâhir ilmine

âşinâ ediverir. Çünkü: **Ve hüve alâ külli şey'in kadîr**[1] bir gerçektir. **Allah her şeye kādirdir.**

Hüsâmeddin Çelebî'nin cedd-i âlâsı ümmî idi. Okumuş yazmış kimseler buna îtiraz ettiler. Fakat ertesi gün mûtat zamanda kürsüye çıkan hazret: Kürt olarak geceledim, Arap olarak sabahladım, diyerek Arapça derse başladı.

İmâm-ı Şâfiî Hazretleri'ne de bâzı kimseler takılır ve bizi şeyhine götür de görelim, derlermiş. Şeyh hazretleri ümmî olduğundan güyâ kendisini Şâfiî'nin yanında mahcup etmeye hazırlanırlarmış. Bir gün bu îtiraz erbâbının dileklerini yerine getirerek onları şeyhinin huzûruna götürmüş. Ve her biri gāyet ağır olarak hazırladıkları sualleri, Arapça bilmeyen şeyh hazretlerine sormaya başlamışlar. Fakat yine bir tecellî oynamış ve sual sâhipleri aldıkları cevaplar ile şaşkına dönerek çekilip gittikten sonra, şeyhinin dizlerine kapanan İmâm-ı Şâfiî: Aman Efendim sizi rahatsız ettiler, diyerek özür dilemek istediğinde: Üzülme evlâdım üzülme, senin levhinden okudum okudum söyledim, buyurmuş.

Fâtih türbedarlarından yaşlı bir zat vardı. Melâmî şeyhlerinden idi. Bâzı defâlar şeyhinden bahsederdi. Bir gün dedi ki; Şeyhimden mübâyaanın hakîkatini sordum. Beni Atpazarı'na götürdü. Bir merkep satılıyordu. Merkep, satanın arkasında duruyordu. Satan alana: Ben satıyorum, sen alıyor musun? dedi. Alan da: Evet! diyerek kabul etti. El ele tutuştular. Satan, alana: Var hayrını gör! dedi. İşte şeyhim mübâyaanın hakîkati olarak bu alım satımı gösterdi.

Evet, bu zâtın tasvîri, hakîkat ve mânâ cihetiyle doğru olabilir. Fakat her seviyenin adamını bu temsîlî tablo tatmin edebilir mi? Bu zat, o alış verişte, merkebi nefse, satanı sâlike; alanı da mürşide teşbih etmiş.

Aynı zat, bir gün de sabrın hakîkatini sormuş. Bu suâle karşı da şeyhi kendisini Sulukule'ye götürmüş ve orada çingeneleri göstererek: Bak, bunlar açtırlar, fakat yine de nasıl neşe ile oynuyorlar, diyerek sabrın hakîkatine işâret etmiş.

Herkese kendi aklının yettiği mertebeden söyle, senin aklının yettiği mertebeden değil... buyuruyor Efendimiz. Evet bir mürşidin Süleyman (a.s.) gibi, bütün kuşların lisânına âşinâ olması lâzımdır.

Meselâ dün Münîre Hanım duymuş olduğu bir menkıbeyi anlattı. Güyâ Gülşenî Hazretleri kerâmet izhârı zımnında bir küpü denize atın-

---

1- Mülk sûresi, 1. âyet.

ca, küp, geminin arkasından İskenderiye'ye kadar gitmiş.

Bu fıkra, irfan sâhipleri nezdinde hiçbir kıymeti hâiz değildir. Fakat görüşleri dar kimselerin ne kadar zevkini okşar. Çünkü onlar, ehlullâhın büyüklüğünü bu gibi vak'alar ve kerâmetler ile ölçerler. Halbuki ehlullâhın vücûdu baştan ayağı kerâmettir. Onlar için kerâmet ne demektir?"

Semîha Hanım:

– Bir zât-ı şerîfin, âdetullah öyle gerektirseydi nafakamız gökten de inerdi dediği gibi, bu gibi şeyler hep maddiyattan ibâret. Halbuki gönülleri teshir ettikten sonra, bütün bunların bir ehemmiyeti olabilir mi?

– "Elbet hiçbir ehemmiyeti yoktur. Hem ehlullah, kerâmetten fevkalâde korkar. Çâresiz kalmadıkça da kerâmet göstermezler.

Ahmed İzzeddîn-i Sayyad Hazretleri'ne Bağdat Halîfesi tarafından devamlı dâvet vâki olur, kendisini ihsânına garketmek için saraya dâvet eder; fakat hazret, bu dâvetlere aslā icâbet etmezmiş. Bir gün Halîfe bizzat Ahmed İzzeddîn Hazretleri'ne gelip: Benim bâb-ı hümâyûnumdan herkes nîmetler isterken bunca dâvetime rağmen neden gelmezsin? diye sormuş. Hazret de mâzeret olarak: Ben san'atkârım avcıyım, onun için avladıklarımla geçinirim. Hazîne-i şâhânenize mürâcaat edenler ise muhtaç kimselerdir, buyurmuş. Halîfe hayretle: Şimdiye kadar bir san'atınız olduğunu duymamıştık deyince İzzeddîn-i Sayyad Hazretleri, çâresiz kalarak kerâmet göstermeye mecbur olmuş ve elini cübbesinin içine sokup iki aslan yavrusu çıkarmış: İşte, yeni avladım! diyerek ortaya atmış. Fakat bu vak'adan sonra da şöhret bulmak korkusuyla yerinde kalamamış ve başını alıp diyar diyar dolaşmış.

Maamâfih bir çok kimseler, ehlullahtan kerâmet bekler ve ancak bunlar ile zevklenirler. Meselâ mûsikîden nasîbi olmayan bir kimseye, bir tanbur, bir ney taksîmi yap, klasik eserler çal, ne anlar ne zevklenir. Ama arpa ektim darı çıktı... vezninde bir şey çaldın mı, derhal âşinâ çıkar, gaşyolup coşar.

Geçen gün Şehzâde Câmiinde dinlediğimiz mevlitte ilâhîler okunuyordu; pek zevkli şeyler değildi. Maksat Allâh'ın ve Resûlullâh'ın aşkını uyandırmakta, bunu temin et de ister ilâhî söyle, ister ney üfle, ister kānun çal, ama bir zevk ver. Herkesin talebi, seviye ve mertebesi değişiktir. İşte Hakk'ın bütün isimlerine mazhar olan kâmil ve kemâle erdirici mürebbî, herkese kendi dilinden kendi istîdâdı sözünü söyler ve her birini kendi seviye ve irfan derecesine göre yetiştirir.

Cümlenin bilgi ve ilimleri o ilâhî ilmin deryâsı içinde, damla denize karıştığı gibi fânîdir. Binâenaleyh kendi ilmini Hakk'ın ilmi deryâ-

sına karıştırıp câhil olan kimsenin cehli, hakîkî ilimle berâberdir."

*

Gazetede bir fıkra okundu. Bu yazıya göre, bir kadının akılsızca sadâkatinden, fayda yerine zarar hâsıl olduğu netîcesi çıkıyordu.

– "Demek ki her şey şuur ve irfan ölçülerine göre olmalı. Sadâkat de şuurlu olmazsa, tam ve matlup olan sadâkat sayılmaz. Çünkü şuursuz sadâkat bir köpekte de vardır. Verdiğin bir lokma ekmek karşılığı sana hayâtını fedâ edinceye kadar sadâkat gösterir. Ancak, hayvandaki sadâkat, sadâkatin kışrıdır, kabuğudur, cevheri değildir. İrfan ve cevheri ise, ancak insanda olmak lâzım gelir, aksi halde o kimsenin sadâkati, köpeğin sadâkatinden farklı sayılmaz.

Derler ki: Filân kimse, efendisinin uğrunda canını veriyor. Ne yapayım bu sadâkati ki, o, hayvanda da vardır. Farazâ sen, sabahlara kadar müsemmâdan gāfil olarak zikredip ibâdette bulunmuşsun. Ne ehemmiyeti var? Bunu, bir gramofon plağı, bir vapur makinası, senden bin kere âlâ yapar. Ne olsa bir makina ile yarışamaz, birkaç kere zikredip, Allah, Allah! deyince yorulursun. Nefesin kesilir. Fakat o yorulmaz ve senden çok daha mükemmel olarak zikreder. Demek ki kışra âit olan tâat, ibâdet ve zikirleri, makinalar insanlardan daha devamlı ve daha mükemmel yapıyor. Kezâ bir köpek de bir insanın başaramayacağı sadâkati gösteriyor. Halbuki insandan beklenen şuursuz bilgi ve amel değil irfan ve cevherdir."

*

Nazlı Hanımefendi, elindeki sohbet defterini okurken: Efendim, dedi Rebîa Hanım[1] *çarşamba meclislerinde şu şekilde bir sual sormuş: Resûlullah Efendimiz, bana murahhas göndereceğiniz zaman güzel yüzlüleri intihap ediniz, buyuruyor, çirkinler hicranda mı kalsın, demiş.*

– "İnsanın yüzü kitaptır, yazıdır. Şimdi meselâ Azîz Efendi'nin yazısiyle yazılmış bir lâ ilâhe illallah ile Muzaffer'in[2] yâhut Cemal'in[3] yazısiyle yazılmış bir kelime-i tevhîd bir midir? Sen elbet bunlardan güzel yazılmış olanını tercih edersin ve şüphesiz güzel şeyler güzel mahfazalara konur. Bir pırlantayı kahve kutusuna yâhut kibrit kutusuna ko-

1- İzmir Kız Lisesi, Edirne Kız Öğretmen Okulu ve Erenköy Kız Lisesi Müdüresi.

2- Sonradan diş tabîbi olan Muzaffer Emre.

3- Sonradan elektrik mühendisi olan Cemal Uluant.

yarlar mı? Elbette güzel kadife bir mahfazaya koyarlar. Bak ne buyruluyor: **İnnallâhe cemîlün yuhibbü'l-cemal: Allah güzeldir, güzelliği sever.**

Maamâfih, bu âlemde güzel olmayan bir şey yoktur. Bütün mevcûdat, Hakk'ın pertevine mazhar olmak îtibâriyle, her şeyde bir güzellik mevcuttur. Ef'âlde, esmâda, sıfatta, zatta güzellik var. Fakat zatta olan güzellik hepsini câmîdir. Farazâ bir kimse ehlullahtan birinin tutumunu, tavır ve hareketlerini görerek meftun olup ona âşık oluyor. Bir başkası sözlerini işitiyor, okuyor, ona hayran oluyor. Kimi ise sâdece, ismine âşık oluyor. Ama bir diğeri, doğrudan doğruya o ulunun kendisine, zâtına âşık oluyor, ki bunun içinde tavır, harekât, söz, ses, isim hepsi dâhil... yâni hem esmâ, hem sıfat, hem ef'âl hepsi mevcut... çünkü zattaki güzellik bütün güzellikleri câmidir."

*

Hocamız, Kandilli sâhillerindeki fenerleri işâret etti. İkisi fersiz, biri parlaktı:

– "Bakın, nûrâniyet cihetiyle üçü de aynı. Yâni üçü de aşka mazhar. Fakat birinde olan fazîlet, parlaklık ve canlılık ötekilerde yok. İşte bunun gibi aşk ehli olanlar da aynı nûra mazhar oldukları halde, aralarında meziyet ve nur bakımından fark vardır."

*

Hâdiselere ve eşyâya iyi gözle bakmak mevzûu konuşuluyordu.

– "Resûlullah Efendimiz birgün eshâbiyle bir yerden geçerken, hendek içinde bir leş görmüşler. Ebû Bekir Hazretleri: **Ne kadar fenâ kokuyor!** diyince, Efendimiz: **Ne kadar beyaz dişleri var!** buyurmuş.

Dâimâ her şeyde iyilik görmeli, iyi tarafına nazar etmeli. Meselâ sarmısak için ne fenâ kokuyor, diyorsun. Halbuki onun ne faydaları ne iyilikleri var... işte bunun için dâimâ güzeli ve iyiyi görmeye çalışmalı... birbirinizi yemeye değil..."

*

Meclisten biri, merkep hakkında küçültücü ve alaylı bir söz söyledi.

– "Zavallı eşeği neden hor görüyorsun? Onda da Hakk'ın nûrunu seyretmelisin. Zîra o da Allâh'ın mahlûku. Hem eşek dediğin hayvan cennete girdi. Üzeyr Aleyhisselâm'ın merkebi gibi.

Biz kendimizi düşünelim. O dereceyi bulabilmek de bir mazhariyettir."

*

Server Beyefendi:

– Baba! Bir şey ricâ edeceğim. Şimdi doktor gelecek. Ben de sizinle berâber cemâatle namaz kılmaktan mahrum olmayayım... müsâade buyurursanız hemen şimdi kılalım... yalnız bu geceye mahsus olmak üzere...

– "Nasıl olur ağabeyciğim? O vakit namazı bir işe mukayyet etmiş olmaz mıyız? Halbuki namaz bir işe tâbi kılınamaz. Çünkü bu takdirde, aradan çıkıversin, diye kılınmış olur."

*

Âilece Altınkum Gazinosu'na gidilmişti. Azîz Efendi, Mısır'da bir neyzenin Protestanlığı kabul etmiş olduğundan bahsederken Arif Bey[1] *hayretle dinliyordu. Bu konuşmayı uzaktan tâkip eden Hocamız Ken'an Rifâî konuşanların yanlarına gelerek:*

– "Niçin şaşıyor, bu nasıl olurmuş diye hayret ediyorsun?" *dedikten sonra şöyle devam etti:*

– "Resûlullah'ın vahiy kâtipliği derecesini bulmuş bir kimse bile kâfir oldu ve tövbe nasip olmadan ölüp gitti.

Elli sene müslüman yaşamış olan bir Beşiktaş imamı papaz olup Kıbrıs'a gitmişti.

Yine bir papaz, senelerce hıristiyan dînine hizmet eylemiş iken kalkıp müslüman olmuştu.

Medîne'de bir Fransız zâbiti vardı. Medîne'ye aşk ile gelmiş yerleşmişti. Taşlarda, sokaklarda yatıp kalkardı. Kendisine mektepte vazîfe teklif ettim. Özür dileyerek kabul etmedi ve buraya Resûlullâh'a kayıtsız şartsız geldim. Beni bir işle bağlamayın, diye yalvardı.

İşte **şakî saîd olur, saîd şakî olur** hadîs-i şerîfinin canlı îzâhı budur. Ama bir de **saîd saîddir anasının karnında, şakî şakîdir anasının karnında** hadîs-i şerîfi de vardır ki, bu da ezelî istîdâda işârettir. Meselâ ezelde tohumu kâfir olan bir ruh, müslüman muhîtinde doğup büyüdüğü için ârızî ve zarûrî olarak müslüman oluyor. Fakat bir fırsat bulunca yine aslına dönüyor. Demin söylediğimiz imam gibi. Onun için Hazret-i Ali: **Herkes sonundan korkar, ben ise evvelimden korkarım!**

1- Mîmar Ârif Uluant.

buyurur. Çünkü balık baştan kokar. Âhir, evvelin; evvel ise âhirin aynıdır, aradaki mesâfe îtibârîdir.

Kezâlik hıristiyan ana babadan doğan ve fakat ezelî istîdâdı pâk ve mü'min olan bir ruh da, yine bir fırsat bulunca, aslı olan pâklığa, müslümanlığa kavuşur. Müslüman olan papaz gibi.."

*

İfâkat Hanım:

– Hak tâlibi olan bir kimse, mübtedîliği zamânında herkesin meşrebine uymaya mecbur mudur?

– "Tabiî değildir. Çünkü herkesin meşrebi de zevki de başka başkadır. Kimseninki kimseye uymaz. İş, kalben ve ahlâken edebi muhâfaza etmektedir. Allah, amele değil, kalbe bakar. Meselâ Sabîha Hanım pırasadan hoşlanıyor diye sen de hoşlanmaya mecbur değilsin. Mecbur olduğun, kimseyi incitmemeye çalışmaktır. Fakat meselâ sokakta bir kimse: Hanım, elbiseni çıkar da şu çöplüğe otur! diyecek olsa, elbet bu teklîfi kabul etmezsin. Çünkü Allah sana akıl ve temyiz kudreti vermiştir.

Evet, kimseyi incitmemeye çalış... mühim olan budur işte... eğer bunu yapamıyorsan sükût et. Onu da yapamıyorsan uzlet et. Ama sana, bir şey bilmiyor, söz bilmiyor, aptal demişler, varsın desinler. Sen, Allah de ve istikāmet eyle!"

*

– "Cenâb-ı Hak, Habîb-i Ekrem'ine: **Sünnet-i İbrâhim üzre git...**[1] diyor. Niçin söylüyor, sünnet-i İbrâhim'den maksat nedir?"

Meclisten kimse cevap vermedi.

– "Resûlullah Efendimiz'e, Ebû Cehiller, Ebû Süfyanlar filân çok eziyet etmişler, kendisini çok üzmüşlerdi. Bunun üzerine Efendimiz'e Cenâb-ı Hak, Hazret-i İbrâhim'in meşrebini işâret ve tavsiye buyurmuştur.

Nemrut, Hazret-i İbrâhim'i ateşe attığı zaman, İbrâhim'e o ateş gülzar olmuştu. Niçin olmuştu? Rızâ ve teslîmiyetin kuvvetinden dolayı olmuştu. Hattâ Hazret-i İbrâhim'e Cebrâil gelip: Benden ne yardım istersin dediği vakit Hazret-i İbrâhim: Benim senden bir istediğim yok! diye cevap vermiş. Bunun üzerine Cebrâil yine: Niyâzını söyle de

1- Nahl sûresi, 123. âyet: "Sonra sana: "Hakk'a tapar İbrâhim'in yoluna uy, o ortak koşanlardan değildi," diye vahy ettik."

Cenâb-ı Hakk'a ileteyim! diyince Hazret-i İbrâhim: Benim hâlimi Allâh'ım bilmiyor mu? diye Cebrâil'in aracılığını da reddetmişti.

Ebû Bekir Hazretleri bir gün hastalanmıştı. Dostları: Bir tabip getirelim! dediler. Ebû Bekir Hazretleri: Beni tabîbim hasta etti. Ne yaptı da hasta etti? dediler. **Ben, fa'âlün limâ yürîdim**[1]. Yâni **ben istediğimi yaparım!** dedi buyurdu.

İşte bu, hal tevhîdidir.

Mâlûm olduğu üzre tevhîd de birkaç türlüdür: Avâmın tevhîdi, hâdiseleri yâni olup bitenleri Allah'tan bilerek, fâili Hak görmektir.

Havâssın, yâni bir üst derecenin tevhîdi, sivâ görmeyip her yerde yalnız Hakk'ı müşâhede etmektir. Zîra onların indinde hâdise diye bir şey yoktur. Bütün bu görünen âlem Hakk'ın türlü türlü sûretlerde tecellîsinden ibârettir.

Ahassü'l-havâssın, yâni en üstün mertebenin tevhîdine gelince, işte bunların Hakk'ı birlemeleri keyfiyetine söz yoktur, çünkü akıl ermez. **Kân' Allahü ve lem yekün maahû şey'ün**[2]. İşte, Cenâb-ı Hakk'ın, Resûlullah Efendimiz'e sünnet-i İbrâhim'i işâret buyurmasından maksat, hal tevhîdine işârettir."

*

– "Dün câmide hatip, îmânın efdali, kendine olan iyiliği başkalarına da istemektir, kendine yapılmasını istemediğin şeyi de başkalarına istememektir, mânâsına gelen bir hadîs-i şerîfi okudu.

Hazret-i Îsâ, Antakya ahâlisini dîne dâvet etmek üzere iki resûl gönderdi. Bu resûller, yolda Habib Neccar isminde birisine tesâdüf ettiler ve: Biz resûlüz dediler. O: Risâletiniz ne ile sâbit? deyince, resûller: Biz körleri, uyuzları, miskinleri iyi ederiz, dediler. Habib Neccar: Benim miskin illetine müptelâ bir çocuğum var, iyi ediniz, diyerek çocuğu getirdi. Onlar da iyi ettiler. Habib Neccar bunun üzerine îman etti. Sonra Antakya'ya geldiler. Fakat boyun eğmedikleri için hükümdar bunları zindana attırdı.

Hazret-i Îsâ bunların arkasından Şemun'u gönderdi. Şemun, evvelâ kendini onlardan gibi gösterdi. İbâdethânelerine gidip putlara taptı ve bu arada da hastaları iyi etmeye başladı. Nihâyet hükümdar, Şemun'u kendine vezir seçti ve: İşte sen de hastaları iyi ediyorsun. Halbuki başka dinde buraya iki kişi gelmişti, onlar da aynı dâvâda idiler, dedi. Şemun, onları hükümdârın huzûruna çağırmalarını ricâ etti. Resûl-

1- Hûd sûresi, 107. âyet.

2- "Allah vardı ve O'nunla berâber bir şey yoktu."

leri getirdiler. Şemun onlara: Siz, körleri iyi eder misiniz? diye sordu. Evet, diye cevap verdiler. Şemun: Ben de iyi ederim, dedi ve daha bir çok sualler sorarak hepsine müsbet cevap aldı. Nihâyet: Ölüleri diriltir misiniz? diye sordu. Yine: Evet, diye cevap alınca Şemun: Aman hükümdârım, bunda bir iş var! dedi ve hükümdar, yedi gün evvel ölen akrabâsından birisinin getirilmesini emretti. Ölüyü getirdiler, resûller bunu diriltti ve ahrette ne gördüğünü sordular. Ölü, yedi gün pek çok azap çektiğini, nihâyet yedinci gün göğe bak... dediklerini ve bakınca da bu iki resûlü gördüğünü söyledi. O zaman Şemun hükümdâra: Aman hükümdârım, bâri biz de putlarımıza söyleyelim de onlar da ölüleri diriltsinler! deyince hükümdar: Sen bizim putlarımızın görüp işitmediklerini bilmiyor musun? dedi. Şemun: Öyle ise ben bunlara îman ediyorum, dedi. Bunun üzerine hükümdar da îman etti.

Bu sırada Habib Neccar geldi; Ey kavim, bu resûllere tâbi olun! dedi. Fakat ahâli bunu işitince galeyan etti. Habib Neccar'ı öldürmek için üstüne hücum ettiler. Habib Neccar, kendisine hazırlanan cennetleri gördü ve: Yâ Rabbî, onlar da bu nîmetleri görseler ve îman etseler... diye kendisine olan iyiliği, kendisine fenâlık edenlere temennî etti.

İşte, îmânın efdali... hadîs-i şerîfinin mânâsı... Habib Neccar'a vâki olan bu tecellî nedir?"

Semîha Hanım:

– Vahdet..

– "Evet, vahdet tecellîsidir. Yâni ne kimse senden incinsin, ne sen kimseden incin. Kendine olmasını istediğin bir iyiliği başkalarına da iste!"

Münîre Hanımefendi:

– Efendim, hep duâ ederken, yâ Rabbî, beni de cümleyi de rızandan ayırma! derim.

– "Sâde rızâ temennîsiyle olmaz. O, kavilde kalır. Fiiliyâta, tatbîkāta geçmeli. Kendi zevkini başkasına da fiilen temennî etmelisin. İşte ümmetîlik budur."

*

– "Şeyh Nûri Efendi isminde biri vaaz ediyormuş. İşte, diyormuş, insana öldüğü vakit şöyle sual sorarlar, böyle sual sorarlar. İlmini nasıl kullandın, paranı nasıl kullandın, ibâdet ettin mi, hayır hasenat yaptın mı ve ilh...

Şeyh Şiblî de oradan geçiyormuş. Dayanmış vaazı dinlemiş ve sonunda da: Şeyh efendi, demiş, **Allah kullarına o kadar çok sual sormaz.**

İki şey sorar: Ben seninle idim, ya sen kiminle idin? der.

Şeyh efendi bu sözü işitince düşüp bayılmış."

Sabîha Hanımefendi:

– O Allah'la olursa, Allâh'ın da onunla olmamasına imkân var mıdır?

– "Hakk'ın herkesle olduğunda şüphe yoktur. **Ve hüve maaküm eynemâ küntüm**[1]**: O, nerede olsanız sizinle berâberdir,** buyuruyor Cenâb-ı Hak. Meselâ bîatta da mürşit seni kendine rabtediyor. Artık onun seninle olduğunda tereddüt edebilir misin? Fakat sen araya bir çok zulmetler, perdeler koydun dağlar tepeler yığdın. Bu sûretle o seninle olduğu halde, sen onunla olmamış olmaz mısın? Yâhut, hesap gününde Cenâb-ı Hak: Beni sana unutturan neydi? İlmin mi, paran mı, çocuğun mu, hattâ ibâdetin mi? Seni benden alıkoyacak benden gâfil kılacak kadar meşgul eden, benden üstün gelen neydi? diyecek. Halbuki senin bir görmen, bir duyman, bir söylemen lâzımdır. Eğer bir göreydin haset edemez, gıybet edemez, yalan söyleyemezdin."

Sabîha Hanımefendi:

– Bizi Hak'tan alıkoyan şüphesiz ki nefsimiz!

Münîre Hanımefendi:

– Evet zâlim nefsim! Allâh'ım sana sığındık. Efendiciğim, inşallah gitmeden evvel, bizleri güzel ahlâklar ile ahlâklandırırsınız.

– "Gitmek nedir? Gitmek gelmek var mıdır? Bunlar ârızî şeylerdir. İş, seninle olanla senin de berâber olmandadır. Fakat bu da lâfla mümkün değil."

*

Bâzı kimselerin eski devirlerin adamlariyle alay ettikleri söylendi:

– "Bu istihfaf kime ve ne için? Bunlar onlar değil mi?"

*

Bir kitapta, halka kerâmetler gösteren bir zâtın, ölürken îmansız gittiğinin okunması üzerine, meclisten biri, kerâmet mertebesine yükselmiş bir kimsenin mevkiinden düşüp îmandan mahrum kalmasının mümkün olup olamadığını sordu.

– "Elbette olabilir. Keşf ve kerâmet mertebesi o kadar büyük bir derece değildir ki... bu, nûrânî derecelerin birinci, nihâyet ikinci derecesidir. Esâsen ehlullah, kerâmet izhârından müstağnîdir. Hattâ onlar

1- Hadîd sûresi, 4. âyet.

için duâ etmek bile ayıptır.

Hint fakirleri ehlullah mıdır ki bunca garip şeyler gösterirler? Daha bunun gibi, türlü çalışma ve riyâzatlar ile gāibden haber veren kimseler vardır.

Bir gün Hazret-i Pîr Seyyid Ahmede'r-Rifâî, hücresinde yalnız oturdukları bir sırada, birâderleri, kendilerinin içeride birisiyle konuştuklarını işiterek odaya girmiş. Fakat yanlarında kimseyi göremeyince, kiminle konuştuklarını sormuş. Cevâben: Yağmurların müvekkili olan zatla konuşuyordum. Beni müteessir etti. Çünkü dün kendisi mevkiinden düştü. Fakat haberi yok. Ben de edep edip kendisine bir şey söyleyemedim, buyurmuş. Bunun üzerine birâderi: Gideyim, o zâtı ziyâret edeyim ve keyfiyetten kendisini haberdar edeyim, diye Hazret-i Pîr'den ricâda bulunmuş ve müsâade alarak, o zâtın bulunduğu adaya gitmiş. Ada, ıssız ve kayalık olduğu halde, dâimâ bol rahmet yağarmış. Halbuki etrâfındaki münbit tarlalara yağmazmış. Yağmurların müvekkili olan zat, bu tarlaların daha ziyâde yağmura muhtaç olduğunu düşünerek, oralara da yağması için Cenâb-ı Hak'tan ricâ etmiş. İşte bu münâcâtı sebebiyle de mevkiinden düşmüş.

Hazret-i Pîr'in birâderleri, o zâta hatâsını ihtar edip, bu yüzden mevkiini kaybettiğini söyleyince, o zat: Beni şu iple bağla ve haddini bilmeyenin hâli budur! diye sokaklarda sürükle, demiş. Bu sûretle de işte Cenâb-ı Hak kendisini affetmiş.

Bunun gibi, ehlullah için kerâmet izhârı da ayıp sayılır. Hazret-i Rifâî: **Kadınlar hayızlarını nasıl saklarlarsa, ehlullah da kerâmetini göstermekten öylece ürker,** buyurur.

Biliyorsunuz, Ahmed İzzeddîn-i Sayyad, hükümdârın huzûrunda çâresiz kalmadan kerâmet izhar etmedi ve kerâmetini gösterdikten sonra da, o memlekette şöhret bulmak endîşesiyle kalamadı.

Resûlullah Efendimiz, vakt-i saâdette bu kadar müşkülâta uğradıkları halde, bir parmağını kaldırmakla bütün düşmanlarını helâk edebilecek iken, hiç böyle bir şey yaptı mı? Âdetullah ne yolda hüküm süregelmişse, ona aykırı hareket etti mi? Bu kadar zahmetlere mâruz kaldı, hattâ mübârek yüzünden bile yaralandı. Böyle iken, o mûcize menbaı Sultan, mûcize izhârından dâimâ müstağnî kaldı.

Hazret-i Hüseyin, Kerbelâ'da neler çekti. Kurtulmak için bir kerâmet gösteremez miydi?

Kerâmet, kerâmetsizliktir. İlim, ilimsizliktir ve bir şeyi bilmediğini bilmektir. Ehlullâhın vücûdu serâpâ kerâmettir. Onların her hareketleri, her sözleri kerâmettir. İş ki sende bunları görecek göz olsun."

*

Sâmiha Hanım:

– Azîz Efendi Hazretleri'nin Mısır'a giderken duyduğu teessürden, ânî bir teessür değildi, diye bahsetmiştiniz. Bu sûretle, duygu gücünün devam eden veya çabuk sönen tarafına temas edilmiş oldu.

– "Evet, Azîz Efendi'nin teessürü, o ayrılış ânının tesîriyle duyulan geçici bir teessür değil, hal idi.

Bir yolcunun, gece çöllerde dağlarda gidişi ile gündüz her taraf aydınlık ve güneşli iken ve hiçbir çerağa ihtiyaç olmadan gidişi bir midir? Kezâ, gece bir şimşek çakışının verdiği aydınlık ile, güneşin verdiği aydınlık bir olur mu? Yolcu, bir rahat adım atabilmek için o şimşeği beklerse de, bir an sonra yine etrâfı zulmet istîlâ eder. Halbuki gündüz, hava bulutlu ve loş olsa, güneşin yüzünü bulutlar kapasa bile ortalık yine aydınlıktır.

Azîz Efendi'nin teessürü de şimşek çakmasının muvakkat ışığı gibi değil, gündüzün nûru gibi devamlı ve haldir."

*

Semîha Hanım:

– Ne güzel bir teşbih yapılmış: Kuş kanatlanınca kendiliğinden uçar, buyrulmuş. Meselâ bir zâhide, dünyânın, hattâ şekilden ve sûretten ibâret kalmış ibâdetin değersizliğini anlatmak ne kadar müşkül oluyor. Çünkü o, aşkın zevkini anlayamıyor. Halbuki bu zevk, bu şevk içinden doğacak olsa, eski hâlinin idraksizliği kendi kendine kaybolmuş olacak.

– "İşte bu yüzden değil midir ki, zâhidin cenneti de arzûsu da kendine göre oluyor.

Yaşlı bir hoca tanırdım. Bütün ömrünü ibâdet ve tâat ile geçirmiş bir adamcağızdı. Kendisini bir gün kız mektebine mümeyyizliğe çağırıyorlar. Karşısına güzel bir kız çıkıyor ve sorduğu bir suâle edâlı bir cevap veriyor. Bu tatlı ses, nazlı tavır, hocanın öylesine hoşuna gidiyor ki, içinden: İlâhî yâ Rabbî, bu yaşa geldim... artık dünyâda bana bunu vermezler, bâri âhirette nasip et! diye duâ ediyor.

İşte onun cennette aradığı zevk de bu... halbuki sen orada buna mı muhtaç olmalısın?"

Semîha Hanım:

– Ama, kendini zorla dünya arzûlarından men etmek de güç bir şey değil mi?

– "Elbet... hattâ bu, züht erbâbı için ya mümkün olur, yâhut olmaz. Tâatler ve ibâdetlerle seneler geçirir de maksûduna ya vâsıl olur, ya olamaz veyâhut yarı yolda kalır.

Kendinde, o aşk zevki olmayanların da âşıkların hâlinden şânından habersiz olmaları tabiîdir. Âşık, o muhabbeti, o gönül yanığını ezelde öğrenip de gelmiştir. Cenâb-ı Hak bunlar hakkında **Ve's-sâbikûne's-sâbikûn ülâike'l-mukarrebûn**[1] buyuruyor. İşte bu ezel yakınları, ezelden kazanmış olarak gelen bu sâbıklar, tâlim edilmiş olarak geldiklerinden, dünyânın geçici ve basit zevkleriyle oyalanıp, dünyâya gelmiş olmak ihsânını ucuza harcamazlar.

Resûlullah Efendimiz'e Cebrâil gelip âyetleri söylemeden evvel, Efendimiz okurlardı. Çünkü Kur'an, Rûh-ı Muhammedî'ye, ezelden tâlim edilmişti. Fakat Cenâb-ı Hak: **Yâ Habîbim, acele etme, Cebrâil'in söylemesini bekle... o söylemeden söyleme...**[2] buyurmuştur.

Âşıklar da Rûh-ı Muhammedî'den bir parça olmak dolayısıyle, dünyâya, ezelden kazanmış olarak geldiklerinden, buradaki hayatlarında kendini gösteren de işte o zevk, o yakınlık olması tabiîdir."

*

Sâmiha Hanım:

– Mesnevî-i Şerif'de şöyle bir beyit okudum: Beytullah, Beytullah olalı Allah gidip orada oturmadı. Benim gönlüm hânesinde ise Hay'dan gayrı bir şey yoktur.

– "Evet,

Kâbe bünyâd-ı Halîl-i Âzerest
Dil be-bünyâd-ı Celîl-i ekberest

Kâbe Âzer'in oğlu Halîl'in binâsıdır. Gönül ise Allâh'ın halvethânesidir. Zâten maddiyatta olan her şeyin mâneviyatta da aynı vardır. Her maddî varlık, mâneviyâtı işâret için vücut bulmuştur. Ve sonra, mevcûdatta her ne varsa, hepsi insanda mevcuttur. Meselâ, Mûsâ ile Firavun vak'ası nedir? Ruh ile nefis mücâdelesi değil mi? Sonra Mûsâ ile Firavun bugün de mücâdelede değil midirler? Evet mücâdeledirler ve bu mücâdele kıyâmete kadar da devam edecektir.

Âfaktaki âyetler ve eserler, insanın içinde olanları bilmek ve göstermek içindir. Âlemde Cenâb-ı Hakk'ın ne kadar tecellî etmiş âyet ve

1- Vâkıa sûresi, 10-11. âyet: "Ve yarışlarında tâ öne geçip kazananlar, onlar öncülerdir. İşte onlar (Allâh'a) en çok yaklaştırılmış olanlardır."

2- Tâhâ sûresi, 114. âyet.

eseri varsa bunların cümlesi insanın nefsinde toplanmıştır. **Ve fî enfüsiküm efelâ tübsirûn[1]: Her şey nefsinizdedir kendinizdedir. (Bunları) hiç de görmüyor musunuz?**

*

Ankaravî Hazretleri'nin Nakş-ı Füsûs şerhinden bâzı parçalar okunmuştu. Hakk'ın zâtı bir saf ayna gibidir, ona bakan istîdâdı miktarınca kendi sûretini görür sözünü Hocamız şöyle anlattı:

– "Mânâ âleminde ruh, kendi istîdâdı her ne ise onu görür, kendi istîdâdı çehresini seyreder. Meselâ, mânâda bir ayağını topal görmesi, kendi rûhunun aksini görmesidir. Kezâlik mürşidinin bir ayağını bu şekilde müşâhede etmesi de, yine onun aynasında kendini seyretmesidir. Nasıl ki bir aynaya baktığın vakitte kendi hayâlini aynen görürsün.

Resûlullah Efendimiz bir gün yolda giderken bir kimse kendisine: Ne kadar çirkinsin! dedi. Cevâben: Doğrusun! buyurdular. Az sonra, bir başkasına rastgeldiler: Aman yâ Resûlallah ne kadar güzelsin! Senin nûrun dünyâyı da ahreti de dolduruyor! dedi. Efendimiz ona da: Doğrusun! buyurunca, refâkatindekiler bu iki ayrı görüşe aynı cevâbı vermelerinin sebebini sordular. O zaman: **Biz aynayız, her bakan kendini görür,** buyurdular.

Gülerek aynaya baksan, seni ağlar gösterir mi? Kezâlik ağlayarak baksan güler gösterir mi? Hattâ aynayı yere atıp yüz parça etsen, yine her bir parçasından sûretin görünür."

Semîha Hanım: Niyâzî-i Mısrî

Halk içre bir âyîneyim herkes bakar bir an görür
Her ne görür kendi yüzün ger yahşî ger yaman görür

diyor.

– "Evet öyledir. İnsanlar ölürken, Azrâil'i de kendi sûretlerinde, yâni kendi istîdatları çehresinde görürler.

Cenâb-ı Hak feyz-i akdesten ruhlar üzerine durmadan ve ayrı seçi yapmadan tecellî eder. Fakat bu tecellîden her ruh kendi kābiliyeti miktârınca alır. Meselâ sen şu kitabı okuyor fakat anlamıyorsun. Îzah edersem biraz anlıyorsun. Fakat îzâhıma rağmen senden daha az anlayanlar da var. Yâhut hiç anlamayan, hiç kavramayanlar da var.

Meselâ bir şarkı okuyor, bir taksim yapıyor bir gazel söylüyor veya bir göbek havası çalıyorum. Dinleyenlerden, kimi gazelden hoşlanıyor, kimi şarkıyı beğeniyor, kimi de göbek havasından zevk alıyor."

Semîha Hanım:

1- Zâriyât sûresi, 21. âyet.

– Mesnevî-i Şerif'de de dişleri çıkmamış bir çocuğa ekmek yâhut et yedirebilir misin? Ama dişleri çıkınca o bunları kendiliğinden ister, buyuruluyor.

– "Öyle ya... bir süt çocuğuna vakitsiz ekmek vermek hazımsızlığına belki de ölümüne bile sebebiyet verir. Yâni, bir kimseye, kaldıramayacağı sözleri söylersen îmânını kaybetmek tehlikesine düşer. İşte bunun için Resûlullah Efendimiz: **Halka, akıllarının yettiği dereceden söyleyiniz, kendi aklınızın yettiği mertebeden değil...** buyuruyor. Çünkü herkes aynı istîdat ve kābiliyeti hâiz değildir."

*

Füsûsu'l-Hikem'den: Cenâb-ı Hak her şeyi halk eder ve o şeye kendi istîdâdı üzre hidâyet eyler âyet-i kerîmesi[1] *okundu:*

– "İşte o kābiliyet, o istîdat, bu kimsenin sırât-ı müstakîmidir. Ezelde herkese verilen rol ne ise ondan o beklenir."

Semîha Hanım:

– Böylece de o kimse, kendi kavsini tamamlamakla urûcunu yapmış oluyor değil mi?

– "Evet, esâsen ondan istenilen de budur. Meselâ Cemil'in oyuncak otomobilinden beklenen, kurulduğu vakit mahdut bir yere kadar gitmesidir. Hakîkî bir otomobilden beklenen ise, uzun mesâfeler aşmasıdır.

Meselâ bir bıçak alıyorsun, tecrübe ediyorsun. Kesmiyor, aman ne kör bıçak! diye atıyorsun. Çünkü bıçaktan beklenen kesmek fiilini hakkıyle yerine getirmesidir. Kezâ, ne fenâ ateş, kararıyor! diyorsun. Ateşten beklenen de nedir, yanmak değil mi?

Sahnede de her aktörün rolü kendine mahsustur. Birinin diğerine tecâvüz ettiğini görüyor musun? Meselâ zulüm ve kötülük rollerine istîdatlı bir aktörün komiklik yapması hoşa gitmiyor. Çünkü istîdâdı, o rolü yapmaya elverişli değildir. Nasıl ki bir komik de, ciddî rollerde muvaffakiyet gösteremezse.."

Semîha Hanım:

– Mesnevî-i Şerif'te: Ruhlar, ezelî istîdatlarına göre dünyâda bedenlerine girip asıllarına doğru gidiyor, atılıyorlar. Bu atılmakta ruh, cüz'î irâdeden evvel davranıyor değil mi?

– "Her ruh, aslına, istîdâdına gider. Onun için Resûlullah: **Orada anlaşmış ve yaklaşmış olanlar burada da birbirleriyle anlaşırlar. Ama**

1- Furkān sûresi, 2. âyet.

orada cenkte, ihtilâf ve anlaşmazlıkta olanlar, burada da ihtilâf ve ayrılık üzre olurlar buyurmuştur."

*

Eczâcı Enver Bey'in[1] *şahsî teşebbüs kābiliyetinden ve müstahzarâtından bahsediliyordu:*

– "Hadîs-i şerifte; **Çalışanlar, Allâh'ın sevgilisidir,** buyrulmuştur. Ticâret fikri makbul bir şeydir. Kazanan kimse Allâh'ın sevgilisidir.

Her hadîs-i şerif gibi bunun da hem zâhir hem bâtın mânâsı vardır. Zâhirî kazanç, tabiî ki bâzı şartlara bağlıdır. Kazancını insaf dâiresinde temin ve insanlara yardım eden mü'min kimse, Allah'ın sevgilisidir. Yoksa Bohoraçi ticâret yapıyor diye Allâh'ın sevgilisi olması lâzım gelmez.

İslâmiyet her güzelliği kendinde toplamıştır. Ne istersen onda bulabilirsin. Dînimiz her imkâna elverişlidir. Ama bâzı kimseler bunlardan işlerine geleni alırlar. Meselâ müslüman dîninin, kadınların ticâretine müsâit olmadığını iddiâ edenler vardır. Neden olmasın Mekke'de Anadolu'da, Arnavutluk'ta kadınlar ticâret yapmıyorlar mı? Tarla sürüyorlar, halı dokuyor, bez çözüyor, ekin ekmiyorlar mı?

Beşeriyetin ve bir milletin iktisâdî refah ve kıvâmını muhâfaza için elbet ki ticâret şarttır ve methe değer. Çünkü bir millet, iktisâdî faâliyeti ve ticâret hayâtının ölçüsü nisbetinde ilerler.

İlerlemiş bir millet ise, îmânını ve varlığını kuvvet ve kudretle muhâfaza eyler. Zayıf, cerbezesiz ve cılız kalmış kütleler ise dâimâ boyun eğmeye, başka topluluklar tarafından ezilip, yok edilmeye mahkûmdur. Bilin ki Allah tembelleri sevmez.

Ticâretin mânevî kısmına gelince, o da, bu dünya ticârethânesinde âhiret için alış veriş etmektir."

*

Ankaravî Hazretleri'nin Nakşu'l-Füsûs şerhinden şu parça okundu: Bâzı atâ, yâni insanoğlunun nasîbi, gerek zat gerek esmâ bakımından, atâyı talep edenin hal dili ile suâlinden hâsıl olur.

– "Buradaki sualden maksat nedir?"

Semîha Hanım:

– İstîdat değil mi?

1- Enver Batur Bey, Medîne'de bir zamanlar çalışmış olan zattır. İstanbul'a dönüşte de, dâmâdı Servet Batur'la bir ilâç laboratuvarı açmıştır.

– "Evet, meselâ bir kimsenin, başka bir kimseyi ayıplayıp hor görmesi ve bunu da âleme fâş etmesi, hal cihetiyle: Yâ Rabbî, benim ayıbımı da sen fâş eyle! diye talepte bulunması demektir.

Kezâlik hayır hakkında da bu budur. Bir kimse iyilikte bulunduğu zaman da aynı hal dili duâsını etmiş olur.

(...)nın akrabâsından birisi varmış. Felçliler ile eğlenmekten zevk alırmış. Hattâ bir gün bir felçliyi evinin avlusuna çağırarak: Bana bak, eğer şu elindeki bastonu bırakır da bir çeyrek saat şurada dolaşırsan sana bu kadar para vereceğim, demiş. Felçli adamcağız fakir olduğundan, parayı alabilmek için değneğini bırakarak bin eziyet içinde on beş dakîka dolaşmış. Fakat hastaya bu eziyeti veren adam da, sonunda aynı hastalığa uğrayarak, senelerce felçli yaşamış.

İşte hal duâsına canlı bir nümûne!"

*

Münîre Hanımefendi, doktor Ali Mazhar Bey'de, oğlunun vefâtından sonra hayra doğru belirli bir meyil olduğundan bahis etti.

– "Çok defâ felâketler, ibret dersi olur.

Evliyâ derecesini bulmuş bir zat varmış. Kürsüye çıkıp vaaz ederken dâimâ: Yâ Rabbî, hırsızlara harâmîlere rahmet kıl! diye duâ edermiş. Sebebini sormuşlar. Cevâben: Ben Bağdatlı bir tüccardım, çok zengindim ve iyiden iyiye dünyâya dalmıştım. Bir gün sahrâdan geçerken kervanımın birini harâmîler soydu. Bu vak'adan biraz aklım başıma gelir gibi oldu. Bir başka geçişte, malımın bir kısmını daha gasbettiler. Üçüncüde ise tîg u teber şâh-ı levend on parasız kaldım. Bu sûretle aç ve bî-ilâç kalınca bir tekkeye ilticâ ettim. İşte orada Allâh'ım bana bir kâmil mürşit ihsan etti ve bu devlete nâil oldum. Bu nimete o harâmîler yüzünden eriştiğim için onlara hayır duâ ediyorum, demiş.

Bir insanın, felâketle aklı başına gelmezse, daha büyüğü gelir. Üzücü hâdiseler, dertler bir nevi îkazdır. Bâhusus rûhen uzak olmayanlara verilir.

Allâh'ın aşkından gayrı hiçbir şeyde bekā yoktur. Fakat kendini dünyâya kaptırmış bir kimseye: Vazgeç bu fânî zevklerden, benliğinden sıyrıl, az gül, yokluğunu düşün, mücâhede ve riyâzatta bulun, desen, sana deli, der.

Halbuki sen, bir kimsenin dünyâya fazlasiyle meyil ettiğini ve zevklerinin esîri olduğunu görürsen, onun deli olduğuna hükmedersin. Eğer aklı olsaydı, âkıbetini, ilerisini düşünürdü, dersin. Değil mi ya? Nerede o benim... diyen pehlivanlar? Yere göke sığmayan Enverler,

Talâtlar[1] hani? Sultan Selîm devrinden, Fâtih devrinden bana bir tek adam göster... fazla istemem bir tâne yeter!

Serasker Sâdeddin Paşa'nın Ferit Bey isminde bir oğlu vardı. Hem ecdattan gelme büyük bir servetin sâhibi hem de Sultan Abdülhamîd'in yâverlerindendi. Bize de bağlılığı vardı. Fakat gençlik sebebiyle dünyâya daldı. Bu genç hakkında o zaman ne söylemiştik Sabîha, hatırında mı?"

Sabîha Hanımefendi:

– Bir abâ bir ip kuşak kalmayınca Ferit adam olamaz! demiştiniz. Hattâ ben âciz, aman efendim o kadar malı mülkü var. Bunlar bitse bile yâverliği kalır, demiştim. Halbuki Meşrûtiyet olunca ibtidâ yâverliği alındı. Pek kısa zamanda serveti bitip on parasız kaldı. Hattâ bir gün: Açım, bana bir mecîdiye verin! diye kapıya gelmişti. Halbuki âilesi hâlâ zengin...

– "Bütün malını mülkünü kaybetti. Fakat hiç olmazsa ölümle maksûdunu buldu."

*

Sâmiha Hanım:

– Şu Mesnevî beytinin mânâsında âyân-ı sâbiteye ne güzel bir işâret var: Ol kâmil bendenin huyu, aslından böyle oldu. Yoksa riyâzat ve talep ile değil... belki o, bu huyu üzre yoğruldu ve yaratıldı, buyruluyor.

-"Evet.. sâbikūn'a ve âyân-ı sâbiteye işâret olunmuş. Yâni o kimsenin bulduğu kazanç, riyâzat gibi, ibâdet gibi çaba ve gayretlerle değil, ezel anasından doğuşuyla, kendiliğinden böyledir."

Sâmiha Hanım:

– Bu münâsebetle Ayaz'ın hikâyesini[2] hatırladım. Orada, nefs tezkiyesi ve terbiyesi için ne ölçüde mücâhede ve riyâzat lâzım olduğu tafsîlâtiyle anlatıldıktan sonra, netîcede, eğer bir Hudâ cezbesi gelir de, seni senden alırsa, bu kadar külfetlere lüzum kalmaz, diyerek işin kestirmesi haber veriliyor.

– "Öyle ya.. topuna birden hop![3] Yâni yüz yıllık yolu bir nefeste ge-

1- Enver Paşa, Talât Paşa İttihat ve Terakkî'nin ileri gelen iktidar sâhipleridir.

2- Mesnevî-i Şerif hikâyelerinden.

3- Bu bir hikâyenin tekerlemesidir. Artin ve Karebet isminde, biri terzi diğeri kuyumcu iki arkadaş varmış. Terzi, kendisine getirilen kumaşlardan müşterinin haberi olmadan birer parça ayırıp tezgâhın altına saklar ve bu kazancını da dükkân komşusu Artin'e iftihar ile haber vermek üzere dışarı fırlar ve: Artin Ağa hop! diye bağırırmış. Uzun zamanlar devam eden bu hoplar, nihâyet Artin Ağa'nın canını sıkarak, o

çip gitmek demek. Çünkü, hadîs-i kudsîde buyrulduğu üzre: **Allâh'ın cezbelerinden bir cezbe, iki cihânın amellerinden daha üstündür.**

Bu meseleyi Devletler Hukūku nizamnâmesinin hükümlerine de benzetebiliriz. Devletler Hukūku adı altında muazzam bir usûl vâz'edilmiş ve bilhassa science politique okuyanlar için okudukları kitapların en mühimlerini bu mevzûda yazılmış olan eserler teşkil etmiştir. Bu, devletlerin birbirlerine karşı hareket tarz ve usûllerini bildiren öyle bir ilim ki, inceden inceye îzah edilmek sûretiyle her milletin hakkını muhâfaza edecek kāideler konmuş, bir tarafın öteki tarafa tecâvüz edememesi sıkı sıkıya temînat altına alınmış. Bu bilgileri okuyup öğrenen kimse, şundan daha barışçı bir kāide olamaz! diyebilir. Halbuki netîcede, bu nizam, bu muvâzene ve usûllerin topuna birden hop olarak, hüküm gālibindir, damgası, bütün o ölçüleri alt üst edecek bir şiddetle beşeriyetin karşısına çıkıvermiştir. La raison de plus fort est toujours la meilleure[1] karâriyle, bütün o vaz' olunan teâmül altüst oluyor.

Mâdemki her kuvvetsizin mukadderâtını bir kuvvetli tâyin ve takdir ediyor, o halde şunu bilmeli ki, o kuvvetlilerin de üstünde bir kāhir kuvvet vardır ki, o da Allah'tır. Demek oluyor ki: **Fe'l-hükmü lillâhi'l-alîyyi'l-kebîr**[2] düstûru her düstûrun üstündedir."

*

– "(Hüsniye Uluant'a hitapla) Medîne burada mı Hüsniye? Aradaki mesâfeyi kaldırırsan, Medîne burada olmaz mı? Mesâfe, bizim ölçülerimize, ayağımıza veyâhut gemi ve şimendifer gibi vâsıtalara yâni taayyüne, dünya ölçülerine göre mevcuttur. Hakîkatte ise uzaklık diye bir şey yoktur. Varsa ancak îtibârîdir.

*

Bir kazâ netîcesinde ayağı sakat kalan Dişçi Mektebi profesörlerinden Rüştü Bey'den bahsediliyordu.

– "Şunu hakke'l-yakîn bilmeli ki, gerek zâhir gerek bâtın ilimlerinin büyükleri veya küçükleri, yâni umûmiyetle herkes tam bir acz için-

---

da bir gün kendisine getirilen mücevherlerin içinden kıymetli bir taş aşırarak dükkândan başını çıkarıp komşusuna: Karebet Ağa topuna birden hop diye haykırmak sûretiyle, onun seneler senesi kumaş parçalarından ettiği kârdan, bir tek mücevherin daha kârlı olduğunu anlatmak istemiş.

1- En kuvvetlinin aklı dâimâ en üstündür.

2- Mü'min sûresi 13. âyet: "Artık hüküm, o çok ulu, o çok büyük Allâh'ındır."

dedir. Beşeriyet, mahlûkātın kemâlinin özü, hulâsası olduğu halde yine de âcizdir. Eğer insan, ne üzre yaratılmış olduğunu bilse ve etrâfının ne derece tehlikeli ve korkulu olduğunu gereği gibi görse, kendini unuturcasına ne güler ne söyler. Dâimî sûrette uyanık olup aman bâbından ayrılmazdı.

Rüştü Bey dediğiniz bu zat, mevki sâhibi bir kimse idi. İşte bir kazâ, bir sakatlık yüzünden, genç yaşında beşeriyetin kadro hâricine atıldı. Sonra Sâlih Zeki Bey'i düşünün. İlmine ve işgāl ettiği büyük mevkie, bir damarının kopmasiyle öyle bir vedâ etti ki, tam bir acz içinde ölüp gitti. Ya Talât Paşalar, Enver Paşalar, böyle bir âkıbete uğrayacaklarını hiç hatırlarına getirirler miydi? Onun için Resûlullah (s.a.): **Bir göz açıp kapama zamânında hayatta kalacağımı bilemem,** buyurmuşlardır. O Hazret böyle düşünüp bu yolda yaşarken, ya sen nasıl bilebilirsin? Mâdemki bilmiyorsun, o halde nasıl korkmuyorsun? Bu ne emniyet, ne cesâret, ne zevk u safâ? Hem korkmuyorsun, hem de fazla olarak neler yapıyorsun. Hiç olmazsa, elinden geldiği kadar iyilik vâdîsinde yürü... bu aldırmazlıklar bu suç işlemekteki lâubâlîlikler, tasasızlıklar ne kadar hayrete şâyan... Esâsen kötü ahlâklar ile haşır neşir olan kimse, sûrette insan ise de mânâda değildir.

Şu da var ki, yine Hakk'ın hikmetlerinden bir hikmet olarak, dünyânın pâyidar olması için kullara gaflet verilmiştir. **Ahmaklar olmasa dünya helâk olur,** buyuruluyor.

Bir gün Hazret-i Mûsâ duâ etti: Yâ Rabbî, kullarının üstünden bu gafleti al! diye yalvardı. Duâsı kabul olup, insanların üstünden gaflet perdesi kalkınca, herkes tâat ve ibâdâta daldı. Ve böylece de beşeriyete lâzım olan ihtiyaçlar temin edilemez hâle geldi. Ne fırıncı ekmek yoğurdu, ne terzi elbise dikti, ne çiftçi ekin ekti ve nizâm-ı âlem de yerinden oynamış oldu.

Demek oluyor ki âlemin nizâmı, ancak çeşitli isimlerin ve zıt sıfatların harekete geçmeleriyle mümkündür.

Fakat şu da var ki, bu gaflet ölçülü olursa faydalıdır. Gerek ferde gerek cemiyete. Yoksa rûhunu külliyen ihmal edip sırf maddesine hizmet ettiren gaflet, işte o, insanoğlunun en yaman düşmanıdır."

*

Doktor Ali Mazhar Bey'in oğlunun vefâtı dolayısiyle çocuğun annesinden ve bilhassa annesinin aşırı teessüründen bahsedildi.

– "Bunlar ibret alınacak şeyler! Evlât üzerine bu kadar yanıklık nedir? Yanacaksan Allah için yan! Şimdi, bu zavallı kadıncağızı bekle-

yen üç çeşit ihtimal var. Ya böylece yanmakta devam ederek kendini mahveder. Yahut âh u zârını Allah yoluna döndürerek kendine bir rehber bulur veyâhut bir gaflet daha gelir, bir cilve daha oynar başına bundan beteri gelir. Gerek evlâdı uğruna yanarken gerek gaflette olduğu halde ölümün gelmesi, kendisi için ne büyük hüsrandır."

Server Beyefendi:

– Buyurduğunuz gibi, eğer ikinci hal tahakkuk eder de bir kâmil mürşit bulacak olursa ancak o sûretle kurtulabilir:

– "Mutlak bir kâmil mürşit bulması lâzım gelmez. Tâat ve ibâdete de düşse, Allah indinde bu da ziyan olmaz. Onun için bu da kâfîdir."

Güzîde Hanımefendi:

– Bu hanım, hayat demek, çocuğum demekti, diyor.

– "Bir evlâda bu kadar iptilâya acınır. Evlât ne demek? Ana ile babanın cümbüşünden hâsıl olmuş bir vücut değil mi? O halde bunun nesine esir oluyorsun? Sen onun için dünyâya gelmedin ki... Allâh'ı bilmek için geldin.

Ama bu sözlerimden evlâda muhabbetsizlik ve alâkasızlık mânâsı çıkarılmamalıdır. Evlât, bir ilâhî emânettir. Yetişmesi, terbiyesi, ahlâkı, îmânı ve sıhhati için sen bir mürebbîsin. Analık babalık hakkı budur.

O evlât ki, vatanına, dînine, cemiyete ve âilesine faydalı olur, bir ana baba için bundan büyük mükâfat olur mu? Fakat bu hâsıl olmazsa, o çocuğun olması ile olmaması birdir. Çünkü maksat, kendi vücûdunun bir parçası olan bu varlığı, Allâh'ın dileğine göre hazırlamak ve yetiştirmektir. Bu hâsıl olmadıktan sonra, çocuğuna muhabbet eden ana baba fitneye düşmüş demektir.

Ölüme müteessir olmamak kābil değildir. İnsan, kedisinin bile yokluğunu hisseder. Fakat bu kadarı, yâni Allâh'ı unutturacak derecesi fazla. Ağlamakla ne giden kazanılır ne de bir fayda elde edilir. Bu felâket, ona bir irşattır. Eğer Allah yoluna atılabilirse, ki bu da nasipledir, o irşat ve îkaz değerlenmiş ve sâhibine yararlı olmuş olur."

*

– "Sohbet açalım, nefisten kaçalım, Hak nûrunu saçalım.

(Bir an sükût) Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki: **Allah, bir kimsenin nâmus perdesini yırtmak isterse, o kimseye ehlullâha karşı kötü söz söylettirir.** Yine buyuruyor ki: **Allah, bir kimsenin ayıbını yüzüne vurmak isterse, o kimseye başkalarının ayıbını söyletir.**

Demek oluyor ki ayıplı kimsenin ayıbını söylemek, yâ Rabbî be-

nim ayıplarımı da yüzüme vur, benim ayıplarımı da fâş et, ortaya dök, diye hal diliyle temennî etmektir.

Cenâb-ı Hak bir kimseye lutuf, inâyet, rahmet ve merhamet buyurursa, o kimsenin gözüne göz yaşı, kalbine feryâd u figān, niyaz ve yalvarış koyar ve o kimse de Allâh'a gözyaşlariyle feryâd u figān eder. Bu takdirde bilmelidir ki o kimse ile Allâh'ın lutuf ve inâyeti arasında bir alış veriş vardır. Demek oluyor ki gözyaşı, Hak indinde makbul imiş. Ama biz bu gözyaşını nereden bulalım, derseniz, onu, ağlayanların yâni fakir, yetim ve mazlûmların hallerine merhamet ve şefkat etmek ve bütün yaratılmışlara hoş muâmele eylemekle bulursunuz. Zîra Allâh'ın rahmet ve mağfiretine kavuşmak, bîçârelere, gariplere ve dermandan düşmüş âcizlere acımak ve merhamet etmekle olur.

Netîce îtibâriyle şu meydana çıkıyor ki, Allah aşkıyle sînesi püryan, gözleri giryan ve kalplerinde dâimâ âh u figān olan kimseler, Allâh'ın lutuf ve inâyetine mazhar olan bahtiyarlardır. Yâhut Hakk'ın lutuf ve inâyeti ile alış verişi olan tâlihlilerdir.

Dedikodular ve dünya zevkleri ile vakitlerini ziyan edenlerin ise bu ilâhî lutuftan nasipsiz ve uzak olduklarını söylemeye bilmem lüzum var mı?"

*

İfâkat Hanım:

– *Görmeden evvel olan muhabbet, görmeye vâsıta olur mu?*

– "Görerek bilmek herkese nasip değildir. Görmek onun kendisine cezbettiği kimselere ihsânıdır. Hz. Mevlânâ: **Ben de o kimselerle berâber bağırıp haykırıyorum ki o Sultân-ı Zîşân'ın bende olduğunu nâmahremlerden gizleyeyim diye... İzimi kaybetmek için böyle yapıyorum. Onlar da beni kendileri gibi zannediyorlar. Ben o kimselere sözümü bile söylemeğe kıyamam. Nerede kaldı ki kendimi göstereceğim!..** buyuruyor...

Herkes anlar hem görürdü ey Dost yüzün senin
Kibriyâ-yı len terânîden nikābın olmasa

ve kezâ:

Etle kemiğe büründüm
Yûnus diye göründüm

diyoruz.

Geçen gün, âşıkların üç kısım olduğunu söylemiştik:

Birincilerin îmanları gaybî yâni taklîdîdir. Va'd ü vaîd, yâni mükâfat ve mücâzat endîşe ve kaydındadırlar. Bir çocuğa şeker, çikola-

ta vaadi gibi, onlar da, cennetin nîmetlerini ister veya cehennem azâbından kaçarlar. İşte bu zümre için **nikāb-ı len terânî** yâni sen beni göremezsin perdesi araya girmemiş olsa, istîdatları tahammül edemeyip çatlar. Çünkü görmeye tahammülü olmayanı, görmek çatlatır. Halbuki gören ve görmek derecesini bulmuş olan ise, görmemekten ezilir çatlar.

İkinci kısım, görenlerdir. Bunlar tahkîke erişmiş kimseler yâni hakîkati yakalamış muhakkiklerdir.

Üçüncüler ise erenler, yâni olanlardır."

Sâmiha Hanım:

– Görmek için aklın bir yardımı olmuyor. Belki aşk erbâbı için, her ne makāma geldim ise aşk ile geldim! Kāidesi hâkim...

– "Evet ama, bu yolda faydalı olmayan akıl, dünya aklıdır. Aslında akıl, büyük şeydir. Akıl mertebesi büyük mertebedir."

Semîha Hanım:

– Cebrâil'in temsil ettiği akıl, akl-ı kül değil midir?

– "Evet... fakat akıldan da büyük mertebe vardır. Cebrâil'in temsil ettiği ilâhî akıl ise, akılsızlığın hudûduna kadar geliyor ve: **Bir adım daha atarsam yanarım**, diyor. Fakat Rûh-i Muhammedî: **Ko, yanarsam ben yanayım!** diyerek Cebrâil'i geride bırakıp Sidretü'l-müntehâdan ileri geçiyor."

*

Sâmiha Hanım:

– Bilmenin âlâ derecesi nedir?

– "Bilmemektir.

Bilmem diyen öğrenir.

Bilirim diyene ne söylenir?"

*

Münîre Hanımefendi, Bursa'daki Keşiş Dağı'na[1] ismi verilmiş olan keşişe âit bir hikâye anlattı. Bir gün Emîr Sultan Hazretleri[2], bir mânevî işâret üzerine keşişi ziyârete gider ve kulübesinin kapısını vurunca, içerden: Buyurun yâ evlâd-ı Resûlullah! diye cevap alır.

Emîr Sultan Hazretleri içeriye girip de, kendisine bu türlü hitap etmesinin sebebini sorduğu vakit keşiş: Bu akşam Resûlullah Efendimiz, yarın, sana evlâtlarımdan biri gelecek, diye heber vermişlerdi, der.

1- Bugün Uludağ dediğimiz, Bursa'nın meşhur dağı, evvelce Keşiş Dağı ismiyle anılırdı.

2- Devrinin meşhur ilim ve tasavvuf adamı, Molla Mehmet Buhârî.

Münîre Hanımefendi, mûtat tatlı anlatışı ile hikâyesini bitirince:

– "Olabilir!" *diye kayıtsızca bir cevap aldı. Bunun üzerine Sabîha Hanımefendi, Hazret-i Mevlânâ Efendimiz'in de böyle bir keşişi vardı, deyince, işi latîfeye dökerek:*

– "Ken'an Efendimiz'in de bir keşişi vardı[1]. Hem de bayağı papaz değil, patrik idi!" *diye tebessümle bahsi kesti.*

*

Sâmiha Hanım:

– *Bir Mesnevî beytinin mânâsında: Ben müşkül bir nakışım. Hem gözlerde görünür bir hilâlim, hem dillerde gizlenir bir hayâlim, buyuruluyor. Buradaki (müşkül nakış) tâbiri, etle deriye büründüm, Âdem olup göründüm sırrının bir ifâdesi mi?*

– "Öyle ya... hem gözlerde görünür hem gönüllerde gizlenirim. Ama yine de anlaşılır nakış değilim... demek istenmiş.

Meselâ beni de herkes aynı vech ile mi görür? Kimi Ken'an görür, kimi şeytan görür."

*

Semîha Hanım:

– *Efendim, deniliyor ki âlemdeki sûretlerin en güzeli ateştir. Çünkü Allâh'ın kahır ve celâlini ondan âlâ gösteren yoktur.*

– "Öyledir, renkler içinde de en güzeli ateş rengidir. Yakıcı ve eritici ateşin rengi..."

Semîha Hanım:

– *Kendine bırakılan herşeyi bî-vücut etmesi ve kül eylemesi cihetiyle...*

– "Ama, dünya mallarının en kıymetlisi olan elmas yandığı zaman kül dahi bırakmıyor. Aslı kömür olduğu halde külü olmuyor.

Kezâlik elmas ve mücevher ayarında olan kimseler de mevhum vücutlarından, varlıklarından yandıkta, böylece kül, yâni bir nişan bir iz dahi bırakmazlar. Çünkü kül bile kil, yâni toprak cinsindendir. Onlar ise topraklıktan çıktıkları için kendilerinden nişan bulunmaz."

*

1- Müslümanlığı kabul ettikten sonra Ken'an Rifâî Hz.ne intisap eden Keldânî Patriği, Monsenyör Âbid diye anılan zat.

Semîha Hanım:

– Bir yâsemini leylağa aşılamışlar, yâsemin kokulu leylak açmıştı, siz de bu hâdise karşısında: İşte asıl değişmiyor demiştiniz. Acaba bunun istisnâsı yok mudur?

– "Asıl değişmez. Gerçi, taşa değse sîm u zer eyler, deniyor. Bu da doğrudur. Sîm ü zer eyler, eyler ama, ârizî ve ihsan olarak eyler. Allâh'ın kudreti her şeye şâmildir. Binâenaleyh onun için güçlük ve imkânsızlık diye bir şey yoktur. Olmazları oldurur. Fakat ârızî ve bir lutuf olarak...

Görmez misin, bir ağaca aşı yapıldığı vakit, o aşı ta köke kadar tesir etmez. Kendine bir dal îcat eder, o büyür, gelişir fakat kök ve asıl değişmez, tabiatı üzre bâkî kalır."

Semîha Hanım:

– Demiri ateşe koyunca ateş kesiliyor. Fakat kendi hâline kalınca yine demirliği meydana çıkıyor.

– "Çünkü ondaki ateşlik ârızîdir. Sâhip bir şeye altın ol derse altın olur. Fakat bu muvakkat bir değişmedir, yine aslına döner. Çünkü Allah onu bu sûretle mühürlemiş, yazılar yazılmış, kalemler kurumuştur, onun için değişmez."

*

Sâmiha Hanım:

– Âyet-i kerîmede, beşeriyet âlemine gelmenin bir nevi ticâret olduğu ve burada bâzılarının dalâlet verip hidâyet satın aldıkları, bâzılarının ise hidâyet verip dalâlet satın aldıkları[1] *buyruluyor. Buradaki alış veriş saîd şakî olur, şakî saîd olur, hadîs-i şerifine temas etmiyor mu? Yoksa, aslında, saîd saîddir anasının karnında, şakî de şakîdir anasının karnında... kelâmı bu meselenin dışında kalıyor değil mi?*

– "Evet, birinci hadîs-i şerif, levh-i muallaka, ikinci ise levh-i mahfûza işârettir. Evvelce de söylediğimiz gibi, aslında saîd olan burada da saîddir. Kezâlik, aslında şakî olan, burada da şakîdir. Saîd, bir müddet şakî görünse de, zamânı gelince yine saâdet bulur. Yâni bu dünya ticârethânesinde çalışır ve kazanır. Yâhut da birçok zamanlar geçer de öyle kazanır.

Geçen gün (...) mevlidi için câmie gitmiştik. Bu zat bize intisaplıdır. Fakat içinde kötülük olmamakla berâber, şu veya bu sebeplerden dünyâya kapılmıştır. Ama yine de bizimdir, bizdendir. Eğer meydanı azıcık temizleyecek, yâni kendisine hicap teşkil eden engelleri ortadan

1- Bakara sûresi, 16. âyet.

kaldıracak olsan, doğrudan doğruya bizden olduğunu isbat eder.

Mevlitten sonra herkes yanına gidip tâziyede bulundu. Bize intisâbı olması dolayısiyle büyüğü sayıldığımdan, ayağına gitmem doğru olmazdı. İşte onu korumak için, onun menfaati ve hayrı nâmına gitmedim, ağabeyimi yolladım, tâziye etti. Bu esnâda beni sormuş, selâm yollamış. Ağabeyim, câmide olduğumu haber verince koşup geldi, elimi öptü. Bu da şefâate nâil olması bağışlanması için bir nevi rüşvet idi işte."

*

Hafif bir zelzele oldu.

– "Yirminci asırda da böyle şey olur mu, denmiyor. O, yine yapacağını biliyor.

Tebâreke sûresinin nihâyetinde: **Sularınız yere batıp ipleriniz onu almaya yetişmezse ve ona vusûle imkân bulamazsanız suyu nasıl bulursunuz**[1], âyet-i celîlesini bir zat okurken, devrin münkirlerinden biri bunu işitince, alay ederek gülmüş ve: Nasıl mı buluruz? Denizlerden sular buharlaşır, yağmur olup yağarak kuyulara gelir, biz de oradan alır kullanırız. Tabiatın kānunları bu hâdiseleri tanzim eyler, demiş.

Gece olup münkir uykuya vardığında, rüyâsında bir adam yanına yaklaşıp, elindeki silâhı gözlerine doğru çekerek: Haydi bakalım, şimdi kuyulardan sular çekilirse kim geri getirebilir, anla! demiş.

Münkir uykudan uyandığı zaman, gözleri açık olduğu halde görmek kudretini kaybettiğini anlayarak feryat ve figāna başlamış ve ne türlü ilâç yapıldıysa, kâr etmemiş, gözünün nûru sönüp gitmiş. Aklı başına gelip îman etmişse de iş işten geçmiş.

İşte, yemek ve su mîdeye giriyor. Mîdeden bağırsaklara geçiyor, vücut bu gıdâyı massediyor, kalbe, dimâğa ve bütün uzuvlara yayılıyor. Fakat neden oraya, yâni gözlere vâsıl olup da o nûru uyandırmıyor?

Onun için, hiç kimsede kudret ve kuvvet yoktur. Ancak Allah'tan başka. Peygamberlerden en âciz fertlere kadar bu böyledir. Yâni bütün kudret ve kuvvet Hakk'a mahsustur.

Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh[2]'ın mânâsı budur işte!"

*

1- Mülk sûresi, 30. âyet: "Kul ereeytüm in esbaha mâüküm ğavran femen ye'tîküm bi mâin maîn."

2- Güç ve kuvvet ancak, Allah iledir.

Sâmiha Hanım:

– Herkese olan tecellî, kendi aynasının cilâsı ölçüsünde midir?

– "İşte, herkes bakar bir an görür, bu demektir. Herkes mâşuktan bir türlü zevk alır ve onda görebildiğine hayran olur. Meselâ kimi karanlıkta filin hortumunu tutmuş: Fil boru gibidir! diyor. Kimi kulağını yakalamış, fil yelpâze gibidir! diyor. Kimi bacağını yakalamış: Fil, sütun gibidir, diyor. Halbuki güneş doğup fil görünür olunca, hepsi de zan ve hükümlerinden dolayı hayrete düşüyorlar. Ama aslına bakılacak olursa, bunların zannı da büsbütün yanlış değildir. Çünkü onlar filde ne gördülerse ancak onu dile getirebildiler. Halbuki fil, yalnız bu vasıflardan mı ibârettir?

Meselâ Azîz Efendi Mısır'a gitti. Ona, Mısır nasıl bir yerdir ve orada neler vardır? diye soracak olsanız, size, câmilerinden, tekkelerinden, türbelerinden bahsedecektir. Halbuki dünyâya sâdece eğlence ve zevk gözlüğü ile bakan bir başka kimseye sorsanız, size, barlardan, pavyonlardan, kadınlardan bahsedecektir.

Münevver bir cemiyet adamının nazarları ise, kütüphâneler, konferanslar ve toplantılar üstünde dolaşacaktır.

Fakat bunların hiçbiri, tamâmiyle Mısır'ı tanımıyor demektir. Ancak memleketin yerlisi olan bir kimse, size, hem câmilerinden hem tekkelerinden hem barlarından hem kültür faâliyetlerinden bahsedebilir. İşte bu küllî kavrayış, her ismi kendinde toplayıp birlemiş olan kâmil insanın hâli gibidir."

Sâmiha Hanım:

– Hazret-i Mevlânâ da tavırları îzah ederken, herkesin bir tavrı olduğunu, ancak insan-ı kâmilin bütün tavırlara birden sâhip bulunduğu anlatır.

– "Evet, kâmil insan demek, bütün âlem demektir.

*

Sâmiha Hanım:

– Azap, hicaptan ibârettir, buyuruluyor. Şu halde her çeşit istîdat sâhibinin azâbı ve cehennemi, Allah'tan gâfil olmak, ondan uzak olmak mıdır?

– "Hâkîkat cihetiyle, yâni ruhların hakîkati îtibâriyle hicap ve gafletten büyük bir azap tasavvur olunamaz. Fakat insanlar, dünya hayâtının türlü aldanış ve aldatışları ile avunarak bu azâbı görmemeye çalışırlar. Her ne kadar etraflarını gaflet ateşi kuşatmışsa da, türlü eğ-

lenceler, meşgaleler ve zevkler ile vakit geçirerek avunmaya uğraşırlar. Fakat mükellef ve debdebeli hayatları içinde yine de şikâyetleri, ıztırapları, elemleri hattâ yeisleri eksik değildir.

Hâsılı rûhun, hakîkati îtibâriyle bu hicap ve gafletin azâbını hissetmemesi mümkün değildir. Yalnız cehennemin tabakaları olduğu gibi, gafletin de tabakaları, dereceleri vardır. Şunu bilmeli ki kâinattaki bilcümle mevcûdâtın maksadı, Hakk'a erişmektir. Gāye, maksat budur. İşte Hakk'a vusul bakımından uzaklık ne ölçüde ise, azap ta o nisbette fazladır.

Zâtın birine demişler ki: Cenâb-ı Hakk'a vâsıl olabilmek için yetmiş bin nûrânî, yetmiş bin de zulmânî hicap olduğunu söylüyorlar, siz ne dersiniz? Cevap olarak: İsterse bir soğan zarı kadar olsun, hicap yine hicaptır ve görmeye mânidir, buyurmuş.

Elli arşın derinliğinde olan bir kuyunun suyuna erişmek için mutlaka elli arşın ip lâzımdır. Kırk dokuz üç çeyrek olsa, hatta bir santimi eksik kalsa -yâni bir soğan zarı kadar- o suyu alamadıktan, yâni vuslat hâsıl olamadıktan sonra ne fâide? O kuyu, altındaki deryâya erişebilmek için açılmış ve açılıncaya kadar da ne emekler sarfedilmiş, ne zahmetler çekilmiştir. Fakat lâzım olan ipi elde edip de su çıkarılamazsa ne fâide? Bütün o didinmelerden çabalamalardan maksat suyu elde etmek ve ondan istifâde eylemekti.

Bu dünyâya gurur yuvası diyorlar, aldatıcı olduğu için... evvelâ hoş görünür, fakat sonunda nedâmet ve hicrandan başka elde avuçta bir şey kalmaz.

Bu dünyânın hiçbir değerinde vefâ yoktur. Cefâsına hazırlanıyorsan vefâsına güven! O, öyle bir fındıkçı kadındır ki kimse ile karılık kocalık hakkını îfâ etmemiştir ve kedi gibi doğurduğunu yer.

Dünya zevkleri, zevk değil îtiyattır. Meselâ Dolmabahçe Sarayı'nı dışından görenler zannederler ki, bu kâşânenin içinde oturanların üzüntüleri ve düşünceleri yoktur. Fakat bunu bir de içinde oturanlara sor. O güzelliklere, o ihtişâma o derece alışmışlardır ki, artık bütün bu hayat, fevkalâdeliğini kaybedip gitmiştir. Hâriçtekiler için fevkalâdelik olan yaşayışları, onlar için bir alışkanlıktan başka bir şey değildir.

Yeryüzündeki bütün varlıklı, milyoner ve milyarderlerin sürdükleri zevkli, ihtişamlı ve gösterişli hayat da kezâ, sâdece bir îtiyattan ibârettir."

*

Muhlise Hanım[1]*:*

– Efendim, insanın nefsine ağır giden bir şey söylendiği vakit canının sıkılması, mutlaka nefsinin îcâbı mıdır? Ve mutlaka bu ağır sözü işitenin sükût etmesi mi lâzım gelir?

– "Ah Muhliseciğim, nefse ağır gelen her şeyi yedirememek elbet de noksanlıktır ve nefsinin îcâbıdır. Onun için, sana bir şey söylendiği vakit susamazsan da, susmaya alışmak elbet de evlâdır.

Ancak, karşındaki kimse, terbiyesiyle mükellef olduğun biri ise, meselâ çocuğun, taleben, hizmetçin veyâhut da sükût etmenden yüz bulup işi büsbütün azıtacak, yâni sükûtun, aksi tesir yapacak bir kimse ise, o zaman nezâketle ve kalben de kırılmayarak, yine onun selâmeti için Allah nâmına cevap verirsin.

Terbiyesinden mes'ûl olduğun böyle bir kimseden sana karşı bir küstahlık vâki olduğu zaman, nefsin kabarmayarak, sırf karşındakinin menfaatini gözetmek için, ona cevap ver veyâhut birisi: Sen ne nâmussuz kadınsın! dese, yine kalben müteessir olmadan ve kendi kendine: Bu hitâba lâyık olmasaydım, Cenâb-ı Hak bunu söyletmezdi. Belki böyle bir hitâba lâyık olmam ihtimâli bulunduğu için evvelden ihtar olundu, demekle berâber, sende olmayan bu sıfatı nezâketle reddedersin.

Şu da var ki, sen bir Rifâî evlâdısın. Az çok merkeze merbut olman dolayısiyle, kalbini kıracak bir söz sarfeden kimsenin cezâsını şiddetlendirmemek için, yâni söz sâhibine zarar gelmemesi için gerekli cevâbı vermen îcap eder. Sen mâruz kaldığın muâmeleyi hoş görsen de kabağın sâhibi râzı olmaz[2].

Asıl maksat, sâlih amel denen kalp amel ve niyetindedir. Amel, niyet içinde gizlidir. **Kim ki Rabbin cemâlini isterse, sâlih amel işlesin ve Rabbine şirk koşmasın**[3] diyor Allah..

Sâlih amel, kalp amelidir. Yoksa ağız ile veyâhut bedenle yapılan ameller, kalp ameli ile mutâbık değilse, o amel hiçtir. Mânâsını anla-

---

1- Güzîde Hanımefendi Vâlidemizin yakın arkadaşlarından ve kardeşlerimizden olan, Haydar Kaptan'ın zevcesi, çok muhterem, sâfiyetiyle tanınmış ihlâslı bir Hak âşığı.

2- Kabağın sâhibi râzı olmaz, bir atasözüdür ve hikâyesi de şöyledir: Meczûbun biri tıraş olmak üzere bir berbere gitmiş ve saçlarının henüz yarısı kesildiği sırada, at sırtında, dünyâları ben yarattım, diyen bir kabadayı gelip atından inmiş ve meczûbun yanına yaklaşarak eliyle yarı tıraşlı başına vurup: Kabak, kalk iskemleden ben tıraş olacağım! demiş.

Meczup ses çıkarmadan kalkıp yerini süvâriye vermiş. Adamın işi bitip tekrar atına binerek yoluna devam edeceği sırada, at ürküp şahlanmış ve süvârisi taşların üstüne düşerek başı parçalanmış. Meczûbun mânevî değerini bilmekte olan berber: Sultânım sen böyle şey yapmazdın ama nasıl oldu? diye sorunca: Ben râzı oldum ama, kabağın sâhibi râzı olmadı, demiş.

3- Kehf sûresi, 110. âyet.

mayarak, yalnız dudaklarının oynamasiyle yüzbin kere İsm-i Celâl çekmekten, gönlünde Hak nûrunu uyandırıp şeytanları def edici tek bir Allah demek elbet daha üstündür.

Kalp ameli ne demektir? Gönül ibâdeti, Hakk'a teveccüh, murâkabe ve her yaptığın işi kalbî olarak, sırf Allah rızâsı için yapmaktır. İşte kalp ameli bu demektir.

Hikâyeyi bilirsiniz. Adamcağızın biri şeyhine, şerîat, tarîkat, hakîkat ve mârifeti sormuş. Şeyhi de ona, bir hocanın etrafında ders dinleyen dört kişiye birer tokat vurmasını, vurduktan sonra da alacağı cevâbı kendisine söylemesini tenbih etmiş. Netîcede, birinci, yediği tokatı, vurana iâde etmiş. İkinci, yalnız dönüp kendisine kimin vurduğuna bakmış. Üçüncü bunu da yapmamış. Dördüncü ise, yerinden fırlayarak, tokatı vuranın ellerine sarılıp, bu eller benim için zahmete girdi, diye özür dilemiş.

Şerîat, kısasa kısas diyor. Tarîkat, fiilin Hak'tan olduğunu bilmekle berâber, vâsıtayı görmek istiyor. Hakîkat, vâsıtadan geçmiş, dönüp bakmaya bile lüzum görmüyor. Mârifet ise hem fâili Hak görüyor hem de vâsıtaya şükrünü îfâ ediyor. Yâni vâsıtayı da Hak'tan gayrı görmüyor.

Demek oluyor ki, tarîkatın icâbı sükût etmektir. Çünkü, her fiilin Hak'tan olduğunu bilenin sükût eylemesi gerekir."

*

Muhlise Hanım:

– İstikbâli düşünmek doğru mudur?

– "Gelecek zamânı düşünmek doğru değildir. Dervişler, gelecek zamanla kayıtlı değillerdir. Dervişliğin şânı, içinde bulunulan zamânın îcaplarını yerine getirmek bu zamânı kurtarmak, hâli güzelleştirmektir. Geçmiş ve gelecek endîşesi ise, vakit zâyi eylemektir.

Fakat şu da vardır ki ihtiyat, tevekküle mâni değildir. İşte bu da yine kalp ameliyle alâkalıdır. Meselâ kalben tevekkül üzre olduğun halde, kış gelmeden odununu kömürünü erzâkını tedârik etmek fikri, istikbal endişesi değil, hayâtın îcâbı bir ihtiyat hareketidir. Yoksa, ben bunlarsız kalırsam soğuktan ve açlıktan kırılırım, demek sûretiyle, Allâh'ın rezzak sıfatını inkâr ederek kendi tedbîrine güvenecek olursan, Hakk'ın bir sıfatını inkâr etmekle kâfir olmuş olursun.

Ârâbînin biri Resûlullah Efendimize gelip: "Yâ Resûlallah, devemi bağlayayım da mı tevekkül edeyim, yoksa bağlamadan mı tevekkül edeyim?" demiş. Cevap olarak: **Bağla da öyle tevekkül et!** buyurmuşlar.

Her işte, her düşüncede dâimâ kalbine bak. Bundan şaşma. Çünkü Allah senin sûretine ve ameline değil, kalbine bakar. Nazargâh-ı İlâhî sûret ve amel değil, kalptir.

Sen, Hakk'a güvenerek ona tevekkül eyleyerek ihtiyâtında kusur eyleme. Yoksa, gelecek korkusundan, Allâh'a îtimatsızlık çıkar.

Hem senin tedbîrin, ihtiyat ve tedâriklerin de nedir? Nice servetler, nice dirlikler, nice saltanatlar, bir anda yerle berâber olmamış mıdır? Yeter ki, topladığın, bir yana yığdığın o varlıkları kullanmak nasip olsun. Onun için her hususta kalp mihenginden şaşma. Sâlih amel, kalp amelidir. Dâimâ seninle gidecek, seni taşıyacak olan da odur."

*

Server Beyefendi:

– Babacığım, bugün on beş kuruşluk pul aldırmak için adam gönderdim. Baktım ki yirmi üç kuruşluk pul gelmiş. Tabiî geri gönderip değiştirdim.

– "Elbet!"

– Meğerse pulcunun gözleri iyi görmüyormuş. Bîçâre adam, eğer herkese böyle yapıyorsa iflâs eder, diye düşündüm.

– "Sen pulları iâde etmekle üstüne düşeni yaptın. Fakat nasıl geçinecek, iflâs mı edecek, diye endîşeye kapılmak sana düşmez.

O adamın da rızkını elbet Allah düşünür."

*

Sâmiha Hanım:

– Bir kimsenin kendinde kudret ve kuvvet tasavvur etmesi ne kadar boş değil mi Efendim?

– "Görmek isteyen ve görmek nasîbi olan için öyledir. Evet kudret ve kuvvet yalnız Allâh'a mahsustur, fakat bunu da bildirmesi lutfudur, ihsânıdır, sevgisidir. Kudret ve kuvvetin kendinde olduğunu göstermesi pek büyük bir nîmettir. Bunu bildirmemesi ise aksidir ve verdiği gaflettir."

*

– Efendim, dünya ehlinin faydalı zannederek yaptıkları öyle şeyler var ki, değil başkalarına kendilerine bile yaramıyor. Yâni onların yaptıklarından ne kendileri istifâde edebiliyor ne de başkaları...

– "Onlar diyorsun... onların yok olduğunu yâhut Hak olduğunu

bilmemek kabahattir. Onlar yoktur. Yürüyen yalnız Allâh'ın emridir. Görmüyor musun, Karagöz oyununda türlü türlü tipler ve karakterler mevcut. Fakat bütün hayalleri oynatan hep bir kişi. Meselâ cadının vazîfesi başka, Ferhat ile Şîrin'inki büsbütün başka... çünkü ilâhî saltanat zıtların çarpışmasiyle meydana çıkar. Nasıl ki elektrik, müsbet ile menfî ceryanın temâsından hâsıl oluyorsa...

Binâenaleyh onlar diye bir şey yok. Kimse yok. Lâ mevcûde illallah[1], lâ fâile illallah[2]. Onlar, dediğin birer kukladan ibâret.. Onların ne ehemmiyeti var? Sâhip oyunun gereği ne ise öyle yapıyor. Havl ve kudret Allah'tandır.

Yapmak istediğin iş, Allâh'ın murâdına uygun ise olur. Değilse, bütün cihan bir araya gelse yapamazsın. Bütün bu keşifleri ve buluşları vücûde getiren insan değil mi? Hep insan, yâni insan aklı... ama akla da o kudret ve kābiliyeti veren yine Allah..."

*

Bir şarkıyı hârikulâde bir sesten dinledik.

– "Sesteki tesir ne büyüktür. Şu şarkının mısrâları bestesiz olarak dinlenmiş olsaydı bu kadar kuvvetli, bu derece tesirli olmazdı. Çünkü ses, dağınık olan duygu ve düşünceyi bir noktaya toplar, aslına çeker."

Güzîde Hanımefendi:

– Fakat bu da her ses için değil...

– "Kötülükler kendilerinde bilkuvve bulunanlar ile, bunları kökünden temizleyerek güzel ahlâkı kendilerine hal etmiş olanlar arasındaki fark gibi...

Kendinde mevcut ve derinlerinde yaşamakta olan kînini kibrini mücâhede ve riyâzat yaparak baskı altında tutmak, bir nevi san'at ise, onları temizleyip yerine iyilikler getirmek de hal olmuş olur. Hem o kadar olur ki, bir başkasına karşı beslenen kötü duygulardan, düşmanlıklardan, bunlar kendisine yapılmışçasına ezâ duyar, kırılır.

Bir gün Hazret-i Abdülkādir vaaza geç kalmış. Cemâatin beklememesi için, devrinin âlimlerinden olan oğlu, kürsüye gelerek iki saat vaaz etmiş. Fakat etrâfında ne bir heyecan ne bir alâka uyandırabilmiş. Nihâyet Hazret-i Abdülkādir telâşla gelerek: Özür dilerim ey cemâat, geciktim. Valdeniz yumurta pişirmişti, sahan düştü yumurtalar kırıldı... deyince, cemâat ağlaşıp feryat etmeye başlamış. O zaman Abdülkādir Hazretleri'nin oğlu: Aman baba, iki saattir bunca söz söyledim de

1- Allah'tan başka mevcut yok.

2- Allah'tan başka fâil yok.

kimseye tesir etmedi. Sen, yumurtalar düştü kırıldı, deyince cemâat birbirine girdi.. diye hayret etmiş.

İşte hal erbâbının basit bir cümlesi dahi, kāl sâhibinin saatler süren tumturaklı sözlerinden daha tesirli daha kudretlidir."

*

– "Bir kitapta: Nefsini bilen ve aynı zamanda yüz günâhı olan kimseden kaçma; fakat yüz iyiliği olup da nefsini bilmeyen kimseden kaç! deniyor. Güzîde Valde'niz bu söze îtiraz ederek: Nefsini bilen kimsede kötü ahlâk olur mu? dedi. Ben de dedim ki; nefsini bilmek mertebesi pek büyük bir mertebedir. Buradaki mânâ ise, Hazret-i Mevlânâ'nın buyurduğu gibi, eğri ve kusurlu da olsa, yaş ve köke bağlı bir dalın, dosdoğru fakat ağaçtan kesilmiş bir daldan üstün olduğu fikridir. Evet, yaş dal, o çarpık manzarasına rağmen, zamânı gelince yeşerir, çiçek açar, meyve verir. Fakat kuru dal için artık böyle bir ihtimal kalmamıştır.

Kezâ, sevgilinin kapısındaki halka, eğri büğrü de olsa, erbâbı için, kıymetli ve ziynetli bir halkadan makbuldür.

Cemiyet içinde de nice îmansız mevki ve bilgi sâhibi kimseler vardır ki tarîkata yeni girmiş olanlar onlardan üsttür. Zîra asla merbut olmaları bakımından zamanla kendilerinden çok şey ümit edilir ve beklenir."

*

Hüsniye Hanım:

– Mutmainne mertebesini bulduktan sonra da bir sâlik için imtihan var mıdır?

– "Elbet vardır. Nefsin yedi derecesi olduğu mâlûmdur. Emmâre, levvâme, mülhime, mutmainne, râdiye, mardiye, sâfiye.

Şerîat erbâbı, ancak mülhimeye kadar çıkabilir. Mutmainneyi bulamaz. Onun için, mülhimeden düşen, tâ emmâreye kadar yuvarlanabilir. Netîcede îmansız da gitmek vardır. Çünkü emmâre derecesinde ölenler, îmansız giderler. Ama ister hacı ister hoca, isterse şeyh olsun.

Fakat mutmainneden düşen mülhimeye iner. Râdiyeden düşen mutmainneye, mardiyeden düşen râdiyeye iner.

Mülhime erbâbı, bir kâmil insana ulaşmak sûretiyle derecelerini kazanmayıp, yalnız ibâdet ve tâat kuvvetiyle mücâdelelerini yaptıklarından, zaman gelir ki çoklarını nefis çarpar.

Nefis derecelerinin renkleri de vardır. Emmârenin nûru mâvi, levvâmenin kırmızı, mülhimenin yeşil, mutmainnenin beyaz, râdiyenin sarı, mardiyenin parlak siyahtır."

– *Sâfiyenin rengi nedir?*

– "Sâfiye, dereceden sayılmaz ki... onun rengi mengi yoktur. O, doğrudan doğruya Allâh'ın ihsânıdır. Sülûk ile, çalışıp didinmekle elde edilir bir mertebe değildir. O mertebenin ehli, Hakk'ın nâibidir. O mertebedeki zat, yetmiş iki milletle berâberdir. Onun için sâfiyenin rengi, bî-renkliktir."

*

Sâmiha Hanım:

– *Mesnevî-i Şerîf'te buyuruluyor ki, sen kemâna yâni yaya tân etme ki ondan gelen ok, atıcının bâzûsundandır, sen ise ok atanı görmüyor, yay mesâbesinde olan Ömer ve Osman'a atıp tutuyorsun.*

– "Tabiî burada işâret edilen mertebe tevhîd-i ef'âl mertebesidir. Hayır ve fayda iyi ve kötü ne varsa kulların yaptığı her şey ilâhî irâde ve kazâ ve kader îcâbıdır. Karagöz perdesi, sinema, tiyatro bunun bâriz bir numûnesi değil mi?

Karagöz'ün, Karagözcü tarafından oynatıldığı bilindiği halde müteessir olmamak heyecanlanmamak kābil olmuyor. Gülmekten, ağlamaktan, müstağnî olunmuyor. Nitekim seyircilerden bir Arnavut heyecânından cadıya kızarak rovelveri çekip cadıyı vuruyor. Halbuki yapan cadı mı, yoksa Karagözcü mü?

Peki bunu ne için dünya sinemasına, tiyatrosuna, yâni dünya sahnesine teşmil etmiyorsun? Rolleri yapanlar canlı göründükleri için mi? Veyâhut perde, sahne mahdut olmayıp geniş olduğu için mi?

Fakat bunu da herkesin bilmesi lâzım gelmez, herkes bilirse, dünya pâyidar olamaz. **Levle'l-humakā le-huribeti'd- dünya: Ahmaklar olmasa, dünya harap olur.** Zîra ihtiyâc-ı beşerin temîni için her anlayışta insana lüzum vardır."

*

Şerîattan bahsediliyordu.

– "Hakîkat zâhir olsa, şerîat kalmaz. Bu âlemin nizâmını muhâfaza eden ise şerîattır. Şerîat demek, âlemin nizâmını koruyan kānun demektir. Sâdece namaz, abdest ve oruç gibi ibâdet yol ve usûllerini tâyin eden bilgi demek değildir.

Herhangi bir memlekette nizam ve muvâzeneyi sağlayan kānunla-

rın hiçbiri şerîatın hâricinde olamaz. Meselâ şerîat hırsızlığı menediyor da, kānun ve hukuk nizâmları menetmiyor mu? Yalanı, hîleyi, hakāreti şerîat istemiyor da, kānunlar hoş mu görüyor? Onun için şerîat kalksa dünya da alt üst olur.

Allâh'a ibâdetten hangi bir millet baş çevirmiştir? Mecûsî ateşe tapıyor, putperest ağaca, öküze tapıyor. Fakat Allah'tır diye tapıyor. İnançların en üstün ve kemallisi ise İslâmiyet'tedir. Mecûsîlik, Putperestlik, Mûsevîlik, Îsevîlik hep İslâmiyet'in içindedir. Onun için şerîat da İslâmiyet'te kemâlini bulmuştur."

*

Sâmiha Hanım:

– Bir Mesnevî beytinin mânâsında, bu cihânın vuslatı, devlet ve izzetinin muhabbeti, öteki âlemin firâkı olur, deniyor.

– "Ya bundan geç, ya ondan! demek.

Bir gün Hârun Reşit, sarayının penceresinde oturmuş düşünüyor; bu dünyânın pâdişâhı oldum, acaba âhiret pâdişâhı da olabilir miyim, diyormuş. Bu sırada, kardeşi Behlül Dânâ da yerde yatan kalın bir direğin ucundan tutup kaldırıyor, sonra öbür tarafına geçip öteki ucundan da kaldırıyor, fakat tam ortasından tutup kaldırmak isteyince, buna gücü yetmiyormuş.

Sarayın penceresinden manzarayı seyretmekte olan Hârun Reşit: Behlül, orada ne yapıyorsun? diye sormuş. Hikmetli söylemeye alışmış olan Behlül de: Ne olacak, dünyâyı istedim oldu, âhireti istedim, o da oldu. İkisini birden yapayım, dedim, o olmuyor işte! diye cevap vermiş."

*

Güzîde Hanımefendi:

– Dün okuduğumuz kitapta ehlullâhın günahtan kaçınması, Allah'tan utandığı için değildir, deniyordu.

– "Öyle ya... sen, bir şey yapacağın vakit, benden, tekdir edeceğimden korktuğun için mi yapmazsın. Yoksa: Niye bunu yaptın Güzîdeciğim, dememden mi çekinirsin? Tabiî ki günâhı korku yüzünden işlemezsin. Buna, evvelâ vicdânın râzı olmaz. Cenâb-ı Hakk'ın her yerde olduğunu bildiğin için ondan çekinmeden nasıl yaparım bunu? der ve yapamazsın. Korku ve mükâfat ise çocuklara veyâhut çocuk derecesini geçememiş kimselere göredir. Evet, halkın bir kısmı, Allah'tan korktuğu için günâh işlemez; bir kısmı ise korkudan da utanmaktan da

münezzehtir ki işte şuhut mertebesinde olan bu zümre, yâni ehlullah, herkesle ölçülür adamlar değildir. Ehlullah demek, Allâh'ın ehli demektir. Velîyullah ise, Hakk'ın muhibbi, sevgilisi demektir."

Hüsniye Hanım:

– Ehl-i aşka mı ehlullah deniyor?

– "Ehlullâhın kendisi aşktır. Ona aşk hal olmuş, aşk kendisi olmuştur. Şüphesiz ki evliyâda da aşk vardır. Fakat, hepsi de merkeze, yâni ehlullâha tâbidirler. Sanki güneş ile etrâfındaki yıldızlar gibidirler. Ülülazm peygamberler zamânında da nice nebîler vardı. Fakat hepsi de devirlerinin peygamberine tâbi idiler. Yalnız şunu söyleyeyim ki, aşk lafzını oyuncak yapmamalıdır."

*

Semîha Hanım:

– Hazret-i Süleyman; nefsi kahretmek, tek başına bir memleketi fethetmekten daha güçtür, buyuruyor...

– "Evet, insanda Hayber'i fetheden Ali kuvveti olmalı ki buna kādir olsun.. Çünkü nefsin her bir arzûsunu def etmek, Hayber Kalesi'ni fethetmek gibidir..."

*

Hz. Ömer'den bahsolunuyordu:

– "İnnâ fetahnâleke âyet-i kerimesi ile başlayan Fetih sûresinde mü'minlere Mekke'nin fethi tebşir ediliyordu. O sene hac vaktinde Mekke'ye gidilemedi. Hz. Ömer Resûlullâh'a: **Siz vâdinizde durmadınız. Mekke'nin fethi tebşir edilmişti. Niçin girmemize müsâade etmediniz?** dedi. Resûlullah: **Yâ Ömer, evet, Mekke'nin fethi tebşir edildi, fakat vakti zikredilmedi,** buyurdu. Hz. Ömer, bu sözünden dolayı çok nedâmet etti, saçını başını yoldu.

Yine bir gazâdan sonra ganîmetler taksim ediliyordu. Herkese muayyen bir miktarda kumaş düşüyordu. Hz. Ömer'in oğluna tahsis edilen ganîmet herkesinkinden bir misli fazla idi. Bir kısım halk buna îtiraz ederek; yâ Ömer, âdilâne hareket etmedin, senden dâvâmız var. Bize verdiğin kumaştan ancak yarım entâri oluyorken, oğlununkinden bütün bir entâri oldu... dediler.

Hz. Ömer, sebebini kendine sorun! dedi. Sordular, Babam, kendisine düşen hisseyi bana verdi, onun için entârim tam çıktı, dedi."

*

Ticâret ve çalışmak hakkında konuşuluyordu.

– "Dinde gevşeklik ve tembellik yoktur. Resûlullah Efendimiz: **Çalışan Allâh'ın sevgilisidir**[1] buyuruyor ve yine: **İnsana kendi sa'yinden başka şey kalmaz,** diyor. Sonra yine: **Her peygamberin bir san'atı vardır. Benim ise san'atım ikidir: Biri fakr öteki cehddir ve bunları seven bendendir!** buyuruyor.

Tabiî ki içtihat, yâni çalışmak yalnız dış mânâda alınmamalıdır. İçtihattan asıl maksat, bâtınî, derûnî, rûhî mücâhededir.

Zâhirî çalışma, zarûrî olarak nasılsa yapılır. Asıl size düşen, mânevî erzak toplamaktır."

*

Semîha Hanım:

– *İnsan, benliği ile yaptığı şeyde muvaffak olabilir mi?*

– "Olur, niçin olmasın? Fakat Hakk'ın takdîrine muvâfık ise.

Benlik ile bir şey yapmak kuvvet ve kudreti kendinde görerek, kendinden bilerek hareket etmektir.

Benliksiz yapmak ise, Allâh'ın azamet ve kudretini düşünüp idrak etmek sûretiyle Hakk'ın kapısından istemektir.

Bir de büyüklerin fiil ve hareketleri vardır ki, onların işledikleri tamâmen benliksizdir. Fakat Mevlânâ Hazretleri'nin buyurdukları gibi, pâkların, büyüklerin işlediklerini kendi işlerinizle kıyas etmeyin.

Sen mücâhede et. Fakat havl ve kuvveti kendinden bilme. Sebepte kudret ve kuvvet görme, dâimâ sebebi yaratana nazar et. Meselâ sudan beklenen, harâreti teskin etmek, ateşi söndürmek gibi şeylerdir. Fakat Allah isterse ondan bu hassaları alıverir. Farazâ bir şeker hastalığı gelir, suyun harâret söndürücü kudreti diye bir şey kalmaz. Hâsılı, her şey Hakk'ın hükmünün mahkûm ve zebûnudur. Ama, Cenâb-ı Hak verdiği bir hastalığı, bir ziyânı, bir derdi karşılamak için kuluna gayret ve kuvvet de verir. Sen çalış, eğer bu gayretin, Allâh'ın takdîrine muvâfık ise netîce verir."

*

Sâmiha Hanım:

– *Men kâne lillah*[2] *diyen yâni Hak yolunda varlığını veren kimseye, kân Allâhu lehû, yâni Allah da onun için olur, buyruluyor.*

– "Bir tohum toprağa gömülmeli ki, ondan mahsul hâsıl olsun.

1- El-kâsibü Habîbullah.

2- Kim ki Allah için olursa...

Yoksa o tohum, toprağın hâricinde ne kadar dursa yeşermez ve ondan bir şey vücut bulmaz. Yâni vücûdun tohumunu kalbin kabrine gömmeden evvel mahsul ele getiremezsin. Sen Allah için olursan, o niçin seninle olmasın. Esâsen senin onunla olmaman, onun seninle olduğunu görmene mânidir."

– *Hakk'a vuslatın bahâsı canını terketmek değil midir? Yâni vücut habbesini gömmeden visalden bahsetmek acâyip olur.*

– "Evet, senin Hak katında ne derecede olduğunu anlamak istersen, onun, senin katında ne mertebede bulunduğuna bak. İşte mehek budur. Yalnız, ben Hocamı takdir ediyorum, seviyorum! demek kâfî değildir. Onun boyasına boyanmak, isrine, yoluna gitmek îcap eder.

Terk-i can demek, nefsine müteallik ne varsa kalbin kabrine gömmek demektir. İşte o zaman **men kâne lillah** sırrı âşikâr olur. Yâni **kim ki Allahla olursa, kân Allâhu lehû, Allah da onunla olur** sırrı ortaya çıkar. Sen bizi istersin de biz seni istemez olur muyuz?

*

Hocamızın hafif bir nezleye rağmen sokağa çıkmak arzûsunun kat'î olup olmadığını sorarak (Mutlakā mı?) dedik.

– "Bizde mutlakiyet yoktur. Allâh'ın arzûsu vardır. Bir şeyi Allah ister ve kısmet ederse olur!" dedi.

*

Semîha Hanım:

– *Âşığı seve seve canından geçiren nedir?*

– "**Kuru ve yaş, cümle mükevvenatta ne olmuş ve ne olacaksa hepsi Kur'an'da mevcuttur**, buyrulduğunu bilen bir kimse: **Mü'minlerin canı, tereyağından kıl çeker gibi cisimlerinden çıkar** hadîs-i şerîfinin mânâsını Kur'an'da arar, bulamaz. O gece rüyâsında Resûlullah Efendimiz'le müşerref olur. Kendisine: Sûre-i Yûsuf'a bak, aradığını orada bulursun! buyururlar.

Hazret-i Yûsuf'un güzelliği karşısında kadınların turunç kesiyoruz zannı ile hayret ve heyecandan ellerini kestikleri gibi, Hak cemâlinin zuhûru ile de ruh, ıztırap duymadan tenden ayrılıp ona doğru gider. Yoksa başka türlü, rûhun cesetten çıktığını duymamak kābil değildir.

İşte âşıkların mevhum vücutlarından ölmeleri de, o cemâlin verdiği mestlikten ileri gelmektedir."

*

Meyil ve incizaptan bahsolunuyordu.

– "Bir kimsenin kendisini cezbedene doğru gitmesi, onun için sırât-ı müstakîmdir ve bu, güneşten çıkan ışığın yine güneşe avdeti gibidir. Meselâ, burada muhtelif renkte bir çok camlar olsa... siyah, turuncu, mâvi, kırmızı, yeşil... bunlara vuran ışık renkli akisler vücûde getirir. Halbuki haddizâtında güneşin ışığı öyle renkli midir? İşte onların türlü istîdat renkleriyle renklenmiş olan âyân-ı sâbitelerine, renksiz olan feyz-i akdes tecellî edince, bu türlü türlü renkler meydana gelir. Sonra güneş batınca, bütün o renkler ve akisler nereye gidiyor, yine güneşe avdet ediyor, güneş tarafına çekiliyor.

Bir misal daha alalım: Bir boya kutusu içinde muhtelif renkler var. Bunların üstüne su serpilince, muhtelif renklerde sular akıyor. Halbuki su, renksizdir... işte o boyalar âyân-ı sâbite gibidir. Bir de şu var ki bütün renklerin birbirine karıştırılmasından renksizlik zuhur eder."

*

Semîha Hanım:

– Cehud Pâdişâhı'nın ateşe attığı çocuk[1] *diyor ki: Ey ana, ben rahim içinde bulduğum huzûru, dünyâda bulacağıma inanmıyordum. Halbuki senden kurtulduktan sonra güzel, renkli ve hoş havalı bir cihâna geldim. Ana rahmine nisbet burası cennettir; ben şimdi bu âlemde cihânı da bir rahim gibi gördüm...*

– "Evet, o cenin bu cihâna gelirken acaba ne için bağırıyor. Bu rahimdeki vüs'ati, buradaki güzel gıdâyı nerede bulacağım, diyor. Halbuki bu dünyâya nisbet kaç ana rahmi hiç kalır... A çocuk, senin gıdâ dediğin kan, vüs'at dediğin avuç içi kadar bir yer. Senin yediğin kana nisbet bizim ne güzel yemeklerimiz var... Sonra da bu cihan içindeki bizim cihânımıza gel, orada da neler, ne zevkler var!"

– Çocuk yine diyor ki: Bu sıfat tecelliyâtı ateşinde bir garip âlem gördüm ki o âlemin zerreleri dahi can bahşedici Îsâ nefesleridir.

– "Evet, o ateş zerre zerre Îsâ-demdir, yâni hep Îsâ nefesli zerrelerdir, ölüyü diriltici Îsâ'dır..."

*

1- Bir Yahûdi hükümdârın hıristiyanları dinlerinden döndürmek için çocuklarını ateşe atmak sûretiyle onları zorlamasını Hz. Mevlânâ Mesnevî'sinde yazarken çocuğun ağzından hâdiseyi şöylece îzah etmekte bulunuyor.

Sâmiha Hanım:

– Hadîs-i şerifte; İnsanlar arasında en şiddetli belâya dûçar olanlar nebîlerdir. Sonra onlara yakın olanlar sonra da bu yakınlara yakın olanlar gelir buyruluyor. Hamların tahammülü olmadığı için mi bu böyledir?

– "Tabiî... pek çok kimse vardır ki en küçük sıkıntı karşısında şikâyet ve feryâda başlar. Çünkü ıztırâba tahammül edecek olgunluğa sâhip olmamıştır. Onun için en büyük belâ en üst derecede olanlara verilir."

Sâmiha Hanım:

– Dağına göre kış...

– "Evet, dağına göre kış. Bilmiyor musunuz, Resûlullah Efendimiz: **Hiçbir peygamber benim kadar ezâ çekmemiştir!** diyor."

*

Melîha Hanımefendi:

– İçi ummân-ı vahdet, yüzü sahrâ-yı kesret denilmekten maksat, kesretin vahdete mâni olmaması demek değil midir?

– "Evet. İşte kābe kavseyni ev ednâ[1] dedikleri mertebe budur. Yâni kesreti vahdette, vahdeti kesrette gören kābe kavseyni ev ednâya varmış kâmil insandır."

*

Sabîha Hanımefendi:

– Herkesin derece-i istîdâdına göre mi söz söylemelidir?

– **"Kellimu'n-nâse alâ kaderi ukūlihim**[2] Evet, senin aklının erdiği yerden söyle denmiyor, nâsın aklının erdiği mertebeden söyle buyruluyor.

*

Sabîha Hanımefendi:

– İnsanın kıymetini belli eden söz değil midir?

– "İnsan, dilinin altında gizli olduğuna göre, bir kimsenin sözünden hâline intikāl etmek mümkündür. Fakat hayli zor bir keyfiyettir.

Ama konuşmasına hâcet kalmadan da, hâlinden o kimsenin mâhiyetini anlayan ulular vardır. Onlar, karşılarındakini söyletmeye lüzum

1- Necm sûresi, 9. âyet: "İki yay arası, yâhut daha da yakın."

2- Hadîs-i şerif.

görmeden ezel tabelâlarını okur ve anlarlar."

*

Sabîha Hanımefendi:

– Muhakkak ki aşkın ilk coşkunluk devresi, sükûn devresinden daha parlak daha câzip...

– "İyi ama, bir odunun sobada parlak alevleriyle çatır çatır yanması zevkli olmakla berâber, o halde kalacak olsa, matlûp hâsıl olmaz. Yâni oda ısınmaz. Halbuki gāye, onun kor olup, tam fayda temin etmesi idi.

İşte cünun yâni coşkunluk devresinde olan kimse de, cezbenin istîlâsı altında olduğu için etrâfına faydalı olamaz. Halbuki sen, yalnız kendin, kendi zevkin için değil, umûmun menfaati için olmalısın. Eğer yalnız kendini düşünecek olursan, bu takdirde nefsin için yaşamış olursun. Resûlullah Efendimiz: **İnsanın hayırlısı, halka faydası dokunandır,** buyuruyor.

Odunun çatırtısı güzel de, kor hâline gelmesi latif değil mi sanki?"

*

Münîre Hanımefendi:

– Hazret-i Süleyman: Nefsini kahretmek, tek başına koca bir memleketi fethetmekten daha müşküldür, buyuruyor. Nefsi ezmek için ne yapmalı bilmem ki...

– "Yapılacak şey, onu ezmeye çalışmaktır. Ama ezip de bir yere tıktıktan sonra da muhâfazası güçtür. Bu yüzden Cenâb-ı Hak: **Mekrimden emin olma!**[1] diyor.

İşte Hazret-i Pîr'in de; **Her nefes nefsini muhâsebeye çekmeyeni biz ricalden saymayız!** demesi bunun içindir.

Nefsi sindirmek, çâresiz ve dermansız bırakarak rûhuna ulaştırmak, ruhlaştırmak lâzımdır. Çünkü o mevcut oldukça yine bir fırsat bularak baş kaldırır. Halbuki nefisten eser kalmamalı ve öyle bir hâle gelmeli ki: **Ervâhünâ eşbâhünâ, eşbâhünâ ervâhünâ** yâni **rûhumuz cismimizdir, cismimiz rûhumuzdur,** sırrı zâhir olmalı.."

*

1- A'râf sûresi, 99. âyet: "Allâh'ın tuzağından (kurtulacaklarına) emin mi oldular? Ziyâna uğrayan topluluktan başkası, Allâh'ın tuzağından emin olmaz."

Aşkın kudret ve tasarrufundan bahsediliyordu:

"Her şey aşkın fermânına tâbidir, buyuruluyor. Mecnûn'un etrâfında arslanların kaplanların, yılanların toplanması, hayvan oldukları halde aşka hürmet etmeleri gibi...

Hattâ hürmet hâli, cansız dediğimiz cemâdatta da vardır. Meselâ ateş, Rifâî dervişini yakmaz. Zîra Hazret-i Pîr'in aşkı onda mevcut bulunmaktadır. Nasıl yaksın, nasıl hürmet etmesin ki aşk; Allâh'ın sıfatıdır!"

*

Melîha Hanımefendi:

– Derd-i Hakk'a tâlip ol dermâna erem dersen beytindeki derd-i Hakk'a herkes kolay kolay tâlip olamıyor...

Nazlı Hanımefendi:

– Buradaki derd-i Hak'tan maksat aşk değil midir?

– "Tabiî, aşktır. Onun için aşk yolundaki mihnetlere râzı olmak gerektir.

Râhatiyle istedim vaslını kahr etti bana
Derde düşüp ağlayınca güldü cânânım benim."

Semîha Hanım:

– Celâlimiz bizim nikābımızdır, onu keşfetmedikçe hiçbir göz dîdârımızın nurlarını görmeye lâyık olmaz, buyruluyor.

– "İşte aynı mânâya gelen bir hikmetli söz: Celâlden maksat nedir? Seni cemâle kavuşturacak olan nurdur."

Semîha Hanım:

– O cemâlin kudreti, güzelliği, tecellîsi, varlık yakıcı nûru... celâl, o cemâlin nikābı olmuş... onu keşfetmedikçe cemal görünmüyor!

– "Celâlden maksat, kudret, heybet, kahır ve azamet-i kibriyâdır."

Sabîha Hanımefendi:

– Celâl, uzaklaştırıcı bir tecellî değil midir?

– "Senin demek istediğin gazaptır. Burada celâlden maksat, cemâlin heybetidir. Maamâfih cemal tecellîsi ve lutf u ihsan sûretinde de celâl, yâni gazap olabilir. Şöyle ki: Bir gün adamın biri, Hazret-i Pîr'e kamçı ile vuruyordu. Kendileri de vuranın elini öpüyorlardı. Bu hâli gören bir kimse, Hazret-i Pîr'den işin hikmetini sordu. Buyurdular ki: Biz onun elini öperek ondan kaçıyoruz. O ise bizi kamçılayarak bizden uzaklaşıyor.

İşte iki türlü uzaklaşma, iki türlü itiş.

*

Sabîha Hanımefendi:

– *Aşka her şey hürmetkâr da neden nefis değil?*

– "Çünkü nefsin vazîfe ve istîdâdı, uzaklaşmak, kaçmaktır. Onun kābiliyeti çekmek değil, itmek, def eylemektir. Rûhunki ise câzibedir, yaklaşma ve çekmedir.

Fakat ruh da nefis de, vazîfe ve kābiliyetleri cihetinden haklıdır. Birinden müsbet, diğerinden ise menfî kuvvet zâhir olmuştur. Ancak bunlar birleştiği vakitte aşk nûru peydâ olur. Nasıl ki müsbet ve menfî ceryanlar birleşmedikçe elektrik şûlesi hâsıl olamazsa... yalnız müsbet ve yalnız menfîden o şûle hâsıl olmadığı gibi, nefis ile rûhun birlik üzre anlaşması olmadıkça da, o dediğin hürmet ve muhabbet duyguları uyanmaz."

*

İşinde, hareket ve sözünde sırf Allah için olabilmek mevzûunda, konuşulurken Mehmet Zeki Bey'in mâruz kaldığı bir vak'adan da bahis edildi. Şöyle ki, Zeki Bey, oğlu Muzaffer' i[1] *Galatasaray Lisesi'ne kaydettirirken, müdür, çocuğun birinci sınıfa alınması husûsunda çok ısrar etmiş. Mehmet Zeki Bey de, ikinci sınıfa girmek hak ve kābiliyetine sâhip olan çocuğun, fazla yorulmaması için, onu korumak maksadiyle birincide kalmasının istendiğini zannetmiş. Fakat sonradan gerçek sebebin idârî olduğu, yer bulunmadığı için ikinci sınıfa alınmadığı keyfiyeti ortaya çıkmış.*

– "Evet, Mehmet Bey hem hâdiseyi anlatıyor, hem de bir meslektaşa bu türlü muâmele edilir mi, bu olur mu diye hayret ediyordu. Olur, dedim. Niye olmasın? Herkeste hulûs bulunmaz ki... iyi şeyler dâimâ nâdirdir. Nerede o insâniyet, o Hak rızâsı için, menfaatsiz adım atış nerede?

Sana ve Hak yolunun tâliplerine gelince, bu dünyâyı Allâh'ın evi ve insanları da Allâh'ın ıyâli bilip ona göre hareket etmelisiniz, dedim."

*

Bu konuşmadan az sonra, vaktiyle hocalık etmiş bir kimsenin

1- Nazlı Hanımefendi'nin dâmâdı olan Mehmet Zeki Bey, İstanbul Kız Lisesi Müdürü ve Fransızca hocası idi. Oğlu Muzaffer ise, 1929 târihinde Galatasaray Lisesi'ne giren küçük bir çocuk idi. Liseyi bitirdikten sonra diş tabîbi oldu ve genç yaşında da vefat etti.

mâlî sıkıntıya düştüğünden, az ücretli bir işe, hattâ hademeliğe bile râzı olduğundan teessüfle bahsedildi.

– "Sebepsiz olmaz ki... Allah zâlim değildir. Onun için kimse hakkında: Vah, vah, yazık!. dememeli. Çünkü ona acımak, mahkemenin hâkimi bunun hakkında âdilâne karar vermemiş demek gibi olur.

Biz, bu dünya mahkemelerinde verilen kararlara bile boyun eğdiğimiz halde, Hakk'ın hükümlerine ne diye îtiraz etmeli? Allah herkese lâyığını verir. Sen o muhtâca, elinden geldiği kadar yardım et, lâkin vah vah... bu neden böyle olmuş? deme.

Çekilen sıkıntılar, ekseriyâ şükürsüzlük netîcesidir. Hakkıyle şükür edemesek bile, hiç olmazsa yolunda bulunalım."

*

– "Bâyezîd-i Bistâmî sormuş: **Yâ Rabbî sana nasıl kavuşayım?** demiş. **Nefsini yolda bırak, ilerle gel!** buyurulmuş."

*

Eski harflerin kalkmasiyle, memleketin hemen her tarafında açılan Latin harfleri kursları, İstanbul'da da, münevvere ve halka olmak üzere birçok yerlerde faâliyete geçmiş bulunuyordu. İlk kurslara mektep muallimleri devam ediyor, sonra onlar başka kurslara hoca tâyin olunuyorlardı. Bir muallim olarak Hocamız Ken'an Rifâî de bu kurslara tâbi olmuştur:

– "Talebelik âlemi başka âlem! Büyük adamlar bile azıcık fırsat bulunca hemen talebelik zamanlarındaki çocukluklarını ortaya vuruyorlar. Fırsat bulunca, hemen gürültüye, alaya başlıyorlar. Ben bu hâli, nefsin zikirden, riyâzattan korkarak saklanıp bir fırsat bulunca kuyruğunu sallamasına benzettim.

Bu kurslara devam edenler, müdür, muallim ve münevver kimselerdi. Fakat ne de olsa talebe idiler işte. Biraz ciddiyet bozuldu mu, işler de bozuluyor, şaka, alay başlıyordu. Hattâ biz bile, kürsüdeki hocayı azıcık gevşek görünce, Muharrir Necip Bey'le konuşup gülüşmeye başladık. Fakat sıra muallim olmaya gelince, sınıfın âsâyişini ziyâdece bozan bir hanıma ihtâra mecbur olmuştum."

*

– Bu sabah, nefsin terbiye görüp zikir ve riyâzat darbeleri altında

sinmesinden, fakat bir fırsat bulunca da derhal başını kaldırmasından bahsetmiş, misal olarak da mektep talebelerini ele almıştınız:

– "Evet ama bu arada nefsin de kuvvet veya zâfiyet derecelerini göz önünde bulundurmak lâzım gelir. Şüphe yok ki mektep çağına henüz yetişmiş gençlerin, zindelikle, kuvvet ve istekle şakalaşmaları, gülüp söylemeleri, bunlardan daha olgun çağa gelmiş olanların latîfeleri ve eğlenceleri ile bir değildir. Daha yaşlı olanlar ise dermandan düşmüş, hareket ve cevvalliklerini kaybetmiş olduklarından, kendilerinde hâlâ, çocukluk ve gençlik istekleri mevcut olmakla berâber, bunu izhar edecek kuvvet ve zindeliği bulamazlar.

Kezâ, nefis de bir sohbet, mücâhede ve riyâzat ile böyle dermansız ve takatsiz kalmakla, kötülüğe karşı olan meyil ve arzûsunu meydana koyamaz. Ancak rûha ve rûhânî kuvvetlere tam bir teslîmiyetle teslim olur da kendi de ruh kesilirse, işte o zaman adı nefislikten kurtulup ruh olur."

*

Sâmiha Hanım:

– Efendimiz'in Hz. Ali'ye şöyle bir hitapları var...

– "Buyururlar ki... **Allâh'a giden yol, mahlûkātın nefesleri kadar çoktur. Fakat sen yâ Ali, insân-ı âkılin gölgesinde olmaya bak.** Maamâfih bu kelâm, Resûlullah varken Hz. Ali'nin başkasını araması için söylenmemiştir. Ancak geleceklere ders olması için, onları uyandırmak için buyrulmuştur."

*

Hazret-i Ali'den bahsedilmesi üzerine bâzı sözleri hatıra geldi. Bâhusus: Her şey Hakk'ın kudret eli altındadır. Rızk kazanmak, sâdece gayret ve çalışmakla olsaydı, atmacalar serçe kurşuna yem bırakmazlardı, demiş olduğu konuşuldu:

– "Bu sözden maksat, ihsânı Allah'tan bilip, kazancı, sebep ve âletten bilmemektir. Her şeyi Hak'tan bildikten sonra çalış çalışabildiğin kadar. Mukadder olan her ne ise onun elde edileceğini bilerek çalışmak lâzımdır.

Neye beyhûde emekler neye bu sa'y u emel
Gelir elbet başına her ne ise hükm-i ezel

Mesnevî-i Şerif hikâyesidir: Adamın biri, devesine bir çuval un yüklemiş. Fakat denk gelmesi için devenin bir tarafına da kum koymuş

arkadan da yalın ayak başı kabak biri geliyormuş. Deveciye: Efendi, bu devenin üstünde ne var? diye sormuş. Deveci: Bir tarafında un, öteki tarafında kum var! demiş. Pejmurde kıyâfetli adam: Unu anladık, fakat kum ne olacak? diye tekrar sorunca: Deveci denk gelmesi için... cevâbını vermiş. Bu karşılığa hayret eden adam: Onun yarısını bir çuvala yarısını da ötekine koysaydın olmaz mıydı? diye sormuş. Bu tavsiyeye hayran olan deveci: Kuzum bu akılla sen nesin? Elbet varlık dirlik sâhibi büyük bir adamsın... deyince yolcu cevâben: Yanıldın, pek fakir bir adamım, kapı kapı dolaşır dilenirim... demiş. Deveci hayretle: Bu akılla dileniyorsun? Öyle ise çekil yanımdan... uğursuzluğun bana da dokunmasın uzak ol benden! demiş.

Kazancın, yalnız akıl ve ilimle olmadığına bu hikâye güzel bir misaldir. Evet, kazanç, yalnız akıl işi olsaydı, bu adamın hiç değilse, o akılsız deveci kadar bir varlığı olması îcap ederdi."

*

Sâmiha Hanım:

– Bir Mesnevî beytinde: Parlak ve cilâlı bir aynanın üzerine tekrar cilâ sürmek câhillik olur, buyuruluyor. Bunun gibi, mücâhede ve riyâzat da bir mertebeye kadar lâzım geliyor. Ondan sonra ise, bu mücâhede ve riyâzatlar da bir nevi hicap oluyor değil mi?

– "**Rabbine tap, ta yakîn gelinceye kadar**[1]. Yâni, güneş doğunca idâre kandilini söndür. O vakte kadar olan ibâdet, ubûdiyettir. Yakîn geldikten sonraki ibâdet ise ubûdettir.

Ubûdiyet kulluk; ubûdet ise aşk ve şevk demektir.

Fîsebîlillah, Hak yolunda verilip harcanan her şey ibâdettir. Yakîn hâsıl oluncaya kadar yapılan ibâdet, vazîfe duygusuyla, yakînden sonra ise aşk ve şevk ile yapılır. Bir çocuğun ilk mektebe gitmesi ile üniversiteye gitmesi arasındaki fark gibi... birincisi, korku veya teşvikten dolayıdır. Fakat yüksek mektebe gidiş yakîn hasıl olmuş bulunduğu içindir. Çünkü artık ilim ve kemal sâhibi olmanın lüzûmuna inanmış, çocukluğunda olduğu gibi korku veya ümîdin teşvîkine lüzum kalmamıştır."

*

Sâmiha Hanım:

– Biz cihâna belî dâvâsını isbattan ötürü gelmişiz, buyruluyor.

1- Hicr sûresi, 99. âyet: "Va'büd Rabbeke hattâ ye'tiyeke'l-yakîn."

Fakat her belî, belî diyenin istîdâdına göre değil midir?[1]

– "Evet, o dâvâyı isbat etmek için geldik. Çünkü belî, ezel âleminde iken bir dâvâ, nazarî bir kaziye idi. İşte o nazarî olan dâvâyı bu dünyâya isbâta geldik. Ama bu isbat keyfiyeti için de iki şâhit lâzımdır ki, onlar da ilim ve ameldir."

Semîha Hanım:

– Şeytan da diyor ki: Ben yârimi küfrân-ı nîmette bulmuşum. Bu sâyede mahbûbumu müşâhede etmişim. Çünkü ben de ilâhî esmâdan bir ismin mazharıyım. Şeytan da ezelde belî demişti değil mi Efendim?

– "Şüphesiz o da belî dedi. Fakat şeytanınki nefsânî ve şeytânî bir belîdir.

Ruhların gittikleri yol, kendi sırât-ı müstakimleridir. O sırât-ı müstakîmin nihâyetinde mazhar oldukları isim ve sıfat her ne ise ona vâsıl olurlar. Şeytan da Mudil ismine mazhardır.

Şunu da bilmek lâzımdır ki bu tezat, taayyün bâbındadır. Yoksa hakîkat zâhir olunca Firavun'la Mûsâ dâvâsı kalmaz."

Semîha Hanım:

– İnsanları Hakk'a götüren yollar, yaratılmışların nefesleri miktarıncadır. Fakat sen bunlardan bir kâmilin kalbini intihap et tavsiyesi, kâmilden gayrısında olan tecellînin zat tecellîsi olmayıp sıfat ve esmâ tecellîsi olduğundan mıdır?

– "Evet en kısa, en kestirme yol bu yoldur. Çünkü her şey kâmilin kalbinden Allâh'a varır. Her şey, her şey Hakk'a vuslatı onunla, onun kalbine girmekle bulur. Nebat da, hayvan da, insan da hep aynı yoldan Hakk'a kavuşur."

*

– "Demin Semîha'ya onu söylüyordum. İnsan, riyâzat ve mücâhede külüngü ile hicaplarını kazıyor, kaldırıyor, altından mâ-i maîn çıkarıyor. Yâni kendinde olan emânetten haberdar oluyor. O emânetten haberdar olmayan kimsenin hâli ise, ata binip de atım nerededir, diye arayan kimsenin hâline benzer. **Ben taşrada arar idim. / Ol can içinde cân imiş** sırrı, işte o emânetten haberdar olmaktır.

Biliyorsunuz ki Beytullah'ta her taraf kıbledir. Yâni Beytullâh'ın içinde ne tarafa yüzünüzü döndürürseniz, her yandan kıbleye teveccüh

1- Cenâb-ı Hak ruhları dünyâya göndermeden evvel, onlara, ben sizin Rabbiniz miyim? diye sorduğu zaman her biri, istîdat ve görüşüne dayanarak: Belî, yâni Rabbimsin, dedi. Ama Hakk'ın hangi ismini gördüyse, dünyâda da ona inandı ve bu inandığı ismin peşinde yürüdü. Bu sebeple Allâh'ın Hâdî ismine belî diyen hidâyet yoluna gitti. Mudil ismini gören dalâlette kaldı.

etmiş olursunuz. Bu arada Beytullâh'ı ortadan kaldıracak olursanız herkesin birbirine teveccüh etmiş olduğu görülür."

*

Meclisten birinin gelişi güzel bir söz söylemesi üzerine:

– "Söylediğiniz sözün nigâhbânı, gözcüsü olunuz ve düşünmeyerek söz söylemeyiniz!"

*

Adam kötülemek ve çekiştirmekten bahsediliyordu.

Münîre Hanımefendi:

– Ah Efendiciğim, yapıyoruz işte. Meselâ etekler için söylüyordum. O kadar kısa giyiyorlar ki, rahat oturamıyorlar. İki üç parmak daha uzun olsa, diyorum.

– "Nene lâzım senin... söyleme! Bak ki mahşer gününde kendi eteğin kısa olmasın, avret yerin açık olmasın, ona bak!"

*

Semîha Hanım:

– Azrâil'den korkarak Hazret-i Süleyman'a ilticâ eden adam, dervişlikten kaçanlara benzetilmiş. Dervişlikten kaçanlar da asıllarından, yâni kendilerinden kaçıyorlar değil mi?[1]

– "Şüphesiz, asıllarından kaçmaya çalışıyorlar demektir. Azrâil'den kaçan adam, hem de kazâ ve kaderden kaçmak istiyor. Halbuki herkesin kazâ ve kaderi kendisiyle beraber yoğrulmuştur. Ondan kaçmak nasıl mümkün olur?"

Nazlı Hanımefendi:

– Dönüp dolaşıp gideceği yer yine orası... istediği kadar kaçsın.

– "Fakat gitmekten gitmeye de fark var. Bir zor ile gidiş olur bir de bilerek ve isteyerek gidiş olur."

*

1- Bu bir Mesnevî hikâyesidir. Adamın biri, Azrâil'i karşısında görür ve pek ziyâde korkarak Hz. Süleyman'dan, rüzgâra emredip kendisini Hindistan'a götürmesini ister. Ricâsı kabul edilip istediği yere vâsıl olur. O zaman Hz. Süleyman Azrâil'e sorar: Bu adamı niçin korkuttun? Azrâil de: Yâ Süleyman onu korkutmak için yüzüne bakmadım. Hayretimden baktım. Çünkü Cenâb-ı Hak: Filan kulumun canını Hindistan'da al, diye emretmişti. Onu burada görünce şaşırıp kaldım. Ama beni görmekle içine öyle bir korku geldi ki, kendi isteğiyle canını alacağım yere gitti, der.

Gramofonda Tanbûrî Cemil'in bir oyun havası çalınıyordu. Behîce Hanımefendi, Cemil'in oyun havası bile güzel, dedi.

– "Aşk ile olan her şey öyledir. Görmüyor musun?

Bir kez Allah dise aşk ile lisan
Dökülür cümle günâh misl-i hazan.."

*

Sâmiha Hanım:

– Muhâsebe-i nefs etmek, Hakk'ın boyası ile boyanmak değil midir?

"-Muhâsebe-i nefs etmek demek, nefsin veya rûhun îcâbâtına ne nisbette meyil hâsıl olduğunu muhâsebe etmek demektir."

-Her kârında Hak'la olan bir kimsenin muhâsebeye vakti olur mu?

"O vakit muhâsebeye hâcet kalmaz ki... Biz muhâsebe-i nefsi Hak'la olmayanlar hakkında söylüyoruz. Muhâsebe-i nefs, nefsin veya rûhun îcâbâtına olan meylin muvâzenesidir. Tabiî rûha ve rûhânî âleme ne nisbette meyil edilirse o nisbette ilâhîliğe yaklaşılmış olur. Meyil ve incizâbın muvâzenesi, nefs ölünceye kadar devam eder. Nefs öldü mü, o zaman nefis de rûh olur. Ölmek, ister irâdî olsun, ister zarûrî olsun, her ikisi hakkında da böyledir.."

*

Münîre Hanımefendi:

– Ah Efendim, kaç defa: İmtihan kaldıracak hâlim yok, lutuf ile muâmele niyaz ederim, diye yalvarmıştım.

– "(Bir lahza sükûttan sonra) İki kere iki kaç eder?"

– Dört Efendim!

– "Bunu yarın da sorsam yine böyle cevap verir misin? Bu mâlûm hakîkati şaşırır da, beş veya altı der misin? Mâdemki bundan korkmuyor ve tereddütsüz cevap veriyor, dört buçuk veya beş demiyorsun. O halde hesâba çekilmekten, imtihandan niçin korkuyorsun? Mâdemki Allah demişsin... imtihan demek budur işte.

Rabbin kimdir, dedikleri vakit, Allah olduğunda şüphen olur mu? İş ki, iki kere ikinin dört olduğunu bildiğin gibi, nerede, nasıl ve ne zaman olursa olsun, Rabbin kimdir, dedikleri vakit: Allah'tır! diyebilesin ve Allah'a lâyık şeyler ne ise onları bilip, şeytânî olanları da reddedebilesin.

Mâdemki iki kere iki dört eder, demekten korkmuyor ve hangi şartlar içinde olursa olsun, sorulduğu vakit cevap verebiliyorsun. İmtihanda da mesele aynıdır. O halde iş, senin kendinde kalıyor. Çünkü sana Hak yolu da şeytan yolu da gösterilmiş ve şeytana uymanın acı netîceleri bildirilmiş. Öyle ise sana düşen, nefsine uymamak, irâdeni iyiye kullanıp vazîfe ve mes'ûliyetlerini idrak etmektir. İşte senin elinde olan, bu muvâzeneyi kurabilmektir."

*

Sabîha Hanımefendi:

– İmtihanın kolay olduğunu söylüyorsunuz. Fakat yalnız, Rabbim Allah'tır, demekle iş bitiyor mu?

– "Tafsîlâtını söyledik. Allah demek, şeytandan baş çevirip Allâh'a giden yolu ihtiyar etmektir, dedik."

– Ama Allah lutfederse..

– "Allah hiçbir vakit seni fenâya ve fenâlığa sevketmez. Meselâ bugün sınıfta bir çocuğa bağırdım. Çocuk, benim bağırmam ve tekdîrim üzerine korkarak, istediğim vaziyeti aldı. Fakat tekdir üzerine vaziyetini düzelttiği için de acıdım ve üzüldüm. Böyle azarlanmak ve korkutulmak yüzünden istediği şeyi yapamayan kimseye acırım. İsterim ki, o yapmakta olduğu hareketin fenâlığını idrak etsin de kendiliğinden vazgeçsin, yapmasın. Ben böyle acırken, ya Allah nasıl olur da kullarını korkutmak ister?

Evet, o çocuğu tekdir etmem, nizâmı korumak içindi. Çünkü kendi hâline bıraktığım takdirde sınıfı alt üst edecekti. Ben talebelerimi azarlamaktan zevk duymam ki... temennî ederim, kendiliklerinden rahat dursunlar...

Meselâ sınıfta hem terbiyeli hem çalışkan bir çocuk vardır. Eğer çocuğun Türkçe dersinde Latince veya bir başka dersle meşgul olduğunu görsem, onu diğerleri gibi paylamam ve cezâlandırmam. Çünkü bu ayrı meşgûliyetten, Türkçe dersine bir zarar gelmeyeceğini, nasıl olsa işin içinden çıkacağını bilirim. Kābiliyetini bildiğim için sever, îtimat eder, bu yüzden de göz yumarım.

İşte bu misal: **Allah bir kulu sevdi mi günâhı ona zarar vermez,** kavl-i şerîfine canlı bir nümûnedir. Türkçe dersinde başka bir işle meşgul olmak zayıf bir talebeye zarar verirse de o, bence matlup olan seviyeyi bulmuş, lâzım gelen bilgiyi kazanmış olduğundan varsın istediği şeyle meşgul olsun. Onun zenbi yâni, günâhı başkalarının hasenâtıyle iyilikleriyle berâberdir. Demek ki Hak sevgililerinin günâhı da kendile-

rine zarar vermez.

Bir gün bu çocuğu derse kaldırmışım. Arkadaşlarından biri, dersini hazırlamadığını îmâ ederek bıyık altından gülüyordu. Ne gülüyorsun a çocuk? O ne yapar yapar işin içinden çıkar, sen kendi başını düşün... diyesim geldi.

Gerçekten de öyle oldu. Mükemmel cevap verdi. Fakat sıra, alay eden arkadaşına gelince, hiçbir şey bilmedi.

İnsanın da imtihan için çağrıldığı vakit hazır olması ve o çocuk gibi işin içinden kolaylıkla sıyrılması, hele kendini de hocasını da, müfettişe ve mümeyyize karşı mahçup etmemesi ne güzeldir.

Bu çalışkan talebeyi ara sıra başka şeyler ile meşgul görürsem: Farketmiyorum zannetme ha! derim. Bu ihtar da ötekilere örnek olmasın, o yapıyor biz de yapalım! demesinler... diyedir.

Fino köpeği ile eşeğin hikâyesini bilirsiniz. Adamcağızın birinin bir fino köpeği ile bir de merkebi varmış. Efendinin bahçede oturduğu bir gün, köpek sâhibinin kucağına çıkmış, cilveler yapmış. Efendi de onu okşayıp sevmiş. Bu hâli gören eşek, köpekten özenerek, gelip iki ayağını efendinin omuzlarına dayamış. Tabiî efendi de hem korku hem de hiddetten, bir sopa bulup eşeği ahıra kovalamış."

Mecliste: Ne yapsın, o da sevilmek istemiş... tarzında sözler söylendi.

– "Sevilsin ama... finonun sevildiği gibi değil... haddini bilmeyenin haddini ne çâre ki sopa ile bildirirler."

*

Âilece oturuluyordu.

– "Söylesene Nebiye![1]"

Nebiye Hanım:

– Allah... işte her ne ise odur!

– "Her ne ise odur! Ne güzel bir söz. Çünkü şerîki ve nazîri yoktur."

*

Az evvel, Ken'an Rifâî'nin eşsiz sesinden Tebâreke sûre-i şerîfesini dinlemiştik[2]. Sanki meclisin üstüne hazdan ve istiğraktan bir örtü çe-

---

1- Nebiye Hanım, Hazret-i Ethem'in büyük kızıdır. Yaşlı, hasta ve saf bir hanım. Dâimâ Ken'an Rifâî'nin himâyesini görmüş, kolu kanadı altında yaşamış ve azîz bir hâtıra, bir emânet olarak tâziz edilmiştir.

2- Bizim dünyâda olmadığımız târihten beri Hocamızın her cuma gecesi Tebâreke oku-

kilmişti. Böyle rûhânî demleri karârında tutmak, vazîfeleri cümlesinden olan Münîre Hanımefendi, ferâset ve dirâyetinden beklenen bir atiklikle hemen konuşmaya başladı:

– Ah Efendiciğim, onu düşünüyorum. Kalp, sanevber şeklinde bir et parçası... fakat içinde ne geniş âlemler var. Akıl almıyor ki...

– "Hakk'ın kudretine karşı aklın ne ehemmiyeti var? Akıl neyi düşünürse o mahlûktur. Binâenaleyh yalnız mahlûku tasavvur edebilir. Yâni yaratılmış olan, yaratanı nasıl idrak edebilir, nasıl o azameti kavrayabilir?"

– Efendim... şu sadâdaki tesir, Allâh'ın sese verdiği bu kudret kâfi... bunu bile aklımız ile halledemiyoruz.

– "Ses, dağınık olan duyguları bir noktada topluyor ve türlü düşünceleri ve hisleri terkettirip birliğe sebep oluyor. Bütün havâî olan taallukat terkedilip de nefsânî olan bütün delikler tıkanınca da ruh Allah'la berâber oluyor. Çünkü o vakit şu ve bu kalmıyor. Her vakit bu hal muhâfaza edilebilse ne iyi... fakat olmuyor ki işte.."

*

Rifat Bey'den[1] *bahsediliyordu.*

– "Ne temiz bir adamdır. Bu akşam yine gelmişti. Hiç edebini bozmaz. Vazîfesini unutmaz. Bu kadar uzaklarda dolaşır, yine o saffetine, râbıtasına halel getirmez."

Server Beyefendi:

– Evet Babacığım, bunlar işte birkaç tâne... dâimâ burada bulunanlar, size yakın olanlar için gaflette bulunmamak bir derece daha kolay olabilir. Fakat uzakta olanlar için bu daha müşkül!

– "Aman Ağabey, pîş-i menî der Yemenî; der Yemenî pîş-i menî... Buradadır, yanımda olduğu halde uzaktadır, Yemen'dedir, burada imiş gibi yakındadır. Şüphesiz yakında olmanın tesirleri büyüktür. Fakat iş uzaklık ve yakınlıkta değildir, kalp râbıta ve yakınlığındadır."

*

Sâmiha Hanım:

– Âşıka dediler ki: Çok şehirler gezdin, hangisi daha güzeldir, de-

---

duğunu bilmekteyiz. Sesinin yakıcı ve benzerini görmediğimiz güzelliğinin ise dinlediğimiz bütün sesler arasında bir eşine rastlamadığımız kadar hârikulâde olduğunu söylemenin her şeye rağmen ifâdesiz olduğunu da bilmemiz lâzımdır.

1- Ken'an Rifâî'nin müritlerinden, ticâretle iştigāl eden bir zat.

di ki: O şehir ki yâr oradadır.

"Evet (bir an sükût) ben olsam o âşıka derim ki onun olmadığı şehir var mı?"

*

Sâmiha Hanım:

– Bir Mesnevî beytinde: Ben sedâmı ziyâde eden dağlara söz söylemek isterim, buyruluyor.

– "Öyle değil mi ya? Söyle, söyle, karşındaki anlamasın, istifâde etmesin, öğrenmesin, beyhûde yere ses kulaklarından dökülsün ne işe yarar? Elbet sözü anlayana ve istifâde edene söylemek gerek.

Bunun gibi, meselâ sen uygunsuz bir halde bulunuyorsun, ben de sana: Yapma bunu, diyorum. Fakat dinlemiyor yine yapıyorsun. Bir daha, bir daha söylüyorum ve nihâyet bıkıyor ve söylemekten vazgeçiyorum.

Gerek ahlâkî gerek mânevî ve rûhî sâhalarda insan, söylediğinin tesîrini görmek ister, Allah da işte bunun için hitâbı kâmil insan'a yapıyor. Bak diyor, bak! Ben neler yarattım. Tekrar tekrar bak. Îtiraz edecek bir şey bulabilir misin? -Çünkü îtiraz aklın îcâbıdır- kâinatta san'atımı, kudretimi gör!

Yine bir âyette buyruluyor ki: **Benim yarattığım şeyde tefâvüt göremezsin**[1]. Âyetin zâhirî mânâsı bu. Fakat her âyette nice âlemler vardır. Yâni, şerif olsun, denî olsun, câhil olsun, âlim olsun, kâfir, mü'min, âlî olsun, tâlî olsun, her zerrede, mevcûdâtın her zerresinde Cenâb-ı Hak cüz'î veya küllî esmâsiyle tecellî etmiştir. Bu ne büyük bir söz, ne büyük bir kāide, bir edebe dâvet ve ne büyük bir tevhîd, bir lâ ilâhe illallah'tır.

Bütün mevcûdat, kâfir, mü'min, süflî, âlî, hiçbir zerre yoktur ki, Cenâb-ı Hak ona cüz'î veya küllî esmâsiyle tecellî etmesin. Her bir mahlûk, her bir zerre, her isim sâhibi kendi isminin aslını dâvet ediyor, celbediyor ve kendisi de o ismin câzibesine tutuluyor ve bu onun için bir sırât-ı müstakîm oluyor.

Mâdemki her mahlûk Rabb'ına, kendi terbiye edicisine âyân-ı sâbitesine müncezip oluyor, o halde peygamberlerin, mürşitlerin dâvetine ne lüzum var? derseniz, o dâvetten maksat, Mudil isminden Hâdî ismine dâvettir, yâni şerden hayra çağırmaktır. Bilcümle isimler, bilcümle merbuplar, ancak bütün isim ve sıfatları kendinde toplamış olan Allah isminde, bu bir tek merkezde toplanır. Her mahlûkun, her zerre-

1- Mülk sûresi, 3. âyet.

nin Rabb'ına müncezip olması, onun sırât-ı müstakîmidir. Fakat en doğru sırat, en doğru yol **ihdina's-sırâta'l-müstakîm**[1] deki mazhar-ı Muhammedî olan sırât-ı müstakîm, yâni tevhîddir.

Dünyâda abes hiçbir şey yoktur. Belki görünüş abesmiş hissini verir. Meselâ dere kenarında bez yıkayan kadın çamaşırı evvelâ tokmaklıyor, sonra çalılara serip kurutuyor. Daha sonra katlayıp istif ediyor. Bu vuruş, ıslatış ve kurutuş hareketleri birbirinden ne kadar ayrı birbirine ne kadar zıt; fakat maksat bir: O da çamaşırı temizlemek. Netîcede de dilberin vücûduna lâyık kılmak.

Hâsılı kelâm, dünyâda abes bir şey yoktur. Bütün o gördüğün zıtlıklar hep aynı gāyeye hizmet etmektedir. Onun için işte Cenâb-ı Hak: **Bak, hilkatimde abes bir şey görebilir misin**[2] diye nasıl sormasın?

Hulâsa, en küçük zerrelere kadar mahlûkatta esmâsiyle tecellî eden Allah'tır. İnsanın da kâh riyâzat, kâh mücâhedat, kâh lutuf, kâh celâl ile muâmele görmesi, hep içinin temizlenmesi, tezkiye ve tasfiyesi içindir, ki Allâh'a lâyık olabilsin. İş, bu birliğe varıp lâ ilâhe illallah pasaportunu elde edebilmekte. Onu ele almadan da Hakk'ın haremgâhına nasıl geçebilirsin? Şu halde insana edepten başka ne düşer? Fakat **kellim kellim lâ yenfa'..**[3]

Değirmenciye buğday götürmezlerse, yâni buğdayı öğüttüren olmazsa, değirmenci suyu tekrar dereye çevirir. Ona niçin su akmıyor? derlerse, un öğüttürücü kimse gelmedi ben de suyu aslına sevkettim, der. Benim de bu söylediklerimi dinleyecek ve alacak kābiliyetler olmazsa, kalpten ve ruhtan gelen bu kelâmı geri çevirip aslına gönderirim. Arada kim kaybeder? Benim nehrim akıp gidiyor. Dinleyen olursa tekrar bu tarafa çeviririm, istifâde eden etsin. Bakınız sohbet ne büyük şeydir. Şimdiye kadar geçen bunca sözlerden sarfınazar edin, yalnız şimdi alınan, yüz sene ibâdetten üsttür. Fakat alınanı söylüyorum. Taşların üzerinden akıp gideni değil..."

*

Sâmiha Hanım:

– Bir Mesnevî beytinin mânâsında şöyle buyuruluyor: Melek-i mukarreb levh-i mahfuzdan gayb âlemini nasıl çekip alırsa, bu enfüs âleminde olan akıl dahi, her sabah, her günün dersini ve ilmini levh-i

---

1- Fâtiha sûresi, 6. âyet: "Bizi doğru yola ulaştır!"

2- Mülk sûresi, 3. âyet.

3- Söyle söyle faydası yok!

mahfuzdan çekip alır.

– "Melek-i mukarreb, bu âlemi tasarruf etmeye, evirip çevirmeye memur olan meleklerdir ki, bunlar da Mikâil, İsrâfil, Cebrâil ve Azrâil'dir. İşte nasıl bunlar levh-i mahfuzdan her günün emirlerini alıyorlarsa, akıl da öyledir. **Kâinatta ne varsa nefsinizde, kendinizdedir.**[1] Onun için âlem-i ervâhı rûhunda, âlem-i ceberûtu aklında, âlem-i lâhûtu da sırrında görmen lâzımdır. Bu âlemleri başka yerlerde aramaya kalkışan kimseler, ata binip de: Atım nerededir yâ hu, kim aldı atımı, diye gāfil ve başı boş gezen kimselere benzerler.

Tenin diriliği neyledir; canladır. Canın diriliği neyledir, cânanladır.[2] Demek ki bunların hepsi sende mevcut. O sana şah damarından daha yakındır.[3]

Ama onu, zuhûrunun kesretinden ve yakınlığının şiddetinden göremiyorsun. Sorarım sana, beni ne ile görmektesin? Nur ile değil mi? Ya günün ya ayın ya da bir çerâğın nûriyle görüyorsun. Eğer karanlık olsa göremezsin. O halde mevcut olan bu nûru bana göster! Seninle, her bir uzvun ve her bir zerrenle olduğu halde, onu yakınlığının şiddetinden dolayı göremiyor ve: Şu nurdur! diye tefrik edemiyorsun. Beni onunla gördüğün halde, ruh ve candan her şeyle mukayyet olduğu halde, şuradadır diyemiyorsun.

Karşısında mürşidi varken, kâmil insanı nerde bulalım, diye sual edenler vardır. Bu, atım nerededir, yâhut güneş nerededir? demek gibi değil midir?

*

Behîre Hanım[4] Bebek'deki komşuların hastalık ve sâir sebepler yüzünden eski eğlence âlemlerine devam edemediklerini söyledi:

– "İşte onların da zevk ve safâlarına bir hâil giriverdi. Hiç o cümbüş o eğlence devam eder mi? Dünyânın hiçbir zevkinde karar ve hiçbir yerinde rahat yoktur. Ancak Hakk'ın halvetgâhından başka... Allah'la olmadıktan sonra, hayat ne kadar âlâyişli de olsa hiçtir. Şunu bilmeli ki dünya zevklerinin netîcesi dâimâ hüsrandır.

1- Zâriyat sûresi, 21. âyet: "Ve fî enfüsiküm efelâ tübsirûn."

2- Hadîd sûresi, 4. âyet: "Ve hüve maaküm eynemâ küntüm: Nerede olursanız olunuz. O, sizinle-berâberdir."

3- Kāf sûresi, 16. âyet: "Ve nahnü akrebü ileyhi min habli'l-verîd:Biz ona şah damarından daha yakınız."

4- Nazlı Hanımefendi'nin büyük kızı, Mehmet Zeki Bey'in zevcesi, diş tabîbi Muzaffer Bey'in annesi. Bütün hayâtını hastalara, dertlilere, yoksullara ve gariplere nezretmiş büyük kadın.

Halbuki gönlünü Hakk'a bağlamış ve insanlığa hizmeti gāye bilmiş kimseler için zevk de safâ da bitip tükenmez. Hattâ çileler ve ıztıraplar dahi onların zevk ve şevklerine engel olamaz. Melek Hanım'ı[1] görmüyor musun? Evlâdı bir tarafta ölüyor. O, Allah büyüklerime ömür versin, diyor.

Muhlise'den ne umarsın? Çocuğu öldüğü vakit, kendisini tesellîye gelenlere o tesellî veriyordu.

Halbuki bir mânevî bağı ve mâneviyatla ilişiği olmayan Doktor (...) Bey'in zevcesi, çocuğu ölünce: Dünya benim için bitti! diyordu. Halbuki a kadıncağız, sen dünyâya evlâdın için gelmedin ki onu kaybedince dünya bitmiş olsun. Aklın varsa kendini kurtarmaya bak, ona çalış... Ölüme müteessir olmamak kābil değil. Fakat bir haddi var. Dünyâya gelmekten maksat aslını bulmaktır. Bunu bilirsen o vakit dünya sana zindan olmaz, seyran olur."

*

Hazret-i Muhammed hakkında yazılmış bir kitap okuyorduk. Burada, Efendimiz'in Hirâ Dağı'ndaki îtikâfı, Cebrâil'in ilk defâ görünüşü ve Resûlallâh'ın mübârek vücûdunu titremeler alışı ve Hazret-i Hatîce'nin nezdine avdetinde: Beni örtünüz, beni örtünüz! buyurmaları anlatılıyordu.

Bu sırada, aydınlığında kitabı okuduğumuz mumun içinden ânî olarak, kendi şûlesinin dört misli bir ziyâ yükseldi. Fitil iki parça olmuştu. İçimizden biri, mumu değiştirmek için gidip bir başka mum getirdi ve: Efendim, mum ikiye ayrıldı dedi. Hocamız:

– "Bırakın bırakın, nasıl olmasın!" *diyerek içini çekti.*

*

Bir kimseden bahsederken, söylemiş olduğu sözlere yarı alay tarzında gülüştük. Hocamız eliyle sükût işâreti yaparak:

– "Bir gün Hazret-i Ayşe pencereden bakıyordu. Efendimiz'e: Bakın yâ Resûlallah, uzun boylu bir adam geçiyor, dedi. Efendimiz Hazret-i Ayşe'yi susturdular ve: **Gıybet ettin yâ Ayşe, insan kanı içtin... parmağını sok da istifrâğ et!** buyurdular. Hazret-i Ayşe parmağını ağzına soktu ve istifrâğ edince boğazından kan geldi.

Gıybet, zem ve istihfaf, bâhusus dervişlik yolunda bulunduğunu iddiâ eden kimselere yakışacak hal değildir. Ama yapılıyor. Hepiniz

1- Çok yaşlı, îmânına ve insanlığına doyum olmayan müstesnâ bir kardeşimiz.

böylesiniz."

Münîre Hanımefendi:

– Bunlar huzûrunuzda söylenecek sözler değil ama yine söylüyoruz.

– "Her yer Efendi'nin huzûrudur."

– *"Efendim, siz af buyurun!*

– "Siz kendi kendinizi affedin böyle şeylerden. Kendi hatâmız başımızdan aşmış. Bir de âlemin kanını içmeyelim.

Dikkat ediniz... herhangi bir yerde konuştuğunuz lâfları şöyle bir tartınız, mutlakā yüzde sekseni dedikodu, yirmisi gıybettir. Allah için konuştuğunuz ise, ya yüzde sıfır ya da yarımdır. Lâf söylemeyi bilmiyorsanız susmayı da mı bilmiyorsunuz. Onun için Resûlullah Efendimiz: **Ya hayır söyle ya sus,** buyuruyor."

*

Şevk, cezbe ve muhabbetten konuşuluyordu.

– "Zâtın biri, Allâh'ım, demiş. Senin olduğun yerde ateş ve cehennem yoktur. Senin olmadığın yeri göster ki cehennemin orada olduğunu bileyim. Elcevap: Gafletin!"

Sabîha Hanımefendi:

– Olsa zerrece aşk odu yakar cümle varlığını... buyuruluyor. Bu aşk ateşi ne kudretli ki zerresi bütün bir varlığı yakıyor. Varlık da az şey mi? Onu yakmak için ne kadar kuvvet lâzım...

– "Gönlünde duyduğun o bir anlık cezbe, işte yârin huzûru demektir ve onunla olmak demektir. Buna, bu cezbeye, iki dünyânın amelleri karşılık olabilir. Bu hal, hayır ve hasenat işlemekle ölçülebilir mi? O cezbe hâliyle nefes alıp vermek visâlin ta kendisidir, bayramdır. Çünkü yâr ile birleşmektir. Âhiretin cennetleri, ibâdet ve tâatlar ve dünyânın her türlü zevkleri, hep hep ondadır. Ne mutlu o kimseye ki o visâle bu dünyâda kavuştu."

*

Gece okuduğumuz Mesnevî-i Şerîf'te, rızâ ve teslim bahsi geçiyordu ve Allâh'ın rızâsı nasıl kazanılır, diye konuşuyorduk:

– "Riyâ, kibir, yalan, tefâhür, gıybet gibi bütün fenâlıklar, hep halkı nefyetmemekten, kendini aradan kaldıramamaktan ileri gelir. Bütün bunların başı odur. Eğer sen dâimâ Hak ile olursan ondan başka bir şey görmez ve bilmezsen, kime ne söyleyeceğin kalır? Nasıl kibir eder, kimi gıybet eylersin. Çünkü bu gibi vasıflar, ancak halk ile olan

muâmeleye mahsustur. Ama halkı görmez olursan, bu takdirde ne haset kalır ne riyâ ne kibir... hepsi birden kökünden kesilir.

İş, halkı nefyedebilmekte, yok olduğunu kabul edebilmektedir. Böylece de halktan kalben alâkayı kesip yine kalben kendini ortadan kaldırmaktadır.

Tabiî bu nefy, bu reddediş kalbî olmalıdır. Şu konuştuklarımızı dinleyip de: Dur, eve gider gitmez kocamı çocuğumu sokağa atayım... diyecek değilsin. Bir yandan boynuna borç olan bütün vazîfelerini dikkat ve sadâkatle îfâ edecek ama, halkı görmeyip muâmelenin Hak'la olduğunu bileceksin. Hakk'ın rızâsını kazanmak için her tarafta her hal ve kârda Allah'la muâmelede olduğunu bilmek gerek...

Tevhîd-i ef'âl, şeytanın varabildiği son mertebedir. O, tevhîd-i sıfat ve zâta gidemediği için Âdem'e secdeden kaçındı. Maamâfih tevhîd-i ef'âl dahi birçok hocaların ve aklına ilmine güvenen birçok kimselerin eremediği bir derecedir."

*

Dede Mehmet Efendi'nin refîkası merhum Nezîhe Hanım hakkında konuşuluyordu.

Münîre Hanımefendi:

– Ah Efendim, hiç kimse yok ki ondan memnun olmasın... herkesten, hakkında iyi sözler duydukça o kadar seviniyorum ki...

– "Koca Nezîhe! Kalplerin hüsn-i şehâdeti ne büyük şeydir. İşte o memnûniyet, o şehâdet, onun huzûruna delildir. Çünkü Allah kalplere nazar eder."

*

Semîha Hanım, bir gün evvelki sohbetten söz açarak, yapılan bir iyiliğe mukābele beklemenin şükran vazîfesine mâni olduğunu ve namazda bulunan bir kimsenin etrâfiyle alâkadar olduğu takdirde nasıl namazı fâsit olursa iyilik yapan kimsenin de, karşılık istemeye kalkışmasının o iyiliği ifsat edeceği fikrini tekrarladı.

– "Ehlullah ve Hak yolunun yolcuları salât-ı dâimede yâni devamlı sûrette namaz hâlinde bulundukları için, onların bu türlü bir endîşenin peşine düşmeleri elbet seyyiat ve ayıp olur.

Şerîatte helâl olan tarîkatte haram olabilir ve tarîkatte helâl olan da hakîkatte haram olabilir. Meselâ şerîatte birisi sana: Eşek! dese sen de ona diyebilirsin. Halbuki tarîkatte böyle bir muâmeleye mâruz kalacak olsan, sâhibim bana bu sözü o kimse vâsıtasiyle söyletmiş! dersin.

Hakîkatte ise: Eşekle benim yaratılış cihetinden ne farkımız var ki kendimi ondan üstün göreyim? Eğer hesap günü, elime lâ ilâhe illallah pasaportunu alarak Hakk'ın huzûruna çıkamazsam, ondan daha aşağı olacağım tabiîdir. Eşeğin ise hiç olmazsa hesâba çekilmesi ve mahcûbiyete dûçar olması yoktur. Netîcede toprak olup gidecektir, diye düşünürsün.

*

Meclisten biri, ehlullâhın, isterse göz önünde olduğu halde görünmeyeceğini söylemesi üzerine:

– "Görünmek görünmemek ehlullâhın elindedir. Fakat kendileri için umûmî kāideyi bozup istisnâ yapmazlar.

Onların işlerini halkın işlerinden farklı bilme. Ehlullah, bütün işleri tabiî cereyânına bırakır. Bir şey umum için ne ise onlar için de öyledir. Âlemin kıvâmı intizam iledir. Ehlullah ise bu intizamı kendi işi için bozmaz ve çizilmiş olan hudûdu tecâvüz eylemez, her şeyin hakkı ne ise onu verir. Gözün vazîfesi görmektir. Elbet bakınca görür, niçin görmesin?

Zamân-ı Saâdet'te Resûlullah neler yapmaya muktedir değildi. Fakat yaptı mı? Hayır! O yapanlar, kerâmet gösterenler, ilim deryâsından aldıkları bir kısım ilim suyunu kendi kaplarına sığdıramayanlardır. Ehlullâhın kabının nihâyeti olmadığı için böyle şeylere tenezzül etmezler. Ama sende görücü göz olursa, baştan aşağı onun hareketlerinde kıyl ü kālsiz ve müşkülâtsız her şeyi görürsün. Yoksa ehlullah, göstermek gayreti içinde değildir. Elverir ki gözün olsun da kendin göresin. Çünkü o, baştan aşağı esrar ve mânâdır."

*

Sâmiha Hanım:

–Âşık behemehal mâşûku bulur, buyuruluyor...

– "Elbet, âşık, mâşuktan bir parçadır. Onun ergeç aslına gitmesi tabiîdir. Âşık, bir iple bağlanarak aslından buraya salıverilmiştir. O ip geri çekilince doğru yine aslına gider.

Kimde kim aşkın nişânı var- durur
Âkıbet mâşûku ânı ir görür

Âşık, mâşûku tarafından sarkıtılan o iple bağlıdır ve îcâbında çekilir. O ipin bir ucu da mâşûkun beline bağlıdır. Mâşuk çekmese âşık gidebilir mi?"

*

– "Sabah ezânında **es-salâtü hayrun mine'n-nevm**[1] derler, bu nasıl ve nereden kalmıştır, biliyor musunuz?

Hz. Bilâl, Efendimiz'e namaz vakitlerini gelir haber verirdi. Bir sabah yine gelmişti. İçeriden Efendimiz'in, uykuda olduklarını söylediler. Bilâl bunun üzerine es-salâtü hayrun mine'n-nevm diye bağırdı. Efendimiz uyandılar ve bunu duydular, pek hoşlarına gitti ve bâdemâ bunun sabah ezanlarında söylenmesini münâsip gördüler.

*

Meclisten biri, bir cins Bulgar sigarasından bahsetti. Tütünü iyi, fiatı da ucuz olduğu için bu sigarayı kullanmalarını tavsiye etti.

Hocamızın canı sıkılmıştı. Şiddetle:

– "İstemem! diyerek konuşanın sözünü kesti. İstemem, kendi milletimin malı dururken, niçin Bulgar sigarası kullanayım? Sizler de almayınız. Ne kadar ucuz ve iyi dahi olsa, ben kendi milletimin malını kullanmak isterim.

Bu hissim, husûsî ve millî bir duygudur. Yoksa bütün milletler benim milletimdir. Yaratılış îtibâriyle mensup olduğumuz millete birinci derecede riâyet etmenin şart olduğunu unutmamamız ve ona göre hareket etmemiz îcap eder."

*

Hocamız sokakta bir koz helvacı Arnavut'a: Tunyatiyata more![2] *diye selâm vermişti. Arnavut da mukābelesinde, Allahumme dora deyince:*

– "Allâh'ın eli senin elin olsun, Allâh'ın eli seninle olsun, diye cevap verdi. Ne büyük, ne güzel bir duâ değil mi?" *buyurdular.*

*

Güzîde Hanımefendi:

– *(Sobayı işâret ederek) Demin sıcaktan yanına yaklaşılamıyordu. Şimdi hiçbir şey kalmadı, geçti gitti.*

– "Her şey öyle değil mi? Hep bir andan ibâret... Her şey haşr u

---

1- Namaz uykudan daha hayırlıdır.

2- Arnavutça: Uzun ömürler (Merhaba yerine kullanılan bir söz).

neşri, yokluğu ve varlığı göstermiyor mu? Ağaçları görmüyor musun? Baharda çiçekler açıyor, sonra yemiş veriyor, fakat kış gelince onlardan eser kalmıyor. Denizlerin dalgaları da kabarıp yükseliyor. Sonra ne ses ne sadâ kalıyor, sükût... Bir de haşr u neşri inkâra kalkarlar. O senin kendi vücûdundadır. Nasıl inkâr edersin. El'an haşr u neşr içindesin... Kâr ve zarar, haşr u neşr, herşey ondan... Senden sana sığınırım ey Allâh'ım! Nasıl Allâh'ı inkâr edersin, kendi vücûdunu inkâr edebilir misin?

Nerede o benim! diye yere göğe sığamayanlar, nerede bütün o kuvvet ü kudret sâhibi pehlivanlar?

O yalan, bu yalan sen de var biraz oyalan!"

*

Târihten, Ebû Cehil ve avenesinin Bedir Muhârebesi'nde müslümanlara revâ gördüğü muâmelelerden bahsediliyordu. Okunanları tâkip edenlerden biri: Bir türlü ölememiş ki... dedi.

Semîha Hanım:

– Çünkü vazîfeli... diye cevap verdi.

– "Evet, görülecek işleri var, nasıl ölür? Eğer Allah isteseydi onu bir anda mahvedemez miydi? Cenâb-ı Hak için zorluk mu var? Sevgilisine neler yaptı ne eziyetler etti de yine onu helâk etmedi."

Aynı kitabın başka bir pasajında, Ebû Süfyan'ın tutumu okunurken yine meclisten bir kimsenin, Ebû Süfyan'ın müslüman olup olmadığını sorması üzerine:

– "Evet... bir gün müslüman olduktan sonra Kâbe'nin içinde oturuyordu. Resûlullah ise Kâbe'yi tavaf ediyordu. Ebû Süfyan içinden: Ah elime bir fırsat geçse de ben şuna (hâşâ) yapacağımı bilirim, dedi. Efendimiz Ebû Süfyan'ın yanına yaklaşıp elini omuzuna koydu ve: Allah o fırsatı vermesin... buyurdu.

– Demek ki müslümanlığı da böyle idi.

– "Hayır, son zamanlarında değişmişti."

*

Münîre Hanımefendi, Hatîce Cenan Sultan'ın kendisine: Allâh'ım, afv u âfiyet afv u mağfiret ver! diye duâ etmeyi öğrettiklerini söyledi.

– "Ne güzel bir duâ! Resûlullah da en güzel duâ budur, buyururdu. Yine Efendimiz; **Ey kalpleri ve nazarları evirip çeviren Allâh'ım,**

kalbimi sırât-ı müstakîminde sâbit kıl ve bana Hakk'ı Hak olarak göster, ona uymayı nasip et. Bâtılı da bâtıl olarak göster ve ondan sakınmayı müyesser eyle... her şeyi olduğu gibi göster ilâhî! derlerdi."

Semîha Hanım:

– *Resûlullah Efendimiz bir hastayı yoklamaya gittikleri vakit, hastalığın sebebini sorunca: Hasta yâ Rabbî, âhirette çekeceğim azâbı dünyâda ver, diye yalvarmıştım. Bu duâdan sonra da hastalandım, demesi üzerine Efendimiz: Dünya ve âhirette iyilik ver, yâ Rabbî... diye duâ etseydin daha iyi olmaz mıydı? buyurmuşlar. Çünkü Hakk'ın hazînesi büyük de onun için değil mi Efendim?*

– "Evet, o ganîdir. Sultanlar sultanıdır. Sen ise bir dilencisin. Onda ne hazîneler var, sen kapısında bir gedâsın. Ona, onun ihsanlarına karşı, ne yapabilir ne verebilirsin ki hiçbir şeye ihtiyâcı yoktur. Hakk'ın hazînelerine karşı senin hazîne dediğin, sokakta Kâzım'la[1] berâber gördüğümüz çocuğun, kimse kapmasın diye üzerine kapanıp sakladığı gübreler mesâbesindedir.

Yalnız ne var? Bunu söyleyebilmek, bu duâyı edebilmek için de ağız lâzımdır. Yâni hakîkaten muhtaç olmak lâzımdır. Ben bile bir fakire para vereceğim vakit, dilenci kıyâfetinde olanı arıyorum. Her kimi muhtaç ve fakir kılığında görürsem sadakamı ona veriyorum.

Kezâlik Cenâb-ı Hak da fakirleri gedâları arar; iş, her umurda Hakk'a acz ve ihtiyâcını arzetmekte ve tamâmiyle ona muhtaç olmaktadır. İşte bütün tâat ve ibâdat ve riyâzâtın mânâsı budur. Kezâ, lâ ilâhe illallah da budur... acz, ihtiyaç, fakr ve yokluk... ben yokum sen varsın. Yâ Rabbî, senden sana sığınırım! diyelim. Ama söz ile değil! İşte bunu, bütün mânâsiyle söylediğin vakit, nefsine dokunan herhangi şeyde kimseye celâllenemezsin. Çünkü:

Kande baksan ol güzel Allâh'ı bul
Âdem isen semme Vechullâh'ı bul

sırrı karşına çıkar.

Bütün bu söylediklerim, edepten ibârettir. Ebedin mânâsı da, lâ ilâhe illallah'tır. Yâni, ne sen kimseden incin ne kimse senden incinsin.

Edep ne büyük mazhariyet. Resûlullah Efendimiz öyle buyuruyor: **Rabbim beni edeplendirdi ve edebimi güzel eyledi.** Edepten mahrum olan kimse Allâh'ın lutfundan mahrum olandır. Allah bize, hem dünya hem âhiret edebini nasip etsin. Çünkü: **Edep, nûr-i ilâhîden bir taçtır. Onu başına koy ve nereye istersen git!**"

1- Kâzım Büyükaksoy, Ken'an Rifâî'nin oğlu. Kalp saffetine mâlik, temiz insan.

Server Beyefendi:

– Resûlullah, levlâk sırrına mazhar olmuşken, ben ahlâkı tamamlamak ve kemâle erdirmek için gönderildim, buyuruyor. Ne tevâzû...

– "Bu hadîs-i şeriften maksat, ahlâkın kendinde tamamlanmış olduğunu söylemek değil, ahlâkı tamamlamak için gönderildiğini anlatmaktır. O zamâna kadar gelip geçmiş nebîler bir göl gösterdilerse ben bir umman göstermek için geldim, demektir.

İncil'de Hazret-i Îsâ: Bir yanağına vurdukları vakit ötekini de uzat! diyor. Fakat iş orada kalıyor, mânâlar deryâsının ummânını ise Resûlullah söylemiş bulunuyor.

Gıybet etmemek, tecessüs etmemek, yalan söylememek, riyâ yapmamak hep edebin çerçevesi içine dâhildir. Benim bir kimseye yaptığım iyiliğe karşı onun kötülükle mukābele etmesinin üstünde duramam, çünkü vazîfem değildir. Ondan iyilik beklemek, kadrini bilmedi demek de edepsizliktir. Sen sana düşeni yap, varsın o da kendine düşeni yapsın. Çünkü o, buna âlet olmuş, sen de ötekine. İş, onun bilmesinde değil, Allâh'ın bilmesindedir. Senin sana düşeni yapman ibâdettir. Onun da kendine düşeni yapması ibâdettir. Halbuki o iyiliği yapan sen değilsin. O kötülüğü yapan da o değildir. Bu âlem sahnesinde oynanacak piyesten her ikiniz de, istîdâdınıza göre verilen rolün îcaplarını yerine getiriyorsunuz.

Hâsılı edep, illâ edep...

Edepsizlik, ister zâhir fiiller ile tahakkuk etsin, sirkat gibi,dolandırıcılık gibi... ister kavlî fiil ile tahakkuk etsin, gıybet gibi, fassallık gibi, yalan gibi...

Netîce îtibâriyle bunların her ikisi de müsâvîdir. O da haram, bu da haram. Zinâ etmek nasıl haram ise, gıybet etmek de öylece haramdır."

*

– "İnsanda bütün hayvan sıfatları mevcuttur. Öyle ki horozdaki şehvet, tilkideki riyâ, maymundaki istihzâ insanda da mevcuttur. Hattâ hayvanlarda insanlarda olduğu gibi kıskançlık dahi vardır. Nasıl olmuşsa, bir aslanla berâber büyümüş olan bir kız günün birinde nişanlanınca bunu hisseden aslan, kızcağızı pençesinin altına alarak öldürür. Vaziyeti haber alan nişanlı da koşup gelerek aslanı öldürür ve yaralı hayvan kızın üstüne düşerek can verir.

Evet insanda hayvanlardaki bütün sıfatlar mevcuttur. Yine aynı insan, mevcûdâtın en üstün mahlûkudur. Çünkü rahman sûreti üzre

yaratılmıştır. Bu insan, bir mânâda yine mevcûdâtın en sefîli, en aşağı olanıdır. O da nefsi îtibâriyle. Âyet-i kerîmede de: **O kimseler hayvandır, belki hayvandan da edalldir[1]. Yâni dalâletin sapıklığın en ilerisine varmıştır,** buyrulur.

Çünkü hayvan, bir kötü sıfatın mazharı olduğu halde insan bütün kötü sıfatları nefsinde toplayabilir."

*

Avukat Mustafa Rızâ Efendi ismindeki zâtın, başına gelen hâdiselere bir sebep olup olmadığını sorması üzerine:

– "Rivâyet olunur ki Hazret-i Mûsâ bir gün münâcatta: Yâ Rabbî, bana gizli hikmetlerinden göster ki bu sûretle saltanatını seyredeyim, demiş. Cevap olarak: Filân yerdeki çeşme başına git ve ibâdetle meşgul olarak bekle, buyrulmuş.

Hazret-i Mûsâ, emir olunan yere gidip de oturduğu sırada bir süvâri gelerek atından inmiş, cepkenini çıkarmış, kesesiyle berâber bir taş üzerine bırakmış ve çeşmeden su içip def-i hâcet ettikten sonra cepkenini giymiş ve atına binerek çekip gitmiş.

Arkadan bir çoban gelmiş. O da su içmiş ve süvârinin unuttuğu keseyi görerek, alıp gitmiş.

Çobandan sonra bir âmâ gelmiş. Dünya çeşmesi değil mi bu? O da suyunu içmiş; fakat tam gideceği zaman, kesesini unutan süvâri geri dönerek çeşme başına gelip de, keseyi bıraktığı yerde göremeyince âmânın almış olduğuna hükmederek, sakladığı yerden çıkarması için zorlamaya başlamış. Âmâ her ne kadar böyle bir şeyden haberi olmadığını, gözlerinin görmemesi yüzünden, esâsen keseden haberdar olamayacağını söylemiş ise de adamı iknâ edememiş ve paralarını kaybetmekle deliye dönen süvâri âmâyı öldürmüş. İşte üç meçhullü bir mesele!

Hazret-i Mûsâ yine münâcâtta: Yâ Rabbî, işler böyle oldu. Ama ben bir şey anlayamadım. Bu babda hikmetin nedir? demiş. Gelen cevap şöyle olmuş: Bu süvârinin babası, o parayı, gördüğün çobanın babasından çalmıştı. O âmâ ki gördün, o da vaktiyle süvârinin babasını öldürmüştü.

Dünyâda hiçbir şey tesâdüfe bırakılmamıştır. Hiçbir şey sebepsiz olmaz. İnsan ne yaparsa kendine yapar, ne ekerse onu biçer. Meselâ insanın, kötülük gördüğü bir kimseye bedduâ etmesine lüzum yoktur. Şu

1- A'râf sûresi, 179. âyet.

kimseden şu fenâlığı gördüm, eziyet çektim, Allah kahretsin, demek ayıptır. Sıhhatte iken hasta oldum veyâhut, ferahta iken sıkıntı içinde kaldım, huzûrum varken gaflete düştüm. Varlığım dirliğim varken fakre ve zarûrete düştüm deme! Çünkü bütün başına gelenler, senin kötü amel ve niyetlerinin önüne hâdiseler şeklinde gelmesi ve bu sûretle seni yaralaması ve ıztırap vermesidir.

Demek ki gördüğün ve bulduğun, hep kendi amellerinin akisleri ve netîceleridir. Onun için başkalarına atıp tutmaya lüzum yoktur, hüküm Hakk'ın hükmüdür.

Ben Rıza Efendi'ye bu sözleri söyledikten sonra Ağabeyim de: Bak, Resûlullah Efendimiz'e neler olmuş, ne eziyetler çekmişler, dedi. Yok dedim, Resûlullâh'ı ve ehlullâhı karıştırma. Allah ile ehlullah arasındaki cilveye akıl ermez. O pâkler ile kendimizi kıyas etmek, hakîkat çemenzârında saltanat ve ihtişamla gelen Allah arslanı ile Acem bayrağındaki aslanı birbirine benzetmek gibi olur.

Netîce-yi kelâm, insan ne ederse kendine eder. Birinin kuyusunu kazacağın vakit kendi boyunu ölç de öyle kaz. Çünkü işlediğin amelin rücûu yine sanadır. Bunu bilen ve anlayanın ise dili söylemez, aklı susar ve mat olur, Hakk'a sığınmaktan bir an hâlî kalmaz."

Server Beyefendi:

– Bize bu kadar hakîkatleri öğreten babacığım! Hakkını nasıl ödeyeceğiz?

– "Sözlerimi tutmakla. Hazret-i Ali: **Bana bir harf öğretenin bendesiyim,** diyor ki Ali gibi her şeyi öğrenmiş de gelmiş ve Resûlullâh'ın sâyesinde bir şey öğrenmeye ihtiyâcı kalmamış bir sultan böyle söyledikten sonra, var bizleri kıyas eyle!"

*

Garb'ın Şark'tan aldığı medeniyet çizgilerinden bahsedilirken kendi verdiğimiz bu güzellikleri bilemediğimiz de söyleniyordu:

– "Birgün Übeydullah[1] Efendi, sokakta sağdan yürümeyi İsviçre'de bir sebzeci kızdan öğrendiğini söylemişti de ona: Sen âlimsin... bilmiyor musun Resûlullah ne söylüyor: **Dâimâ sağınızı ihtiyar ediniz,** demiyor mu? Yalnız yolda giderken değil, yatarken kalkarken ve bir iş yaparken de öyle... dedim."

*

1- Übeydullah Efendi, medrese tahsîli görmüş ve aynı zamanda Garp kültürüne de zihni açık ve devrinde meşhur olan bir kimseydi.

– "Hak yolu ne ince bir yoldur. Resûlullah diyor ki: **Bir mü'min, diğer bir mü'minin elini bir kere öperse, iki defâ Allah için secde etmiş gibi olur.**"

*

İçimizden birinin, bir kimsenin hayat tarzına îtiraz etmesi üzerine:

– "Siz, o kimsenin hâline îtiraz etmekle hem onu ayıplamış ve dolayısıyle de hal diliyle: Ben olsam böyle yapmazdım, diyerek kendinizi beğenip şeytanlık sıfatını giymiş oluyorsunuz. O ayıpladığınız kimseye o arzu ve vazîfeyi Cenâb-ı Hak vermiş olduğu için onu ayıplamanız müteselsilen Hakk'ın işine îtirâza kadar varıyor. Çünkü hiçbir kimse yoktur ki kendine verilen vazîfenin dışında bir iş görebilsin... Onun için vâki olan her ne olursa olsun, tarafsız ve rahat karşılamalıdır ve suçlu gördüğün kimseyi ayıplamayarak muhâkeme etmelidir. Sen onun hâline hürmet et ki o da seninkine hürmet etsin. Hakîkat budur işte...

Mevlânâ Hazretleri, kendisini ziyârete gelen bir papazı kapıya kadar teşyî ettikleri zaman, bunun sebebini soranlara: Ben onun sıfatı ve mevkiine değil, ona bu vazîfeyi veren Hakk'a hürmeten bu muâmeleyi gösteriyorum, diye cevap verir.

Siz de, neden herkesin mutlakā kendi meşrebinizde olmasını istiyorsunuz ve istediğinizi bulamayınca da ayıplıyorsunuz? Siz onu ayıpladığınız gibi, onun da sizin hâlinizi beğenmeyeceği tâbiîdir. Meselâ bâzı kimseye iyilik yapmak, tokat vurmak gibi gelir. İyilikten hoşlanan kimseye fenâlık etmek, ne türlü tesir ederse, kötülükten hoşlanan kimseye de iyilik aynı tesîri yapar, çünkü istîdat ve anlayışı ona elverişlidir.

Buna karşılık: Mâdemki herkes bir vazîfe ile mükellef ve memurdur, diyorsunuz, o halde fenâlık yapanlar neden cezâ görüyor? diyecek olursanız, işte bu suâliniz ile ortaya nazîk ve ince bir mesele çıkmış olur. Şöyle ki: Cenâb-ı Hakk'ın birbirine zıt isimleri vardır. Meselâ Muiz olduğu gibi Müzil de vardır. Hâdî olduğu gibi Mudil de vardır. Afüv olduğu gibi Müntakim de vardır. Bu isimler, isimlerin küllü olan Cenâb-ı Hak'tan yâ Rabbî, bize bu isimlerin gereğini yerine getirebilmek için bir zuhur yeri ihsan et! diye niyazda bulunarak birer vücut istediler. Cenâb-ı Hak da bu taleplerini yerine getirdi ve her bir isim bir mazhara, bir vücûda büründü.

O halde, kahır yaptığın vakit, karşında Müntakim isminin zuhûrunu bekle... evet bir kimseye fenâlık yaparsan intikam alıcı isim he-

men karşına gelir. Onun için zulüm yapan neden cezâsını bulur? diyemezsin. Çünkü zâlime karşı Âdil ismi vardır.

Eğer bu kāideyi bilirsen, niçin, neden böyle oluyor? Filân kimse neden böyle yapıyor? diyemezsin. İşte bu noktadan lâ fâile illallah, lâ mevcûde illallah, yâni Allah'tan başka fâil ve mevcut yoktur, mânâsı çıkar.

Neden bu kimse böyle hareket ediyor, ben olsam böyle yapmazdım... demek abestir. Yapamazsın, çünkü sen o isme mazhar değilsin. Meselâ Allah seni Muiz yâni İzzet ismine lâyık etmiş, Müzil ismine değil...

Firavun Mûsâ'ya sordu: **Rabbin kimdir yâ Mûsâ**[1]? Mûsâ cevap verdi: **Bizim Rabbimiz öyle bir Allah'tır ki her şeye kendi hilkatinin îcâbını verdi**, sonra o işin yapılması ona sırât-ı müstakîm oldu ve o işi yapmak için o kimseyi bu şeye ısmarladı, **hidâyet eyledi.**[2]

Her şey bir isme mazhar oldu, demek, o ismin mazhar olduğu vazîfesini yerine getirmesi demektir. Şu halde herkesin kendi vazîfesini yaptığını bildikten sonra ortada dâvâ kalır mı? Bu takdirde kimi ayıplar, kimi çekip çekiştirirsin?

Biliniz ki her tarafı o nur deryâsı kaplamıştır. İçinde ne şu vardır ne de bu. İşte bu vahdete hürmete alışmalıdır. Mevlânâ Hazretleri'nin buyurduğu gibi: Ben bir perger gibiyim. Bir ayağım şerîatta durmaktadır; diğeriyle yetmiş iki milleti dolaşırım. Yine bir gün Hazret-i Mevlânâ: Ben, yetmiş iki milletin mezhebi ileyim, buyurmuş. Bu sözü vaktin kadısına şikâyet etmişler. O da adamlarından birine: Git demiş, Mevlânâ'ya sor. Sen böyle bir söz söyledin mi? Yoksa bize yalan lâf mı naklettiler? Eğer cevâbı müsbet olursa, ağzına gelen küfrü savur, korkma ben arkandayım, demiş.

Softa, ertesi gün câmie giderek Hazret-i Mevlânâ'ya böyle bir söz söyleyip söylemediğini sormuş. Kendileri: Evet söyledim, buyurunca, çömez de ağzına gelen türlü hakāret ve küfürleri sıralamış. Bu kötü sözleri dinleyen Mevlânâ Hazretleri cevap olarak: Merak etme oğlum, ben senin o söylediklerinin de mezhebindenim! buyurmuş. Yâni, esas cihetine bakılınca ne ondanım ne de bundan... fakat senin gözünle bakılınca hem ondanım hem de bundan... demek istemişler.

İşte esas budur; fakat biz bunları hal edemiyoruz. Bu hakîkati kendine mal edip hal eylemeden de insan kendine insan dememelidir. Dünyevî tarafımız ile rûhânî tarafımız âyet-i kerîmede işâret buyru-

1- Tâhâ sûresi, 49. âyet: "Femen Rabbükümâ yâ Mûsâ.."

2- Tâhâ sûresi, 50. âyet: "A'tâ külle şey'in halkahû sümme hedâ."

lan[1] yanyana akan ve birbirine karışmayan iki nehir gibidir. Dünya dalgalarının rûhânî kuvvetler üzerine çarpıp mânevî şeyleri yok etmemesi gerek. Şu anda bu sözleri dinlerken hal ettik zannediyoruz. Halbuki biraz vakit geçip dünya dalgası vurunca, o hal ettiğimizi zanneylediğimiz hâlet kayboluyor. Fakat mâneviyat dalgasını dünya dalgasına gālip getirirsen, hayattan maksut hâsıl olacak. Buna muvaffak olmak için de kalbimizi bu yola döndürmek gerek.

Yalnız şu sohbeti hal etsek, her müşkül hall ü fasl olmuş olur. Fakat sizi yarım saat sonra seyredelim."

Kısa bir fâsıladan sonra:

– "Az evvel konuştuklarımızı canlı bir misal ile açalım: Bakın, şu sokaktan geçenlerin kimi asker, kimi polis, kimi hademe, kimi esnaf, kimi memur... fakat netîce îtibâriyle hepsi de insan... ancak vazîfeleri ayrı ayrı. Meselâ polisin vazîfesi bir hırsız bir kātil gördü mü alâkadar olmak, yakalamak ve şehrin inzibâtı ile meşgul olmak... çöpçünün vazîfesi, sokakları temizlemek, kaptanın vazîfesi, vapurları idâre etmek ilh... Meselâ bu kaptana: Gel efendi, şu hırsızı tevkif et! diyebilir misin? Ya da bir askere: Neden şu sokakları süpürmüyorsun? diye târiz eyleyebilir misin?"

– Herkes de hâlinden memnundur, değil mi Efendim?

– "Evet... memnun olmayan kimse, yaratılışının gāyesini tahakkuk ettirememiş yâni isminin îcâbını gerçekleştirememişse o zaman memnûniyetsizlik beyan eder. Meselâ bir lağımcı, lağımcı başı olmak ister. Bir subay, paşa olmak ister. Fakat esas îtibâriyle yine hallerinden memnundurlar. Bir lağımcı, necis içinde olduğu halde, gününün nafakasını bulduğu için Allâh'ına şükreder. Kezâlik bir hammal, sabahtan akşama kadar en ağır yükleri taşımış olduğu halde, yine, çok şükür Allâh'ım, der ve o müşkül olan işini kimseye kaptırmamak için arkadaşlariyle kavga bile eder.

Halbuki bir milyoner, her şeyi tamam olduğu halde, şöhret kazanmak belki de heyecan aramak maksadiyle, fıçı içine girerek kendini Niyagara şelâlesinden attırıyor. İşte onun gāyesi de şöhret veya heyecan... buna karşı: Vay münâsebetsiz adam neden böyle yaptı? demeyecek, hürmet edeceksin. Hürmetten maksat, onun hareketlerine iştirak etmek değil, uzaktan bakarak îtiraz etmemektir.

İmâm-ı Âzam Hazretleri asılan bir hırsızı darağacında okşuyormuş. Sebebini sormuşlar. Mesleğinde gāyesine varmış olduğu için okşuyorum, buyurmuş."

1- Rahmân sûresi, 20. âyet: "Meracel bahreyni yeltekıyân beynehümâ berzahun lâ yebgıyan..."

Kâzım Beyefendi:

– Gazeteler, Üsküdar imamının, oğlunu zehirlediğini yazıyor.

– "İşte o adamda imamlık, hocalık iğreti libas imiş. Asıl olan kalp tarlasına ekilen tohumdur. Eğer o adam bu işi yapmışsa îdam ederler. Karşısında Müntakim ismi, yâni intikam alıcılık zâhir olur.

Dünya kurulalı beri, nur ve zulmet isimleri ve onların tecellîsi dâim ve bâkîdir. Oldu olası gece de vardır gündüz de. Lodosta dalgalar şu tarafa poyrazda bu tarafa akar. Sonra sükûnet bulur, bir müddet sonra tekrar başlar. Yâni hâdiseler değişir geçer, fakat o isimler bâkî olduğu için yenileri gelir, eksilmez."

*

Kur'ân-ı Kerim'den Fil Vak'ası[1] *konuşuluyordu:*

– "Şimdi bunun mânâsına bakalım: Çünkü bu kelimelerin bâtınî mânâları da vardır. Şöyle ki, Ebrehe nefistir; Ebrehe'nin ordusu ise nefsânî kuvvetlerdir. Ruh, akıl ve nasîhat yoluyla nefsi yola getirmek istiyor fakat muvaffak olamıyor. Nihâyet zikr ve riyâzat taşlariyle nefsi helâk ediyor.

Nefsi helâk etmek, yok etmek ne güç iştir!"

Semîha Hanım:

– Kolay ama o da herkese müyesser değil... ancak aşk kuvvetidir ki onu bir anda nefyetmeye, lâ etmeye muvaffak oluyor. O lâ bıçağı da mâşûkun elinde...

– "Evet, iş aşkta... onu bulunca her müşkül kolaylaşır."

Semîha Hanım:

– Bütün o riyâzatlar, mücâhedeler ve aşkın hâricindeki hayat hep onu bulmak için değil mi? Onun dışında da ne varsa yerde sürünmeden ibâret.

– "Öyledir. Hak yolundaki bu didinmelerden çalışmalardan maksat, hep o şevk ve cezbeye kavuşmak içindir. Nefsini lâ eden ise aşk tâcını giyer ve eline vuslat berâtını alarak mâşûkunu bulur."

*

1- Yemen Hükümdârı Ebrehe, büyük bir ordu ve berâberinde getirdiği fillerle mukaddes Kâbe'yi yıkmak için Mekke önlerine gelir.

Peygamberimizin dedesi Abdülmuttalib'in, Kâbe'nin sâhibi Allah'tır. O, onu koruyacaktır, îkâzına aldırmayan Ebrehe hücûma geçer. Ancak Kâbe istikāmetine yürümeyen fillerin şaşkına çevirdiği ordu, ayni anda gökyüzünü bir bulut gibi kaplayıveren Ebâbil kuşlarının pençe ve gagalarından bıraktıkları sert taşlarla helâk olur. İşte bu hâdiseye "Fil Vak'ası" denir.

Ramazan yaklaşmıştı. Görgüsü kadar bilgisi de zengin, kendisi ise yerine ve zamânına uygun konuşmayı bilen Münîre Hanımefendi gençliğinde öğrenmiş olduğu kısa bir duâyı[1] *birkaç defâ tekrarladıktan sonra: Efendiciğim, başınız ağrımasın, canınız sıkılmasın, diye susuyorum! dedi.*

– "Duânı et... ben Allâh'a edilen duâdan hiçbir vakit bıkmam. Ben ona edilen duâya doymam ki, söyle söyle!"

*

Bir vapur düdüğünün sesi işitildi.

Münîre Hanımefendi:

– Aman ne soğuk ses... ne soğuk vapur düdüğü!

(Kısa bir sükûttan sonra, bu sesi taklit ederek:)

– "O vapur gibi düt!... diye bağıracak olsam bana da soğuk mu diyeceksin Münîre Hanımefendi?"

Münîre Hanımefendi:

– Aman estağfirullah Efendim!

– "Peki öyle ise bütün eşyânın, bütün âlemin Hakk'ın olduğunu söylediğimiz halde, nasıl oluyor da soğuk, diyebiliyorsun? O sedâyı da benden ve benim bil ve lâ ilâhe illallah ilmini anlamaya çalış, hal etmeye gayret et! Fakat ne kadar müşkül iş!

Bunu yaparsan ârif olursun, ârif hattâ erenlerden olursun!"

*

Server Beyefendi duâ ediyor, ellerini dizleri üstünde tutuyordu:

– "Ellerini niçin iyice kaldırmıyorsun? Yukarı kaldır. Allah'tan istediğin vakit ellerini iyice aç... yukarı kaldırmaktan üşenme. Resûlullah Efendimiz duâ ettiği vakit ellerini o kadar yukarı doğru kaldırırdı ki bâzen omuzlarından mübârek ridâ-yı şerîfi düşerdi."

*

Vakt-i Saâdet târihi okunurken, meclistekiler Resûlullah Efendimiz'in dûçar oldukları eziyetleri ve yorgunlukları dinleyerek müteessir oldular.

– "Kemâli buluncaya kadar ruh ve rûhânî kuvvetler ile nefsânî

1- Allâhümme bârik lenâ fî Recebe ve Şa'bân ve belliğnâ (nice nice) Ramazan, bi'l-âfiyeti ve'l-gufrân ve hâtim lenâ bi'l-îmân ve şerrifnâ bi'l-Kur'ân.

kuvvetlerin nasıl çarpıştıklarını bilmiyor musunuz? Resûlullah da İslâmiyet için bir vücuttur. Kâinâtın rûhudur. O, İslâmiyet kemâle erişinceye kadar nefsânî kuvvetler ile çarpışacak idi ki gāye hâsıl olsun!"

*

Mûcize hakkında konuşuluyordu:

Semîha Hanım:

– Kerâmet, kerâmetsizliktir, buyuruluyor...

– "Evet... Çünkü ehlullâhın kendi, bütün vücûdu kerâmettir. O, kerâmetten müstağnîdir. Fakat sende görecek göz varsa görürsün...

Meselâ, falan kimse şimdi gelecek diyor, arası geçmeden, o söylenilen kimse geliyor. Bunu görenler, aman ne büyük kerâmet, hakîkaten büyük zat! diyorlar ve o sûretle ona inanıyorlar. Halbuki sen bir tek kerâmetle mi onu anlıyorsun? Ehlullâhın vücûdu, serâpâ kerâmettir. Fakat o kimseler bunu görmezler. Gözlerine bakarlar, işte ben de görüyorum, vücûdunda hiçbir kerâmet bulamıyorum derler. Halbuki bunu görebilmek için hal lâzımdır. Başka türlü bilinemez ve ehlullâhın kerâmeti kendinden zuhur eden kerâmetle ölçülemez... Çünkü ehlullah, bu dereceden çok çok daha yüksektir."

*

Mecaz sûretiyle söylenen hakîkatlerden bahsolunuyordu:

– "Câhil ve rûhen çocuk kalmış kimselere hakîkatleri mecaz kisvesine bürünerek anlata gelmek âdet olmuştur. Meselâ, âlem altı günde yaratılmıştır, denir. Ama bu altı gün, bizim ölçülerimizle hudutlanmış zaman çerçevesine girmez. Allah indinde zamânın ve vaktin kıymeti yoktur. Zulmetin, nûrun, sabahın ve akşamın da kezâ kıymeti yoktur. Bunlar, bize göre bizim beşerî idrâkimize göre tâyin edilmiş sınırlardır. Onun için Allâh'ın gün diye buyurduğu müddet, senin yirmi dört saatin değildir.

Birgün Hazret-i Muhiddîn Kâbe'de bir kimse gördü ve kendisinden pek hoşlandı. Bu zat ise Hazret-i Muhiddîn'e: Ben senin eski babalarındanım dedi. Muhiddîn sordu: Kaç sene evvelki? dedi. O zat: Eski, çok eski! diye cevap verince Hazret: Beş yüz sene evvelki mi? Daha eski! Bin sene mi? Ondan da eski. Beş bin sene mi diye sorup da çok daha eski cevâbını alınca, Hazret-i Muhiddîn: Yoksa Hazret-i Âdem zamânından mı? diye tekrar sorduğunda o zat: Kaçıncı Âdem'den bahsediyorsun? dedi.

İşte bir fikir, îman ve tasavvuf adamı bir ehlullah olan Hazret-i Muhiddîn, zaman anlayışını şu mecaz içinde ifâde ederek düşüncelerini ortaya koyuyor.

Mesnevî'de geçen bir kıssada da, aynı mesele şöyle anlatılmıştır: Hızır ile İskender, zulmette Âb-ı Hayât'ı aramaya çıkarlar. İskender maiyeti ile berâber içenlerin ebedî hayâta kavuştuğu Âb-ı Hayât'ı bulmak üzere yollara düşer; fakat pek çok araştırmasına rağmen bulamadan ve içemeden geri dönerler. Yalnız, Hızır'ın tavsiyesiyle, yolda ayaklarına ilişen bir takım taşlar toplarlar. Bir kısmı ise bu tavsiyeye aldırış etmeyip taşlardan almazlar. Almış olanların bir kısmı da, bunlar bizim ne işimize yarayacak, diyerek yarı yolda atarlar.

Fakat karanlıktan aydınlığa çıktıkları vakit, taşları alıp muhâfaza edenler, bunların pırlanta, zümrüt, yâkut gibi kıymetli mücevherler olduğunu görerek sevinirler. Hiç almayanlar ile alıp da atanlar ise pişman olup kederlenirler.

Mecazlar ile dolu olan bu hikâyede, zulmetten yâni karanlıktan maksat, dünyâdır. Âb-ı Hayat'tan maksat da, ilim ve irfandır. Hızır'ın Âb-ı Hayat içtiği, onun için de ölümsüzlüğe erdiği söylenir. Pek tabiî ki ilim ve irfan ile zinde olan kimse ebediyen zeval bulmaz ve ölmez.

Taşlardan maksat da: İbâdet ve tâat, mücâhede, hayır, hasenat gibi mânevî sermâyelerdir ki, dünya karanlığından nûra çıkınca, bunların kıymet dereceleri anlaşılıyor.

O taşlardan hiç almamış olanlar, bu dünyâda, sâde gaflet, zevk ve sefâ ile vakit geçirenler, evvelce alıp da sonra atanlar ise, muhitlerinin tesîriyle ilk zamanlarında Hakk'a itâat ve ibâdette bulunup da, sonra şeytanın yâni nefislerinin kandırış ve aldatışlariyle, bunlara lüzum olmadığına hükmederek dünyâya dalan kimselerdir.

Şâir de bu kıssadaki mânâya işâret ederek:

Olmayan mâye-i âb-ı ezelîden sîyrab
Âb-ı Hızr'ı gene Hızr olsa da rehber bulamaz

der. Yâni eğer bir kimsenin ezel yapısı, suya teşne olacak kābiliyette değilse, vaktin Hızr'ı olan bir kâmil insanı bulsa da yine Âb-ı Hayât'ı bulamaz.

Yine mecaz yoluyla bir hakîkat temsîli daha vardır: Bâzı çevrelerde, dünyânın, öküzün boynuzu üstünde olduğu söylenir ve buna da inanırlar.

Halbuki mecazları hakîkate çevirince, görülür ki dünyâdan maksat, insanın başıdır. Arada şu açıklamayı yapalım. Akıl ne büyük kudrettir. Dünya, bütünüyle bu aklın içinde mevcuttur. Evet, boynuzlar-

dan maksat da, omuzlardır. Sonra bu öküzün altında balıkların mevcut olduğu söylenir ki, bunlardan maksat da ayaklardır. Onun altında da toprak olduğu söylenir.

Belli ki ehlullahtan biri yakınlariyle konuşurken bu latîfeli ve nükteli tasvîri yapmış. Ama bunu gerçek mânâda alan veya anlayanlar çıkarak, hakîkî mânâsını unutturmuşlar.

Kezâlik dervişler, sağ ayaklarını sol ayakları üstüne koyarlar. Bu, bâtın ilmi, zâhir ilmin üstündedir mânâsını ifâde eder. Ama bilen kaç kişi vardır.

Anlayışı kıt ve dar olan halka, hakîkatleri mecaz ve latîfe yoluyla söylemek alışılagelmiş bir yoldur."

*

Sedat Bey[1] *işlerinden bahsederek, kendisine fenâlık etmek isteyenler için: Bilmem ki kötülük etmekle ellerine ne geçecek, ceplerine ne girecek? dedi.*

– "Yılan, zehirini bırakmakla ne kazanır? bırakır kaçar. Sen kötü zanda bulunma. Fakat dünya dostlarının bir gün düşman olabileceğini de hatırından çıkarma ve ona göre tetik ve uyanık ol. Dünya hayâtı budur oğlum."

Sedat Bey:

– Himmetinizle hepsinden kurtuluruz inşallah!

– "Kurtulayım, dersen, onlar gider başkaları gelir. Dünya onlardan hâlî değildir."

*

Münîre Hanımefendi:

– Efendim (...) sâhilinde bir beyaz kum varmış. Bu kum fevkalâde şifâlı imiş. Pek çok hastalar oraya gidip içine girer banyo yapar ve iyileşirlermiş. Hızır Aleyhisselâm, İskender ile berâber mağaradan çıktıktan sonra buraya eteğini silkelemiş de, bu kum o zamandan kalmış.

– "Görüyorsunuz ya... o kuma Allah bu hassayı bu şifâ kudretini vermiş. Fakat insanlar bu gibi hâdiseleri dâimâ evliyâya, ehlullâha ve Hızır'a atfederler. Ama bu, dünyânın her tarafında böyledir."

Nazlı Hanımefendi:

– Cenâb-ı Hak, kâmilin vücûdundan âleme rahmet edeceği cihetle böyle düşünülüyor zannederim...

1- Doktor Server Hilmi Bey'in oğlu. Eczâcı.

– "Cenâb-ı Hak öyle buyuruyor: **Resûlullâh'ı gören beni görür. Ehlullâha edilen hürmet banadır. Onlara edilen cefâ da yine banadır.**[1]"

*

Semîha Hanım:

– Geçen gün İsmet Hanımefendi'nin kızı Aliye Hanım'la[2] *konuşuyordum. Bana dedi ki: Elbette fânî şeyleri sevmekten Allâh'ı sevmek daha güzel. Fakat Allâh'a olan aşkı nasıl ne ile tahakkuk ettirmeli, yâni Allah'la nasıl râbıta tesis etmeli?*

Aliye Hanım bu düşüncesinde haklı idi. Zâhirlerin hâli de bu yüzden müşkül olmuyor mu? Çünkü görmüyorlar, bilmiyorlar.

– "İşte onun için, Allâh'a olan îmânını bir kâmilin vücûdunda izhar eden Hakk'a nasıl şükretmeli? O uluya yalnız muztarip olduğun vakitte bir derdini, bir müşkülünü söyleyebilmen, onunla halleşebilmen bile ne büyük nîmet!"

*

Kendisine bir çok iyilikler ve yardımlar yapılan bir kimseden bahsedilirken, içimizden biri:

– Bidâyetten beri ona ne kadar emekler sarfedildi. Ne hizmetler edildi. Hep hüsnüniyetle yapılan bu hareketlerin zerrece kıymetini bilmedi. Fakat şu var ki, onun bilip bilmemesi, yapılan bu iyilikler üzerine tesir etmiyor yine güyâ takdir ediyormuş gibi devam ediliyor.

– "Biz, bize düşeni yapıyoruz. Onun kendisine düşeni yapıp yapmaması bize âit değil ki..."

*

İçimizden birinin, henüz netîcelenmemiş bir iş hakkında olup bitmiş gibi sevinip ferahlaması üzerine:

-"Bir şeye olmadan evvel olmuş gözüyle bakmak ve hemen ferahlanmak benim meşrebim değildir. Kendisine evvelce söyledim, böyle ferahlanma... **Allah ferahlananları sevmez,**[3] âyet-i kerîmesini de okudum. Maalesef, olacağına emin olduğu o iş netîcelenmedi. Bu yüzden de tabiî ümitleri kırılıp üzüntüye düştü."

1- Hadîs-i kudsî.

2- Şâkir Paşa'nın kızı ve Viyolonist Charles Berger'in karısı.

3- Kasas sûresi, 76. âyet.

*

Sâmiha Hanım:

– Mesnevî-i Şerif'te, akıl ve aşk hakkında çok hoş bir beyit var. Buyruluyor ki: Ruh deryâsına atılmakta ve hakîkat âleminde sefer eylemekte yüzücülüğüne güvenme. Akıl ile yol almak, yâni ümîdi aklın fetvâlarına bağlamak hiç mi hiçtir. Bu yolda Nûh'un gemisine girmekten gayrı çâre yoktur.

– "Vaktiyle Ebû Cehil'in adı Ömer, künyesi de Ebû'l-Hikem idi. Çünkü aklı, dirâyeti ve dünya husûsundaki ferâseti o kadar ileri idi ki, bu yüzden kendisine hikmetler babası adı verilmişti. Sonradan ise adı Ebû Cehil oldu.

Hazret-i Ömer'in de adı Ömer idi ve her ikisi de arkadaştılar. Resûlullah, Ebû Cehil'i İslâmiyet'e dâvet etti. Aklına ve ferâsetine rağmen kendisine İslâm nasip olmadı. Böylelikle de künyesi Ebû Cehil oldu. Hazret-i Ömer'in ismine ise, Hak ve bâtılı fark ve temyiz ettiği cihetle Ömerü'l-Fâruk dediler.

Kezâlik Ebû Cehil gibi nice akıl sâhipleri, eserden eser sâhibine sebepten sebebi yaratana varmak isterler. Sâdece dünya işlerine eren o küçücük akılları ile: Biz Allâh'ı buluruz, derler ve tabiî ki ne bilirler ne bulurlar.

Halbuki aslını arayan akıl, Cebrâil'in Hazret-i Meryem'e nefhettiği ilâhî sır, ilâhî emânettir ki, buna izâfî ruh denir. İşte bu cezbe bu aşk olmayınca hiçbir şey anlaşılamaz. Hakîkat, ancak bu cezbe içinde kendini gösterir. Yoksa cüz'î akıl ile hakîkati anlamak mümkün olamaz.

İbrâhim Hakkı Hazretleri'nin buyurduğu gibi,

Lâ ilâhe tîğın al ağyârı dilden kat' kıl
Hoş hırâm eyle cihân-ı pâk-i illallâha sen

Cüz'î akıl erbâbının söyledikleri hep zandan ibârettir. Zan ise mahlûktur, yâni yaratılmıştır. Onun için Hazret-i Ali: **Akıl mahlûktur, yaratılmıştır, onun tasavvur ettiği ne varsa tabiî ki o da mahlûktur, o da yaratılmıştır,** buyurur.

Hâsılı kelâm, Nûh'un gemisinden maksat, kâmil insanın nefh ettiği bu cezbe, bu izâfî ruhtur. O hâsıl olmadıktan sonra, insanın kendi cüz'î aklı ile ruh deryâsına ve hakîkat âlemine sefer kılmasına imkân yoktur. Bu yolda emniyet ve aman, yâni kurtuluş, o aşk ve cezbe gemisine sığınmaktan ibârettir."

Bu konuşma, içimizden birine, akıl ve aşk dâvâsının bir canlı ör-

neğini hatırlattı. Şöyle ki: Şeyhülislâm Haydarî Zâde İbrahim Efendi, gelip de hocamızın mürîdi olduğu zaman etraftan îtiraz edenler olmuş. Esat Efendi gibi ced-be-ced şeyh olan bir kimseye intisap etmeyip, sivil[1] *bir zâta derviş olması tenkit mevzûu olmuştu. Bu îtiraz karşısında Haydarî Zâde: Evet, mevkiim dolayısiyle bütün şeyhler gelip ubûdiyet arzederler. Ben ise Hazret-i Ken'ân'a ubûdiyet arzeylemeye gidiyorum. Çünkü birçok şeyhlerin bilgisi ve ilmi bende de var. Fakat bu zâtın beni cezbeden rûhâniyeti o ayrı bir mesele... demiş.*

Meclisten bir başkasının da anatomi profesörü Doktor Nûreddin Ali Bey'in, son derece hareketli ve yüklü hayâtına rağmen bayramlarda kandillerde alâka ve tebrik vazîfelerinden başka her seyâhatinin arifesinde de mutlakā telefon edip müsâade istediğini söylemesi üzerine:

– "Bu söylediğiniz zatlardan biri Şeyhülislâm, öteki rektör ve teşrih profesörü... ben ise bir mektep muallimi. Mevki îtibâriyle aramızdaki farkı düşünün. Peki bu hal, bu his, onları sevkeyleyen bu kudret nedir? Anlat bakalım... anlatamazsın. Çünkü akıl işi değil, Allah hissidir. Nûreddin Ali Bey'in, o meşgalesi arasında telefonu açıp: Müsâadenizle ben gidiyorum, demesini sabahlara kadar evrad çekmesi gibi kabul ediyorum. Çünkü o gulgule, o patırtılı hayat içinde bu râbıta, bu unutmayış ona kâfî.

Meselâ rakı içen bir sarhoşa, şerîatın vereceği emir: Rakı içme! şeklinde olabilir. Halbuki ağzına içki koymayan bir zâhide böyle bir nehiyde bulunmak gülünç olmaz mı? Bir sarhoşun rakıyı terketmesi, kendisi için büyük bir adım sayılır.

İşte Nûreddin Bey'in de bunca gürültüler içinde bizi düşünmesi, bir sarhoşun rakıdan geçmesine temsil olunabilir."

*

Semîha Hanım:

– Ne kadar güzel bir teşbih yapılmıştı: Gece gelip de ortadan taayyün farklarını kaldırınca benlik zâil olduğunu söylemiş ve Bebek'te geçen gemileri göstererek, bakın işte akşam oluyor, gemiler bayraklarını indiriyorlar, benlik bayrağını aşağı çekiyorlar. İtalyanım, Fransızım, Türküm... demeğe hâcet kalmıyor:

– "Evet, o vakit benlik kaydı kalmıyor, fakat fenerlerini uyandırıyorlar. Yâni deryâda nurla seyrediyorlar. **Yevme tera'l-mü'minîne ve'l-**

1- Ken'an Rifâî Hz.nin şeyhliği babadan oğula âileden gelme değil, mürşidi Hz. Ethem'in hilâfet vermesi iledir. Sivil şeyhten maksat budur.

mü'minâti yes'â nûrühüm...[1] Lâkin o fenerlerin de her birinde ışık müsâvî değil... Kiminin ufacık, kiminin büyük, kimi ise baştan aşağı elektrikle donanmış bir yekpâre nur ve bu deryâ-yı vahdette salınıp geçiyor. İşte bunların nurları derece derece. Fakat hepsi de deryâda nurlarının istîdâdı kadrince sefer ediyorlar."

*

Semîha Hanım:

– Ruh hakkında cilâsının şiddetinden gizli ve parlaklığının şiddetinden dolayı örtülüdür, saklıdır, buyrulmuş.

Nazlı Hanımefendi:

– Bu, her ruh hakkında böyle midir?

Semîha Hanım:

– Her halde, ve nefahtü fîhi min rûhî[2] *yâni biz ona rûhumuzdan nefh ettik, sırrına mazhar olan ruh değil mi?*

– "Evet, bundan maksat izâfî ruhtur. Üç kısım ruh vardır. Biri hayvânî ruh ki, bu hem insanda hem hayvanda bulunur. İkincisi ise rûh-ı revandır ki, insanda bulunur ve uyku hâlinde de bedenden ayrılıp bir çok şeyler görür. Meselâ rüyâda gezip konuşuyor, oturuyor kalkıyorsun. Fakat vücûdun hareket etmiyor. Bütün bunları yapan rûh-ı revan, uyku hâlinde vücut ile büsbütün alâkasını da kesmiyor. Onun için rüyâda korktuğun veya muztarip olduğun vakit, bağırıyor, hattâ ağlıyorsun. Böylece de görülen şeyler az çok bedende tesir icrâ ediyor."

Nazlı Hanımefendi:

– Hattâ bâzen insan rüyâsında korkarken rüyâda olduğunu da hisseder ve uyanıp kurtulmak ister.

– "Bir de izâfî ruh vardır ki, o ancak bir kâmil insana vusul ile kazanılır. İşte cezbeyi kabul eden bu ruh, cân-ı cân-ı candır. Yâni bir can vardır sonra bunun içinde bir can daha vardır ki o da Hakîkat-i Muhammediye'dir. Bir can daha vardır ki Sırrullah'tır, Allah'tır. Yâni cân-ı cân-ı can budur."

*

Sâmiha Hanım:

– Dün Bacı[3] *ile konuşuyorduk. Henüz bir küçük kız iken, kendisi-*

1- Hadîd sûresi, 12. âyet.: "O günde ki erkek mü'minlerle kadın mü'minleri, nurları önlerinden ve sağlarından koşar bir halde görürsün..."

2- Hicr sûresi, 29. âyet; Sâd sûresi, 72. âyet.

3- Âilenin emektarı, Sudanlı zenci Fetânet Bacı.

ni memleketinden çalıp kaçıran esircilere bedduâ ettiğini, yerinden yurdundan eden bu zâlimlere kin beslediğini, fakat satıla satıla Efendi kapısında karar ettikten sonra, onlara hayır duâ eyler olduğunu söylüyordu:

– "Hazret-i Âdem dünyâya gönderildiği vakit, kendisine sulbünden gelecekler birer birer gösterildi. Kezâlik ehlullâh da, Allah tarafından hilâfete geçirilecekleri zaman -ehlullâhın hilâfete geçişi, Resûlullâh'ın, eshâb-ı kirâmın ve mânevî sultanların huzûriyle olur- onlara da kendilerine vâsıtalı vâsıtasız intisap edecek olan ruhlar vücut bulmuş olarak ve büründükleri vücut ile berâber gösterilir. Binâenaleyh onlar için mesâfe ve uzaklık yoktur. Kendi kāfilelerinden olanı nereden olsa getirirler.

Uzaklık ve yakınlık bizler içindir. Kezâlik bize nazaran müşkül görünen dâvâlar da Allah indinde basit ve tabiîdir. Meselâ, karıncalar bir insana karşı saflar ve ordular teşkil edip, muhârebe açsalar, onları yerle bir etmek için bir bardak su ve hücumlarını durdurmak için de bir mukavva parçası kâfîdir.

Vaktiyle yazdığım kitapların birinde, dere kenarlarında sabahleyin doğup öğleye kadar kemâle gelerek ölen amiplerin hayâtını tasvir etmiştim. Bunların içinde, ikindiye kadar yaşamış asırlık bir ihtiyar, genç amiplere hitâben mâcerâsını şöyle söylerdi: Ey gençler, siz ne biliyorsunuz, ne gördünüz? Hiç! Ben tufanlar ve istîlâlar gördüm. Güneşin, ta gökyüzünün ortasına geldiğini gördüm.

Zavallının, tûfan dediği derenin rüzgârdan hâsıl olan küçücük bir dalgacığıdır. İstîlâ dediği de, bir ayak darbesidir.

İşte nasıl ki bu böceklerin hayâtı bizim ölçülerimize göre gülünç denecek kadar kısa ise, hakîkate nazaran da bizim zaman ve mesâfe mefhûmumuz böylece var yok hükmündedir."

*

– "Münîre Hanım, biz harekette miyiz?"

– Ah bilmem ki Efendim, hareketteyiz herhalde..

– "Nasıl?"

– İşte dâimâ hareketteyiz.

– "Dünya harekettedir. Dâimâ devrini icrâ etmektedir. Biz de onun içinde olduğumuzdan dolayı hareket ediyoruz."

– "Münîre Hanım, biz seferde miyiz?"

– Evet Efendim. Nefsimiz ile mücâhede ettiğimiz için seferdeyiz.

– "Güzel. Bu sefer ne vakit tamam olur?"

– Ruh cesetten ayrılıncaya kadar devam eder. O vakit nihâyet bulur.

– "Eğer sefer, ecel ile nihâyet bulursa işimiz müşkül olur. Sefer, ruh nefse hâkim olunca tamam olur."

*

– "Sabîha Hanım, adem yâni yokluk ile vücut bir midir?"

Sabîha Hanımefendi:

– Birdir Efendim.

– "Hangi mertebede fakat? Ahadiyet mertebesinde birdir. Vâhidiyet mertebesinde ayrılır.

Vâhidiyette, adem, mutlak vücûdun nesi olur? (Herkeste sükût) Aynası olur. Oraya bakınca esrâr-ı Muhammedî zuhûra gelir.

Bunu dünyâya tatbik edelim. Bu oluş âleminde yâni bu dünyâda Hakk'ın aynası nedir?"

Server Beyefendi:

– Kâmil insandır. Mübârek varlığı, vücûd-ı mutlakın zarfıdır.

– "Zarf, harf gibidir. Harfler, mânâya zarftır. Ezel âleminde bütün hazırlıklar icmâlîdir. Yâni fikir ve tasavvur hâlindedir. Sanki komprime ve hulâsadır. Ama orada kuvvede yâni fikir ve tasavvurda olan hakîkatler, bu dünya âleminde zuhur ve tatbik sâhasına geçer.

Hakîkat ambarında türlü türlü tohumlar olduğunu, yaratan bilir. Bunların kimi arpa, kimi buğday, kimi çavdar, şu veya budur. O tânelerin içinde sap ve başak gizli olduğunu da yine yaratan bilmektedir. İşte bu henüz âşikâr olmamış noktaları âşikâr etmek yâni dünyâya getirip tasavvur hâlinden zuhur hâline geçirmek için onları toprağa ekmek lâzımdır. Tâ ki aslı ne ise o zâhir olsun ve vücut bulsun.

Kezâlik insanın da dünyâya gelişinde birçok sebep ve hikmetler vardır. Bunlardan biri de kemal tahsîli ve Hakk'ın mârifetidir.

İnsan, ezel gününde Cenâb-ı Hakk'ın: **Ben sizin Rabbiniz değil miyim?**[1] sualine evet! dedi. İşte o ikrârı burada tasdîke, o vermiş olduğu ahdi burada isbâta gönderildi.

Ahadiyet âleminde de vâhidiyet âleminde de Allâh'ın esmâsı icmâlî yâni zuhûra çıkmamış vaziyettedir. Meselâ Şâfî, Muhyî, Mümît, Hâdî isimlerinin zuhûru ve tafsîlâtı bu dünya hayâtındadır. Şöyle ki, kul burada yolunu sapıtacak dalâlette kalacak da bunun üzerine Hâdî ismi zuhur edip onu dalâletten hidâyete götürecek.

1- A'râf sûresi, 172. âyet.

Kezâ, orada ne hastalık var ne de ölüm... binâenaleyh burada hasta olacaksın ki karşına Şâfî ismi çıksın... onun için ölmek de burada, doğup dirilmek de burada...

İşte insan dünyâya çekirdek hâlinde olan isimleri tafsil ve vuslatın kadrini bilmesi için atıldı. Bu hicrâna bu firâka onun için mahkûm edildi. Ama şâyet matlûp olanı bu dünyâda elde edemezse, eski hâlini de kaybeder. Çünkü beşeriyet mertebesini elde etmek büyük bir nîmet ve fırsattır. Bu fırsat kaybedilirse bir daha kolay kolay o mertebeyi bulmak da mümkün olamaz. Peki şu halde, o mertebeye çıkmış iken, kadrini bilmemek yazık değil mi? Sefer bitmez, illâ nefis mağlûp olmazsa. Ve eğer insanoğlu, bu dünyadan cismâniyeti gālip olarak giderse, ehlini tanımadığı öyle bir diyâra atılır ki, dâimâ muazzep olmaktan hâlî kalmaz."

Server Beyefendi:

– Evet babacığım, niceleri var ki insan olmak derecesini buldukları halde kadrini bilemiyorlar ve Kur'ân-ı Kerîm'in: Bel-hüm edall[1] *hükmü haklarında zuhur eylemiş oluyor.*

*

Uzun seneler hocamızın maddî mânevî pek büyük lutuflarını gördüğü halde takdir edememiş bir kimsenin, uzun senelerin ayrılığından sonra, oğlu ile berâber boynu bükük olarak geldiği konuşuldu. Bu sözlerimizi sükûtla dinledikten sonra:

– "Asıl belâ, belâyı verenden gāfil olmaktır.

İnsanlar için Allâh'ın zâhir ve bâtın nîmetleri vardır. Zâhir nîmetleri mâlûm olan, her çeşit dünya saâdetleridir. Kezâ zâhirî belâ da bunların mahv u harap olmasıdır.

Allâh'ın bâtın nîmetleri de belâdır. Bâtındaki belâdan maksat, müptelâ olmaktır. Aşk da belâdır. Çünkü belâ, fakre, fakr ise Allâh'a ilticâya, Allâh'a rücû'a ona avdete sebebiyet verir. Belâ, fakr u fenâya, fakr u fenâ, likā yâni cemâle, likā ise bakāya götürür.

Bahsettiğiniz şu adamlar, biliyorsunuz, evvelce ne halde idiler. Fevkalâde yokluk ve ihtiyaç içinde idiler. Fakat o zamanlar bize gelir giderlerdi. Sonra birden büyüdüler. İşleri ilerledi ve bu varlık onları bizden ayırdı.

Bir müddet sonra yine belâ geldi. Ellerinden işleri, memûriyetleri gidiverdi. O vakit düşündüler ve işte o düşüncelerinin netîcesi de Berat

---

1- A'râf sûresi, 179. âyet: "Belki onlar hayvanlardan da aşağıdırlar."

gecesi buraya gelmek sûretiyle gafletlerini sildiler.

Bizim onlara bir garezimiz bir alış-verişimiz yok ki... geçmişi hemen siler, gelin evlâtlarım, deriz. Mâdemki siz boynunuzu büküp geliyorsunuz ben de size ihsan ile sokulurum!

Haydi Sâmiha kalk... geç oldu. Bu kadarcık olsun aldın. Bu kadarcıklar içinde çok kitaplar var."

*

Server Beyefendi:

– Dün hareketten bahsediliyordu. Bu hareket, bütün mevcûdâta mahsus değil midir?

– "Ona ne şüphe! O hareket de başka... ben umûmî olarak dünyânın hareketinden bahsettim. Evet her zerre, her mevcut, dâimâ harekettedir ve dervişler gibi dâim semâ'dadır."

Server Beyefendi:

– Bu hareket, onların zikridir değil mi?

– "Evet, her mevcûdun kendine mahsus bir zikri, bir tesbîhi vardır."

Güzîde Hanımefendi:

– "Efendim, onu düşünüyorum da mâdemki her mevcûdun bir zikri var. Meselâ bir yaprağın mâsum zikri, saf olmayan bir insanın zikrinden daha üst değil midir?

– "Hâşâ... bu gün bir kātil bile bütün hayvânat ve nebâtâtın üstündedir. Çünkü bir kere insanlık mertebesini bulmuştur. Ama bunun, bu mertebenin kadrini bilmezse, o da ayrı bir meseledir. Bâzı hayvanlar vardır ki ağlaya ağlaya gözlerini kör ederler. Hayvanda olan bu sadâkat hissi bir insanda olmayabilir. Fakat onun insanlık kisvesi, hayvanın fevkinde olması için kâfîdir. Çünkü insan insandır. Ama dediğimiz gibi: **Ülâike ke'l-en'âmi bel-hüm edall**[1] onlar belki hayvandan da aşağıdır, mânâsı da netîceye âit bir meseledir.

Kendisine insanlık şerefi, insanlık mertebesi verilmiş kimsenin, onun kadrini bilmemesi elbet bu zavallıyı hayvandan da edal eyler. O iş de başka!"

Güzîde Hanımefendi:

– İnsan bu sözleri dinliyor da bâzen hayâtından vazgeçiveriyor.

– "Evet ama gitmek için seferi tamamlamalı. Ne vakit kahır ile lutfu bir görüp de: Eyvallah! dersen, insanlığı o vakit bulmuş olursun."

Bir müddet başka şeylerden konuşulduktan sonra:

1- A'râf sûresi, 179. âyet.

– "Nazlı Hanım, söyle bakalım, insanı hayvandan ayıran ilk alâmetlerden biri nedir?"

Nazlı Hanımefendi:

– ....

– "Münîre Hanım, sen söyle!"

Münîre Hanımefendi:

– *Sadâkat Efendim.. doğruluk.*

– "O, hayvanlarda da var."

Güzîde Hanımefendi:

– *Kaş mı diyelim, ne diyelim?*

– "Semîha Hanım, sen söyle!"

Semîha Hanım:

– *Söz mü Efendim?*

– "Papağan da konuşuyor.

İnsanı hayvanlardan ayıran ilk alâmetlerden biri: Tebessümdür! Bir çocuk yeni doğduğu vakit beşikte tebessüm eder. Çocuğun, kundaktaki tebessümleri âilenin saâdetine saâdet katar.

Aşk da, o kadar kanlı şanlı olan aşk da evvelâ tebessümle başlar."

Sâmiha Hanım:

– *Hâfız-ı Şirâzî'nin: Aşk evvel kolay göründü, fakat ona intisaptan sonra nice müşküller belirdi, dediği gibi...*

– "Öyledir. Aşkın bidâyeti tebessüm fakat nihâyeti göz yaşı ve yürek yanığıdır.

Tebessümün insanlık âlemindeki mevkii çok ehemmiyetlidir. Hep muvaffakiyetler tebessümle hâsıl olur. Gülümsemez bir kimseyi görürsen hasta zannedersin. Bu adam hiç gülmüyor, hasta veya asabî... dersin.

Tebessümü bilmeyen bir koca, karısını mes'ut edemez ve nihâyetinde de anlaşma hâsıl olmaz. Kezâlik tebessümü bilmeyen bir kadın da kocasını mes'ut edemez.

Milletler arasındaki karakter farkında da tebessümün yeri büyüktür.

Şen bir millet, muvaffakiyet ve refah içinde demektir.

Bir doktor tebessüm etmeyi bilmezse, mesleğinde muvaffakiyet gösteremez.

İki balcı varmış. İkisi de yan yana küpler içinde bal satarlarmış. Balcının birine çok müşteri gelir, ötekine ise kimseler gelmezmiş.

Balını satamayan adam, oradan geçmekte olan bir ârif kişiye dert yanarak: İkimiz de bal satıyoruz. Hattâ benim balım komşumunkinden daha da iyi. Böyle olduğu halde niçin benimkini kimse almıyor da, her-

kes ona gidiyor, ondan alıyor? demiş.

Balcının sualine muhâtap olan ârif de: Oğlum, senin küpün bal satıyor ama yüzün de sirke satıyor! demiş.

Resûllah Efendimiz ekseriyetle mütebessimdirler. Havvâ ile Âdem'in birbirleriyle buluştukları vakit tebessüm ettikleri söylenir.

Aşkın da başlangıcı öyledir, evet öyledir!"

*

– "Dünyâya gelmekten maksat, kişi Rabbini bilmektir
Rabbini bilmeye sebep evliyâyı bulmaktır
Bulmak değilmiş bilmek, bilmek değilmiş bulmak
Evliyâya gönül vermek rengine boyanmaktır.

Buldum, gördüm, bildim! demek maksûda ermek için kâfî değildir. Bu, ben kırk senedir dervişlik ediyorum diye öğünüp güvenme işi de değildir. Maksat, o terbiyesi halkasına girdiğinin velînin rengine boyanmaktır. Yâni güzel sıfatlarını giymek, doğruluğuna, adâletine, irfânına ve aşkına bürünmektir. Evet kırk sene bir kapıya hizmet eder bir şey alamaz da, üç gün dervişlik etmekle, onun kırk senede bulamadığını elde ediverir. Çünkü ezelde hazırlanıp da gelmiştir."

*

Bir kimsenin, henüz tahakkuk etmemiş bir işe olmuş ve netîcelenmiş nazariyle bakıp o tarzda konuşması üzerine:

– "Ceddimden, Resûlullah'tan aldığım terbiye gereğince, bir şey olmadan, vukûa gelmeden evvel, ona olmuş nazarıyle bakmam.

Manastır Maârif Müdürü bulunduğum zaman henüz yirmi bir yaşında idim. İstanbul'a gideceğim vakit arabayı kapıya getirtir, maiyetimi çağırır Allaha ısmarladık, ben İstanbul'a gidiyorum, derdim. Hareketimden evvel hiç kimsenin mâlûmâtı olmazdı.

Bir şey tahakkuk safhasına girmeden etrâfı dağdağaya vermek âdetim değildir. Fakat yakınlarım bu meşrebime alışamadılar.

Bir işi olmadan evvel açığa vurmaktan bir çok sebeplerden dolayı korkarım. Meselâ, olabilir ki o iş hakkında biri çıkıp: Oldu, bitti ve netîcelendi artık! diye bir emniyet gösterir. İşte ben bu emniyetten korkarım."

*

Akşam kitap okunuyordu:

– "Huneyn gazâsında bir çok İslâm askeri toplanmış, iki müşrik kabîleye hücum edeceklermiş. Müşriklerin berâberlerinde getirdikleri mallar ve kadınlar da hep orduda imiş. Resûlullah Efendimiz, yakınlarından birisine, bütün bu eşyâ bizim olacaktır, buyurmuş. Lâkin o sırada İslâm askerlerinden biri: Bizde bu kadar kuvvet varken harbi kazanacağımıza şüphe yoktur! diye bir güvene kapılmış.

Tabiî ki bu sözden Resûlullah titremiştir. Ne ise muhârebe başlamış ve İslâm askeri bozularak ric'at de başlamış. Bu hal karşısında Efendimiz: Allâh'ın Resûlü yalan söylemez! diye atını ileri sürmek isteyince, etraftan mâni olmuşlar. O zaman İbn Abbas yüksek sesle: Ey müslümanlar, Resûlullâh'a bîat eden, ahd edenler siz değil miydiniz? diye bağırınca kaçanlar geri gelip yeniden harbe iştirak etmişler. Bu sûretle de zafer kazanılmış.

Görüyorsunuz ki bir söz, bir nutuk neler yapıyor. Bir işi, olmadan evvel söylemekte iki mahzur vardır. Biri, vâsıtaya ve işin gidişine güvenerek Allâh'a şirk koşulmuş olması ve bundan da benlik çıkmasıdır. Diğeri de: O mesele veya o iş hakkında etraftan haset edilmesidir ki bu sûretle araya göz girer ve bu teşebbüs akîm kalır. Onun için bir mesele netîceleninceye kadar sükûnet içinde beklemek lâzımdır."

*

Uluorta söylenen bir sözden gıybet çıkması üzerine:

– "Arabaya bindiğim vakitte hayvana kamçı vurulunca nasıl canım acırsa, birisi gıybet olunduğu vakitte de, bana kamçı vuruluyor gibi gelir... Onun için ben sizin aranızda bir şey söylemeğe korkarım. Biriniz bir şey söyleyecek, bir gıybet çıkacak diye söylemekten çekinirim."

*

Yine şeriksiz îmandan söz açılmıştı:

– "Şeriksiz îman, Hakk'ın muhabbetine dünya muhabbeti karıştırmamaktır. Bunu ise âşıklardan başkası yapamaz. Çünkü cennet ve sevap arzûsu dahi gayrılıktır, insanı Hak'tan alıkoyar.

Aşkın şûlesi içine henüz düşmüş kimsenin, o ateş, o cezbe her tarafını sarmış ve dünyâya açılan bütün delikleri kapamış olduğundan, mâşûkundan başka bir şey görmemesi tabiîdir. Ama onun, ben sevgilimden gayrı bir şey görmüyorum, demesi kendinden değildir.

Değildir, çünkü o şûle seni her tarafından sarmış başka şey göste-

recek açık kapı bırakmamıştır da onun için görmüyorsun. Eğer o aşk şûlesi üstünden çekilecek olursa, acaba o ateşin altından pişmiş olarak çıkabilecek misin? Yoksa kendiliğinle mi kalacaksın?

Bu ateşin sana verilmesinden maksat, yalnız o an için kavrulmaklığın değil, belki içinin ve dışının yanıp kül olması ve pişmekliğin idi. Elbette gün olup o cünun o taşkınlık şûlesi senden alınır, işte o zaman bu ateşin altından pişmiş olarak çıkarsan ne âlâ!

O istîlâ vaktinde kendinden başka bir şey göstermeyen aşktır. Yoksa görmeyen sen değilsin. Bâzen, falan kimse ne kadar âşıktı neden böyle oldu, dersiniz. İşte o şûle altında pişememiş olduğu için onu çekip aldıkları vakit böyle kalakaldı.

O aşk şûlesi senden çekildiği zaman, altından, onu sana verenin boyasına boyanmış, o aşkı hal etmiş ve seni aşk kesilmiş bulmak gerek. Bu dereceden sonra ise, senden aşkın kendisi zuhur eder. Çünkü artık sen aşk oldun demektir. Halbuki o cünûnun, o ateşin seni sarması muvakkat idi, bir an gibi idi, tâ ki yanıp kül olacak ve üstüne giydirilmiş olan bu hil'at senden alınınca aşk olacak ve yanarak yalan, riyâ, kibir, kin, hîle, şirk ve benlik gibi nefsine müteallik hiçbir kötülüğün kalmayacaktır."

Sâmiha Hanım:

– Hazret-i Süleyman Belkıs'a der ki: Gerçi şimdi sen bir sultansın. Fakat bu saltanatın ârizîdir. Günün birinde seni terkeder, senden ayrılır. Gel, mânâ sultanı ol ki, sultanlığın aslına ermiş olasın. Çünkü hiçbir şey kendi zâtından ayrılmaz.

– "Ne güzel bir söz... evet, âşık da âşıklığı ânında sultandır. Fakat bunun aslı ol, aşkın kendisi ol ki o sultanlık bâkî kalsın. İbrâhim Edhem'in taç ve tahtını terk etmesi sultan olmasına mâni oldu mu? Belki o taç ve taht, hizmetkâr olarak arkasından koşup geldi ve: Beni al, beni al! dediği halde İbrâhim Edhem tenezzül etmedi. Nasıl istesin ki bulduğu mânevî sultanlığa karşı, bıraktığı dünya sultanlığı, bendesinin bendesi idi."

Nazlı Hanımefendi:

– Mâdemki bir kimseye o aşk şûlesi verilmiştir. O kimsenin diğerlerinden daha seçkin daha üstün olması îcap etmez mi? Bâhusus bir kere o aşkı tatmış olanın bu şûle içinde yanıp kül olmaması nedendir?

– "Onu kendilerine sor! Meselâ İslâmiyet nûru bahş olunmuş öyle kimseler var ki ne kadrini bilmiş ne mânâsını bulmuştur.

Âşıktaki yanmaklık kendisine verilmiş olan aşkın tecelliyâtı îcâbıdır. Yâni senin malın değil, verenin malıdır. Halbuki ben istiyorum ki senin olsun, yâni sen aşk olasın. Gün olup o tecellî şûlesi üstün-

den kaldırıldıkta, aşkın hâli senin hâlin olsun."

Sabîha Hanımefendi:

– Düşünüyorum da... hani: Kahrından lutfuna, gazabından rızâna, senden sana sığınırım... derler. Fakat bu, lutuf istemek, özür ve af dilemek bâbı da değil...

– "Af istemek, affet demek ne demek? İş af etmekle mi? Allah affeder. Fakat seni senin için terbiye eder.

O aşk hil'ati senin üstünde olduğu müddetçe bu hil'atin şekliyle şekillenmek hâliyle hallenmek lâzım gelecekti. Eğer sen o şekli iktisap etmez o şûle ile pişmezsen kabahat sâhibin değil ki...

Gün olup cünûn devri geçerek o hil'at senden alınınca, altında pişmiş olan kimsenin dilinden: **Kül olunca yanmaz olur nâr-ı sûzânım benim...** sırrının zuhûru tabiîdir."

– Bu aşk hil'atinin alınması bir suç karşılığı mı vâki olur?

– "Hayır. Bu, muvakkat bir imtiyazdır ve senin içinde yanıp nefsânî ve hayvânî vasıflarını yok etmen için verilir. Zamânı tamam olunca tabiî ki alınır.

Bir de bâzısına bu hil'at sırf ihsan olarak giydirilir. Meselâ Celâl Hoca gibi, Rifâî evlâdı olduktan sonra cezbe verildiği halde tahammül edemeyip: Alın bu hâli benden... kitaplarım iki parmak toz tuttu, okuyamaz oldum! diye, daha bu aşk hil'ati alınmadan, alınması için: Alın, alın! diye şikâyet edenler de olur.

Halbuki yalvarmaya hâcet yoktu. Zîra nasıl olsa alınacaktı.

Bir müddet sükûttan sonra:

– "Anlamadığınız, konuşulacak bir şeyler varsa sorun konuşalım!"

Sabîha Hanımefendi:

– Bu tecellî alındıktan sonra, o kimse pişmemiş olarak altından çıkmışsa ne yapsın?

– "Herkese aşk verilir mi? Sana verilmiş olduğu halde kadrini bilmemişsen kime ne? Kıymetini takdir et de pişmeye bak!"

Sabîha Hanımefendi:

– Peki hem pişmemiş hem de hil'at üstünden çekilip alınmış... artık o kimse ne ile yanıp kötülüklerini mahvetsin?

– "Bunun için ihsan sâhibine serzeniş ve sitem doğru değil ki... kendi gayret ve kābiliyetine küssün.

Maamâfih o tecellî içinde pişme yolunda bir yanma hâdisesi başlamış ise ağır ağır da olsa içten içe yanmakta devam ederek bu ateş gittikçe ilerleyip nihâyet sâhibini temizler.

Aşk ihsan olunan kimselere onun kadrini bilmemek ayıptır, hattâ yazıktır.

Bu ihsandan maksat ne idi? Mâşuktan başka bir şey görmemek, zamânı gelip o hil'at kalktığı vakit de hep aynı şeyi görmek yâni her fiili her hareketi Allah'tan bilmekti.

Aşk hâlinin cünûnu ve zevki üzerinde iken ne para, ne mevki, hattâ ne evlât gözünde oluyor. Kibirlerden, kinlerden, yalanlardan, hîlelerden eser kalmıyor. İşte o hil'at alındığı vakit de böyle olman lâzım gelir. O zaman niçin değişiyor, beşeriyet hâliyle baş başa bırakılınca aynı hâli muhâfaza edemiyorsun? Halbuki aşkın verdiği irfan sende görülmek isteniyor.

Yüzlerce derviş arasından şeyhiyle aşk alışverişinde bulunabilen kaç mürit vardır?

Eğer mürşit seni bu kalabalıktan seçip ayrı bir alâka göstermiş, ayrı bir terbiyeye tâbi tutmuş ise, karşılığında irfan ve muhabbet istemez mi? Ve bunun kadrini bilmezsen hocanı kırmış olmaz mısın?

Dün gözlükçüye gitmiştim. Çok muazzam olan bu dükkânın sâhibi de aynı zamanda göz doktoru idi. Kendisine, gözlük şu noktaya temas ettikçe iltihap yapıyor, bunun çâresini bulun, dedim.

Sıra sıra gözlükler çıkardı. Onu taktı, bunu taktı, olmadı. Nihâyet çâre olarak: Her vakit gözlük takmayın! diyerek işin içinden çıkmak istedi. Nasıl olur? Hekim devamlı gözlük kullanmamı tavsiye ediyor, diyerek dükkândan çıktım.

Bu defâ, doktorun tavsiye etmiş olduğu gözlükçüye gittim. Küçücük bir dükkânı vardı ve içinde gözlükten başka birçok sıhhî levâzım bulunuyordu. Şikâyetimi ona da söyledim. Gözlüğü aldı, bir makine ile ayırarak istediğim şekle getirip elime verdi.

İşte küçücük bir dükkân. Öteki gibi büyük ve zengin değil. Fakat gözlükçülüğün inceliğini, yâni asıl maksadı elde etmiş."

*

Bebek komşusu Cennet Hanım'ın birkaç aydır hasta yattığından konuşuluyordu.

– "Nerede kaldı o zevk âlemleri! Daha üç dört ay evvel her gece danslar, eğlenceler, sazlar, çaylar ve sabahlara kadar gelip gidenler ile yalı dolup dolup boşalıyordu. Cennet Hanım!.. diye bağrışıp etrâfında koşuşuyorlardı. Desenize cennet cehennem oldu. Artık zevci de eve haftada bir gece geliyor, o da başka taraflarda eğleniyormuş.

Hani o dostlar, ahbaplar, o zevkler, o koşuşmalar, o sabahlara kadar tepinmeler, Cennet Hanımlar nerde? Hey!..

İşte kendi kendine kaldın. Şimdi yüzüne kimse bakmıyor.

Dünyânın zevâle mahkûm her cenneti gibi bu da kaybolup gitti. Çünkü her dünya cennetinin sonu zeval, her dünya aşkı bir kuru hayaldir.

Bu da bir cünun, bu da bir aşk değil mi? İşte o cünun içinde kadrini bilmeden geçirilen zaman hebâ oluyor. Herhangi sâhada olursa olsun, aranılan irfandır. Bunu hâsıl edemedikten sonra neye yarar? Zaman dinlemiyor geçiyor. Günler birbirini tâkip ediyor, tâ ki son merhaleye kadar. Karganın arkasından gidersen seni mezbeleye götürür. Bülbülün arkasından gidersen seni gülistâne götürür.

Mecâzî aşkta da bir cünun devresi vardır. Mecnun, aşkını şehvete sarfetmekten sarfınazar ederek, onu Hak aşkına çevirdi. Mecaz aşkında bunu yapabilirsen ne âlâ!

Hakîkî aşkta sâhip sana aşk hil'ati giydiriyor. Yâni kendini giydiriyor. Bu yüzden, ondan başka hiçbir şey görmüyorsun. Kibir, tecessüs, riyâ gibi sıfatlar hep sönüyor. Fakat hal olarak değil. Onun için sâhip seni bırakmıyor ve bu hil'atin içinden durmadan söylüyor: Kibir fenâdır, kibir etme! Yalan söyleme, gıybet etme! diyor. Yâni durmuyor, o aşk içinden söylüyor ki cünun devresi geçince bunlar sana hal olsun, senin malın olsun diye... zîra gün olup o cünun hâli senden geçecek, farzımuhal, kalsa bile buna vücûdun tahammül etmez.

Aşk seni, o cünun devri geçtikten sonra da kendi hâliyle hallenmiş görmek ister. Seni zâtı ile besledi, elbet böyle ister.

Şimdi zattan sıfata atlayalım: Meselâ bir ilim sâhibini alalım. Kütüphâneler dolusu kitaplar okumuştur. Gece demez gündüz demez çalışır seyâhatler yapar. Bu da bir aşk, bu da bir cünundur. Fakat bir raddeye gelecek, halden, tâkatten düşecek, gözleri görmeyecek, dizleri tutmayacak, bu hal onu kitaplarından o cünundan men edecek.

Halbuki bütün bu bilgileri öğrenmekten bu kitapları okumaktan maksat, kendini bilmek, Allâh'ını bulmak ve bu dünyâya geliş sebebini öğrenmektir. O hâsıl olmadı. Aşkın cünun kısmı da gitti ve elde avuçta bir şey kalmadı.

Sonra gençliği ele alalım: O da bir aşk, bir cünun değil mi? Delikanlı dünyâya sığmaz derler. Doğrudur. Mâdemki Allah sana, dünyâlara sığmayacak kudret ve kuvvet vermiş, gençliğini zararlı zevklerde harcayıp yıpratacağına, gözlerin görür, ellerin tutar ayakların yürürken, niçin gerçek aşkı arayıp bulmuyorsun?

Zâhitlere gelince, bunca ibâdet ve tâatlerde bulunurlar. Gece gündüz tesbihler çeker, üç ayları tutar, nâfile namazları kılarlar. İşte bu da zâhitlik cünûnu!

Ama bir zaman gelir ki zâhit kişi de, vücuttan düşer, alışageldiği ibâdeti edemez, tesbihleri çekemez, namazları kılamaz olur.

Bütün o ibâdetlerden maksat ne idi? Rûhun tasfiye ve nefsin tezkiyesi değil mi? Halbuki yine gurûrun var, yine gösterişten hoşlanıyor, yine kibir ediyorsun... şu halde bu kadar çalışmaların neye yaradı? Kendini bilemedikten, Allâh'ı bulamadıktan sonra?

Şam'da bir kadın vardı. Otuz küsur defâ Şam'dan Mekke'ye yaya olarak hacca gitmişti. Çocuk oyuncağı değil... Şam'dan Mekke'ye kadar güneş altında yaya gitmek. Şam ile Mekke arası, deve ile otuz üç gün tutar. Üstelik yollarda ne hastalıklar, ne eşkiyâlar da vardır. Bu kadar zahmete, meşakkate, yorgunluklara susuzluklara katlanarak otuz şu kadar defa hacca gitmek; şaka değil bu. Ama keşke yalnız farz ile iktifâ edip bir kere gitseydi de kuvvetini kudretini lâzım olana harcasaydı...

Eğer aşk ateşinde pişmedinse, o irfânı bulamadınsa, bu cünun senden alınıp da maksadı elde edemeden kalakaldınsa, bu defâ sana riyâzat verirler. Yâni riyâzattan maksat, mahrûmiyettir. Nefsinin zevk aldığı her şeyden seni men ederler. Fakat cemal içinde o terbiyeyi almayıp da celâle müstahak olmak yazık değil mi?"

*

– "Dünya insanladır; âhiret de insanladır. Dünyânın hilkati insanla berâberdir. Âhiretin hilkati de yine insanladır. Cenâb-ı Hak da öyle buyuruyor: **Sen olmasaydın, sen olmasaydın ben bu cihânı halketmezdim ya Habîbim!**[1]"

*

İsmet Hanımefendi ile konuşurken:

– "Yûnus diyor ki: Dünyâya gelmekten maksat Allâh'ı bilmektir... Allâh'ı bilmeye sebep bir kâmili bulmaktır.

Ama ben bildim, ben buldum demek, bulmak değil, evliyâya gönül verip rengine boyanmaktır.

İşte o sana söylüyor: Kimse ile istihzâ etme, ne kimseyi incit ne de kimseden incin, diyor."

İsmet Hanımefendi:

– Ah Efendim incitmemek ne ise bir derece ama incinmemek pek müşkül!

– "Mâdemki lâ ilâhe illallah demek sûretiyle, Allah'tan başka Allah olmadığını söylüyorsun, o halde kimden inciniyorsun? Farazâ birisi sana hakāret ediyor: İsmet ne fenâ kadındır, diyor. Sen bunu işittiğin

1- Hadîs-i kudsî: "Levlâke levlâk lemâ halaktü'l-eflâk."

zaman: Eğer bende bu fenâlık olmasaydı bu söze muhâtap olmazdım. Kim bilir Allâh'ıma karşı ne hatâlarım var ki böyle bir söze müstahak oldum! diyeceksin. Mâdemki lâ ilâhe illallah diyorsun, her şey gibi bu tahkîri de Allah'tan bilmen lâzım. Şu halde Allah'tan gelen bir şeye incinmek nasıl olur? İşte dervişlik demek, bu mânâyı hal etmek demektir.

Meselâ bir su içerken bile: Harâretim bu su ile teskin oluyor. Fakat Allâh'ım murat etmezse bu su harâretimi teskin etmez, diye düşünmelisin. Yemek yerken de yine: Allah isterse bu yediklerim beni doyurmaz ve bu gıdâyı Allâh'a ibâdet ve kulluk edebilmek için nûr olsun diye yiyiyorum, demelisin. Kezâ, uyku için de böyle düşünmelisin.

Filân kimse Allâh'ını bilir, derler. Yâni Allâh'ın var olduğuna inanır! Ne büyük lutuf! Bir kimsenin müslüman olması için kelime-i şehâdet getirmesi lâzımdır. Fakat söz ile her şey biter mi? Kelime-i şehâdet getirmekle o İslâmiyet mekteb-i irfânına girdin ve ehliyetini isbat ettin. Ama orada kalma! Mektebe dâhil olduktan sonra durma ilerle. Bu netîceyi hemen bir günde hâsıl et, demiyorum. Hiç olmazsa yolunda bulun. O da bir şeydir. Yolunda bulunmanı da Allah hoş görür. Günler birer birer geçiyor. Şerit gibi sarılıyor, günün birinde: Paydos, oyun bitti! diyecekler. Allah kolaylığını göstermiş. Bir Hakk'ın boyasıyle boyan kâfî. Bak ne kolay şey!"

İsmet Hanımefendi:

– Efendim, tanıdıklarımdan birisi var. Kur'ân-ı Kerîm'deki hurûf-ı mukattaanın[1] *hiçbir mânâsı olmadığını söylüyor.*

– "Nasıl olmaz? O harfler hep birer âlem, birer rumuzdur. Hem büyük birer âlem.. meselâ (Elif, Lâm, Mim) diyorsun. Elif (ا) ten maksat Allah'tır. Lâm (ل) Cebrâil; Mim (م) Muhammed (s.a.) dir.

(Elif), namazda alınan kāmet vaziyeti; (Lâm) rükû; (Mim) de secde hâlidir.

İşte Allah ile senin aranda Cebrâil olduğu gibi, ruh ve cisim arasındaki kalp de Cebrâil'dir. Yâni (Elif, Lâm, Mim) kâmil insan'a işârettir. Hazret-i İmâm-ı Câfer öyle der: **Allah, Kur'an'da tecellî etmiştir fakat görmüyorlar!**

Kur'ân'ın harfleri insanın şekilleridir. Ama herkes bu mânâyı nasıl bilebilir? Bu, esrâr-ı ilâhîdir ancak irfân-ı Muhammedî ile bilinir.

Biz nasıl bilelim nasıl öğrenelim, derler. İrfan mektebine gir de öğren! Bilemem ki, öğrenemem ki... deme. Allah belki sana o öğrenmek kābiliyetini vermiştir. Onun için durma ara! Niçin bu dünyâya geldin,

1- Hurûf-ı mukatta'a, Kur'ân-ı Kerîm'de tek veya grup olarak 29 sûrenin başında bulunan müstakil harflerdir. (Elif, Lâm, Mim), (Hâ-Mim), (Yâ-Sîn) Nûn, Sâd, Kāf gibi...

düşün... herhalde yalnız beşer cemiyetine hizmet için değil... evvelâ kendi vücûdunun cemiyetine hizmet et ki beşeriyete hizmetin de semereli olsun.

Maamâfih herkesten Allâh'ını bilmek beklenemez, bu tabiîdir. Fakat sen belki de Allâh'ı bilicilerden olarak halk edilmişsindir. Kendini hicranlara atmak revâ mı?

Bir kısım insanlara Allâh'ı bilmemek nasîbi verilmiştir. Çünkü ezelde nur serpildiği vakit istîdatları eteğine isâbet etmemiş ve zulmette kalmışlardır. Esâsen herkes Allâh'ını bilse, İlâhî saltanat zâhir olmazdı. Binâenaleyh dünyâdan ne Hakk'ı bilenler kalkar ne de bilmeyenler...

Vaktiyle vâlinin biri azlolunmuş, hayli zaman açıkta kalmış. Bir gün uşağı: Efendi, demiş, filân ağaç kovuğunda bir zat oturur herkes gidip onun duâsını alır, büyük bir zattır. Haydi biz de gidelim de senin için duâ isteyelim!

Efendi de uşağın sözünü dinleyerek kalkar ve berâberce o zâta giderler. Elini öpüp hâcetlerini söylerler. O zat da: Yâ Rabbî, der, ne kadar hayır sâhipleri ne kadar sâlihler, âşıklar varsa onların yüzü suyu hürmetine bu adama yakında bir memûriyet ihsan et!

Bu duâyı aldıktan sonra efendi uşak evlerine dönerler. Biraz sonra da bir yâver gelerek filân yere vâli tâyin olduğunu bildirir. Aradan beş on sene geçtikten sonra vâli tekrar azlolunur. Yine uşağın teklîfi üzerine ağaç kavuğundaki zâta gidip yeniden duâ isterler. Ama bu defâ o zat: Yâ Rabbî, ne kadar meyhâneci, edepsiz, kātil, hırsız kulların varsa onların yüzü suyu hürmetine bu adama bir memûriyet ver, diye duâ eder. Bu türlü bir niyaz beklemeyen vâlinin hayreti karşısında: Merak etme oğlum, tecellî devir devirdir bu da hak, o da hak... sen işine bak tâyin olunursun, diye cevap verir. Gerçekten de üç gün sonra tekrar bir tâyin çıkarak adamcağız yeni işine gider.

Bâzı kimseler görüyorsun, Hak yolunda oldukları halde birçok maddî mahrûmiyetler ve elemler içindedirler. Fakat onların içinde bulundukları ateşte ne gülistanlar gizlidir. Allah'tan uzak kalan bir kimse ise ne kadar zevk ve safâ içinde de olsa yine ateşin içindedir. Çünkü aslı ateştir netîcede de yine ateşe münkalip olur.

Fakat bu iki ateş arasında azîm farklar vardır. Biri ateş görünür içi gülistandır. Biri gülistan görünür içi ateştir. Fark bu.."

*

İhvandan Medîha Hanım gelmişti.

– "Ne temiz ne saf bir kadın! Yâ Rabbî, bana böyle güzel evlâtlar verdin, çok şükür! Benim şükrüm evlâtlarımla, onların şükrü benimle!"

Âileden biri de şunu ilâve etti:

– Bugün hocamızla Fâtih'e doğru giderken arkamızdan bir kadıncağız: Sen evliyâ mısın, Hızır mısın. nesin? Sen benim anlamadığım bir şeysin! diye söyleniyordu. Biz yolumuza devam ettik, o hâlâ sayıp döküyordu.

*

Halkın câmilere olan rağbet ve alâkasından bahsediliyordu:

– "Din aleyhinde propaganda yapanlardan birinin, gideyim de şu câmilerde kalan bir iki ihtiyar zavallıyı göreyim! deyip de kalabalığın ziyâdeliğinden içeri giremeden dönüşü garip iş değil mi?

İşin asıl hoş ciheti, câmilere giden halkın büyük bir kısmını gençlerin ve münevverlerin, yâni en ümit edilmeyenlerin teşkil etmesidir.

Dîni yıktık, din diye bir şey kalmadı zannında bulunan kimseler için bu manzara: Arpa ektim darı çıktı! mânâsını ifâde ediyor. Arpa ekip de darı biçmek olur mu? deriz. İşte bak nasıl olabilirmiş. Böyle mecaz yoluyla söylenen sözlerin bir gizli mânâsı vardır.

Meselâ bir çocuğa emekler verip mekteplere göndererek ondan büyük şeyler ümit edilirken netîcede bir haydut olup, çıkması bütün hayallerin yok olması da yine arpa ekip darı toplamaya benzemez mi?"

*

"Ben size ademi anlatmıştım. Hatırınızda ne şekilde kaldı?"

– Vücut ile adem, ahadiyet mertebesinde birdir. Vâhidiyet mertebesinde adem, mutlak vücûdun aynası olur, buyurmuştunuz.

– "Evet, **Allah insanı, kendi sûretinde halketti**[1]. Âdem'den Havvâ, yâni kadın zuhur etti. Allah, er ve kadın.

Demek ki Allâh'ın kuluna muhabbeti, kendine muhabbet; cüz'üne muhabbettir. Kulun Allâh'a muhabbeti de aslına muhabbeti demektir.

Erin kadına muhabbeti, kezâlik cüz'üne muhabbet, kadının erkeğe muhabbeti de aslına muhabbet demektir.

Hazret-i Muhiddîn: **Abd, Rabdır, Rab, abddır. O halde teklif kimedir?**[2] **İşte şaşırdığım nokta budur,** diyor.

Abd, yâni kul, hakîkat cihetiyle fânî ve meyyittir, ölüdür. Meyyit

1- Halek' Allâhu Âdeme alâ-sûretihî. (Hadîs-i şerif)

2- El-abdü Rabbün ve'r-Rabbü abdün. Feyâ leyte şi'rî meni'l-mükellef.

olduğu halde nasıl mükellef olur? Bu teklif, oruç namaz ve ilh... kimedir? Eğer mükellef Rab'dır denirse, Hakk'a teklif olur mu, Rab mükellef kılınır mı?

Lâ mevcûde illallah... yâni Allah'tan başka mevcut yoktur. Mevcûdatta görünen şeylerin hepsi esmâ ve sıfat tecellîsinin mazharıdır. Tecellîye nihâyet yok ki... Cenâb-ı Hak her an bir başka tecellîdedir[1]. Abd bir mazhardır. Abdin vücûdunda zâhir olan Hak'tır. Şu halde abd, kendisinde zuhur eden tecellî îtibâriyle Rab'dır. Bakın:

Ey mazhar-ı mürşitte tecellî eden Allah

diyoruz. Rab da, mukayyet bir vücuttan zuhur etmesi îtibâriyle abd'dir. Eğer vahdet nûru tecellî ederse o kimse, cümlede Hakk'ı müşâhede eder. İşte edebin mânâsı da budur. Vahdet galebe edince âşıklık mâşukluk, sizlik bizlik kalmaz. Âşık, mâşuk ve aşk bir olur.

Eğer kesret galebe ederse, senlik benlik ve taayyün zâhir olur. Eğer kesretle vahdet birlikte zâhir olursa hayret zuhur edip o kimse mütehayyir kalır. Bir kimse bu mertebelere varmayınca, bu lezzeti bulamaz. Çünkü bu hal vicdânîdir. Beşeriyet mertebesinde olanlar, tamâmiyle ve küllî olarak Allâh'ın nûrunda fânî olanların mertebesinden nasıl dem vurabilirler? Ve onlar ile kendilerini nasıl kıyaslayabilirler? Onların varlık gösteren yok olmuş vücutları Tûr'u, Hakk'ın cezbesi tecellîsinin sarsıntılarıyle kendinden geçip tamâmiyle muzmahil olmuş, silinip gitmiştir. İşte o zaman bunların iki âlemi kendinde toplamış olan Tûr-ı Sînâ'ya benzeyen varlıkları dağından zuhur eden kavil ve fiil, in'ikâs yoluyla, Rahmân'ın iktizâlarıdır. Âyet-i kerîmede de: **Allah de sonra onları bırak, kendi havzalarında oynasınlar**[2] buyruluyor.

Ama bu, âyet-i kerîmenin zâhir mânâsı; sırrı ise: **Allah bes bâkî heves** demektir. Yâni Allah de, mâsivâyı bırak. Çünkü yalnız Allah vardır."

*

Sâmiha Hanım:

– Hz. Mevlânâ, Hüsâmeddin Çelebi'ye hitâben buyuruyor ki: Benim cemâlimi gösterici sözlerimden esrar kadehini iç!..

– "Onun sözleri cemalden başka şey göstermez ki... Dedikodudan ârîdir. Sırlar kadehini doldur doldur iç.

1- Rahman sûresi, 29. âyet: "Külle yevmin hüve fî şe'n.."

2- En'am sûresi, 91. âyet: "Kulillâhü sümme zerhüm fi havzihim yel'abûn"

*

Sâmiha Hanım:

– Kalp kandili uyanırsa onun nurları insanın duygularından ve hâlinden de zuhur eder, diye bir söz gördüm.

– "Tabiî değil mi ya.... Meselâ bir havuzun suyu temiz, berrak olursa, musluklarından akan su da saf olur. Çamurlu olursa, akan su da çamurlu olur... Bir aynayı da yere atsan, yüz parça olur, yüz parçasından da aynı şey görünür.

*

Sabîha Hanımefendi:

– Bu âlemden öteki dünyâya ne kadar göçen oldu, neler gitti...

– "Tabiî... İmtihanda muvaffak olup sınıfı geçen olduğu gibi, ikmâle kalan ve sınıfı geçemeyen de olur...

Sabahtan akşama kadar on bin rekat namaz kılmaktan idrak ederek iki rekat kılmak elbet daha iyidir. Onun için, iş çoklukta değil, mânâdadır.

Kimisi korku ile, kimisi teşvikle geliyor, yâhut hep devam ediyorlar, ben de edeyim, diyor. Yâni taklitle geliyor. İşte imtihan vaktinde bu üçe meydan yoktur. Bu gibi imtihanlarda yalnız sadâkati ve ihlâsı olan kazanıyor; ki zâten maksut da budur. Hz. Mevlânâ'nın kaç tâne dervişi söyleniyor?.."

Sabîha Hanımefendi:

– Evlâtları içinde de yalnız bir Sultan Veled babasının yolundan gitti...

– "Hakîkaten sultan... Ama Hüsâmeddin, illâ Hüsâmeddin. Sultan Veled de bihakkın sultandır ki Şemseddin Tebrîzî ona hâlini giydirdi. Şems'in yanında Şam'dan Konya'ya kadar gitti. Onun için Şemseddin Tebrîzî, Mevlânâ'ya: Sana serimi, ona sırrımı verdim, buyuruyor...

Kezâlik, peygamberlerin kaç tâne sahâbesi vardı? Rûhullah denen Îsâ'nın kaç tâne yâr-ı gārı vardı? Hz. Nûh'un yine hiç yoktu. Mûsâ'nın kaç tâne vardı? Ya bir tâne, ya iki... Bir şey ne kadar az ise kıymeti ve pahası da o kadar yüksektir. Pırlantadan hiç farkı olmayan, yapma, güzel taşlar var, fakat kıymeti var mı? Bir pırlanta kaç yalancı taşı birden satın alır... Maksat mânâdır. O hâsıl olmadıktan sonra neye yarar? Pırla gelen zırla gider, bilmez misin?..."

*

– "Cehenneme: Doydun mu? diye sorulduğu zaman: **Hel min mezîd**[1] yâni daha var mı, daha var mı? diye cevap verecek.

Nefsin de cehennemle tam bir münâsebeti vardır. Onun için de doyuramazsın. Verdikçe ister, daha olsun der, kanmaz.

Ama ruh da cemâle doymaz."

*

Sâmiha Hanım:

– Âşık kendi figânında mâşûkun cevâbını dinler, diye düşündüm.

– "Doğru düşünmüşsün! Senin yâ Rabbî! diye feryat edişin, mâşûkun lebbeyk! demesidir. Yâ Rabbî, dediğin vakit de içinde bir huzur bir ferah bir zevk duyarsın ki, işte bu duygu, mâşûkun lebbeyk, diye cevap verişidir.

Âşık kendi figānında mâşûkun cevâbını dinler... yalnız bu söz, başlı başına mest edici mestliği devam ettirici bir bâde sanki.."

*

Münîre Hanımefendi, bir hocanın vaazından bahsederek:

– Efendim, Hazret-i Ebû Bekir'in alnında: Kul hüvallâhü ahad; Hazret-i Ömer'in: Allâhü's-samed; Hazret-i Osman'ın: Lem yelid velem yûled; Hazret-i Ali'nin de: Velem yekün lehû küfüven ahad yazılı imiş, dedi.

– "İyi ya.. Ali'de zât tecellî etmiş, diğerlerinde sıfat. **Ahad, samed, lem yelid ve lem yûled** Allâh'ın sıfatlarıdır. **Küfüven ahad** küfvi yoktur demektir. Bilerek bilmeyerek sıfat ve zât tecellîsinden bahsedilmiştir."

*

Hocamızın dört yaşındaki torunu küçük Cemil, elindeki pil parçası ile oynarken Semîha Hanım pili çocuğun elinden alarak bir müddet kendi elinde tuttu.

– "Bu elinizdeki pil değil mi? Ne kadar pervâsız oynuyor, evirip çeviriyorsunuz. Halbuki ceryana bağlı olsa ona temas edebilir misiniz? Dokunmak isteyen olursa düşer, ölür.

Bunun gibi kâmil insanı da beşer sûretinde görüyor ve onunla oturup konuşuyorsunuz. Çünki madde karanlığı içinde onun hakîkatını görmüyorsunuz. Adamın biri gece karanlığında arslanı inek zannede-

1- Kāf sûresi, 30 âyet.

rek şakalaşıyor, okşuyor, boynuna sarılarak: Oh benim güzel ineğim diye iltifat ediyormuş. Aslan da içinden: Dur hele bir kere aydınlık olsun da o vakit benim kim olduğumu anlarsın diyormuş...

İşte bunun gibi ten perdesi de gerçekleri tâdil ederek aksettirdiğinden anlamıyor, korkmuyor, telâşlanmıyorsunuz.."

*

Fuzûlî hakkında konuşulurken:

– "Fuzûlî'nin adı Mehmed imiş (900) târihinde Hille'de doğmuş (963) de Kerbelâ'da vefat etmiş...

Kitabında bir duâsı vardı. Yâ Rabbî, beni dünyâda da Ehl-i Beyt'in gölgesinden ayırma! diye... Şimdi Kerbelâ'da, Ehl-i Beyt'in Kubbe-i Saâdet'inin dışarısına gömmüşler. Güneş, Türbe-i Saâdet'e vurdukça sabah ve akşam gölgesi mezarına düşer."

*

Gazetede, iki senedir sevişen bir kadınla bir erkekten, kadının kendi koluna sevgilisinin ismini ve beni sevgilimden ölüm ayırabilir, cümlesini döğdürdüğünü, fakat birbirlerinden soğumaları ve kadının bir başkası ile alâkalanması üzerine kolundaki yazıyı çıkartmak isteyerek doktorlardan ilâç aldığını, neticede de açılan yaralar yüzünden kolun kangren olup kesildiğini okuduk:

– "İşte dünya aşkının sonu! Dünya gibi onun da sonu vahim!

Neye, kime âşık oluyorsun? Sevdiğin gözünün önünde her an değişmekte... Bir çiçek gibi kokladığın o güzel, bir müddet sonra bir fertûd-ı sad-sâle, bir kocakarı olacak.

Âşık olacaksan, güzelliği dâim ve bâkî olan bir dilbere âşık ol. Çünkü dünya aşkı, buz üstüne yazılan yazı gibidir. Fakat işte gaflet aldatıyor.

Allah, emâneti dağlara, taşlara arzetti. Kabulden baş çevirdiler. Yalnız insan onu kabul etmekle nefsine zulmetti.

O insandan maksat da kâmil kişidir. Kâmil ruhtur. Bu emânet de ilâhî cezbedir. Sübhânî aşktır, Cenâb-ı Hakk'ın sıfat ve zâtı ile o mübârek vücutta tecellîsidir.

İşte ruhlar halkolunduğu vakit, Allah kendi nûrundan üzerlerine saçtı. Yâni ilâhî feyzinden üzerlerine serpti. O feyzi kabûle istîdatlı olanlar ve kabul edenler, kâmil insanın rûhuna mensup olanlardır ki, sâhib-i mânâ bunlardır.

Cehil nedir? Allah'tan başkasını sevmektir. Biz onlara câhil deriz, okuyup yazma bilmeyenlere değil. Birçok kimseler vardır ki, kütüphâneler devirmiş âlim derecelerine yükselmiştir de hakîkatten habersiz ve nasipsizdirler. Birçok ümmîler de vardır ki okuyup yazmak bilmedikleri halde hakîkati görmüş hakîkatle âşinâlık kurmuşlardır, işte asıl âlim bizce bunlardır."

*

Tevfik Bey ismindeki bir şeyhin dervişi olan bir kadıncığazın hayli zamandır hasta yattığı halde kendisine hekim getirilmek teklîfini reddettiği: Ben şifâyı şeyhimden beklerim, dediği konuşulurken meclisten biri:

– Âmennâ! Her şey Hakk'ın kudreti elindedir. Fakat tedbirden çekinmek de ne oluyor? dedi.

– "Evet, tedbir de Hak'tır. Ama o kadının hâlini takdir ile karşılamamak olur mu? Âferin ona! Bilmiyor musun, Hazret-i Ebû Bekir hasta olunca kendisine hekim getirmek isteyenlere: İstemem beni tabîbim hasta etti, demiş. Nasıl hasta etti? diye sordukları zaman da: Ben **fa'âlün limâ yürîdim**, istediğimi yaparım, dedi! Diye cevap vermişti.

Demek ki bu kadıncığazın tutumu da Ebû Bekrî bir meşrep! Aşk olsun ona... Çok büyük bir söz söylemiş. Hissini pek ulvî buldum ve sâhibini takdir ettim.

Esâsen Allah onun ölmesini kararlamışsa, hekim ne yapar? Hekimin vazîfesi, iyi olacak kimseye yardım etmektir. Ama az evvel de söylediğim gibi bu sözümü hastalığı kendi hâline bırakmalı, hekim getirmemeli, tedbir almamalı... diye anlamayınız. O da hak, bu da haktır!"

Münîre Hanımefendi:

– Bir hanım, bu kadıncağızın kutb olduğunu söylüyormuş.

– "Kadından kutb ve peygamber olmaz, velîyullah olur."

*

– "Jüpiter yıldızında bizim 365 günlük senemiz 12 günlüktür. Saturn'da 160 gün, Uranus'ta 170 gündür.

Peki bunlar böyle oluyor da, yâni fen, bilgi ve tedkiklerini buralara kadar getiriyor da, Cenâb-ı Hak dünyâyı altı günde halketti, deyince niçin îtiraz ediliyor? Bir kere Allah indinde sabah, akşam ve zaman diye bir şey yoktur. Bir yıldızda bir sene on iki gün olabildiği gibi, bir sene, yüz bin sene de olabilir. Senin bir gününün, başka âlemlerde beş

yüz bin gün yâhut beş yüz bin sene olabileceğini de kabul et.

Biz, yaratılış kānunlarının ne kadarını görmüş ne kadarını biliyoruz ki, şu olur şu olmaz, diye kestirip atabiliyoruz?"

*

Sabîha Hanımefendi'nin akrabâsından münevver, uyanık ve aynı zamanda îmanlı bir hanımın vefâtından konuşuluyordu:

– "Allâh'ın feyzi kime erdiyse elbette mahrum kalmaz. İş, yelev bir zerre olsun o nurdan nasîbi almaktadır.

Camille Flammarion bir kitabında şöyle der: İnsan, dünyâya geldiği vakit iki âlemle de merbûtiyeti vardır. Buradan öldüğü vakit râbıta o âlemle başlar. Yâni rûh cesetten çıkınca bir yeni hayat başlar. İnsanın bu dünya âlemindeki yaşayışı ve işlediği ameller, öteki âlem için hazırlıktır.

Ne güzel bir söz!

*

Semîha Hanım:

– Külle âşık olan kullardan bahsedilirken, âşık, kahrı lutfu bir bildikten sonra, kendi kendisinin aşkını talep eder; kendi kendisine âşık olur, buyrulmuş.

– "Tabiî... çünkü o vakit, kul Allah'tan, Allah da kuldan râzı olmuş olur.

Rızâ ne demektir? Nefsin ihtiraslarından geçmek demektir. Şu halde nefs kalkınca, âşıkın da mâşuk olması tabiîdir. Ortadan perde kalktı mı cânânın nûru onun nûru olur. Onun nûru da cânânın nûru olur. Mürit iken murat, tâlip iken matlup, habip iken mahbup olmuş olur.

İşte bu seviyeye ulaşmış olan büyüklerin ilk zamanlarındaki halleriyle kemalden sonraki hallerini mukāyeseye kalkışan kısa görüşlüler ve ham ervahlar, inkâra düşerler, îmanlarından olurlar."

*

Nasreddin Hoca'nın latîfelerinden, hikmetli sözlerinden konuşuyorduk:

– "Münîre Hanım, Nasreddin Hoca bir gece bir kabrin içine girip yatmış. O sırada fincancı katırları geçiyormuş. Hoca, başını mezardan çıkarınca katırlar ürkmüş, fincanlar kırılmış. Katırcılar da Hoca'ya bir

güzel dayak atmışlar.

Ertesi gün, mezarda geceleyeceğini bildikleri Hoca'ya: âhirette ne var ne yok? diye sordukları vakit: Fincancı katırlarını ürkütmezsen hiçbir şey yok! demiş.

Bunun gibi, dünyâda da bütün mevcûdâtı bir bilip, gıybet, kin, şehvet, riyâ, kibir, haset gibi süflî tabakalarda oyalanmayıp her yerde Hakk'ı hâzır nâzır görür, kimsenin şusuna busuna karışmayıp yâr ile ünsiyet edersen, her işinde Hakk'a güvenir, ona inanırsan doğrudan doğruya onun kalbinde haşır ve neşir olursun."

*

Bir vakitler güzelliği herkesçe meşhur olan İpekçi Kânî'den bahis açılmıştı.

– "Ben de güzelliğinin medhini işitmiştim. Bir gün de ablamla alış verişe çıktığımızda mağazasına gitmiştik. Bu münâsebetle de kendisini görmüştüm. Cidden güzel adamdı. Tek onu görebilmek, onun mağazasından almış olmak için beş kuruşluk bir malı on beş kuruşa almaya râzı olanlar bulunduğu söylenirdi.

Ama o meftunlar, bir vakitler etrâfını tavaf eden o gönüllüler, gelsinler de Kânî'nin bugünkü hâlini görsünler.

Size, sevgilinizi tanıyamayacağınız hâle getirecek kadar vefâsızlık eden bu dünyâyı kaça alırım?"

*

– *Allah her şeyden evvel aklı yarattı,*[1] *denmesinin mânâsı nedir?*

– "Her şeyin bir gâyesi vardır. Meselâ bâzı ağaçların gâyesi meyve vermektir. Bir buğday tânesinde de yaprak, dal ve başak bilkuvve mevcut olduğu gibi, akılda da bütün varlık âlemi ve kâinat mevcuttur. Her bir nebat ve ağaç, kendi tohumunun îcâbını izhar ettiği gibi, insan da, ezeldeki kalp tohumunun gereği her ne ise burada onu meydana koyar.

İşte, nasıl ki ağacın kemâli meyvenin bülûğu demek ise insanın da kemâli ve hürriyeti ancak evveline ulaşacak olgunluğa gelmesi iledir.

Hâsılı, her şeyin tohumu, kendi meyvesidir. Yâhut her şeyin meyvesi kendi tohumudur."

*

Sâmiha Hanım:

1- Evvelü mâ halek' Allâhü'l-akl.

-Şevkâver Hanımefendi[1] *ile şundan bundan konuşurken söz radyoya geldi*[2] *ve: Biz, dedi bunu yazın bahçede çalıyorduk. Kışın kapalı odalara aldığımız zaman aynı sesleri dinleyebileceğimizi tereddüt ile karşılıyordum. Halbuki değil orada, kömürlüğe bile götürsem çalacak...*

İş, o alış verişi temin edecek kudretli makineye mâlik olmakta diye düşündüm.

– "Evet, o nağmeler, şu bulunduğumuz havada da mevcut... fakat duyabiliyor muyuz? Hayır. Çünkü âlet yok. İşte: Allah her yerde mevcuttur; fakat herkes onu göremez, kelâmına canlı bir misal!"

*

Çiçeklere nazar buyurarak:

– "Hayat bir çiçektir, aşk onun balıdır!"

*

Sâmiha Hanım:

– Cezbenin zevkinden habersiz olanlar, o zevke erişmiş kimselere dil uzatarak: Nedir bunların hâli, bıkıp usanmazlar mı derler. Hiç balık deryâdan usanır mı? diye bir beyit okudum.

– "Onu bunu ayıplayıp kınamakla vakit geçiren kimseler vardır. Çünkü kınadıkları kimsenin nasîbinden, zevkinden tatmamışlardır. Netîcede de elleri boş, hüsranda kalırlar.

Dünya zevklerine bel bağlamayıp onlara değerinden fazla kıymet vermeyenlerin hallerini görüp budalalıkla itham ederler. Beri tarafta ise daha üstün zevklerin tadını tatmış olanlar da, dünya ehlinin hayalden ve netîcesi zevalden ibâret olan zevk ve hazları karşısında esef duyup, ellerindeki fırsatı kaçırdıkları için acınır dururlar. İşte Cenâb-ı Hak bu dünyâya kapılıp kalmışlar hakkında: **Hanginizin doğru yolda ve hidâyette bulunduğunuzu netîcede görürsünüz**[3] buyurur."

*

Semîha Hanım:

– Sen her düğümü çözdün, yalnız kendi düğümünü çözemedin,

1- Eski vekillerden Ali Rânâ Tarhan Bey'in refikası.

2- Radyo, Türkiye'ye henüz gelmişti.

3- Tâhâ sûresi, 135. âyet: "Kul küllün müterabbisun feterabbesû."

buyrulmuş. Lütfen îzah eder misiniz?

– "Yâni bir sürü meseleler hakkında câiz midir, değil midir, diye uğraşıp durdun. Fakat kendin, yarın hesap günü için hazır mısın, gereği gibi hazırlığın var mı, onu halledemedin, demek. Çünkü esâsı bu idi. Sen ise aslı bırakıp teferruat ile uğraştın. Halbuki bütün bu ilimlerden bilgilerden maksat, kendi ilmini bilmek ve bu sûretle ukdeni, düğümünü çözebilmektir. Sen ise başka düğümleri çözmekle uğraşıp kendininkini çözemedin.

Ey Nietzsche'ler, Schopenhauer'ler, Kant'lar! Bütün o uğraşmalardan kütüphâneler dolusu kitapları devretmekten maksat, kendini anlamaktı. Kendi düğümünü çözmekti.

Bunun için bir hal hocasının önüne oturup onun (illallah) feyzine ayna olan varlığı önünde kendini (lâ) etmeliydin. Bunları yapmadın. Bildim zannettin, bilemedin.

Bilcümle mevcûdat, kâmil insanın kalbi köprüsüyle aslına ermeye çalışır. Süveyş Kanalı açılınca, okyanuslara erişmenin kolaylaşmış olması gibi, sen de kısa ve kestirme yol olan kâmilin yolunu seçeydin. Şöhret için Alp'lere Himalaya'lara çıkacağına, oradan kâmilin kalbine ineydin.

Bu tılsımı halledebilseydin, dumanlara karışacağına ummanlara karışırdın.

Ben sana tâatından, hayrat ve hasenâtından nazar etmem. Ancak bir gönül sâhibinin gönlüne girersen oradan nazar ederim[1]."

*

"Bedevînin biri, kasîdeler ve şiirler söyleyerek Resûlullâh'ı medhedermiş. Efendimiz de hoşlanarak dinlerlermiş. Adamın biri: Bu nasıl olur? Resûlullah, hem, ben güzel ahlâkı tamamlamaya gönderildim diyor, hem de kendi medhedilişini, hoşlanarak dinliyor, demiş.

Efendimiz de buyurmuşlar ki: Benim o sözlerden hissettiğim memnûniyet kendi hesâbıma değildir. Ben, Allâh'ın Resûlüyüm. Onun için, medholunmam, Allâh'ıma âittir. Esâsen, o kimsenin beni medheylemesi, bende gördüğü ilâhî nûru medihdir. Ne güzel bir görüşü var, diye ben o kimsenin hesâbına memnun oluyorum. Onun mânevî kazancından dolayı da ayrıca seviniyorum. Îtiraz eden kimse işte bu noktayı bilememiş.

İşte Resûlullah'daki o nûr, seni nurlar âlemine cezbedecek, götü-

---

1- Men zi sâhib dil künem ber tü nazar
Nî be nakş u secde vü îsâr-ı zer. (Mesnevî)

recektir. Oraya gittiğin vakit de melekler: "Hoş geldiniz, safâ geldiniz Allah'ın selâmı sizin üzerinizde olsun[1]" diye karşılayacaklar.

Ama şâyet o nûru hâsıl edemedinse, zulmette kalacak, karşında yalnız cesedini göreceksin ve birçok seneler o zulmet altında inim inim inledikten sonra, dünyâda yaptığın iyilik ve ibâdet derecesinde ilerleyeceksin.

Yükseklerden yuvarlanan bir küp, bir top gibi, birçok belâlar içinde yuvarlanacak, yuvarlandıktan sonra da bir derecede nur belirecek, yâni seni sevenler görünmeye başlayacak.

Onun için Resûlullah ne diyor: **Öldükten sonra başınıza gelecekleri bilseydiniz, ayaklarınızı uzatıp yatamaz, iştihâ ile yemek yiyemez ve başınızı alıp dağdan dağa kaçardınız,** buyuruyor.

İşte o nûru hâsıl edemeyenler zulmette kalacak, kâbus içine düşmüş gibi sesleri var, çıkmayacak; gözleri var, görmeyecek; elleri var tutmayacak.

O kâbus, rüyâda bir an sürüyor da, uyanınca: "Oh yâ Rabbî, çok şükür! diyorsun. Bu bir an... ya bir de onun devam ettiğini düşün!

*

Eski tasavvuf büyüklerinden bahsediliyordu:

– "Bundan iki bin beş yüz sene evvel gelen ve nebî olduğuna şüphe olmayan Fisagor bir tekkenin kurucusudur.."

Sabîha Hanımefendi:

– O zaman İslâmiyet var mıydı?

– "**İslâmiyet, dünya kurulalı beri vardır. Fakat tekâmülü Resûlullah zamânındadır.** Âdem, Nuh, İslâm değiller miydi? Müslüman demek, temizlenmiş kimse demektir.

Rûh-ı Muhammedî, her şeyden evvel halkoldu. Bunların hepsi Rûh-ı Muhammedî'den nur aldılar.

Fisagor, Mısır'daki mâbede güçlükle kabul edildi. Mısır'da yirmi iki sene çile çıkardı. Mısır zaptedilince esir olarak Bâbil'e götürdüler. On iki sene de orada kalıp sonra Yunanistan'a geldi. Bir savmaa, bir tekke açtı. Fakat halk bunu kabul etmezdi, etmedi de. Tekkesini yaktılar. Bir rivâyete göre kendi de içinde yandı.

*

– "Nefsi kirlerinden arıtan, ancak sıdk ve ihlâstır. İhlâs, her bir

1- Zümer sûresi, 73. âyet: "Selâmün aleyküm tıbtüm fedhulûhâ hâlidîn."

umûrunu Allah için yapmaktır. Her yaptığın işte, karşında Allâh'ı görmezsen ihlâsta bulunmuş olmazsın."

*

Doktor Ali Mazhar Bey'in, Server Beyefendi'nin rahatsızlığı esnâsında yaptığı hizmet ve fedâkarlıktan bahsediliyordu:

– "Şu Ali Bey'in hâlini ve fedâkârlıklarını görüyorsunuz ya... bayağı zamanda vazîfe ve hizmetini yapmak husûsunda ne kadar kayıtsızdır. Fakat sırası gelince, yabancı olmayıp bu halkanın adamı olduğunu nasıl da isbat eder. Zâten bir kimsenin hâli, geçit başında belli olur.

Neden bu budur, derseniz, iç âlemi, akıl ile îzah olunamaz. Tarîkat, aklın dışındadır. Eğer akıl hârici olmasaydı, Kant da, Schopenhauer de, peygamberim! diye ortaya çıkarlardı. Her dâvâ her müşkül akıl ile halledilmiş olsaydı ne nebîlere ne mürşitlere lüzum kalırdı. İşte mürşitler, bu akıl üstü yolu gösterirler.

Hacca gittiğin vakit Kâbe'yi, dört duvarı ziyâret ediyorsun. Mantık ve akıl terâzisine vuracak olsan bunu yapar mısın? Sonra Merve ile Safâ arasında koşuyorsun, gidip geliyorsun. Şeytan'ı taşlıyorum, diye taş atıyorsun. Halbuki karşında koca bir taş! Bunların akılla bir münâsebeti var mı?

Resûlullah Efendimiz, eshâb-ı kiram çoğalmadan evvel bir hurma dalına dayanmak sûretiyle vaaz buyururdu. Eshap çoğalınca bir minber yapıldı. Fakat hurma sütûnu feryâda başladı. Efendimiz ona sarılınca feryâdı dindi. Resûlullah sordu: Benden ne istersin? Dilersen seni yeşil bir ağaç hâlinde dirilteyim. Şark ve Garp halkı senin meyvelerini toplasın yine de bitmeyesin. Yâhut âhirette hep ter ü tâze kalacak bir fidan hâlinde dirilteyim? Hangisini istersin? dedi.

Hurma dalı: Benim terâvetim senin cemâlindir. Onun için ben cemâlinden başka şey istemem! dedi. Resûlullah: O halde seni gömsünler ve insan olarak haşrol! buyurdu.

Hurma dalı bu sözleri nasıl söyler, denebilir. Elin ayağın da hurma dalından ne farkı var? Bunlar da câmid değil mi? Bunları harekete getiren ve bu hareketleri ele ayağa yaptıran tutmak, itmek, yürümek gibi fiillere kumanda eden nedir?

Tarîkat yolu aşk yoludur. Akıl bâbı değildir.

İmam Gazâlî, Necmeddin Kübrâ Hazretleri'nin huzûruna gelmiş. Maksadı, hazretin içinden çıkamayacağını sandığı bâzı sualler sormak imiş. Fakat Necmeddin Hazretleri kābız ismiyle tecellî edince, İmam Gazâlî'nin bütün bildikleri silinmiş. Hazret o zaman: Yâ Gazâlî, demiş,

hâfızanı biz kabzettik. Şimdi, kendi ilimlerinin iâde olunmasını mı istersin, yoksa bâtın ilimlerini mi istersin?

Bu sual karşısında Gazâlî: Ah Efendim, elli senedir bu bilgiyi kazanmak için çok emek sarfettim. Bana onları bağışlayın! diye cevap vermiş.

Nasıl ki bizim semâhâneye gidip gelen meşhur bir hâfız vardı. Kendisinin mihrâba geçirilmemesine canı sıkılır, ben bu kadar kuvvetli bir hâfızım, neden mihrâba geçirilmiyorum! diye söylenirmiş. Bir gün geçirdik. Namaza başladı fakat el-hamdü lillâhi rabbi'l-âlemîn er-rahmâni'r-rahim... dedi ve kaldı, bir türlü arkasını getiremedi."

*

– "Biz ne isteriz de sen vermezsin? Senin için güçlük yok. Nur ve zulmet, akşam ve sabah da yok... Yâ Rabbî bizden murâdın ne ise bize onu müyesser eyle... o murâdın ki kullarında ihlâs ve safâ ve ahidlerinde sıdk ve vefâdır, ondan ayırma!

Bizi senin benliğine benliksiz eriştir ki sıfatınla sıfatlanalım. Bizi bizsiz senden sana ulaştır ve şükrün yolunu bize müyesser et ki tâat ve hizmette seninle olalım.

İlâhî, yüzümüzü îman ve İslâm kıblesinden, ayağımızı tevhîd ve îkan yolundan ayırma. Yâ Rabbî, bizi senin murat ettiğin doğru yolda eyle. İlâhî, hıfzınla iffet, aşkınla gınâ ve devlet ihsan et ve hidâyete erdirdikten sonra dâllîn ve mağdûbînden eyleme"

*

Hocamız câmide dinlemiş olduğu bir vaazdan bahsederken:

– "Vâiz, İslâm demek, pâklık, temizlik demek, içini dışını temiz tutmak demektir, diyordu. Ne güzel bir söz... yine diyordu ki: Resûlullah Efendimiz: Ağzı sarmısak ve soğan kokan kimse mescide girmesin, kimseyi rahatsız etmesin, buyuruyor.

Böyle söyleyen Sultan, ya kalpleri incitmeye nasıl râzı olur? diyordu."

*

Nursabah[1] Hanım'ın hammallık eden zevcinin, işinden çıkarılmaktan korktuğu konuşuluyordu:

1- Emektarlardan bir siyâhî kadıncağız.

– "İşte, Hakk'ın rahmeti gazabını örttüğüne bir nümûne!. Hammallık ne kadar zor bir iş... arkasında yük taşımak ne kadar ağır bir hizmet. Fakat yine bu vazîfeyi elinden alacaklar diye tir tir titriyor. Allah, o ağır işe karşı bu kimsenin kalbine bir meyil koymuş.

Meselâ, câmi kubbelerinin veya minârelerin kurşunlarını yapanların büyük tehlikelerle karşı karşıya kaldıkları halde yine de seve seve iş arayıp çalışmaya istekli olmaları da böyle değil mi?

Ya o ateşçilere, lağımcılara ne demeli? Biri sabahtan akşama kadar ateş karşısında, öteki, bütün gün pislik içinde. Fakat sor onlara... sizi işinizden çıkaracağız, de de bak, nasıl korkar ve kahırlanırlar.

İşte **sebekat rahmetî alâ gazabî! Allâh'ın rahmeti gazabını örtmüştür,** kelâm-ı şerîfinin mânâsı.."

*

Server Beyefendi'nin bıraktığı boşluk pek büyüktü[1]. *İlk mektep sıralarından bu yana devam eden o eşi asırlar içinde zor bulunur dostluk, arkadaşlık, hemhallik ve bir mürşit-mürit münâsebetinin muhteşem örneği artık gizlilik âlemine karışmıştı.*

Herkesten, hepimizden ziyâde hâdisenin tesir edeceği insan, elbette ki Ken'an Rifâî idi. Fakat duyduğu büyük acıya rağmen, bize, Hak'tan gelene nasıl eyvallah dendiğini, müstesnâ sabrı ve temkîni ile göstermiş bulunuyordu.

Her şeye rağmen o bütün ömrünce mürşidine hayâtını siper etmiş, vefâlı ve âşık dostun çekilişi, konakta büyük bir boşluk açmıştı. Gerçi âile mûtat temposu içinde yaşamaya devam ediyor ve bu ayrılığın acısını mümkün olduğu kadar derinlerde tutarak Ken'an Rifâî'ye hissen yardım etmek yoluna gidiyordu. Hattâ Server Beyefendi'nin bu ânî vefâtı karşısında yeryüzünde üçü beşi geçmeyecek ölçüde bir anlaşma ve muhabbet içinde yaşamış olduğu zevcesi Sabîha Hanımefendi bile, teessürünü mümkün mertebe saklamak sûretiyle mürşidine hizmet etmek gerektiğini hissediyordu.

İşte, konağın bu dalgalı acılı günlerinde, Behîre Hanım'la zevci Mehmet Zeki Bey ve oğlu, binânın bir ayrı bölümü sayılacak kısmında oturmak üzere dâvet olundular.

Dâire badana edilecekti. Onun için de âilenin, koku ve rutûbet geçinceye kadar başka odalardan birinde kalması kendisinden ricâ olunduğu halde, bütün bu tekliflere rağmen Behîre Hanım, kendisine tahsis

---

1- Dr. Server Hilmi Bey'in vefâtı: 1 Nisan 1930.

edilen yerde kalmakta ısrar ederek başka tarafa gitmeyi kabul etmemiş bulunuyordu.

– "Bu hal nedir? Tâyin edilen hudûdu geçmemek! Kendisine yer gösterildiği ve ricâ edildiği halde o yine hudûdu muhâfazaya çalışmış. Saygıyı ne kadar severim.

Allah da kuluna şerîat dâiresinde izin veriyor: Gez, yürü, eğlen... diyor. Fakat o, bu müsâadeyi dahi imsak ile kendini kontrol ederek sınırlı kullanıyor. Hazret-i Ali de öyle buyurmuyor mu: **Cenâb-ı Hak harâmını zemmetti. Ben helâlinden de geçtim. Dünya bana sağ elini uzattı, ben solunu da çevirdim ve kendisini muhtaç gördüğüm için yine hepsini kendisine bıraktım.**"

*

Güzîde Hanımefendi, evlâtlarına fevkalâde haris bir ana ve babanın bu evlâtlar yüzünden başlarına gelenleri anlattı:

– "Hiçbir şey sebepsiz olmaz. Onun için şuna buna îtirâzı bırakmalı. O ana baba, evlâtlarına ziyâde düşkünlüklerinden bu hallere mâruz kaldılar. Onun için, olduğumuz bulduğumuz hal kendi amellerimizin netîcesidir, başka bir şey değil. Herhangi bir mahkemenin verdiği hükümlere bile ses çıkarmıyor, râzı oluyorsun. Ya mutlak olan hâkim nasıl yanılır? Mâruz kaldığın her hal, iyi veya kötü âmâlinin netîcesi olarak verilmiş hükümlerin îcâbıdır.

Kirâmen Kâtibîn[1] herşeyi yazar derler. O Kirâmen Kâtibîn de sensin, yapan da sensin! Şunu bil ki hiçbir şey kaybolmaz, unutulmaz. Sen kendi amellerini kendi elinle yazıyorsun. Nasıl kaybolur? **İkra' kitâbeke:**[2] **Kendi kitabını oku.** Çünkü her şey oradadır. Cenâb-ı Hak yine buyuruyor: **Kim ki sâlih amel işlerse kendi nefsinedir. Kötü amel işlerse, muhakkak yine kendi nefsinedir.**[3]

Dünya bir hesap mahallidir. Cenâb-ı Hak, Kur'ân-ı Kerîm'de: **Erkek olsun kadın olsun mü'min, sâlih amel işleyendir. Biz onlara hayât-ı tayyibe ihsan ederiz**[4] buyuruyor.

Hayât-ı tayyibeden maksat, dünyâda kanâattir. Kanâat büyük şeydir. Duâ edip diyelim ki: Yâ Rabbî, bizi bizsiz senden sana ulaştır ki senin sıfatınla sıfatlanalım...

1- İnsanların yaptığı iyilik ve kötülükleri kaydeden melekler.

2- İsrâ sûresi, 14. âyet.

3- Füssilet sûresi, 46. âyet.

4- Nahl sûresi, 97. âyet.

Fenâ etse beni aşkın değil gam ey dem-i Îsâ
Fenâ bulmak tarîkinde bana devlet bekāsıdır"

*

Nazlı Hanımefendi, sünnet-i seniye olmadığını söyleyerek resim çıkartmayan ve şapka giymeyen, netîce îtibâriyle de işine gidemeyen bir hocadan bahsetti.

– "Her asırda bir kâmil insan müceddit olarak gelir. O hoca efendi bu müşkülünü irfan erbâbı bir kimseye anlatmış olsaydı tatmin edici bir cevap alacağı muhakkaktı.

Bir kere Zamân-ı Saâdet'te fotoğraf yoktu. Hem Resûlullah Efendimiz'in de resmi menetmesi ve: Benim tasvîrim dahi olsa nerede görürseniz ayaklar altına alınız, diye buyurması, Arapların put âleminden yeni yeni kurtulmakta oldukları bir zamanda idi. Hattâ Yahûdîler: Müslüman oluruz, ama putlarımıza dokunmazsanız... demekte idiler.

Bu hoca efendi, işine gidememekle âilesine de bakamıyor, demektir. Halbuki bir müslümanın âilesine bakması ve muhabbet etmesi ibâdettir. Âilesini seveni Allah da sever. Çünkü bütün yaratılmışlar Allâh'ın ayâlidir. Ve yine Resûlullah: İçinizde en hayırlınız, âilesine hayırlı olandır, buyurur. Yine o büyük Peygamber, birçok müşküllerinizde size yardım edecek bir anahtar veriyor. Bu anahtar nedir? derseniz; **Allah sizin amellerinize değil, niyetlerinize bakar** düsturudur.

Onun için bu fotoğraflar bu şapkalar ki, hep toprağın dışında kalacak şeylerdir. Şu halde bunları giymenin de giymemenin de ne ehemmiyeti olur?"

*

– "Rivâyet olunur ki: Hz. Îsâ bir gün yolda giderken şeytanı görmüş, bir eşeğe dört çuval yükletmiş gidiyormuş: Ey şeytan, nereye gidiyorsun? demiş. Şeytan: Bunları satmaya gidiyorum, diye cevap verince Hz. Îsâ: Onlarda ne var? diye sormuş.

Şeytan: Birinde cevr, birinde haset, birinde hîle ve düzen, birinde de hiyânet var! demiş.

Cevri kime satarsın, diye sorunca: Cevri meliklere, pâdişahlara satarım. Çünkü onlar cevr etmeyi severler! demiş. Hasedi, ulemâya satarım, kapışırlar.

Hîle ve düzeni tüccarlara, hiyâneti de kadınlara satarım, ki bu en dehşetlisidir! demiş."

*

Sabîha Hanımefendi:

– Dergâh-ı şerîfe ilk defâ gelen Vâhit isimli Bektâşî dervişi, Mesnevî-i Şerif takrîrinizdeki cennetler bahsini dinledikten sonra kendinden geçerek: Cennetleri dünyâya indirdin, diye haykırmış ve etrâfındakilerle konuşamayacak kadar büyük bir heyecan ve galeyan hâliyle sokağa çıkmış bir taşın üzerine oturup şu şiirini bir solukta yazarak Server Hilmi Bey'e göndermiş:

Ben bugün geldim senin dergâh-ı pür-âgâhına
Benziyorsun tıpkı şâhım, sevdiğin ol şâhına
Benziyorsun mağz-ı Kur'ân'ın bütün tefsîrine
Benziyorsun Pîr'ine, üstâdına, Allâh'ına
Va'zını gûş eyledim gönlüm neşât içre revân
Cenneti dünyâya naklettin ne mutlu nâmına
Ravzanın enhârı veş cârî olurdu sözlerin
Nûr-ı vechin nur salardı şol semânın mâhına
Vâkıf-ı ilm-i kemalsin, mürşid-i hakk-ı zaman
Gıptalar uşşâka kim yüz sürmede dergâhına
Münci-i ehl-i tariksin, melce-i bî-vâyegân
Kurtulur şekk ü teşevvüşten gelenler râhına
Kimseyi medheylemezken kilk-i Vâhit pek aceb
Oldu hayran bağteten etvârına evsâfına.

– "Bu yâd ediş, eğer o kimse dünyâda ise kalbine ferah verir, ahrette ise serinletici ve güzel kokulu rüzgârlar gibi onu ferahlatır.

O Bektâşî bu sözleriyle beni medhetmiyor. Bende gördüğü Hakk'ın tecellîsini medhediyor. Benim memnûniyetim de ne güzel bir görüşü ve anlayışı var, diyedir."

*

Semîha Hanım:

– İlâhî hakîkati örten, senin ente ile işâret olunan vücûdundur, buyruluyor.

– "Elbette. Allah gayrı değil ki ona vâsıl olasın... hicap olan senin kendi vücûdundur. Onun için, sen sensiz bana gel... o mânia o hâil, hep senin senliğin yâni, enteliğindir."

Sabîha Hanımefendi:

– Bu dârda, bu dünyâda yârdan gayrı bir şey yok[1] *sırrı gibi...*

– "Kıyâmet koptuğu ve herkes öldüğü vakitte Cenâb-ı Hak: **Bugün mülk kimindir?** diye nidâ edecek. Herkes ve her şey öldüğü için kimseden ses çıkmayınca yine kendi: **Kahhâr ve vâhit olan Allâh'ındır**[2] diye cevap verecek.

Ama bu hal şimdi de öyle... Bu sual ve bu nidâ her zaman için sorulmakta... gözün varsa haşrı da neşri de, cenneti ve cehennemi de burada gör. Hazret-i Niyâzî de: **Haşr u neşri burada gör, İsrâfil Aleyhisselâm sûrunu üflemeden** demiyor mu? Hazret-i Ali'nin de: **Ölüm, gözümden örtüyü kaldırdığı zaman bu dünyâda gördüğümden fazla bir şey görmeyeceğim...** demiş olması aynı mânâyı teyid etmiyor mu? Zîra cennet de buradadır cemal de!"

*

Münîre Hanımefendi'ye hitapla:

– "Münîre Hanım, Münîre Hanım!

Vücut gemidir
Akıl dümenidir
Fikir küreğidir
Kulak yelkenidir
Kullan gemini
Göreyim seni
Dediler ve saldılar bizi
Ummân-ı dünya ve iptilâya
Durma çalış kalbin cilâla
Bırakma işini ferdâya."

*

İçimizden biri bir kimseden bahsederken: Çok sâdık bir insandır dedi. Bunun üzerine:

– "Sadâkat, hayvanda da bulunabilir. Köpekteki sadâkat, sadâkatin derece-i ulyâsıdır. Binâenaleyh insanda bu sadâkatin mevcûdiyeti onun için büyük bir meziyet teşkil etmez. Fakat aşk, insana has bir meziyettir. Şu kimse âşıktır, dersen anlarım. Çünkü aşk hayvanda yoktur. Bir insanda hayvandan daha yüksek bir mertebe aramam tabiîdir.

1- Leyse fi'd-dâri gayrünâ deyyâr. (Şeyh-i Ekber)

2- Mü'min sûresi, 16. âyet.

Demek istiyorum ki, sadâkatiniz ile öğünmeyiniz. İnsan deyince sadâkat tabiîdir. Fakat aşkın evsâfı içinde sadâkat de her şey de mevcuttur. Bir çok kimseler sadâkatle iftihar ederler. Halbuki köpek de sâhibi için canını verir.

Filibe'de Çerno isminde bir köpeğimiz vardı. Kömürlükte yatardı. Yavrulayıp çoğaldığı zaman mecbûren sokağa bırakırdık. Bulgarlar Filibe'ye hücum edince, babam, siyâsî sebepler yüzünden İstanbul'a gitmeye mecbur oldu. Sultanım anam, orada kaldılar. Çerno, her gece ne kadar evlât ve ahfâdı varsa hepsini toplayarak evin etrafını kuşatır, bekçilik ederdi. İşte bir köpek de canını sâhibine fedâ ediyor, hem de sokaklarda olan çoluğunu çocuğunu toplayarak... daha ötesi olur mu?"

Güzîde Hanımefendi:

– *Fakat bu köpeğin hâlinde de bir fevkalâdelik olmalı...*

– "Her şeyde bir fevkalâdelik vardır. Allâh'ın her kulunda bir meziyet tecellî etmiştir. Her şeyde kāim ve hâkim Allah'tır. İstediği şeyden o fevkalâdeliği gösterir. Bir buldok ile bir kedimiz vardı. Geceleri bunlar da birbirlerine sarılarak yatarlardı."

Münîre Hanımefendi:

– *Halbuki kedi ile köpeğin zıddiyeti mesel olmuştur. Sanki, öyle bir yerdeyiz ki burada Mûsâ ile Firavun'un dâvâsı olmaz... demek istiyorlarmış gibi bir ünsiyet...*

– "Eğer çalışkanlığın ile öğünüyorsan karınca ile de yarış edemezsin a!.. Akıllıyım dersen tilkide de o maaş aklının bir kısmı mevcut. Bütün bunlar hayvanda olursa, sen ne ile iftihar ediyorsun?

Münîre Hanımefendi:

– *Muhabbet kuşu denen bir kuş var ki, birbirlerinin karşısına geçip yüzlerine bakarlar. Bunlardan biri öldüğü vakit eşi de* ölür.

– "Bu aşk değildir. Sevk-i tabiîdir, meyildir. Yalnız irfan, aşk ve rahman cezbesidir ki işte insana mahsus olan odur."

*

İslâmiyet'in kadına bahşetmiş olduğu müsâade ve imkânlardan bahsediliyordu:

– "Hazret-i Mevlânâ öyle buyuruyor: Kadınlara muhabbet etmeyen ve mağlûp olmayanlar, akılsız câhillerdir. Muhabbet eden ve mağlûp olan ise âkillerdir. Onun için, hayvan dişisine muhabbet etmez ve mağlûp olmaz. Bu, insana verilmiş bir haslettir.

Resûlullah Efendimiz'e bir gün zevcelerinden birinin canı sıkılarak mübârek göğüslerinden itmiş. Valdesi de orada imiş. Kızına canı sı-

kılarak azarlayınca, Efendimiz: Bırak, bırak... onlar bundan fazlasını yaparlar da ben yine hoş görürüm. Sizin içinizde hayırlı olanınız, ehline hayırlı olandır, buyurmuşlar.

Bir gün de Hazret-i Ömer'in, zevcesine canı sıkılmış, bağırıp çağırıyormuş. Zevcesi: Kuzum sana da ne oluyor? Resûlullah, zevcelerinden ne ağır muâmeleler görüyor da yine tahammül ediyor... deyince Hazret-i Ömer, Resûlullâh'ın zevcâtından olan kızı Hafza'yı düşünerek: Eyvah, o da böyle yapıyorsa yazık ona... demiş ve sonradan kızına: Sakın sen Ayşe'ye bakıp onun yaptıklarını Resûlullâh'a yapmaya kalkışma... çünkü o hepinizden makbuldür, demiş.

Evet, zâhir cihetiyle erkek kadına galiptir. Fakat mânâ cihetiyle kadın erkeğe galiptir. Kadına hürmet, onun mantosunu tutmak, arkasından yürümek demek değildir. Kadına hürmet, ona her zaman için incelikle muâmeledir.

Ârif kişinin kadına hürmeti, Allâh'a muhabbetidir. Çünkü onda Hakk'ın pertevini, nûrunu görür. Kur'an-ı Kerîm'de de: **Biz her şeyi tek bir nefisten halk ettik ve eşini de ondan halk eyledik**[1] buyurulur. Eğer erkek kadınla sâkin olmasaydı, yalnız ilâhî tecelliyâta dalıp, ondan başka hiçbir şeyle sâkin olamazdı. Cenâb-ı Hak: **Ey mutmainne olan nefis, sen Rabbine, o senden sen ondan râzı olduğun halde dön..**[2] diyerek müennes olan nefse hitap ediyor.

Her şeyin olduğu gibi nefsin hakîkati de Allah'tır. Ondaki nefislik, kötü ahlâktır. Bunlardan sıyrılınca, ruh, eziyet etmiş olduğu bu nefse acır ve ettiklerine üzülür. Hâsılı insan, kâmil olursa, elbette dişisine hürmet eder. Ama câhil olursa onun hâkimi ve gālibi olur. Kadın, esas îtibâriyle erkeğin yoldaşı, haldaşı, sırdaşı, kendidir.

Hazret-i Âdem tecellî nûrunda mahv olup eriyince, ceberut ve lâhûtun ziyâsı da eklendi ve böylece kendisinden Havvâ zuhûra geldi ve Âdem, onu karşısında görmekle tesellî buldu. Çünkü bu âlemde başka türlü oyalanamazdı.

Nasıl ki rûh-i mücerret de kalbe gelip onunla izdivaç edip nefis doğdu ve ruh da nefse tâbi oldu.

Resûlullah Efendimiz, kendisine vahdet galebe ettiği zaman Hazret-i Ayşe'ye: **Benimle konuş yâ Hümeyrâ!. Kesrete geleyim, seninle sükûn bulayım,** buyururdu.

Görünüşte, su ateşe gāliptir, onu söndürür. Fakat araya bir hicap koy... meselâ ateşin üstüne suyu bir çömlek içinde koy da bak, o vakit

1- A'râf sûresi, 189. âyet.

2- Fecr sûresi, 27. âyet.

hangisinin gālip olduğu meydana çıkar. Bu halde ateş suyu kaynattıktan başka, mâyi iken buhara çevirir. İşte erkeğin gālibiyeti de zâhir cihetledir. Mânâda gālip olan ise kadındır."

*

Kendisine Cenâb-ı Hakk'ın birçok nîmetler ihsan ettiği bir kimsenin, bunların kadrini bilmemesinden bahsediliyordu:

– "Acaba hangimiz Allâh'ın verdiği nîmetlerin kadrini bilebiliyoruz? Hemen Allah ayıplarımızı yüzümüze vurmasın, o vakit elâlem maskarası oluruz. Meselâ bağırsaklarda gizlice dolaşan bir gaz, hâriçten bir tazyik ile dışarı çıksa, o vakit herkes seninle alay eder. Gerçi o ayıp sende mevcuttu. Ama gizli olduğu için bilinmiyordu.

Sabîha Hanımefendi:

– Sen bizim bütün ayıplarımızı görüp bildiğin halde affediyorsun.

Münîre Hanımefendi:

– Hazret-i Pîr'in: Benim ayıbımı bilen var mı? diye suâline cemâatten birinin: Senin ayıbın, bizim gibi âsî ve mücrim müritlerin babası olmandır. Bizi rûz-ı mahşerde kurtarırsan ayıbın kalmaz, dediği gibi, senin de ayıbın bizim gibi mücrim ve günahkâr bendelerin efendisi olmandır.

*

Aliye Hanımefendi'ye hitapla[1]*:*

– "Defteri yazıyor musun Aliye?"

Aliye Hanımefendi:

– Yazıyorum Efendim. Fakat yavaş, yavaş...

– "Ziyânı yok. Damlaya damlaya göl olur, elverir ki durmasın yürüsün..."

*

Bir iki sene evvel hafif bir felç geçirmiş olan Münîre Hanımefendi'nin zâten îtibarlı ve imtiyazlı olan mevkii, hastalığının îcap ettirdiği bâzı müsâadeleri de içine alınca daha da husûsiyet kazanmıştı. Meselâ, vakitli vakitsiz bâzen de sesli olarak geğirmek ihtiyacı duyar ve dâimâ da arkasından: Estağfirullah! derdi. Bunu bâzen de konuşulan çok ağır mevzûu hafifletmek ve dikkati kendi üstüne çekerek, havayı değiştirmek için sun'î olarak da yapar ve yine arkasından: Estağfirul-

1- Hocamızın büyük kızı ve Doktor Ziyâ Cemâl Bey'in refikası.

lah! demeyi unutmaz, böylece de, bu latîfe çeşnisi ile meclisin ağır havasını değiştirirdi.

Münîre Hanımefendi, hocamız ile âileye âit bir mesele konuşurken yine mûtâdı olan sesi çıkardı, fakat konuştuğu için olacak, estağfirullah demeyerek sözüne devam etti. Bu hal hocamızın gözünden kaçmamıştı:

– "Haydi söylesene!" dedi.

Münîre Hanımefendi:

– Aman Efendim konuşuyordum, diye cevap verince;

– "Ne kadar meşgul olursan ol, mihrap önünden geçerken niyaz etmeyi unutma!" *demek sûretiyle, bir küçük hâdise, bir prensibin, uyanık olma hâlinin devamlı olması keyfiyetinin açıklanmasına yol açmış oldu.*

*

Hüsniye Hanım:

– Aşk, herkes için bir ihtiyaç mıdır?

– "Tabiî... hem de umûmî bir ihtiyaçtır. Bundan kimse baş çeviremez. Fakat aşkın dereceleri ve nevîleri vardır. Yâni zâhiri ve bâtını vardır.

Zâhirî kısmı, zengin olmak, mâruf, meşhur olmak, evlât yetiştirmek ve ilh... gibi şeylerdir. Zâhir aşkın en üst derecesi de, bir kadınla bir erkeğin arasındaki muâşakadır. Ama aşk nâmına lâyık ve uygun olan bir muâşaka, yoksa hayvâniyet değil.

Bâtınî kısmı ise yârin aşkı, cânânın aşkıdır ki ebedî, dâimî ve bâkî olan gerçek aşk budur. Mecâzî aşk müptelâları, hüsrâna mahkûmdurlar. Çünkü mâşukları fânîdir. Her fânî, yâni her değişikliğe mâruz olan, şüphesiz fenâya mahkûm olduğundan, netîce îtibâriyle elde kuru daldan başka bir şey kalmaz.

Zaman, dinlemiyor geçiyor. Günler birbirini tâkip ediyor. Tâ ki son durağa kadar. Karganın arkasından gidersen seni mezbeleye götürür. Bülbülün arkasından gidersen, elbette gülistâna gidersin."

Hüsniye Hanım:

– Fakat herkes de hakîkî aşka müptelâ olamıyor ki... Ya insana ya eşyâya âşık oluyor. Eşyâya âşık olmaktansa insana âşık olmak daha iyi değil mi?

– "Lâhûtî olmak şartiyle evet... nerede o Mecnun ki: Leylâ, Leylâ.. derken Mevlâ'yı bulsun?"

Hüsniye Hanım:

– *Kâmil insan, hakîkî aşkın kapısı...*

– "Öyledir. Her şey, o kâmilin kalbine girebilmek için yol arar ve o sırât-ı müstakimden aslına ulaşmak için hasret çeker. Her şeyin esas yüzü, bilerek bilmeyerek o tarafa dönmüştür.

Şurada otururken sokaktan geçenlere bakıyorum: Asker, sivil, polis, odacı, çöpçü, türlü kıyâfette insanlar geçiyor. Bunlara: Efendiler nereye gidiyorsunuz? diye sorsanız, hepsi de bağlı olduğu merkezleri ve gidecekleri yerleri söylerler. Meselâ ben muallimim, maârife tâbiyim. Doktor sıhhıyeye, mühendis nâfiaya ve ilh... fakat bu merkezlerin hepsini birden cem eden, hepsine birden hükmeden bir ana merkez, bir hükûmet var. İşte, asıl merkeze tâbi olan bu merkezlerden birini, farazâ belediyeyi ele alalım: Bu dâirenin en küçük memûrundan, çöpçü, onbaşı, kâtip, muhâsebeciden tâ belediye reîsine kadar hepsi de kendi vazîfelerinin îcap ve mes'ûliyetleri hudûdu içinde meşguldürler. Gerçi hepsi de aynı merkezin hizmetindedirler. Fakat aralarında derece farkları vardır. Farazâ belediye reîsinin belediye merkezine olan yakınlığı ile çöpçününki bir midir? İşte bu tabloyu âyân-ı sâbiteye benzetebiliriz. Herkesin mensup olduğu isim onun rabbi, mürebbîsi, âmiridir. Ama âyân-ı sâbiteden daha yukarı çıkarsak vahdet zuhur eder. Yâni onu da hükûmete benzetebiliriz."

*

Kardeşlerimizden Pırlanta Hanım'ın oğlu ve Doktor Ali Mazhar Bey'in kardeşi Bomonti Fabrikası Müdürü Hasan Bey, Servet Beyefendi'nin irtihâli dolayısiyle, hocamıza bir tâziyet mektubu yazmış. Bizzat gelmeye cesâret edemediği için de özür dileyerek bu mektubu akrabâsından bir zat ile göndermiş:

– "Şu kalp râbıtası menedilir mi hiç? Bağlandığı, incizap duyduğu bir vücûda ubûdiyet arzetmek. İşte bu his men olunamaz. Esâsen tekkenin de tarîkatin de mânâsı budur. Onun için bu kalkamaz. Çünkü beşerî ve rûhî bir ihtiyaç ve îcaptır. Tekke, avam içindir. Bu çekiliş ve muhabbet ise olgun rûhun kârıdır. Bundan da anlaşılıyor ki bir kimse, bir insana tâbi olup ondan şifâlanmaya muhtaçtır. Tâbi olunca da göstereceği yoldan gitmesi tabiîdir.

Nietzsche'nin ıztırâbı kendinden üst insanı bulamamak değil miydi? Nihâyet bu yokluk yüzünden, dünyâya daha geniş ölçüde fikir ve felsefe hamûlesi getiremeden aklî muvâzenesini bozdu.

Hasan Bey, bir gün de annesiyle bana bir haber göndermek istemiş. Pırlanta Hanım da: Ben söyleyemem! diye reddedince: Öyle ise

ben de kalben anlatırım, demiş. Îmânının derecesini düşünün. Karşısındakinin o kalp lisânını duyacağından o kadar emin! Bu emniyet, ona nereden geliyor? Demek bu, ezelî bir incizap, bir bağlanış, bir çekiliştir. Cezbetmek, cezbedilmek ve cezbedilenin de kendisini cezbedene muhabbet ve itâatı, tarîkat denen Hak yolunun esâsı demektir ki, maksûda varmak için cezbedenin gittiği yolu tâkiptir.

Shakespeare'in dediği gibi, kim sevdiğini ilk görüşte sevmemiştir."

Pırlanta Hanım:

– Bu zat sizi semâhânede kisveli olarak ve zikrin rûhâniyeti içinde görmedi. Yalnız bir defâ ayak üstünde görüştünüz ve işte o bir an içinde de muhabbet derecesinden bile ileri geçmiş.

İlim sâhibi bir hocanın çömezi olur, onu terbiye eder, bilgilerini verir. Bu bir zâhir ilim. Fakat bâtın ilminde, kâmilin kalbindeki ocaktan sıçrayan bir kıvılcım, karşısında bulunan ezelî istîdat sâhibinin kalbine tesir ederek ona aşk ve cezbe yangını veriyor. Böylelikle de kötü ahlâklarını, benliğini, ikiliğini yakarak terbiye ediyor. Meselâ bu zat, uzaktan bile yanıp iştiyak arzediyor. Bir de maâzallah yakında olup da onun derecesinde olmamak da var.

– "Dünyâda her şey yanar. Taş bile yanar. Fakat bir taşın yanış istîdâdı ile, odunun, gazın, kavın, hele alkolün yanma kābiliyeti bir midir? İşte o aşk şerâresine istîdat da herkeste aynı derecede olmuyor."

Hasan Bey mektubunda şunları yazıyordu: O zât-ı âlînin değil bizzat ziyâretinde bulunmak, hattâ şu satırları yazarken, gözümün önünde canlanması bile benim için bir zevk, hürmet ve kudrettir. En bunaldığım zamanlarda bile mânevî kuvveti ile beni besleyen böyle bir şahsiyete nasıl muhabbet ve hürmet duyduğumu izhar ve beyâna tercüman olmanızı ricâ ederim... diyerek, akrabâsından olan bu zâtın tavassutunu iltimas ediyordu.

Bu mektuba verilen cevap da şöyle oldu:

– "Sen bizim ateşimize tesâdüfen düşmedin. Belki senin mayan bu ateştir. Senin bize mâil olman, bizim sana meclûp olmamıza tekaddüm etmiştir."

*

Münîre Hanımefendi, kardeşlerimizden birinin, herhangi müşkül ânında, Hocamızın mâneviyâtını rahatsız etmemek için Server Beyefendi'den istimdat ettiğini söyledi:

– "Rahatsız etmek ne demek? Bu fikri neden tashih etmediniz? Mürşit demek, sâde onun kalıbı demek değildir ki... onun mâneviyâtı

hudutsuzdur. Zâhir başka, bâtın başka... bir kimsenin, mürşidinin mâneviyâtından yardım dilemesi, zâhiren bir istekte bulunması bir iş teklif etmesi gibi değildir ki rahatsızlık bahis mevzûu olsun..."

*

Münîre Hanımefendi:

– Efendim, bilmem ki, zamânın bereketi mi yok, nedir? Çabucak, duyulmadan geçip gidiyor:

– "Zamânın duyulmadan geçmesi, Allâh'ın bir lutfudur. Zamânını ne geçiremeyenler vardır. Hastalık ile, elemler ile, kederler ile ve daha türlü türlü sebepler ile dakîkaları sayıp zamânın geçmesini bekleyenler vardır.

Cennette zamânın geçtiği duyulmazmış, derler. Sen de işte zamânın geçtiğini duymuyorsun. Teessüf değil, şükretmen lâzım.."

Münîre Hanımefendi:

– Evet Efendim cemal cennetindeyim de ondan.

*

Sedat Bey, tanıdığı iki arkadaştan, iki dosttan bahsediyor, bunların görünüşte birbirlerine olan muhabbetlerine rağmen, fırsat buldukça yine birbirlerinin aleyhinde konuştuklarını söylüyordu:

– "Dünyânın herhangi bir tarafından bir şey ümit etmenin abes olması gibi, dost aramak da abestir. Dost, ancak Allah ve Allâh'a mensup kimselerdir.

O dost dediklerin, ya senden korkularından, veya bir şey ümit ettiklerinden öyle görünürler. Senden bir şey ümit ettikleri kadar etrâfında dostlar peydâ olur. Ama herhangi bir sûretle bu ümitler zâil olursa o dostlar da kaybolur gider.

Hâsılı dünyâdan vefâ beklemek, o yüzden cefâ görmeye hazırlanmak olduğu gibi, insanlarından da dostluk beklemek aynı hüsrâna yol açmak demektir."

*

Hüsniye Hanım'ın akrabâsından birinin, dünyâda her şey hayal, hakîkat yok, dediği söylendi:

– "Hem var hem yok. **Hak'tan ayan bir nesne yok, gözsüzlere pinhan imiş...** Şeklinden sûretinden bir şey bekleyenler için tabiî ki dünyâda hakîkat yoktur. Mânâsından istifâde etmek isteyenler için ise

dünya hakîkatle doludur."

*

Semîha Hanım:

– Yine firkattedir âşık olsa da yâr ile yek ten
Felek beyhûde Kays'ı vâdi-i hicrâna salmış

diye bir beyit gördüm. Buradaki hicrandan, vuslat içindeki hicran mı kastedilmiş?

– "Bunun iki mânâsı var. Biri, âşık mâşûkunun yanında iken de hicranda sayılır. Zîra âşık, mâşûkunun hakîkatini bilmedikçe, aşk, sırf tene âit zevklerden ibâret kalır. Zîra o âşıkı, sevdiğinin kaşı gözü vücûdu avlamıştır ve kendisini avlayanın hakîkatte ne olduğunu anlayamamıştır. Bu anlayamadığı hakîkat ise Allâh'ın cemâli nûrunun pertevidir. Dünyâda ne kadar güzel şeyler varsa hep Cenâb-ı Hakk'ın nûru pertevidir. Yine biraz evvel söylediğimiz gibi, mânâyı bırakıp şekilde güzellik görenler, her türlü şekil zevâle mahkûm olduğuna göre, şüphesiz hicran vâdîsine atılırlar. Ama Mevlâ'yı buluncaya kadar Mecnûn'un Leylâ, Leylâ demesi tabiîdir.

Halbuki diğer mânâda hicran, âşıka cezâ ve ihtar olarak verilmiş olmayıp, vuslatın kadrini bilmesi için lâyık görülmüştür ki bu ötekine benzemez. Çünkü bu hicran, vuslata ermek için, vuslat ile hicran arasındaki köprüden geçmek demektir."

*

Zengin bir adamın, daha fazla servete mâlik olabilmek için hava oyunu oynarken bütün malını kaybettiği söylenmesi üzerine Münîre Hanımefendi:

– Şimdi bu adamın başına gelene, Allah yaptı, diyebilir miyiz? diye sordu:

– "O kimse, kendi nefsinin arzûsiyle para kazanmak için bu oyunu oynadı. Onun için de Allah yaptı, diyemeyiz.

Bilirsiniz, iki türlü cebir yâni insan üzerinde iki türlü baskı vardır. Biri şeytânî diğeri rahmânî cebirdir. Şeytânî cebir, nefs-i emmâre sâhiplerinin tamâmiyle kendi nefsânî arzûlarına tâbi olmaları demektir. Meselâ hava oyununda para kazanmayı istemek, tabiî ki nefsin arzûsudur. Bu gibi kimseler, tamâmiyle şeytan tarafından aldatılmış ve ezilmiş kimselerdir.

Bir de rahmânî cebir vardır ki, şerîat ve tarîkat ehlinin sülûklerinin ortalarında vâki olur. Yâni sülûklerinin orta yerinde olan

müritler, dâimâ mücâhede ve riyâzat hâli üzre bulunduklarından şeytanın aldatmalarına, çelmelerine kapılmamaya ve tamâmiyle Hak yolunda gitmeye çalışırlar. Fakat ne de olsa bunlarda henüz sebat hâsıl olmamış bulunduğundan kararsızlık içinde olmaları sebebiyle bir imtihan vukūunda bocalayıp hatâ işleyebilirler. Sonra yine Allâh'ın lutuf ve inâyetiyle kalplerine bir korku, tövbe ve nedâmet gelerek tövbe ve istiğfar ederler. **Günahtan tövbe eden günah işlememiş gibidir** hadîs-i şerîfi üzre, Cenâb-ı Hak bunların tövbelerini kabul eder, yüksek ve ulvî dereceler ihsan eyler.

Hâsılı düşe kalka Allah onların derecelerini yükseltir. İşte bu kimseler Allâh'ın cebri altındadır. Bu cebre, cebr-i rahmânî derler. Bunlara cüz'î ihtiyar gelinceye kadar böyle düşe kalka giderler. İhtiyâr-ı cüz'î hâsıl olunca da bir daha bocalamazlar.

Küllî ihtiyar sâhibi olmak ise herkesin kârı değildir. Bu, her asırda bir kişiye mahsustur. O zâtın her yaptığı ilâhî irâdeye uygundur."

*

– "Cenâb-ı Hak kaleme yaz dedi ve kalem her şeyi yazdı. Lâ ilâhe illallah yaz, dedi. Onu da yazdı. Ama, sıra Muhammed Resûlullâh'a gelince, kalem şakk oldu, ortasından yarıldı. Kamış kalemlerdeki çatlak gibi. Çünkü Resûlullah ilâhî aşka mazhardır. Onun için kalem bunu yazmaktan âciz kaldı.

Tıpkı Cebrâil Aleyhisselâm'ın, Mîrac'da, Sidre'den öteye gidemeyince, Resûlullâh'ın: **Ko yanarsam ben yanayım,** deyip ileri geçtiği gibi.

Aşk, her şeyin, zikrin de fikrin de üstündedir. Ah! ibâdet de aşksız olursa işe yaramaz. Yüz binlerce tesbih çekmiş namaz kılmışsın ne ehemmiyeti olur. Halbuki Süleyman Çelebi'nin dediği gibi:

Bir kez Allah dise aşk ile lisan
Dökülür cümle günâh misl-i hazan

Âşıkın yüreğinden fırlayan bir âh'ı, âbidin yüz senelik ibâdetini aşıp geçer. Sahâbeden bir zat, Harem-i Şerif'te kılınan sabah namazına yetişememiş, mescitten içeri girdiği sırada namazdan fâriğ olunuyormuş. Teessüründen öyle bir âh etmiş ki bunu duyan bir başka sahâbe: Sen bana o âh'ı ver ben sana bütün bu cemâatin sevâbını vereyim!. demiş.

Âşıkın âhı, cemâlullâhı görmekledir. Cemâli görerek edilen ibâdetle, Allâh'ın emri olduğu için edilen ibâdet arasında ne kadar büyük fark vardır.

Fakat bu da kazanmakla olmuyor. Allah vergisiyle oluyor. Çünkü aşk Allâh'ın sıfatıdır. Hadîs-i kudsîde de Cenâb-ı Hak: **Ben gizli bir hazîneydim istedim ki bilineyim...** buyuruyor. Cenâb-ı Hak kendi güzelliğini temâşâ için âlem aynasını halketti. Ve âlem aynasında da kendi cemâlini gördü. Bu âlem aynasının rûhu da kâmil insan'dır.

Diğer bir söyleyişle âlem bir göz ve kâmil insan gözbebeğidir. Göz, bir âlem değil midir? İşte ondaki elif de insandır. İnsân-ı kâmilin aşkı ile dolu olan âşıklar, sâde beş vakitte değil, dâimî salât içindedirler."

*

Şevket Bacı yerde oturuyordu:

– "Kalk Şevket iskemleye otur. Dizlerin ağrıyor. Bir gün Harem-i Şerif'te diz çökmüş oturuyordum ve dizlerim uyuştukça da ara sıra vaziyetimi değiştiriyordum. Yanıma bir zat geldi: Ya efendi, huzûrunu bozma da bağdaş kur otur, rahat et, zararı yok! dedi.

Öyle ya huzursuz diz çöküp oturmaktansa, huzur ile bağdaş kurarak oturmak elbet daha iyi... edep sâde zâhirî hareketler ve görünüşler ile değildir. Sen kalpte huzûrunu muhâfazaya dikkat et. Çünkü Allah kalbe ve niyete nazar eder. Elverir ki sen onunla olasın."

*

Bir müddet evveline kadar kānun ve adâleti temsil eden ve bir çok hükümler vermiş olan mühim bir şahsın, şimdi bir sebeple zanlı olarak mahkemeye celbedilmiş olduğu konuşuluyordu:

– "Hesâbı görülen, sîgaya çekilenlerden sonra, bir gün de sıra hesap görmüş olanlara gelebilir."

Güzîde Hanımefendi:

– Bir zamanlar bu hesap görenler ne haksız hükümler vermişlerdi.

– "Haksız bir şey olmaz. Her yapılanda bir hakîkat vardır. Fakat Allâh'ın adâleti zincirlemedir. Elbet bir gün sıra hesap görmeye vâsıta olanlara gelir. Evvelâ mîzan edip yâni başkalarını sîgaya çekip de sonra mîzâna çekilen o kimseye, sen onların kabahatlerini bulmuştun, onları itham etmiştin, şimdi de nöbet senin deniyor. Elbet böyle bir vazîfeden sonra hesâba çekilmek, kānun ve adâletten habersiz kimselerin hesâba çekilmesinden çok dehşetli ve ağırdır."

*

Öğle namazını kıldırmak üzere giden Fener Câmii imamını pencereden görerek:

– "Cenâb-ı Hak, herkese bir kazanç kapısı vermiş... Bunlarınki de Allah yolunda... ne güzel bir rızk. Bunlar, Allah yolunun hademeleri. Muallimlerin rızkları da böyle... Güzel bir yoldan ihsan ediliyor. İlim öğreterek kazançlarını temin ediyorlar. Halbuki kumarhâne, meyhâne, hırsızlık, dolandırıcılık da birer kazanç yolu. Bu yollarda rızıklarını temin edenler de var!"

*

Cenâb-ı Hakk'ın kullarına bahşetmiş olduğu nîmetlerden konuşuyor, nîmetlerin en büyüğü olarak da Allâh'ın kuluna bir kâmil mürşit ihsan etmesi olduğunu, ihsanların bu en büyüğü ile hiçbir lutfun mukāyese edilemiyeceğini söylüyorduk:

– "Fakat bulmak demek, bilmek, görmek ve olmak demektir. Onun için de tarîkatte mürtet olan yâni dönen, yolunu şaşıran, şerîatte mürtet olandan çok daha ağır bir yükün altında demektir. Çünkü şerîat mürtedinin îmânı gaybî, tarîkat mürtedinin îmânı şuhûdîdir. Bir şeyi bilmeyerek yapmak başka, bilerek, görerek yapmak yine başkadır.

Binâenaleyh Allâh'ın en büyük lutfu bir kâmil mürşidi buldurması olduğu gibi, en büyük azâbı da, onun kalp ve hatırını kırdırmasıdır. Kur'ân-ı Kerîm baştan aşağı gerek şu hikâyede gerek şu vak'ada hep bunu söyler.

Meselâ Sâlih Aleyhisselâm, Semud kavmine peygamber gönderilmişti. İlâhî emre uyarak bunları Hak yoluna dâvet etti. Fakat bu kavim, gece gündüz zevk ve sefâ ve servet ve bolluk içinde tok ve bu toklukla da gafletin pençesinde idiler. Sâlih Aleyhisselâm bunları dîne dâvet ettikçe inkâra sapıp, bize putlarımız yeter! derlerdi. Nihâyet Sâlih Peygamber bîzar olarak Cenâb-ı Hak'tan izin istedi: Gideyim, senin vekillerinle temas edeyim de içim açılsın, dedi. Böylece de Sâlih, bir müddet gezip dolaştı. Fakat netîcede yine gelip kavmini dâvet etmeye başladı. Cevap olarak: Bizim rahatımızı bozuyorsun, putlarımızın yanına gel. Bakalım bir görelim, sen mi kuvvetlisin, onlar mı? Eğer sen onlardan kuvvetli çıkarsan sana tâbi oluruz, dediler. Böylece de puthâneye girerek putlardan bir çok şeyler istediler; fakat talepleri yerine gelmedi. O vakit Sâlih'e: Eğer sen peygamber isen iste Allah'tan... şu taştan bir yavrulu deve çıkarsın, dediler. Cenâb-ı Hak onların arzûsu veçhile o taştan bir yavrulu deve zuhur ettirdi.

Bu vak'anın olduğu mahalle **Medâyin-i Sâlih** derler. Develer ora-

dan mest bir halde geçerler. Eğer geçerken çökerlerse bir daha kalkamazlar. Onun için de deveciler develeri kendilerine getirmek üzre büyük gürültüler yapar, haykırır, tüfenk atarlar. Ben bu hakîkati müşâhedeme dayanarak söylüyorum. Bizzat gördüğüm bir hakîkat olarak naklediyorum.

Sâlih Aleyhisselâm'ın bu mûcizesini görenlerden bir çoğu îmâna geldi. Fakat içlerinden, her asırda mevcut olan bir zümre, bu îman edenlere: Sihirdir, îman etmeyiniz, dediler. Bu sûretle de bâzısı îman ettiyse de bâzısı da etmedi.

Sonra halk, deve için bir kuyu kazdılar. O sudan bir gün deve içecek bir gün de ahâli içecekti. Bu karar bir müddet devam ettiyse de sonradan vazgeçerek, kuyudan her gün kendileri su almak istediler. İçlerinden yedi kişi ayrıldı ve deveyi sinirlemeye yâni öldürmeye karar verdiler ve bir veled-i zinâ bularak deveyi öldürttüler. Yavrusu da kaçıp gitti. Sonra keyfiyeti Sâlih Aleyhisselâm'a haber verdiler. Sâlih onlara: Eyvah, öyle ise başınıza büyük felâket gelecek. İlk gün yüzünüz sararacak, sonra kızaracak daha sonra da kararıp, âkıbet helâk olacaksınız; fakat eğer bu felâketten kurtulmak isterseniz, devenin yavrusunu bulun ve onu ağırlayın, îzaz edip gönlünü alın! dedi. Halk yavrunun ardından gittiyse de tutulamadı. Yavru Sâlih Aleyhisselâm'ı gördü. Üç kere sayha vurup dağın içinden kayboldu. Sâlih Aleyhisselâm da kendine tâbi olanlarla memleketi terkeyledi.

Nihâyet Sâlih'in târif ettiği ahval zuhur etti ve bütün şehir, evleriyle berâber baş aşağı oldu. Sâlih Aleyhisselâm gelip bu manzarayı görünce: Ey kavim, ben size nasîhat etmedim mi? diye kendi kendine söylenerek üzüldü.

Cenâb-ı Fahr-i Âlem de Bedr gazâsında ölen kâfirlere hitap edip: Allâh'ımın bize vaad ettiğini biz bulduk. Siz de buldunuz mu? diye sorunca Hazret-i Ömer: Ölüye hitap etmek olur mu yâ Resûlallah, onlar işitirler mi? diye sorunca Efendimiz: İşitirler, fakat cevap veremezler. Çünkü her ruh amelleriyle, vücûda bürünmüş olarak berzahta kalır, buyurdular.

İşte mârifet emânetini hâmil olan sır devesi de Allâh'ın mukaddes bahçelerinde otlayıp orada Hak sırlarının yemişlerini yiyiyor ve tecellî pınarının suyunu içiyorken his ve hassalara da gayb sırlarının sütünü veriyordu. Fakat nefis Semûd'u, tabiî kuvvetleri toplayıp şerîata karşı koyarak tarîkata îtiraz edip o sır nâkasını öldürdü. Bu sûretle de kendileri cehil ve gaflette kalarak Sâlih Peygamber'in dediği gibi sarılık, kırmızılık, siyahlık zuhur etti. Yâni zulmet, cehil, gaflet ve insanlıktan uzaklaşmaklık bu kavmi istîlâ etti, böylece de helâk olup gittiler.

İşte Sâlih Aleyhisselâm'ın hatırını veyâhut her asırda mevcut olan vaktin Sâlih'inin herhangi bir sûretle mübârek kalbini kıran kimselere: Onun kırılan hatırı yerine gelmezse helâk olanlardan olursunuz! hitâbı gelir.

Allâh'ın en büyük lutfu bir kâmil insanı buldurmak olduğu gibi, en dehşetli gazabı ve kahrı da onu inkâr ettirmek ve rencîde eylemek olur."

*

Hocamıza, bir kimsenin beyan ettiği mâzereti dâimâ hoş kabul edip büyük bir anlayışla karşıladığını söyledik:

– "Ben, beni aldatmak isteyen kimselere karşı dâimâ aldanmış gibi görünürüm. Onların da zevklerini okşamak için.." *diye cevap verdi.*

*

Sohbetlerden bir kısım okuduk ve meclisten biri:

– Bütün bunlar cevherin cevheri... ne kıymetli ne ehemmiyetli sözler, nice kitapları devirsek bu hakîkatleri bulmamız imkânsız... dedi:

– "Siz, Allâh'ın bahtiyar kullarısınız. Her türlü rahat ve zevk u safâ içinde ve kaba döşeğinizde Allah size neler ihsan etmiş!"

*

Kurban bayramı arifesinde idi. Koyun sürüleri geçiyordu:

– "Koca Resûlullah.. Senin tuğrâ-i garrân kıyâmete kadar bâkî. Her şey unutulur o unutulmaz..."

*

– "Bâzı kimse vardır ki, âkıbetini, sonunu düşünür. Bâzısı da vardır ki yalnız günlük zevkine ve nefsinin arzûlarına takılıp kalır.

İşte görmek de derece derecedir. Bir kısmı, fenâ bir şeyi kokusundan anlar ve hemen o şeyden vaz geçer. Biri, dişleri arasına alınca farkedip bırakır... bir diğeri, çiğner, fakat yutmadan anlayıp tükürür. Bir kısmı ise yutar ve yutunca da o fenâlık, içinde türlü türlü zarar ziyânı meydana getirir. Ancak tamah ettiği o şeyin mâhiyetini bundan sonra anlayıp nedâmet ederek tövbekâr olur. Bir başka kısım ise, kabirde, yâni kabir azâbı geldiği vakitte anlar.

İnsan kabre konduğu vakit bir sayha duyar. Ey gāfil, sen dünyâyı

terkettin, dünya da seni terketti. Sen dünyâyı toplamaya çalıştın, o seni topladı.

Eğer kabir azâbı bir şefâatçi yüzünden tehir olsa bile, âhiret gününde bu azap yine yakasına yapışır. Veyâhut, kabri vücûda benzetirsek dünyâya kendini kaptıran ve arzûlarına esir olmakla vaktini kaybeden kimse, vücûdu kabrinde o azapları hisseder. Meselâ maîşeti geniş iken sıkıntıya mâruz kalır, türlü çile ve darlıklara uğrar. Şunu da ilâve edelim ki, varlık içinde de yokluk çekmek yine bir nevi azâba uğramak demektir. Meselâ sinema yıldızlarından Clara Bow ayda elli bin lira aldığı halde sıkıntı içinde yaşadığını, halbuki evvelce daktiloluk yaparken eline geçen pek ehemmiyetsiz ücretle para bile biriktirdiğini gazetecilere söylüyor. İşte bu türlü de varlık içinde yokluk olabilir. Yâhut o kimse mes'ut iken bu saâdet gama çevrilebilir. Şâyet bir şefâat sebebiyle o hüsrânı dünyâda, yâni vücûdu kabrinde görmese de öldükten sonra görür. Şu da var ki, dünyâda iken kendisine pişmanlık gelir, tövbekâr olursa, bu takdirde **Allâh'ın mağfiretine koşunuz**[1] ihtârını almış, Allah bütün günâhları affedicidir müjdesine sarılıp yakasını kurtarmış demektir.

Kimisi ise öldüğü vakit sorgusuz sualsiz doğrudan doğruya cennete uçar.

Kimi, her ne kadar iyi işler işlemiş ise de, hulûs ve sadâkati olmadığından sırâtı geçerken ayağı sürçer, kayıp cehenneme düşer. Ama kalbinde zerrece îman olanlar, her ne kadar cehenneme düşseler de kendi hatâlarının derecesi miktârı yanar, uzaklık ve iftirak ateşinde tutuşurlar. Yanarlar, çünkü ateş günahları temizleyicidir. İyice yandıktan ve bu sûretle de kirlerinden ve günahlarından temizlendikten sonra, tabiî ölümle ölürler ve bir cisim, ateşin içinde nasıl simsiyah olursa, onların vücutları da simsiyah olup kalır. Fakat melekler Allâh'ın emri ile bu vücutları alıp cennete getirirler. Cennetlerdeki nehirlerin etrâfına tohum saçar gibi tozlarını saçarlar ve melekler cennet ehline hitap ederek: Ey saâdetli kimseler, lutfediniz, nazar ediniz, bunlar günahkâr kimselerdi, şimdi hatâlarından temizlendiler, kendilerine rahmetle nazar eyleyiniz! derler. Nasıl ki tohumu ekilip sür'atle yeşeren nebatlar varsa, bunlar da o rahmet nazarları altında yeşerir, sürer ve cennet ehli olurlar.

Demek ki insanın olduğu ve bulduğu, kendi amellerinin netîcesidir. Bâzı kimseler: Bu dünya servetinden, zevk ve lezzetinden vazgeçmeli, Allâh'a rücû etmeli... bu maksadın husûlü için de bir köşeye

---

1- Hadîd sûresi, 21. âyet: "Sâbikū ilâ mağfiretin min Rabbiküm."

çekilip riyâzat ve mücâhedeler ile dünyâdan el yuğmalı, derler.

Bâzıları ise: Enbiyâ-yı izâmdan Dâvud gibi, Yûsuf gibi ve evliyâ-yı kiramdan Abdülkādir gibi Rifâî gibi ve daha bir çok Hak velîlerinin hem dünya safâsında hem de peygamber ve ehlullah mertebe ve derecesinde olduklarını biliyoruz; bunlar niçin dünyâdan vazgeçip bu âlemin zevkini safâsını terketmemişler... Demek ki kudretli, dirlikli ve safâlı bir ömür sürmek de mümkün imiş. Şu halde bu iki fikri nasıl telif eylemeli, derler.

Cevap olarak şunu söylemek îcap eder: Dünyâya esir ve mağlûp olmamak, mutlaka dünyâdan el yuğmak ve riyâzatla bir köşeye çekilmek demek değildir. Her mülkün mâliki ve her servetin sâhibi Allah olduğunu ve dünyânın da, senin de bir hiç ve bir mülâhaza âletinden başka bir şey olmadığını ve bu mevhum varlıkların cümlesinin bir gölgeden ibâret bulunduğunu ve mevcûdun yalnız Allah olduğunu bilmek kâfîdir. Bu hâsıl olduktan sonra o debdebe ve varlıktan sana hiçbir zarar gelmez.

Bir de sizin dediğiniz o zevkler, başlangıçta olanlara menedilmiştir. Halbuki o zevkler ve lezzetler, yol almış ve Hak ehli olmuş bulunanlara göre değildir. Çünkü onlar, şarap fıçısının içine tuz atarak onu helâl hâle getirmeyi bilirler. Koruktaki su acıdır; fakat kemâlini bulmuş üzümdeki su tatlıdır. Binâenaleyh bâzılarına, bâzı müptedîlerin kābiliyet ve istîdatlarına göre haram olan şeyler, ileri ve olgun kimseler için zararsız ve helâldir."

*

İkbâl Hanım[1] bir köpeğin haykırmasını anlatmak isterken, tıpkı kedi sesi gibi ses çıkardı:

– "İkbâl, köpek miyavlamaz. Onun için köpeği kediye benzetmekle ona zulmetmiş oluyorsun. Her şeye lâyıkını vermek ve söylemek lâzımdır. Zulüm, bir şeyi kendi mevziine koymamaktır.

İmam Buhârî Hazretleri hadîs-i şerif toplamak için gezerken tâbiinden birini görmek üzere Bağdat'a gittiği vakit, o kimsenin çift sürerken hiddetle öküzüne: Yürü be köpek! diye hitap ettiğini duyunca, ben, öküze köpek, diye bağıran kimseden hadîs-i şerif almaktan çekinirim deyip, Medîne'den tâ Bağdat'a kadar bu maksat ile gelmesi zahmetine acımayarak geri dönmüş.

Ne ince bir tedkik, ne hassas bir arayış!"

1- Âilenin eski emektar ve sâdık yaşlılarından.

*

Münîre Hanımefendi'nin: Kıyâmet gününde inşallah Efendim bizi azaptan kurtarır, demesi üzerine:

– "Mâlûmdur ki kıyâmet üç kısımdır. Biri küçük kıyâmet. Hadîs-i şerifte de buyrulduğu üzere, insan öldüğü vakit kıyâmeti kopmuş demektir.

İkinci kıyâmet, sûr üflendiği vakitte bütün mevcûdâtın dağılmasıdır.

Üçüncü kıyâmet ise, ikinci defâ sûr üflendiği zaman herkesin kendi cesedinde ve hesâbı görülmek üzere mahşerde dirilip toplanmasıdır ki, orada ne olacak ne bulacaksak, bunlar kendi amellerimizin netîcesidir."

*

Münîre Hanımefendi'nin, mûtâdı veçhile geğirmesi üzerine:

– "Şimdi bu hareket, haddizâtında bir hatâdır. Fakat peşin olarak benimsendiği, hattâ hoşa gittiği için hatâ yerine geçmiyor.

İşte, Allâh'ın sevdiklerinin günâhı da böylece kendilerine zarar vermez. Başkaları için mâsiyet ve günah olan şeyler onlar için günah değildir.

Bu hanımefendi, aynı zamanda geğirince istiğfar da ediyor: Aman bu yaptığım küstahlık, edepsizlik huzûrunuzdan dışarıdır, diyerek af talep ediyor; fakat bir müddet sonra bilâ-ihtiyar yine yapıyor.

Meselâ bir kimse de bir hatâ işliyor ve sonra tövbe ediyor, fakat yine de yapıyor ve bu hatâ-tövbe işi bir çok defâlar tekrarlandığı için, âdeta Hak'la eğlenmek gibi oluyor. Mâdemki yaptığın suç için af talep ettin, Allah da affetti. Bunun tekrarlanması, Hakk'ın affı ile istihzâ etmek demek olmuyor mu? Lâkin Münîre Hanımefendi'nin bilâ-ihtiyar geğirmesi gibi, bâzı kimselerin de ellerinde olmadan yaptıkları hatâ için Allah kusurlarına bakmıyor."

*

– "İnsan, tamâmiyle kendi nefsinden, benliğinden uzaklaştığı vakit onda hâkim olan Hak'tır. İster üç, ister bir saat olsun, ister on dakîka, ister bir dakîka olsun, bu hal hâsıl oldu mu, o esnâda ondan, Hak tecellî eyler, kāim olur ve bütün âlem ona tâbi olur. Çünkü nefsi aradan çıkmış, kendiliği kalmamış, yalnız Hak kalmıştır. Meselâ o sırada

denizi yürüyerek geçmek istese geçebilir. Gayb ricâlini görmek istese, hepsi gözüne âşikâr olur. Hâsılı bütün âlem kendisine boyun eğer. Nasıl ki Mecnûn'un başına kuşlar yuva yapar, bütün ormandaki hayvanlar, arslanlar, kaplanlar etrâfına toplanır, onunla ünsiyet eder, arkadaşlık ederlerdi. Zîra onda beşeriyet kokusu kalmamış, varlığı silinmişti.

Sahrâda arslana tesâdüf eden köle de, ölümün yaklaştığını, arslanın pençesine düşeceğini hissedince, benliğini kaybedip o kendinden geçmiş hal ile: Ey arslan, ben Resûlullâh'ın kölesiyim! demiş, arslan da başını çevirip çekilmiş gitmiştir."

*

– "Evvel, âhir demektir; âhir de evvel demektir. Aradaki fâsıla ise îtibârîdir. İster kötülük, ister iyilik olsun!"

*

Bestekâr ve mûsikîşinas İzzeddin Hümâyî Bey'in hocalık imtihânında en emin olduğu derslerden fenâ numara, en bilmediği derslerden ise iyi not aldığını söylediği konuşuluyordu:

– "Allah'tan başka ümit bağlanacak, güvenilecek yoktur.

En büyük hatâ, Hak'tan gāfil olmak, kudret ve kuvveti kendinde veya Hak'tan başkasında görmektir."

*

Victore Pauchet'nin tekâmül nazariyesine âit bir makālesini okuyorduk. Bilhassa şu sözler dikkatimizi çekmiş bulunuyordu: Muvaffak ve mes'ut olmak isterseniz her hafta, her ay, her sene temin ettiğiniz terakkîyi hesap etmelisiniz. Siz kendiniz hem terbiye eden, hem de terbiye olan bir varlık bulunduğunuzdan tekâmülünüz hayvanların ve nebatlarınkinden farklıdır:

– "Muharrir demek istiyor ki, herkes behemehal nefsini hesâba çekmelidir. Eğer netîceden hoşnut olursa memnun olmalı, yoksa beğenmediği hallerini ıslâha çalışmalıdır. Sonra: **Siz hem terbiye eden hem de terbiye olansınız,** sözü de; **Siz çobansınız ve sürünüzden mes'ûlsünüz** hadîs-i şerîfine temas ediyor."

Makāleyi okumaya devam ettik: İdâre edilmeye muhtaç iseniz, insan terbiyesiyle uğraşan bir mütehassısın yardımı size faydalıdır. Bu

terbiye sizde şevk ve heves uyandırdığı takdirde, bu yardım, şuurlu bir şahsiyet meydana getirmek için gereken malzemenin nefsinizde mevcut olduğunu gösterir. Siz bir müteahhitsiniz. Varlığınızın bütününün planını hazırlayacak bir mîmâra ihtiyâcınız var; o, size ihtiyaç hissedilecek tafsîlâtı verecek ve çalışmalarınızı sevk ve idâre edecektir. Fakat tekrar ederim ki onun fikirlerini herhangi bir muhâkemede bulunmadan, îzahlarını hiçbir fikir yürütmeden âbidenin yerden yükseldiğini göreceğiniz âna kadar noktası noktasına kabul de menfaatiniz îcâbıdır.

– "Bu sözlerin anlatmak istediği fikir şu: Bir kimseye ya doğrudan doğruya Rahmân'ın câzibesi gelip onu kendinden almış olmalı veyâhut o kimse terbiyesiyle uğraşan bir mütehassıs diye kastettiği kâmil insanı bularak onun terbiye ve irâdesine kendini teslim etmelidir.

Sermâye bu yolda hemen
Teslim olur buna inan
Sıdk ile Allâh'a dayan,
Etmez mi gör ihsan sana!"

*

Semîha Hanım:

– Bu mevhum vücûdun bir hiç olduğunu ve mevcûdun yalnız Allah olduğunu söz ile değil, hal ile bilmek lâzımdır, deniyor. Bu hal ile bilmenin içinde her şey mevcut değil mi?

– "Zâten iş de orada... yoksa ilmen istediğin kadar, bütün mevcûdâtın Hak olduğunu bil... ne ehemmiyeti var? Allah'tan başka mevcut olmadığını ilmen bilmek kaşıyle gözüyle bütün uzuvlarıyle bir insan vücûda getirip rûhunu verememek gibidir. Halbuki iş o ruhta.

Burada bahis olunan hal, işte, insan vücûdundaki ruh gibi, can gibidir."

*

Semîha Hanım:

– Gençlerde aşka kābiliyet daha fazla oluyor. Halbuki ruh, hep o ruh değil mi? Şu halde ihtiyarlarda aşk kābiliyeti niçin az oluyor? Bir sâlikin ihtiyarlıktan sonra aşkı bulması müşkül olmuyor mu?

– "Evvelâ mecaz aşkını dikkate alalım. Gençlikte beden kuvvet ve kudreti yerinde olduğu için, aşkın gerektirdiği coşkunluklara ve taşkınlıklara da müsâittir. Fakat yaşlılıkta vücûdun da kudret ve kuvveti

azaldığından, aşk kābiliyet ve arzûlarına bilkuvve mâlik olmakla berâber, onları dışarı vuracak, tezâhür ettirecek kudret ve kuvveti kalmamıştır.

Kezâ tarîkat âleminde de, Hakk'a giden iki yol vardır. Biri kuldan Hakk'a, diğeri Hak'tan kula olan yoldur. Nâmı diğerle biri meşk, çalışma ve gayret diğeri aşk yolu. Mücâhede, çalışma ve gayret, vücûdun kudret ve kuvveti iledir. Gençliğini beyhûde geçirip de yaş kemâli bulduktan sonra tarîkate giren ve meselâ gece uykusuzlukları, tesbih ve ibâdetler ile ilerlemek isteyen kimselerin hâli elbet müşküldür. Bunların terakkîsi bu gibi çalışmalara bağlı olduğundan, çalışabilecekleri o gençlik elden gittikten sonra, aşk kābiliyetleri de hâliyle duraklamış olur. Onun için her şey gençliktedir, tâat ve ibâdetler de gençlikte olur, denmesinin sebebi budur.

Fakat gönül nûru ile kulu Hakk'a eriştiren aşk yolu yolcularının, ilâhî cezbe ve aşk ateşini buldukları için, bu maddî varlığa ihtiyaçları kalmamıştır. Onlar cezbe ve aşktan kendilerine bir binek düzmüşlerdir. İşte bunlar ihtiyarlasalar da, cisimleriyle bir alâkaları olmadığından, başka bir âlemde seyreder ve yol alırlar. Tenin ve bedenin zaafından bunların aşklarının ateşine asla noksanlık gelmez. Çünkü onlar, Allâh'ın cezbelerinden bir cezbe iki cihânın ameline denktir, bineğine binmiş olarak kendi makam ve menzillerine seyrederler. Onların bu aşktan gayrı hiçbir kayıtları yoktur."

Münîre Hanımefendi:

– Ah Efendim, insan ihtiyarladıkça ne kadar başkalaşıyor. Bir gece, uyumayayım desem vücûdum bîtap düşüyor. Biraz derin düşüneyim, desem, hurda kesiliyorum. Hâsılı artık hiçbir işe yaramıyorum!

– "İşte onun için her şey gençlikte oluyor. Ama maksadı elde edebildinse, şimdi işe yaramamanın ziyânı yoktur. Onun için Cenâb-ı Hak da gençlikte tâat ve ibâdetler ile meşgul olan kullarını medhediyor ve onlar ile iftihar eyliyor."

*

Kulun Hakk'a karşı işlediği hatâlardan bahsediyorduk:

– "Cenâb-ı Hak: Ben kuluma cezâ yapmaktan utanırım... o, günah işlemekten utanmıyor mu? der."

Nazlı Hanımefendi:

– Çocuk utanmayı bilir mi? Biz ona nisbet çocuk gibiyiz.

– "Evet, onun yetimleriyiz!"

*

Huzur ve murâkabeden bahsediliyordu:

– "Sen tamâmen kendinden yok olup da: Aman Yâ Rabbî! dersen mutlak cevâbını alırsın. Elverir ki Hakk'a yönelişine mâsivâ yâni dünya tozu toprağı sürülmemiş olsun.

Kadıncağızın biri namaz kılıyormuş. Çocuğu da beşikte yatıyormuş. Nasılsa lamba beşiğin üstüne devrilmiş. Kadın huzûr-ı ilâhîde öyle durmuş ki bu halden kılı bile kıpırdamamış. Namazdan sonra bakmış ki çocuğa hiçbir şey olmamış. Onun huzur ve huşûu hürmetine Allah da onun evlâdını muhâfaza etmiş. O, Allah nâmına kendiliğinden soyunmuş, Allah da bunun hürmetine onu korumuş. Esâsen Hak'tan başka mevcut yok ki... yapan yaptıran hep o... fakat bunu bilip de tatbik etmek kolay bir şey değildir. Hele o kadıncağızın hâlini kazanmadan onun yaptığını taklîde kalkışmak hiç olmaz..."

*

Herkesin kahır ve lutfu birlemesi mümkün olmadığından bahsediyorduk:

– "Evet, deryâda bir sandal da bir diretnot da dolaşır. Fakat azıcık bir fırtına oldu mu, ne kadar kayık varsa kayıkhânelere kaçıverir. Halbuki diretnot, koca dalgalar arasında sarsılmadan yine yoluna devam eder. Asıl iş de zâten o fırtınada yol alabilmektedir. Yoksa sâkin denizde sandal da büyük gemiler gibi kolaylıkla seyr ü sefer eder."

*

Münîre Hanımefendi, kardeşlerimizden birinin, halli imkânsız görünen bir meselesini düzeltmek gayretiyle çok uzak bir yere gitmiş olmasından hayretle bahsetti:

– "Herkesi sevkeden ilâhî mukadderattır. Onun hilâfında kimse bir adım atamaz.

Bilmiyor musun, bir deve ile yavrusu, sâhiplerinin yedeğinde gidiyorlarmış. Yavru pek ziyâde yorulmuş. Annesine: Aman demiş, çok yorgun düştüm şuraya otursak da dinlensek! Deve cevap vermiş: Oğlum, görmüyor musun, yularım kimin elinde? Eğer kendi elimde olsa buralara lânet!.Kim gelirdi?

Onun dediği gibi, ilâhî irâde yuları hepimizi nereye kararlaştırdıysa oraya doğru çekiyor. Herkesin, geçmiş veya haldeki âmâlinden örülmüş ilâhî irâde yuları boynuna sarılmış, onu mukadder olan yere doğru çekmektedir."

*

Büyükada'ya İsmet Hanımefendi'ye misâfir gidilmişti. Asfalt yolda yürüyorduk. Behîre Hanım, yolun düzlüğü ve pürüzsüzlüğü yüzünden hiç yorulmadan yürüdüğünü söyledi:

– "Zâten yoran mânialardır. Gerek zâhir, gerek bâtın."

*

İsmet Hanımefendi'nin bahçesinde oturuyorduk. Çok yaşlı olan annesine bakarak:

– "İşte vaktiyle güzel olan bir kadın! Kim bilir etrâfında pervâne gibi ne kadar dolaşanları vardı. Şimdi ise kimse dönüp de yüzüne bakmayı düşünmez. Âdem de cennetten çıkarıldıktan sonra nasıl melekler kendisine secde etmedilerse Hakk'ın cemâli pertevinden mahrum kalmış bir vücûda da böylece kimsenin rağbet ve iltifâtı kalmaz."

*

Ada vapurlarının kamarasında oturuyorduk. Güzîde Hanımefendi elindeki biletleri saklayarak, Kamer Hanım Valde'ye[1] Lütfiye Hanımefendi'ye ve Behîre Hanım'a niyet tuttu. Hepsi de bir defâda buldular. Bir kere de Hocamıza tuttu. Kendisi de buldu.

– "Sâmiha'ya da tut!" dedi.

O da buldu. Hepimiz mütebessim idik. Güzîde Hanımefendi:

– Aman Efendim, hepsi de buldu, deyince:

– "Onlar merkeze merbut Rifâî evlâtlarıdır. Hiç boş çıkar mı?" *cevâbını verdi.*

*

Konağın elektrik tesîsâtını yapan Mahmut Efendi ismindeki ustanın, Server Beyefendi'yi gördükçe: Bu zâtı ne vakit görsem, ser verip, sır vermeyen Server Dede varmış onu hatırlıyorum, demiş olduğu söylendi.

Bugün de Milliyet gazetesi; Ser Verip Sır Vermeyen Server Dede başlığı ile bir makāle neşrederek Türbe-i Şerîf'in fotoğrafını da ilâve etmiş ve şu mâlûmâtı vermiş bulunuyordu: Tapu Dâiresi'nin içinde bir köşede büyük bir mezar olduğunu biliyor musunuz? Bilmiyorsanız size

---

1- Şeyh Bahreddin Efendi'nin annesi, makbul, mûteber ve mübârek kadın.

haber vereyim ki burası, meşhur ser verip sır vermeyen Server Dede'nin kabridir. Dede, ağzı pek sıkı bir adammış. Devrinde az kişiye nasip olan bir tahsil görmüş, kimyâya merak sarmış. Devrin hükümdârına, Dede'nin, hücresine kapanarak bir takım gizli işler gördüğünü söylemişler. Pâdişah da Dede'yi çağırıp hesap sormuş, fakat ağzından tek lâf alamamış... Nihâyet bir gece, pâdişâhın emriyle boğdurulmuş ve dilinin altında şu mısrâlar yazılı bir kâğıt bulmuşlar:

Müşkül iş imiş aşkı nihan eylemek olmaz
Müşkül bu ki her sırrı beyan eylemek olmaz
Ağzım ne ararsın beni mestâne mi sandın?
Ser vermek olur sırrı ayan eylemek olmaz.

İşte Server Dede böyle bir Server Dede imiş.

– "Koca Server,[1] kendini nerelerden söyletiyor.

Evet, maksûda vusûlün en kestirme yolu ketûmiyettir. Sahâbeden biri Efendimiz'e: Yâ Resûlallah, Cenâb-ı Hakk'a en yakın tarik hangisidir? demiş. Efendimiz de: **Rabbim Allah deyip istikāmet etmektir,** buyurmuşlar. Ama bu yolun hırsızları yol kesicileri vardır, onlara karşı ne gibi silâh kullanalım yâ Resûlallah? diye sorunca Efendimiz, mübârek parmaklarını dudaklarına götürerek sükûtu işâret buyurmuşlar."

*

Komşu arabacı Gālip Ağa'lardan bahsediyorduk:

– "Bunlar ne mes'ut ne rahat yaşarlardı. Ne âsûde, ne güzel bir âile idi. Gālip Ağa'nın oğlu İsmâil, babasının arabasını kullanır, güzel güzel geçinirlerdi. Fakat günün birinde İsmâil'e tayyâre piyangosundan iki bin lira çıktı. Genç, eline para geçince her türlü kötülüğün anası olan içkiye, sonra kumara ve sefâhate alıştı. Şimdi, anasını, kardeşini döğüyor, öldürmek için üstlerine yürüyormuş ve her gün de sarhoş..."

– Halbuki ne iyi çocuktu. Ne iyi görünürdü.

– "Evet, ne iyi görünürdü. Bâzen iyi görünür aslı kötüdür. Bâzen de zâhiri kötü görünür, aslında iyidir. Çünkü bunlar melbus vasıflardır. Yâni örtülü... giyimi çıkarınca, altından da gerçek hüviyeti kendini gösterir..

Nefsin de kezâ, böyle melbus, örtülü, saklı huyları vardır. İyi yapıyorum zannedersin, halbuki bu iyi zannettiğin şeyin altında ne kötü-

1- Bu sohbetin yapıldığı târihten iki ay evvel vefat eden Dr. Server Hilmi Bey kastedilmiştir.

lükler olduğu sonradan meydana çıkar."

*

Birçok piliçleri kapan bir çaylağın yavrusunu kedi yediğini söylediler. Bunun üzerine:

– "Şüphesiz burada cezâ anayadır. Eğer doğrudan doğruya o çaylağın kendine bir şey olsa idi bu kadar içi yanmazdı. Fakat çocuğunu kaybeden ananın canının yanması, elbet kendi canının yanmasından çok şiddetlidir. Asıl kalbine dokunacak ok budur.

İşte bir kimse tecziye etmek istenildiğinde onun bihakkın canını yakacak ne varsa ona dokunurlar."

*

Bendelik mefhûmunun îzâhı ricâ olunması üzerine:

– "Eğer sen nefsinin bendesi olursan, efendinin değil, o eşek nefsinin bendesi olmuş olursun. Efendinin dediği başka, senin dediğin başka oldu mu ona bendeliğin nerede kalır? Çünkü sen nefsinin emirlerini dinlemekle mürşidinin emirlerini kırmış, binâenaleyh onun dediği başka, senin dediğin yine başka olmuş olur.

İşte Fisagor'un dediği gibi, her gece nefsini hesâba çekmeden gözünü kapama! Meselâ, ben bu gün ne iş işledim? Mürşidimin rızâsı dâhilinde ne yaptım? diye düşün. Elbet onun rızâsının nelerde olduğunu bilirsin. Çünkü bunları senelerden beri türlü türlü sûret ve şekillerde, kâh sohbetler kâh manzûmeler, kâh vaaz ve nasîhatler ile îlân ettik. Meselâ, mürşidin kimseye bâr olmayasın! diyor; ben kime bâr oldum? diye düşün. Kimseyi kırmayın! diyor, acaba kimi kırdım? de. Dünyâya meyil ve muhabbet etmeyin, gıybet, ara bozuculuk etmeyin, kimseyi ayıplamayın, her yerde Hakk'ı seyredin, böyle yapmazsanız ben rencîde olurum. Elinizden, gözünüzden dâimâ hayır zuhur etsin, diyor. Acaba ne dereceye kadar onun arzûsu dâhilinde hareket edebildim? diye düşünmelisin. Mürşidinin rızâsı dâhilinde gerek kalben gerek bedenen kaç saatini sarfettiğini ara! İşte Efendin, senin böylece çalıştığını görürse hep seninledir. Fakat sen, gafletinle bu refâkatı reddedersen, o ne yapsın? Senin, onun rızâsı hâricinde hareket etmen, onun berâberliğini reddetmen, istememen gibi olur.

Nasıl ki bir kimsenin ayıbını söylemek, yâ Rabbî benim de ayıbımı sen fâş et... demek gibi olursa..."

*

Semîha Hanım:

– Buyuruluyor ki: Güzel ahlâkı kendine hal edenler ile, gayret sarf ederek fenâ hareketleri yapmamaya çalışanlar arasında fark vardır. İnsanın sâdece kendi irâdesi ile mevcut kötü huylarını yenmesi ve güzel ahlâkı hal edinmesi mümkün müdür? Yoksa bunun için bir terbiyecinin himmeti mi gereklidir?

– "Dâimâ ibâdet ve tâatler ile, riyâzatlar ile meşgul olan bir zâhidi nazar-ı îtibâre alalım: Bunda bir takım kötü huylar var. Lâkin bunlar, tâat ve ibâdetlerden sinmiş olduğu için meydana çıkamıyor; yâni o tâat kamçısı altında korkudan gizleniyor. Fakat fırsatı bulunca kuvveden fiile geçmeye hazır olarak bekliyor.

İşte bu huyların aslından mahvolması için, mutlak kâmil mürşidin terbiyesi kırbacına tevdî edilmesi gerekir. Ancak onun terbiyesi kırbacı o kötü huyları kökünden yok edip güzel ahlâkı hal ettiriyor.

Bir de **sâbikūn** denen zümre vardır ki, onlar ezelde kemâle erip gelmiş olanlardır. Bunların, gıybet gibi, arabozuculuk gibi fenâ hareketlerden nefretleri tabiî halleridir.

Meselâ sabahları Cemil benim odama gelir, çikolata veririm. Odada bulunmadığım vakit şeker ve çikolatalar meydanda olduğu halde dönüp bakmaz bile. Halbuki başka bir çocuk etrâfını tenhâ bulunca fırsattan istifâde ederek o şeker ve çikolatadan yiyebilir. Cemil gibi o ezelî terbiyeyi alıp da gelen çocuk ender olduğu gibi, tekâmül etmiş olarak dünyâya gelen zümrenin de azınlıkta olduğuna şüphe yoktur."

*

Semîha Hanım:

– Herhangi bir hâlin meydana gelmesi için evvelâ bir istîdat vücûda gelir, sonra o istîdat o hâle vesîle olur, diye bir söz okudum:

– "Evet, bir şeyin vücûda gelmesinden evvel o şey için evvelâ uygun bir zemin bir istîdat zuhur eder.

Her şey mukadderat gereğince olur. O mukadderat ise sendedir. Bunu fiile çıkaran, senin kendi hareket ve amellerindir. Mukadderâtından kaçmak isteyen kimsenin içine, sanki muayyen zamanlarda infilâk edecek bombalar yerleştirilmiştir. Vakti gelince bunlar birer birer patlar ve kader yerini bulur."

*

"Mürşidin etrâfında bulunanların gıybet, fassallık, yalan, riyâ gibi hareketlerde bulunmaları o azîzi müteessir edip inciteceği için sâlikin

bu gibi hallerden kaçınması lâzım gelir."

*

Semîha Hanım:

– Efendim, zâtın birine günde kırk kere tecellî olurmuş. Fakat bu zat, Bâyezîd-i Bistâmî Hazretleri'nin huzûruna gidince, ondaki tecellîye tahammül edemeyerek düşmüş ölmüş.

Bu hâlin hikmeti Hazret-i Pîr'den sorulduğu zaman: O zâta olan tecellî, esmâ ve sıfat tecellîsi idi. Bu ise zât tecellisidir. Onun için zât sıfatı yaktı, buyurmuş.

Hazret-i Mûsâ'ya da ağaçtan tecellî eden sıfat nûru değil mi idi?

– "Elbet... Mûsâ ağaçta ateşi gördü ve bir ses: Ben senin Rabbinim! dedi. Allah ateş midir? Mûsâ, sıfat nûrunu gördü, zâtı göremedi. Nasıl ki sonradan: Yâ Rabbî bana kendini göster! diye münâcatta bulundu. O zaman Cenâb-ı Hak: **Len terânî! Beni göremezsin... Tûr'a bak, tecellî ânında o yerinde kalabilirse, sen de beni görürsün**, dedi ve Hak tecellî edince Tur Dağı parça parça oldu. **Harre Mûsâ saika**[1] Mûsâ düştü, bayıldı.

İşte Hazret-i Mûsâ o tecellîyi dağda bile görmeye tahammül edemedi. Buradaki nükteye dikkat edin: Bana kendini göster! demek ikiliktir yâni tâlip ve matlûbu ayrı ayrı görmektir. Şu halde, sen kendinle oldukça beni görebilmen nasıl mümkün olur? Bu vücut gözüyle Hak görülebilir mi? O ancak kendi nûruyla görülür. Onu gören yine kendidir. Nasıl ki Hazret-i Mevlânâ: **Ben sana Yâ Rab! diye hitap ediyorum, Halbuki hitap, uzakta olan içindir. Sen ise bana şah damarımdan daha yakınsın, kendimdesin!** buyuruyor.

Hazret-i Mûsâ, Hak huzûruna varmak için otuz gün riyâzat ve mücâhede ile meşgul oldu. On günde esmâ, on günde sıfat ve on günde de ef'âlini mahvetti. Fakat Tûr'a, Hak'la konuşmaya gideceği vakit ağzının kokmaması için dişlerini misvakla oğdu. O vakit Cenâb-ı Hak: Ağzındaki açlıktan doğan o koku, bana miskten daha güzeldir, buyurdu ve Mûsâ'ya, zâtını ifnâ edememiş olduğu için, daha on gün mücâhede verildi.

İşte, günde kırk kere tecellîye mazhar olan kimsenin de, esmâ ve sıfat mertebesinde olduğu için zât tecellisine dayanamayacağı tabiîdir.

Sen kendini Hakk'ın varlığında fânî etmedikçe, ben ve sen ayrı oldukça Hakk'ı nasıl görürsün? Hiç iğne deliğinden ucu çatallı iplik geçer mi?

1- A'râf sûresi, 143. âyet.

Adamcağızın biri şeyhinin kapısını çalmış. İçeriden şeyhi: Kim o? diye seslenmiş. Mürit; Benim! diye cevap verince: Uğurlar olsun... burada iki "ben"e yer yok! demiş. Derviş, seneler süren çabalamalardan ve dünyânın türlü mihnet ve meşakkatine mâruz kaldıktan sonra yine dönüp aynı kapıya gelmiş. Yine içeriden: Kim o? diye ses gelince hemen: Sen! diye cevap vermiş, o vakit: Gel içeri ey ben! cevâbıyle kapı açılmış.

Hazret-i Muhiddîn: **Rabbimi Rabbimle gördüm. Dedi ki: Kimsin! Dedim ki, senim!** buyurur.

Onun için sâlik de vücûdunu mâşûkunun vücûdunda mahvetmedikçe zât tecellîsine mazhar olamaz. İkilik ancak bu birlikten sonra ortadan kalkar."

*

Semîha Hanım, tanıdıklarından birinin, ihmal yüzünden nezlesinin müzminleştiğini söyledi:

– "(Teessür ile tasdik ederek) Ne doğru söz! Bakmaya bakmaya kötü ahlâklar da işte böylece müzminleşir. Her fenâ hareket, kalbe bir siyah nokta koyar. Fakat o nokta ihmal edilip bakılmayınca bütün kalbi sarar."

*

İfâkat Hanım:

– Vuslatındır derdimin dermânı ammâ neyleyim
Vuslatında telhî-yi hicrinle oldum bî-karar

diye bir beyit okudum. Mesnevî-i Şerif 'te: Vuslatı bulana hicran verilmez, buyruluyor. Sebebi nedendir?

– "Belki vuslatta hicran korkusu ve hicranda da vuslat ümîdi olduğu içindir."

*

Sâmiha Hanım'ın, ruh cemâle doymaz, buyruluyor, demesi üzerine:

– "Kendi cemaldir, nasıl doysun? **Allah güzeldir, güzelliği sever.**[1]"

*

1- İnnallâhe cemîlün yuhibbu'l-cemal. (Hadîs-i şerif)

Sâmiha Hanım:

– Tasavvuf Allâh'ın ahlâkıyle ahlâklanmak ve ölümsüz hayat, demektir, diyen bir Mesnevî beyti okudum, demesi üzerine:

– "Tasavvufun rûhuna eren kimse, hayât-ı tayyibeyi bulmuş, bu sûretle de ölümsüz hayâta kavuşmuş, bakāya ulaşmıştır. İşte bu kimse, dünyâya mahsus geçici şeylerden ölüdür. Nasıl ki Resûlullah Efendimiz: **Kim ki gezer ölü görmek isterse Ebû Bekir'e baksın...** buyurmuştur. Tasavvuf ehli olanlar da Hakk'ın sıfatiyle sıfatlanmış, ahlâkıyle ahlâklanmış, esmâsını hakkiyle bilmişlerdir."

Hüsniye Hanım:

– Hepsi bir kelimede hulâsa edilebilir: Aşk!

– "Evet, aşkı bulan için bunların hepsi olmuş demektir. Zîra en kestirme yol, aşk yoludur.

Esâsen insanlar iki kısımdır. Biri şekli insan, huyu hayvan olanlardır ki, bunlar hakkında; **Biz onların kalplerine, kulaklarına ve gözlerine mühür vurduk**[1] buyrulmuştur. Yâni ezel gününde boyunlarına küfürden, inattan, kibir, benlik, gururdan halkalar geçirilmiştir.

İkinci kısım ise, şekilce de ahlakça da insan olanlardır ki bunlar: **Ve lekad kerremnâ benî Âdem**[2] âyetiyle yüceltilmiş ermişlerdir. Ahadiyet denizinin coşkun dalgalarına garkolmuş bulunan bu uluların târifi ne akla sığar ne dile gelir. Bunlar, Allah'la olan ahdlarına sâdık erenler ve erlerdir.[3] Fakat o ahdi yerine getirmek kolay bir şey değildir.

Bunlar da iki kısma ayrılır. Birinci kısım, mürit ismi alan kimselerdir ki, Hak erenlerin feyizlerinin aksiyle aydınlanırlar. Onun için bunlar ermişlerin aynalarıdır. Bunlar, mürşitlerinin cemâlinde zât-ı ahadiyet-i cem'i görürler. Kezâ, mürşit de bunların cemâlinde kendini görür. Onun için Hazret-i Ebû Bekir, lâ ilâhe illallah dediği vakitte mutlak arkasından Muhammedün Resûlullah da derdi.

Bunlar, aşk yolunda can ve baş oynatan cambazlardır ki, tesbih ve tehlilleri benliği terketmektir. Bunlar tamâmiyle mürşidin hâli ve ahlâkiyle boyanmaya çalışan kimselerdir. Bunlar her hal ve harekette her türlü vaziyetlerinde mürşitlerini görürler. Bunlar, visâl ve firak ateşiyle yanıp tutuşmuşlardır. Onun için de ne vuslatta kalpleri şâd ne ayrılıkta üzgündürler. İşte aşka yeni tutulanların varacakları kemal mertebesi budur. Bu yolda ilerlemiş olanları var ona göre kıyas eyle. Bun-

---

1- Bakara sûresi, 7. âyet: "Hatem' Allâhü alâ kulûbihim ve alâ sem'ihim ve alâ ebsârihim ğışâveh"

2- İsrâ sûresi, 70. âyet.

3- Ahzâb sûresi, 23. âyet: "Ricâlün sadekū mâ âhedullâhe aleyh"

lar zevk ve hal cihetiyle dâimâ terakkî etmekte ve çıktıkları her menzilde evvelki hallerine istiğfar etmektedirler. Zîra tecellîye nihâyet yoktur.

İkinci kısım ise muhiplerdir. Bunlar Hak yolunda mallarını bezledip harcayan kimselerdir. Tabiî bunların da dereceleri vardır."

*

Mânâda tasavvufun târifini söyle dedikleri zaman: Dilde hiçbir şey, gönülde her şey, diye cevap verdim, diyen bir yakınlarına:

– "Çok doğru söylemişsin." *buyurdular.*

*

Semîha Hanım:

– Mecnun, Leylâ'ya giderken, zevk ve istiğrâkının ziyâdeliğinden, devesinin yularını bırakır, deve de yavrusunun bulunduğu şehre dönermiş. Mecnun bu ters gidişle kendine gelince bir daha dalmamak için karar verirse de yine ihtiyarsız olarak kendinden geçince, deve tekrar geri dönermiş. Nihâyet Mecnun, başka çâre olmadığını anlayarak deveden atlayıp Leylâ'nın tarafına yaya olarak gitmiş:

– "Öyledir. Vücut devesi insanı dâimâ dünyâya, nefsinin îcaplarına çeker. Mâdemki kâh şuraya kâh buraya çekiyor, o halde sen de onu terket...

Şeytan nedir? Seni dünyâya, nefsinin arzûlarına çeken her şey şeytandır. Enbiyâ ve evliyâ ise seni Allâh'a, Hak tarafına çeker."

Semîha Hanım:

– Mecnûn'u kendinden geçiren Leylâ olduğu halde deve yine onu yolundan geri döndürüyor.

– "Bu hal, mürîdin ilk zamanlarına, iptidâ-i hâline benzer. Mürit o zaman mürşidinden sâde lutuf bekler, dâimâ hoşlanmak ister. Halbuki ne lutuftan şâd ol, ne de kahırdan incin ki dervişlik budur işte."

*

Sâmiha Hanım:

– İştiyâkın alâmeti ölümü istemektir, derken bu ölümün husûsî bir mânâ taşıması lâzım değil mi?

– "Ölümü istemek, nefsin arzûlarından kurtulmayı istemektir. Cenâb-ı Hak âyet-i kerîmede: **Sâdıklarsanız ve beni istiyorsanız mevti**

temennî ediniz.[1] buyuruyor."

Sabîha Hanımefendi:

– O iştiyak ve aşk devirlerinin başında insan ihtiyarsız olarak ölümü istiyor. Çünkü o zaman bu kimseye ölmek pek kolay görünüyor. Fakat bu devre ile berâber ölmek arzûsu da geçiyor. Bunun sebebi nedir acaba?

– "Âşıkın iştiyâkı, sevdiğinin muhabbeti kılıcı ile ölmektir. Yâni onun eliyle onun için ölmektir. Âşıkın ilk devrelerinde, yâni cünun devresinde ölümü istemesi kendisinde fark ve temyiz kuvvetinin olmamasındandır.

Aşk hil'atinin âşıka giydirilmesinden maksat, pişmesi ve kemâle ermesidir. Fakat o hil'atin altından yanıp pişmemiş olarak çıkarsa tabiî ki ölümü isteyemez.

Ama, o aşk hil'ati kendisinden alınan âşık, pişmiş, olmuş, kemâle gelmiş olarak çıktığı halde yine de ölümü istemezse, bu, mâşûkundan ayrı düşmemek, ondan ayrılmamak içindir ki, ikisi arasında büyük fark vardır."

*

Nazlı Hanımefendi:

– Bir âşıkı, aşkı neden doyurmaz? Mâdemki kabı ve istîdâdı kadar almış ve dolmuştur, öyle ise neden kanmaz? Hatta mecâzî aşkta bile böyle:

– "Sen mecâzî aşkı ne bilirsin? Evet hakîkî aşkta dâimâ ilerleme, mecaz aşkında ise tersine terakkî yâni geri geri gidiş vardır. Çünkü zaman geçtikçe mâşûkunun yıprandığını bozulduğunu görür."

Nazlı Hanımefendi:

– Benim bahsettiğim, mecaz aşkının ulvî kısmı idi.

– "Mecaz aşkında bu kısım enderdir. Nâdir ise yok hükmündedir.

Mecaz aşkının zevâle mahkûm olması, tabîatın îcâbıdır. Mâşûkunda Hakk'ın nûrunu görerek ona âşık olan kimse, bu güzelliği bu parlaklığı o vücutta zanneder. Halbuki o nur aslına dönünce, gölgeye tutunduğunu anlar, bu tıpkı, uçan kuşun gölgesine sarılmak gibidir.

Güzel bir kadını gençlikte herkes arar, beğenir ve sever. Halbuki gençlik çağı geçtiği zaman aynı kadının yüzüne kim dönüp bakar? Cenâb-ı Hak: **Biz insanı ahsen-i takvim üzre yâni en mükemmel şekilde yarattık, sonra esfel-i sâfilîne reddettik. Ancak o kimseler ki îman ettiler ve kalp ameli işlediler, onlar için ecr-i gayr-i memnun yâni bit-**

1- Bakara sûresi, 94. âyet.

mez tükenmez bir mükâfat vardır[1] buyurur.

Hakîkî aşk erbâbının şevk ve teşneliğine hat ve hudut olmaması tabiîdir. Çünkü aşkları hayal ve gölge değildir. Belki her anda her zamanda çeşit çeşit tecellîlere mazhar olurlar. Hiç bu aşka nihâyet ve pâyan olur mu?"

*

Ayşe Hanımefendi[2] *gelmişti. Sıkıntılı bir gün geçirdiğini, fakat sokakta Nazlı Hanımefendi'ye tesâdüf edince o sıkıntının geçiverip bir ferahlık duyduğunu söyledi. Biz de, bâri görüşebildiniz mi? diye sorduk. Cevap olarak:*

– Görüştük. Fakat yüzünü görmek de kâfî! dedi.

*

– "Azrâil öteki meleklerin üstündedir. Çünkü Cenâb-ı Hak yeryüzünden bir avuç toprak almayı diğer meleklere emrettiği halde, yerin vermemek üzre ettiği ricâ ve minnetlere aldanıp hiçbiri alamadılar. Yalnız Azrâil alabildi. Onun için bütün mevcûdâtın mârifeti Azrâil'dedir. Meselâ Azrâil, hayâtı boyunca hayır işleri, ibâdet ve tâatla meşgul olan kimselere güzel yüz ile görünür. Rûhun karşısına bu güzel sûretle geçince, ruh ona âşık olur. Evvelce de cisme âşık olduğu için ikisi arasında kalır. Fakat yine de Azrâil'in câzibesi gālip gelerek, ruh cesetten çıkar.

Azrâil, bâzı kimselere de güzel kokular sûretinde gelir. Kâfirlere ise arslan ve sırtlan gibi korkunç hayvanlar şeklinde görünür."

Münîre Hanımefendi:

– Kardeşlerimizden Rukiye Hanım'ın[3] *vefâtı esnâsında yanında bulunmuştum. Kendini kaybetmişti. Fakat kendisine sırat gösterilmiş olmalı ki: Geçtiler, geçiyorlar, geçerken düştü... diye mütemâdiyen söyleniyordu. Sıra kendisine gelince: A... işte Efendimiz geldi beni elimden tutuyor, geçiriyor, geçtim, geçtim! dedi ve teslîm-i ruh etti.*

Sonra Nigâr Hanım'ın kızı Mihriban[4] *da bir türlü can veremiyordu. Kendisi gibi çocukların oynadığı bir bahçeden çağrıldığını, fakat bir türlü gidemediğini söylüyordu. Nihâyet o bahçeye Mürşidimizin ge-*

1- Tîn sûresi, 4-6. âyet. "Lekad halekne'l-insâne fî ahseni takvîm. Sümme redednâhü esfele sâfilîn..."

2- Şâkir Paşa'nın kızı, eski vâlilerden Ahmet Erner Bey'in zevcesi.

3- Hattat Azîz Efendi Hazretleri'nin kayın valdesi.

4- Eczâcı Enver Batur Bey'in küçük kızı.

lerek kendisini: Gel kızım, gel! diye çağırdığını söyledi ve ileri doğru atılır gibi bir hareket yapıp o da rûhunu teslim etti.

*

Hüsniye Hanım:

– Kahır ve lutfu bir bilmek için herhalde kahrı lutuftan ayırt etmeyecek hâle gelmek lâzım. Yoksa kahrın kahır olduğunu hissederek, bu kahra uğramış olmanın sebebini kendi hatâsında aramak da bir nevi seçicilik olmaz mı?

– "Aslında bu böyledir. Yâni acıyı tatlıdan farkediş, o muhâkeme, benlikten, varlıktan ileri gelir. Kahrı ve lutfu gerçekten birlemiş olanın ölçüp biçip hüküm vermeye ne ihtiyâcı olur? Onun bütün bu kayıtlardan geçmiş olması lâzımdır.

Fakat başlangıçta olanın bir sıkıntıya uğradığı zaman bunun sebebini kendinde araması da tabiî hattâ zarûrîdir. Çünkü ilk mektebin îcaplarını öğrenmeden, orta ve yüksek mekteplere geçilemeyeceği âşikârdır."

*

Muhip ile mürit arasındaki farkın sorulması üzerine:

– "Muhip, bir hayır uğruna yalnız malını bezledendir. Mürit ise hem canını hem malını harcayandır ki **nefislerini ve mallarını bezlederler** kavl-i kerîmi bunlar hakkındadır. Fakat kolay iş de değildir.

Farazâ muhiplik derecesini bulmuş zengin bir adama: Filân fakîre şu kadar bir para ver, desen derhal çıkarıp verir. Fakat bir gün oruç tut, diyecek olsan, güç gelir yapamaz. Vücûduna zarar verdiğini bildiği halde, bir sigarayı, bir dumanı terkedemeyip ona esir ve mağlûp olur.

Fakat bizim bu misalleri zikirden maksadımız, biz bu kimseler gibi değiliz, böyle nefsimize esir olmayız! diye övünüp herkesi ayıplamak değildir. İnsanın birbirini ayıplaması kadar yanlış iş mi olur? Resûlullah (s.a.): **Hiçbir defâ göz kapamadım ki açacağımdan emin olayım...** buyuruyor. Onun için hiçbir şeyde kat'iyet yoktur. Ben şunu şöyle yaparım, yâhut yapmam! diye kestirip atamazsın. Her hususta Hakk'a sığınmak gerek. Çünkü Allah kalpleri ve halleri istediği gibi değiştirir. O güvendiğin harekâtını ve niyetini değiştiriverirse sen ne yapabilirsin?

Sen... diyoruz. Fakat hangi sen? Sen yoksun ki... var olan yalnız Hakk'ın irâdesidir ve onun vücûdudur. Meselâ bahçedeki güllerin, menekşelerin, nergislerin gururlanıp güzelliklerimiz bizdendir! demeleri

ne kadar gülünçtür. Hele bir sonbahar gelsin de o güzellikleri görürüz. Hâsılı kelâm, müritlik derecesi, elbet muhiplikten üsttür. Çünkü müritlikte, nefsin arzûlarını bezletme bol bol harcama şerefi vardır."

*

Sâmiha Hanım:

– Gönüldeki hayât-ı tayyibe, insanı cennette kılar. Gönül sâhibi olanlar, bu dünyâda o gönül hayâtına ererler. Fakat ondan söz etmeye iktidarları olmaz. Çünkü bu zevk vicdânîdir. Dil onu söylese de, ehil olmayanlara anlatmak mümkün olamaz. Bu mânâyı tatmayan bilmez ve zevk etmeyen anlamaz:

– "Elbet herkes anlamaz ve bilmez. Kalbinde sevdiğinin hayâli, gözünde onun cemâli olan âşıkın geçirdiği her an bir vuslat, her zaman bir cemal cennetidir. Bu kimselerin, yarın için vaad edilen cennete ihtiyaçları yoktur. O irfan bahçesinde gezinip dâimâ yârin cemâliyle zevklenenlerin zevkini, tatmayanlar elbet bilmez."

*

Sâmiha Hanım:

– Ortada bir arzû olunca arzûlanan yüzünü gösterir, diye bir söz okudum:

– "Meselâ sevdiğiniz veya alâkadar olduğunuz bir kimsenin ismi zikredilse, veya sözlerinden hâtıralarından bahsolunsa, o kimsenin hayâli gözünüzün önünde canlanmaz mı? İsim zikredilince o isim sâhibini nasıl göz önüne getirelim? gelmiyor ki... derseniz, bu hal, onunla alâkadar olmadığınızdan ve onu hakkıyle sevmediğinizden ileri gelebilir.

Meselâ Mehmet Bey: Muzaffer, Muzaffer! diye çocuğunu çağırıyordu... dense Mehmet Bey'in kendine mahsus hal ve tavrı göz önüne gelmez mi?

Demek oluyor ki esmâ-i hüsnâdan biri zikrolunduğu vakit de Cenâb-ı Hak tecellî eder. Kezâlik: Allah! deyince de yalnız isim zikr edilmekle kalmayıp, Allah tecellî eder. Kur'an okunduğu vakit de böyledir."

*

Akşam olmuştu, elektriği uyandırdık. Işığa bakarak:

– "Bakınız bir "kün" yâni "ol" demekle neler oluyor? Ve şu emrimi-

ze tâbi olan kuvvet, bir yıldırımdır. Öldürücü, yakıcı bir kuvvettir. Ama onu bir kablodan geçirip tehlikesini bertaraf ettikten sonra bir emir ile ne işler gördürüyor, bir tel parçasiyle nasıl etrâfımızı aydınlatıyoruz."

*

Sâmiha Hanım:

– Sevenlerin çokluğu sevilenlerin de çokluğuna delâlet etmediği gibi, isimlerin çokluğu da o isimle anılanların çokluğuna delâlet etmez... diye bir söz okudum:

– "Tabiî öyledir. Esmânın kesreti, yâni çokluğu müsemmânın da çok ve müteaddit olmasını îcap ettirmez. Meselâ bana kimi baba, kimi amca, kimi hoca, kimi şeyh ve ilh... diyorlar. Bu isim değişikliği ve çokluğu benim birliğime mâni midir?

Kezâ bir güzeli târif ettiğin vakit, onun kaşını, gözünü, ağzını, burnunu, sînesini ayrı ayrı medhedersin. Bütün bu güzellikleri sayman, onun birliğini bozar mı?"

*

Bir zamanlar kardeşinin yanında hizmetçilik eden bir hanımın, evlenerek pek kısa zamanda zevcinden kalan büyük bir servetin vârisi olduğu halde, küfrân-ı nîmet yüzünden eski fakirlik zamanlarına dönmek üzre olduğu anlatıldı:

– "Nasıl ki nefes ve harfleri ağızdan çıkarmak sûretiyle söz ve kelime zuhur ediyorsa, bütün bu görünen ve olan şeyler de Allâh'ın kelimeleridir. Evliyâ, ulvî, yüksek kelimeler; eşya ise süflî, alçak kelimelerdir ve bunların hepsi de bir (kün) emrinden zuhur etmiştir. Her şey, aslında ne ise, sonunda da odur. Çünkü evvel sondur, son da evveldir.

Meselâ bu kadın, aslında böyle bir nîmete lâyık ve onu hüsn-i idâreye istîdatlı olmadığı için, kendisine evvelce verilmemiş. Fakat sonradan ihsan olarak böyle bir lutfa nâil olduğu halde, istîdatsızlığı yüzünden bu ihsan kendisinden geri alınmış ve eski hâline avdet etmiştir.

Binâenaleyh herkese, istîdâdına göre rol verilmiş ve herkes memur olduğu işin yapılması ile vazîfeli kılınmıştır. Onun için herhangi bir kimseyi hal ve hareketleri için ayıplamamalı, îtirazda bulunmamalıdır. Çünkü bütün bu rol sâhipleri, yaptıkları işlere memur birer kukladan ibârettir. Sinemada tiyatroda oynadıklarını gördüğünüz kātilleri hırsızları ayıplayabiliyor musunuz? Eğer bunu yaparsanız, bunlara o rolleri veren rejisörden gāfil ve câhil olduğunuzu îlân eylemiş olursu-

nuz. O zaman, Karagöz oyununda Şîrin ile Ferhad'ın arasına giren cadıya piştov çeken bîçâreden ne farkınız kalır?

Perde kurdum şem'a yaktım gösterem zıll u hayâl

dendiği gibi, bütün bu gördüklerin hep bir hayalden ibârettir. Onun için herhangi bir şahıs hakkındaki îtirâzın ucu Hakk'a dayanır. Çünkü kayıtsız şartsız, fâil Allah'tır. Eğer bunu bilirsen ancak o vakit lâ ilâhe illallah demiş olursun. Bizim de dâimâ ve her vakitte size tavsiyemiz bundan ibârettir. Eğer lâ ilâhe illallah diyebildinse, ne kibir, ne riyâ ne haset kalır. Âsûde ve rahat yaşarsın.

O, ben yaparım, ben ederim! diye aczini bilmeyen kuklaları uzaktan ibretle seyret... Bil ki yedi başlı nefis ejderinin en büyük başı cehildir. Bunu ezebilirsen ötekiler kendiliğinden düşer. Hâsılı, hakîkat görücü göz ile etrâfına baktığın zaman herkesin lâyığını bulmuş olduğu ve her tarafta da ilâhî adâletin zuhur eylediği görülür."

*

Muhlise Hanım:

– İnsanlar için neden kalb-i selîm lâzımdır? Sebebini anlatır mısınız?

– "İnsana mal, mülk, evlât ve hattâ tâat ve ibâdetlerinden hiçbir fayda yoktur. İllâ kalb-i selimden başka.[1] Çünkü âhirette senden aranılacak olan pasaport, kalb-i selim pasaportudur.

İstemez mâl u benûn ukbâda o Rabb-i Kerîm
Dâimâ ahrette ancak menfaat kalb-i selîm

Meselâ cumhurreîsi, sarayında verdiği bir ziyâfet için birçok kimselere dâvetiye gönderiyor. Elinde dâvet tezkeresi olan içeri girerken gösterip, buyurun hitâbına mazhar oluyor.

Fakat bu hâli gören zengin bir kimse, şöhret ve servetine güvenerek: Benim şu kadar malım bu kadar param var! diyerek içeri girmek teşebbüsünde bulunsa, kabul edilmeyeceği âşikârdır. Çünkü o sofra, dâvetlilerin iştirak edebileceği resmî bir makamdır.

Halbuki ellerinde dâvetiyesi olarak gelen kimselerin içinde fakir ve pejmürde kıyâfetliler de olsa, hâmil oldukları tezkereden dolayı îtirazsız kabul olunurlar. Kezâ, bir huduttan bir hudûda geçerken de pasaport isterler. Farazâ sen Türk'sün, Yunanistan'a gitmek istiyorsun. Onun için de burada Yunanistan'ın vekîli olan sefîre ya da konso-

1- Şuarâ sûresi, 88. âyet: "Yevme lâ yenfeu mâlün velâ benûn, illâ men etallâhe bi kalbin selîm."

losa pasaportunu vize ettirebilirsen, huduttan içeri girersin.

İşte, vücûdun pasaportunu da Cenâb-ı Hakk'ın sevgilisi olan zâta vize ettirmen lâzımdır. Bu da kalb-i selîmdir.

İlm ile âmâl ile hâsıl olur kalb-i selim
Hakk'ı tevhîd eylemektir cümle ilmin gāyesi

Ama bu ilimden maksat, zâhir ilimler değildir. Kendini bilmek, yokluğunu görmek ve Hakk'ı tevhîd eylemek ilmidir. İşte ilmin gāyesi budur. Tevhidden maksat da, her yapılan şeyi Allah'tan bilmektir. Amele gelince:

İstikāmettir bütün âmâlin hep gāyesi
Hep fenâ-yı halkladır tevhid bakā-yı Hak'ladır

İşte, amelden maksat istikāmettir. Yâni her yerde Hakk'ı görüp ona göre hareket eylemektir. Ne kimseyi inciteceksin ne de kimseden incineceksin. İncitmemek ne ise ama incinmemek nasıl olur? dersen, her yerde Hakk'ı gördükten sonra kimden incinebilirsin? Nâhoş bir muâmeleye mâruz kaldığın vakit: Bunu yaptıran Allâh'ımdır, diye halkı nefyedince, tabiatiyle incinemezsin.

Resûlullah Efendimiz'e sormuşlar: Bu dünya halkolunmazdan evvel kim vardı? demişler. **Allah vardı**! buyurmuş. Bâzı kimseler de Cüneyd-i Bağdadî Hazretleri'nden bu hadîs-i şerîfin tefsîrini istemişler. Cevap olarak: **El'ân kemâkân...** yâni: **Şimdi de öyle**! diye cevap vermiş.

Her yaptığın işte istikāmet üzre sâbit ol ve her muâmelen doğruluk ve adâlet üzre olsun. Zâlim olma, nefsine zulmetme! Nefsine zulmetmek demek, ona her istediğini vermektir. Adâlet ise nefsin arzûlarına karşı koymaktır.

Eğer kendinde bir mevcûdiyet görüyorsan zâlimsin. Zulüm, bir şeyi kendi mevziine koymamaktır. Hakk'ın bunca lutuf ve ihsanlarını biliyorsan o vakit âdilsin. Evet onun bunca lutuf ve ihsanlarına karşı, varlığını, benliğini ve mevcûdiyetini kendinden biliyorsan, bunlar tıpkı idâre kandilinin güneş çıkınca eriyip yok olması gibi "lâ" olacak, kalmayacaktır.

Esâsen Hakk'ın mevcûdiyeti karşısında lâ'sın, yoksun. Fakat bunu kendin bilip görmeliydin. Allâh'ın irâdesine karşı: Benim irâdem var! demek, kendine bir mevcûdiyet vermektir ki bu da teslîmiyete mânidir. Sen kendini Hakk'a teslim et, bırak ne isterse o yapsın... sana fenâlık yapmayacağı pek tabiîdir. Niçin yapsın! Seni yoktan var eden o değil mi? Sendeki şefkat, Hakk'ın şefkatine nazaran bir katre iken, sen evlâdına fenâlık yapamıyorsun da, ya o cümle şefkatlerin menbaı olan Allah sana nasıl yapar?

Akl kurban kün be-pîş-i Mustafâ
Hasbiyallah gû ki Allâhem kefâ

Aklını pîş-i Mustafâ'da kurban et ve bana Allâh'ım yeter,de! Bunu diyen, Rabbim Allah'tır, deyip istikāmet etmekle korku ve kederden kurtulur. O halde sen kendini Hakk'a verirsen, elbet o da senin için olur.

Vâsıtalı olsun, vâsıtasız olsun, her yerde tecellî eden Allah'tır. Tekkeleri kapadılar, şöyle yaptılar, böyle ettiler, deme... yaptıran Allah'tır. Bunu sen anlamamakla böyle olmaması îcap etmez. Kimsede kabâhat yoktur. Yapan, tertip ve tanzim eden hep Allah'tır. Bunu sen idrak etmemekle böyle olmaması îcap etmez. Sen çocuğunu ateşe yaklaşmaktan menedersin ama o, bunu takdir eder mi? Kızar ve ağlar.

Hakk'ın da her yaptığında bir hikmet vardır. Bunu görebilmek de tevhîddir. Bu tevhîdi elde edip Hakk'ı her yerde görürsen gıybet, riyâ, kibir, benlik, tefâhür edemezsin. Eğer bunları bilir ve yaparsan, mührü basar, pasaportunu eline verirler. Kalbin selâmeti de başka türlü olamaz. Bu olmadıkça da o kalp dâimâ puthânedir. Sen, istediğin kadar Allâh'a tapıyorum da desen bunun hiçbir faydası yoktur.

Bir derviş, her yerde Allah ile berâber olup, her işittiğinin ondan olduğunu bilmedikçe Allah'ta fânî olamaz. Fenâfillah mertebesi işte budur. Nasıl benim yanımda bir kimseyi gıybet etmeye utanıyorsan hâriçte de utanmalısın. Çünkü her yer huzurdur. Yemen'de de olsan Allah seninle berâberdir. İşin aslı bunu bilmektedir.

Şimdi şu konuştuklarımızı hulâsa edelim: Kalb-i selîm, ilim ve amelle hâsıl olur. Bu ilim de tevhîd ilmidir: **Allâhümme yessir lenâ ilme lâ ilâhe illallah** yâni, Allâh'ım bana bu lâ ilâhe illallah ilmini müyesser kıl, demek ve bu ilme sâhip olmayı istemektir.

Tevhîd ilmi de, her yapılan şeyi Allah'tan bilmek, her gördüğün şeyde Hakk'ın tecellîsini görmek, şu şöyle oldu, bu böyle oldu diye Allâh'ın işine karışmamak, bir musîbete uğrarsan kendi hatândan bilmek, bir lutfa mazhar olursan, ben bu lutfa lâyık değildim ama Allah'ımın bir ihsânı diye kabul etmek lâzımdır. Hâsılı, bir bilmek, bir sevmek, bir görmek gerektir.

Fâil ile mevcûdu hemen bil ki Hudâ'dır
İnkârı belâdır

Kimseyi incitmeyecek, kimseden incinmeyeceksin. Sana bir fenâlık yapsalar hoş göreceksin. Yalan söylemeyeceksin. Bana karşı nasıl yalan söyleyemezsen herhangi bir kimseye, bir zavallı dilenciye, bir hamala da kezâ doğrulukla muâmele edeceksin.

Sonra amel gelir. Yâni hâlinde, kavlinde, sözünde istikāmet ve adâletten ayrılmamak, Hakk'a karşı kendi vücûdunun bir hiç olduğunu görüp bilmektir.

Adâlet, Hakk'ın rızâsını elde etmeğe çalışmaktır. İşte böyle hareket edip Allah Rabbimdir diye istikāmet edenler için havf u hüzün yâni korku ve endîşe yoktur. O vakit bunlara kalb-i selîm pasaportunu verirler.[1] Fakat sen bu pasaportu kendi gücünle almak istersen işte o çok zor, belki de imkânsızdır. Resûlullah Efendimiz bile: **Mürebbî olmasaydı Rabbimi bilemezdim** buyuruyor.[2] İmâm-ı Âzam da Hazret-i Ali Efendimiz'in evlâtlarından İmam Câfer'e mürit olduktan sonra: (Son) **iki sene olmasaydı Nûman helâk olurdu** demek sûretiyle o sultana mülâkî oluşuna şükreder.

Onun için mürşidin rızâsını kazanmak sûretiyle bu kalb-i selim pasaportunu elde etmeye çalışmalı. Mürşidin rızâsı da onun boyasına boyanmak, yolunda gitmek, görmek ve bilmekle elde edilir."

*

İzdivaç hayâtında bedbaht olmuş bir kimseden konuşulurken meclisten birinin: Bu hâle âilesi sebebiyet vermeseydi böyle olmazdı, demesi üzerine:

– "En küçücüğünden en büyüğüne kadar âlemde hiçbir şey yoktur ki ilâhî meşiyet, ilâhî irâde altında olmasın. Seni idâre eden rûhun ve aklındır. Rûhun rûhu da Allah'tır. Her şeyi hareket ve sükûna getiren, kendi mânâsıdır. Mânânın mânâsı da yine Allah'tır. Onun için bu gibi sözler münâfık işidir. Eğer bu böyle olmasaydı bu olmazdı dersen münâfık olursun. Allah, herkesin hakkı ne ise onu vermiştir. Allah zâlim değildir. Allah birdir. Yapan birdir. Bunu her vakit söylüyorum. Fakat sizde hal yok... bu kadar sözler işittiğiniz halde yine hamsınız.

Cihan bütün kün feyekûnunda ve gûnâgûn şuûnât-ı mevcûdat gayb kümûnunda iken, aşk-ı mutlakın deryâ-yı muhîti hüsn-i cemâlini izhar ve sun'-ı kemâlini âşikâr etmek için, hudûs ve kıdem kesreti olmaksızın pâ-nihâde oldu. Kevn ü vücut ve âlem mezâhirine tecellî ederek bir çok libaslarda ve yüzlerde cemâlini seyretti.

Taayyünat dalgalarından kimi Leylâ, kimi Mecnun oldu. Dilber, imkân ve vücup, fâil ve kābil, zâhir ve bâtın, evvel ve âhir, ganî ve fakir, sultan ve gedâ, mü'min ve kâfir, nâr ve nûr, cennet ve hûr, dünya

---

1- Ahkāf sûresi, 13. âyet: "Kālû rabbünallah sümme-stekāmû lâ havfün aleyhim velâ hüm yahzenûn."

2- Resûlullâh'a Cebrâil (a.s.) mürebbî olmuştu.

ve âhiret, Âdem ve İblis, Bel'am ve Mûsâ, emlâk ve eflâk, hâsılı bütün mütezat esmâ mezâhirinde ve gûnâgûn tecelliyat mecâlisinde bedîdar oldu. Bunların hepsi de Muhammed aşkına zâhir oldu.

İşte, hidâyet ve dalâlet, tâat ve gavâyet ve her şeyde olan sükûn ve hareket, bahr-ı muhît-i aşkın irâdesiyle olduğu gibi, yanıp yakılmakta olan bir âşıkın elini tutup beşeriyet sâhiline iletmekle onun cûş u hurûşuna sükûnet veren ve yine istediği vakit daha ziyâde cûş u huruş ile yandıran, yine bu deryâ-yı muhît-i aşkın meşiyet ve irâdesidir. İşte Niyâzî'nin:

Kâbe'de puthânede hânede vîrânede çağırırım dost dost! dediği bu mânâya işârettir.

Onun için bir sâlik de şuhut mertebesini bulmayınca, lâ ilâhe illallah demiş olmaz. Bu sebeple, kâfirde mü'minde, ganîde fakirde, nâr ve nûrda aynı tecellîyi görmesi îcap eder.

İşte deminki îtirazlara cevap!"

Nazlı Hanımefendi:

– *Bizim isyan ve hatâlarımıza bile lutuf yağdırıyorsunuz.*

– "Demek oluyor ki, cenneti cehennemi, hûrîleri kasırları da o... İşte bunun için ağzını kapayıp vahdeti seyretmek lâzım[1]."

*

Münîre Hanımefendi, bir câmi vâizinin sözlerini anlattı. Bu vâiz cemâate, yirmi dört saatlik namazda kırk rükû ve seksen sücut olduğunu söylemiş. "Kırk" kelimesinden tedâîsiyle:

– "Efendimize nübüvvet kırk yaşında gelmiştir. Hz. Mûsâ'ya da kırkıncı gün yâni erbâinde vâkî oldu. Cenâb-ı Hak da Âdem'in çamurunu kırk günde yoğurdu. İnsanın tekâmülü de kırk yaşındadır. Yemiş sarardığı vakit koparıldığı gibi insan da yaşlandıkça kemâli artar..."

İfâkat Hanım:

– *Bendegâna, ilk hâlinde vâki olan tecellînin parlaklığı sonraları olmuyor. Acaba bu hal, yaşlanmasının îcâbı mıdır?*

– "Bu, sâhibin arzûsuna bağlıdır. Deryâda met ve cezir olduğu gibi âşıkı da isterse sâhil-i beşeriyete atar, isterse kendine çekip yakar, isterse sükûnete bırakır...

Meselâ, Medîne-i Münevvere'ye gitmek üzere can atarak yola çı-

1- İrticâlen yapılan bu sohbetteki o devrin dinleyicileri için anlaşılması çok kolay olan bu tefekkür ve tasavvuf dilinin, bugünün okuyucusu ve dinleyicisi için çok ağır gelmekte olduğunu bilmekle berâber, sohbetin akıcı ifâdesini sâdeleştirmeye kıyamadığımız için ayniyle muhâfaza etmiş bulunuyoruz.

kan bir kimsenin oraya ulaşma arzûsu ne derecededir. Elbette bir an evvel kavuşmak hasreti içindedir. Fakat oraya kavuşup beş on gün geçtikten sonra alışkanlık başlar. O eski tecellîler ve iştiyak hâli kalmaz. Halbuki vuslata erenler ve Allâh'a yakın olanlar ile, zâhirde o huzûra alışkanlık hâsıl ederek lâubâlîleşen ve evvelki parlak tecellîleri sükûna eren kimseler arasında fark vardır. Vuslat erbâbındaki sükûnet ve hal, cânânın yakınlığının ve zuhûrunun şiddetindendir, yoksa lâubâlîlik îcâbı değildir.

Tecellîden bahsettik de hatırıma bir fıkra geldi. Bir kimse Mısır'a gitmiş, İmam Şâfiî Hazretleri'nin türbesini ziyâret etmiş ve pek büyük mâneviyâta mazhar olmuş. Sonra Medîne'ye gitmiş, İmam Şâfiî Hazretleri'nin hocası olan İbn-i Mâlik Hazretleri'ni ziyâret etmiş. Fakat onun kabrinde o kadar tecelliyat ve rûhâniyat bulmamış. Kendilerinin Şâfiî Hazretleri'nin üstâdı oldukları halde, onun kadar yüksek bir mertebede görülmemelerine hayret etmiş.

O akşam rüyâsında İbn-i Mâlik Hazretleri'ni görmüş. Kendisine buyurmuş ki: Niçin şaştın? Mısır'da Şâfiî, yıldızlar içinde güneştir. Ben ise burada güneş içinde yıldızım!

Hattâ gariptir, Medîne'de elmaslar, pırlantalar bile pek sönük ve donuk görünür."

*

Sâmiha Hanım:

– Hak'tan ayan bir nesne yok, gözsüzlere pinhan imiş, sözüyle ifâde olunan gizlilik Hakk'ın kıskançlığı değil midir?

– "Evet... Allâh'ın gizli sırlarını yine Allâh'ın gayreti yâni kıskançlığı gizler. Bir erkeğin karısını nâmahrem bir erkekten kıskanıp saklaması gibi...

Mürşidin de hakîkati meydandadır, âşikârdır. Fakat kendini herkese bildirmez. Nitekim Hazret-i Mevlânâ da: **Ben bir pergerim. Bir ayağım şerîatta durmakta; diğer ayağımla yetmiş iki milleti dolaşırım**, buyurur ve yine: **Bende olanı gizlemek için onlar ile berâber görünürüm. Papazla papaz, hoca ile hoca, çocukla çocuk olurum. Fakat bunların hiçbiri değilim. Hem de hepsiyim**, der.

Bu, âdetâ, mâvi boncuk kimde ise benim gönlüm ondadır. Yâni herkes kendi zannınca benim yârim oldu, meselesi gibidir."

*

– "Geçen gün hocanın biri: Eski günler geçti... biz iki kişi kaldık. Biz de gidersek dünyâda âlim kalmayacak! diyormuş. Bu çeşit sözler, Hakk'ın tecellîsini inkâr olur. Şu veya bu zamanda Allâh'ın mevcûdiyetini inkâr edebilir misin? O mevcut oldukça da isimlerinin îcapları nasıl söner, mevcut olmaz? Bir ismin noksanı hiç düşünülebilir mi? Böyle bir şey olsa dünya yerinde kalmaz. Çünkü dünyâdan maksat, Hakk'ın bütün esmâsının zuhûrudur. Hak, istediği vücuttan tecellî eder. Onun için iş sarıkta, kavukta değildir. Binâenaleyh Hakk'ın zuhûru kılık kıyâfete bağlı değildir."

*

Pırlanta Hanım:

– Efendim, bahtiyarlığımızı düşünüyorum da nasıl şükredeceğiz, diyorum. Bize Allâh'ın en büyük nîmet ve ihsânı bir kâmil mürşit vermiş olmasıdır. Dünyâda da âhirette de en büyük nîmet bu olduğu halde biz yine hây u huy içindeyiz:

– "Esâsen hây ve huy Allâh'ın isimleridir. İşte bu hây ve huyun içinde o nûr-ı Muhammedî'yi bulmak mârifettir. Ancak o vakit vazîfeni yapmış olursun. Çünkü dünyâya gelmekten maksat budur. Dünyâya o nûru bulmak için geliniyor ama bulmak ve bilmek de her kula nasip olmuyor."

Pırlanta Hanım:

-Efendim, dâimî korku veya dâimî ümit içinde bulunmak muvâfık değildir, buyuruluyor.

– "Evet ne dâimâ korku ne de devamlı ümit içinde olmak doğrudur. Âyet-i kerîmede de Cenâb-ı Hak: **Kullarıma haber ver ki ben gafûru'r-rahîmim, ama azâbım da şediddir**[1], buyuruyor. Allah rahîm olduğu için sen korku içinde iken gönlüne bir ümit gelir ama aslâ ümîde kapılmadan korkmak demek, Allâh'ın mağfiretinden ümitsiz kalmak demektir. Ondan ümitsiz olanlar da, Allâh'ın Gafûr ve Rahîm ismini inkâr edenlerdir. Bir mürşit bulduktan sonra yapılacak iş, dâimâ onunla olmakta kusur etmeyip, uyanıklık üzre olmak ve her türlü işini gücünü ona ısmarlamak onun irâdesine bırakmaktır. Bende bir şey yok lutuf ve inâyet sendendir Allâh'ım diyeni, Cenâb-ı Hak mahrum etmez ve o kimse beş vakit namazdan başka dâimâ salâtta demektir."

Pırlanta Hanım:

– Çok şükür bir kabâhat yapacağımız vakit îkaz olunuyoruz. İki

---

1- Hicr sûresi, 49-50. âyet.

kelimeyi ağzımdan çıkarıyorum, üçüncü bereket versin çıkmıyor.

– "Eğer mürşidin seni kesrete salmış olsaydı, onu hatırına getiremezdin. İş, esâsa dokunacak suç işlememektedir. Yoksa kul kusursuz olmaz. Allah affedicidir, bağışlar. Dünya, Allah'tan gāfil olmaktır. Sen Allah'la olunca şüphesiz Allah da seninledir."

*

Hüsniye Hanım:

– Bast âleminde iken nefis siniyor. Bu gizlenişi ruhtan korkusundan mı? O halde iken insan kayıtsız şartsız her şeye rızâ gösteriyor, her şeyi fedâ ediyor:

– "Bast âleminde korku diye bir şey yoktur. Ancak, o bast âleminde söylediklerini, o hal geçtikten sonra da muhâfaza etmen ve yerine getirmen lâzımdır. Yoksa bast hâlinde rızâ tabiîdir.

Nasıl ki şeyhin biri, o bast ve ferahlık âleminde yâni vuslat hâlinde iken: Yâ Rabbî, senden ne gelirse râzıyım, demiş. Fakat o hal geçip beşeriyetin hükmü başlayınca, habs-i bevl yâni idrar sıkıntısı gelip kıvranmaya başlamış. Bunun, az evvel söylediği sözden ileri geldiğini anlayan şeyh, bir yandan ıztıraptan kıvranırken bir yandan da iki okka ceviz alarak sokakta oynayan çocukların yanına gitmiş ve: Size bu cevizleri vereceğim, fakat bir şartla... hepiniz yerden birer taş alıp, yalancı şeyh!. yalancı şeyh diye nereme rast gelirse atacaksınız! demiş.

Çocukların zâten canına minnet... bâhusus ceviz de vaat ediliyor, hepsi bir taş alıp şeyhi taşlamaya başlamışlar. Cenâb-ı Hak da bu sûretle merhamet ederek sıhhati yerine gelmiş.

Onun için, bast âlemi sarhoşluk âlemi demektir. Vuslat deminde her şey söylenir. Fakat kendine gelip beşeriyetin hükmü yürümeye başlayınca da sözünün eri olmak lâzımdır. Onun için Hazret-i Pîr'e Cenâb-ı Hak: **Benden ne dilersin yâ Rifâî?** diye buyurduğu vakit: **Onu isterim ki bir dileğim olmasın!**.. diye cevap verdi.

Bir zât-ı şerif zevcesiyle berâber oturmakta iken kendisine müştak olan bir kimse de mübârek yüzünü görmek iştiyâkiyle koşa koşa geliyormuş. Zâtın zevcesi bir yabancının geldiğini görerek örtünmek isteyince: Hayır örtünme... o kendinde değil! diyerek mâni olmuş.

Misâfir bir müddet oturduktan sonra zât-ı şerif: Örtün artık, kendine geliyor... demiş.

Bast âleminden fark âlemine geldiğin yâni her şeyde ayrı bir varlık gördüğün vakitte de dâimâ aczini bilip ona göre hareket etmelisin. Şu üzerine giydiğin elbisenin kimi yeri böcek kusuntusu, kimi hayva-

nın üstündeki tüylerden ibâret. Bunlarda sana âit bir şey olmadığı gibi, vücûdun da, zâhir ve bâtın hislerin, kalbin, nefsin ve rûhun da sana âit değildir. Sen hâdiselerin bir geçit mahallisin. Şuradan buradan gelen cereyanların aktığı yersin.

Meşhur bir doktoru nazar-ı îtibâre alalım. Sen bir doktor kadar biyolojik ve fizyolojik yapını bilemezsin ya... ama o da bilgisi ve ilmi içinde tam bir acz hâlindedir. Onca bilgisine rağmen bir dakîka sonra hayâtının devam edeceğini, vücûdunun içindeki kuvvetlerin kendisine itâat edeceğini temin edebilir mi?

Bu böyle olduğu gibi, mânevî ve rûhânî cihette de bu budur. Nen var ki öğünesin? Hangi kudret ve kuvvetin var ki dayanasın? Bu hakîkati bilmek işte insanlıktır. Sen, ayna olmadıkça yüzünü görmekten bile âcizsin. Her türlü acz içinde iken nasıl benlik iddiâsında bulunabilirsin? Bırak aklını... Nûr-ı Mustafâ'nın önünde kurban et... seni Allâh'a çeken de yine onun kudreti ve ihsânıdır. Bunu böyle bilerek çalış ki kimsenin ayıbını görmeyesin. Kimseye îtiraz etmeyesin ve neden bu böyle olmuş veya oluyor, diye Allâh'ın işine karışmayasın. Kimseyi gıybet etmeyesin. Bütün bunlar Allâh'ın hoşnut olduğu işlerdir. Sen de onu hoşnut edebilirsen ne âlâ!"

*

110 voltluk cereyana göre yapılmış bir vantilatörün, yanlışlıkla 220 voltluk cereyan fişine takıldığı için yandığı konuşuldu:

– "Bâzı kimseler de vardır ki kābiliyetleri yüksek derecelere müsâit değildir. Fakat büyüklerin hallerine bakarak kendilerine de öyle yüksek mevkiler verilmesini isterler. Halbuki kābiliyetleri o vantilatörünki gibi zayıftır ve istedikleri verildiği takdirde yanarlar."

*

Nazlı Hanımefendi:

– Bâzan bakıyorum da, ihvan arasında, biri diğer bir ihvâna karşı muhabbetli ve samîmî oluyor, fakat karşısındaki bu muhabbete mukābele etmemekle berâber, ona düşman vaziyetinde bulunuyor...

– "Bu hal, iki sebepten ileri gelir. Ya o söylediğin kimsenin mürşidi, kâmil değildir, onları yetiştiremiyor veyâhut o kimsede istîdat yoktur; terbiye kabul etmiyor. Böyle hayvan gibi kalıyor. Tarîkat, tevhîd ilmini öğrenmek için kurulmuş bir cemiyettir. Böyle olduğu halde bu cemiyette yekdiğerine düşmanlık nasıl olur? İhvânın elbet yekdiğerine

dostluk ve muhabbet hisleriyle mütehassis olmaları lâzım gelir."

Nazlı Hanımefendi:

– Peki Efendim, bu hislerle mütehassis olmayan bir kimse, çalışarak bu güzel ahlâkı kazanabilir mi?

– "Niyet edip de ben buraya yok olmak için geldim, diye çalışırsa, elbet kazanır. Fakat nefsinin yularına tâbi olursa, hiçbir şey olamaz...

O, senin söylediğin hareket, nefs-i emmârenin îcâbâtındandır. Kötü ahlâklardan olan kin, kibir, haset ve ilh... gibi şeyler ise cehennemin yedi tabakasına mensup sıfattır ki, yedi başlı ejderhâdır, bunun en büyük başı da dünya sevgisidir. Bu kesildi mi, ötekiler kendiliğinden düşer. Eğer bu ejderhânın başı kesilmezse kabre giren kimsenin boynuna sarılacaktır. Hoş esâsen bu gibi hallerle ahlâklanmış olan kimseye o yılan sarılmış demektir. Hâsılı, tarîkatin, insanlığın îcâbı tevhîddir. Siz kendi aranızda bile bu tevhîdi yapamazsanız nasıl derviş olursunuz? Resûlullah (s.a.) bütün ümmetine şâmil olan şu hadîs-i şerifte ne diyor: **Siz mü'min olamazsınız, bir başka mü'min kardeşinize kendinize olan iyiliği istemeyince ve kendinize olmasını istemediğiniz bir fenâlıktan, başkasını vikāye etmeyince.** Başkasında bir kusur, bir ayıp görmek büyük noksandır. Çünkü o gördüğün ayıp ve noksan senin kendinindir. Eğer gözünde illet olmayaydı, o noksan ve ayıbı göremezdin."

*

Semîha Hanım:

– Muhabbet ateşinden sakınan, muhabbet nûrunu bulamaz. Muhabbet nûrunu isteyen âşıkın, benlik ve varlığını Hakk'ın cezbesi nûru yakar. O zaman da bu âşık, nefsinin varlığı olmadan Rabbinin varlığı ile bâkî kalır, buyruluyor. Muhabbetin nûru, nârından ibâret değil midir?

– "Bir Hak yolu yolcusunun yaptığı bir çok riyâzatlar ve mücâhedeler ateş değil de nedir? Nefse göre bunlar yakıcı şeylerdir. Meselâ bir sarhoşu rakısından menetmek, bir tiryâki için içtiği bir paket sigarayı yarıya indirmek bile ne müşküldür. Duman için edilen riyâzat bile ateştir. Kezâ, nefsi zevk aldığı herhangi bir şeyden meneylemek de ateş tesîri yapar. Fakat nefs bu ateşten sakınmayınca nûru bulamaz.

Aşk ehline gelince, zâhir ehli için ateş olan aşk, bunlar için nurdur. İbrâhim'i ateşe attılar. Fakat bu ateş ona gülistan oldu. Halbuki aynı nur, başkası için ateştir.

Âşıka ateş, hicrandır, cemalden uzaklıktır."

Nazlı Hanımefendi:

– Dün Mesnevî-i Şerif okunurken Güleser Hanım da[1] *vardı. Kitabın bir yerinde: Hak âşıklarının hicrânında bir an, bir senedir, diye bir söz geçmesi üzerine Güleser Hanım: Efendim, mübârek yüzünü bir taraftan öteki tarafa çevirinceye kadar bir sene oluyor! diye söze karıştı.*

Sonra yine o Güleser Hanım ayağında hem demir çizme hem de felç olduğu için sokağa çıkma, köşende otur... diyen çocuklarına: Eğer onlar bilseler, benim yüreğimi görseler ayağına taş bağla da git! derlerdi, diye cevap vermişti.

Bu ümmî, câhil, hasta ve yaşlı kadının yine bu ayarda bir sözü daha vardır. Şu karşıki evde bir çivi olmaya râzıyım... tek Efendimin karşısında olayım! der.

– "İşte âleme ateş görünen aşka canlı bir örnek daha!"

*

Geçenlerde bir milyoner kendisini bir kere güldürene servetinin büyük bir kısmını bağışlayacağını îlân etmişti. Yine dünyânın bütün zevklerini tadıp hiçbir isteği kalmamış başka bir milyoner de nihâyet yeni heyecanlar bulmak için husûsî bir fıçı yaptırarak içine girip kendisini Niyagara şelâlesinden attırmış. Fakat bütün emniyet tertîbâtına rağmen fıçı suların tazyîkine dayanamayarak parçalanmış ve kayalardan yuvarlanarak çatlamış içindekiyle berâber parçalanıp gitmiş:

– "Demek ki saâdet ve huzûru ne para, ne kadın, ne kumar, ne seyâhat hiçbir zevk temin etmiyor. Dünya hayâtının netîcesi hüsrandan başka bir şey değildir. Ve bu girdâbın içine girenler de oradan kendilerini çekemez, düştükçe düşerler.

Halbuki kalbi Allah'la olan bir fakir, dünya nîmetlerinin yüzde doksan sekizinden mahrum dahi olsa, mâlik olduğu kalp huzûru, kalp zenginliği ona ihtiyaç ve sıkıntılarını duyurmaz.

Resûlullah Efendimiz bu meseleyi ne güzel kestirip atmış: "**Dünyâda rahat yoktur**", diye veciz olarak îzah buyurmuştur. Dünyâda rahat arıyorsan Allâh'ın halvetgâhındadır, oraya var, orada ara!.. Huzur, Allah'la olan kalptedir."

*

Semîha Hanım:

– Yûsuf'un hikâyesi öyle bir hikâyedir ki başı dostluk, muhabbet,

---

1- Güleser Hanım, yaşlı, hastalıklı fakat bağrı yanık bir Karadenizli kardeşimizdi.

yakınlık, ortası hasret ve ayrılık, sonu cemalle bezenmiş bir mâsûmiyet, rahmet ve mağfirettir, buyuruluyor.

– "Evet, hakîkî olan her hikâye-i aşk öyledir."

*

Nazlı Hanımefendi:

– Allah, kendisini gizlemek için mi sebepleri îcat etmiştir? Meselâ Hazret-i Mûsâ, asâsını vurmayınca deniz açılmıyor. Halbuki istemesi buna kâfî idi.

Mürşit de cemâlullâhın peçesi değil mi? Ancak o peçeyi kaldırınca Hakk'ı görmek mümkün...

– "Bu zuhur âlemi, Hakk'ı gizleyen peçe gibidir. Söz de hareketler de kendisine âit olduğu halde Karagözcünün kendini belli etmemek için o deri parçalarını tanzim ve tertip eylemiş olması gibi, Allah da yarattığı varlıkların vücûduyla, tasarrufunu ve hükmünü yürütüyor."

*

Semîha Hanım:

– Âşıklardan başkası, yaptığında ettiğinde garazsız olmaz, diye bir söz okudum. Onlar ihlâsın hakîkatine erdikleri için mi bu böyledir?

– "Bu âlemde onlardan gayrı herkesin cennet, rızâ, dünya veya âhiret arzûları vardır. Herkesi hareket ettiren şu veya bu işin peşine düşürüp koşturan, bu dünyevî ve uhrevî sebeplerden biridir.

Âşıkın hareketi ise maksatsızdır. Nasıl maksatsız olmasın ki aşk demek cânan demektir. Ona o aşk ihsan olunmuş da öyle âşık olmuştur. Aşk deryâsına dalan kimseye yakınlık talebi bile bir perdedir. Çünkü o da bir maksattır.

Adamcağızın biri, hapishânede bulunan bir zâtın ziyâretine gitmiş. Fakat hücresine girdiği zaman kimseyi bulamamış, yalnız orada duran zincirleri görmüş. İkinci akşam yine gidip bakmış ki, ne hapishâne var ne de o zat... Üçüncü akşam gittiğinde, hem hapishânenin hem de o zâtın yerlerinde olduğunu görmüş ve hayretle bu hâlin sebebini sorduğunda da şu cevâbı almış: Birinci akşam Allah'ta idim. İkinci akşam Allah bende idi. Üçüncü gece ise ben benimle idim.

Demek oluyor ki aşk gelince ne sen ne ben, ne şu ne bu kalıyor.

Kendin ayan itse hakîkat sen yok olursun
Gölgem bu benim yoksa sen aslım mı sanırsın?

Evet âşıklar, ihlâs sâhibi samîmî riyâsız kimselerdir. Şeytan Cenâb-ı Hakk'a: Bana izin ver de kullarını baştan çıkarayım. Yalnız ihlâs sâhiplerine karışamam! diyor.

Şeytan, bir mescidin kapısı önünde dolaşıyormuş. Sebebini sormuşlar: İçeride on gündür, geceleri gözlerine uyku girmeden ibâdet eden, gündüzleri de oruçlu olan birisi var onu azdırmak için içeri girmek istiyorum. Fakat uyuyan bir kimse var ondan korkuyorum! demiş. Uyuyan kimseden korkulur mu? diye sorulduğu zaman şeytan: Onun gözleri uyuyor ama kalbi uyanık... bu yüzden korkuyor ve içeri giremiyorum, demiş.

İşte şeytanı bile dehşete düşüren, bu ihlâstır."

Semîha Hanım:

– Bir gün Hüsniye Hanım, ziyârete geldiğinde, kimi cennet, kimi rızâ talebi, kimi de vazîfe îcâbı veya bir yanlış yapmamak için gelir. Şimdi buna sorsanız: Neye geldin? deseniz verecek cevâbı yoktur. İşte o cevapsızlık, bizim istediğimiz ihlâstır, demiştiniz.

– "Öyledir. Teveccüh kazanmak, cennet arzûsu, günâha girmemek, kusur veya serzenişten çekinmek, cehennem korkusu gibi haller muhabbet yolunda yabancı, aykırı şeylerdir. Bunun böyle olduğunu kul anlayıp hissediyor da Allah anlamaz mı? Bu türlü garazlı ve sebepli hareketler insanlar arasında bile makbul olmayınca ya Allah katında nasıl makbul olur?"

Bu sohbette Muhlise Hanım da bulunuyordu. Hocamız, odasına çekildikten sonra Nazlı Hanımefendi'nin yanına sokularak, hapishâne hikâyesinin kendi anlayışına göre tefsîrini ricâ etti. Nazlı Hanımefendi de şöyle îzah etti:

– O zat demek istiyor ki, benim üç benliğim vardır. Bir kısım halk beni kendileri gibi görür. Onlar gibi gezer, yürür, hapse girer, dârda asılırım. Diğer bir kısmı, Allâh'ın yed-i kudretinde görür. Üçüncüler ise, ayrılığın, gayrılığın ortadan kalkmış olduğunu görürler.

*

Semîha Hanım:

– Hakîkat deryâsına vücut kabından yol olduktan sonra o kabın suyu nihâyetsiz olur, mânâsını ifâde eden bir Mesnevî-i Şerif beyti okudum:

– "Yâni: Bana vahy olur, mânâsı zuhur etmiş olur, demek. Bu da bizim gibi insandır, yiyiyor, içiyor, dolaşıyor, diye Resûlullah Efendimiz'e târiz edenler için Cenâb-ı Hak: **Söyle yâ Habîbim, evet ben de si-**

zin gibi insanım, ama bana vahy olur[1]. Yâni benim bedenim kabından hakîkat deryâsına yol vardır. Benim o deryâ ile alış verişim vardır. Evet, ben bir katreyim, ama bende ummanlar gizlidir. Ben bir zerreyim ama bende güneşler gizlidir.

Süveyş Kanalı'nı görmüyor musun? Genişliği ancak bir vapur geçecek kadardır. Fakat koca okyanusları birbirine bağlamaktadır. İşte bu mânâya varmış olan insan da, nâsut ile lâhut ve ceberut ile melekût âlemlerine kanal olmuştur. Ve oradan geçmeyi tercih edenler de hedeflerine sür'atle varıcı olmuşlardır."

Nazlı Hanımefendi:

– Maksûda erişmek için kâmil insan yolundan geçmenin, en kestirme tarik olduğuna ne güzel ne canlı bir misal!

*

Hava çok sıcaktı. Hocamız, elindeki yelpâze ile Münîre Hanımefendi'yi birkaç defâ yelpâzeledi. Hanımefendi, gerek serinletici hava, gerek gördüğü alâka ile zevklenerek birkaç defâ: Oh... dedi. Hocamız, Hanımefendi'nin bu zevkine iştirak ettikten sonra:

– "Susamış bir kimse, soğuk su içtiği vakit vücûdunun her bir mesâmesi ile şükür eder. Onun için, ılık su içenle soğuk su içen harâretli bir kimsenin ettiği şükür ve hissettiği zevk bir olamaz."

*

Öğle yemeği yeneceği zaman açık duran pencereden içeri bir bülbül girer ve odanın içinde dolaşmaya başlar. Hocamız odaya girdiği vakit de, uçmaktan vazgeçerek gelir, ayağının ucuna konup ötmeye başlar. Bir müddet dinledikten sonra eğilerek kuşu alır ve avucunun içine oturtur ve uçup gitmesi için bileğini pencereden dışarı uzatır. Fakat kuşcağız bir türlü uçmak istemez. Nihâyet yavaşça:

– "Haydi artık git... işim var, yemek yiyeceğim!" *der ve karşıki çamın üstüne uçan kuş, bu defâ da orada uzun uzun öter.*

*

Nazlı Hanımefendi:

– Hayvanlardan insana en yakın olan hangisidir?

– "Attır.Hayvanlık insâniyete atta kavuşur. Cenâb-ı Hak, Kur'â-

1- Fussilet sûresi, 6. âyet.

n-ı Kerîm'de, atlar yürüdüğü vakit karınlarından çıkardıkları sedâ üzerine kasem ediyor[1]."

Nazlı Hanımefendi:

– Çiçeklerden insana yaklaşmaya imkân bulan var mıdır?

– "Nasıl olmaz? Meselâ gülü reçel yapıyor, yiyiyorsun, şerbetini de içiyorsun."

Nazlı Hanımefendi:

– Hiçbir çiçek gül kadar insana karışmıyor. Reçel, şurup, sirke yapılıyor ve yağı alınarak kullanılıyor.

Peki Efendim, ya kuşların en mütekâmili hangisidir?

– "Elbet gülün âşıkı olandır."

*

Semîha Hanım:

– Resûlullah Efendimiz Hazret-i Bilâl'e: Yâ Bilâl, bizi ferahlat, yâni kalbine benim üflediğim o nefhayı söyle, buyuruyor.

Hocamız, elindeki yelpâzeyi salladı ve:

– "Burada bir başka hava mı var? Hep aynı hava... fakat yelpâzeyi sallamakla serinliyor ve zevk duyuyorum.

İşte ehlullah, dâimî sûrette o hakîkat güneşinin harâretine karşı bulunmakla dünyâdan tamâmen uzaklaşmışlardır. Halbuki dünya kendilerinden istifâde beklediğinden, onlar da ara sıra bir nevi gaflet ararlar.

Resûlullah Efendimiz'in de dünya işleri rûhâniyetine gālip geldiği vakit Hazret-i Bilâl'e: **Güzel sesinle bizi ferahlat!..** buyururdu. Rûhâniyeti beşeriyetine gālip geldiği vakit de Hazret-i Ayşe'ye: **Benimle konuş yâ Ayşe!** diye dünyâya dönmek isterdi."

*

Korku ve ümitten konuşuluyordu:

– "Bir gün Resûlullah Efendimiz hâlet-i nezi'de olan bir hastayı görmeye gitmiş. Hasta Efendimiz'e: Yâ Resûlallah, ben günahlarımdan korkuyorum; fakat Allâh'ın rahmetinden de ümîdimi kesmiyorum. Bana hidâyet et... demiş.

Cevap olarak Efendimiz de: **Mâdemki kalbinde bu iki kelime vardır. Emin ol ki Allah senin dilediğini verir. Çünkü sırf korku ve sırf**

1- Âdiyât sûresi, 1. âyet.

ümit, noksan kişi kârıdır. Ama beyne'l- havf ü ve'r-recâ yâni **korku ve ümit arasında olmak, Allâh'ın rahmetini çekicidir** buyurmuş."

*

Münîre Hanımefendi'nin tayy-ı mekân ve mûcizeden bahseden bir hikâye anlatması üzerine:

– "Allah her şeye kādirdir. Fakat ehlullah tayy-ı mekânı rûhen ederler. Yoksa cismen Mekke'ye, Medîne'ye, Kayseri'ye, Konya'ya gitmezler. Meselâ ilk İslâm ulularından Hazret-i Ali'nin, Hazret-i Ebû Bekir'in cismen tayy-ı mekân ettiklerine dâir hiçbir rivâyet işittiniz mi? Onlar ki baştan ayağa kerâmet kesilmiş oldukları halde bile böyle şeyler yapmadılar.

Ehlullah, maddenin ve zâhirin hakkı ne ise onu muhâfaza eder. Resûlullah (s.a.) ın bütün vücûdu kerâmet olduğu halde neden bu kadar muhârebeler etti ve türlü ezâlar çekti de bir mûcize izhar ederek kendini münâfıklardan kurtarmadı? Çünkü âdetullah böyledir de onun için..."

*

Münîre Hanımefendi bir hikâye anlattı. Bu hikâyenin mevzûu, kimsenin işine karışmamak fikrinde toplanıyordu:

– "Medîne'de Fatma Hanım isminde bir resmî ebe hanım vardı. Bir gün Harem-i Şerîf 'e ziyârete geldiği sırada, huzûr-ı nebevî'de, zâtın birinin elinde tesbih olduğu halde: Yâ Şeyh Debbân, Yâ Şeyh Debbân! diye zikrettiğini görür, yanına yaklaşır ve: Yâ şeyh, Resûlullâh'a salât ve selâm getireceğin yerde, kendi şeyhini zikrediyorsun, bu nasıl iş? der. Fakat o zat sâdece: Tayyib, tayyib... diyerek başını sallar ve tesbîhine devam eder.

Fakat Fatma Hanım evine avdet ettiği zaman bakar ki dili tutulmuş. Bu hâlin, başına neden geldiğini anlayarak özür dilemek üzere tekrar Harem-i Şerîf 'e koşar, lâkin o zâtı bulamaz. Böylece bir hafta geçtikten sonra bir gün yine elinde tesbîhiyle aynı kimsenin aynı yerde zikreylemekte olduğunu görerek yanına yaklaşır. Kendisini gören zat, ebe hanıma dönerek: Yâ Şeyh Debbân? diyerek gülümser. Kadıncağız, aman ne istersen onu söyle... der ve dili çözülür.

Kimsenin işine karışmamak ve ayıplamamak, elbette ki aklı başında insan kârıdır."

*

Mühim bir vazîfe sâhibi olan bir kimsenin işinden çıkarıldığından bahsedilmesi üzerine meclisten biri, yazık oldu... diye esef etti:

– "Bu adamın o devlet ve saltanattan mahrum olması, kim bilir hangi gizli, bilinmedik hareketinin netîcesidir. Size düşen, ibret almaktır. Çünkü Cenâb-ı Hak sebepsiz ve hikmetsiz bir şey yapmaz."

*

Sâmiha Hanım:

– Buyuruluyor ki: Kâmil insan vücup ve imkân denizleri arasında bir berzahtır. Bu imkân ve vücup denizlerinden birinin diğeri üstüne taşmaması için her iki tarafa da aynı ölçüde nâzırdır:

– "Evet, bu makam: **Yûhâ ileyye**[1] yâni **bana vahy oluyor** diyen Resûlullâh'ın makāmıdır. Vücuptan maksat, rûhânî ve ilâhî kuvvetler, imkân da dünya hâdiseleridir. Resûlullah işte bu iki kuvvetin ortasında birleştirici ve ayarlayıcı bir berzahtır. Yâni lâ ilâhe ile illallah arasında her ikisini birden idâre edici mevkidedir."

*

– "Bir gün ashaptan birisi hastalanır ve Resûlullah Efendimiz'e giderek: Karnım ağrıyor, ne yapsam acaba? diye sorar. Efendimiz de: Bal ye! buyurur. Bir müddet sonra aynı kimse yine hastalığından şikâyet ederek huzûra gelir ve: Bal yedim, karnım daha fazla ağrıdı... der. Yine: Bal ye! cevâbını alır. Bir müddet sonra tekrar huzûra gelerek, iyileşmediğini ve karnının ağrımakta devam ettiğini söyler. O vakit Efendimiz: Bal iç... senin karnın yalan söylüyor, Allah yalan söylemez, buyurur."

*

Nazlı Hanımefendi:

– Biz öyle bir deryâya garkolmuşuz ki nihâyeti yok. Mesnevîler, manzûmeler, ilâhîler, sohbetler ve bin türlü şeyler ile bize hakîkatleri akıtmaya uğraşıyorsunuz:

– "(Tebessümle) Bize şunu da söylemedin, demeye hakkınız yok şu halde.. Gerçekten de size söylemedik bir şey bırakmamışımdır. Çünkü dervişler, mürşidin kalbinin sahîfeleridir. Sizi gören, sizde mürşidinizi göreceğinden, mes'ûlsünüz ve öğrenip bildiklerinizle amel etmeye de

---

1- Fussilet sûresi, 6. âyet.

mecbursunuz.

Bursa'da bulunduğumuz sırada bir kadıncağız anacığımı ziyârete gelmiş ve söz arasında şeyhine, keman çalmanın günah olup olmadığını sorunca, şeyhinin de: Bu, kalbe göre değişir. Senin gönlünde Allah olduktan sonra ne istersen çalabilirsin, dediğini söylemiş.

Bu sözü söyleyen zâtın bir Nakşî şeyhi olması bilhassa hoşuma gitti ve kendisini arayarak buldum ve ziyâret ettim. Ârif bir zattı. İşte dervişi, mürşidinin kalbinden bir sahîfe açarak onu bize göstermiş oldu."

Sabîha Hanımefendi:

– Bu zat, biz İstanbul'a döndükten sonra arkanızdan haber yollamış ve beni yaktı, tahammül edemiyorum, kendine kavuştursun... diye hâlini arzeylemiş ve kısa zaman sonra da vefat etmişti.

*

İfâkat Hanım:

– Efendim, Cenâb-ı Hak, kulunun bir mûradını bâzan hemen, bâzan da bir zaman sonra ihsan ediyor. Tabiî Cenâb-ı Hakk'a ne bu çabukluktan bir fayda, ne de gecikmeden bir zarar var. Acaba kulun arzûsunun geciktirilmesi bunun ona bir nîmet olduğundan mıdır?

– "Her olacak şey için tâyin edilmiş bir vakit vardır[1]. Onun için, vakitsiz olan bir şey kötü netîce verir. Yeni sülûke giren bir kimseye -ki sâlikin derdi arzûsu Allah olduğu halde- sizin çok zamanlardan beri duyup öğrendiğiniz hakîkatleri söylesek, yolunu sapıtır, şaşırır kalır. Böylece de ona, talebinin vakitsiz verilmesi kendi hakkında hayırlı olmaz. Cenâb-ı Hak her şeyi bilir ve talep sâhibine, arzûsunu, onu hazmedecek hâle geldiği zaman verir."

İfâkat Hanım:

– Âmennâ... Cenâb-ı Hak her şeyi bilerek ve güzel yapar. Ama kulun kalbine o emeli, husûlünden çok evvel vermesinin hikmeti nedir?

– "O emel, o arzû öncüdür, tellâldir. Allâh'ın sana o arzûnu ihsan edeceğine dâir bir haberci, bir müjdecidir. O istek matlûbun husûlünü müjdeler. Eğer talebinde sâdık ve hâlis isen ve o şey sana verilinceye kadar da devam edersen, Cenâb-ı Hak sana istediğini verir. İş, o sadâkat, ihlâs ve hüsnüniyettedir."

1- Ra'd sûresi, 2. âyet: "Küllün yecrî li ecelin müsemmâ."

Rûm sûresi, 8. âyet: "Mâ halakallâhü's-semâvâti ve'l-arza ve mâ beynehümâ illâ bi'l-hakkı ve ecelin müsemmâ..."

*

Şâzimet Hanım:

– Küçük bir çocuk gördüm. Açlıktan inliyordu. Herkes amelinin cezâsını görür, buyruluyor. Acaba bu çocuk da annesinin babasının amellerinin cezâsını mı görüyor?

– "İş çocuklukta değildir. Mûsâ ile Hızır hikâyesini bilmiyor musun? Hızır çocuğu öldürünce Mûsa îtiraz etti. Fakat sonradan anladı ki bu çocuk ileride bir kâfir ve hattâ bir kātil olacak.

Vah yazık bu çocukcağıza, bu hâle düşmeli miydi? demek Allâh'a îtiraz eylemektir. Bir kula düşen ise, her şeyi hikmet tahtında bilmek ve sükût eylemektir. Çünkü Allah sebepsiz bir şey yapmaz. Mümkün ise, o acıdığın kimselere yardım elini uzat... mutlak her yardım kese ile olmaz. Gözle, elle, ayakla, dille yâni bedenî kuvvetler ile de insanlar birbirine yardım edebilirler.

Sen bir kul parçası iken çocukların için çıldırıyorsun, aç kalmasınlar, rahat etsinler, diye yapmadığın kalmıyor da, ya Allah ki senden ve benden ve cümle âlemden merhametli ve şefkatli iken nasıl zulmeyler? İnsanın bunu düşünüp bilmesi dahi hayâ ve sükûtu ihtiyar etmesi için kâfîdir. Evet biliniz ki Hakk'ın hükmünü giymedikçe hiç kimsenin başına bir şey gelemez.

Bugün mahkemelerde bile bir hükmü verirken kılı kırk yararak öyle karar veriyorlar da, ya Allah, verdiği hükümde nasıl yanılır? Allah hâkimlerin hâkimidir. Hiç onda haksızlık, hiç onda zulüm tasavvur olunabilir mi? İşte bu sûretle görür ve bu sûretle düşünürsen o vakit dilini tutarsın.

O senin söylediğin çocukluk sana ve bana göredir. Allâh'a göre değildir. Nasıl ki zaman da bize göredir, Allâh'a göre değildir.

Kande baksan ol güzel Allâh'ı bul
Âdem isen semme Vechullâh'ı bul.

Bil ki Allah herkese lâyığını vermiştir. Onun için îtirazsız yardım et... Niçin Allah kediye kanat vermemiştir, deme. Eğer verseydi, dünyâda serçe kuşunun tohumu kalmazdı.

Bana benden gelir her ne gelirse
Başım rahat bulur dilim durursa

dedikleri bu mânâdır."

*

Bütün mahlûkātın Hakk'ın kudret ve tasarrufu altında olduğu konuşuluyordu:

– "Eğer cânan yolunda can ve baş fedâ ediyorsan, eğer sâdık ve eğer âşık isen sakın kendinde bir varlık görüp kendine güvenme... iftihar edip ne mutlu bana!. deme. Çünkü sana bu vazîfeleri veren, bu hayır yolunda vazîfeli kılan Allah'tır. Nasıl ki tiyatroda sinemada rejisör istîdatlara göre rol tevzî eylemiş ise, sen de ezelde üstüne verilmiş olan vazîfeleri îfâ eyliyorsun, o kadar."

*

Dervişlerin huzurlu hayatlarından ve iç âlemlerinin zevkinden bahsedilmişti:

– "Mahşer günü kâfirler diyecekler ki: Yâ Rabbî, sen bizi iki kere öldürdün. Biri, bizim kalbimizi ölü olarak dünyâya getirdin ve sonra da ecel gelip bizi tabiî ölümle öldürdü.

Âşıklar da diyecekler ki: Yâ Rabbî sen bizi iki kere diriltin. Biri, anamızın karnından ayrıldığımız vakit, diğeri de bizi kendiliğimizden nefsimizden öldürüp seninle dirilttiğin vakit...

Hazret-i Îsâ'nın sözüdür: **Kim ki iki defâ ölmezse melekût ve semâvâtı geçemez.** Onun için dervişlerin ilâhî kokular ile mest olarak ve nefislerinin çirkinliklerinden, ağırlıklarından kurtulmuş bulunarak geçirdikleri hayat, elbette ki huzurlu, rahat ve mes'uttur."

*

Her zerrede Hakk'ın bir tecellîsi olduğundan bahsolunuyordu:

– "Her yerde ve herkese karşı edebi muhâfaza etmelidir. Çünkü Hakk'ın tecellîsine mazhar olmayan hiçbir şey yoktur.

Hz. Ali: **Her sınıfın bir kutbu vardır**, buyurur. Onun için kimsenin işine karışmamalıdır. Kimde ne olduğu belli olmaz ki... Herkesi hoş görmeli ve kimsenin işine karışmamalıdır. Tulumbacıların, sütçülerin, sakaların ve ilh... her sınıfın bir mânevî başı vardır. Olur ki bunlardan birine tesâdüf edersin, elbet bu merkeze sataşmak senin için hayırlı olmaz...

Düzcesi kimsenin gönlünü kırmamaya çalışmalıdır, vesselâm."

*

Kazâya uğrayan bir kimse hakkında meclisten birinin, bîçâre! de-

mesi üzerine:

– "Sus! gerçi târihî hâdiselerde hüküm verilir, fakat bu gibi vak'alarda fikir yürütmek olmaz. Sen ona bîçâre demekle, Hakk'ın hükmüne îtiraz etmiş oluyorsun. Halbuki hiçbir şey sebepsiz olmaz. Sen sükût et... nene lâzım!"

*

Semîha Hanım, Hazret-i Pîr'in bir sözünü; ben her nâkısın tamâmıyım, dediğini söyledi:

– "Hazret-i Ali'nin de bu mânâyı ifâde eden ne güzel bir sözü vardır: **Ben o kimseyim ki ayı ve güneşi dâvet ettim, dâvetime icâbet ettiler. Ayın kıble edindiği, güneşin secde ettiği benim. Ben Hz. Muhammed'in nûrunun, tecellî yeriyim. Ben Yûsuf'un hemhâli ve kuyuda iken ve kuyudan çıkarken onun sâhibiyim. Ben Hızır ve Mûsâ'nın da sâhibi ve hocasıyım. Arşın esrâriyle berâber taşıyıcısı benim. Îsâ'dan söz söyleyen de benim.**

Resûlullah öyle buyuruyor: **Ben ilmin şehriyim, Ali de kapısıdır.** Oraya erişmek istiyorsan bu kapıyı seç. Ali, aşka mazhardır. Ali'den aşk tecellî etmiştir. Hakk'a giden başka yollar da vardır. Fakat aşk yolu bambaşkadır. Onda mekânlar aşmak, merhaleler geçmek vardır. Âbidin yüz yıllık yolunu âşık bir âhiyle geçer."

*

Rahatına düşkün, canını çok seven bir kimseden bahsolunuyordu. Bu kimsenin vücûduna fevkalâde îtinâ ettiği, dâimâ sporla meşgul olup ne kadar mümkünse istirâhat ve sıhhatine ehemmiyet verdiği halde, kibar ve tembel hastalığı diye meşhur olan nikrise tutulmuş olduğu söylendi:

– "Size dâimâ söylediğim gibi dünyâda kim neden vefâ umarsa ondan cefâ görür. Bu bir kāide-i umûmiyedir. İbret olsun diye söylüyorum. Bu adamın bu kadar çalışmaları vücûdu, teni içindi... İşte o vefâ umduğu bunca emekler bir anda nasıl netîce verdi. Ve en garîbi de bu faal vücut, tembel hastalığı olan bir rahatsızlığa tutuldu. Şimdi düşünün bu hal onun için ne kadar müşküldür.

Hz. Pîr buyurur ki: **Kim ki ameliyle umduğu şeye vâsıl olacağını ümit ederse o kimse yolunu şaşırmıştır.**

Güzîde Hanım Vâlideniz anlatıyordu: Bir kadın evlâtlarına fevkalâde düşkünmüş. Derûnî kemâlini unutarak yalnız onların tâlim

ve terbiyesi ile haddinden fazla meşgul olmuş, mükemmel tahsil ettirmiş, kolejde okutmuş. Ecnebî lisanları öğretmiş, deli gibi üstlerine titrermiş. Bir gün oğlu Mısır'a gitmiş. Bir hastalığa tutulmuş, yirmi dört saat içinde ölmüş.

Bu vak'adan sonra kızına bir tâlip zuhur etmiş. Bu tâlip olan adam da ne vakitten beri böyle münevver ve mükemmel yetişmiş bir kız arıyormuş. Bunu bulunca artık emeline kavuştuğu için pek çok sevinmiş. Evlenmişler ve berâber çalışmaya başlamışlar. Kız bir gün kendi husûsî otomobilini idâre ederken nasılsa başka bir otomobile çarparak başından şiddetli sûrette yaralanmış. Doktorlara mürâcaat etmişler. Pek çok tedâvîler yapılmış. Kız ölmemiş, fakat bilgi, ilim melekesi bitmiş ve netîcede bütün ilmini kaybetmiş. Bütün o tahsiller, ilimler bir anda mahvoluverdiğinden kendi de ruhsuz bir cisim gibi kalıvermiş.

İşte Allah'tan başka güvenecek varlık olmadığını bilerek dünyâda hiçbir şeyden vefâ ummayarak hareket etmek lâzım geldiğine ne kadar canlı bir misal!

Afvınla azâbından, lutfunla gazabından, seninle senden, sana sığınırım yâ Rabbî!"

*

Nişancı Câmiinde bir mevlit okunmuş, dinleyenler arasında Nîmet Hanım'ın da kayınbirâderi varmış. Nîmet Hanım'ı gördüğü vakit demiş ki: Câmide sizin şeyhiniz Tâhâ sûresini okudu. Ben ömrümde hiç böyle müstesnâ ve fevkalâde bir ses işitmedim.

Nîmet Hanım, Kendileri'nin câmiye gidip Kur'an okumayacaklarını söylemişse de, kayınbirâderi Kendileri'ni pek iyi tanıdığından bahsederek bir türlü inanmamış...

Bunun üzerine:

– "Herkese zannı hoş gelir, mâdemki o niyete dinlemiş, adamın zevkini bozmayın varsın yine öyle bilsin.."

Bir an durduktan sonra Tâhâ sûresinin bir kısmını hârikulâde bir hal ile okudu ve Hazret-i Mevlânâ ile bir müftü arasında geçen hâdiseyi naklettikten sonra:

– "İşte ehlullah pergere benzer, bir ayağı bir noktada sâbittir, diğeriyle bütün âlemi devreder. O her yerdedir. Her şeydir ve herkesledir...

Fakat bunu şerîat erbâbı pek anlamaz." *buyurdu.*

*

Münîre Hanımefendi'nin söz arasında, Allah bahâne tanrısıdır demesi üzerine:

– "Hasan Basrî Hazretleri, Hazret-i Ali'nin halîfesidir. Bir gün bir cenâzede bulunmuş. Defin merâsimi olup bittikten sonra etraftan feryâd ü figan, inilti ve ağlama sesleri işitmiş. Sesin nereden geldiğine dikkat edince, meşhur şâir Ferezdak'ın ağlayıp sızlamakta olduğunu görmüş ve: Ne oldun Ferezdak, niçin böyle ağlıyorsun? demiş.

Arapların meşhur şâirlerinden ve Ehl-i Beyt dostu olan Ferezdak: Nasıl ağlamayayım yâ İmam? Bakıyorum da, herkes seni görünce Allâh'ın ne sevgili kulu... diye medet umup şifâlanıyor. Beni görünce ise: Ne kötü adam! diyerek kaçıyorlar. İşte bu iki hâli mukāyese ettim, hâlim neye varacak? diye ağladım, demiş.

Bunun üzerine Hasan Basrî Hazretleri: Hiç Allâh'a yarar bir işte bulunmadın mı? diye sormuş. Şâir: Bilmiyorum... diye cevap verdikten sonra: Yalnız üç şeyim var. Biri, şu sakalımı İslâmiyette ağarttım. Biri de, yetmiş senedir Allâh'ın tevhîdiyle meşgulüm. Üçüncüsü ise, çok kötü adam olduğumu bilmekteyim. Bunlardan başka bir şeyim yok... demiş ve bir müddet sonra da Hicrî (110) senesinde vefat etmiş.

İmam Basrî Hazretleri, Zeyd bin Hârise'nin kölesi ile Ümmü Seleme Vâlidemizin câriyesinin çocuğudur. Hattâ Ümmü Seleme Vâlidemizin kendisine süt vermiş olduğunu rivâyet ederler.

Ferezdak'ın vefâtından sonra Hasan Basrî Hazretleri kendisini rüyâda cennette ve bir taht üstünde görmüş ve bu mevkii nasıl bulmuş olduğunu sorunca: Allâh'ım, yetmiş sene tevhîdinde bulunduğumu şefkat ve rahmet nazarına alarak beni affedilenlerden kıldı günahlarımı bağışladı, demiş.

Cenâb-ı Hakk'ın af ve rahmeti şuna buna bakmaz, Allah bahâne tanrısıdır, kulundan geçmez ve bir vesîle bularak affeylemek ister."

*

Münîre Hanımefendi, Râbia Adeviye Hazretleri'ne atfen bir hikâye anlattı. Güyâ hazret, bir gün atını yedeğine alarak giderken Hasan Basrî Hazretleri'ne tesâdüf etmiş ve Hasan Basrî Hazretleri: Yâ Adeviye, hani sen yarının rızkını bu günden düşünmem! demiştin. Görüyorum ki atının üstündeki heybenin iki tarafı da erzakla dolu... demiş. O zaman Hazret-i Râbia: Heybeleri aç da içindekileri gör... demiş. Hasan Basrî Hazretleri heybeleri açınca, birinin taşla diğerinin de, ağızları tozlanmış ve örümcek tutmuş mataralar ile dolu olduğunu görerek mahcup olmuş. Bu hikâyeyi dinledikten sonra:

– "Bu hikâye, Râbia Adeviye Hazretleri'ne atfedilemez. Bir kere Hasan Basrî, Râbia Adeviye'nin kim olduğunu bilir ve böyle bir imtihâna kalkışmaz. Mâdemki Râbia Adeviye bir kere öyle bir söz söylemiş, Hasan Basrî onun, sözünün eri olduğunu ve tutmayacağı bir sözü söylemeyeceğini de bilir ve kendisine böyle bir sual sormazdı. Kezâ Râbia Adeviye de Hasan Basrî'nin kim olduğunu bilir.

Sonra Râbia Adeviye Hazretleri şefkatsiz bir kadın olamaz ki hayvana lüzumsuz yere ezâ etsin, taş yüklesin. Onun için bu hikâye hakîkatten uzaktır."

*

Hocamız ile ancak bir iki defâ görüşmüş olan kitapçı Ali Bey'e bir levha hediye gönderildiği ve hediyenin Hocamızdan geldiğini anlayan kitapçının: Ben bu lutfa lâyık mıyım?. diyerek gözlerinden yaşlar akıttığı, levhayı götüren kimsenin de: Lâyık olmasaydın göndermezlerdi... demesi üzerine Ali Bey'in daha da heyecanlanıp: Ben hatırlanmaya lâyık bir kimse değilim... Şu var ki, nasıl insan aynaya bakınca kendi yüzünü görürse, ben de kalbime baktığım vakit o zât-ı âlî-kadri görüyorum, diye cevap verdiği nakledildi.

*

– "İskenderiye'ye giderken vapurda bir fakîre rast gelmiştim. Medîne'nin Mâlikî müftüsü idi. Dâimâ: **Yâ kadîme'l-ihsân ihsânüke'l-kadîm** sözünü diline vird etmişti. Yâni, yâ ihsânı ezelî olan, senin ihsânın ezelîdir.

Sonra Medîne'ye gittik. Bir gün kendisini ziyâret için evine gittim. Para vermek istedim. Fakat edep dışı saydığım için: Müsâade ederseniz uğur olsun diye ve hürmeten bunları değiştireyim! diye çanağındaki paraları alarak cebime koydum ve yerine, vermek istediğim parayı bıraktım!"

*

Münîre Hanımefendi, istiğfar edip: Çok günahkârım, dedi:

– "Yok'la çok'un arasında Allah indinde fark yoktur. Elverir ki kalp gâfil olmasın. Onun ulûhiyetinin şânı affetmektir. Ben kusûrumdan nedâmet edersem o neden affetmesin?

Beytullah'da birisi: Estağfirullah, estağfirullah! diye tesbih çekiyormuş. Hazret-i Ali Efendimiz: Ne yapıyorsun? diye sormuş. Adamca-

ğız: Günahlarımdan istiğfar ediyorum... diye cevap verince, bir daha günahlarına rücû' etmemek üzere tövbe et, istiğfâra hâcet kalmaz, olur biter, buyurmuş.

Hazret-i Mevlânâ'ya bir kimse hakkında: Filân kimse hiç günah işlememiştir, demişler. Keşke işleseydi de vaz geçseydi... buyurmuş.

Günah işlememiş kimse, günah işlemenin tadını bilmez. Meselâ rakı içmeyen bir kimseye: Rakı içme! dersen, o esâsen bu zevkten haberdar olmadığı için bu yasağın onca ne kıymeti olur? Halbuki bir sarhoşa bu nehy, bu men ediş ne dehşetli tesir eder."

*

Gazetelerde İngiliz siyâsî temsilcisi Sir Philby ismindeki bir zâtın müslümanlığı kabul etmiş olduğu yazılıyordu:

– "Âdem'e secde edenler dört kısımdır. Bunlardan birinci kısmı, Allâh'ın emridir, diye secde ettiler. Başlarını kaldırdıkları vakit Âdem'deki Hak tecellîsini görerek bir daha secdeye vardılar. Hazret-i Ebû Bekir'in, Hazret-i Ali ve Hazret-i Hatîce'nin bir söz ile îman edişleri gibi.

İkinci kısım, evvelâ secde etmedi, ama sonra etti. Hazret-i Ömer'in Efendimiz'i kesmeye gelip de o cemâle karşı cezbeye kapılıp îman etmesi gibi... ve işte bu İngiliz'in de netîcede saâdeti bulması gibi...

Üçüncü kısım, evvelâ secde etti, sonra etmedi. Vahiy kâtibi İbn-i Serh'in evvelce îman edip sonradan kâfir olması gibi...

Dördüncü kısım ise, ne önce etti ne de sonra... Ebû Cehil gibi... ve evvelde de sonunda da kâfir olanlar gibi..."

*

Zâtın birisinin: Yâ Rabbî, sen cehenneminde azap edeceğini söylüyorsun, senin olmadığın yeri göster ki cehennemini göstereyim, dediğinin söylenmesi üzerine Nazlı Hanımefendi:

– Fakat Hak seninle olursa böyle söyleyebilirsin... diye fikrini beyan etti:

– "En küçük zerreden bütün mevcûdâta kadar her şey Hakk'ın tecellîsine gårkolmuştur. Bir kātil bile bâğî yâni âsî şeklinde görünen sâdık bir dosttur. Hak'tan ayan nesne yok, gözsüzlere pinhan imiş.

Hazret-i Ali Kerremallâhü vecheh buyuruyor ki: **Yâ Resûlallah, Mekke'den Sahrâ'ya çıktığım vakit hiçbir taş ve ağaç görmedim ki ba-**

na selâm vermesin. Cansız dediğimiz eşyâ ve hayvanlar, riyâzatta bulunan kimselere hitap eder, söz söylerler. Mevcûdattan hiçbir zerre yoktur ki Hakk'ın nûruna mazhar olmasın. Bunu hal edebilmek ve bütün mevcûdatta bu varlığı seyredebilmek ne büyük zevktir. İşte o vakit âlem içinde âlem görür ve ancak o vakit tevhîdi görüp yaşayarak îfâ etmiş olursun ki yakînden maksat da budur."

*

Mahşer günü cehenneme girecek olan ruhlar insan sûreti ile azap görmez, buyuruluyor.

– "Evet, ruh cehennemde insan sûreti ile yanmaz. Çünki Cenâb-ı Hak kendi âyetlerini kendi sûretini yakmaz. İnsan, Rahman sûreti üzre halkolunmuştur. Fâtiha'nın yedi âyeti insanın vechinde, yüzündedir. Ancak insan, dünyâda hangi hayvan sıfatında öldüyse, cehennemde de o sûrette yanacaktır. Meselâ haram yiyici ve şehvetperest ise domuz; müstehzî ve taklitçi ise maymun sûretinde haşrolup cehennemde de öyle cezâ görecek, yanacaktır."

*

Hüsniye Hanım'ın Nazlı Hanımefendi ile konuşurken, tarîkatin inceliğinden ve bâzı hatâların aşk nâmına yapıldığından bahsetmesi üzerine Nazlı Hanımefendi:

– Evet, âşık o hatâyı yine aşkı nâmına, aşkından dolayı yapar. Fakat bâzan muhabbeti de fedâ etmek lâzım gelir. Çünkü aşka maddî ve mânevî bir menfaat karıştırmamak lâzımdır. Yâni aşka gerek âhiret gerek dünya veya nefsin nâmına hiçbir maddî menfaat karıştırmayacaksın. Bu makāmın da kimde tecellî ettiği zâhire bakmakla anlaşılmaz. Bu, Allah'la âşık arasında bir sırdır.

*

Bir komşu kadının yerleri süpürmesini görerek:

– "Görüyorsunuz ya insanın içinde ellerini ayaklarını ve bütün vücûdunun melekelerini sevkeden, kumanda veren bir kuvvet var... Bu kuvvet görülüyor mu? Fakat bundan ayan da bir nesne yok... Meselâ içinin en gizli uzuvlarını, ciğerini, böbreklerini rontgen şuâı ile görüyorsun... Halbuki bu kumanda veren kuvveti görmek kābil değil... Bu böyle olduğu halde, meselâ kızdığın veya sevindiğin vakit uzuvların,

âletlerin vâsıtasıyle bu hislerini izhar ediyor, gülüyor, ağlıyor, koşuyor, atlıyorsun. Bunlar inkârı mümkün olmayan bir gerçek. Ama Allâh'ı nasıl inkâr ediyorsun?

Onun için bu hakîkati anlamak istersen kendini mütâlâa et kâfî... Sana hâkim olan da, her şeyi yaptıran da o... Vücûdunu istediğin tarafa çevirip istediğin yere sevkederken, bu çeviren kuvveti göremiyorsun. Kayıktaki dümeni gördüğün halde, senin dümenin görülmüyor. Aslına bakılacak olursa, o kayıktaki dümen de kendi kendine dönmüyor. Onu da idâre eden bir akıl var.

Şu da var ki, bu kadıncağız, şurasını temizlenmeye muhtaç gördüğü için süpürürken, bu kirli yeri temizlemek için ellerini kirletmiyor. Süpürge ile süpürüyor. Yâni vâsıtaya vâsıta kullanıyor. Nasıl denmesin ki insan âlem-i ekberdir.[1]

İçindeki coşup taşmaklık da ondan, seni bir şeye meylettiren bir şeyden içtinap ettiren de hep o kuvvet... İşte, Allah'tan başka mevcut yoktur; Allah'tan başka fâil yoktur'un mânâsı budur.

Bu kuvvet senden zuhur ettiği gibi, bütün mevcûdattan da zuhur eder. Lâkin her birinden, güneşin bir çok renkli camlardan aksetmesi gibi, başka başka sûretler ile tecellî eder. Böylece de hayat bir cenk ve mücâdele, fiilî, kavlî, hissî, kelâmî bir ihtilâftan ibârettir. Meselâ filânın meşrebi falana uymaz. Senin ihtiyar edip yaptığın fiil, karşındakinden bambaşkadır. Bu böyle olduğu gibi, senin kül olan vücûdun da bir zıtlar mecmûasıdır. Hava, su, ateş, toprak hep biribirinin zıddı ve muhâlifi olduğu halde bunlara intizam ve kıvam veren, bu zıtları aynı gāye yolunda toplayan da yine o kuvvettir.

Ruhların da kimi münkir, kimi gāfil, kimi âbid, kimi âşık... Fakat bu gāfil ve münkirler de hep aynı gāyeye hizmet ettikleri için bunların hiçbirine dil uzatmaya hakkın yoktur. Çünkü dünyânın pâyidar olması için onlara da lüzum vardır. Zîra o gāfil ve münkîrler de hakîkatin hizmetkârıdırlar. Dünyânın kıvâmı bunlar ile muhâfaza olur.

Meselâ bir mektep açıyorsun. Bu mektebe hoca ve talebelerden başka, aşçı, kapıcı ve hademe de lâzımdır ki mektep yaşayabilsin."

Kısa bir fâsıladan sonra:

– "Şu an için fikirler temerküz etti. Bir noktada toplandı. Fakat kendi hâlinize kalınca aynı duyguları devam ettirebilecek misiniz? Söylediklerim çok defâ sözde kalıyor. Mânâsına nüfuz etmeye vakit olmuyor."

*

1- Zâriyat sûresi, 21. âyet: "Ve fî enfüsiküm efelâ tübsirûn"

– "Şimdi zihnimde bir çok mânâlar var. Bunları lafızlar ile söyleyip ifâde ediyorum, böylece de lafızlar, mânâya tuzak oluyor. Sen de bu mânâları, bu kelime ve lafızlar içinde anlayabiliyorsun. Sonra, her lafzın mânâsı da kendine mahsus ve bu kelimelerin içine başka bir mânâ giremez. İşte, "**Allah'ın kelimeleri tebeddül etmez, değişmez**[1]" hakîkati bu demektir.

Her rûhun âyân-ı sâbitesi ne ise, ondan beklenen de odur. Meselâ köpek deyince, bu kelimenin içine başka bir mânâ giremez. Ve köpekten beklenen de her zaman köpekliktir. Kezâlik her lafızdan zuhur eden de kendi mânâsıdır. İşte bu söylediğim sözlerin içinde bütün kâinâtın mânâsı mevcuttur. Her şeyi bu sözler ile anlayabilir, Kur'ân-ı kâinâtı okuyabilirsin.

Dün Münîre Hanım bir hikâye anlatıyordu. Ona da İfâkat, İfâkat'a ise Hacı Efendi anlatmış. Hikâye şöyle: Bir vâiz, Besmele'nin fazîletinden bahsederken, Besmele öyle büyük şeydir ki, eğer bir insan: Bismillâhi'r-rahmâni'r-rahim! diyecek olsa, şiddetle akan bir nehrin üzerinden bile yürüyerek geçer demiş. Vâizin sözlerini dinleyen cemâatten bir kimse, bir gün bir nehrin kenarına gelmiş. Bakmış ki köprü uzak ve dolamaçlı bir yerde... Kendi kendine: Ne olacak, Bismillah der şuradan geçiveririm! demiş ve hakîkaten de Besmele'yi çekip suyun üstünden yürüyerek karşı sâhile geçmiş.

Bir gün yine aynı yerde, Besmele'nin fazîletinden bahseden vâize tesâdüf etmiş. Hoca Efendi de karşı kıyıya geçmek istiyormuş. Adamcağız hocaya: Uzun uzun yol yürüyüp köprüye gidinceye kadar bir Besmele çeker, doğruca sudan geçeriz! demişse de, eteklerini toplayıp, niyet ettiği halde bir türlü karar veremeyen hoca efendiyi, ne dediyse kandıramayacağına aklı kestiğinden: "Anlaşıldı. Olamayacak. Gel bâri sırtıma biniver de geçireyim! demiş ve bu sûretle karşıya geçmişler."

Münîre Hanımefendi:

– Sonra da bu zat yaşamamış, ölmüş... diyerek hikâyeyi tamamladı.

– "Nasıl yaşasın?"

Münîre Hanımefendi:

– Evet Efendim, siz, ehlullah, Hakk'ın âdeti olmayan bir şeyi yapmaz... her şeye kādir oldukları halde, kerâmet göstermez, buyurursunuz.

– "Bu hikâyeden çıkan mânânın iki yüzü olabilir. Biri: Eğer insan, irâdesine hâkim olur da onu bir noktada toplayabilirse çok şeye kādir

1- Yûnus sûresi, 64. âyet: "Lâ tebdîle li-kelimatillah."

olur, demektir. Ama, irâdeye hâkim olmaktan maksat, nefsinden geçmektir. Nefsini attıktan sonra da her şey sana boyun eğer[1].

İkinci mânâ ise, Besmele'nin kuvvet ve kudretinin nihâyetsizliğidir. Besmele, her şeyi teshîre kādirdir, demektir. Elverir ki onu sıdk ve ihlâs ile, yâni kendini unuttuğun vakit söyleyebilesin. O vakit değil nehirleri, ummanları dahi müşkilâtsız geçiverirsin.

Hocanın, suyun başına gelip de eteklerini toplamasından maksat, bâzı ilim ve fikir erbâbının, maksada sâdece akılla varmak istemelerine işârettir. Hocanın suyu geçememesi gibi, akılla yapılacak tedbirler de bu yolda netîcesiz kalır. Çünkü kāl, yâni sözdür; hal değildir.

Şimdi bu hikâyede bir takım lafızlar var. Bu lafızlardan murat, mânâdır. Sözler ise bir kışırdır, kabuktur. Mânâ, kabuğun altında gizlidir.

Acaba, bu hikâyeyi câmide anlatan hoca da, cemâat da bu söylediğim mânâyı hikâyenin içinden çıkarabilmişler midir? Şüphesiz hâyır. Elbet onlar mânânın kışrında kaldılar ve ancak kışrındaki mânâyı anladılar.

Bunun gibi, şu âlemdeki bütün lafızlar da hep mânâya bir işârettir. Bu mânâyı okuyan, kışırda, kabukta kalmazsa, işte o vakit bütün bu mahlûkātın Hakk'ın kelimeleri olduğunu anlar.

Bakınız, bu hikâye bize gelinceye kadar birçok kimseler tarafından söylenip dinlenmiş. Hoca'dan, Hacı Efendi'ye, ondan İfâkat Hanım'a, ondan da Münîre Hanım'a ve nihâyet bize kadar geldi. Acaba bu hikâye söylenip dinlendiği yerlerin hangisinde anlaşıldı? Tabiî hiçbirinde. İşte bilgi de böyledir. Gerçek, birçok âlemlerden geçerek bu âleme geldikten sonra zuhur ediyor.

Rum kayserinin elçisinin Hazret-i Ömer'e, rûhun bu âleme gelmekteki faydasını sorması üzerine Hazret-i Ömer: Söylediğin sözlerde fayda yoksa niçin konuşuyorsun? diyerek lafzı ve kelimeyi cisme, mânâyı da rûha benzetir.

Yine Mesnevî-i Şerif 'te şöyle denir: **Rûhun âdeti budur ki, merkeze bağlı olmakla berâber, nereye nazar etse orayla alâka kurar. Rûh, birlik gözüyle cisme nazar edince ceset tasvîrini kazanır.**

Kezâ, mânâ da böyledir. Rûhun cisim ile olan alâkası sözün mânâ ile olan alâkası gibidir. Rûh, cismin ne içinde ne de dışındadır, ne ondan gayrı ne de aynıdır. Mânânın da kelimeye münâsebeti böyledir. Ne ondan gayrı ne de aynıdır."

– Eûzü bi kelimâtillâhi't-tâmmât'dan maksat kâmil insan mıdır?

1- İzâ temme'l-fakru fehüvallah: Fakr (küllî fenâ) tamam olduğu vakit o Allah'tır."

– "Evet, kâmil insan kelime-i tâmdır. Cenâb-ı Hak Kur'ân-ı Kerîm'de: **De yâ Habîbim, denizler mürekkep, ağaçlar kalem olsa, Hakk'ın kelimelerini, yâni kâmil insanın vasıflarını yazmak isteseler, denizler kurur ve ağaçlar kırılır yine de yazamazlar.**[1] buyuruyor."

*

– "Hazret-i Ali buyuruyor ki: **Kalbin hayâtı ilimledir, elde ediniz; ölümü ise cehil iledir, kaçınınız.**"

Nazlı Hanımefendi:

– İlimden maksat kâmili bulmak değil midir?

– "Evet asıl ilim odur. Fakat halkı uyandırmaya, irşâda memur olanlar için yalnız mânevî ilim kâfî değildir. Zâhir ilmi de lâzımdır. Hazret-i Ali'nin, zâhir ilmi cihetiyle de üstüne çıkacak kimse yoktu.

Bir mürşidin, behemehal zâhirî bilgilere de sâhip olması şarttır. Seni inandırması için, seni kazanması, senin fikrî ve hissî sermâyenle karşına çıkabilmesi için mutlaka sende olan mâlûmâta sâhip bulunması îcap eder. Farazâ ben mûsıkî bilirim, dediğin vakit, o da, ben senden iyi bilirim... Lisan bilirim dediğin vakit, ben senden fazlasına âşinâyım... diyebilmeli ki, onu görüp sen de: Bu da bendenmiş! diyebilesin."

Semîha Hanım:

– Avcının, ormanda kuşları avlamak için kuş taklîdi yapması gibi... Kuşu tutabilmek için onun lisânından anlamak lâzım geliyor...

– "Evet ama her kuşun lisânı da başka başkadır ve mürşit olanın, bunların hepsine âşinâ olması lâzımdır. Tâ ki mürîdini terbiye ve muhabbeti halkasına aldıktan sonra, mürit, kendi bildiklerinin, Hakk'ın ilmi yanında ne kadar basit olduğunu görüp anlasın. Fakat bunu idrâk edebilmesi için halkaya dâhil olması lâzımdır."

*

Radyodan bahsolunuyordu:

– "Ehlullah her şeye kādirdir; uzaklardan görür işitir... denildiği zaman îtiraz eden oluyor. Halbuki radyo denen bir makine, dünyânın öbür ucundan söyleneni buraya kadar getiriyor.

İnsanlar gibi dünya da tekâmüldedir. Onun da şerîat, tarîkat, hakîkat ve mârifet devirleri vardır. İşte şimdi mârifet devrinde bulunuyoruz."

1- Kehf sûresi, 109. âyet: "Kul lev kâne'l-bahru midâden likelimâti Rabbî..."

*

Söz dinlememesiyle yanlış yolda gidip servetini, malını ve mülkünü kaybetmiş birisinden bahsediliyordu. Sabîha Hanımefendi bu kimse hakkında duâ ricâsında bulununca:

– "Ateş düştüğü yeri yakar. Hakkı ne ise onu bulur. Çünkü Allah Rabbü'l-âlemîndir. Allah îmânını kurtarsın. Lutuf odur işte!"

*

Semîha Hanım:

– Şeyh Evhadeddîn Hazretleri'nin: Ayı leğende görüyorum demesi üzerine, Şems-i Tebrizî Hazretleri, eğer boynunda çıban olmasaydı başını kaldırır semâda görürdün... buyurmuşlardı.

– "Şeyh Evhadeddîn'in, ayı leğende görüyorum, demesinden maksat: Hakk'ı güzellerde görüyorum, demektir. Hazret-i Şems'in ayı semâda görürdün, buyurmalarından maksat da, sâde sûret güzellerinde değil, her yerde görürdün, demektir.

Güzel sevilir, çünkü ondan Hakk'ın nûru zuhur etmiştir. Fakat bir güzelde bu tecellîyi seyrettiğin gibi, meselâ bir devenin gözünde de ayni tecellîyi görmen îcap eder."

*

Münîre Hanımefendi'nin bir kimse hakkında, bâri kusûrunu bilseydi demesi üzerine:

– "Bilmek nasîbi büyük şeydir Münîre Hanım!"

*

– "Vakit ve zaman gelince ezelde ilâhî nurdan kendilerine isâbet etmiş kimseler şu veya bu sebeple bir rahmânî şûleye eriştiler mi ne kadar kötü yolda bulunsalar veyâhut küfür ve isyan üzere olmuş olsalar, derhal bu küfür kaftanını atıp Hakk'a ve hakîkata sırât-ı müstakîme dönerler."

*

– *"İnsan iyi veya doğru yolda olduğunu nasıl anlayabilir?*

– "Hazret-i Pîr buyuruyor ki: **Her müslümanın kalbinde bir ilâhî vâiz vardır. İnsanın kendi kendine nasîhati olmazsa, edilecek vaaz ve**

nasîhatten istifâde edemez.

Bir de: **Kendi kendinden fetvâyı al!** diye bir hadîs-i şerif vardır. Çünkü insan, yükselip alçalmasını kendi kalbinden anlar. Eğer bir kimse Allâh'a teveccüh etmiş ve Allah muhabbeti ile kalbi dolmuşsa, elbet terakkî ettiği anlaşılır. Eğer nefsinin arzûlarına kapılmış ve günlük zevklere dalmışsa, elbet derecesinden düştüğü meydana çıkar. Daha ne fetvâ ararsın? Kalbin elbet ne yolda ve ne halde olduğunu sana, hâriçteki vâizlerden daha doğru söyler.

Demek oluyor ki insan, fetvâyı kendi kalbindeki müftüden alacak olursa yanılmamış olur. Bu müftü: Nefsinin arzûsuna uyuyorsun, gittikçe alçalıyorsun! yâhut: Hakk'a teveccüh ediyorsun, kalbin Hakk'ın nûruyle doluyor, terakkîdesin! derse, senin için bu fetvâ gerçekten tesirlidir. Fakat şâyet bu fetvâ tesir etmeyecek olursa, hâriçteki nasîhatçilerin ve müftülerin sözü hiç tesir etmez.

İşte gönlündeki bu müftü, bir ilâhî vâizdir. Hâriçteki vâizler ve nasîhatçiler sana ancak hayır ve şer yollarını işâret ederek, kötü ve şerli işlerden sakınıp hayrı tercih etmeni tavsiye ederler. Halbuki senin bunlardan hangisine teveccüh ve iltifat ettiğini, iyilik veya kötülük yollarından hangisinden hoşlandığını bilemezler.

Sorarım size, meselâ içinizden birinizin karnınız veya başınız ağrısa, bir hekimin karşısına gittiğiniz zaman, son derece teşhîsi kuvvetli dahi olsa sizi görür görmez: Senin hastalığın falan yerindedir! diyebilir mi? Ancak ona, şikâyetinizin hangi uzvunuzda olduğunu söyledikten sonra îcap eden tavsîyelerde bulunur ve sakınmanız lâzım gelen şeyleri söyler. Halbuki o ağrının varlığını yokluğunu veya nerenizde olduğunu bilecek ancak sizin bilginiz, yâni içinizdeki müftünün fetvâsıdır."

*

Bir dervişin, yokluğu ölçüsünde bekā bulup Hak'la Hak olduğundan konuşuluyordu.

Nazlı Hanımefendi:

– Fenâ bulmakta, yokluğa ermekte derece tasavvur edemiyorum. Bir insan yâ fânî olur yâhut da olamaz. Tamâmen fânî olmadıkça da ona Hak'la bekā yoktur, dedi.

– "Fenâda yâni yoklukta da derece vardır. Meselâ mektebe henüz başlamış bir çocuğa da, tahsîli orta dereceyi bulmuş olanına ve yâhut yüksek kısma geçmiş bulunana da talebe denir, değil mi ki cehli fânî eden tahsil hayâtına ayak basmış ve okumaya niyet eylemiştir.

Kezâ, tek katı çıkmış bir binâya baktığın zaman henüz tam olma-

makla berâber yine de: Bir binâ yapılıyor... demez misin?.

Evet, birdenbire ve sür'atle yokluğa eren de vardır: yavaş yavaş, zamanla mücâhede ve riyâzatta bulunarak kötülüklerini iyiliğe çeviren de vardır. Yazık ki mürşidinin yokluk denizine karşı küçük bir huyundan vazgeçemeyenler de vardır.

Tamâmiyle fânî olmak, yokluğa erişmek kolay bir şey değildir. Fânîlik tamâmiyle mürşidinin boyasıyle boyanmak, kendinden eser kalmamak demektir. Sana bakan onu, ona bakan seni görmelidir. Sâlik fânî oldu mu, zuhur eden rabbânî hakîkattir.[1] Elbet fenâda da derece vardır. Meselâ bir buz parçasını suya atmakla o hemen erir, fânî olur mu? Tabiî hayır, eridiği kadar suya karışmış olur. Fakat eriyip bitmedikçe ondaki buzluk sıfatı bâkîdir. Ancak tamâmiyle eridiği zaman: Buz eridi... denir ki o vakit onun ismi de su olur."

Nazlı Hanımefendi:

– Zerre kadar bir mevcûdiyeti de kalsa yine kendisine bir istifâdesi olmaz. Yine nâfile!.

– "Tabiî... Fakat hiç olmayana nazaran yine bir şeydir. Meselâ dün birisi: Ben mürşidimin büyüklüğünü bilirdim ama şimdi daha fazla biliyor, tasdik ediyorum, diyordu. Bu söz anlatıyor ki mürşidini tasdik edememiş, bilememiş ve şimdi de bilemiyor."

Nazlı Hanımefendi:

– Bu iş, sâhibin lutfu ile olabilecek bir şey... Yoksa kademe kademe çıkılacak olursa vay hâlimize!

*

– "Geçmiş veya haldeki insanların buldukları kahır ve belâ, hep kendi hareket ve tutumları yüzünden ve arzûlarının çokluğundandır. Aslında bilse de bilmese de ister dalâlet, ister hidâyet ehli olsun, her iki kısmın da gāyesi Hak'tır. Fakat cehennem ehlinde, cennet ehlindeki zevk yoktur. Nîmet ile mihnet bir midir? Eğer bir ise, yâni eğer mihnete râzı isen onu seç, o yolda git... Lâkin sen lutufla kahırdan, zahmetle rahattan hangisini ihtiyar eder, hangisini seçersin? Niçin lutuf varken eziyeti, mihneti ihtiyar edelim, niçin nîmet varken zahmeti ve saâdet varken çileyi seçelim?

Dâimâ lutuf iste... Çünkü Allah, kalpleri ve fikirleri kalıptan kalıba koyucu, değiştiricidir. İşte onun için Resulullah: **Ey kalpleri ve gözleri evirip, çeviren! Kalbimi dîninde, sırât-ı müstakîm üzre tesbit et,**

1- İzâ temme'l-fakru fehüvallah.

karar kıldır! buyurur.

Demin ak sakallı ihtiyar bir zat gelmişti. Evvelce askerî muallimliklerde bulunmuş, gün görmüş bir kimse idi. Söz arasında hâlinden bahsederken: Bu gece ekmek paramız yok... dedi ve zâhirde hatâlarım olduğunu bilmiyorum; lâkin kılınmamış namazlarım var. Kudüs'te ve mübârek yerlerde namaz kıldım. Belki onların yüzü suyu hürmetine Cenâb-ı Hak beni affeder, dedi. Kendisini tesellî ettim, elbet, elbet... dedim. Düşünün bir kere... Ya bizim buna gelinceye kadar hesâba gelmez nice hatâlarımız var...

Aman yâ Rabbî senden sana sığındık. Eğer öleyim de kurtulayım, dersen bu pek boş bir temennîdir. Çünkü asıl iş, öldükten sonra başlar. Onun için Calinus: Bir katırın kuyruğunun altında sinek olmaya râzıyım. Tek ölmeyeyim de dünyâda kalayım... diyor.

Meselâ kafes içindeki bir kuş, etrâfında pençelerini açarak kendisini bekleyen kediler görürse, dışarı çıkmayı ister mi? İşte onun da rûhu bunu hissettiğinden ölmek istememesi tabiîdir."

*

Niyet nedir diye sorulması üzerine:

– "Tâat ve ibâdetlerde niyetsizlik, yaptığını bilmemek demektir. İsterse kalbî olsun, ibâdette niyet lâzımdır. Ulu orta ne yaptığını bilmeden ibâdet etmek, ibâdet değildir. Meselâ namaz adına, makine gibi yatıp kalkmanın ne ehemmiyeti vardır? Onun için hadîs-i şerifte: **Amel, niyete bağlıdır**[1] buyurulur. Yâni Allah sizin amellerinize değil, kalbinize, niyetinize bakar.

Niyet, çok büyük şeydir."

*

Sobanın üstüne ısınması için konan su, fevkalâde tatlı sesler çıkararak kaynıyordu. Bir müddet dinledikten sonra:

– "Su bile ateşe mâruz kalınca tahammül edemiyor. Ya beden nasıl dayanır?

Suyun lisânı yoktur, diyenler de vardır. Halbuki her şeyin lisânı vardır."

*

Birkaç gün evvel vefat etmiş olan Sâdî Bey isminde ve Hocamızın

1- İnneme'l-a'mâlü bi'n-niyyât.

teveccühü olan bir zâtın, üçü de münevver ve yetişmiş oğulları ziyâret maksadıyla gelmişlerdi:

– "Bu çocuklar bize sırf ezeldeki cins yakınlığı yüzünden bir gönül dâveti ile ve menfaatsiz geldiler. Büyük oğlu, babasını ölümünden evvel rüyâsında gördüğünü ve: Ben ölsem de kalbim ve elim ölmez, dediğini söyledi.

Evet oğlum, dedim. Çünkü kalp, Allâh'ın nazargâhıdır. Elde bir damar vardır ki doğru kalbe gider. Onun için babanız böyle söylemiş."

*

Mesnevî-i Şerif okuyorduk:

– "İşte görüyorsunuz ki bütün bu güzellikler hep türlü ifâdeler ve benzetmeler içinde gizlenerek söylenmiş. Bir gün Resûlullah Efendimiz Hazret-i Ayşe'nin yanında idi. Bir âmâ, bir rivâyete göre Ümmü Mektum Hazretleri kapıya geldi. Hazret-i Ayşe kapıyı açmak için gitti. Efendimiz de arkasından gitti. Hazret-i Ayşe başını örtmek için örtü aldı. Fakat Resûlullah: Yâ Ayşe, onun gözleri âmâdır, görmez... dedi. Fakat Hazret-i Ayşe söz söylemeden işâret ile kendi gözlerini gösterdi: Ben onu görüyorum, yâ Resûlallah! demek istedi. Bu hareket Efendimiz'in hoşuna gitti. Hz. Ayşe biliyordu ki Efendimiz onu, kendisini sakındığından daha fazla yabancılardan sakınmaktadır. Halbuki o âmâ, Ayşe'nin bu işâretini de görmedi, anlamadı.

İşte burada Efendimiz akıl ve Ayşe ruh gibidir. Akıl, rûhun cemâlini nâmahremlerden gizler. Onun hakîkatini kinâyeler içine saklar; hoş o nâmahremler bu kinâyelerden de anlamazlar. Çünkü rûhun yüzüne nikap, kendi nûrudur."

*

Radyodan bahsedilirken Semîha Hanım'a:

– "İşte Semîha... Şimdi dünya mârifet devrine girmiştir. Radyoyu görmüyor musunuz? Tâ nerelerden sesleri, söylenen sözleri buralara kadar getiriyor. Bu ne büyük bir kudrettir. Hattâ öyle bir zaman gelecek ki eski milletlerin, meselâ Romalıların sözlerini, târihlerini ses dalgalarından toplayabilecekler. Çünkü o dalgalar kaybolmamıştır.

İşte ehlullâhın dimâğı da muazzam bir radyo makinesi gibidir. İki âlemin bütün hâdiseleri ondan gelir geçer."

*

İnsanın mânâsı hakkında sorulan bir sualden sonra:

– "İnsan demek, göz demek, görmek demektir. İnsan vücûdu içinde, görücü, bilici ve idrak edici olan nûra insan, geri kalan kısmına, kemik ve et denir.

Binâenaleyh bir kimse gördüğü, bildiği ve sohbet ettiği ile tartılır. Ne gördü ne bildi neye muhabbet eylediyse seviyesi ve kıymeti ancak odur. Yâni talebin ne ise sen de osun. Bir insanın kıymeti himmetiyle mütenâsiptir[1]. Himmeti ulvî ise kendi de ulvîdir. Himmeti süflî ise kendi de süflîdir. Çünkü her şey kendisini çekene meyleder."

*

Hüsniye Hanım, çocukluk ve gençlik arkadaşı bir hanımdan bahsederken, her şeyi sevdiğini, her şeye bağlı olduğunu, fakat gönlünü yokladığında gāyesinin bunlardan hiçbiri olmadığını ve hiçbiri ile tatmin olmadığını söylediğini anlattı:

– "Halbuki asıl mânâyı bulmuş olsa idi, ayı, güneşi, denizi, yâni Hakk'ın bütün isim ve sıfatlarını sever, bunlar da sâhibimin, bunlardan da o tecellî etmiştir, derdi. O, cismi bulmuş rûhu bulamıyor, teni bulmuş canı bulamıyor. Bütün o gördüğü şeyler cemâl-i mutlakın akisleridir. Meselâ şurada bir aynayı yüz parça etsen yüzünden de beni görürsün. Fakat bu gördüklerin ben miyim? Hayır. Benim akislerimdir. Şu halde o aynalarda gördüğün güzelliklere âşık olacağına, aslına âşık ol!"

Hüsniye Hanım:

– Onun dünyâdan bu rahatsızlığı ve huzursuzluğu, yâni dünyâya büsbütün esir olmayışı kendi hakkında hayırlı değil midir?

– "Hayır! Dünya onun gibi nice gayr-i memnunlar ile doludur. Meselâ bir milyoner: Beni bir sâniye güldürene bir milyonumu vereceğim, diyor. Bir diğeri ise artık zevke ve eğlenceye o kadar doymuş ki, yapacak bir şey bulamayarak intihar ediyor.

Meselâ bu kadın, senin kendininkinden çok başka bir âlemde olduğunu bildiği halde, neden bana o âlemden bahset... demiyor ve mâneviyâta bir yakınlık duymuyor? Çünkü o mânevî âlemi aramak nîmetinden mahrumdur.

Siz şüphesiz dünya içindeki dünyâdasınız. Yâni onlardan başka bir âlemdesiniz. Senden bu kokuyu duymamak kābil değil. Senden duymayan, benden de duyamaz."

1- Kıymetü'l-mer'i bi-himmetihî. (Hadîs)

Sabîha Hanım:

– İş, sâhibin ona bu cezbeyi ihsan etmesinde... böyle bir tecellî olsa derhal koşar gelirdi.

– "Fakat güneş her tarafa birden akseder. Mezbeleye, lağıma aksetmesi, onların fenâ kokularını ziyâdeleştirir. Güle, sümbüle ise güzel kokular verir. Yâni herkesin istîdâdında olan şeye kuvvet ve imkân hazırlar. Nîsan yağmuru sedefin ağzına düşerse inci, yılanın ağzına düşerse zehir olur. Kezâ, Kur'an, mü'minin îmânını, kâfirin de küfrünü ziyâdeleştirir."

*

– "Nazlı Hanım, ba's, diriliş iki türlüdür. Biri zâhirî, diğeri mânevî. Ba'sin lugat mânâsı, yerinden koparmak demektir.

Sûrî olan ba'ste, insan ıztırârî yâni tabiî ölümle öldükten sonra mezara girer ve kabirde nice müddet medfun kaldıktan sonra cesetler dirilip haşrolur. Böylece de kıyâmetin sırrı ve hakîkati o gün zuhûra gelir ve hakîkatler, herkese o gün ayan ve âşikâr olur.

Bir de mânevî ba's, mânevî diriliş vardır ki, bunda insan, ihtiyârî ölümle ölüp fânî olduktan ve mecâzî vücut kaydından kurtularak zat nurları içinde bir çok müddet medfun olduktan sonra Cenâb-ı Hak onu: **Benim sıfatlarımla ortaya çık, seni gören beni görür**[1] sözünün gereği üzere, fenâ mertebesinden bakābillah yâni yokluktan sonra Hak'la var olmak derecesine, Allâh'ın sıfatlarıyle sıfatlanmış olduğu halde ba's ve ihrac eder. Ve o kimse bu mertebede Hakk'ın bekāsıyle bâkî ve rabbânî hayat ile dirilmiş olarak her ne işlerse hemen Hak'la işler. Bu mertebede o, eşyâyı Hak'tan başka görmediği gibi, Hakk'ı da eşyâdan gayrı görmez. Belki halkı Hak'la kāim ve Hakk'ı cümle eşyâ ve mahlûkātın aynasında zâhir ve tecellî eylemiş görür. Bir kesret görür ki hakîkatte vahdetin tâ kendisidir. Bir vahdet görür ki eşyânın kesretinde kendini göstermekte bulunmuştur. İşte bu mertebede ona zâhir, bâtının kendisi ve bâtın da zuhûru îtibâriyle zâhirin aynı göründüğü gibi, âhir aynı evvel ve evvel ise aynı âhir görünür. O kimse bu mertebede: Evvel âhirdir, âhir evveldir. Zâhir bâtındır ve bâtın da zâhirdir! der.

Şeyh-i Ekber'in: **O izhar ettiği eşyânın tâ kendisidir**[2] kavli ve Hazret-i Ali'nin: **Ölüm gözümden örtüyü kaldıracak olsa, bu dünyâda gördüğümden fazla bir şey görmüş olmayacağım!** demesi de yine aynı mânâyı doğrular. Zeyd Hazretleri'nin gözleri de riyâzat ve ilâhî nurlar-

1- Uhruc bi-sifâtî femen reâke reânî. (Hadîs-i kudsî)

2- Sübhâne men ezhara'l-eşyâe ve hüve aynühâ.

la aydınlandıktan sonra bu âlemde mahşeri görmemiş miydi?

Demek oluyor ki, ölmezden evvel ölüp dirilenlere ve Hakk'ın nûriyle bu eşyâya nazar edenlere, eşyânın hakîkatinin bu dünyâda açılıp tamâmiyle görünmesi kābil oluyormuş.

Sâdece sûrette kalanlara hakîkati anlamak haram oldu. İşte bu hakîkatleri onlar ancak kıyâmet gününde görüp idrak edebileceklerdir.

Zâhir bâtın içinde; bâtın da zâhir içindedir, dedik. Öyle değil mi ya... Bakınız bu ba's, bu diriliş meselesinin biz yalnız birinci kısmını yâni ana rahminden doğuşu biliyorduk. Fakat bundan bir de mânevî diriliş hakîkatini ortaya koyunca, bâtının, aynı zâhir olduğu meydana çıktı. İşte bu dünya sûretinde de bâtın âleminin mevcûdiyetini aynı ölçüler ile anlayabiliriz. Hazret-i Niyâzî'nin dediği gibi: **Haktan ayan bir nesne yok / Gözsüzlere pinhan imiş.**"

Nazlı Hanımefendi:

– Ben mânevî ba'si her sâlike şâmil zannederdim.

– "Her sâlike mânevî diriliş nasip ve müyesser değildir. Yukarıda da söylediğimiz gibi, sûret e kalanlar bundan mahrumdurlar. Fakat yolunda bulunanlar ve o nûra mazhar olmak için çalışanlar, herhalde sûret ba'sinde kalanlardan üsttür. Çünkü bir ağacın dalı eğri de olsa, köke merbut ve bu sûretle de canlı olması yüzünden, herhalde dosdoğru fakat kuru bir daldan daha iyidir.

Hâsılı mahlûkat ve bütün bu yaradılış âlemi Hakk'ın mutlak güzelliğine perde gibidir. Bu perde açılıp Hazret-i Ebû Bekir'in: **Hiçbir şey görmedim ki onda Allâh'ı görmeyeyim,** dediği gibi görgü sâhibi olmak, ancak ölmezden evvel ölmekle olur.

Hazret-i Muhiddîn: **Bu dünyâdan daha güzel bir şey yoktur**[1], buyurur. Cenâb-ı Hak, âlemi Rahman sûreti üzre îcat ettiği için ondan güzel, ondan mükemmel bir şey nasıl olabilir? İşte Hazret-i Muhiddîn'den beş yüz sene sonra gelen Leipnitz de: **Mâdemki her şey sûret-i ilâhiyyedir, kemal üzre olması lâzımdır,** demekle Hazret-i Muhiddîn'in sözünü ayniyle kabul etmiştir.

Yine Şeyh-i Ekber buyurur ki: **Bu tabîat, aslî hakîkati îtibâriyle fâil (aktif) olduğu gibi, yine o tabîat, kendisinde ilâhî esmâ sûretlerinin zuhur ve tahakkuku hasebiyle de münfail (pasif)dir.** Onun için: **Rab kuldur; kul da Rab'dır**[2] sözü de bu mânâyı açıklar. Keza Spinoza'nın: **La nature naturée; la nature naturante**[3] sözü de

1- Leyse fi'l-imkâni ebdau min hâze'l-âlem.

2- El-abdü Rabbün ve'r-Rabbü abdün...

3- "Pasif tabiat, aktif tabiat."

Muhiddîn Arabî Hazretleri'nin yukarıdaki sözünü teyit eder mâhiyettedir."

Nazlı Hanımefendi:

– İnsan yalnız şu iki günlük sohbeti muska yapıp boynuna assa, küpe yapıp kulağına taksa, okuyup ezberlese ve mânâsını hal etmeye çalışsa, başka bir şeye hâcet kalmaz. Bize öyle bir ilim, öyle âlemler açtınız ki her şeyi, her şeyi içine sığdırmış...

*

Akşam salonda oturuyorduk. Semîha Hanımefendi, Nişancı Câmii minâresinin tepesinde bir ışık uyandırılmış olduğunu söyleyince Hocamız kalkarak baktı ve bizi de çağırarak gösterdi. Gerçekten de minârenin aleminde parlak bir ışık vardı:

– "Hayra alâmettir inşallah!" *dedikten sonra:*

– "Minâre vücûda işâret olduğuna göre görünen aydınlık da ondan zuhur eden nûra işâret olmak gerektir.

Bâzı minârelerin üç şerefesi vardır. Bunlardan birincisi ef 'âle; ikincisi esmâya, üçüncüsü de sıfâta işârettir. Hey'et-i umûmiyesi de zâtı temsil eder. İşte minâre, bu esas üzerine düşünülüp yapılmıştır."

Yatsı namâzı vakti gelmişti. Behîce Hanımefendi'ye latîfe yollu hitap ederek:

– "Yay seccâdeyi bakalım
Güzel Allâhımıza tapalım."

*

Sokakta güçlükle yürüyen bir küfeciyi göstererek:

– "Şimdi, şu küfecinin yanından lüks bir otomobil geçti. İçinde bir kadınla bir erkek vardı. Bu adam ise hem yaya gidiyor hem de sırtında ağır bir de yük taşıyor.

Cehennemde, cehennem ehli bir çok yandıktan sonra Cenâb-ı Hakk'a yalvaracaklar Allah da onlara: Susun, konuşmayın! buyuracak. Ve cehennem ehli, bu hitâbın lezzetinden, cehennemde bin yıl yandıklarını hissetmeyecekler.

İşte aynı hitâbın bu âlemde de zuhûruna canlı bir örnek! Mahşer de burada... Cennet ve cehennem de burada!"

Sabîha Hanımefendi:

– Fakat bâzan Allah'ın sevgilileri de ezâ çekiyorlar, bunun sebebi nedir?

– "Pâklerin halleriyle kendi hâlimizi kıyas etmeyelim. O ezâ ve cefâ, bu ululara, azar ve cezâ sûretinde tecellî etmiş lutuftur. Hikmet ve sebebini bilmek herkese nasip değildir.

Teşbihte hatâ olmaz, meselâ bir büyük insan, sırasında sevgililerine de çıkışır; fakat bu zâhirin hakkını vermek içindir. Yoksa uzaklaştırıcı bir azar ve sitem değildir. Hem bu sitemin içinde de aynı tecellî vardır. Bu sitemle karşılaşmakla berâber yine de kendilerini paylayan Efendi'nin huzûrundan uzak değillerdir."

*

Uzun senelerdir Bağdat'ta bulunan eski şeyhülislâmlardan ve Hocamızın müritlerinden olan Hayderî Zâde İbrâhim Efendi'nin vefâtı haberinin gelmesi üzerine meclisten biri:

– Nice zamandır ayrılıkta idi. Şimdi Hakk'a kavuştu. Ama işte gidene de acınıyor, dedi.

– "Aslı neresi ise ona kavuştu.. Koca sultan!"

Münîre Hanımefendi:

– Allah cümlemizi cemâlinden ayırmasın!

– "Mâdemki Hak yolundasınız ve Hakk'ın tâliplerisiniz. O halde siz de güneşin ışığından, o nûrun ışığı oklarından bir ışıksınız, güneşin nûru yine güneşe geri döner ve her şey kâmilin kalbinde haşrolur. Kâh oradan dağılır, kâh orada toplanır.

Semîha Hanım, bu mânâ İlâhiyat'ta[1] nasıl ifâde edilmiştir?"

Semîha Hanım:

– Şems-i münîrin gitmede nûru yine şemse
Zâta bu sıfatla kavuşur âşık-ı bî-can

– "Hâsılı Münîre Hanım, ilâhî aşk güneş gibidir. Ruhlar ve âşıklar da onun ışıkları, sâir eşyâ ve cisimler ise gölgeler gibidir."

*

Meclisten birinin, basîret gözünden maksat nedir, diye sorması üzerine:

– "Basîret gözü, yâhut kalp gözü... diye bir tasavvuf tâbiri vardır. Kalbin iki gözünden biri akıl, diğeri fikirdir. İşte bunlar, ne vakit kalbin hayâtı ve diriliği olan ilim ve mârifetle aydınlanır ve bezenirse, o vakit her şeyin iç yüzüne nüfuz eder ve âkibetini görür. Kalp hayâtının

1- İlâhiyât-ı Ken'ân, İstanbul 1341, s.85; (İkinci baskı, İstanbul 1988, s.83.)

ilim ve mârifet olduğu, Hazret-i Ali'nin şu sözleriyle de sâbittir:

Kalbin hayâtı ilimdir, kazanınız; ölümü ise cehildir, sakınınız!

İşte kalp gözü ne vakit ilim ve mârifetle dirilirse, basîret gözü de o zaman açılmış olur."

*

– **"Çalabım bir şâr yarattı iki cihan arasından**
Bakıcak dîdar görünür o şârın kenâresinden

Bu şiir Hacı Bayram Velî'nindir.

Çalap'tan maksat, Allah'tır. Şâr'dan maksat, Hakk'ın hüviyeti beldesi ve cem'ü'l-cem'in memleketidir.

İki cihandan biri hüviyet biri de eniyettir. Yâni biri bâtın-ı Hak diğeri zâhir-i Hak'tır.

Yarattı'dan murat, mânevî vücuttan sûrî yâni görünen vücûda zuhur etti, demektir.

İşte şâr, yâni hakîkat beldesi, biri hüviyet biri eniyet olan o iki cihâna da şâmil olmuştur. Kezâ âyet-i kerîmede buyurulan **İnnî enallah**[1] dan **innî** hüviyet cihânına; **ene,** eniyyet cihânına; **Allah** da her iki cihâna şâmil olmuştur.

Bakıcak dîdar görünür o şârın kenâresinden, deniyor. Halbuki dîdar her vakit görünmektedir. Yalnız câhillerin cehli, onu görmeye hicap oluyor. Meselâ bir kimse tebdîl-i kıyâfet edip gezerken, onu bilenler tanıyabilir. Bu zâtı tanımayanlara: Şimdi şuradan geçti tanımadınız mı? derler.

Karagöz'ü Türk zevkine mal eden Şeyh Küşterî, bu oyunla, görmeyenlerin cehline, şuhut ehlinin ve evliyânın görmelerine, hakîkat ehlinin de ayn-ı hüviyet olmalarına ne güzel işâret etmiştir. Öyle değil mi ya? Câhiller gördüklerini o gölgelerden bilirler. Bir Arnavut'un, Şîrin ile Ferhad'ın arasına giren cadıya piştovu çektiği gibi...

Şuhut ehli ise onu, oynatandan, yâni hareket ettirenden bilir. Halbuki hakîkat ehli, perdenin arkasına girer ve oynayanı da oynatanı da bizzat gördüğünden bütün o sûretlerin birer kukladan ibâret olduğunu anlayarak, kendisi de orada bir sûret olup gider.

Dîdar görmek ne demektir? Dîdar görmekte kesret vardır. Bir gören, bir görüş bir de görülen yâni ef'âl, sıfât, zât kesretleri vardır.

Ef'âlden sıfât görünür. Sıfâttan zât görünür. Fakat ayn-ı hüviyet yâni hüviyetin kendisi olunca, insan kendi kendini görür ve artık ef'âl,

1- Kasas sûresi, 30. âyet.

sıfât yâni gören ve görülen diye bir şey kalmaz."

*

– "Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki: Ben derd ü minnetle hastayım, senin kelâmın, senin cemâlin, sen, benim aşkımın yuvasının mahal ve mekânısın. O, benim hastalığıma sıhhat ve şifâ vericidir, dert ve mihneti, rahat, ferah ve sevince çeviricidir.

Ey Hüsâmeddin, ben sana nasıl açıklayayım ki, sana Allah feyzini nefh ediyor ve benim de bâtınıma sunuyor, oradan da mesnevîler hâlinde zuhur eyliyor. Fakat bâtınımdaki bütün esrârı nasıl ifşâ edebilirim?

Ebû Hüreyre diyor ki: **Ben Resûlullah'tan iki türlü ilim aldım. Birini söyleyebilirim; ötekini ortaya çıkarırsam boğazımı kesersiniz.** İşte bu söylenmeyen bilgi, kalp mârifeti ile bilinip anlaşılır. Kalp mârifetinin netîcesi de Allah bilgisidir. Fakat bilgi ve irâde bir değildir.

Bir gün, üniversite yüksek matematik profesörü Nâdir Bey öyle demişti: Bana doktorlar sigara içme... Öksürüğün bundan geçmiyor, diyorlar. İçmeyeyim de öleyim mi?

İşte öyle bir kimse ki bilgisi var, irâdesi yok. Demek oluyor ki, irâde olmazsa, ilim, bilgi fayda vermiyor. Onun için Sokrat bile: Canım, bu gökleri, yıldızları araştırmaya ne gidiyorsunuz? Bu kâinâtın içinde olup bitenlere ne koşuyorsunuz? Gözünüzü kalbinize dikin. Yâni mânevî hüviyetinize çevirin. Onu görmeğe çalışın. Hep orayı görün, anlayın diyor.

Bergson da diyor ki: Mutlak vücutla alış veriş etmiş olmak için aklı bir tarafa bırakmak gerek. Çünkü akıl, gönül mârifetini kavrayamaz. Kezâ Pascal da: Sus be, ahmak akıl! Demek sûretiyle, aklın her müşkülü çözemediğini söylemek ister.

İlim, hâdiseleri tahlil ve îzah etmek demektir. Yâni gözle gördüğümüz, elle tuttuğumuz, kulakla işittiğimiz, bir başka söyleyişle, duygularımız vâsıtasıyle hissettiğimiz şeyler ile meşgul olmak ve pozitivistlere göre mümkün olmayan şeyleri bırakmaktır.

Halbuki bu ayı, bu yıldızları seyrediyorsun, bunların seyri yalandır. İlmin hükmüne dayanarak söyliyorum ki bu budur. Meselâ tabîatın muhteşem manzaralarına türlü türlü renklerine alınıp kalıyorsun. Yine ilim anlayışıyla söyliyorum, ne renk vardır, ne de ziyâ... Hep bunlar karanlık esîrin hareketlerinden ileri gelmektedir. Dünyâda yalnız hareket vardır. Bu ihtizaz sâniyede 143 trilyon olursa harâret; sâniyede 483 trilyon olursa ışık hâsıl olur.

Yalnız karanlık esîrî hareketlerdir ki göz sinirlerimize çarparak bizde o aydınlık hissini doğuruyor. Meselâ âhenkli sesler işitiyoruz. Hayır böyle şey de yok... Bu da yalan. Bu sesler, bizâtihî sâkin olan bâzı dalgaların harekete gelmesinden ileri geliyor. Meselâ ateşe bastığın vakit ayağın yanıyor. Fakat bunu dimâğında hissediyorsun. Halbuki, hislerimizle gördüğümüz şeyler... diyorsun. İşte dünyâmızın etrâfında en fazla rol oynayan buhar gözle görülmüyor. Şuâlar gözle görülmüyor. Güneş tayfının mühim bir kısmı yine gözle görülmüyor. Peki bunların hangisine inanıp: Bunlar bize yeter! diyorsun. Güneşin, ufkun üzerine çıktığını görüyorsun, halbuki altındadır. Isınıyorsun, üşüyorsun. Isınmak, üşümek de yok, onlar da yalan. Hangi birini söyleyelim? Nereye baksak yalandan ibâret.

Bugün her şeyin, maddenin de canlı olduğu ve câmit bir şey bulunmadığı isbat olunmakla, maddecilik nazariyesi çürütülmüştür. Senin madde dediğin de hareket ve tekâmüldedir."

*

– *Ârifibillâh ne demektir?*

– "Ârifibillâh, Cenâb-ı Hakk'ı zâtıyle, sıfâtiyle, esmâsıyle bilen ve kazâ ve kader sırrına vâkıf olan kimseye derler. Bu Hak mârifetine vâsıl olmak için de züht ü takvâya sarılmak lâzımdır."

– *Züht nedir?*

– "Züht, nefsin iştihâ ve arzûlarından geçmektir."

– *Takvâ nedir?*

– "Büyük küçük günahlardan geçmek demektir. Hâsılı bunların ikisi de, tarlaya tohum ekip yetiştirmek ve bu yemişleri yemek demektir. İşte ârifibillâh, bu mârifete sâhip olan kimseye derler.

Ârifibillâh, "Levlâk..." sırrına mazhar olan hakîkat-i Muhammediye'dir. Bu hakîkat ise her zaman mevcuttur. Her asırda buna mazhar olan kâmil insana kutbü'l-aktâb ve gavsü'l-ekber deniyor.

Hadîs-i şerifte: **Beni zaîflerin içinde arayınız ki sizler o zaîflerin sâyesinde rızıklanır ve nusret bulursunuz**[1], buyurulur. Burada zaîflerden maksat, Hak'ta fânî olmuş kimselerdir. Resûlullah Efendimiz: **İlim ibâdetten hayırlıdır**[2] ve **ilim amelden hayırlıdır**[3] buyuruyor. Demek oluyor ki ilmin fazîleti, ibâdet ve amelden üsttür."

1- Ebğûnî zuafâeküm, feinnemâ türzekûne ve tünsarûne bizuafâiküm.

2- El-ilmü hayrün mine'l-ibâdeti.

3- El-ilmü hayrün mine'l-ameli.

*

Her şeyde Hakk'ı görüp herkese de ona göre muâmele etmek lâzım geldiğinden bahsedilirken:

– "Mezâhirin yâni bu görünüş âleminin hakkına riâyet etmeyen kimseler Allâh'ı nasıl bilebilirler, nasıl sevebilirler?"

Bir an durduktan sonra:

– "Güç mesele!"

*

Münîre Hanımefendi:

– İşte bu gün de geçti. Allâh'a yarayacak bir iş yapmadım!

– "Kim yapabilir ki sen yapasın? Asıl ibâdet uyanıklık üzre olmaktır."

*

Sâmiha Hanım:

– Bir kimseyi, sakınması lâzım gelen yanlışlardan meneden ancak muhabbetin ziyâdeliği... Bir fenâlığın fenâlığını bilmek onu yapmamaya kâfî değil...

– "Evet, geçenlerde de bir misal vermiş, aşkı benlik yakıcı bir hil'ata benzetmiştik. O hil'atin sâlike ihsan olması ise onda mevcut olan bütün nefsânî sıfatları yakması içindir. Nasıl olsa bir gün gelecek bu hil'at o kimsenin üstünden kaldırılacaktır. İşte o zaman içinden ham olarak değil, pişmiş ve kâmil olarak çıkabilsin.

Dün Semîha ile aşk ve safâdan bahsetmiştik. Safâ, asel-i musaffâdır derler. Bu ne demektir? Bu, aşkı olmayanın safâsı da olmaz demektir. Yâni safâ demek, safvet bulmuş olmak demektir. Hakîkat ehli indinde safâ, yüksek bir mertebedir. Bu, bütün mevcûdatta Hakk'ı gördüğün vakit hâsıl olur. Çünkü bütün mevcûdatta Hakk'ın bir ismine mazhar olmamış bir şey yoktur. Hazret-i Ebû Bekir: **Hiçbir şey görmedim ki onda Hakk'ı görmeyeyim** diyor. Eğer Hak'tan ârî bir şey görürsen o bâtıldır.

Bunun için, nasıl bir ney sedâsı, güzel kokular, latif çehreler sende ferah ve inşirah uyandırıyorsa, birisi tarafından tahkir edildiğin vakit de aynı zevki duymalı onu affetmeli, hoş görmelisin. Meselâ güzel bir ses ile gaşyolup kendinden geçtiğin gibi, sana fenâlığı dokunan bir kimseyi affettiğin vakit de aynı heyecan ve zevki hissetmen îcap eder.

Bu meseleyi daha iptidâî bir görüşle muhâkeme edecek olursak

dahi yine ağır bir muâmele karşısında sükûneti muhâfaza etmenin bir fazîlet olduğu meydana çıkar. Şöyle ki, birisi seni tahkir ettiği vakit, satılacak malına seni müşteri etmek istemiş demektir. Halbuki ona mukābele etmemek ve affetmekle, satmak istediği o metâı sâhibine bırakmış olursun.

Fakat aynı muâmeleyi kemal ehlinin görüşüne uyarak muhâkeme ettiğinde, Hak'tan başka mevcut olmadığını bilerek, mâruz kaldığın bu hâdiseyi Allah'tan görecek ve Allah'tan gelen her şeyin de hoş olduğunu bilecek, bu sûretle de güzelliklerden aldığın zevki çirkinliklerde de bulacaksın. İşte o vakit safâyı da bulmuş olursun."

*

Meclisten birinin sesten bahsetmesi üzerine:

– "Hiçbir şey yoktur ki ondan ses çıkmasın... İşte o ses, Hak'tır."

*

Ehlullâhın etrâfında bulunan kimselerin kusurlarına işâret edenlere:

– "Medîne-i Münevvere ahâlisi, kendilerini hor gören ve aşağılayan kimselere hal lisâniyle derler ki: Bir kıymetli ve bahâ biçilmez pırlanta yüzüğün etrâfındaki serpinti taşlara nasıl kıymetsiz der, onlara değer biçmezsiniz?"

*

– Mü'min mü'minin aynasıdır, sözünün mânâsı nedir?

– "Birinci mü'minden maksat, kâmil insandır. İkinci mü'minden maksat da Allah demektir.

Kâmil insan, Cenâb-ı Hakk'ın isim ve sıfatlarının aynasıdır. Yâni insan orada, o ilâhî aynada, aslını, kendi hakîkatini seyreder.

Hazret-i Niyâzî ne güzel söylemiştir:

Halk içre bir âyîneyim herkes bakar bir ân görür
Her ne görür kendi yüzün ger yahşî ger yaman görür

Yâni herkes kendini benim aynamda görür. Herkesi cezbeden çeken, kendi hakîkat-i asliyesidir, demek istemiş. Dünya ehli senin meclisinden zevk almaz. Ama senin her meclisten, her insandan bir çeşit zevk alman lâzım gelir. İşte insanlık budur.

Bu hakîkati belirtmek için Hazret-i Mevlânâ: **Ben her mecliste ya-**

nıp yakıldım, kötü halliler ile de iyi halliler ile de berâber oldum, der.

İnsanlık ne büyük şeydir. İnsan, Rahman sûreti üzere halkolunmuştur. Ama iş onu görüp bilmekte. Cenâb-ı Hak, Âdem'in rûhânî kuvvetleri olan meleklere: **Âdem'e secde edin!** deyince melekler secde ettiler ve: Gökte aradığımızı yerde bulduk! dediler. Melekle Âdem, Âdem'le melek bir oldu."

*

Sâmiha Hanım:

– Saâdetten bahsolurken: Saâdet, dünyâyı dünya ehline bırakmak, rızâ ve teslîmiyetten ibâret olan bir hırka bir lokma ile yetinmektir diye okumuştum:

– "Evet, dünya hırslarından vazgeçmek, saâdetin yüzünü göstermesi demektir. Hırs kalkarsa dünya hayâtı sönüp gider. Dervişlerin bir hırka bir lokma dedikleri, rızâ ve teslîmiyettir. Yoksa aç kalmak veya çıplak gezmek demek değildir... Ye, iç, gez, yürü, giyin... O yediğin yemeklerde bu lokmayı bulduktan ve giydiğin elbiseler içinde yokluk hırkasıyle olduktan sonra niçin bunlardan vazgeçesin? Elverir ki onlarda da Hakk'ın tecellîsini göresin...

Gez, yürü... Fakat dost seninle olsun. O seyredilen güzellikler de yârin hüsnünden birer parçadır. İş yokluktadır. Onu elde ettikten sonra ne istersen yap. Din bilgisi kitaplarında: Allah, dünyâyı yoktan var etti, diye bir söz vardır. Yoktan var olmadığına, vardan var olduğuna göre bu sözün mânâsı nedir? İşte var olmak için evvelâ yokluğa varılacaktır. Yokluk, var olmak demektir. Yüksel o büyüklüklere çık, tâ yok olunca!"

*

Server Beyefendi'nin hâlinden ve kemâlinden bahsedilirken, olgunluğu idrâk etmiş bir rûhun her istediğini yapmaya muktedir olduğu da konuşuldu:

– "Mevlânâ Hazretleri: **Âferinler, tahsinler olsun o mutlak hakîme ki canı ikiye ayırdı,** buyurur.

Bu canlardan biri hayvânî ruh; diğeri ise izâfî veya sultânî ya da ilâhî ruh denen iyiyi kötüden ayıran ruhtur.

Uykuya yattığın vakitte hayvânî ruh denen can, seninle berâber kalır. O ancak ölüm geldiği vakit insandan ayrılır. Halbuki izâfî ruh, uyuduğun vakit senden ayrılır ve Hakk'ın mârifet çimenzârında otlar, gezer, ruhlar âlemine çıkar. Uyandığın vakit ise yine sana gelir.

Buna şaşıp da, bir ruh nasıl olur da bir an içinde tekrar vücûda dönüp gelir demeyiniz. Bir elektrik dalgası bile, tek sâniyede dünyâyı üç kere dolaşır. O halde rûhun vücûda geri dönüşünü hayretle karşılamamanız îcap eder.

Âyet-i kerîmelerde[1] de buyurulur ki: Biz rûhu zâhiren ve bâtınen kabzederiz. O kabzettiğimiz rûhu yeniden iâde ederiz. İnsanlar, haşırdan neşirden ve ba'sden yâni öldükten sonra dirilmekten bu sûretle misal almıyorlar mı?

İşte Münîre Hanım, izâfî ruh dediğimiz o ruh, isterse bir dikeni gül eyler; isterse bir gülü diken eyler. İsterse rüzgârı ateş eder, isterse ateşi rüzgâr eder. Ah...

O izâfî ruh, kâmil mürşidin nefhiyle karşısındakinde zuhur eden ve yine onun akıcı nazarıyle, riyâzat ve mücâhede ve sâire ile nefsi arıtıp temizledikten sonra, gelişen ruhtur ki, işte ancak o, her istediğini yapar."

*

– *Hakk'a yakın olmanın kemâli nedir?*

– "Yokluktur. Meselâ uzaktan bir misk kokusu duyuyorsun. Yaklaşınca buram buram kokuyor. Fakat miskhâneye girip de işbâ hâline yâni kanıksar hâle gelince, hiçbir şey kalmaz. Artık koku duymaz olursun."

*

– "Bir hikâye vardır. Bir yahûdi, bir hıristiyan ve bir müslüman arkadaş olmuşlar. Vâkıa bunlar inanış bakımından birbirlerinin zıddı iseler de vücutta zıtlar birleşmiyor mu? Meselâ ateş, su, toprak ve yine şeker, demir, çelik, kireç gibi unsurlar birbirinin zıddı olduğu halde, vücutta hep aynı maksat için toplanmıyorlar mı?

Kezâ, akıl, rûh, nefis de insanda bir arada değil midir?

Hâsılı bu üç arkadaş bir yere misâfir olurlar. Kaldıkları yerin ahâlisi de bunlara bir tencere helva gönderir. Ramazan olduğu için müslüman oruçludur. Hıristiyanla yahûdi, müslüman arkadaşlarının bu helvadan yememesi için o gece el sürmeyip ertesi günü yemeğe karar verirler. Müslüman da çâresiz râzı olur. Yâni onlara müdâra eder, boyun eğer.

Hâfız Şîrâzî de bir beyitte: **Dünyada yaşamak için iki şey**

1- Bakara sûresi, 245. âyet; Câsiye sûresi, 26. âyet; Tâhâ sûresi, 55. âyet; İsrâ sûresi 69. âyet; Ankebût sûresi, 19. âyet; Hac sûresi, 5. âyet; vs.

lâzımdır, der. **Biri dostlar ile hoş geçinmek ve sohbet; dîğeri düşmanları idâre...**

Nihâyet bu üç arkadaş, aralarında şöyle bir karar verirler: Gece uykuya yatacaklar ve hangisinin rüyâsı ötekinden mühim ise helvayı da o yiyecektir.

Ertesi gün olur. Hıristiyanla yahûdi, ibâdetlerini yapmak üzere ibâdethânelerine giderler. Müslüman ise bulunduğu yerde ibâdetini yapar.

Hıristiyanlar ile yahûdiler için ibâdethâne şarttır. İbâdetlerini ancak orada yaparlarsa Cenâb-ı Hakk'ın kabul edeceğine inanırlar. Halbuki müslümanlar için her yer ibâdetgâhtır. Bütün dünya onların mescididir.

Hâsılı üç arkadaşın da ibâdeti tamam olduktan sonra bir araya gelerek rüyâlarını anlatmaya başlarlar. Yahûdi, rüyâmda Mûsâ'yı gördüm. Tûr'a gidiyordu. Ben de arkasından gittim. Orada bir tecellî oldu. Mûsâ, Tûr, ben bir olduk. Ne Mûsâ kaldı, ne Tûr, ne de ben... Bir müddet sonra kendime geldim. Bir tecellî daha oldu. Tûr üç parçaya ayrıldı. Biri âsumâne biri zemîne gitti ve hayâta sebep olan sebze ve bostan oldu. Biri de Mekke'ye gidip Arafat Dağı oldu. Üçüncü bir tecellîde Tûr parçalandı. Yüz bin Tûr'un eteğinde yüz bin Mûsâ, elinde yüz bin asâ ile göründü, dedi.

Bu sûretle de yahûdi, peygamberler arasında nur cihetiyle farkolmadığını gösterdi.[1] Yahûdiler Mûsâ'dan evvel gelen peygamberlere îtikat ederler. Yalnız Hazret-i Îsâ'yı ve Resûlullah Efendimiz'i tanımazlar.

Hıristiyan da rüyâsını anlatmaya başladı: Zeminden ne olacak? Ben âsumâna, Îsâ'nın bulunduğu dördüncü kat göğe çıktım, dedi.

Bir hikâye vardır: Bir koç, bir öküz bir de deve arkadaş olmuş ve yola çıkmışlar. Yolda bir demet arpa görmüşler. Koç: Bu arpayı taksim edecek olursak hissemize pek az bir şey düşecek. İyisi mi, içimizde hangimizin nesli daha eski ise arpayı o yesin. Ben, tâ Hazret-i İsmâil zamânından kalmayım! demiş. Öküz de: Benim neslim tâ Hazret-i Âdem zamânından beri mevcuttur. Âdem'in ilk çift sürdüğü öküz benim ecdâdımdır! demiş. Deve ise onlar dâvâlarını isbâta çalışırken boynunu uzatmış ve arpayı yemiş.

Rüyâsını anlatma sırası müslümana gelince: Ben bu gece Resûlullah Efendimiz ile müşerref oldum. Oğlum, dedi. Onların kimi Tûr'a gitti. Kimi semâya çıktı. Senin yükseklerde işin yok. Senin işin

---

1- Bakara sûresi, 285. âyet: "Lâ nüferriku beyne ehadin min rüsülih.

zemindedir. Onlar oralarda gezmekte iken kalk helvayı ye! buyurdu. Ben de kalktım âfiyetle helvayı yedim! demiş.

Yâni ey insan, senin aradığın ne zeminde ne semâda, ille kendindedir, o mânevî rızkı ye! Cenâb-ı Hak: **Siz nerede olsanız o sizinle berâberdir**[1] buyuruyor. Yine: **Biz ona şâh damarından daha yakınız**[2] ve: **Nereye dönerseniz Allâh'ın yüzü oradadır**[3] buyuruyor.

Yâni senin aradığın kendindedir. Bu irfân-ı Muhammedî'ye varan kimse, yâni, kalk o helvayı ye! buyurulan kimse için Hak'tan gayri yoktur. Çünkü bütün âlem Hakk'ın yüzüdür, vechullahtır. İşte bu kemâli bulabilmek için, sevdiğin bir, gördüğün bir, taptığın bir olmalı..."

Bu konuşmadan bir iki saat sonra müslüman olan Keldânî Patrik Vekîli Monsenyör Âbid Efendi'den bahsaçıldı.

Münîre Hanımefendi:

– *Günde beş vakit rûhuna okurum! dedi.*

– "Oku, oku! İşte o hıristiyanlıkta irfân-ı Muhammedî'yi buldu. Halbuki bir çokları müslümanlıkta yahûdi ve hıristiyan mevkiinde kalırlar."

*

Kardeşlerimizden Hayriye Hanımefendi'nin, uzak bir yere nakledeceği için bir defâcık olsun gelip Hocamızı ziyâret etmek ricâsı söylendi.

Bu talebin yerine getirilemeyeceğini biliyorduk. Zîra 1925 yılında bütün dînî müesseseler ile berâber dergâhlar da kapatılmış olduğundan o zaman bu zaman, Konağa yalnız âile efrâdı girip çıkıyor, ihvânın gelmesine aslā müsâade olunmuyordu. Buna rağmen dâimâ kuşkuda olan resmî makamlar, kānuna aykırı bir hareket veya muâmelenin cereyan edip etmediği husûsunda kontrolü eksik etmemek sûretiyle âileye sıkıntılı günler geçirtiyor, halktan gelenin Hak'tan geldiğini bilen bu tevhîd ocağının üstün felsefesini anlayamamakla evi göz hapsinde bulundurmak husûsunda aşırı gayretler gösteriyorlardı. Fakat hoş olan şu ki, Hocamız bu muâmeleleri de tatlı karşılayıp, bu da Hak'tan, diyerek tâciz edenler hakkında, ne yapsınlar vazîfelerini yerine getiriyorlar demek sûretiyle mâzeret buluyordu.

Aşağı yukarı on beş sene süren bu sıkı tâkip, tâciz, müdâhale ve araştırıp soruşturma sırasında mürâcaat eden Hayriye Hanımefen-

---

1- Hadîd sûresi, 4. âyet: "Ve hüve maaküm eynemâ küntüm."

2- Kāf sûresi, 16. âyet: "Nahnü akrebü ilehi min habli'l-verîd."

3- Bakara sûresi, 115. âyet: "Feeynemâ tüvellû fesemme vechullah."

di'ye:

– "Mâdemki şimdi kimseyi kabul etmiyoruz, onun gelmesi de olamaz." *diye cevap verildi.*

*

Ârif kişinin, karşısındakine olan tesîrinden bahsediliyordu:

– "Eğer sana bir ârifin nazarı fayda vermezse, sözünden de fayda ve tesir bekleme! Nazarın ehemmiyeti çok büyüktür.

Bir kâmil ârif istîdatlı bir kimseye şöyle bir an meyil ve muhabbetle nazar eylese, o kimse mutlakā kararsız kalıp yerinde duramaz olur. Kav gibi yanıp tutuşur. Ama azıcık olsun yanmak istîdâdı olması lâzımdır. Fakat o ârifin nazarı seni almazsa sözü hiç almaz."

Nazlı Hanımefendi:

– Burada bahis buyurulan nazar, tıyne yâni balçığa nazar kıldı ve yarattı! denilen nazar...

– "Nazar, rûhun vatanıdır ve bu nazar, Allâh'ın göz bebeğidir. Zâten insan, göz bebeği demektir."

*

Oruçtan bahsediliyordu:

– "Oruç, hakîkatini bilenler için çok büyük şeydir."

Semîha Hanım:

– Oruç, Hakk'ın samediyet sıfatının tecellîsidir ve Cenâb-ı Hak: En büyük ibâdet oruçtur ve orucun da karşılığı benim indimdedir, buyuruyor.

– "Evet, fakat kabuğunda kalmamak şartıyle. Zâhitlerin orucu kışırdan kabuktan ibârettir. Halbuki mânâsını bilen kimse için her an oruç hâli vardır. Zâhitlerin iftârı günün sonundadır. Halbuki âşıkların iftârı ancak visalle mümkündür."

*

Âşıkların mâşûka olan iştiyaklarından bahsolunurken:

– "Âşıkan her çend müştâk-ı cemâl-i dilberend
Dilberân ber âşıkan ez âşıkan âşık terend

Evet, âşıklar mâşûka müştaktırlar. Fakat mâşuklar da âşıklara, âşıkların kendilerine olan iştiyaklarından daha ziyâde âşıktırlar ve eğer o âşık hakîkaten âşıksa, mâşûkundan hâlî değildir. Bu sebeple de,

mâşûku görmek isteyen, âşıka bakabilir.

Cümle ma'şûkest ü âşık perdeî
Zinde ma'şûkest ü âşık mürdeî

Her kimi ki âşık görürsen onu mâşuk bil. Çünkü onun hem ona hem buna nisbeti vardır. Yâni hem âşıktır hem de mâşuk. Aşkla âşık, gece ile gündüz gibi biribirine bağlıdır. Nasıl ki geceyi gündüz tâkip ediyorsa, âşık ve mâşuk da biribirinden ayrılmaz. O onsuz, o onsuz olamaz. Güzellerin aynasız olamadıkları gibi..."

*

Huzur ve sohbetin fazîletinden konuşuluyordu:

– "Hazret-i Mevlânâ'nın hocalarından Ferîdüddîn Attar, bir beyti ile bu dâvâyı ne güzel halletmiştir. Der ki:

Yek demî sohbet be merdân-ı Hüdâ
Bihter ez sad sâl bûden der tükā

Yâni bir dem Hüdâ merdi ile sohbet, yüz sene ibâdetten efdaldir."

*

Kardeşlerimizden Sâdiye Hanım'ın teslîmiyeti ve dar bütçesine rağmen dâimâ ferahta olduğu konuşuluyordu:

– "Sâhibi olan sıkıntı çekmez. Gerçi herkesin sâhibi vardır. Bu sözün mânâsı, sâhibi ile olan demektir."

*

– "Münîre Hanım, insan öldükten sonra sâlih amelleriyle güzel huy ve hareketlerinden örülmüş bir cisme bürünecek ki bunun adına, nûrânî cisim ve rûhânî beden nâmı verilir.

Bu âlemde olan sûretler, şekiller, varlıklar, dirlikler hep birer vehim ve hayalden ibârettir. Yâhut aynalarda görünen akisler ve gölgelerden başka bir şey değildir. Bu varlıklarda görünen, Hakk'ın evsaf ve sıfâtıdır. Nasıl ki suya gökdeki yıldızlar vesâire aksediyorsa, bu vücut suyuna akseden de Hakk'ın vasıfları yıldızlarıdır.

Yalnız kâmil insanın mazharında yâni varlığında zuhur eden Hakk'ın tecellîsidir. Bir dere kenarında bulunan elma ağacının aksi suda görünürse de bu suyun içinden elma toplayıp yiyemezsin. Ama kâmil insanın vücûdu suyunda elma ağacının kendi biter ve Hakk'ın

vasıfları ve Hakk'ın âyetleri onun içinden zuhur eder. Cüneyd Hazretleri'nin buyurduğu gibi, şarapla kadeh o kadar kaynaşmıştır ki, hangisi şarap hangisi kadehtir bir türlü seçilmez."

*

Meclisten birinin; şu küçük akıl neleri ihâta etmiyor ki... demesi üzerine:

– "Allah'tan akıl isterseniz, evliyânın Allah'la olduğunu bildirecek aklı isteyin!"

*

Gece sokaktan mâni söyleyerek keten helvacı geçiyordu:

– "Bakınız, şu adam gecenin karanlığında ve soğuğunda nefes tüketerek üç beş kuruşluk bir şey satmak için dolaşıyor. Netîcede kazanacağı ne kadar ehemmiyetsiz bir şey..."

Meclisten birinin: Zavallı adam... diye acır yollu söze iştirak etmesi üzerine:

– "Hâşâ... Acıyın diye söylemiyorum. Acımak bize düşmez. Sâhip, herkese lâyığını vermiştir. İbret olsun diye, kendi hâlimiz ile mukāyese ederek hâlimize şükredelim, diye söylüyorum."

*

Münîre Hanımefendi'nin: Allah, kâmil insanın hakîkatini bildirsin, demesi üzerine:

– "Kâmil insan, hayat ve hakîkattir!."

*

– "Bu kış mevsiminin gelmesi, nasıl ağaçların yapraklarına, dalına budağına tesir ediyorsa, ölümün pîşdârı, öncüsü olan hastalıklar da bu vücut ağacının yapraklarına öylece tesir eder. Bundan kurtulmuş olanlar, ancak kalplerinde yârin cemâlinin bahârına mâlik olanlardır ki onlar için her dem tâzelik ve bahar vardır."

*

Sabîha Hanımefendi'ye hitâben:

– "Fuzûlî'nin:

Ey her tekellümüm hat-ı sebzin hikâyeti
Virdim hemîşe mushaf-ı ruhsârın âyeti

dediği gibi, Züleyhâ da, âlâdan ednâya her ne varsa adını Yûsuf koymuş ve bunu ancak mahremlerinin arasında yâd ederek tesellî bulmuş ve onların içinde Yûsuf 'unu gizlemişti.

Meselâ o yârânın arasında deseydi ki: Mum, şûleden yumuşak oldu, eridi. Kendi gönül yangınının ve şevki ateşinin tesîriyle Yûsuf 'un kendisine yakın davrandığını anlatmak isterdi.

Deseydi ki: Ay doğdu ve yukarı çıktı... Yûsuf, gül çehresini gösterdi, demek isterdi.

Deseydi ki: Üzerlik ne güzel yanıyor.Yûsuf'la arasındaki münâsebetin iyi olduğunu ifâde etmek isterdi.

Deseydi ki: Ne hoş ve mübârek tâlihim var... Bununla Yûsuf 'un kendisine yumuşak ve mültefit davrandığını anlatmak isterdi.

Deseydi ki: Elek tersine döner. Bununla, Yûsuf 'un o gün kendisine murâdını vermemiş olmasından bahsetmek isterdi.

Deseydi ki: Ekmekler tuzludur... Bu da, iltifâta mazhar olmamasından kinâye idi.

Deseydi ki: Bugün bir çömlek kaynatmışlar, içindeki tâneleri hoşca pişirmişler... Bununla, Yûsuf 'un kendisine nasîhat vererek ham olan bir çok ahlâkından kurtarmış olduğunu söylemek isterdi.

Deseydi ki: Güneş yukarı çıktı. Yûsuf 'un harâretiyle kalbinin yandığını söylemek isterdi.

Deseydi ki: Bugün başımda ağrı var. Bununla, Yûsuf ' un kendisine iltifat etmediğini bildirmek isterdi.

Deseydi ki: Bu baş ağrısı bana ne kadar hoş geliyor... Bununla Yûsuf 'un acısına tatlısına ondan gelen her şeye râzı olduğunu anlatmak isterdi.

Deseydi ki: Saka su getirdi... Bununla, yanmakta olan kalbine Yûsuf 'un güzel sözleriyle iltifatlarının su serptiğini söylemek isterdi.

Deseydi ki: Bülbül güle sır söyledi. Bununla, Yûsuf 'un kendisine sır söylediği anlaşılırdı:

Hâsılı medhe dâir ne söylese Yûsuf 'un visâlinden; zemme dâir ne söylese onun hicr ve firâkından idi. Aç olsa, onun yüce nâmını zikrederek doyar, üşüse, onu anmakla ısınır, derdi sıkıntısı olsa ferâha ve sevince, şâdîliğe dönerdi. İşte Züleyhâ böyle Züleyhâ idi. Nasıl ki bir gün kanını aldılar. Yere dökülen damlalar: Yûsuf, Yûsuf... yazdı ve nasıl ki Mansûr'un kanı da etrâfına enelhak yazmıştı."

*

– "Münîre Hanım, vahdet makāmı ve ulûhiyet mertebesi gizli bir hazînedir. Herkesin kalbine ve zihnine gelen fikrî, aklî ve hissî nakış ve sûretler, hep o hazînenin parıltıları ve akisleridir.

İşte bu parıltılar, hazînenin altunları mesâbesinde olan ilâhî sıfatların parlak akisleri eseridir. Ama bu parıltı ve akisler, herkese istîdâdına göre ışık verir."

*

-"Çîst hablullah rehâ kerden hevâ
Kim hevâ şüd sarsarî mer Âd râ

Habl-ı metin ve mânâ-yı kitâb-ı mübin nedir biliyor musunuz? Nefsin arzûlarından yakasını kurtarmak ki o hevâ, o müştehâ, Âd kavmine sarsar, Nûh kavmine tûfan, şuna buna, ferde cemiyete türlü sarsar rüzgârı oldu. O kavmin, o cemiyetin, o ferdin kendi nefsinin hevâ ve müştehâsı helâkine sebep olarak onları yaktı, yıktı.

Onun için zevk ve rahata vâsıl olmak isteyen kimsenin, nefsinin iştihâ ve arzûlarından geçmesi lâzımdır. Dünyâda vâki olan cezâlar, hapisler, katiller, hep nefsin hevâ ve hevesinin sebep olduğu şeylerdir. Bu nefsânî ihtiraslardır ki felâketlere sebep olup nice kimseleri zindanlara, îdamlara götürmüştür. Onun için: Bana benden gelir ne gelirse... derler, pek doğru sözdür. Kabâhat insanın kendindedir. Kimsede bir şey yoktur."

*

Fener Rum Lisesi'nde çok zamandır biribirleriyle dargın olan iki Rum hocayı barıştıran Hocamıza, üçüncü bir Rum hoca, İncil'den: Bahtiyardır o kimseler ki ara bulucudurlar. Bunlar Allâh'ı göreceklerdir.[1] *âyetini okuyarak teşekkür etmiş.*

*

Münîre Hanımefendi Pırlanta Hanım'dan bahsederken: Artık ihtiyarladım pek korkuyorum, Efendim beni mahrum etmesin... demiş olduğunu söyledi:

– "Korksun, korksun... Çünkü Allah burada korkanları orada emîn eder. Bir kalpte iki sevdâ olmadığı gibi, iki korku da bırakmaz. Yâni hem burada hem orada korkutmaz. Kezâ, bir yerde iki emniyet de bırakmaz. Hem burada hem öteki âlemde emniyet olamaz. Onun için

1- Ma kari i irinopi oti afti ton teon opsonde.

korksun korksun!"

*

– "Kesme Hak'tan sen ümîdin Hak bizi hep toyluyor. Dün Pırlanta Hanım için, korkuyor, demiştin. Ama, benim hâlim ne olacak, demek ona yakışmaz. Cenâb-ı Hak bizi her vakit mârifeti ve mağfireti sofrasında ziyâfetliyor. O ziyâfetin dâvetçisi de: **Allâh'ın rahmetinden ümit kesilmez**[1] müjdesidir. İsterse bütün günahları bir anda affediverir.

Mânâ güneştir. Bu sûret ise gölgedir. Bu sûret mevcut oldukça, tabiî ki gölge de mevcut olacaktır. Fakat bu sûret mânâya kalbolursa, gölge de ortadan kalkar. Nefsinin muktezâlarını atarsan çaldın düdüğü... O vakit ne korku kalır ne de hüzün.[2]"

Sabîha Hanımefendi:

– Fakat yine şarta bağlanıyor. Şartsız olmuyor ki...

– "Niçin olmasın? Bak hamurdan devecikler, bebekler yaparak şekere benzetirler. Çocuklar da onlara bayılır ve yemek için çırpınırlar. Halbuki tadları şeker değil hamurdur. Fakat bunu sen bilirsin. Çocuğa anlatamazsın ki. Her ne kadar: Bunlar şeker değil hamurdur, desen de iknâ edemezsin, şekerden deve yemek için çocuk ağlar ve ısrar eder. Sen de büyüyüp çocukluktan çıkınca, bu dünya zevklerinin bir aldanıştan ibâret olduğunu anlayarak çocukça ısrardan vaz geçer ve kendiliğinden atarsın."

Sabîha Hanımefendi:

– Ne kadar müşkül!

– 'Tû me gû mârâ bedân şeh bâr nîst
Bâ kerîmân kârhâ düşvâr nîst

Elverir ki kerîmlerin eteğine sıdk ile yapışasın, kendi bildiğinden geçip onun bildiğine sıdk ile sarılasın."

Sabîha Hanımefendi:

– Sâhibin lutfuna kalmış bir iş... Çalışmakla olmuyor ki....

– "Peki ama, hazırlanmış, pişmiş ve önüne gelmiş bir yemeği bile elini uzatıp alıyor ve lokmayı ağzına koyduktan sonra da çiğneyip yutuyorsun. Bu yolda da azıcık kımıldanmak ve emek sarfetmek lâzımdır Sabîhacığım. Yâni bir mânâda istemeği bilmek lâzımdır. Bu kābiliyeti bu istîdâdı hazırlamaya çalış... Verecek olan Allah'tır.

Meselâ üşüyeceğini biliyor giyiniyorsun. Seni zemmederlerse bu-

---

1- Zümer sûresi, 53. âyet: "Lâ taknetû min rahmetillah."

2- Yûnus sûresi, 62. âyet: "Elâ inne evliyâallâhi lâ havfun aleyhim ve lâ hüm yahzenûn."

nun acısı günlerce içinde kalıyor, bir türlü unutamıyorsun. Medhederlerse de sevinmeyi biliyor, bunun zevkini de kaç gün içinde gezdiriyorsun. Bunları da ben mi yapıyorum? Mâdemki sende bir kuvvet var. Onu da kendin kullan. Mâdemki sende tedbir, sonunu düşünme, hoşnutluk veya hoşnutsuzluk hisleri vardır, o halde cüz'î irâde de var demektir. Sen bunları sarfet. Esas cihetlere karışma, yapabileceklerini yap. Ben senden bunları istiyorum. Esas sâhiptedir, sende değil."

*

Âilenin eski emektarlarından Asiye Hanım'ın geçen gece rüyâsında Hatîce Cenan Sultan'la müşerref olduğu ve kendisine ertesi gün düşeceğini haber vermiş bulunduğu, gerçekten de rüyâyı müteâkip uykudan uyanan Asiye Hanım'ın o sırada çalınan sokak kapısını açmak üzere yataktan kalktığı sırada şiddetle düşüp bütün vücûdunun morarmış olduğu söylendi:

– "İşte, başına gelecek kazâ haber verilip zamânı da tahdit edildiği halde niçin bu olacaktan kaçamadı? Şu insandaki bîçâreliği, aczi görün!

Hürremân ki acz ü hayret kūt-i ost
Der dü dünya hufte ender zıll-ı dost

Ne mutlu o kimseye ki, acz ile hayret, kuvveti ve gıdâsı olmuştur. O kimse, her iki dünyada dostun gölgesinde uyumakta, istirâhat etmektedir.

İşte evvelde, âhirde, zâhirde, bâtında aczini bilip hakîkî fâil olarak Allâh'ı tanıyan ve ölmeden evvel ölüp acâiz dîninde bulunan kimse, dostun gölgesinde istirâhattedir. Nitekim Resûlullah Efendimiz: **İhtiyarların inanışı, üzerinize olsun.**[1] demekle, inanılması gereken sözleri saf ve mâsûmâne îtirazsız kabul etmek lüzûmuna işâret eylemiştir.

Züleyhâ ihtiyarlamış, Yûsuf 'un firâkından yıpranmıştı. Bir gün tahammül edemedi, Yûsuf 'un geçeceği bir yere kemâl-i acz ile oturdu. Gerçekten de Yûsuf geçerken ona bir merhamet ve şefkat gözüyle baktı. Bu hâdiseden sonra Züleyhâ güzelleşip tâzelik ve zindelik buldu.

İşte aczini bilip elinde bir şey olmadığını takdir eden kimselere mânevî Yûsuf ve rûhânî mahbup merhamet ve şefkat nazarıyle bakınca, onu hayât-ı tayyibe ile diriltir ve işte o kimse dâimâ ve iki dünyâda da dostun gölgesinde ve amânında olur.

Şeybân-ı Râî hiçbir cumâ namazını terketmez, hattâ İmam Şâfiî de kendisini ziyârete giderdi. Şeybân-ı Râî Hazretleri cuma namazları-

---

1- Aleyküm bi-dîn i'l-acâiz.

na giderken koyunlarının etrâfına asâsıyle bir çizgi çizer böylece de ne koyunlar dışarı çıkar ne de bir kurt içeri girerdi.

İşte kâmil insan da, aczini bilen mürîdinin etrâfına, o ismet ve himâye halkasını çizerek gölgesi altında bulundurur. Meselâ şu rüyâ sâhibine; başına gelecek kazâ bildirilip, yarın diye zamânı da tâyin edilmiş olduğu halde, henüz uyanır uyanmaz bu vak'anın başına gelmesi insanın aczini ve vukū bulan şeylerin bâtında kararlaştırıldıktan sonra zuhur ettiğini ne güzel ne canlı olarak anlatıyor.

Bil! Aczini bil ki o acz ve hayret, seni her iki cihanda da yükseltsin. Resûlullah Efendimiz: **Bir taşa bile îtikat etsen yine sana hayır getirir, ondan menfaat görürsün,** buyuruyor. Çünkü Allah'tan başka bir şey yoktur. İnsaf edin, nasıl acz, nasıl hayret olmasın ki, dünyânın en muhteşem en büyük zevki, bedenin süflî kısımlarıyle alâkalı zevklerdir. İnsanlar bu nevî iptilâlar için canlarını dahi verirler. Beşeriyetin bundan âşikâr aczi ve esâreti olur mu? İnsanlık, zevk bu mudur? Bir de, mânevî, rûhânî zevklerin azametini düşünün... Gerçek zevk aczdir, hayrettir, mânâdır.

Şeytan, Cenâb-ı Hakk'a: Yâ Rabbî, beni dalâlete memur ettin. Ama söyle kullarını ne ile aldatayım? Bana âlet ver, âcizim! deyince Cenâb-ı Hak: Sana içkiyi verdim, buyurdu. Şeytan: Yâ Rabbî, bundan zevk almayanlar da bulunur, diye îtiraz edince: O halde sana para, debdebe ve dârâtı verdim! karşılığı geldi. Şeytan yine kabul etmeyip: Bunlar ile de kanmayan olur, deyince bu defâ kendisine kadın verildi ve şeytan da sevinçten yerinde duramaz oldu.

Tabiî ki kadından maksat, kadınlığın hayvâniyet cephesidir ve şeytan dalâlete sürüklemek istediği kimseleri kadın yoluyle al aşağı edebilir. Ne acz içinde adamlarız, nasıl da gaflete batmışız.

Sen bu dünyâya hakîkati aramaya gelmiştin. Halbuki, kâm almak için türlü zevklerini tecrübe eylediğin dünyâdan elin boş kalınca, arpa ekip darı toplar hâle gelmekle nedâmetten nedâmete düşer oluyorsun. Zîra kadın, servet, mevki ve türlü türlü zevk ve safâların cümlesi yok olucudur. Onun için gerçek mânâyı aramayan kimseler ateşe tapıcı, güneşe tapıcı ve mecûsîdir.

İşte Melîha Hanım, bütün bunlar gerek zâhirî gerek bâtınî seyr ü sefer etmeksizin olmuyor. Eskiden zâhirî olan seyirde dervişler, memleket memleket dolaşıp gezerlerdi. Mânevî seyire gelince bu, nefsinden Allâh'a seyirdir. Aslında her iki seyir de günahtır, gāye değildir, gāyeye götürür. Şöyle... Kimden kime seyir ediyorsun? Fakat bunlar yapılmayınca, hakîkat de bulunamıyor, yâni kâfir olmayınca da müslüman olunmuyor.

Vaktiyle Bağdat'ta fakir bir kimse varmış. Cenâb-ı Hakk'a sığınır ve duâ eyler: Yâ Rabbî, bu yokluk ve düşkünlük canıma yetti. Bana servet ve sâman ver, nâmerde muhtaç etme... dermiş. Nihâyet adamcığazın duâsı kabul olarak, rüyâsında gāipten bir emir gelmiş ve Mısır'a git, aradığın hazîne oradadır, denmiş. Bunun üzerine harekete geçen zavallı, borç harç ve bin meşakkat ile Mısır'a varmış. Fakat hazîneyi ararken elinde avucunda ne varsa bitirerek yersiz, yurtsuz aç ve sefil ortada kalakalmış. Nihâyet bir lokma ekmek parası bulabilmek için dilenmeye karar vermiş. Lâkin bu işe alışık olmadığı için gündüz el âleme avuç açmaktan utanarak geceleri dilenmeyi daha ehven bulduğundan sokağa çıkmış. Fakat memleketin yabancısı olduğu için nizamları bilmediğinden fenersiz sokakta gezinmenin ağır olan cezâsından da haberi yokmuş. O devre göre büyük bir suç olan bu hareketinden dolayı tevkif edilen zavallı, bir çok dayak yedikten sonra, ağır bir hüküm de yiyeceğini anlayarak: Durun, size hakîkati söyleyeyim; ben fakir bir adamım. Bağdat'tan geldim. Orada iken, beni bu yokluktan kurtarması için Allâh'a pek çok niyaz etmiştim. Bir gece gāipten gelen bir ses: Mısır'a git, hazîne oradadır! dedi. Ben de kalktım buraya geldim. Fakat param bittiği için dilenmeye mecbur kaldım. Ben hırsız değilim... diyerek hâlini anlatmış.

Bu îtiraf üzerine kendisini yakalayanlardan biri: Anlaşıldı, sen gerçekten de hırsız değilsin ama ahmağın tâ kendisisin. Çünkü ben bir kere değil, kaç defâdır ki rüyamda, Bağdat şehrinin falan semtinde falan yerde bir hazîne vardır, diye yeriyle görüyorum da, bir kere olsun kalkıp Bağdat'a gitmeyi aklımdan geçirmiyorum. Hiç rüyâya inanılır mı? demiş.

Adamcağız, memurun verdiği îzâhattan, anlatılan semtin ve yerin kendi evi olduğunu anlayarak kalkıp memleketine dönmüş ve hazîneye kavuşmuş.

İşte, kendi evindeki hazîneyi, tâ Mısır'a kadar gidip bir çok zahmet ve meşakkat çekip yorulduktan sonra bulabildi.

İster zâhirî seyir, ister mânevî seyir, ister bunlardan biri işlenmeden, ihtiyar edilmeden maksat hâsıl olmuyor. O servet ve sâman, o acz ve hayret serveti, o ölmeden evvel ölmek hazînesi başka türlü elde edilemiyor."

Bu hikâyeyi dergâhların açık olduğu zaman dinlemiş olan bir Ermeni sigortacının, o günden sonra her hafta mukābeleye geldiğinin konuşulması üzerine:

– "Geçen gün kendisine sokakta tesâdüf ettim. Ellerime sarıldı. Konuştuk. Ah Efendim o hikâye ne güzeldi, hiç hatırımdan çıkmaz...

dedi. Hâlâ unutmamış."

*

– "Ne güzel sözdür; Dervişe hâzıra eyvallah demek düşer. Çünkü derviş geçmişle kayıtlanmaz, gelecekle de meşgul olmaz. Hâle râzı olur. Zîra geçmiş de, gelecek de hep hâlin içindedir."

*

Dergâhlar örtüleli altı sene olduğu halde, hâlâ dervişlerin tekke çatısı altına girip girmediğini kontrol eden ve yasakların tatbik olunup olunmadığını tâkîbe memur edilen kimseler, bu kontrole bir terör ve baskı manzarası vererek alâkalıları rahatsız etmeye devam ediyorlardı.

Semâhânemiz ve müştemilâtı, vakıf olmayıp Hocamızın kendi maddî imkânlarıyle kurulmuş olması sebebiyle sâhibine iâde edilir edilmez içinde tâdîlât yapılarak mesken hâline sokulmuş bulunuyordu. Buna rağmen yine de tadsız ve yersiz bir tâkîbat devam ediyor, âdetâ üç yüz küsur İstanbul dergâhı, bir düşman kalesi gibi dışarıdan gözlenmekte bulunuyordu.

Bize gelince, halkın sesi Hakk'ın sesidir diye kestirip atan Hocamızın, dervişlerine ziyâret müsâadesi vermemesi polis ve kānun tehdîdinden değil, sâdece baştan gelen sese itâatin bir vecîbe olduğunu bilmesindendi.

Arada bir bâzı kardeşlerimiz, konağımızın karşısında bulunan Hakkâk Rauf Efendi'nin evine gelirler ve pencereden pencereye mürşitlerini görmeseler bile, saygı ve sevgi borçlarını yerine getirmek isterlerdi. Fakat bu da yine her isteyenin her istediği zaman gelmesi demek değildi. Nitekim Münîre Hanımefendi, tâ Beykoz köyü olan Dereseki'den gelen Mevhibe Hanım isminde bir kardeşimizin ayda bir olsun Rauf Efendi'nin zevcesi İfâkat Hanım'a gelebilmesi için müsâade istedi. Bu arada Fâika Hanım isimli bir başka kardeşimiz de aldığı müsâadeye dayanarak İfâkat Hanım'ın evinde bulunuyordu.

Sabîha Hanımefendi, Fâika Hanım'ın Hocamızı pencereden görebilmesini temin için: Efendim, bârî pencerenin şu iç perdesini açsak! dedi. Söze dokunaklı bir latîfe ile cevap vererek:

– "İç perdesini açarsam, sen kalmaz, tahammül edemezsin!" *buyurdular.*

*

– "Münîre Hanım sana bir hikâye söyleyeyim: Vaktiyle bir pâdişâhın üç oğlu varmış. Bir gün hükümdar bu üç evlâdını yanına çağırarak vasiyette bulunmuş ve: Çocuklarım... Siz seyâhate çıkacaksınız, gönlünüz ne tarafa meylederse gidip gezin... Benden size müsâade... Yalnız bir sûret kalesi vardır ki, burası akıl kapıcı bir yerdir. Sakın oraya gitmeyiniz. Sonra çok sıkıntı çekersiniz, demiş.

Yâni güyâ ki küllî aklın cüz'î akla, rûha ve kalbe vasiyeti gibi... Ne ise gençler babalarının ellerini öpmüşler ve biz senin İsmâil'iniz sen bizim İbrâhim'imizsin. Başımız, bıçağına teslimdir diyerek yola revan olmuşlar. İnsanoğlu menolunduğu şeye haristir. Fakat mâdemki menolunmuştur, takvâ ehli ondan nefret eder. Nefsinin arzûsuna uyanlar için ise o menediliş bir nevî tahrik ve teşvik mânâsına gelir. Hazret-i Âdem'e de o memnû ağaca yaklaşmaması bildirildiği halde bu kābil oldu mu? Bu gençler için de babalarının menettiği şey, o yasak ağaç idi.

Dünyâyı dolaşmaya çıkan gençler, babalarına söz verdikleri halde o kaleyi merak edip sorar ve nerede olduğunu öğrenerek o tarafa giderler. En büyüğü diğer iki kardeşine: Siz oturunuz da kaleye ben gidip gezeyim, diyerek gider ve bakar ki her taraf sûretler ile bezenmiş.

Kaledeki pâdişah, bu şehzâdeyi yanına alır ve hizmetinde bulundurur. O da kemâl-i aşk ile çalışırken ömrü vefâ etmeyip o zevk ve şevk içinde ölür.

İkinci şehzâde, kardeşinin gelmediğini görerek kaleye varır. Pâdişah, büyük kardeşinin muhabbeti sebebiyle bunu da yanına alır. Sen benim sevdiğimin kardeşisin, diyerek nîmetlerine garkeder. Hazînelerini gösterip ihsan ve ikramda bulunur. Fakat bütün bu izzet ve ikramları hazmedemeyen genç, bir şehzâde olduğu için pâdişâhın kendisine ihsanlarda bulunduğunu düşünerek benliğe kapılır. Eh, sultana ne mâlûm değil... Bu düşüncesi gencin, pâdişâhın kalbinden bir ok yemesine sebep olur. Sultan mahv yâni yokluk hâlinde iken, kendi içinde bir uygunsuzluk görmekle bunu gidermek ister ve sahve yâni kendine gelince bakar ki, rûhânî kuvvetler oklarından biri eksik. Bereket versin ki ok, şehzâdenin cismine isâbet etmiş... Eğer rûhuna, îmânına isâbet etse idi berbat idi. O da bu sûretle ölür, affa mazhar olur ve evvelki gibi cemâle kavuşur. O ne büyük sultan ki hem oku vuruyor hem de onun için şefâat ediyor.

Nihâyet üçüncü kardeş yola revan olup kaleye gelir. Bir de bakar ki içeride türlü güzel resimler var. Bir tânesi pek ziyâde hoşuna gidip onu cezbeder, o güzellikten mest olur.

Ne ise o meczup sâlik, akıl ve edebe mâlik o genç şehzâde aşk ve cezbe ile pâdişâhın rızâsı dâiresinde bir çok hizmetlerden sonra, sulta-

nın kızını alır.

Hâsılı Sadberk Hanım, bu şehzâde hayatta iken yâni bu unsur âleminde cemâle kavuşur. El değmemiş mânâ meyvesine mazhar olur. Sûretle mânâya erişir ikilikten kurtulup farktan cem'e geçer. Cem'in cem'i mertebesine varır. Kesret görmesi, vahdet görmesine, vahdet görmesi de kesret görmesine mâni olmaz.

İşte bu yola aşk ile gelenler, ikinci şehzâde gibi sülûklerinin ortasında bir suç ile yollarından kalsalar da yine mahrum olmaz, yine şâhın merhamet nazarına mazhar olur ve mânâda o mânevî sâfiyeti bulurlar. Fakat akıl ve edeple hareket edip ömrü vefâ eden aşk erbâbı, orada bulacakları mânâyı burada bulur ve bu dünya âlemi içinde o bikr-i mânevîye nâil olurlar."

*

Gramofonda Tanbûrî Cemil Bey'in bir taksîmi çalındı. Dinleyenleri âdetâ hükmü altına almış, cansız bırakmış gibi idi. Dayanamayıp ağlayan Melîha Hanımefendi'nin göz yaşlarını bir müddet seyrettikten sonra:

– "Hazret-i Mevlânâ, nâyın dilinden şöyle söyler: **Beni nâyistandan ayırdılar, kestiler. Onun için benim feryatlarımdan erkek de kadın da ağlamaktadır.**

Nâyistandan maksat, ilâhî oluşların zuhûru ve eşyânın hakîkati olmak münâsebetiyle ahadiyet mertebesidir. Burada ne oluşlar ne de hakîkatler birbirlerinden seçilmiştir. Burası: **Ben gizli bir hazîneydim istedim ki bilineyim** ve: **O demde Allah vardı ve onunla başka bir şey yoktu** mertebesidir. İşte bu mertebeye gayb-ı evvel de deniyor.

Sonra Hakk'ın muhabbeti kendini görmek ve göstermek arzû ettiğinden, gayb-ı sânî yâni âyân-ı sâbite mertebesine geldi. Bu mertebede eşyâ biribirinden ilmen ayrıldı... İşte bu mertebe için Şeyh Muhiddîn Hazretleri: **Biz isim ve sıfatların kulelerinde ulu harfler idik. Sonradan bu süflî âlemin satırlarına indik. Sonra da bütün kâinat olduk,** der.

İşte bu âyân-ı sâbite ve eşyânın mâhiyetleri mertebesinden de yine Hakk'ın meyli ve muhabbeti ile ruhlar âlemine geçtik ve bu âlemde: **Elestü birabbiküm. Ben sizin Rabbiniz değil miyim?** hitâbına mazhar olduk. Herkes kendi anlayış ve istîdâdına göre: Evet Rabbimizsin, dedi ve ruhlar bu âlemde kendi denkleri, kendi cinsleri ile anlaştı, buluştu, sevişti.

İşte kadın da erkek de asıllarından ayrıldıkları için bu âlemde feryat edici oldular.

Fakat Cenâb-ı Hakk'ın yaratıcı ve îcat edici ismi, bunları burada da bırakmayıp misal âlemine attı. Burada da bir müddet oyalandıktan sonra akıl mertebesinde olan erkek ve nefs mertebesinde olan kadın yine nice feryatlar ettikten sonra, buradan da yıldızlar âlemine atıldılar. Bir müddet orada da oyalandıktan sonra nihâyet bu anâsır âlemine, dünyâya geldiler.

Anâsır âleminde de erkek mertebesinde olan gök ve kadın mertebesinde olan toprağın birleşmesinden nebat zuhur etti.

Bunların yıldızlardan yere atılmalarına, gök ve zemin ağladı.

Hadîs-i şerifte de: **Yedi kat gök, aziz iken zelil, zengin iken fakir olan kimseye ağlar,** buyurulur.

Şu insanın başlangıcını, kopup geldiği yükseklikleri bir düşünün; sonra da bu dünyâyı, anâsırı bir göz önüne getirin.

Nihâyet, nebattan hayvana, hayvandan insana intikāl ederek akıl ve düşünce sâhibi oldu. O zaman da, erkek mertebesinde olan aklı, kadın mertebesinde olan nefsi, bu ayrılıklardan ağladı.

Sonra insanoğlu bir melek vâsıtasıyle geldiği yeri düşündü ve: Ben burada garîbim... dedi. Îman, vatan sevgisinden gelir anlayışı üzere: Ben aslımdan kopup buraya gelmişim... diye inlemeye başladı ve nasîbi olan, o geldiği yere, aslına kavuştu. Fakat orada da bırakmadılar. İrşat için yine buraya geldi. İşte bu görüp geçirmiş ve nice mertebeler aşmış olan ulu kişi, o âlemlerin güzelliklerini anlattıkça, siz ey erkekler, kadınlar! Onun anlatışlarından ağlıyorsunuz. Yâni bu beşerî vücutta bulunan Hakk'ın isim ve sıfatları, kendi vatanlarından ayrı düştükleri için nâle ve feryat ediyorlar.

İşte Münîre Hanım, bir seyir yaptık, yine bulunduğumuz yere geldik."

Sabîha Hanımefendi:

– Fakat o âlemlerde, bu dünya âlemindeki zevk hâsıl olmaz ki...

– "Bilâkis... Cisme bağlı oldukça, tam vuslat müyesser olamaz. O âlemde ise bu neş'elerin sayılamayacak kadar üstünde neş'e vardır. Orada ben sensin, sen de benim! Esâsen buraya gelişimiz de o neş'elere istîdat peydâ etmek içindir.

Hayat ölümdedir. Asıl hayat oradadır. Lâkin kazanç bu vücutta olur. Senin ana karnında iken de bir hayâtın vardı. Ama orada iken, içinde bulunduğun rahimden büyük bir yer tasavvur edebilir miydin? Ve o murdar kandan daha leziz bir yemek düşünebilir miydin? Halbuki dünyâya çıktığın vakit ne yemekler yedin ve ne zevkler tattın. Sonra büyüdün. Okuyup yazdın ve Cenâb-ı Hak sana bir yol gösterici ihsan etti. Tâ iptidandan bu güne kadar geçirdiğin zamânı düşün... Biribirin-

den ne kadar farklı... O halde daha ileriki hayatta bunlardan daha fazlası neden olmasın? Bu âlemler, denizin dalgaları gibi gittikçe genişler. Denize taş attığın zaman hâsıl olan halkalar nasıl gittikçe büyürse, bilgi de kezâ, gittikçe tekâmül etmektedir.

Bu gerçeği zâhire de tatbik edelim: Bir erkek yâhut kadın 16-17 yaşlarına gelince, Hakk'ın bir tecellîsi, bu kadın veya erkeğin gözünden parlamaya başlıyor ve etraflarında, onları görüp beğenen ve sevenler alıp yürüyor. Fakat bu hayranlar, o tecellînin, Hakk'ın olduğunu bilmediğinden, bunu o kimseden, o kimsenin cismânî varlığından zannediyor. Halbuki sevdiğin kimse ölecek olsa, buz gibi bir mermere dokunmuşçasına dehşet duyar ve kaçarsın. O güzelin karnını bıçakla yarsalar, içindekiler dışarı çıkınca iğrenerek uzaklaşırsın. Şu halde o ten perdesi altında neler olduğunu bil! Âşık olacaksan mânâya âşık ol, leşe değil. Sevdiğine, hayvâniyet duygusu ile bağlanmanın sonu elbet hüsrandır.

Maamâfih mecâzî aşkta bile, o ilâhî nûrun bir zerresini görmekle âşık ne coşkunluklar ne taşkınlıklar ne fedâkârlıklar ne ferâgatlar gösterip bir sarhoşluk âlemi içinde yaşar ve muvakkat bir zaman için de olsa, bir zevk ve lezzet dünyâsı içinde mest olur. Sonu hüsran ve hicran olan bir aşk bile insanı bu hâle getirirse ya hakîkî aşkı târif eylemek nasıl mümkün olur?"

*

Aynı günün akşamı, Mesnevî-i Şerif beyitlerinden birkaçının îzah edilmesi ricâ olunması üzerine:

– "Sîne hâhem şerha şerha ez firâk
Tâ begûyem şerh-i derd-i iştiyâk

...

Herkesî kû dûr mand ez asl-ı hîş
Bâz cûyed rûzigâr-ı vasl-ı hîş

İşte bunca seyâhatler edip de gelen, nihâyet aslına kavuşarak buraya irşat için avdet eden o kâmil insan, nay gibi gönlü beşerî hırslardan boşalıp Hakk'ın nefhaları ile dolmuş olarak der ki: Ben öyle tertemiz ve yanıp yakılan bir kimse isterim ki gözleri yaşlı ve sînesi Hakk'ın dert ve iştiyâkıyle yanıcı olsun. Tâ ki ona gezip oyalandığım yerlerden haberler vereyim... Böylece de benim sırrıma ve sözüme âşinâ olup kendi aslından uzak olduğunu bilerek tekrar aslına kavuşmak için çırpınsın, iştiyak ve arzû duysun.

Asıl ne demektir? Âyân-ı sâbitede, henüz çizgiler hâlinde bulunan

ilâhî tasavvurdur ki Hakk'ın isimlerinin zuhûru burada başlamıştır.

Hakk'ın isimlerinden maksat, sâde sözde kalmış isim demek değil, Cenâb-ı Hakk'ın bir sıfatı ile zuhûru demektir. Alîm demek, müsemmâsiyle yâni isimlendirdiği şeyle berâber Alîm ismi demektir ki, buna, ismin, bir nevî kalıba girmesi denebilir.

Bütün varlık âlemi, Hakk'ın küllî veyâhut cüz'î isimlerinden bir veya birkaçına mâliktir. Meselâ mü'min kimse, Hâdî yâni hidâyet edici ismine mazhardır. Melekler, Hakk'ı tesbih edici isimlere mazhardır. Şeytan ise, kibredici, dalâlet verici isimlere mazhardır. Kâmil insan ise cümle isimleri kendinde toplamıştır. Herkesin o âyân-ı sâbitede olan ismi ona rabdır, yâni terbiyecidir. O kimse de bu ismin terbiyesi ve hükmü altındadır. İşte bu isim ona:

Çend rûzî her kücâ hâhî
Bâz keşt âhar kâret menem

Birkaç gün istediğin yerde gez, dolaş, sonunda geleceğin yer benim! der.

Bu dünya hayâtından sonra ıztırârî ölüm geldiğinde, burada iken asıllarıyle âşinâlık kuramayıp hakîkatle biliş tutamayanlar aslını bulamayanlar orada da bulamazlar. Yalnız hayır ve şerden ne işledilerse onun ecrini görürler. Fakat ihtiyârî ölümle ölüp de kendi asıllarıyle dünyâda alış veriş ederek âyân-ı sâbitelerinde olan hâkim ve rablariyle burada buluşanlar hakîkat-ı insâniyyeye dünyada ermiş ve âhirette de mahrum olmamış olurlar.

Meselâ şimdi Sâime[1], Bebek komşumuz Cennet Hanım'a gitse ve orada ikramlar, iltifatlar, eğlenceler olsa, yine Sâime'nin içinde evine dönmek için bir kararsızlık ve arzû vardır. Birkaç gün oyalanabilse de yine kendi ocağına dönmek ister. Hattâ daha lüks yerlere, Avrupa'ya gitse, seyâhatlar etse, yine de kendi vatanını kendi kulübesini ister.

Zâhirde bu böyle iken, nasıl oluyor da kendi mânevî vatanımızı düşünmeyip burada kök salmaya, yerleşmeye çalışıyoruz? Dünyâya olan bu aşırı düşkünlüğümüz bizi gülünç hallere sokmuyor mu?

Akşam üstü köprü başına şöyle bir bakın: Kimi Ada'ya kimi Moda'ya, kimi Beyoğlu'na, kimi Boğaz'a, her biri ocağı nerede ise oraya gidiyor, huzûru rahatı ancak kendi evinde buluyor. Hiçbir kimse, yanılıp da başka birinin evine gidiyor mu? Sanki görünmez bir iple bağlılarmış gibi herkes doğruca kendi çatısının altına çekiliyor. Akşam olup avdet zamânı gelince, kimse olduğu yerde kalmak istemeyip kendi yuvasına can atıyor.

1- Nazlı Hanımefendi'nin zarîf, kibar, irfan ve aşk örneği süt kızı Mami Özveren

Ama kendi meskenine kendi yuvasına dönenlerin hepsi de aynı şartları hâiz çatıların altına gitmiyorlar. Kimi saraya, kimi bir konağa, kimi küçük bir eve, kimi kulübeye gidiyor. Kimi de izbelere, olukların içine, köprü altı dubalarına sığınıyor."

Sabîha Hanımefendi:

– Çırpınıyoruz, çalışıyoruz. Fakat işe yarıyor mu bilmem ki?

– "Merak etme, Allah diyen mahrum kalmaz. Esâsen o çırpınmak da sana aslının verdiği bir şevktir. O çırpınış muhakkak ki aslınla irtibâtın olmasındandır. Elverir ki sâhip sana o çırpınmayı versin. Hakîkî bir isteyici olsun da, matlûbuna, istediğine ermesin, görmedim. Sînesi yârin firâkıyle şerha şerha olsun da yârine kavuşmasın görmedim. Âşık olsun da mâşûkundan ayrı düşsün görmedim. İste, icâbet edeyim. Darb-ı meselde de: Arayan Mevlâ'sını da bulur, belâsını da derler. Esâsen Mevlâ'dan gayrı ne varsa belâdır. Sırf can çekiştirici bir iptilâdır.

Akşam uykuyu talep ederek yatıyorsun. Uyku da gelip seni kapıyor. Fakat içinde gıll ü gış olmamalı. Gerçekten uykuya tâlip olarak yatmalısın. Eğer zihninde bin türlü düşünce, bin türlü hayal olursa, ne uyku kalır ne bir şey... Bunun gibi, talepte de sıdk ve ihlâs şarttır.

Hikâye şöyledir: Köylünün biri, yüzüne mendil örterek yatar ve yatar yatmaz da uyurmuş. Bu hâli görüp özenen bir kimse de, onun gibi yere uzanmış ve mendilini de yüzüne örtmüş. Fakat yatar yatmaz, kendisini hayâlen çalıştığı dâirede farzederek mevkiini çekemeyen bir arkadaşını müsteşara şikâyet etmeyi, adamın işinden atıldığını, bu yüzden çoluğunun çocuğunun perîşan olduğunu düşüne düşüne saatler gelip geçmiş ve uyuyamadan ayağa kalkmış.

İşte bunun gibi, talepte de hulûs olmazsa, yâni o talebe başka şeyler karışıverirse elbet netîce alınamaz. Gerçi o kimse gibi mendilini yüzüne örtüyorsun... Mendil o mendil ama içindeki kafa o kafa değil...

Ya, Münîre Hanım, gençlikteki çalışmanın elbet faydası pek çoktur. Çünkü genç iken elinde kuvvet kudret, nefis var. Fakat bir ihtiyarın hangi iktidârı imkânı kalmıştır ki Hak nâmına fedâ edebilsin...

Ama gençliğinde ibâdetini, tâatını ve kendine düşen insanlık vazîfelerini yapmışsan, ihtiyarlıkta yapamamaklığından bir zarar gelmez. Çünkü amel, niyetin içindedir. İşte Münîre Hanım, onun için de, yedi kat gök, yedi kat yer, aziz iken zelil, zengin iken fakir olan bu insana ağlar. Yâhut lâhutta şâh iken bu süflî âlemde baş aşağı olan bu garîbe ağlar."

*

Hocamızın henüz bebek olan torunu Ahsen Hanım, sıcak sobaya yaklaşırken biri tutarak geri çekti:

– "Demek ki ateşi fark ve temyiz etmeyenin bir tutucusu, bir koruyucusu var."

Çocuk yerde emekliyordu. Hocamız tesbîhini uzattı. Bebek de uzanıp almak için yüzü üstü yaklaştı.

– "İşte maksûduna erdi. Fakat çocuksun; verirsem kadrini bilemezsin!"

*

Henüz Boğaziçi sâhilleri istimlâk olunmamıştı. İskelenin hemen karşısında İmâdeddin Bey Yalısı, üç yaz mevsimi, en coşkun sohbetlerin içinde geçtiği bir mekân olarak âile târihimizde müstesnâ bir mevkie sâhiptir.

Günlerdir, İstanbul'daki konağın toplanması, sonra göç ve nihâyet yalıya yerleşme faâliyetleri devam ederken, bir yandan da sanki bu patırtı bu hengâme başka bir çatının altında cereyan ediyormuş gibi, günün muayyen saatlerinde âile fertleri yerli yerini alıyor ve sohbetler devam ediyordu.

Bir ara ruhtan söz açılmıştı:

– "Ten candan, can tenden uzak değildir. Fakat can, rûh neredededir?

Yahûdiler, Resûlullah Efendimiz'e, üç sual soralım, bakalım cevap verebilecek mi? Eğer cevap verirse îman ederiz, dediler. Ve Efendimiz, biri İskender Zülkarneyn; biri ashâb-ı kehf, biri de ruh hakkında sordukları suallerin baştan ikisine cevap verdi. Sıra rûha gelince: **De yâ Habîbim rûh, Rabbimin emrindendir**, buyuruldu.

Bâzı kimseler ruh hakkında: Susamın içindeki yağ, yâhut demirin içindeki ateş nasıl ise, ruh da onun gibidir; derler. Bâzısı da: Ruh, emir âlemindendir ve bunun üzerine söz söylenemez, derler. Fakîre göre ise ruh, Cenâb-ı Hakk'ın Hay isminin pertevi ve zuhûrudur.

Ruh, bir ilâhî nurdur ki ne bedene dâhildir ne de hâriçtir, ne bitişiktir ne de ayrıdır. Yalnız insanın vücûdunda, biyolojik bir terkipten husûle gelmiş bir canlılık vardır ki buna hayvânî ruh derler. İşte bu, ilâhî rûhun bineği ve zarfıdır. Hayvânî ruh, bedenin her köşesinde sereyan eder.

Hakk'ın işine ve cilvesine bakınız ki ilâhî ruh, hayvânî rûha âşık olduğu için onu kendine binek ittihaz etti. İşte o ilâhî ruh, ne kadar güzellikler, ilim ve kemal varsa hep bu ruh vâsıtasıyle bedenden izhar et-

ti. Onun için bu bedenden zuhur eden incelik, güzellik, zarâfet, ilim, mârifet ve san'at hep o ilâhî rûhun eserleridir.

Hakîkat görücü bir kimsenin hâline, sözüne, hal ve hareketine bakmakla, onun Hak'la olan münâsebetinin derece ve kıymetini anlayabilirsin. İşte bu sûretle de anlaşılıyor ki ten candan, can tenden uzak değildir."

*

– "Âteşest în bank-i nây û nîst bâd
Her ki în âteş nedâred nîst bâd

Bu nâyın sesi havâ değil, ateştir. Yâni yüreği gıll ü gıştan boşalmış ve Sübhân'ın nefhalariyle dolmuş olan kâmil insanın sözleri havâ değil ateştir.

Nasıl ki Cenâb-ı Hak, Efendimiz hakkında: **Benim Habîbim nefsinin heveslerinden ve arzûlarından söylemez. Onun sözleri benim vahyimdir**[1] buyurmuştur. Ama sen, anlayamıyorum, benimle onun arasında bir fark görmüyorum, diye kendinle kıyas etmeye kalkacak olursan Hazret-i Mevlânâ: **Kim ki bu ateşi anlamak isterse yok olsun,** buyuruyor.

Bir binâyı kurmak için malzeme, taş, tuğla ve sâire lâzımdır. Bu ateşi anlamak için de yok olmak lâzımdır. Çünkü Allah yolunda en büyük gāye, en ulu maksat, yok olmaktır. İşte o vakit gizli dediğin rûhu gözle de görürsün. Ama can gözüyle..."

Nazlı Hanımefendi:

– Kolay şey değil!

– "Her şeyin kolaylık derecesi, kıymetine göredir. Güçlüğü kıymetinin yüksekliğindendir. Elbet o ihlâsı, o saflığı ve hâlisliği hâsıl edebilmek kolay değildir. O yükseklikler yâni kâmil insanın yakınlığına en ciddî mihek, yokluğun nisbetidir. Benliğinden ne ölçüde vazgeçersen, yakınlığın da ona göre olur."

*

Bahçede oturuyorduk:

– "Şimdi gözümün önüne ne geldi, bilir misiniz? Bağdat'ta Abdülkādir Geylânî Hazretleri'nin türbe-i saâdetleri ve Hacı Bektaş Velî'nin merkadi ile Konya'da Mevlânâ!

Oralarda hizmette bulunanlar, ne ilâhî bir hayat yaşarlar ve ne

---

1- Necm sûresi, 3-4. âyet.

derin bir zevk içindedirler. Kendilerine mahsus lisanları ve tavırları vardır. Hep gül bahçeleri içinde gibidirler. Ne güzel bir aşk âlemi!"

Sabîha Hanımefendi:

– İşte mübârek Muharrem günü kendilerinden bahsettiriyorlar.

– "Evet, kâh çoklukta birlik, kâh birlikte çokluk gālip olur. Çoklukta görünen de yine birliktir."

*

Şevkiye Hanımefendi'den bahsolunuyordu. Kirâcılarından birinin, yine bir fırsattan istifâde ederek son kalan mal kırıntılarının da üstüne oturmak istediği ve vaziyetinin gittikçe çıkmaza girdiği söylendi:

– "Zâten öyledir. Bir kimse düştü mü, herkes de onun üzerine düşer."

*

Hocamızın henüz beş yaşında olan torunu Cemil Bey, akşam gezintisine çıkmak üzere müsâade almaya geldi. Fakat Hocamız pencereden dışarıya bakmakta olduğu için ses çıkarmadan bir müddet bekledi. Etraftan, kendini hissettirmesi için teşvik olunmasına rağmen çocuk, ne telâş gösteriyor ne de ses çıkarıyordu.

Nihâyet pencereden içeri dönüp de, çocuğun müsâade istemesi üzerine izin verdi. Bunun üzerine Semîha Hanım'ın, çocuğun şikâyetsiz bekleyişinden, terbiye ve edebinden bahsedişini tasdik ettikten sonra Münîre Hanımefendi'ye bir gün bir kayıkçının söylemiş olduğu şu kıt'ayı okuttu:

Lodosun kararı olmaz
Poyraza inan olmaz
Ham demiri döğmekle mücevher olmaz
İllâ aslından olmalı,
İllâ aslından olmalı!

– "Dünyâya âit güzellikler içinde üç şeyi severim: Aşk, edep, irfan! Hattâ bence edep olmayınca, aşk ve irfan da noksandır. Edep bir taçtır, onu başına koyduktan sonra istediğin yere git...

"Ayıran âdemi hayvandan edeptir"
"İki âlemde felâh Ken'an edeptir"
"Dil-i çeşm-i beşerin nûru edeptir"

diyoruz; ve:

Beşerin kalbi ve gözü nûru edeptir. Kur'ân'ın bütün mânâsı da yalnız edeptir.

Edepten maksat da, Hakk'ın rızâsını kazanmaktır. Bu rızâ-yı ilâhîyi bulmak nasıl olur? derseniz, onu da hocasından öğrenmelidir. Her şeyin bir muallimi olduğu gibi, bunun da şüphesiz vardır. Bu da ancak, onun dediğini tutmak, gittiği yoldan gitmekle mümkün olur.

Bir keman, bir piyano öğrenmek için bile ne kadar uğraşıyor ne türlü fedâkârlıklar ediyorsun. Hakk'ın rızâsını tahsil için de, ehlini bulup teslim olmak lâzımdır. Eğer onu bulamazsan, eserlerini oku. Bak Nâmık Kemal bile ne diyor:

Ömrümü ibkā için ömrüm dedim âsârıma

İşte Mesnevî-i Şerif de buna büyük bir hüccet değil mi? Kovanı daldır daldır kalbin bahçesini sula...

Dünyânın bütün güzellikleri sür'atle geçicidir. Allah, işitmek için kulak, görmek için göz, tutmak için el, düşünmek için dimağ vermiş Sen de bütün bu sermâyeyi Hak yolunda kullan, böylece de maksûdu hâsıl et!"

*

Akşam sofrada, sıhhat ve tıptan bahsedilirken Güzîde Hanımefendi:

– Nasıl oluyor da doktorlar, zararını herkesten iyi bildikleri halde içki içiyorlar? dedi.

– "Doktorluk başka, nefsin arzûları başkadır. Doktor olmak, hattâ ilim sâhibi olmak, bu arzûları öldüremez. İnsan nefsinin esîri oldukça hür sayılamaz. İnsanlık, irâde sâhibi olmaktır. Yoksa, değil kürsîye vâiz, arşa çıksan âdem olmazsın!"

Yine Güzîde Hanımefendi, gerek, Neş'et Ömer Bey'in gerek bâzı meslek arkadaşlarının günde üç dört paket sigara içtiklerini duyduğundan bahsetti.

– "Fakat yine bu doktorlardır ki, hastalarına zararlarından bahsederek sigarayı men ederler. Fakat kendileri, bu iptilâdan vazgeçemezler. Çünkü irâdeleri yoktur.

İşte bu bile bile yapmaya, cehl-i mürekkep derler ki, elbet ki netîcesi, bilmeyerek yapanınkinden daha ağırdır, eşeddir. Âyet-i kerîmede de: **Nâs'a şunun fenâlığı vardır, diye söylersiniz. Halbuki kendi nefsinizi unutursunuz,** buyurulur."[1]

1- Bakara sûresi, 44. âyet.

*

Roma İmparatorlarından Mark Orel'in bir kitabından tercüme edilmiş şu parçayı okuduk: İnsan, deniz kenarında kırlarda inzivâgâh aramak îtiyâdındadır. Senin de böyle şeyleri istemek âdetindir. Ne zaman arzû edersen kendi kendinde yâni gönlünde inzivâya çekilmek imkânı varken böyle bir istekte bulunmak ne akılsızlıktır. Zîra hiç kimse, kendi rûhu inzivâgâhından daha sâkin ve sükûnet verici bir inzivâgâh bulamaz:

– "Öyle ya... Bu huzur ve sükûnun kalben elde edilmesi lâzım gelirken, râhip olup manastırlara kapanmak, dağ başlarında ağaç kovuklarında nefsine ezâ etmek neye lâzım?

İki arkadaş varmış. Bunlardan biri bir dağ başına çekilerek riyâzat ve mücâhede ile kerâmet derecesini bulmuş ve bir gün, şehirde kunduracılık eden arkadaşına bir tülbente süt koyarak götürüp dükkânın duvarında bir çiviye asmış. Derken içeri bir kadın girmiş. Ölçü verip pabuç ısmarlayacakmış. Kunduracı ölçüyü alırken, kadının baldırlarını gören arkadaşına ne olmuşsa olmuş ve mendilindeki süt de şır diyip akıvermiş. Bunun üzerine kunduracı: Köftehor dağ başında ermek bu kadar olur. Mârifet bunları göre göre ermektedir, demiş.

Evet, asıl mârifet, nefsinin müştehâsını tatbik edecek zemîne rağmen onu hükmü altında tutabilmektir."

*

Âileden birisinin, mektepçiliğin dedikoduya çok elverişli olduğundan bahsetmesi üzerine:

– "Dünya dedikodusuz olmaz ki oğlum! Esâsen dünya hayâtı dedikodudan ibârettir. Ancak âyet-i kerîme mûcibince, bu dünyâda dedikodudan baş çekenlerdir ki felâh bulurlar.[1] İşte bunlar salât-ı dâimededirler. Bunlar ağızlarını açıp Allâh'ın yaptığı şeye îtiraz etmezler. İşte salât bu salâttır. Yoksa beş vakit namaz kılıp, sâir zamanlarda yapmadığın rezâlet kalmazsa ne işe yarar? Nereye baksan, orası Allâh'ın kıblesidir. Onun için sâde beş vakit namazda değil, dâimî salât üzre huşû ve huzur içinde olmalısın."

*

1- Mü'minûn sûresi, 1-3. âyet: "Kad eflaha'l-mümînûn ellezîne hüm fî salâtihim hâşiûn, vellezîne hüm ani'l-lağvi mu'rîdûn."

Asıl firkat ve hicran nedir, diye sorulması üzerine:

– "Dünyâda azâb-ı nar, yâni cehennem ateşi, Hak'tan uzaklık, ayrılık, gaflet ve cehildir.[1]"

Aliye Hanımefendi:

– Ama o cehil ve gafletten kurtulmak da yalnız istemekle olmuyor ki!

– "Niçin olmasın? Sen talep et, iste de... Talebin de üç derecesi vardır. İsmi, cismi, rûhu... eğer rûhu bulabilirsen, işte o vakit gerçek talepte bulunmuş olursun."

Semîha Hanım:

– İstek, istenen şeyin müjdecisidir, demiştiniz.

– "Çünkü senin gönlüne o isteği veren de Hak'tır.

Bir şeyhin zevce veya evlâtlarını yâhut yakınlarından birini gördüğünüz vakit, sözlerinden, o şeyhin iktidar ve irfânını anlamaya çalışırsınız. Lisan bülbülü söylemeye başlayınca, o kimsenin ne olduğu meydana çıkar. Hattâ konuşmasa bile, eğer şeyhinin hâlini giymiş ise, bu sûretle de ne olduğu anlaşılır. Çünkü hal de bir lisandır.

Şunu bilmek lâzımdır ki, dervişler şeyhin kalbi kitabının sahîfeleridir... Bu îtibarla onların yaptıkları ve söyledikleri döner kendilerini yetiştirene gelir. Bunu bilince de, dervişten ona göre hareket etmesi beklenir."

*

Nazlı Hanımefendi odaya iki çiçek saksısı getirdi. Her ikisi de bozulmaya yüz tutmuştu. Hocamız: Getirme onlar bozulmuş! *deyince Münîre Hanımefendi; eskiye rağbet olsa bit pazarına nur yağardı! dedi. Fakat derhal üzülerek sözünü geri almak istedi. Zîra yine bir gün bu sözü söylediği zaman, Hocamızın:* "Bir daha senden bunu işitmeyeyim, kıymetli bir halı eskimekle değerinden kaybeder mi? Bilâkis kıymeti daha fazla artar. Mâdene, eskimekle ne zarar gelir? Pabuç eskisi olursa o başka..." *demiş olduğunu hatırlayarak özür diledi.*

Bu sırada Tanbûrî Cemil Bey'in bir taksîmi gramofona konmuş bulunuyordu:

– "Münîre Hanım, tanbur nelerden ibârettir?"

– Tellerden ve tahtadan!

– "Ya bu ses nereden çıkıyor?"

– Tellerden Efendim.

– "Peki bu sesleri ve âhengi bu tellerden çıkaran nedir?"

1- Rabbenâ âtinâ fi'd-dünya haseneten ve fi'l-âhireti haseneten ve kınâ azâbe'n-nâr.

– İnsandır.

– "Demek oluyor ki bu insan, isterse seni, şu tel dediğimiz bağırsak veya mâden parçasına dokunarak gaşyedebiliyor. O mest edici nağmeleri bu tellerden çıkartıyor. Câmit, cansız denen bir bağırsak veya mâden -ki bunlar hakîkatte cansız değillerdir- parçasından bu âhenk ve güzellikler çıktığı halde ya bir vücuttan neler çıkmaz? O halde sen de kendi vücûdun tanburunu çalarak etrâfını faydalandırmazsan sana yazık değil mi?

Kâmil insanın vücûdu tanburundan, âlem halkına saçılan nağmeler gibi, yakınlarının da kendilerine göre âlemi istifâde ettirmesi îcap eder.

Şu Tanbûrî Cemil Bey'in eserleri, bundan beş yüz hattâ bin sene sonra da, yine şimdiki gibi arzû ile aranacaktır. İşte öyle bir eser ki pek uzun zamanlar devam eder ve hiçbir zaman bit pazarına düşmez. Zaman geçtikçe kıymetini kaybetmeyenler işte böyleleridir. Senin gibi hakîkate yol gösteren kimselerin eserleri ise hesapsız yıllar ölmez ve fenâ bulmaz.

Şu da var ki, bu âhengi vücûda getiren muhtelif notalar olduğu halde, meselâ, bunlardan birini alıp yalnız (re, re re) yâhut (mi, mi, mi) diye hep aynı sesi çıkarsa, aynı tanbur ve aynı teller, şu anda duyduğumuz zevki verebilir mi? Demek ki bu âhengi vücûda getiren, seslerin ihtilâfı, birbirine zıt seslerin ustalıkla bir araya getirilmesi imiş. İşte ilâhî saltanat da zıtlar ile tecellî edegelmiştir.

Cemil Bey'in san'atındaki tesir, içine aşk karışmış olmasındandır. Taklit başkadır, aşk başkadır. Kaynağı aşk olan san'at, evvelâ san'atkâra tesir eder, oradan da karşısındakilere sirâyet eder.

Fakat şunu da söylemek lâzım ki bir kimsede bu aşka ne derece istîdat olursa olsun, yine de san'atı kazanmak için çalışması şarttır. Bir san'atkâr, sazına hâkim olabilmek için en az yirmi sene çalışmaya mecburdur.

Bir tahta parçasının üzerine bunca yıl emek sarfetmeyi çok görmüyoruz da vücûdumuz kemanını veya tanbûrunu söyletmek için bu yirmi otuz seneyi neden fazla buluyoruz?"

Münîre Hanımefendi:

– Çok şükür bize bu hakîkatleri bildiriyorsun, kıymetini de bildir Efendim...

-"Hiç olmazsa onu bilebilseniz... Gıll ü gışsız ve takıntısız olarak. Fakat kelimede kalma, mânâya geç."

Hüsniye Hanım:

– Kâmil insanı tasdik edemeyen zâhir ehli, görmüyorlar mı ki Kur'ân-ı Kerîm'in bütün mânâsı açık açık kâmil insanı söylüyor.

– "Açık açık... diyorsun. Bu, size gösterildiği için kolay geliyor. Gerçi Kur'ân-ı Kerîm'de: **Vesîleye uyunuz**[1] ve **Tahayyürde kaldığınız bilemediğiniz zaman zikr ehlinden sorunuz**[2] ve Resûlullâh'a hitâben de: **O kadar zikr ile iştigal et ki sana mecnun desinler**[3] gibi işâretler vardır. Fakat o kimseler bu gibi delilleri de kendilerine göre tefsir ederler.

Kur'ân'da size gösterilen mânâyı görüp anlamak kolay bir şey değildir. Hattâ o mânâyı uzun uzun îzah edersin de yine anlamazlar. Hazret-i Mûsâ: **Yâ Rabbî bana kendini göster!..** dedi. Cenâb-ı Hak ağaçtan tecellî edince **Mûsâ düştü bayıldı.**

Buna karşı şerîat ehli, Hazret-i Mûsâ ulü'l-azim bir peygamber iken Allâh'ı göremedi; onu görebilmek kimin haddine derler.

Halbuki biz de deriz ki, Mûsâ ulü'l-azim bir peygamber iken nasıl olur da vâki olamayacak bir talepte bulunur? İşin aslı, Mûsâ'ya: **Beni göremezsin**[4] hitâbından maksat, beni bu beşeriyet gözüyle göremezsin, demektir. Yoksa onların anladığı mânâda değil. Ne çâre ki şerîat ehli, tarîkat erbâbını her vakit inkâr etmiştir."

Semîha Hanım:

– Halbuki tarîkat erbâbı şerîat ehlini inkâr etmiyor. Hattâ Hazret-i Pîr: Bir adamı havada uçarken bile görseniz, şerîat terâzisi ile tartmayınca îtimat etmeyiniz... buyuruyor.

– "Şüphesiz. Tarîkat, tevhîd ve edeptir. Bu edep ve tevhîde mâlik olmayanlar da kâmil insanı tasdik edemezler. Tarîkat, şerîatin tevhîd ve edep kısmıdır."

*

Lâübâlîlikten ve lâübâlîliğin rûha yaptığı tesir ve zararlardan bahsediliyordu:

– "Lâübâlîlik zehirdir. Meselâ Medîne'ye üç aylık yoldan hacılar gelirdi. İlk zamanlar, uzaklardan bile Türbe-i Saâdet'in hizâsından geçerken niyaz edip salât ü selâm getirirler, fevkalâde tâzimlerde bulunurlardı. Fakat orada yerleştikleri takdirde bu incelik ve hürmet kal-

1- Mâide sûresi, 35. âyet: "Vebtegû ileyhi'l-vesîlete"

2- Nahl sûresi, 43. âyet: "F'es'elû ehle'z-zikri in küntüm lâ-ta'lemûn."

3- Kalem sûresi, 51. âyet: "...Lemmâ semiû'z-zikre ve yekūlûne innehû le-mecnûn."

4- A'râf sûresi, 143. âyet: "Len terânî"

madıktan başka Resûlullâh'ın huzûrunda ayaklarını uzatıp uyumak gibi türlü lâübâlîliklerde bulunurlardı."

*

Melîha Hanımefendi, Emirgân'da tuttukları yalının güzelliğinden bahsederek: Hem iyi hem güzel... Böyle bir yer tutmak hiç hatırımda yoktu! dedi.

– "Zâten sâhip hatırında olmayana verir!"

*

Münîre Hanımefendi birden teessüre kapılarak:

– Efendiciğim, beni âhirette kurtarmazsan bağırırım, feryat ederim... diye ağlamaya başladı:

– "(Mânîdar ve hafif bir tebessümle) Fakat sesin çıktığı kadar bağırırsın!"

*

Herkesin görgüsünün kendi istîdâdı kadar olduğundan bahsolunuyordu:

– "Bir dereye veya denize akseden, gökteki yıldızların ve ayın kendi midir? Hayır, aksidir. Elma ağacının suya akseden gölgesini tutabilir misin? Bunlardan maksat, Hakk'ın isim ve sıfatlarının bu dünyâda tecellîsidir. Bunlarda devam ve bekā yoktur.

Meselâ güzel bir şey yâhut güzel bir kimsede gördüğün o güzellikler hep Hakk'ın süsleyişi, ziynetleyip giydirişleridir. Eğer Allah o füsûnu etmese, ne haddine senin ona âşık olabilmen! Ama yine Allah sana acır ve lutfeder de o aksin içinden kendini gösterip: O hayaldir, hakîkat benim! derse işte bu, Hakk'ın sana kudûm ve teşrîfi, gönül hânene ayak basmasıdır, seni ağırlaması ve ikram etmesidir. Nasıl ki Mecnun: Leylâ, Leylâ! diye sahrâlara düşüp de nihâyet karşısına Leylâ çıkarak: İşte bak ben geldim! dediği zaman; Sen hangi Leylâ'dan bahsediyorsun? Benim bütün vücûdum Leylâ kesildi, demişti.

İşte gönül ehli de bir yâr bir sevgili ister ki onunla izzet ve şeref bulsun. Bir gören, bir söyleyen, bir dildar ister. Yâni bir âşinâ ister.

Mânâda âşinâlık demek, kalplerde, rûhlarda, akıllarda benzerlik, yakınlık ve uygunluk demektir.

Demek oluyor ki zâhirde insanların kalplerinde olan zihnî tasavvurların, fikrî nakışların, aklî nurların ve rûhî parıltıların hepsi o vah-

det hazînesinin veyâhut ehlullâhın bâtınından doğup tecellî eden hakîkat ayı'nın, herkesin istîdâdına göre akseden nurlarıdır.

Allah, doğruyu da eğriyi de senin istîdat ve talebine göre verir. Eğri ağacın gölgesi doğru olur mu? Herşeyi veren Hak'tır; fakat senin istîdat ve talebine göre verir. Onun için Resûlullah Efendimiz: **Yâ Rabbî bize Hakk'ı Hak olarak göster ve ona uymayı nasip et. Bâtılı da bâtıl olarak göster ve ondan kaçınmayı müyesser et,** yâni eşyâyı hakîkatiyle göster! buyururdu. Çünkü biz, bir şeyin iyi veya fenâ olduğunu bilemeyiz. Parlak ve güzel görürüz, halbuki zehirdir. Fenâ görülen bir şeyden ise hayırlar çıkabilir."

*

Münîre Hanımefendi'nin söz arasında sermâyesizlikten bahsederek, yaşım ilerledi, sermâyem de yok... demesi üzerine:

– "En büyük sermâye, sermâyesizliktir. En büyük bilgi, bilgisizliktir. Kezâ, en büyük âlet, âletsizliktir.

(Henüz bir yaşında olan küçük torununu göstererek:) Bak görüyorsun bu çocukta ne sermâye var? Fakat herkes ona sermâye yetiştiriyor. Bir şeye kādir olmadığı için ona bakıyor, yediriyor, giydiriyor, istirâhatini düşünüyor. Âleti yok, fakat âletler içinde...

Ne mutlu o kimseye ki acz ve hayret, kuvvet ve gıdâsıdır. O, iki dünyada da dostun gölgesinde uyur.

Acz ve hayret gibi sermâye mi olur? deme. Hazret-i Mûsâ, Cenâb-ı Hakk'a: Yâ Rabbî bu zamanda benim gibi bir kulun var mı? Deyince Cenâb-ı Hak da Mûsâ'ya: Git Hızır'a... Sana göstersin... dedi. Mûsâ gitti ve bakınca elinde yüz bin asâ ile yüz bin Mûsâ gördü. İşte o zaman: **Yâ Rabbî, senin hakkında hayretimi ziyâde et**[1], dedi."

*

– "Aşkta çağ yoktur. Târihte hiç rastlamadım. Ölümde var mı? Ölümde de yoktur."

*

Yalova'nın îmârından ve bir cennet köşesine benzetilmiş olmasından bahsedilirken, "cennet" kelimesinin yaptığı tedâî ile:

– "Hikmet ve mârifet çengi ve rebâbı olan kâmil insan ne vakit ki

1- Rabbi zidnî fîke tehayyüren.

hikmetler saça, söze başlaya, bilir misin cennetten hangi kapı açılır? Onu ancak, hikmet ve irfânın bu dünyâdaki cennet olduğunu bilen ve dâimâ hikmet ve irfan peşinde koşan kimseler bilir."

*

Bâzı Mesnevî beyitlerini açıklarken[1]:

– "Kur'ân-ı Kerîm'de buyurulan Allâh'ın habl-i metîni yâni kopmaz ipi ve Kur'ân-ı Kerîm'in baştan başa mânâsı nedir, bilir misiniz? Nefsin hevâsından ve tabîatın zevklerinden kaçmaktır.

Âd kavminin helâkine sarsar rüzgârı sebep oldu. Çünkü azmışlardı. Onların nefislerinin azgınlıkları, sam rüzgârı şeklinde göründü ve onları yaktı.

Unutmayın, tutulacak o kopmaz ip ve kelâm-ı kadîmin mânâsı, nefsin arzûlarından kaçmaktır. Çünkü can ne kadar hayat bulursa, nefis o kadar ölür. Nefis ne kadar hayat bulursa, can o kadar ölür.

Canın ölümü, ulaştığı ruhlar âleminde rabbânî nûru görememesi ve rûhânî zevkleri tadamamasıdır."

*

– "Aşkın nûru ne demektir? Aşkın nûru ilâhî tecellî demektir. Akıl, ancak aşk nûriyle Allâh'ın cemâlini görebilir. Vâkıâ maaş aklında da nur vardır. Ama o, bütünü görmeye muktedir değildir. Bu yüzden de onu, aşk nûru görür ki bu da Sübhân'ın tecellîsidir. İşte bu aşk nûru maaş aklına göz olursa, o vakit "çeşm-i tîz",[2] parlak görücü olur.

Sözün kısası, ne kadar güzel ahlâk ve müstesnâ vasıf varsa cümlesi aklın eseridir.

Edep bir taçtır. Onu başına koyduktan sonra istediğin yere git... diyoruz. İşte, cümle güzel ahlâk ve müstesnâ vasıflar aklın eseri olduğu gibi, edep de aklın sûretidir ve tarîklerin cümlesi de edeptir.

Resûlullah Efendimiz, Hazret-i Ali Efendimiz'e: **Yâ Ali, kulları Cenâb-ı Mevlâ'ya ulaştıracak yollar pek çoktur. Fakat en kestirmesi, bir âkıl kişinin gölgesinde olmak ve ona hizmet eylemektir.** Buyurur. Mevlânâ Hazretleri de, Resûlullâh'ın bu tavsiyesini: **Mes'uttur o kimse ki acz ve hayret kuvvet ve gıdâsı olmuştur, çünkü bu kimse iki**

1- Çîst hablullah rehâ kerden hevâ
Kim hevâ şüd sarsarî mer Âdrâ

2- Şâd bâş ey çeşm-i tîz-i murtazâ

dünyâda da dostun gölgesi altındadır, sözüyle açıklar.

Hani Züleyhâ'nın, ihtiyar, kamburu çıkmış, yüzüne bakılmaz olmuş bir çöküntü hâlinde iken bu iki büklüm olmuş kāmetiyle Yûsuf 'un geçeceği yol üstüne çıktığı hikâye olunur. Yâni ölmeden evvel ölüp acz ve yokluk ile ona sığınır olunca Yûsuf 'un nazarıyle nasıl gençleşmiş ise, kezâ evvel de âhir de her zaman aczini gören ve ölmeden evvel ölen kimseye de, mânevî Yûsuf güneşinin ziyâları aksedince, o kimse güzel çehreye şîrin ve latif huylara sâhip olarak gençleşir ter ü tâze olur.

Onun için amellerde, ibâdetlerde dâimâ ihlâs lâzımdır. Zünnûn-i Mısrî Hazretleri ihlâsı şöyle târif buyurur: **İhlâs odur ki insan cümle eşyâdan ilişiğini kesip Allâh'ı görücü olsun; her şeyde her yerde ve her vakitte Allah'tan yardım istesin. Kendi düşünce ve irâdesine güvenmeyip Allâh'a ulaşsın.**

Onun için Allah, hâlis kullarını medhediyor. Şeytan herkesi aldatıyor, ancak ihlâs sâhibi kullarını aldatamıyor ve köpeğin kapı önünde bekçilik etmesi gibi, o da bu kimsenin karşısında yaltaklanıp itâatli ve zararsız oluyor."

*

Semîha Hanım:

– Sana gelen sendendir, buyurulduğu halde, Allâh'ın öyle lutufları oluyor ki kulun kābiliyet ve istîdâdının üstünde bulunuyor ve kul, hiçbir sûretle o lutfa lâyık olmadığı halde yine de ihsâna garkoluyor. Hattâ onun isyan ve hatâsı arttıkça, Hakk'ın lutuf ve ihsânı eksilmiyor. Bu hal nedir?

– "Buna, Allâh'ın hafî, gizli lutfu derler ki, kulda iktidar olmadığı ve hatâlarla dolu olduğu halde kudretler veriyor, kusur ve kabâhatlerini iyiliklere tebdil ediyor, bilmediklerini bildiriyor. Bu, doğrudan doğruya sâhibin bir lutfudur. İsterse verir. İşte bir misal de ben!

Bir vakitler Mesnevî'yi kürsüden değil, mihrapta ve sırf özünün özünden takrir ederdim. Günün birinde Dergâh-ı Şerîf 'e misâfir gelen bir Mevlevî şeyhi: Mesnevî Fârisî söylenir. Bu nasıl Mesnevî takrîri? diye îtiraz etmiş. Ben de Fârisîyi yalnız mektepte öğrendiğim kadarıyle biliyordum. Fakat bu vak'adan sonra Allâh'ın izni ve lutfu ile hem Fârisî olarak hem de usûlü gereğince söylemeye başladım."

Münîre Hanımefendi:

– Efendim, bundan sonra hani Mevlevî şeyhlerinden Kazasker Molla isminde bir zat gelmişti de, Yenikapı Mevlevîhânesi'ne giderek oradaki şeyh efendilere, elli senedir Mesnevî okuyup okuttuğu halde,

sizden dinlediği Mesnevî'nin bir benzerini bundan daha mükemmelini duymadığını söylemiş, gidin de Mesnevî'yi o zattan dinleyin! demişti.

Müsâade ederseniz, selâmlıkta olanların bu zat hakkında naklettikleri bir vak'ayı da anlatalım: Kazasker Molla denen bu şeyh efendi, dergâhımıza ilk gelişinde nargilesini de berâber getirmiş ve uşağına: Ateşle! diye emretmiş. Uşak nargileyi hazırlayıp ateşlemiş, fakat daha bir nefes çeker çekmez ateş sönmüş. Uşak ateşi tâzelemiş, fakat bu defâ da lüle devrilmiş. O zaman: Anlaşıldı, anlaşıldı. Burada içilemeyecek, kaldır, diyerek nargileyi kaldırtmış.

– "Cenâb-ı Hakk'ın âşikâr lutfu, ibâdetlere tâatlere karşılık ihsan buyurduğu lutuftur. Gizli lutfu ise kusur ve eksiklikler içinde ihsan buyurduğu lutuftur. Onun için buna gizli lutuf denir. O günahkâr kul, günâhına karşı cezâ beklerken lutfa mazhar olur.

Hazret-i Abdülkādir'in evine bir hırsız girerek dolaba saklanmış. Kendileri de, vefat eden bir kutbun yerine bir başka zâtın tâyîni için bir meclis toplayarak görüşmek üzere, hırsızın saklı olduğu odaya girmişler. Fakat bir netîceye varmadan sabahlamışlar. Nihâyet hazret: Canım şu dolapta bizimle berâber sabahlayanı tâyin ediverelim... diyerek birkaç saat içinde, asırlar boyu alınamayacak bir yolu kat etmiş ve hırsızlıktan kutupluğa yükselecek liyâkati kazanmış olan kimseyi tâyin ederek meseleyi halletmişler."

Bu sohbetin ince olduğu kadar derin de olan mânâsı hepimizi düşünceye daldırmıştı. Gerek yaşının gerek mevkiinin verdiği cesâretle herkesten rahat konuşabilen Münîre Hanımefendi, mûtâdı olduğu üzere yarı ciddî yarı latîfe yollu: Aman Efendiciğim bayılacağım şimdi! dedi.

Hocamız da Münîre Hanımefendi'nin yumuşattığı havaya uyarak:

– "Sakın bayılma, feslegen kokla!"

Diyerek feslegen saksısını gösterdi.

Münîre Hanımefendi'nin istediği olmuş, hafiflettiği havaya uygun konuşma fırsatı bulmuştu. Derhal zengin hâfızasında bir mâni bularak:

Feslegen ektim çayıra
Dalı budağı bayıra
Yukarıda Mevlâm çatmış
Aşağıda kim ayıra

dedi. Fakat, söz yine Münîre Hanımefendi'nin elinden kaymış az evvelki istikāmete doğru yüz döndürmüştü:

– "Yukarıda Mevlâ'nın çatmış olduğu şeyi tabiî ki burada kimse

ayıramaz. Yâni insanın cismi binâsında zuhûra gelen şeylerin hepsi, hakîkî yapıcının ilim ve irâdesiyle zuhûra gelir. İnsanın cismi binâsından zuhur eden ikrarlar, inkârlar şunlar ve bunlar, nasıl ki zâhirde gördüğümüz şu binâların çatıları, temelleri duvarları hep Ekrem gibi, Ârif gibi mîmarların ilim ve endîşelerinden meydana geliyorsa, hep hakîkî Sâni'in ilim ve irâdesinden husûle gelir.

Çatanın çatmış olduğu şeyi ayırmak kimin haddine! Yâni onu kim ezelî hassasından ayırabilir? Meselâ şeftâliye verdiği şeftâliliği alıp onu elma yapamazsın.

Herkesin kendine mahsus bir ezelî istîdâdı ve kendine has bir tabiatı vardır ve işte bu tabiat, onun âyân-ı sâbitesidir, yâni ezel künyesidir."

*

– "Münîre Hanım! Cânânın yüzünü örten, mâşûkun cemâlini perdeleyen nedir, bilir misin? Bizim cismânî ilişiklerimiz ve toprağa mensup bedenimizdir. Çünkü cisim ne kadar zevk ve sefâda olursa, rûh o nisbette mihnet ve cefâdadır. Ve belâlar da insana, en ziyâde zevk ve sürur aramakta olduğu zamanlarda gelir...

Münîre Hanım, meselâ sen bir kimseye yaklaşmak, ünsiyet edip şöyle bir hoşça vakit geçirmek ve dert ortağı bulmak için gidiyorsun. İşte bu yaklaşmak isteği, vicdânî bir emirdir. Vicdânî emir ise mânâdır.

Demek ki senin o yâre, o kimseye gitmen, mânâya, yâni mânâ âlemine gitmen demektir.

Şu halde sen de beden âlemine değil, Hakk'a, mânâ âlemine gidiyorsun. Ama bunu ister bil, ister bilme. Bilmezsen hüsran, bilirsen gufran olur.

Bütün seyr ü sülûk ashâbı, bu zevki, bu vicdânî lezzeti bulmak için çalışırlar. İşte bu zevk, mânâdır, hakîkattir, Hak'tır.

Düşünsene bir kere... Elin, ayağın, kulağın, gözün ve bütün kuvvetlerin iş göremez halde olsa yine de sen konuşmaz, duymaz, söylemez ve görmez misin? Soruyorum cevap ver!"

Münîre Hanımefendi:

– Kalbimle duyarım Efendim.

– "Demek oluyor ki görür, işitir, söylersin. İşte buna da en büyük delil hakîkat âlemi, mânâ âlemidir. Meselâ sen rüyâda tattığın zevkleri, elin, ayağın, gözün, kulağın ve diğer hislerinle mi duyarsın? Bu kuvvet ve duygu âletleri ortadan kalktığı zaman da kendi kendine konuşup hissediyorsun:

İşte bunun gibi, kış, nasıl dalları budakları yaprakları yere düşürüp indiriyor ve bu onların ölümü oluyorsa, insanın da his ve kuvvetlerini düşüren ölüm askerleri de vücûda saldırdığı vakit -ki bu ölüm askerleri tehlikeli hastalıklardır- o insan bahardan medet umamaz. Meğer ki canında yârin cemâli baharı ola, başka türlüsüne imkân yoktur.

(Küçük torunu Ahsen Hanım'ın ortada duran bebeğini işâret ederek) Şunun bir insandan ne farkı var? Seninle onu ayıran ancak bir ilâhî nefestir. Yoksa geri kalan, şekilden ibârettir."

*

İki yaşındaki küçük Ahsen cilâlı tepsiye bakıp kendi hayâlini gördü ve temennâ eyledi:

– "Cisim can ile bir olursa onun zikri, bunun zikri; bunun zikri onun zikri olur. Çünkü o cismin, cisimliği fânî olup cânânın aşkı ile dolar.

Şu halde bir kabın içinde ne varsa, o kabdan da o sızar. Binâenaleyh ehlullah der ki: Benim vücûdum, can Yûsuf 'unun gömleği gibidir. Onun kokusu, benim vücûdum gömleğine tesir etmiştir. O kokuyu duymak ve benim vücûdumun, Yûsuf 'un gömleği olduğunu anlamak için Yâkup gibi bir âşık isterim.

İnsan ilâhî aynada kendi âyân-ı sâbitesini görünce anlar ki aradığı kendisi imiş.

Ahsen'in aynaya bakmasıyle temennâyı kendine etmesi gibi... görür ki sûret de mânâ da kendisi imiş.

Öyle ise çalışalım ki güneşe tapmayalım, Allâh'a tapalım. Çünkü âşık için yâr, gün için güneş gibidir. Âşığın günü ve güneşi cânânıdır. Bu maddî güneş ve güneşe benzeyen mecâzî sevgililer, o cânâna perdedir. Kim ki perdeyi cânandan kaldırmadıysa, o güneşe tapıcı oldu."

*

– "Bakınız meselâ, yılan, ağzında bir yaprak tutuyor üstüne de bir kurt koyuyor ve kendisini gizliyor. Kuş geliyor kurdu kapmak isterken yılan onu avlıyor ve yutuyor. Timsah ağzını açıyor, dişlerinin arasındaki et parçalarını kuşlara gösteriyor. Kuşlar etleri görüp, ağzının içine doluşuyorlar. Timsah ağzını kapatınca hepsini yutuyor. Tilki, avlamak istediği hayvanlara kurduğu tuzağın üstünü örtüyor, bu sûretle de onları elde ediyor ve ilh...

Hayvanda bile bu kadar hîle olursa, insanda daha neler olmaz?

Fakat iş böyle olduğu halde yine o insan, kendi içinde, kendi yakınında olan nefsini nasıl oluyor da avlayamıyor? Bu şâyân-ı hayret değil mi?"

*

Semîha Hanım'a hitâben:

– "Felsefe ile tasavvuf arasında ne fark vardır?"

Semîha Hanım:

– *Biri hakîkat, diğeri vehim, şüphe ve hayal yolu değil mi Efendim?*

– "Evet, biri aklî hikmet, diğeri hakîkî hikmettir. Yâni biri zan ve vehim yolu, diğeri hakîkat yoludur.

Felsefenin bir şüphecilik ve zan yolu olduğu şununla da sâbittir ki Schopenhauer, Kant, Nietzsche gibi filozoflar dâimâ birbirlerini çürütmüş. Meselâ eski felsefenin bugünkü felsefeyi baştan başa nakzedişi gibi.

Halbuki hakîkat yolunda, hangi ehlullah, bir diğerinin dediğini çürütmüş, nakzeylemiştir? Bin bu kadar sene evvel gelen bir Hak velîsi de, beş yüz bu kadar sene sonra gelecek olan da hep aynı hakîkati söylerler. Çünkü hakîkat ehlinin beyanları görgüye dayanır. Hak'tan alır ve Hak'tan bahsederler."

*

– "Sana bir masal söyleyeyim Münîre Hanım... Evvel zaman içinde kalbur saman içinde bir adamcağız varmış. Bu zavallı hîleyi pek severmiş. -Şeytan gibi- Bir gün karısına demiş ki: Evimizde yiyecek içecek bir şey yok. Sıkıntı içindeyiz. Bak, kaşların kavs gibi... Gamzen ne şuh, ne dilber... Müstesnâ bir kadınsın. Bunları Allah sana birçok kimseleri avlayasın diye vermiş. Bize onlardan avla. Ama bir şartla: Tatlı görün, acı ol! Onlara maksutları imişsin gibi görün, maksutlarını verme!

Kadın râzı olmuş ve doğruca mahkeme kadısına gitmiş, göz süzerek, işveler saçarak naz ve istignâ ile söze başlamış: Aman kadı efendi, bu kocamdan bir çekmediğim yok... Ne yapsam beğendiremiyorum, demiş. Kadının bakışları okları kadı efendinin ciğergâhına işlemiş ve: Hanım, demiş, burası kalabalıktır, çok söz olmaz. Sen bunları bana bir halvet yerde anlat da hükmümü vereyim... deyince kadın: Peki ama halvette de bir kimseler bulunabilir. Daha iyisi bizim eve gel! demiş. Kadı efendi bu teklîfi çok münâsip bularak kadının evine gitmiş. Ken-

disini kapıda karşılayan kadın, saçlarını dökmüş, süslenmiş, bezenmiş olarak, mumların yandığı bir hazır sofra başına almış.

Manzaranın hazzı içinde kendinden geçen kadı efendi tam söze başlayacağı sırada kapı çalınıp kadın pür telâş: Eyvah, kocam geldi diye bağırmaz mı? Eli eteği tutuşmuş görünen kadın, derhal bir boş sandığın kapağını açarak misâfirini içine sokup kilitlemiş.

Şiddet ve öfke ile içeri giren adam: Be karı diye bağırmış, ben sana söylemiyor mu idim? Herkes bu sandıkta bir şeyler var zannediyor. Götürüp pazarın orta yerinde yakacağım. Başka çâre yok... diye kadına söylenip bağırmaya başlamış. Kadın her ne kadar: Aman koca, ola ola bir sandığımız var, ne istersin bundan?.. Hem âlemden bize ne? dediyse de adam: Hayır... ille yakacağım... Âlem bu sandığı para ile dolu zannediyor! diye ayak diremekte devam eylemiş.

Kadıcağız o geceyi sandıkta geçirmiş. Sabah olunca da adam bir hamal getirerek sandığı sırtına yükleyip pazarın yolunu tutmuşlar. Kadı, hamalın sırtında giderken: Hamal, hamal, kuzum hamal! diye seslenmeye başlamış. Hamal bu sesleri evvelâ cinlerden perilerden zannetmişse de sonradan işi anlayarak dinlemeye başlamış ve insaflı bir adam olduğu için de ortalığı velveleye vermemiş. Kadı: Aman hamal, bu sandığı yere bırakır bırakmaz mahkemeye gidip nâip efendiye haber ver. Kaç para olursa olsun gelip sandığı satın alsın! demiş.

Hamal gidip işi nâibe anlatmış. O da pazara gelip sandığa tâlip olmuş. Fakat adam: O senin bildiğin sandıklardan değildir. Ben onu güç hal ile ele geçirdim. Onun için çok para isterim... diyerek birçok pazarlıktan sonra sandığı nâibe fâhiş bir fiatla satmış; kadı da bu sûretle kurtulmuş.

Allah ayıpları örtücüdür. Sen de kimsenin kabâhatini meydana çıkarma. Kim ki bir kardeşinin ayıbını meydana çıkarırsa onu yapmadan olmaz. Men dakka dükka!

Hay budala kadı... Nasıl oldu da gidip o sandığa girdi, deme. Bu sandık bizim vücûdumuz sandığıdır. Biz şeytanın aldatmaları ve göz boyamaları ile her gün ne kadar belâ sandıklarına giriyoruz. Gāipte olan sultanlarımız bizi paralarıyle satın alıyorlar da kurtuluyoruz. Yoksa kadı gibi meydana çıksa işimiz gülünç olur.

Şu ahvâli söylemesem, kimi kadıya, kimi karıya sövecek. Halbuki o kadı sensin, o kendi sebep olmuş diyorsun. Sen de sebebin birisin.

Tatlı görünüp acı olmak şeytanın vasfıdır. Bu aldanışlar ne can yakıcıdır. İnsanı hem sandığa sokar hem de arzûlarını yerine getirmez.

Kadıya neden söğüp sayıyorsun? Düşünmüyor ve utanmıyor musun ki bir nurzâde Mustafa olduğun halde o kahbe dünya seni de alda-

tıyor. O kavs gibi olan kaşları, ok gibi olan gamzeleri yüreğine saplanıyor, kendine râmediyor. Kendini kâm gibi gösterip acılık oluyor, çünkü varlık gibi görünen bir yokluktan ibârettir.

Nerede o milyonerlerin, yere göğe sığmayan zenginlerin azamet ve ihtişamları, debdebeleri nerede? Bunların hepsi burada kalıyor ve mezara kuru bir kefenle gidiliyor. Akrabâ, ahbap, dost kimin varsa seni kendi hâlin ve âmâlin ile yapyalnız bırakıyorlar. Çünkü dünyânın vefâsı yoktur. Onun için dünyâya bağlı her ne varsa hiçbirinde de vefâ arama!"

*

– "Aşk zehirinden daha güzel ve daha leziz hiçbir şerbet içmedim. Aşk hastalığından daha hoş bir sağlık bulmadım.

Hastalık... dedim. Çünkü aşk, dünya işlerini idâre eden aklı, cismin arzûlarını ve hayvânî rûhu mahveder, hasta eyler de onun için hastalık diyorum.

Nice seneler, nice günler ve aylar, bu aşkın bir ânına nisbet, bir saat gibidir.

Aşk ateşinin mâdeni lâmekândadır. Yedi cehennem bu aşk ateşinin bir kıvılcımıdır. Var seyret ne imiş kendisi! Bütün güzelliklerin ve lezzetler harmanının sâhibi olan kâmil insan, ormanda arslan nasıl gezinirse, öylece gönüllerde ve düşüncelerde dolaşır.

Koskoca aslan nasıl gezinir? dersen -çünkü ben ayrıyım sen ayrısın!- o vakit sana, ateşin tencere altında olmasını misal veririm. Şöyle ki tencere ayrı, ateş ayrı olduğu halde, ateşin mânâsı tencere içinde kendini gösterir.

İşte o kâmil insan da, bunun gibi senin damarlarında, zerrelerinde cevelân etmekte ve mânâsının sırrı bâtınında seyran etmektedir.

Bu kâmil insandan cennet de cehennem de korkar. Ondan ne buna ne ona aman vardır. Sıratı geçerken, cehennem: Aman... der, çabuk geç... Zîra benim ateşimi söndüreceksin. Ateşime kesat vereceksin. Cennet de kezâ: Geç, buradan çabuk geç... Çünkü herkes senin cemâlinin seyrine dalacak. Bana rağbet etmeyecek, nîmetlerime ehemmiyet vermeyecekler...

Geçenlerde anlattığımız kadı hikâyesindeki nâip gibi, işte o gönül ve fikirlerde dolaşan kâmil insan da, sizi, nefsinizin soktuğu belâ ve iptilâ sandığından satın almakta ve âzat etmektedir. Fakat hiç olmazsa sizi taşıyan hamala: Aman hamal başı beni kurtar! diye yalvarmalısınız."

*

Hocamız, anlattığı dikkate değer bir hâdiseden sonra:

– "Bakınız, ben bir şey duyup, öğrendiğim zaman hemen sevdiklerime naklediyor, yetiştiriyorum. Siz de duyduklarınızı yakınlarınıza söyleyip anlatmalısınız. Bir sahrâda herkes susamış... Sen de susuzsun. Bir birikinti su bulmuşsun, onu sâde kendin içip başkalarını düşünmemek olur mu?"

Meclisten birinin bu hususta bâzı mâzeretler söyleyip, meselâ; biz, duyduklarımızın hepsini toplayıp söyleyemeyiz, demesi üzerine:

– "Hepsini söyleme de, ikisini üçünü söyle... Birkaçını da başkası söyler. Sen yolunda bulun kâfî... Karınca: Dağı delmeye gidiyorum, dedi. Bu boyunla mı dediler. Eh yolunda bulunurum a... diye cevap verdi."

Aynı şahıs tekrar, bu meclise gelecek kadar vakit bulamayan onu dinlemek için de vakit bulamaz, deyince:

– "İşte bunlar şeytânî vesveselerdir. Bu tevillerden, bu şeytânî mantıktan dolayı ilerlenmiyor. Allah, istîdâda göre emirde bulunur, olmayacak teklifte bulunmaz. Biz de Hakk'ın yolunda olduğumuz için onun gibi yapmaya çalışıyoruz. Ben, olmayacak, yapılmayacak bir şeyi size teklif etmem."

*

Fuzûlî'nin:

Yâr her ne cevr kılsa revâ âşıka
İllâ firâkı oduna yakmak revâ değil

beytindeki cevr'den maksadın ne olabileceği sorulması üzerine:

– "Yârin cevri yâni cefâ ve sitemi o kimsenin bir şey veya bir kimse tarafından hoşuna gitmeyecek bir muâmeleye mâruz kalmasıdır. Her şey Hak olduğu için, herhangi bir taraftan kırılmak, incitilmek de Hakk'ın cevridir. İşte bunu böyle bilerek kimseden incinmemeye çalışmak lâzımdır.

Cihan bâğında ey âşık budur maksûd-ı ins ü cin
Ne kimse senden incinsin ne sen kimseden incin

Sözü de bu mânâya delâlet eder."

*

Dünyânın gelip geçiciliği bilindiği halde yine de ona aldanıldığın-

dan bahsedilmesi üzerine:

– "Peki mâdemki bunu biliyorsun, o halde niçin ihtiyârî ölümle ölmüyor, yâni elinde iken bu gelip geçici şeylerden, nefsinden kendini kurtaramıyorsun?

Fakat bu dünyâda türlü aldanışlar var: Güzel bir kadın görüyor ona bakıyorsun; güzel bir ses işitiyor, onu dinliyorsun... Peki sen bizzat zevkin kaynağı iken, neden bütün bunlara esir oluyorsun? Yürü, asla git. Esir olacaksan Allâh'a esir ol. Tâbi olacaksan, bende olacaksan da yine ona ol!"

*

Semîha Hanım'ın Kandilli Lisesi'ne tâyin edilmesi münâsebetiyle:

– "Başına gelen şeyi bu benim hakkımda hayırdır, diye kabul etmen lâzımdır.

Nazar sâhibi olmak yâni gerçeği görebilmek güç şeydir. Fakat dervişlikten maksat da budur. Gördüğüm bir, sevdiğim bir mânâsını hal etmek gerek. Bu hâli kazanan ise her şeye sâhip oldu demektir. Fakat onu da söz ile kazanmak mümkün değildir. Bal, bal!.. demekle ağzın tatlanır mı? Mutlaka balı bulup yemen lâzımdır.

Semîha Hanım'ı görünüşte müsteşar bey yâhut vekil bey tâyin etti. Fakat hakîkatte yapan Hak'tır. Bunu böyle bilirsen o vakit şüphesiz her şeyde hayır bulursun. Bunu yapabilirsen beşeriyetin üstüne çıkmış olursun ki, işte insanlık da budur."

*

Hocamız, akşam üstü bize şu bilgiyi verdi:

– "Sene hangi günde başlarsa yine o günde nihâyet bulur."

Sonra cep takvimini getirterek 1931 senesinin perşembe günü başlayıp yine perşembe günü nihâyet bulduğunu gösterdi. Sonra da bir takvimden, yirmi sekiz sene sonra aynen istifâde kābil olduğunu ilâve etti.

*

Doktor Ali Mazhar Bey'in annesi rahmetli Pırlanta Hanım'dan bahsediliyordu:

– "Ne mutlu Pırlanta'ya... İhvânı tarafından yâd ediliyor."

Meclisten biri: Hele mürşidi tarafından yâd edilmesi onun için ne büyük nîmet...

– "Ne mutlu o kadına ki bir el tutmuş ve yetmiş yaşına kadar zikri, fikri, hayâtı hep Hak olarak yaşamış...

Ezelde ruhlara; **Ben senin Rabbin değil miyim?** dendiği vakit: **Evet, sen benim Rabbimsin!** cevâbını verdikleri için, onlara; **Şu halde gidin, bu dâvâyı dünya mahkemesinde ilim ve amel şâhitleriyle isbat edin** denilmiş.

İlim, sâhibini bilmek ve bulmak demektir. Yoksa maksat, zâhir ilmi yâni kıyl ü kāl değildir.

Amel ise, onu gerek bedenen gerek kalben işlemeye çalışmak, fiil ve hareketlerini ona uydurmaya gayret eylemektir.

İşte bu iki şâhidi mürşidinin önüne getirip, mukāveleyi burada tasdik ettirirsen ne mutlu sana! O zaman âhirete gittiğin vakit de rahat edersin!"

*

Mesnevî-i Şerif okuyorduk: Her yaptığın işin altında Allah rızâsı olsun. Çünkü sen Hakk'ın kulu ve esîrisin. Yemen, içmen, uyuman bile Hak nâmına olsun, diye bir söz geçmesi üzerine:

– "Ah işte bu yapılabilse mes'ele kalmayacak. Evet, Hakk'ın esîrisin. Çünkü onun tarafından yaratılmışsın. Bu îtibarla elbet o senin her şeyindir. Hattâ senin için onun rızâsını istemek de hicaptır ve bir derecedir. Mâdemki seni vücûda getiren Hak'tır; şu halde ona rızâsı için mi, yoksa kendisi için mi hizmet etmek lâzım gelir? Tabiî ki sırf vazîfen bunu îcap ettirdiği için, Allah için yapmalısın. Yemen, içmen, uyuman, her şeyin, onun tarafından sana verilen emirlerin gereğidir. Bütün bunları da rızâ için değil, Allah için yap!

Eğer bu hal hâsıl olursa, korkma... İşte hasbetenlillah, sâdece Allah için olmak bu demektir. Bu hâli giydikten sonra çok çok ibâdet ve tâatlara da lüzum kalmaz. Çünkü ibâdet ve tâattan maksat şu söylediğimiz hâli kazanmaktı. **Yakîn gelinceye kadar Rabbine ibâdet et**[1]. Yâni güneş doğunca idâre kandilini söndür! Her işini Hakk'ı görerek yap! İşte o vakit her şeyi Hakk'ın muvâfakati ile yapmış olursun."

*

Mesnevî okumaya devam ettik. Yine bir yerinde: Kendini Cenâb-ı Hakk'ın kudreti elinde bilip ona tamâmıyle âciz ve boynu eğri olduğunu anlamak ve ölmeden evvel ölmek ve hesâba çekilmeden evvel kendi-

---

1- Hicr sûresi, 99. âyet: "Va'büd Rabbeke hattâ ye'tiyeke'l-yakîn"

ni hesâba çekmek lâzımdır, deniyordu:

– "İşte o vakit yalnız sıfatlarını değil, zâtını da tebdil etmiş olursun!"

*

Okuduğumuz Mesnevî-i Şerif'te: Günahkârlara hakāretle bakmamak lâzımdır, diye bir cümle okunması üzerine Hocamız:

– "Evet, çünkü onlar, Hakk'ın kānunlarının memurları ve vazîfelileridir," *diye îzahlı bir cevap verdi.*

*

Gece salonda idik. Mesnevî-i Şerif okuyorduk. Kendini unuttuğun vakit Allâh'ı zikret[1] *âyet-i kerîmesinin tefsîrinde, Hocamız:*

– "Çünkü sen kendinle olduğun vakit Hakk'ı zikretmekle şirk işlemiş oluyorsun. O halde kendini unuttuğun vakit Allâh'ı zikreyle!" *diye îzah eylemişti.*

Ertesi gün akşam yemeğinden sonra yine salonda toplanmıştık. Hocamız kömür sobasının yanına gelip Behîce ve Güzîde Hanımefendilere, sobayı kuşatmış olan ince bir teli göstererek:

– "Bu tel buraya niçin konmuş acaba?" *diye sordu.*

Behîce Hanımefendi'nin, boruyu tutmak için efendim! demesi ile berâber borunun alt kapağı büyük bir gürültü ile yere düştü. Orada bulunan Sâdiye Hanım ise, hemen ileri atılarak, ateş gibi sıcak olan boruyu alıp yerine taktı.

Biz hâdisenin heyecânı içinde iken:

– "Bu vak'ada iki cephe var. Biri dün akşam konuştuğumuz: **Kendini unuttuğun vakit Allâh'ı zikret** kelâm-ı şerîfine işâret ki işte Sâdiye Hanım, kendini unuttuğu için bu işi yapabildi ve Allah da onu hıfz etti, yakmadı. Eğer o sırada aklı başında olsa idi bunu yapamazdı. İşte bunun gibi, Allâh'ı da kendini unuttuğun vakit zikredersen, o zikirden maksat hâsıl olmuş olur.

İkincisi de budur ki, ben size o telin ne işe yaradığını sordum. Siz de bana yekten boruyu tuttuğunu söylediniz. Halbuki, tutanın tel olmayıp sâhip olduğunu gördünüz. Demek ki, Allah isterse tutarmış istemezse değil. Bu sûretle de sebeplerde bir şey yoktur. İş müsebbipte yâni sebebi yaratandadır, demek istendi."

1- Kehf sûresi, 24. âyet: "V'ezkür Rabbeke izâ nesîte..."

*

Hasbetenlillah olmaktan, Hak rızâsını esas almaktan bahsediliyordu:

– "Bugün pencereden bakıyordum. Komşu, hindisini içeri alıyordu. Dedim ki: Ey hindi, o seni, sana olan muhabbetinden dolayı böyle muhâfaza edip bakmıyor. Onun bu hareketi hasbetenlillah değil. Belki seni kendi yiyebilmek için besleyip sonra da kesmek için îtinâ ediyor. Sana nefsi için bu ihtimâmı gösteriyor. Yoksa senin hayrın için değil. Fakat bîçâre hindi bu hakîkati sen bilmiyorsun."

*

Mesih Paşa (Eski Ali Paşa) Câmii, çok harap, camsız çerçevesiz hattâ kapısız ve tabiî ki cemaatsizdir. Bu câmiin imamı olan yaşlı zat, bütün bu noksanlara rağmen, kış ve yaz beş vakitte câmiye çok uzak olan evinden kalkarak gelir ve biz de konağın önünden geçişini görürüz.

Birgün Hocamız sokağa çıktığı sırada, imam efendi seslenerek durdurmuş, sonra da yaklaşarak ellerini öpmüş. Her zamanki gibi vazîfesine gidiyormuş. Fakat yürürken topallamakta olduğunu gören Hocamız koluna girerek rahatsızlığını sormuş. Ayağının yanmış olduğunu ve kim bilir hangi hatâsından dolayı bu işin başına geldiğini söylemesi üzerine şöyle cevap vermişler:

– "Niçin böyle söylüyorsun? Bir mü'min, kırk gününü kendisine elem verecek ve üzecek, velev cüz'î olsun keyfini kaçıracak bir hâdise bir iş olmadan geçiremez.

Hattâ Ebû Bekir Efendimiz, kırkıncı gün olduğu halde böyle bir şey olmadığından endîşelenmekte iken koşa koşa gelen kölesinin: Yâ seydî, üzüleceğiniz bir haberim var, çok sevdiğiniz deveniz öldü, demesi üzerine Ebû Bekir Hazretleri şükran secdesine kapanıp; Yâ Rabbî sana şükür... Hiç olmazsa beni kırkıncı gün hatırladın! der."

Bu kıssayı dinledikten sonra hoca efendi tekrar Hocamızın ellerine sarılıp: Aman ne irşat, ne irşat! diyerek ferahlamış ve yoluna devam etmiş.

*

Gece salonda idik. Ateşli olan kok sobasına bakarak:

– "Bu sabah Behîce Vâlideniz, bu sobadan, atılmak üzere bir de-

mir parçası çıkardı. Kömürlerin içinde yanıp yanıp da artık atılacak hâle gelen bir demir parçası... Evet, bir demir parçası der ve ehemmiyet vermezsiniz. Halbuki unutmayınız ki her şey, her şey zî-hayattır; canlıdır. O demir orada günlerle yandı, yandı, nihâyet atılmak üzere bir tarafa bırakıldı. Orada da kim bilir zerre zerre oluncaya kadar, sıcağın ve soğuğun içinde daha nice zamanlar kalacak. Ondan sonra da toprak olup ondan ot bitecek. –Bir kere toprak oldu mu iş kolaylaşmış demektir.– O otu hayvan yiyip nihâyet hayvanı da insan yiyecek ve bu sûretle beşeriyet mertebesini bulacak.

Bu sözleri ehemmiyetsizce dinlemeyin. Şu anlattığım ne hazin ve müşkül bir seyirdir. Onun için Resûlullah Efendimiz: **Öldükten sonra başınıza gelecekleri bilseniz ayaklarınızı uzatıp yatamaz, kana kana su içemez, başınızı alıp dağdan dağa kaçardınız!** buyuruyor. Hemen Cenâb-ı Hak cümlemize lutfu ile muâmele etsin.

Sıratı geçmek için âhireti beklemeye lüzum yok... Onu, burada geçmektesin.

Tekrarlıyorum: Ayağınızı denk alın! Gafletin yeri, vakti, zamânı değil! Burası muhârebe meydanıdır. Kurşun kime isâbet ederse o gider. Gıybet, ara bozuculuk, yalan, iki yüzlülük ve gaflette bulunmayın. Her yerde Hakk'ı seyredin. Hâsılı kimseyi incitmeyin, kimseden incinmeyin. Size dâimâ nasîhatim budur!"

*

Gece Mesnevî-i Şerif okuyorduk. Bu arada câmi ve misâfir hikâyesi de okundu. Hikâyede, geceyi câmide geçirenlerin sabahleyin ölü olarak bulunduğu yazılmakta idi. Günün birinde bu câmiye misâfir gelen bir kimseye, sakın burada kalma, yoksa sen de ölürsün! demişler. Fakat o: Ko ölürsem ben öleyim, demiş ve câmiye girerek kapıları örtmüş. Gerçekten de bir müddet sonra bir ses: Ey Âdemoğlu geliyorum! diye bağırmış. Fakat korkup telâşa düşecek yerde misâfir: Geleceğin varsa göreceğin de var! diye cevap verince, etraftan altunlar boşalmış. Meğer bu söz, o altunların tılsımı imiş.

Hikâye tamam olduktan sonra:

– "Hakîkate âit sözler çabuk unutulduğu için bakınız bir hakîkat nasıl da şu hikâyenin içinde tatlı tatlı anlatılmış.

Misâfiri câmiye girmekten menetmek isteyen ses, şeytanın sesidir. Nitekim şeytan, insanı tarîkate girmekten alıkoymak için: Orada ölüm vardır, çilesi çoktur, diye türlü türlü tezvirlerde bulunur. Fakat o kimse Hak erbâbı ise: Ko ölürsem ben öleyim... der ve girer. Netîcede de

mânevî saâdet altunlarına mâlik olur."

*

Mesnevî-i Şerif'te Sadr-ı Cihan ismindeki bir şâhın, gazap ettiği bir bendesini hatırlamasıyle, o bendenin de kalbine pişmanlık gelip şâha doğru icâbet ettiğini okuduk. Bu sırada Hocamız ayağa kalkarak radyonun fişini elektrik pirizine taktı ve radyo da çalmaya başladı:

– "İşte, şu kutu bâtına, hoparlör ise zâhire benzetilebilir. Fişi ceryana taktın mı, bâtın zâhire aksediyor ve bâtında olan her ne ise o zuhur ediyor. Fakat iş kendini o ceryana bağlayabilmekte. Bu olmadıktan sonra da hiçbir şey hâsıl olmaz.

Radyocu dükkânlarında bu kadar radyo âletleri ve hoparlörler var. Sıra sıra durdukları halde ceryana bağlanmadan sesleri çıkıyor mu?

İşte Sadr-ı Cihân'ın onu gönlünden geçirmesi de o bendenin gönlüne aksedip şâhın kendi tarafına meyletmesine sebep oldu. Yoksa ne haddine o bendeye ki o sultan onu isteyip affetmeden böyle bir meyil ve teşnelik duyabilsin."

*

Hocamızı ziyârete gelen âile kuyumcusu Nişastacıyan Efendi'nin söz arasında bir dostu hakkında: Öldü de kurtuldu, demesi üzerine:

– "Geçende bir hıristiyan ahbâbımın cenâze merâsimi için kiliseye gitmiştim. Papaz, nutkunun sonunda, Sokrat'tan aldığı şu sözleri söyledi: **Şimdi siz hayâta ben de ölüme gidiyoruz. Hangimizin tâlihli olduğunu Allah bilir.** İşte biz müslümanlar böyle demeyiz, dedim. Biz, bir nefes fazla Allah deyip ve Hakk'a kulluk edebilirsek yaşamak isteriz. Hakk'a kulluk ederek yaşayana ne mutlu.

Fakat, burada Hakk'ın rızâsı üzere yaşamayan kimselerin günahları daha fazlalaşmamak için yaşamayıp ölmeleri elbet hayırlıdır."

*

Hocamız sofrada, dâmâdı Doktor Ziyâ Cemal Bey'e, Fener Rum Mektebi muallimlerinden Hâmî Bey ismindeki bir zat ile yapmış olduğu bir konuşmayı anlatıyordu. Birkaç dil bilen ve okumaktan çok hoşlanan bu kimsenin ilmî tedkikleri olduğunu, bilhassa İslâm dîni hakkında yaptığı araştırma ve tercümeleri Avrupa'ya göndermekte bulunduğunu söyledikten sonra, Çin târih ve medeniyeti hakkındaki tedkik-

leri netîcesi, bu milletin, binlerce sene evvelden beri târihî vak'aları gü-nü gününe kayıt ve muhâfaza ettiklerini de söylemiş. Bu kitâbelerin bi-rinde: Semâvî bir hâdise oldu. Kamer süzüldü ve iki parça oldu, diye kaydedilmiş bulunduğunu, vak'anın zamânını tedkik edince de Asr-ı Saâdet'te olan şakk-ı kamer, ayın ikiye bölünme hâdisesinin târihiyle tamâmı tamâmına karşılaştığını söylemiş:

– "Ben de dedim ki: Resûlullah Efendimiz buyuruyor ki; **İlmi Çin'de bile olsa arayınız.**"

Güzîde Hanımefendi:

– Demek ki bu hadîs-i şerif bunun için söylenmiş.

– "Yine dedim ki bir İngiliz astronom da tedkiklerinden bahsede-rek, bir zamanlar ayın iki parça olduğunu tesbit ettiğini, bunun olsa ol-sa müslümanların iddiâ ettikleri şakk-ı kamer hâdisesinden ileri geldi-ğini söylemektedir.

Hâmî Bey, evet, dedi. İngilizlerin İslâmiyet hakkında ilmî tedkik-ler yapmakta olduklarını ve her gün fevc fevc İslâm'ı kabul edenler bu-lunduğunu, hattâ Lordlar Kamarası'nda bir müslüman âzâ grubu oldu-ğunu sözlerine ilâve edip İstanbul'da da bir ay zarfında üç yüz yirmi beş kişinin müslüman olduğunu söyledi.

Ne hoş nasîbi ve ne güzel meşgalesi olan bir zat!"

*

– "Bugün gaybdan bir şey bilmek istedim; sonra kendimden uta-narak başımı çevirdim!"

*

– "Mâdemki Allah'tan gayrı fâil yoktur diyoruz. Şu halde yapan da yaptıran da O'dur. Bir kimse seni gördü mü, elinden, dilinden, belinden emin olmalı. Âyet-i kerîmede buyurulduğu gibi: **O kimseler ki Rabbim Allah'tır dediler ve istikāmet ettiler, onlar için korku ve keder yoktur**[1].

Resûlullah Efendimiz: **Emrolunduğun üzre istikāmet et**[2] **âyet-i kerîmesi beni ihtiyarlattı,** buyurdu. Onun için kimseyi incitme, kimse-den incinme, sabret, sükût eyle, hazımlı ol, Allâh'ın işine karışma, için-deki kötü huyları atmaya, onların yerine sâlih ameller koymaya bak! Allâh'ın mahlûkātına şefkat eyle! Çünkü her zerre Hakk'ın tecellîsine

1- Ahkāf sûresi, 13. âyet.

2- Hûd sûresi, 112. âyet.

mazhardır. Su gibi girdiğin kabın şekliyle şekillen, uysal ve mûnis ol! Sen nerede olsan Allah seninledir. Sen onunla olmaya dikkat et! Araya pürüz sokma! Nefis denen şey yamandır. Bâhusus yakınlık görürse, cadılık etmek ister. Sakın büyük lâf söyleme. O nefis öyle yamandır ki, yakarsın yakarsın gene dirilir. Cenâb-ı Hak, Şâzelî Hazretleri'ne: Sen benim seçkin kulumsun, fakat yine nefsinden emin olma, buyuruyor.

Bir gün Resûlullah Efendimiz şeytanla karşılaşır: Nereye gidiyorsun? diye sorar. İnsanları yoldan çıkarmaya der. O zaman Resûlullah Efendimiz: **Ben güzel ahlâkı bildirmek üzere gönderildim. Fakat hidâyetten bende bir şey yok. Şeytan da günah işletici olarak gönderildi. Fakat onda da dalâletten bir şey yok,** buyurur.

Hz. Pîr, domuza, sabahın hayır olsun diye selâm verdiği zaman sebebini soranlara, dilimi iyiliğe alıştırıyorum, diye cevap verirdi.

Bütün yaratılmışlara Hak nazarıyle bakarsan her şey sana fayda verir."

*

– "Bayram Velî Hazretleri Anadolu'nun çivisidir. Ehlullah kabir ehli değil, hayat ehlidir."

*

İhlâs nedir diye sorulması üzerine:

– "İhlâs, amelin riyâ, kibir, hîle ve hattâ isteklerden arınmasıdır. Allah için olan din, bunlardan temizlenmiş dindir.

İhlâs, amelden ameli görmeyi çıkarmak ve ameline îtimat etmemektir. Hattâ ameli sevap için kılmak bile ihlâsı zedeler.

Cenâb-ı Hak, ibâdetinde hiçbir zaman şirk istemez."

*

– "Allâh'ın mağfireti, o mağfirete karşı acizden başka bir şey değil. Bende ol ki âzat olasın."

*

Meclisten biri:

– *Yûsuf'un gömleğinin kokusunu onu taşıyanların duymayıp tâ uzaktan Yâkup'un duyması nedendir?*

– "Yanımdadır Yemen'dedir. Yemen'dedir yanımdadır, mânâsının zuhûrundandır."

*

– "Bu dünya tûfânı içinde yüzücülüğüne îtimat etmeyip Nûh'un gemisine canını atana ne mutlu! İşte siz onu yaptınız."

*

Memleketin uzak bir vilâyetine tâyin olunarak Hocamızın meclisinden uzak düşmüş bir kardeşimizin yanıp yakılması üzerine:

– "Bil ki, **külle yevmin hüve fî şe'n**[1] muktezâsınca her gün görülen görülmeyen bir oluş, bir tecellî zâhir olmaktadır. Şüphesiz ki, tecellînin bu genişliğinden ve sonsuzluğundan habersiz olanlara, zuhûrun böyle çeşitli şekiller ve hallerde olması düşüncelerini karmakarışık edip, elemler kederler verir. Fakat zamânın babası[2], yâni zamâna tasarruf edici olup da Hakk'ın tecellîsinde mahvolanlar her bir zuhurda bir nur cilvesi görüp dâimî zevkte olurlar. Bil ki zuhûrun gereği hem kabz ve bast, yâni darlık ve ferahlık, hem celâl ve cemaldir ki bu tecellîler birbirinden ayrı değil, birbirine eştir.

Binâenaleyh âşıklar nazarında değil dünya, âhiret dahi mâsivâdır. Mâsivâ ise hiç, yok demektir. Mürşidin için dünyâda da ukbâda da ikāmet tasavvur dışıdır. Çünkü Hakk'ın zâtında seyretmek isteyenlerde ikāmet fikri olamaz. Öyle ise sen de benimle ol! Benim aynımla her nereye varırsan var, âlem sende olur.

Hulâsa, buradan uzakta oluşunu atılmak addetmek, kendi noksanından, kendi vücûdundandır. Keşke bir sene için dünyâya gelmeseydim, keşke yaşamak zevkini tatmasaydım diyormuşsun.

Cenâb-ı Hak herkesi insanlık mertebelerini tamamlamak için bu taayyün âlemine, bu dünyâya göndermiş ve bu işe memur etmiştir. Eğer bu kimseler, verilen emirlerle hareket edip ve gösterilen istikāmette amel ederlerse yavaş yavaş yol alıp mertebelerini tamamlayıp ferdî cevherlerini meydana koyarlar. Bu çokluk âlemi terbiye ve tahsil dünyâsı olduğu gibi vuslat meydanıdır.

Eğer bu dediğim kemal ve yol alış öteki âlemde hâsıl olaydı buraya gelmeye lüzum kalmazdı. Binâenaleyh bu menzilin kadrini ve ne için vazîfelendirildiğini anlamayıp keşke dünyâya gelmeseydim demek doğru olamaz. Bu dem, fırsat demidir. Ömrün sermâyesi elde iken geldiğin ve gideceğin âlemler için amellerde bulun.

1- Rahman sûresi, 29. âyet: "O her gün bir şe'ndedir."

2- Ebü'l-vakt.

İnsanın ezelde saîd olmasının alâmetleri bir hakîkî mâye sâhibine ulaşmış olmasıdır. O râbıtaları dolayısıyle bu kimselerin ruhları yol almaktan uzak değildir. Dünyânın neresinde olursa olsun ve ne kadar kesif bir meşgale içinde bulunursa bulunsun, bir gün kendisini maksut olan menzile ulaştıracak mânevî ilerlemesi devam eder. Çünkü tarîkat ve dervişlik Hak meşgalesidir. Diğer işler ise beden ve madde meşgalesidir. Bunların ikisi birbirine mânî değildir. Binâenaleyh kesrette Hak ile vahdette halk ile olmak basîret erbâbının yoludur.

Hayır sen henüz yaşamak zevkini tatmadın. Yaşamak zevki, asla kavuştuktan sonra olur ki, işte şimdi sen bu sermedî zevki bulmak için yaşıyorsun.

Kendimi en yakın mahrekteyim zannederken... dedin. Ne kadar yanlış düşünüş! Hakîkat cihetiyle muhîtin hâricinde kalmak nasıl kābil olabilir? Bir münevver insan olarak her şeyin bu muhit dâhilinde olduğunu okuyup öğrenmedin mi? **Ya mâ'şere'l-cinni ve'l-insi in'isteta'tüm!.**[1] âyet-i celîlesi de buna işâret değil midir? Bâhusus ki sen, ilâhî nûrun ışıklarından bir ışık olmasaydın bu zevki, bu âlemi, bu çekilişi hissedebilir miydin? İş, mânevî tesir ve incizaptadır.

Çekilen bir şeyin mutlakā maddî ve görülen kuvvetlerle mi çekilmesi lâzım gelir? Görülmeyen kuvvetlerle olan incizâbı nasıl inkâr ederiz?

Yakınlığın uzaklığın alt ve üstün sağ ve solun bu hususta bir tesîri olamaz. Yanımda olsan Yemen'desin; Yemen'de olsan benimlesin[2]. Sandığın gibi ayrılık elemi hayâtına kastetmez. Her şey hayatta kazanılır. Bu elem senin hayâtını imhâ etmeyecek, belki yapma benliğini, beşerî pürüzlerini imhâ edip hakîkî vücûdunu ortaya koyacaktır. Bu hayat mânâsız değil çok mânâlıdır. Eğer buradan hakîkatini bulamayarak gidersen o gittiğin yerde şimdiki nedâmet ve sûzişten daha fazlasını görecek, yağmurdan kaçarken doluya tutulacaksın. "Ah aslım, maksûdum orada imiş, ben buraya niye gelmişim, diyeceksin. Sen nerede olsan Allah seninle berâberdir. **Ve hüve maaküm eynemâ küntüm**[3]; ister Anadolu'nun en ücrâ bir köyüne git, ister Himalâya tepelerine çık. Seninle berâber olandan ne kaçabilir ne uzaklaşabilirsin.

Elektrik bir sâniyede dünyâyı şu kadar kere dolaşırken ona hâkim olan bundan âciz mi kalır? Gelsen de gitsen de gene o merkezden uzak-

---

1- Rahman sûresi, 33. âyet. "Ey cin ve insan cemâati, göklerin ve yerin bucaklarından geçmeye gücünüz yetiyorsa-ki bir kudret olmadıkça asla geçemezsiniz- haydi geçin!"

2- Pîş-i menî der Yemenî, der Yemenî pîş-i menî.

3- Hadîd sûresi, 4. âyet: "Nerede olursanız olun, O, sizinle berâberdir."

laşamazsın. **İnnâ lillâhi ve innâ ileyhi râciûn**[1]; her şeyin rücûu, dönüşü hep o merkeze, hep Allâh'adır. Uzaklıkta yakınlıkta varacağın nokta, hep aynı merkezdir.

Gitmeye çalışacağına, çalış ki bu dünyâda iken eşyânın aynasında Allâh'ın tecellîsini, ahadiyeti yüzünü, can gözüyle göresin. Bu sûretle de mârifet cennetine giresin. Ve hakîkî âdem mertebesini hâsıl edip mahmut olasın.

Resûlullah Efendimiz buyuruyor ki: **Dünyâda bir cennet vardır ki onu bulan âhiretteki cennete hasret çekmez.** O da mârifet cennetidir. Hâsılı Cenâb-ı Hak, tab'ını temkin ve cânın yüzünü yakîn gözüyle Hak görücü edip zâhirde ve bâtında mâmur olasın.

Mâdemki mürit oldun, ihtiyârî ölümü kazanıp nefsini bilicilerden ol. Ve sıddık sıfatiyle muttasıf ol, yoksa mecâzî hayatta bir şey bulamazsın. Sözde kalıp özden mahrum olma! Tarîkat gerçeklerine sarıl ki mevhum vücûdunu nefye muvaffak olasın. Nefsini aciz makāmında tutup yokluğu sermâye et! Tâ ki Hak varlığına yetişesin. Hakk'ın zâtı zenginliğine vâsıl olasın."

*

– "Buda der ki: **Tabiatta iki tesir vardır. Bunlardan biri aşk, diğeri mârifettir. Aşka sâhip olmayan bir vücut, ebedî sûrette tabiat zindanında kalmaya mahkûmdur.**

Schopenhauer bedbin bir filozoftur. Esâsen felsefe, şüpheciliğe dayanır. Şüphe içinde kalanlar ise iki dünyânın da saâdetinden mahrum kalırlar. Anlayışıma göre Schopenhauer, Buda mezhebine inananlardandır. Der ki: Ben, Buda'nın tâlimâtını okudukça şükrediyorum. Çünkü bunlar, hem hayâtımın hem de ölümümün tesellîsi olmuştur.

"Buda" hakîm demektir. Buda mezhebine göre dünya, âhiretin tarlasıdır. İnsanın bugünkü hayâtı, bütün zevkleri ve kederleriyle geçmiş ömürlerin amelleri netîcesidir. Bu böyle olduğu gibi, şimdiki amellerimiz de gelecek ömürlerin tohumlarıdır."

*

– "Hürmüz'ün, talebesi Eskülap'a, tâlimâtı şunlardan ibârettir: Allah, düşüncenin tasvir ettiği şeylerden münezzehtir. Dil ile anlatılıp vasıflandırılamaz. Göz ile görülemez, cismânî ve şekilsiz olan hislerimizle anlaşılamaz.

1- Bakara sûresi, 156. âyet: "Biz Allah içiniz ve biz ancak ona dönücüleriz."

Ebed, zaman denilen küçük ölçü ile tartılamaz. Gerçi burada lâhûtî hayâtı kazananlar, o hakîkat âlemiyle yakınlık peydâ ederlerse de bunu kimseye açıklayamazlar.

Hürmüz'den, bedenden ayrılan rûhun âkıbeti ve hakîkate nasıl kavuşabileceğinin sorulması üzerine verdiği cevap şu olmuştur: Ruh, yaşar ölmez. Yalnız rûhun mahvolması, şuursuzluk netîcesidir. Hakîkat ise verilmez. İnsan onu kendinde bulur. O gösterilmez de. Binâenaleyh onu ya kendinde görür, yâhut da göremezsin.

İşte, bütün bu sözleri söyleyen kimselere kâfir diyoruz. Halbuki onlar tevhîd ehlidirler. Hakîkatten bahseden tevhîd ehli ise kâfir olamaz. Bunlar, ehlullahtır, Allah adamıdır. Çünkü hakîkatten söz ediyorlar."

Hakîkat neden gizleniyor, diye sorulması üzerine:

– "Bütün bu hikmetler bu hakîkatler hep Hakk'ı bilmek içindir. Bunları neden gizliyorsun güzel Allâh'ım? Dâimâ bu hakîkate tapanlar müşküller ve zahmetler içinde, berikiler ise, refah ve rahat içinde... adet îtibâriyle de çoğunlukta bulunuyorlar diyebilirsiniz. Buna cevap olarak Cenâb-ı Peygamber'in şu hadîs-i şerîfini dinleyin: **Bir şeyin kıymeti zorluğu ile mütenâsiptir**[1]. Kezâ: **Efdalü'l-a'mâli ahmezühâ**[2]."

*

– "Hz. Mevlânâ'nın buyurduğu gibi: **Her kim ki aslından uzak düşerse hasret kaldığı o visâli özleyici olur.**

Asıldan maksat nedir? denecek olursa, âyân-ı sâbitesidir; Allâh'ın isimlerinin türlü görünüşleridir. Ama bu isimlerden murat, Cenâb-ı Hakk'ın bir sıfatı ile zuhûrudur.

Küllî ve cüz'î oluşlardan her şey, Hakk'ın isimlerinden bir veya ikisine mazhardır. Nasıl ki melekler selbî isimlerin mazharıdır ve Cenâb-ı Hakk'ı: **Nahnü nüsebbihü bîhamdik...**[3] diye tesbih ederler. Şeytan da Mudil, Mütekebbir isimlerinin mazharıdır. Onun için bunlar da Cenâb-ı Hakk'a: **Febi izzetike...**[4] diye kasem ettikleri için haklarında: **Ben Âdem'e secde edin, deyince baş çektiler ve kibrettiler**[5] diye buyruldu.

1- El-ecrü alâ kaderi't-teab.

2- Amellerin efdali güç ve zor olanıdır.

3- Bakara sûresi, 30. âyet: "Biz Sen'i hamdinle tesbîh ve Sen'i takdîs ederken..."

4- Sâd sûresi, 82. âyet: "(İblis) dedi: İzzetine and ederim ki ben de artık onların hepsini muhakkak azdıracağım."

5- Bakara sûresi, 34. âyet.

Fakat insanın hakîkati bütün isimlere birden mazhar olmuştur bunun için kâh Mudil, kâh Hâdî ve ilh... isimlerle tecellî eder.

Her mevcut, mazhar olduğu isme tâbi ve onun hükümüne mahkûmdur. O isim ona der ki: Hele birkaç gün istediğin yere git... Dönüp dolaşacağın yer yine benim!

Bir insan âyân-ı sâbite, yâni kopup geldiği makam îtibâriyle, bir ismin mazharı olduğuna göre onun o isme ulaşabilmesine, aslına kavuşması denir.

Bu vusûl yâni bu kavuşma hicrânın aksi demektir. Fakat hakîkat erbâbı indinde vusûlün mânâsı, mevhum ve geçici olan bilcümle alâkalardan uzaklaşmak ve ilimde hakîkat mertebesine ulaşmak demektir.

Bir şeyin hakîkati, o şeyin gerçeği, gerçekte bulunduğu mâhiyettir. Buna ermek ancak yakîn ile yâni gönül bilgisiyle olur.

İnsan, kesret gecesinin karartısının sonu ve vahdet günü nûrunun başlangıcı olması dolayısıyle berzahların toplandığı ve fecirlerin uyandığı noktadır.

İnsâniyet mertebesini bulmadan evvelki maddî sıfatlar, nebâtî ve hayvânî mertebeler dahi hep gecenin karanlığı demektir. Ancak insana erişince vahdet gününün nûru ışıldamaya başlar. İşte o vakit insan aslına vuslat için kābiliyet kazanır.

İşte aslına erişmek, aslına vusûl iki türlü seyirle olur ki bunun biri ıztırârî yâni elinde olmayan, diğeri ihtiyârî yâni arzûsuyle yaptığı seyirdir.

Iztırârî seyirde meselâ Hâdî isminin tesîriyle nefsinin îcapları üzere ölüm gelecek ve kendini kendinden alacak olursa hakîkati göremez. Yalnız burada hayır ve şerden ne işlediyse onu bulur, ona kavuşur, aslını bulamaz. Aslına vusûle kābiliyet mertebesi olan insan vücûdunu giymişken burada o insanlığa yakışmayan nefsânî tutumundan dolayı, ıztırârî mevt gelip de ölünce aslına kavuşamaz.

İkinci seyir ise ihtiyârî olanıdır ki, Cenâb-ı Hak ezelden o kimsenin kalbine muhabbet meylini vermiş olduğundan, aslını arama şevkını tattırmakla: **Ben bir gizli hazîneydim, istedim ki bilineyim,** sırrı zâhir olarak o kimsede aslını aramak iştiyâkı uyanıyor ve arayıcı oluyor.

Arayan neyi bulmaz? Mevlâsını da bulur, belâsını da... Cenâb-ı Hak bu arayıcı kuluna mürşit sûretinde tecellî ederek onu madde, nebat ve hayvan mertebesinden geçirir. İçini arıtıp temizler. Bu sûretle de dünyâda iken aslı ile âşinâlık eder. Bulacağını bulur, göreceğini görür yâni ihtiyârı ile ölerek nefsinin esâretinden kurtulup Hakk'ın esrârı mahremi, yârı olur ve doğrudan doğruya aslını bulur.

İşte Hz. Mevlânâ'nın: **Her kim ki aslından uzak kaldı, onun vaslını arayıcı olur,** demekten maksadı budur.

Fakat herkes bu mürşidi bulduğu vakitte kendi zannınca ona yâr oldum zanneder, fakat olamaz.

Resûlullah Efendimiz'in buyurduğu gibi: **Zandan sakınınız, çünkü zan, görünüşlerin en yalancısıdır.** Zan, ancak hakîkî olmayan bilgiler hakkında vârit olabilir. Şer'î, naklî ve aklî bilgilerde zannın yeri vardır. Fakat hakîkî mârifette zannın değil, ilmin yeri vardır. Onun için mürşidin gönlü sırlarına vâsıl olmak isteyen, mutlakā zannı bırakmalıdır.

Onun gönlü sırlarına nasıl varalım, dersen, Hz. Pîr, sorulabilecek bu suâle cevap olarak: **Benim sırrım, benim âhımda, sözlerimde gizlidir,** der. Nasıl ki Seyyidinâ Câfer: **Cenâb-ı Hak, Kur'ân-ı Kerîm'de tecellî etmiştir, fakat görmüyorsunuz,** buyurur.

İşte bu, kişinin sözünden anlaşılır kıymeti, yâhut: Sözünden anlaşılır evliyânın esrârı, demektir. Gene Hazret-i Mevlânâ: **Ey yârânım! Ben Mevlânâ, sizin karşınızda olan bu cisim değilim. Ben, o zevk ve hoşluğum ki müritlerim bâtında, kelâmımdan Allah Allah diye başlarını yere vururlar,** der.

Dünyâda iki büyük âmil vardır: Biri mârifet biri aşktır. Aşka mazhar olmayan bir insan yeryüzünde dâimî sûrette vücûdu zindanında mahbus kalmaya mahkûmdur.

Aslını bulmak da mutlak bir kâmil rehber bulmakla olur. Onu ya burada hayatta iken yâhut ölmek üzere yâni hâlet-i nezîdeyken bulabilirsen maksat hâsıl olur. Veyâhut bulmak veya aramak yolunda o şevk ve taleple ölürsen orada da bulursun.

İnsanın aslını bulamaması ne demektir. Meselâ mü'min mertebesinden gelen bir kimsenin gene mü'min mertebesini bulamaması demektir. Aslını bulmak demek bir kimsenin zuhur ettiği mertebeye kavuşabilmesi demektir."

*

Cüz'î irâdeden bahsediliyordu:

– "İnsanda olan cüz'î irâde nasıl inkâr edilebilir? Biz kendi hal ve hareketlerimiz ile onun mevcûdiyetini her an isbat ediyoruz. Meselâ şurada gāyet güzel ve müstesnâ bir kız olsa, ona hayran hayran bakmakta iken birden bire kalkıp dizliğini çözse ve huzûrunuzda def'i hâcet etse, yâhut bu derece ileri varmayıp şiddetle geğirse, bu hareketleri güzelliğine bir eksiklik getirmemekle berâber, nazarınızda onun, biraz evvelki kıymeti kalır mı? Eskisi gibi yine hayran hayran bakabilir misiniz?

İçinizden herhangi biriniz, velev bu türlü ihtiyaçlardan birini hissetseniz de, herkesin önünde yapmaya cesâret edebilir misiniz? Hayır değil mi? Çünkü bu kabil hareketlerin ayıp olduğunu size ihtar eden cüz'î irâdeye sâhip bulunuyorsunuz.

Fakat bir de zarûretler bahsi vardır ki, irâde, nizam ve çemberinin dışına çıkar ve ayrı bir mes'ele teşkil eder.

Meselâ Ârif Efendi merhum anlatırdı: Plevne Muhârebesi'nde bir yürüyüş sırasında askerin biri şiddetli bir def'i hâcet ihtiyâcı hissetmiş. Fakat bir asker için kendiliğinden taburu terketmenin kurşuna dizilmek gibi şiddetli bir cezâsı olduğunu bildiğinden, büyük bir çâresizlik içinde kalarak hemen çömelmiş ve ihtiyâcını def'etmeğe başlamış. Fakat tam bu sırada zâbitinin yanından geçtiğini görerek, bir neferin zâbitini selâmlamamasının da yine büyük bir cürüm teşkil ettiğini düşünerek, o vaziyette zâbite selâm vermiş.

İşte, bu harekette zarûret vardır ve kimse de kendisini ayıplamaz, bilâkis mâzur görür.

Şu halde kendimize âit mes'elelerde cüz'î irâdemizi kullanıyor ve çekinilmesi lâzım gelen şeylerden kendimizi çekiyoruz da, neden Hak yolunda hatâ işlemekten ve Hakk'ın hoşlanmadığı şeyleri yapmaktan çekinmiyoruz? Üstelik bir hatâ işlediğimiz vakit: Bunu bana Allah yaptırdı! diye irâdemizi inkâra kalkıyoruz.

Zâhirde yaptığımız hatâlar dünya ehline nasıl tesir ederse, kalben işlenmiş bir hatâ da bâtın ehline öylece tesir eder."

*

Münîre Hanımefendi, Hâfız Şîrâzî'nin:

Elâ yâ eyyühe's-sâkî edir ke'sen ve nâvilhâ
Ki aşk evvel nümûd âsan velîk üftâd müşkilhâ

beytini okudu. Cevap olarak:

– "Münîre Hanım! Maad aklı ve maaş aklı olmak üzere iki türlü akıldan bahsedilir. Maaş aklı, dünya iş ve bilgilerine yarar. Yâni âdetâ gemideki dümen vazîfesini görür. Aynı zamanda ubûdiyete, Hakk'a kulluk etmeye de âlettir. Fakat kendisi hâdis ve mahlûk olduğundan hâlıkı yâni yaratanı göremez. Maad aklı ise, ancak aşkın zuhûru ile kendini gösterir.

Cüz'î akıl, cemâli görmekten perdelidir. Ne vakit aşk nûru zuhur ederse, o aşk nûru akıl gözüne kuvvet verir, onunla nurlanır. Çünkü aşkın nûru, Allah cemâlinin tecellî nûrudur. Onun için akla îtimat gös-

terip onun her şeye kādir olduğunu, hattâ Allâh'ı da görebileceğini zanneden kimseler yanlış düşünenlerdir.

Cenâb-ı Hak, âşıklardan tecellî etmiştir. Âşıkların çokluğu ona perde olmuştur. Eğer sen Hakk'ı görmek istersen benliğini ortadan kaldır. O vakit yalnız onu görürsün. Çünkü aşkın sırlarından biri de budur ki ona ikilik sığmaz ve ayrılık gayrılık olmaz. Elektrikte bile piller birleşmedikçe şûle çıkmıyor. Kezâ iki ipliği bir etmeden iğne deliğinden geçiremezsin. Onun için Resûlullah Efendimiz: **Senin vücûdun öyle bir günahtır ki onunla hiçbir günah ölçülemez,** buyurur.

Cenâb-ı Hakk'ın: **Ben gizli bir hazîneydim istedim ki bilineyim** dediği gibi, ruh da ister ki, can aynasında mânâ sûretleri görünsün ve cümle âlem ondan faydalansın.

Ayna, güzeli güzel, çirkini çirkin, uzunu uzun, kısayı kısa gösterir. Hiçbir vechile doğruluktan şaşmaz. Şu halde bizim can aynamızda bu hakîkatler neden görünmüyor? dersek, aynanın tozlarının aşkla temizlenmesi lâzımdır, derim.

Herkes, vücûdu memleketinin çobanıdır. Nefis, kalp, sır, kalıp, âzâ, hisler ve bedenî kuvvetler senin emrindedir. Onlar hakkında hak ve adâletle muâmele etmen ve onları hevâ ve hevesten alıkoyman, kötülüklerden muhâfaza etmen lâzımdır. İşte bu hal hâsıl olursa o can aynasında da mânâların güzel yüzü zâhir olur."

*

– "Nazlı Hanım, tahkik ehli buyurmuştur ki: Visâle lâyık olmayan kimsenin yaptığı her ihsan dahi günahtan ibârettir. Yâni meczup sâlik yâhut sâlik meczup[1] olmayan bir kimse, nefsini riyâzatlar ve mücâhedeler ateşinde helâk etmiş olsa da, yine Hakk'ın yakınlığından sürülüp çıkarılmış bir ezel mahrûmudur. Resûlullah Efendimiz: **Senin vücûdun öyle bir günahtır ki onunla hiçbir günah ölçülemez,** buyuruyor.

Şu halde kendi vücûdiyle yâni benliği ve nefsâniyeti ile kalan kimsenin bütün işledikleri günah olmuş olur. Onun için bu dünyâda seni senden kurtaracak sana yol gösterecek bir rehberi bulman gerekir. Çünkü burada kör olan, orada da kördür. İşte o kâmil üstâdın eteğine yapışarak o tek ve mutlak olan Hakk'ın katına uçasın, böylece de hakîkat-i insâniyye kāfına erişesin.

Ankā, o kâmil üstâdın rûhudur. Kāf ise hakîkat-i insandır ki

1- Meczup sâlik, evvelâ cezbeye erişip sonradan sülûke giren ve bu sûretle kemâle eren kimsedir. Sâlik meczup ise, önce sülûke girip nice çalışma ve gayret sonunda cezbeyi bulan kimsedir ki her iki fırkanın da adamı kurtulmuşlardandır.

Cenâb-ı Hak bütün isim ve sıfatlarıyle onda tecellî etmiş, mevcûdat ve kâinâtın hülâsası olan o, zat isminin mazharı olmuştur."

*

– "İnsanlara hayır öğreten kimselere Allah ve melâikesi, yerde ve gökte olanlar, hücresinde karıncalar, denizde balıklar cümlesi salât eder ve hayır dûa ederler. Çünkü hadîs-i şerifte: **Bütün mahlûklar Allâh'ın ıyâli, çoluk çocuğudur. Allah indinde hayırlı kul, âilesine faydalı olandır**[1] buyurulur. Çünkü insanı Allâh'a yaklaştıran, Allâh'ın mahlûklarına şefkattir.

İşte Hazret-i Pîr Seyyid Ahmede'r-Rifâî de bulduğunu, mahlûkāta şefkat ve acz, boynu büküklük ve nefsini kırmakla bulmuştur. Bu büyük insan, ne hıristiyan der, ne müslüman der, herkese birden şefkat gösterirdi. Bir gün: Ey ashâbım, eğer bende bir ayıp görürseniz ricâ ederim söyleyiniz. Tâ ki bu ayıbımdan vaz geçeyim... buyurması üzerine mecliste bulunanlardan biri: Ben bir ayıbınızı biliyorum. Sizin ayıbınız bizim gibi dervişleriniz olmasıdır. Eğer mahşer gününde bizi kurtaracak olursanız ayıbınız kalmaz! dedi. Bunun üzerine Hazret-i Pîr; gemi sağlam olursa içindekiler de kurtulur! buyurdu.

Dikkat edelim. Allâh'ın velîsine muhabbet etmeyenlerin âkıbeti kötü biter. Nerde kaldı ki inkâr edenlerin!"

*

Birbirlerini seven iki kimseden bahsolurken:
Aliye Hanımefendi:
– Akrabâ mıdırlar? diye sordu.

– "Elbet akrabâdırlar! Çünkü mânen akrabâ olmasalardı birbirlerini sevemezlerdi. Akrabâlık, ruh bilişikliği ve cinsiyetidir. Orada anlaşmış olanlar burada da barışıktırlar. Orada ihtilâfta olanlar burada da anlaşmazlıktadırlar.

Meselâ bâzı kimseyi daha görürken seversin; halbuki bâzısından ürker, korkar kaçarsın. Hattâ ismini işitirken muhabbet veya nefret hissettiğin kimseler vardır.

Âlem, Hakk'ın isimlerinin aynasıdır. Âdem de o isimlerin sâhibinin sûretidir. Bu yüzden, büyük küçük her şey, cihanda bir ismin mazharıdır ve âyân-ı sâbitede olan aslı, onun rabbi ve hâkimidir. O da bu ismin mahkûmu ve zebûnudur. Sonunda da dönüşü yine onadır.

1- Küllü halkın ıyâlullâhi, ehabbühüm ileyhi men enfauhüm li-ıyâlihi.

Bu sebeple, dünyâda herhangi bir isme mazhar olan kimse tabiî tek değildir. İşte aynı isme mazhar olan o kalabalıktan bir kimse, kendi mânâsını taşıyan bir başkasını görünce elbet ondan hoşlanır.

Meselâ Hâdî isminin mazharı olan milyonlarca kimse vardır ki hakîkatte bunlar tek vücut, tek adam mesâbesinde oldukları gibi, bunların zıttı olan isimlere mazhar olanlar da keza böyledir. İşte aynı isme mazhar olan bütün bu insanlar, birbirlerinin akrabâlarıdır. Yekdiğerini gördükleri vakit de, şüphesiz bu yakınlığın îcâbı olarak, birbirlerinden hoşlanırlar. Onun için:

Nâdanı nâdan bulur, dânâyı dânâ, dûnu dûn
Cinsine meyleyler elbet bu cihanda her kişi..."

*

Hüseyin Rahmi Bey'in bir romanı hakkında meclisten birinin:

– Bu romanı okumak, vakit kaybından başka bir işe yaramıyor, demesi üzerine:

– "Dükkûkî Hazretleri buyurur ki: **Eğer Cenâb-ı Hakk'ın doksan dokuz isminden doksan sekizi bende olup da, biri âleme serpilmiş bulunsa, ben ondan da baş çeviremem!**

Bu âlemde abes bir şey yoktur. Esâsen bütün bu tezatların bir araya gelmesiyledir ki zevk hâsıl olur. Sinemada, tiyatroda bile iki sevişenin arasına bir cadı girmeyince tad olmuyor. Eğer bu âlemde de âşık ve mâşuk, şakî ve denî mevcut olmazsa hayat noksan kalmış olur. İşte bu çoklukta birliği görüş ve o sûretle Hakk'ın cemâlini temâşâ ediş ne kadar tatlı şeydir. Sen o münkirde de ilâhî saltanatı seyret. Buna muvaffak olan, mârifet sâhibidir. İrfân-ı Muhammedî'ye mâliktir. İrfan demek bu demektir.

Keza, insan da bir zıtlar âbidesi değil midir? Meselâ bir güzelin bağırsağını, gözünü, ciğerini ve küme küme saçlarını getirseler, bütün îtibâriyle meftun olduğun o güzelin gözünü, dudağını öpebilir misin? Aksine, ne iğrenç, ne korkunç şeyler! diye korkar kaçarsın. Ancak bunların hepsi birleşince zevk ve âhenk meydana geliyor ve o zaman ne güzel insan diyorsun.

Ses için de başka türlü düşünülemez. Şöyle ki: A güzelim nerdesin, göster bana kendini, ilâhîsinin ne güzel bir bestesi vardır. İşte bu besteyi notalara ayırıp, teker teker do, re, mi... diye okusan derhal o âhenk ve zevk kaybolup gider. Halbuki inceli kalınlı, diyezli bemollü bir kompozisyon olarak ne kadar tesirli, ne kadar âhenkli ve zevklidir.

Onun için kötü dediğimiz şeylerin de bu âlemde bir vazîfesi ve yeri vardır. Bunu idrak etmek ise er kişi kârıdır.

Cenâb-ı Hak bile Kur'ân'da âyetlerini tekrar ediyor. Eğer bir kere söylemek kâfî gelse idi herkesin cihan allâmesi olması lâzım gelirdi. İşte biz de onun için, evvelce de söylediğimiz bir bahsi burada tekrarlamak istiyoruz. Şöyle ki: Ruhlar kırk fırkadır. Bunlardan dördü, hiç dünyâya gelmemiş olan mücerret ruhlardır. Diğer dördü ise dünyâya gelmiş olan nebîlerin, velîlerin, sâlih, ârif ve mü'minlerin rûhlarıdır. Bu dört fırka içinde, beşeriyet îcâbı dünyâya uyup geldiği yeri bir müddet için unutmuş olanlar olsa bile, küçük bir vesîle, bir kıvılcım, uyanmalarına ve içlerindeki ateşin yeniden şûlelenmesine sebep olur.

Geri kalan otuz iki fırka da, münkirlerin, kâfirlerin, münâfık vesâirenin ruhlarıdır.

Demek oluyor ki dörde karşı otuz iki ne kadar büyük rakamdır. Bunlar, ıslâhı kābil olmayan ruhlardır. Esas böyle kurulmuştur. Böyle gider. Lâkin şu da var ki her ruh, kendi sırât-ı müstakîminde terakkîdedir.

Farzedelim ki bu otuz iki fırkadan birine mensup olan kimse zamânın sâhibini bulsa, onunla tanışsa, hattâ ona intisap edip sohbetine girse ve gönlünde bir muhabbet de uyansa, bakarsınız ya son nefesinde kâfir olarak ölür veyâhut da, o hakîkat deryâsı onu beşeriyet sâhiline atarak uzaklaştırır.

Fakat karşısına gelmiş ve halkasına girmiş bu kimseyi ezel damgasından tanıdığı halde iâde etmek, geri çevirmek kâmil insanın şânından değildir. Çünkü Hak yolunda cimrilik yoktur. Hattâ alâkasızlığını dahi kimseye sezdirmez. Ancak bu kimsenin, kendi kendisini tasfiye etmesi ile alâka sona erer.

Bize, münkir ve kâfirlerin halleri ve tutumları hakkında söz söylemek de düşmez. Bütün yaratılmışlar gibi, bunlar da vazîfelerini yapmak ile mükelleftirler. Bu âlemde, herkes kendi memur olduğu işin îcâbını işler. Cenâb-ı Hakk'ın koyduğu bu kānun değişmez. Eğer biz merd-i sûfî isek, bunların hepsini hakîkat gözüyle görüp kendi hissemizi almamız lâzım gelir.

Merd-i sûfî o kimsedir ki dünyâda bulunuşu nefsiyle değil, Hak'ladır. Cüneyd-i Bağdâdî'ye: **Tasavvuf nedir?** diye sordular; **Tasavvuf, Cenâb-ı Hakk'ın bir kulunu nefsinden öldürüp kendi bekāsıyle diriltmesi, ihyâ ve ibkā etmesidir,** buyurdu.

Hâsılı tasavvuf birlik demektir."

*

İbnü'l-vakt ve ebü'l-vakt[1] *tan sorulması üzerine:*

– "Mâlûmdur ki bir ibnü'l-vakt bir de ebü'l-vakt vardır. İbnü'l-vakt olan kimseler, seyirlerini Allah'la yapan kimseler olmakla berâber bunlar vaktin mahkûmudurlar. Dereceleri büyük ise de bu kimseler temkin ve televvün yâni sağlam bir inanışla şüphe ve ikilik arasında bocalarlar.

Ebü'l-vakt ise, bu dünya kalabalığı içinde ferttir, tektir. O, vaktin hükmünde değil, vakit onun hükmündedir."

*

Münîre Hanımefendi'nin Cenâb-ı Hakk'ın bunca nîmetlerine karşı şükürden âcizim... hakkıyle şükürde bulunamıyorum! demesi ve bu nîmetleri saymaya başlaması üzerine:

– "Hakkıyle şükretmek kimin haddine? Resûlullah Efendimiz bile: **Yâ Rabbî senin mârifetini hakkıyle bilemedik,**[2] buyurduktan sonra bize ne düşer? Yalnız şu da var ki, nîmeti verenin nîmetlerini yâd etmek de şükürdür."

*

– "Hazret-i Ali'ye en güzel kazanç hangisidir? diye sordular. **Kalbin Allah'la zengin olmasıdır,** buyurdu. Kimin ki kalbi Allah'la ganîdir, zengindir, dünyânın yokluğundan gam çekmez ve varlığından ferah duymaz -çünkü bunların ikisi de beşeriyetin îcâbıdır- kim ki bu ikiden kurtulmaz, Hak'ta fâni olmak mertebesini bulamaz.

Bir insan dünyayı terkettiği vakit nasıl dünya arkasından koşarsa, bu dünyâya bağlılıktan bu dünya ilişiklerinden alâkasını kesen kimsenin de bütün makamlar peşinden koşar, ona boyun eğer, çünkü sıfat, zâta tâbîdir.

İşte Münîre Hanım, netîce yine şükre geliyor. Hazret-i Dâvut öyle demiş: **Yâ Rabbî ben sana nasıl şükredeyim? Çünkü şükür de senden bir nîmettir. O nîmete de ayrı şükür lâzımdır.** Bunun üzerine buyurulmuş ki: **Yâ Dâvut, şükre iktidârın olmadığını, aczin bulunduğunu bilmek asıl şükürdür.**

Şükür üç türlü olur. Biri kalp şükrü ki, kalbin, nîmetin nîmeti vericiden olduğunu bilmesidir. Yâni maddî olsun, mânevî olsun, nîmetlerin Allah'tan olduğunu bilmek kalp şükrüdür.

1- İbnü'l-vakt, vaktin oğlu, yâni vaktin tesîri altında kalmakta olanlar. Ebü'l-vakt, vaktin babası, yâni vakti kendi tesir ve hükümleri altında tutanlar.

2- Mâ arefnâke hakka mârifetike ya ma'bûd.

Biri de lisan şükrüdür ki, nîmeti vereni lisanla medhetmektir.

Üçüncüsü ise âzâ ile şükürdür ki, bu da Allâh'a itâat ve ibâdet etmektir. Fakat bu şükürlerden asıl olan, kalp şükrüdür.

Şükür üç kısım olduğu gibi, aynı zamanda üç derecedir. Birinci derece, senin için makbul olan, hoşuna giden şeylere şükretmektir. Bu şükürde avam da havas da dâhildir. Meselâ evlât sâhibi olmak, işi ilerlemek, maâşı artmak gibi, hoşlanılan hâdiselere şükretmektir.

İkincisi, sevdiğin ve sevmediğin şeyleri bir tutarak, Hak'tan her ne gelirse ona râzı olmaktır. Ama bu her kişinin kârı değildir.

Üçüncüsü ise, nîmeti veren Allah Zülcelâl'de o kadar müstağrak olmak ki, nîmeti görmeye bile vakti olmamaktır, ki şükrün asıl mânâsı budur. İşte, bu şükür sâhibinin önünde bende ol, yok ol."

*

İhlâs ve samîmiyetten konuşuluyordu:

– "Adamcağızın biri Beytullah'ta otururken yanına bir kimse sokularak: Sana ilticâ ediyorum... Mutlak haccımın kabul olunduğuna dâir berâtımı vereceksin! demiş.

Adamcağız, bu işin arkadaşlarından birinin azizliği olduğunu anlayarak, berat isteyen kimseyi başından savmak istemiş ise de muvaffak olamamış. Nihâyet çâresiz kalarak: Git.. Beytullâh'ın kapısı ile Hacerü'l-Esvet arasına ve: Yâ Rabbî, benim berâtımı ver! diye üç kere bağır! demiş.

Adam bu söyleneni yapmış ve elinde bir kâğıt ile dönmüş. Bu kâğıtta; kulumun ateşten necâtı için berâtıdır, diye yazılı imiş.

Allah isteyince olmayacaklar da olur. İşte meselâ bu adam sâhibine ne kadar sıkı sığınmış ki sâhip de bu yüzden bir bahâne göstermek istemiş."

*

Maksada erişmenin çârelerinden bahsedilirken Münîre Hanımefendi:

– İş tarîkate girmekte... dedi.

– "İş tarîkate girmekte değil, gönül sâhibinin gönlüne girmektedir. O tarîkate giren kimse, isterse bütün gün ve gece riyâzat ve tâatle, ibâdetle meşgul olsun, öldüğü vakit karşısında yaptığı iyilik veya kötülüğü bulur.

Fakat bir gönül sâhibini bulursa, o vakit iş kolaylaşır çünkü o sâyede ahlâkını tasfiye eder.

Tabiî, bulandan maksat, rengine boyanan, onun isrine yâni yoluna giden demektir. Buna muvaffak olamayan kimse, o üstâdın değil, şeytanın, nefsinin yoluna gidiyor, demektir.

Kâmil üstâdı bulan, cemâli bulur. Ne kadar mevcûdat varsa, hepsi de o kâmilin kalbi vâsıtasıyle Hakk'ı bulmaya çalışır.

Yârin yüzü, Hakk'ın cemâlidir. Hacca gidenler, taşı toprağı tavaf ederler. Bir gönül ele getir ki hacc-ı ekberdir. Bin kâbeden bir gönül evlâdır. Kâbe'ye gitmek için ihrâma bürünürler, yâni esvaplarından soyunurlar. Gönül kâbesine teveccüh eden âşıklar ise iki cihandan soyunurlar. Onların ihrâmı budur.

Kâbe Sübhân'ın rızâsı mahallidir. Çünkü oraya Allâh'ın rızâsı için gidilir. Gönül ise Rahmân'ın müşâhede edildiği yerdir. Binâenaleyh bir gönül, yerler ve göklerden dünya ve kâinattan Kâbe-i âlîşân'dan daha yücedir. Ne mutlu o kimseye ki hakîkî Arafat olan ârif-i billâhı bulur ve onda Hakk'ın cemâlini seyreyler."

*

– "**O gün, ne mal, ne evlât, ne ibâdet, ne tâat, ne şu, ne bu fayda verir. Ancak kalb-i selîm ile gelenler kurtulur**[1]. Kalb-i selîm pasaportun olursa geçersin. Ya kalb-i selîmin olmalı, yâhut kalb-i selîm sâhibinin kalbine girmelisin.

Kalb-i selîm demek, kalp selâmeti demektir. Kalp selâmeti de aşk ateşiyle husûle gelir. Bu aşk ateşi ne ile yanar? derseniz, bu aşk ateşi, zikrullah kılıcı ile yanar. Zikrullah'tan da maksat, sabahlara kadar lisanla: Allah, Allah... demek değildir.

Rabbini zikret, kendini unuttuğun vakit[2]... buyurulur. Yâni Allâh'ı öyle zikreyle ki Allah'tan gayri bir şey kalmasın ve kendi nefsin de kalmasın. Çünkü hakîkî zikrin mânâsı, zikreden, zikredilen ve zikrin bir olmasıdır.

İşte bu türlü zikirde bulunanın kalbinde ikilik ve o kimsede benlik kalmaz. O kimsenin kalbine hakîkî sevgili nazar eder ve kendi cemâlini o kimsenin kalbinde görür. O zaman öyle hitap eder ki: Bu gönülde, bu mülkün içinde yârdan başkası yoktur. Ve yine öyle hitap eder ki: **Bugün âlem mülkü kimin içindir?** Cevap: **Kahhâr ve tek olan Allah içindir**[3].

1- Şuarâ sûresi, 89. âyet: "Yevme lâ yenfeu mâlün velâ benûn illâ men et' Allâhe bikalbin selîm."

2- Kehf sûresi, 24. âyet: "V'ezkür Rabbeke izâ nesîte."

3- Gâfir sûresi, 16. âyet.

İşte bu hâli kazanmış kimsenin sırrının sırrının sırrından, Hazret-i Mevlânâ'nın buyurduğu gibi: **Cümle âlem mâşuktan ibârettir, âşık bir perdedir, zinde olan mâşuktur, âşık ise ölüdür**[1] sözleri zuhur eder."

*

– "Cenâb-ı Hak, Hazret-i İbrâhim'e Kâbe'yi bünyad etmesini emretmiş. Kâbe, dört duvar, üç sütun üzerine yapılmıştır. Yâni, Fâtiha'nın yedi âyeti ve insanın cemâlinde olan yedi işâret demektir ki ateş, hava, su ve topraktan ibâret dört unsur ile; akıl, ruh ve nefse işârettir.

İnsan vücûdu da, akıl, nefis ve ruh sütunları üzerine kurulmuştur. O kimse ki, şerîat, tarîkat, hakîkat ve mârifet derecelerinden geçerek temizlenir müctebâ, murtazâ, mustafâ yâni seçilmiş, beğenilmiş, sâfiyet kazanmışlardan olursa o vakit zamânın kutbu ve feleklerin merkezi olmuş olur.

İşte muhabbet sâlikleri de bu yüceler yücesinin kalbi etrâfında tavaf eder ve o kalpten: **Nereye dönersen dön Allâh'ın cemâli oradadır**[2] sırrı zâhir olur.

Bütün kemallerin toplandığı yer olan o kâmil insanın kalbinde, Hakk'ın bilcümle isim, sıfat ve hattâ zâtı mevcuttur. Kul oradan Allâh'ına bensiz, bizsiz, benliksiz münâcâtta bulunur.

İşte kalb-i selîm sâhibi olmak yâhut kalb-i selîm sâhibinin kalbine girmek bu demektir."

*

– "Münîre Hanım, Ruzbahân-ı Baklî Hazretleri'ne son zamanlarında felç gelmiş. Müritleri, kendisine haber vermeden Mısır'a gitmişler. Orada felce iyi gelen bir yağ varmış, alıp getirmişler. Hazrete takdim ettikleri zaman kendileri buyurmuş ki: Falan yerde bir uyuz köpek vardır. Gidiniz bu yağı ona sürünüz. Benim rahatsızlığım, aşk bağlarından bir bağdır. Öyle yağla iyileşmez. Onun çâresi, ancak Sübhân'ın cemâlinin müşâhedesidir. Ben onu bekliyorum, ona intizar için aşk bana bir bağ koydu! demiş."

*

1- Cümle ma'şûkest ü âşık perdeî
Zinde ma'şûkest ü âşık mürdeî

2- Bakara sûresi, 115. âyet: "Fe-eynemâ tüvellû fesemme vechullah."

– "Bir mürîdin ayağını yılan sokmuş. Ayağı şişen mürit şeyhine gelerek: Siz bana her şeyin Hak olduğunu söylediniz. Halbuki yılan beni soktu! demiş.

Şeyhi de ona: Cenâb-ı Hakk'ı celâl sıfatında görürsen kaç! Yılan da Cenâb-ı Hakk'ın celâl sıfatında görünüşüdür, diye cevap vermiş!"

*

Tasavvuf nedir, diye sorulan bir suale verilen cevap:

– "Tasavvuf incitmemek ve incinmemektir, yalnız incitmemeye değil asıl incinmemeye alışmak gerek.

Dervişlik, sâdece namaz kılmak, oruç tutmak, sabahlara kadar ibâdet etmek, hayratta bulunmak demek değildir. Çünkü bunlar bendelik îcaplarıdır. Asıl dervişlik, incitmemektir. İşte bu mertebeye vâsıl olan kimse derviş olur. Yâni fakr sâhibi olur.

Fakr ne demektir? Bu öyle bir isimdir ki kemâlini bulursa vuslat hâsıl olur. Kendinden bir şey kalmaz, Allah tecellî eder[1].

Fakir denilen kimse herşeye mâliktir; ona ise kimse mâlik olamaz. Binâenaleyh bu mertebeyi bulmak için insanda havfin mânâları zâhir olmalıdır.

Havfin yâni korkunun üç türlü mânâsı vardır: Biri korku, biri haşyet, biri de heybettir.

Bizim bildiğimiz korku, îmânın şartındandır. Haşyet, amelin şartındandır. Heybet ise mârifetin şartındandır.

Her türlü cezâdan korkmak, nefis makāmıdır. Allâh'ın cilve ve oyunlarından korkmak, kalp ve huzur makāmıdır.

Fakat sır ve şuhut makāmının korkusunda, heybet ve azamet vardır ki bu görgü makāmıdır. Resûlullah Efendimizin: **Allâh'ı herkesten ziyâde ben bilir, herkesten ziyâde de ben korkarım,** buyurdukları gibi, Allah'tan korkan Allâh'ı bilenlerdir, dendiği gibi."

*

Hüsniye Hanım:

– Yakınlık talebinin de nûrânî hicaplardan olması nedendir? Susuz olan kimsenin su istemesi tabiî değil midir?

– "Su içinde yüzen kimsenin su istemesi ayıp değil midir? Yakınlık talebi adamına göre hicaptır. Hak'la hak olmak derecesini bulan kimse,

1- İzâ temme'l-fakrü fehüvallah.

istemek ve istememek derecelerini de geçmiş, kahır ve lutfu birleyip deryâya dalmıştır.

Daha hangi yakınlığı isteyebilir? Suya garkolan kimsenin susuzlar gibi su istemesi tuhaf olmaz mı?

Farazâ sen: Ben üstâdımı severim, onun yoluna canımı fedâ ederim! diyecek olsan, ne kadar ayıp etmiş olursun. Başkaları için hasenat olan bu söz, senin seyyiâtın olur.

Hani bir hikâyede âşık mâşûkuna: Ben senin için sabahlara kadar uykusuz kaldım. Göz yaşlarımdan ırmaklar hâsıl oldu. Hiçbir sabah beni uyuyucu görmedi... gibi sözler söyledikten sonra mâşûku: Evet... diyor. Doğru.. hepsini yaptın. Fakat asıl yapılacak olan şeyi yapmadın, kendini bende fânî etmedin, yok olmadın!

İşte, nûrânî hicaplar, bu âşıkın mâşûkuna sayıp döktüğü benlik gösterici şeyler ve emsâlidir."

*

Bu âlemdeki birlikten söz ediliyordu:

– "O kimse ki kelime-i tevhîdin mânâsını hal eder, yaşar ve ona göre hareket eder, Allah'tan başka fâil, Allah'tan başka mevcut yoktur demek sûretiyle fâilin ve mevcûdun Hak olduğunu bilirse, can, cânan olmuş olur.

O kimse, her mevcûdun Cenâb-ı Hakk'a bir mazhar olduğunu görürse ondan Hak görünür. İşte ilim ve irfan budur. İrfan sâhibi, mârifet sâhibi dediğimiz bu kimselerdir. O zaman, âlem içinde ona hayret ve ibretten başka bir şey kalmaz. Çünkü kaç kıyâmet görmüş, herkes gibi bir adam iken ne büyük tasarrufa sâhip ne azîm bir varlığa mâlik olmuş ve fenâ mertebesinden bekā mertebesine geçmiştir.

Hâsılı, bu dünyâda Hak'tan gayrı nesne yoktur. Onun için insan ne ederse kendine eder, dedikleri bundandır."

*

– "Kur'ân-ı Kerîm'deki kıssalarda ne kadar benzerlik vardır. Bunlar, esâsen hep bir mânâdadır. Meselâ Hazret-i Âdem'in kıssasıyle Mûsâ'nınki birbirlerine ne kadar benzer.

Cenâb-ı Hak, Hazret-i Âdem'e: Sana cenneti ihsan ettim. Maksadın cennet ise hâsıl oldu. Nîmetler de verdim. Gāyen bu ise o da oldu. Ye, iç, otur, eğlen, gez, yürü... Yalnız şu yasak ağaca yaklaşma... Çünkü sana ihsan ettiğim şeyler akıl ölçüsü içindedir. Yasak olan ağaç ise aşk'tır. Onun meyvesi gam ve mihnet, gölgesi zulmet ve hayrettir. Süsü

güzelin göz yaşıdır. Mihnet muhabbetsiz olmaz, yakınlık belâsız olmaz. Cennet ise rahat köşesi ve sığınaktır. Aşkın kan bahası candır.

Hazret-i Mûsâ'ya da Cenâb-ı Hak: **Nedir elindeki yâ Mûsâ?** deyince, **asâmdır yâ Rabbî...** dedi. Onunla ne yaparsın? buyurulunca, bu hitâbın zevkiyle mest olan Mûsâ, duyduğu zevkin lezzetini uzatabilmek için: **Onunla koyunlarımı sürerim, ağaçtan yaprak düşürürüm, yürürken dayanırım**[1]... diye sözüne devam etti ve yine bu hitâbın mestliğinden dolayı: **yâ Rabbî bana kendini göster!** dedi[2]. Cevap olarak: **Beni göremezsin**[3] buyruldu.

Mûsâ'ya tecellî bir ağaçtan vâki oldu. Kezâ Âdem de memnû meyveyi bir ağaçtan yedi. Hazret-i Mûsâ'ya: Beni göremezsin, yâni beni bu beşerî varlığınla göremezsin, buyrulduğu gibi, Âdem'e de muhabbet ve aşk dalına yapışmak ve yasak olan meyveden yemek isteyince: O burada olamaz; dünyâda gerektir. Oraya git ve mihnetlere sataş! buyuruldu. İşte onun için de Âdem, cennet bahçelerini iki tâne habbeye[4] fedâ eyledi.

Râhatıyle istedim vaslını kahr etti bana
Derde düşüp ağlayınca güldü cânânım benim"

Münîre Hanımefendi:

– Âdem'in bu hâli de kazâ ve kader îcâbı değil miydi?

– "Tabiî... Fakat Âdem, kabâhati nefsinde gördü ve: **Yâ Rabbî nefsime zulmettim**[5] dedi. Cenâb-ı Hak: Yâ Âdem, bu hal benim kazâ ve kaderim îcâbı olduğunu bildiğin halde niçin kendini suçlu tutuyorsun? buyurunca: Biliyorum Yâ Rabbî... Fakat sendendir demeye edebim bırakmadı, diye cevap verdi. İşte Âdem'in bu kendisini hor hakir edip aczini bilmesi, onu tekrar kendine, âlâ mevkiine yükseltti.

Şeytana gelince, Cenâb-ı Hakk'a: Bana dalâleti sen verdin! demek sûretiyle Hakk'ın dergâhından kovuldu.

Allah, iki cihanda da edebi tevfik etsin. Çünkü edepsiz kimse, iki dünyâda da hüsrandadır."

*

– "Münîre Hanım, aşk, evvelâ kimden zuhur etmiştir?"

Münîre Hanımefendi:

1- Tâhâ sûresi, 17-18. âyet.

2- A'râf sûresi, 143. âyet: "Rabbî erinî..."

3- A'râf sûresi, 143. âyet: "Len terânî."

4- Buğday

5- A'râf sûresi, 23. âyet: "Rabbenâ zalemnâ..."

– .....

– "Kadından zuhur etmiştir. Aşk, Allâh'ın sıfatıdır. Hazret-i Âdem, aşkın zuhûrunu Havvâ'dan gördüğü için ona âşık oldu. Resûlullah Efendimiz de onun için: **Bana kadın sevdirildi**[1] buyururlar."

*

– "Astrilid nâmındaki bir hakîm diyor ki: **En iyi şey, iyilik yapmak ve aleyhinde söylenenlere tahammül etmektir.**

Fakat güç bir iş. Hadîs-i şerifte de: **Amellerin en iyisi güç olanıdır, yâni nefsine güç gelenidir,** buyuruluyor.

Epiktet de diyor ki: **Birisi seni zemmettiği vakit: Bu adam benim ne olduğumu bilseydi, hakkımda bu kadarcık söylemekle kalmazdı, de!**

Sonra Mark Orel'in de bu mânâyı ifâde eden güzel bir sözü vardır: **Sana zemmedildiğin, çekiştirildiğin haber verilince neden hiddet ediyorsun? Sana hiddet et demediler ki... Yalnız hakkında konuşulduğunu, gıybet edildiğini haber verdiler."**

*

Bahçede oturuyorduk. Doktor Ziyâ Cemal Bey, denizden gürültü ile geçen bir motoru işâret etti ve sessiz giden büyük gemiler ile mukāyese ederek, büyüklerin küçüklere nazaran gürültü ve gösterişten uzak olduklarını söyledi:

– "İnsan Allâh'ı bildi mi **kelle lisânuhû,** lisânı susar. Bir hadîs-i şerifte de **tâle lisânuhû**, lisânı uzar buyurulur. Yâni îcâbında ve sırasında, sırf halkı irşat maksadıyle söyler.

O yaygaracı motor, denizde bir parça yol alabilmek için kıyâmeti koparıyor, âlemi bîzar ediyor. Halbuki koskoca bir dritnot dağ gibi dalgalara göğüs verdiği ve ötekinden çok sür'atli gittiği halde sesini kimse duymaz. Şu da var ki, o dritnottaki ağırlığın küçük bir kısmı bu motora yüklenecek olsa derhal batar."

*

– "Ya bir şey öğrenmeliyim, ya da öğretmeliyim. Meselâ, bir mecmûada okumuş olduğum şu basit bilgiyi de size duyurmayı lüzumlu bulurum. Okuduğum bu yazıya göre, bir ormanda veya başka bir yerde yolunu kaybedenin karıncaların gidiş istikāmetine dikkat etmesi lâzım

1- Dünyânızdan bana üç şey sevdirildi. Kadın, güzel koku ve gözümün nûru namaz... (Hadîs-i şerif).

geldiği, çünkü onların dâimâ şimalden cenûba doğru gittikleri bu sûretle de ne tarafın şimal ne tarafın cenup olduğunun anlaşıldığı belirtiliyordu.

Yine yol şaşırma hâlinde, ağaç kütüklerine de bakılarak cihet tâyin eylemek mümkün olduğu yazılı idi. Şöyle ki: Ağacın makta'ındaki yâni kesitindeki dâirelerin bâzı tarafları geniş bâzı tarafları dardır. Geniş tarafları güneşe fazla mâruz olan kısımdır ki bunlar da cenûbu gösterir."

*

Sâmiha Hanım:

– Hazret-i Ayşe'den, Resûlullah Efendimiz'in ahlâkını sormuşlar. Cevap olarak: Siz Kur'ân okumuyor musunuz? Resûlullâh'ın ahlâkı Kur'ân'dı! buyurmuş.

– "Evet... Cenâb-ı Hak da Resûlullah Efendimiz hakkında: **Muhakkak ki en yüce, en güzel ahlâk üzre yaratıldın**[1] buyuruyor."

*

Sâmiha Hanım:

– Hazret-i Pîr: İnsanın himmetinin yüksekliği, almakta değil vermektedir. Bâr olmakta değil, yâr olmaktadır:

– "Öyledir, öyledir... En dikkat edilecek nokta, kimseyi rahatsız etmemek, yâni bâr olmamak ve incitmemektir. Mahlûk olmak îtibârıyle insanla hayvanın bir farkı olmadığına göre bütün yaratılmışları kaplayan bir şefkat ve merhamet, derviş kişinin kârıdır.

Hele, bir kimsenin kalbine dokunup incitmemeye, kaba sözler sarfedip onu mahcup edecek hareketlerde bulunmamaya çok dikkat etmek lâzımdır."

*

Küçük Ahsen, büyük babasının kucağında idi. Kâh başını göğsüne koyuyor kâh ayaklarını ceketin içine sokuyordu. Çocuğun bu tatlı nazlanışını bir müddet tebessümle seyrettikten sonra:

– "Hangi biriniz şu hareketleri yapabilirsiniz? Bu, çocuk olduğu, mâsum bulunduğu için yapabiliyor. İşte, Allâh'ın sevgilileri de böyledir. Sizin hatânız, onların hasenâtı olur."

1- Kalem sûresi, 4. âyet: "İnneke le-alâ hulukın azîm."

*

– "Âyet-i kerîmede Cenâb-ı Hak: **Biz emâneti göklere, yere ve dağlara arz (ve teklif) ettik de onlar bunu yüklenmekten çekindiler, onu çok câhil ve çok zâlim olan insan yüklendi**[1], buyuruyor. Biz bu âyet-i kerîmedeki (emânet) sözünü ne mânâda tefsir etmiştik?"

–*Aşk... diye.*

– "Evet öyle... Şimdi bir tefsir daha yapalım: Cenâb-ı Hak fiiliyle, kavliyle, sıfat ve zâtıyle, zâhir ve bâtın tasarruflarıyle insandan zuhur etmiştir. Binâenaleyh Allâh'ın lutuf ve keremi, kahır ve gazabı, insanlara yine insanlardan zuhur eder. Kezâ, rızkı da yine onların elleriyle verilir. Demek oluyor ki Cenâb-ı Hak bizden işitiyor, söylüyor ve tasarruf ediyor. O halde bizim vücûdumuz Cenâb-ı Hakk'ın fiiline, kavline, zâhir ve bâtın tasarruflarına bir âlettir.

İşte insan, Hakk'ın olan bu tasarrufu kendinden bilip de bu tasarruf benimdir, dediği zaman, bu cehlinden dolayı nefsine zulmetmiş oluyor. Halbuki bu tasarruf, onda iğretidir ve emânettir. Allah bunu ondan alıverince ne tasarruf kalır ne de vücut... İşte Resûlullah Efendimiz'in: **Nefsini bilen Rabbini bilir**[2], buyurduğu, bu sırdır.

İnsan kendini bilir, fiil, kavl ve tasarrufun Hak'tan olduğunu idrak edecek olursa, işte o vakit Allâh'ını bilmiş olur. Yâni kendi yokluğunu bilen, Allâh'ın varlığını bilmiş olur. Yok eğer bilmeyecek olursa, bu cehliyle nefsine zulmetmiş olur. Onun için tasavvuf ehlinde bulunması lâzım olan iki türlü edep vardır ki biri zâhirîdir, biri de bâtınî...

Zâhirî edep: Namaz, oruç, hac, zekat vesâire gibi şeylerdir. Bâtınî edep de: İnsanın hayvan sıfatlarından kurtulması, elinden, dilinden kimsenin rencîde olmaması ve kalbinin hîle ve fesat gibi kötülüklerden arınmış olarak Allâh'ın cemâlini seyretmesidir. İşte tasavvuf ehli diye bunlara derler."

*

– "Tarîkat pîrlerinden İbrâhim Gülşenî Hazretleri vardır. Kānûnî Sultan Süleyman zamânında yaşamıştır, türbesi de Mısır'dadır. Seksen beş yaşında gözlerine zaaf gelerek görme kudretini kaybeylemiştir.

Bir gün Kānûnî Sultan Süleyman rüyâsında, kendisine İbrâhim nâmında birisinden çok zararlar erişeceğini görmüş. Dâmâdı İbrâhim Paşa'nın yanında: Hayırdır inşallah, bu gece bir rüyâ gördüm... diye

1- Ahzâb sûresi, 72. âyet: "İnnâ aradne'l-emânete..."

2- Men arefe nefsehû fekad arafe Rabbehû.

rüyâsını anlatmış. Akıllı bir adam olan paşa, bunun kendisi olduğunu hissettiğinden, derhal sözü başka vâdîye döküp, kendisini bu şüphe ve töhmet vartasından kurtarmak için: Evet Efendim... Pek doğru görmüşsünüz. Mısır'da İbrâhim Gülşenî nâmında bir zat vardır. Müritleri pek çoktur. Ondan size zarar gelmesi düşünülebilir! deyince Kānûnî Sultan Süleyman, derhal bu zâtın İstanbul'a getirilmesi için emir vermiş.

O zamânın vâsıtalarıyle Mısır'dan İstanbul'a kısa zamanda ve kolaylıkla gelinmediği için İbrâhim Gülşenî Hazretleri de uzun bir müddet sonra İstanbul'a gelmiş, fakat getirtenler tarafından da kendisinin niçin dâvet edildiği unutulup gitmiş.

Böylece de İbrâhim Gülşenî Hazretleri bir yerde ikāmete başlamış. Bir gün câmiye teşrifleri sırasında müritlerinden büyük bir kalabalık tarafından uğurlanıyormuş. Bu sırada gezmeye çıkmış olan Kānûnî Sultan Süleyman bu kalabalığın sebebini sorup öğrenince, herkesin mübârek bir zat olduğunu söylediği hazreti huzûruna celbettirmiş ve sohbetinden de büyük bir haz ve hoşluk duymuş. Nihâyet, çok zaman evvel görmüş olduğu bir rüyâ ile tahtının ve saltanatının bir nevi tehlikesi zannıyle Mısır'dan celbettirilmiş zat olduğunu anlayınca özürler dilemiş. Pâdişâhı tebessümle dinleyen Gülşenî Hazretleri ise, zayıf göğsüne eliyle vurarak: Pâdişâhım bu tahta, taht ister mi hiç? diye her türlü dünya saltanatına olan kayıtsızlığını belirtmekten geri kalmamış. Hâdiseye çok üzülen hükümdar bu defa da: Ah Efendim, ne olaydı mübârek gözleriniz beni görecek kadar açık olaydı da bu şereften mahrum olmayaydım, deyince, Gülşenî Hazretleri elleriyle gözlerini sıvayıp: **Allâhu nûru's-semâvâti ve'l-ard**[1] demiş ve gözleri açılmış. Bu hâli gören Kānûnî Sultan Süleyman hemen tahtından inip sultanın ayaklarına kapanmış ve bundan böyle İstanbul'da kalmasını ve her türlü istirâhatinin temin olunacağını söylemişse de, Gülşenî Hazretleri Mısır'a dönmekte ısrar eylemiş.

"Allâhu nûru's-semâvat" ne demektir? Yerin ve göğün nûru Allah'tır, demektir. Bu nûra mazhar olan kimse, her yerde her şeyde Hakk'ı gören kimsedir.

Nurdan maksat varlık, zulmetten maksat da adem yâni yokluk demektir."

*

Dünya ve hayattan bahsedilirken, bir kimsenin de yapmış olduğu

---

1- Nûr sûresi, 35. âyet: "Allah göklerin ve yerin nûrudur..."

haksızlığın cevâbını acı bir şekilde almış olduğu söylendi:

– "Dünya demek, dedikodu; hayat demek, can çekişmek demektir. Hayâta ibret gözüyle bakanlar tedkik ve tâkip edenler bunu her an görebilirler. Göremeyenler ise târihi okusunlar. Dünyânın herhangi bir varlığına vefâ görmek ümîdiyle bağlanan kimse mutlak cefâ görür. Bu kāide değişmez. Herkes bu değişmeyen kāide önünde müsâvîdir. Çünkü hayat gelmek, çekmek, ölmek kelimeleri içinde toplanabilir. Ulumuz, Peygamber'imiz bile bunun dışında kalmış mıdır?

O yaptığı haksız muâmelenin cevâbını alan kimseye gelince, Cenâb-ı Hak yine onu esirgemiş ki kabâhatini geciktirmeden cezâlandırdı. Eğer sevilmeyen bir kimse olsa idi, suçu geriye kalırdı.

Şunu biliniz ki kimsenin hakkı kimsede kalmaz. Ve herkes ne ederse onu bulur. Yalnız kimine er, kimine geç!"

*

– "Hulûs, ihlâs ne demektir, Münîre Hanım?"

– .....

– "Her şeyi Allah için yapmaktır. Bu nasıl olur? Meselâ yemek yiyiyoruz, su içiyoruz, uyuyoruz... derseniz, ben bu yemeği, bu suyu kuvvet bulup Allâh'ıma ibâdet etmek, onun yolunda bulunmak için yiyip içiyorum. Uyuyorum, dinlenip daha zinde olarak yine Hakk'ın yolunda bulunacağımı düşünüyorum.

Hulâsa, her ne yaparsan Allah için, hep o niyetle yapmalısın. Çünkü kul için her ne yaparsan riyâdır."

Sabîha Hanımefendi:

– İş, her mes'elede niyette...

– "Elbet niyettedir. Amel demek, niyet demektir[1], ne büyük bir düsturdur."

*

Kâzım Beyefendi'nin, îman etmek için mûcizeye ihtiyaç olduğundan bahsetmesi üzerine:

– "Hayır oğlum... îman, ezeldeki âşinâlıkla olur. Öyle olmamış olsa idi, Resûlullah Efendimiz'e herkesin îman etmesi lâzım gelirdi. Resûlullâh'a îman etmek için Ebû Bekir mûcize mi istedi? Halbuki Ebû Cehil'e kameri ikiye böldü de o yine inanmadı. Binâenaleyh mûcize mûcib-i îman değildir. Mûcib-i îman olan, ezeldeki âşinâlıktır. Güneşi

---

1- İnneme'l-a'mâlü bi'n-niyât (Hadîs-i şerif).

de yere indirsem, o an için hayret eder, fakat sonra eski hallerine dönerler.

Zâtın birine demişler ki: Falan kimse o kadar kerâmet sâhibi ki havada uçuyor. Aman demiş, sinekler de uçuyor. Ama bu zat, bir anda mağripten maşrıka gidiyor, diye cevap verince: Şeytan da öyledir, buyurmuş.

Îman da insanlık da mûcize ile değildir. İnsanlık, bu çokluk âlemi içinde ve dünya umûru ortasında olduğun halde bir nefes Allah'tan gāfil olmamaktır."

*

Sâmiha Hanım:

– Tevhîdin hakîkati sükût olunca, hakîkate âit sözler bile dedikodudan ibâret değil midir?

– "Onun için zâtın biri öyle diyor: Hak'tan gayri kelâm söylesem faydasız, lüzumsuzdur. Hak için kelâm söyleyecek olsam o da ifâdeye gelmez. Bu sebepten Resûlullah Efendimiz de: **Ya hayır söyle, ya sus...** buyuruyor. Hayır söylemekten maksat budur işte.

Fakat insan bu dünya âleminde olduğu için söz söylemekten baş çeviremez. Elbet ki konuşacak, söz söyleyecektir. Elverir ki söylenen söz, hakîkate dâir olsun.

Şu da var ki, Hak'tan ve hakîkatten bahsettiğin bâzı kimseler, sanki hiç duymamış gibi, sana, mevzû ile asla alâkası olmayan bir cevap verir, tamâmıyle başka şeylerden bahsederler. İşte bu gibi duygusuz kimselere sır söylemek câiz olmaz. Onun için buyruluyor ki: **İstîdâdı olmayan kimseye Hak kelâmı söylemek, domuzun boynuna gerdanlık takmak gibidir.**"

*

Söz arasında ehlullahtan bahsedilirken Münîre Hanımefendi:

– O sultanlara ne mutlu! dedi:

– "Sana verilen kābiliyet ne ise onu tamamlayıp doldurman, senin için kâfîdir. Mutlakā onlar ile aynı ayarda, aynı derecede olmak lâzım gelmez."

*

Sabîha Hanımefendi:

– Bir Hak âşıkı, ilk zamanlarında öyle bir halde bulunuyor ki, ölüm ona pek kolay görünüyor. Hattâ ölürse, sâhibine daha ziyâde yak-

laşacağını ümit ediyor. Sonra korku ziyâdeleştiği için mi nedir, o hal kalmıyor:

– "Aşkın güzelliği, âşıkın mâşûkun eliyle öldürülmesindedir. O aşk hil'ati üstünden kaldırılan kimse, kendi kendiliğiyle kalır. Yâni ancak o vakit kendisini hisseder. Ve bu yüzden ölüm ona müşkül gelir.

Ölümü istemeyişin iki sebebi olmak gerek. Ya o kimse mâşûkunu bulmuştur, ondan ayrılmamak için bu dünyâdan gitmek istemez. Yâhut, hatâlarından korktuğundan gitmek istemez..."

Hüsniye Hanım:

– Kemâli bulduktan sonra da hicrâna düşmek olur mu?

– "Kemâle ermek, kemal sâhibi olmak, aslını bulmaktır. Vuslatta da hicran vardır, ama bu zevkli ve lezzetli bir hicrandır.

Bâyezîd-i Bistâmî Hazretleri: **Yâ Rabbî, beni cehenneminde de yaksan, yâni hicran içinde de bulunsam, cennetinde olduğum gibi zevk içinde olurum,** diyor."

*

Münîre Hanımefendi'ye deccâl hikâyesini anlattırdılar. Rivâyete göre deccâl, kıyâmete yakın, her kılında bir saz ile ortaya çıkacakmış. Onu görmek merâkıyle başlarını pencerelerden uzatanların da birdenbire boynuzları çıkıp bir daha başlarını içeri alamayacaklarmış.

Bir kısım insanlar ise, deccâlin sesini işitince, ibâdet ve tövbeye koşacaklarmış. Sonradan Ak Minâre'den Mehdî zuhur edip deccâli katleyleyecek ve her tarafta adâlet hüküm sürecekmiş:

– "Şam'da Emeviye Câmii vardır, ki Yahyâ Aleyhisselâm orada medfundur. Başı ise Beyrut'tadır. Ak Minâre, Emeviye Câmiinin minâresidir ve minârenin de dört basamağı vardır. Bu hikâye bir sembol olsa gerektir.

Cenâb-ı Hak bir kuluna hidâyet murat ettiği, yâni bir kulunu ilmen bilmek derecesinden aynen yâni görerek bilmek derecesine yükseltmek istediği vakit o kulun kalbinde hidâyet nûru tecellî eder. İşte o vakit bu kulun rûhu Îsâ olur. Gökten Îsâ indi Mehdî tamam etti zuhur... denmesinin sebebi budur.

Bu hidâyet, bu Rahman cezbesi geldiği zaman, ruh da, rûh-i izâfî olup ne kadar yaramaz ahlâk varsa; ki bunlar deccâldir, katleder. Bunlar ölüp gidince de:

Gitti kesret, geldi vahdet oldu halvet dost ile
Hep Hak oldu cümle âlem şehr ü bâzar kalmadı

Sırrı zuhur eder. Böylece de ruh nefis, nefis de ruh olmuş olur."

Münîre Hanımefendi:

– Ah Efendiciğim, ölmeden bende de bu hal olacak mı?

– "Ehlullahtan Mâşûk-i Tûsî varmış. İmam Gazâlî ve buna benzer evliyâ-yı kiram demişler ki: Ne olaydı kıyâmette herkesin bir şey ile kendini gösterdiği vakit biz de kendimizi, Mâşûk-i Tûsî'nin bastığı toprağız! diye arzetseydik!"

*

– "Münîre Hanım, Cenâb-ı Hak buyuruyor ki: **Biz kulumuza şah damarından daha yakınız**[1]. Cenâb-ı Hak neden biz diyor?

İşte geçen gün tefsir ettiğimiz: **Biz emâneti göklere, yere ve dağlara arz (ve teklif) ettik de onlar bunu yüklenmekten çekindiler, onu çok câhil ve çok zâlim olan insan yüklendi** âyet-i kerîmesinde, Cenâb-ı Hakk'ın zâhir ve bâtın tasarrufunun insanlardan zuhur ettiğini ve insanlarda birşey olmayıp, sırf Cenâb-ı Hakk'ın tasarrufuna âlet olduklarını ve insan, kendinden zuhur eden bu tasarrufun, Hakk'ın olduğunu bilmediği için zâlim ve câhil olduğunu söylemiştik.

Şimdi de; **Biz kulumuza şah damarından daha yakınız** âyet-i kerîmesinin bâtınî tefsîrinde, (biz) in mânâsının cümle mevcûdat demek olduğunu söylemek isteriz. Yâni, (biz)im fiillerimiz, isim, sıfat ve zâtımız, bu gördüğün mevcûdattan zuhur ediyor. Onun için (biz sana) yâni sen ferde, cümle eşyâdan zuhur eden tecellîlerimiz ile yakınız, demektir."

*

Münîre Hanımefendi:

– Efendim, ayıp, noksan ve hatâlarımızı affetsin, günahlarımızı bağışlasın, dedi:

– "O seni bilip de aldı, kabul etti. Senin ayıbın yine o ayıp... Onun ilmi de yine o ilim... Yeni bir şey değil ki...

Şehâ, rûz-i ezelde beni aybımla almıştın
Senin ilmin benim aybım, yine aynı iken anlar
Beni mümkün mü reddetmek, çün beni sen beğenmiştin."

*

Ken'an Rifâî'nin oğlu ile, çocukluğunda arkadaşı, sonra da hem ezel ve ebed dostu olan Doktor Server Hilmi Bey'in oğlu aynı çatı altın-

1- Kāf sûresi, 16. âyet: "Nahnü akrabü ileyhi min habli'l-verîd."

da büyümüş iki gençtir. Bir gün Ken'an Rifâî, oğluna:

– "Kâzım... Bir gün Sedat ile sen muhtaç vaziyete düşseniz ve ben de ancak bir kişiye yardım edecek kudrete sâhip olsam, bil ki sana değil, Sedat'a yardım ederim," *demişti.*

*

– "Münîre Hanım! Allâh'ın sevgililerinden biri Fırat nehrine düşmüş, boğuluyormuş. Her ne kadar gayret etmişse de kurtulamamış. Nihâyet: Yâ Rabbî, demiş. Çalıştım çalıştım kurtulamadım. Eğer beni buradan kurtarırsan sana üç kul hüvallâhü okurum.

Bu sözü söyledikten sonra da sudan kurtulup çıkmış.

Lâkin ahdini yerine getirmek üzere kul hüvallâhü diye sûreyi okumaya başlayan bu zat ahad'e gelince, yeniden başlangıca dönmek sûretiyle bir türlü devam edemez ve hep yeniden sûrenin başına dönermiş. Bunun sebebini merak eden birisi, bir türlü akıl erdiremediği bu tekrarlamanın neden ileri geldiğini sorduğu zaman o zat: Kul hüvallâhü diyorum, ahad'e gelince Hak bana soruyor: Evvel söylediğin ben; peki ahad kim? diyor. Onun için yeni baştan alıyorum. Yine kul hüvallâhü diyip ahad'e gelince yine soruyor. Ben de tekrar ediyorum. İşte yedi senedir de böylece okuyup okuyup gidiyorum! demiş."

*

Güzîde Hanımefendi, bir târih profesörünün, talebesine: Allâh'a inanmadığını, fakat son nefesinde inanabileceğini, talebeden birinin de: Buna şüphe olmamakla berâber o zaman iş işten geçmiş bulunacağı cevâbını vermiş olduğunu nakletti:

– "Şâir Recâizâde Ekrem Bey öyle der:

Yâ Rab bu ne kudrettir ki bir akl-ı selîmi
Tutup yıllarca inkâr üzre gâhî
Kemâl-i meskenetle ettirirsin
Ölürken ref-i dest-i özr-hâhî

Allâh'ın varlığını tanıyamıyorum, diyorsun. Neyi tanıyamıyorsun? O varlığa şu vücûdun şâhit değil mi? Cenâb-ı Hak: **O günde biz onların ağızlarını mühürleriz, elleri ayakları onlar hakkında şehâdet ederler**[1] buyuruyor.

1- Yâsîn sûresi, 65. âyet: "El-yevme nahtimü alâ efvahihim..."

Hak'tan ayan bir nesne yok.
Gözsüzlere pinhan imiş

O varlık her şeyde, her zerrede apaçık görünmektedir. Lâkin o kimselerin gözleri kör olduğundan bu hakîkati göremezler.

Mısır Üniversitesi profesörlerinden Tâhâ nâmında bir kimse vardır. Bu adam anadan doğma gözsüz olduğu halde, Allah ona, üniversite hocalığına yükselecek kadar akıl, zekâ ve ilim vermiş. Sonra da Allâh'ı inkâr edecek kadar cehâlet ve akılsızlık vermiş. Şu azamete bakın.

Geçende de söylemiştik. Cenâb-ı Hak Azrâil'e: Canını aldığın kimselerden en fazla kime acıdın? diye sorduğu zaman: Senin emrinle bir gemiyi batırdığım zaman, anasız ve hiç kimsesiz olarak dalgaların bir ıssız adaya attıkları çocuğa acıdım Yâ Rabbî... diye cevap verince, Cenâb-ı Hak: Yâ Azrâil... Ben ona kendim baktım. Rüzgâra emrettim, ona temas ederken ılık esti. Güneşe emrettim, harâretle yakmadı. Kaplana emrettim, onu emzirdi. Hâsılı ona karşı herşeyi müşfik ve okşayıcı kıldım. Fakat bu çocuk büyüyünce, benim Halîl'im İbrâhim'i ateşe attı ve beni inkâr etti. Benimle muhârebe için göklere çıktı.

İşte bu hikâyeyi göz önünde tutmak gerektir. Öyle ki sen, bir katre meni iken, Allah bir vücut verdi, sıhhat verdi, akıl, fikir verdi. Ya sen bunca ihsan olmuş nîmetlerin şükrünü nasıl edâ ediyorsun?

Meselâ o âmâ profesör ile hikâyede bahsolunan Nemrut arasında ne kadar benzerlik vardır. İşte, iki gözden mahrum olduğu halde Cenâb-ı Hak ona ne zekâ ve ne akıl ihsan etmiş ki böyle yüksek mevkilere çıkabilmiştir. Sonra da bütün bunlara rağmen Allâh'ı inkâr edebiliyor.

Arada şunu da belirteyim ki, maksadımız o adamı ayıplamak değil, ilâhî azameti görmek ve göstermektir.

Bir fincan kahvenin kırk yıl hakkı vardır, derler. Bunu bile unutmamak îcap ediyor. Ya Allâh'ın nîmetleri bir fincan kahveye mi benzer?

Şu da var ki yıllarca küfürde kalmış bir kimseyi, Allah isterse bir anda İslâm ile şereflendirir. Meselâ Medîne'de Mehmet Ali nâmında bir zat vardı. Bir Fransız bahriye makinisti iken ve memleketinde yüz Napolyon altını gibi ehemmiyetli bir maaş alırken, İslâm'ın nûru gönlünde doğmakla, bir anda çoluğunu çocuğunu ve her türlü rahatını ve alışkanlıklarını terkederek Medîne'ye gelmiş, yersiz yurtsuz, parasız taşların toprakların üstünde yatmaya râzı olmuştu. Kendisine mektepte mubassırlık teklif ettiğim zaman kabul etmedi. Huzûruma mâni olur istemem... Ben istediğim zaman Harem-i Şerîf'te bulunmak isterim, dedi. Kendisine: Sen bu vazîfeyi kabul et, işlerini ben yaparım... Sen yine istediğin zaman gelirsin... dedim. Olamaz... Benim için bu da bir kayıt-

tır.. Ben Resûlullâh'a kayıttan âzâde olarak ve her şeyi terkederek geldim, dedi."

*

– "Dün baktım da yolda birisi kana kana su içiyordu. İç, iç dedim. Allâh'ımın o güzel suyunu iç... Gittiği yer dert görmesin."

Bahçede idik. Fıskıyeden havuza su dökülüyordu. Bir müddet dinledikten sonra:

– "İşte bu sese hiç doyulmuyor. Bir güzel mûsikî parçasını, kendini teşkil eden seslere ayırıp mütemâdiyen aynı notaları tekrar edecek olsak, meselâ yalnız: do, do, do... yâhut: si, si, si... diye çalsak, zevki kalır mı? Hattâ aynı şarkıyı bir çok defâlar tekrar etsek yine zevki olmaz. Halbuki aynı perde aynı âhenk üzerinde devam eden bu suyun sesinden bıkılmıyor, rengi ve kokusu olmayan bu sudan da bıkılmıyor. Çünkü onda vahdetin güzelliği var. Saf bir güzellik var. Halbuki bütün renklerin, koku ve seslerin tekrârından ve devâmından bıkılır.

Ben, suyun mahrûmiyetini çok gördüğüm için çok da kıymetini bilirim. Hele onun sesini bütün mesâmata yayılan bir zevkle dinlememek mümkün değil..."

*

– "Zâtın biri: Ey Hudâ... Bir kul sana nasıl erişir? demiş. Cevap şu olmuş:

Ne vakit benden onu alıkoyacak bir mânii kalmazsa!"

*

Münîre Hanımefendi:

– Allâh'ım bize ne nîmetler ve saâdetler ihsan etmiş... Maddî mânevî lutuflarına nâil etmiş. Allah cümlemizi celâlinden muhâfaza buyursun... Hemen lutfuna sığındık! dedi:

– "Yahyâ (a.s.) Hazret-i Îsâ'ya sormuş: Yâ Îsâ! En dehşetli şey nedir? demiş. Hazreti Îsâ: Allâh'ın gazabıdır! buyurmuş. Ondan nasıl sakınmalı? deyince de: Kendi gazabını terketmekle! cevâbında bulunmuş."

*

– "Ehlullahtan birine: Bize bir kerâmet göstersenize... demişler. O da: Bu vücûdun bu kadar günahlarıyle berâber şu dünyâda gezip dolaşabilmesinden büyük kerâmet olur mu? cevâbını vermiş."

*

– "Ehlullahtan birine: İrtihâlinizde cenâzenizin önünde âyet okuyalım mı? demişler. Âyet ulu şeydir okuyunuz. Lâkin şunu da okuyunuz demiş:

Bugün fiilsiz kûyinde ey şâh
Kemâlinden dileriz şey'en lillâh."

*

– "Nakşibend Hazretleri seyâhate çıkacağı bir sırada kendisine bir genç intisap etmiş. Seyâhatten döndüğü vakit, müritlerinden bâzıları, bu gencin hâlinde pek bağlılık görmediklerini söylemişler. Nakşibend Hazretleri genci çağırtarak: Beni hiç rüyânda gördün mü? diye sorunca, genç: Evet bir kere gördüm! cevâbını vermiş. Öyle ise maksat hâsıl oldu! diyerek, bir kere bile rüyâda görmekle himâyesine almış olduğunu belirtmek istemiş."

*

– "Sükût ikidir: Biri dilin, diğeri kalbin sükûtudur. Dilin susması, mâlâyâniden, hayırsız şeylerden boş ve faydasız sözlerden sükûttur. Bu hâsıl olur da kalbin sükûtu olmazsa, insanın yalnız günahları azalır. Kalbin sükûtu ise dünya endîşe ve takıntılarını bırakmaktır.

Hem dilin hem de kalbin sükûtu hâsıl olursa, o kulun sırrı kendini gösterir ve Cenâb-ı Hak o kimseye tecellî eyler. Çünkü bu hâsıl olunca vahdet zâhir olur.

Eğer ne kalbin ne de lisânın sükûtu olmazsa, o kimsenin vücûdu şeytanın memleketi olur; şeytan ona hâkim olur.

Ken'an samt ü sükût sana olsun me'vâ dediğimiz samt ü sükût, işte dilin ve kalbin sükûtudur. Bu ikisi hâsıl olursa çaldın düdüğü... Olmazsa yedin kütüğü!"

*

– "Başlıca üç türlü kalp illeti vardır: Biri haset, bilhassa Allâh'ın sevgililerini kıskanmaktır. Resûlullah Efendimiz: **Haset, iyilikleri, ateşin odunu yaktığı gibi yakar,** buyurur.

İkincisi, ahmaklıktır ki, Hazret-i Îsâ: **Ben ölüyü bile dirilttim, fakat ahmaktan kaçarım,** buyurmuştur. Üçüncüsü mürit de olsa, hakîkat nüktelerini anlayıp idrâke kādir olamamaktır."

*

Münîre Hanımefendi gazetede okunan bir vak'ayı nâhoş bularak Allâh'a sığındı:

– "Fenâlık ve iyilik telâkkîye göre değişir. Sana fenâ olan, bir başkasına iyi olabilir. Dur sana bir hikâye söyleyeyim:

Şeyh Sadreddîn Hazretleri yolda giderken birkaç gencin cirit oynamakla meşgul olduklarını görmüş. Bunların içinden bir delikanlıyı işâretle müritlerine: Şu güzel yüzlü gencin hidâyete erişmesi için duâ edelim buyurmuş.

Böylece de Şeyh Hazretleri duâ etmiş. Müritler âmin demişler ve o gece Yahyâ ismindeki delikanlı, rüyâsında kendini Sadreddîn Hazretleri'nin huzûrunda görmüş, bu sûretle de gelerek intisap etmiş.

Lâkin genç mürîdin babası Bahâeddîn, oğlunun bu alâkasını hoş görmeyerek mâni olma yolunda elinden gelen aksiliği yapmaya başlamış. Günün birinde genç Derviş Yahyâ, yatsı namâzını vaktinde edâ edememiş olduğu için gece yarısı kalkıp kılarken iki ayağı birden tutmaz olmuş. Hal bu merkezde iken yine bir gün evin bacasından içeri giren Şeyh Sadreddîn mürîdinin ayaklarını sıvazlamış ve genç Yahyâ da iyileşmiş. Fakat bu hâli gören bir câriye, gidip hâdiseyi Bahâeddîn'e haber vermiş. Fevkalâde öfkelenen baba da oğlunun yanına gelip: Senin şeyh diye intisap ettiğin Sadreddîn, Resûlullâh'ın emri hilâfına hareket ediyor. Resûlullah Efendimiz: **Evlere kapılarından giriniz,** diye buyurmuyor mu? deyince Yahyâ: Ne yapsın... Yol, dikenler içinde! diye cevap vermiş. Bu defâ Bahâeddîn: Yolda diken falan ne gezer... deyince, oğlu: Senin inkârın dikenleriyle dolu! karşılığını vermiş.

İşte bu sözü işiten Bahâeddîn'e bir vecid hâli gelmiş ve Hazret-i Sadreddîn'e kendisinin de intisâbı husûsunda şefâat etmesi için ricâda bulunmaya başlamış.

Şeyh Sadreddîn bu ricâyı kabul etmiş, fakat bir sene müddetle oğlunun kunduralarını çevirmesini şart koymuş. Gerçekten de Bahâeddîn bir sene bu vazîfeyi yaptıktan sonra bu defa da oğluna, babasının kunduralarını çevirmesini emretmiş."

*

– "Sana bir hikâye daha söyleyeyim Münîre Hanım! Bir gün Yahyâ Hazretleri'nin huzûruna bir kimse gelerek: Ah Efendim berâtımı kaybettim diye üzüntüsünü bildirmiş. Yahyâ Hazretleri de sanki bu sözleri duymamış gibi: Al şu akçeyi ve bununla helva al, pek severim,

demiş. Adamcağız gidip helvayı almış ve Şeyh Yahyâ'ya uzatmış. Şeyh Hazretleri helvanın sarılı olduğu kâğıdı işâret ederek: Kâğıdı aç bak! buyurmuş. O kimse kâğıdı açınca, bunun, aradığı berâtı olduğunu görmüş. O zaman Şeyh Yahyâ: Bu helvayı da götür, karşıdaki arsada oynayan çocuklara dağıt! buyurmuş."

*

– "Yahyâ Hazretleri bir gün müritleriyle berâber muhteşem bir ziyâfete dâvet olunmuş. Besmele çekip bir kaşık çorba içtikten sonra irfan ve hikmet bahisleri açılarak, elinde kaşık olduğu halde yemeğin sonuna kadar sohbet devam etmiş. Bu arada herkes yemeğini yemiş olduğundan, kendisi de: Elhamdülillah.... deyip elinden kaşığı bırakmış. Fakat müritleri üzülerek: Efendim, biz yedik, ama siz yemediniz... deyince, Lokman Hekim bir hokka mâcûnun kokusuyla aylarca gıdâlanmış... Bana bir kaşık muhteşem yemek kâfî değil mi? cevâbında bulunmuş."

*

– "Bir gün Şeyh Sadreddîn'in taşkın dervişlerinden biri semâ' ediyormuş. Şeyh Sadreddîn'e bakarak: Mağrur olma... Senin bu güzelliğin benim aşkımdandır! demiş. Hazret de ona: Ne tuhaf! Bir baba, evlâdını kollarıyle yukarı kaldırdığı vakit, o oğul kendini babasından büyük farzeder. Fakat baba bırakıverirse düşüp parça parça olur, karşılığını vermiş.

Şeyh Hazretleri'nin bu cevâbını alan derviş bir ishâle tutularak üç gün içinde ölüp gitmiş."

*

– "Şeyh Osman Hazretleri henüz derviş olmadan evvel kendisine bir cezbe gelir. Bu hal esnâsında gökte beş tâne kuş görür. Kuşun bir tânesi kendisine der ki: Her şeyin hazîneleri Allâh'ın indindedir ve îcap ettiği, lüzum gördüğü kadarını gönderir[1].

İkinci kuş: Yâ Rabbî, sen her şeyi îcap ettiği yaratılış üzre halkettin ve o halkettiğin kimselere de o îcâba göre hidâyet ettin. Yâni o vazîfeyi yapmaya yol gösterdin[2].

Üçüncü kuş: Ey ulu Allâh'ım, sen peygamberleri insanlara, bütün

1- Bkz. Hicr sûresi, 21. âyet.

2- Bkz. Tâhâ sûresi, 50. âyet.

yaratılmışlara delil olarak gönderdin. Resûlullâh'ı ise hepsine üstün kıldın.

Dördüncü kuş: Ey Allâh'tan gāfil olanlar, uyanın, koşun Allâh'a[1]... Cenâb-ı Hak size bol ihsanlarda bulunur ve günahlarınızı affeder[2].

Beşinci kuş da, Münîre Hanım... Dünyâda Allah ve Resûlullah için olandan mâada, iş olsun, söz olsun, amel olsun, her ne varsa bâtıldır, der.

Şeyh Osman Hazretleri uyanınca, gidip bir şeyhe intisap etmem lâzım! diye yola çıkar ve giderken de bir zâta tesâdüf eder. Olacak bu ya Münîre Hanım... Bu zat kendisine: Merhabâ yâ Osman! der. Şeyh Osman Hazretleri şaşırarak: Ay sen benim ismimi nerden biliyorsun? diye sorunca bu zat: Ben dün Abdülkādir Geylânî Hazretleri'nin meclisinde idim. Buyurdular ki: Yâ Hızır, Allâh'ımın Osman isminde bir kuluna cezbe ihsan olundu ve Cenâb-ı Hak onu kendine kuş dilleriyle dâvet etti... Git bu kulu bana ilet... ve Şeyh Osman'a: Haydi gözlerini kapa... der, Şeyh Osman da gözlerini kapayınca kendini Bağdat'ta bulur. Hızır da kaybolur.

Abdülkādir Hazretleri ise Şeyh Osman'ı: Allâh'ımın kuş dilleriyle dâvet ettiği Osman! diye kabul eder ve müritleri arasına alır."

*

– "Bir gün Abdülkādir Geylânî Hazretleri'nin, yârânı ile sohbette iken: Şimdi Beytü'l-Mukaddes'ten, tövbe etmek üzere bir mürîdim geldi, demesi üzerine mecliste bulunan kimselerden biri: Kudüs'den bir lahzada buraya gelebilen bir kimsenin şeyhe ve tövbeye ne ihtiyâcı vardır? deyince Abdülkādir Hazretleri de: Ona bir daha böyle uçmaktan tövbe ettirdim. Şeyhe ihtiyaç da, Allâh'a delil olması içindir, cevâbını vermiştir."

*

– "Adamın biri, Şeyh Hammâd nâmındaki bir zâta giderek: Bu sene Mekke'ye gitmek arzûsundayım. Yedi yüz lira da param var. Bu sûretle hem ziyâret hem ticâret etmek istiyorum, ne dersiniz? diye sorar. Şeyh Hammâd: Bu sene giderseniz harâmîler kāfileleri soyacak, bir çok kimse katledilecek bu meyanda siz de öldürüleceksiniz. Onun için bu sene gitmeseniz iyi edersiniz, der.

1- Bkz. Zâriyât sûresi, 50. âyet.

2- Bkz. Zümer sûresi, 53. âyet.

Bu cevâbı alarak Şeyh Hammâd'ın yanından dönerken yolda Abdülkādir Geylânî Hazretleri'ne tesâdüf eder. Kendisine, nereden geldiğini sorması üzerine: Hacca gitmek üzere Şeyh Hammâd'dan müsâade istemiş, fakat hazretin şu şu sebeplerden dolayı menfî cevap vermiş olduğunu söyler. O zaman Abdülkādir Hazretleri: Mâdemki niyet etmişsin git... Ben seni himâye ederim, buyurur. Adamcağız da bu söz üzerine kalkar gider. Yolculuk esnâsında def'i hâcet için kāfileden uzaklaşır, esâsen mola zamânı da olduğundan kumların üstüne yatarak uykuya dalar. Rüyâsında kāfileyi soyarlar ve kendisini de vururlar. Uyanıp da arkadaşlarının yanına gittiği zaman, bakar ki gerçekten kāfile hem soyulmuş hem de pek çok kimseler öldürülmüş...

Memleketine avdette, Şeyh Hammâd'a mı gideyim, yoksa Abdülkādir'e mi gideyim, diye düşünürken, Şeyh Hammâd'a tesâdüf eder. Kendisine: Abdülkādir'e git... zamânın sâhibi odur. Seni ölümden o kurtardı, o himâye etti, der."

*

– "Her ay, doğmadan evvel Abdülkādir Hazretleri'ne insan sûretinde gelirmiş. Meselâ Recep ayı: Ben, güzellikler, hayırlar ve bolluklar ile geldim, emrinizi bekliyorum... dermiş.

Hayır ve iyilikler ile dolu olan aylar hep güzel yüz ile gelirlermiş. Bâzan da çirkin çehre ile gelen aylar olur ve: Bu ay kıtlık olacak, hastalık, ölüm olacak! diye hâli arz eyler ve öyle doğarmış.

Bir Ramazan ayı doğmazdan evvel vakarla gelmiş: Özür dilerim yâ Abdülkādir... Bu ay içinde siz, Cenâb-ı Hakk'ın hakkınızda takdir etmiş olduğunu bulacaksınız! demiş."

*

– "Bir gün Abdülkādir Geylânî Hazretleri'nin müritlerinden iki ihvan birbirleriyle konuşuyorlarmış. Biri diğerine: Sen Hazret-i Pîr'e intisap ettikten bu yana ne gibi fazîlete mâlik oldun? diye sormuş. O da cevap olarak: Dile benden ne dilersin? demiş. Bunun üzerine ihvânı: Cenâb-ı Hakk'ın beni cehenneminde yakmayacağına dâir bu dünyâda berâtımı isterim, demiş.

Tam bu sırada gökyüzünden yazısız bir kâğıt düşmüş. Bu kâğıdı alarak Hazret-i Pîr'e götürmüşler. Hazret kâğıda baktıktan sonra secdeye vararak: Yâ Rabbî sana çok şükürler... Ashâbımın cehennemde yanmayacağına dâir âhiretten evvel dünyâda iken berâtını veriyorsun, buyurmuş. O iki zat Abdülkādir Hazretleri'ne: Efendim bu kâğıdın üs-

tünde hiçbir yazı yok... Berat olduğu nerden belli? demişler. Hazret-i Pîr cevâben: Cenâb-ı Hak kara yazı yazmaz, nûru ile yazar, buyurmuş."

*

– "Abdülkādir Hazretleri bir gün câmide vaaz ederken müritlerinden birinde fevkalâde şiddetli bir def'i hâcet ihtiyâcı hâsıl olmuş. Huzurdan ve kalabalık olan cemâatın arasından kalksa, bunun kendisi için çok utanılacak bir şey olduğunu düşünerek, olduğu yerde kıvranırken, nazarlarıyle Hazret-i Pîr'e ilticâya başlamış. Bu sırada hazret, minberden bir adım inmiş ve minberin altından da bir baş peydâ olmuş. Bir adım daha inmiş, bu sefer başın omuzları da çıkmış. Bir adım daha atınca, Abdülkādir Hazretleri'nin hey'etinde bir zat zuhur ederek gelmiş ve kendisinin başına bir mendil örtmüş. Bu anda adamcağız kendini, içinden geniş bir nehir akan büyük bir sahrâda bulmuş. Hemen cübbesini ağaca asmış ve def'i hâcet ettikten sonra da nehirden abdestini alarak iki rekat namaz kılmış.

Az evvel başına mendil örten zat, örtüyü çekince, kendini yine câmide bulmuş. Şöyle üstüne başına bakınca, kollarının henüz yaş olduğunu, cübbesinin de arkasında bulunmadığını görmüş.

Bu vak'adan bir müddet sonra kendisine bir seyâhat îcap etmiş. On dört günlük bir yolculuktan sonra, içinden nehir akan bir sahrâya gelmiş. Vardığı bu sahrâyı tanıyarak: Abdest aldığım yer işte burası... diye düşünmekte iken ağaçta asılı duran cübbesini görüp almış.

Dönüşünde bu vak'ayı Hazret-i Pîr'e naklettiği vakit: Bunu, ben hayatta bulundukça kimseye söyleme, buyurmuş."

*

– "Abdülkādir Geylânî Hazretleri müritleriyle berâber giderken bir mevkide Şeyh Hammâd'ın kabri önünde durmuş. Ashâbı, kendisinin burada uzun müddet durması karşısında, bu bekleyişin sebebini sormuşlar. O zaman Abdülkādir Geylânî Hazretleri şu cevâbı vermiş: Bir gün Şeyh Hammâd ve arkadaşları ile berâber gidiyorduk. Ben nehir kenarından geçerken Hammâd beni suya itti. Islandım. Hava da soğuktu. Üşüdüm. Cübbemi sıktım. Yine berâber yolumuza devâm ettik. Hammâd: Seni imtihan için bunu yaptım. Çok metin imişsin, dedi.

Hammâd, şimdi mezarında idi. Üzerinde mücevherlerle süslü bir hil'at, başında yine mücevherli bir taç, ayağında da süslü nalınlar vardı. Yalnız sağ eli hareketsizdi. Bana: Yâ Abdülkādir, bu sana karşı yap-

mış olduğum küstahlıktandır, duâ et! dedi. Ben de, elli dört bin evliyânın iştirâkiyle duâ ettim. Allah kuvvetini ihsan etti. Elinin kuvveti iâde olunduktan sonra da benimle sağ elini kullanarak musâfaha etti, selâmlaştı."

*

– "Abdülkādir Geylânî Hazretleri'nin huzûrunda biri oturuyormuş. Cebinde bir kitap varmış. Nedir o cebindeki? diye sormuşlar. Felsefe kitabı! diye cevap vermiş. Bâtıldır, eve gittiğin vakit onu yıka! buyurmuş. Adamcağız ise içinden: Eve gittiğim zaman bırakırım bir daha getirmem. Ben bundan istifâde ettim! demiş.

Bunun üzerine Hazret: Versene o kitabı! buyurmuş ve eliyle sıvazlayınca kitabın sahifeleri bembeyaz olmuş. O vakit bu kimseye: İçin başka dışın başka olmaktan tövbe ettin mi? buyurmuş."

*

– "Ebû İshak Hazretleri buyurur ki: Benden bahseden kimseler evliyâullahtır. Çünkü benden iki türlü bahsedeceklerdir. Ya iyilik ve hayır cihetiyle veya kötülük ve düşmanlık cihetiyle. Hayır ve iyilik cihetiyle yâd edenlerin kendileri de bu sıfatlar ile sıfatlanmamış olsalar, bu türlü bahsedemezler. Düşmanlık ve kötülük cihetiyle bahsedenlere de Allah keşf ve kerâmet ihsan etmiştir ki beni tanımışlar."

*

– "Hazret-i Muhiddîn, Hicrî 560 senesinde Endülüs'ün Mürsiye şehrinde dünyâya gelmiştir. Kendisi zindanda vefat ettiği için kabri mâlûm değildi. Bu hâle evvelden işâret ederek kitabının başında: Sin, Şin'e girdiği vakit Muhiddîn'in kabri âşikâr olacaktır[1], diye buyurmuştur.

Hazret-i Muhiddîn'i küfr ile suçlamalarının başlıca üç sebebi vardır: Biri, kendisine: Hangi mezheptensin? diye sorulduğu vakit, hiçbir mezhepten değilim, Muhammedî'yim! buyurmuş olmasıdır. Yâni bu sözüyle, mezhepler şek ve şüphe üzerine binâ olunmuştur. Ben ise doğrudan doğruya Resûlullah'tan alıyorum, demek istemiştir.

İnsan, bilmediği yâni câhili olduğu şeyi inkâr ettiğinden bu sözünden dolayı Hazret-i Muhiddîn'i küfürle suçladılar.

1- İzâ dahale's-sîn fi'ş-şîn zahara kabrü Muhyiddîn

İkincisi, ey ulu Allah, o beni görür ben onu görmem, ben onu görürüm, o beni görmez[2], sözüdür.

Üçüncüsü de vahdet-i vücûdu kabul ve müdâfaa eylemesidir ki işte başlıca bu üç husus tekfir edilmesine yâni küfürle suçlanmasına sebep olmuştur.

Hazret-i Muhiddîn, Endülüs'ten Şam'a hareket edeceği zaman: Cenâb-ı Hak bana dünya ve âhirette neler olup biteceğini göstermeden denize çıkmayayım, diye ahdetmiş, Allah da kendisine her şeyi göstermişti.

Bir gün Şam'da iken kendisini bir yere götürmüşler ve: Hükümdârın kızı hastadır, bu kızın millete çok iyilikleri vardır, nazar buyursanız... demişler. Kız, ölüm hâlinde imiş. Muhiddîn Hazretleri nazar buyurduktan sonra gözlerini açmış ve Hazret-i Muhiddîn'i hürmetle selâmlamış, böylece de yavaş yavaş iyileşmiş.

Hâdise karşısında Hazret-i Muhiddîn buyurmuş ki: Azrâil Aleyhisselâm bu kızı götürecekti. Fakat kendisinin çok iyilikleri ve etrâfına türlü faydaları olduğu için, onun yerine kendi kızımı vereyim, dedim. Çünkü gelince bir şey götürmeden gitmek âdeti değildir.

Sonra kızıma dedim ki: Evlâtlarımın içinde en sevgili sensin. Fakat bir hükümdar kızı kadar millete faydan dokunamaz. Bu sebeple de onun yerine seni veriyorum. Babasının teklîfini memnûniyetle kabul eden kız, o anda rûhunu teslim etmiş."

*

– "Şeyh Ebü'l-Abbas bir gün yanında arkadaşları olduğu halde giderken, îcâbında çocuğuna abdest bozdurmak için bir şişe satın almış. Fakat yolda su ve şerbet içmek isteyenler olunca yanlarında başka kap olmadığı için onu kullanmak mecbûriyetinde kalmış. O zaman şişe, hal veya kāl lisânı ile sizin gibi Allâh'ın sevgililerine hizmet ettikten sonra ben idrar kabı olamam, demiş ve çatlamış.

Ebü'l-Abbas, hâdiseyi Hazret-i Muhiddîn'e anlatmış. Hazret de buyurmuş ki: O, öyle demek istememiş.Demek istemiş ki: İçine Cenâb-ı Hakk'ın mârifeti dolan bir kalbe artık ondan gayri bir şey giremez ve o kalp Allâh'ın yasakladığı şeyleri taşıyamaz. Kırılmasıyle de, Cenâb-ı Hakk'ın heybeti huzûrunda insanın böyle acizden kırılması lâzım geldiğini göstermek istemiş, buyurmuş."

Nitekim Birinci Sultan Selîm Şam'ı aldığı zaman Hz. Muhiddîn'in kabrini meydana çıkarmıştır.

2- Yâ men yerânî ve lâ erâhu

*

– "Münîre Hanımefendi! Bir gün Tûnisî Hazretleri yolda gidiyormuş. Karşıdan da Telbisan hükümdârı büyük bir debdebe içinde ve üstünde son derece kıymetli bir elbise olduğu halde geçiyormuş. Maiyeti, hükümdâra: Abdullah Tûnisî geliyor... demişler. İyi ki söylediniz... Kendisine sorulacak bir suâlim var! diyerek atından inmiş ve hazreti selâmladıktan sonra: Benim bu ziynetli ve ihtişamlı elbise ile namaz kılmam câiz midir? diye sormuş.

Hazret, kahkaha ile gülerek: Ne tuhaf bir sual! buyurmuş. Bir köpek, murdar bir leşe atılmış, üstü başı kan ve pislik içinde kalmış, sonra idrârını yapacağı vakit, aman bu kirden bana bir damla sıçramasın, diye ayağını kaldırmış.

Sana gelince, karnın haram, zulüm ve kul hakkı ile dolu bulunuyor. Bütün bu kirleri görmeyip, süslü ve ihtişamlı elbise ile namaz kılınıp kılınmayacağını sormak ne abestir!

Bu îkāz üzerine hükümdar, Hazret'in ayaklarına kapanarak saltanattan vaz geçer ve dergâhta hizmete girer.

Aradan üç gün geçtikten sonra Yahyâ İbni Yiân nâmındaki bu zâtı Tûnisî Hazretleri çağırarak: Misâfirlik üç gün olur. Bu ipi al, git iki saatlik ormandan odun getir... Kendin için lâzım olanı ayırdıktan sonra geri kalanı fukaraya dağıt! buyurur.

Yahyâ İbni Yiân, uzun zaman bu vazîfesinde devam eder. Abdullah Tûnisî Hazretleri kendisinden duâ isteyenlere: Yahyâ İbni Yiân'dan duâ talep ediniz, çünkü o, saltanattan bu fakre erişti. Belki ben o saltanatta olsaydım fakrı bulamazdım, buyururdu."

*

– "Şâzelî Hazretleri ilk zamanlarında bir gün sahrâya çıkmış oturuyormuş. Bir set üzerinde uyumuş. Etrâfını bütün vahşî hayvanlar tavaf ediyormuş. Bu manzara karşısında kendi kendine: Cenâb-ı Hak'la bize ünsiyet ve yakınlık hâsıl oldu. Bu, o makāmın hâlidir, diye düşünmüş. Ertesi gün bir dere kenarından geçerken Şâzelî Hazretleri'ni gören bıldırcınlar uçuşuvermişler. Hattâ Hazret, beklemediği bu ânî kaçışla ürkmüş. O vakit bir ses duymuş: Bunda şaşıp korkacak bir şey yok.. Dün bizimle idin. Şimdi ise kendinlesin."

*

– "Şâzelî Hazretleri bir gün Hamza Hazretleri'ni ziyârete giderken yolda birisine rastgelmiş, berâberce Hamza Hazretleri'nin yanına varmışlar. Şâzelî Hazretleri yanındakine: Bu zat, abdâldan biridir ve bu zaman da, duânın kabul olduğu bir zamandır, haydi duâ edelim, demiş.

Adamcağız, Şâzelî Hazretleri'nden bu sözü işitince: Yâ Rabbî bana günde bir dinar nafaka ihsan et! diye duâ etmiş. Şâzelî Hazretleri de: Yâ Rabbî bana dünyâda da âhirette de af ve âfiyet ihsan et! niyâzında bulunmuş.

Oradan çıkıp tekrar yola koyulduklarında bir zatla karşılaşmışlar. Ve o, Şâzelî Hazretleri'nin yanında bulunan kimseye: Duânın Allah indinde kabul olunduğu bir zamânı bir dinara sattın, demiş."

*

– "Şâzelî Hazretleri birisiyle mağarada oturuyormuş. Haydi, demiş, Allâhımızın vuslatını talep edelim... ola ki yarın kapılar açılır.

Ertesi gün mağaradan içeri bir zat girmiş ve: Bu nasıl velâyet yâ Şâzelî? Yarın ile kayıtlanacağına Allâh'a tapsan a... demiş. Şâzelî Hazretleri de bu sözü duymakla tövbekâr olmuş."

*

– "Şâzelî Hazretleri bir gece uykuda iken Resûlullah Efendimiz'i görür. Resûlullah kendisine der ki: Yâ Şâzelî elbiseni çirkeften temizle. Tâ ki her nefeste Allâh'ın ihsan ve desteği senin ile olsun.

Yâ Resûlallah, nasıl elbise deyince, buyurulur ki: Allah sana beş hil'at vermiştir. Bunların birincisi, muhabbet hil'ati, ikincisi tevhîd hil'ati, üçüncüsü mârifet, dördüncüsü îman, beşincisi İslâm'dır.

Allâh'ı anlayan ve sevenin her şeyi kolay olur.

Allâh'ı anlayanın nazarında hiçbir şey kalmaz.

Allâh'ı birliğiyle bilenler ona şirk koşmazlar.

Allâh'a îman edenler, her şeyden emîn olurlar.

İslâm olanlar Allâh'a âsî olmazlar. Âsî olsalar da özür dilerler ve özürleri kabul olunur."

*

– "Bir gün Şâzelî Hazretleri bir mağarada oturmakta iken: Yâ Rabbî sana nasıl şükredeyim? demiş. Buyurulmuş ki: Herkesten ziyâde sana nîmet verdiğimi bildiğin vakit bana şükretmiş olursun.

Aman Yâ Rabbî bu nasıl olur? Âşikâr ki enbiyâya da, ulemâya da,

ümerâya da benden ziyâde nîmet vermiş bulunuyorsun.

Cevap olarak şöyle buyurulur: Enbiyâya o nîmeti vermeseydim, sen Hakk'ın yolunu nasıl bulurdun? Ulemâya o nîmeti vermeseydim sen onlara nasıl uyabilirdin? Emîrlere o nîmeti vermeseydim, malından, canından nasıl emin olabilirdin? Binâenaleyh o nîmetleri de sana verdim demek oluyor."

*

– "Şâzelî Hazretleri'nden duâ istendiği vakit: Allah senin için olsun! diye duâ buyururdu. Bu duâ, bütün istekleri içine alır. Fakat, onun, seninle olması için senin onunla olman lâzım gelir. Çünkü kim ki Allah'la ise Allah da onunladır[1]."

*

– "Şâzelî Hazretleri ilk devirlerinde, ehlullahtan bir zâtın dağ başında yaşamakta olduğunu duyarak, ziyâret maksadıyle bulunduğu yere gitmiş. Fakat geç olduğu için içeri girmeyip mağaranın kapısında yatmayı münâsip görmüş. Gece içeriden Hazret'in sesini işitmiş: Yâ Rabbî, birçok kimseler halkın kendilerine hayran olmasını ve bağlanmasını istiyorlar. Halbuki insanların benim hakkımda kötü davranışlı, çetin ve haşin olmalarını niyaz ediyorum. Tâ ki senden başka sığınacağım yer olmasın."

*

– "Şâzelî Hazretleri ilk zamanlarında seksen üç gün oruç tutmuş, aç kalmış. İçinden: Elbet bu hâlim Allah indinde makbul olmuştur, diye düşünmüş.

Dağda gezerken bir mağaradan çok güzel, nur yüzlü ve müstesnâ bir kadın zuhur ederek: Altı aydır açım. Fakat amelimle Allâh'a hiç nazlanmadım. Adamın biri seksen üç gün aç kalmakla amelini önüne koyuyor, demiş."

*

– "Kırklar kaç erdir? diye zâtın birine sormuşlar. Kırk nüfustur, demiş. Niçin er demediniz de nüfus dediniz? diye tekrar sorunca: İçlerinde kadın da vardır da onun için... buyurmuş.

1- Men kâne lillâhi kân Allâhu lehû.

Kadının fazîleti, sırasında erkeğinkinden fazla olduğuna şüphe yoktur."

*

– "Râbia Adeviye Hazretleri, sahâbe-i kirâmdan Süfyân-ı Sevrî ile dâimâ görüşürlerdi. Bir gün Süfyân-ı Sevrî Râbia Adeviye Hazretleri'ne gelerek: Yâ Rabbî bana selâmet ihsan eyle... diye duâ etti. Bu duâ üzerine Hazret-i Adeviye ağladı.

Süfyân-ı Sevrî Hazretleri: Niçin ağlıyorsun yâ Adeviye? diye sorunca, beni sen ağlattın. Dünya için selâmet talep ediyorsun da... Dünya için selâmet onu terketmektir. İşte bunun için ağladım, buyurmuştur."

*

– "Yine bir gün Süfyân-ı Sevrî Hazretleri: Ah ne mahzûnum, ne gamdayım! demiş. Râbia Hazretleri de: Yalan söylüyorsun, doğru söylemiyorsun. Çünkü hüzün ve gamda olsan, dünyâdan zevk almazdın. Dünyâdan zevk alman, mahzun ve gamlı olmamana işârettir. Benim gamım ise kederli olduğumdan dolayı değil, kedersiz olduğumdan dolayıdır, buyurmuştur."

*

– "Râbia Adeviye Hazretleri: Her şeyin semeresi vardır; mârifetin semeresi ise yüzünü Allâh'a döndürmektir, buyururlardı."

*

– "Bir zamanlar Bağdat'ta hiç yağmur yağmamış. Hazret-i Abdülkâdir'in bir Hak âşıkı halası varmış. Ahâli gelmiş, kendisinden ricâ etmişler. O da bu yalvarışlara dayanamamış: Yâ Rabbî, demiş. Süpürge süpürdüm, sen de sula! Derhal yağmur başlamış, hattâ seller olmuş."

*

– "Fatma-i Nişâbûriye nâmında bir sultan hâtun varmış. Seriyy-i Sakatî ve Bâyezîd-i Bistâmî Hazretleri'yle tanışır ve görüşürlermiş.

Bir gün Zünnûn-ı Mısrî'ye bir hediye göndermiş. Zünnun, hâtundan hediye almak küçüklüktür diye kabul etmemiş.

Buna karşı Fatma-i Nişâbûriye: Dünyâda ulu sûfî o kimsedir ki

ortada sebep görmeye... cevâbında bulunmuş.

Bu hâtun hakkında fikri sorulan Bâyezîd-i Bistâmî: Onun Kur'ân-ı Kerîm hakkında verdiği tefsir hayretimi mûcip oluyor. Ulu bir sultandır, buyurmuştur.

Fatma-i Nişâbûriye: **Men etallâhe bikalbin selîm** âyet-i kerîmesini, ancak kalb-i selîm ile Cenâb-ı Hakk'a ulaşmak ve kalbinde ondan başka bir şey olmamaktır, diye tefsir edermiş.

Yine Bâyezîd ondan rivâyet ederek diyor ki: Fatma demiştir ki: Allâh'ı müşâhede etmek üzere amel etmeyen kimseler, her meydanda yürür ve her lisan ile konuşurlar. Fakat Allâh'ı müşâhede etmek üzere amel edenlerin dilleri tutulur, söylemez olur ve her an Cenâb-ı Hak'tan hayâ ederler.

Yine ondan rivâyet ederek diyor ki: Allâh'ı müşâhede etmek üzere amel eden kimseler âriftir. Allâh'ın kendilerini gördüğünü bilerek amel eden kimseler ise muhlistir."

*

– "Seriyy-i Sakatî'nin bir kadın talebesi vardı. Bu sultan kadının çocuğunu bir gün hocası gezmeye götürür. Fakat çocuk oynarken dereye düşerek boğulur. Hoca, Seriyy-i Sakatî'ye hâdiseyi haber verir. Hazret de talebesine vak'ayı birdenbire söylemek istemez. Cenâb-ı Hakk'ın kazâsına rızâ ve sabırdan söz açar. Kadın kuşkulanır ve bu bahsin açılmasının bir sebebe dayandığını söyleyince Seriyy-i Sakatî de vak'ayı anlatır.

Fakat mes'eleyi öğrenen kadın: Hayır, benim çocuğum boğulmamıştır, haydi gidelim, bana yerini gösterin! diyerek dere kenarına giderler. Kadın çocuğun ismiyle: Mehmet, Mehmet! diye bağırır. Çocuk ses verir ve kadın elini uzatıp çocuğu sudan çıkarır. Sonra yanındakilere: Gördünüz mü, ben size çocuğum boğulmamıştır, demedim mi? Allâh'ım benim hakkımda yaptığını bana söylemeden hiç yapmamıştır. Bunu haber vermediği için boğulmadığını anladım, der."

*

– "Hacı Bayram Velî Hazretleri'nin şeyhi, Şeyh Hâmid Hazretleri'dir. Bu zat, zâhir ve bâtın ilimlerini kendinde toplamış bir sultandır. Bir gün müritlerinden biri, biri kendisine diğeri de Şeyh Hâmid Hazretleri'ne âit olmak üzere iki tarla ayırmış. Fakat işe bakın ki şeyhin tarlasında o sene hiç mahsul olmamış. Mürîdin tarlasında ise pek çok.

Mahsul zamânı mürit, şeyhini tarlalara götürmüş. Şeyhi: Hangisi benim, hangisi senin? buyurunca, mürit, mahsullüyü yâni kendi tarlasını şeyhininki olarak göstermiş.

O zaman Şeyh Hazretleri: Allah Allah... şimdiye kadar hiç hatırlamıyorum ki Allâh'ım bana böyle dünyâlık versin... Bu acaba hangi hatâmın cezâsıdır? buyurmuş."

*

– "Ak Şemseddîn Hazretleri Hacı Bayram Velî'nin halîfesidir.

Bayram Velî Hazretleri nefsini kırmak için zaman zaman müritleriyle şakalaşırdı. Bu hal ise Ak Şemseddîn Hazretleri'nin hoşuna gitmezdi. Bu târihlerde de Zeynel Hâfî Hazretleri'nin nâmı şöhret bulmuştu. Ak Şemseddîn Hazretleri içindeki kırıklık dolayısıyle Bayram Velî Hazretleri'nin yanından ayrılarak yollara düştü ve günlerce yürüdükten sonra Halep'e geldi. Fakat o gece rüyâsında kendisini Ankara'da ve boynunda da bir zincir olduğu halde Bayram Velî Hazretleri'nin kapısında gördü. İşâret açıktı. Hemen ertesi gün Ankara'ya hareket etti. Şehre vâsıl olup Hazret'in huzûruna vardığında, Bayram Velî Hazretleri dervişlerine yoğurt ve buğdaylı ekmekten mürekkep güzel bir yemek çıkarmış, dervişler de öbek öbek oturmuş yiyiyorlarmış. Aynı zamanda köpekler için de ayrı bir sofra hazırlanmış.

Ak Şemseddîn Hazretleri huzûra girdiği zaman şeyhinden hiçbir iltifat göremeyince doğruca gidip köpeklerin sofrasına oturarak yemek yemeye başlamış. Bu sırada Bayram Velî Hazretleri içeri girerek manzarayı görünce: Gel beri be köse... Beni çabuk avladın! buyurmuş."

*

– "İbrâhim Edhem Hazretleri adamcağızın birine: Ehlullahtan bir velî olmak ister misin? diye sormuş ve: İsterim cevâbını almış. Öyle ise, buyurmuş, dünyâdan da âhiretten de arzu ve rağbetini kes. Çünkü dünya ve âhiret arzûsunda bulunmak, Hak'tan baş çekmektir. Kendini muhabbet için hazırla. Yâni kalbindeki her muhabbeti Allâh'ın muhabbeti için boşalt. Yalnız Allâh'ın muhabbet ve aşkı için yer bırak ve Hakk'a teveccüh et ki hakîkî kıble budur. Nasıl ki erlerin baş tâcı olan Râbia Adeviye Hazretleri: Yâ Rabbî, ben senin cehenneminden korktuğum veya cennetini talep ettiğim için sana ibâdet ve kulluk etmedim. Kulluğum, ancak cemâlin içindir, diye buyurur."

*

– "Şeyh Sâdî-i Sahavî Hazretleri, bindiği atı bir gün dereden geçirmek istedi. At bir türlü geçmedi. Suyu bulandırın, dedi. Bulandırdılar ve at dereyi geçti.

Demek oluyor ki, insan da kendini gördükçe, Hak yolunu geçemez ve vücut kaydından âzat olmadıkça maksûda eremezmiş."

*

– "Bir gün balıklar toplanarak demişler ki: Su, su... dedikleri bir şey varmış. Yalnız ismini işitiyoruz, kendini göremiyoruz. İçlerinden biri demiş ki: Falan denizde herşeyi bilen bir balık vardır. Gidelim de ona soralım... Olsa olsa müşkülümüzü o halleder.

Gidip dertlerini anlatmışlar ve: Su nerededir, bize göster! demişler. Hazret de: Suyun olmadığı yeri siz bana gösterin! cevâbında bulunmuş.

Bunun gibi, her bir zerreyi nûrun nûru olan Cenâb-ı Hakk'ın nûru ihâta etmiş, her şey onun vücûdundan zuhur etmiş ve ona yakın olmuştur. Nasıl ki Cenâb-ı Hak, Kur'ân-ı Kerîm'de: **Sana benden soranlara de ki: Ben onların yakınındayım**[1].

Adamcağızın biri rüyâsında Cenâb-ı Hakk'ı görmüş, koşmuş ellerine yapışmış: Senin elinden başka bir el bilmiyorum! demiş. Uyanınca kendi elini tuttuğunu görmüş.

Adamcağızın biri de karşısında kendisine hücum eden bir eşeği görmüş kulaklarını yakalamış. Uyandığı vakit kendi kulaklarını tuttuğunu görmüş.

Bir sûfî ile kelâmcının biri konuşuyorlarmış. Kelâmcı demiş ki: Yakınırım o Allah'tan ki köpek ve kediden zuhur eder. Sûfî de demiş ki: Ben de yakınırım o Allah'tan ki köpek ve kediden de zuhur etmez.

Bunlar birbirlerini bu sûretle tekzip ederlerken ârifin biri onların hallerinden haberdar olur ve der ki: Sen de haklısın, o da haklıdır. Çünkü köpek ve kedi en değersiz hayvanlardan olmak hasebiyle, biriniz böyle kıymetsiz hayvanlardan Cenâb-ı Hakk'ın zuhûrunu Hakk'a bir noksan addettiği için haklıdır. Diğeriniz ise, her şeyde Hakk'ı gördüğü için bunlardan da zuhur etmeyen Hakk'ın zuhûrunda noksan olacağından, o noksanlığı Hakk'a isnat etmediği için haklıdır."

*

1- Bakara sûresi, 186. âyet. "Ve izâ seeleke ibâdî annî feinnî karîb..."

– "Resûlullah Efendimiz'e ashâb-ı kirâm sormuşlar: Yâ Resûlallah bize geçmişlerden bir şey buyursanız... demişler. Kendileri de şu hikâyeyi anlatmışlar: Evvel zamanda üç kişi vardı. Bunlar bir mağaraya ilticâ etmişlerdi. Tam yerleştikleri zaman dağdan koca bir kaya kopup düşerek mağaranın kapısını kapadı. Uğraştılar, çabaladılar, kayayı yerinden kımıldatamadılar. Nihâyet bir tânesi: E arkadaşlar, hulûsla Allah nâmına yaptığımız amellerimiz varsa onu bu felâketli günde kendimize şefâatçi tutalım! dedi.

Bunun üzerine birincisi anlatmaya başladı: Ben fakir bir adamım. Anam da var, babam da. Bir de keçim var ki onun sütüyle anamı babamı beslerim. Bir gün nasılsa geç kaldım. Eve geldiğimde, ikisinin de uyumuş olduklarını gördüm ve aç kalmış olmalarına son derece üzüldüm. Yine keçinin sütünü sağdım ve elimde süt kabı sabâha kadar bekledim. Sabah oldu uyandılar, sütü ancak o zaman içirebildim.

Bu söz üzerine kaya bir parça kımıldadı.

İkincisi de dedi ki: Ben amcamın kızını sevmiştim. Fakat kız beni sevmiyor ve alâkadar olmuyordu. Onu güç halle ve bir çok vaadlerle kandırdım. Tam halvet olacağımız sırada Allah'tan hayâ ederek vazgeçtim.

Kaya bir parça daha kımıldadı.

Üçüncüsü de şöyle söyledi: Bir iş yaptırmak üzere amele tutmuştum. Akşam oldu. Herkes hakkını alıp gitti. Fakat bir tânesi görünmedi. Ben de hakkını ayırıp bir tarafa koydum. Günler geçip gelmeyince de bu para ile bir koyun aldım. Koyun hâmile imiş, doğurdu. Bu vak'anın üzerinden otuz beş sene geçti. Koyunlarım çoğaldı. Döl döş oldu, çok kâr ettim. Fakat günün birinde o amele çıkageldi: Ben muhtâcım paramı ver! dedi. Al, bütün bunlar senindir! dedim. Adam hayret etti, inanmak istemedi.

Bu söz üzerine kaya tamâmiyle yerinden oynayıp düştü ve yol açıldı[1]."

*

– "Münîre Hanım, dünyâda en büyük, en yakın akrabâlık bir ihvânın diğer bir ihvâna olan muhabbetidir. İşte hasep ve nesep budur. Bu muhabbet, amca, dayı, kardeş muhabbetine benzemez. Hepsinin üstündedir. Çünkü Allah içindir, Allah nâmınadır. Diğerleri ise tesâdüf îcâbıdır.

Resûlullah Efendimiz'e sormuşlar: Bir kimse, yolunda olan bir

1- Buhârî, Edeb, 5; Müslim, Zikir, 27.

kimseyi sevip muhabbet etse fakat yolunda gidemese, netîce ne olur? demişler. **İnsan sevdiğiyle berâberdir**, diye cevap buyurmuşlar.

Amelden yana müflis bir adam mahşer günü ümitsiz ve çâresiz bir halde iken Cenâb-ı Hak ona: Hiç benim sevgili kullarımdan birini tanıdın ve sevdin mi? diye sorar da, evet Yâ Rabbî, senin sevgililerinden falanı tanırım! derse affa mazhar olacaktır.

Bir tanımakla affa mazhar olursa, ya o sevgilisinin boyasıyle boyanırsa ne olacağını sen var kıyas eyle! Allâh'ın lutfu ihsânı boldur. Onun için hiçbir vakit ümîdini kesme. Kerîmlerin eteğine yapıştıktan sonra her şey kolay olur."

*

Güzîde Hanımefendi duymuş olduğu bir vak'ayı kısaca bize de anlattı. Yeni evlenmiş bir adam, henüz zevcesi hâmile iken hastalanmış ve fenâlaştığını hissederek zevcesine: Ben gidiyorum. Çocuğuma beni tanıt ve bunu da sana vasıyet etmiş olduğumu söyle. Zîra onlar benim cennetlerimdir; ben onların bahçesinde dolaşırım, demiş ve kısa bir zaman sonra da vefat etmiş.

– "Bu söz bir bakıma doğrudur. Çünkü insan, bıraktığı şeyler ile alâkadar olur. Eğer bu bıraktıkları iyi eserler ise, ruh da alâkadar olmakla zevklenir. Ama kötü eserler ise bu defa elem duyar, muztarip olur.

Eserler deyince, bunda evlât, mal hepsi dâhildir. Eğer bu sözü söyleyen kimse bir mânevî seviyeyi bulmuş ise (onların bahçelerinde dolaşırım) demesi, rûhun bekāsı cihetiyle yerindedir.

Fakat o gezilen bahçelerin cennet bahçesi olmayıp gayyâ da olması ihtimâli vardır. Sözün kısası, iş insanın amellerine dayanıyor, demektir. Yâni insan, bıraktığı ameller ve eserler bahçelerinde dolaşır."

*

Radyoyu ve cereyan tellerini işâret ederek Doktor Ziyâ Cemal Bey'e:

– "Bak oğlum... Allah insana ne büyük kudret vermiş. Her şeyi nasıl onun emrine vermiş, ona boyun eğdirmiş. Şu radyoyu işleten elektrik, bir kahredici ve helâk edici kuvvettir. İnkâr edersen koy elini derhal gidersin. Halbuki insanlar bu öldürücü muazzam kuvveti en sefil hizmetlerinde kullanıyorlar. Onunla makinelerini işletiyorlar, meskenlerini ısıtıyor, yemeklerini pişiriyor, odalarını temizliyorlar.

Fakat şu elektrik denen kuvvet size hitap edip: Ey efendi sen beni emrin altına aldın ve kendine hizmetkâr kıldın. Fakat ben neyim onu söyle! dese, ne cevap verebilirsiniz?

Evet, sen bir elektriksin... Mâhiyet ve kudretini bilmekten ben âcizim, demekten başka ne cevap verebilirsin?

İşte, onu hükmün altına almakla berâber ne olduğunu bilemiyorsun. Bir kere o kudrete sonra da bu acze bak! İşte bu, kudret-i ilâhîdir.

Sonra meselâ göz kapaklarındaki arpacığı kırklıyorsun. Yâhut makası değdiriyorsun geçiyor. Her gerçeği madde ile ölçen ve îzah eden kimseler: Kırklama masaj yerine geçer. Makası değirmekle de soğuk bir cisim kanı oradan kaçırır, bu sûretle arpacığın iyileşmesine sebep olur, derler.

Halbuki o arpacık yalnız bir tekerleme söylemekle de geçebilir.

Kezâ, menenjit gibi ağır hastalıklar ile ihtilât eden yılancık için de bakarsın bir zavallı kadıncağız gelir, okur, üfler ve hastada derhal iyilik alâmetleri belirir.

Sarılık için de aynı hal vâkidir. Aylarca süren bu müziç hastalığa karşı bir sarı taş içine iki iğne atarak okurlar hasta yine şifâyâb olur."

Bu arada Güzîde Hanımefendi, gençliğinde Kırk Kilise'de bulunduklarını ellerinde ise altmış üç adet siyil bulunduğunu, saatlerce uzak bir mesâfede bulunan bir hocayı okutmak için getirtmek istedikleri zaman adamcağızın gelmeğe lüzum olmadığını, yalnız kendi adıyle baba ismini ve siyillerin miktârını bir incir dalına yazıp göndermelerinin kâfî olduğu haberini yollamış bulunduğunu, netîcede de iki gün sonra ellerinin tertemiz hâle geldiğini anlattı.

Ayrıca, Trablus Garp'ta bulunan bir akrabâsı, yılan sokmalarına karşı okuyan bir hocanın evinde olduğu sırada, hocaya bir telgraf gelerek iki günlük mesâfedeki bir vak'a için yardım istendiğine şâhit olmuş. Telgrafı alan hoca efendi işini bırakarak, misâfirin anlamadığı bir şeyler okumuş. Hâdisenin sonunu merak eden bu zat, nihâyet mes'eleyi tahkik etmek sûretiyle hastanın iyileştiğini öğrenmiş.

Güzîde Hanımefendi'den sonra Nazlı Hanımefendi de başından geçen şu vak'ayı anlattı: Çocuktum. O sene, yüzde çıkan bir çıban salgını vardı. Yalı komşularımızdan bir çoğu bu hastalıktan öldüler. Nihâyet ben de aynı hastalığa tutuldum. Pek ağır bir halde yatıyordum. Yüzümün rengi mosmordu. Bize bir hoca sağlık verdiler. Getirttik. Yüzüme kırmızı bir bez örttü ve okudu. Bezi yüzümden çektikleri vakit cildim pembeleşmişti. Bir saat sonra hiçbir şeyim kalmadı. Tamâmiyle iyileştim.

– "İşte, bütün bunlar hep akıl hâricinde keyfiyetler... Bir kudret

var ki elektrik diyoruz. Fakat sen onun hakîkat ve mâhiyetini, bu kudreti her işinde kullandığın halde bilmiyorsan, o okuma izni verilmiş olanlar da hem okuyorlar hem de hakîkat ve mâhiyetini bilmiyorlar. Fakat hakîkat erbâbı biliyor.

Farazâ o arpacık için okunan tekerleme veya yılan sokması için okunan duâ ehlullahtan bir zâtın kendisinden şifâ isteyen kimseye söylemiş olduğu bir söz olabilir. İşte o büyük insanın kudretinden bir nebze taşıyan o sözler, kıyâmete kadar devâ ve şifâ hassasını muhâfaza ve devam ettirir."

*

Meclisten birinin, Hocamız'ın her fırsatta Avukat Mustafa Rızâ Efendi'den gıyâbında hoşnutlukla bahsettiğini söylemesi üzerine:

– "Bu zat, vaktiyle bize bir iyilikte bulunmuştu. Gerçi Cenâb-ı Hak her şeyi bir sebebe bağlamıştır. Bize de o iyiliği bu zat vâsıtasıyle ihsan etmekle berâber, onu gördükçe, Allâh'ımın lutfu bu adamdan tecellî etmişti. Ne güzel bir mazhariyeti var! diye onu hoşlarım.

Eğer Allah isterse, bir iyiliği sebepsiz de ihsan eder. Hazret-i Îsâ'nın atasız dünyâya gelişi, bizim Medîne'ye gittiğimiz zaman, halkın haberi olmadığı halde, askerî mızıkaya kadar bütün Medîne halkının istasyona gelip fevkalâde tezâhüratta bulunmaları gibi...

Fakat ekseriyetle Cenâb-ı Hak, bir hayrı bir sebebe bağlar.

Geçen gün bir zat gelmişti. Bir hadîs-i şerîfin tefsîrini bir kitapta şu şekilde görmüş: **Cenâb-ı Hak bütün mevcûdattan zuhur eder.**

Bunda anlaşılmayacak bir şey yok, pek bâriz... dedim. Zâhir de Allah, bâtın da Allah... Evvel de Allah, âhir de Allah... Âyet-i kerîmede de: **Hiçbir şey yoktur ki Cenâb-ı Hakk'ı tesbih ve tahmit etmesin**[1] buyuruluyor.

Şu masayı cansız zannediyoruz. Fakat hayır. Bunun içi hayat dolu. Güneşin etrâfındaki yıldızlar gibi, bu zerreler de merkezlerinin etrâfında harekettedir. Harekette olan şey ise hayattadır. Hayat da Hak'la kāimdir. Hayatta olan şeyden şüphesiz Hak zuhur eder.

Bir gün Rızâ Efendi söz arasında dâmâdının vefat ettiğini söylemişti, dedim ki: Bir kavga meydanı olan bu dünyâda kurşun kime isâbet ederse o gider. Esâsen her mevcut, mutlak kendi cinsinin devâmına çalışmakta, ölümsüzlüğe gitmektedir. Ama kendini yok etmekte, yerine başkasını koymaktadır."

1- İsrâ sûresi, 44. âyet: "Ve in min şey'in illâ yüsebbihu bi-hamdihî."

*

Akşam yemeğinde havuç vardı. Nazlı Hanımefendi, havucun tabak içindeki manzarasını karidese benzetti:

– "Niçin bir nebâtı hayvana benzetiyorsun? Her şeye hakkını versene..."

Nazlı Hanımefendi:

– Evet ama efendim, hayvan mertebesi nebattan daha yüksek değil mi?

– "Evet, fakat bu havuç, şimdi insana kavuşuyorum diye kendi zevkiyle zevklenirken, neden onu, sen hayvan olsaydın merteben daha büyük olurdu, diye tahkir etmeli? Onun da zevkine hürmet etmek, onun da hakkını vermek lâzımdır."

*

Sâmiha Hanım:

– Bir kere idi, dervişliğin buyruk dinlemek olduğunu söylemiştiniz.

– "Tabiî, tabiî... Dervişlik buyruk dinlemektir. Çünkü her olan, Allâh'ın buyruğudur. Bütün kitaplar bu dört kelime içindedir. Bunu hal eden, lâ ilâhe illallah demiş olur."

*

Melîha Hanımefendilere gidilmişti. Hasep ve nesepten konuşuluyordu:

– "Allah indinde hasep ve nesep yoktur. Hakk'ın ziyâfethânesine kabul edilmek için mürur tezkeresi isterler ki o da kalb-i selîmdir. Bundan mâada olan şeyler, ibâdet, mal veya hasep ve nesebin faydası yoktur. Allah indinde seyyitlik ve şeriflik ancak kalb-i selîmdir. Cenâb-ı Hak: **Allah indinde ekreminiz müttakî olanınızdır**[1] buyuruyor.

Eğer hasep ve nesebin faydası olsaydı, Nûh'un oğlunun îmâna gelmesi lâzım gelirdi. Hazret-i Mevlânâ'nın oğlunun ise Hazret-i Şems'in katlinde iştirâki olmazdı. Bir müşrik olan Âzer'den de Hazret-i İbrâhim gibi bir sultan zuhur etmezdi.

Bunun için, Allah ölüden diri, diriden ölü çıkarır. Şu halde mühim olan hasep ve nesep değil, mânevî irsiyettir. Hazret-i Rifâî oğluna: **Be-**

1- Hucurat sûresi, 13. âyet.

nim yolumda gitmezsen seni mahşer günü inkâr ederim, diyor. Hazret-i Mevlânâ da: **Neslimden gelen evlâdım değil, yolumdan gelen evlâdımdır**, buyuruyor.

Ama bir velînin sulbünden gelen aynı zamanda yolundan da gelmekte ise o zaman nûrun alâ-nûr...

Hazret-i Nûh, Cenâb-ı Hakk'a: **Yâ Rabbî, sen benim evlâtlarımı muhâfaza edecektin,** dediği zaman, kendisine: **O senin oğlun değildi...** buyurulmuştur. Selmân-ı Fârisî Hazretleri ise Resûlullâh'ın evlâdı değil iken Efendimiz: **Selman benim âl'imdendir,** buyurmuştur.

Kendi zürriyetinden olamayan ve hiçbir kan râbıtası bulunmayan kimsenin evlâtlık vasfını hâiz oluşu işte hasep ve nesebin bir mânevî kazanca vesîle olmayacağına delildir."

*

Bir mes'ele hakkında iyi ve fenâ diye mukāyese yapılması üzerine:

– "Fenâ yoktur. Fenâlık denen şey, iyiliğin bir derecesidir. Fenâ da iyidir. Niçin iyidir? İyiliğin kıymeti onunla meydana çıktığı için.

Dünyâda mutlak hayır ve mutlak şer yoktur. Bir kimse için fenâ olan, diğer biri için iyidir.

Dünyâdaki bütün sedâlar, Türk, Arap, Acem, Kürt, İtalyan, İngiliz, Çin, Japon, eşek, köpek, arslan, kurt, ağustos böceği, yılan seslerinin hepsi do'dan si'ye kadar olan yedi notanın içindedir. Nasıl ki elif, (ا) bütün harfleri kendinde toplamışsa... Meselâ elifi şöyle kıvırsan (ب) böyle kıvırsan (د), (ی) ve ilh... olduğu gibi, bütün sesler de bu yedi notanın muhtelif tarzda sıralanmasından ibârettir.

Böyle olmakla berâber, sizin pek hoşlandığınız alaturka bir parçadan bir Avrupalı hazzetmeyebilir. Onun da hoşlandığından siz zevk almayabilirsiniz. Ama hoşlandığınız da hoşlanmadığınız da hep aynı notaların evrilip çevrilmesinden ibâret. O halde bunları nasıl beğenmez de fenâdır, dersiniz? Binâenaleyh hiçbirini ayırt edip hor görmemeli. Hepsini hürmetle dinlemeli ve seyreylemelisiniz. Hiç değilse zevk alanların zevkine hürmeten sen de onlara saygı göstermelisin. Ama zevk almak mes'elesi başka!"

*

Denizden, romorköre bağlı bir kayık geçiyordu:

– "Bakınız talebe üstâdına bağlı olduğu gibi, bu kayık da öyle. Fa-

kat yine de dümen mevkiinde bir adam var. Bundan şu anlaşılıyor ki insan her ne kadar tarîkat cihetiyle şeyhine bağlı ve mütevekkil olsa da yine akıl dümenini elinde tutup idâre etmesi, sağa sola çarparak üstâdına söz getirmemesi lâzımdır."

Hüsniye Hanım:

– Fakat kayıkların bâzısını, geminin tâ yanına bağlıyorlar. Böyle borda bordaya bağlanan kayıkların içinde dümencinin bulunmasına lüzum olmuyor.

– "O başka mes'ele... O hal müstesnâ ve enderdir. Ekseriyet ise kayığı motorun arkasına bağlar. O senin dediğin hal, kendini Hakk'ın varlığında tamâmiyle fânî kılmış olanların mertebesidir ki, yakınlık ve berâberliklerinin kemal derecesini bulmuş olmasından dolayı, idârecileri de Hak olmuştur.Onlar **Akıl Mustafa'nın önünde kurbandır/ Hasbiyallah de ki Allah yeter**[1] sırrına mazhar olanlardır."

*

Münîre Hanımefendi:

– Dervişlik Zamân-ı Saâdet'ten sonra ne zaman başlamıştır?

– "Dervişlik ilmi, tasavvuf demektir ki bu, insan tabiatının vazgeçilmez bir hâdisesidir.

Tasavvuf, dünyânın her devrinde ve her yerde, türlü türlü şekillerde görünmüştür. Hindistan'da, Mısır'da, Yunanistan'da, İskenderiye'de, Mûseviyet'te, Îseviyet'te ve nihâyet İslâmiyet'te tekemmül etmiş olduğu halde kendini göstermiştir.

Mâdemki Resûlullah Efendimiz'den evvel peygamberler gelmiştir, tabiî ki tasavvuf anlayışı o zamanlarda da mevcut idi.

Topkapı Sarayı Kütüphânesi'nde, Mevlânâ Hüsâmeddîn Oğlu Mustafa nâmında bir zâtın, Risâle-i Zevkiyye isimli el yazması kitabında şöyle denmektedir: **İlk dervişlik, beşerin babası olan Hz. Âdem'le başlamıştır.**

O zaman başlayan dervişlik her devirde var olmuştur.

Buda'yı ele alalım. Buda der ki: **Kötülüklerin, kederlerin, ölümün sebebi şehvettir. Her bir insanın başına birer belâ kesilen ihtiyaçları kalplerde uyandıran yine şehvet ve hırstır.** Bunun için Buda, şehvet ve hırstan kurtulmak çâresi olmak üzere riyâzat yâni perhiz ve ayni zamanda derin derin tefekkürü, insanın yavaş yavaş dünya arzularından çekilmesi ve benliğinden kurtulması yolunu göstermiştir.

1- Akl kurban kün be-pîş-i Mustafâ
Hasbiyallah gû ki Allâhem kefâ

Demiştir ki: **En büyük şer, cehâlettir.** Hayât-ı tayyibe, yâni hayâtın ıslâhı, kendi vücûdunu düzene sokmak ve mârifet kazanmakla olur. Çünkü kendinde salâh peydâ eder, kendini düzenlersen âlemle de salâh üzere olursun. Yâni: **Ben beni terk eyledim gördüm ki ağyar kalmamış** sırrı hâsıl olur.

Mârifet ve aşk, kâinatta iki büyük âmil, yâni iki büyük ve tahrik edici kuvvettir. Aşkı olmayan kimse, dâimî sûrette beden zindanında kalmaya ve hayâtın devr-i dâim çemberinden kurtulmamaya mahkûmdur.

Yine demiştir ki: **Bütün mevcûdat, ruhlar ve cisimler, kādir-i mutlakın yâni Allâh'ın bedeni mesâbesinde olup, beden rûha nasıl tâbi ise, bunlar da öylece ona tâbidirler.**

Buda şunları da söylemiştir: **Muvaffak olmaya da olmamaya da kayıtsız kalmalıdır. Bütün yaratılmışlara şefkat gözüyle bakmalıdır. Bizim bugünkü hayâtımız, eski zamanlarımızda kendi arzu ve ihtiyârımız ile yaptığımız amellerin netîcesidir.**

İnsan melce'i, yâni sığınacak yeri tefekkürde aramalıdır. Dünya, âhiretin tarlasıdır. Gerek iyi gerek kötü şeylere ne sevinmeli ne de bunlara muhâlif olmalıdır.

Kaplumbağa nasıl âzâsını kabuğunun içine çekiyorsa, bir insan da zâhirî hislerden kendini çekmeyince hikmet sâhibi olamaz. Yine diyor ki: **Beni her şeyde görün; her şeyi de bende görün**!

İşte bütün bu konuştuklarımızdan da anlaşılıyor ki tasavvuf da tasavvuf ehli de her zaman mevcuttur. Fakat bu hakîkate sâhip bulunanlar, idrakleri noksan olan kısa akıllıların taşlamalarına ve kötülemelerine mâruz bulunduklarından, kendilerini gizlemek lüzûmunu duymuşlar ve kendilerini nâmahremlerden saklamışlardır."

Semîha Hanım:

– Hazret-i Mevlânâ da Hazret-i Hüsâmeddîn'e: Senin gibi Yûsuf'a kuyu dibinde olmak gerek, der ve yine: Nâmahremlerden korkmasaydım senin medhinin çadırını zuhur sahrâsına kurardım, buyurur.

– "Hulâsa, tasavvuf, dünya kurulalı beri mevcuttur. Çünkü bu, insan tabîatının vazgeçilmez, yok edilmez bir hâdisesidir."

*

Melîha Hanımefendi, fakir düşen bir akrabâsından bahsederek: Allah iyi gördüklerimizden ayırmasın! dedi:

– "Camille Flammarion'un bir eserinde üç şey nazar-ı dikkatimi celp ederek hoşuma gitmişti. Birincisi, ışığın bir sâniyede kat'ettiği

sür'atle semâvatta hayâlen yaptığı bir cevelân, bir seyâhattir ki yıldızları ve bütün semâvâtı dolaştığı halde, büyüklüğün nihâyetine eremez.

İkincisi, insanların yüzlerinde bir hayvan sıfatı okunduğunu söylemesidir. Kitabına koyduğu resimlerin kimine: Bakınız şu adam ne kadar maymuna benziyor. Bu ise tıpkı bir ayı... diyerek her birinde gördüğü hayvan sûretini açıklar.

Üçüncüsü, Evolution du Monde isimli kitabının mukaddimesine, Mahmûd-ı Gaznevî'nin eline geçirdiği yazma bir risâleciğini teberrüken koymuş olmasıdır.

Mahmûd-ı Gaznevî bu risâlecikte şöyle demektedir: "Bir şehirde yaşıyordum. Bir müddet sonra öldüm. Aradan beş yüz bin sene geçtikten sonra öldüğüm noktada tekrar dirildim. Bir de baktım ki eskiden şehir olan bu yer şimdi koca bir deniz olmuş, etrafta balık avlıyorlar. Gittim bu balıkçılardan, buranın ne vakitten beri deniz olduğunu sordum. Bana: Sen aklını mı sattın? Burası oldu olası denizdir. Biz babalarımızdan, onlar da babalarından ve ilh... hep böyle duymuşuzdur, dediler.

Tekrar öldüm. Aradan beş yüz bin sene daha geçti, yine dirildim. Baktım ki deniz bir mer'a olmuş, koyunlar otluyor, çiftçiler çift sürüyor. Bu sefer gittim. Onlara sordum. Bana: Haydi oradan... Burası, cedlerimizden de duymuşuz ki hep mer'adır, dediler.

Yine öldüm. Uzun asırlar sonra tekrar aynı mahalde dirildiğim vakit, buranın ilim ve fende ilerlemiş mükemmel bir şehir olduğunu gördüm. Eh dedim. Artık buradaki ilim ve fen adamlarından, memleketin târih öncesi hâlini öğrenebilirim.

Böylece de bir târihçinin yanına giderek bütün bu vak'aları anlattım. Kendisi pek meşguldü. Benimle konuşmaya ancak on dakîka ayırabildi. Ve bu müddet zarfında suallerime cevap olarak: Sizin bütün bu söyledikleriniz hakkında mâlûmâtımız yoktur, dedi... Ancak burada, târih öncesine âit bâzı kulübecikler olduğunu ve zaman geçtikçe şehrin ilerleyerek böyle mükemmel bir hâle gelmiş bulunduğunu söyledi.

Camille Flammarion: İşte bir Türk, bundan pek çok zaman evvel bizim bu kadar ilmî tedkikler ve teknik vâsıtalar ile çıkarmaya çalıştığımız netîce ve hakîkati kendi kafasıyle buluyor. İşte ben de bu risâleyi teberrüken kendi kitabımın başına koyuyorum, diyor.

Hazret-i Muhiddîn, Beytullâh'ı tavâfı sırasında tesâdüf ettiği bir zat kendisine: Ben senin ecdâdındanım; deyince: Hangi ceddimsin diye sordu. Çok eski! cevâbını alınca beş yüz sene evvelki mi? Hayır. Bin sene mi? Hayır, daha çok, daha çok eski. Öyle ise ilmin, hilkat târihi olarak gösterdiği zamandan, yâni Hazret-i Âdem'den beri mi? deyince, o

zat: Kaçıncı Âdem'den bahsediyorsun, karşılığını verdi.

Târihin kaydettiği ve en eski dediği Sokrat, Eflâtun, Fisagor gibi büyük kimselerin anlayışlarıyle, Mûsâ, Îsâ ve bütün dinleri ihâta eden Muhammed dîninde gösterildiği gibi, asıl bu sözleri söylememize sebep olan: Allah insanı iyi gördüğünden ayırmasın temennîsine karşı, işte bu zatlar diyorlar ki: Hayat, kederleri, elemleri, sürur ve neşâtı ile, hep geçmişte kazanılan şeylerin semeresidir.

Meselâ Sokrat der ki: **İnsan, kendi felâketini kendi hazırladığı gibi, saâdetini de yine kendi hazırlar.**

Resûlullah Efendimiz de buyuruyor ki: **Öldükten sonra başınıza neler geleceğini bilseniz, iştihâ ile yemek yemez, istirâhatle uyuyamaz, başınızı alıp dağdan dağa kaçardınız.**

Cenâb-ı Hak da Kur'ân-ı Kerîm'de: **Zerre kadar hayır işleyen hayır bulur, zerre kadar şer işleyen şer bulur.** Ve yine: **İyilik yaptığınız vakit kendiniz için yapıyorsunuz, kötülük yaptığınız vakit yine kendiniz için yapıyorsunuz,** buyurur.

İşte, bütün bunlar ve buna benzer nice sözleri insan görüp işitiyor da yine kuru kafalar bunlardan ders almıyor. Gelişi güzel, ulu orta, yapmadığımız kalmıyor. Evet ama sonu çok acı!

Hâsılı şunda ve bunda ve kendimizde gördüğümüz vak'alar, felâket veya saâdet, hâdiselerin hükme bağlandığı ilâhî mahkemede verilen kararların icrâ ve infâzından başka bir şey değildir.

Allâh'ımıza sığınalım da lutf-ı hafîsiyle muâmele etmesini niyaz edelim. Yoksa Hazret-i Âdem'in dediği gibi: **Yâ Rabbî, biz nefsimize zulmeyledik, eğer sen merhamet etmez ve bizi affetmezsen hüsranda kalanlardan oluruz**[1]."

Melîha Hanımefendi:

– O ilâhî mahkemenin verdiği hükmü Cenâb-ı Hak sevgilileri yüzü suyu hürmetine hayırlara çevirir inşallah.

– "Onun çevrilmesi güç Melîha! Ateş düştüğü yeri yakar. İtfâiyenin vazîfesi, ateşin genişlemesine mâni olmak olduğu gibi, ehlullâhın himmeti de o cürüm ve isyan ateşlerinin yayılıp îmânı yakmaması içindir. Yoksa, çıkan ok tene vurur. Evliyânın himmeti, onun cana geçmesine mâni olur."

Bu konuşma sırasında yalının önünden geçen vapur iskeleye yaklaştığı için düdük çaldı. Söze şöyle devam edildi:

– "Şu vapur düdük çalar çalmaz iskeleye yanaşmadı. İskeleye yaklaştığı için haber verdi. İşte ölüm de gelmeden evvel habercisi olan has-

1- A'râf sûresi, 23. âyet.

talıkları gönderir. Bu hastalıklar, vapurun düdüğü gibi, habercidir. Fakat bunları da türlü türlü devâlar ve ilâçlar ile susturmaya bakarız. Tabiî bu sözlerden maksadımız tedâvîde kusur etmek, yâni tedbirde bulunmamak değildir. Belki ölümü unutmayıp dâimâ ona hazır ve tetik bir halde bulunmayı tavsiyedir."

*

Yalı komşumuza sık sık misâfir gelen dünya güzeli Kerîman Hâlis Hanım'dan bahsolunurken:

– "Şimdi bu kız, dünya güzeli olduğu için ne kadar mağrurdur. Fakat insan, her şeyde olduğu gibi bu mes'elede de gāfil bulunuyor. Ancak, dâimâ her şeyin kıymetini ölçerek hareket edecek olursa gāfil olmamış olur.

Hakîkî kıymet, mutlak olan ve devam eden şeyde yâni gerek burada gerek sonradan başlayacak hayatta sâhibiyle berâber kalandadır. Güzelliğin ise ne kıymeti vardır? O güzelin yüzünde bir çıban çıkması veya ârızî bir sebeple meselâ düşerek, bir takım çizgilerin, buruşuklukların hâsıl olması, güzelliğin bir anda mahv olmasına sebep olur. Hele ölüp de kabre konduğu vakit: Bu mu dünya güzeli diye kaçarsınız. Aradan birkaç gün geçip ceset çürüyüp kurtlanacak olursa acaba kim yanında durmak ister?

Onun için, her şeyin kıymetini bilerek ve ölçerek hareket etmelidir. Kıymet takdîrinden âciz olarak, çakıl taşlarını pırlanta zannıyle toplayan kimseler çocuk meşrebinde olan zavallılardır. Bu çocuk meşrebinde olan gāfiller, sonradan aldandıklarını görerek pişman olurlarsa da iş işten geçmiş bulunur. Onun için, dayanacaksan Allâh'a dayan. Seveceksen onu sev. Hazret-i Rifâî Efendimiz, gurur ehline hitapla: **Nedir bu gurûrun senin? Evvelin bir katre meni, âhirin bir leş!** buyurur."

*

Münîre Hanımefendi bir ilâhî mırıldanırken yavaşça âh etti. Bu ilâhî söylemeler, nükteler ve zekâ oyunları, Münîre Hanımefendi'nin sık sık mürâcaat ettiği şahsî tedbirlerdi. Öyle ki ağır ve yüklü sohbetlerle mâneviyâtın derinliklerine dalmış olan Hocamız'a dünyevî ufuklar açardı. Nitekim yine öyle oldu. Ve latîfe yollu:

– "Münîre Hanım'ın söylediği kendine tesir etti! Sokrat da: **Fazîletin mükâfâtı kendindedir,** diyor," *dedi.*

Günlerdir devam edegelen ağır ve ciddî bahisler âdetâ kapımızı

çalıyor ve gene de bizi kendine çağırıyordu. Onun için de Münîre Hanımefendi'nin tedbîri yine hükümsüz kaldı ve sohbet devam etti:

– "Sokrat, Mîlât'tan dört yüz yetmiş sene evvel Atina'da dünyâya gelmiştir. Bu zatla Eflâtun'un tasavvuf târihinde ehemmiyetli mevkii vardır ve ahlâkî felsefenin müessisidirler.

Sokrat, talebelerine dâimâ çarşı ve pazarda ve gezdiği yerlerde ahlâkın fazîletlerinden bahsederek tavsiyelerde bulunur, onlara devamlı olarak **kendini bil!** sözünü tekrarlardı. Her vakit ve her mevsimde dâimâ aynı hırkayı giyer, yaz demez, kış demez yalın ayak gezer, cezbe sâhibi bir adamdı. Bâzan bakışları bir şeye dikilir, orada sabahladığı olurdu. Her an, her vakit, her zaman ve her mevkide, hattâ ölüm tehlikesine mâruz kaldığı vakit bile adâletten ayrılmamıştır.

Sokrat, Cenâb-ı Hakk'ın mevcûdiyetini, âlemin nizâmından anlamıştı. Şu sûretle ki, bedenimizde bulunan uzuvların her birinin bir vazîfe ile mükellef olduğunu, meselâ dilimizin acı ve tatlıyı bilmek ve lezzetleri anlamak için bir âlet olduğunu, kulaklarımız ile bütün sesleri işittiğimiz halde, onların dolup tıkanmadığını, gözlerimiz ile âlemin şaşaa ve ihtişâmının görüldüğünü ve bunların birer küçük uzuv olduğu halde kapaklar ile korunduğunu ve îcâbında bu kapakların örtüldüğünü, hulâsa iç ve dış uzuvlarımızın her birinin birer hususla vazîfeli bulunduğunu görüyor ve bu âlemde her şeyin kendi kendini arınmaya götürücü bir dâhilî tertîbâtı olduğunu söylüyordu. Bu yaratılış âleminde hiçbir şeyin abes olmayıp, bedenimizin uzuvlarının olsun, sâir eşyânın olsun hep birer vazîfesi bulunduğunu, bir parçası oldukları bütünün selâmetini temîne çalıştıklarını bildiriyordu. Her şeyin intizâmının, yerin, göğün, gök kubbenin bir âhenk ve düzen içinde bulunmasının ve bütün mevcûdâtın çalışıp didinmesinin ve cümle mahlûkātın çoğalış ve doğuruş hâlinde bulunmasının, hep insanın menfaat ve hizmeti adına olduğunu, yâni bu mümtaz ve seçilmiş olan insana hizmet yolunda kullanıldığını anlatıyor ve bakınız diyordu, giydiklerimiz, onların postlarından, yediklerimiz onların etinden ve sütünden değil mi? Bütün bu faydalanışlar, hepsinin insan için hazırlanmış olduğunun bir delîli değil mi?

Güzellikler ve hoşluklar ile göz kamaştırıcı olan âlem içinde, bunlardan en fazla faydalanan insandır. Bakınız, bütün mevcûdat içinde ayakta durmaya istîdâdı olan insandan başka mahlûk var mıdır? Bu ayakta durma imtiyâzına nâil olan insanın hâli, uzaklıkları görmesi ve bir çok tehlikelerden kendini muhâfaza etmesi içindir.

Cihanda hiçbir şey tesâdüfe dayanmaz. Her şey bir gāyeye, o gāye de daha yüksek daha üstün bir gāyeye ve netîcede herşey tek gāye olan

tevhîde müteveccihtir.

İşte, yekpâre bir kasîde gibi olan tabiat da, bu gāyenin hakîkaten tek olduğunu isbâta kâfîdir. Sokrat, düşününüz bir kere diyor, nasıl olur da bu kadar mevcûdat, şekilsiz olan bir maddî kütleden kendi kendine meydana gelir? Nasıl olur da bunlar o muazzam varlık içinde kendi kendilerine bir şekil ve mevki verirler?

Binâenaleyh hiçbir şey tesâdüfe bırakılmamıştır. Her şeyde ilâhî bir cevher olmakla berâber, onları bu şekilsiz küllî maddeden, bu karışıklıklardan çıkaran ve bu intizâma sokan bir hakîkî yaratıcı vardır. Bu hakîkî yaratıcı, her yerde hazır ve gālip ve her yerde mevcuttur. Ama biz onu göremiyoruz. Güneş, hepimizin gözlerimize ışığını aksettiriyor. Fakat ona gözümüzü dikecek olursak göz kör oluyor.

Hâsılı bu kadar teferruat ve azamet-i kibriyâsı îcâbı bütün mevcûdat, en seçkin varlık olan insanın hizmeti için hazırlanmış ve yaratılmıştır. İşte bu akl-ı âzam o büyük yaratıcı hiçbir şeyi tesâdüfe bırakmamıştır. Nasıl ki ruh bedenin uzuvlarını kendi emir ve arzûsu dâiresinde kullanırsa, her olan şey de bir akıl dâiresinde o büyük yaratıcının ve muazzam aklın emir ve hükmü dâiresinde hizmet etmektedir.

Bir fidan diken bahçıvan, bu fidanın meyvesini kimin yiyeceğini bilemez. Kezâ, bir siyâset adamı, diğer siyâsî kimseler ile iş birliği eder, fakat netîcede bunlardan kendisine bir hayır gelip gelmeyeceğini bilemez. Bir serdar, kumanda ettiği askerden kendisine bir fayda olup olmayacağını bilemez. Evlenen adam, aldığı güzel kadının kendisine saâdet veya felâket getireceğini bilemez.

Demek ki sâdece zâhir ilmi ile bir şey bilinmiş, o şeyin hakîkatine erilmiş olmuyor. Bundan da anlaşılıyor ki işin bir de sır tarafı var. Bu sırları vakti geldiğinde âşikâr eden o büyük yansıtıcıdır.

O, fazîleti pek çok seviyor. Fazîletkâr bir adamın duâsından hoşlanıyor, onun duâsını kabul etmeyi de seviyor. Ona, gerek ilham gerek sebepler yolunu göstererek bildirdiği şeyleri öğretiyor. Bu hikmetler sâhibi yaratıcının lutfu nasıl inkâr edilir ki? Meselâ senin gözün bir yağ parçası iken fersahlar kat'ediyor. Rûhun, bir anda Atina'nın, İsviçre'nin yâhut da dünyânın birbirinden çok uzak yerlerini gözü önüne getirebiliyor da, ya o hikmetler sâhibi nasıl her şeyi istîap ve ihâta edemez sanılıyor?

İşte, fazîleti seven o büyük san'atkâr, kullarından rızâsını kazanmalarını istiyor. Kullarına birçok ihsanlarda bulunan ve duâlarını yerine getiren o yaratıcı hakîm, bu kullar için nelerin faydalı olduğunu biliyor ve: Ey hikmetler sâhibi olan yaratıcı, senin indinde faydalı olan şe-

yi bana ver! diye duâ etmelerini istiyor.

O fazîleti sever, çünkü fazîletin mükâfâtı kendindedir. Bir insan iyiliği, yapacağı iyilikte bulduğu gibi, fenalığı da, yapacağı fenâlıkta bulur. Çünkü insan, kendi felâketini kendi hazırlar. Fazîlet sâhibi bir kimse hiçbir şeyden korkmaz. Onun için fakr, hakāret, ölüm hep müsâvîdir. Çünkü fazîlet sâhibidir.

İşte Sokrat'ın bu nasîhatlerini ve bu tâlîmâtını hıristiyan hakîmleri kendilerine mâl etmişler ve (sebepler ve vâsıtalar maksat ve gāyeye göre düzenlenmiştir) tarzındaki nazariyesi de talebesi Eflâtun'un ve kezâ onun talebesi Aristo'nun felsefesine girmiştir.

İslâmiyet'te de Cenâb-ı Hak buyuruyor: **Allah bir şeyi arzu ettiği vakit sebeplerini de ona göre hazırlar.**

Sokrat, birinci olarak rûhu, ruhta aklı ve akılda da mefkûreyi görmüştür. Onun icin aklî rûhiyâtın kurucusudur. Ama bu yüksek düşünce ve büyüklüklerini zaman çekemedi. İftirâlar ve anlayışsızlıklar ile îdâma mahkûm ettiler. Çok kimseler vardır ki saâdetleri yıldızı öldükten sonra parlar. Onun da kıymeti, öldükten sonra meydana çıktı.

Sokrat dâimâ: Ben size Allâh'ın emrini teblîğe memûrum, derdi ve: Her zaman bir melek gelir, şunu şöyle yap, bunu böyle yap... diye emirler verir. Ama beni îdâma mahkûm ettikleri vakit o melek gelmedi. Anladım ki Allâh'ın rızâsı bu yoldadır, dedi.

Eflâtun, Sokrat'ı zindandan kaçırmak için bütün malını fedâya hazırdı. Fakat hocası bu teklîfi kabul etmedi.

Onun sözü sohbeti, dâimâ ahlâk, fazîlet ve Sübhân'ın azameti bâbında idi.

İşte bütün bu söylediklerimle demek istiyorum ki, tasavvuf, çok eski devirlerden beri mevcuttur. Bu sözlerin içinde İslâmî anlayışa aykırı bir nokta bulmak güç. Çünkü hakîkat-i Muhammediye'den alınmıştır."

*

Münîre Hanımefendi, tahattürden yâni hatırlayışlardan söz açmıştı:

– "Beylerbeyi'ndeki köşkte yengemin bir kedisi vardı. Elleriyle şişeyi tutarak emzik emiyor. Geçen gün resmini getirdiler, hoşuma gitti. Çünkü bu kediyi evvelce biliyordum. Görünce de tanıdım. İşte tahattüre canlı bir misal! Vaktiyle görülmüş bir şeyin sonradan görülmesiyle hâsıl olan bir zevk...

Demin de pencereden bakarken, bir müddet evvel Mısır'dan gelen

komşunun uşağının bir Mısır gazetesi okuduğunu gördüm. Bu adamın orada iki çocuğu ve karısı olduğunu işitmiştik. Bir müddet okudu. Sonra dalgın dalgın gözlerinin yaşını sildi. Yâni bu gazeteyi okumakla, vatanını, çocuklarını hatırlamış oldu. Önünde onlar canlandı ve ağladı. İşte bu da tahattüre bir misal!

Geçende de Sokrat'tan bahsederken tahattür mes'elesine temas etmiş ve Eflâtun'la Sokrat'ın tasavvuf yolunda büyük yerleri vardır demiştik.

Fuzûlî, nasıl her zamânın, her asrın ve hattâ bütün dünyânın şâiri ise, Eflâtun da her zamânın, her asrın meşhur hakîm ve dâhîleri arasında birinci safta bulunan bir filozoftur.

Eflâtun, Mîlât'tan 426 sene evvel dünyâya gelmiştir. Şiirler, trajediler yazardı. Bir gün Atina'da Akademi bahçelerinin birinde gezerken Sokrat'a rastgelmişti. Sokrat, gençlerle konuşuyor, onlarla zulüm, hayırhahlık ve hakîkat mevzûunda söz ediyordu. Bu sözleri dinleyen Eflâtun'da tahattürün bir perdesi kalkıverdi. Böylece birkaç gün Sokrat'ın sohbetine devam etti ve evvelce kendi bildikleri ve şimdi de Sokrat'tan duydukları kalbinde bir değişiklik hâsıl etti. Bu târihten sonra da artık tek mısrâ bile yazmayacağını ve bütün manzûmelerini yakacağını söyledi. Bu sûretle Sokrat'ın sohbetlerine müptelâ olmuş ve ondan ayrılmaz hâle gelmişti.

Evvelce de söylediğimiz gibi, Sokrat'ı mahkûm edip zindana attıkları zaman, Eflâtun, hocasını kurtarmak için olanca servetini verdi, fakat Sokrat kabul etmedi. Sokrat'ın îdâmından sonra da Eflâtun'a Atina'da oturmak müşkül oldu ve şehri terkederek diyar diyar gezdi. Birçok yerlere gitti ve ilmini büsbütün genişletti. On sene devam eden bu gurbet yılları esnâsında birçok îdamlardan, ölüm tehlikelerinden ve esirlikten kurtuldu ve birçok kırallar onun büyük nüfûzunu kıskandılar.

En nihâyet İtalya'nın cenûbuna giderek, orada Fisagor'a âit tarîkatin âdap ve îcaplarını öğrendi. Hattâ Fisagor'un bu âdâba âit bir kitabını, kitabın ağırlığınca para vererek satın aldı.[1]

Nihâyet Atina'ya döndü ve bir felsefe jimnazında ders vermeğe başladı... Yirmi iki sene bu iş devam etti. Nihâyet ömrünün sonlarına doğru derslerini, talebelerinin en iyi yetişmiş olanına bıraktı.

Kendisi, etrâfındakileri nefisleriyle mücâhedeye teşvik ederek bir köşeye çekilip ibâdete daldı ve Hakk'a müteveccih olarak, seksen yaşında olduğu halde vefat etti.

1- O devrelerdeki kitapların ağırlıkları, hacımları çok büyük olduğu için bugünküler ile ölçülemeyecek kadar fazla idi.

Eflâtun derdi ki: Bu mevcut olan sûretlerin her birinin birer tam ve mükemmel nümûnesi misal âleminde mevcuttur. Ruh cesetle birleşmezden evvel insan âlem-i ma'kulde iken birçok âlî hakîkatleri temâşâ etmiş, güzellik, adâlet ve hakîkati görmüştür. Fakat günün birinde âlem-i ma'kulde böylece uçmakta iken, temizlikle alâkasını kesmiş rezîlet gıdâsını yemeğe mecbur olmuş. –Hazret-i Âdem'in, cennette memnû meyveyi yemesi gibi– nihâyet kanatları çıkmaz olmuş ve uçmaktan kalarak ceset zindanına düşmeğe mecbur kalmış. Fakat burada rûhun rûhunun hayra olan meyil ve teveccühü ve âlem-i ma'kulde gördüğü yüksek hakîkatlerin kendisinde husûle getirmiş olduğu tesirler, tabîatiyle kendisinde bu karanlıklar diyârından uçmak, gitmek için hâtıralar uyandırmıştır.

İşte, Eflâtun, bu tahattür, diyalektik sâyesinde oldu, demektedir.

Diyalektik, akıl nazarıyle istidlâl demektir. Eflâtun, bunu bir mağaraya benzetiyor. Meselâ mağarada bir ateş yakılmış esîrin biri de arkası dönük olarak oturtulmuştur. Ateşin aydınlığı sâyesinde dışarıdan gelip geçenlerin gölgesi duvarlara aksedince; esir bunu hakîkî vücutlar zannediyor.

Eflâtun yine diyor ki: Bu esîri dışarı çıkartınız, birden bire ateşe bakamaz, alıştırmak lâzımdır. Öyle ki evvelâ suların yüzüne akseden gölgeleri, sonra yıldızları göstereceğiz, daha sonra eşyâya ve nihâyet ateşe baktıracağız.

Bunun gibi, ruh da yuva tuttuğu o karanlıklardan birdenbire misal âlemine nazar edemez. Çünkü tahammül edemez. Bunun için onu, burada misal âleminin bir tamamlanmamış gölgesi vaziyetinde olan eşyânın sûretlerine baktıracağız. Sonra çeşitli cinsleri göstereceğiz, bu çeşit çeşit cinslerden umûmî kānunlara ve riyâzî hakîkatlere geçireceğiz ki misal âlemine en yakın olanlar bunlardır. Bu da esîrin yıldızlara bakması gibidir.

Misal, cevher demek, hakîkî mevcut, yâni gördüğümüz o şeyin hayat ve vücûdunun sebebi demektir. Misâlin Fransızca karşılığı "idée" dir.

İşte her bir nevin, o misal âleminde tam ve mükemmel bir hakîkati vardır. Hulâsa işin nihâyeti, o küllî misal manzûmesinin merkezi olan hayıra kadar yükseliyor ki, bütün misaller, mevcûdiyetini, zâtını, cevherini bu misalden, o küllî misaller manzûmesinin merkezi olan hayır misâlinden alıyor.

Hayır ne demektir? Hayır misâlin en üstünüdür. Bütün misaller ne demektir? Cenâb-ı Hakk'ın sermedî olan sıfatları demektir.

Hayır, en üstün misal, yâni Cenâb-ı Hak demektir.

Fakat bu misallere geldiği vakitte, o çokluklar içinde bir vâhit, fert bir misal arıyor ki o misal hem kendi kendine hem bizzat kendinden başkası ona mütevakkıf olsun ve kendi bir şeye muhtaç olmasın. İşte onu da hayır misâli olarak buluyor. Yâni esîrin ateşe bakışı gibi oluyor.

Sokrat der ki: İlmin başlangıç noktası cehil olamaz. Meselâ hesapta bir veya iki meçhullü bir mes'eleyi halletmek için mutlak evvelce bâzı bilinen şeyler konmuş olmak lâzımdır. Cebirde de meçhullü muâdele halletmek için evvelâ bâzı mâlûm şeyler konmalıdır. Onun için ilmin başlangıcı cehil olamaz, demiş. Fakat bu beyânını şerhetmemiştir. Eflâtun da der ki: **Bilmek demek, evvelce bilinen şeyi hatırlamak demektir.** O halde insanın dünyâya geldiği vakitte aradığı nedir? İlimdir. O ilmi bilecek, ondan sonra hayıra kavuşacak ve hayıra kavuştuğu vakitte de onu icrâ edecektir. İşte o vakit ilim, ameli meydana getirmiş olur.

Bunun için lâzım olan, evvelâ diyalektik mertebeleri geçmektir. Birinci mertebede rûhu; ayıplardan, fenâlıklardan temizlemek lâzım gelir. Çünkü ayıp ve noksan oldukça ilim elde edilemez. İlim elde edilemedikçe hayıra kavuşulamaz.

Yine der ki: **Kâinâtı ibdâ eden mîmar, bu tabiatı kendine benzetmiş ve öyle tasvir ve tanzim eylemiştir.** Binâenaleyh tabiat, yaratılmış değildir. O, evvelce de mevcut idi. Hazret-i Muhiddîn'in buyurduğu gibi **bu imkân âlemi içinde bundan daha güzeli yoktur.**

Hâsılı Eflâtun, Allâhü azîmü'ş-şânı, alîm, hakîm bir zâtî mevcut olarak bilip vahdâniyete yâni Allâh'ın birliğine kāil bulunuyor. Anaksagor gibi bir nous'tan ibâret veyâhut Sokrat gibi hayrı irâde eden bir akıl olarak kabul etmiyor da, bizzat kendisi hayırdır, diyor.

Binâenaleyh Eflâtun **İrâde hayrı bilmek, onu fiile getirmek yâni işlemektir. Ruh, rûh-ı âzamın bir zerresi bir cüz'üdür,** diyor ve ruhta üç kuvvet tanıyor: Biri, başta olan nous yâhut akıl; ikincisi, kalpte olan şecâat, thymoeides; üçüncüsü, karında olan şehvet, epithymetikon'dur.

Eflâtun, rûhu bir koşuya benzetiyor ki, arabacısı akıl, iki attan biri şecâat, öteki de şehvet.

Şecâat, fevkalâde asil ve güzel bir hayvan. Öteki ise haşin ve dâimâ yoldan çıkmaya müheyyâ bir varlık.

İşte akıl bu arabayı sürdükçe koşunun intizâmını muhâfaza ediyor. Yine Eflâtun diyor ki: **İnsanlarda isteyerek kötülük ve fenâlık yoktur.** Ne kadar fenâ da olsa, fazîletin aslına bağlıdır. Eğer hayır misâli o kimsenin karşısına çıkacak olsa, onun mukāvemet kırıcı aşkına dayanamaz. Çünkü o, o kadar güzeldir. Binâenaleyh fazîlet, hayrı bilmek ve

Allâh'a benzemek olduğu için, âhenk ve intizam dâiresinde hayat demektir.

İşte bu fazîlet, dört kuvvete ayrılır. Biri, aklın fazîletidir ki, ihtiyattır. İkincisi kalbin fazîletidir ki şecâattır. Üçüncüsü şehvetin fazîletidir ki îtidâldir. Bu üçün doğurduğu bir fazîlet de vardır ki adâlettir.

Binâenaleyh kendisiyle ve hemcinsiyle, bütün âlemle uygun ve âhenkli bir hayat yaşayan kimseye âdil insan denir.

Eflâtun; Cenâb-ı Hakk'ın vahdâniyetini ikrar etmiş ve herkesin öldükten sonra ameline göre mücâzat göreceğini veya mükâfat alacağını kabul ve tasdik etmiştir.

Eflâtun'un 46 eseri vardır. Hepsi de muhâvere tarzındadır. İşte Münîre Hanım, sözlerimiz, Eflâtun'da tamam oldu. Vakit olsa idi, Hazret-i Mûsâ devrinin tasavvufundan da bugün bahsederdik," *diyen Hocamız, sözünü şöyle bağladı:*

– "Evvelce de temas ettiğimiz gibi, tasavvuf, ezelden beri mevcuttur. Fakat bir kağnı arabasında gidenin istirâhati ile bir otomobil veya şimendiferde gidenin istirâhati bir midir? İslâmiyet'in tasavvuf anlayışı, kağnı arabasına nazaran otomobil gibidir. Her mütekâmil şeyde geçmiş şeyler mevcut olduğu gibi, İslâmiyet'te de bu eski devir tasavvuf anlayışlarından çizgiler ve esaslar vardır. Binâenaleyh onlarda da hakîkat payı mevcut olduğundan bir kenara itemeyiz. İşte onun içindir ki biz de geçmiş devirlerin tasavvuflarından bahsetmekte bulunuyoruz."

*

– "Hazret-i Mûsâ, târihte en büyük şahsiyetlerden biridir. Çünkü eski devirlerde Allâh'ın birliğini bütün kat'iyetiyle ve açıkça îlân eden odur.

Hazret-i Mûsâ'nın doğuşundan, soyundan, kazârâ bir kıbtîyi telef edip Mısır'a kaçmasından, sonra Şuâyip Aleyhisselâm'a mülâkî olarak ondan sonra kendisine peygamberlik ihsan buyurulmasından ve tekrar Mısır'a dönmesinden bahsedecek değiliz. Zîra bunlar kitaplarda yazılı olduğu vechile mâlûmunuzdur. Biz yalnız tasavvuf cephesini ele alacağız:

Hazret-i Mûsâ, Benî İsrâil'i Mısır'dan çıkardığı vakit umûma karşı çok güzel ve veciz bir hutbe okumuş ve ahâlî bundan çok duygulanmıştı. Bunların içinden biri dedi ki: Bu cihanda en âlim kimdir? Hazret-i Mûsâ da cevap verdi: Benim!

Bunun üzerine Cenâb-ı Hak, kendisinin bilmediği bir ilim olduğunu ve Mecma'-ı Bahreyn'de buna bir kulunun vâkıf bulunduğunu ve Mûsâ'nın da gidip bu bilmediği ilmi ondan öğrenmesini bildirdi.

Hazret-i Mûsâ ulü'l-azim bir peygamber iken, ledün ilmine vâkıf olmaması, şerefine bir noksan getirmez. Çünkü Mûsâ, kulları dâvete memur bir peygamber idi. Allâh'ın kazâ sırlarına ve kadere ve içinde bulunduğu ledün ilmine vâkıf olsa idi, ihtimal ki kulları dâvet husûsunda kendisine ümitsizlik gelebilirdi. Öyle ya... Dâvete icâbet etmeyeceği mâlûm olan bir kimseye: Gel, bu dîne gir, bu dâvete icâbet et, uy! diye nasıl söylerdi?

İşte, sözsüz, sessiz olarak öğrenilen o Allah ilmi, o bâtın bilgisi, yâhut Hakk'ın sırları ve keşifleri ilmi denen ledün ilmi, Hazret-i Mûsâ'nın Mecma'-ı Bahreyn'de Şuâyip Aleyhisselâm'dan ve Hazret-i Hızır'dan bulduğu ilimdir.

Hâsılı, Hazret-i Mûsâ, zevcesi doğurmak üzere olduğundan, üşümemesi için işe yarayacak bir şey, bir ateş aramaya çıkmıştı.

Yolda giderken karşıdan, yâni Tur Dağı'ndan kendisine bir ateş göründü ve bu ateşten Rabbi tecellî ve nidâ etti ve Mûsâ oraya müteveccih oldu.

Şimdi düşünelim; Cenâb-ı Hak, Mûsâ Aleyhisselâm'a niçin ateş sûretinde göründü? Çünkü o anda Mûsâ'nın istediği bu idi. Yâni ateşti. Eğer isteği sûretinde görünmemiş olsa idi belki oraya gitmeyecekti.

Şuhut, yâni görmek, mutlak olanı istemek, bir sûrete bir vücûda bağlıdır. Fakat bu da insanın kesret hâlinde yâni tefrikada bulunduğu devreye âittir. Yoksa vücûd-ı hakîkînin müşâhedesi, hitap ve kelâma sığmaz.

Mâlûm ya, Hazret-i Mûsâ: **Yâ Rabbî, bana kendini göster, sana bakayım!**[1] dedi. Cenâb-ı Hak da ona: **Yâ Mûsâ, sen ikilik uzaklığına sürülüp kalmışsın. Onun için sende bu benlik oldukça beni göremezsin. Beni görmek için benim gözüm sende olmalı. Bak, işte ben senin benlik dağına tecellî ediyorum,** dedi. Ve tecellî edince de Mûsâ'nın benlik dağı parça parça mahvoldu. Olan oldu. Yer yüzü nur ile doldu. Hak geldi bâtıl gitti."

*

Hıristiyanlıkta tasavvuf var mıdır?

– "Kelimetullah ve Rûhullah olan Îsâ, pek üstün ve kıymetli bir tâlimde bulunmuştur: **İnsanlar, cismen ve rûhen birsiniz; yâni kardeş-**

1- A'râf sûresi, 143. âyet.

siniz. Binâenaleyh birbirinizi seviniz ve Allâh'ı da her şeyin üstünde tutarak seviniz!

Bu tâlim, beşer cemiyetinin, ahlâk sefâleti ve içtimâî sefâhat, zulüm ve çeşitli kötülükler içinde boğulduğu bir zamanda olduğu için, halkı zulmet, sefâhat ve sefâletten kurtarmaya çok faydası olmuştur.

Bu husus hıristiyanlık âlemince asrımızda da tatbik edilmedikçe, beşeriyet için huzur ve selâmet olamayacağı da ayrıca söylenmeye değer.

Îsâ'nın doğumu, başlı başına bir ilâhî mûcizedir. Hz. Îsâ'nın Cebrâil Aleyhisselâm tarafından Hazret-i Meryem'e ruh üflenmek sûretiyle zuhur ettiği mâlûmdur. Bunun için ona hayat sırrı verilmiş, ölüleri diriltmiş, körlerin gözünü açmış, çamurdan yaptığı kuşları uçurmuş; hâsılı neye değdiyse o şeye hayat bahşetmiştir. Hattâ, katlolunacağı vakit göğe çekilmiştir.

Hazret-i Îsâ, velâyet sâhibi olan bir büyük peygamber idi.

Garp âleminde Hazret-i Îsâ için pek çok kitaplar yazılmıştır. Garîbi şu ki yine Garp, Hazret-i Îsâ'nın hayâtı hakkında şüphelere düşüp birçok münâkaşalar açmış ve hattâ bu münâkaşalara bizim matbûâtımızda bile zaman zaman devam edilmiştir[1].

Tasavvuf, yâni mistisizm kelimesini Îseviyette ilk söyleyen Kneber'dir.

Mistisizm, Yunanca "müo" kelimesinden alınmıştır. Ağzını ve gözünü kapamak mânâsına gelir. Bu îtibarla tasavvuf demek, aklın istidlâller nazariyesine mürâcaat edilmeksizin kesbolunan kalp mârifeti demektir. İlk Mîlâdî asırda, havârî Apostolos'dan hıristiyanlığı alan ve bilâhare Atina'da piskopos olan Denis Nom Divin isimli zat Hakk'a vüsûlün, rûhun bu his âleminden tecerrüt ve dünya bağlarını terk ve bizzat kendini unutmakla mümkün olacağını tâlim etmiştir.

İşte aklî istidlâlle değil, ancak aşkla elde edilen bir vuslat sâyesinde hâsıl olan bu mârifete Denis, tasavvuf akîdeleri ismini vermiştir. **İnsanı Allâh'a îsâl eden bu mârifeti hiçbir hoca öğretemez. Çünkü Cenâb-ı Hakk'ı örten perde, yalnız ona bütün kalbi ile âşık ve onu aslı üzre müşâhedeye lâyık ve müstait olanlar için kalkar. İşte sen de kendinden ve her şeyden samîmî bir ferâgat ile geçtiğin ve her türlü hâilden âzat olduğun vakit gizlilikler âleminin nurlarına gark olabilirsin** derdi.

1091-1153 senelerinde yaşayan Saint Bernard'ın kavline göre,

1- Bunlar hakkında bilgi edinmek isteyenler, Sorbon profesörlerinden bir zâtın, "Le Problème de Jésus" isimli kitabına mürâcaat edebilirler.

hayâtın gāyesi, Hakk'ın muhabbetidir. Buna da tevâzu ve kendini silmekle erişilebilir.

1141'de yaşayan Saint Victor da der ki: **Rûhu hakîkatin tâ kendisine, Hakk'a ulaştıran yol, münâcat ve nefsini muhâsebe üzre bulundurmaktır.**

Hıristiyanlık tasavvufunda da esas, Hakk'ın akıl ve ilimle bulunması mümkün olmayıp ancak aşk ile bulunabileceği ve Allah yolunda vücûdunu vakfetmek ve ancak fillah ve lillah yâni sırf Allah için yaşamak lâzım geldiğini tâlimden ibârettir.

Heyecan ve şevkinin sebebiyle Hakîm-i İsrâfîlî lakabını almış olan Bonaventure, **rûhun zât-ı ilâhîye ulaşabilmesi için aklın günlük ve hudutlu amellerini aşması lâzım geldiğini** söyler.

Avrupa'nın yakın zamanlarda yetişmiş olan mistiklerinden bâzıları şunlardır: Emanuel Swedenborg, Martinez, Friedrich Jacobi, Saint Martin, Saint Denis, Pierre Simon Ballanche.

Jacob Böhme, Almanya'nın yetiştirdiği mütefekkir ve mistiklerden pek büyük bir zattır. Evvelce kunduracılık yapardı. Fakat zihnini işgal eden düşünce ile o kadar meşgul olmuştur ki nihâyet kendisine hakîkat nurları tecellî eder olmuştur. Vefâtı 1624'dür.

Îtikādınca, Allah, âlemden ayrı değildir. Bedende ruh nasılsa Allah da âlemlerde öyledir. Allah, şu gördüğün kâinatta değildir, senin zâtında yerleşmiştir. Allah uzak değildir. Sen onda yaşıyorsun. O da sende yaşıyor. Eğer sen pâk, temiz ve arınmış isen, Allâh'ın bütün kuvvetleri sende fâildir. Kezâ bütün âlemlerde de böyle... Ateş, hava, su, arz hep Allah'tır. Sen bizzat Allah'tan gayri bir şey olamazsın.

Yıldızlara, yerlere ve göklere baktığın vakit Allâh'ı görürsün. İşte bizzat bu Allah ile birlikte yaşayan sensin. Hakîkatte gök yüzündeki yıldızlar ile yerdeki unsurlar, zât-ı ulûhiyet değildir. Fakat bunların hayatlarına sebep olan kudret sende de feyzini ızhar etmektedir.

Allah, tabiatın bilcümle oluşları altında gizlidir. O, yalnız insanın nefs-i nâtıkasında mâruf ve mâlûm olur. Ruh, ayrı bir vücutmuş gibi Allah'tan ayrı kaldıkça Allâh'ı anlayamaz.

Yukarıdan beri söylediklerimizden verdiğimiz misallerden de anlaşılıyor ki tasavvuf insanoğlunun vazgeçilmez ihtiyâcıdır. Bu yüzden de her devirde kendini göstermiş, fakat kemâlini müslümanlıkta bulmuştur."

*

– "Vaktiyle hükümdârın biri, perilerden birine iyilik yapmış. O pe-

ri de bu iyiliğe karşı: Dile benden ne dilersin? diye sormuş. Hükümdar da zenginlik istemiş. Bunun üzerine peri öyle ise her tuttuğun yer altun olsun, diye duâ etmiş.

Filhakîka hükümdar her neye değse altın olmaya başlamış. Meselâ su içecek altun oluyor, yemek yiyecek altun oluyor, ilh...

Nihâyet işler sarpa sarmış ve bunalıp kalan hükümdar, tekrar periye mürâcaat ederek şikâyette bulunmuş. Bu mürâcaat ve ricâ üzerine peri: Peki, o halde, git, falan yerdeki dereden elini yıka, tılsım bozulur, demiş. Gerçekten de hükümdar o dereden elini yıkayınca, işler düzelmiş.

Tabiî iş hikâyede değil... Demek ki insan da ifrat derecede servet ve sâmâna mâlik olunca, artık bu zenginliğin fazlalığı, ona her temas ettiği şeyde bir katılık bir zevksizlik bir usanış veriyor. Zevk için her nereye elini atacak olsa, orası onun için katılaşıyor. Bu fazla varlık onu bütün zevklerinden mahrum bırakıyor. Nihâyet birçoklarının yaptıkları gibi kendilerini bile öldürüyorlar.

Onun için, her şeyde olduğu gibi, zenginlikte de îtidal lâzımdır. Her şeyin fazlalığı zarar olduğu gibi, servetin de fazlalığı zarardan başka bir şey temin etmiyor."

*

Fener Rum Lisesi Müdürü'nün bir müddetten beri hasta olduğu söyleniyordu. Nihâyet Balıklı Rum Hastahânesi'ne yattığını duymuştuk:

– "Bu gün müdürü ziyârete gittim. Beni görünce hem hayret hem de memnûniyet içinde: Ah efendim, buraya kadar niçin geldiniz, sizi bu ziyârete sevkeden sebep nedir? diye hem sevindi hem de hastahâneye kadar gelmiş olmama taaccüp etti.

Esâsen evde de hastayı yoklamaya gideceğimi söylediğim zaman îtiraz edenler olmuş: Mübârek kandil günü bu ziyârete ne lüzum var? demişlerdi.

Hastaya cevâben: Beni buraya sevkeden insâniyet duygusudur, dedim. Öyle ya... Bir kalbi memnun etmek gibi güzel şey var mıdır? Nasıl ki kalp kırmak kadar da fenâ şey yoktur. Hıristiyan olsun, müslüman olsun, her insanın bir kalbi vardır ve kalpten de Allâh'a giden bir yol vardır. Şu halde ben o vazîfeyi Hakk'a karşı yaptım; oraya gitmekle Hakk'ı tâzim etmiş oldum."

*

Hocamız, geçenlerde Emirgân'daki yalı komşusu Fuat Paşa'nın oğlu Hayreddin Bey'i ziyârete gitmişti. Bir İngiliz gazetesinde çıkan yazı, Hayreddin Bey'in bilhassa dikkatini çekerek bahis mevzûu etmiş. Şöyle ki:

– "Carlyle, Londra'da verdiği bir konferansta bir peygamber nasıl olmalıdır, mevzûu etrâfında bir buçuk saat konuştuktan sonra sözlerine nihâyet verirken, dinleyenlere hitâben: Bu peygamber kimdir? diye sormuş. Herkes hatîbin: Hazret-i Îsâ'dır, demesini beklerken o: İşte bu peygamber Hazret-i Muhammed'dir, cevâbını herkesin hayreti içinde vermiş.

Hayreddin Bey'in naklettiği bir başka vak'a da şudur:

Bir İngiliz papazı, müslüman olmuş. Fakat gazeteler vâsıtasıyle İslâm âlemine şöyle bir beyannâme neşretmiş: Ey müslümanlar, ben İslâmiyet'in bütün hakîkatlerini görüp tasdik ettim ve elhamdülillah müslüman oldum, lâkin annem ihtiyardır. Eğer benim müslüman olduğumu duyarsa kederinden ölür. Şimdi size soruyorum: Annemden, müslüman olduğumu gizlemek için papaz kisvesiyle gezebilir miyim?

Papaz bu suâli sora dursun, biz de deriz ki, kisvenin hiçbir ehemmiyeti yoktur. Allah zâhirinize değil, kalbinize bakar. Cenâb-ı Resûlullah da **inneme'l-âmâlü bi'n-niyât**, yâni amel niyet içinde gizlidir buyurur. Bu ne büyük bir düsturdur."

*

Sâmiha Hanım:

– Dünyâda hattâ âhirette Allah'tan gayri ne varsa dedikodudan başka bir şey değil... dedi.

– "Bu imkân âleminden dünya dağdağasından çıkıp mânâ âlemine dalarsan ne dedi kalır ne kodu... Fakat bu kazanç da zannetmeyiniz ki dünyâdan başka yerde hâsıl olur...

Eğer orada olaydı bu maksud
Ya ben bu deyr-i cihan içre ne kâre geldim?

Bir pırlanta pırlanta olabilmek için ne zahmet ne meşakkat çekiyor; bütün bu safhalardan sonra da ne hırslara ne tamahlara mâruz kalıyor.

İşte insan da nefsini kırıp onun arzu ve şehvetlerinden geçmeden bu hâli hâsıl edemez.

Râhatiyle istedim vaslını kahr etti bana
Derde düşüp ağlayınca güldü cânânım benim

Dört duvardan ibâret olup Allâh'ın emriyle binâ edilmiş olan Kâbe'ye gidinceye kadar bile ne meşakkatler ne fırtınalar ve ne tehlikelere katlanıyorsunuz. Bu böyle olduğu halde Allâh'ın cemâlini size kolayca verirler mi?

Cemâlin bahâsı, dünya dedikodularından, çamurlarından ve "lâ"dan yâni Hak'tan gayri olan şeylerden geçmektir. Çünkü "lâ"ya müteallik olan her ne varsa dedikodudur.

Bakınız, bir iki ay evvel Emirgân'da da, şurada oturduğumuz gibi oturmakta idik. Bendler'e Göksu'ya gittik. Gezdik, yürüdük, eğlendik. Hep bir an değil mi? Hani nerede o zamanlar? Kalan, yalnız o zamandan kalan zevk, aşk, kelâmullah... İşte bunun nihâyeti yok. Başka her türlü zevk bir hayalden ibâret. Hakîkat ise yalnız o... Ondan gayri ne varsa dedikodu ve hayal... İşte nümûnesi gözümüzün önünde."

*

Mühendis Ekrem Hakkı Bey'e:

– "Oğlum, dünyâda en fenâ şey gaflettir. Onun için dâimâ kendinde bulun... Gaflet etme. Dünyâda hiçbir şeye güvenilmez. Kimsede bir şey yoktur. Git mezarlara bak. Hani o: Benim, diye yere göğe sığmayan pehlivanlar, âşıklar, mâşuklar, hükümdarlar?

Şu birkaç günlük ömrü gafletsiz geçirmeye bak. Allâh'ın rızâsını tahsil edegör. Dünyâya gelmekten maksat da budur oğlum!"

*

Kardeşlerimizden biri, iki kişinin konuşmasına şâhit olmuş. Bunlardan kadın olan, muhâtabı bulunan erkeğe, çocuğunun öldüğünü, onu Allâh'ın aldığını söylemiş. Erkek de alay ederek bu sözün mânâsızlığından bahsetmiş, çocuğu iyi bir doktora tedâvî ettirmemiş olduğu için ölmüş olması lâzım geldiği mukābelesinde bulunmuş.

Bu konuşmanın nakledilmesi üzerine:

– "Adamcağızı sakın ayıplamayın. Çünkü Allâh'ın kudret ve kuvvetini bilmediği için böyle konuşuyor. Bütün bu sözleri cehlinden dolayı söylüyor. Yoksa Hakk'ın kuvvet ve kudretini ve fâilin Hak olduğunu bilse idi böyle söyleyebilir miydi? Onun için ayıplamayın ve elinizden gelirse irşat edin. Gelmezse boynunuzu büküp çekilin ve: Yâ Rabbî beni bu gibi câhillerden ırak eyle, ona da hidâyetini ver diye duâ edin.

İbn-i Neccar, kendisini öldürmek istiyenlere karşı: **Ne olurdu kavmim Rabbimin beni bağışladığını ve beni ikram edilenlerden kıldığını**

bilselerdi[1] diye duâ etmişti.

İşte siz de herkes için böyle demelisiniz: Eğer bu kimse, yaptığı şeyin fenâlık olduğunu bilse bunu yapar mıydı?

Bu adamın şu sözü hakîkatten uzak olmakla berâber, dalâletin de bu âlemde bir yeri olduğu için hakir görülemez.

İnsanın vücûdunda faydasız, fenâ ve lüzumsuz bir şey yoksa, dünyâda da her olanın bir sebebi vardır. Ama kaş, göz, ağız, burun gibi ulvî uzuvların yanında bağırsak vesâire gibi süflî uzuvlar da olduğu gibi, bu nevîden kimselerin de vücutları faydadan hâlî değildir. Onun için onları hoş görmeli ve kendilerine merhametle nazar etmelidir."

*

Birkaç günden beri hava gāyet latif ve sıcaktı. Baharın yaza bağlanan son günleri kadar güzeldi. Hocamız, pencereden dışarı bakarak:

– "Bakınız, herkes paltosuz ve ceketleri iliksiz olarak dolaşıyor. Fakat bir an sonra bu güzel havanın ne gibi bir değişiklik göstereceği bilinir mi? Ânî bir sert rüzgâr çıksa, herkes titreye titreye yakalarını kaldırıp kaçmaya başlar.

İşte, tabiata hâkim olman, bu kuvvetin seni bir an sonra ne hâle çevireceğini bilmen ve mukadderâtına hükmetmen imkânsız iken tabiatın yaratıcısı ve hâkimi olan Hakk'ı nasıl oluyor da inkâr edebiliyorsun?

İnsan vücûdu içinde bir kulağı, bir gözü dikkate al ve bu uzvun ne büyüklükler ihtivâ ettiğini bir düşün! Her birinin içinde ne kanallar, ne cidarlar, ne dehlizler, ne havuzlar, neler neler var... Peki, bir fabrikayı bile kurarken bunu bir akıl sâyesinde planlıyor ve yapıyorsun da, hârikaların en mükemmeli olan insan vücûdunu ve bu kâinatı vücûda getirenin de bir kâmil akıl olduğunu nasıl inkâr edebiliyorsun?

Sonra şunu da düşün... Sen fabrikanı kurarken ne müşkülâtlar çekiyorsun, temeller atıyor, binâlar yapıyor, makineler getiriyor, yerlerine takıyor, tecrübeler ediyor ve nihâyet işletmeye muvaffak oluyorsun. Halbuki Allah, bu koskoca insanı bir katre sudan vücûda getiriyor. Bir kere şu insan vücûdundaki azamete bak, sonra da o bir damla suyu düşün!

Bâzı zavallılar, kendilerini ilim sâhibi sayarak, farazâ tıp bilgisi kazanmakla gurur ve benlik girdâbına düşüp, oradan sesleniyor: Biz hekim olduk hiç Allah diye bir kuvvete inanır mıyız? diyorlar. Halbuki

---

1- Yâsîn sûresi, 26-27. âyet: "Kāle yâ leyte kavmî ya'lemûne bimâ gafere lî Rabbî ve caalenî mine'l-mükremîn."

asıl onların inanması lâzım gelir. Çünkü insan vücûdundaki azameti görüyor, biliyor ve tanıyorlar. Şu halde senden daha çok onların bu azamet karşısında eğilmeleri hayran olmaları gerekir. Zîra bilgi arttıkça, o azamete karşı hayranlığın da artması tabiîdir. Fakat şu var ki, ezelde îman nasîbi olmayanlar, ne ölçüde büyüklük görseler yine de göremez ve anlayamazlar."

*

– "Hz. Ali: **Rabbimi niyetlerimin olmamasıyle bildim,** buyuruyor. İşte bu gün aynı hakîkat benim başımdan da geçti.

Sabahleyin Sedat'a: Oğlum, dedim, öğleyin otomobille gel de hem Osman Efendi ile Ârif Efendi'yi, hem de Râmi'de oturmuş olduğumuz evi ve mahalle kahvesini ziyâret edelim ve bir de kahve içelim!

Bizim zamânımızda o kahveye Çavuşun Kahvesi derlerdi. Bir kere de bizi manda arabasıyle Keçe Suyu'na ve Kâğıthâne'ye gezmeye götürmüşlerdi.

Ne ise Sedat ile berâber yola çıktık. Fakat kabristanın ortasındaki kapı örtülmüş olduğu için içeriye giremeyerek dışarıdan ziyârete mecbur olduk. Sonra Râmi'ye gittiğimizde kahvenin ve dışarıdaki çardağın harap olmuş olduğunu gördük. İçeri girdik, Çavuş da yoktu. Sorduk. Dört sene evvel öldü, dediler. Bunun üzerine Sedat: Mâdemki kahve içmeye niyet ettiniz, gidelim size Mecidiyeköyü'nde bir kahve içıreyim, dedi. Silâhdar Ağa ve Ayaz Ağa yoluyle Mecidiyeköyü'ne gittik ve Râmi'de içmeye niyet ettiğimiz kahveyi, niyetimizin olmamasıyle Mecidiyeköyü'nde içtik.

İnsanlar, kendi dediklerinin olmayıp Hakk'ın istediğinin olmasını her an canlı misaller ile gördükleri halde, kendi aleyhlerine olarak işte bunu anlayamıyorlar."

*

– "Bir gün Hazret-i Hasan ile Hazret-i Hüseyin, kuvvetleri hakkında münâkaşa etmişler ve Resûlullah Efendimiz'in huzûruna gelerek: Biz ikimiz de birbirimizden daha kuvvetli olduğumuzu iddiâ ediyoruz. Sizin huzûrunuzda güreşelim de karar verin hakîkat meydana çıksın... demişler. Onun üzerine Efendimiz: Nasıl olur, güreşmek size yakışır mı? Daha iyisi ikiniz de yazı yazıp bana getirin. Hanginizinki daha iyi ise bahsi o kazansın... buyurmuş.

Çocuklar yazdıkları yazıyı Efendimiz'e getirmişler. Fakat Efendimiz: Benim güzel yazıyı seçmek husûsunda o kadar isâbetim yoktur.

Siz bunu alın da babanıza götürün, buyurarak birini diğerine tercih etmeksizin çocukları Hazret-i Ali'ye göndermişler.

Hazret-i Ali de: Ben yazıdan anlamam, annenize götürün, demiş.

Hazret-i Fatma'ya götürdükleri zaman: Çocuklarım bir dizi incim var bunu koparıp yere atayım, hanginiz daha fazla toplarsanız o gālip gelmiş olsun, demiş ve inciyi koparak yere dökmüş. Bu esnâda Cenâb-ı Hak, Cebrâil Aleyhisselâm'a emrederek: Git, incileri müsâvî kısma ayır, buyurmuş ve netîcede Hazret-i Hasan ile Hazret-i Hüseyin'in ellerinde müsâvî miktarda inci kalmış.

İşte, bu kadar cilve ve muhabbete mazhar olmuş o sultanların bir de âkıbetlerini düşünün ve unutmayın ki hiçbir şey hikmetten hâlî değildir. Hazret-i Hüseyin isteseydi bir emri ile Yezid ordusunu perîşan edebilirdi. Fakat o sultanlar takdîr-i ilâhîye karşı koymazlar."

*

Mühendis Ekrem Hakkı Bey'in evine gidilip gidilmeyeceğinin sorulması üzerine:

– "Kemâl-i memnûniyet ve iftihar ile... Onlar bana nasıl müştak iseler ben de onlara öyle müştâkım!"

*

Yazı geçirmek üzere Sarıyer'de bir yalıya göç edilmişti. Akşam üstü âilece oturmuş şundan bundan konuşuyorduk. Bir müddet denize baktıktan sonra meclise dönerek:

– "Tedâî ile hatırıma neler geliyor... Şu gelip geçen vapurlara bakıyorum da... İşte bizim ömrümüz de durmadan gelip geçiyor. Bir sâniyemize hükmedip onu durduramıyoruz. İşte bu gün de akşam oldu. Allah kısmet ederse namaz kılıp yemek yiyeceğiz, sonra yukarı çıkıp tekrar böylece oturacağız. Sonra yine Allah kısmet ederse uyumak üzere odalarımıza çekileceğiz.

Aman Efendim, ne de çok Allah kısmet ederse, diyorsunuz, yollu bir îtirazda bulunursanız, nasıl demeyeyim ki, demin de söylediğimiz gibi, bir sâniyemize dahi hükmümüz geçmeyince, nasıl olur da: Ben yaparım, ben ederim; denebilir.

Ne ise, bu böyle... Şimdi şurada, hep bir arada, istediğimiz vakit Behîreler'e, istediğimiz vakit Melîhalar'a, Hüsniyeler'e gittiğimiz gibi, bir gün olup da öbür dünyâya intikal olunduğu vakit de böyle sevdiklerimizle görüşüp buluşabilecek miyiz?

Allah bize ne lutuflar etmiş, ne ihsanlarda bulunmuş... Şu hâle bir bakın! Biz böyle saray gibi yerlerde oturacak adamlar mıyız? Soframızda yediğimiz yemekler saraylarda bile bulunmayan cinsten. Hâsılı her şeyimiz buna göre... Fakat zannetmeyiniz ki bunlar bizim istihkākımızdır. Hayır, bunlar sırf Allâh'ın ihsânı... Geçen günlerimiz ne kadar rahat, mes'ut ve duyulmadan geçiyor... Buna nasıl şükretmeyelim?

Şükür... diyorum. Bu da bizim ne haddimize. Bâri hiç olmazsa sükût edelim. Evet, kendinize çeki düzen verin, bunca nîmetlere karşı nankörlük etmeyin. Onu bunu çekiştirip gıybet etmeyin, birbirinize kenet olun, hizmet edin, yardım edin ve ömürleri azap içinde geçen kimseleri düşünün. Meselâ geçen sene yalısında Melîhalar'ın oturduğu şu Orhan Sâdeddin Bey, ne naz ve naîm içinde büyümüş, üniversite profesörlüğüne kadar yükselmiş genç ve güzel bir adamdı. Bir an içinde aklını kaybedip çoluğunu çocuğunu kimsesiz ve garip bıraktı; şimdi de tımarhâne köşesinde azap içinde sürünüyor.

Şu dalyancıların sabahtan akşama kadar deniz ortasında sıcağın ve soğuğun kahrına mâruz bulunarak her türlü mahrûmiyet içinde gözcü direğinin tepesindeki hayatlarına bakın... Yedikleri de kuru ekmek.

Haydi Allâh'ımıza şükredelim..." *diyerek secde etti. Sonra ayağa kalkarak:*

– "Haydi öbür odaya geçelim... İşte **mü'minler de ölmezler, bir dârdan bir dâra nakledilirler,**" *dedi.*

*

Mesnevî-i Şerif'te: Her gül kokan yerde muhakkak gül vardır, deniyordu:

– "Evet, her gül kokan yerde gül olduğu gibi, her dedikodusuz ve fesatsız olan mecliste de Hazret-i Muhammed vardır. Nerede muhabbet, orada Muhammed, derler.

Fısk, fesat ve gıybet olan yerde de şeytan vardır."

*

– "Geçenlerde vefat eden Beylerbeyili Mü'mine Hanım'ın zevci Mazhar Bey geldi. Çok yaşlı olmakla berâber beni görmek için Küplüce Yokuşu'nu çıkmak zahmetine katlanmıştı. Hemen yanına indim ve hatırını sorarak, nasılsın Mazhar Bey? dedim. Fenâyım Efendim, fenâyım... dedi. Neden, diye sordum. Ne yapayım, yalnız kaldım. Her gün ağlıyorum, diye cevap verdi. Bu nasıl söz Mazhar Bey? dedim. Bilmiyor

musun Cenâb-ı Hak: **Ben sizinleyim, siz kiminlesiniz?** buyuruyor. Bilmiyor musun yine Cenâb-ı Hak: **Ben sabır edicilerle berâberim,** buyuruyor.

Senin Allâh'ın var, Resûlullâh'ın, Pîr'in, Şeyh'in var. Bu sözünden, evlâdım olman hasebiyle ben mahcup oldum. Ben, bana mensup olan kimselerden böyle şükürsüzlük zuhur etmesiyle üzülür ve mahcup olurum. Bak, Allah sana ne lutuflar ihsan etmiş. Evlâdın gözünün içine bakıyor. Gelinin karşında dîvan duruyor. Yaşına rağmen sıhhatin yerinde. Ya maazallah, kötürüm olup yataklarda kalsan... Yâhut horlanıp tahkir edilsen... dedikten sonra tekrar: Nasılsın Mazhar Bey? dedim. Aman iyiyim Efendim, iyiyim çok şükür, çok şükür. Bana bunları söyleyip gafletten uyandıracak sizden başka kimim var? dedi."

*

1931'den 1934'e kadar üç yazı Emirgân'da geçirdik. Bize üç mevsim güzellikleriyle rûhânî bir sığınak olmuş olan bu köye, Hocamız sayfiye için orayı seçer seçmez, resmî makamlarca târihî ismi kaldırılarak Ulu Köy adı verildi. Bu yaz ise, Hocamız Büyükdere'ye nakletti ve ne hoş bir cilve ki Ulu Köy'ün ismi tekrar Emirgân oldu.

*

Akşam üstü okuduğumuz Mesnevî-i Şerîf'te, ârif kimsenin vasfından bahsedilirken, onların dünya ve kesret renklerinden arınmış ve Allâh'ın cezbe ve tecellîleriyle renksizlik mertebesine yükselmiş ve Hak'la ebedîleşmiş oldukları, böylece de vahdet deryâsı içinde Hak'tan başka bir şeye nazar etmedikleri söyleniyordu:

– "İşte, ancak bu kimseler zikir sâhibidirler.

Esâsen kalp, beşeriyetin kesâfet ve tozlarıyle perdelenmiş bir cevherdir. Tıpkı bir pırlantanın toprak ve yabancı maddelerle karışmış olup da onu türlü ameliyelerle taşından toprağından ve diğer yabancı maddelerinden ayırdıkları gibi, karanlıklar ve gafletlerle kapanmış olan o kalbin de cilâsı fikirdir; nûru zikirdir; mahfazası ise sabırdır.

Fakat zikir ne demektir? Zikir, İsm-i Celâl yâhut Kelime-i Tevhîd çekmek değildir. Bunlar birer kabuktan ibârettir ki bu zikri gramofon da yapabilir. İnsandan aranan ve beklenen ise hakîkî zikirdir.

Zikir kalbe gelen şeytânî vesveselerden o kalbi muhâfaza etmek yâni boşaltmak ve mâlâyânî ile ülfeti terketmektir. Sonra çoklukta birliği görmek, dâvâdan uzaklaşmak yâni tam bir sulh içinde olmak ve

kalbe ilham olan mânâları tefekkür etmek yâni gāfil olmamaktır.

Yoksa, sabahlara kadar tesbih çekip kafanı duvarlara vurmuşsun ne fayda? Ondan maksat bu söylediklerimin icrâsıdır, fakat gaflette olan, senin vâsıl olduğun hakîkatlere erişemez.

Hazret-i Rifâî Efendimiz'e evlâtları Kadir gecesi ne vakittir? diye sormuş. Oğlum, buyurmuş. **Eğer sen basîret gözünü cilâlandırırsan her ânın Kadir'dir, senede bir gece değil.** Demek ki her şeyde hâkim olan akıldır. Meselâ sen nesin? Fikrin ne ise sen osun.

Hakîkî fikir ne demektir? Rûhânî, mânevî, ilâhî fikir demektir. Çünkü ancak insan o zaman irfan sâhibi oluyor, o vakit eşyânın hakîkatini olduğu gibi görebiliyor ve Hakk'ın cemâlinden başkasına bakmıyor.

Mârifet ne demektir? Mârifet, Cenâb-ı Hakk'ın rubûbiyetini yâni Rab oluşunu kemâliyle idrak eylemek ve kulluğun şânına lâyık olan ameller ve vasıflar ile de nefsini tanımak ve hiçbir şeyin Allâh'ın emrinden hâriç olmadığını rızkı da Cenâb-ı Hakk'ın verdiğini bilmektir. İşte ancak bu kimse irfan ve zikir sâhibidir.

Bir de, vaktini dedikodu, mâlâyânî, boş şeyler ve zevk u sefâ ile zâyi eden kendimizi düşünelim. **Cenâb-ı Hak ferahlananları sevmez**[1]. Zîra ferahlanmak yâni kendini kaybedercesine zevk ve safâya dalmak, böylece de ferah ve sürûrun gafleti içinde erimek cinnet alâmetidir.

Yol çok korkuludur; elde ise hüccet yok. Fakat bunları kime anlatırsın? Şu alâka ve teessürünüz bir an sonra geçip gidecektir. Halbuki tefekkür gibi ibâdet olmaz. Hiç değilse düşünce için yirmi dört saatte yarım saatçik bir vakit ayır. Benim hâlim ne olacak? diye düşün. Dün ile bu günün amelini mukāyese et. Kendini tart, bakalım ne kazanmışsın gör... Resûlullah Efendimiz: **Dünden daha az kazancı olan kimse mağbundur,** buyuruyor. Halbuki sende hep gerileme, hep gerileme... Esâsen kalbin karanlık, bâri onu büsbütün siyahlatacak şeyleri terket. Sonra da, Pîr'im var, Şeyh'im var... diyorsun. Senin pîrin değil kendin varsın. Sen, şeytanı kendine pîr seçmişsin.

Şeyhin dedikodu yapıyor mu? Yapıyorsa sen de yap! Yapmıyorsa neden yapıyorsun? Bizde hiç düşünce yok, amelimizi tartma hele hiç! Hazret-i Pîr, **her nefes nefsini muhâsebe etmeyeni biz ricalden saymayız,** buyuruyor. Hangi her nefes? Ben, günde yarım saate de râzıyım!"

*

1- Kasas sûresi, 76. âyet.

Beylerbeyi'nde Cemîle Hanım isminde yaşlı bir kardeşimiz vardı. Vefâtından sonra Sezâ Hanım nâmındaki komşusuna rüyâsında: Sînemde Resûlullah karşımda Cemâlullah seyran edip duruyorum, demiş olduğunu duymuştuk.

Münîre Hanımefendi'yi de, vefâtından bir gece evvel yine kardeşlerimizden Seyyide Hanım rüyâsında görmüş geldi, anlattı. Münîre Hanımefendi, üstünde Hatîce Cenan Hazretleri'nin hediye etmiş oldukları bir elbise olduğu halde etrâfında büyük bir kalabalık ile, Konağa gelen misâfirleri karşılamakta ve yanında bulunanlara da: Evlâtlarım, göreyim sizi... Hizmetinizde, teslîmiyetinizde kusur etmeyin... Beni mürşidim kurtardı!.. dedikten sonra misâfirleri kendi odasına almış. Odanın ortasında kendi cesedi yatıyormuş. Bununla berâber ayakta konuşmasına devam ediyormuş.

Seyyide Hanım bu hal karşısında son derece mütehassis olarak, gitmiş Münîre Hanımefendi'nin dizlerini öpmüş.

Bu rüyâların anlatılmasını müteakip Güzîde Hanımefendi: Böyle sözler işittikçe tesellî buluyor, genişliyorum! dedi.

– "Olma, olma.. Tesellî olmaya o vakit hakkın olur ki Münîre Hanım'ın otuz beş seneden beri, o hanımefendilik mevkiinden inerek ve saçını süpürge eyleyerek, üstelik bu müddet zarfında etraftan mâruz kaldığı türlü tazyik ve sıkıntılara ve imtihanlara tam bir teslîmiyet ve rızâ ile dayanması, son nefesine kadar da ihlâs ile çalışması hizmet etmesi vârıyle yokuyle canıyle başıyle hep o uğurda gayret göstermesi gözünüzün önüne gelsin ve sonra da kendi âmâlinizi tartın. Eğer onunki kadar olduğunu görürseniz, yine de aman bâbından ayrılmayarak, yâni Hakk'a sığınarak tesellî bulmaya hakkınız olur. Ve yine, bu hâtunun son nefesinde mürşidiyle alış veriş etmiş olmasını ve bir nefes Hak'tan gâfil bulunmayarak yaşamış bulunmasını da dikkate almak îcap eder.

Cenâb-ı Hakk'a hamd ve şükürler olsun ki, Allâh'ım, vâsıtalı olarak bana tâbi kıldığı kimselerden büyük büyük meziyetler zuhur ettirmiştir. Muhlise'nin tek yavrusu öldüğü vakit telefona sarılıp; Hâdî vefat etti, sen sağ ol Efendim.. diye bize haber vermesini bilirsiniz. Demek istiyorum ki Hak indinde hiçbir şey zâyi olmuyor, unutulmuyor.

Bu vesîle ile şu da hatırıma geldi. Cenâb-ı Hakk'ın bir işimizin hallolmasına vâsıta kıldığı ve o hayırlı işin olması için bize yardım ettirdiği Mustafa Rızâ Efendi isminde bir avukat vardır. Bâzı münâsebetlerle bu zattan birkaç defa bahsetmiştik. İşte bu zat, bayramlarda bizi ziyârete gelirken bu bayram görünmemesi dikkatimi celbederek kendisini sordurdum ve hastahânede olduğunu haber aldım. Ziyâ ile berâber gittik. Bîtap bir halde idi. Bizi görünce fevkalâde memnun ol-

du: Aman, dedi, beni bırakmayın. Eteğinize yapışmışım, beni bırakmayın başka bir şey istemem.

İşte yapılan iyilik zâyî olmuyor. Son nefeste de olsa Allah onu unutmuyor."

*

– "Evvelce de birçok defâlar söylemiştik. Tasavvuf demek, edep demektir. Edep ise, göz ile Hak'tan başka bir şey görmemek, lisanla bir şeye îtiraz etmemek, Allâh'ın buyruğunu tutmak, menettiğinden kaçmaktır. Bunların kendisinde yer ettiği kimse, şüphesiz adâletten ayrılamaz, kimsenin kalbini kıramaz. Hâsılı, Allâh'ın hoşnutsuzluğuna sebep olacak işlerde bulunamaz.

Şunu bilmeli ki bunların dışında hareket etmek, insanın kendi nefsine zararlıdır. Zarara sebebiyet veren en büyük zarar ise, bir insana, yaptığı fenâlık söylendiği vakit, o fenâlığı kendisine kondurmayıp saplanıp kaldığı fikir ile hareket etmesidir ki, bu kimsenin selâmeti, mutlak başına bir felâket gelmesiyle mümkün olur. Bu ise acı bir hakîkattir.

İlimler içinde terbiye ilminin beşerî muâmelelerde ne kadar ehemmiyetli olduğu, pedagoji denilen çocuk terbiyesi ilminin tedkîki ile de anlaşılmaktadır.

Bir çocuk, babasından veyâhut anasından yavaş yavaş ve bir metot içinde terbiye görmezse, bu hal, sonradan o çocuğun şımarıp terakkîsine mûcip olan şeylerden kaçmasına sebep olur. Baba ve ana, çocuklarını şımarttıkları için, çocuğun sayacak ve çekinecek bir yeri kalmaz ve reşit oluncaya kadar geçen bu zamânı kaybedecek olursa, aklı başına geldiği vakit, zamânın geçtiğini görerek, içinden kırılır teessürlere dalar ve bu sûretle ahlâkı tekâmül edemediğinden, ahlâksızlık içinde bocalar.

Bugün âileden bir çocuk aşçı çırağının üstüne tükürmüş. Bunun birkaç keredir vukûunu işitiyorum. Aşçı çırağı da kendisine: Terbiyesiz! demiş. Bu cevâbı işiten çocuğun babası da, mes'eleyi tedkik etmeye lüzum görmeden aşçı çırağına bir tokat vurmuş.

Hâdise üzerine kendisine, çırağın bu karşılığının, çocuğun muâmelesinden ileri geldiği ihtar edildiği halde o yine: Hizmetçilere yüz veriliyor. Onların yanında çocuğum hırpalanıyor... diyerek hizmetçilerin hizmetçiliğini yüzlerine vurarak ikinci bir pot kırmış.

Şimdi vak'anın muhâkemesine gelelim: Kendi çocuğu için aşçı çırağına haksız olarak bu tokatı vurup o bîçâreyi ağlatması, herkesin her

işini görüp gözeten ilâhî adâlete aykırı değil midir? Kendi nazarında çocuğunu ne büyük ve aşçı çırağını ne küçük görüyor. Allah nazarında ise her ikisi de birdir.

Bu terbiye, aşçı çırağının yüzüne tüküren çocuğa verilmesi lâzım gelirken, haksız olarak çırağın bu muâmeleye mâruz kalması doğru mudur? Sonra hizmet edenlere hizmetçiliklerini ihtar ederek kalplerinin kırılmasına sebebiyet vermek de bir başka hatâdır.

Bu çocuk, şüphesiz yarın öbür gün, bundan daha fazlasını yapacaktır. Çünkü görüyor ki yaptığı haksızlığın hâmîsi babasıdır.

Bu sözleri kendisine söylesem, bin dereden su getirerek türlü türlü sebepler ileri sürecek ve netîcede sözümün tesîri olmayacağından hiç olmazsa bu sahîfeye yazdırmak sûretiyle belki başkalarına faydası olur ümîdiyle tesellî buluyorum.

Bir kimsenin yaptığı haksızlığın cezâlanmaması mümkün değildir. Size bu mevzûda küçük bir misal vereyim: Yuvagimyon Kız Rum Mektebi hocalarından Semîha Hanım'ın dersine giren bir müfettiş, her halde hüsnüniyetle olmayacak ve gāliba onu oradan kaldırtıp yerine tanıdığı bir kimseyi getirtmek niyetiyle olacak ki, biribiri ardınca dersine girip çıktıktan sonra aleyhinde olarak, cumhûriyet umdelerine muvâfık ders vermediğine dâir şikâyette bulunmuş.

Semîha Hanım'ı tanıyanlar, bunun ne kadar bâriz bir iftirâ ve haksızlık olduğunu bilirler.

Gel zaman git zaman bu müfettiş, Ankara Gāzî Enstitüsü'ne Semîha Hanım'ın Yuvagimyon'daki dersiyle hoca olur. Olacak bu ya... Cumhur Reîsi Gāzî Paşa bir gün o mektebe gelir ve bu hocanın sınıfına girer. Çocuklara birkaç sual sorduktan sonra hocanın tedris tarzını beğenmez ve bâzı ihtarlarda bulunur. Bu sırada hoca, kendini temize çıkarmak için: Beyefendi şu şöyledir, bu böyledir! diye söze başlayınca, Gāzî Paşa, tabiî pek yerinde olarak: Be adam, sen daha benim Paşa olduğumu bilmiyor da Beyefendi ile mi hitap ediyorsun? Sen nasıl muallimsin? diye herkesin yanında rezil eder ve cehlini yüzüne vurur.

Hoca, bu vak'a üzerine başka yere gönderileceği veya azledileceği şâyiaları ile iki hafta cehennem azâbı yaşar. Bereket versin ki Semîha Hanım'ın amcası olan Maârif Vekîli Esat Bey işin şiddetini yatıştırır.

Böyle misaller hatsiz hesapsızdır. Haksız muâmele, er geç cezâsız kalmaz."

*

Abdestin mânâsından konuşuluyordu:

– "Bir kimse zâhiren abdest almakla bedenini temizlemiş olur. Halbuki günahlardan korunmak ve temizlenmek için lâzım olan su, ibâdet ve hayır işlemektir.

Kalbin ve nefsin pisliklerini ve fenâ ahlâklarını gidermek için lâzım olan su ise, Allâh'ın ahlâkıyle ahlâklanmaktır.

Bir de sırrın abdesti vardır ki, bunun suyu da mâsivâyı yâni sana dünya olan bağları terketmektir. İşte, insanın abdesti böyle olmayınca yâni aşk ve muhabbet çeşmesinde yıkanıp dört tekbîri bir etmeyince, hakîkî olarak namaz kılınmış olmaz.

Dört tekbîri bir etmek nedir, denilirse, dünyâyı terk, âhireti terk, varlığı terk ve terki de terktir. Bu abdesti alıp fenâ mertebesini bulduktan sonra, nasıl istersen öyle hareket et. Çünkü o vakit amelinde cehil ve fiilinde de günah yoktur.

İşte bu mertebe Allah'la seyir mertebesidir ki, her şeyde ikiliksiz Allah'la olmaktır. Yâni: **Kurb-ı kābe kavseyni ev ednâ** mertebesi budur."

*

– "Yol gönüldür. Gitmek, kendiliksiz kendine gitmektir, bilmek ve bulmaktır. Evvelâ kendinden çıkacak, sonra kendiliksiz kendine döneceksin. Yâni kendi hakîkatini bilecek ve nihâyet kendi hakîkatini açıkça görüp bulacak ve kayıtsız şartsız, ikiliksiz tevhîde kavuşacaksın.

Fakat bu söylediğimiz gerçeklerin, yalnız zâhir ilimler ve maaş aklıyle yâni dünya işlerine eren akıl ile idrak edilmesi mümkün değildir. Bunun için mutlak bir kâmil insanın yardımına ihtiyaç vardır. Onu bulunca da hemen Hakk'ı buldun bil.

İşte bu hâli kazanmış kimsenin hiçbir şeyle kaydı kalmaz. Hattâ kendisine âhiretten bir işâret verilip çağrılsa, hemen: Ben gidiyorum; der ve gider. Bu gibi kimseler için: **Mü'minler ölmezler belki bir mekândan bir mekâna naklederler,** sırrı cârî olur."

*

Kardeşlerimizden bir kimsenin bâzı üzüntüleri yüzünden, tâlihsizim ben demiş olduğu söylendi:

– "Niçin tâlihsiz oluyormuş? Dünya işleri geçicidir, gelir geçer. Allah ona hakîkat yolunu göstermiş ve bir üstat ihsan etmiş. Asıl tâlih budur.

Başına birçok felâketler geldiği halde, bu kahır tecellîsinin

mânâsını idrak ettirecek yolu ve mürşidi bulamamış kimseler yok mu? O ise, dünyâya gelişinin de gidişinin de mânâsını bulmuş. Yâni dünya ve âhiretin mânâsını bulmuş, daha ne istiyor?"

*

Güzîde ve Melîha Hanımefendi'ler, çocukluklarında işitmiş oldukları iki veciz sözü hatırlayarak, konuşma sırasında söylediler:

– "Hikmeti nerede olsa almalıdır. Bunları da kaydet!"

Güzîde Hanımefendi, Kırklareli'nde bulunduğu zamanlar, şehirde Helvacı İbrâhim Ağa isminde birisi varmış. Dâimâ: Varken sevinme, yokken düşünme... dermiş.

– "İşte **senden kaybolana esef etme; sana verilene de ferahlanma..**[1] âyet-i kerîmesine ne kadar yakın bir söz."

Melîha Hanımefendi de, bir vapur yolculuğunda şâhit olduğu şu hâdiseyi anlattı:

– Bir köylü hıristiyan kadını, kucağında hasta yatan çocuğunun hastalığı hakkında etraftan sual sorulması üzerine: Kaç tâne çocuğum öldü! Verirse alırım, isterse veririm! demişti.

– "Bu da Cenâb-ı Hakk'ın kazâsına rızâ ve teslîmiyetin bir nümûnesi!"

*

– "Bu sabah baktım da, bir kotra, arkasına bir sandal bağlamış, kendini rüzgâra vermiş, bir maksat ve hedefi olmadan, oraya buraya gidip geliyor; arkasındaki sandal da öyle... O da bir iş görüyormuş gibi kotrayı tâkip etmekte...

Kendi kendime: Bunda mânâ nedir? diye sordum. Hiç. Gafletten ibâret! Mânâsız bir zevk, mânâsız bir söz gibi... Hani: Her mürşide el verme yolun sarpa uğratır mânâsını temsil eden bir hal!"

*

– "Hazret-i Hasan baştan göbeğe kadar Efendimiz'e benzermiş, göbekten aşağıya kadar da Hazret-i Ali'ye benzermiş.

Bir gün Harem-i Şerif'te iken koşa koşa gelmiş, Efendimiz'in kucaklarına oturmuş. Başlamış mübârek saç ve sakallarıyle oynamaya... Resûlullah Efendimiz: **Allâh'ım ben bunu seviyorum. Seveni de seve-**

1- Hadîd sûresi, 23. âyet: "Li-keylâ te'sev alâ mâfateküm ve lâ tefrehû bimâ âtâküm."

rim! buyurmuş.

Yine bir gün Efendimiz secdede iken çocuk gidip omuzlarına oturmuş ve kalkıncaya kadar da Efendimiz secdede kalmışlar.

Resûlullah bir gün buyurmuş ki: Ey ashâbım, size, ced bakımından en şerefli kimdir, söyleyeyim mi? Söyle yâ Resûlallah... deyince, Hasan ile Hüseyin'dir. Ceddinin biri Allâh'ın Resûlü, biri Hatîcetü'l-Kübrâ'dır. Ebeveyn cihetiyle en şereflisini söyleyeyim mi? Yine Hasan ile Hüseyin'dir. Babası Ali, anası Fâtımatü'z-Zehrâ'dır.

Bir gün Efendimiz, Hazret-i Hasan'ı mübârek omuzlarına alarak hâne-i saâdetten dışarı çıkmışlar. Sahâbeden biri görerek: Ne güzel binek! demiş. Efendimiz de: Ne güzel binici! buyurmuşlar.

Bir gün de Hazret-i Fatma çok telâşlı olarak Efendimiz'e gelmiş. Babacığım, kaç saattir çocuklar gelmediler. Babaları burada olsa idi gönderir aratırdım! demiş.

Efendimiz de: Yâ Rabbî sen bana ayan et... Bu çocuklar denizde iseler lutfun gemisiyle sâhil-i selâmete çıkar, sahrâda iseler de lutuf ve inâyetin ile yine selâmete çıkar! buyurmuş.

Bu esnâda Cebrâil Aleyhisselâm gelerek: Falan marangozun bahçesinde oynuyorlar, demiş. Efendimiz de gidip çocukları getirmişler."

*

Melîha Hanımefendi bu akşam Konak'ta kalmıştı:

– "Melîha'nın burada olması şerefine Hazret-i Hüseyin'in bâzı menkıbelerinden bahsedelim: Hazret-i Hüseyin, Hazret-i Hasan'dan on ay on gün sonra dünyâya teşrif etmiştir.

Hazret-i Hüseyin doğmazdan evvel Efendimiz'in amcaları Hazret-i Hamza'nın haremi Ümmü'l-Fadl bir rüyâ görerek Efendimiz'e gelip: Aman Yâ Resûlallah, ben bir rüyâ gördüm: Sizin bir parçanızı benim yanıma koydular, demiş. Efendimiz de: Tebşir ederim, Zehrâ hâmiledir ve sen, doğacak çocuğun dadısı olacaksın, buyurmuşlar. Ümmü'l-Fadl da memnun olarak gitmiş.

Hazret-i Hüseyin'in dünyâya geldiği haber verilince Efendimiz hemen koşmuşlar çocuğu kucaklarına alarak yüzünü mübârek yüzlerine sürmüş, sevip okşamışlar ve Hazret-i Ali'ye: Çocuğun ismini ne koyalım yâ Ali? buyurmuşlar. Hazret-i Ali: Bence hatıra gelen Câfer'dir fakat size takaddüm edemem, ne buyurursanız o olur.

Efendimiz: Ben de Allâh'a takaddüm edemem... buyurunca, bu esnâda Cebrâil Aleyhisselâm gelerek: Hüseyin koyun. Hazret-i Hârun'un küçük oğlunun adı da Hüseyin'dir, demiş.

Bir gün Efendimiz Hazret-i Hüseyin'i dadısından istemişler. Çocuğun yüzünü kendi mübârek yüzlerine sürerken, bir damla idrar damlamış. Ümmü'l-Fadl'ın buna canı sıkılarak, çocuğu biraz huşûnetle almış. Bundan müteessir olan yavrucuğun dudakları bükülmüş.

Çocuğun üzüntüsüne Efendimiz'in canı sıkılarak: Yâ Ümmü'l-Fadl bir damla idrar bir parçacık su ile temizlenir, fakat benim bu husustaki hüznümün nihâyeti yoktur, buyurmuşlar.

Bir gün Efendimiz, bir dizlerinde kendi oğulları Hazret-i İbrâhim, bir dizlerinde Hazret-i Hüseyin olduğu halde ikisini de okşuyorlarmış. Bu sırada Cebrâil Aleyhisselâm gelerek: Yâ Resûlallah, iki inci bir dizide olmayacak. İkisinden birini fedâ etmen lâzım geliyor, demiş. Düşünmüşler ki, Hazret-i Hüseyin'i fedâ edersem, ben, Hatîce, anası ve Ali mahzun olacağız. Fakat İbrâhim'i fedâ edersem, ben ve annesi mahzun olacağız, ekseriyet mahzun olacağına İbrâhim'i fedâ ederim, demişler.

Çok defa Hazret-i Hüseyin'e bakarken: Ey uğrunda oğlumu fedâ ettiğim ciğer köşem Hüseyin! derlerdi.

Yezid ile Hüseyin arasındaki düşmanlığa gelince, Hüseyin'de kin ve düşmanlık olamaz. Onların düşmanlığı, dîn-i mübîn ve Kur'ân-ı Kerîm içindir. Fakat Yezîd'in düşmanlığı dünya saltanatı içindir ve ezelîdir.

Bu düşmanlığın zâhir bakımından iki sebebi vardır: Biri Hüseyin'in Yezîd'e bîat etmemesidir. İkincisi de, sahâbeden Zübeyr'in bir güzel zevcesi varmış. Sesi de çok güzelmiş. Bunu Yezid işitmiş, kendine almak istemiş. Her türlü fesat ve fitneye baş vurarak kadını Zübeyr'den ayırtmış ve Mûsa ibn-i Eş'arî'yi kadının izdivâcına tâlip olarak bulunduğu memlekete göndermiş.

Mûsâ ibn-i Eş'arî, yolda Hazret-i Hüseyin'e tesâdüf etmiş, Hz. Hüseyin nereye gittiğini sorup öğrenmiş ve o vakit: Eğer onu istemezse benim için tâlip ol! buyurmuş.

Bir müddet daha gittikten sonra, Abdullah İbn-i Ebû Bekir'e tesâdüf etmiş. O da nereye gittiğini sorup öğrenince: Eğer onları istemezse benim için tâlip ol! demiş.

Mûsâ İbn-i Eş'arî kadının nezdine vardığı zaman: Sen güzel bir kadınsın. Bu güzelliği ziyan etme; birkaç tâlibin var, demiş. Bunlar kimlerdir? diye sorunca: Birincisi Yezid, ikincisi Hüseyin, üçüncüsü Abdullah İbn-i Ebû Bekir, dördüncü de ben! demiş.

Kadın: Sen olamazsın. Çünkü yetmiş yaşındasın. Ben ise gencim. Ötekileri anlat, demiş.

Eş'arî: Yezîd'e varırsan, dünyâlık, mal, saltanat hep senindir. Abdullah İbn-i Ebû Bekir'e varırsan, bu da çok güzel bir adamdır. Hüse-

yin'e varırsan âhiret senindir, demiş.

Kadın, benim saltanatta gözüm yok. Güzellik ise fânîdir. Ben âl-i Zehrâ ve âhiret saltanatını isterim, diyerek Hazret-i Hüseyin ile nikâhları kıyılmış."

*

Geçenlerde bayram münâsebetiyle Hoca Celâl Efendi gelmişti. Söz arasında, vazîfesinin oturduğu semte pek yakın iken uzak bir yere nakledilmiş olduğunu ve buna sebep olanlara bedduâ ettiğini söylemiş, aldığı cevap da şu olmuştu:

– "Onlara bedduâ edeceğine kendi etrâfını tavaf et. Sebeplerin yaratıcısı Allah'tır. Hazret-i Mevlânâ da öyle buyuruyor:

Sıhhatte iken hasta olman, geniş rızk sâhibi iken rızkının daralması veya demin söylediğin gibi, yakın bir yerden uzak bir yere nakledilmen vesâire gibi şeyleri kendinde araştır. Birisinin kalbini mi kırdın? Allâh'ın istemediği bir şey mi yaptın? Bulursan istiğfar et. Bulmadınsa, bunda da bir hayır olduğunu bil.

Cevâben dedi ki: Fakat Efendim, Resûlullah Efendimiz de bir düşman kabîleye bedduâ etmişti. Şöyle ki, Dirvan ismindeki bu kabîleye otuz kişi elçi gönderdiler. Fakat bu kabîle o otuz kişiyi de kesti. Efendimiz bu sefer, belki çokluktan ürkerler diye üç yüz kişi gönderdi. Bu kabîle onları da kesti. Bunun üzerine Efendimiz ellerini kaldırdı, yâ Rabbî bunların cezâsını ver! buyurdu. Gerçekten de bu kabîleden bir kişi bile kalmadı.

Celâl Efendi'ye dedim ki, bilmiyor musun, Resûlullah Efendimiz: **Biz hevâdan söz söylemeyiz** buyuruyor. Onun her yaptığı Allâh'ın emriyle olmuştur. Kendi arzûsuyle değil... Allah bu kabîlenin mahvını murat etmiş, Habîbine de bu duâyı ettirmiş. Senin yaptığın ile bunun arasında ne kadar çok fark var... Şimdi tasdik ettin mi Hoca? Evet Efendim, dedi.

Bil ki kimsede bir şey yoktur. Sana bir zarar gelecek olsa onu kimse çevirmeye muktedir değildir. Bir hayır da gelecek olsa, onu da kimsenin tebdil etmeye kudreti yoktur. Bunun için kimseye bedduâ etme; her şeyi Hak'tan bil! Her ne şey ki vâki olur, Allâh'ın emriyledir. Çünkü hüküm onundur: **Elhükmü lillâhi'l-aliyyi'l-kebîr**[1] Semâvat ve arzın anahtarları onun kudreti elindedir.

Kulluğun gâyesi, Allâh'a teslim olup işlerini ona ısmarlamaktır. Ah, fakat bu da yakînsiz yâni gerçek bilgiyi elde etmeden olamaz!"

1- Gâfir sûresi, 12. âyet: "Hüküm, O çok ulu, O çok büyük Allâh'ındır."

*

– "Hadîs-i şerifte: **İnsan ilimden bir kelime öğrense, kendini dünya ehlinin şerrinden kurtarır**, buyruluyor.

Resûlullah Efendimiz'e sordular: Mü'min zinâ eder mi, yâ Resûlallah? Belki! buyurdular.

Mü'min yalan söyler mi, yâ Resûlallah? deyince: **Hayır, hayır, hayır!** buyurdular."

*

Hocamız sabahleyin gazete okurken bacı içeri girdi ve bir an durduktan sonra: Ya seydî, açım, beni doyur, dedi.

Bir şeyle meşgul olduğu zaman konuşmak îtiyâdında olmadığı için kısa süren bir tebessümden sonra gazeteyi bırakarak, bacıya hitâben:

– "Dünyâya Muhammed ümmeti olarak gelmek ve bir mürşide el vermekten büyük saâdet yoktur. Bunu bilip dâimâ Allâh'ımıza şükredelim.

Bir gün Resûlullah Efendimiz Kureyş'in kibarlarını dîne dâvet ediyorlarmış. Birdenbire meclise, iki gözü âmâ olan Ümmü Mektum girerek: Yâ Resûlallâh, Allâh'ın öğrettiği ilimden bana da öğret! demiş. Efendimiz mecliste bulunanlara vaaz ve nasîhat etmekle meşgul oldukları için ses çıkarmamışlar ve Ümmü Mektum bu talebini birkaç defa tekrar etmiş. Nihâyet Resûlullâh'ın canı sıkılarak mübârek başını öte tarafa çevirmişler. Bunun üzerine **Abese ve Tevellâ** sûresi nâzil olmuş. Yâni **yüzünü abus etti ve çevirdi**.

Bu vak'adan sonra Ümmü Mektum'a her tesâdüflerinde: **Ey senin için Allâh'ımın bana sitem ettiği Ümmü Mektum**! diye hitap ederlerdi. Hattâ kendileri gazâya teşrif ettikleri vakit onu halîfe bırakmışlardır.

İşte benim de hatırıma bu vak'a geldiği için sana derhal cevap verdim."

*

Kul hakkından bahsedilirken:

– "Allah, kendisine karşı olan kusurları affeder, gafûrü'r-rahim'dir. Fakat kul hakkı oldu mu iş başkalaşır. En büyük korku, Allâh'a şirk koşmak ve kul hakkıdır. Eğer kul: Allâh'ım sen benim de Allâh'ımsın, hakkımı şundan al! dedi mi, işte o zaman işin tamamdır.

Görmüyor musun, siyâsî ve şahsî iki türlü suçlu var. Siyâsîler bir

yere kaçınca kurtuluyorlar ve ilticâ ettikleri memleket kendilerini iâde etmiyor. Hattâ pek çok defâlar kendi memleketlerinde bile affa uğruyorlar.

Fakat hırsız, kātil bir yere kaçsa, kendi memleketinden iâdesi talep olundu mu derhal geri verirler.

Cenâb-ı Hak: **De yâ Habîbim, nefislerini israf edenlere: Allah, bütün günahları affeder**[1]. Lâkin günah başka, hak başka!."

*

– "İnsanların, bir zarûret ve içtimâî alâkalar sebebiyle berâber yaşadığı kimseler vardır. Bunlarla olan müşterek hayatları her vakit cinsiyet yâni ezel âşinâlığı îcâbı değildir. Berâber bulunma, sık temas etme ve yakınlık bir alışkanlık meydana getirir. Halbuki aynı mânâyı taşımak, aynı cinsten olmak bambaşkadır. Aynı cinsten olmak için kalplerin benzerliği, ruhların anlaşması, akılların uyuşması lâzımdır. İşte bu türlü bir âşinâlığa erişmiş olan kimseler, hangi şartta olurlarsa olsunlar senin cinsin ve âşinandır."

*

Ahmede'r-Rifâî Hazretleri'nden:

– "Nefsini aciz makāmında tutup yokluğu kendine sermâye et. Tâ ki Hakk'ın varlığına yetişesin ve zat müşâhedesinin zenginliğine vâsıl olasın. Yoksa sözde kalırsan, uzun müddet mahrum olursun.

Halkın cevrini nefsinin mücâhedesi addedip tahammül et, rûhun kuvvet bulur; iç âleminde ilerleme meydana gelir.

Îtibar hâledir. Hal ise, şimdi mâlik olduğun vakittir. Elden çıkan vakte yetişilmez. Gelecek ise mâlûm değildir. Şimdiki vaktin demini görüp ibn-i vakt olmaya çalış.

Bu zuhur âlemi, Hakk'ın aynaları olduğu için, cümleye cemal ile muâmele et ki cemâle mazhar olasın.

Zâhir ilimlerinde ne kadar mükemmel olsan, cehlin gider, şüphen gitmez, belki ziyâde olur. Bâtınî tecellî ise, ayne'l-yakîn görmek ile hâsıl olur.

Toprak ve diğer unsurlardan mürekkep olan bu insan vücûdu, elbet bir gün fenâ bulur. Bâkî kalacak olan ise, fikirden hâsıl olan mânevî vücuttur ki, buna iktisap edilmiş, kazanılmış vücut denir. Bu da

1- Zümer sûresi, 53. âyet: "Kul yâ ibâdîyellezîne esrefû..."

mürşide tam bağlanış ile hâsıl olur.

Allah ve Resûlünden ve sevgililerinden başka şeye gönül verme. Ancak onların muhabbetleriyle vaktini geçir.

Allâh'ın mahlûkuna Hak nazarıyle bakarak kimseye noksan gözüyle bakma. Baktıklarına merhametle bak. Tâ ki her halde Hakk'ın ve sevgililerinin merhametine mazhar olasın.

Buraya gelmekten maksat, mânânın kemâlini elde etmektir.

İki gönül bir olunca yalnız dış dünyâya değil gönüllere bile hükmetmek mümkün olur.

Allâh'ın sünneti, halkın ayıbını örtmek, enbiyânın sünneti halkı idâre, evliyânın sünneti, halkın cevir ve ezâsına tahammüldür."

*

– "Dâimâ tecellî sâhibine bakıp, tecellî olunana gönül bağlamamalıdır. Tâ ki kendini kaptırmakla firkat dağdağası çekmeyesin. Zîra zuhûrun devâmı olmaz. Sebâtı olmayana takılıp kalanların ise perîşanlık çekmeleri kaçınılmaz bir haldir. Devam istersen mânâdan ayrılma.

Gerçek mü'min her olanı Hak bilip eşyâda irâde görmeyip Allah'tan gayri fâil yoktur, lâ fâile illallah diyerek bütün bu görünen varlığın Allâh'ın emrinde olduğunu bilir ve öylece amel eder. Tâ ki gönül ıztırâbından kurtulup dâimî cilve ve hoşluk hâsıl ede.

Dünyâdaki bütün zuhurlar, görünüşler, daha varlık kisvesi giymeden kaderi damgasını yemişti. İnsanda olan irâde ve tedbir o kaderin zuhûra gelmek arzûsudur ki, Hakk'ın bir âleti olan insanın tahayyül kuvvetine tazyik yapar, o da çâresiz, düşüncesiyle o fiilin zuhûru için işe koyulur.

Bu sûrethâne olan dünyâda çeşit çeşit şekillerin görünmesi, perde arkasında sûret oynatanın oyunlarıdır ki, dışarıdan bakanlar sûretin hareketinde irâde var zannederler.

Her emir, her fiil, zuhûra çıkmadan evvel bir âlete havâle olunmuştur. Vakti geldikte zuhûrunu zorlar, coşup sûret bulur.

Hakk'ın fiillerinin âleti, insanın elidir. O fiili kendilerine isnat edenler gizli şirkten kurtulamazlar."

*

– "Nereye gidersen git, lâ ilâhe illallah... nereye gidersen git: **Küllü men aleyhâ fân ve yebkā vechü Rabbike Zü'l-celâli ve'l-ikrâm**[1].. Ne-

reye gidersen git: **Küllü şey'in hâlikün illâ vechehû**[2].."

Belâ, belâyı verenden gāfil olmaktır. Eserden görüp müessirden gāfil olmaktır. Güneşin şuâına sarılmaktır.

Hâsılı, her şeyde Allah, Allah... Evvel de Allah, âhir de Allah, zâhir de Allah, bâtın da Allah."

*

Genç yaşında, Hak tecellîsine ayna olarak bir cilâ ve kemal kazanmış böylece de üstâdının varlığında fânî olmanın dört başı mâmur örneğini vermiş bulunan Semîha Cemal Hanım, sekiz ay süren vahim bir hastalıktan sonra, 30 Ocak 1936 da vefat etti.

İlminden, irfânından, aşk ve şevkinden geri bıraktığı feyiz dalgaları, Eflâtun Külliyâtı tercümesi ile Mark Orel, Epiktet tercümeleri ve Gül Demeti isimli edebî eseridir.

Fakat onun asıl işleyip âbideleştirdiği büyük eser, benzeri yok denecek kadar ender rastlanan kendi varlığıdır. Yeryüzüne soluk aldırıp kütlelerin yüzünü güldürecek insan tipinin müstesnâ bir nümûnesi olan ve Ken'an Rifâî'nin eşsiz terbiye tezgâhında dokunarak, meslek, âile ve cemiyet çevrelerinde yüz ağartmış bulunan Semîha Cemal, asırlara sığmayacak muhteşem hayâtını otuz sene gibi kısa bir zamanda tüketip nihâyet dünyâya vedâ etmiş bulunuyor.

*

Hocamız, Sâmiha Ayverdi'ye, Semîha Cemal Hanım'ın eserlerinin kitapçıya devredilip edilmediğini sorduğu zaman, O da Garbis Fikri ismindeki kitapçının "Gül Demeti"ni okumuş olduğunu ve çok dikkate değer sözler ile hayranlıklarını ifâde ettiğini söyledi. Ezcümle kitapçının göz yaşlarıyle ve vecd içinde ağzından dökülen şu sözleri nakletti: Ben Semîha Cemal Hanım'ı bu eseriyle tanıyorum. Çok esef ederim ki kendisiyle görüşmek fırsatını bulamamış bir kimseyim. Anladığıma göre bu büyük insan, kendi ateşinin ziyâdeliğinden kendini yakmıştır. O, bütün sözleriyle, hilkatin en büyük varlığından en küçük parçasına kadar her şeyde ilâhî aşkı görmüştür. Ben onu ermiş bir insan olarak kabul ediyorum.

Hani kāl ve hal diye bir bilgi tasnîfi vardır. İşte Semîha Cemal

1- Rahman sûresi, 26-27 âyet: "(Yer) üzerinde bulunan her canlı fânîdir. Ancak azamet ve ikrâm sâhibi olan Rabbının vechi bâkîdir."

2- Kasas sûresi, 88. âyet: "Onun (Allâh'ın) vechinden başka her şey helâk olucudur."

Hanım, hal sâhibi olan kimselerdendir. Hal nedir? Gerçi bir tarîkate girmiş değilim. Ama biliyorum. İstatistik Müdürü Şevket Bey isminde bir dostum vardır. Bir gün bana geldi dedi ki: Beni kılavuzladılar. Bir şeyhe intisap etmek istedim. Şeyhim dedi ki: Bu gece yat ve göreceğin rüyâyı yarın gel bana söyle! Ben de o gece gördüğüm rüyâyı kendisine anlatmaya gittiğim vakit, benim gördüklerimi şeyhim bana anlatmaya başladı ve: İşte bu, haldir, dedi.

Semîha Cemal Hanım ayârında hal erbâbı bir muharrir olup olmadığını kendime sordum. Fakat ne erkekler ne de kadınlar içinde ona yaklaşan bir kimse bulamadım.

Garbis Fikri, Gül Demeti'nin muhtevâsından teker teker bahsetti, kardeşi Doktor Ziyâ Cemal Bey'in, kitaba başlık yaptığı sözlerin, onun büyük varlığına karşı az bile olduğunu ifâde etti ve sözüne devamla: Bunca yaş yaşadım, böyle yazılar ne gördüm ne duydum. Onu okuduğum vakit seni, seni okuduğum vakit onu görüyorum, dedi. Kendisine, Gül Demeti'nde hangi parçayı daha fazla beğendiğini sordum. Neyi beğenmedim ki, bâhusus Küçük Mevlevî'yi, Çoban'ı, Pervâne'yi... Kitabı evde okuyorum. Kızım kolejde okumuştur. Benim gibi o da dinlerken ağlıyor. Bu gibi şeylerden pek anlamayan karım dahi dinlemekten mütehassis oluyor.

– "Zâhirde bir hıristiyan olan bu adamın şu anlayışını, birçok müslümanlarda bulmak muhal. Bu, rûhun anlayışıdır. Bunun, hıristiyanlık, Yahûdîlik, Mecûsîlik ile alâkası yoktur. Kimde varsa, bir vesîle ile kendini gösterir. Koskoca Keldânî Patriki de böyle değil miydi? Bizim müslümanlara, şeyhlere ve hocalara âyetler, hadisler okur, dergâhta dinlediği Mesnevî hakkında çok mühim mütâlaalarda bulunurdu. Halbuki aynı mecliste aynı sözleri tâkip eden bâzı şeyhlerde bu irfan ve aşk yoktu.

Rüzgâr, baharın cisminden ne tarâvetler ne güzellikler ne hayatlar çıkarıyor. Fakat yine aynı rüzgâr, sonbaharın cisminden ne haraplıklar ne kıyâmetler ne ölümler meydana getiriyor.

Binâenaleyh her şeyde Allâh'ın nûru olduğu ve bu nûrun, aslında renksiz bulunduğu mâlûm iken, bu nûrun şu veya bu cisimlerden zuhûru, o cismin kābiliyet ve istîdâdına göre oluyor.

Güneş, renksiz iken kırmızı camdan aksedince yere kırmızı renk, siyah camdan aksedince siyah gölge aksettiği mâlûmdur.

İşte zâhirde hıristiyan olan bu kimsenin de kalbi camı, bâtında renksiz olan nûru, renksiz gösterebilecek bir istîdat kazanmış oluyor. Diğeri ise, müslümanlığı hasebiyle bu kābiliyete mâlik olması lâzım gelirken bunu kaybedip kābiliyetsizlik kazanmış oluyor ki bu kazanç ve

kaybedişin elbet geleceği için faydası veya zararı vardır.

Maamâfih Hak yolunda bulunanların ve Hak âşıklarının bir kısmı, şu kitapçının gösterdiği irfânı söz ile dile getirmeye muktedir olmasalar bile anlayıp zevk duymaktan uzak değillerdir. Yâhut bu türlü bir anlayışları olmasa dahi, sadâkat, hizmet, kulluk vesâire gibi meziyetleri vardır. Herkesin bir seviyede olması mümkün bulunmadığına göre, bir yüksüğün alabileceği su ile bir bardak, bir sürâhinin, bir havuz ve gölün ve nihâyet bir denizin aldığı suyun aynı hacimde olması beklenemez.

Hâsılı aşk başka, meşk başkadır. Biri güneşin kendisi, diğeri ise idâre kandilidir!"

*

Müsbet ve menfîden bahsolunuyordu:

– "Bunların hiçbiri eksik olmaz. Bir nebat kuruyor, dökülüyor sonra dökülen tohumlarından tekrar o nebat çıkıyor. Bunlar eksilemez. Çünkü zât-ı ahadiyette kemal vardır. Onun esmâ ve sıfâtından birine noksan gelemez."

*

Bir münâsebetle:

– "Ben evvelce verdiğim sözden zerre kadar dönmem. Ben hep oyum. Eğer sen bir değişiklik görüyorsan sebebini kendinde ara!"

*

– "Bir vâiz, cemâate şöyle demiş: Biz oruç tutanlara, bâzı kimseler hayvan diyorlarmış. Halbuki hayvan ona derler ki, önüne ne koyarsan yer. Ancak elini kolunu bağlarsan yiyemez. İnsan ise bunun zıddıdır. Herşey önündedir ve eli kolu da bağlı değildir. Fakat oruçlu olduğu için yemez.

Sonra vâiz efendi, orucun mânevî faydalarını anlatmış.

Vâizin şu târifi ile yeni bir şey öğrendim diye seviniyorum. Bir şey öğrenince de sevinirim. Bende ilmin doksan dokuzu olup biri âleme dağılmış bulunsa onu da bulmak için Çin'e kadar gitmek isterim. Hoca efendinin şu tasvîri bana yeni bir şey öğrettiği için çok memnun oldum."

*

Asr-ı Saâdet'teki münâfıklardan bahsolunuyordu:
– "Ah işte bu en fenâsı! Çünkü hırsız içeride!"

*

– "Kimseye hakāret etmemeli, hor bakmamalı. Yoldan azanları hor görmemeli. Şu şöyle, bu böyle... dememeli. Nene lâzım... Sen kendine bak. Allah ondan o sûretle görünmek istemiş, sana ne?"

*

– "Hakîkat Leylâ'sının yüzünden nikābı kaldırmak için aşk nûru lâzımdır. Bu sebeple İbrâhim Edhem Hazretleri: **Allâh'ı görmek için üç şey lâzımdır,** buyuruyor. **Birincisi: Dünya ve âhiret sana verilse memnun olmamak. İkincisi: Dünya ve âhiret senden alınsa kederlenmemek, yâni gama ve ye'se düşmemek. Üçüncüsü: medh ve zem olunmaktan müteessir olmamak.**

İşte bunlar, o hakîkat Leylâ'sının cemâline perdedir; hicaptır. Aşk illâ aşktır ki o hakîkat Leylâ'sını gizleyen kötülüklerin yanmasını mûcip olur. Başka türlü bu esrar perdesinin kalkması mümkün değildir."

*

Ahlâk mevzûunda söylenmiş hadîs-i şeriflerden konuşurken Hocamız, hatırında olan aşağıki birkaç hadîs-i şerîfi söyledi:

– "Ahlâk, dînin kabıdır.

Güzel ahlâka yapış; zîra ahlâkı iyi olanlar, dîni bütün olanlardır.

İnsanın keremi dînidir, hasebi iyi ahlâktır; mürüveti de aklıdır.

İçinizde en ziyâde sevdiklerim, ahlâkı en güzel olanlarınızdır.

Tanrı, ahlâkın temizini sever, bayağılarını sevmez.

Sirke balı nasıl bozarsa, ahlâksızlık da ameli öylece bozar.

Uğurluluk güzel ahlâktır; uğursuzluk kötü ahlâktan ibârettir.

Her şeyin bir tövbesi vardır. Yalnız kötü ahlâkı olanın tövbesi yoktur. Zîra o hiçbir günahtan tövbe etmez ki daha fenâsını işlemesin.

Îman, yetmiş iki türlüdür. En yükseği, Allâh'ın birliğini tanımak, en basiti, halkın yolunda ezâ verecek bir şeyi kaldırmaktır. Hayâ da îmânın bir şûbesidir.

Bir kimsenin kalbi diliyle, dili de kalbiyle berâber olmadıkça ve sözü işine aykırı olmaktan kurtulmadıkça, komşusu, şerrinden emîn olmadıkça, mü'min sayılması câiz değildir."

*

– "Allâh'ın mârifeti, o mârifete karşı acizden başka bir şey değildir.

Bir kul ancak tam aciz hâlinde olduğu zaman Allâh'ın mârifetine erebilir."

*

– "Ey dünya adamı! Dünyâyı hoş geçirmek için iki şeye tahammül etmek lâzımdır. Biri, dünyânın tahripkâr olduğunu, ikincisi de insanların vefâsız bulunduğunu bilmektir. Eğer bunları bilirsen, dünyâyı hoş geçirirsin.

Ey âhiret adamı! Senin için de iki şey lâzımdır: İlim ve mârifet. Bunların biri bilmek, diğeri işlemektir.

Bilmek, neyi bilmek? Yapmak neyi yapmak?

İşte, birincisi nefsini ıslâh etmek; diğeri de, Allâh'a şükür edici olmak ve etraftan gelen hâdiseleri Allah'tan bilerek sabretmek, sefâdan cefâdan her ne gelirse buna râzı olup, Allâh'a teslîm-i tâm ile teslim olmak ve her türlü işini Hakk'a ısmarlamaktır.

Ey âhiret adamı, işte bunu yapabilirsen, dünyâyı da âhireti de hoş geçirirsin."

*

– "İlim nefsini bilmektir. Nefsini bilince de insan Allâh'ını bilir.

Mârifet ise, şükretmek, sabretmek, râzı olmaktır. Bu da amel kısmıdır.

Dünyâya gelmekten maksat da bu iki mânâyı ele getirmektir."

Bu sözler üzerine Güzîde Hanımefendi:

– İnsan bu şeylere riâyet ederse konuşmayı unutacak, dedi.

– "Ne âlâ.. Konuşacağın şeyler seni Hak'tan uzaklaştıracak mâhiyette olduktan sonra konuşma daha iyi! **Ya hayır söyle, ya sus**.

Konuş, fakat Allâh'a şükürden ve onun azametinden konuş... Mümkün olduğu kadar zararsız şeyler konuş? Sözlerin zararını tahdit ederek konuş!"

*

Yeni vefat eden şâir Abdülhak Hâmid Bey için:

– "Bu kadar güzel yazı aşksız olur mu? Aşkı olan da Allahsız olur mu?"

*

Sabîha Hanımefendi, semâhânenin açık olduğu senelere âit hâtıralardan bahsediyordu:

– Bu meydan neleri, kimleri gördü? Gelen geçti, gelen gitti. Kaç şeyhülislâm, kaç çelebi, kaç âlim, kaç şâir hattâ papaslar ve patrik efendi... Hepsi de ömürlerinin sonuna doğru gelip bîat ettiler; çabucak da dünyâlarını değiştirdiler.

Şeyhülislâm Nesîmî Efendi, Abdullah Efendi, Haydarîzâde İbrâhim Efendi sonra Maârif Muhâsebecisi Şükrü Bey, Gülzâr-ı Hakîkat muharriri Rahîmî Efendi, Gāzî Ahmed Muhtar Paşa, Şâir Yusuf Ziyâ Bey, şeyhler, beyler, paşalar... Hesâba sayıya gelmeyecek kadar çok ve güzel insanlar...

Sabîha Hanımefendi, son cümlelerini söylerken kapı açıldı ve Hocamız içeri girdi ve:

– "Alan aldı, bulan buldu!" *diyerek sözü bağladı.*

*

Radyoda güzel bir ud taksîmi dinliyorduk:

– "Şu sesleri ayrı notalara bölsek ne zevk kalır? Bu âhenk, zıt seslerin bir araya gelmiş olmasındadır.

İşte dünya. Zâten kesret, dünya; kâmil insan vahdettir."

*

Akşam yemeğinde Melîha Hanımefendi'lerde misâfir bulunuyorduk. Yemek bitmek üzere iken Nazlı Hanımefendi, Hocamıza portakal ikram etmek isteyerek: Bakın Efendim ne kadar lezzetli! dedi.

– "Ben gıdâmı aldım. Yemeği zevk için değil, gıdâ için yerim!" *diye cevap verdi.*

*

– "İnsan, aşk ile öyle bir hâle gelir ki ona her şey hitap eder, her şey söz söyler. Hattâ çok defa kendi söyler, kendinden kendi öğrenir."

*

– "Allah gizli değildir. Ondan başka bir şey yoktur ki gizli olsun. Her şey o, her gördüğün Hak... Gizlilik yok... Gizlilik sende, görmemez-

lik de sende... Eğer sana Allâh'ı göstermeyen vücûdunu, yâni mevhum varlığını ortadan kaldırırsan, Hakk'ın gizli olmadığını anlarsın.

Hak'tan ayan bir nesne yok / Gözsüzlere pinhan imiş

Sen gözsüz olduğun, kör olduğun için Hakk'ı göremiyorsun. Ayıplanmaz. Bir köre, niçin güneşi görmüyorsun? denemez. Çünkü kördür.

Allah, görünen herşeyle kendini göstermiş, gizlememiş ayan etmiştir. Fakat bunu herkes göremez. Zîra görmek için istîdat sâhibi değildir.

Şu da var ki, bir kimsede zamanla o istîdat ve kābiliyet imkânı gelişebilir ve evvelce anlayamadığını duyamadığını anlayıp hissedebilir.

Meselâ Mesnevî okuyorsunuz. Bâzen birinci defa okuduğunuzda anlayamadığınız bir mânâ, ikinci veya üçüncü okuyuşta sizin için gerçek mânâsını gösterebiliyor. Ve meselâ ortadan, hakîkate müteallik bir söz söylüyorum. Açık, Türkçe, rümuzlu falan değil... Yüz kişi içinde ya üç ya dört kişi anlıyor. Üst tarafı ise dinlediği halde, bütün işittikleri kulaklarına girmeden dökülüp gidiyor.

Hikâye mâlûmdur. Biliyorsunuz ve bildiğinizi de biliyorum. Amma yine tekrar edeyim. Olur da içinizde bir bilmeyen ya da unutan vardır: Zamânın âlimlerinden, aynı zamanda tımarhâne müdürü olan Merkez Efendi Hazretleri, Topkapısı taraflarında Sümbül Efendi Hazretleri isminde bir zâtın halka vaaz etmekte olduğunu duymuş ve günün birinde de gidip bu vaazlardan birini dinlemek üzere câmide bir direğin dibine oturmuş.

Sümbül Efendi Hazretleri vaaza başlayıp bir müddet sonra: Anladınız mı ey cemâat? diye sormuş. Cemâat da: Anladık! diye cevap vermiş. Hazret bu defa mes'elenin iç yüzünden, özünden başlamışlar ve sözlerine devam ederek yine: Anladınız mı? diye sormuşlar, cemâat bu defa: Anlamadık! cevâbını verince, Sümbül Efendi Hazretleri: Bunu yalnız direğin dibindeki anladı, buyurmuş. Yine vaaza devam edip bu defa da bâtının bâtınından bahsedip tekrar: Anladınız mı? diye sorunca, yine cemâat anlayamadıklarını söylemiş ve Hazret ise: Onu ne siz, ne direğin dibindeki anladı. Yalnız ben anladım, buyurmuş.

İşte bundan da anlaşılıyor ki, istîdatlar ve kābiliyetler ayrı ayrıdır. Fakat olur ki bu gün tekâmül etmemiş olan o istîdat ve kābiliyet, bir müddet sonra kendini gösterir olur.

Resûlullah Efendimiz Kur'ân-ı Kerîm ile geldi ve ben Peygamberim, Allâh'ın Resûlüyüm! diye cümle âlemi dâvet ettiği halde, bu dâvete icâbet etmeyenler ve bu risâlet güneşini görmeyenler olmadı mı? Halbuki Hazret-i Ebû Bekir'e: Yâ Ebû Bekir, bana bir melek geldi ve Allâh'ın Peygamberi olduğumu söyledi, der demez: Tasdik ettim, sen

Allâh'ın Resûlüsün diyerek ayaklarına kapandı. Hem o Ebû Bekir memleketin zengini ve eşrâfı, Resûlullah ise bir deve çobanı idi."

– Server Beyefendi'nin de sizi tanıması bu gerçeğin bir başka ifâdesi değil mi?[1]

– "Evet, öyle..."

*

Ekrem Bey, şoförünün, rahat ve kendisi için çok müsâit olan işini, küçük bir menfaat için terketmesi üzerine: Allah akıllar versin! dedi:

– "Niçin böyle diyorsun oğlum, her zaman sana söylüyorum. Hâdiseleri olduğu gibi kabul et. Hayır, olandadır."

*

Eski maârif vekillerinden ve Doktor Server Hilmi Bey'in yeğeni olan Esat Bey'in hastalığı dolayısıyle Ekrem Bey:

– Dayımın bu hastalığı bana iki cihetten elem veriyor, dedi. Biri, kendisinin hasta oluşu; diğeri de mevkiinden düştüğü bir zamanda hastalanışı. Halbuki daha pek yakın zamanda sıhhatli, neş'eli ve kendinden emin bir hal içinde bulunuyordu!

– "İşte biz de onu bağırıp çağırıyoruz ya... Dünyâdan sille yemeden onun vefâsızlığını bilin ve ona göre de böyle dalmayın... Bu hallere düşmeden evvel uyanık olun. Dünya sizden yüz çevirmeden siz ondan vazgeçin! diyoruz.

Geçen gün Kâinat'la sinemaya gittik. Filim fenâ idi. Dedim ki tıpkı dünya! Şimdi size de söylüyoruz: Haberiniz olsun, falan filim iyi değildir, sakın zahmet edip gitmeyin! diyoruz.

İşte fânî dünyâyı da görüp bilenler, oraya can atanlara böyle diyorlar: Sakın kendinizi kaptırmayın. Vaktinizi, paranızı harcayıp ziyan etmeyin! Amma bunu dinleyen var, dinlemeyen var. Belki de o kötü filimden zevk alanlar da var!"

1- Server Beyefendi, Galatasaray'da Hocamız ile hem sınıf arkadaşı hem de dokuz yaşından on sekiz yaşına kadar devam eden lise hayâtında mektebin en yaramaz iki talebesi idiler. Mezun olup Hocamız maârifçi, Server Bey doktor olarak iki ayrı istikâmette hayat yollarına devam ederken, yaşları yirmi altıya geldiğinde tekrar karşılaştılar. Genç doktorun hiçbir mânevî hazırlığı ve îmânın amel kısmı ile de hiçbir alâkası yoktu. Arkadaşı da vaktiyle öyle idi. Birbirlerini yaramazlıkta müşterek iki arkadaş olarak tanıyorlardı. Fakat aradan geçen birkaç yıl, Hocamıza ezelden biçilmiş mâneviyat kaftanını giydirmiş ve onu, dünyânın dış yüzünden iç yüzüne nazar eder hâle sokmuştu. Genç doktor bunu, bu değişikliği bir anda anlayıverdi ve ilk sözü: Sende bir şey var, beni bırakma! diye arkadaşının eteğini tutmak oldu. Tutuş o tutuş, son nefesine kadar da bırakmadı.

*

Güzîde Hanımefendi, târihî bir tefrikadan bahsederken:

– Dünya hırsı, eski insanlarda da varmış, dedi.

– "Nefsin yedi sıfatı insanda olduktan sonra senelerin ne hükmü olur? İnsan demek göz demektir. Cemâli gören göz demektir. Cemâli görmeyen göze, göz denmez. Kör denir. Cemâli görmek de basîret nûrunun üstüne nefis parmağını örtmemekle olur. Cihâna gelmekten maksat da budur. Eğer bu iş o âlemde olsa idi, dünyâya gelmeğe ne lüzum vardı?

Senin insan dediğin kimseler ise insan sûreti giymiş hayvanlar, yamyamlardır. Belki hayvandan da daha aşağı yâni dalâlete düşmüş sapıtmış kimselerdir."

*

Çeşitli mevzûlardan konuşuluyordu:

– "İstikāmet, Allah'tan başka bir şeyi istememektir. Şükür ise, Allah'tan korkmak, yâni verdiği nîmetleri mâsiyette, kötülüklerde kullanmayıp, edep dâiresinde Hakk'ın rızâsı yolunda kullanmaktır.

İnsanın himmetinin büyüklüğü, almakta değil vermekte; bâr olmakta değil, yâr olmaktadır.

İnsanın mâhiyetini gösteren ayna, sözleridir.

İç darlığı gönül kasveti, başlıca üç sebepten ileri gelir. Birincisi, işlediği günahtan. İkincisi, kendisinden kaybolan dünyâlıktan, servet, evlât, mevki, vesâire... Üçüncüsü, bir şahıs tarafından, şerefine, gurûruna vâki olan taarruzdan.

Günahtan olan sıkıntı için Cenâb-ı Hakk'a tövbe ve istiğfar edersin. Senden kaybolan dünyâlık için, sen de dünyâdan geçer, Rabbine rücû edersin. Şundan bundan bir fenâlık gelirse, onun da ilâcı tahammül ve sabırdır. Böylece de gönlüne çöken o darlığı gidermiş olursun."

*

– "Allâh'ın insanı bir derde müptelâ kılması, o kimsenin ahlâkî cevherini vücûdu mâdeninden çıkarmak içindir. Çok kimse, bir derde müptelâ olduğu zaman şikâyet eder ve âdetâ küfrâna sapar, Allah'la kavga eder.

Çok kimse de vardır ki bunu Allah'tan bilir, şükranda bulunur, Allâh'ını unutmaz.

İşte her iki halde de o kimsenin ahlâkî cevheri vücûdu mâdeninden ortaya çıkmış olur."

*

Şükrün mânâsından söz açılması üzerine:

– "Yalnız dil ile şükreylemek, tam şükür demek değildir. Şükür, çalışmaktır. Hakk'ın hoşlandığı her yerde ibretle Allâh'ın azametini seyreylemektir. Şükür âilesinin hizmetinde bulunmaktır. Kulağınla, fenâ ve harâma müteallik bir şey dinlememek; elinle, Allâh'ın rızâsının hâricinde bir şey tutmamak; ayağınla, yine o rızânın olmadığı bir yere teveccüh etmemek; hâsılı bütün varlığını Hakk'ın rızâsında kullanmak şükretmek demektir.

Meselâ bir sarhoş gördün. Sarhoş, rezil... Bak şu adamın hâline... Başı da hiç secdeye gelmiyor... deme. Yâni ayıplama! Yâ Rabbî, şu kuluna hidâyet et, beni de bu halden muhâfaza et... Bilirim, istersen bir anda beni onun hâline, onu da benim hâlime koyarsın. Yâ Rabbî sana sığınıyorum. Koru beni, buna da hidâyetini ihsan et! diye Allâh'a yalvar.

Böyle yapmaz da o kimseyi ayıplarsan, hem onu gıybet etmiş hem de kendini beğenerek şeytanlık sıfatını giymiş olursun. Hulâsa şükür, benliğe düşmemek, yâni kendini beğenmemek, Allah'tan gelen lutuf ve kahrı hoş görmek, Allâh'ın verdiği sefâyı da cefâyı da tatlı karşılamaktır."

*

– "Geçen gün anlatıyorlardı. Dâimâ ibâdetle meşgul olan bir hanım varmış. Bu kadıncağız bir fakire para vereceği zaman: Allâh'ım bana cennetini ihsan et... diye duâ edermiş. Kendisinden çok genç olan ve ibâdetle de pek alâkası bulunmayan bir başkası ise: Neden böyle söylüyorsunuz? Ben bir muhtaca para verirken karşılığında hiçbir şey düşünmem, sebepsiz veririm, demiş.

Tabiî ikincisi güzel bir hareket... Esâsen hadîs-i şerif de vardır. **Fukarânın eline verdiğiniz para avucu içine düşmeden onu Allah alır.** Yâni bu parayı mâdemki Allah nâmına veriyorsun, ona başka bir maksadı ortak koşma. Memnun ol ki o kimse elinden bu parayı alıyor. Mümkünse o uzanan eli öpmeli, yâhut kalben olsun beni felâketlerden ve tehlikelerden koruyacak bu el teşekküre lâyıktır, demelisin.

Bu böyle olduğu gibi, bir iyilik yaptığın kimseye de, o iyiliği yapmana vesîle olduğu için teşekkür etmeli, minnettar olmalısın. Bir iyilik

yapmak, Allah'tan sana inâyettir, nasiptir. Onun için bu iyiliğe bir karşılık beklemek elbet abestir. Zîra karşılığı, esâsen o iyiliğin içindedir."

*

Tefekkür nedir, diye sorulması üzerine:

– "Tefekkür, kendi yokluğunu ve her yerde ilâhî saltanatı görerek o azametin sonsuzluğunu ve hikmetini düşünmektir.

Tefekkür, Hakk'ın azametinden ve bunca hikmet ve ibretten ders alıp, uyanarak gözünü açmak vaktin geçtiğini böylece de hâlinin neye varacağını düşünmektir.

Tefekkür, insanların her şeyi kendilerinin yaptığını zannederek ve kendilerine bir kuvvet ve varlık vererek, gerek bugünkü hallerinde gerek yarınki hallerinde ne kadar gülünç bir mevkie düştüklerini düşünmektir.

Tefekkür, Allah'tan gayrı fâil olmadığını, buyruğun, onun buyruğu olduğunu, kudret ve kuvvetin hep onun olduğunu düşünmektir.

Hâsılı, kendinin yok ve âciz olduğunu, ancak Allâh'ın var olduğunu düşünmektir.

Bir saat kendi yokluğunu, aczini düşünmek, bir sene kendi varlığıyle ibâdetten daha üstündür. Bir saat acz ve fakr ile yaşamak, bir sene varlık ve benlikle yaşamaktan âlâdır. Onun için âlimin uykusu, câhilin ibâdetinden daha makbuldür. Meselâ bir muhârebede binlerce asker ölüyor da kimse fazla müteessir olmuyor. Halbuki bir kumandanın eteğini bir kurşun delse, bu, binlerce kişinin ölümünden daha fazla telâşa sebep oluyor. Çünkü akıl ve kumandanın temsilcisidir. Onu kaybetmek demek, bütün orduyu kaybetmek demektir.

Size tefekkür hakkında birkaç söz söyledim. Fakat tefekkür hakkında sayabildiğim bu sözlerimin aczimden dolayı bir nihâyete vardığını da tefekkür eylemek lâzım. Zîra tefekkür, hiç bu kadarcık bir îzahla mı kalır?"

*

– "Bu sabah güzel şeyler oldu Sâmiha... Kâinat odamda iken Balıkçı Andon pencerenin altına gelerek: Hoş geldiniz Beyim, güle güle oturun! dedi.

Kâinât'a dedim ki: Bak kızım, bu adam geçen seneki hâtırayı yâd ediyor. Geçen sene bir kere boynunu bağlamıştı. sordum: Nen var, hasta mısın? Eğer tedâvîye ihtiyâcın varsa seni hekime göstereyim dedim.

Hayır beyim, iki gündür dişim ağrıyordu. Bugün çektirttim, dedi. İşte şimdi, o alâka ve hâtırayı yâd ediyor. Demek ki yapılan hiçbir şey kaybolmuyor.

İkinci vak'a da şu: Bu defa da bir çöpçü selâm verdi. Biraz evvel bu çöpçü, simitçiden simit almak istedi. Elini cebine soktu. Çıkardığı parayı simitçiye gösterdi. Fakat simitçi bu para ile ona simit vermedi. Anladım ki parası yetişmiyor. Seslendim: Ver o adama istediğini... dedim. Simitçi de verdi. Derken, bir, bir daha, bir daha üç çöpçü meydana çıktı. Onlara da ver, dedim. İki de amele vardı. Onlara da aldım. Sonra simitçiyi çağırarak hesabını sordum. On sekiz kuruş... dedi. Verdiğim para, yirmi para fazla idi. O da sende kalsın, dedim.

Kâinat'a, bak kızım, dedim. Şimdi ben, bu kadar kalbi memnun ettiğimden dolayı bir gurur hissedebilir miyim? Eğer işin hakîkatini biliyorsam, hayır.

Bana bu parayı veren kimdir? Allah. O halde, Allâh'ın verdiği paradan, cüz'î bir miktârını yine Allâh'ın kullarına vermek, gurûru îcap ettirecek bir cömertlik midir? Asıl cömertlik, nefsinin arzularından fedâkârlık yapmaktır."

*

– "Sadâkatle iftihar edilemez. Bir insanın köpek kadar sadâkat göstermesi çok defa mümkün değildir. Köpek ise efendisi için canını verir. Efendisinin bir emrini yerine getirmek için can fedâ etmekten çekinmez... Efendi, denize bir taş atsa, onu çıkaramayacağını bildiği halde, ölümü göze alır ve batıp boğulacağını bildiği halde kendini suya atar.

Halbuki insan, Allâh'ın emirlerini dahi yerine getirmez, ona havlar."

*

– "Herkes cemâli görür, fakat irfan sâhibi dâim cemal içindedir."

*

– "Tevekkül, her olanın Allâh'ın emriyle olduğunu bilmek, fâili Hak'tan başka görmemektir. Şüphesiz bunu bilen ilim sâhibidir. Şüphesiz bunu bilen, zengindir. Şüphesiz bunu öğrenen, en büyük mîrâsa konmuştur.

İlim, her şeyi Allah'tan bilmektir. Bir küçük çocukta irâde ve

muhâkeme yoktur. Onun için de aklına geleni hemen yapmak ister. Kezâ, yaşları büyüdüğü halde rûhen küçük kalmış kimseler de böyledir. Bir cıgaralarının dumanına dahi hükmedemezler. Tıpkı ayının burnuna halka takılıp oynatıldığı gibi, nefisleri de bunların burnuna halka takmış oynatmaktadır."

*

– "Bu sabah Kâinat: İnsan, hislerini saklamamalıdır, dedi. Ben de dedim ki: Dünyâda oldukça bu mümkün değildir. Zîra dünya yalancı olduğu için adamları da çâresiz onun huyuna iştirak ederler. Sen şimdi, hoşlanmadığın bir kimseye: Ben senden hoşlanmıyorum, diyemezsin. Dostla iyi geçinmek, düşmanı idâre etmek lâzımdır. Ve iş, Resûlullah Efendimiz'in buyurduğu gibi: **Herkese aklının yettiği mertebeden söyle,** hadîs-i şerîfine dayanmaktadır."

*

Doktor Ziyâ Cemal Bey, amcası Esat Sağay Bey'in ölüm döşeğinde kendisine söylediği şu sözleri nakletti:

– Ziyâ, Efendi'nin kıymetini bil. Öpülecek el onun elidir. Hayat o. Fakat ben bunu bilinceye kadar neler çektim!

*

Melîha Hanımefendi, namazının yolda geçmemesi için girdiği câmide, etrâfın hürmet ettiği bir hocanın kendisine kalp kırıcı sözler söylediğinden bahsediyordu. Meclisten biri:

– Yazık, bu gibiler bir zümrenin başına geçmiş hocalık ediyor ve kendi bilgisinden de onlara aşılıyor. Sonra da cemiyet bunlara şerîat erbâbı, diyor, dedi:

– "Cemiyet dediğin nedir?"

– Kendi gibiler!

– "Kendi gibiler, kendi demektir. Mânâsı aynı olan kimseler yüz bin de olsa yine bir demektir.

Evet bu adam, etrâfındakilere karşı hoca olmakta haklıdır. Meselâ şu kömürcü kayığındaki ihtiyar kömürcü, kendini kaptanlıkta üstat zanneder ve kendinden çok üstün çok bilgili kaptanlar olduğunu düşünmez. Gerçi o hocadır. Fakat maiyetinde olan şu birkaç çocuğa..."

*

– "Bir hadîs-i şerifte: **Sadaka, ömrü arttırır ve belâyı def eder,** deniyor. Sayılı nefesler ne artar ne eksilir. Münâfikūn sûresinde de Cenâb-ı Hak: **Allah hiçbir kimseyi eceli gelince asla geri bırakmaz**[1] buyuruyor. Bunlar arasında tezat olduğundan bahsedenlere dedim ki: Hayır, bu hadîs-i şerif ile bu âyet-i kerîme arasında tezat yoktur. Farz edelim ki herkesin elinde bir tesbih var. Bunların kimi binlik, kimi beş yüzlük, kimi doksan dokuzluk. Herkes tesbîhini ya tabiî âhenkle veyâhut çabuk çabuk çekiyor. Adetler aynı adet. Fakat çekiş tarzı, yâni zaman ya sür'atli ya da ağır...

Bir de şu karşıki yalının kapalı terasında oturanlara bakın... Şu sert ve yağmurlu havaya rağmen, deniz ortasında nasıl da rahatla oturuyorlar. Çünkü Allah onlara, istirâhat edebilecekleri kolaylıklar vermiş.

Kezâ, sadaka veren kimsenin de belâ ve hastalıklar def olmak sûretiyle ömrü ferah ve âsûde geçer, binâenaleyh uzamış olur."

*

– "Biz hakîkat dilencisiyiz. Gâvurdan cıfıttan, kimden olursa olsun, hakîkate dâir bir söz duyarsak keşkülümüzü uzatırız. Fakat hakîkat sözünü de herkes anlamaz. Meselâ diyoruz ki: Geçmiş de gelecek de hâlin içindedir. Bunu bir söz diye dinliyor, o kadar. Halbuki mânâsını anlasa, bütün hayâtını ıslâha kâfî gelecek bir söz. Zîra halde bulduğun şeyler, geçmişte yaptıklarının semeresidir. Gelecekte bulacağın, seni karşılayacak olanlar da şimdi yaptıklarının eserleridir."

*

– "İki cihanda da sermâye, aşk ve edeptir. Fakat bu her ilim gibi akılla bilinmiyor. Onun medresesi yok. Onun medresesi cemal. İnsan demek görmek, bilmek, idrak etmek demektir. Gören, bilen, idrak eden yalnız, yalnız aşk..."

*

– "Kâinat için büyük dayısı: Bu kız genç yaşında ne kadar tekâmül etmiş, mânevîleşmiş. Korkarım dünyâdan nefret edecek uzaklaşacak, demiş.

Bu söz, kaç bakımdan doğru değil... Allah selâmet versin bu adam-

1- Münâfikūn sûresi, 11. âyet.

cağız bir kere, hocasının evlâdına verdiği terbiyeyi beğenmemekle yolunda küstahlık etmiş oldu. Sonra şu, göz önünde bir hakîkat: Ben dünyâdan çekilmiş bir insan mıyım ki kızım çekilsin.

Bir insanın dünyânın mâhiyetini bilmesi, selâmetinin en esaslı rehberidir. Zîra dünyâda öyle oyuklar, çukurlar, girdaplar vardır ki, her an, insanın bunlardan birinin içine düşmesi beklenebilir. İşte mâneviyat, beşeri bu çukurlara, girdaplara düşmekten kurtaran mânevî bir gözlüktür ki bu gözlüğü takmış olanlar, nereye basacaklarını ve ne gibi tehlikeler karşısında olduklarını görür ve bilirler."

*

Mü'minin, mü'mine karşı hayır duâ etmesinden söz edilirken büyük bir tevâzu ile:

– "En ziyâde duâya muhtaç olan benim." *buyurdu.*

*

– "Beş yaşındaki çocuğa da sorsan, öleceğini bilir. Fakat bilmek, o bilmek değildir. Eğer insan öleceğini bilseydi işini ona göre tutardı. Onun için dünyâda hakîkati idrak etmiş pek az insan vardır."

*

– "Bende olmadıkça âzat olamazsın. İşte bunun içindir ki bendelikte bulduğum zevki efendilikte bulamadım."

*

Sûrete îtibar eden dünya ehlinden bahsedilirken:

– "Dünya Nasreddin Hoca'nın kürkü gibidir."

*

Biz insanların, vukūa gelmiş hâdiseler karşısında, onların kendi istek ve hareketleriyle vücut bulduğunu zannettiğimizden söz ediliyordu:

– "Emir, gayıptadır; emir Allah'tadır."

*

– "Dünyâda ayniyet yoktur, benzeyiş vardır. Hiçbir kum tânesi yoktur ki diğer bir kum tânesinin eşi olsun. Ne yaprak bir başka yaprağın aynı, ne yıldız yıldızın, ne damla damlanın eşidir. Hiç, ama hiçbir şey diğer bir şeyin aynı değildir. Şu azamete bakın."

*

– "**O kimseler ki Rabbimiz Allah'tır, dediler ve istikāmet ettiler, onlar için korku ve hüzün yoktur.**[1]

İstikāmet demek, Allah'tan başka istek ve arzûsu olmamaktır. İstikāmet için ilim ve amel lâzımdır. İlmin özü, netîce ve mahsûlü ise tevhîddir, yâni Allâh'ı birlemektir. Amel de, bunun mânâsını hal edip icrâ etmek demektir. Netîce, kendi vücûdunu Allâh'ın varlığında eritmektir. **Ehl-i dünya dünyâda, ehl-i ukbâ ukbâda her biri bir sevdâda, bana Allâh'ım gerek** diyerek ona göre amel etmektir. İşte bu istikāmeti bulan kimse için korku ve hüzün yoktur.

Esâsen insanın kıymeti, bu dünyâda gördüğü, bulunduğu ve meşgul olduğu şeylerle ölçülür ve o kimse bunlar ile haşrolur. Binâenaleyh ne ile uğraşıyorsan, gerek fikrin gerek meşgalen her ne ise, netîcede karşına çıkacak da odur. Sonunda hüsrâna mı uğrayacaksın, cânâna mı kavuşacaksın bunlar ilim ve amel cihetiyle tutumuna bağlıdır. Çünkü azap ve ateşin şiddeti, Allah'tan gafletin nisbeti kadardır. Dünya demek, seni Allah'tan gâfil kılan her ne ise o demektir. Bu yüzden de, dünyâya meyil ve muhabbet, her hatânın başı olduğu gibi ondan kaçınmak da bütün ibâdetlerden üstündür.

Âşıkların hekîmi Allah'tır; Allah'la olanın yardımcısı gene Allah'tır."

*

Birisinin: Sonra herkes beni mes'ul tutar, demesi üzerine:

– "Biz herkesi tanımayız. Biz yaptığımızı Allah için yaparız. Eğer kalbinden fetvâyı sorup mes'ul olmadığını anlarsan, başkalarından korkma! Şu şöyle demiş, bu böyle demişin ehemmiyeti yoktur. Elverir ki kalbin seni suçlamasın. Kalbin rahat ve hatâsız olduğunu söylerse kim ne isterse desin.

Herkes yoktur; Allah vardır."

1- Ahkāf sûresi, 13. âyet: "İnnellezîne kālû Rabbünallâhü sümme'stekāmû felâ havfün aleyhim ve lâ hüm yahzenûn."

*

– "Gönül nedir mi diyorsun? Tarîkat, hakîkat ve mârifetten maksat gönüldür. İnsan, ya bir gönül sâhibi olmalı yâhut da bir gönül sâhibinin gönlüne girmelidir. Bir kısım insanlar namazdan selâm vermekle çıkarlar. Bir kısım ise selâm vererek dâimî salâta dâhil olurlar. Bu dâimî salât içinde bulunanlara, Mûsâ'ya olduğu gibi münâcâtı ağacı bir ateşten fânus olur ki, bu ateşe yaklaşınca: **Sen benim Rabbimsin** demek mânâsı zuhur eder ve ağaçtan da: **Vâdî-i mukaddestesin, dünya ve âhiret pabuçlarını çıkar**[1] nidâsını duyar olur.

Tarîkat, kendinden sefer edip, kendiliksiz kendine gelmek demektir. Orada cemal ile müşerref olmak ve o sûretle kendi âyân-ı sâbitesini cânânın aynasında seyretmek, yâni kendini silip kayıtsız şartsız ona ulaşmaktır.

Gönül o gönüldür ki dünya ve âhiret, onun bir kenarında kaybolup gider. Hiçbir yere sığmayan Allah o gönüle sığmıştır. Arş dedikleri de yine bir ârifin kalbidir.

Gönül demek, Allah evi demektir. Allah evi de Allah'tan ibârettir. **Bizim indimizde herşey hazırdır**[2]. Ne ararsan orada bulunur. Onun için: Yerde gökte, dünya ve âhirette ne varsa bu gönülde yâni ârifin kalbinde mevcuttur, deniyor.

Cenâb-ı Hakk'ın isimleri ve sıfatları her yerde ve her şeyde mevcuttur. Fakat zâtı ancak ârifin kalbindedir. Onun için de Resûlullah Efendimiz: **Beni gören Allâh'ı görür. Kim ki Allâh'ın velîsine ihânet ederse Allâh'a ihânet eder,** buyurmuştur. Onun için kulluk, Allâh'a kulluktur. Onun için bir kâmil velînin tardettiğini hiçbir yer kabul etmiyor. Zîra onlar: **Seninle ahd edenler ey Habîbim benimle ahd etmişlerdir**[3] sırrına mazhar olmuş kimselerdir.

Herkeste gönül vardır: Fakat derece derece... Bâzısı da gönül kırıntısıdır. Hayvandan nebattan her şeyden zuhur eden de Allah'tır. Onun için insanı Hakk'a yaklaştıran, ayırmaksızın bütün mahlûklara şefkattir. Çocukluğumda defterimin üstüne su deviren köpeğimin arkasından şamdanı atarak ayağını acıtmıştım. O anda da: Şimdi bana da bir şey olacak diye düşündüm. Aradan yarım saat geçti geçmedi çamaşır ipine doğru sıçrarken ayağım burkuldu tam iki ay çektim.

1- Tâhâ sûresi, 12. âyet.

2- Yâsîn sûresi, 32. âyet: "Ve in küllün lemmâ cemîün ledeynâ muhdarûn."

3- Fetih sûresi, 10. âyet: "İnnellezîne yübâyiûneke ve innemâ yûbâyiûn allah."

Allâh'ın nûru her mahlûkta tecellî eder. Hazret-i Pîr, domuza bile selâm verirdi. Merkeze bağlı olan bir kalbe sataşanın vay hâline! Hazret-i Mevlânâ'nın buyurduğu gibi: **Ben Mûsâ'mın elinde bir asâyım. Mûsâm gizlidir, amma ben âşikârım...** Hulâsa şunu biliniz ki bütün kâinat kütlesi tek mevcuttur."

*

– "Kuvvet, kuvvet... Dâimâ büyük küçüğü yutar. Denizde karada hep bu... Büyük balık küçük balığı, büyük kuş küçük kuşu, arslan kurdu... Fakat illâ insan illâ ondaki vahşet yaman... Büyük devlet küçük devleti, kuvvetli insan zayıfı ezer, parçalar...

Dünyânın hâli dağılmak toplanmak, yutmak, kusmak... Sanki tahtravalli..."

*

Server Beyefendi'nin bitmez tükenmez hizmetlerinden bahsediliyordu:

– "Onun bana intisâbı sûreti kimseninkine benzemez. Müşterek mektep hayâtımız esnâsındaki yaramazlıklarımız ayyûka çıkmış iken o bunların hiçbirini göz önüne almayıp bize intisap ettiği zaman, zâhirde şeyhlikle hiçbir alâkam da yoktu. Amma o: Sende bir şey var, beni bırakma! diyerek öyle bir tutundu ki bu sımsıkı râbıta her yiğidin kârı değildir. Fakat onun bu bîati söz ile değil, canla başla bütün varlığıyle idi.

Hâsılı şunu söyleyeyim ki: Zâhirde, bâtında, sûret ve mânâda, ezel ve ebedde ceddim Resûlullâh'a en yakın bulunan, Allah âşıklarının gönüllerinin nûru olan aşk ve cezbeyi, mişkâtı sirâcından aldıkları Allah arslanı Ali'dir.

İşte Ali, Efendimiz'e ne sûretle yakın ise, bu devirde Server bana herkesten daha yakın oldu ve üstelik, koca bir âşık ordusunun kalplerinde cezbe meş'alesini menbaından uyandırmaya sebep ve vesîle oldu. Allah onu her iki cihanda da azîz etsin!"

*

– "İnsanın çektiği kendi cezâsı, hâşâ ki zulmede Hudâ'sı... Şîrazlı Sâdî de şöyle der: **Her işlediğin fenâlıktan, zannetme ki felek baş çevirir, devran aldırmaz. Senin kötü fiillerin, rüzgâr önünde borçtur. Felek ise ne vakit isterse bu borcu sana ödetir.**"

*

– "Dünya rahat yeri değildir. İnsan tam istirâhati bulamaz. Şâyet, dört başımı mâmur ettim, her şeyim tamam oldu, diyecek hâle gelse dahi, en beklemediği bir zamanda o sevdiği şeylerden koparılarak ayrılır. Ya ölüm, ya iflâs, ya hastalık veya herhangi bir sebeple vefâsız dünyânın vefâsız varlıklarını kaybeder."

*

Akşam gazetesinde bir havâdis okuduk. Amerika Üniversiteleri arasında cereyan etmiş bir müsâbakadan bahsediliyordu. Bir üniversite talebesinin, imrenerek kırmızı bir balığı diri diri yutması üzerine başka üniversiteler de aynı işi daha fazlasıyle yapmaya başlamışlar. Kiminde üç kiminde beş balık yutan çıkmış ve bu acâyip moda, Amerika'nın daha bir çok üniversitelerine de sirâyet etmiş, nihâyet Klark Üniversitesi talebesinden bir genç, seksen dokuz balığı diri diri yutarak rekoru kırmış:

– "Yalanı zekâ, büyüklere hürmeti budalalık, küçüklere şefkati zahmet telâkkîsiyle terk etmekle bu şampiyonluğun mânâ cihetinden hiçbir farkı yoktur. Bir çok kimseler nasıl bu fenâ hareketleri bir moda olarak yapıyorlarsa o gençler de bu işi bir rekor modası uğruna yapmışlar.

Şu da mühim ki balık yutan bu gençler münevver kimseler. Yâni tahsil hayatlarının son basamağına varmış insanlar.

Şunu bilmeli ki ilim, insanlığı îcap ettirmez. Kâinat'a dedim ki: Kızım, şimdi sen bu üniversitelilerin harekâtına uyar mısın? Hayır... dedi. İşte dedim, bu münevver geçinen kimselerin daha bundan gayri bir çok fenâ hareketleri vardır ki onlara da uyamaz, benimseyemezsin. Az evvel söylediğim gibi, bu gün cemiyette hoş görülen bir çok haller gibi ki, onlar da senin için sevimli ve câzip değildir.

Şunu da ilâve edeyim ki, her görülen, her okunan veya duyulan vak'a yâhut hâdiseden bir mânâ payı çıkarmaya alışınız. Çünkü her hâdisenin dili, insana bir hikmet söyler."

*

– "İnsanda şehvet ateşini söndürecek kuvvet, Allâh'ın cezbesidir, canında, gönlünde Allâh'ın cezbesi olmaktır.

Onun için bir kimsenin Allâh'ın aşkından gayri, arzuladığı ve sev-

diği herhangi bir şeye karşı duyduğu, değil yalnız dünya sevgisi, âhiret muhabbeti de olsa, aşırı şekilde gönül verdiği bu mahbuptan çekilmeyince, vahdet cemâlini görmesi mümkün değildir.

Bu türlü kendini gayriye bağlamış kimseler, öldükleri vakit hiç bilmedikleri ve ahâlisinden tiksindikleri diyarlara düşerler, bin türlü belâlara müptelâ olarak mahrum ve perîşan kalırlar."

*

– "Bugün gazetede Turhan Tan'ın bir fıkrasını okudum. Muharrir, bir gişeden bilet alırken, yaşlı bir adam da memura parasını uzatarak bilet istemek üzere imiş. Bu sırada arkadan bir genç gelerek ihtiyarı itmiş ve biletini alarak çekilmiş. Tabiî bu hâle Turhan Tan'ın canı sıkılarak yaşlı adamla bakışmışlar. İhtiyar, muharrire dönerek: Ben bu gence beş sene de hocalık ettim. Asıl şimdi hayret et, demiş.

Bu münâsebetle muharrir, Kānûnî Sultan Süleyman zamânında cereyan etmiş bir vak'ayı anlatıyor. Kānûnî'nin çocuklarının gāyet terbiyeli ve iyi huylu bir dadısı varmış. Bu kadının bir de kendi oğlu varmış ki Pâdişah bu çocuğu çok sevdiğinden, büyüdüğü zaman iyi bir iş vermiş ve nihâyet ilerleye ilerleye defterdar olmuş. Ancak, devrin nizâmına göre defterdarlar resmî merâsimlerde mektupçulardan daha üstte otururlarmış.

Bu genç bir gün sadrâzamın huzûruna çıkarak Pâdişâhın kendisini bu vazîfeden affetmesini ve daha küçük bir vazîfeye tâyin etmesini ricâ etmiş. Sebep olarak da, bir zamanlar kendisinin bu zâtın karşısında dîvan durduğu için şimdi üst tarafına geçip oturmanın pek ayıp düştüğünü göstermiş.

Sadrâzam hâdiseyi Kānûnî'ye arzedince Pâdişah: Bu çocuk ne helâl süt emmiş... diye iltifat etmiş ve mektupçuların defterdarlardan daha üst makāmı işgāl etmelerine karar vermiş."

*

– "Cenâb-ı Hak iki denizi kavuşturdu. Fakat birbirleriyle karışmamaları için aralarına bir berzah koydu[1]. Bu âyetin bir çok mânâsından biri de şudur ki Cenâb-ı Hak hakîkat ehli ile dünya ehlini birbirine yakın etti, görüştürdü, buluşturdu. Fakat ezelde olan istîdatları sebebiyle

---

1- Rahman sûresi, 19-20 âyet: "Merace'l-bahreyni yeltekıyân beynehümâ berzahun lâyebgiyân: İki denizi salıverdi, birbirine kavuşuyorlar. (Böyle iken) aralarında bir engel vardır, birbirine geçip karışmıyorlar."

aralarına öyle bir berzah koydu ki, o istîdatsız kimse, hakîkat erbâbını gördüğü halde göremedi, sözünü işittiği halde işitemedi. Nasıl ki deniz ortasındaki bir adanın içinde tatlı su çıkıp denizin acı suyu ile karışmaz ve birbirlerinin tabiatına tesir etmezler. Dünyâda da insan, cinsini arayıp bulur ve cinsinin gayrı ile yakınlık kuramaz. Tatlı su ile acı suyun birbirleriyle birleşmediği gibi."

*

Hüsniye Hanım'ın, Hakk'ın sevdiğini herkes de sever mi? diye bir sual sorması üzerine:

– "Evet, şu şartla ki o kimsenin velev cüz'î de olsa nûrânî bir tarafı bir istîdâdı olması lâzımdır.

İyi insanı, büyük insanı, başka dinlerin mensupları da severler. Halbuki müslümanlar arasında ne Ebû Cehil'ler, ne Ebû Leheb'ler ne kötü tıynetliler vardır.

Bunlar, Allah diyemeyen kimselerdir. Onun için Allâh'ın sevgilisini sevemezler. Onlar, kâmil insanı da Kur'ân'ı da sevmezler. Kur'ân'dan söylense küfürleri artar, kâmil insanı görmekle de kezâ inkârları ziyâdeleşir."

*

Hâlimize köpekler güler diye bir teşbih yapılması üzerine:

– "Köpek fazîletli bir hayvandır; hattâ pek çok kimselerden... Zîra o, kendisine verilen bir lokma ekmek yüzünden sâhibinin uğrunda canını verir. Ya insanlar, Allâh'ın bunca nîmetlerine karşı ona kendilerini fedâ edecek kudreti hâiz midirler? Hattâ Allah uğrunda nefislerinin en küçük bir arzûsunu bile terketmezler.

Allah yolunda en büyük fedâkârlık, nefsinden fedâkârlık etmektir. Hârûne'l-Reşîd'in karısı Sittî Zübeyde'nin hikâyesi mâlûmdur. Mekke'ye Bağdat gibi uzak bir yerden ve bin türlü zahmet ve meşakkatler ile su getirttiği halde Allah indinde bu, o kadar makbul olmamış da, bir saz ve söz meclisinde harâretle eğlendiği sırada, okunan ezân-ı Muhammedî hürmetine sazı susturmuş olması, kendisinin cennete girmesine sebep olmuştur."

*

Dünyânın ezâ verici olduğundan konuşuluyordu:

– "Şu ormanda bir gece geçireyim. Ne hoş yeşillikler... diyorsun.

Fakat orada gecelediğin takdirde, azap verici, rahatsız edici hayvanlar seni rahat bırakmıyorlar, sokuyor, ezâ ediyorlar.

İşte dünya hayatı da böyledir. Büyük ümitler ve arzular ile kendini oraya bırakırsan, seni sokar, yakar, azap verir. Onun için uzaktan seyret, içine girme. Girersen de, gör, gez fakat oyalanma!"

– *Amma insan yalnız görmekle kanâat edemiyor ki...*

– "O halde zahmetine katlan, çekeceğin cefâyı gözüne al!"

*

Nîlüfer Hanım'a:

– "Bil ki Nilüfer, bu dünyâda hakîkatten başka hiçbir şeyin üstünde durmak, eğlenmek doğru değildir."

*

Sâmiha Hanım:

– *Geçen gün bir arabacı adres sormak üzere köşe başında bekliyor, arkadaşı da evi arıyordu. Nihâyet aranan evin bulunduğunu anlayan arabacı, uzakta duran arkadaşına: Geleyim mi? diye seslendi. Gelelim mi dememesi dikkatimi çekti. Halbuki atlar ve arabanın içinde bütün bir ev eşyâsı vardı. Onları yok hükmünde tutarak hiç hesâba katmıyordu. Demek ki aklı olmayanın kıymeti de olmuyor, diye düşündüm:*

– "İnsanlık demek akıl demektir. Fakat yemek, içmek, giymek ve yürümeye eren maaş aklı değil. İnsanlığını, dünyâya gelişinin ve gidişinin mânâsını bulan akıl demek. Hani, Sokrat'ın bir sözü vardır: Etrâfındakilere sorar: Âkil bir ruh mu, yoksa akılsız bir ruh mu istersiniz? Âkil ruh isteriz, derler. Tekrar sorar: O halde niçin aramıyorsunuz? O bizde var, ona mâlikiz de ondan... derler. Bu cevap ise Sokrat'ı şu serzenişe götürür: Peki öyle ise aranızda bu keşmekeşler, bu çekişmeler, didişmeler nedir?

Öyle ya... Şu dünyânın hâline bakın! Yıllar yılı verilen emeklerden sonra yetişen bir insanı bir sâniyede yok edecek çâreleri geliştiren akıl! İnsâniyet bu mu? Değil yirminci asır, kırkıncı asır da olsa, yine bu, hattâ daha vahşîce bir tekâmül! Dünyâyı harâbiyete götüren medeniyet!"

*

– "Allâh'ın rızâsını kazanmayı herkes ister. Fakat nasıl kazanılacağını bilmez. Bunun iki yolu vardır: Maddî, mânevî. Maddîsi, dînî

esaslara riâyet. Oruç, namaz vesâire gibi...

Mânevî kısmı da yine ikiye ayrılır: Göz ile Hak'tan başka bir şey görmemek ve dil ile Allâh'ın istemediği bir şeyi söylememek. Gıybet, yalan ve bütün kötü sözlerden çekinmek."

*

Herkese verilen vazîfe ve mânâdan bahis açılmıştı:

– "Bir dükkâna girdiğiniz zaman, vazo, bardak, tabak, kâse ve daha birçok eşyâ görürsünüz. Her gördüğünüz şeyin de bir vazîfesi vardır. Hiçbiri boş yere yapılmamıştır. Fakat bir vazonun vazîfesi ile bir şişenin veya tabağın vazîfeleri bir midir?

Keza, insanların da her biri birer mânâ ile bu âlem sahnesine gönderilmişlerdir. Meselâ, senin vücûdun vazosuna iyilikler, güzellikler konmuştur. Onun için sen hoş ve latif şeyler yapıyorsun. Bir başkasının vücûduna ise kötülükler ve fenâlıklar konmuş, o da halka ezâ verici kötü işler işliyor. Ne diyelim ki bu dünyâda iyilerin olduğu gibi, kötülerin de vazîfeleri vardır."

*

– Her şeyi olduğu gibi kabul etmek ne rahatlık... Fakat iş bunu yapabilmekte...

– "Bu ne zaman olur biliyor musun? Ruh ve kalp, mâsivâdan ve kötü ahlâktan kurtulursa...

Mâsivâya takılmak, Allah'tan başka fâil görmektir.

İki türlü temizlik vardır: Zâhir ve bâtın. Zâhir temizlik mâlûm. Bâtın temizlik, gözün abes bir şey görmemesidir. Fâili ve mevcûdu Hak bilince de her şeyi tabiî ve hoş kabul etmekten başka ne yapılabilir?"

*

– "Ben olsam şöyle yapardım, o iyi yapmamış, deme. Bil ki insan mutlak acz içindedir.

Bir gün Resûlullah Efendimiz şeytana rastgelmiş ve nereye gittiğini sormuş. O da, bir kimseyi aldatmaya gittiğini söylemiş. Bunun üzerine Efendimiz: Yâ Rabbî, ben hidâyete memurum; fakat hidâyetten benim elimde bir şey yoktur. Şeytan da dalâlete memurdur; fakat onun elinde de dalâletten bir şey yoktur, buyurmuş. Böylece de, hayır ve şer nasîbini veren sensin, demek istemiş."

*

Filozof Rızâ Tevfik'in bir makālesini okuduk ve bâzı parçalarını da defterimize kaydettik:

İçinde bulunduğumuz asrın âlimlerinin hemen hepsi, geçen on dokuzuncu asrın, materyalist, sathî, dinsiz, ümitsiz, bedbin, beşer irâdetini ve netîce îtibâriyle cezâ mes'ûliyetini inkâr eden felsefesini, büyük bir tefekkür hatâsı olarak kabul etmektedirler:

– "Beşer tabiatı öyle bir dağınık, karışık ve çözülmez bir muammâdır ki her taraftan bizi saran esrârın, şüphe yok ki en büyüğüdür. Bu fikre dayanarak bugün dünyânın en pozitif riyâziyecilerinden Sir Edington bile bütün yirminci asır keşiflerinin bizi mistisizme götürdüğünü iddiâ ediyor. Artık şuna kanâat getirdik ki ilim ne kadar terakkî ederse etsin, bu sırları keşfedebilmesine imkân yoktur. Bu sırlar bâkî kaldıkça da din bâkî kalır."

*

– "Ebû Bekir Hazretleri'nin dediği gibi, **hiçbir şey görmedim ki onda Allâh'ı görmeyeyim**... Bu sabah genç bir hıristiyan benimle görüşmeye geldi. Elimi öptü. Ben de ona Ortodoks kiliselerinde papazların söylediği gibi "Ehyetetin efyınu" yâni takdîsâtım üzerine olsun... dedim. Cevap olarak: Efendim sizin takdîsâtınız o kadar büyüktür ki, kilisede mazhar olduğum takdîslerin üstündedir, dedi.

Keldânî Patriği'nin bize olan muhabbet ve bağlılığını bilirsiniz."

– Üstünde otuz sene ibâdet etmiş olduğu seccâdesini ayaklarınızın altına sererken, bu seccâdenin üstünde nice gözyaşlarım vardır. Onu ayaklarınızın altına seriyorum, demiş ve hazır bulunan dervişlere dönerek de: Efendinizin kıymetini bilin! diye nasîhat etmişti.

– "Demek oluyor ki ezelde Allâh'ın nûru isâbet etmiş olan kimse, erbâbını bulunca uyanıyor. İster müslüman, ister hıristiyan, ister Mecûsî, ne olursa olsun bu, bu işte.

Resûlullah Efendimiz: **Hikmet, mü'minin kaybıdır**, buyurur: Onun için, ezelde Allâh'ın cemâline mazhar olmuş olanlar hikmet sâhibi oldular ve bu kimseler dünyâya geldikleri zaman dünyânın îcaplarıyle karışarak o hikmeti unutur gibi olurlarsa da, bir mürşit ile karşılaşınca onu hatırlayarak uyanırlar. Hangi mezhep, hangi dinden olurlarsa olsun, hikmete mazhar olan onu bulur. Fakat bulmayan da, sarıklı hoca veya şeyh, ne olursa olsun bulamaz."

*

– "Bir gün Pâkize[1] misâfirliğe gitmiş. Harp tehlikesinden o kadar dehşetle bahsetmişler ki, o da onlarla berâber korku içinde geldi. Havl ve kuvveti Allah'tan başkasından bilenler için doğru bir his. Fakat iş böyle değil... Sen tedbirde kusur etme, fakat çıldıracak gibi de korkma.

Bir göz vardır ki uzağı görür, bir göz de yakını iyi görür, uzağı görmez. Halbuki ikisini de görmek basîret ve dûrendîşliktir."

– Biz, yalnız bu sözünüzü hal etsek kâfî... Çünkü bunda lâ ilâhe illallâh'ın mânâsı gizli...

– "Her şeyde fâil Hakk'ı görmek, işte lâ ilâhe illallah... Yoksa câmide tesâdüf ettiğim hocanın: Bir kere lâ ilâhe illallah diyen cennetliktir, dediği gibi değil. Onu, gramofon da söylüyor. O da mı cennetlik? İş mânâda. İnsandan aranan da budur esâsen.

(Bu konuşma esnâsında yemek yeniyordu:)

Meselâ şu yediğim enginar bir cisimdir. Ondaki mânâ, bana gıdâ, kuvvet ve hayat oluşudur."

*

Bir kimsenin ölüm temennîsi üzerine:

– "İnsan ölmek istemeli. Fakat öldükten sonra pişman olmamalı. Hem maddî ölüme ne hâcet! İçindeki kötülükleri öldür, kâfî!"

*

Kardeşlerimizden Fâika Hanım'ın içimizi temizlemek istiyoruz, fakat olmuyor, demesi üzerine:

– "Talep, insanı maksûduna çeken ve eriştiren bir kementtir."

– İçim yanıyor, fakat adam olamadıktan sonra ne fayda?

– "Allah aşkıyle yanan, ateşte yanmaz!"

*

Yeni başlayan dünya savaşı münâsebetiyle:

– "İnsanda hayvan sıfatları bulundukça ne kavga biter ne muhârebe!

Sonra, görüyorsunuz ki tek insanın dudaklarından çıkan tek hüküm ile milyonlarca insan harekete geçiyor. Vuruyor, kırıyor, ölüyor,

1- Sedat Büyükaksoy'un zevcesi.

öldürüyor. Zâhirin bâtının aynı olduğuna işte bu da bir misal. Nasıl ki ordular bir tek hükme bağlı ise, bütün cihânın mukadderâtı da yalnız Allâh'ın emrine tâbîdir. Esâsen kulların verdiği o kararlar da Hakk'ın arzûsunun bir sûretle açığa çıkmasından başka nedir?"

*

– "Bugün Güzîde Hanım Vâlideniz ile bir hadîs-i şeriften bahsediyorduk. Resûlullâh'a sormuşlar. Bize, bizi Allâh'a yaklaştıracak amellerden bahset, demişler. Efendimiz de: **İlmullah, yâni Allah ilmi...** cevâbında bulunmuş. Ashap: Yâ Resûlallah, biz amel dedik, sen ilim diyorsun... diye îtiraz edince: **İlimsiz amel işe yaramaz. Bin rekât namaz kılmaktan, bir dem kâmil insanla sohbet hayırlıdır,** cevâbını vermiş. Ashap yine: Kur'an okumaktan da mı hayırlıdır? diye sorunca: **Evet, çünkü Kur'ân'ı da size tefsir edecek ilimdir,** buyurmuş."

*

Hocamız, büyük kızı Aliye Hanım'la konuşmakta iken söz, insanlığa geldi:

– "Bir kimse ilim sâhibi olur, âlim derler. Züht ve takvâda bulunur, zâhit derler. Beldeler keşfeder kâşif derler. Fen hârikaları îcat eder, mûcit derler, derler, derler. Fakat insan demezler. İnsan odur ki irfân-ı Muhammedî'ye mazhardır."

Söz, bu defa Hakk'ı tanımaya temas etmişti:

– "Nefsini bilme, Hakk'ı bilme vardır. Nefsini bilmekten sonra Hakk'ı bilmek gelir. Bu olunca, Hakk'a ihtiyaçtan başka hiçbir şeye ihtiyâcı olmadığını anlar. Acaba dünyâyı kasıp kavuranların hangisi kalmıştır. Fânîliğe bundan açık bir delil mi olur? Kudretin varsa kendin kal. Eğer bu kasıp kavuran, emir verip hükmeyleyen sen idiysen, şimdi bu hâlin, bu aczin nedir? O halde niçin benim, ben varım, diye yere göğe sığmıyorsun?

Mâdemki kendine dahi hükmetmekten âcizsin, şu halde bunu neden peşînen düşünmemeli?"

*

– "Hayâtın mânâsı budur Sâmiha: Hicranla karışık vuslat; heyecanla karışık sükûnet; gizlilikle karışık âşikârlık."

*

– "Bir gün zâtın biri Resûlullâh'ı medhediyor ve kendileri de tebessümle dinliyorlardı. Bunu gören bir münâfık: Bakın Resûlullah kendini medhettiriyor ve zevkle dinliyor, bu nasıl olur? dedi. Efendimiz de buyurdular ki: **Beni medh, Allâh'ı medhtir. Ben onun Resûlüyüm. Memnûniyetim de yine ona izâfetendir**."

*

Bir kere Allah demiş olana korku yoktur, diye Mesnevî-i Şerif'te okunuyordu:

– "Fakat Allah demek ne demektir? Allah demek için şehvetten âzat olmak lâzımdır. Şehvet ise, bütün nefsânî temâyüllerdir.

Şehvet iki kısımdır: Âşikâr ve gizli. Âşikâr olan şehvet, göz ile görülen şeylerden zevk almaktır. Bağlar, bahçeler, atlar, arabalar, otomobiller, evlâtlar, mevkiler, süsler, eğlenceler hâsılı nefsin şiddetle istediği şeyler...

Gizli şehvet, Cenâb-ı Fahrü'l-âlemîn'in: **Ben ümmetim için gizli şehvetten korkarım**, buyurduğu, riyâdan, hürmet görmekten ve medhedilmekten hoşlanmaktır ki, kin, kibir, ve benzeri sıfatlar işte buradan çıkar buradan dal budak salıverir.

Kibre ayak basan kimse, Allâh'ın kibriyâ sıfatını benimsemiş, ona karşı: Ben de senin gibi kibirliyim, demiş olur. Riyâya gelince; Allâh'ı her yerde gören ve onun mevcûdiyetini her zerrede tanıyan için, riyâkâr olmaya lüzum kalır mı? Kime riyâ edeceksin? Mâdemki her gördüğün Hak'tır.

Burada idâre ile riyâyı birbirine karıştırmamak lâzımdır. İş ve geçim îcâbı, karşınızdakinin kötü hallerini bilmekle berâber bir fenâlığa sebebiyet vermemek için idâre etmek ayrı bir iştir."

*

Ramazanın ilk günü idi:

– "Bir ramazan daha geldi ve bizi bıraktığı gibi buldu. Belki de daha beter. Daha beter dememizin sebebi, Resûlullah Efendimiz'in: **Bugünü dünkü güne müsâvî geçirene yazıktır** buyurmalarıdır. Elinde fırsat varken, bugünü dünden, hele yarını bugünden aşağı geçiren kimseye yazıktır."

*

Muhlise Hanım'ın, en büyük azap gaflettir, buyurmuştunuz; gaf-

letten kurtulmanın alâmetleri nedir? demesi üzerine:

– "Kibrin varsa onu gidermek, hasedin varsa onu silmek, gıybet ve yalan gibi huyların varsa bunları temizlemek, temizledikten sonra da Allâh'a şükrünü bilmek. Fakat şükür, sâde dille olan şükür değildir. Allâh'ın verdiği nîmetleri onun istediği yerlerde kullanmak, sabırlı olmak, Allah için nefsinin hazzettiği şeylere sabretmek, nefsine ağır giden muâmelelere mâruz kaldığın zaman şikâyet etmemek, Allâh'ın verdiğine râzı olmak, tam bir teslîmiyetle teslim olmak. İşte bunları yapan kimse ilim ve irfan sâhibi olmuş ve dünya karanlığında âb-ı hayâtı içmiş demektir ki, artık onun için ölüm, korku ve hüzün yoktur. Bu hallerin, bu alâmetlerin sâhibi olan kimse ise tabiî ki gâfil olamaz.

Fakat Allâh'ın hoşnut olmadığı işlerde bulunmak, sabırlı olmamak ve saydığımız hallere uymamak ise gaflettir. En büyük azap da Allah'tan gâfil olmaktır.

Eğer sana: Muhlise ilim ve irfan nedir? diye sorarlarsa, kısaca nefsini ıslah ettikten sonra, sabır ve şükür etmek Hakk'a teslim ve ondan gelene râzı olmak demektir, dersin. Görünüşte yutulması güç demir bir leblebi. Fakat Allâh'a güvenerek hareket edersen, o demir leblebi yumuşak ve latif olur."

*

Ne zaman Boğaz'a gitsek, çarşı içindeki İstinye Câmiine uğrardık[1]. *Duvarda, İkinci Sultan Mahmut'un el yazısıyle bir hadîs-i şerif vardı ki Hocamız dikkatimizi bilhassa üstüne çekerek:*

– "Bakın ne büyük, ne doğru bir kelâm.." *derdi.* "**Mü'minin îmanda en üstün olanı, ahlâkı güzel olandır**[2]."

*

– "Yürek yanığı olmayanın Allah demesine bile inanmam. Çünkü onlar nefislerini ilâh edinmişler, kendilerini Allah'ta değil, Allâh'ı kendilerinde görmek istemişlerdir. Halbuki ehl-i dert olanlar kendilerini Hakk'ın vücûdunda yok olmuş gördüklerinden, ancak onların Allah demeleri Hakk'ı zikirdir. Esâsen **Hakk'ı bilmek için onu zikir ehlinden sorunuz**[3], diye bir âyet-i kerîme vardır.

Fakat zikir ehli dediğimiz kimseler, dergâhlarda zikir edenler de-

1- Bu câmi ve yanındaki hamam, yolun genişletilmesi sebebiyle yıktırılmıştır.

2- Ekmelü'l-mü'minîne îmânen, ahsenühüm ahlâken.

3- Nahl sûresi, 43. âyet, Enbiyâ sûresi, 7. âyet: "Eğer bilmiyorsanız, ehl-i zikre sorun!"

ğil, Resûlullâh'ın esrârına vâris olan ehlullahtır."

*

Komşunun evi tâmir ediliyordu:

– "Bakıyorum da, şu demirciden tut, kunduracı, lâğımcı, kuyumcu, cellât bunların hepsi adam. Meselâ lâğımcıyı çağır, gel şu demir işini yap, de. Yapamaz. Bilmem der çekilir. Çünkü bilgisi ayrı. Diğerlerine de yine meslekleri dışında bir iş teklif edildiği zaman onlar da özür diler ve yapamazlar.

Fakat bütün bunlara hâkim olan bir adam var: Servet sâhibi! O isterse demirciyi de, lâğımcıyı da kuyumcuyu da çağırır, çalıştırır ve ücretlerini verir.

İşte bir varlık sâhibi kimsenin etrâfına hükmedişi ve onları hizmetinde kullanışı gibi, ruh da vücûdun bütün âzâsına hükmeder.

O halde insanların, niçin kâmil kişinin câzibesine kapılmasını çok görüyor, yadırgıyorsun? Bir zenginde dünyânın bir kısım serveti varsa, onda da Allâh'ın bitmez tükenmez hazîneleri vardır."

*

Ölmüş olan bir kudret sâhibinden bahsolunuyordu:

– "Eğer o kudret sâhibi sen olsaydın neredesin şimdi? Sen o olsaydın hani o dünyâya nam salmış nüfûzun, iktidârın, yeri göğü titreten azametin nerede? Demek ki bunlar, denizin üstündeki beyaz kabarcıklar gibi köpükten ibâretmiş ve sen de bu kabarcıkların içinde bir habbe imişsin, kaybolup gittin. Bâkî kalan deniz... Evet, sen o olaydın nerede güzelliğin, kudretin,azametin? Demek ki senden görünen bir kuvvet varmış.

Amma bu sözleri kime söylüyorum. Bunları kalbinde mânevî hastalık olanlar anlamazlar. Bütün bunları eski hikâyeler yoluyle, Âd, Semud kavminin başlarına gelen vak'alar misâliyle anlatmıyorum. Eğer onlardan misal getirmiş olsam, geçmiş, geçmiş onlar, dersin. Halbuki eski hikâyelerde senin hâlin gizli...

Sözlerimi tâze, yeni, günlük misaller ile anlattığım halde, dinleyenlerden birçoğunun bütün intibâları bir, yâ efendim, öyle... demekten ibâret kalır. Halbuki bunları kendine tatbik etmen, anlayabilmen için söylüyorum.

Tutup sana, Resûlullah Efendimiz'in dediği gibi: **Rabbimi gördüm, omuzuma ellerini dayadı, vücûdumda titreme hâsıl oldu. İki memem-**

den ilim sütleri aktı, dünyâya yayıldı veyâhut: Rabbim bana dedi ki: **Ben hastalandım gelip beni yoklamadın** desem bunları hiç anlamaz, inkâra sapar, tîğ-ı teber şâh-ı levend elin avucun bomboş kalakalırsın.

Yâhut için anlamak istese de, kābiliyetsizliğin yüzünden yine anlamazsın. Kalbi mânen hasta olanlara bu hakîkatleri hangi türlü söylesem yine anlayamazlar."

*

Sâniha Hanım'a hitapla:[1]

– "Hadîs-i şerifte öyle buyuruluyor: Ezelde anlaşmış olan ruhlar bu dünyâda da îtilâfta, yâni anlaşma hâlindedirler. Ezelde ihtilâfta yâni zıddiyette olan ruhlar, bu dünyâda da ihtilâftadır. Yâni mânâları birbirine uyan, birbirini tutan kimseler, bir vesîle ile karşılaştıkları zaman anlaşır, sevişir, halleşirler. Halbuki mânâ berâberliği olmayanlar, zeytin yağı ile su gibi, ne kadar birbirleriyle yuğurulsalar kendi hallerine kalınca, o bir tarafa bu bir tarafa ayrılıverir."

Sâniha Hanım:

– Kayınvâlidem, dînin bütün emirlerine harfiyen riâyet eden fakat yaptıklarını bir sevap ve ecir mukābilinde yapan bir hanım. Kocam ise dînî vazîfelerine kayıtsız olmakla berâber iyi kalpli ve etrâfına karşı hayırhah bir adam. Bu ikisini mukāyese ettikçe, kocamın Allah indinde daha makbul olacağını zannediyorum.

– "Mâdemki danışıyorsun, danıştığın kimse, doğruyu söylemek mecbûriyetindedir. Şunu bil ki Allah, kullarından irfân-ı Muhammedî istiyor. Kendini bilmek istiyor. Dînî emirlere riâyet, senin menfaatin îcâbıdır. Ve bunu yapmakla, insanlıktan maksut olanı hâsıl etmiş olmazsın.

Kezâ, iyilik yapmak da yine insanlığın îcâbıdır. Tabiî buna mukābil, Allah senin dünyâlığını arttırır ve karşılığını dünyâda verir. Fakat yine matlûp hâsıl olmuş olmaz. Maksat kalb-i selîmdir. Ya bizzat kendin bu kalb-i selîme mâlik olacaksın, yâhut bir kalb-i selîm sâhibi bulup onun gönlüne gireceksin.

Ben, çocukluğumda koca Dolmabahçe Sarayı'nı emektârımız olan bir bahçıvan çırağının sâyesinde görmüştüm. İşte, ya saraylı, yâni saraya mensup olacaksın, yâhut da o saraya mensup olanın kılavuzluğundan faydalanacaksın.

Âlim ol, allâme ol, ne olursan ol, elinde pasaport, yâni geçiş tezkeresi olmadan seni bir memleketten bir memlekete sokmazlar. Hattâ

1- Server Beyefendi'nin oğlu Sedat Bey'in baldızı ve Tüccar Semih Bey'in zevcesi.

resmî veya husûsî büyük bir ziyâfete, dâvetiye tezkeresi olmadan girebilir misin? Ancak kapıda, o dâvet sâhibinin bir dostunu bir yakınını görürsen seni içeri alırlar.

İşte şefâatin mânâsı budur."

*

Radyodan bahsediliyordu:

– "Dünya, insanın bir eşidir. İnsan büyük âlem, dünya küçük âlemdir. Nasıl ki bir vücut tekâmül devrelerini geçirir, şerîat, tarîkat, hakîkat, mârifet derecelerini atlarsa, dünya da bir insan gibi bu devreleri yaşar. Şimdi, mârifet devrindeyiz. Bundan ötesi kıyâmet ve yeniden iptidâî hayâta başlayış."

*

– "Bâzı kimseler, Kur'ân'ın Türkçe olmadığından şikâyet ederler. Halbuki Tibyan ve Mevâkib isimlerinde iki mühim ve kıymetli tefsir kitabı vardır. Kim ki bir âyetin mânâsını anlamak isterse, onu evvelâ "Âyet Kitabı" denen bir kılavuzda arar ve kolaylıkla bulur. Aradığı âyetin karşısında: Bu âyet falan tefsir kitabının falan sahifesinde ve falan satırındadır, diye işâret olunmuştur.

İşte bu akşam da biz: **İnnemâ cezâüllezine yühâribûn allâhe ve Resûlehû**[1]... âyet-i kerîmesini tefsirde bulmak istedik ve bulduk. Şöyle yazılmıştı: **Allah ve Resûliyle muhârebe edenler, arzda fesat çıkaranlar için azâb-ı şedid vardır.** Allah ve Resûliyle muhârebe ne demektir? Yâni Allâh'ın ve Resûlünün emirlerini yerine getirmemek, şirk koşmak vesâiredir. Bu, tefsîrî mânâsı. Bir de bunun derin bir mânâsı daha vardır ki, o da, insanın vücûdunda ruh ki Hakk'ın nâibi, kalp ki Resûl'ün vekîlidir. Şu halde rûhunun ve kalbinin îcap ettirdiği güzel amellerde bulunmayan kimse, Allah ve Resûliyle muhârebe etmiş demektir. Hakk'a sığınalım."

*

Sâmiha Hanım'a hitapla:

– "Geçen akşam siz yokken, asılları cennetle alâkadar olan, yâni cennetin dört ırmağı ile münâsebeti bulunan kimselerin elbet öldükleri vakit, alâkaları cihetiyle cennete ve cehennemin tabakalarıyle alâkalı olanların da elbet asılları olan cehenneme gireceklerinden bahsediyor-

---

1- Mâide sûresi, 33. âyet.

duk. Meselâ, cennette mevcut olan dört ırmaktan bal ırmağı ile burada ilişiği olan kimsede aşk ve muhabbet olduğunu ve oradaki süt ırmağı ile ilişiği bulunanın burada ilim, mârifet ve irfâna sâhip olduğunu ve orada şarap ırmağı ile münâsebeti olanların burada Allâh'ın emir ve tâatiyle meşgul olduğunu ve bu emir ve ibâdetleri zevk ve mestlikle yaptıklarını; orada su ırmağı ile münâsebeti bulunanların da kalp zindeliği, sâlih ameller ve iyi işlerle zinde olduklarını, kalplerinde bunların filizlendiğini anlatıyorduk.

Sonra, cehennem tabakaları ile münâsebeti olanların da, burada kibir, benlik, şehvet, zulüm, haset, riyâ, nifak ile tabiatlandıklarını, hâsılı dünyâda iken gözü açık olanların, cennetlik ve cehennemlikleri ayırt edebildiklerini ve hattâ öldükten sonra, mü'min olanların kabrinden cennete bir pencere açıldığını ve bunların orada cennet halkının nîmetlendikleri zevk ve sürur ile kıyâmete kadar kabirlerinde zevk ve hoşluklar ile mükâfatlandırılacaklarını, fakat, Allâh'ın rızâsı dâiresinde gitmeyenlerin de yine kabirlerinden cehenneme açılacak pencereden cehennemin azaplarını görmek ve pis kokularını duymakla keder ve sıkıntı içinde olacaklarını ve bu kabrin de hakîkati, insanın kendi vücûdu olduğunu ve cennetlik olan kimselerin kalp pencerelerinde huzur ve zevk bulunduğunu, her ne kadar zâhirleri fakr ve zarûrette bulunsa da gönüllerinin huzur içinde olduğunu, kezâ cehennemlik olanların da maddî hayatları her ne kadar refah ve ihtişam içinde olsa da, kalplerinin sıkıntı ve darlık ile kederli olduğunu, öldükleri vakit ise, kendi kıyâmetleri kopuncaya kadar hep bu hal üzere kaldıklarını söylemiştik."

Bu sırada Nazlı Hanım'ın: Peki Efendim, cennetin bu ırmakları cennetin içinde midir, dışında mıdır? diye sorması üzerine:

– "Sizin bu aşkınız bu muhabbetiniz sâlih amelleriniz iyi işleriniz ve kalp zindeliğiniz içinizde midir, dışınızda mıdır? diye cevap vermiştim. İşte bu akşam da size aynı bahsi tekrarlıyorum."

*

– "Bugün Diş Tabâbeti Mektebi profesörlerinden Şevket Bey gelmişti. Kendisine: Kitabı okuyor musun? diye sordum. Aman Efendim başımı kaşıyacak vaktim yok, nerede? dedi. Yazık sana Şevket... dedim. Onun bunun dişini tedâvî etmekten, dünyânın bitmeyen işlerini bitirmeye uğraşmaktan, asıl lâzım olan şeyle uğraşmaya vakit bulamıyorsun, öyle mi? Bütün dünya meşgaleleri, ki hakîkî vazîfene karşı teferruat hükmündedir, nasıl olur da asla verilecek kuvveti ihmal eder de

teferruatla vaktini ve kendini zâyi edersin?

Geçen bayram da babana aynı suâli sorduğum zaman bana: Ne tuhaf, muharrir Kuzguncuk'daki İrfan Paşa'yı nereden tanıyor? diye hayret etmiş ve kitabı bir tarafa atmıştı. Arkadaşım olması hasebiyle kendimde söz söyleme hakkı görerek, ona da bir hayli söylenmiştim. Gerçi sen bana ondan bir gömlek uzaksın. Fakat sende alma kābiliyeti gördüğüm için konuşuyorum. Ezelde, her birimizin ellerimizde birer top vardı. Fakat buraya gelirken toplarımızı kaptılar ve: Gidin, arayın... dediler. Aramak için yola çıktık ve kendimizi dünyâda bulduk. Aradık, taradık. İşte bu toplar, ilâhî emânet idi. Kendimizdi. Biz bu dünyâya kendimizi aramaya gelmiştik. Kendimizi bulunca da Allâh'ı bulmuş olacaktık."

*

– "Bayram münâsebetiyle Reşat Bey gelmişti[1]. Ona dedim ki: Oğlum, sen, sevdiğimiz Esat Bey'in oğlusun. Âile seninle hep iftihar etti... Yüzünün akı ile tahsîlini bitirdin, doktoranı aldın. Fakat asıl çalışma bundan sonra, asıl hayat senin için şimdi başlıyor. Göreyim seni, bu işte de doktoranı alabilirsen, işte o zaman tam insan olmuş olursun. Dedi ki: Evet Efendim amma, bu işte irâde ve ferâgat lâzım... Dedim ki: Oğlum, seni Avrupa'ya tahsîle zor ile mi gönderdiler? Yoksa kendi arzu ve irâdenle mi gittin? Tabiî kendi isteğim, kendi irâdemle... dedi. Ve orada tahsîline devam edebilmek için bir çok da zorluklara katlandın, ferâgatlerde bulundun. Anandan, babandan ayrıldın. Gece yarılarına kadar yorularak çalıştın. Peki dünya işlerinde böyle irâdeni kullanmaya ve ferâgatlerde bulunmaya çekinmiyorsun da adam olma yolunda ne demeye bundan çekiniyorsun?"

*

Çirkini de güzeli sever gibi sevmek lâzımdır, deniyor amma insan yine de güzeli tercih etmekten kendini alamıyor:

– "Güzele de çirkine de Allâh'ın mahlûku olmaları dolayısıyle hürmet etmek lâzımdır. Fakat sevmeye mecbur değilsin. Yalnız bunların hepsinde Allâh'ın nûru olmak münâsebetiyle, saygı göstermeye mecbursun.

Şurada, güzel sesli ve çirkin sesli iki kişiye Kur'ân-ı Kerîm okutsan, her iki ağızdan çıkanı da Allah kelâmı olduğu için hürmetle dinlediğin halde, elbet güzel sesliyi tercih edersin.

1- Doktor Server Hilmi Bey'in dayısının oğlu.

Bu böyle olduğu gibi, Resûlullah Efendimiz de: **Ben güzel ahlâkı tamamlamak için gönderildim. Bunların en başı akıldır. Bir parça akıl, birçok namaz ve oruçtan daha üsttür** buyuruyor. Çünkü akıl, haramla helâli, doğru ile yanlışı, küfür ile îmânı ayırt eder. Çünkü akıl cevher, ötekiler ise arazdır. Güzel ahlâkı hal edip Kur'ân-ı Kerîm'de Cenâb-ı Hakk'ın buyurduğu gibi: **Nefislerini kötülüklerden arıtanlar kurtulur ve selâmete erer**[1]. Aksine, fenâ ahlâka sâhip olanlar, maddî mânevî ilerlemelerden istifâde edemeyerek nefislerini ayıplardan temizleyemeyenler şüphesiz helâk olur.

Esâsen beşerin yaratılışından gāye mekârim-i ahlâktır. Ancak Resûlullah onu tamamlamak için gönderilmiştir.

Beşeriyetin yaratılışından gāye mekârim-i ahlâk olduğu gibi; mekârim-i ahlâktan aranılan da niyet selâmeti ve amel selâmetidir. Yâni niyette sağlamlık, dürüstlük ve amelde sağlamlık, dürüstlük.

Kötü ahlâk sâhibi olanları, yâni çirkinleri hor görmeyiz. Çünkü onların bize çok faydaları vardır. Evvel emirde, iyi ahlâkı gösteren onlardır. Edep edepsizden öğrenildiği gibi, bunlar da birer vazîfe sâhibidirler.

Güzel ahlâklı olan kimse, insanların hayırlısıdır. Güzel ahlâk, Allâh'ın ahlâkıdır ve îman cihetiyle Allâh'a yakın olan, ahlâkı güzel olandır. Rivâyete göre Hazret-i Âdem halkolduğu vakit Cebrâil vâsıtasıyle Cenâb-ı Hak ona üç hediye gönderdi. Biri akıl, biri hayâ, biri de îmandı. Bu üçten birini seçmek lâzım geliyordu. Hazret-i Âdem aklı intihap etti. Aralarından aklın ayrıldığını gören hayâ ve îman: Akıl nerede ise biz de oradayız... dediler ve yanına gittiler. Binâenaleyh akıl ve güzel ahlâk sâhibi olan kimselerin kalplerinden cennete bir yol vardır ki onlar dâim nîmetlenir ve zevklenirler.

Kötü ahlâklı olan ve akılları ancak dünyâya eren kimselerin de kalplerinden cehenneme bir yol vardır. Zâhirde her ne kadar debdebe, ihtişam ve varlık içinde bulunsalar da kalpleri cehennem korkularından ve azaplarından hâlî değildir."

*

Yeni sene münâsebetiyle:

– "Ne yüz ile birbirimizi tebrik ediyoruz! Bir seneyi kaybettiğin için mi seni tebrik edeceğim? Sen de, Allah yolunda ne gibi güzel ameli mi gördün ki beni tebrik ediyorsun? Eğer bir tekâmülümü gördünse,

1- Şems sûresi, 9-10 âyet: "Kad efleha men zekkâhâ. Ve kad hâbe men dessâhâ."

söyle memnun olayım... Yat, ye, kalk, iç, gez, yürü, hâriçte evde bolca lâf... İşte şimdiki hâlim benim...

Bu sözü Medîne'de birisine okumuştum da: Desenize biz hayvanmışız, dedi.

Bugün üç dört saat Allah için çalıştım, dersen, o amellerini selâmetle, sırf Hak için, içine şahsî bir menfaat karıştırmadan yaptığına delîlin var mı? Yâhut, ibâdetini bir makine gibi mi yapıyorsun, yoksa huşû ile mi? Sonra, niyetinde selâmet var mı? Amel niyete bağlıdır. Ne kadar hassas bir terâziye bağlı bu şeyler... Öyle terâziler vardır ki bir tozun konmasından bozulur. Sen de çalış ki böyle bir terâziye mâlik olasın."

*

– "Hayır, dört esasta toplanır. Söz, sükût, nazar ve hareket.

Söz, Allâh'ı ve Allâh'ın hoşlandığı şeyleri söylemek. Zîra bundan başkası mâlâyânîdir, boştur. **Dedikodudan kaçıp, baş çeviren mü'minler felâh bulur**[1]. Resûlullah Efendimiz de: **Ya hayır söyle ya sus**... buyurmuştur. İnsanların hayrı için konuşmak, onları hayra teşvik ve fenâlıktan çekmek için söylenen sözler, hep bu hayrın içindedir.

İkincisi sükûttur. Fakat bu susmakta, Allâh'ı düşünmek gerektir. Dil susunca dimağ boş durmaz, düşünür. Ancak bu düşünce, şunun bunun hâline veya dedikodusuna âit şeyler olmamalıdır. Allâh'ı ve onun ilâhî azametini düşün ve etrâfına faydalı olmanın yollarını tefekkür et. Hâsılı öyle bir düşünmek ki sana: Güzîde ne düşünüyorsun? diye sorduklarında, şunu! diyebilesin. Yoksa âlemin kepâzeliğini, ayıbını, fenâlığını düşünmek değil. İşte bu türlü düşünceden uzak olan kimse hatâ işlememiş olur.

Üçüncü, nazardır demiştik. Nazar demek, bütün mevcûdâta ibret gözüyle bakmak, her şeyde Hakk'ı görmek, her bir mevcûdu Allâh'ın bir kelimesi bilip onda bir mânâ okumaya çalışmak ve bu sûretle de Allâh'ın azametini ibret gözüyle seyreylemektir. Bu nazardan başkası ise gaflettir. En büyük azap da Allah'tan gaflettir.

Dördüncüsü, harekettir. Yâni Allâh'ın emrettiği dînî vazîfeleri yerine getirmek ve Allâh'ın râzı olduğu bir iş için hareket etmek. Ya hemcinsine yardım ya onu bir vartadan kurtarmak, bir hayır işlemeye gitmek gibi çeşitli faydalı işlerde bulunmaktır. Hakk'ın rızâsı yolunda hareket eden kimseler, bir eğlence yerinde bir sinemada bir tiyatroda bile

1- Müminûn sûresi, 1-3. âyet: "Kad eflaha'l-mü'minûne'llezîne hüm fî salâtihim hâşi'ûn. Vellezîne hüm ani'l-lağvi mu'ridûn."

Hakk'ın azametini seyrederler. İş niyettedir. Resûlullah Efendimiz'in buyurduğu gibi: **Amel, niyetin içinde gizlidir.** İş, bu düstûru hal etmektedir. Bütün amellerin bir hudûdu vardır. Fakat niyetin hudûdu yoktur. Onun için Fahriâlem Efendimiz: **Allah sizin amellerinize ve şekillerinize bakmaz, kalplerinize ve niyetlerinize bakar,** buyurmuştur. İşte bu yüzden ey insan, Allah senin amellerine, hayrâtına, hasenâtına bakmaz. Onun sana nazarı, ancak senin bir kâmil insanın kalbine girmenledir.

Bunun dışındaki hareketler ise, yorgunluktan, hüsran ve nedâmetten başka bir şey değildir."

*

– "İşte evvelce de söylediğim gibi ahlâk güzelliğinde aranan şey, niyet ve amel dürüstlüğüdür, değil mi? Çünkü âzânın gördüğü amellerin ve fiillerin elbet bir haddi ve netîcesi vardır. Buna mukābil, sevapların da yine bir haddi ve hudûdu vardır. Fakat niyete hudut yoktur. Onun için Resûlullah Efendimiz: **Amel, niyet içinde gizlidir,** buyurmuşlar ve yine: **İnsanlar niyetleri üzere haşrolacaklardır,** ve: **Cenâb-ı Hak sizin amellerinize bakmaz, niyetinize ve kalbinize bakar,** demişlerdir.

Geçen gün mânâdan bahsediyorduk. Hattâ Lütfiye Hanım'ın kürkünün de bir mânâsı olduğunu ve bunun da vücûdu ısıtmak olduğunu söylüyorduk.

Tekrar o mânâya dönelim: Herşeyde kayıtsız şartsız Hak ve hakîkat olduğu için, hakkı ve hakîkati her yerde ve her şeyde aramalıdır. Gülle bülbülün bir mâcerâsı vardır, değil mi? Bunlar mânevî sûrette birbirleriyle konuşurlar. Fakat mükâlemelerinden âşikâr olarak sızan bir şey var mıdır? Böyle olmakla berâber mâcerâlarını birbirlerine sayıp dökmekten hâlî kalmazlar.

Kezâ, pervâne ile mumun da birbirleriyle mânevî görüşmeleri vardır. Onların sözlerinin sır ve mânâsı da sûzdur, yanmadır. O halde bir âşıkın da mâşûku ile geçen mâcerâsı bunlardan aşağı kalır mı?"

*

Hüsniye Hanım:

– İnsan, anlaştığı kimselerle daha fazla kaynaşıyor, halleşiyor:

– "Evet amma, her şey Hak olmak hasebiyle, anlaşmadıklarına da hürmet etmeye mecburdur. Adamın biri yolda bir yılan görmüş ve yanına giderek tutmak istemiş. Yılan da onu sokmuş. Onun üzerine şeyhi-

ne: Sen bana herşeyin Hak olduğunu söylemiştin. Halbuki işte yılan beni soktu... diye şekvâda bulunmuş. Bunun üzerine şeyhi: Evet Hak'tır. Fakat celâl libâsı giymiştir. Onun için tutmayacak, yanına yaklaşmayacaktın. Zîra vazîfesi sokmaktır, demiş.

Evet insanın kendi esmâsından olmayan kimselerle bağdaşamaması anlaşamaması tabiîdir. Zîra bir zıt isim diğer zıt isimle muhârebe hâlindedir. Zeytinyağı ile su karışır mı? Halbuki esâsa gelince, zeytinyağının da aslı sudur... Ancak taayyün âleminde yâni bu yaratılış dünyâsı içinde bağdaşamazlar. Zîra aralarında isim ayrılığı vardır.

İnsanların, aralarında velev azçok bir cinsiyet bir benzerlik damarı olan kimseler ile anlaşmaları kolay olur. Fakat anlaşamadığın kimselere de saygı göstermeye mecbursun. Daha ileri düşünürsen seversin de.

Görmüyor musun, sarhoş çamurda yatıyor da kendini kaba döşekte zannediyor. Yüzünü köpek kirletiyor da, gülsuyu zannediyor. Neden? Çünkü sarhoş. Yâni kendinden geçmiş. **Ben beni terkeyledim gördüm ki ağyâr kalmamış,** sırrı zuhûra gelmiş. Fakat mâdemki taayyün âlemindesin, dünyâdasın, ayıksın, sokucu olan yılanın yanından kaç!"

*

– "Bâyezîd-i Bistâmî zamânında adamın biri bir Îsevîye, müslüman olmasını teklif etmiş. O da: Beni hangi müslümanlığa dâvet ediyorsun? Eğer Bâyezîd'in müslümanlığına ise, ona tâkātim yok, îmânım var. Sizin müslümanlığınıza ise ihtiyâcım yok... cevâbını vermiş."

– *Efendim hikâyedeki hıristiyan gibi, bu devirde biz de nelere şâhit olmaktayız. Meselâ Kuyumcu Levon Nişastacıyan'ın: Eğer mürşidiniz, ben peygamberim, demiş olsa ilk tasdik edecek benim! dediğini kendi ağzından duymuştum. Sonra Terzi Ekonomidis'in sizin için söylediği hatıra gelmez sözler, müslüman olmağa tâkatı olmayıp îmânı oluşunun bir ifâdesi değil midir? Ya Keldânî Patriği'ne ne demeli? Sonra Fener Rum Lisesi'yle Yuvagimyon Rum Kız Lisesi'nin hoca ve talebeleri belki o iki çatı altında hiçbir hocaya nasip olmamış sevgi ve bağlılık tezâhürünü sizden başka kime yapmışlardır?*[1] *1948 senesinde ziyârete gelen Fener Rum Lisesi Müdürü Zaharyadis'in sizi evde bulamayınca bıraktığı kartın üzerine eski yazı ile: "Mine'l-mehdi ile'l-lahd...*[2]*" diye yazmış olması unutulur şey midir? Geçenlerde bir Rum*

1- Hocamızın resminin 1991 senesinde dahî müdür odasının yanında hâlâ duruyor olması bunun en güzel delîlidir.

2- Beşikten mezara...

hocanın anlattığı şu vak'a, belki de bütün alâkaların hepsinden ileri. Fener Lisesi'nin papaz hocalarından biri, ölümünden iki dakîka evvel: Ken'an Bey geldi mi? O beni yalnız bırakmazdı, diye etrâfında sizi aramış. Bütün bunların Bâyezîd-i Bistâmî hâdisesinden ne farkı var? Âleme karşı kisvelerini muhâfaza ediyorlarmış, etsinler. Allah kalbe bakar, değil mi Efendim?

*

– "Dün Ekrem'e dedim ki: Mîmârım, diye niçin böbürleniyorsun? Biz de mîmârız. Herkes hayâtı binâsının mîmârıdır.

Farazâ sen, yaptığın bir yapıyı, fenâ malzeme kullanır, çürük ve hesapsız yaparsan, yaptığın binâ yıkılır, netîcede seni mes'ûl ederler. İnsanların buldukları, ferah, keder, cennet, cehennem, iyilik ve fenâlık da, hayatları binâsını iyi veya fenâ kurmuş olmalarındandır. Erdiğimiz netîcenin mes'ûliyeti başkalarının değil, kendimizindir.

Eğer biz de vücûdumuz binâsını çürük ahlâklar ve kötülükler ile yaparsak, günün birinde kendi kendine çöküverir. Nihâyet Cenâb-ı Hakk'ın huzûruna çıkarılıp: Ben sana bu vücûdu emânet vermiştim. Onu niçin çürük ve kötü malzeme ile binâ ettin? diye muhâkeme edilir ve netîcede de mahkûm oluruz."

*

– "Bizim yolumuzda iki ilim vardır. Biri acz ilmi, biri sükût ilmi. İnsanın kemâli, bu ilimleri öğrenmekle hâsıl olur. Bu ilimlere sâhip olan kimse, ulu kimsedir."

*

– "Cenâb-ı Hakk'ın kendisini birlemeye tahsis ettiği kimseler pek enderdir. Gayr mertebesinde olanların bu mertebeden nasipleri yoktur. Zîra bu tevhîd ancak Cenâb-ı Hakk'ın bekāsına erenler içindir."

*

Hakîkate karşı bîgâne ve idraksiz olan kimselerden konuşuluyordu:

– "Cenâb-ı Hak: **O günde biz onların ağızlarını mühürleriz**[1] buyu-

1- Yâsîn sûresi, 65-66. âyet: "O gün ağızlarının üstüne mühür basarız. Ne irtikâp ediyor idiyseler bize elleri söyler, ayakları da şâhitlik eder. Eğer dileseydik onları gözlerinin üzerinden silme kör yapardık yolda koşuşup kalırlardı. Artık nasıl görecekler-di?" "El yevme nahtimü alâ efvâhihim..."

ruyor. İşte bu dediğiniz zümre, mahşer gününü beklemeden gözleri kör olmuş, ağızları mühürlenmiş kimselerdir ki Hakk'ın rızâsını göremezler, ağızlarına gem vurulmuştur, mânâ şekerini yiyemezler. Eşek şekerden anlar mı? Önüne bin kantar da koysan dönüp bakmaz bile. Fakat bir parça saman verecek olsan, iştihâ ile sarılır.

İşte o kimseler de mânâ şekerini yiyemez, fakat dedikodu ve mâlâyânî için hemen ağızlarını açar ve iştihâ ile dinleyip söylemeye başlarlar."

*

– "Herşeyin evveli sâde ve basittir. Her şeyin başlangıcı bir noktadır. Sonra onu biz çoğaltıyoruz. Farazâ bir harp başladığı zaman onun sonunun ne olacağını Sâhip biliyor. Fakat o netîceye ulaşmak için arada ne hâdiseler oluyor, ne kanlar dökülüyor, toplar tüfenkler işliyor, kıyâmetler kopuyor. Allah indinde bu teferruâtın kıymeti yok ki... Ona biz ehemmiyet veriyoruz."

*

– "Dünya zevklerinin etrâfını dolananlar pervâneye benzerler. Uzaktan parlak aydınlık gördükleri bu ışığın ne yakıcı bir şey olduğunu, kanatları yandığı zaman anlarlar. Fakat aradan bir zaman geçince unutur, tekrar ona doğru atılırlar ve nihâyet böyle böyle yanıp kavrularak mahvolur giderler."

*

Kâinat Hanım:

– Mesnevî-i Şerif'te: Her ne ki seni Allah'tan alıkoyar o, şeker gibi lezzetli de olsa, bil ki can çekişmektir, buyuruluyor:

– "Allah'tan başka olan her istek, hattâ âhirete âit de olsa, şüphe etme ki o can çekişmektir. Farazâ buraya babanı görmek üzere birisi geliyor. Fakat bulamıyor, yalnız Konağı görüyor. Tut ki burada sazlar sözler, eğlenceler, bağlar bahçeler de olmuş olsa ne fayda? Asıl gāye, aradığını görmek, ona kavuşmaktır. Diğer zevkler ve sürurlar ise etrâfında dolaşmak ve maksûda erememektir."

*

Hüsniye Hanım:

– Bu dünyâda herkes âşık... Fakat farkında değiller...

– "Hilkatten gâye aşktır. Biz o aşkı Allah'tan öğrendik. Hadîs-i kudsîde: **Ben gizli bir hazîneydim, istedim ki bilineyim** buyurulduğu gibi, insanın yaratılışı aşka mazhar olmak içindir. Fakat aşk, herkesin istîdâdına göre bir başka sûrette tecellî etmektedir. Kimine güzel kadın ve erkekler, kimine servet ve şöhret, ilh...

Ehline ve erbâbına ise Hakk'ın cemâli cihetinden tezâhür etmektedir ki bu da pek enderdir.

Zâhitler ve âbitler, gece gün tâat ve ibâdette bulunurlar, bunlara zâhit, âbit deriz. Bir kısım da riyâzet ve mücâhede ile meşgul olarak nefislerinin terbiyesiyle uğraşırlar. Bunlara da kerâmet ehli, keşf ehli deriz. Ancak cemâle has olan kimselerdir ki onlara âşık deriz. Zîra onların zikri fikri, hayâtı hep cânandır.

Amma diğer zümrelerin de kendilerine göre büyük meziyetleri, değerleri ve mevkileri vardır. Lâkin cemalden mahrumdurlar."

Hüsniye Hanım:

– Fakat bu vazîfeyi de yine onlara Sâhip vermiş.

– "Şüphesiz. Fakat istîdatlarına göre vermiş. Sen şimdi şu sobaya iskemle ol... iskemleye de kadeh ol, der misin?

Dün Edhem Ağa bahçede, yağmura rağmen çalışıyor çiçekler ekiyor, fideler hazırlıyordu. Kendisine selâm ve sigara yollayarak hatırını hoşladım. Evimin bahçesini süslüyor ve bizim zevkimize hizmet ediyor diye şurada, sizin aranızda ve şu konuşmalarda bulunabilir mi? Bulunsa da konuşulanlardan bir şey anlayabilir mi?"

*

Servet Bey:

– Efendim, her şeye hayat sudan verilmiştir buyuruluyor. Acabâ mâdenler, yıldızlar ve dünyâda bulunan diğer varlıklar da sudan mı hayat buldu?

– "Evet, evet, evet... **Her şeyin hayâtı sudandır**[1], kelâm-ı şerîfinin mânâsı, Allah, kâinâtı kâmil insanın yüzü suyu hürmetine halketti, demektir. Cenâb-ı Hak, Resûl-i Ekrem'ine: **Sen olmasaydın, sen olmasaydın ben bu dünyâyı halketmezdim,** buyuruyor. Dünyâdan gâye, kâmil insandır. Allah ona tecellî eder ve onun tecellîsinden de her şeye kuvvet ve hayat verir. Çünkü insan, bütün bu mükevvenâtın zübdesi, özü ve hulâsasıdır.

Her şeye hayat sudan verilir, sözünün bir de biyolojik vechesini

---

1- Enbiyâ sûresi, 30. âyet: "Her diri şeyi sudan yarattık."

düşünürsek, en yakın misal olarak kendi vücûdumuza bakmamız kâfîdir. Meselâ sen, yetmiş kilo sıkletinde bir adamsın... Elli kilon sudur. Bu su kurursa ne sendeki demir, çelik, kükürt, kireç gibi mâdenin kalır ne de hayâtın. Kurur mumya olursun. Dünya demek insan demek olduğuna göre, dünyânın da hayâtı su ile kāimdir."

*

– "Şehvet, zehirli şarap gibidir. İçerken hoş ve lezizdir. Fakat sonunda ölüm vardır."

*

Hocamız, pencereden, Caddebostanı sâhilinde bir burnu işâret etti. Baktık. Denize dil gibi uzamış bu kara parçasının en ucunda bir adam duruyordu. Fakat aradaki mesâfe yüzünden bu adam ancak bir karış boyunda imiş gibi görünüyordu:

– "İşte, üstünde bulunduğu toprakla kıyas edilince ne kadar küçük bir mahlûk... Fakat insan denen mahlûk bu küçücük varlığına bakmıyor da göklerde uçuyor, denizlerin altında geziyor, akılları durduran îcatları ile hârikalar meydana getiriyor.

Emâneti yere göğe arz ettik. Kabulden baş çevirdiler. Onu illâ insan kabul etmekle zalûm ve cehûl oldu[1] kelâmının mânâsı... Evet, yaptıklarının o emânetin îcâbı oluşunu bilmeyişidir ki onu zalûm ve cehûl ediyor. Halbuki kendisinden zuhur eden bilgiler, hep o emânetin kendisine verilmiş olmasının netîcesi. O ise kendinden bilmekle câhillerden ve zâlimlerden olmuş oluyor."

*

– "Dün Kâinat dedi ki: Neden güneşin batışı doğuşundan daha câzip, daha zevkli? Ben de dedim ki: Çünkü kızım, batış aslına kavuşuş demektir. Elbet asıldan ayrılırken çekilen ıztırapla ona giderkenki sevinç bir olamaz da ondan.

Fakat şu da var ki her gurup da o senin söylediğin gibi câzip ve hoş olamaz. Kâh bulutlu, kâh soluk, kâh sisli ve yağmurlu anlarda olan guruplar dikkatimizi çekmeden geçip gider.

İşte dünyâdan yüzünün akıyle gidemeyen ruhların göçüşü de keza böylece, câzip olamaz. Arkasından hasretle baktığımız guruplar ise, şüphesiz burada kazanmış, kemâle ermiş ruhların asıllarına şevkle

1- Ahzâb sûresi, 72. âyet.

zevkle gidişleri gibi olduğundan onlar hazin bir zevk taşır."

*

– "Bu âlemde üç türlü yolculuk vardır. Birincisi dünya yolculuğu. Yâni sermâyesi dünyâya âit şeyler ki bu yolun yolcularının sonunda hiçbir kazançları olmaz elleri boş kalır. İkincisi, âhiret yolculuğu ki, sermâyesi ibâdetler ile tâatler ile meşgul olmaktır. Bunların da kazancı cennettir. Üçüncüsü Allah yolculuğudur ki bunun da sermâyesi mârifettir ve kazançları Allâh'ın likāsıdır, cemâlidir.

Mârifet, nefsini ıslâhtır. Yâni Allah'tan gayri fâil olmadığını bilen, onun yaptığına râzı olan, verdiğine şükreden kimseye mârifet sâhibi deniyor."

*

– "Kibir, fenâ şeydir. Kibirli olan kimse, hakîkatten habersiz kalmış demektir. Bir buz parçasının güneşten gāfil olup donması gibi.

İşte nefsin arzuları soğuğu ile donan kibirlinin vücûdu da hakîkat güneşinden bir haber alaydı, hemen buzluk sıfatı kendisinden gidip Allâh'ın nûrundan harâret bulur ve akan suyun denize gitmesi gibi, o da hakîkat yoluna akar giderdi."

*

– "Şeytan, bu kadar tâat ve ibâdetlerde bulundu. Fakat cemal müşâhedesinden mahrumdu. Âdem, bu kadar kusurlar işledi fakat cemalden mahrum olmadı."

*

– "İbrâhim Edhem Hazretleri buyuruyor ki: Sâlikte şu üç hicap kalkmayınca ona devlet kapısı açılmaz. Biri, kendisine dünya ve âhiret verilse şâd olmamak. Çünkü bunlar ile sevinmek beşerî duyguların îcâbıdır. İkincisi, dünya ve âhiret devletleri kendinden alınsa, bu iflâstan dolayı zerre kadar endîşe ve gamda bulunmamak ve Allâh'ın muhabbetine zerre kadar noksan getirmemek. Üçüncüsü, insanların medh ve senâsına aldanıp kapılmamak. Çünkü bu hal himmet azlığından gelir. Himmetin yüceliği ise îmandandır.

Yine buyurur ki: Velâyet mertebesine ermek istiyen kimsenin, dünyâda ve âhirette bir zerre mikdârı gözü olmaması ve bütün varlığıyle Hakk'a yönelip kendisini Hak'tan meşgul eden şeylerden kurtul-

ması gerekir. Yoksa buna, geceleri sabaha kadar namaz kılarak gündüzleri de oruç tutarak erişilmez."

*

– "Cüneyd Hazretleri: **Biz tasavvufu kıyl ü kāl ile kuru lâflarla bulmadık. Allah'tan gayri ne varsa onu terk etmekle bulduk.**

Yine buyurur ki: **Hak, otuz senedir Cüneyd'in ağzından Cüneyd'e söz söyler. Fakat halk bunu bilmez.**

Bâyezîd-i Bistâmî Hazretleri de: **Otuz senedir ben Hak'la konuşuyorum, âlem de beni halk ile konuşuyor, zanneder,** demiştir.

İbârelerde ihtilâf var gibi görünürse de, mânâ birdir. Aralarında ancak erbâb-ı aşkın anlayabileceği bir incelik mevcuttur."

*

– "Zâtın birine: Ne ile meşgulsünüz diye sormuşlar. Allâh'a bir hamdettim, otuz senedir onun istiğfârı ile meşgulüm, demiş ve şöylece anlatmış: Bir kere Bağdat'ta yangın olmuştu. Pek çok kimsenin malı canı yandığı halde benimkilere bir ziyan gelmemiş olmasından dolayı Cenâb-ı Hakk'a hamdettim. Sonra da kendime olmasını istemediğim bir şeyi din kardeşlerime revâ görmüş olduğum için işte otuz senedir onun tövbesi ile meşgulüm, demiş."

*

– "Bir gün adamın biri tembel, gabî ve akılsız oğlunun imtihanda muvaffak olması için hocasından ricâda bulunmuş. Hoca, her ne kadar bu çocuğun işe yaramazlığını ve kābiliyetsizliğini anlatmışsa da, adamın hem ısrar ve ricâsı hem de pek hatırından çıkılır bir kimse olmayışından dolayı ricâyı kabul ederek babasının yanında çocuğu çağırtmış ve: Oğlum, yarın imtihanda sana bir tek sual soracağım; sıfat ile mevsûfun kaç yerde mutâbakātı şarttır? diyeceğim, sen de bana: On.. diyeceksin. Yalnız bu kadar. Başka bir şey istemem. Anladın mı? On! Tekrar et bakayım: On!

Çocuk tekrar üstüne tekrar eder, babası teşekkür eyler, ayrılırlar. Ertesi gün olur, çocuk mümeyiz hey'etinin yanına gelirken, hoca yavaş sesle, bu talebenin çalışkanlığından ve üstün zekâsından bahsederek ona yalnız bir sual sormak istediğini söyleyerek mâlûm suâli tekrar eder. Fakat çocukta ses yok. Hoca, işi belli etmemek için: Hele hele çap-

kın nazlanır da! diye mes'eleyi tabiîleştirerek suâli tekrar eder. Fakat çocukta hep aynı sükût. Hoca, on parmağını açıp işâret etse olmayacak. İki elinin parmaklarını karşılıklı olarak birbirine çatar ve on rakamını parmaklarıyle yaptığı bu yuvarlağı göstermek sûretiyle hatırlamasına yardım ederse de, çocuk bu birbirine çatılmış parmaklara bakar bakar ve nihâyet bulmuş gibi memnun: Karpuz! diye haykırır.

İşte mürşidin sözlerini dinlemeyip, kendisinden mücâhede ve riyâzetler istenmediği, zorluklara sürülmediği, sâdece, kurtulması için lâzım gelen bâzı sözleri olsun tutması öğretildiği halde, onları bile hal edemeyip imtihan zamânında o sözlerin tam tersiyle hareket etmesinden ileri gelen hicap da bunun gibi değil midir? Bu sûretle o kimse mürşidini de utandırmış olmaz mı? Ve bu iş tıpkı Nasreddin Hoca'nın bir gün evinin kapısı önünde bir şey aramakta olduğunu gören bir kimsenin, hocanın yanına sokulup: Ne arıyorsun Hocam, sana yardım edeyim! dediği vakit; Evimin avlusunda mühürümü kaybettim, onu arıyorum! demesi ve yine aynı kimsenin: Peki kaybettiğin yerde niçin aramıyorsun da sokakta arıyorsun? suâline karşı da: Orası karanlık da onun için! cevâbını vermesi gibi gülünç olmaz mı?"

*

Cemâleddîn Uşşâkî Hazretleri'nin:

Hakk'ın yolun arar isen dilde nihan içindedir
Andan nişan sorar isen her bir nişan içindedir

beytini okuduğumuz zaman:

– "Bu zat demek istemiş ki her şey Cenâb-ı Hakk'ın bir ismine mazhardır; yâni Allâh'ın bir ismidir."

– Fakat Hakk'ın bütün isimlerini bir araya getiren isim nedir?

– "Kâmil insandır. İşte ancak bu isim müsemmâya delâlet eder."

*

Aliye Hanımefendi'nin, bir insanın geçirdiği rûhî istihâlelerden bahsetmesi üzerine:

– "İnsan, et ve deri ile örtülü bir hayvandır. O deri, hayvan sûretini örtmektedir. Fakat insanın içine bir mânevî dürbin ile bakılacak olursa, kiminin yılan, kiminin domuz, kiminin ayı, kurt vesâire olduğu görülür. Evet insan türlü değişiklikler geçirir. Fakat sonunda hayvan sıfatını atamaz da onunla haşrolursa vay hâline!"

*

İnsan ile dünya arasındaki benzerlikten konuşulurken:

– "Hayret edilecek bir hakîkat, kâinatta olan her şeyin insanda mevcut olmasıdır. Onun için, mârifetullah nefsi bilmeye, nefsi bilmek bedeni bilmeye, bedeni bilmek, âlemi bilmeye, âlemi bilmek de onun içindeki hakîkatleri bilmeye bağlıdır. Hâsılı insan beşeriyeti cihetiyle âlemden doğmuş ise de mânâ cihetiyle âlemin babasıdır."

*

Aliye Hanımefendi Beybabasıyle konuşurken: Allâh'ın, her sıkıntının mükâfâtını verdiğini söylemesi üzerine:

– "Şefkatli bir ana, evlâdını bir hatâsından dolayı cezâlandırır, azarlar, yâhut bir odaya kapar. Bu hareketleri şüphe yok ki onun iyiliği içindir. Fakat evlâdını cezâlandıran ananın bir yandan da yüreği sızlar, üzülür. Eğer çocuk bu cezâ kendisine iyi tesir etmiş de hatâsından vazgeçirmişse, o zaman bu yüreği sızlayan ana, hem çocuğunu ileride vahim netîceler verecek hatâsından kurtardığı için memnun olur, hem de mükâfatlandırmak ihtiyâcı ile ona hediyeler, şekerler verir. Bir ana, kusûru olmayan evlâdını ne diye hırpalar, cezâlandırır? Gül ile dokunmaya kıyamadığı yavrusunu ne diye ağlatır? Meselâ insan Ayşegül'ü[1] hapse koyar, azarlar mı? Gül ile dokunmaya kıyamaz.

Bu sabah odama geldi, konuştu, balkona çıktı. Sonra geldi yavaşça kulağıma: Çikolata isterim, dedi. Anlamadım. Bir daha sordum. Çikolata isterim! dedi. Kalktım verdim. Evlâdım öyle edeple öyle yoluyle istiyordu ki..."

Aliye Hanımefendi:

– Allah, bizim sonsuz kabahatlerimizi bağışladıktan sonra bir de mükâfatlandırıyor. Ben kendi hesâbıma bunların mahcûbiyet yükü altındayım...

– "O Allah ki anaların anası, babaların babasıdır. Bir cezâ yapar, bir tokat vurursa, akabinde mükâfatlandırır. O cezâya mukābil, kimine maddî mükâfatlar verir, kiminin mânevî derecesini arttırır. Hadîs-i kudsîde de: **Bir gecelik sıtma çekenin bir senelik günâhları affedilir,** buyurulur."

*

1- Hocamızın, bu târihte henüz üç yaşında olan küçük torunu ve Doktor Ziyâ Cemâl Bey'le Aliye Hanım'ın kızı.

Aliye Hanımefendi:

– Mürşide zâhiren yakın olmak, insanın meşrebine, mizâcına tesir etmiyor.

– "Ne gibi?"

– Öyle yakınlar var ki meşreplerini değiştiremiyorlar.

– "Değiştiremeyen de var, değiştiren de. Efendisini seven, adımlarını bile ona uydurur.

Sana bir misal vereyim: Zâtın biri, müritleriyle berâber yolda giderken her yokuş çıktıkta bir kapıya dayanarak: Oh! dermiş. Etrâfında bulunanlar bir gün bunun sebebini kendisinden sormuşlar. O da: Şeyhim bir gün bir kapıya dayanıp: Oh! demişti. Ben de onun için böyle yaparım! demiş.

Bir şeyh de Evrad okurken: "Yâ Mütecellî" diyeceği yerde Yâ Mütececellî dermiş. Dervişleri bir gün bizim Yaşar Efendi'yi yakalayarak: Aman Yaşar Efendi, biz söyliyemiyoruz, şeyh efendi Evrâd'ın bir yerini yanlış okuyor ve âleme rezil oluyor. Kendisine münâsip bir şekilde hatırlat da değiştirip doğru okusun, demişler. Yaşar da bir yolunu bulup bu yanlışı düzeltmesini ricâ etmiş. Fakat şeyh efendi: Eşek herif onu benim şeyhim öyle söyler! diye reddetmiş.

Şüphe yok ki maksat, efendisinin arzûsunun aksini istememektir. Tekâmül de ancak böyle olur. Fakat her bir meşrebin de tatbîki mümkün değildir. Herkese has şahsî mizaç farkları vardır. İş, esâsa âit hususları değiştirmektedir.

Şunu da söyleyeyim ki o iki zat da, şeyhlerini tâkîben yaptıkları o fiiller ile gülünç olduklarını hesâba katmamakta bulunuyorlar ve mahcup da olmuyorlar. Esâsen ortadan nefis kalkınca mahcûbiyet de kalmaz.

Meselâ Server ile meşreplerimiz kat'iyen birbirine uymazdı. Fakat sultandı.

Sonra Nazlı ile de meşreplerimiz taban tabana zıttır. Ben celâli kat'iyen sevmem, onun ise her işi celâlledir.

Hazret-i Peygamber bir gün def çaldırıp dinliyormuş. Hazret-i Ebû Bekir gelmiş devam ettirmişler. Ammâ biraz sonra Hazret-i Ömer'in geldiğini görünce defi kaldırtmışlar. Bu hareketin sebebi kendilerinden sorulduğu zaman: Ömer'in meşrebi buna müsâit değildir, buyurmuşlar. Mâdemki Efendimiz çaldırıyor, Ömer'in de îtiraz etmemesi lâzım gelir. Fakat meşrep işte.

Sonra bir gün Efendimiz'e sapı gümüşlü bir kılıç hediye edilmiş. Resûlullah da bunu Hazret-i Ebû Bekir'e uzatmış. Hemen Ömer olduğu yerden atılıp kılıcın gümüşlü kısmını göstererek: Bunu Beytü'l-mâl'e

götürünüz! demiş. Bunu Resûlullah düşünemez mi?

Fakat Ömer'in de Resûlullâh'a hizmeti, İslâmiyet'e olan hizmeti ve adâleti sonsuzdur ve Efendimiz tarafından her zaman takdir edilmiştir."

Aliye Hanım:

– Çok seneler evvel kendi kendime halîfeleriniz arasında mukāyeseler yapardım. Her birini sevmeme rağmen, Server Beyefendi'ye bambaşka bir kıymet verirdim. Osman Efendi'nin pervâneliği, Azîz Efendi'nin çok yüksek edebi ve Server Ağabey'imin nâmütenâhî, ölçüsüz, kanmayan aşkı karşısında hayran kalırdım ve ağabeyimin bâzı sabahlar meşrep ayrılığı yüzünden canınızı sıktıktan sonra üzüle üzüle odasına gidişi, sonra kuzu kuzu şezlongunun üstüne oturuşu vardı ki her zaman hayrânı idim.

Yalan olmasın amma, orada bu üzüntülü zamanlarında: Lâ ilâhe illâ ente sübhâneke innî küntü mine'z-zâlimîn[1] *âyetini okurdu.*

Ağabeyimin öyle bir teslîmiyeti, aşkı ve bağlılığı vardı ki bir umman olan sevgisi içinde o hatâları küçülür ve kaybolurdu.

*

– "Bu dünya, ona rağbet ve îtibar eden için mihnet evi, lezzetlerini terkedenler için nîmet evidir. İbretle nazar edenler için hikmet ve mânâsını idrak edenler için selâmet evidir. Ana rahmine nisbetle cennet misâli ve bekā âlemine nisbetle zulmet evidir."

*

– "Kulağın lezzeti, güzel sesler ve güzel nağmeler dinlemesinde; gözün lezzeti, güzel sûretler ve latif nesneler seyretmesinde; dimâğın lezzeti, türlü güzel kokular ile ferahlamakta; şehvetin lezzeti, yemek içmek ve sevişmekte, gazabın lezzeti, sövmek, dövmek ve intikam almakta; aklın lezzeti ise cümle eşyânın hakîkatlerini idrak ve mânâsının inceliklerini bilmektedir.

Gönül, Mevlâ'nın celâl ve cemal müşâhedesine susamış olduğundan, onun lezzeti de maddiyatla ölçülemeyecek derecede leziz olan likāda, yâni Hakk'ın cemâlindedir. İnsan ki gönüldür, onun lezzet ve saâdetinin ancak Allâh'ın muhabbetinde olmasından tabiî ne olur?"

1- Enbiyâ sûresi, 87. âyet: "Senden başka Tanrı yoktur. Seni tenzih ederim. Gerçekten ben haksızlık edenlerden oldum."

*

– "İnsan nev'inin cümlesi üç sınıftır. Birincisi, bu âleme niçin geldiğini ve ondan maksadın kemal kazanmak olduğunu bilmeyip, yeme içme, uyuma ve sevişmeği kendine put düzmüştür. Bu sınıf, yüce âlemlerde olan asıl makāmına dönemez. Çünkü onlar hayvan sıfatlarıyle sıfatlanmışlardır.

İkinci kısım, bu süflî âleme gelmekten maksadın, ancak kemal kazanmak olduğunu bilmiş, lâkin nefsini sevmek, evlât, mal, mevki gibi dört puta meyletmiştir. Bu sınıftan aslî makāmına dönenler varsa da bunlar yine esirdir ve o dört puta tapmaktadır. Zîra nefsini bilip yüce makāma vâsıl olamamıştır. Ve bu dünyâya gelmekteki maksadı yerine getirememiştir.

Üçüncü sınıf, bu süflî âleme kemâle ermek için geldiğini bilmiş ve burada kendisini misâfir sayarak nefis putunu kırmakla kemal kazanıp kâmil insan olmuştur."

*

– "Ârifin uzleti, nefsinden kalbine hicret etmektir. Kalbinden de içeri rûhuna gitmektir ve nihâyet rûhundan sırrına, sırrından Mevlâ'sına yetmektir. Uzlet, hakîkatte hayvânî sıfatlardan kurtulmaktır."

*

– "Allâh'a isteyerek hizmet etmeyeni, Hak, istemeyerek kullara hizmetkâr eyler."

*

Meclisten:

Çalabım bir şar yarattı
İki cihan arasında
Bakıcak dîdar görünür
O şârın kenâresinden.

mısrâlarının tefsîri ricâ edilmesi üzerine:

– "Şardan maksat, cem'ü'l-cem ve hakîkat mevkiidir. Yaratmak, mânâdan sûrete geçmektir. Cihânın biri hüviyet diğeri eniyet'tir. Tâhâ sûresinin **innenî enallah**[1] âyet-i kerîmesindeki (innenî) hüviyet (ene),

1- Tâhâ sûresi, 14. âyet: "Şüphe yok ki ben'im, ben Allah. Benden başka hiçbir Tanrı yoktur..."

eniyettir. Sonra Allah geliyor.

İki dünya arasında yâni mânâ ile sûret arasındaki kimse için, dîdârın görünmemesi diye bir şey yoktur. Herkes görebilir. Yalnız câhiller göremezler. Çünkü kalplerinde cehil perdesi vardır. Onun için görünmüyor, görünmez, derler. Bunların o dîdârı görmemelerine sebep, kendi cehilleridir. Hazret-i Niyâzî'nin:

Hak'tan ayan bir nesne yok
Gözsüzlere pinhan imiş

demesi işte bunun içindir."

*

– "Tarik nedir ve nereden alınmıştır?

Tarik, sâliki maksûduna, mürîdi murâdına, cüz'ü külle kavuşturan yola derler ki, Resûl-i Kibriyâ (s.a.) Efendimiz tarafından gösterilmiştir. İşte çeşitli sûrette görülen ve fakat hakîkat cihetiyle yekdiğerinden kat'iyen farklı olmayan yollar birdir ve hepsine birden tarîkat-ı Muhammediye denir. **Şerîat kavlim, tarîkat hâlim, hakîkat re'sü'l-mâlim yâni sermâyemdir** sözlerini Efendimiz buyurmuşlardır.

Kâbe'ye gitmek için yollar bir midir? Şüphesiz ki hayır. Dünyânın her tarafından Beyt-i Muazzama'ya giden birçok yollar vardır. Afrika'dan, Amerika'dan, Asya'dan, Avrupa'dan hareket eden hacıların yolları muhtelif olmakla berâber, netîcede toplandıkları merkez ve maksut birdir ki o da Kâbe'dir. Bu yollar, hacca niyet eden kimsenin bulunduğu yere göre nasıl uzun, kısa, güçlüklü veya kolaylıklı oluyorsa, tarikler de böyledir ki sâliklerin ezelî istîdâdı derecesiyle mütenâsiptir.

Tarik; esas cihetiyle bir olunca, şüphesiz bu tarîkatin yollarında rehber ve delil olacak zatlar da ayni rûhu ayni irfan ve mâlûmâtı hâiz olmak dolayısıyle birdirler ki bunlar da yukarıda söylediğimiz vechile o büyük muallimden tâlim ve terbiye gören kâmil insanlardır. İnsan taslakları değil.

Dünyâya gelmekten maksadımız, bunlardan birini bulup terbiyesine girmekten ibârettir. İş Kādirîlik, Rifâîlik, Mevlevîlik'te değil, insan bulmaktadır.

Bir de maalesef tarîki ve tarîkati, dergâhları çok başka anlayıp işin yalnız dışında, kabuğunda kalmış olanlar vardır. Bütün tariklerde tâlim olunan zikir, Kelime-i Tevhîd ile İsm-i Celâl'dir. Fakat sâde Allah demek ve bunu türlü makam, âhenk ve usûlle söylemek kâfî midir? Lâzım olan, söylediğini bilmek, zikrettiğini görmek, Allâh'ı bulmaktır. Bu ilmi öğretecek bu ilmin semeresini elde ettirip sâlikin geleceğini

kurtaracak muallim de, ancak kâmil mürşittir. Fakat: **Her mürşide el verme, yolun sarpa uğratır, mürşidi kâmil olanın yolu gāyet âsan imiş.**

Peygamberlerden halk mûcize istediler. Halbuki istedikleri mûcizeyi gördükleri halde îman etmediler. Bilmediler ki mûcize, mûcib-i îman değildir. Mûcib-i îman olan şeyin cinsiyet, mânâ birliği ve berâberliği olduğunu anlayamadılar."

*

Aliye Hanımefendi:

– Bu sabah keman çaldım. Ferahnâk peşrevini Beybabam da berâber söyledi. Sonra uzunca bir sükût oldu. Bu arada düşünüyor, geçen günkü sohbetin devâmını istiyordum. Çünkü insanın kalbini temizlemesinin faydası ve kirli tutmasının zarar ve ziyânı kendisinedir ve kalbini temizleyebilen huzur duyar, rahat yaşar, pislikleri attığı nisbette de zevki artar, diye kendi kendime düşünüyordum. İşte ben böyle düşünmekte iken Beybabam şöyle buyurdu:

– "Hâsılı, insan kendi vücûdunun mîmârıdır. Elemler, kederler, sürurlar, ferahlar, aydınlıklar karanlıklar, cennetler, cehennemler, yükselişler alçalışlar hep kendi amellerimizin aksidir, gölgesidir. Anladın mı kızım? Hiç sebepsiz birşey olmaz vesselâm... Ne yapıyorsak, ne buluyorsak bunlar hep kendi arayıp bulduğumuz şeylerdir. Binâenaleyh arayan Mevlâ'sını da bulur, belâsını da. Kimseye atıp tutmaya, sövüp saymaya lüzum yok."

*

– "Bu dünyâya gelişimizden maksat, Elest gününde verdiğimiz ahdi yerine getirmek ve levhimizdeki îlâmı -ki kalb-i selîmdir[1]- bu dünya mahkemesinde bir kâmil mürşit kadısından alıp korku ve hüzünden kurtulmaktır.

Öyle değil mi ya? Elest bezminde Cenâb-ı Hak bize **Ben sizin Rabbiniz değil miyim?** diye hitap buyurdu. Biz de **Belî**, evet... dedik. Fakat bu evetin doğru olup olmadığını tasdik ettirmek lâzımdır. Onun için dünya mahkemesine gönderildik. Fakat mahkemede de şâhitsiz dâvâ dinlenmiyor. Bunun için de mürşit kadısı huzûruna ilimden ve amelden iki şâhit getirdik ve dâvâmızı kazandık. Demek oluyor ki kim bu îlâmı dünyâda bir kâmil mürşitten alırsa, o kimse hür ve âzat olur.

Her alıp verdiğiniz nefesinizi son nefes telâkkî ederek ona göre

1- Şuarâ sûresi, 88-89. âyet: "Yevme lâ yenfeu mâlün velâ benûn illâ men et'Allâhe bikalbin selîm: O gün ki, ne mal, ne de oğullar fayda vermez. Ancak Allâh'a kalb-i selîm getiren."

her hususta uyanık ve tetikte olmalı, ayıp bir şey görmemeli, kimsenin kalbini incitmemeli, mâlâyânî ile meşgul olmamalı, gıybette bulunmamalıyız."

*

– *Ef'âl tecelliyâtı nedir?*

– "Sâlik sülûkünde ve murâkabesinde ilerledikçe, kendisinden zuhur eden hareket ve fiillerin Cenâb-ı Hak'tan olduğunu ve kendisinin âdetâ bir ağaç mesâbesinde bulunduğunu, keza bilcümle mevcûdâtın hareket ve fiillerinin de Cenâb-ı Hak'tan olduğunu bütün mevcûdâtın dahi bir ağaç mesâbesinde bulunduğunu müşâhede eder."

– *Sıfât tecelliyâtı nedir?*

– "Sâlik, sülûkünde ve murâkabesinde ilerledikçe, kendisinin bir ayna olduğunu ve bilcümle mevcûdâtın da kezâ bir ayna olup onlardan görünen sıfâtın Cenâb-ı Hak'tan olduğunu ve fakat görünenin rengine ve kābiliyetine göre zuhur ettiğini anlar, meselâ müstesnâ bir güzelin etrâfındaki cilâlı, paslı, kırık, siyah, beyaz, yeşil aynalar, onu kendi kābiliyetlerine göre aksettirirler. Kezâ, suyun konduğu kabın rengini alması gibi, tecellî de tıpkı kırmızı, yeşil bardaklara konmuş su gibi, rengârenk ve çeşit çeşit belirir.

Demek oluyor ki aslî hakîkat birdir, tektir ve fakat mazharların yâni sûretlerin kābiliyet, istîdat, şekil ve rengine göre çok ve çeşitli olur."

– *Esmâ tecelliyâtı ne demektir?*

– "Sâlik sülûkünde ve murâkabesinde bir feyze erişir ki kendinden zuhur eden kelâm, zikir, fikir vesâirenin Hak'tan zuhur ettiğini ve kendisinin sâdece bir tercüman olduğunu, sâir mahlûklardan ve herşeyden zuhur eden sesin de Cenâb-ı Hak'tan olduğunu ve bunların cümlesinin bir tercümandan başka bir şey olmadıklarını müşâhede eder.

Bir sâlik bu ef'âl, sıfât ve esmâ tecellîsine mazhar olduktan sonradır ki zât tecellîsine vâsıl olur."

*

Şehitten ve şehâdetten konuşuluyordu:

– "Şehit demek, Allah yolunda can veren demektir. **Sen Allah yolunda can verenleri ölü zannetme**[1], diyor Allah. Kezâ, Hak yolunda nefsiyle mücâhede eden âşıkların göz yaşları da şehit kanlarıyle berâberdir."

1- Âl-i İmrân sûresi, 169. âyet.

*

Melâhat Hanım:

– İnsan kendinin bir sırlar hazînesi olduğunu anlarsa işte o vakit sâhip olduğu şerefi de anlar; bu insanın gurûra düşmesine sebep olmaz mı?

– "Gurur, cehâlet işidir. Bilmemezlikten ileri gelir. Bilen nasıl gururlanır ki, iptidâsı bir katre meni, nihâyeti ise bir leştir."

*

Aliye Hanımefendi:

– Bu sabah, Beybabamla şundan bundan konuşuyorduk:

– "Güzîde, Müfettiş Kıymet Hanım'a Sâmiha'nın bir yazısını okumuş. O da bu sözler insanı dünyâdan çekecek şeyler... diye cevap vermiş.

Çekerse ne olur sanki? Dünya, kiminle alış veriş etmiş de sonunda silkip atmamıştır? Hangi sevinci vermiş de sonunu âh ü feryat tâkip etmemiştir? Dünya işvebaz, gönül kapıcı, fettan bir kadın gibidir. Fakat kimseye karılık kocalık hakkını îfâ etmemiştir." *dediler.*

– Beybabamın bu sözlerini kaydediyordum. Bana latîfe ile:

– "Ne yazdın cadı?" *buyurdu. Güldüm ve gösterdim. Sözlerine şöyle devam ettiler:*

– "Allâh'ın öyle sevgilileri vardır ki nazarları deryâ, sözleri şifâ, yüzlerine bakmak gönle sefâdır. Bunlardan birini bulan bahtiyar kimseler için dünya ve âhirette bu izzet, bu yücelik yeter."

*

Aliye Hanımefendi'nin, bu yaz da geçti, diyen Melek Hanım'ın bir sözünü nakletmesi üzerine:

– "Sene diyorsun. Dünkü gün, yaptığın işleri görmek için şâhitler geldi. Her ne işledinse, şimdi senin yazdığın gibi, yazıp gittiler. Fakat bu gün yine gelecekler. Çalış ki evvelki yaptığın şeylerden daha iyi işler yapasın. Bu sûretle de şâhitler, defterine daha güzel şeyler yazsınlar. Bu işi yarına bırakma. Olur ki yarın gelir de seni bulamaz. Onun için işini yarına bırakma. Deme ki, ben yarın daha iyi amellerde bulunurum. Mark Orel'in dediği gibi: **Sen bu günü bırakıp gelecek ile uğraşmaya çalışıyorsun. Halbuki gelecek bu ânın içindedir.**"

*

Aliye Hanımefendi, Beybabasına ıztırârî ve ihtiyârî yâni mecbûrî olarak veya istenerek yapılan iyilikten bahsetti:

– "Yaratılışında kötülük olan kimsede iyilik, hal olmadığı için, bir zarûret îcâbı iyilik yapmaya yeltense de kötülük huyu, onu pusuda bekler ve bir fırsat bulunca da boy gösterir."

Aliye Hanımefendi:

– Amma Efendim, bâzı kimseler yaratılışları îcâbı sâkin ve temiz olurlar. Bâzıları da pürüzlü olur amma fenâlığı görüp ondan kaçarak iyiliğe doğru gitmeğe çalışırlar.

– "Dediğim gibi, esâsında kötülük varsa nâfiledir. Bu iyilik, gün olup silinir gider. Bir kimsenin fenâ ahlâkını tashîhe çalışması da yine iyilik damarı olmasındandır. Eğer iyi insan olmasan, kendini düşünür de fenâ ahlâklarını düzeltmeye çalışır mısın?

İhtiyârî iyilikten maksadın, yaratılıştan gelen iyilik demekse, şüphesiz o esaslı ve devamlı bir iyiliktir. Bâzı, bâzı muhîtin îcâbı olarak kötülükler ile karışsa bile bir gün olur sâfiyetini kazanır, parlar, ziynet bulur.

Keza, ıztırârî yâni çâresiz, mecbûrî iyilikten maksadın da kendi tabiatının aksine olarak iyilik yapmaya ve iyi olmaya çalışmak demekse, o da tabiî, kendi yaratılışı îcâbı olarak yapılmayıp zarûrî olarak kendini iyi göstermek endîşesiyle hareket edildiğinden, bu sun'î iyiliği yapan, yaptığından kendi bile hoşnut olmaz; iyilikleri bir sebeple derhal fenâlığa dönüverir."

*

Namazın değişik rekâtlarda emir buyurulmasından söz açılmıştı:

– "Sabah namazı iki rekâttır; cisimle câna işârettir. Öğle namazı dört rekâttır; dört tabîat kuvvetine işârettir. İkindi namazı dört rekâttır; dört unsura işârettir. Yatsı namazı dört rekâttır; cemat, nebat, hayvan ve insana işârettir. Yâhut, nutfe, aleka, mudga ve insana işârettir.

Namazın vasıfları hesâba gelmez derecede büyüktür. Fakat aşk çeşmesinden abdest alıp dört tekbîri bir etmeyince, cânânın cemâline yüz döndürülemez."

*

Aramızda kâmil insanı tanımanın şükrünü ediyor ve bu şükrü verenin de yine Allah olduğunu söyleyerek nefsimizin şerrinden Hakk'a

sığınıyorduk. Hocamız içeri girdi ve bıraktığımız yerden sözü alarak:

– "Kâmil insanın vücûdunda bütün mevcûdat mahvolmuştur; onun aşkı meydânında bütün mevcûdat hayran ve mest olmuştur. Ezelde cânânın yüzünü tavaf edenlerdir ki ancak bu varlığa ererler.

Allah, Kur'ân-ı Kerîm'inde kâmil insan için: **Ağaçlar kalem, deryâlar mürekkep olsa onu tavsif edemez**[1], buyuruyor. Allah nefsinize uydurmasın! **Nefislerini temizleyenlerdir ki felâh bulurlar**[2]."

*

Kur'ân-ı Kerîm'deki ümit verici tebşir âyetlerinden bahsolunurken:

– "Bir âyet-i kerîmede: **Onlar ki Rabbimiz Allah'tır dediler ve istikāmet ettiler bu kimseler için korku ve hüzün yoktur**[3], buyuruluyor. Bu âyetin mânâsı, hem ilmin gāyesi olan tevhîd, hem amelin gāyesi olan istikāmet sâhibi olanlar için korku ve keder olmadığını beyandır. Yine bir başka âyette: **Nefsânî ihtiraslardan arınan ve güzel ahlâk sâhibi olan kimse gerçek kurtuluşa erer**[4].

Diğer bir âyette ise: **O kimseler ki îman ederler ve sâlih ameller işlerler, onlar için firdevs cennetleri vardır**[5], buyurulur.

Çoğa delâlet etmek üzere burada zikrettiğimiz birkaç âyette görüldüğü vechile Kur'ân-ı Kerîm'in kulları cennetle müjdeleyen bu gibi âyetlerinin mevzûu hep hayırlı işler ve sâlih ameller üzerinedir.

Bu mâlûm olunca, bilmeli ki dînin esâsı îmandır. Îmânın rûhu da ameldir. Îmânın kemâli Allah sevgisidir. Amelin kemâli de halk sevgisidir. Yâni, kul nerede bulunursa bulunsun, kula düşen Allâh'ın kendisiyle berâber olduğunu bilerek onu sevmek ve halkın Allah'tan gayrı olmadığını da bilerek halkı sevmektir.

Mâlûmdur ki tarîkat ehli üç kısma ayrılır. Biri akıl sâhipleri olup, halkı zâhir, Hakk'ı bâtın görürler. Diğeri göz sâhipleri olup, evvelkilerin aksi olarak Hakk'ı zâhir, halkı bâtın görürler. Üçüncüsü de saâdet sâhipleridir ki bunlar halka hitap etseler Hakk'a, Hakk'a hitap etseler

1- Kehf sûresi, 109. âyet: "De ki: Rabbimin kelimeleri için deniz mürekkep olsa, Rabbimin kelimeleri tükenmeden deniz tükenir. Yardım için bir o kadarını getirsek (yine yetmez)."

2- Şems sûresi, 9. âyet: "Kad eflaha men zekkâhâ."

3- Ahkāf sûresi, 13. âyet: "İnnellezîne kālû Rabbün'Allâhü sümme'stekāmû felâ havfün aleyhim velâhüm yahzenûn."

4- A'lâ sûresi, 14. âyet: "Kad eflaha men tezekkâ..."

5- Kehf sûresi, 107. âyet: "İnnellezîne âmenû ve amilü's-sâlihâti kânet lehüm cennâtü'l-firdevsi nüzülâ."

yine Hakk'a hitap ederler.

Hulâsa, korku ve hüzünden âzat olan kullar, Allâh'ı seven ve halka şefkat, merhamet, af, hilm ve sabır ile muâmele edip bu sûretle ne kimseden incinen ve ne de kimseyi inciten kullardır."

*

– "Kâinat, akşam seninle tiyatroya gittik. Bu akşam da yine aynı piyesi seyretmek için aynı tiyatroya gitsek zevk duyabilir misin? Belki yüzde beş bir zevk duysan bile, üçüncü defa gidecek olsan, bu da kalmaz. Niçin? Çünkü gördün, kanıksadın ve bıktın.

Bu böyle olduğu gibi, dünya zevklerinin, şehvetlerinin, mevkilerinin, servet, îtibar ve kıymetlerinin netîcelerinin ne olduğunu, târih kitaplarında okuduğumuz bir yana, bugün kendi gözlerimizle gördüğümüze ne demeli? Öyle ki bir vakitler servet ve iktidar sâhibi olan nice kimseler bir yandan yokluk bir yandan kalp sıkıntıları içinde kıvranmaktadırlar. Koca hükümdarlar, mevkilerinden düşmüş, taçlarından tahtlarından olmuş, yaşadıkları saltanatlı hayattan sonra halktan kimseler seviyesine inmişlerdir.

Ne tuhaf, insanlar dünya zevklerinin ve dünyâya düşkünlüklerinin nedâmetler ve acılar ile netîcelendiğini gördükleri halde, nasıl oluyor da yine büyük bir istekle onlara doğru atılıyorlar?

Bunun cevâbını versene... Mâdemki ikinci defa aynı piyesi seyretmeye gitmiyoruz, ya bu boş ve fânî zevkler için kendimizde nasıl bir arzu buluruz? Şu hal şaşılacak şey değil de nedir?

Bu dünya kimi sevdi de sonunda atmadı? Kime bir şey verdi de fazlasıyle geri almadı? Kimi zevk ve eğlencelerine çekip de sonradan o kimseyi âh ve enîne sokmadı?

Bulunduğum bâzı cenâze merâsimlerinde, daha kabristandan çıkmadan evvel öyle muhâverelere şâhit olmuşumdur ki, hiç değilse bu manzaradan ibret alarak kendilerinin de ergeç böyle bir çukura tıkılacaklarını düşünecek yerde, beş dakîka sonra yapacakları hîleli işleri konuşarak nerede olduklarını unutmuşlardı. Hattâ kendi kendilerini tesellî etmek üzere, vefat eden kimsenin yaşını ve hastalığını birbirlerine sorup ne o yaşta olduklarını ne de böyle bir hastalığa dûçar bulunduklarını söyleyerek, geniş bir nefes aldıklarını da görmüşümdür.

İşte kızım, piyesin canlısı olarak, günde bir kere değil, birçok kereler bu oyunu gördüğümüz halde yine de aynı gafleti işlemekten bıkmıyor ve ibret alıp uyanmıyoruz.

Şimdi burada, mes'ele iki ayrı cihetten ele alınabilir. Şöyle ki aklı

başında olan bir kimse, görüp tecrübe ettiği bir şeye, değil elem, zevk dahi olsa, üst üste düşkünlük göstermekten çekinir.

Dünyâya aşırı düşkünlük ve çılgınca zevkler ki, netîcesi acılık ve nedâmettir, aklı başında olan kimseler, gözlerinin önünde cereyan etmiş tecrübelerden ibret alarak onlara kapılmak gafletinde bulunmazlar.

Fakat akl-ı selîmden mahrum olanlar için mes'ele değişir. Gözlerini gaflet perdesi bürümüş olduğundan, sonlarını düşünmeden, tartmadan, kendilerini felâkete götürecek her türlü mâcerâya atılmaktan çekinmezler, böylece de perîşanlık gayyâsında helâk olurlar."

*

– "Zamânımız filozoflarından biri: Birbirine çok zıt olan iki ayrı duygunun insanların bâzılarını ilme, bâzılarını da tasavvufa doğru ittiğini söylemektedir. Bu iki meyil ve istîdâdın sevk ve yardımıyle büyümüş, yükselmiş kimseler olduğu gibi, diğer meyil ve istîdâdın sevki ile şöhret bulup yükselen kimseler de vardır. Meselâ bir İngiliz filozofu olan Hume'de bu ilim meyli hâkimdir. Halbuki William Black'ı, ilme karşı şiddetli bir husûmette ve derin bir tasavvuf irfânı içinde görürüz.

Fakat hakîmlerin çoğu, ilimle tasavvuf ihtiyâcını birlikte duymuşlardır. Onlar bütün hayatlarını bu iki anlayışın arasını bulmaya sarfetmişlerdir. Eski hakîmlerden, ilimle tasavvufu birleştiren iki büyük filozof gelmiştir ki biri Heraclite diğeri Eflâtun'dur.

Bence de maddî bilgiler ile mânevî bilgileri birleştirmek, birçok cihetten faydalıdır. Çünkü ruh terbiye ve irşâdına memur olan hocaların, kendilerine mürâcaat eden tâlipleri, aklen de tatmin etmeleri lâzım gelir.

Gerçi zâhir ilmi olmayan bir mutasavvıfın da mürîdi, talebesi bulunursa da maddî bilginin yardımıyle irşâdın daha tesirli olduğu âşikârdır. Onun için mânevî bilgisi kadar dünya ilimlerine de âşinâ olan Mevlânâ Hazretleri: **Karşıma fâzıllar, âlimler, âkiller ve çok bilen iyi düşünen kimseler gelsinler de onlara güzel, ince ve garip şeyler arz edeyim, diye tahsiller ettim ve ilimde türlü zahmetler çektim** buyurur.

İlim ne demektir? Garplı ilim adamlarının telâkkîlerine göre ilim, hâdiseleri tahlil ve îzah etmekten ibârettir ki bu connaissance discursive, yâni nazarî bilginin veya aklın, connaissance intuitive yâni gönül bilgisi ile münâsebeti yoktur. Belki aralarında ayrılık vardır. Bakınız îzah edeyim: Auguste Comte ile Littré birbirlerini tâkîben astronomi, fizik ve kimyâya, hâsılı maddenin bütün tezâhürlerine tatbik olunan

bu usûlün, o ilimlerde mühim ilerlemeler meydana getirdiğini teslim etmemek haksızlık olur, diyorlar. Yalnız bu iki hakîm yine diyorlar ki: Biz yalnız gördüğümüz, işittiğimiz, duyduğumuz velhâsıl hislerimiz vâsıtasıyle bildiğimiz şeyleri kabul etmeliyiz. Bilinmesi mümkün olmayan şeyleri aramamalıyız. İşte pozitivizm denilen meslek budur.

Fakat ne yapalım ki hislerimizin bize bildirdiklerini tahlîle koyulunca mutlakā aldandığımızı görürüz. Güneşin, etrâfımızda döndüğünü görüyoruz. Ayın, yıldızların da öyle. Halbuki doğru mu?

Âhenkli sesler işitiyoruz, Bunlar, bizâtihî sâkin bâzı dalgaları havanın nakletmesinden ibâret değil mi?

Sonra, ışığın tesirlerini, tabîatın muhteşem manzaralarını ne büyük hayretler ile temâşâ ediyoruz. Hakîkate gelince, ne renk var ne de ışık... Yalnız esîrî hareketler vardır ki, bunlar göz sinirlerimize çarptığı vakit bizde o ışık ihsaslarını hâsıl etmektedir.

Sıcaktan soğuktan bahsederiz. Halbuki kâinatta ne sıcaklık ne de soğukluk vardır. Var olan yalnız harekettir. Yaratılış âlemindeki bütün hâdiseler, ihtizazdan, hareketten doğmaktadır. Fakat bunların adedini bilmek mümkün değildir. Meselâ harâreti meydana getiren ihtizazların adedi sâniyede 380 tirilyon ile 830 tirilyon arasında olduğu vakit görülebilir.

Elimizi ateşte yakıyoruz. Fakat yanma duygusu, yalnız dimâğımızda vücûda geliyor. Su buharı gözle görülmüyor, geçiyor. Şuâlar gözle görülmüyor. Hele güneş ışığının gözle görülmeyen ne mühim tarafları vardır. Demek oluyor ki tabîatın etrâfımızda cereyan eden hâdiseleri, görülmez kuvvetlerin tesîri altında vukūa gelmektedir. Velhâsıl hislerimiz, eşyânın hakîkatı hakkında bizi aldatmaktadır. Bundan başka, duygularımız pek zayıf ve eksik olduğu için pek çok tabiî hâdiseler, bu hislerin bilgi ve tahkik dâiresinin dışında kalmaktadır.

Hulâsa-i kelâm, her ne yaparsak yapalım, mekânın hudutlarını aşamadığımız gibi, zaman dahi, akıl kuvvetimizi henüz uyanmamış şuûrunun eşiğinde duraklatmaktadır.

Bir gün zâtın biri Pasteur'e sormuş: Ey koca üstat, bu güne kadar bizim için tamâmiyle meçhul olan sonsuz küçük mahlûkāt âlemini keşfettiniz. Bu görünmeyen âlemin ufukları hudûdu içinde araştırmalarda bulundukça kim bilir ne kadar zevk duyuyorsunuzdur? demiş. O büyük dâhînin verdiği cevap şudur: Bana ne ölçüde zevk duyduğumu sormayınız. Bilâkis, bu âlem içinde her adım attıkça, cehâletimin derecesini anlayarak daha ziyâde mahcup oluyorum. Görüyorum ki dört bir tarafımızı gizli şeyler sarmıştır.

Bulduğumuz mikropları hiç olmazsa mikroskopla görmek, besle-

mek ve üretmek mümkündür. Fakat rûh âlemindeki mânevî ve büyük hakîkatleri görmek için henüz cismânî bir mikroskop keşfolunmamıştır.

Mâdemki rûhu, beşerî imkânlar ile görmek mümkün değildir. Öyle ise rûhu yine rûha terketmek ve kendi gözüyle kendini görmeye çalışmak elbet ki münâsiptir.

Zamânımızın en büyük filozoflarından olan Bergson, gönül bilgisinin hayat ile berâber, maddenin dahi zâtını idrak edebileceğini isbat etmekte ve demektedir ki: **Kül ile ene; mâhiyetçe aynı şeydir. Binâenaleyh insanoğlu nefsini derinlemesine araştırırsa, onu idrak eyler.**

Acabâ matematikte fevkalâde kudreti ve fizikte mühim keşifleri ile dünyânın iftihârı bir hakîm olan Pascal, bunun için mi: Sus be ahmak akıl! demişti?

Zamânımızın pozitivizm ve materyalizm felsefeleri insanların gaybı duyuş ve düşünüşleri üstüne bir zulmet perdesi çektiği gibi, diğer felsefî mesleklerin netîceleri de insanlığa sükûnet verici bir inanç verememiştir. Meselâ, meşhur Darwin'in bu kadar ilmî tecrübelerine, araştırma ve fevkalâde dehâsına rağmen, bilhassa ömrünün sonlarına doğru şaşkınlıklara düşüp bir şeye karar verememesi, itminansızlığını, inançsızlığını bir kat daha arttırmıştır.

Sonra şu ne kadar ibret verici bir hâdisedir ki, ilim âleminde Darwin'in gece gündüz kendisinden ayrılmayan yardımcısı Herbert Spencer, neşrettiği İnconnaisable isimli kitabında, dînin ihtivâ ettiği büyük kıymet karşısında hürmetle baş eğmiş ve ondan sonra da Darwin'e en öldürücü darbeyi indirmiştir.

Zavallı Darwin, yanında çalışan beş ilim adamı ile bütün bir ömür pek çok araştırmalar yapmış, nazariyeler ortaya koymuş ve ilim âlemine kendisini tanıtmış olmasına rağmen, yaratılıştan gâye olan kendini bilmek ilmini kazanamadan ve kendini yaratanı kabul ve tasdik eylemeden ölüp gitmiştir.

Az evvel sözünü ettiğimiz Bergson, aklın gönül bilgisi üzerindeki teftîşini de kabul etmez. Çünkü onun anlayışına göre, L'Absolu, yâni zât-ı mutlaka temas edebilmek için aklı bir kenara bırakmak kifâyet etmektedir.

Maamâfih gönül bilgisine bu kıymeti atfeden yalnız Bergson değildir. Ravaisson ile Schelling'in de aynı kanâati besledikleri mâlûmdur.

Eski Yunan hakîmleri, dış dünyâdaki varlıkları îzâha çalışırlardı. Onları, Sokrat'ın irşâdı, gafletlerinden uyandırdı. Sokrat onlara: Gözlerini göğe çevirip yıldızların hareketlerini ve dünya hâdiselerini araştırıp derinleştireceklerine, her şeyden ziyâde kendilerine yakın ve kendi-

lerinde olan kalplerine, iç âlemlerine, yâni mânevî hüviyetlerine bakmalarını tavsiye etmiştir.

Ağızda ve mîdedeki kimyevî terkip ve tahlîlleri, karaciğerin muhtelif vazîfelerini, kanın damarlarda nasıl aktığını, akciğerlerin temiz hava ile nasıl temizlendiğini ve bunlara benzer beşerî bilgileri fizyolojistlere, biyolojistlere, psikolojistlere bırakıp, bize benliğimizi ve insânî vazîfelerimizi bildirmeye himmet eden büyük ruh üstatlarına teveccüh etmemiz, yüz döndürmemiz lâzımdır. Çünkü bunu bilmelidir ki, gönül bilgisinin kitabı yoktur. Yûnus Emre'nin dediği gibi:

Dört kitabın mânâsın okudum hâsıl ettim
Aşka gelince gördüm bir uzun hece imiş

Bununla demek istiyor ki: Dört kitabı okuyup mânâsını anlayan bile bundan bir mânâ çıkaramaz. Nihâyeti olmayan; insanın ömrünce değil, kâinâtın ömrünce süren uzun bir hece... Bütün mânâlar bu hecenin içinde olduğu halde mânâsı belli değil... Çünkü bunun dili hal dilidir. Buna ledün ilmi ve bâtın ilmi isimleri de verilir.

Kingsford, bâtın ilmini şöyle târif eder: O, yalnız bir ilim, bir felsefe, bir ahlâk ve bir mezhep değildir. Belki bâtın ilmi, ilim, felsefe, ahlâk ve mezhebin kendisi olup, diğer bütün bilgiler, felsefeler, ahlâklar, dinler, onun bozulmuş şekilleri veya değiştirilmiş ifâdeleridir.

Koca Eflâtun da: Yüksek bilgiler kitaplarda bulunmaz. İnsanın, onları kendi kalbi hazînesinden pek ince bir tefekkürle çıkarması ve mukaddes ateşi kendi zâtî menbaında araması lâzımdır; bunun mektebi yoktur; bu ilim insana Hak tarafından ihsan olunur, der.

Gāyesi Allâh'ı bilmek olan gönül ilminin ilk netîcesi de, nefsin ıslâhıdır. Nefsin ıslâhı nasıl olur, nasıl elde edilir?

İnsanlarda şehvet, hırs, benlik, kibir, garez, gazap, haset ve emsâli kötü ahlâklar bulundukça, insanın nefsini ıslâh eylemesi ve vücûdu memleketini refah ve adâletle idâre edip kullanması imkân dâhilinde değildir. Bu çeşit huyların pençesi altında bulunan insanlar için dünya bir mihnet hânesi olduğu gibi, âhiret de bir zulmet ve azap hânesidir. Bu saydığımız kötü huylar, sanki yedi başlı bir ejderha gibidir ki, bunun da en büyük başı dünya sevgisi yâni ona delice iptilâdır. Bu büyük baş koparsa, ötekilerin kendiliğinden düşeceği âşikârdır.

Öyle ya... Dünya sevgisinden kendini çeken kimse kime yalan söyler, kime karşı kibir eder, kime haset eyler, kime gururlanır, niçin hırsa düşer? Dünya zevk ve lezzetlerinin sonunun hüsran ve nedâmet olduğunu bilince, ne gibi şehvetlere kendini atar? Amma şunu da bilmeli ki bu söylediklerimden kurtulmak kolay iş değildir. Bunlardan birini

ortadan kaldırmak, Himalaya Dağı'nı yerinden oynatmak gibidir.

Binâenaleyh her ilmin ve san'atın ayrı ayrı hocası olduğu gibi bu ruh ilminin de hocası vardır. Her ilim ve san'at tâlibi kendi bildiklerini unutup, onun gösterip öğrettiklerine gözünü kulağını açar ve üstâdının ilmine îtiraz etmez ve teslim olursa, hocasının bilgisini kazanabilir. Kezâ ruh hocalarının tâlim ve terbiyeleri karşısında da böyle olmak gerekmez mi?

Hepimiz biliriz ki, bir şeyi bilmekle yapmak arasında büyük fark vardır. Bir gün yolda tanıdık bir zâta tesâdüf ettim. Selâmlaşıp hoş hatır eyledikten sonra, öksürmekte olduğunu gördüm ve rahatsız olup olmadığını, hekime gidip gitmediğini sordum. Cevap olarak: Gittim. Fakat içki ve sigarayı bırak! dedi. Ne yapayım kardeş? Bırakayım da öleyim mi? dedi.

Görüyorsunuz ya... Bir sigara ve alkolü bırakmayı, ölümle bir tutuyor. Bu dediğim kimse, beynelmilel ilmi ile tanınmış bir üstattır. Acabâ, hayâtı bahâsına olduğunu bilmekle berâber, neden iptilâlarından vazgeçemiyor? Çünkü bilgisine nisbetle irâdesi zayıf da onun için. Halbuki her iş, irâde kuvvetine bağlıdır. İşte bu sebepten dolayıdır ki mürşitlerde bu irâde kuvveti yüksek bir derecede olduğu için onların tavsiye ve tenbihleri, ezelî kābiliyetleri olanlara derhal tesir eder. Yoksa kendi sözüne kendi inanmamış kalbi zayıf olanların sözlerinin bir değeri olmaz. Bir zamanlar keman çalardım. Eğer kendime tesir ederse, karşımdakine de tesir ettiğini anlardım.

Hâsılı, irâde öyle tesirli bir kudrettir ki, onunla yalnız kalplere hükmedilmez, belki eşyâya ve tabiî kuvvetlere de hükmedilir. Fakat büyük mürşitler, eşyâyı hükümleri altına alma yoluna aslā kıymet vermezler. Çünkü onların gāyesi, kerâmet değil, istikāmettir.

İstikāmet için, amellerin gāyesidir, demiştik. Şu mihnet ve elem dünyâsında bir insana verilen en büyük vazîfenin kendi gibi insanları sevmekle berâber, onlara hizmet olduğunu tâlim ve telkin, bu sûretle de onların saâdetlerini temin edebilmekten faydalı ve mühim başka nasıl irşat olabilir? Her biri, Allâh'ın birer ismine mazhar olan mahlûkātın şahıslarına ve haklarına riâyet etmesini bilmeyen bir adamdan, Allâh'ın zâtına saygı göstermesi nasıl beklenebilir?

Dînin esâsı îman, yâni Allâh'ı sevmek ve bu îmânın rûhu da halkı sevmektir. Hilkatin gāyesi ahlâk güzelliği olduğuna ve Resûlullah Efendimiz'in: **Ben güzel ahlâkı yaymaya ve tamamlamaya memûrum ve Allah indinde sizin makbûlünüz, güzel ahlâka sâhip olanlarınızdır,** buyurmuş olmalarına nazaran, bu dediğimiz gönül bilgisini hâsıl edecek kudretin mekârim-i ahlâkiye, ahlâk güzelliği olduğuna şüphe yok-

tur.

Bu sözlerime ecnebî filozof ve âlimlerinin sözlerini şâhit tutmaktaki maksadım, onlar arasında da bu hakîkatlere temas edenlerin bulunduğunu söylemek içindir. Yoksa, her şeyden yüce olan dînimizde, bunların katre misâli varlıklarına karşı deryâlar ve ummanlar vardır."

*

– "Kalp zulmeti şehvetten gelir. Şehvet demek ne demek? Dünya arzularına meyil ve ihtiras demektir. Bunun bir kısmını dünya lezzetleri, zevkleri, debdebesi, sevgilileri; diğer kısmını da mevki, rütbe ve medhedilmeyi, büyük görülmeyi sevmek ve istemek teşkil eder.

İşte, kalp zulmeti şehvetten ileri geldiği gibi, kalbin huzur ve sükûnu da hikmet sâhibi olmakla hâsıl olur.

Hikmet demek ne demektir? Hikmet, sözde, fiilde, talepte isâbet etmek demektir. Bu ne ile olur, dersen, Hak'la söylemek, Hak'la görmek her ne yaparsan Hak için yapmak ve Hak'tan başka bir isteği olmamakla olur."

*

Hak ehlinin devamlı bir gönül rahatı içinde bulunduklarından söz edilirken:

– "**Elbet Allah ehli için gönül huzûru vardır. Çünkü onlar korku ve endîşeden kurtulmuşlardır**[1]. Çünkü korku gelecekten, endîşe geçmişten olur. Onlar ise gelmişten de gelecekten de geçmişlerdir. Bunlar ilk zamanlarında ibn-i vakt yâni zamânın çocuğu, zamânın elinde ve emrinde idiler. Kemâle erdikten sonra da ebü'l-vakt yâni vaktin babası ve sâhibi olmuşlardır."

*

– "Akıl sâhibi bir adamın kalbinde, tarhlar ile ayrılmış sekiz bahçesi vardır. Bir bahçıvan, bakımını üstüne almış olduğu bahçelerinde nasıl her gün gezerek, lüzumsuz ot ve dikenleri ayıklayıp atarsa, bizim bahçıvan Edhem Ağa'nın vecîzelerinden biri olarak: Beyim bahçeye her gün bakılırsa güzel olur, dediği gibi, âkil kimselerin de her gün bahçelerine bakıp, bunlarda biten diken ve yabânî otları atması ve sulaması lâzım gelir.

1- Yûnus sûresi, 62. âyet: "Elâ inne evliyâ Allâhi lâ havfün aleyhim velâhüm yahzenûn: Haberiniz olsun ki Allâh'ın velîleri için hiçbir korku yoktur. Onlar mahzun da olacak değillerdir."

Bu bahçelerden biri, tevhîd bahçesidir. Şâyet burada, şirke âit ve şüpheye dâir otlar bitmişse, bunları koparıp atmak îcap eder.

Mâlûmdur ki bütün ilimlerin gāyesi tevhiddir. Bu hâsıl edilince, dünyânın çeşitli zâhirî bilgilerine sâhip olmuş bir kimsenin lüzûmsuz yere yorulduğu anlaşılır.

İkinci, tevekkül bahçesidir. Tevekkül demek, Allah'tan gayri fâil olmadığını bilmek demektir. Bu bilinmedikçe de, ben Allâh'a mütevekkilim, demek doğru olmaz. Bu bahçede de korku ve endîşe dikenlerini koparıp atmak lâzımdır.

Üçüncüsü tefviz, yâni kendini Hakk'ın irâdesine terkeylemektir ki bu bahçede tedbir ve ihtiyardan, şahsî isteğini kullanmaktan ileri gelen dikenler görülürse söküp atmak gerekir. İşini Allâh'a bırakanın yâni tefviz edenin ne elemi olur ne kederi. Her işini Allâh'a bırakmak, tedbir alsan, kendi irâdeni kullansan da bunu sırf bir âdettir diye yapmak, tedbîrinden bir şey beklemeden, bir fayda ummadan, Allah'tan gayri ve onun irâdesinden başka hiçbir şeyin tesîri olmayacağını bilmek ve tedbîrine bağlanmamak lâzımdır.

Dördüncü sabır bahçesidir ki, başlıca dört kısma ayrılır: Biri, Hakk'a lâzım gelen kulluk husûsunda karşına çıkacak güçlüklere sabır. İkinci, dünyânın zevklerine, sürurlarına, ferahlarına kendini kaptırmamak husûsunda sabır. Üçüncü, dünya fazlalıklarını elde etmeye çalışmamak husûsundaki sabır. Dördüncü de, musîbetlere, felâketlere sabır.

Asıl tesbih de sabırdır. İşte bu dediklerimizin hilâfında, bahçesinde bir şey görürse onları çıkarıp atmak lâzımdır. Hazret-i Yûsuf kuyudan selâmet sâhiline çıkmak için nasıl uzatılan ipe tutunup çıkmış ise, insanı da bu dünya zulmetinden nûrâniyete çıkaracak ip sabırdır. **Allah, sabırlı olan kimseler ile berâberdir**[1].

Beşinci bahçe rızâ bahçesidir ki, Allah'tan ne nîmet için bir şey istemek ne nikmetinden yâni cezâ ve çile yollu verdiklerinden kurtulmak için yalvarmaktır. Bilâkis hâdiseleri olduğu gibi kabul etmeye çalışıp, bu hâdiselere karşı dargınlık, küskünlük ve îtirazda bulunmamaktır.

Altıncı, mârifet bahçesidir ki, Allah'tan gayri ne varsa ondan soyunmak ve Hak'tan gayriye meyil eylememek, Allâh'ın ahlâkı ile ahlâklanıp, sabırlı ve râzı, mütevekkil ve teslîmiyet sâhibi olmaktır.

Yedinci bahçe muhabbettir ki, Allâh'ın aşk ve muhabbetine hiçbir şeyi tercih etmemektir. Nefis, evlât, mevki, servet putlarını kırıp atmaktır.

1- Enfâl sûresi, 46. âyet.

Sekizinci bahçeye gelince, bu da hikmettir ki kavilde, fiilde, talepte dürüst olmaktır. Yâni, Allâh'ı söylemek, Allah için işlemek, murâdı Allah'tan gayrı olmamaktır.

İşte bu bahçelere giren bahçıvan, her şeye hayat veren su ile o güzel çiçekleri ve ağaçları sular ve bu sûretle de canına can katar."

*

Vefâkâr olmaktan konuşulurken, söz, Erenköyü'nde yaz mevsimini içinde geçirdiğimiz Doktor Suphi Neş'et Bey'in köşkünün bahçesindeki ceviz ağacına intikāl etti. Hocamız bize dâimâ:

– "Vefâ, Allah'ta ve Allâh'ın sevgililerindedir,"

Demiş ve her söylediğini işlemesine alışmış olduğumuz için bu hükmünü de hareketleri ile doğrulamak ve isbat eylemekten geri kalmadığını göstermiştir. İşte, havalar sertleşmiş ve yazlıktan Konağa nakledeli bir hayli zaman geçmiş olduğu halde, bir gün Erenköyü'ne gidip ceviz ağacını ziyâret etmek arzûsunu gösteren Hocamız:

– "O bana yazın süt annelik etti. Meyvesinden yedim. Şimdi gidip ağacı okşamak isterim," *diyerek İstanbul'dan Kadıköyü yakasına geçip, ağacı ziyâret eylemiştir.*

Bir gün de, Filibe'deki Alyans İzrailit Mektebi'nde sınıf arkadaşları arasında tercîhen alâkadar olduğu İzrail Kalep ismindeki bir arkadaşının İstanbul'da doktorluk yapmakta olduğunu öğrenerek telefon rehberinden adresini bulup bu çocukluk arkadaşına bir ziyâret yapmıştır. Aradan geçen uzun seneler yüzünden, eski sınıf arkadaşını tanımayan doktor, Hocamızı bir ecnebî hasta zannederek, evvelâ Fransızca olarak ne lisan konuştuğunu sormuş ve: Türkçe! diye aldığı cevaptan sonra, Hocamız:

– "Bundan şu kadar sene evvel, Filibe'deki mektepte bir ders senesi okuyan tek Türk talebe vardı. İşte o benim!" *demiştir.*

Sevincinden ve bir o kadar da hayretinden ne söyleyeceğini şaşıran doktor, büyük bir muhabbet ve minnet ile Hocamızın ellerine sarılmış ve ağlar hâle gelmiş, misâfirini evinde biraz daha tutabilmek için çocuklar gibi yalvarmış, dil dökmüştür.

*

Müsâmaha, af ve hoş görürlükten bahsedilirken:

– "Allah her suçu affeder. Ancak kul hakkı ile şirki yâni ikiliğe düşmeyi affetmez.

Hazret-i Pîr Efendimiz bir gün bir kimseyi zinâ ederken gördü. Yanındakilere: Bu adama ne dersiniz? deyince: Zânî, alçak, deriz... diye cevap verdiler. O zaman Hazret-i Pîr: Öyle demeyiniz. Bir tövbe-i nasuh edip de sizden ileri geçmeyeceğini ne bilirsiniz? buyurdu.

Allâh'ın rahmeti geniştir. Bunu unutmamak lâzımdır. Anatole France'ın, Tais isimli romanını okudunuz. Günahkâr Tais'i kurtarmak isteyen papaz ne oldu, Tais ne oldu?"

*

Dervişliğin gerçek mânâsından konuşulurken:

– "Dervişlik kime bağışlanırsa, onun kalbi pâk olur. Etrâfına gölgesini yayan, yemişi tükenmez, dâim tâze olan ağaca benzer. Onun nefesinden misk ü amber tüter. Budağından etrâfı yeşillenir, yaprağı dertliye derman olur. Gölgesinde bir çok hayırlar işlenir."

*

– "Yaratıcı kuvvet, evvelâ faâl (aktif) olarak zuhur etmiştir ki buna akl-ı kül derler. Bu faâliyet, münfail (passif) bir sıfat meydana getirmiştir ki bu da nefs-i küldür.

Akl-ı kül ile nefs-i kül'den, yâni yaratıcı kudretin faâl (aktif) ve münfail (passif) sıfatlarından dokuz felek meydana geldi. Bundan da dört unsur zuhur etti: Ateş, hava, su, toprak.

Bunların birleşmesinden ise üç varlık doğdu: Mâden, nebat, hayvan ki hepsi birden on sekiz eder. Her biri zuhurdaki çokluk îtibâriyle bin sayılır. Bu sûretle on sekiz bin olur. Yaratıcı kuvvet, Hakk'ın mutlak varlığıdır. Akl-ı kül, hakîkat-i Muhammediye'dir. Nefs-i kül, hakîkat-i Muhammediye'nin toplu olarak, öz olarak zuhûrudur. Bu iki âleme, ahadiyet ve vâhidiyet denir. Allah, ahadiyyü'z-zât ve vâhidiyyü's-sıfat'tır. Hakîkat-i Muhammediye'nin tafsil ile zuhûru dokuz feleği meydana getirmiştir."

*

– "İnsanlık, yalnız iyilik sâhibi olmakla tahakkuk etmez. Zîra bâzı kimsede iyilik yapmak isteği, bir meşrep, bir alışkanlık hâlindedir. İyilik yapar. Fakat kendisinde iyi ahlâk ve kalb-i selîm yoktur. İçi karmakarışık, bozuk düzen olan kimsenin yaptığı iyilik o işe mahsustur. Öyle ki, bu kimsenin niyeti sâlim ve hulûsu tam değilse, günün birinde nefsine ağır gelen herhangi bir sebeple, kafası kızıp, yaptığını da yapaca-

ğını da ayak altına alır. Hattâ bir zamanlar iyilik ve hayır yaptığı kimse hakkında hatıra gelmez fenâlıklar düşünür ve yapar. Şu halde iyilik sâhibi o kimsedir ki, nefsinin yalancı balonu bir iğne temâsıyle sönüp gitmez."

*

Hüsniye Hanım:

– Hikmetin başı Allah korkusudur, buyuruluyor. Fakat Allah korkusu nedir?

– "Zâtın biri diyor ki: Zamânımız insanları saâdet vermeyen zevk, ilimden nasip almayan saâdet ve hikmetsiz ilim arıyorlar. Onun için de bulamıyorlar.

Netîce hikmete ve ilme bağlanıyor.

İlim ne demektir? İlim, kendini ve Allâh'ını bilmek demektir. Bütün ilimlerin gāyesi tevhîddir. Binâenaleyh insan ne kadar cihânın allâmesi de olsa, ona allâme-i cihan denir. Fakat insan denmez. Bir kimseye insan demek için, kendini ve bu sûretle de Allâh'ını bilmek ilmine vâkıf olması lâzımdır.

İlmin bu olduğu ve bütün ilimlerin rûhunun da Allah ilmi olduğu anlaşılınca, sıra hikmete gelir. Hikmet, kulun Hak'la söylemesi, Hak için işlemesi ve matlûbu Hak olmasıdır, sözlerinin Hak kelâmı, yâni Hakk'ın sevdiği kelâm ve işlediği, Hakk'ın sevdiği ameller ve talebi de ne dünya ne âhiret olup, matlûbu ancak Cenâb-ı Hak olmasıdır. Ne söylerse, ne işlerse, ne isterse onun altında gizli olarak Hakk'ın rızâsını gözetmek sûretiyle işlemesi, söylemesi ve ancak onun cemâlini talep eylemesi demektir. İşte, hikmetin başı Allah korkusudur demek budur."

*

– "İnsan olana yakışan düşünmek ve ibret almak, sözü şükür ve medih için söylemek, gördüklerinde Allâh'ın kudretini seyretmektir."

*

Nazlı Hanımefendi, varlık ve yokluktan konuşuyordu:

– "Ben kendi bildiklerimi terketmekle mârûfa, bilinene erdim. Onlar daha kendi bildiklerini terketmediler, kaftanları yeni kaldı."

*

– "Ehlullâhın ilk hallerini görenler kuvvetle Allah'tan çekinir ve ibâdete düşerler. Sonraki bast hâlinde yâni insanın, Allâh'ın lutfunu gönlünde hissetmekten duyduğu inşirahla söylediklerini duyanlar ise şaşkına dönerler. Halbuki ehlullâhın bast âleminde söylediği bu sözler kendilerine âit değildir. Hakk'ın bir tecellîsidir."

*

– "Bugün mektepte, çocuklara bâzı şeyler yazdırdım. Aynı sözleri size de tekrar edeyim: Sizin olmayan hâriçteki güzellikler ile öğünmeyiniz. Benim bir atım var, bu atım güzeldir. Fakat benim, atım güzeldir, diye gururlanmaya, hiç hakkım yoktur. Çünkü bu güzellik bana değil, ata âittir.

Öyle ise sana âit olan nedir? Yalnız ve yalnız aklın değil mi? Eğer bu aklınla eşyâyı ve her şeyi olduğu gibi kullanmayı bilirsen, o vakit kendini takdir edebilirsin. Meselâ bir kimse, arkadaşlarına özenip rakı içmeye heveslense, evvelâ aklıyle, rakının sonunda vereceği maskaralıkları ve içkiye müptelâ olanların vücutlarının nasıl harap olduğunu ve helâke sürüklendiklerini, bu uğurda mallarını servetlerini yok edip âilelerini sefâlete mahkûm ettiklerini, kezâ, kumarın sabahlara kadar nasıl insanı uykusuz bırakıp heyecan ve üzüntülerle vücûdunu ve kesesini harap ettiğini ve meselâ bir kötü arkadaşın sohbetinde bulunmanın da bir geçici illet gibi kendine bulaşacağını düşünür de aklını bu kötü işleri yapmamak husûsunda kullanabilirse, o vakit kendini alkışlamalıdır.

Evet, benim güzel bir otomobilim, şâhâne bir apartmanım yâhut güzel bir vücûdum var diye gururlanmak elbet akıl kârı değildir. Çünkü bunlar senin değildir. Dediğimiz gibi, senin olan ancak aklındır."

*

– "Size saâdetin sırrını söyleyeyim mi? Herkes saâdet peşinde koşar. Onun için siz de bu sırrı bilmek istersiniz. Bakınız ne basit: Her şeyin kendi arzûnuz vechile olmasını istemeyin. Olan şeyleri hoşlukla kabul edin! Kendinizi her zaman hâdiseleri geldikleri gibi kabul etmeye hazırlayın, istediğiniz gibi olmasına değil. İşte saâdetin sırrı budur, yâni: **Hayır olandadır**[1].

Demirden bir leblebi ki yutmak herkesin kârı değildir."

1- El-hayrü fî mâ vaka'a (Hadîs-i şerif).

*

– "Size şâhâne bir amelden bahsedeyim: İyilik yapınız ve kendiniz hakkında şunun bunun fenâlık yapmasına veya söylemesine kulak vermeyiniz."

*

Yakınlardan birinin yarın mahkemeye gideceğinden bahsedilirken, etraftan biri: Kim bilir bu dâvânın netîcesini düşünerek ne heyecan geçiriyordur, dedi:

– "Bundan, bizim de mahşer gününde olacak mahkememiz için heyecan geçirip geçirmediğimizi düşündüm de hatırıma, Kur'ân-ı Kerîm'de Cenâb-ı Hakk'ın buyurdukları geldi: **Herkes yarın buradaki ameliyle cezâlanacaktır. Allâh'ın emri yolunda gitmeyenler cehenneme sevkolunacaklardır ve orada cehennem zebânîleri: Size Cenâb-ı Hakk'ın emirlerini söyleyen ve sizi mahşer günü ile tehdit eden resuller gelmedi mi? Niçin onları dinleyip yolunuzu düzeltmediniz de dünyânın yalancı ve geçici olan zevklerine dalıp Allâh'ınızı unuttunuz? Şimdi cehenneme giriniz ve orada dâim kalınız. Bu cehennem, kibirliler için ne çirkin bir yerdir**[1]" diyeceklerdir.

Allâh'ın emirlerini memurlarından dinleyip, Hakk'ın râzı olduğu yolda giderek Allâh'a bağlı olan ikinci kısma ise Cenâb-ı Hakk'ın hazînedarları: **Hoş geldiniz, Allâh'ın selâmı üzerinize olsun, buyurun... Cennetlere girin ve orada dâim olarak kalın**[2], diyecekler.

İşte, Allâh'ın bu sözlerinden haberimiz yok, bilmiyoruz, duymadık okumadık... diyenlere de ben dilimin döndüğü kadar söylüyorum. İster bunları can evinize kabul ediniz, isterseniz baş çeviriniz."

*

– "Dünya hayâtı üç esas üzerine kurulmuştur: Menfaat, vefâsızlık, yalan.

Evet dünya vefâsızdır. Onun telli pullu görünen o göz kamaştırıcı göz alıcı nakşına yapışanları, o nakşın içine gizlenmiş yılan, ağzıyle sokar ve zehirler. Binâenaleyh her nereye vefâ ve sefâ ümidiyle yapışsan mutlak ondan cefâ görmekliğin tabiîdir.

Dünya hayâtında gelişi güzel hüküm sürmekte olan tamahlar,

1- Zümer sûresi, 71-72. âyet.

2- Zümer sûresi, 73. âyet: "Selâmün aleyküm tıbtüm fedhulûhâ hâlidîn."

hırslar, şehvet, haset, garaz, kin ve kibirlerin menfaate esas teşkil ettiğini de bilmek lâzımdır. Şöyle ki gerek ahbâbın gerek dostların veya akrabâ ve yakınlarının hattâ evlât veyâhut ana ve babanın dahi az çok menfaatleri sarsıldı mı, derhal bunları karşında bulursun. Hırçın bir tahammülsüzlük ve asabiyet içinde sana karşı dururlar. Alâkalarını keser, daha da ileri giderek en çirkin hareketleri göze alırlar.

Bir ananın veya bir babanın, sevgi uğrunda evlâtlarını terkettikleri, hattâ bu sevgiye engel teşkil ederek menfaatlerini bozan yavrularını öldürdükleri az mı duyulmuştur?

Keyfiyeti biraz daha genişletecek olursak, devletlerin birbirlerine girip kanlarına susamış olmaları da yine bir menfaat mes'elesi değil midir?

Yalana gelince, varlık gösteren fânî dünya, kimi dost edinmiştir de sonunda fırlatıp atmamıştır? Kime bir şey vermiştir de onu fazlasıyle geri almamış, verdiği kimseyi boş elle bırakmamıştır? Kimi sevindirmiş ve zevki içine daldırmıştır da, sonunda ona elem ve keder vermemiştir? Bunlar iyice düşünülünce, dünyânın yalancılığı dahi bu sûretle meydana çıkar."

*

– "Bugün mektepte çocuklara şu parçayı yazdırdım: Düşüncelerini şan ve şeref elde etmek için yersiz ve abes şeylere bağladın. Bunlar, deniz kenarında bulunan kumların üzerine, dalgaların başka kumlar getirmesi ve onların üstüne de diğer bir kum tabakasının gelip birer birer hepsinin kaybolması gibidir ki, her gelen diğerini kapatır ve siler.

Şan ve şeref peşinde koşar, düşünceni varlığını boş olan kıymetlere sarfedersin de, kum tabakaları üstüne gelen diğer kum tabakaları gibi, hâdiseler dalgaları da senin o şan ve şerefinin üstüne bir örtü, bir karanlık perdesi çeker.

Şu halde emeklerine yazık değil mi? Kuvvetini, kudretini harcayacaksan bâri hakîkat yolunda harca... Sana verilmiş olan hakîkat arayıcılığı vazîfesi uğrunda gayretini kullan.

Mes'ele hep aynı mes'ele. Yâni verilen şeyi yerinde kullanmak. Bir şeyi mevziine yâni hakîkî yerine koymamak zulümdür. Sonradan: **Yâ Rabbî biz nefsimize zulmettik**[1]. Verdiğin ihsanların kadrini bilmedik. Bunları yerinde kullanmak lâzımken boş ve abes yerlere harcadık. Gülâbdânın içine gül suyu koymak lâzım gelirken sirke koyarsan, gülâbdâna da gülsuyuna da zulmetmiş olmaz mısın?

1- A'râf sûresi, 23. âyet: "Rabbenâ zalemnâ enfüsenâ..."

Gülâbdânın içine sirke koyduğun zaman, hoş karşılanmıyorsun da ya münâsebetsiz hallerin için Allah tarafından nasıl tekdir olmazsın? Hak'la ahdini yerine getirmez, aklını fikrini lüzumsuz şeylere sarfedersin de sitem görmez olur musun? Sonra da: Beni affet... diye ricâ ediyorsun. Ben sana bu aklı verdim. Onu niçin ziyan ettin? Sen kendini affetmeli ve yaptığın münâsebetsizliğe rücû etmemeliydin. Hem de sana evvelce ihtarlarda bulunduğum halde, yine gülâbdâna sirke koydun. Şu halde kendi düşen ağlamaz... demek lâzım."

*

Birkaç gün evvel, menfaatin hayattaki büyük rolünden bahsedilmiş olmasından konuşulurken:

– "Dünya hayâtında baş rolü, menfaat oynadığına göre, bundan da şüphesiz vefâsızlık zuhur eder. Her ikisinin birleşmesinden ise yalan doğar. İşte dünya hayâtının temelleri. Yalnız bu kāidenin dışında kalanlar Hak yolunda olanlardır. Onlar etraflarından bir şey beklemezler. Çünkü ihtiyaçları Allâh'adır. Allah ise ganîdir, hiçbir şeye ihtiyâcı yoktur. Menfaat ise ihtiyaçtan doğar."

Hüsniye Hanım:

– Fakat dünyânın hâli böyle kurulmuş. Başka türlü harekete imkân var mı?

– "Tabiî yoktur. Ancak bu noktaya vâsıl olmuş kimseler ne dünya ehlidir ne de âhiret ehli... Bunlar, varlıklarını Hak'ta eritmiş olan kimselerdir ki menfaat gözetmeden hareket ederler.

Dünyânın bir yüzü varlık gösteren bir yokluktur. Yâni var zannedersin, halbuki fânîdir, yoktur ve seni yiyip tüketir. Bir vechesi ise yokluk gösteren bir varlıktır. Bu dereceyi bulmuş olanlar, Hak'tan başka bir şey görmezler. Mevcut olarak, varlık olarak hep onu görürler, hep onu talep ederler.

Daha büyük mevkide olanlar ise: Allâh'ım, senin rızânı isterim, demekten bile utanırlar. Zîra bunu da bir menfaat sayarlar. Hattâ: Senin yakınlığını isteriz, dahi diyemezler.

Tamâmiyle tekâmül etmek için rûhânî ve mânevî menfaatten bile soyunmak lâzımdır. Meselâ senin bana yakınlığın bir ümit üzere olursa, bunun ne kıymeti olur? Sebep ortadan kalkmalı. Hiçbir garaz kalmamalı. Fakat bu da dünya ehlinde olmaz, hattâ âhiret ehlinde bile olamaz. Bırak ki zulmânîyi, biz nûrânîyi dahi istemiyoruz."

*

Hüsniye Hanım'ın, insanların arzu ve taleplerinden bahsetmesi üzerine:

– "İstediğin herhangi bir şey, hakkında hayırlı ise Cenâb-ı Hak onu sana verir. Meselâ Leylâ[1] ve Ayşegül'ün[2] istedikleri kabul edilebilecek bir şey ise verirsin. Amma çocuklukları dolayısıyle zararlı bir şey isteyecek olurlarsa elbet vermezsin. Sobayı veya içindeki ateşi isteseler vermeyi düşünebilir misin?

Bu böyle olduğu gibi, yaşça büyük olup da talepleri ve arzûları çocukça olanlar da vardır ki, talepleri, haklarında hayırlı ise Sâhip ihsan eder. Amma vermemesi seni koruduğundandır.

Hattâ, mânevî arzûlar dahi Hakk'ın hikmetine uygun düşerse ihsan olunur."

Hüsniye Hanım:

– Fakat kul orada da haddi olmayan şeyleri istiyor.

– "Ona şüphe mi var? Çocukluk. Bilemez, düşünemez de ondan."

Hüsniye Hanım:

İstekler hakkında ısrar etmemek lâzım olduğunu konuşmuştuk.

– "Evet, dâimâ: Yâ Rabbî, hayır ise ver... diye istemeli. Hazret-i Rifâî Efendimiz hitâba mazhar olup da: **Dile benden ne dilersin yâ Rifâî?** diye sorulunca: **Hiçbir dileğim olmamasını yâ Rabbî...** diye cevap verdi.

Cenâb-ı Hak'ta ihmal yoktur, imhal, yâni mühlet verme, münâsip bir zamâna bırakma vardır. Onun için hayırlı ise, zamânı gelince verir.

Mânevî taleplerde bulunmamak büyüklere göredir, bize göre değil. Onun için Allah'tan dâimâ rızâsını ve cemâlini ve ona sevgili bir kul olmayı istemek gerek.

Büyük mertebe sâhipleri ise istemekle mükellef değillerdir.

Hazret-i İbrâhim ateşe atıldığı zaman Cebrâil geldi: Bir isteğin var mı? diye sordu. Ben isteyeceksem Allah'tan isterim senden değil... cevâbını aldı.

Cebrâil: Öyle ise Allâh'ına söyle... dedi. Bu defa İbrâhim: O beni bilmez mi, istemeye ne hâcet? dedi.

Fakat biz kendimizi onlar ile kıyaslayıp talepten geri kalmamalıyız."

*

– "Teslîmiyet, tefviz, rızâ, sabır ve tevekkül, bunların hepsi de bir mânâya çıkar. Bu mânâ, kendi acz ve ihtiyâcını ve hakîkat güneşine

---

1.2- Eczâcı Sedat Bey'in ve Dr. Ziyâ Cemâl Bey'in kızları.

karşı mevhum ve hiçten ibâret bir varlık olduğunu idrak etmek, kudret ve kuvvetiyle ve her şeydeki zuhûru ile Cenâb-ı Hakk'ı bilmek demektir ki, lâ ilâhe illallâh'ın hakîkatı budur.

Bunu bilmeyenler ise, dediğimiz gibi, türlü menfaatler peşinde, beyhûde yere kendilerini zorluğa, zahmete, yorgunluğa ve netîcesiz bir savaşa atmaktadırlar.

Ne mutlu o kimselere ki bu beş hasleti birleştirip vücutlarının sıhhati için bir devâ tertip ederler."

*

– "Cenâb-ı Hak Kurân-ı Kerîm'de: **İnsanları sevip onlara hayır ve iyilikte bulunmak, adâlet ve ihsan ile muâmele etmek lâzım geldiğini**; hadîs-i şerifte de: **Kulların Allâh'ın âilesi olup, bunlara şefkat ve merhamet edenlerin Allah indinde makbul olduğunu** buyuruyor.

Sonra İncil-i Şerif'teki dört makari: **Dünyâda sulh ve salâhta bulunan kimselerin Allah indinde olduklarını** beyan eder. Ve Hazret-i Rifâî de: **Kullar, cinsiyette berâberiniz, insanlıkta birâderinizdir**, buyurur. Şîrazlı Sâdî ise: **İnsan oğulları yekdiğerinin âzâsı olup bunların bir cevherden yaratıldığını ve birine gelen fenâlığın diğerine de âit olduğunu** söyler.

İş ve gerçek bu ve böyle iken, şu dünyânın hâline bir bakın. Meselâ bugün radyonun düğmesini çevirdim, Berlin, düşmanlarının memleketlerine yaptıkları hücum ve tahrîbâtı, yağdırdıkları bombaları, yerle yeksan ettikleri şehirleri iftihar ile bağırıp çağırarak söylüyordu. Kezâ Londra'dan gelen bir başka ses de aynı terâneyi, aynı sözleri söyleyip duruyor. Sonra da: Bize bir şey olmadı, kaybımız yok diye de ayrıca iftihar ediyorlar. Hangi memleketin sesini dinlesen hep bu...

O onun, bu bunun düşmanı. Hepsi de yekdiğerinin kanına susamış yaptıkları zulüm ve haksızlıklardan iftihar ve zevkle bahsetmekte oldukları şu yirminci asırda insanlık için bu ne elîm bir netîce...

Bir kere düşünelim: Bu hesapça dost kalmamış. O halde dost kimdir? Onu arayalım. Şüphe yok ki dost, hırs ve tamahtan, benlikten, kibirden, intikam ve garazdan ârî olan kimselerdir.

Burada, Eflâtun'un bir sözü hatırıma geldi: **Dünyânın düzelmesi, ancak filozofların kıral, kıralların filozof olmalarıyle mümkün olur,** der.

Demek oluyor ki, bir insan, kendi vücûdu memleketinde sulh ve salâhı temin etmezse, başkalarına karşı da sulh, salâh ve adâleti temin eyleyemez. Bunun husûlünün de, nefsin ıslâhından ve rûhun tekâmü-

lünden başka bir şeyle olamayacağı âşikârdır. Tabiî bu hâsıl olmadıkça da dünyâda rahat ve sükûn beklemek beyhûde ve abestir."

*

Sâmiha Hanım:

– Dün akşamki sohbet, üstünde dikkat ve ibretle durulması lâzım gelen bir bahis.. Dost kimdir, suâli pek mânâlı ve geniş bir mevzû:

– "Her zaman dediğimiz gibi, dost Allah'tır ve onu bilenlerdir. Yâni Allah adamlarıdır. Allah adamlarından da maksat, Allâh'ı bilen ve ondan korkandır. Çünkü bütün hikmetlerin başı Allah korkusudur. Bihakkın buna muvaffak olan kimseler, elbet Allâh'ın dostudur.

Fakat herkesle kendi anlayışının derecesine göre konuşmak lâzım geldiğine göre, bu sözlerden bir mânâ çıkaramayacak olanlara karşı da hırs, tamah vs... gibi vücûdu tahrip edici ve helâke sevkedici hayvânî meyillerden kurtulup, bunların yerine insanlığa yakışan vasıflara sâhip olan kimseler dostluğa lâyık olan kimselerdir, denilmek zarûreti vardır. Esâsen bu dediğimiz vasıflara mâlik olan kimselere insan denebilir. Bu insanlık mertebesini bulan ise, elbet nereden geldiğini ve kimin tarafından kendisine bu insanlık vazîfesinin yükletilmiş olduğunu düşünmek kābiliyetine sâhip olacağından, mes'ele, kendiliğinden hallolmuş olur.

Tekrar ediyorum: İlk mânâyı anlamamış kimselere: Dost, hayvanlık sıfatlarından geçmiş olanlardır, diye anlatacaksın. Fakat gün olup da bunlar da geçince, evvelâ anlayamamış olduğu o mânâ kendiliğinden tezâhür edecektir. İnsan demek, fikir demektir. İnsan olan, düşünecek ve dünyâya niçin geldiğini düşenerek Allâh'ını bilmiş olacaktır."

*

İlim sâhibi ile hikmet sâhibi arasındaki fark konuşulurken:

– "Mûsâ, koca bir peygamber iken Hızır Aleyhisselâm'a muhtaç oldu. Fakat Hızır ona muhtaç değildi. Hakîm, âlime muhtaç değildir; fakat âlim hakîme muhtaçtır. Hızır, Mûsâ'ya aklının ermediği nice hikmetler söyledi."

*

Teslim ve tevekkülden konuşulurken:

– "Allâh'ın murâdından başka bir şey olmaz. Eğer o, bir şeyi böyle murat etmişse olur. Beyhûde telâş. Eğer o bir şeyi öyle murat etmemiş-

se olmaz. Yine beyhûde telâş. Sen ikisinin ortasında bağdaş kur, otur."

*

– "Hayattan maksat, ezeldeki ahdini bu dünyâda yerine getirmektir. Dünyânın nîmethânesi ve hikmethânesi olduğundan bahsettiğimiz gibi, selâmet ve ganîmethânesi de demiştik. Bunların hepsi de Allah sevgisinden ibârettir. Yâni Allâh'ı bulmak, görmek ve tapmaktan ibârettir. Çünkü rahat, huzur, zevk ve kalp safâsı, ancak bununla hâsıl olur.

Cenâb-ı Hak Kurân-ı Kerîm'de: **Burada kör olan, beni görüp, bilip, tapmayan, yarın mahşer gününde de kör olarak haşrolacaktır**[1], buyuruyor. Ne yazık ki dünya ehli, kendi elleriyle yaptıkları putlara tapıyorlar. Zevk, safâ ve rahatı Hak muhabbetinin hâricinde arıyor, onun için de nihâyette elleri boş kalıyor."

*

Sâmiha Hanım:

– Her şeyin düzelmesi, insanın kendi düzelmesine bağlıdır, demiştiniz.

– "Evet, bir insan kendi vücûdundaki tebaasının ihtilâl ve isyanlarına karşı koyamaz, onları intizam ve adâlete sevk edemezse, kendi evini, hükûmetindeki işlerini ve halk ile muâmelesini nasıl ayarlayabilir? Kendine hayrı olmayanın başkasına hayrı olur mu? İşte bunun içindir ki Resûlullah Efendimiz: **Hepiniz kendi vücûdunuzun çobanısınız ve koyunlarınızın kaybından, onların kurtlara kaptırılmasından mes'ulsünüz**, buyuruyor[2].

Binâenaleyh kendi vücûdu memleketinde intizam ve adâleti temin edemeyenin, halk ile olan muâmelesinde de bir nizam ve adâlet olamaz. Ve bu kimse herkesi ağyar, herkesi yabancı görüp öteki beriki ile çekişmekten ve etrâfını tenkit gözüyle görmekten kendini alamaz. Fakat kendi vücûdu memleketinde nizam ve adâleti kurmaya muvaffak olup kötülüklerden temizlenmiş kimse için, Niyâzî Hazretleri'nin dediği gibi: **Ben beni terk eyledim, gördüm ki ağyar kalmamış** sırrı ayan olur."

1- İsrâ sûresi, 72. âyet: "Kim bu (dünya) da kör olursa artık o, âhirette de kördür, yolca da daha şaşkındır."

2- Küllüküm râin ve küllüküm mes'ûlün an raiyyetihî: Hepiniz çobansınız ve hepiniz sürünüzden (güttüklerinizden) mes'ulsünüz (Hadîs-i şerif).

*

– "Kur'ân'dan A'raf sûresi, 198. âyetin mânâsı şudur: **Habîbim eğer müşrikleri hidâyete dâvet etsen işitmezler. Görürsün ki onlar sana nazar ederler, halbuki seni görmezler. Affı seç, iyiliği emret, câhillerden yüz çevir.** Yâni duymak başka, işitmek başkadır. Bakmak başka, görmek yine başkadır. Birçok defâlar insan duyar, fakat işitmez; bakar, fakat görmez.

İşitmek, görmek idrak iledir, kalp iledir, ruh ve irfan iledir. Peygamberimizi yalnız beşeriyet gözü ile değil, Hak gözü ile görmeli. Beşeriyet gözü beşerin vasıflarını; Hak nûru Hak gözü, Hakk'a mahsus cemâli, mânevî güzelliği görür."

*

– "Talebin ne ise sen de osun! Fuzûlî'nin de dediği gibi, kimde kim aşkın nişanı var ise şüphesiz sevdiğine kavuşur. Resûlullah Efendimiz de: **İnsan sevdiği ile haşrolur** buyurur."

*

– "Bâzı kimseler şu şeylerden hoşlanır, başkaları da bir başka şeyden hoşlanır. Yâni herkesin hoşlanıp zevk aldığı bir şey vardır. Ben ne vakit hoşlanırım bilir misiniz? Bunun en üstün derecesi kimseden nefret ve istikrah etmeyip herkesi hoş görücü ve her olan şeyi sükûn ile kabul edip îtiraz etmeyici olarak eşyâya ve her şeye kendi değerinden fazla kıymet vermeyici, sâlim bir kalbe mâlik olduğum vakittir."

*

– "Târih demek muhâkeme demek olduğu için ben de şu muhâkemeyi yapıyorum: XX. asırdan aldığımız ibret, asırların ziyâdeleşmesinin, insanların tekâmülüne yardımcı olması şöyle dursun, vahşet tarafının kuvvetlenmesine ve ziyâdeleşmesine sebep olduğudur.

İyice bildiğimiz bir şey varsa, maddî ilerlemelerin netîcesi, insanları daha süratle ve kütleler hâlinde öldürecek vâsıtaları çoğaltmakta ve geliştirmektedir."

*

– Hikmetlerin başı Allah korkusudur, demiştiniz. Bu sözü biraz

îzah eder misiniz?

– "Allah bir kâbus mudur ki korkulsun! Bir fenâlık mı yapar ki ürkülsün. Bir küçük çocukla anasının arasındaki irtibâtı düşünelim: O anasını ne derece sever. Fakat ana, onun sevgisinden kat kat ziyâde onu sever.

Fakat çocuk, annenin hoşlanmadığı istemediği ve dolayısıyle kendisine zarar verebilecek bir yanlış iş yaptı mı, elbet ananın canı sıkılır ve çocuğunu tenkit eder, azarlar, sevdiği şeylerden mahrum etmek, hapseylemek hattâ dövmek gibi hareketlere bile baş vurur. Fakat bu tutum çocuğun iyiliği içindir. Yoksa ana, çocuğuna karşı bir umacı değildir.

Ya Allah ki, anaya da sevgiyi veren odur; onu umacı gibi kâbus gibi göstermek revâ mıdır? Korkacaksan, kendinden kork. Ben şu işi ve bu hatâyı Allâh'ın sevmediği ve istemediği sûrette yaparsam, evvelâ kalbim beni suçlar de. Allah zâlim değildir ki korkasın. O zulmü işleyen sensin. O azarlama ve suçlamaya sebebiyet veren sensin. Allah, gafûrü'r-rahîmdir. Zalûm ve cehûl yâni çok zulmedici ve çok câhil olan sensin."

*

Mürşit karşısında mürîdin arzu ve taleplerinden bahsediliyordu:

– "Hazret-i Mevlânâ buyurur ki: **İsteklerimi, arzûlarımı gönlümden uzak ettim. Gönlümü onlardan temizledim pâk ettim. Senin gönlün ne arzu ediyorsa ben onu talep ediyorum.**

İşte hakîkî aşk budur. Yâni cânânın arzûsu ne ise senin arzun da o olmalıdır. Yoksa, senin, onun arzu ettiğinden başka bir şeyi istemen, kendi arzûna âşık olman demektir. Mısrî-i Niyâzî de bu yolda ne diyor:

Kim ki candan geçmez ise deyin bize yâr olmasın
Âr u ırzıyla gelip âşıklara bâr olmasın

Onun için Necmeddîn-i Kübrâ Hazretleri buyurur ki: **Allâh'a giden yollar, mahlûkların nefesleri kadar çoktur.** Bunlardan bilhassa üç yol vardır: Biri tâatler ve ibâdetler ile meşgul olan kimselerin yolu; ikincisi, riyâzetler ve mücâhedeler ile meşgul olan kimselerin yolu; üçüncüsü aşk yoludur.

Birinci yoldan Hakk'a vâsıl olanlar pek azdır. İkinciden vâsıl olanlar ise evvelkilere nisbetle daha ziyâde ise de yine nâdirdir. Üçüncü yolun başlangıcı bunların nihâyeti olur.

İşte bu aşk yoluyle yol alanların istekleri de arzûları da mâşuklarının arzûsudur.

Yine Mevlânâ Hazretleri buyurur: **Benim arzûlarım, bu cihânın devlet ve debdebesi değildir. Benim arzum, dâimî bir ömür de değildir. Ben, arzûlardan gönlümü pâk ettim. Senin isteğin ne ise ben onu isterim.**

İşte hakîkî aşk budur."

Söz bu noktaya gelince mecliste hazır bulunan Hâkim Rızâ Bey:

– İnsan hiçbir şeyi sevmemeli... dedi.

– "Niçin? Dünyâda sevilecek pek çok şey vardır. Fakat hakîkî aşk, bu sevilecek şeylerin her birinin üstündedir. Gerçek âşık, mâşukundan bir hitap bir dâvet duysa, bütün diğer sevilecek şeyleri bırakıp gidebilen kimsedir."

*

Bâzı kötü görünen işlerden sonunda iyilikler zuhur ettiği konuşulurken:

– "Hazret-i Mevlânâ buyurur ki: **Hiç şüphe etme, her zararın altında ne kadar menfaatler vardır. Her zahmetin sonunda ne kadar ferahlıklar vardır. Her güçlüğün netîcesinde ne kadar sürurlar ve kolaylıklar vardır.** Bu böyle olduğu gibi, ölümü ve fenâ bulmayı dahi hayat ve bekā tâkip eder. Çünkü zıt zıttıyle ortaya çıkar."

*

Sıcaktan ve susuzluktan bunalan bir yolcunun, yolda bulduğu bir elmayı ısırması sonra da kendisine âit olmayan bir şeyi yediği için elma bahçesinin sâhibini bulup helâllik dilemesi, onun ise kör, sağır ve dilsiz olan kızını nikâhlamak şartı ile hakkını helâl edeceğini söylemesi üzerine adamcağızın çâresiz râzı olması, fakat evlendikten sonra kızın gören, duyan ve konuşan bir dünya güzeli olduğunu anlaması ve kayınpederi olan zâtın onun ahlâk bütünlüğünü denemiş bulunduğu hikâye edilmesi üzerine:

– "Allah hakkından o derece korkan bir kimseye Allâh'ın verdiği nîmet de böyle olur. Kullara yapılan en ufak şey dahi kaybolmadığı halde doğrudan doğruya Hak nâmına yapılan bir şey zâyi olur mu?"

*

Allâh'ın kullarına yap ve yapma dediği yâni emir ve nehyettiği mes'elelerden söz ediliyordu:

– "Cihanda bulunan bütün mahlûklar, kötülük yapanlar, günah

işleyenler, münâfıklar yoldan çıkmışlar da Allâh'ın kuludur ve hepsine birden bu emir ve nehy gelmiştir. Bâzıları emirlere itâat etmiş ve nehiyden kaçınmış ve Hakk'ı Hak olarak bilmişler, o yoldan Allâh'a yaklaşmışlardır.

Bunların içinden birçoğu da kâh dinlemiş kâh bildiğine gidip kullukta kararsız olmuşlar, bir kısmı ise büsbütün yoldan çıkıp kendi bildiklerine gitmişlerdir.

Bir peygamberin ashâbı içinde de ona hakkıyle tâbi olanlar bulunduğu gibi, münâfık ve sapıtmış olanlar da vardır. Peygamber olur da, ashâbı arasında fitne ve fesat ehli bulunmak hele mürtet olmak yâni îmânından dönmek yakışır mı? denemez. Hayır ehli de şer ehli de karşılığını Allah'tan görürler. Fakat cemiyet bunlardan hâlî olamaz. Velevki peygamberlerin ashâbı dahi olsalar...

Kezâ, bir kâmil insanın etrâfında bulunanların hepsinin de, matlûp olan dereceye yükselmeleri imkânsızdır. Bunda şaşılacak bir şey yok. Bu, böyle gelmiş böyle gider. Maamâfih bunlar da hak ettikleri âkibeti ergeç bulurlar.

Bu hususta peygambere bir eksiklik düşmediği gibi, onun vekîli olan kâmil insana da bir noksan gelmeyeceği tabiîdir."

*

Kendini unuttuğun vakit Allâh'ı zikret[1]*... hakîkatinden bahsedilirken:*

– "Kendini unuttuğun vakit yâni aklı terkettiğin zaman demek. Çünkü hicap, perde dünyâya taalluk eden akıldır. Binâenaleyh aklı bırakıp aşka kavuşursan, işte o vakit, Allâh'ın cemâlinden gayrı her şey fânîdir sırrı âşikâr olur ve bu aşkın içinde zikir, zikreden ve zikrolunan kendi olur."

*

Üsküp, Manastır ve Makedonya'nın büyük bir kısmı Türk idâresi ve hudutları içinde iken, bu topraklarda seyâhat etmekte olan Hocamız, Belgrat'ın bir otelinde bir papazla aynı odada kalmaya mecbur olmuş. Fakat papazın, Fransızca, İngilizce, Almanca ve Türkçe hiçbir lisânı konuşamaması yüzünden bu mecbûrî sükûtun, o arkadaşlığı tadsız bir hâle getirdiğini biliyorduk. Buna benzer bir hâdise o eski hâtırayı bize yeniden düşündürmüştü. İşte bu vesîle ile:

1- Kehf sûresi, 24. âyet.

– "Allah sarayının mahremleri ve Allah esrârının ârifleri olan kimselerin de aşk ve muhabbet-i ilâhiyeden mahrum olan nâmahremler ile berâber bulundukları vakit, rûhen azap ve ıztırap içinde kalmaları tabiîdir."

*

Hazret-i Süleyman, hüdhüt ve karganın hikâyesini konuşuyor, Süleyman'ın hüdhüte ve hüdhütün Süleyman'a söylediklerini anlatıyorduk:

– "Aklı temsil eden hüdhüt, rûhu temsil eden Süleyman'a: Ben bu tabiat toprağından silkinir ve mâsivâdan soyunup Allâh'a yüz çevirerek uçarım. Beşeriyet ağırlıkları bana hiçbir sûretle mâni olmaz, dedikten sonra sözüne devamla: Uçtuğum yüksekliklerden, her şeyin ne olduğunu bilirim. Ey hükümdar, siz kuvvetleriniz ve hisleriniz askerleriyle bir sahrâya gider, yâni bu dünya muhabbeti sizi bir sahrâda bırakır ve susuz kalırsanız, işte o vakit ben aşk ve muhabbet, ilim ve mârifet suyu ile sizi sularım ve sizi o tûl-i emel yâni bitmez tükenmez hırs ve arzu girdâbında helâk olmaktan kurtarırım diyor.

Karga mesâbesinde olan vesvese ise Süleyman'a şöyle sesleniyor: Adam sende, onun dediğine ne bakıyorsun? Söylediği doğru olsa bâri... görüyorum ki çok defa yanılıyor, tuzağa tutuluyor. Şu halde söyledikleri nerede kaldı?

Mesnevî-i Şerif'te geçen bu hikâyenin bir derece daha derin ve yüksek mânâsı ise şöyledir:

Rabbânî sırların sâhibi ve kâinâtın mânâsını idrak eden Hudâ erleri, keşif yolu ile her şeyi bilir ve görürler. Fakat bunları inkâr edenler, kazâ ve kaderi de inkâr ederler. İşte bu rabbânî sırların sâhibi mesâbesinde olan hüdhüt der ki: Münkirler kazâ ve kaderi inkâr etmekle ne kadar haksızlıkta bulunmuş olurlar. Zîra bilmiyorlar ki kazâ ve kader geldiği vakit ay da tutulur, güneş de... Benim de ay mesâbesinde olan aklım ve basîret nûru mesâbesinde olan güneşim de tutulur. Bu sûretle kalbimin o geniş ve mukaddes arâzîsi zulmet içinde kalır. Bu münkirler bilmiyorlar ki, kendilerinin inkârları da o kazâ ve kaderin icâbıdır. Bunlar bilmiyorlar ki bir münkirin inkârı ve bir mü'minin ikrârı, hâsılı iyi veya kötü her kimsenin kârı, kazâ ve kaderin hükmü altındadır.

Bakın size bir şey söyleyeyim: Allah, Hazret-i Âdem'i halkettiği vakit ona baştan aşağı nûriyle, zâtıyle tecellî etti. Âdem, o tecellînin doğduğu parladığı ve esmâ ve sıfât-ı ilâhiyenin zuhur ettiği yer oldu.

İşte bu halde Allah meleklere, Âdem'e secde etmelerini emretti. Melekler, Âdem'in ilâhî tecellîye mazhar olduğunu görünce, Allâh'a secde eder gibi ona da secde ettiler ve Âdem'in o tecellîye mazhariyetinden dolayı ona tâzim ve hürmet secdesi ettiler.

Allah cennette bir ağaç zuhur ettirdi, Havvâ'yı Âdem'e zevce olarak verdi ve ikisine de hitap ederek: Bu ağaca yaklaşmayınız, zâlimlerden olursunuz, dedi. Fakat Âdem'le Havvâ ne yapsınlar ki o güzel Allah, bu ağacı, aşk ağacı kılmış ve Mûsâ'ya yine bu ağaçtan: Ben senin Rabbinim! hitâbı zuhur ettiği gibi, ondan da aynı hitâbı Âdem'le Havvâ'ya duyurmuştur. Böylece onlarda da akıl ve fikir ortadan kalkarak ağaca yaklaşmışlardır.

Gûyâ Cenâb-ı Hak Âdem'le Havvâ'ya: Siz, akıl mertebesinden aşk mertebesine çıkmaya çalışmayınız. Çünkü bu mertebede mihnet ve can pazarı vardır. Bu sûretle nefsinize zulmetmiş olursunuz. Amma öyle bir zulüm ki bütün adiller içinde, öyle bir cehil ki bütün ilimler içindedir.

İşte bu sûretle Cenâb-ı Hak, kābiliyeti olan kimseleri aşka haris kılmış, âdetâ o mertebeye doğru arkalarından itmiştir. Bütün şu üstün fikirleri sayıp döken hüdhüt, nihâyet: Bu yüce kimseler peygamber oldukları halde aldanıyorlar da benim aldanmamı nasıl çok görebilirler ey hükümdâr-ı zîşân? Kazâ ve kader ânı gelince kim aldanmaz ki ben aldanmayayım? diyor."

*

Yaşlı, hastalıklı ve bir ayağı sakat olduğu için mâdenî çizme ile yürüyen bir kardeşimiz vardı. Çok çetrefil bir Karadeniz aksanı ile konuşan ve okuyup yazması da olmayan bu ümmî kadına, bir mânâda hikmet ve irfânın canlı âbidesi demek câizdi. Fazîlet onda, sabır onda, doğruluk onda, insanlık, vefâ ve aşk u muhabbet onda idi. Beşerî ölçülere göre câhil denen bu kadın, mânevî ölçülere göre hakîm ve ârif kişi idi.

Bir gün Efendisini ziyârete gelmiş idi. Dönerken, Güzîde Hanımefendi Vâlidemiz: Güle güle Güleser Hanım... diye kapıdan uğurlarken:

– Anacığım bu kapıdan çıkarken insan gülmez, ciğeri yanar... diye cevap vermiş. Vâlidemizin: Biraz daha dinlen de öyle git... demesi üzerine: Sizi görünce hemen yorgunluğum geçer amma, (göğsünü göstererek) burası dinlenmez ki... demiş ve gözlerinin yaşını silerek ağır ağır yürümeye başlamıştır.

*

Allah nedir, diye sorulmuş olan bir suâle verilen cevap:

– "Allah, akl-ı küldür. Peygamberimizin dediği gibi, **Allâh'ı bilmek isteyen, kendi nefsini bilmelidir.** Camille Flammarion der ki: **Hiçbir şey yoktan vücûda gelmeyeceği cihetle, bilcümle eşyânın vücûd-ı Hak'tan neş'et etmiş olması yâni onun tezâhürleri ve tecellîsinden ibâret bulunmuş olması lâzım gelir.**

Aşk üstâdı Mevlânâ ise:

Şems-i men Hudâ-yi men bekā-yi men
Ey tü behak resîdeem ey hak hak güzâr-i men

Mevlânâ Hazretleri bu sözleriyle: Beni Hakk'a eriştiren ve bana, senin ve bütün kâinâtın Hak olduğunu öğreterek benim hakkımı îfâ eden Hak sensin... Eğer sen olmasaydın ben de ulemâ gibi, Allâh'ın, şu kâinat vücûdunun gayrı ve mahlûkātın hâlikı ve mevcûdâtın mûcidi olduğuna îtikāt ederdim... demek istediğini söyleyenler olduğu gibi, aşağıdaki mânâyı daha mülâyim bulduğum için onu da söylemek isterim.

Ey benim mâlik ve sâhibim, ömrüm gibi, azîz kurtarıcım! Benim bekā mertebesine erişmeme vâsıta sensin. Ben senin delâletinle Hakk'a eriştim ey benim ehl-i Hak dest gîrim...

Hulâsa, insanın, vücûdunun Hak'la kāim olup müstakil bir vücûda mâlik olmadığını ve Hakk'ın fiil ve sıfatları ile ancak o kimsenin istîdat ve kābiliyet derecesine göre onda tecellî ettiğini bilmek gerektir."

*

Tasavvuftan soruldu:

– "Tasavvuf, ölümsüz hayat ve her hal ve vakitte edeptir."

*

– "Tarîkat tevhîd ilmini öğrenmek için kurulmuş bir cemiyettir. Böyle olduğu halde bu cemiyette yekdiğerine düşmanlık nasıl olur? Hâsılı tarîkatin ve insanlığın îcâbı tevhîddir. Siz kendi aranızda bu tevhîde varamazsanız nasıl derviş olursunuz?"

*

Hâtemü'l-evliyâ, yâni evliyâların sonu olan Muhiddîn Arabî'nin Hâtemü'l-enbiyâ, yâni peygamberlerin sonu olan Resûlullah'tan efdal olduğunu söyleyenler bulunduğu beyan edilmesi üzerine:

– "Ulu Peygamberimiz Efendimiz'in rûhu, her şeyden evvel halk olunduğu ve: **Sen olmasaydın ey Habîbim ben bu kâinâtı halketmezdim,** buyurulduğu için, hâşâ ona üstün gelecek kimse yoktur. Bu anlaşıldıktan sonra, Resûlullâh'ın ikinci cephesine gelelim: Bir gül fidanı her nerede biterse o hep güldür. Binâenaleyh Peygamberimizin o güzel gül ağacından olan bir mânâ gülünün fidanı da herhangi bir yerde biter ve herhangi zamanda zuhur ederse, elbet o gül de aynı güldür. Kokusu da şüphesiz o mânevî gülün kokusudur. Her ne kadar yerde ayrılık olsa da o ilim ve zevkte ayrılık olmaz. Bunun için Muhiddîn Arabî Hazretleri de Resûlullâh'ın vekîli ve halîfesi olmak ve **el-vekîl ke'l-asîl** mânâsı gereğince, vekîlin de asil mertebesinde bulunması sûretiyle Muhiddîn Arabî'den de Peygamberimizin zevken ve ilmen tecellîsi yadırganamaz. Hazret-i Mevlânâ da aynı mânâya işâretle: **Maşrıktan doğan güneş şâyet mağripten de doğacak olsa yine aynı güneştir,** buyurur.

Suâlin anlayabildiğim ikinci kısmında, kâmil bir filozofun bir nebîden efdal olup olmadığı da soruluyor.

Filozoflar içinde bihakkın hakîkate ermiş bir kimse tasavvur edemiyorum. Çünkü bunların bilgilerine ve bildiklerine akıl delil olmuştur. Akıl ise mahlûk olmak hasebiyle kendi üstünde olan hakîkatleri idrak edecek kudret ve kuvvette değildir. Onun için bunlar, deryâ içinde dümensiz seyir ve sefer eden bir gemi gibidirler ki nihâyet günün birinde taşlara çarparak parçalanırlar.

Evet, bunların içinde, Hazret-i Peygamber'in mâneviyâtından nur ve feyiz almış olan Sokrat, Eflâtun, Epiktetos gibi kimseler de vardır. Fakat hakîkati bulmuş olan bu gibilere pek ender olarak rastlanır. Yine bunlar da bir nebî derecesinde olamazlar."

*

Küfrünü îman yerine koymayanın tam müslüman olamayacağı hakkında bir kanâat bulunduğundan bahsediliyordu:

– "Lâ ilâhe illallah yâni, Tanrı'dan başka tanrı yok diyoruz. Lâ ilâhe tanrı yok; illallah ancak Tanrı var, demek.

Ben... demekle, kendimize vücut veriyoruz. Halbuki bu vücut, hakîkatte var olmayıp hayâlî olduğu halde onu var zannetmekle küfretmiş oluyoruz. Bu hayâlî vücûdu başka tanrı yoktur diye atarsak, var olan can ve hayat olarak kalan ancak Tanrı'dır.

Kendini kesretten kurtarıp vahdete salmak, işte gerçek îman budur.

Falan kimseden bana şu fenâlık geldi, demek küfürdür ve erbâ-

bınca Allah'tan başka şeyle oyalanmak, gam veya sevinç hep küfürdür. Falan kimse sana şunu diyormuş, ko desin, vazîfesini yapsın sana ne?

En büyük küfür, senin kendi vücûdundur. Onu atınca gönlünde hakîkat doğar, îman o vakit gelir. Mâsivâyı var zannediyorsun. Yoktur. Bir varlık gösteren yokluktur. Bu dünya bir puthânedir. İçinde olan ihtiraslar ise birer puttur.

İşte küfrü îman yerine koymak demek, kendine vücut vermekten kurtulup vahdete ermek demektir."

*

– "Aşk ve âşıkların indinde korku ve hüzün yoktur. Çünkü bunlar, aşkın din ve mezhebinde kurban olmuşlardır.

Bir kimseyi asrın allâmesi de görsen, onun zâhirde olan ilim ve mârifetine bakmayıp, Allah'la ve halk ile olan ahdine vefâ edip etmediğine bak. Çünkü ilim, kabuk gibidir; ahde vefâ etmek de o ilmin özüdür.

Ey âkil, sakın sûrete bakma! Çünkü cinsiyet yâni ayni mayada olma sırrı sûrette değildir. Sûret, taş ve toprak gibidir. Câmidin, cinsiyetten haberi yoktur. Cinsiyet, mânâ cihetiyle kalplerin birbirine benzemesi, ruhların ezelden bilişikli olması ve akılların yekdiğerine uygun bulunmasıyle olur. Yoksa, sûrette ayni cinsten olmanın faydası yoktur."

*

"Ne acı şeydir, kendinden, kendinde olandan uzak olmak. Biz kendimize yaklaşmak ve bulmak için dünyâya geldik. Onun için çalışıyoruz. Aradığımız bizden uzak değil ki... Halbuki onu, kimimiz servette, kimimiz mevkide, kimimiz şöhrette zannetmişiz. Eğer kendimizdeki serveti bulsaydık, hâriçtekilere ihtiyâcımız olmazdı ve o zaman, varlığına kulak asmadığımız bu servetler de kendi kendine bize gelirdi. Hazret-i Ali'nin buyurduğu gibi: **Allah harâmı menetti, ben helâlinden de geçtim,** diyerek, onun esîri olacağımıza emîri olurduk."

*

– "Ruh vücutta Allâh'ın elçisidir, vekîlidir. Bir şeyin olmasını istediğimiz zaman, meselâ karşıki odaya geçmek arzûsunu duyduğumuz zaman, yerimizden kalkıp yürüyor ve oraya gidiyoruz. Emreden ruh, icrâ eden de melekelerdir.

Allah bir şey diliyor: Yakın, yıkın! Yâhut: Yapın, kurun! diyor. El, ayak vesâir uzuvlarımız, bu emrolunan şeyleri yerine getiriyorlar.

Allah'ta olan sıfatlardan, insanda birer cüz' vardır. Gazap, af, sabır, söylemek, işitmek, kudret ve ilh...

Sonra mükevvenatta ne varsa yine insanda mevcuttur: Dağlar, dereler, kanallar, vâdîler, sahrâlar...

Ve sonra ceberut, lâhut, melekût da yine insanda mevcuttur."

*

– "Orucun, sâir ibâdetlerden derecesi çok yüksektir. Çünkü oruç tutan samediyet sıfatıyle sıfatlanır.

Orucun üç mertebesi vardır: Biri avamın orucu, yemeden içmeden ve haram olan sâir hallerden imsak etmektir.

Havâssın, yâni olgunlaşmış olanların orucu, el, ayak, göz, kulak ve cümle âzâsını, günah denilen şeylerden imsak etmek, geri çekmektir.

En üst derecede olanların orucu ise, bütün mâsivâdan perhiz etmek ve cümle hevâ ve hevesten sıyrılıp Allâh'ın muhabbeti lezzetini bulmaktır.

Orucun ve açlığın sır ve hikmeti, şehvet ve nefsin kahrından kurtulmak ve bu sûretle rûhâniyet bulmaktır. Mevlânâ Hazretleri der ki: **Lokma, eğer sende cevher oluyorsa, istediğin kadar ye. Fakat bu lokma, fenâlıklar doğuruyorsa, boğazına kilit as.**"

*

– "Namaz, tevhîdden sonra farz olan ibâdetlerin efdalidir. Tevhîd, Hakk'a ortak koşmamaktır. Yüksek ve olgun kimselerin tevhîdi, kâinatta Allah'tan gayri bir şey görmemek, muâmelesini yalnız onunla yaptığını bilmektir. Namazın büyüklükleri hakkında ise evvelce konuşmuştuk. Onun için burada tekrarlayacak değilim. Ancak şu kadarını söyleyeyim ki namaz, karanlık gönülleri nurlandıran öyle ilâhî bir nurdur ki, ona mü'minin mîrâcı denir.

Fakat namazı, Hakk'ı görür gibi yâhut Hak seni görür gibi kılmalı. Burada teberrüken namaz hakkında Allâh'ın sevgililerinden bâzılarının sözlerinden kısaca birkaç söz söyleyelim. Hazret-i Ali: **Görmediğim Allâh'a tapmam,** buyuruyor. Hazret-i Mevlânâ da: **Halkın namazı beş vakittir, âşıklar ise devamlı namaz hâlindedirler,** diyor.

Şiblî Hazretleri bir gün namaza durmak üzere iken: **Eğer şu anda**

namaz kılarsam münkir ve münâfık olurum. Kılmazsam da kâfir olurum, diyerek birçok zaman bu halde kaldıktan sonra namazını kazâ eyledi.

Bunu şöyle îzah edelim: Şiblî namaza hazır olduğu zaman kesret âleminin hükmü gālip idi. Namaza başlayınca görüyor ki ibâdet eden ve edilen, yâni kul ve Hak hep berâber olmuştur. Eğer namazını ibâdet eden ve ibâdet edilen ayrıdır diye kılsa, bu takdirde vahdet nûrunu inkâr etmiş olacak. Ve eğer mâbut ve âbit, secde eden ve edileni bir olmuş olarak görüp namazı terk etse kâfir olacaktır.

Muhiddîn Arabî Hazretleri de: **Abd, Rabdır, Rab, abddır. Öyle ise mükellef kimdir, bilemiyorum,** der. Eğer sen, mükellef Rab'dır, dersen, Rab ne halle mükellef olur? Yâni kul, kendinde zuhur eden tecellî îtibâriyle Rab'dır. Rab dahi bu mukayyet vücuttan zuhur ettiği cihetle kuldur.

Binâenaleyh eğer vahdet nûru galebe ederse, kulu fânî ve ölü görüp cümlede Rabb'i görür. Eğer kesret âleminin hükmü galebe ederse, kulu mükellef ve Allâh'a ibâdet edici bulur.

Eğer vahdetle kesretin hükmü birlikte kulun vücûdunda zâhir olursa, hayrette kalır ve işte o vakit: Mükellef kimdir, bilseydim... der.

Fakat bütün bu zikrolunan hâlet vicdânîdir. Yoksa beşeriyet mertebesinde ve kesret âleminin pençesinde olanlar, cümleden hür ve âzat olan irfan ve vicdan ehlinin hallerini kendi hallerine nasıl kıyas edebilirler? Hazret-i Mevlânâ'nın dediği gibi: **Pâk olanlar ile kendini kıyas etmek, bayağı aslanla Acem bayrağında olan aslanı kıyas etmek gibidir.**"

*

– "Cenâb-ı Hak buyuruyor ki: Visâle ve Hakk'ın yakınlığına nâil olmak için kendisine en sevgili en makbul olan şeyi infak etmek, bol bol vermek lâzımdır. Bu yolda mal bezleden, mal veren can bulur. Can veren cânâna vâsıl olur.

Hulâsa sehânın yâni cömertliğin, bezledişin âlâ derecesi, nefsânî zulmetlerden ve cismânî arzulardan kurtulmaktır.

Kötü sıfatların en kötüsü, hasislik ve hırstır."

*

– "İhtiyâcından fazla malı olanın, şer'î ölçü dâhilinde, sâlih olan fukarâya vermesi vâciptir. Böylece de zenginlerin zekâtı fukarâya ihsan etmek, mallarından vermek, fakirlerin zekâtı da, zenginlere olan

ümit ve îtimatlarını kalplerinden silmek, yâni verecek diye beklememektir. Âşıkların zekâtı, cânânı uğrunda canını harcamak, ruhlarını Allah muhabbetine bezletmek, vermek, hep vermektir. Âriflerin zekâtı ise, kendi hallerinden ve ilimlerinden, irfanlarından ehil olana, isteyene, talep edene vermek, muhabbet etmek, âşıkları kendi hallerinden nafakalandırmaktır. İlmin zekâtı, tâlibine tâlim etmektir. Evlâdın zekâtı yetîme ihsan, evin zekâtı misâfiri ağırlamak ve îtibar etmek, sohbetin zekâtı, dedikodudan kaçmak; kuvvetlinin zekâtı zayıflara yardım, nefsin zekâtı, kötü ahlâklardan kurtulmaktır. Cenâb-ı Hak da: **Zekât veren felâh bulur,**[1] buyurur.

Mevlânâ Hazretleri buyurur ki: **Cömertlerin lâyığı para ve mal vermektir. Âşıkların ise can vermektir.**

Hazret-i Muhiddîn, Resûlullah Efendimiz'in bir hadîsini naklediyor: **Ehli olmayana hikmeti ve ilmi vermeyin. Eğer verirseniz hikmete zulmetmiş olursunuz. Ehlinden dahi men ederseniz, o hikmetin ehline, lâyığına zulmetmiş olursunuz,** Mevlânâ da: **Cevheri kötü olan kimseye ilim vermek, yol kesicinin eline kılıç vermek gibidir,** buyuruyor.

Hâsılı lâzım olan, kendisine en makbûl olan nesneyi ilmi, malı, yâhut vücûdu Allah yolunda bezletmek, harcamaktır."

*

Maaş ve maad akıllarından konuşuyorduk:

– "Maaş aklının görüşü hudutludur. Yaratılmış bir varlık olduğu için ancak kendi gibi mahlûk olanı kavrayabilir. Yaradanı, yâni hâlıkı değil.

Ancak havâî ve maddî ilişiklerle olan bağ kesilince insan, içine dünya sızamayan bu sırlar âleminde maddiyattan uzaklaşır. Her kesif madde, hakîkatte şeffaf ve billûrîdir. Onun kesâfetini yarıp geçecek görüşe mâlik olanlar, yâni havâî ve maddî alâkalardan geçenler, hâdiselerin kesâfeti arkasındaki hakîkati çıplak olarak görürler. Fakat bir kimse cüz'î aklıyle hakîkate erişmeye muktedir olamaz. Çünkü bu küçük terâzi o büyük yükü çekemez.

Psikoloji okuduğumuz zaman, hocamız Münif Paşa, rûhu meş'aleye benzetmişti. Mum azaldıkça, ruh da yavaş yavaş söner, diyordu. Doğru. Fakat bu, gıdânın, havanın, fizyolojik ve biyolojik kānunların tesîriyle vücûda gelen hayvânî ruhtur.

Lâkin izâfî ruh, kayda ve zamâna sığmayan bir varlıkla devam

1- Mü'minûn sûresi, 1-4. âyet: "Kad eflaha'l-mü'minûne... vellezîne hüm li'z-zekâti fâ'ilûn."

eder. İşte bu ruhtur ki mes'elenin esrârını çözer. O ruh, aşktır. Bu hâsıl olmadıktan sonra, bir kimsenin kendi cüz'î aklı ile ruh deryâsına ve hakîkat âlemine sefer kılmasına imkân yoktur. Emniyet ve eman, aşk gemisine ilticâ ile mümkün olur."

*

– "Her şeyin bir gāyesi vardır. Meselâ ağacın gāyesi meyve vermektir. Bir buğday tohumunda yaprak, dal, bilkuvve mevcut olduğu gibi, akılda da bütün varlık âlemi ve bütün kâinat mevcuttur. Kezâ, her bir nebat ve ağaç, kendi tohumunun îcâbını meydana çıkardığı gibi, insan da ezelde kalp tohumunun îcâbı ne ise onu bu âlemde meydana getirir. İşte, meyvenin olgunluğu nasıl ağacın olgunluğunu gösteriyorsa, insanın da kemâli, evveline ulaştıktan yâni Hakk'a vusulden sonra olur.

Hâsılı, her şeyin tohumu kendi meyvesidir. Yâhut her şeyin meyvesi kendi tohumudur."

*

Dînin vazîfesinin insanları ahlâka sevketmek olduğunu ve ahlâklı kimselerin ise dîne muhtaç olmadıklarını söyleyen bir kimsenin fikirleri üzerinde konuşuluyordu:

– "Dînin zâhir yüzünden başka, bir de insanoğlunu kemâle eriştirmek, sağlam ve yıkılmaz bir iç hayâtı kazandırmak için riyâzet, mücâhede, tasfiye, hâlini ıslâh potası içinde temizleme ve pişirme tarafı vardır. Ben ahlâk sâhibiyim, demekle cehil ve gaflet cehennemlerinden kurtulmak ve hakîkî cennet olan ezelî yakınlığa erip aslî fıtratını bulmak kābil değildir.

Resûlullah Efendimiz şöyle buyurur: **Allah, aklı kendisine kulluk husûsunda kullanmak için vermiş. Yoksa rubûbiyet sırlarını idrak etmek için değil...**

Onun için, aklın varsa, benim hiçbir şeye ihtiyâcım yok demeyip, kendini dünya kirlerinden arıtmaya ve rûhundan cehil ve gafleti silip, onu aslî temizliği ile meydana çıkarmaya bak!"

*

– "Ulu Tanrı buyruğunda diyor ki: **Allâh'a, yakîn buluncaya kadar ibâdet et...**[1] Yâni güneş doğunca lambanı söndür. Çünkü yakîn hâsıl

1- Hicr sûresi, 99. âyet.

olunca, yâni insan aslî hüviyetini bulunca, kendisini aşk tecellîsi güneşi kaplar. O vakit mevhum yâni aslında mevcut olmadığı halde var zannettiğin hayâlî varlığın gider, ibâdetin taklîdî olmaktan kurtulur, Rabb'ini görür ve taptığını bilir, aşkla, kendin de aşk olmuş olursun.

Lamba, yâni vücut zâhirde mevcut görünse de güneşin nûru içinde fânî olur ve o vakit yalnız güneşin nûru bâkîdir."

*

Meleklerin: Yâ Rabbî biz seni her an tesbih ettiğimiz, sana hamd ettiğimiz halde neden bizi halîfe yapmadın da kan dökücü Âdem'i halîfe kıldın? demesi konuşuluyordu:

– "Onlar bilmediler ki insanların hamurları şehvet ve nefsânî sıfatlarla yoğurulmuştur. Onun için de insanlardan bir kısmı, akla mâlik oldukları halde, bu sıfatların zebûnu ve esîri olduklarından, hayvanlardan daha aşağı olmuşlardır.

Bir kısmı ise hayvan derecesinde kalmış, ileri gidememiştir.

Fakat bunların arasında insanlığını bulan ve aslî hüviyetine kavuşanlar, meleklerin üstüne yükselmiş, melekleri, Arş'ı ve Kürsî'yi ve bütün mükevvenâtı kendilerine secde ettirmişlerdir.

İşte bunlar: **Benim kalbim Allâh'ımdan söyler** sözünü söyleyen ve ölülerden ölülere intikāl etmiş ilimlere ihtiyâcı olmayan ve hadîs-i kudsîde buyurulduğu gibi; **Arza, semâya sığmayan ben, o kâmil insanın kalbine sığdım** sözlerinde beyan buyurulduğu vechile bilgiyi, doğrudan doğruya gönüllerinde tecellî eden Allah'tan alan kimselerdir."

*

Ömer Bey[1]:

– Bize Resûlullah'tan ve mîraçtan bahseder misiniz?

– "Resûlullah (s.a.) öyle bir ilâhî nurdur ki onu anlamaktan melekler ve insanlar ve bütün mevcûdat âcizdir. Muhammed'in yoluna delil sıdktır. Muhammed'in vuslatına delil aşktır. Muhammed bir hidâyet nûrudur. O, âşıkların muhabbet şarabıdır. Binâenaleyh onun hâlini ve evsâfını anlamak, kimsenin amma kimsenin haddi değildir. Eğer deniz-

---

1- Ömer Bâlî, Balıkesir'den mücâvir olarak Medîne'ye yerleşen bir âilenin evlâdıdır. Zamanla kavmiyet husûsiyetleri, mahallî örf ve âdetlerle değişerek kendisi de araplaşmış. İşte bu genç, Hocası Ken'an Rifâî'nin fazîlet ve meziyetlerine hayran olarak İstanbul'a dönen Hocasını tâkip etmiştir. Pek iyi kavrayamadığı Türkçe'yi ilerleterek himâye gördüğü Hocası tarafından iş güç sâhibi olmuş hem de evlendirilmiş. Çok iyi bir âile babası olan Ömer Bâlî, üç erkek evlât sâhibi olmuş, soyadını da Özen'e çevirmiştir.

ler mürekkep, ağaçlar kalem olsa yine de onun şan ve şerefini yazmaktan âciz kalır. Bir daha tekrârını getirsen yine bitip tükenir.

Bu bilindikten sonra Muhammed, mîrâcı vücut ile mi yaptı, yoksa tecellî ile mi suâline gelince, bir kere tecellî nedir, onu bilelim. Resûlullah: **Ben de sizin gibi beşerim, amma bana vahy oluyor**[1]... sırrına mazhar olmuş bir sultandır. Böyle bir vahiy kanalı vücûdun, görmek ile görmemekle alâkası olur mu? Onun mîrâcı her vakittir. Zîra o her an Allah'ta idi. Onu gören, Allâh'ı görür. Hattâ onun vârisi olan ehlullah için dahi, onlar ile olan Allah'la olur, dendiği halde, ya cümlenin efendisi olan ne olmaz?

Mîraç gökte mi oldu yoksa yerin altında mı? Resûlullah: **Balık karnında mîrâcını yapan Yûnus'la benim mîrâcım arasında fark yoktur,** buyurdu.

Mîraç demek, kendi vücûdundan kopup, Allah'la bâkî olmak demektir.

Hazret-i Ayşe'nin de bir sözü vardır: **Efendimiz mîrâca gitti. Geldiği vakitte yatağı sıcaktı.** İşte yâ Ömer, o sultanların vasıflarını bizim akıl yolunda yürüyen kafalarımız alamaz.

Mü'minlerin mîrâcı da namazdır. Allâhu ekber... diyerek iki elimizi kaldırıyor dünyâyı da âhireti de attık.. diyoruz. Dünya ve âhiret kalkınca, ne kalıyor? Yalnız Allah..."

Ömer Bey:

– Amma Kurân-ı Kerîm'de mîraç hakkında uzun bir îzah var.

– "Kur'ân-ı Kerîm umum içindir. O, aynı seviyede olmamak şartıyle herkese hitap eder. Zîra içinde mevcut olmuş ve olacak, her şey mevcuttur.

Ben Allâh'ın kulu, seninle konuştuğum vakit, evlâdımsın mahrem konuşuyorum. Gizlim yoktur. Fakat yine de vardır. Lakin bir tanıdık bir dost bir ahbâba senin yanında konuştuklarımı söyler miyim? Kur'ân-ı Kerîm'in de yedi batnı vardır. Meselâ (Elif, Lâm, Mim) ne demektir? sorarım sana?"

Ömer Bey:

– İdrak edemiyoruz.

– "Demek ki bunlar erbâbının anlayacağı remizler.. Amma Kur'ân-ı Kerîm herkes için derece derece açık ve tatmin edici hikmetleri hâvîdir. Ebû Hureyre: **Ben Resûlullah'tan iki ilim aldım. Birisini size söyleyebilirim, diğerini söylersem kâfir olduğuma hükmedersiniz,** buyurur."

1- Kehf sûresi, 110. âyet.

*

Ömer Bey:

– Cenâb-ı Hak: Bana duâ ediniz icâbet edeyim, kabul edeyim[1] *ve Cenâb-ı Peygamber Efendimiz de: Yâ Rabbî senden af ve âfiyet dileriz ve yine: Senin ismin affedicidir, bizi affeyle ve yine: Yâ Rabbî, senin affınla cezândan, rızânla gazabından, seninle senden istiâze ederim ve yine: Yâ Rabbî bize hayrı hayır olarak göster ki ona uyalım; şerri de şer olarak göster ki ondan kaçınalım, diye duâ ettikleri halde, kibâr-ı ehlullah duâdan ictinap ediyorlar ve hattâ Hazret-i İbrâhim ateşe atılmak üzere iken Cebrâil'in yetişip: Ne istiyorsun yâ İbrâhim söyle bana.. İstersen seni kurtarayım! demesi üzerine İbrâhim: Benim isteğim var amma senden değil... diye cevap verdi. Bunun üzerine Cenâb-ı Hakk'ın Cebrâil'e: Ne isterse söylesin, diye suâlini tekrarlamasıyle: Benim hâlimi Allâh'ım bilir. Hâcetimi söylemeye lüzum yok.. dedi. Resûlullâh'ın her zaman duâ buyurması ile İbrâhim'in ve bâzı ehlullâhın duâdan baş çevirmeleri nasıl îzah olunur?*

– "Yâ Ömer, geçen gün konuştuğumuz gibi, Kur'ân-ı Kerîm herkese hitap etmiştir. Orada bütün insanlara, havâssa, ahassü'l-havâssa, mü'min ve kâfirlere de hitap vardır. Doğrudan doğruya peygambere de hitap vardır.

Herkese aklının yettiği mertebeden söyle hadîs-i şerîfinin verdiği düstûru ele alırsak, bir çocukla konuşmak ile, rüşde vâsıl olmuş bir kimse ile konuşmak bir olmadığını görürüz. Kezâ, zâhir ilimlere vâkıf bir münevver ile konuşmak başka, bilgiden yana, sathî ve basit bilgisinin içinde kalmış kimse ile konuşmak yine başkadır.

Onun için kibâr-ı ehlullah dediğimiz kâmil kimseler, Allah'tan emir almadıkça duâda bulunmazlar. Onlar da duâ ederler, fakat emir ile duâ ederler. Kendiliğinden yok olduğu için, ettiği duâyı kabul eden de odur. Nitekim hadîs-i kudsîde buyrulduğu üzere: **O kulum bana yaklaştığı vakitte ben onu severim. Ben onu sevdiğim vakitte gördüğü göz, işittiği kulak, tuttuğu el ben olurum**, hikmetlerin sırrı ve hilkatin rumûzu budur işte.

Bize gelince, biz duâda kusur etmemeliyiz. Biz muhtâcız. Biz, Acem bayrağındaki arslan gibiyiz. Onlar ise ormanlarda gezen hakîkî arslanlardır. Binâenaleyh onların işleriyle kendi işlerimizi kıyaslamak asla doğru olmaz."

1- Gāfir sûresi, 60. âyet.

*

Ömer Bey:

– İnsanlara çalışma, gayret lâzım değil midir?

– "Nasıl lâzım olmaz? Resûlullah Efendimiz çalışma husûsunda gayret sarfetmedi mi? Dağlara çıktı, riyâzet ve mücâhedeler ile kendisini öyle yordu ki, Cebrâil gelip tutmasa idi, kendini dağdan atacaktı. İçtihat et, çalış... Fakat şunu da bil ki aslı şakî olan kimse, çalışmakla saîd olmaz."

*

– "Dün Aliye bir kitap okuyordu. Bir esîrin esârette çektiği zahmet ve meşakkatlere hoşlukla tahammülünü anlatan kısmı bana da okudu.

Bir kimsenin, dünyâda mâruz kaldığı cefâ ve sitemleri hoş karşılaması, Elest'te verdiği ahde (belî) "evet" demesidir. Allah: **Bunları sana veren ben değil miyim?** dediği zaman, kulun hoşnut olup (evet) demesi, işte o ahde sâdık kalmasıdır. Bu düstûru her âna teşmil etmek lâzımdır. Zîra her nefeste Cenâb-ı Hak: **Ben senin Rabb'in değil miyim?** diye bize soruyor. Eğer biz de her ânımızı her hâlimizi hoş karşılıyorsak, belî demiş oluruz. İşte bunu yapabilmek için çok uyanık, çok tetikte bulunmak lâzımdır.

Netîce, insanın her nefesi bir Elest muâmelesidir."

*

– "İnsan, düşüncesi ile ölçülür. Fikri ne ise kendisi de odur. Bundan başkası et, kemik, yağ gibi hayvânî unsurlardır. Allah herkesi yaratılışı imkânları içinde sebat ettirsin.

Bu dünyâda her şey fânîdir. Bekā, Allâh'ın rızâsıdır. Rabbânî bir nefes olan insan gönlünü hayvânî sıfatlar ile perdelemek revâ mıdır? İnsana lâzım olan, nefsini aciz makāmında tutup yokluğu sermâye etmektir. Tâ ki Hak varlığına erişip Hakk'ın zenginliğine vâsıl olsun ve tarîkatin îcaplarına uyup mevhûmî, yâni aslında yok iken var zannedilen bu vücûdu yok bilsin ve sözde kalıp özden mahrum olmasın.

Dünya ve âhiret kayıtlarından kaçınmak lâzımdır. İnsan, Hakk'ın bütün tecellîlerine sâhiptir. Onun için her türlü emre âlet olmuştur. Hatıra gelen bâzı tedbirler takdîrin îcâbıdır ki ona da Cenâb-ı Hak insanı âlet eylemiştir."

*

– "Uzaklık yakınlık bu sûret âlemindedir. Gönül âleminde ise bir an ayrılık düşünülemez. Lâkin gözün görmesinde de bir başka zevk vardır. Tabiat onu da ister. Zâhir ve bâtın birleştikte, tam ve yekpâre bir zevk hâsıl olur."

*

– "Cenâb-ı Hakk'ın yardımına mazhar olmakla mânevî rızâyı elde ederek hidâyet semtine yürüyün! Dâimâ dâvâ kokusu saçan sözden, en büyük günah gibi sakının ve aciz ile nefsinizi terbiyeden geri durmayın. Her işinizi Cenâb-ı Hakk'a havâle ederek yapın. Rızâda sâbit kadem olup, hakîkî kul ve hakîkî insan derecesine erişerek nefsinizin putu olan varlıktan ve nefsinize kulluktan, puta tapar gibi sakının.

Hâsılı gerçek kulluğu kazanıp Hakk'ın rızâsında mahvolun."

*

– Bilerek suç işlemekle bilmeyerek işlemek aynı ölçüde mes'ûliyeti mûcip olmuyor. Bilmeyenin bir dereceye kadar mâzur sayılması gerekmez mi?

– "Suçu suç olduğunu bilerek yapmak, emmârenin en kötü derecesidir. Fakat yapıp da mahçup olmak, kendi kendini levm etmek vardır ki buna levvâme derecesi deniyor."

– Bir de yaptıktan sonra tövbe etmek var.

– "Tövbe eden günah işlemeyen gibidir, Tövbe, fakat bir daha yapmamak üzere tövbe. İşte Allah o günâhı siler, affeyler."

*

– "Tesâdüf, hayâtın gizli hikmetleridir ki, fiillerimizin ve hareketlerimizin cezâ veya mükâfâtı, bu hikmetlerde saklıdır."

*

Güzîde Hanımefendi'nin edep hakkında bâzı sualler sorması üzerine:

– "İmâm-ı Câfer Hazretleri buyuruyor ki: **Allah Kur'ân'da tecellî etmiştir. Fakat görmüyorlar.** Ancak edep sâhibi tecellîye mazhardır. Edep ise lâ ilâhe illallah demektir. Yâni ben yokum, ancak Allah var demek. Bu da lâf ile elde edilemez, Allâh'ın tecellîsine mazhar olmakla mümkün olur.

Fakat herkes bu tecellîye nasıl mazhar olur? dersen, o tecellî sâhibini görüp ondan feyz alması, göreni görmesi hattâ göreni göreni görmesi dahi feyzi için yeter bir imtiyazdır.

Şurada yüz adet mumu uyandırsak, yüzüncüde de birincinin nûrundan olduğu için, bu yüzüncüden de birinciden aldığın feyzi alabilirsin. Cenâb-ı Hak: **Biz resûller arasında fark gözetmedik**[1], buyuruyor. Resûlullah Efendimiz de: **Ben Allâh'ın nûrundanım, beni gören Allâh'ı görür,** diyor. Mîrâcını tamam eyleyen mü'minler için de: **Benim sıfatlarımla muttasıf olduğunuz halde çıkınız, bana kullarımı ulaştırınız,** hitâbının müjdesi vardır."

*

Şîrazlı Sâdî'den konuşulurken:

– "Sâdî der ki: Lokman Hekîm'e, hikmeti nereden öğrendin? diye sormuşlar. Âmâdan! demiş. Nasıl olur? dedikleri zaman ise: Önüne gelen çukurlara, taşlara, engellere çarpmamak için asâsıyle etrâfını yoklar ve tehlikelerden kurtulur, demiş.

İnsanlar da geleceği bilmedikleri için tefekkür asâsıyle yapacakları ve yapmakta oldukları işleri teftiş etmeleri lâzımdır. Resûlullah Efendimiz de: **Tefekkür gibi ibâdet olmaz,** buyurmuyor mu? Pascal da öyle diyor: **İnsanın insanlığı tefekkür iledir ve ahlâkın esâsı da tefekkürdür.** Yine Efendimiz: **Bir saatlik tefekkür, bir senelik ibâdetten efdaldir,** buyuruyor."

*

Doğruluk ve Hakk'a yakınlıktan konuşulurken:

– "Allâh'ı her şeyde ve her yerde görmek istikāmettir, yolunu doğrultmuş olmaktır. Ebû Bekir Hazretleri de: **Bir şey görmedim ki orada Allâh'ı görmeyeyim;** buyurur. **Rabbimiz Allah'tır deyip istikāmet eden kimseler için korku ve hüzün yoktur**[2]. Peygamberimiz: **Sûre-i Hûd, emrolunduğun gibi istikāmet et... âyeti beni ihtiyarlattı,** buyurmuştur.

İşte, her yerde ve her şeyde Allâh'ı görmek sûretiyle istikāmet eden kimseler, lâ ilâhe illallâh'ı gerçek mânâsıyle yaşayanlardır. O vakit bu kemâle ermiş olanlarda kötü ahlâklardan hiçbiri bulunmaz. Yalan söylemez, riyâ edemez, kibir eyleyemez, kin ve intikam hislerine yol veremezler. Hırsta ve hasette bulunamaz, şehvetin esîri olmazlar."

1- Bakara sûresi, 285. âyet: "Lâ nüferriku beyne ahadin min rüsülih."

2- Ahkāf sûresi, 13. âyet: "İnnellezîne kālû Rabbünallâhü sümme'ste-kāmû felâ havfün aleyhim ve lâhüm yahzenûn."

– İnsanlarda nasıl olur da şehvet olmaz?

– "Aşırı derecede müptelâ olduğun her şey şehvettir. Para şehveti, mevki şehveti, gösteriş şehveti gibi... Bir de fizyolojik ve tabiî isteklere olan düşkünlük vardır ki, ona da şehvet deniyor. Fakat herkeste olan bu arzu için Hazret-i Mevlânâ: **Bende de sizde olan şehvet vardır. Fakat ben onun esîri değil emîriyim,** demek sûretiyle, insanlara, tabiî arzûlarının dizginlerini elde tutmak ve ona kul olmamak yolunu göstermiştir."

*

Muhlise Hanım'ın bir suâli üzerine:

– "Allâh'ın isimleri, sıfatları ve zâtı vardır. Bütün mükevvenat, Allâh'ın isimleri ve sıfatlarıdır. Ancak bunu görmek her kişinin kârı değildir. Zât ise ancak kâmilin kalbindedir. Zâtı kalbinde bulmak için isim ve sıfattan geçmek lâzımdır. **Pâdişâh konmaz sarâya, hâne mâmûr olmadan...**

Evet Muhlise... Güç olan isim ve sıfatı bulmak değil, zâtı bulmaktır."

*

– Resûlullah Efendimiz: Bana dünyânızdan kadın ve güzel koku sevdirildi ve gözümün nûru da namazdadır, buyuruyor. Kadının muhabbetini güzel kokudan ve namazdaki göz nûrundan evvel zikretmesinin sebebi nedir acaba?

– "Sebep budur ki yaratılışta kadın, erkeğin bir parçasıdır ve hakîkat îtibâriyle erkeğin aynidir. Binâenaleyh küllün cüz'e, bütünün parçaya muhabbeti, diğer eşyâya muhabbetinden fazladır. Bu yüzden o Hazret'in kadına muhabbeti, güyâ kendi cüz'üne, belki aynına muhabbeti gibidir ve küllî aklın, küllî tabîata ve küllî nefse iştiyâkı gibidir.

Enbiyâ ve evliyâ da Hakk'ı mezâhir yâni görünüşler hasebiyle müşâhede ederler. Ve her ne kadar güzele nazar etseler, onların vücutları aynasında Hakk'ın tecellîsini ve güzelliğini görürler. İbnü'l-Fâriz Hazretleri'nin buyurduğu gibi, **her güzelin güzelliği, o hazretin cemâlinden ödünç alınmıştır.** İş böyle olunca, ârif-i billâh olanlar, Hakk'ın mutlak cemâlini, mukayyet cemalde görürler ve onu Hakk'ın pertevinin tecellî nûru bulurlar. Nasıl ki Mevlânâ Hazretleri bu mertebeyi Mesnevî'de şöyle beyan buyurur: **Âkil kimse üzerine kadınlar gālip gelir. Câhiller ise kadınlar üzerine gālip gelir,** der ve yine: O, **Hakk'ın pertevidir, hâlıktır güyâ, mahlûk değildir,** der. Bir başka yer-

de ise: **Hak, güyâ bu ince perdeden görünür,** buyurur.

Gene Muhiddîn Arabî Hazretleri: **O kimse ki sevgilinin hakîkatine ve nûrlarına âşinâlığı, bilgisi ve mârifeti olarak kadına muhabbet eylese o kimse Allâh'a muhabbet eylemiştir. Fakat o kimse kadına tabiî şehveti yüzünden muhabbet etse, o kadın bu muhabbete kuru ve rûhsuz bir sûret olur.** O sûrette hakîkî ruh meşhut ve mâlûm değildir. Bunu da bilmeli ki Resûlullah Efendimiz'in: **Benden sonra size kadınlardan büyük bir fitne bırakmadım; onların hîlesi azîmdir,** buyurduğunu da unutmamalıdır. Bizim söylediğimiz kadınlığın hakîkî yüzü, rûhu, mefhûmudur."

*

Tevekkeltü alellah ne demektir? diye tefsîri ricâ edilmesi üzerine:

– "Nefsimi Allâh'a teslim ettim. Bütün işlerimi ona ısmarladım, arkamı ona dayadım. Ona tâlip olarak, ona rağbet ederek yüzümü yine ona döndürdüm. Sığınılacak necat yeri ancak ondan onadır, indirdiği Kitab'a ve gönderdiği Resûl'e îman ettim.

Ey nereye dönsem kendisine teveccüh ettiğim zât-ı ilâhînin nûruna mazhar olmuş Resûlullah! Senin isminle Rabbim, başımı yastığa koydum ve rûhumu sana yükselttim. Nefsimi alıkoyarsan ona rahmet et, alıkoymayıp gönderirsen sâlihlerin nefislerini muhâfaza ettiğin gibi muhâfaza ederek gönder.

Ey nûrumun nûru! Sana salât ve selâm olsun. Aynı zamanda halîfelerin Ebû Bekir, Ömer, Osman ve Haydar'a da salât ve selâm olsun ve Efendimiz Fâtımatü'z-Zehrâ'ya, Hasan ile Hüseyin'e ve onlar ile berâber bize de... ey ihsânının hudûdu olmayan Resûlullah[1]."

* * *

1- 1927'de tutulmaya başlayan Sohbet notları, 1948'de Hocamızın rahatsızlığı ile durmuş, fakat mânevî feyz kapıları açık kalmıştır.

Selâmlık Sohbetleri
1922 - 1925

Bu kısım Sohbetler, Ümmü Ken'an Dergâh-ı Şerîfi'nin 1922'den, bütün dînî müesseseler meyânında, kānûnen kapatıldığı 1925 senesine kadar dâmatları Profesör Doktor Ziyâ Cemal Bey tarafından, erkekler meclisinde zaman zaman tutulmuş notlardır.

Daha ziyâde, ramazan geceleri, selâmlık kısmındaki Sohbet Odası'nda 1905'de başlayan Sohbet Meclisleri'nin on dokuz senesinden, ancak dört yılın bir kısmı zaptedilebilmiştir.

Şeyh Yûnus Efendi'ye hitapla:[1]

– "Şeyhim bir şey buyursanız a, söz açılmış olur."

Fakat ne Yûnus ne Mustafa Efendi[2]*'de ne de mecliste bulunanlardan herhangi bir kimsede söz söylemeye temâyül olmayınca, tekrar:*

– "Şeyhim, bekliyoruz. Bir şey buyurun da söz açılsın!"

Şeyh Mustafa Efendi:

– Mâlûm a, evliyâullah satırda değil (eliyle göğsünü göstererek) onların ilimleri işte burada, sadırda imiş!

– "Evet öyle şeyh efendi... Nefis üzerine, bayağı, bizim bildiğimiz mâsivâ satırını basmayınca da o ilim hâsıl olmuyor. Ne satırda, ne sadırda... İllâ nefis üstüne indirilecek satırda..."

Şeyh Mustafa Efendi:

– O cihet bana ağır geliyor.

– "İşte bu da, lâ ilâhe illallah demeyi bilmekle lâ ilâhe illallâh'ı bilmekle olur.

Lâ ilâhe tîgın al ağyârı dilden kat' kıl
Hoş hırâm eyle cihân-ı pâk-i illallâha sen

Nefse satırı vurmayınca birşey hâsıl olmaz. Ne sadırda ilim olur ne satırdaki ilim anlaşılır. Bu lâ ilâhe illallah öyle muazzam bir kānundur.

Birgün câmide idim. Hocanın biri halka vaazederken: Bir kere lâ ilâhe illallah diyen cennetliktir. Biz ki günde kaç kere diyoruz. Haydi

---

1- Bosnalı Rifâî şeyhi.

2- Hırka-i Şerîf'deki Uşşâkî Dergâhı şeyhi.

deyin, eşhedü en lâ ilâhe illallah! diyor ve cemâatle birlikte kubbeyi gürletiyorlardı.

Evet, diyorlar amma, ammaları çok... Eğer insan lâ ilâhe illallah ilm-i şerîfini hakkiyle bilecek olsa, ne huzurlu ne rahat olacak. Hiçbir şeye gam yemeyecek, her tarafı dümdüz görecek... Hak'tan gayrı ve abes hiç, hiçbir şey görmeyecek. Bir ilim amma bütün ilimlerin aslı ve mânâsı... Fakat biz bu ilmin ne kadar kabında ne kadar kabuğunda kalmış, içine nüfuz edememişiz.

Küçük yaşta Fransızca bir hikâye okumuştum. Bir lantern majikçi varmış. Yâni şeytan feneri denen ve bugünkü sinemanın iptidâî şekli diyebileceğimiz bir küçücük kutu. Bu kutunun içinde bir filim var. Arkasındaki petrol lambası yanıp kol da çevrilince, filimdeki şekil ve sûretler perdeye aksetmek sûretiyle eğlenceli bir oyun olmuş oluyor.

Lantern majikçinin bir de maymunu varmış. Bir gün efendisinin sokağa çıkmış olmasından istifâde ederek misâfir dâvet etmiş. Çağırdığı kimseler de kendi seviyesinde ve horoz gibi, tavuk, kaz, hindi, kedi ve köpek gibi mahlûklar...

Maymunun işi gücü taklit olduğundan, efendisi gibi yüksek bir yere çıkarak seyircilere hitap etmeye başlıyor ve: Ey hâzirûn! Şu karşıki perdeye bakınız. Size cenneti göstereceğim. Hazret-i Âdem'i, Havvâ'yı, yılanı göstermeye başlıyorum. Bakın Hazret-i Âdem cennette nasıl geziyor.

Ey misâfirlerim, şimdi de size cehennemi göstereceğim. Bakın ateşlere, topuzlara, zebânîlere... diye bir şeyler söylemekte devam ediyor.

Bu arada kaz, yanındaki tavuğa: Sen bir şey görüyor musun, tavuk kardeş? diye sorduğunda, tavuk hiçbir şey göremediğini söylüyor. Öyle ise kediye soralım, diyorlar ve ondan da menfî cevap alınca, sıra ile hepsi birbirine soruyor. Nihâyet sıra hindiye geliyor. O: Bir şey görüyorum amma, iyice fark edemediğimin sebebini de bir türlü anlayamıyorum! diyor. Meğerse zavallı hindi, kendi kırmızı ibiğini görüyormuş.

Maymuna gelince, taklit olarak bütün söz ve hareketleri efendisinden almış. Yalnız noksan olan bir şey varsa, o da fenerin yakılıp içeri konmasını unutmuş olmasıdır. Ziyâ olmadığı için de o söylediği sûretler perdeye aksetmemiş ve tabiî ki hiçbir şey de görünmemiş.

Bu hikâyeden de anlaşıldığı üzere bir kimsenin sadrında irfân-ı Muhammedî olmadıkça, yalnız öteden beriden veya kitaplardan öğrendiği sözlerden ne kendisi istifâde eder ne de başkalarına fayda verebilir."

*

Şeyh Mustafa Efendi'ye hitâben:

– "Şeyhim, bâzı kimseler ne kadar câhilce sözler söylerler ne kadar yanlış muhâkemeler ederler. Meselâ: Nerede o eski ehlullah? Onlar hep geçti... derler. Fakat bilmezler ki velîlerin mevcûdiyeti, Cenâb-ı Hakk'ın mevcûdiyeti ile kāimdir. Mâdemki her zaman Allah mevcuttur o halde elbet velî de mevcuttur. Allâh'ın bir ismi de Velî'dir. Elbet o Velî ismine mazhar olan noksan kalmaz. Binâenaleyh her an ve zaman, velîden hâriç kalmaz. Cenâb-ı Hak: **Her gün bir başka tecellîdedir**[1] buyururken ve günden maksat da her an olurken, nasıl olur da zaman, o sultanlardan hâlî olabilir?"

*

Şeyh Yûnus Efendi:

– *Namaz nedir?*

– "Namazdaki fazîletler o kadar büyüktür ki, söylemekle tükenmez. Namazı, sâdece yatıp kalkmadan ibâret saymak çok abestir. Zîra nice hakîkatler namazın içindedir. Âlemin ve Âdem'in yaratılış sebebi ile ilmullah hep orada gösterilmiştir. Namaz, hilkatin başından zamânımıza kadar olan bütün devirleri gösterir. O, bir kitâb-ı mübîndir ki okumak lâzımdır."

*

Selâmlık meclisinde bulunan kimselerden biri, bir vaazda kerâmete dâir hikâyeler dinlemiş olduğunu anlattı:

– "Evet, maalesef o vaazlarda neler, ne olmadık şeyler söylerler. İrfan ve maddî bilgi sermâyesi olmayınca uydur uydur söyle... Halbuki İslâm dîni hikmet, mânâ ve yükseklikterden ibârettir.

Ben de bir yerde misâfir idim. Tekke âlemine de yeni atılmıştım. Birçok zevat toplanmış hikâyeler anlatıyorlardı. Bunlardan birisi dedi ki: Abdülkādir Geylânî o kadar büyük bir adam idi ki, bir papaz ile imtihan olmuş. Papaz göğe uçmuş. Abdülkādir de arkasından uçup gözünü oymuş.

Şundaki muhâkemeye bakın! Bu ne uydurma ve ne bayağı bir menkıbedir. Hazret-i Abdülkādir'in büyüklüğünden bahsedebilmek fırsatı için papazı göğe çıkarıyor ve Abdülkādir'e de göz oyduruyor.

1- Rahmân sûresi, 29. âyet: "Külle yevmin hüve fî şe'n..."

Ehlullah, esâsen kerâmete tenezzül etmez. Onlar: **Ve hüve alâ külli şey'in kadîr**[1] sırrına mazhardırlar. Allâh'ın ismine mazhar olmuş bir vücuttan kerâmetler zuhûru pek tabiîdir. Fakat tenezzül etmezler, hoşlanmazlar. Onlara kerâmet isnâdı abestir. Bunları düşüneceğine, o yolun yolcusu isen kendini ıslâha bak...

Vaktiyle adamcağızın biri: Aman yâ Abdülkādir, mübârek hırkanı bana giydir de senin hâlinle halleneyim! demiş. Hazret de: Sen kendin o hâli bulmadıkça hırkamı değil, kendimi giydirsem fayda vermez, buyurmuş.

Ehlullâhın hırkasını giymekten sana ne fayda? Ancak onların yolunda gidersen faydalanabilirsin. Kezâ, onların hikâyelerini söylemekle de eline bir mânâ giremez.

Geçende bir câmide vâiz: Bu toplar, Yezid zamânından kalmadır, bu kırmızı fesleri giymek şeytan işidir, diyordu.

A mübârek adam, sen neredesin? İşte bu türlü câhilce sözler ile herkesi dinden îmandan uzaklaştırıyorlar. Din ise, hikmet, insâniyet ve ahlâktır. Bizim vazîfemiz de herkesi Allâh'a yaklaştırmaktır, uzaklaştırmak değil... Herkesi cehenneme tık tık... Peki cennete kim kalıyor? Neden gireyim cehenneme?

Kul yâ ibâdiy'ellezîne esrefû...[2] âyetini bunlar hiç okumuyorlar mı? Bir kimseye bir şeyi sevdirmek için o şeyin korkulu olduğunu mu söylemek lâzımdır? Yoksa güzelliklerini mi tanıtmak îcap eder? Birçok uydurma ve yakıştırma hikâye ve hükümleri İslâmiyet'e yüklemeğe uğraşıyorlar ve bu sûretle herkesi dehşete salıp korkutuyorlar."

Şeyh Yûnus Efendi:

– Sırası geldi de söylüyorum. Memlekette bir Şeyh Süleyman Efendi vardı. Derdi ki: Ben kimseyi uyandıramıyorum. Yalnız şunu okuyun bunu çekin, diye tesbih ve evrat veriyorum.

– "Zavallı ne yapsın... Kendisinde olmayınca ve bir kâmil mürşide ulaşmayınca nasıl uyandırabilir? Evet, Cenâb-ı Hak, Kur'ân-ı Kerîm'inde: **Vesîleye uyunuz**[3] âyet-i kerîmesiyle kâmil mürşidi işâret buyuruyor. İşte o vesîleyi bulmak lâzımdır.

Resûlullah Efendimiz **levlâk** sırrına mazhar olmuş iken: **Mürebbî olmasaydı Rabbimi bilemezdim**[4] buyurdu. Mürebbîden maksat,

---

1- Mâide sûresi, 120. âyet: "O (Allah) her şeye kādirdir."

2- Zümer sûresi, 53. âyet: "De ki: Ey nefislerine karşı aşırı giden kullarım, Allâh'ın rahmetinden ümit kesmeyin."

3- Mâide sûresi, 35. âyet: "Vebtegû ileyhi'l-vesîle... Ey îman edenler, Allah'tan korkun. Ona (yaklaşmaya) vesîle arayın."

4- Levle'l-mürebbî lemâ araftü Rabbî.

Cebrâil Aleyhisselâm'dı. Demek oluyor ki mürşitten kimse baş çevirmemiştir. İlâhî kānun böyledir. İmâm-ı Âzam Hazretleri de, İmâm-ı Câfer Hazretleri'nin terbiyesine girmekle ne kadar kazançlı olduğunu ve biraz daha başı boş kalmış bulunsaydı mahvolacağını **iki senecik daha olmasaydı Nûman helâk olacaktı**, demekle îtiraf eyler. Bu böyle olunca size bize ne kalır?

Hacı Bey söyle bakalım... Mustafa Bey söylesene oğlum... Ömer söyle... Amma sarftan nahivden değil..."

Ömer Bey:

– *Ne hikmet ki ilâhî rahmet bir zümre veya şahsa geldiği halde fitne zâlim olana da olmayana da birden geliyor*[1].

– "Cenâb-ı Hak: **Rahmetim gazabımı örtmüştür,** buyuruyor. Çünkü Hakk'ın gazabı içinde de aynı rahmet vardır. Hiçbir şey yoktur ki onu ilâhî rahmet kaplamamış olsun. -Temsilde hatâ olmaz, Allah bile misal veriyor.- Bugün meslekler içinde ne kadar müşkülleri var. Meselâ yaz günü vapur içinde ateşçilik eden kimselerin, hayatlarını dâimâ tehlikeli denizlerde geçirenlerin, hergün nihâyetsiz korkular içinde, meselâ mâden ocaklarında çalışan kimselerin hayatları sana azaplı görünür. Fakat emin ol ki bu kimselerin hem kendilerine göre tesellîleri vardır, hem de hayatlarından memnundurlar. Meselâ bir lağımcı, aynı işi yapan bir arkadaşını gördüğü zaman, o günkü kazancını iftihar ile anlatırken: Ben şu kadar necis attım, diye öğünür. Halbuki sen onun yaptığı işten bucak bucak kaçarsın. Onun tesellîsi, azap içinde rahmettir... Çünkü Allâh'ın rahmeti her tarafı kuşatmıştır. Umûmî olan, herşeyi saran, herşeyi içine alan odur.

Azap ise kısmîdir. Sen kendi evlâtlarını Tâlip'i, Gālip'i nasıl döğersin? Döğsen bile, muâmelen en ziyâde şefkat ve merhamet üzre değil midir? Cezâ yapman îcap edince yaparsın amma için de sızlar. Senin onları cezâlandırmaktan maksadın, yaptıkları yaramazlığı veyâhut kabahati tekrarlamamaları içindir. Onlara cezâ yapman bunun içindir, azap vermek için değildir. Sen ki onların dünyâya gelmelerine bir vâsıta, bir geçit olmuşsun. Sen nesin ki onlar senin evlâdın olsun? Hep bir namdan ibâret iken ve sende bu rahmet ve şefkati yaratan Allah iken, ondan nasıl rahmet ve şefkat sâdır olmaz ki, cümlemiz onun kullarıyız.

Evet âyet-i kerîmede, **fitneden sakınınız, Cenâb-ı Hakk'ın kahrı geldi mi ayırmaz** buyuruluyor. Cenâb-ı Hak, Lût kavmine azap verdiği

1- Enfâl sûresi, 25. âyet: "Vettekū fitneten lâ tusîbenne'llezîne: Bir de öyle bir fitneden sakının ki o, içinizden yalnız zulmedenlere çatmaz..."

vakit melekler dediler ki: **Yâ Rabbî bunların içinde senin sevgililerin de var. Onları ne yapalım?** Cenâb-ı Hak da buyurdu ki: **Benim ihsânım sonsuzdur. Onlara ne ihsanlar hazırlamışım. Fakat bu azaptan da istisnâ etmem.**

Çünkü Allah nazarında ölümün ehemmiyeti yoktur. Asıl vatan orasıdır. Asıl hayat da bu dünyâdan sonradır.

Fitneden dâimâ sakınmalı. Bir kavme azap ve kahır geldi mi, onun içinde yaş da yanar; kuru da. Bir ateş gelirse, kumaş, tahta, Kur'ân tanır mı? Ateş bu, hepsini birden yakar. Fakat tahta ile berâber Kur'ân'ın da yanmış olması, Kur'ân'ın mânâsına zarar verir mi? Orada Kur'ân'ın zarfı yandı, Kur'ân yanmadı ki. Onun için dâimâ Allah'tan iyilikler isteyerek kulluk et. Fitne de ateştir ne bulursa yakıp kül eder."

Ömer Bey:

– Cenâb-ı Hak, Habîbine: Ben seni âlemlere rahmet olmak üzere gönderdim, buyuruyor. Bu rahmetin bütün âlemi kaplaması ne şekildedir?

– "Ya Ömer, sen nasıl Peygamber'in ümmeti isen, hıristiyan, Yahûdî ve Mecûsî de o Peygamber'in ümmetidir. Yalnız aralarındaki fark şudur ki mü'minlere ümmet-i icâbet, diğerlerine ise ümmet-i dâvet denir. İşte bu sûretle Resûlullâh'ın gönderilmesinin rahmeti cümleyi içine almıştır."

Ömer Bey:

– Tâhâ, mâ enzelnâ'nın mânâsı nedir?

– "Allah bilir amma mânâ ve mefhûmu: **Yâ Muhammed biz sana Kur'ân'ı zahmet ve zorluk olsun diye indirmedik. Ancak Allah'tan korkan kimseler için tezkire yâni îkaz ve nasîhat olsun diye indirdik,**[1] demektir. Sen namaz kılmışsın bana ne? Kendi ahlâkını temizlemekle hem vücûdunu hem de rûhunu faydalandırıyorsun. Kendini bulursan Allâh'ını da bulursun. Yoksa şeklen ibâdet eylemekten ne çıkar?"

*

– "Ömer Efendi, söyle bakalım!"

Ömer Bey:

– Hazret-i Mûsâ: Rabbî erinî[2] *diyerek neden Allâh'ın rü'yetini istedi?*

1- Tâhâ sûresi, 1-3 âyet.

2- A'râf sûresi, 143. âyet: "Yâ Rabbî bana kendini göster, sana bakayım..."

– "Görmek istedi, görmek için."

Ömer Bey:

– Herkes de bilir ki Allah görülmez. Bu böyle olunca Hazret-i Mûsâ görmeyi ne diye istedi?

– "İşte bunu yanlış biliyorlar. Çünkü Allâh'ın görünmesi gayr-i kābil olsa idi, bir ulülazim peygamber imkânsız ve abes bir şeyi istemezdi. Onlardan abes bir şey zuhur etmediği gibi, mümkün olmayan bir şey de zâhir olmaz. Allah görülür, çünkü ondan başka bir şey yoktur. Onu göstermeyen, bizim kendi hicâbımız, kendi varlığımız ve benliğimizdir.

Hak'tan ayan bir nesne yok
Gözsüzlere pinhan imiş

Fakat görene, köre ne? Ortadan mevcûdiyetimiz kalkınca, Allah kendi nûriyle kendini görmüş olur. Böylece de Hazret-i Muhiddîn'in buyurduğu gibi: **Kendim söylüyorum kendim dinliyorum, bu âlemde ağyâr ve yabancı diye bir şey yok...** sırrı zâhir olmuş olur.

Bir zaman gelecek, Cenâb-ı Hak, hitap edip: **Bugün kimin günüdür?** diye soracak. Herkes, herşey fenâ bulduğu için kimse cevâba muktedir olamayınca yine kendi suâline kendi cevap verecek: **Vâhidü'l-Kahhâr olan Allah içindir**[1]... diyecek.

Şimdi de bu budur. Allah'tan başka bir şey yoktur. Fakat bu sözleri hal olarak bilmeli. Mânâsından habersiz olarak papağan veya gramofon gibi söylememeli.

Kendi benliğin ortadan kalkarsa, yâni sen yok olursan, o vakit kendi aslını görmüş olursun.

Demek oluyor ki sen sen oldukça Allâh'ı görmek kābil değildir. Sen kendiliğinden kurtulup ortada Allâh'ın nûru kalacak olursa, o vakit gören de görülen de bir olmuş olur.

Cenâb-ı Hak Mûsâ'ya: **Asânı at yâ Mûsâ**[2] dedi. Mûsâ'nın attığı nedir? Kendi vücûdu asâsıdır. Kendi mevcûdiyetini Allâh'ın mevcûdiyetinde yok edince, gören ve görülen bir olur. Yoksa bu göz ile görmeye kalkışmak elbet abestir. Çünkü bu gözün nûru değil güneşe, lamba ziyâsına bile tahammülden âcizdir. Nerede kaldı ki Allâh'ın cemâli nûruna tâkat getirebilsin. Allah, cisim değildir ki cisim olarak, mekânı yoktur ki şurada burada görebilesin. Onu, ancak kendi nûrıyle kendi görür. Ondan başka bir şey yok ki... Sen, ben, şu, bu hep birer hayalden ibâret...

1- Gāfir sûresi, 16. âyet.

2- Tâhâ sûresi, 19. âyet: "Kāle elkıhâ yâ Mûsâ!"

Perde kurdum şem'a yaktım gösterem zıll u hayâl

Sen hiç Karagöz'e gitmedin mi? İşte oradaki karagözcü, şem'asını yakmış, perdesini kurmuş oynunu oynatırken bak dikkat et ağlayan o, gülen, ölen, öldüren de o ve bütün hareketleri idâre eden yine odur. Yine muhtelif sadâlar, Yahûdî, Arnavut, Kürt sesleri de ondan geliyor.

Birgün, Şîrin ile Ferhat oyunu oynanırken, cadı bunları biribirinden ayırdığı zaman Arnavud'un biri kızmış ve piştovunu çekerek cadıya sıkmış. Etraftan: Ne yapıyorsun, o bir deri parçasıdır... diye müdâhale edenler, gülüp alay eyleyenler olmuşsa da, kimse Arnavud'a lakırdı anlatamamış.

İşte bu câhil adamın hâli ne kadar gülünç ise, dünya perdesinde de aynı hal vâkidir. Şundan bundan nefsine hoş gelmeyen ve arzûna aykırı olarak zuhur eden şeyler için, bu şeylerin fâillerine hiddet edip düşman oluyorsun ve hâdiseyi, asıl sâhibinden, oyunu oynatandan bilmiyorsun. Şu halde Arnavud'un yaptığı hareket nasıl gülünç ve akılsızca bir iş telâkkî ediliyorsa, fâili Hak bilenler indinde de senin hiddet ve şiddetin öylece acınacak bir hal olarak görülüyor.

Hakîkat nazarıyle nereye baksan, ancak birlikten başka bir şey göremezsin. Bütün kesret âlemi, vazîfesini yerine getirmek için yaratılmış birer âletten ibârettir. Kudret, kuvvet, fiil, havl, herşey Allah'tandır: **Lâ havle velâ kuvvete illâ billâhi'l-aliyyi'l-azîm.**

Yalnız burada, îtidalli bir cebir anlayışından ayrılmamaya çalışmalıdır. Sırf cebrîliğe gidersek âlemin intizâmı bozulur ve bu türlü düşünen kimse dalâlete düşüp yolunu şaşırır.

Adamın biri, gelişi güzel bir bahçeye girmiş ve bir hurma ağacına çıkarak hurma yemeğe başlamış. İşi farkeden bahçe sâhibi, ağacın altına gelerek orada ne yaptığını sormuş. Adam ise gāyet rahat: Allâh'ın bahçesinden, Allâh'ın hurma ağacından, Allâh'ın hurmasını yiyorum! cevâbını verince, bu defa bahçe sâhibi: Âfiyet olsun, ye kardeşim... diyerek gidip bir ip ile bir kamçı alarak gelmiş ve adamı ağaca bağlayarak döğmeğe başlamış. Canı yanan adam bu defa feryat edip, hiddetle haykırmaya başlayınca, bahçe sâhibi: Allâh'ın ipi ile seni bağladım. Vur dediği kamçı ile de nerene rast gelirse indiriyorum işte... diye cevap vermiş.

Ehl-i sünnet ve'l-cemaat anlayışına göre îtidâl üzere olan cebirde cüz'î irâde vardır ki dünyânın nizâmı, işte bu gayret ile tevekkül arasındaki ince bağlantıyı muhâfaza eden anlayış noktasını hayâta tatbik eyleyebilmekle mümkün olur."

*

– "Âdil Bey bir şey söylesene oğlum... Hacı Bey, Raûf Bey?"

Raûf Bey:

– Şevk ile aşk arasında ne fark vardır? İkisi bir değil midir?

– "Şevk, aşktan evveldir. Aşk, daha büyük mertebedir. Aşk, şevkten sonra gelir. Şevk bir zincirdir. Elbet zincir dîvâneden evvel gelir. Dîvânede hayat var, zincir ise cansız bir şeydir.

Hasan Bey söyle bakalım, adaşım söylesene, Ömer söyle.."

Ömer Bey:

– Melâike-i kiram, Hazret-i Âdem dünyâya gönderilmezden evvel, insanın kan dökeceğini ve fesat çıkaracağını nereden biliyorlardı? Bu bir nevi bilgiçlik satmak değil midir? Çünkü diyorlar ki: Seni takdis eden, sana hamd eden bizler dururken neden Âdem'i halîfe kılmak istersin ilâhî[1]?

– "Peygamberimiz, Cenâb-ı Hak, Hazret-i Âdem'i halketmezden evvel, **evvelü mâ halak'allâhu rûhî**[2] buyurdu ve ezelî ilminde Âdem'in dünyâda neler yapacağını da bildirdi. Böylece melekler, Âdem'in dünyâda neler yapacağını bilip gördüler. Onun için Cenâb-ı Hakk'a böyle dediler.

Daha insan halkolmazdan evvel, ruhlara Kur'ân'ın mânâsı bildirilmiştir[3]. Ümmü'l-kitapta yâni ezel levhasında, Âdem'in halîfe olacağını görünce melekler Cenâb-ı Hakk'a: Biz dururken **kan döken, fitne koparan kimseyi neden halîfe ediyorsun? Biz ki seni tesbih ediyoruz sana hamd ediyoruz**, bu revâ mıdır? dediler.

Meleklerin bu sözlerini sen kendini beğenmişlik, kibir, azamet saymak istiyorsun. Halbuki bu kibir değil temennîdir. Biz ki devamlı olarak seninle meşgûlüz, o vazîfeyi bize ihsan et olmaz mı, dileğidir. Cenâb-ı Hak, Âdem'e bütün esmâ-yı hüsnâyı öğretti ve onları meydana çıkar! dedi. Melekler ise ancak bir iki ismin mazharı idiler. Âdem'de bu zenginliği görünce hayrette kaldılar ve: **Yâ Rabbî, senin öğrettiğin kadarını bilebiliriz**[4], diye acizlerini ortaya koydular.

İşte Âdem-zâde olan bizlerin içinde dahi, babamızın ilim mîrâsına konup onun halîfeliğini icrâ edenler de aynı sûretle esmâ-i ilâhiyeye

---

1- Bakara sûresi, 30. âyet: "Ve iz kāle Rabbüke li'l-melâiketi innî câilün fi'l-ardı halîfe, kālû etec'alü fîhâ men yüfsidü fîhâ ve yesfikü'd-dimâ' ve nahnü nüsebbihü bi-hamdike ve nükaddüsü lek."

2- Allâh'ın ilk önce yarattığı benim rûhumdur, Hadîs.

3- Rahmân sûresi, 1-4. âyet: "Er-rahmânü, alleme'l-Kur'ân, haleka'l-insâne, allemehü'l-beyân: Rahman (olan Allah) Kur'ân'ı öğretti. İnsanı yarattı. Ona beyânı öğretti."

4- Bakara sûresi, 32. âyet: "Sübhâneke lâ ilme lenâ illâ mâ allemtenâ"

vâristirler. Hâsılı **ne ki mevcut ise, hepsi sizin nefsinizde mevcuttur**[1], âyeti üzre adam olup bu hakîkatleri görünüz. İşte onun için Resûlullah: **Nefsini bilen Allâh'ı bilir,** buyuruyor. Nefsinizi bilirseniz o zaman Cenâb-ı Hakk'ı da bilir ve ona aşkla taparsınız.

Bütün kâinatta ne yazılmış ise, Allah onların hepsini bu küçük vücûda sığdırmıştır. Ayıp değil mi bize ki, eşeğin üstündeki Kur'ân-ı Kerîm nasıl kendisine bir fayda vermezse, biz de bu nîmetler içimizde olduğu halde onu görüp istifâde etmeyelim.

Tıp ilminden habersiz olanlar için tabâbet yok demektir. Böyle bir ilmin mevcûdiyetinden haberdar olanlar ise, işittikleri kadar bilirler ki bu bilmek de bilmemek demektir. Fakat gir tıp fakültesine, oku, tatbîkat gör, uzuvların ne gibi vazîfeleri olduğunu öğren, vücûdun teşrih ve fizyolojisini anla... Bak o vakit karşında ne âlemler belirecek, vücûdun ne demek olduğunu nasıl görüp bileceksin ve kendi kendine: Ben vücûdumu bildiğimi zannediyordum. Meğer bilmeyerek taşıyormuşum. Bu ne intizam, ne büyüklük imiş... diyecek ve Hakk'ın azametinin sonsuzluğu karşısında hayretlere düşeceksin.

Fakat bu öğrendiklerin de yine işin maddî ciheti. Hekim olmak, sana, sâdece vücûdun maddî taraflarını göstermiş olur. Bir de sonsuz âlemlere açık olan mânevî ciheti var ki, bunda bilgi sâhibi olmakla hissedeceğin hayret, maddeni bilip tanıdığın zaman hissettiğin hayrete göre kıyas kabul etmez derecede nihâyetsizdir.

Revâ mıdır ki maddî mânevî bunca varlıklara sâhip olasın da, kendinde olan bu servetten gāfil olasın, Kur'ân taşıyan merkepler gibi, taşıdığın o Kur'ân'ı yalnız taşımakla iktifâ edesin? Allah sana beşer olmak şerefini ihsan etmiş iken kadrini bilmemek elbet nankörlüktür. Onun için çalışmalıyız. Dervişlik tembellik, işe yaramazlık demek değildir. Çalışacağız, her hususta çalışacağız. Dünyâya gelmekten maksat, ancak bu hakîkatleri bilmek ve hemcinsimize hizmet etmektir ki dervişliğin mânâsı da budur. Hadîs-i şerîfte de buyurulduğu gibi, insanın hayırlısı, hemcinsine menfaati dokunan kimsedir. Yoksa, sâde yat, ye, iç, kalk, dışarıda evde bolca lâf... Olmaz bu... Lâzım olan, insanın insanlığını bulmasıdır. Çünkü insanlık büyük şeydir. İşte oraya ayak bastın mı, artık vara yoka îtirazlar, dedikodular kalmaz. Dâimâ edep dâiresinde hareket eder, kimseye fenâ nazar ile bakmaz, herşeyi Cenâb-ı Hakk'ın yaptığını bilir, dâimâ iyiliğe çalışırsın.

Her zaman söylüyoruz, dervişlikten maksat, ahlâkımızı tamamlamaktır. Bir dervişte ahlâk olmazsa, o derviş, derviş değildir. Bâzı kim-

1- Zâriyât sûresi, 21. âyet: "Ve fî enfüsiküm efelâ tübsirûn: Kendi nefislerinizde dahi nice ayetler var. Bunları hiç de görmüyor musunuz?"

seler tarîkati ve dervişliği tekke ve tekkede bağırıp çağırmaktan ibâret zannediyorlar. Halbuki dervişlik sırf tekke ile olmaz. Ancak insanlıkla olur ve insanı bulmakla olur ki bu da rûhun sâfiyete ermesi ve cismânî hırslardan kurtulması iledir.

Resûlullah Efendimiz: **Ben ahlâk güzelliğini tamamlamak için gönderildim**, buyuruyor. Yine Resûlullah: **Rabbim beni edeplendirdi ve edebimi güzel eyledi**[1]. diyor.

Hâsılı illâ güzel ahlâk, illâ güzel ahlâk... Ahlâk olmazsa, ibâdetten de bir fayda hâsıl olmaz!"

*

– "*(Şeyh Mustafa Efendi'ye hitapla)* Şeyh efendi hazretleri bir şey buyurun da söz açılsın..."

Şeyh Mustafa Efendi:

– *Biz yalnız dinlemeye memuruz. Dinlemenin daha fazla fazîleti vardır, derler.*

– "Söz sözü çeker, bahis açılır."

Şeyh Mustafa Efendi:

– *Fakat bu âna kadar söylediklerimden hiçbir şey istifâde edemedim doğrusu. Ben kendi nefsimden bahsediyorum.*

– "Kendinizi ortaya koymakla tevâzu buyuruyorsunuz. Bizim cesâretimizi kırmak revâ mıdır?

Buyurun Şâir Ziyâ Bey... Birçok şeyler hazırlamışsınızdır."

Şâir Yûsuf Ziyâ Bey[2]*:*

– *Gönül, kalp ayrı ayrı şeyler midir?*

– "Gönül, kalp, ruh, nefis hepsi bir şeydir. Mektep denince, mahalle mektebinden Dârülfünûn'a kadar hepsi mektep olduğu gibi... Yalnız mektep mânâsının belirttiği derece gittikçe fazlalaşmış olur, fark burada.

Meselâ ben çocuğumu iptidâî mektebine verdim. Terakkî ede ede Dârülfünûn'a geçti ve oradan da icâzet aldı. Allâh'ın yardımı erişirse istikbâli açık demektir. Devlet müesseselerinden hangisine mürâcaat etse: Buyurun, sizin için yer vardır, diye hoş karşılarlar. Tıpkı âhirette kalb-i selîm erbâbına: **Selâm size, buyurun girin, ebedî cennetler sizin içindir**[3] dedikleri gibi...

Sizde akıl, nefis, kalp ve ruh var. Fakat bunlara rağmen siz tek

---

1- Eddebenî Rabbî fe ahsene te'dîbî.

2- İhvandan Hacı Bey diye anılan zâtın erkek kardeşi.

3- Zümer sûresi, 73. âyet: "Selâmün aleyküm tıbtüm fedhulûhâ hâlîdîn."

zatsınız. Eğer irfânı bulmuş, ârif-i billah olmuş yâni sırları ve gerçekleri kavramış iseniz, bu saydığınız akıl, ruh, nefis ve kalp birleşmiş olur. Eğer olamamışsanız, hangi yerde kalmışsanız hükmünüz de ona göre olur.

Rızâ Efendi söylesene bakalım... Mustafa Bey!

(Her taraftan sükût ile mukābele edilmesi üzerine)

Âh-ı nâlen ey Fuzûlî incidübdür âlemi
Ger belâ-yı aşk ile hoşnûd isen gavgā nedir

(Yine etraftan ses çıkmaması üzerine)

Hacı Bey söyle bakalım!"

Şâir Yûsuf Ziyâ Bey:

– İnsan çalışmakla ârif-i billah olur mu?

– "Azîzim, Cenâb-ı Hak herkese o istîdat tohumunu ihsan etmiştir: Herkes İslâm olarak doğar. Sonra onu anası babası Nasrânî, Mecûsî, şu veya bu yapar.

Demek ki herkeste o doğuştan gelen istîdat mevcuttur. Fakat araya giren çeşitli sebepler onu aslî vatanına, cânânına kavuşmaktan alıkoyar. Yoksa zirâate elverişli her tohum, mutlak neşv ü nemâ bulur, büyür, boy atar. Ve bir ârızaya da uğramazsa kemâle erer. Bu söylediğimiz, ezelde yâni ümmü'l-kitapta saîd olan kimseler hakkındadır. Yoksa ezelde şakî olan kimseler hakkında değildir. Bunlar çürük tohum gibidir ya toprakta iken boğulur veyâhut sakat olarak doğup gelişir ve kemâlini bulamaz.

O şakîler hakkında: **Sen ne söylesen onları kandıramaz, îmâna getiremezsin**[1], saîdler hakkında da: **Onlar Allah'tan korkar ve inanırlar**[2] yollu tebşirde bulunulmuştur.

Hiçbir anadan doğma kör veya kambur, hekimi çağırıp: Gözümü aç veya kamburumu düzelt! der mi? Dese bile, hekim tedâvîde âciz olduğunu söyler. Çünkü hekim, geçici hastalıkların tedâvîsine memurdur. İşte birinci âyet, ezelde kör, kambur, topal olan şakîler hakkındadır ki peygamberler ve mürşitler bunlara karşı hiçbir şey yapamazlar. İkinci âyet ise, geçici hastalıklara uğramış olanlar içindir ki, işte irşat ve vaaz ve nasîhat bunlaradır."

*

1- Yâsîn sûresi, 10. âyet: "Ve sevâün aleyhim eenzertehüm emlem tünzirhüm lâ yü'minûn."

2- Yâsîn sûresi, 11. âyet: "İnnemâ tünziru meni't-tebaa'z-zikra ve haşiye'r-Rahmâne bi'l-gayb."

– Evliyâ ve ehlullah arasında ne gibi fark vardır?

– "Ehlullah, ehl-i şuhuttur. Çünkü bunlar, **nereye dönsen Allâh'ın yüzü oradadır**[1], sırrına mazhar olup her yerde Hakk'ı gören şuhut ehlidir ve bunlar: **Benim sıfatlarımla ortaya çık, seni gören beni görür**[2], sırrına mazhar olmuşlardır.

Evliyâ ise, hayır hasenat sâhibi, sâlih, îmanlı ve fazîlet sâhibi olan Allâh'ın sevgili kullarıdır."

*

– "*(Şeyh Yûnus Efendi'ye hitâben)* Buyurun şeyhim!"

Şeyh Yûnus Efendi:

– İmâm-ı Ali sülâlesi nereye kadar gelmiştir?

– "Evvelki sülâlesi mi, sonra gelen sülâlesi mi? Sonra gelen sülâlesi bitmez ki... Kıyâmete kadar o biter mi? Evvelki sülâlesi ise hilkatten beridir.

Şeyhim buyursanıza..."

Şeyh Mustafa Efendi:

– Dinleyeceğiz Efendim...

– "Mâlûm-i reşâdetiniz Hazret-i Pîr öyle buyururlar: **Sen ki Âdem-zâdesin, nasıl ki Âdem'e kendinden sonra gelecek cümle zürriyetleri gösterildiyse, sen de onun gibi zürriyetlerini gör.** Yâni kendinden sonra gelecek zürriyetlerini gör, çünkü Âdem-zâdesin. Onun gibi Âdem mevkiinde otur ve onları seyreyle.

Demek ki Âdem-zâdenin zürriyeti nihâyet bulmaz. Bu böyle olunca Hazret-i Ali'nin zürriyeti kıyâmete kadar bâkîdir.

Rızâ Efendi söylesene oğlum... Ömer söyle?"

Ömer Bey:

– Bugün Veliefendi Kütüphânesi'ne gittim ve Hazret-i Abdülkâdir'in bir kitabını gördüm. Her vakit buyurduğunuz gibi, Kur'ân'ın bütün mânâsının Fâtiha'da, Fâtiha'nın da Besmele'de; Besmele'nin ise (ب) harfinde; (ب) nin de, altındaki noktada bulunduğunu o noktanın ise kâmil insan olduğunu söylüyordu.

İnsân-ı kâmilin bu mertebeye ulaşması havsalaya sığmıyor, ne sûretle oluyor? Bu kemal Allah vergisi midir, yoksa kazanmakla mıdır?

– "İnsân-ı kâmilden maksat, hakîkat-ı insâniyyedir. Cenâb-ı Hak bunu Kur'ân-ı Kerîm'de **kelime** sözü ile ifâde ediyor ve o kelimeyi an-

---

1- Bakara sûresi, 115. âyet: "Fe eynemâ tüvellû fe semme vechullâh."

2- Uhruc bi-sıfâtî fe men reâke reânî, (Hadîs-i kudsî)."

latmak için **denizler mürekkep ağaçlar kalem olsa yine beyan etmeğe muktedir değildir**[1] buyuruyor. Kelimeden maksat, kâmil insan, yâni hakîkat-ı insâniyyedir.

Ve yine Cenâb-ı Hak: **Ben insanın sırrıyım, insan da benim sırrımdır,** buyuruyor. Sonra Habîbine: **Sen olmasaydın, sen olmasaydın ben bu dünyâyı halketmezdim,** diyor. Yine insana hitâp ederek: **Bak etrâfına abes bir şey görebilir misin?** buyuruyor.

Cenâb-ı Hak, insanı her şeyin üstünde ağırlamış, karaları ve denizleri emri altına vermiş, Âdem'e bütün melekleri secde ettirmiştir.

İşte hilkatten gāye, aşka mazhar olmuş bulunan bu kâmil insandır. Varlıklar onun için yaratılmıştır. O, senin benim gibi adam değildir. O, mevhum ve fânî varlığını atıp Hak'la Hak olmuştur. O, ismullâha mazhar olmuştur. Onun yüzü suyu hürmetine bu varlık âlemi halkolunmuştur. Mağribî Hazretleri de bu mânâyı şöyle ifâde eder: **Benim vücûdum sendendir. Senin zuhûrun da bendendir. Sen olmasaydın ben vücut bulmazdım. Ben olmasaydım sen zuhur etmezdin.**

Hadîs-i kudsîde de Cenâb-ı Hak: **Ben bir gizli hazîne idim. İstedim ki bilineyim** ve yine: **Ben her şeyi senin için, seni de kendim için halkettim,** buyurmuştur.

Kâmil insan, insanlığın kemal mertebesini ve Hakk'ın halîfesi derecesini bulmuş kimsedir. Yoksa her kemal iddiâsında bulunan kimse değil. O, felekten, arştan, kürsten, Kâbe'den daha fazîletlidir. Allah, cisimden ve mekândan münezzeh olduğu için kâmilin vücûdu aynasında o tecellîyi görebilirsin. **Onun benzeri yoktur**[2] ve o, akıl ile bilinmez. Zîra her ne ki aklın tasavvur ediyorsa o mahlûktur. Çünkü onu tasavvur eden akıl da mahlûktur. Onun için biz uzaklara gidemeyiz. Allah nasip eder de kâmil insanı buldurursa, her şey bulunmuş demektir.

Kur'ân, baştan aşağı insân-ı kâmili söyler. Kemâli bulmak için insanın nefsinin ayıplardan temizlenmesini tezkiyesini, rûhunun cilâlanmasını ve ona lâzım olacak amellerin îfâsını söyler. Yoksa Kur'ân'dan maksat, sâdece onu tecvit üzre okumak değildir. Mânâsını anlamaktır.

Birkaç hoca toplanmışlar, aralarında Fâtiha-yı şerîfedeki (dat) harfinin hangi sesle okunması lâzım geldiğini konuşuyorlarmış. İçlerinden biri (velezzâllîn) diye okumuş. Olmadı demişler. Öteki (veleddâllîn) diye okumuş, ona da: Olmadı, demişler, üçüncüsü (veleddellîn) diye okumuş, yine olmadı, olmadı! demişler. Bu sırada ezan okunmaya başlayınca münâkaşa eden hocalar namaza kalkmışlar. Aralarında bu-

1- Kehf sûresi, 109. âyet: "Kul lev kâne'l-bahru midâden li kelimâti Rabbî le-nefide'l-bahru kable en tenfede kelimâtü Rabbî velev ci'nâ bi-mislihî mededâ."

2- Şuarâ sûresi, 11. âyet: "Leyse kemislihi şey'ün."

lunup çekişmeyi dinleyen bir derviş ise yaktığı çubuğunu içmekte devam ederek, namaz kılacak olanların arasına katılmamış. Hocalar: Be adam, sen müslüman değil misin, ne duruyorsun, namaza kalksana... diye çıkışınca, derviş: Kalkayım hocalar kalkayım amma daha siz Fâtiha'ya karar veremediniz demiş.

İşte bu hikâyede işâret edildiği gibi, Kur'ân'ın mânâsı bırakılıyor da teferruat ile uğraşılıyor. Halbuki o teferruat, hep o mânâ içindir.

Zamân-ı Saâdet'te birisi müslüman olmuş. Resûlullah Efendimiz sahâbeden birine bu adama Kur'ân-ı Kerîm hatmettirmesini emreylemiş. Fakat müslüman olan bu zat: **Zerre miskal hayır işleyen hayır bulur, zerre miskal şer işleyen şer bulur**[1] âyetine gelince: Bu bana yetti! diyerek fazla okumak istememiş. Sahâbeden olan zat, Resûlullâh'ın emrini yerine getiremediğinden bu hâli Efendimiz'e bildirmiş. Kendileri de yeni müslüman olan zâtı çağırarak; Kur'ân-ı Kerîm okumak istemeyişinin sebebini sorduklarında adamcağız: Yâ Resûlallah, ben bu âyetleri hal edeyim, başka bir şeye ihtiyâcım kalmaz, demiş. Bunun üzerine Efendimiz: Bırakın onu, bu adam fakîh oldu! diye emir buyurmuşlar.

Onun için Kur'ân-ı Kerîm'i her saat haldır haldır okumak değil, okuduklarınla amel eylemek lâzımdır. Böyle olmadıktan sonra ne fayda?

Meselâ, Ömer... Şu mektubu al, postahâneye götür, teslim makbuzunu da getir! desem, Ömer de mektubu postahâneye teslim edeceği yerde, kâh parayı kâh mektubu evde unutarak muhtelif sebeplerle postahâneye boşuna gidip gelse, fakat mektubu bir türlü postaya veremese, matlûp hâsıl olur mu? Tabiî olamaz.

Lâ ilâhe illallah, lâ ilâhe illallah! diye günde on bin kere tesbih çekmiş, yâhut günde on cüz okumuşsun veyâhut her gün yüz rekat namaz kılmış veya her sene hacca gitmişsin... işte bunların hepsi, Ömer, mektubu postahâneye götür! demek gibidir. Eğer mektubu postaya vermezsen, yâni matlûp olan irfânı hâsıl etmezsen, bütün zikir, ibâdet, hac ve namazlardan bir mânâ çıkmamış olur. Sen de o ezelde aldığın mektubu, o ilâhî emâneti, bu dünyâda mazhar-ı aşk olan Hakk'ın halîfesine teslim edip kalb-i selîm makbuzunu almak lâzım gelirken, onu yapmayıp, birçok namazlar kılıp tesbihler çekmen ve hayratta bulunman, tıpkı Ömer'in birçok defâlar postahâneye gidip gelmesi ve fakat mektubu kâh unutarak, kâh parası bulunmayarak verememesi gibi faydasız olmaz mı?

1- Zilzâl sûresi, 7-8. âyet: "Femen ya'mel miskâle zerretin hayran yerah. Ve men ya'mel miskâle zerretin şerran yerah."

İşte Ömer'in bu hareketinde kaç türlü sebep dikkate alınabilir: Biri, mektubu alıp cebine koyduğu halde başka şeylere dalarak onu yerine teslim etmeyi unutması. İkincisi, postahâneye gitmeye lüzum görmeyerek: Ömer, şu mektubu al, postahâneye ver makbuzunu da getir! sözünü sabah akşam tekrar etmesi. Üçüncüsü de: Mektup cebinde olarak postahâne binâsına günde beş on kere gidip gelmesidir.

Emâneti cebinde unutmak, dünyânın türlü zevklerine ve nefislerinin arzûlarına kapılarak Allâh'ı unutan kimselerin hâli gibidir. İkincisi, Allâh'a ve Resûlüne îtikādı olup emirlerini lafzen bilip söylediği halde amelde bulunmayan kimseler gibidir. Üçüncüsü de: Allâh'ın emirlerini yapmaya gayret ederek amelde bulunan fakat asıl maksut olan mânâyı yerine getiremeyen kimselerin hâli gibidir."

*

– *Cenâb-ı Hak kaleme: Yaz! diye emretti, o da her şeyi yazdı. Lâ ilâhe illallâh'ı da yaz, dedi, onu da yazdı. Neden Muhammed Resûlullâh'ı yazarken çatladı?*

– "Çünkü Hazret-i Muhammed mazhar-ı aşktır. Bu sebeple tahammül edemedi. Aşk girdiği yeri yakar, yıkar ve kendinden başka bir şey bırakmaz."

– *Resûlullâh'ın mânevî vârisleri de o aşkın sâhibi midirler?*

– "**Âlimler, enbiyânın vârisleridir**[1]. **Allah'tan korkan âlimlerdir**[2]. Fakat bu âlimlerden maksat, başına sarık saran ve sırtına cübbe giyenler değildir. Allâh'ı, ismiyle, sıfâtı ve zâtıyle bilen âşıklardır. İşte bu âşıklar, Allâh'ı bildikleri içindir ki ondan ziyâde korkarlar. Onun için de Resûlullah: **Ben hepinizden fazla Allâh'ı bilirim ve hepinizden fazla da ben korkarım!** buyurdu.

Fakat bu korku ile bizim korkularımızın arasında bir münâsebet yoktur. O korku, bizim korkularımız gibi cennet ve cehennem mertebelerinin endîşesi veyâhut bulunduğumuz mevkilerin kaybolması korkusu değil, sırf Allâh'ın ululuk ve büyüklüğünün heybetinden hâsıl olan bir korkudur."

*

– "*(Şeyh Mustafa Efendi'ye hitapla)* Bir şey buyurmayacak mısınız şeyh efendi hazretleri?"

1- El-ulemâü veresetü'l-enbiyâ.

2- Fâtır sûresi, 28. âyet: "İnnemâ yahşallâhe min ibâdihi'l-ulemâ."

Şeyh Mustafa Efendi:

– Dinleyeceğiz Efendim.

– "Bu her gece mi?"

– Evet, her gece dinleyeceğiz.

– "*(Şeyh Abdullah Efendi'ye hitapla)* Buyurun şeyhim, bir şey söyleyin!"

Şeyh Abdullah Efendi:

– Bir ârif-i billâhın ağzından Fusus dinlenilse çok istifâdeli olur.

– "Fakat onu anlamak her kişinin kârı değil, er kişinin kârıdır. Fakir için müşkül... Bir kere, okumak için mükemmel Arapça bilmeli. Sonra onu anlamak için bilgi sâhibi olmalı. Haldır haldır okunur amma, öyle okumak işe yaramaz.

Hazret-i Muhiddîn, zamânının, asrının kutbü'l-aktâbı idi. Kelime nâmı altında çok büyük hakîkatler ve mânâlar meydana çıkarmıştır. Söylediği sözler, nihâyet câhillerce kendisinin küfür ile suçlanmasına sebep olmuştur ki, bu yüzden zindana atmışlardır. Halbuki onun bir küfrünün, ötekilerin cümlesinin îmânından üst olduğunu kimse bilmemiştir."

Şeyh Abdullah Efendi:

– Lâkin Fusus Türkçe'ye tercüme edilmiştir.

– "Amma onu anlamak için bilmeyi bilmeli. Yoksa nice Araplar var ki Kur'ân-ı Kerîm'in lafzen mânâsını bildikleri halde hakîkî mânâsını bilemezler. Cenâb-ı Hak ehlullâhın her birine bir başka türlü tecellî etmiştir. Kiminden aşkı ile, kiminden ibâdet ve türlü türlü isimleri ile görünür. Fakat hepsinin de söylediği birdir. Aralarında aykırılık yoktur. Latîfeleri de kendilerine göre zariftir.

Meselâ, bir gün Seyyid Ahmede'r-Rifâî Hazretleri Basra'daki evinin bahçesinde kova ile çiçek suluyormuş. Yanlarında da kendilerine yardım eden bir kimse varmış. Fakat elinde tuttuğu kovaya bir türlü hâkim olamaz, sağa sola gitmesini önleyemezmiş. Bir zaman bu hal devam etmiş, nihâyet yerden bir avuç toprak alıp havaya fırlatmış.

O sırada da Hazret-i Abdülkādir Geylânî Bağdat'ta ashâbı ile oturmuş sohbet ediyormuş. Birden, altında bulundukları kubbe dehşetli bir gürleme ile sarsılmış. Hazır bulunanlar telâşa düşüp kaçacak olmuşlarsa da Hazret: Korkmayın, korkmayın Arab'ı kızdırdık, ondan oldu, buyurmuş. Meğer bu, Hazret-i Rifâî'nin kovasını sağa sola sallayan Hazret-i Abdülkādir'e, Rifâî Hazretleri'nin bir cilvesi imiş. Ne hoş, ne edep dolu bir karşılıklı cilveleşme..

Bu iki sultanın arasındaki birliğe bakınız. Ahmede'r-Rifâî Hazretleri her zaman: Bağdat'a gidip Abdülkādir Geylânî Hazretleri'ni ziyâret

etmeyen benden uzak olsun... buyururlardı. İşte ehlullah hep birbirlerine karşı bu türlü bir birlik ve berâberlik hâlindedirler. Çünkü bir vücutturlar. Abdülkādir Geylânî ile Ahmede'r-Rifâî nasıl bir vücut iseler, Şems-i Tebrîzî ile Mevlânâ, kezâ Muhammed (s.a) ile Ali (k.a.v.) de böyledir. Hâsılı bütün ehlullah böyledir. Bu birliği acabâ bugün mâneviyat ehli geçindiği halde birbirlerine cephe almış kimselerin bir çoğunda nasıl bulursun?"

*

Ramazan münâsebetiyle her gece misâfirlere ve yârâna açık olan selâmlık yine dolu idi. Fakat konuşan, bahs açan kimse çıkmayınca Medîne-i Münevvere hâtıralarından söz edilmeye başlandı:

– "Mekke ahâlîsi develere binmiş olarak Medîne'ye gelirlerken içlerinden biri: Ey ehl-i Medîne! Size bizden selâm olsun.. der. Sonra bütün kāfile bir ağızdan: Salli yâ Rabbî alâ Muhammed rahmeten li'l-âlemîn derler. Yâni âlemlere rahmet olan o Resûl-i Kibriyâ'ya salât eyle yâ Rabbî! diyerek gelir ve Bâbü's-selâm'ın karşısında da yine aynı salâtı okurlar.

Bu mukaddes şehre ziyâret vazîfesini yerine getirmek için gidiş başka, aşk ile gidiş başka... Aşk ile giden, orada her şeyi kendine zevk edecek, akrebini, yılanını her şeyini sevecektir. Amma bu hal kendinden gelmeli... İllâ da yapayım, demekle olmaz.

Bizim bulunduğumuz saâdethâne, Harem-i Saâdet'e pek yakın idi; Kubbe-i Saâdet, içinde gibi idi.

Orada çok garip şeyler olur. Meselâ bir Akkaş Hâfız vardı. Ziyâretini yapıp İstanbul'a gitmek üzere hazırlığını tamamlamış. Tam hareket edeceği gece Resûlullah Efendimiz Hazretleri mânâ âleminde kendisine: Bizim vazîfemiz ağır mı geldi de gidiyorsun yâ hâfız? buyurmuşlar. Bunun üzerine o zat da Medîne'de yerleşmiş kalmış.

Akkaş Hâfız'ın vazîfesi, Harem-i Şerîf'te Kur'ân-ı Kerim okumak isteyenlere cüz' vermek idi. Ekser zaman Harem-i Şerif'te ayakta dururdu. Sokağa çıktığı vakit de ağzından Kur'ân tilâveti eksik olmazdı. Birçok zamandan beri mücâvir mübârek bir zat idi.

Bir gün kendisine giderek: Efendi Hazretleri, yarın mektepte mükâfat dağıtma merâsimi olacak, mektebi şereflendirirseniz gelişinizle ihyâ olurum, dedim. Cevap olarak: Oğlum, ben bir yere çıkmıyorum, fakat mâdemki arzu ediyorsun, peki, dedi.

Mektep talebesini yerliler, sâdat ve eşraf evlâtları teşkil ediyordu. Bu mektepte İstanbul mekteplerinin en yeni usûllerini tâkip ettiğim

halde, ahâlîden zerre kadar bir îtiraz görmedim. Hep güzel karşıladılar. Zikri geçen bu mübârek zat, mükâfat dağıtıldığı gün mektebi şereflendirdi ve merâsimden sonra herkesle berâber gitti. Ertesi gün Harem-i Şerîf'te yanıma geldi: Aman oğlum, ver elini öpeyim, dedi. Bu teklîfe karşı: Ben senin ayağını öpeyim, dedim. Mûmâileyh: Allah rızâsı için ver öpeyim, diye ısrar edince, neden, sebep nedir? diye sordum. Cevap olarak: Ben bu gece senin için Resûlullah'tan azar işittim. Dün mektepte mükâfat merâsimi için: Ken'an Bey burada bu bid'atı neden yaptı? Burada böyle şeyler söker mi? diye içimden bir îtiraz geçirmiştim. Bu gece Resûlullah Efendimiz ile müşerref oldum. Yâ Akkaş ne için onun işine karışıyorsun? diye ferman buyurdular. Bunun için ben de sizden af diliyorum, dedi.

Hâsılı, Medîne pek acâyip bir yerdir. Orada her şey dakîkası dakîkasına meydana çıkar. Ben oraya aşk ile gittim. Gözüm başka şey görmüyordu. İstanbul'da vazîfem çok parlaktı. Bu vazîfeyi terkederek oraya gideceğim için maâriften: Orası çöldür, buradaki güzel işini bırakıp da nasıl gidiyorsun, deli misin, sen? diyorlardı. Halbuki oraya değil müdürlük, mubassırlık veya hademelikle gönderseler yine gidecektim.

Talebeyi toplayıp, Harem-i Şerif'te, Hazret-i Peygamber'in huzûrunda bir ağızdan salât u selâm getirmek, benim için en büyük dünya saâdetlerinin üstünde idi.

Seyyitlerin reîsi, nakîbü'l-eşraf, Alevî Bâ-Fakîh isminde mübârek bir zat vardı. Hâzâ Resûlullah nesli olduğu yüzünden okunurdu. İstanbul'a geleceğim zaman gittim vedâ ediyordum: Bu mazhariyet sizden başka kimseye olmamıştır. Sizi, bilen seviyor, bilmeyen seviyor. Buna hayret ediyorum. Bu da Resûlullah Efendimiz'in size karşı teveccühüdür, sizi tebrik ederim, demişti.

Medîne'ye ikinci defa gidişimde, geleceğimi kimseye haber vermemiştim. Fakat istasyona mızıka çıkmış. Pek çok kimselerin ellerinde hurma, bâzılarının ellerinde berâdiye dedikleri su testileri hep istasyona gelmişlerdi. Daha neler ve neler... Cilve-i Resûlullah bunlar. Bu gibi şeyler akıl ve muhâkemenin dışındadır.

Bir Şeyh Osman Efendi vardı. Nakşî şeyhlerinden idi. Mekke'ye giderken devesini kaybetmiş ve susuzluktan bîtap düşmüş. İşte baygın düşüp kendinden geçtiği bir sırada: Ey gayb erleri bana su verin! diye yalvarmış. Derhal karşısında, ellerinde su tulumları ile iki bedevî güzeli zuhur etmiş. Bunlardan biri: Tefaddal yâ seydi! Yâni buyur efendi... diyerek kırbaları adamcağızın ağzına dayamış. Osman Efendi kana kana suyu içtikten sonra: Bu tarafa gidersen kāfileye ulaşırsın! diyerek bir cihet gösterip kaybolmuşlar.

İşte burada da görüldüğü gibi, benim de bildiğim bir şey varsa, o da, kudret ve kuvvetin Allâh'ın olduğu ve ondan başka bir mevcut olmadığıdır."

*

– "Raûf Efendi bir şey söylesene oğlum..."

Raûf Efendi:

– En büyük günah nedir?

– "Resûlullah Efendimiz'in buyurdukları gibi: **Senin vücûdun öyle bir günahtır ki ona hiçbir günah kıyas kabul etmez.** Bu, bir ejderhâdır. Yılanın en büyük başı da dünya sevgisidir. Tamah, haset, kibir, şehvet, öğünme, riyâ, işte bunlar yılanın diğer altı başıdır ki, birinciye nazaran küçüktür."

Şeyh Abdullah Efendi:

– Bunlardan kurtulmak için sığındığımız ve güvendiğimiz büyüklerimize duâ ediyoruz:

– "Sâde duâ ile olmaz. Bu gibi şeyleri yapmamaya da azmetmeli. İbâdetten maksat, mânâdır. Evvelce büyükler bir seyâhate çıktıkları vakit, gittikleri yerde kabir veya şu bu ziyâretinden evvel insan ararlar ve onu ziyâret edip mânevî zahîrelerini tedârik ederlermiş.

Mekke'de bulunduğum vakit, hac esnâsında Minâ'da şeytan taşlıyorduk. Yanımda iki kişi, her ne sebepten dolayı ise boğaz boğaza kavgaya tutuşmuşlardı. Onların bu hareketlerinin mânâdan ne kadar uzak olduğunu düşünüyor ve istiğfar ediyordum: Zîra bu şeytan taşlama keyfiyeti, içimizdeki şeytanları taşlamak ve böylece de herkese anlatabilmek için zâhire çıkarılmış bir ders idi.

Şerîat esasları, hep insanın kemâle ermesi içindir. Dinler, esas îtibâriyle birdir. İptidâî dinlerden tutunuz, İbrâhim'den, Mûsâ'dan, Îsâ'dan İslâmiyet'e kadar bütün dinler mânâ îtibâriyle hep birdir. Maksat içini temizlemek ve Allâh'ın istediği ahlâkı bilmek ve hal etmektir. Nasıl ki iptidâî mektepten üniversiteye varıncaya kadar bir talebe bilgi kazanma safhalarını geçirirse, din dahi bu safhaları geçirmiş ve İslâmiyet'te son tekâmülünü bulmuştur. Onun için İslâmiyet denince, tekâmül etmiş Mûseviyet, tekâmül etmiş Îseviyet demek olur. İslâmiyet'ten öte bir tekâmül yoktur. Yalnız bizim noksanımız ilimdir. Onun için cehâletimiz her bir yanlışa sebebiyet veriyor. Meselâ din bilgisi olmayan hattâ din hakkında fikri bulunmayan bir kimse, senden îmâna ve dîne âit mâlûmat istiyor, sualler soruyor. Amma onun bu araştırıcılığına karşılık: Sus, kâfir oldun, der, fikrî ve ilmî seviyesine çıkıp onu iknâ

ve tatmin edemezsen elbet senden kaçar. Onun için bir mürşit, zamânın ilmine ve fennine vâkıf olmazsa, kuş dili bilici Süleyman olamaz.

Geçen gün hocanın biri, kırmızı fes giymek şeytan işidir, diye câmide vaaz ediyordu. Ne devirdeyiz a hoca? Âlem şimdi ne türlü tekâmül eylemiş ve eylemekte. Sen ise ne diyorsun? Tesbihle muhârebeye gidilir mi? Krup topu kullanılan bir zamanda istersen sen kullanma!"

Şeyh Abdullah Efendi:

– Eski fikirler...

– "Eski ne demek? Kokmuş fikirler! Eski de bir şeydir. Bunlara eski denmez, hurâfe denir. Uydurma masal... denir. Eski fikirlerde ne büyüklükler vardır. İki kere iki kālû-belâdan beri dört eder. Bu, eskidir diye değişiyor mu? Güneş, eskiden beri şarktan doğuyor, bu da eskidir diye garptan mı doğsun?

Allah, Allah'tır, hiç değişir mi?

Maârif müfettişliğinde bulunduğum zaman, tâlîmatta talebeye ilâhî ve marş öğretilme kaydı olduğu halde, ilâhî nâmına hiçbir şey öğretilmediğini teftîşim esnâsında görmüştüm. Fakat çocuklara, asrın îcâbı, çok eski ilâhîleri öğretmek mümkün olmadığı için onların anlayıp zevk alacakları birkaç ilâhî besteledim. Daha fazla alâkalarını çekmek için de piyano ile geçtim.

Lâkin, derhal îtirazlar başladı. Çalgı ile ilâhî okunur mu, diye acı acı söylentiler çoğaldı. Niçin olmasın, dedim. Çalgı da benimle birlikte aynı ilâhîyi tatlı bir sesle söylerse neden câiz olmasın. Çalgı da, ben de ilâhî söylüyoruz. Ayıp ve günah bunun neresinde?"

*

Şeyh Yûnus Efendi:

– Cenâb-ı Hakk'ın kudret ve kuvvetine nihâyet yok. Meselâ şu lisanların çokluğuna bakın. Türkçe, Arapça, Arnavutça ve sâire...

– "Fakir, Harem-i Şerîf'te bulunduğum vakit her ağızdan türlü türlü sesler zuhur ederdi. Kimi Allâhu ekber, der; kimi salât u selâm getirir; kimi Besmele çeker, kimi lâ ilâhe illallah der; kimi Kur'ân okur; kimi kasîde söylerdi. Fakat bu seslerin hepsi toplanır ve yalnız bir hû... sadâsı işitilirdi. İşte o lisanların da hepsini birbirine karıştıracak olursan, hâsıl olacak sadâ, bir "Hû" sesidir.

Hep Hû duyulan cümlesi bir hoşca sadâdır
Ammâ ne nevâdır."

Şeyh Yûnus Efendi:

– Allah cümlemize ziyâret nasip etsin.

– "Allah cemâlini göstersin. Cemâlini göstermedikten sonra Medîne'yi ziyâretten ne çıkar?

Ârif Hoca isminde bir müderris vardı. Medîne-i Münevvere'de büyük bir hayrat işlemiş, Harem-i Şerîf'e yakın bir medrese yaptırmıştı. Ne mutlu ona. Bir gün fakîri buldu: Aman yâ Hazret, bu gün ben bittim! dedi. Medreseye sabahleyin bir Hintli geldi. Fevkalâde hürmetle karşıma oturdu. Aman hoca efendi, bu medreseyi siz yaptırmışsınız. Çok zamandır da burada bulunuyormuşsunuz. Ne kadar hürmete lâyık bir zatsınız, sizden istifâde etmeye geldim. Hindistan'dan buraya kadar hep sizin gibi zevâtı aramak için geliyorum, dedi. Görseniz bu sözleri o kadar hürmetkârâne söylüyordu ki yerimde oturamıyordum.

Sonra: Efendim, sizden bir şey soracağım, kaç senedir buradasınız? dedi. On sekiz sene! dedim. Mâşallah, mâşallah... Aman hoca efendi, bu on sekiz sene içinde Resûlullâh'ı kaç kere gördünüz? Söyleyin de yüreğim ferahlasın! dedi.

Yalan söylemek olmazdı. Düşündüm ve: Hiç görmedim dedim. Ne?! diye bağırdı. Hiç mi görmedin? Allah aşkına hiç mi görmedin? Öyle ise burada ne duruyorsun? Hâne sâhibi seni istiskāl etmiş! Sana yüz vermemiş, dedi.

İşte böyle bir muâmeleye mâruz kaldığım için bittim, bu gün... dedi. Kendisini tesellî için: O cilvedir, üzülmenize sebep olup ecir ve sevâba nâil olasınız diyedir, dedim."

Şeyh Yûnus Efendi:

– Evet buyurduğunuz gibi maksat o cemâli görmek.

– "Şeyhim söylesenize!"

Şeyh Mustafa Efendi:

– Siz buyuruyorsunuz ya, hepsi bir değil mi?

– "Amma sözün akışı durur sonra..."

Şeyh Mustafa Efendi:

– Dâimâ buyuruyorsunuz. Ne söyleyeyim? Söyleyecek lisan yok ki söyleyeyim!

– "Nasreddin Hoca'nın yirmi kürkü varmış. Her gün bir tânesini giyermiş. Nedir bu böyle? diye sormuşlar. Allâh'a şükür, o vermiş giyiyorum! demiş."

*

– "Şeyh Abdullah Efendi, buyurun!"

Şeyh Abdullah Efendi:

– Ali'nin zikri ibâdettir[1] *denildiğine göre, Ali ile meşgul olmak mı ibâdettir?*

– "Ali, demek şunun için ibâdettir ki, Hazret-i Ali, Cenâb-ı Hak'ta fânî olmuştur. Efendimiz (s.a.) öyle buyuruyor: **Kâbe'ye nazar, vech-i Ali'ye nazar, vech-i insân-ı kâmile nazar ibâdettir.**

Bu böyle olduğu gibi, öyle ulu bir sultanın nâmını anmak da elbet ki ibâdettir. Allâh'ın bir sevgilisini yâd etmek, elbet de Hakk'ın hoşuna gider.

İbâdetten maksat, kemâl-i sıdk ve sadâkatle Allâh'ı sevmektir. Allâh'ın sevdiğini sevmek de Allâh'ı sevmektir.

Ya gönül o hazrete ermek gerek
Ya erene gönül vermek gerek!"

Şeyh Abdullah Efendi:

– Bu mastarı fâiline mi mefûlüne mi muzaf kılacağız?

– "Şeyh Efendi bu suâliniz, "velezzâlîn" mi, "veleddâlîn" mi, mes'elesi gibi bir şey[2].. İbâdetten maksat, Allâh'ı sevmek ve onun sevdiğini sevmektir. Ehl-i Beyt'i sevmek de, onların yolunda gitmek, rızâlarını kazanmaktır. Yoksa aşk ve îmânım Ali, Hu Hasan, Hu Hüseyin demekle, kuru lâfla olmaz. Onlara muhabbet, ancak yollarına gitmekle olur.

Ben Bağdat'ta kırk arşın atlardım, desen, burada da atla da görelim, der, elinde hüccet ararlar. Hazret-i Pîr'e oğulları: Baba, ben seni seviyorum, deyince: **Yoluma gitmezsen, yarın âhirette evlâdım olduğunu inkâr ederim,** buyurdular. Amma o nesilden gelen evlât, yolundan da giderse, nûrun alâ nûr olur.

Resûlullah Efendimiz: **Selman, benim âilemdendir,** buyuruyor. Bu ne büyük şereftir. Yoksa, şerif, seyyit olmuşsun, o şerifliğin, o seyyitliğin eğer onların yoluna gidememişsen bu büyük isme lâyık olmamışsan neye yarar. Âyet-i kerîmede buyurulduğu üzre: **Âhirette senin malına, mülküne, evlâdına bakmazlar**[3] yalnız, hani geçiş tezkeren, varsa buyur geç, derler. Çünkü orada hasep ve nesep, soy sop yoktur. Resûlullah (s.a.): **Sizin Allah indinde ekreminiz en soylu olanınız takvâ sâhibi olanınızdır,** buyuruyor."

*

1- Zikru Alî ibâdetün (Hadîs-i şerif).

2- Bu veleddâlîn hikâyesi, evvelki sohbetlerde geçmiş olan, bir mes'elenin rûhunu bırakıp şekli ile meşgul olmayı nükteli bir misalle anlatan bir hikâyedir.

3- Şuarâ sûresi, 88-89. âyet: "Yevme lâ yenfe'u mâlün velâ benûn, illâ men etallâhe bi kalbin selîm."

– "Buyurun Şeyh Abdullah Efendi!"

Şeyh Abdullah Efendi:

– *Salât-ı Münciye'yi ârif-i billâh efendimiz şerh etmişler mi?*[1]

– "Fakîriniz tercüme ettim. Bu tercümesini yaptığım, Salât-ı Münciye-i Kādiriye, Resûlullah Efendimiz tarafından Hazret-i Abdülkādir'e mânen tâlim buyurulmuştur. Kādirî Evrâd-ı Kebîri'nde vardır. Başka yerde yoktur. Lekad câeküm diye başlar.

Büyükler, hiçbir şeyi hazır bulmadılar, hep çalışıp kazandılar. Dâimâ çalıştılar, yalvardılar. Hattâ ve hattâ Resûl-i Kibriyâ (s.a.) Hazretleri, dağda, mağarada nice vakitler riyâzatlar ile vakit geçirdiler. Açlıktan mübârek pehlûlarına taş bastırdılar. Kaç kereler aşkın galeyânıyle kendilerini dağdan atmaya kalktılar da Cebrâil Aleyhisselâm men etti. Tâ ki Kendileri'ne risâlet gelinceye kadar.

Ehlullah neler çekmişler, ne kadar çalışmış, nice gayretler göstermişlerdir. Yoksa tarîkat, şu şeyh böyle kerâmet gösterdi, kazanı, masayı devirdi... gibi saçma sözlerle vakit geçirmek değildir. O büyükler, ne yolda gitmişler, nasıl çalışmışlar, nasıl gayret göstermişlerdir, sen ona bak! Mâdemki kendimize derviş diyoruz, onların yoluna gitmek, hiç olmazsa o niyette olmak lâzımdır.

Mâlûm-i reşâdetiniz, bir karıncaya yolda birisi: Nereye gidiyorsun? diye sormuş. Dağı delmeğe gidiyorum, cevâbını alınca, bu küçücük vücûdunla mı? diye hayret edene karşı karınca: Hiç olmazsa yolunda bulunurum a... demiş.

Tarîkat demek, irfân-ı Muhammedî demektir. Falan pîr şöyle uçtu, falan şeyh böyle kerâmet gösterdi, demek değildir. Ehlullah kerâmetten son derece kaçınırlar. Esâsen ehlullah demek, baştan aşağı kerâmet demektir. İnsanın insanlığı, gayreti ile, çalışması ile ölçülür kāidesince, çalışmak şarttır.

Elbet ki insanın elinde bir şey yoktur. Hüküm sâhibi Allah'tır, buna şüphe yok. Fakat mâdemki Allah sana çalış, dedi, şu halde çalışacaksın. Ehlullâhın menkıbelerini okuyun, hiçbirinin hazıra konduğu görülmemiştir.

Ehlullah **ve hüve alâ külli şey'in kadîr** Allah her şeye kādirdir sırrı gereğince her türlü kerâmeti göstermeye muktedir iseler de, Allâh'ın kānûnu üzere olmayan bir şeyi yapmaya râzı değillerdir. Onun için zâhiren kerâmetten çekinir, ancak mânen îcap edeni gösterirler.

İşte herşey kâmil insana boyun eğer, onun emrine tâbîdir. Eğer sen o kâmil ere ve dolayısıyle ezelde Allâh-ı Zü'l-celâl'e "belî" diyenler-

1- Ârif-i billâh sözü ile kastedilen Ken'an Rifâî Hazretleri'dir.

den değil isen, sana o insân-ı kâmil ve o peygamber bir değil bin mûcize gösterse yine îman etmezsin. Çünkü mûcize îman sebebi değildir. Îman sebebi olan, cinsiyettir. Eğer benim cinsimden değil isen îman edemezsin. Böyle olmasaydı Resûlullah Efendimiz'e herkesin îman etmesi lâzım gelirdi. Ortada Ebû Cehil'ler ve Ebû Leheb'ler kalmazdı. Resûlullâh'ın mübârek yüzü mûcize üstüne mûcize iken, ona ne eziyetler ettiler, mübârek vechine bile tükürdüler. Levlâk sırrına mazhar olmuş bir sultân-ı zîşan kadar kim olabilir?

Resûlullâh'ın meclisinde kimler oturuyor: Ebû Bekir, Ömer, Osman, Ali... Ebû Cehîl'in meclisinde de onun ayarı olan kimseler... Cins cinse meyleyler. Bu ilâhî bir kānundur. Tahtakurusu horoz ile gezer mi? Fil fil ile, karınca karınca iledir.

Nâdanı nâdan bulur, dânâyı dânâ, dûnu dûn
Cinsine meyleyler elbet bu cihanda her kişi

Şu da var ki geçici olarak iki ayrı cins arasında bir yaklaşma vâki olsa da, ilk fırsatta ayrılık mukadderdir.

Şeyhin biri, söz arasında dâimâ: Pır ile gelen zır ile gider dermiş. Bunun sebebini kendisinden sormuşlar. Benim Derviş Mehmet isminde bir dervişim vardır. Her zaman: Efendim, bakın herkesin etrâfında yüzlerce mürîdi bulunuyor. Sizin ise benden başka dervişiniz yok... diye üzülür dururdu. Birgün Karacaahmet'ten geçerken, iki çocuğun kavga ettiklerini gördüm. Birinin elinde bir kuş başı, diğerinin elinde bu kuşun gövdesi vardı. Çocukların kavgasına netîce vermek üzere birinden başı, diğerinden gövdeyi alıp, Allâh'ın izniyle başı vücûda yapıştırarak uçurdum. Kuş pır diye gidince kavga da kesildi ve bu hâdise de bütün memlekete yayılarak pek çok kerâmet düşkünü gelip bize mürit oldu.

Bir gün Derviş Mehmet'e: Cumâ namazını bütün ihvanla berâber kırda kılalım, dedim. Fakat kimseye hissettirmeden uzunca bir bağırsak parçasına su doldurup düğümleyerek belime sardım ve yine bir tavuk kursağını da şişirerek yanına bağladım. Böylece imâmete geçerek namaza durduk. Fakat az sonra su dolu bağırsağın ucundaki düğümü çözdüm, aynı zamanda kursağı da ses çıkaracak sûrette oynattım. Bu sûretle namazda abdest bozacak iki hatânın zâhir olduğu hissini verdim.

Bu halden sonra namaza devam etmekte oluşuma şaşıran ihvan, birer ikişer cemâatten ayrılarak kaçtılar. Sâde Derviş Mehmet kaldı. Nihâyet ona: Herkes gitti, sen neden buradasın? Benden zuhur eden halleri görüp işitmedin mi? dedim. Gördüm ve duydum efendim. Fakat senin her yaptığında bir hikmet olduğunu bilirim. Bunu öğrenmiş oldu-

ğum için susmayı uygun buldum, dedi. İşte, dedim, bir pır ile gelenler zır ile böyle gider."

*

– "Şeyh Efendi Hazretleri buyurun!"

Şeyh Abdullah Efendi:

– *Cenâb-ı Hak Kur'ân-ı Kerîm'de: Biz o günde herkesi kendi imamı ile dâvet ederiz*[1], *buyuruyor. İmamdan maksat, bildiğimiz mahalle imamları demek değildir her halde.*

– "Tabiî değil. İmamdan maksat, tâbi olduğunuz, uyduğunuz, kendinize rehber ittihaz ettiğiniz kimsedir. Evet Cenâb-ı Hak herkesi kendi imamı, yâni peygamberi, mürşidi ile dâvet edecektir. Doğruyu gösterene uymayıp nefsinin hırslarına, arzûlarına ve şeytânî dâvetlere uymuş olanlar ise kendilerini şaşırtmış olanlara: Siz bizi aldattınız biz de size uyduk, haydi kurtarın şimdi? diyecekler. Onlar ise: Bizde kudret olsa kendimizi kurtarırdık. Haydi ulumuz olan şeytana gidip hâlimizi anlatalım, diyecekler. Şeytan ise ateşten bir taht üstünde oturmuş olduğu halde: Benden ne istiyorsunuz, niçin geldiniz? diye soracak. Onlar: Senin vaatlerin çıkmadı, bizi aldattın, haydi bakalım kurtar şimdi... diye feryat edince, şeytan gülecek ve ben sizi zor ile elinizden tutup da mı kötü yollara sevkettim? Yoksa bu fenâlıklar hoşunuza mı gitti de o kötü yollara saptınız? Yalnız, kötülükleri süsledim, bezedim, size hoş gösterdim. Hepsi o kadar. Hem Allah, düşmanınız olduğumu size bildirdi. Bana uymayıp kendisine tapmanızı tavsiye etti. Halbuki nefsiniz benim gösterdiğim yolu câzip buldu, onun için de Hakk'ın sözünü değil beni dinlediniz. Şu halde beni kötüleyeceğinize kendi nefsinizi kötüleyin! diyecek.

Şeytan, insanları kandırmak ve aldatmakla mükellef bir memurdur. Nasıl ki Cenâb-ı Hakk'a: **Yâ Mudil,** diye hitap ediyor ve dalâleti de Allah'tan istiyor.

Enbiyâ da Cenâb-ı Hakk'a: **Yâ Hâdî!** diye hitap ediyor ve hidâyeti Allah'tan diliyor.

Yalnız şeytanın, Allâh'ın has kullarına dişi geçmiyor, onları alt etmeye gücü yetmiyor. Tıpkı bir bostan köpeğinin, efendisi ve efendisinin akrabâ ve taallûkātı ve hattâ ahbapları önünde yaltaklanıp ayaklarına sürünmesi gibi. İşte Şeytan da o has kulların ihlâslı kapılarında öylece yuvarlanır durur.

1- İsrâ sûresi, 71. âyet: "Yevme ned'û külle ünâsin bi-imâmihim."

Cenâb-ı Hak Kur'ân-ı Kerîm'de: **Nas, zannederler mi ki, biz Allâh'a ve âhirete îman ederek namaz kılar oruç tutarız; biz Allâh'ın mü'min kullarıyız, demekle bırakılacaklar mı?**[1]

Kezâ, ben sâdık dervişim, diyenler için de hiç hatır ve hayâle gelmeyecek şeyler, hastalıklar, darlıklar, türlü çileler ve mücâdeleler vardır. İşte bütün bu nefislerine ağır gelen keyfiyetler ile imtihan olunurlar.

Cenâb-ı Hak bu imtihanları neden yapar? Kullarını bilmiyor mu? derseniz, kendi derece ve mevkilerini gösterip, bizzat tasdik ve imzâ ettirmek için yapar. Tâ ki kim yalancı, kim doğrucu meydana çıksın. Zîra o da sâdıkım, diyor, öteki de. Amma imtihan vaktinde iş meydana çıkıp, doğrucu ve yalancı belli oluyor.

Hep hoşuna giden şeylere memnun olup, iğnenin ucunu görür görmez feryat edip bağırmak çağırmak olur mu? Maksat, Allah deyip durmak ve ondan ne gelirse râzı olmaktır ki, Hak da senden râzı olsun."

*

– Tevhîdin hakîkati nedir?

– "Muhiddîn-i Arabî Hazretleri: **Tevhîdin hakîkati sükûttur,** buyurmuşlardır. Tarîkattan maksat da edeptir. Hele îtiraz, tarîkatin en büyük düşmanıdır. Yine Muhiddîn-i Arabî Hazretleri öyle buyurur: **Lisânı tutmak her şeyden iyidir. Fakat anlamak, itmînan hâsıl etmek, yâni emin olmak kanâat getirmek için sormak başka.**"

Ömer Bey:

– Muâviye hakkında çok şeyler işitiyoruz. Efendimiz ne buyururlar?

– "Muâviye'nin Resûlullah Efendimiz'in huzûr-ı saâdetleriyle, mübârek cemâliyle müşerref olmasına hürmetim vardır. Kendisinden birçok şeyler zuhur etmiştir. Fakat biz dervişler, kimseye lânet etmez, şu şudur, bu budur demeyiz. Bize ancak kendi Yezid nefsimize lânet etmek yaraşır. Çünkü biz hiçbir şeye sâhip değiliz. Af da bizde değil, cezâ da. Lâ fâile illallah. Yâni Allah'tan başka fâil olmadığını bilmiyorsak yazık bize! Çünkü bu takdirde lâ ilâhe illallah demiş olamayız. Lâ ilâhe illallah demek için de bütün esmâ-yı hüsnâyı tasdik etmek lâzımdır.

Seyyid Ahmede'r-Rifâî kitabında Kerbelâ vak'asının zuhûrunun

1- Ankebût sûresi, 1-3. âyet: "Elif, lâm, mim. Ehasibe'n-nâse en yütrekû en yekûlû âmennâ ve hüm lâ yüftenûn...: Elif, lâm, mim. Andolsun, biz kendilerinden öncekileri de denemişken, insanlar "inandık" deyince denenmeden bırakılacaklarını mı sandılar."

sebebi vardır. Onun için cevizin kabuğunda kalmamalı, özüne ve ondan da özünün özüne girmelidir. Çünkü özü, îman mertebesidir. Halbuki o özü, bir ince deri örtmüştür ki, cevizi acı yapar. Onu da sıyırınca acılık falan kalmaz. Süt gibi olan özün özü meydana çıkar.

Elbet, ben Allâh'ın sevdiğini severim; sevmediğini sevmem, bu bir tabiî haldir.

Dergâhlarda mersiye okunduğu vakit Yezid'e lânetler ederler. Hazret-i Hüseyin'i şu kadar yerinden yaraladılar, şöyle yaptılar, böyle ettiler, diye sayıp dökerek bu hazin ve elîm vak'aya birçok da fazlalıklar katarlar. Fakat bütün bu sözleri kimi dışarıda sigara içerek, kimi içeride konuşarak, kimi sâdece bir vak'adır diye, kimi ise ağlayarak dinlerler. Bana kalırsa bu gibi şeyleri tekrarlamak, bir nevî lâubâlilik ve küstahlık demektir.

Yapan, yaptıran Allah'tır. Allâh'ın emri olmaksızın bir kıl oynamaz. Nerede kaldı ki Ehl-i Beyt hakkında böyle mühim bir vak'a, o irâdenin hilâfında yapılmış olsun. Lâyığına cezâ, müstahakkına mükâfat vermek de o irâdenin şânıdır. Sen kendi başına bak. Seni Allah'tan ve Ehl-i Beyt'ten uzaklaştıracak olan nefsindir, onu ıslâha çalış.

Edirnekapısı tarafında bir dergâhta yine böyle bir mersiye okunuyormuş. Dervişin biri hâcet için dergâhtan çıktığı vakit, oracıkta bir simitçinin durduğunu görerek: Be adam, içeride mersiye okunuyor, sen burada ne duruyorsun? demiş. Simitçi, mersiyenin mânâsını sorup anladıktan sonra: Yâ, demek oluyor ki siz bunları hem dinliyor hem de hâlâ yaşıyorsunuz, Medet yâ Hüseyin! diye kendisini ortaya atarak can vermiş.

İşte mersiye dinlemek böyle olur. Böyle olmayınca da onu okumakta bir mânâ yoktur. Nefsin Yezit'i senin içinde olduğu halde, bundan bin üç yüz şu kadar sene evvel gelen Yezit'e lânet ne kadar abestir. Onun için ya hayır söylemeli ya susmalı.

Acabâ Allâh'ın murâdı olmasaydı, bu ciğer paralayıcı vak'a husûle gelebilir miydi? O halde bundan, Allâh'ın işine karışmak çıkmaz mı? Allâh'ın işine karışmanın ise ne kadar kötü bir şey olduğunu bilmeyecek kadar cehâlette bulunmak revâ mıdır?"

*

– "Şeyhim buyursanıza..."

Şeyh Mustafa Efendi:

– Himmetinizi bekleriz Efendim.

– "Hacı Bey söyle bakalım! Raûf Efendi söyle!"

Raûf Efendi:

– Mesnevî-i Şerif'te: Aşk çeşmesinden abdest almaktan bahis geçer. Bu ne demektir?

– "Yâni aşkın bütün vücûdu kaplaması demektir.

Zerrece aşk odu olsa bil yakar varlığın
Aşk odu ister ki yârdan gayrı bir şey kalmasın

Bak âyet-i kerîmede de ne buyuruluyor: **Mülûk yâni hükümdarlar bir şehre dâhil olduğu vakit, o şehrin eşrâfını zelil ve hakir kılar**[1]. Bu âyet-i kerîmenin bâtın mânâsı, aşk sultânı kalp memleketine dâhil olduğu vakit, o memleketin ileri gelenlerinden olan benlik gibi, gurur gibi, öğünme, kibir ve şehvet gibi nefsin büyüklerini ya öldürür veya kendine boyun eğdirir. Yâni o kalp evinde hükmünü yürütenleri, Resûlullah Efendimiz'in Beytullah'ta putları kırdığı gibi kırar.

İşte aşk çeşmesinden abdest alıp dört tekbir ile er kişi niyetine dedin mi o vakit senin bu mevhum vücûdun gidip, yerine ilâhî bir vücut gelir ki, işte bu vücûdun nazarında, kahır da lutuf da bir olur. Etlerini cımbız ile koparsalar, ateşle yaksalar, yâhut gülistan içinde bulundursalar senin için hep birdir. Esâsen âşıklığın ölçüsü, kahır ile lutfu bir bilmektir. Bâzı kimseler, sâdece lutfunu isterim, der, celâl tarafına gelince, ben paşamı bu kadar severim, der gibi kaçarlar. Mâdemki beni seviyorsun, seni okşamamı sevdiğin gibi, acılarıma da katlanmalısın. Ancak o vakit beni sevdiğin sâbit olmuş olur. Böyle olmadıkça da, beni sevmekliğin, yalnız iltifat ve lutuflarına muhabbetten başka bir şey olmamış olur, ki bu da bir nevi şirktir."

Hâfız Rızâ Efendi:

– Aşk mahlûk mudur?

– "**Ben gizli bir hazîneydim, istedim ki bilineyim**[2], gereğince aşk, Cenâb-ı Hakk'ın sıfatıdır.

İşte yukarıda da söylediğimiz gibi, aşk çeşmesinden abdest alan kimse, dünyâyı terk, âhireti terk, varlığı terk, terki terk denen dört tekbîri bir etmiş olur. Kendi de o zaman lâ ilâhe katarına katılıp gider. Geri kalan ise illallah olur.

Nihâyet nedir, diye sorarsan, başlangıca dönüştür."

Hâfız Rızâ Efendi:[3]

– Terk-i terkten, terkten vazgeçmek gibi bir mânâ çıkmıyor mu?

– "Hayır. O vakit hakîkat zâhir oluyor ve terkedilecek bir şey kal-

1- Neml sûresi, 34. âyet.
2- Küntü kenzen mahfiyyen fe ahbebtü en ûrefe (Hadîs-i kudsî).
3- Ali Rıza Sağman, târih hocası.

mıyor. Mâsivallâhı yâni Allah'tan gayri şeyleri terketmek bir mertebe ehli için doğrudur. Fakat bu dereceden yükseldikten sonra göz gayrı görmez ki terke lüzum kalsın. O zaman lâ mevcûde illallah olduğu ortaya çıkar. Bunun için onlar terki de terk etmişlerdir.

Beşikteki çocuğa baklava, börek, et vermeyi düşünemezsin. Yavaş yavaş büyüdükçe onları yemeğe de sıra gelir.

Mâdemki ben dünya ile doluyum, bu mâsivâ zevklerinden kendimi sıyıracağım ki yüzümü âhirete döndürebileyim. Âhireti de terkedeceğim ki cemâle döneyim. Cenâb-ı Hak: **Rabbine o senden, sen ondan râzı olduğun halde dön...**[1] buyurmakla kulunu, ihlâs sâhibi kullarının gireceği kendine has cennetine dâvet ediyor. Çünkü ancak o zaman o kul Allah'tan, Allah da ondan râzı olmuş olur.

Sen hûrîleri, gılmanları zebercetten köşkleri olan cenneti isteyeceğine yüce bir kâmil velînin aşkı halkasına dâhil olmakla elde edeceğin cenneti iste ki âyet-i kerîmede buyurulan cennete dâhil olmuş olasın.

Bir Debbağ Yûnus Mahallesi imamı vardı. Sesi güzeldi. Ben de o vakit Nümûne-i Terâkkî müdürü idim. O da Kur'ân-ı Kerim hocası idi. Bâzan oturur hasbihal ederdik. Birgün bu konuşmalarımızın birinde, hayâtında kendisine tesir etmiş herhangi bir hâdise olup olmadığını sordum. Cevap olarak dedi ki: Bir gün beni bir kız mektebine mümeyyizliğe çağırmışlardı. Karşıma güzel bir kız geldi, Kur'ân-ı Kerim okumaya başladı. Tecvitten bu ne olur, diye bir sual sordum. Pek cilveli bir cevapla: İhfâ, dedi. Bu karşılık ve kızın oynaklığı pek hoşuma gitti, duâ ettim: Yâ Rabbî, bunu bana dünyâda nasip etmezsin bilirim, bâri âhirette nasip eyle! dedim.

Allah rahmet eylesin, temiz, müslüman bir adamdı. Güzel Kur'ân-ı Kerîm okurdu. Amma cennete bu türlü temennîlerle buradan hazırlanıyordu. A adamcağız, o kızın orada ne olacağını ne biliyorsun? Esâsen daha dünyâda elli atmış sene sonra karşına getirseler, istiyordun al hoca efendi! deseler, iğrenir kaçardın.

Muhakkak ki mânâyı anlamak ve mânâdan zevk almak müşküldür. Farazâ bir mecliste aşktan ve mânâdan bahsedersin, bütün o kalabalık içinde bunu anlayan pek az kimse çıkar. Halbuki cehennemde zincirler var ki bir tânesi beş bin beş yüz okkadır. Zebânîler şöyle asacak, böyle kesecekler... dedin mi, herkes birden gözlerini açıp döğünmeye başlarlar.

İşte idrak seviyeleri daha üst mertebelerin hâlinden anlamayan çocuk ruhlu kimselere, oyalayıcı hikâyeler tarzında sözler söylersen

1- Fecr sûresi, 28. âyet: "İrciî ilâ Rabbiki râdiyeten mardiyye."

dinletebilirsin. Bu arada da mânâya âit bâzı şeyler öğretebilirsen ne âlâ. Fakat sırf mânâdan bahsedecek olsan tahammül edemez, kaçarlar.

Aşk, Cenâb-ı Hakk'ın lutfudur, nasip iledir. Her yiğidin kârı değildir. İşte bu gibi kimseler ak sakallı da olsalar, başlarına babadan kalma bir taç da giyseler, aslı bırakıp teferruat ile uğraştıkları için çocuk mesâbesindedirler."

Ömer Efendi:

– Enelhak diyenlerin aşkı yok mudur?

– "Nasıl olmaz? Onların kendileri aşk olmuştur. Esâsen onlardan enelhak diyen de kendileri değil, o aşktır yâni Hak'tır.

Bunu Firavun da söyledi. Amma nefsinin teşvîki ile söylediği için kâfir oldu, merdut oldu. Hallac ise az evvel belirttiğimiz mertebeden söyledi. Söz cihetiyle ikisi de birdir. Fakat mânâ cihetiyle aralarında nihâyetsiz farklar vardır.

Mâdemki bir ağaçtan -Hazret-i Mûsâ'ya olduğu gibi- Hakk'ın tecellîsi kabul olunuyor, bunun insandan zuhûru, neden yadırgansın? O insan ki Rahmân'ın sûreti üzre halkolunmuştur. **Velekad kerremnâ benî Âdem**[1] sırrına mazhar olmuştur. Şu halde ondan herşey zuhur edebilir. Cenâb-ı Mevlâ'nın tecellîsine nihâyet mi var? Esâsen ondan gayrı ne var ki?

Şâh-ı Nakşibend Hazretleri, tarîkate yeni girdiği sıralarda hayvanların hizmetine memur edilmişti. -Dervişlik sâde tekkede hoplamak zıplamak ile değildir. Tarîkattan maksat, nefsini terbiye etmektir ki bunun da bir çok safhaları vardır. Nefsin terbiyesi için bir derviş, ne darbeler yer, ne türlü imtihanlara tâbi tutulur. Azıcık iğnenin ucunu değdirmekle feryâdı koparmaz.- İşte Nakşibend Hazretleri'nin o zamanda vazîfesi hayvanlara hizmet etmek, uyuz köpekleri tedâvî, susuz ve aç olanları yedirip içirmek ve sâire gibi şeyler ile meşgul olmaktı.

Birgün domuzun biri başını kaldırmış güneşe doğru bakıyordu. Şâh-ı Nakşibend, domuzun o anda teveccühte olduğunu düşünerek: Belki şu anda Cenâb-ı Mevlâ'ya münâcatta bulunuyorsundur, fakir hakkında da münâcat eyle! dedi.

Hazretin bu hitâbından, domuzda olsun sâir hayvan ve eşyâda olsun, Cenâb-ı Hakk'ın nûrunu görmek lâzım olduğu anlaşılıyor.

Hazret-i Rifâî de bir gün sokaktan geçerken bir domuza rast geliyor ve: Sabahların hayır olsun! diye selâm veriyor.

Yanlarında bulunan bir zat hayretle: Yâ Hazret, domuza selâm

1- İsrâ sûresi, 70. âyet: "And olsun ki biz Âdemoğullarını üstün bir izzet ve şerefe mazhar kılmışızdır."

verilir mi? deyince, nefsimi iyiliğe alıştırmak için yapıyorum, buyuruyor.

Evet, domuz da Allâh'ın mahlûkudur. Onun için sana: Etini yeme ve sürünme! diye emrolunmuş. Yoksa tahkir etmeye hakkın yok. İşte, tevhîd ehli olan ehlullah yaratılmışlar arasında ayrı seçi yapmaz bir görür, bir tapar, bir severler.

Hazret-i Mevlânâ'nın huzûruna bir papaz gelmiş. Giderken onu kapıya kadar geçirmiş. Yanlarında bulunanlardan bir zat: Bir hıristiyan bu kadar hürmete lâyık mıdır? diye sorunca Hazret-i Pîr: Ben onun papazlığına hürmet etmiyorum. Mazhariyeti îtibâriyle onda gördüğüm nûra hürmet ediyorum, buyurmuş. Velev Kahhar, velev Mudil, hepsi Allâh'ın ismi değil mi? **Nereye dönsen Allâh'ın yüzü oradadır.**

Ârife eşyâda esmâ görünür
Cümle esmâda müsemmâ görünür
Bu Niyâzî'den de Mevlâ görünür
Kande baksan ol güzel Allâh'ı bul
Âdem isen semme Vechullâh'ı bul

Onun için, büyüklerin nazarı, nazar-ı hakîkattir. Nazar-ı taklit değildir. Bizim nazarımız ile o nazar arasında ne kadar fark vardır. Onların nazarında Hak'tan başka bir şey yoktur. Onlar, Allah demişler, başka bir şey bilmiyor, görmüyor, sevmiyor, başka şeye tapmıyorlar."

*

Ömer Efendi:

– Geçen akşam irşat buyurduğunuz vechile: Cenâb-ı Hak Âdem'e bütün esmâyı tâlim etti[1]*. Bu sûretle de Âdem, her mevcuttan ziyâde bilgiye mâlik oldu.*

Diğer âyet-i kerîmede ise, Allah emâneti göklere, yere ve dağlara teklif ettiği halde hiçbiri kabul etmedi. Ancak onu insan kabul etmekle zâlim ve câhil oldu[2]*, buyuruluyor. Biribirine zıt görünen bu iki âyeti nasıl telif edeceğiz?*

– "Âdem, emâneti yâni aşkı kabul etmesi cihetiyle nefsine zulmetti. Zîra o öyle ağır bir emânettir ki ancak Cenâb-ı Hak tarafından imtihan olarak ve tekâmüle hizmet etsin diye verilmiş olan nefsi ve nefsin bütün îcaplarını çiğnemeden buna tahammül edilemez. İşte Âdem bu

1- Bakara sûresi, 31. âyet: "Ve alleme Âdeme'l-esmâe külleha..."

2- Ahzâb sûresi, 72. âyet: "İnnâ aradne'l-emânete ale's-semâvâti ve'l-ardi ve'l-cibâli fe ebeyne en yahmilnehâ..."

ağır yükü kabul ettiği için nefsine karşı zâlim oldu. Câhil olması da, bu emâneti kabûl etmekle başına gelecek türlü iptilâlara câhil olması dolayısıyledir. Yoksa herkesin anladığı mânâda câhil ve zâlim demek değildir.

Cenâb-ı Hak insana tekâmülüne vesîle olması için nefis verdi. Bu sâyede de insan meleklerden daha şerefli oldu. Meleklerde nefis olmadığı için, dâimî sûrette ibâdette bulunsalar da yine Âdem'in seviyesine çıkamazlar.

İnsan, emâneti kabul etmekle, nefsinin aldatışlarına karşı durup, Allah yoluna koyulduğu, nefsini garip bırakıp rûhunu yükseltmek savaşında bulunduğu için zâlim oldu.

Hazret-i Mevlânâ da Mesnevî'sinde: **Ney, kanlı yolun sözlerinden bahsediyor. Mecnûn'un aşkı kıssalarından bahsediyor,** buyurur. Çünkü aşk yolu kanlı yoldur. Aşk, ikilik kabul etmez. Hem nefis hem cânan olmaz. Aşk sâhibi, **ölmeden evvel ölür**[1].

Bu yol, kanlı yoldur. Nefsin izzeti, şerefi kırılıp Allah nâmına fedâ edildiği için kanlıdır. Fakat insan da bu kanlı yolu seçmekle bütün ilâhî isimlere mazhar oluyor.

Böylece de Âdem'in, herkesten, her şeyden hattâ meleklerden Arş ve Kürs'ten ilmen üstün ve tercih edilmiş olması, hiçbir yaratılmışın kabul edemediği ilâhî emâneti kabul etmesi ile sâbit olmuyor mu?

Emânetten maksat, **nefsini bilen Allâh'ını bilir**[2] mânâsıdır, yâni aşktır, cezbedir. Hayvanlarda vesâir eşyâda bu kābiliyet var mıdır? Bu kābiliyet yalnız insana verilmiştir. Rahmân'ın cezbesine, aşka istîdâdı olan yalnız insandır."

*

– Resûlullah Efendimiz, dinde ruhbâniyet yoktur, buyuruyor. Halbuki bu da bir teslîmiyet değil midir?

– "Oğlum, râhipler, papazlar, sörler birçok riyâzat yapar, hattâ ölümü unutmamak için geceleri tabut içine girerek yatarlar ve birbirleriyle selâmlaştıkları vakit: Ölüm var unutma! derler. Dağlarda kovuklarda yaşarlar, hattâ bu kovukların önünü duvar ile örüp kendilerini insanlardan ayırırlar. Fakat netîce nedir? Hiç! Çokluk içinde Hakk'ı bulmak gerek. Zîra az evvel söylediğimiz gibi, o çokluk da Hak'tır. Farazâ, oruçlu bir kimsenin elini ayağını, ağzını bağladığın için mi yemek yemez su içmez ve harama bakmaz. Bilâkis işi ile gücü ile meşgul

1- Mûtû kable en temûtû.

2- Men arefe nefsehû, fekad arefe Rabbehû.

ve her türlü dünyevî nîmetler önünde iken onlara el uzatmaz. Nefsin terbiyesi ve kötülüklerden uzak kalması için de râhip olup nefsini hapse koymaya ne lüzum var?

Ruhbâniyet için şu yüzden teslîmiyet de denemez. Çünkü Kur'ân-ı Kerim zuhur etmiş, Hazret-i Muhammed beşeriyete hitap ederek bütün dinlerin hükümsüz kaldığını, çünkü İslâmiyet'in bunların hepsini içine aldığını beyan eylemiştir.

Müslüman demek, tekâmül etmiş Îsevî, tekâmül etmiş Mûsevî demektir. Yüz denince doksan dokuzun da içinde olduğu gibi hıristiyanlığın Îsâ'sını ben de tasdik ediyorum. Ben ondan ziyâde hıristiyanım. O halde hıristiyan nesiyle iftihar eder? Allah, denince, Mudil de Muhyî de içindedir.

Hıristiyan, Îsâ zamânında mü'min sayılırdı. Hazret-i Peygamber hıristiyanlığı İslâm ile tekmil etti. Bunu anlamamakta direnen hıristiyanlar bâtılda kalıcı oldu."

*

– *Nefse hâkimiyet nasıl olur?*

– "Bayramda, Maârif Nezâreti Muhâsebecisi Şükrü Bey ile buluşmuştuk. Yanında bulunan birisi, kendisine sigara ikram etti. Şükrü Bey: İçmiyorum! deyince, enfiye kullanıp kullanmadığını sordu. Onu da kullanmadığını söyledi. Sebebini îzah ederken de, bir müddet evvel kardeşinin vefat ettiğini, ölümü müteâkip ağzından burnundan katran geldiğini, bu yüzden de tütünden iğrendiğini anlattı.

Geçenlerde yolda, Dârülfünun yüksek riyâziye müderrisine rast geldim. Öksürüyordu. Tedâvî ettirip ettirmediğini sordum. Doktorlar rakı ve sigara kullanmakta devam ettiğim takdirde öksürüğümün geçmeyeceğini söylediler. Bırakayım da öleyim mi? dedi.

Bakınız, o mevkie çıkmış, zâhirde olgun bir adam! Ağzına bir duman alıp vermemeyi ve vücûdunu zehirlediğine şüphe olmayan rakıyı içmemeyi ölümle bir tutuyor. Bir dumana karşı şu insanın esâretini düşünün! Kendi nefsinin en küçük arzûsuna mukâvemet edemeyen bir adam nasıl hürriyet sâhibi olabilir? Sonra bu esâreti düşünmez de kendini dünyâlara sığmayacak derecede büyük görür."

*

Şeyh Mustafa Efendi:

– *Femen kâne yercû likāe Rabbihî...*[1] *âyet-i kerîmesinin mânâ-*

sını lutfeder misiniz?

– "Yâni: **Kim ki Allâh'ın cemâlini isterse, Hakk'ın hoşuna gidecek iş işlesin ve Allâh'a ettiği kullukta ona hiçbir şeyi ortak kılmayıp sâlih amellerde bulunsun.**

Onun için her yapılan işin mutlak ve mutlak Allah rızâsı için olmasını istemeli, ibâdet, tâat vesâir hayrat ve hasenâtı cennet ümîdi veya cehennem korkusu ile yapmamalıdır. Tâ ki kullukta şirke düşülmüş olmasın.

Sâlih amel de nedir? derseniz: İşe yarayan kalp amelidir. Çünkü Allah senin sûretine bakmaz, kalbine bakar. Onun için de amellerin şâhı, vücûdun şâhı olan kalp amelidir.

Cenâb-ı Hakk'ın kuluna hiçbir emir ve nehyi yoktur ki o emir ve nehyi, yâni yap veya yapma, demiş olması; o kulun sıhhat ve selâmeti için olmasın. Meselâ, namaz emretmiş, nihâyeti olmayan büyüklüklerden geçelim, zâhiren mühim bir spor değil midir? Abdest emretmiş, ağızda, burunda, kulakta biriken binlerce mikrobu temizlemek ve âdetâ beş vakitte birer banyo yapmak değil midir? Oruç emretmiş, vücûdun hiç olmazsa senede bir ay dinlenmesinin ne kadar faydalı olduğu, uzviyette ve kıl damarlarında biriken, böylece de birçok tahrîbâta ve hastalıklara sebebiyet veren zararlı maddelerin vücuttan def'ini ancak açlığın temin ettiği inkâr olunur mu?

Geçen gün namaz kılıyorduk. Rânâ Bey'in[2] Belçika'dan gelen oğlu Tayfur da vardı. Ona: İşte senin bahsetmiş olduğun "bain de sang", namazda da var. Yukarıdan aşağı giderek secde ediyoruz. Baş aşağı eğilerek o dediğin kan banyosu yapılmış oluyor. Yâni secdede kan, beyin damarlarına gidip gelerek gerekli dolaşmayı yapmış oluyor. Cenâb-ı Hakk'ın büyüklüğüne bak ki bizim sıhhat ve selâmetimiz için emrettiği ibâdetleri de sevap olarak kabul ediyor. Sonra, bunları hâlis niyetle yaparsak üstelik bizden râzı da oluyor."

*

Ömer Efendi:

– Bir mürit veya velî veya sahâbe hakîkat-i Muhammediye'yi anlayabilir mi?

– "Sözü ne kadar karıştırdın Ömer..."

Ömer Efendi:

1- Kehf sûresi, 110. âyet.

2- Eski vekillerden Rânâ Tarhan.

– Yâni derece îtibâriyle gerek mürit gerek velî gerek sahâbe, hakîkat-i Muhammediye'ye vâkıf olabilir mi?

– "Hakîkat-i Muhammediye'yi anlamak kolay değildir. Ancak, insan kemal bulursa, o hakîkat-i Muhammediye denizine gark olur. Bu sûretle de kendisi hakîkat-i Muhammediye'den olur.

Hakîkat-i Muhammediye'yi anlamak beşeriyet idrâkinin üstündedir. Anlamak, bilmek, nihâyet beşeriyet hudutlarına göre olur. İşte dediğimiz gibi, beşeriyet kirlerinden arınıp kemâlini bulup yokluğa vâsıl olarak aslına kavuşursa, geri kalan hakîkat-i Muhammediye'dir.

Hakîkat-i Muhammediye demek, Hak demektir. Binâenaleyh senin de hakîkat-i Muhammediye denizine dalman için bu vücûdun (lâ)sını atman lâzım gelir. Onu atınca da bak ne kalır, bir düşün?"

Ömer Efendi:

– Mürşid-i kâmil kime derler?

– "Mürşid-i kâmil demek, kemâlini bulmuş, Hak'la Hak olmuş, kendi ortadan kalkıp Hakk'ın elçisi olmuş kimseye derler ki bu rütbe, ancak doğrudan doğruya Cenâb-ı Mevlâ tarafından ihsan olunur. Hakk'ın elçisi olan kimse, elbet hakîkat-i Muhammediye denizini gösterir ve gösterdiği kimselere de: Git, oraya dal! der.

Allâh'ın elçisi: **Ben de beşerim amma bana vahy oluyor**[1] sırrıyle beşerden ayrılır.

Mürşidin de bir beşer tarafı vardır. İnsanların içine karışır, herkesin yaptıklarını yapar, yer, içer, gezer, yürür. Fakat kâmil insan, hakîkat-i Muhammediye güneşinin nûruna aynadır ve Allâh'ın zât ve sıfatına mazhardır. Ulvî ve süflî cümle mükevvenâtın büyük isteği, kâmil insanın kalbinde bulunan nûr-ı Muhammedî'dir.

Kâmil insan, sûrette küçük bir âlem ise de mânâda herşey kendisinde toplanmış olan muazzam ve büyük bir âlemdir. İmdi, kâmil insanla alış veriş, Allah'la alış veriş etmek gibidir. İşte Cenâb-ı Hak bu kâmil insan hakkında Kur'ân-ı Kerim'de: **Denizler mürekkep olsa kâmil erin evsâfını yazmakla bitiremez** buyurur. Yine: **Bir o kadar deniz getirsek, onlar dahî kurur ve yine yazmaktan âciz kalır**[2], der.

Rivâyet olunur ki Bâyezîd-i Bistâmî zamânında zâtın biri riyâzat, mücâhedat ve türlü hizmetler ile esmâ ve sıfât derecesine çıkmış ve ihsan olarak günde kırk kere tecellîye mazhar olurmuş. Bir ârifin kendisine: Bâyezîd-i Bistâmî'yi ziyâret ettiniz mi? yollu suâline cevap olarak: Ben günde kırk kere tecellîye mazhar oluyorum, ne diye gideyim? Ona

---

1- Kehf sûresi, 110. âyet: "Kul innemâ ene beşerun mislikúm yûhâ ileyye."

2- Kehf sûresi, 109. âyet: "Kul lev kâne'l-bahru midâden li-kelimâti Rabbî..."

olan tecellî bana da oluyor, kimseyi görmeye ihtiyâcım yok! demiş. Fakat o ârif zâtın ricâ ve ısrârı üzerine Bâyezîd'in huzûruna gitmiş. Hazret'in nazarı bu zâtın nazarıyle karşılaşmakla bu nazarın tesiri altında bir sayha vurup yere cansız olarak düşmüş.

Çünkü Bâyezîd kâmil insan idi. Yâni Hakk'ın elçisi ve ismullâh'ın mazharı idi. İşte mazharı olduğu ism-i zât, o kimsenin mazhar olduğu esmâ ve sıfâtı yakmıştır. Onun için:

Bulursan mürşid-i kâmil, hemen maksûdu buldun bil
Sadâkatle gerek teslim, ne bildinse gönülden sil"

Doktor Ziyâ Cemâl Bey:

– Böyle bir tecellî zamânında lisânımla söyleyemediğim sözleri ancak burada kaydediyorum:

Ben kendimi kaybetmiş iken aşkın içinde
Söyle... diyerek sorduğun âh ne idi bilmem

Dalmış, erimiş, gitmiş idim çünkü ben oydum
Katren ne bilir söyleyecek bahrin içinde

*

Mecliste hazır bulunan Kadri Bey ismindeki zâtın Selânik ve civârını dolaşıp oralardaki câmilerin kâmilen kiliseye çevrilmiş olduğunu söylemesi üzerine:

– "Dünya işleri, oluşları durmadan tekrarlanmaktadır, tekrardan ibârettir. Bostan dolabı gibi kâh boş görünür kâh ise dolu... Buna rağmen bostan sulanır.

Bu met ve cezir, ilâhî saltanatın îcâbıdır. Evvelce kilise imiş, şimdi yine kilise olmuş. Bir zaman gelir ki yine câmi olur. Kâh gece kâh gündüz olduğu gibi... Yâni kâh celâl zuhur eder, kâh ise cemal...

Adamın biri bir han satın almış, pek memnun imiş. Yanına bir derviş sokulmuş ve: Ey han sâhibi, han sâhibi! Hani bunun ilk sâhibi? O da yalan bu da yalan, var biraz da sen oyalan! demiş.

Biz bu dünyâya ilim ve irfan kazanmak için geldik. Şurası benim, burası senin... demek gibi mes'elelere takılıp kalmak için değil. Bizim olan burası değil, aslî neyistânımız, kopup geldiğimiz ilâhî yücelikler-dir. **Bugün mülk kimindir? Kahhâr ve tek olan Allâh'ındır**[1]. O ses, o sual şu anda da nidâ etmekte. Hüküm Allâh'ın hükmüdür. Ne sende bir şey var, ne de bende.

1- Gâfir sûresi, 16. âyet:"Li meni'l-mülkü'l-yevm, lillâhi'l- vâhidi'l-kahhâr."

Perde kurdum şem'a yaktım gösterem zıll u hayâl"

*

– "Buyurun şeyhim!"

Şeyh Yûnus Efendi:

– Hayır duâ ediyorum Efendim.

– "Bir mü'minin mü'min için duâsı çok büyük şeydir. Kendi ağzımla kendime duâ edersem, ben günah işlemiş bir kulum. Fakat siz benim için hiç hatâ etmediğinizden, hakkımda ettiğiniz duâ, Hak indinde makbul olur. Cenâb-ı Hak, Hazret-i Mûsâ'ya: **Yâ Mûsâ, hatâ etmediğin ağız ile bana duâ et!** buyurdu. Onun için birbirimize bu sûretle duâ etmeliyiz.

Resûlullah Efendimiz gazâya gidecekleri vakit, bâzı fakir ve garipler ile musâfaha edip: **Bizim zaferimiz için duâ et!** buyururlardı.

Ne büyük nîmet ve ne büyük devlet ve saâdettir ki Cenâb-ı Hak bizi şurada toplamış. Demek ki **livâü'l-hamd**[1] üzerimizdedir. Çünkü Allah için toplandık. Sen Tophâne'den, bu Sarıyer'den, beriki Beylerbeyi'nden geliyor. Allah bu niyetimizi velev taklit de olsa tahkîke çevirsin.

İki cihanda saâdet, selâmet ve kurtuluş ancak Allah demek ve Allâh'ı unutmamakla olur. Bu dünyâda Allâh'ın halvetgâhından başka hiçbir yerde rahat yoktur. Bu cemiyet ki Allah diyor, elbet Allâh'ın halvetgâhıdır. Halbuki dünyânın zevkleri içinde bulunanlara sor, sana zevklerinin netîcesini söylesinler, hesap versinler. Onların hallerinin netîcesi yeis, nedâmet ve hüsrandır. Fakat Allah ile olan, Allah diyen bir dervişin gönlüne bakarsan, genişlik, huzur ve saâdet görürsün. Bunlar maîşet bakımından darda da olsalar, yokluk içinde varlık sâhibi olarak zengindirler. Bunların zevkli hayâtını ve mânevî zenginliğini acabâ dünya ehlinin şâşaalı ve ihtişamlı hayâtında bulmak kābil midir?"

*

Şeyh Yûnus Efendi:

– Efendim, bu dünya insanı aldatıyor.

– "Evet, fakat **cennet anaların ayakları altındadır**[2] buyuruluyor. Analardan maksat, bir mânâda dünyâdır. Zîra dünya da doğurucu ol-

---

1- Muhammed ümmetinin mahşer günü altında toplanacakları bayrak.

2- El cennetü tahte akdâmi'l-ümmühât (Hadîs-i şerif).

mak hasebiyle anadır.

Bu dünyâda ne ile mükellef olduğumuzu anlayarak, nereden gelip nereye gideceğimizi öğrenerek işin içinden sıyrılıp çıkmalıyız. Aldatıcı dediğiniz o dünyâda zevklere, safâlara dalıp nefsimize uymazsak, işte o vakit cennete girmiş oluruz. Evet onun için dünya bize büyük nîmettir. Cennet ise bu dünyâdaki gayret ve çalışma netîcesinde bulunur. Dünya, Allâh'ın bir imtihan mahallidir. Bir irfan mektebidir. Buradan kalb-i selîm diplomasını alanlar, şüphesiz, dünyâda da âhirette de bahtiyardırlar. Alamayanlar ise yüzleri yerde, mahcup ve küçülmüş olurlar.

Bu irfan mektebinde okuyacağımız ilmin lâ ilâhe illallah olmasına nazaran, Hak'tan başka bir mevcut, ondan başka bir fâil ve maksut bilmememiz îcap eder. Her yerde onu görecek, her işi ondan bileceğiz.

Hak'tan ayan bir nesne yok,
Gözsüzlere pinhan imiş.

Ne kazanırsak, dünya mekteb-i irfânında kazanacağız. **Dünya âhiretin tarlasıdır**[1]. Burada ne ekersek, orada onu biçeceğiz. Burada heybemizi boş bıraktıysak, orada aç kalacağız.

Aşk meydânına yok idi lâyık bir merkep
Ten burâkıyla revan bûs-ı kenâra geldim
Ger orada hâsıl olaydı bu maksud
Ya ben bu deyr-i cihâna ne kâre geldim.

Ne diyorsun yâ Ömer?"

Ömer Efendi:

– Râbia Adeviye Hazretleri'nin: Yâ Rabbî senin cehenneminden korktuğum ve cennetini arzuladığım için değil, cemâlin için ibâdet ediyorum, dediğini söylemiştiniz. Halbuki Cenâb-ı Hak hep ibâdet edenleri cennet ile müjdeliyor. O halde Râbia Adeviye Hazretleri'nin bu sözü nasıl doğru olabilir?

– "Cennet bir değil ki... Kaç türlü cennet var. İşte bu cennetler içinde enbiyâ ve evliyânın istediği cennet, Cenâb-ı Hakk'ın cemâli cennetidir. Bunların, köşkler, hûrîler ve gılmanlar ile münâsebetleri yoktur. Âyet-i kerîmede: **Ey mutmainne olan nefis! Ben senden sen benden râzı olduğumuz halde benim sâlih kullarımın zümresine dâhil ol ve bu sûretle bana has olan cennetime gir**[2] diye buyuruluyor ki bu has olan cennet de, cemal cennetidir. Râbia Adeviye Hazretleri'nin buyurduğu

1- ed-Dünya mezra'atü'l-âhire.

2- Fecr sûresi, 27-30. âyet: "Yâ eyyühetühe'n-nefsü'l-mutmainne, irciî ilâ Rabbiki râdiyeten mardiyye, fedhulî fî ibâdî v'edhulî fî cennetî."

da işte budur."

*

Münâfıklık nedir?

– "Münâfık, içi dışı başka olan kimse demektir ki en büyük günahlardan biridir. Cenâb-ı Hak, Kur'ân-ı Kerîm'de münâfıkı anlatırken: **Kalplerinde olmayanı dilleriyle söyleyenler, yâni içleri başka dışları başka olanlardır,** buyuruyor. Ve yine **Allâh'a îman ettiklerini zannederler. Hattâ namaz kılıp oruç da tutarlar. Fakat bu halleriyle cehennemin en alt derecesine giderler,** diyor.

Hazret-i Peygamber zamânında yirmi yedi münâfık vardı ki, Efendimiz bunları yalnız Ebû Zer-i Gıfârî Hazretleri'ne söylemişlerdir. Ashâb-ı Kiram, Ebû Zer Hazretleri kimin cenâzesinde bulunmazsa, o kimsenin münâfık olduğunu bu sûretle anlarlardı.

Resûlullah, hakîkat güneşi, Allâh'ın sevgilisi ve âlemlere rahmet olarak gönderildiği, iki cihan da onun için halkolunduğu halde, işte devrinde yirmi yedi münâfık mevcuttu. Peygamberimizden sonra, neûzibillah, birçokları dinden çıktı."

*

Mecliste bulunanlardan bâzıları, câmi vâizlerinden söz açtı, Şeyh Yûnus Efendi'nin de yeni dinlemiş olduğu çok basit bir vaazı nakletmesi üzerine:

– "Evet şeyhim, bizim vâiz efendiler, Allah cümlesine ve cümlemize selâmet versin, nasıl bir noktada kalmışlar ise, hep o noktadan ve aynı bilgi seviyesinden hareket ediyorlar. Halbuki zaman değişti, değişiyor ve değişecek. Şu halde senin de ona göre ders vermen lâzım ki dinlensin. Onun için vaazın da zamâna göre olması îcap eder. **İnsanlara akıllarının yettiği mertebeden söyle**[1] hadîs-i şerîfi işte bize kâfî bir ölçüdür. Zamânın idrâki, anlayışı ne seviyede ise sen de o seviyeye göre konuşacaksın.

Meselâ îmanlı, îtikatlı bir müslümana: Allah böyle buyuruyor, Resûlullah şöyle buyuruyor, diyecek olsan, derhal tasdik eder. Halbuki zanlarına göre kendilerinin bilgili, âlim ve hakîkatlere âşinâ olduklarını farzeden ve hayal peşinde koşan kimselere âyet ve hadis ile karşı çıkamazsın. Onları hakîkatlere yaklaştırmak için, bilgilerinden üstün bilgiye mâlik olmak lâzımdır. Resûlullah Efendimiz kâfirlerin üstüne

1- Kellimû'n-nâse alâ kaderi ukûlihim.

tesbihle yürümedi. Gazâya da üfürükle gitmedi. Hendekler açtırdı, bizzat muhârebe etti, yaralanıncaya kadar gazâda bulundu. Her müşkülü çözmeye, her mûcizeyi göstermeye kādir iken yapmadı. Bir işâretiyle kâfirleri dağıtmaya gücü yettiği halde niçin bu kadar zahmetlere atıldı? Çünkü zâhirin hakkını vermek lâzımdı. Zâhiri zâhir ile mağlûp etmek, Allâh'ın sevgililerinin âdetidir. Madde, mânâdan; mânâ da maddeden, yâni zâhir bâtından; bâtın zâhirden; evvel âhirden ayrılmaz.

Bâtın, zâhirin, zâhir bâtının, âhir evvelin, evvel de âhirin aynıdır[1].

Onun için, ezelde şakî olan, nihâyette de yine şakî olur. Onun için, çizmeye başladığın dâirenin son noktası, ilk başladığın noktaya ulaşır.

Meselâ herhangi bir işi evvelâ zihninde kararlaştırır, düşünür, sonra bu tasavvurunu tatbik edersin. Demek oluyor ki bu yapmak fiiline hükmeden, tasavvur ve karârındır ve yapılan şey, önceden kararlaştırılmış olan tasavvurlarındır.

Senin hareketlerin, fikrî faâliyetlerinin netîcesidir. İlâhî irâde evvelâ Kürs'te, Arş'ta sonra da melekler vâsıtasıyle madde âleminde tezâhür eder. Bunun gibi, sen de olmasını arzû ettiğin bir şeyi evvelâ tasavvur ve tahayyül eder, sonra da vücûdunun meleklerinden olan el, ayak vesâir âzâ vâsıtasıyle ortaya çıkarırsın. Farazâ yazmak istediğin bir mektubun mevzûu ve mâhiyetini evvelâ düşünür, sonra da meleklerden olan elin ve madde mertebesinde olan kalem ve mürekkep vâsıtasıyle de bu tasavvur ve tahayyül ettiğin mevzûu kâğıda geçirirsin.

Demek oluyor ki vücûdunda hâkim olan ruh, arzûsunu yerine getirmek için, o arzûyu hayalden ve zihinden geçirerek, el ayak vesâire gibi melekler mesâbesinde olan kuvvetlere emreder, böylece de o arzûyu icrâ ettirir. Hâsılı, bâtında bir fikir zihinde hükme bağlanmadıkça zâhirde meydana çıkmaz."

*

Ömer Efendi:

– Kulun işlediği kötülükler de Allah'tan mıdır?

– "Şüphesiz kötülükleri şerri de veren Allah'tır. **Hayır da şer de Allah'tandır**[2]. Yalnız, Allah şerre râzı değildir. Fakat sen bunu ister ve: Bana şer ver! dersen, o da verir.

Allâh'ın emirlerine muhâlif davranmak, karşı gelmek de: Bana şer ver, demektir. İyilik Allah'tan; şer ise insanın kendi nefsindendir. Fa-

1- Hadîd sûresi, 3. âyet: Hüve'l-evvelü ve'l-âhiru ve'z-zâhiru ve'l-bâtın.

2- Hayrihî ve şerrihî min Allâhi teâlâ (Hadîs-i şerif).

kat netîce îtibâriyle hepsi Allah'tandır. **De yâ Habîbim her şey Allah'tandır**[1].

Resûlullah Efendimiz şeytanı görüp nereye gittiğini sordu. Şeytan, birisini dalâlete düşürmeye, yoldan çıkarmaya gidiyorum, dedi. Bunun üzerine Efendimiz: **Ben Allâh'ın emir ve hükümlerini tebliğ için gönderildim. Fakat bende hidâyetten bir şey yoktur. Şeytan da dalâlete düşürücü, günah işletici olarak halkoldu; fakat onda da dalâletten bir şey yoktur,** buyurdular.

Demek oluyor ki kudret ve kuvvet herşey Allâh-ı Zü'l-celâl'indir, vesselâm.

Hak yolunda bulunanlar, gerek kötü görünen gerek iyi görünen hiçbir şeye îtiraz etmezler. Çünkü bilirler ki bunlar safha safha oyunlardır. Allâh'ın tecellîsi bir değildir, sonsuzdur[2]. İlâhî saltanata nihâyet yoktur. Onun için bu kimseler, dâimâ tarîkat edebi ve irfan mektebi hocalarının öğrettikleri edep üzre giderler.

Edep ise iki kısımdır: Biri zâhir, diğeri bâtın edebidir.

Zâhir edebi, şerîat-i Muhammediye'yi tutmaktır. Bâtın edebi ise Cenâb-ı Hakk'ın tasarrufunu abes görmemektir, şu sarhoştu, şu kötüydü, şu çirkindi dememektir.

Birgün Hazret-i Pîr Efendimiz yanlarında ihvânıyle otururken içlerinden birine: Şurada bir kimseyi zinâ ederken görsen ne dersin? diye sordu. Zânî derim, diye cevap alması üzerine: Zânî deme buyurdu. Ne bilirsin o dakîkada bir tövbe-i nasuh ile yana yakıla Allâh'ına rücû edip senden ileri gitmeyeceğini? Bu takdirde o zâta hor gözle baktığından dolayı hâlin ne olur? İşte bunun için bize kimseyi hor görmek, küçük görmek yakışmaz. Bâhusus fiili Hak'tan bilince, bunun ne büyük küstahlık olduğu meydana çıkar.

Hâsılı hiçbir şeye abes gözüyle bakmayıp, îtiraz etmeyeceksin. Bileceksin ki her şey Cenâb-ı Hak'tandır. Onun için de Âyete'l-Kürsî'yi okumak kâfîdir. Fakat mânâsını anlayarak okumak şart.

Tekrar ediyorum: Bilmeli ki Allah murat etmedikçe bir şey olamaz. Onun için dilini tutmak lâzımdır. Hadîs-i şerifte de buyurulduğu gibi, **ya hayır söyle ya sus!**

Kur'ân-ı Kerîm baştan aşağı edeptir ve edebi telkin edicidir.

Tekrar edelim ki, iyilik de kötülük de Allah'tandır. Onun için yerde süründüğünü gördüğün bir topala bir köre acıma, vah zavallı, neden böyle olmuş, deme. Îcap ederse sadaka ver, yardım eyle. Lâyığı ne ise

1- Nisâ sûresi, 78. âyet: "Kul küllün min indallâh."

2- Rahmân sûresi, 29. âyet: "Külle yevmin hüve fî şe'n."

Allah ona bunu vermiştir. Eğer kedinin kanadı olsaydı, yeryüzünde serçe kuşunun tohumu kalmazdı. Her şeyde bir hikmet gizli olduğunu bilmek, ârif kişi kârıdır. Onun için de bize îtiraz yakışmaz."

*

Şâir Yûsuf Ziyâ Bey'e hitapla:

– "Söylesene şâirim.. Söyle de söz sözü açsın."

Yûsuf Ziyâ Bey:

– Dünya halkolmadan evvel ne vardı?

– "Allah vardı ve Allah'tan başka birşey yoktu. Kendi de amâda yâni ademde idi. **Allah vardı, onunla başka bir şey yoktu**[1] hadîs-i şerîfi, Hazret-i Cüneyd'in huzûrunda okunup îzâhı istendiği zaman, cevap olarak **el'ân kemâkân**, şimdi de öyle buyurmuştur.

Cenâb-ı Hak ademe yâni yokluğa nûruyle tecellî ettiği vakit bu varlık âlemi zâhir oldu. Mağribî Hazretleri de: **Bu görünen sen misin, ben miyim? Hâşâ, hâşâ iki demekten... Benim vücûdum sendendir, senin zuhûrun bendendir. Sen olmasaydın ben olmazdım, ben olmasaydım sen zâhir olmazdın**, buyurur.

Yûnus Hazretleri de: **Etle kemiğe büründüm, Yûnus diye göründüm** sözleriyle aynı mânâyı ifâde eder.

Neş'et Bey söyle bakalım."

Neş'et Bey:

– Hazret-i Pîr Efendimizin bâzı hikmetli sözleri var. Meselâ insanın hâlinin aynası, eşi dostu, düşüp kalktığı kimselerdir, buyurmuşlardır. Îzâhını ricâ ediyorum.

– "Hazret-i Âli (k.a.v.): **Herkesin bir mîyârı, tartısı vardır, bu ölçü de görüştüğü kimselerdir, hâlinin aynası, eşi dostudur**, buyurur. Öyle değil mi? Bir kimseyi tanımak için onun dost, arkadaş muhîtini tedkik et ve buna göre de hükmünü ver."

Neş'et Bey:

– Ben zannediyordum ki insan kendini diğerlerinde görür.

– "Ayıp cihetiyle öyle. Yâni birisinde bir fenâlık gördün mü, onu kendinde bil.

Meşhur hakîmlerden biri yolda giderken bir deli görmüş. Deli duraklayarak hakîme bakmış ve gülmüş. Bunun üzerine hakîm, yanında bulunanlara dönüp: Aman demiş, deliliğe karşı ne kadar ilâç varsa beni onlar ile tedâvî ediniz! Yanındakiler hayretle sizde cinnet eseri dahi

---

1- Kân' Allâhü velem yekün maahû şey'.

yok, bu arzûnuza sebep nedir? diye sorunca, hakîm, eğer bu deli bende bir cinsiyet eseri görmemiş olsaydı, velev bir an olsun, yüzüme bakıp gülmezdi, diye cevap vermiş.

Güvercin güvercin ile, doğan doğanla uçar. Meselâ sen, gece gündüz devamlı olarak hafif ve havâî ve sivri akıllı bir kimse ile oturup ondan zevk alabilir misin? Onun için herkesin düşüp kalktığı ve anlaştığı, kendi eşi dostudur."

Âdem Bey:

– Hazret-i Pîr Bürhânü'l-Müeyyed'de, Allâh'ın zikrinden gaflet edenlerin şeytana yoldaş olacağını âyet-i kerîmeye istinâden beyan buyuruyorlar.

– "Elbet... Allâh'ı unutanların yoldaşı şeytandır. Şeytanın göstereceği de hep senin zararına olan şeylerdir. Allah Kur'ân'da diyor ki: **Şeytan senin düşmanındır. Allâh'ı unutanlara şeytanı yoldaş ve musallat ederiz.**[1]

Başka bir şey söyleyecek misiniz? Âdem Bey!"

Âdem Bey:

– Müfessirler burada, zikirden baş çeken, kör gibi davranan anlamazlıktan gelenlerdir, diye tefsir etmişlerdir. Halbuki Hazret-i Pîr burada, gaflet edenlerdir, diyor. Gaflet edenler buyurulunca, bu tefsir insanı daha fazla dehşete düşürüyor. Zîra müptedîler için gaflet etmemek mümkün değil. Gafletten kurtulan ancak büyüklerdir. Erkek o kimselerdir ki onları, ticâretleri, alış verişleri Cenâb-ı Hakk'ın zikrinden alıkoymaz.[2]

– "Zikirden baş çevirmek ve kör gibi davranmak anlamazlıktan, aldırış etmezlikten gelmek gaflet değil midir?

İkinci ricâl âyeti de: **Ricâl o kimselerdir ki zâhiren ve bâtınen temiz olmayı, yâni içlerini dışlarını temizlemeyi seven kimselerdir.**[3]

Üçüncü ricâl âyeti: **Ricâl, nisâ üzerine gālip olanlardır.**[4]

Dördüncü ricâl âyeti: **Ricâl, Allah'la ahidlerini güden kimselere derler.**[5]

Demek ki er, dünya ile herhangi sûretle olan meşgūliyeti, kendini Allah'tan alıkoymayan, zâhir ve bâtınlarını temizlemeyi seven, nefislerine üstün olan, Allah'la olan ahidlerini güden kimselere derler. Görü-

---

1- Zuhruf sûresi, 36. âyet: "Ve men ya'şu an zikri'r-Rahmâni nukayyız lehû şeytânen fehüve lehû karîn."

2- Nûr sûresi, 37. âyet: "Ricâlün lâ tülhîhim ticâretün ve lâ bey'un an zikrillâhi..."

3- Tövbe sûresi, 108. âyet: "Fîhi ricâlün yühibbûne en yetetahharû."

4- Nisâ sûresi, 34. âyet: "Er-ricâlü kavvâmûne ale'n-nîsâ."

5- Ahzâb sûresi, 23. âyet: "Mine'l-mü'minîne ricâlün sadakū mâ âhedûllâhe aleyh."

yorsunuz ki er kimlermiş.

Ehlullah, hakîkati görerek aldıkları yerden söylerler. En büyük azap, Allah'tan gaflettir. Çünkü Cenâb-ı Hak buyuruyor ki; **Allâh'ı unutanlar gibi olmayınız. Allah da size sâlih olacak şeyleri unutturur.**[1] Nereye yapışırsanız kurur, faydalı diye el attığınız şeyler zararlı olur.

Danyal Bey söyle bakalım!"

Danyal Bey:

– Halîfetullah'tan maksat nedir, mü'min mü'minin aynasıdır[2], *ne demektir? Lutfen tenvir buyurur musunuz?*

– "Halîfetullah, Hakk'ın halîfesi demektir. Melâike Cenâb-ı Hakk'a: **Biz dururken dünyâda kan dökecek ve fesat çıkaracak olan Âdem'i mi halîfe edersin yâ Rabbî?**[3] deyince Cenâb-ı Hak: **Ben sizden daha iyi bilirim!** dedikten sonra Âdem'e bütün esmâyı öğretti ve melâikeye hitâben: **Eğer siz sözünüzde sâdıklar iseniz bana bu esmâdan haber veriniz**, dedi. Bunun üzerine melekler: Yâ Rabbî senin anlattığından başka bizim bilgimiz yoktur, sen bilicisin, hikmet sâhibisin diyerek acizlerini ortaya koydular."

Ömer Efendi:

– Âdem'in kan döküp fesat çıkaracağını, daha Âdem dünyâya gelmeden evvel melekler nereden bildiler?

– "Cenâb-ı Hak, Âdem'i halketmezden evvel, ilmullâhı zâhire çıkardı. Kur'ân'ı bildirdi. İşte melekler de Kur'ân'ı levh-i mahfuzda okudular.

Hattâ Cenâb-ı Peygamber Efendimiz, Cebrâil Kur'ân'ı tâlim edeceği vakit, Cebrâil'den evvel söylerdi. Bunun için Cenâb-ı Hak: **Yâ Habîbim, sana Kur'ân vahy olmazdan evvel acele edip söyleme ve: Allâh'ım, benim ilmimi ziyâde et... diye bana yalvar!**[4] buyurmuştur. İşte bu da, rûh-ı Muhammedî'ye Kur'ân'ın evvelce tâlim olunduğuna âşikâr bir delildir.

Görmüyor musun Ömer Efendi, Cenâb-ı Hak: **Allah Kur'ân'ı tâlim etti, sonra insanı halketti ve sonra da ona bunun beyânını ve açıklamasını yaptı**[5], buyuruyor.

Demek oluyor ki rûhlara Kur'ân'ın tâlimi, insanın yaratılışından

---

1- Haşr sûresi, 19. âyet: "Velâ tekûnû kellezîne nesullâhe fe ensâhüm enfüsehüm ülâike hümü'l-fâsikûn."

2- El-mü'minü mir'âtü'l-mü'min.

3- Bakara sûresi, 30. âyet: "Ve iz kāle Rabbüke li'l-melâiketi innî câilün fi'l-arzı halîfe."

4- Tâhâ sûresi, 114. âyet.

5- Rahmân sûresi, 1-4 âyet: "Er-rahmânü alleme'l-Kur'ân. Halaka'l-insâne allemehü'l-beyân."

evveldir. İşte bunun için de Âdem'de olan tecellî, hiçbir yaratılmışta yoktur. Çünkü Âdem: **Velekad kerremnâ benî Âdem**[1] sırrına mazhar olmuş ve o Âdem, Rahman sûreti üzre halkolunmuştur.

Hakk'ın halîfesi olan peygamberler, Allah'tan haber getirerek sana, doğru ve yanlış yolu gösteriyor. Bu haber verişlerde, halkın teveccühünü kazanmak veya herhangi bir menfaat gibi düşünce aramak abestir. O peygamberlerin vârisleri de kâmil insanlardır ki vekil, asilin eşidir, sırrı onlarda cârîdir.

Mü'min mü'minin aynasıdır hadîs-i şerîfindeki birinci mü'minden maksat kâmil insandır. İkinciden maksat da Cenâb-ı Hak'tır. Bu îtibarla kâmil insan, Hakk'ın aynası olmuş oluyor.

Allah, bir ağaçtan tecellî ettiğine göre, kâmil insandan tecellî etmiş olması neden çok görülsün? Cenâb-ı Hak, neden melekleri Âdem'e secde ettirdi? Âdem, Allah mı idi? Hâşâ! Fakat topraktan yaratılmış Âdem'e, melekler secde ettiler. Çünkü Allah ondan tecellî etmiş idi.

Melekler, birinci secdeyi Hakk'ın emrine itâaten ettiler. Lâkin başlarını kaldırıp secde ettikleri Âdem'de Allâh'ın tecellîsini görünce tekrar bir secde daha ettiler. Birincisi mütâbaat yâni Hakk'ın emrine tâbi oluş, ikincisi tahkik ve şuhut ile yâni görerek ve bilerek yapılan secde idi.

Allah'tan gayrı ne varsa fânîdir, bâkî olan ise Haktır.[2] Tapılacak, bilinecek, görülecek, sevilecek hep odur."

*

Cemâleddin Bey:

– Kur'ân-ı Kerîm'de, ecel ne bir saat geri kalır, ne de bir saat evvel gelir[3] *buyuruluyor. Halbuki Resûlullah Efendimiz, hadîs-i şerifte: Sadaka belâyı defeder ve ömrü ziyâde eyler... diyor. Bâzı kimseler de, nebâtî gıdâ alanların, hayvânî gıdâ alanlardan daha fazla yaşadıklarını söylüyorlar. Bendeniz bu cihetleri anlayamıyorum.*

– "Bunda anlaşılamayacak bir şey yok. Allâh'ın emri kat'îdir. Ne bir nokta ileri, ne bir nokta geri gider. Ezelî kānun değişmez. Nebat yiyenlerin çok yaşadıkları doğru olabilir. Demek ki Cenâb-ı Hak o kimsenin ömrünün uzun olmasını istemiş ve ezelde nebat yemesini takdir etmiş, böylece de yine takdir olunan ömür kadar yaşamış oluyor.

1- İsrâ sûresi, 70. âyet.

2- Rahmân sûresi, 26-27. âyet: "Küllü men aleyhâ fân ve yebkā vechü rabbike zü'l-celâli ve'l-ikrâm."

3- Nahl sûresi, 61. âyet: "Feizâ câe ecelühüm lâ yeste'hirûne sâaten velâ yestakdimûn."

Sadaka belâyı defeder ve ömrü ziyâde eder, hadîs-i şerîfindeki mânâ, ömre ömür katmak demek değildir. Hekim, eceli geciktiremez. Ancak hastanın rahatlamasına yardım eder. Yâni bu işe âlet olur. Hekim de Allâh'ın ismine mazhardır. Zâhirden de bâtından da tecellî eden Allah olduğuna göre, ondan da Hakk'ın Şâfî ismi tecellî eyler. Rahat ve refah ile geçen ömür ise elbet uzundur.

Meselâ kış ortasında, etrâfın kar ile çevrili olarak, açıkta kalmış olsan hastalanıp ölürsün. Halbuki bir kulüben ve ateşin bulunsa, hem barınır, hem istirahat eder hem de refah ve rahat içinde olmuş olursun. Bu hal, ölüm içinde hayat değil midir?

Her keder ile geçen ömür, ömür eksikliği; her refah ile geçen ömür ise, ömür ziyâdeliğidir.

Sadaka verip bir fakîrin gönlünü almak ve bu sûretle de Cenâb-ı Hakk'ın hoşnutluğunu kazanmak, insanı, başına gelecek kazâlardan, belâlardan ve kederlerden kurtarır.

Bir de şu noktayı dikkatten uzak tutmamak lâzımdır. İki türlü kader vardır.Birine levh-i mahfuz, diğerine levh-i muallak deniyor. Levh-i mahfuz, değişmeyen kaderdir. Levh-i muallak ise şarta bağlı olarak değişebilen kaderdir. Yâni Cenâb-ı Hakk'ın: Şu kulum şu işi yaparsa ona falan iyiliği vereceğim, yâhut şu kötülüğü yaparsa ondan falan nîmeti alacağım, gibi şartlara bağladığı kaderdir. Onun için levh-i muallak yâni şarta bağlanmış olan kader, levh-i mahfuz gibi kat'î ve değişmez kader değildir.

Galata Mevlevîhânesi'nde, Mesnevî şârihi İsmâil Rusûhî Ankaravî Hazretleri medfundur. Kendileri bir zaman hastalanmış ve birkaç hafta mukābeleye çıkamamışlar. Öteden beri kendisine Ganem ismi verilmiş bir dervişleri varmış. Hazret'in üç dört hafta semâhâneye çıkamadıklarından pek üzgün olan Ganem Dede de, aşçı dedeye: Sultânımıza ne oldu? Çok hasretiz... Ne vakit mukābeleye çıkacaklar? diye sormuş. Aşçı dede de: Vallâhi Ganem Dede, Efendimiz çok rahatsız! diye cevap verince Ganem Dede ağlamaya başlamış ve: Ne olur, bir Fâtiha çeksen de sultânımın uğruna ben kurban gitsem! demiş. Bunun üzerine aşçı dede bir Fâtiha çekmiş ve Ganem Dede de derhal cemâle yürümüş. Bundan sonra da Hazret gittikçe iyileşerek semâhâneye teşrif etmeye başlamışlar. Ganem Dede'nin başının, Hazret'in türbesi içine tesâdüf ettiği bilinir.

İşte bunun gibi, şartlı kaderde, yâni levh-i muallakta kat'iyet yoktur."

*

Komşu Âgâh Efendi'ye hitapla:

– "Komşu, aç bakalım bir tatlı yerinden.. Söz sözü çeker. Siz söyleyin ki biz de söyleyelim. Ömer, söyle bakalım!.."

Ömer Efendi:

– Müfessirlerin hepsi diyorlar ki bütün ehl-i Îslâm için Allâh'ı görmek mümkündür[1]*. Râfizîler ise, Allâh'ı görmek imkânsızdır diyorlar. Sûfîlerin ileri gelenleri de Hakk'ı görmek, dünyâda cemal için ibâdet edenlere mahsustur, cennet için ibâdet edenlere değil... diyorlar.*

– "**Kim ki Rabbinin likāsını dilerse, ibâdetinde şirk koşmasın ve sâlih işler işlesin**[2] den maksat nedir? Beyzâvî Hazretleri buyuruyor ki: **Cenâb-ı Hakk'a ibâdet ederken cennet ve cehennemi talep etmeyerek ibâdet etsin** demektir.

Cehennemden kaçmak ve cenneti istemek bir bedel, bir ücret talep etmektir. Yâni cenneti isteyen ve cehennemden korkan kimse, ibâdetine başka şey karıştırıyor, bu sûretle de ibâdetini hâlisen li-vechillah, yâni sırf Allâh'ın cemâli için yapmayıp, cennet talebi ve cehennem korkusu ile yapıyor demektir ki, bu amel, bir nevi şirk olmuş oluyor. Mâdemki Hakk'ın cemâlini istiyorsun, onunla berâber şunu da isterim, bunu da isterim demek Allâh'a şirk koşmaktır. Allâh'ı istiyorsan yalnız Allâh'ı iste!

Hazret-i Râbia Adeviye öyle buyuruyor: **Yâ Rabbî ben sana cehenneminden korktuğumdan veya cennetini talep ettiğimden dolayı ibâdet etmiyorum, ancak senin cemâlin için ibâdet ediyorum.**

Hazret-i Mûsâ, ulülazim bir peygamberdi.O peygamber ki Cenâb-ı Hakk'ın halîfesidir, olmayacak bir şeyi talep etmez. Eğer Allâh'ı görmek mümkün olmasaydı, **yâ Rabbî bana kendini göster**! der miydi? Cenâb-ı Hak Mûsâ'ya: **Bak şu dağa, eğer o yerinde durabilirse sen de o vakit beni görürsün**, buyurdu ve **Hak, dağa tecellî edince Mûsâ, dağın parça parça olduğunu gördü. Kendi de yüz üstü düştü bayıldı. Baygınlıktan kurtulduktan sonra: Yâ Rabbî, seni görmek istediğime tövbe ediyorum. Çünkü senin bu vücut ile görülmediğine ilk îman edenlerden biri ben oldum!**[3] dedi.

Fakat büyük mutasavvıflar diyorlar ki: Allah görülmez olaydı, öyle bir ulülazim peygamber böyle bir teklifte bulunmazdı. Ancak, Allah bu göz ile görülmez. Zayıf olan bu göz, maddî aydınlığa bile dayana-

1- Kıyâmet sûresi, 22-23 âyet: "Vücûhün yevme izin nâdıretün. İlâ Rabbihâ nâzıre: Yüzler var ki o gün ışıl ışıl parlar. Ve Rabbine bakar."

2- Kehf sûresi, 110. âyet: "Femen kâne yercû likāe Rabbihi fel-ya'mel amelen sâlihân velâ yüşrik bi-ibâdeti Rabbihi ahadâ."

3- A'râf sûresi, 143. âyet.

mazken, Allâh'ın nûruna nasıl tahammül edebilir? Mahlûk Allâh'ı göremez. Allâh'ı gören yine kendinin nûrudur. Bir şeyin hakîkatini görmek ve bilmek için o şeyin kendi olmalıdır. Sen ateş olmalısın ki ateşin hakîkatini bilesin. Allâh'ı görmek kulun ne haddine? Demek oluyor ki sen kendinden çıktığın vakit Allâh'ı görebilirsin. O vakit, gören de sen değilsin, senin hakîkatindir."

Ömer Efendi:

– Kıyâmet gününde umum ehl-i İslâm Allâh'ı görecekler, buyurulmuş.

– "Benim söylediğim, dünyâda görmek mes'elesidir. Maamâfih cennette bile Allâh'ı görmek için giyilecek rûhânî ve nûrânî hil'at vardır."

Ömer Efendi:

– Süleyman Çelebi merhum: Bî-hurûf u lafz u savt ol pâdişah... diyor. Harf yok, ses yok, söz yok bu nasıl kelâm?

– "O mühim mes'ele... Mîraçta bulunmadık ki orasını sana anlatayım. İnşallah nasip olur da o vakit hakîkati anlarız. Yalnız şimdilik şu kadarını bil ki kalbe gelen bir ilhamda söz ve ses var mıdır?"

*

Cemâleddin Bey:

– Yeni bâzı îcatlar vâsıtasıyle insana anasının babasının ruhları gösteriliyor. Bunlar cin midir, nasıl kabul edeceğiz?

– "Ruh çağırmaya ispirtizma derler. Bu seanslara gelenler süflî berzahlarda kalmış olan ruhlardır. Ruhlar kısım kısımdır. Bir kısmı ulvî bir kısmı da süflî berzahlarda bulunurlar.

Bilmiyor musun, eskiden büyücü hocalar cinleri dâvet etmezler miydi? Bu dâvete gelenlerin cinler ile iştirâki vardır.

Dârüşşafaka Mektebi'nde bulunmadığım bir gece, Ahmet Midhat Efendi, Fatin Efendi ve muallimlerden daha bâzı kimseler bir ispirtizma tecrübesi yapmışlar. Medyumları da resim muallimi Âgâh Efendi imiş. Şimdiki Dârüşşafaka Müdürü Kâmî Bey ki Şâir İsmâil Safâ'nın kardeşidir. Masa başında otururlarken, bir rûhun geldiğine dâir işâret olmuş. Kimsin? diye sormuşlar. İsmâil Safâ'yım, kardeşime bâzı tavsiyelerde bulunmaya geldim, demiş. Tavsiyen nedir? deyince: Dünyâda iken namaz kılmazdım. Bu yüzden de korkunç berzahlara atıldım. Çok azaptayım. Kardeşime namaz kılmasını tavsiyeye geldim, demiş.

Bu hâdise üzerine dehşetli korkan Kâmî Bey hem kendi namaza başlamış hem de âilesine namaz kıldırır olmuş."

Cemaleddin Bey:

– Bâzı büyük ruhlar da böyle dâvetlere icâbet ediyorlar mı?

– "İşte o yalandır. Ne gibi büyük ruh?"

Cemâleddin Bey:

– Evliyâullâhın büyükleri...

– "Hâşâ... Onu kim söylemişse yalan söylemiş. Bunu söyleyen kimseye, böyle bir şey olamayacağına dâir senet verebilirsin. Evet, cinler, şeytanlar, budalalar ile eğlenmeye gelirler.

Edison, ruhlar ile konuşmak isteğiyle, senelerden beri bir telefon başında çalışıyormuş. Böylece de şimdiye kadar kazandığı şöhreti bu budalalıkla gölgeliyor."

*

– "Hacı Efendi söyle bakalım."

Hacı Raûf Efendi:

– Evvelki haftaki derste, kâmil insanın gönlüne girmek lâzım olduğunu buyurmuştunuz. Ne yolda girilir Efendim?

– "Kâmil insanı bulduktan sonra gönlüne girmek vâsıtaları zâhirde de, bâtında da edebe uymak, sadâkat ve tam teslîmiyetten ayrılmamak ve her ne telkin edip söylediyse, zerrece ondan şaşmamaktır. İşte Cenâb-ı Hak bir kuluna böylece amel etmek nasîbini ihsan ederse, o kâmilin gönlüne girmek mümkün olur."

Âdem Bey:

– Bir hadîs-i şerifte: Kim ki bildiği ile amel ederse Cenâb-ı Hak ona bilmediği ilmi de öğretir, buyuruluyor. Bu öğretilen ilim nedir?

– "Ledün yâni gizli hikmetleri bilme ilmidir. Bildiği ilim ile amel etmekten maksat, Allâh'ın emrini yerine getirir ve yasakladıklarından kaçınırsa, demektir ki bu takdirde Allah ona, hatırına gelmeyen ilimleri de ihsan eyler.

Allâh'ın emrini tutan kimsenin bir kâmil insan araması tabiîdir. Çünkü hal ilmi, kāl ile bilinmez. Kâmil mürşide erişen kimse ise evvelâ yokluğu bulur. Yoklukta da varlığa erişir. Hal ilmi, lâ ilâhe illallah ilmini bilmek demektir."

Osman Bey:

– Hal, buyurmaktan maksadınız, bir şeyi hâlen kendine âdet etmek demek midir?

– "Hal, Cenâb-ı Hakk'a hulûs ile yâni içine riyâ karıştırmadan, samîmiyetle ibâdet etmektir. İşte o sıdk ve hulûsun doğruluk, sâfiyet ve samîmiyetin içinden çıkan cevher, bu kimsenin hâli olur. Yayıkta döğe döğe sütten yağ çıkarıldığı gibi... Halbuki süt başka, yağ başkadır.

Allâh'a hulûs ile ibâdet eden kimseye muhlis denir. İhlâsın da birçok mânâları vardır. İhlâs, seni Hak'tan alıkoyan her şeyden temizlenip uzaklaşarak Allâh'a kulluk etmek demektir. Her şeyi Allah için düzüp tertip eylemek demektir. Bu da mürşitsiz olamaz. İhlâsın bile olsa, o da tehlike üzredir. Fakat mürşidi bulup ihlâs üzere hareket ettin mi, ihlâsından bir cevher çıkar ki işte ona "hal noktası" denir.

Şems-i Tebrîzî Hazretleri ile Mevlânâ Hazretleri'nin havuz başındaki menkıbeleri mâlûmdur: Bir gün Şems ile Mevlânâ, bir havuz başında oturuyorlarmış. Mevlânâ'nın elinde pek kıymetli bir kitap varmış. Hazret-i Şems: Nedir o? diye sorunca, Sultânım pek kıymetli bir kāl (söz) dür demiş. Hazret-i Şems: Öyle mi? Ver şunu bir bakayım... diyerek kitabı alıp havuza fırlatmış atmış. Hazret-i Mevlânâ telâşlanınca, Şems Hazretleri kitabı havuzdan çıkarıp Mevlânâ'ya vermiş. Hazret, kitabın hiç ıslanmamış olduğunu görünce, bu defa da hayretle: Sultânım bu nedir böyle? diye sormuş. Hazret-i Şems: Bu da haldir! diye cevap buyurmuş...

Bir vapurda da hocanın biri kaptanın yanına sokulup, fıkıh bilir misin? Nahiv okudun mu? diye sormuş. Kaptan da: Hayır, diye cevap verince, hoca: O halde cehennemin dibine dibi hu! demiş.

Bir müddet sonra dehşetli bir fırtına kopmuş. Dalgalar gemiyi aşmaya başlamış. Kaptan bırakır mı? Hocanın yanına yaklaşmış: Hoca, yüzmek bilir misin? demiş. Hoca: Hayır, diye cevap verince: Öyle ise deryânın dibine dibi hu! demiş.

İşte o deryâda yüzmek için yokluk ve hal ilmi lâzımdır."

İsmâil Bey:

– Efendi Babam[1]*, gerek maîşet, gerek diğer hususlarda çalışmayı, cehdi göze almak lâzım olduğunu söyler. Halbuki geçenlerde, ihlâs, ağyâr ve dünya görmeğe mânidir, demiştiniz. Âyet-i kerîmede de Allah, kullarından kalb-i selîm istediğini buyuruyor. Büyükler için bu kolay. Onlar her an Allah'la berâberdir. Fakat başlangıçta olanlar için bu güçtür. Bir müptedî nasıl hareket etsin ki bu ikiyi birleştirsin? Yâni hem dünyâdan ve ağyârdan geçsin hem de dünya işleriyle meşgul olup çalışsın...*

– "Mâdemki cüz'î irâden mevcuttur, tedbirde kusur edip takdîri suçlayamazsın. Geçimin ve ihtiyaçların gökten inip ayağına gelmez.

Bilmiyor musun, ehlullah hattâ peygamberler, hep birer san'at sâhibi idiler. Eğer maîşetin gökten inmesi îcap edeydi onlara inerdi. Allah gāfilleri tembelleri sevmez.

1- Efendi baba denen zat, Hocamızın halîfelerinden Osman Hilmi Efendi'dir.

Sonra, ağyârdan ve dünyâdan çekilmek demek, tesbîhi alıp sabahtan akşama, akşamdan sabaha kadar bir kenara çekilmek demek değildir. Her şeyin seninle berâber fânî ve ancak Cenâb-ı Hakk'ın bâkî olduğunu ve Allah murat etmeyince hiçbir şeyin olamayacağını bilerek, kuvvet ve kudretin yine onda bulunduğunu kalbine yerleştirmelisin ki, kalbinde Allah'tan başka bir şeye yer kalmasın.

Fiiline şehvet, yalan karıştırma ve netîceyi tedbîrinden bekleyerek çalışma. Ancak Allah'tan bekle! Ağyârdan ve dünyâdan çekilmek işte bu demektir. Tedbîrini dâimâ şerîate uydur ve herşeyi Allah'tan bil. Bu anlayışta gidersen, tel üstünde yürüsen de yine düşmezsin!."

*

Şâir Yûsuf Ziyâ Bey'e hitapla:

– "Buyurun bakalım şâirim!"

Yusuf Ziyâ Bey:

– Şeyhim bana, muayyen vakitte ve tenhâ bir yerde îfâ etmek üzere beşyüz tevhîd emir buyurmuştu. Mâzeretime binâen bu tesbîhi yolda yürürken okusam ders yerine geçer mi?

– "Mâzeret meşrûdur. Tesbih, şeyh ile mürit arasında bir râbıta vesîlesidir. Bu râbıta silsile hâlinde şeyhten Hazret-i Pîr'e, Hazret-i Pîr'den Resûlullah Efendimiz'e kadar gider.

Fakat tesbihte lâzım olan huzurdur, tenhâ bir yerde çekilmesi de bu huzûru elde etmek içindir. Ne kadar olsa yolda gürültü olur, kulağına sesler gelir, kendin de yürüyüp hareket etmeye mecbursun. Yolda o kalp huzûru olamaz ve düşünceleri terkedip, cem'-i hâtır husûle gelemez. Yâni düşünceni bir noktada toplayamazsın. Onun için de sokakta tesbih çekmek doğru olamaz. Amma mâzeret, mutlakā yolda çekilmesini îcap ettirecek derecede ise, bu takdirde düşüncelerden sıyrılıp cem'-i hâtır eylemek lâzımdır. Gerçi terk-i havâtır ve cem'-i hâtır zihni, abes düşüncelerden boşaltmak ve bir noktada toplamak yollarda da olur. Fakat müşküldür.

Dînimizde güçlük yoktur. Cenâb-ı Hak Habîb'ine: **Yâ Muhammed, Biz sana Kur'ân'ı meşakkat olsun diye göndermedik, Allah'tan korkanlara nasîhat olsun diye gönderdik**[1], buyuruyor. Onun için İslâmiyet, dâimâ kolaylık emreder.

İbâdet kalp huzûru ve düşünceleri terk ile bunları bir noktada toplamak sûretiyle yapılmak gerek. Huzur büyük şeydir. Huzursuz ya-

1- Tâhâ sûresi, 2-3. âyet: "Tâ hâ. Mâ enzelnâ aleyke'l-Kur'âne liteşkā..."

pılan ibâdet olsa da olmasa da birdir. Çünkü ibâdet bir yük değildir ki, meselâ şu namazı kılalım da rahat rahat oturuverelim, diyesin. Eğer böyle düşünecek olursan, ibâdet sırf alışkanlık hâline gelmiş bir vazîfeden ibâretmiş gibi olur. Böylece sen de yaptığın ibâdetin mânâsını anlamamışsın demektir.

Allah, ibâdette ortak istemiyor. Resûlullah Efendimiz: **Namaz, huzursuz olmaz,** buyuruyor. Râbıta, ne büyük ihsandır. Fakat maalesef buna birçok kimseler lâzım olduğu ehemmiyeti vermemektedirler.

Ârif Bey söyle bakalım, Danyal Bey söyle!"

Danyal Bey:

– Hakk'ı zikrin huzur olduğunu, bundan maksadın da müşâhede ve mârifetullah olduğunu söylüyorlar. Huzur nedir?

– "Huzur, Allâh'ın her yerde hâzır ve nâzır olduğunu bilmektir. İşte, dervişin râbıtası, o huzûrun tamâmıyle hâsıl olması içindir. Onun için Şâzelî Hazretleri: **Bir göz açıp kapama müddeti karşımda Resûlullah'ı görmezsem, nefsimi mü'min addetmem**, buyuruyor.

Teveccühün derecesini anlayınız. Kezâ bir derviş de bir göz açıp kapama müddeti şeyhini önünde görmezse kendini derviş addetmemeli. Çünkü bu yol gaflet istemez. Huzur demek, dâimî teveccüh demek, gönlünü mânâ kapısından ayırmamak demektir. Bu hâli elde etmiş olanlar, dâimî zikir ve namaz içindedir.

İmâm-ı Şâzelî: **Resûlullah'ta fânî olmadan Allah'ta fânî olunmaz. Resûlullah'ta yok olmak, fânî olmak için de şeyhinde fânî olmak mertebesini bulmak lâzımdır**, buyurur.

Allâh'ın her yerde hâzır nâzır olduğunu söylüyoruz. Fakat bunu hal olarak kaç kişi biliyor? Hal olarak bilen kimsede, meselâ kötü ahlâk bulunabilir mi?

Kâmil insanın zâhiri, senin benim gibi bir cisimdir. Fakat bâtını hakîkat-i Muhammediye'dir. Hakîkati ise Allah'tır. İşte şeyhini gözünün önüne getire getire, her yerde Allâh'ın mevcûdiyetini, hâzır ve nâzır olduğunu hal olarak bilirsin. Müşâhede ve mârifet de bunun içindedir.

Mâdemki tarîka girmişsin, huzur ve edebi muhâfaza etmen lâzım gelir. Sakın zihninizi bulandırmayın. Tarîkatleri, Kādirî, Rifâî, Melâmî, şu ve bu diye ayırmayın. Tarîkatımız tarîk-i Muhammedî'dir. Başka tarik aramıyoruz. Biz insan arıyoruz. Tarîkatten maksat, insan bulmaktır. Bunu hangi yolda bulursan eteğine yapış. Kādirî'de, Mevlevî'de, Bektâşî'de, nerede bulursan yakala. Yoksa, sâde bu şeyh güzel zikrettiriyor, demekle olmaz. Bir şeyhte aranılan, güzel zikrettirmesi değil, irfân-ı Muhammedî'sidir, kemâlidir. O bağırıp çağırmak, hopla-

mak semâhânede kalır. Fakat aşk ve irfan, semâhâneden çıktıktan sonra da sende kalır.

Takvâ ehli başka, kerâmet ehli başka, insan başkadır. İnsan çok büyük şeydir. İşte o insanı bulunca, hemen maksûdu buldun bil... Sadâkatle gerek teslim, ne bildinse gönülden sil...

Hacı Efendi söyle bakalım."

Hacı Raûf Efendi:

– Geçen haftaki derste, Cenâb-ı Hak bir kulu sevdi mi o kula günâhı zarar vermez, buyurulmuştu. İnsana ne gibi günahlardan zarar gelmez?

– "Cenâb-ı Hakk'ın bir kulu sevmesi için o kulun evvelâ Hakk'a nevâfil ile yaklaşmış olması lâzımdır. Nevâfil demek, Allâh'ın hoşuna gidecek şeyleri yapmak demektir. Yoksa sâde nâfile namazı kılmak değil... Tâ ki Allah o kulu sevinceye kadar... Sevdi mi, gördüğü göz, işittiği kulak hep Allah olur. Yâni Allah'la görür, onunla işitir, onunla gezer, onunla kalkar, onunla oturur, onunla söyler. Hadîs-i kudsîde de buyurulur ki: **Cenâb-ı Hak bir kulu sevdi mi, o kulu öldürür. Öldürdüğünün diyeti de Allâh'ın cemâlidir.** Demek oluyor ki Allâh'ın sevgilileri, nefislerinden ölmüş, öldürülmüş kimselerdir. Böyle bir kul, senin benim gibi hatâ etmez ki ona hatâsı zarar versin. Onun yapacağı hatâ, bilcümle doğruluktan, küfrü, bütün cihan ehlinin îmânından daha üstündür. Bu sebeple biz kendimizi onlar ile kıyas edemeyiz.

Seyyid Ahmede'r-Rifâî Efendimiz bir bast âleminde, Cenâb-ı Hakk'ın: **Dile benden ne dilersin yâ Rifâî?** hitâb-ı izzetine karşı, o büyük tevâzûu ve yokluğu ile: **Senden onu dilerim ki bir dileğim olmasın,** dedi.

İşte Raûf Efendi, böyle bir kulun yaptığı günahlar ona zarar vermez. Çünkü o kul, kendinden kurtulmuş, gördüğü bir, işittiği bir, taptığı bir olmuştur.

Kalender bir zat yolda giderken: Yâ Rabbî, bu nasıl efendilik? Bir senedir kırk para vermedin ki tıraş olayım... demiş ve derhal önündeki ağaç altın oluvermiş. Fakat bu manzara karşısında bir tamah bir istek heyecânına düşmeyen zat: Allâh'ım seninle de şaka edilmez ki... diyerek yürüyüp gitmiş. Onun yerinde sen ben olsak, ağacı bırakıp gider miydik?

İşte bu mertebeyi bulan kimselerin uykuları zikir, gülmeleri tesbihtir. Onlar bizimle kıyas olmazlar. Acem bayrağındaki arslan nakşı ile canlı arslan bir midir?

Şâkir Dede söyle bakalım. Mehmet Dede, Şahap Bey, Necip Bey?"

Necip Bey:

– Mü'minin mîrâcı namazdır, buyuruluyor. Mü'mine namazdan başka mîraç olur mu?

– "Namaz, Allâh'ın huzûruna durmak demektir. Fakat nasıl durmak? Allâhu ekber dediğin vakitte, dünya ve âhireti attım ve kurban keserken getirdiğin tekbir gibi, işte nefsimi kurban ettim, Cenâb-ı Hakk'a yettim, diyip, bunu hal ile îfâ edersen, elbet bu namaz mîraçtır. Demin de söylediğimiz gibi, eğer huzûru bulursan, salât-ı dâimedesin. Namaz ise beş vakit emrolunmuştur. Halbuki sen bir namazdan diğerini bekleyici ve hazır isen, o arada geçen vakitlerde olan bekleyiciliğin namazın kendisidir. Bu her ne kadar fiilen olmasa da, mânâ îtibâriyle salâtın ta kendisidir. İşte bu, huzur değil de nedir?"

*

Tahsin Bey:

– Bir kimse mukaddesâta küfür ederse ne yapmak lâzımdır?

– "Mukaddesâta küfür edene mukābele etmek, şerîati korumak demektir ki ibâdetin ta kendisidir. Esâsen bu, bir insanlık vazîfesidir. Mukaddesâta küfredeni susturmaya mecbursun. Herkes bununla mükelleftir. Fakat buna imkân bulamazsan sükût etmek evlâdır."

*

Âdem Bey:

– Hazret-i Mevlânâ Efendimiz: Takvâ ateşi cihân-ı mâsivallâhı yaktı. Sonra bir tecellî şimşeği çaktı, takvâyı da yaktı[1]*, buyuruyor. İzah eder misiniz Efendim?*

– "Takvânın üç derecesi vardır. Birinci derecesi, Cenâb-ı Hakk'ın haram kıldığı fiillerden perhiz etmek ve emir buyurduğu şeylere uymaktır.

Âlâ derecesi mâsivallahtan yâni Hak'tan gayri şeylerden perhiz etmektir. Demek oluyor ki takvâ, mâsivallâhı yakıyor. Fakat bir tecellî daha olursa takvâyı da yakıyor ve o zaman, Allah var, ondan başka bir şey yok; evvelde de, şimdi de öyle... sırrı zuhur ederek, perhiz edecek mâsivallah bırakmıyor. Çünkü mâsivallah yoktur ki bıraksın.

Fakat bu dereceler geçilmedikçe anlaşılamaz. Peşin haramdan, nehyolunan şeylerden sakınacak ve emir edileni yapacaksın sonra bu derece zuhûra gelecektir.

1- Besûzed âteş-i takvâ cihân-ı mâsivallah râ
Bized berkî zi Allah ve besûzend takvâ râ

Görmüyor musun, bir asma kütüğünde üzüm, peşin çiçek verir, sonra ekşi koruk olur, nihâyet şeker gibi leziz üzüm hâline gelir.

İşte bu, nefis, kalp ve rûha benzetilebilir."

Hacı Bey:

– Muhiddîn Arabî Hazretleri'nin bâzı eserlerinde mükâşefe yâni gizli sırların ârifin gönlünde âşikar olması bahsine tesâdüf etmiştim. Mükâşefe, dervişlik âleminin hangi derecesidir?

– "Mükâşefe, bir kâmil mürşide el veren dervişin, iptidâî hâlinde olur ki, mürşidin kalbi feyzinden, sâlikinin kalbine ilham olunan feyzdir. Hattâ Zamân-ı Saâdet'te Resûlullah Efendimiz'in vahiy kitâbetine kadar çıkmış Abdullah ibni Serh ismindeki adam, gelen vahyi yazarken bilmedi ki kendi kalbine akseden Efendimiz'in nûru idi. Fakat bunu bilmedi ve dergâh-ı ilâhîden kovuldu, ölünceye kadar da tövbe nasip olmadı. Öyle ki Efendimiz İbni Serh'e Âdem'in teşekkülünü îzah eden âyeti söyleyip sükût buyurdukları sırada İbni Serh: **Fetebârek'Allâhü ahsenü'l-hâlikîn**[1] dedi. Efendimiz de âyettir, yaz! buyurunca vahiy kâtibi bu feyzin Resûlullah'tan kendisine aksetmiş olduğunu bilmeyerek: Bana da vahyoluyor, dedi ve işte bu sûretle tardedildi.

Büyüklere ne kadar yaklaşılırsa, korku da o nisbette artar. İşte bundan dolayıdır ki Peygamberimiz Efendimiz: **Eğer öldükten sonra başınıza gelecekleri bilmiş olsaydınız iştihâ ile yemek yiyemez, rahatla ayaklarınızı uzatıp yatamazdınız, çok ağlar, az gülerdiniz, başınızı alıp dağlara kaçardınız,** buyurdu. Görülüyor ki korku, mertebe ilerledikçe ziyâdeleşmektedir."

Raûf Efendi:

– Yessir lenâ ilme lâ ilâhe illallâh'ın mânâsı nedir?

– "Yâ Rabbî, bize sonsuz bir ilim olan lâ ilâhe illallah ilmini müyesser kıl da öğrenelim, bilelim! demektir.

Resûlullah Efendimiz: **Benim ve benden evvel gelen peygamberlerin söyledikleri en fazîletli söz, lâ ilâhe illallah'tır,** buyurmuşlardır.

Esâsen dünyâya gelmekten maksat, budur. Vazîfemiz, lâ ilâhe illallah demeyi bilmektir.

Ezel gününde **Elestü birabbiküm**[2] denildiği vakit, **belî** yâni evet... dedik. Bu dâvâyı kazanmak için şu dünya mahkemesinde ilim ve amel nâmında iki şâhit göstermemiz lâzım gelir ki şâhitlerden biri olan ilim, lâ ilâhe illallah'tır. Amel ise, adâlet ve istikāmettir. Lâ ilâhe illallâh'ın mefhûmu bu demektir. Yâni, Allah'tan gayrı verici yoktur, Allah'tan

---

1- Mü'minûn sûresi, 14. âyet: "Yaratanların en güzeli Allah, ne yücedir!"

2- A'râf sûresi, 172. âyet: "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?.."

gayrı men edici yoktur, Allah'tan gayrı hidâyet edici yoktur. Hâsılı veren de o, alan da o, öldüren, dirilten de o, hep o, hep odur ki bütün bunların bir araya gelmesi, hepsini birden ihâta etmesi lâ ilâhe illallah'tır. Onun için lâ ilâhe illallâh'ın mânâsını böylece bilerek söylemelidir. Yoksa Hârun Reşid'in papağanı Yâsîn-i Şerîf'i baştan aşağı ezbere okurdu. Bir kuşun veya gramofon plâğı denen bir mâcun parçasının Yâsîn-i Şerîf'i okuması veya lâ ilâhe illallah demesiyle mü'min ve kemal sâhibi olması mı lâzım gelir? Hayır. Çünkü maksut, mânâyı anlamak ve ona göre amel eylemektir. Bu da ancak, kemâli bulmuş bir insana mahsustur. Çünkü mânâ ile amel etmedikten sonra, ister kuş, ister gramafon, ister insan olsun, birbirinden seçkin ve üstün değildirler.

Demek oluyor ki lâ ilâhe illallah ilminden maksat, tesbîhi ele alıp onu yüz binlerce defa çekmek değil, bitmez tükenmez mânâ-yı şerîfini öğrenip ve kendi mevhum vücûdunu lâ ilâhe'ye atıp illallâh'ı isbat etmektir.

Bu ilmi öğrenmek için de: Daha gencim, çok vaktim var dememeli. Bu türlü özürler makbul değildir. Hazret-i Nûh, dâimâ ibâdetle meşgul olurmuş. Kendisine: Ne çok ibâdet ediyorsun. Bin sene ömrün var.. Ya Zamân-ı Saâdet'te gelseydin ne yapardın? demişler. -Zamân-ı Saâdet'te tabiî ömür, atmış ile yetmiş arasında imiş- O da cevâben: O zaman gelseydim başımı secdeden kaldırmaya vakit bulamazdım, demiş.

Mert, her nefes kendini hesaba çeken kimsedir. Yirmi dört saat içinde Allah için ne yaptın ve ne kadar zamânını kötülüklerde, Allâh'ın istemediği yollarda sarfettin, meydana koy... Allah Habîb-i Ekrem'i hürmetine kötü huylarımızı ıslâh etsin, çok acınacak haldeyiz.

Hazret-i Pîr Seyyid Ahmede'r-Rifâî bir gün arkadaşlarıyle oturuyorlarken: **Kim ki şehvet nazarıyle bir nâmahreme bakarsa işte kıyâmet zamânıdır,** buyurdular.

Zamân-ı Saâdet'te ashâb-ı kirâm, birbirleriyle buluştukları vakit: Haydi gelin vakit geçirelim, demezler. Dertleşelim, hallerimizi düşünelim... derlerdi. Biz ise, vur patlasın, çal oynasın ile vakitlerimizi gaflet içinde geçirmekteyiz. Ne büyük devlet ki Muhammed ümmeti olmuşuz. Birçok kimseler gelip küfürden îmâna geçiyor. İslâm ile şerefleniyorlar. Biz ise müslüman olarak geldiğimiz halde vakitlerimizi kaybeder ve nihâyette de kâfir olarak gidersek yazık değil mi?"

*

– "Buyurun bakalım şâirim, tatlı yerinden açın!"

Yûsuf Ziyâ Bey:

– Geçenlerde vahdet-i zât ve vahdet-i vücûdu sormuştum, îzah buyurmuştunuz. Derecemiz nisbetinde istifâde ettik. Bu gün de ukūbât (cezâ) hakkında ne buyurursunuz?

– "Sizin ve benim bir mevcûdiyetimiz var. Yiyoruz, içiyoruz, doğuruyoruz. Bu, taayyün yâni dünya işidir. Hiçbir yer yoktur ki Cenâb-ı Hakk'ın nûru ihâta etmiş olmasın.

Şimdi benim ve senin bir benliğimiz var. Bu mecâzîdir. Ben, ben miyim, sen, sen misin? Burada, pek sevdiğimiz bir kimse şimdi ölse, ürker, tiksinir, kaçardınız. O halde kimi seviyordunuz, size soruyorum? Onu seviyor idiyseniz, bu tiksinme nedir? Demek oluyor ki bu sevdiğiniz ile berâber rûhu seviyordunuz. Sevdiğiniz hakîkatte rûh idi. O gidince kalıbın hükmü kalmadı. Rûhun görünüşü olmadığı halde bunu nasıl sevdiniz? Çünkü bu kalıpta kendini gösterdi ve sevdirmek istedi. Onun için de, içinde vazîfe göreceği bu kalıbı, nâm-ı diğeriyle bindiği bu bineği yedirdi, içirdi.

Meselâ biz seninle berâber şu işi yaptık. İşte taayyün âleminde yâni bu dünya yüzünde o işleri yapan ben ve sen birer isme mazhar bulunuyoruz. Meselâ ben Kāhir ve Mudil ismine mazhar olmuşum. Sen ise Halîm ve Hâdî isimlerinin mazharısın. İşte bu zıddiyet yüzünden birbirimizin muhâlif ve hasmı oluyor ve çarpışıyoruz. Zeytin yağı ile suyun tezat teşkil etmesi gibi. Her ne kadar bunları birbirlerine karıştırsan bir müddet sonra yine ayrılırlar. Bunun gibi yekdiğerine muhâlif yâni ayrı isimlere mazhar olmuş iki kimse her ne kadar zarûrî olarak berâber bulunsalar da, kendi hallerine kalınca yine birbirlerinin zıddıdırlar. İşte mazhariyet cihetiyle mücâdeleler, azap ve eziyetler, çarpışmalar ve netîce îtibâriyle cezâlar bundandır.

Yoksa hakîkat cihetiyle, bu zıt isimlerin hepsi bir küldür, vâhittir. O mertebede dâvâ yoktur. Su ile imtizaç etmeyen zeytin yağının aslı su olduğu gibi... Firavun ile Mûsâ'nın da hakîkatte asılları bir olduğu gibi... Ayrılmaları, zıddiyetleri, mazhar oldukları isimler ve yaratılışları cihetiyledir."

*

Muhyî Bey:

– Hadîs-i şerifte: Hazret-i Ali'ye nazar, Kâbe'ye nazar gibidir, buyurulmuş, bunu îzah eder misiniz?

– "Hazret-i Ali'nin vechine bakmak, Kâbe'ye nazar etmek gibidir. Âlimin vechine bakmak da öyledir. Yoksa bu hadîs-i şerif, yalnız Hazret-i Ali'ye tahsis edilmemiştir. Ancak, Ali'nin vechine bakmak ibâdettir, buyurulmuş olması, Hazret-i Ali'nin Allah'ta fânî olmuş bu-

lunması îtibâriyledir.

Kâmil insanlar, tecelliyât-ı Sübhâniyyeye mazhar olmuşlardır. Onların yüzlerinin çizgileri, Kur'ân'ın hatları gibidir. Hakîkat aydınlıkları onların sîmâlarından parlar. Kâbe, Allâh'ın emriyle taş ve topraktan yapılmıştır. Onda Allâh'ın emri, kâmilin kalbinde ise kendi vardır. Hadîs-i kudsîde buyuruluyor ki: **Ben her yere kendimi arzettim, bir yere sığamadım. Ancak takvâ sâhibi temiz ve hâlis kulunun kalbine sığdım.** İşte bu yüzden onlara nazar ibâdettir. Fakat tarîkat demek edep demek olduğuna göre, bir kimsenin, büyüklerinin yüzüne devamlı bakması doğru değildir."

Necip Bey:

– Hazret-i Ali'nin zikri hakkında da böyle buyurmuştunuz değil mi Efendim?

– "Evet, yine hadîs-i şerifte, **Ali'nin zikri ibâdettir,** buyurulmuştur. Bundan maksat da, Ali ve Ali sırrında olan kâmil insanın yâdı ve ona teveccüh ve murâkabedir ki bu da az evvel söylediğimiz mânânın değişik bir ifâdesidir."

*

– "Neş'et Bey buyurun!"

Neş'et Bey:

– Ruhlar, Elestü bi-Rabbiküm hitâbında belî! "evet" dediler. Bu belî'yi, Cenâb-ı Hakk'ı sıfatıyle ve kemâliyle tanıyarak mı dediler?

– "Tanıyanlar burada da tanıdılar. Orada hakîkat zâhirdir, gizli birşey yoktur. Belî... diyecekleri tabiî idi. Asıl maksat, o belî'yi burada îtiraf edebilmektir.

Cenâb-ı Hak herşeyi kendi istîdâdına göre halk buyurmuş, kābiliyeti ne ise, onu o yola sevketmiştir ki bu yol, o kimsenin sırât-ı müstakîmi olmuştur. Elestü bi-Rabbiküm hitâbında da her ruh, kendi istîdâdına göre belî... diyebilmiştir.

Cenâb-ı Hak rûhlara kendi nûrundan serpti. O nur kime tesâdüf ettiyse saîd oldu, kime etmediyse şakî oldu ve zulmette kaldı. Orada belî, diyenler, bu belî'yi burada yâni dünya mahkemesinde ilim ve amel şâhitleriyle isbâta geldiler. İsbat edebilenler, mahkemeden kalb-i selîm hüccetini alarak dâvâlarını kazandılar. Etmeyenler de mahkûm olarak muhtelif cezâlara çarpıldılar ve evvelce dedikleri belî'de sadâkatleri sâbit olmadığı için mahkeme-yi kübrâda mahcup ve me'yus oldular.

Cenâb-ı Hakk'ı tamâmiyle bilmek kimsenin haddi değildir. Resûlullah Efendimiz: **Seni hakkıyle bilemedik Yâ Rabbî!** diye buyurdu. Onun kemâlini kendinden başka kimse bilemez. Kulun Allâh'ı bil-

me derecesi, kendi istîdâdının derecesiyle mütenâsiptir. Yâni ancak istîdâdı nisbetinde bilebilir."

*

– "Söyle Ömer?"

Ömer Efendi:

– Dünya ve âhiret için hiçbir şey yoktur ki Kur'ân-ı Kerîm'de zikrolunmasın. Kur'ân ise Fâtiha sûresinde toplanmış olduğuna göre, şerîat, tarîkat ve hakîkatın bu Fâtiha'da yeri neresidir?

– "Kur'ân-ı Kerîm'de ne mevcut ise Bakara sûresinde mevcuttur. Bakara sûresinde ne mevcut ise Fâtiha'da mevcuttur ve Fâtiha-yı Şerîfe'de ne mevcut ise Besmele'de; Besmele'de ne mevcut ise Besmele'nin (ب) sında ve (ب) da ne mevcut ise (ب) nın altındaki noktada mevcuttur. (ب) nın altındaki nokta da benim buyuruyor Hazret-i Ali.

Fâtiha, Kur'ân-ı Kerîm'in bütününü içine alır. Bir kere şerîat demek, ilâhî hükümlerin kul tarafından îfâsını emredici kānun demektir. Hakîkat ise, Rabbın müşâhedesini bildirir. Hakîkatle kuvvetlenmeyen, perçinlenmeyen şerîat, şerîata bağlı olmayan hakîkat makbul değildir. Bu ikisinin arasında bir de tarîkat vardır ki, tarîkat, şerîatin meyvesi ve hakîkatin ağacı hükmündedir.

Cenâb-ı Hakk'ın rubûbiyet vasfı Fâtiha'da rahmâniyet ve rûz-i cezâya mâlikiyet ile târif buyrulmuştur.

İşte Cenâb-ı Hak Fâtiha sûresinde: (**Elhamdü lillâhi Rabbi'l-âlemin**) ve (**mâliki yevmiddîn**) buyurduktan sonra kula üç türlü emir olunuyor. Bir emir, kulun zâhir ameller ile mükellef olması ki buna şerîat deniyor. İşte bu (**iyyâke na'büdü**) âyet-i celîlesi ile emrolunuyor. Biz sana taparız, demek.

İkincisi, bu görünen âlemin dışında bir de görünmeyen âlem olduğunu ve senin zâhir fiil ve amellerinin ancak o gayb âleminin o görünmeyen âlemin emriyle icrâ olunabileceğini ve senin yüzünü bu görünen âlemden gayb âlemine çevirmeni emreden tarîkattir ki o da (**iyyâke nestaîn**) ile tebliğ buyuruluyor. Ancak senden medet talep ederiz, demektir. Üçüncüsü şehâdet âleminden bilkülliye çekilip bütün umur ve ahvâli ancak ve ancak Allâh'ın elinde görmektir ki bu da makām-ı hakîkattir. İşte o makāmı müşâhede eden kulun söyleyeceği veya söylediği (**ihdina's-sırâta'l-müstakîm**)[1] kelâmiyle gösteriliyor. Bize müstakim olan sırâtı göster yâni, şirk karışmayan yola hidâyet et, demektir.

1- Fâtiha sûresi, 6. âyet: "Bizi doğru yola ilet!.."

Fâtiha'da şerîatın, tarîkatin ve hakîkatin mânâları bu vechile mevcuttur.

Evet Ömer Efendi, asıl senin soracağın sual, Fâtiha'dan evvel (ب) nın altındaki noktada, şerîati, tarîkati, hakîkati nasıl görelim? demek olacaktı. Onu da ben sana söyleyeyim: İşte o nokta için Hazret-i Ali: Ben'im! buyurduğuna nazaran, bunun üçü de kâmil insanda mevcut demektir. Daha Türkçesi, kâmil insanda: İnsan, dünya ve âhiret, Muhammed ve Allah tecellî etmiştir."

– Evet Efendim... Hazret-i Mûsâ'ya ağaçtan tecellî eden Allah, insân-ı kâmil'den tecellî etmez mi?

*

– "*(Şeyh Yûnus Efendi'ye hitapla)* Söylesene şeyhim!"

Şeyh Yûnus Efendi:

– Dinliyoruz Efendim.

– "Bu her akşam olur mu? İnsana iki kulak bir ağız verilmiş, biraz da siz söyleyin! Sen söyle bâri komşum!"

Komşu Âgâh Efendi:

– Ramazanda iken görüşüyorduk. Şimdi hafta başlarını beklemek lâzım. Şeref veriyorsunuz.

– "O şeref sizin şerefiniz. Muhabbet kadar büyük şey yoktur. İş, o muhabbetin gıll ü gışsız ve hâlis olmasındadır. En büyük azap, en büyük cehennem, Allah'tan gaflettir. İşte mürşitlere ta'n ve teşnî edenlere Allah bu azâbı verir.

Mehmed Bahâeddin Nakşibend Hazretleri'nin huzûruna çorba getirirler. O esnâda kendileri murâkabeye varırlar. Murâkabeden sonra: Ben bu çorbayı içmem, çünkü bunu pişiren kimse, pişirdiği esnâda Allah'tan gâfil bulunuyordu, buyururlar.

Dervişe lâzım olan, dâimâ teveccüh ve murâkabedir uyanıklıktır. Onun için dervişlerin yolu kolaydır. Onlara Allah kapısı olmak üzere mürşit ihsan edilmiştir ki bu sûretle derviş mürşide ve dolayısıyle Hazret-i Pîr'e, Resûlullah Efendimiz'e ve Cenâb-ı Hakk'a teveccüh etmiş olur. Murâkabeden maksat, gaflette olmamaktır. Maksada varmak, ancak bu sûretle mümkündür.

Ârife eşyâda esmâ görünür
Cümle esmâda müsemmâ görünür
Bu Niyâzî'den de Mevlâ görünür
Kande baksan ol güzel Allâh'ı bul
Âdem isen semme Vechullâh'ı bul

Burada **Âdem isen semme Vechullâh'ı bul!** deniyor. Çünkü âdem sûretinde ve hayvan sîretinde neler vardır. Ehlullah, bu kimselerin iç yüzlerini görür. Kimi ayı, kimi eşek, kimi akrep sîretindedir. Onun için hadîs-i şerîfte buyurulduğu üzere, **Allah sizin sûret ve amellerinize değil, kalbinize ve niyetlerinize bakar.**[1] Çünkü kalp, Allâh'ın nazargâhıdır. Halbuki sen bu ilâhî nazargâhı puthâne etmişsin.

Cenâb-ı Hak hadîs-i kudsîde öyle buyuruyor: **Nefsini bil, Rabbini bil.** Allâh'a vuslat nedir? Bir insanın kendi nefsânî muhabbetlerinden soyunup zulmânî perdeleri atarak şuhut mertebesine vâsıl olması demektir. Sen kendine vücut veriyorsun. Halbuki Tanrı'nın vücûdundan gayrı vücut var mıdır? Bir kere kendini erittin mi, görürsün ki senin vücûdun bir hiç imiş ve Allah'tan gayrı mevcut yok imiş. İşte lâ ilâhe illallah demek böyle olur. Çalışmamız, aramamız, o şuhut mertebesine vâsıl olmak içindir. Allah cümlemize bu mânâyı anlamak ve Allah yolunda, onun rızâsı dâiresinde gitmek nasip etsin.

Bir gün dehrîler İmâm-ı Âzam'a: Bizi ancak dehr helâk eder, dediler. İmâm-ı Âzam ise cevâben: **Lâ tesibbu'd-dehre inne'd-dehre fe hüvallah**[2] buyurdu.

Dehrîler yine: Senin bahsettiğin Allâh'ın görülmesi lâzımdır, bize onu isbat et, nerededir? dediler. İmâm-ı Âzam da bir çanak süt getirtti ve onlara hitâben: Bu sütte yağ var mıdır? Bana yerini tâyin ediniz! dedi. Fakat onların küfürlerinde bir değişiklik olmadı, yine îmâna gelmediler. Göz kör olduktan sonra hakîkati göremez. Resûlullah, Kur'ân gibi bir delil getirdiği ve bunca mûcizeler gösterdiği halde niçin herkes risâletini tasdik etmedi. Aslında pâk cemâli en büyük mûcize idi.

Ebû Bekir, îman için başka bir mûcize istedi mi? Asır, hep o asır. Dem yine o demdir. Zamân-ı Saâdet'te ne ise yine öyle. Muvâfıkı da mevcut, münâfıkı da. Nerede o eski evliyâlar? demek hatâdır. Allah da, tecellîsi de her vakit mevcuttur. Onun için, dünya Şems-i Tebrîzî dolu, bana Mevlânâ gibi mürit göster."

*

– "Şeyhim buyursanıza, buyurun!"

– *Şeyh Yûnus Efendi:*

– *İşitmişim, Bayrâmî Hazretleri: Sohbetle mertebe artar, demiş. Kimisi de zikir ile artar, diyor. Hangisi doğrudur?*

1- İnnallâhe lâ yenzuru ilâ suveriküm ve ilâ a'mâliküm bel yenzuru ilâ kulûbiküm ve niyyâtiküm.

2- Dehre küfretmeyiniz. Dehr Allah'tır.

– "Sohbet büyük şeydir. **Bir dem Hudâ mertleriyle sohbet, yüz sene takvâdan hayırlıdır**, buyurulur. Çünkü ne kazanılırsa sohbetten kazanılır. Zikir ile, Hakk'ın esmâsıyle kazanılacak şey, belki bir defâda sohbetle elde edilir. Zikirden maksat, nefsi ıslâhtır. Allah senden uzak değil ki işittirmek için bağırasın. Bu, senin benim kör nefsimize işittirmek içindir. Esas olan, nefsin ıslâhıdır. Nefsin ıslâhı ise elbet sohbetle daha ziyâde hâsıl olur.

Yalnız, sohbetten istifâde de istîdâda göredir. Bâzısı dinler, fakat hiçbir şey anlamaz. Yâhut, o esnâda başka şeyler düşünür. Zîra bir bardağa denizi de döksen, ancak istîdâdı kadar alır.

Kur'ân-ı Kerîm'in zâhir mânâsı olduğu gibi, bir de bâtın mânâsı vardır ki o, aklın üstündedir. Meselâ ben sana: Herşey bu dünyâdadır; âhiret de bu dünyânın içindedir, dersem, bunu görecek göz, zâhir gözü değildir. Bu hakîkati görmek ve bilmek için bir başka göz ve bir başka akıl lâzımdır. İşte bu yolda aklın îtirazlarına yol yoktur.

Nasıl ki Hazret-i Mûsâ ulülazim bir peygamber olduğu halde, Allâh'ın emriyle, ledün yâni esrâr-ı ilâhî ilmini elde etmek için Hızır'a mülâkî oldu. Hızır Hazretleri, kendisiyle arkadaşlık edebilmek için hiçbir şeye îtiraz etmemesini şart koştu. Fakat mâlûm olduğu üzere Mûsâ üç defa Hızır'a îtiraz etti. Böylece de Hızır, aralarında firak gerektiğini Mûsâ'ya bildirdi."

Şeyh Yûnus Efendi:

– Göz buyurdunuz da hatırıma geldi. Şeyhimin şeyhi (göz değiştir) hikâyesinden ve kırk günde göz değiştirmesinden bahsetmişti. Sonra da irşâda memur olmuş ve elli halîfe uyandırmış. Diğerleri de onun için: Daha dün geldi, nasıl usta oldu? demişler.

– "İstîdat büyük şeydir. Göz değiştirmekten maksat, sâlikin derviş olmazdan evvelki gözüdür ki, mürşide intisap ettikten sonra erbaîn denilen kırk gün zarfında sâlikin riyâzâta girmesi ve bundan sonra kalbine ihsan olunan hikmet nûriyle gözünün görmesidir. Elbet bu göz ile evvelki gözün arasında büyük fark vardır. İşte bu göze, basîret gözü derler. Resûlullah Efendimiz buyururlar ki: **Bir kimse kırk gün ihlâs eylese, o kimsenin dilinden hikmet eserleri zuhur eder**. İşte lisânından hikmet cereyan eden bu kimsenin şüphesiz gözünden de ibret nûru zuhur eder."

İhtiyar Hâfız Efendi:

– Bir kimse oğluna yazdığı mektubunda, gâyet muhterem bir zâtın oturduğu sokaktan geçmemesini tenbih etmiş. O öyle görüyor. Halbuki bu zat ne mübârek bir insan...

– "Ehlullah izini kolay göstermez. Tâ ki kendine lâyık olanı

yanında tutabilmesi için çerçöpten uzak kalır. O, kerâmet göstermeye de tenezzül etmez. Bir kâmil insan, Hakk'ın bütün isimlerine mazhardır. Onun için ehlullâhı kerâmetleriyle büyük görmek, onlar hakkında şüphe etmek ve küçültmektir. Görecek gözün varsa, onlar baştan aşağı kerâmettir.

Ârif bir zâta ulemâdan bir kimse gelmiş: Ben Allâh'ı bin bir delil ile isbat ederim, demiş. O ârif zat da cevap olarak: Demek ki senin Allâh'ın mevcûdiyetine ve onun her şeyde zâhir olduğuna bin bir yerde şüphen varmış ki bin bir delil ile tahdit ettin ve isbâta ihtiyaç duydun, demiş.

Fakat bütün bu dediklerimi görmek için basîret gözü olmak lâzım. Noksan, ehlullahta değil, onu göremeyen senin gözündedir."

*

– "*(Şeyh Yûnus Efendi'ye hitapla)* E şeyhim... Aç bakalım bir tatlı yerinden... Ben sizi eğlendireyim diye söylüyorum."

Şeyh Yûnus Efendi:

– Allah sizi eksik etmesin, dinliyoruz.

– "Haydi şâirim, sen söyle..."

Şâir Yûsuf Ziyâ Bey:

– Bir sâlik, birçok seneler hizmette bulunup bir şey istifâde edemezse, mensup olduğu mürşid-i âlîsi onu bir lutuf ile mükâfatlandırmaz mı? Mâdemki kendi çalışmasıyle bir şey kazanamadı?...

– "Mürşitten maksadımız, kâmil mürşit olandır. Yâni bizzat ve mânen Resûlullah Efendimiz tarafından memur olanlardır. Hazret-i Pîr öyle buyuruyorlar: **Mürşit, sâlike dört yerde yetişir: Biri, can çekişirken, biri kabirde, biri sırâtı geçerken, biri de mîzanda amelleri tartılırken.** Sâlike bu dört yerde yetişmeyen mürşit, kâmil değildir.

Bâzıları derler ki: Dervişlikten maksat, ahlâkın tashîhi değil midir? Biz işte ahlâk sâhibiyiz. Haset, kibir, gıybet etmeyiz. İyilik yaparız. Yalan da söylemeyiz, rüşvet de almayız. Binâenaleyh bizim derviş olmaya ihtiyâcımız yoktur. Biz kendi prensibimizle gideriz. Fazla olarak, Allah ve bir de Resûlullah olduğunu biliyoruz. Elimizde Kur'ân'ımız da var. Başka neye ihtiyâcımız olabilir?

Hazret-i Mevlânâ, bu türlü düşünenlere şu sözler ile cevap buyurur: **Dal eğri olsun da köke merbut ve yaş olsun. Köke bağlı yaş dal, doğru olup da köke merbut olmayan doğru fakat kuru daldan elbet âlâdır.** Çünkü o yaş dal, zamânı gelince semere verir, mahsul, meyve verir.

Beytullâh'ın kapısındaki paslı bir demir halka, erbâbı için nice altun halkadan makbuldür. Demek oluyor ki tarîkata mensup olanlarda bâzı eksikler ve noksanlar olsa bile, o yine dışarıdaki kuru ve semeresiz kalmışlardan daha makbuldür.

Bu, Âdem'le Şeytan'ın sırrı mes'elesidir. Nasıl ki Şeytan da Âdem'e secde emrolunduğu vakit, ben ondan daha fazîletliyim... diye secde etmedi ve meleklerin hocası iken merdut oldu.

Suâlinize gelince, istîdâdının kifâyetsizliği yüzünden dünyâda vuslata eremeyen, fakat şeyhine tam teslîmiyet gösteren bir sâliki, kâmil mürşit isterse bırakmaz. Belki son nefeste, yâhut âhirette vuslat nasip olur, kaybetmez. Amma mürşidi kâmil ise...

Onun için, iş tarîkate girmekte değil, insan bulmaktadır. Halbuki bâzıları, tarîkata girmekte zannederler. Tarîkat, tarîk-i Muhammedî'dir. İnsanı tarîkat kurtarmaz. Kurtaran mürşittir, kâmil insandır. Hangi tarikte olsa, onu arayıp bulmalı. İş, eline tesbîhi alıp sabahlara kadar esmâ çekmekte, yâhut zikir ve ibâdette değildir. O kâmil mürşidi bulup, önünde (lâ) olabilmektedir.

Hakk'a vuslat demek, tekrar ediyoruz, zulmânî perdelerden sıyırılıp, müşâhede mertebesine varmak demektir.

Soyun vârından ey Ken'an
Görürsün vâr olan Allah

Esâsen ondan gayrı bir şey yok ki..."

*

– "Şeyhim sıra size geldi."

Şeyh Yûnus Efendi:

– *Eyvallah... Aman Efendim eyvallah.. Allah sizden hoşnut olsun.*

– "Allah nefsimizin şerrinden muhâfaza etsin, rızâsından ayırmasın. Geceler geldi, gündüzler gitti. Ramazan ayı geçti. Topla davulla yine geçti. Öteki aylar topsuz davulsuzdur. Topla davulla olan böyle geçiyor. Ötekiler ise hissedilmeden geçip gidiyor.

Avâmın Ramazan'ı, mâlûm olan ayda, orucu bozan şeylerden, havâssın yâni Allâh'ın has kullarının orucu ise fikir ve his günâhları demek olan gafletten yâni Hak'tan gayrı şeylerden kaçınmak ve riyâzatta bulunup cânânın vuslatı bayramına intizar eylemektir. Avâmın orucu senede bir aya mahsustur. Bu ise vuslat bayramı müyesser oluncaya kadar devam eder."

Şeyh Yûnus Efendi:

– Bu akşam ayı, fakir de gördüm.

– "Basra'da Anadolu'da bu gün bayram. Halbuki bizim başımız şerîate bağlıdır. Biz, mâdemki orucu, ulülemir olan hükûmetin topuyla tuttuk, yine onun topu ile bozarız. Bu hususta mes'ûliyet varsa, bize âit değildir. Esâsen âlemin intizâmı da bunu îcap eder. Herkes, ben ayı gördüm... der oruç tutar ve oruç bozarsa, o vakit birlik olmaz.

Hazret-i Osman'ın huzûruna iki kişi gelmiş. Bunlardan biri: Yâ Emîre'l-mü'minîn! Bu adam bütün vârım yoğum olan elmas yüzüğümü kaptı ve yuttu. Sana şikâyete geldim, demiş. Hazret-i Osman şâhidin var mı? diye sormuş. Dâvâcı: Yok! diye cevap verince, ötekine dönüp: Sen bu adamın yüzüğünü yuttun mu? diye sormuş ve adam: Yutmadım yâ Emîre'l-Mü'minîn... diye cevap vermiş. Bunun üzerine Hazret-i Osman: Dâvâ fasl oldu. Çıkınız dışarı. Mâdemki sen şâhit gösteremiyorsun. Bu da yutmadığını söylüyor. O halde dâvâ düştü, diye kestirip atmış.

Bu hal karşısında yüzük sâhibi ağlayıp sızlamaya ve adamın yüzüğü yutmuş olduğuna, mukaddesâtı üzerine yemin etmeye ve bütün âilesinin servet ve sâmânının mahvolduğunu söyleyerek: Aman yâ Osman ben şimdi ne yapayım? diye saçını başını yolmaya başlamış.

Adamın şiddetli teessür ve feryâdından müteessir olan Hazret-i Osman: Yâ falan! Ben yüzüğün, bu adamın mîdesinde bulunduğu yeri dahi görüyorum. Amma biz zâhire göre hüküm vermek düstûrundan ayrılamayız. Mâdemki şâhit getiremedin, sana cevâbım yine aynıdır. Başka birşey yapmak elimden gelmez! diye cevap verince, yüzüğü yutan, Hazret-i Osman'ın ayaklarına kapanıp özür dileyerek cürmünü îtiraf etmiş.

Şerîat muhâfaza olunamazsa, âlemin kıvam ve nizâmı bozulur. Mükevvenatta gördüğün intizam, hep şerîatın îcâbıdır. Çünkü şerîat demek, âlem hayâtının intizâmı demektir.

Şerîat, vücûdu kaplayan deri gibidir. Derinin altındaki et, tarîkat gibidir. Onun altındaki kemik, hakîkat gibidir. Onun içindeki ilik ise mârifet gibidir. Bunların hepsi birden bir bütündür. Ne et derisiz, ne kemik etsiz; ne ilik kemiksiz pâyidar olabilir."

Şâir Yûsuf Ziyâ Bey:

– Zâhir ehli olan kimseler şerîatten ileriye nüfuz edemiyorlar.

– "Kemâle ermek, şerîatin dereceleri olan tarîkat, hakîkat ve mârifeti de bulmakla mümkün olur. Yoksa yalnız iptidâî mektebini bitiren bir çocuk ile, Dârülfünûn'u bitiren ve istikbâli açılan genç bir olur mu?

Sıtma tutan kimseye, sulfato verirler, ateşi titremesi geçer. İşte

ilâç şerîat, yutmak tarîkat, hastalığının geçmesi de hakîkat gibidir.

Şerîat meş'ale, tarîkat yol, vâsıl olunacak yer, yâni maksut hakîkattir. Yalnız ilim kâfî değildir. Amel de lâzımdır. Hattâ bu yolda İmâm-ı Âzam Hazretleri iki benzetme yapar: Bir insan kan fesâdından bir çıban çıkarsa, bu çıbanın dıştan cerâhatleri ve kirleri temizlense, onu meydana getiren hastalık bünyede olduğu müddetçe yara geçer mi?

Yine İmâm-ı Âzam'ın buyurduğu gibi, şiddetli sıtmaya tutulan bir kimseyi ellerinden ayaklarından sımsıkı tutsalar, hastanın titremesine mâni olabilirler mi? İllâ içten kesecek ilâç ister. İşte, sıtmalının ellerini kolarını tutmak, yalnız oruç, namaz, zekât, hac gibi şerîatin dış yüzünde kalıp rûhu temizleyecek mânevî ilâçtan mahrum olmaya benzer.

İmâm-ı Âzam Hazretleri, yalnız zâhir ameller ile iktifâ edip mânevî terbiyeye lüzum görmemiş olsa idi, İmâm-ı Câfer Hazretleri'ne boyun vermezdi. Bunu da: **(Son) iki sene olmasaydı Nûman helâk olurdu,** sözüyle ifâde etmezdi.

Resûlullah Efendimiz de: **Mürebbî olmaya idi ben Rabbimi bilemezdim**, buyuruyor. Onun için ilme'l-yakîn, ayne'l-yakîn, hakke'l-yakîn[1] dereceleri başka başkadır. Meselâ Mehmet Bey Medîne'yi görmemiş, yalnız târîfini işitmiş. Fakat ne kadar duysa, görmüş gibi olamaz. Bir başkası Medîne'yi, Harem-i Şerîf'i görmüş. Elbet onun bilmesi daha başkadır. Bir de Medîneli olmak var ki, o, beldenin deliğini deşiğini bilir. Dışarıdan gelip gören, ne de olsa, Medîneli kadar bilemez.

Şerîat erbâbından olup da tamâmıyle farz, sünnet ve müstehaplara riâyet eden ve ahlâkını tasfiyeye çalışan kimseler, ancak nefsinin yedi mertebesinden olan mülhimeye kadar çıkabilirler. Mülhimeden yukarıki mertebelere mürşitsiz yükselmek kābil değildir. Böyle olmamış olsa, Hak yolunun sâlikleri varlarıyle yoklarıyle Allah yoluna düşerler miydi? Bunlar budala da sen mi akıllısın?

Dünyâya gelmekten maksat, rûhu kemâle erdirmek, kâmil insanı bulmaktır. İlmi burada bulamadınsa Çin'e kadar gideceksin. Bu hususta mâzeret makbul değildir. Çünkü dünyâya gelmekten maksat budur. Benim evlâdım, âilem var, onlar ile meşgul olmam, onlar için çalışmam lâzımdır, da desen yine mâzeretin makbul olamaz. Evlâdın ve âilen olduğu için yemek yemiyor musun? Şu halde rûhunun gıdâsı için de çalışman, onu aç bırakmaman lâzım.

Taşı toprağı arayacağına insanı ara... İlmullâhı, kâmil insanı ara... Seyâhatler edip hacca gidiyorsun. Git. Fakat yalnız taşı toprağı

1- Duyarak bilmek, görerek bilmek, o şeyin kendi kesilerek kendi olarak bilmek.

ziyârette kalma... İnsanı bulup onu tavaf et!"

*

– "Neş'et Bey buyurun!"

Neş'et Bey, bu gece sohbet meclisine gelememiş olan Şâir Yûsuf Ziyâ Bey'in bir şiirini okudu. Son mısrâları şöyle idi:

Gam yemez matlaba vuslat için erbâb-ı taleb
Reh-i mânâda eğer kâmil ise râh-beri
Görünür şâhid-i esrâr-ı maânî bî-şek
Hazretin olsa o dil mazhar-ı lutf-ı nazarı
Sohbet-i Hazret-i Ken'ân'a müdâvim ola gör
Dinlemek ister isen Hayrü'l-beşeri
Fahreder pâye-i aşkın ile mâh-ı cebîn
Gerçi yok Yûsuf-ı sevdâ-zedenin bir değeri

– "Yûsuf Ziyâ Bey bu akşam neden gelmedi?"

Hacı Bey:

– (Şâirin kardeşi) Bir mâzereti var Efendim...

*

Sobanın üstündeki ibrik kaynıyor ve tatlı bir ses çıkarıyordu:

– "Ne güzel ses... Amma ateşe mâruz kaldığı vakit bu tatlı sesi veriyor. Suyun ağzı var mı imiş, yok mu imiş? Su, ateşe gāliptir, derler. Su mu ateşe gālipmiş, yoksa ateş mi suya? Yâni, erkek kadın üzerine kāimdir. Amma sûrette kāimdir. Mânâda ise, ateşin suya gālibiyeti gibi, kadınlar da erkeğe gāliptirler. Akıl erbâbı, gariptir ki, hakîkatte kadınlara mağlûptur. Fakat kadında olan bu gālibiyet, akıl erbâbının onlarda gördüğü nûr-ı ilâhî cihetiyledir. Yoksa hayvânî şehvet cihetiyle değildir.

Kadınlık, çok büyük mertebedir ve çok büyük mevkii hâizdir. Fakat iş, gerçekten o kadınlık mertebesini bulabilmededir. Yoksa bu sözümüz, hayvanlık derecesinden yükselememiş kadınlar hakkında değildir. Meşhur meseldir: Kadının fendi erkeği yendi, derler. Biz sözü burada, erkeğe gāliptir, diye tefsir ediyoruz. Amma şeytânatta da gālip imiş, onu da erbâbına bırakalım.

Kadınlığın vazîfesi pek büyüktür. Allah ona yaratıcılık sıfatına mazhar olmak gibi büyük bir meziyet ihsan etmiş.

Bâzı kimseler ise kadını bir makine yerine koyar, ev eşyâsı gibi

addeder, adamdan saymazlar. Halbuki Kur'ân-ı Kerîm'de Cenâb-ı Hak kadını erkekten hiç ayırmamış. Ayetlerde: **Zâkirûne ve'z-zâkirât; hâfizûne ve'l-hâfizât; müslimûne ve'l-müslimât** diye hep berâber zikrediyor. Bütün Kur'ân'ı içine almış olan Fâtiha-i Şerîfe bile müennestir. Güneş de müennestir ve **tera'ş-şemse izâ tala'at**[1] buyuruluyor.

Cenâb-ı Hak, Kur'ân-ı Kerîm'de emir buyuruyor: **Yâ Resûl'üm, yâ Habîb'im! Mü'minât olan kadınlar sana mübâyaa için geldiklerinde onlar ile, Allâh'a şirk koşmayacaklarına, hırsızlık eylemeyeceklerine, zinâ etmeyeceklerine, çocuklarını öldürmeyeceklerine, elleriyle ayakları arasında bir iftirâ düzüp getirmeyeceklerine ve emr-i mârufta sana âsî olmayacaklarına mübâyaa et!**[2]"

Şeyh Osman Efendi:

– *Ekseriyâ kadınlarda istîdat daha ziyâde olur.*

– "Evet kadınlar arasında neler var. Ne ehlullah yetişmiş ve ne büyük sözler söylemişlerdir."

*

Şeyh Osman Efendi:

– *Ne mutlu bir kâmil mürşidi olana.. Her şey onun hidâyeti nazarıyle aslına kavuşuyor.*

– "Fakat kābiliyet de şarttır. Feyze istîdâdı olmayan bir kimse, mürşitten ne istifâde edebilir? İsterse otuz kırk sene hizmet etsin... Maksat hâsıl olmadıktan sonra ne faydası var? Kim ki Allah'la olmak isterse ehlullahla olsun, buyuruluyor. İş, edeptedir. Edep de, Hak'tan başka bir şey görmemek demektir. Bu da mürşide olan bağlılık ve muhabbetle mümkündür. Şeyhin bir cemâli, senin yirmi sene edeceğin zikirden daha üsttür. Çünkü zikir, esmâdır. Ondan tecellî eden ise Cenâb-ı Hakk'ın nûrudur. Zikir ile ibâdet ile gidilen yol, meşk yoludur. Aşk yolu ise, cemal tecellîsidir. Mevlânâ Hazretleri, mürşit tarafına bir adım atmak, Hicaz cânibine yüz adım atmaktan evlâdır, buyuruyor."

Şeyh Osman Efendi:

– *İnsan o edebi o huzûru hal edebilse ne evrat ister ne ezkâr ister. Allâh'ın en büyük nîmeti, bir kâmil mürşit ihsan etmesidir. Mürşit vermesi, her şeyi vermesi demektir.*

– "Mürşit, Cenâb-ı Hakk'ın memurudur. Amma onu herkes böyle göremez. Yâhut da kendi idrâkine, anlayışına göre görür. Onun için Cenâb-ı Hak bir hadîs-i kudsîde: **Ben herkesin zannındayım, herkes**

1- Kehf sûresi, 17. âyet: "Güneşi görürsün, doğduğu zaman..."

2- Mümtehine sûresi, 12. âyet.

beni zannına göre anlar, buyuruyor. Hazret-i Mevlânâ da: **Herkes kendi zannında benim yârim oldu. Herkes zannetti ki beni bildi ve bana yaklaştı. Halbuki derûnumdan esrârımı talep edici olmadı**, diyor."

*

Şâir Yûsuf Ziyâ Bey:

– Fuzûlî'yi çok severim. Fakat Şiî olduğunu söylüyorlar. Halbuki cihâr-ı yâr'ı da takdir eder.

Ger belâ-yı aşk ile hoşnûd isen gavgā nedir?

mısrâını, çok beğenirim.

– "Bu mısrâı, şâhım sultânım:

Ger belâ-yı aşka düşmez bilmeyen gavgā nedir

diye okumuşlardı.

Âşık, mâşuktan başka bir şey işitmediği ve görmediği için, onun gördüğü mihnet ve belâ dahi aynı sefâdır. Çünkü cânânı vermiştir. Bu sebeple onu yârin hoşlaması da tekdir etmesi de birdir. Bâyezîd-i Bistâmî Hazretleri buyurur ki: **Eğer Cenâb-ı Hak beni cehenneme de koyacak olsa, cennette zevk sürenler gibi burada da aynı sûretle hoşluk içinde olurum. Bana lâzım olan, yârimin benimle olmasıdır.**"

Şâir Yûsuf Ziyâ Bey:

– Efendim, Fuzûlî, gerçekten bir ehl-i beyt muhibbi.

– "Fuzûlî âşıktır. Resûlullah'ı sevmek, ehl-i beytini sevmekle olur. Ashâb-ı kirâma dil uzatmak küfürdür. Farazâ, sizin evlâtlarınız, dostlarınız, ahbaplarınız var. Bunlardan herhangi birine fenâ nazarda bulunanlara karşı hoşnutsuzluk hissetmeniz tabiîdir. Eğer bana dost isen, şüphesiz benim sevdiklerime de hakāret nazarıyle bakamazsın. İrfân-ı Muhammedî sâhibi olanlar hiç kimseyi tahkir edemezler. Nerede kaldı ki Resûlullâh'ın ehl-i beytini ve ashâbını tahkir etsinler. Medîne-i Münevvere'de bulunduğum zaman, oranın köpeklerine bile âşıktım. Ne mutlu bu köpeklere ki burada Peygamber'in sokaklarında bulunuyorlar, derdim!"

*

– "İnsâniyet ne büyük şeydir. Şerîat erbâbının gittiği yol, cennet yoludur. Halbuki asıl maksat, irfânı bulmaktır ki, bunun da yolu, cemaldir.

Derviş olan kimsenin ilk ve son vazîfesi, Allah birdir, demektir.

Yânî lâ ilâhe illallah demektir. Bu elde edilemezse, insan müslüman olmaz. Tabiî, lâ ilâhe illallah demek, sâde tesbih çekip bağırmak demek değildir. Bir lokomotif, bir bıçkı makinesi, bir vapur da bu sesleri senden daha gür ve güzel çıkarır. Hârun Reşîd'in papağanı Yâsîn-i Şerîf'i baştan aşağı ezbere okurdu. Böyle yapması, müslüman olmasını mı îcap ettirir. Bizim aradığımız, insanlığı bulmaktır. Kalıp olarak insanız. Fakat her birimizin içinde bir maymun, bir tilki, bir kurdun hayvânî sıfatları yatmakta. Halbuki dünyâya hepimiz insanlığı bulmaya geldik. Bulamazsak yazıklar olsun bize... Allâh'ın ahlâkıyle ahlâklanmamış ve Hakk'ın sıfatlarıyle sıfatlanmamış kimse insan olamaz.

Söylesene Hacı Bey... Söyle bakalım, birşey söyle! Danyal Bey, Şahap Bey? Sâde boyun kesmekle olmaz. Âdem Bey söyle bakalım... Subhi Bey? Derviş Mehmet, Kâzım sen söyle!"

Kâzım Bey:

– Ben beni terkeyledim gördüm ki ağyâr kalmadı, buyuruluyor.

– "Tabiî oğlum. Ben kendimi terkeyledim, demek; nefsimi terkeyledim, demektir. Ben Rabbime vâsıl olmak istedim, nefsini bırak da gel... dedi, sırrı budur. Nefsi terbiye etmek, onu nefislikten çıkarır. Nefis kemâli bulmadıkça, insan, insan olamaz.

Resûlullah Efendimiz'e: Cenâb-ı Hak bu âlemi halketmezden evvel kim vardı? diye sordular. Efendimiz de: **Allah vardı ve onunla başka kimse yoktu**, buyurdular. Cüneyd-i Bağdâdî Hazretleri'nin huzûrunda bu hadîs-i şeriften bahsedilirken: Siz ne buyurursunuz? dediler. Cüneyt Hazretleri: **Şimdi de öyle!** diye cevap verdi.

Demek oluyor ki gördüğünü ağyâr gösteren yâni Hak'tan gayri zannettiren nefistir. Eğer ağyârı kaldırır, Hak'tan gayrı bir şey görmezsen, lâ ilâhe illallah sırrı zâhir olur ve sırasıyle Hak'tan gayri mevcut olmadığını ondan başka verici olmadığını, fâilin de Hak olduğunu görürsün. Onun için nefsini (lâ) eden yâni yokluğa salan, illallah demiş olur ve o vakit de: **Ben beni terkeyledim gördüm ki ağyâr kalmamış** hakîkati meydana çıkar.

Hilmi, söyle bakalım..."

Hilmi Bey:

– Âşıkta edep olmaz, sözü ne demektir?

– "Âşık kimdir oğlum? Âşık o kimsedir ki akıl sâhibi değildir. Mecâzî aşkta bile bu budur. Âşıkın düşüncesi ancak mâşûkudur. Mâşûku için vârını yoğunu, yâni nefsinin hattâ rûhunun bütün taleplerini fedâ eder. Aşkın evveli cünun, ortası fünun, sonu da sükûndur. Bak Mevlânâ Hazretleri ne buyuruyor: **Nâydan işit ne söylüyor. Kanlı yolun, Mecnûn'un kıssalarını söylüyor** diyor. Kanlı yoldan maksat, uğ-

runda nice başlar giden aşk yoludur.

Kim ki candan geçmez ise deyin bize yâr olmasın
Âr u ırzıyle gelip âşıklara bâr olmasın

Bu iş, akıl işi midir? Elbet değildir. Edep ise akla teklif olunur. Amma aşk erbâbının bî-edepliği de bambaşkadır. Çünkü onun kendine mahsus bir edebi vardır ve öyle bir edep ki cümle edeplerin üstündedir. Zîra âşıkın bilgisi, görgüsü, nefesleri ve hayâtı hep cânânıdır."

Şeyh Osman Efendi:

– Ah Efendim, hep bu sözler akıp gidiyor.

– "Herşey öyledir esâsen... Bol ve fazla oldu mu kıymeti bilinmez. Osman Bey söylesene oğlum."

Osman Bey:

– Namazın esrârı nedir?

– "Namazın esrârına nihâyet yoktur. Namaz, mü'minin mîrâcıdır. Namazın esrârı, bütün tarîkatin, şerîatin, hakîkatin ve mârifetin esrârıdır. Şaşarım o kimselere ki namazın kadrini bilemez, namaz kılmazlar. Resûlullah Efendimiz: **Gözümün nûru namazdadır**[1], buyurmuştur. Yâni mü'minin namazı, ilâhî vuslata yaklaşmasıdır. Namaz öyle büyük bir şeydir ki tefsir etmeye kalkışılsa kitaplar dolar. İçine nüfuz edildikçe hayretlere garkolunur. Ufuk gibi sonsuz ve nihâyetsizdir. Namaz, Allâh'ın meleklere, **Âdem'e secde ediniz**, dediği sırdır. Namazın fazîleti nâmütenâhîdir. Bizim söylediklerimiz, ancak o deryâdan bir katredir. Vay gidi bizim namazımız kılınmış diyen kimselere...

Gözünüzü açın, şerîatten ayrılmayın. Ayrıldınız mı helâk olduğunuz gündür. Esâsen tarîkat, şerîatin içine gizlenmiştir.

Maamâfih bu haftaki derste de söylediğimiz gibi, sırf şerîatle gidenler ancak nefsin mülhime derecesine kadar çıkarlar. Yâni hakîkatin hudûduna kadar gelebilir, ileri gidemezler. Mutmainne, râdiye ve mardiye[2] mertebelerini bulmak ve hakîkate ermek için mutlak yol gösterici bir mürebbî lâzımdır.

Fakat tarîkat mürşitleri içinde, şeyhliği, intikāl sûretiyle yalnız babadan alıp, şerîatin hâricinde hareket edenler, kendilerine tâbi olanları bâzı vaadlerle iğfâl ederek bîçâreleri dalâlete sevkederler.

Ancak Allah tarafından memur olarak irşat ile vazifelendirilmiş mürşit ve mürebbîlerdir ki, şerîat bâbından ayrılmadan, sâliki hakîkate ve kemâle ulaştırırlar. Şunu bilin ki hangi tarik olursa olsun, şerîatsiz zındıklıktır. Vücûdu kaplayan deri şerîat, et tarîkat, kemik

1- Kurretü aynî fi's-salâti.

2- Nefsin üç üst derecesi.

hakîkat, ilik ise mârifet gibidir. Bunların hiçbiri, deri olmazsa pâyidar olamaz."

*

– "Danyal Bey söyle bakalım!"

Danyal Bey:

– Pîrimiz Efendimiz Hazretleri'ne Ebü'l-alemeyn denilmesinin sebebi nedir?

– "Büyüklerin kutbü'l-aktab, gavsü'l-âzam, sırr-ı hilâfet, kutbü'l-ûlâ vesâire gibi mertebeleri vardır. Üçler dedikleri: Kutbü'l-aktab, gavsü'l-âzam ve sırr-ı hilâfet'tir. Bunlar her asırda mevcuttur. Rivâyete göre de geçen yüz yirmi dört bin peygamberin vekilleri mevcuttur. Binâenaleyh: Nerede o eski evliyâullah... geçti onlar! demek hatâdır. O ehlullah her an mevcuttur. Çok kimseler böyle söyleyerek, şerîatte değilse bile hakîkat yolunda küfür işlemiş olurlar. Çünkü Allâh'ın mevcûdiyetine şüphe olmadığı gibi tecellîsine de şüphe yoktur. **Tecellî, her an bir çeşit görünür**[1]. Bu mâlûm olunca, ehlullâhın da her asırda ve her zaman mevcut olduğu anlaşılır. Bunlardan biri gitse, yerine bir diğeri geçer.

Üçlerden biri Hakk'ın nâibi, biri Hazret-i Peygamber'in, biri de Hazret-i Ali Efendimiz'in vekîlidir.

Yalnız, Cenâb-ı Hakk'ın bir cilvesi olarak, bâzan olur ki bu üç mânevî vazîfe, üç zatta ayrı ayrı bulunur. Bâzı zaman da olur ki bu üç vazîfe iki zatta bulunur. Yine bâzı zaman olur ki bu üç vazîfe bir zatta toplanır.

Hazret-i Pîr Seyyid Ahmede'r-Rifâî, asrında kutbü'l-aktab idi. Seyyidinâ Abdülkādir Geylânî ise gavsü'l-âzam idi. Abdülkādir Geylânî'nin vefâtı ile gavsiyet de kendilerine tevcih olundu. İşte bunun için Hazret-i Rifâî'ye Ebü'l-alemeyn, deniyor.

Ebü'l-alemeyn denmesinin bir mânâsı da, zâhir ve bâtın ilimlerine sâhip olmalarından ve her iki ilimde de yed-i tûlâ yâni kudret sâhibi bulunmalarından dolayıdır.

Hazret-i Pîr'in büyüklüğüne nihâyet yoktur. Fakat evsaf ve ahlâkı, dâimâ tevâzu, acz ve yokluktan ibârettir. Onun için Rifâîlerin başlıca tecellîsi tevâzudur. Gerçi bütün tarîkatler için tevâzu, alçak gönüllülük esastır. Fakat Rifâîlere tecellî, ifrat tevâzu cihetiyledir. Düşününüz, o sultan, Resûlullâh'ın mübârek elini öpmek gibi azîm bir şerefe nâil olduktan sonra Bâbü's-selâm'a yatıp: Allâh'ını seven üzerime basıp

1- Rahmân sûresi, 29. âyet: "Külle yevmin hüve fî şe'n."

da geçsin! buyuracak bir vecd ve tevâzu tecellîsine garkolmuştur."

Âdem Bey:

– Bâyezîd-i Bistâmî Hazretleri: Muhabbeti kâse kâse içtim... diyerek aşkın sonsuzluğunu beyan buyurmuştur. Âşıklardan, doydum, kandım... diyen var mıdır?

– "İstîdâda göre oğlum... Bir gün Şems-i Tebrîzî Hazretleri, Mevlânâ Celâleddin Rûmî'nin karşısına çıkarak atının dizginini tutar ve Hallâc-ı Mansur mu büyüktür, yoksa, Resûlullah mı? diye sorar. Mevlânâ'nın: Elbet Resûlullah büyüktür, demesi üzerine Hazret-i Şems: Peki amma, Hallâc-ı Mansur, Enelhak, dedi. Halbuki Resûlullah: Yâ Rabbî seni hakkıyle bilemedik! buyurdu. Levlâk sırrına mazhar olmuş ve iki dünya kendisi için yaratılmış iken, seni hakkıyle bilemedik... neden demiş? diye sorunca Mevlânâ: Çünkü Hazret-i Peygamber'in kabı o kadar geniştir ki ne kadar dolsa, daha yok mu? der. Halbuki Hallâc-ı Mansûr'un kabı ancak o kadarına müsâit olduğu için, doldum, dedi cevâbını vermesi üzerine Şems-i Tebrîzî bir sayha vurarak düşüp bayılır.

İşte aşk da, girdiği kabın hacmi ile mütenâsiptir. Bir yüksük, bir tencere, bir kazan ve bir havuzdaki suyun nisbeti birbirinden ne kadar farklıdır. Fakat hepsi de dolunca: Doldum! der. Hallâc-ı Mansûr'un Enelhak... demesi gibi. Amma bir yüksüğün doldum demesiyle bir kazanın doldum, demesi bir midir?

Kezâ, herşeyin fıtrî istîdâdı, hilkati ne ise yaratılışı ve kābiliyeti de ona göredir. **Cenâb-ı Hak herşeye kendi hilkatinin iktizâsını verdi ve o iktizânın ondan husûl bulmasını takdir etti**[1]. Binâenaleyh, **herkese, hilkatinin îcâbı ne ise o kolay gelmiştir**[2].

Aşk da istîdâda bağlıdır. Kimisi doymaz, kimisi de kabına nazaran doydum yeter, der. Fakat aşk nihâyetsizdir. Çünkü Allâh'ın sıfatıdır.

Cenâb-ı Hak kaleme: Yaz! dedi. Kalem, Arş, Kürsî, cennet ve ilh... Herşeyi yazdı. Lâ ilâhe illallah yaz dedi. Onu da yazdı. Muhammed Resûlullah'ı yaz! dedi. Onu yazarken, ortasından yarıldı, şak oldu, çatladı. Ne için? Çünkü Muhammed Resûlullah, aşka mazhardır da onun için.

Hâsılı aşk, hilkatin gāyesidir."

*

– "*(Komşu Âgah Efendi'ye hitapla)* Buyurun Âgâh Efendi!"

1- Tâhâ sûresi, 50. âyet: "Kāle Rabbünellezî a'tâ külle şey'in halkahu sümme hedâ."

2- Küllün müyesserün limâ hulika lehû.

Âgâh Efendi:

– Efendimiz, Rifâî ve Kādirî tarîkatlerindeki âdetlerin Nakşîlerde olmamasının sebebi nedir?

– "Nakşîler, öteden beri zikirlerini hafî, gürültüsüz, kalbî yaparlar. Onların zikirleri cehrî yâni sesle olmayıp derûnîdir. Maksadın kalp zikri olduğunu söyleyerek ağızları ile değil içten zikrederler. Cehren zikretmekten maksat yine kalp zikrine varmaktır. İşte onun için de maksat kalbi temizlemek olduğundan zikrimiz de hafîdir, kalbîdir, derler.

Halbuki diğer tarîkatlere mensup olanlar, zikirlerini nefislerine de duyurmak isterler ve onu zikre alıştırdıktan sonra tedrîcen kalbe giderler.

Tekkelere kudümlerin, halîlelerin kabûlü esâsı, Resûlullah Efendimiz'in Medîne'yi teşrif buyurdukları vakit Medîne ahâlisinin, sevinçlerinden sütuhlara çıkarak, ellerine ne geçtiyse, sahan kapağı mı olur, teneke mi, def mi ne buldularsa bunlar ile sevinçlerini izhar etmelerinden alınmıştır.

Semâhâne denilen yer, nefis ile muhârebe hâlinde olunduğundan, sanki bir muhârebe meydanıdır. Nitekim Resûlullah, cihattan avdet buyurdukları vakit: **Biz küçük cihaddan büyük cihâda avdet ettik,** buyururlardı. Sancaklar, teberler, topuzlar ve bir arada ilâhîler, naatlar, tevşihler okuyan zâkirlerin, birer asker sayılan dervişleri nefis muhârebesine teşvik edip o heyecânı uyandırmaları, hep insanın yüksek duygulara doğru yol alması içindir ve bütün bu ilâhî nağmeler, sesler, sözler bakınız bunlar ile ne diyoruz? Allah diyoruz. Davulla dümbelekle hep onu söylüyoruz, demektir.

Yoksa, kudüm ve halîle vurmak, ilâhî ve naat okumak tarîkatin şartı değildir. Tarîkattan maksat, nefsin ıslâhıdır.

Hiçbir şey yoktur ki Allâh'ı zikretmesin. Niçin davulun, defin Allah demesini hoş görmeyelim? Kulağın varsa ne ses çıkardığını işit!

Birgün Hazret-i Pîr Seyyid Ahmede'r-Rifâî henüz pek genç iken bir şeyhler meclisinde bulunuyordu. Bir kimse def çalarak kasîde okuyor, etrâfında da ahlar, oflar birbirini tâkip ediyordu. Bu sırada Hazret-i Pîr, bir darbe ile def çalanın defini patlattı. Yâ Ahmed, neş'emizi niçin bozdun? diye vâki olan îtirazlara cevap olarak: Sebebini okuyucudan sorunuz, buyurdu. Kasîde okuyan ise kendisine sorulunca: Dün gece bir dünya ehli meclisinde idim. İşret ediyorlardı. Ben de def çalarak onları eğlendiriyordum. Onların hay huyunu bu meclisteki hay huya benzettim. İşte tam bu sırada şu genç gelip defimi patlattı, dedi.

Bir gün Hazret-i Ali yolda giderken bir kilise çanını dinlemek üze-

re durmuş ve zevkle dinlemeye başlamıştı. Kendileriyle berâber bulunanlar: Yâ Ali, bu kilise çanıdır, neden dinliyorsunuz? dediler. Hazret-i Ali cevâben: Evet kilise çanıdır, fakat Hak! diye bağırıyor, onu dinliyorum, buyurdu.

Her ne ki seni Allah'tan gāfil etmezse ve Allâh'ın aşkını sende ziyâde ederse, onu can kulağı ile dinle. Her ne ki seni Allah'tan gāfil ederse, ondan kaç! Allâh'a olan aşkını ziyâdelendiren ve Allâh'a gittikçe seni yaklaştırandan niçin korkarsın?"

*

– "Şâirim buyurun!"

Şâir Yûsuf Ziyâ Bey, yazmış olduğu bir şiiri, müsâade isteyerek okudu.

– "Bunu, sâhibim nâmına kabul ediyorum. Şüphesiz bu medh bana âit değil!

Cenâb-ı Fahr-i Âlem Efendimiz'i bir gün medhediyorlardı ve kendileri de bu medihten memnun oluyorlardı. Fakat bâzı kötü görücüler, münkir ve münâfıklar: Bu nasıl şeydir? Biz ahlâkı peygamberden öğrenmemiz lâzım gelirken, görüyoruz ki medhedilmekten memnun oluyor. Bu hal, ahlâk ile nasıl telif olunabilir? dediler. Hazret-i Peygamber bu sözü söyleyenleri çağırttılar ve: Bu medihler bana değil sâhibime âittir. Onun medhedilmesinden dolayı memnun oluyorum, buyurdular.

Biz de şu sözlerinizi, Hazret-i Pîr'e ve dolayısıyle Resûlullâh'a taalluku dolayısıyle kabul ediyoruz."

*

– "Âdem Bey söyle bakalım oğlum..."

Âdem Bey:

– Cenâb-ı Hak: Ben kulumun zannındayım, buyuruyor. Ne demektir?

– "Bunun birkaç mânâsı vardır. Bir mânâsı, Cenâb-ı Hakk'ın büyüklüğüne ve ilâhî saltanatına nihâyet olmadığını belirtmesidir. Çünkü Allâh'ın zâtını tasavvur kābil değildir. Cenâb-ı Hakk'ı ne sûretle tasavvur ve tasvir edebilirsin? Buna rağmen herkesin bir zannı vardır. Meselâ çoban Cenâb-ı Hakk'a: Gel senin çarıklarını dikeyim... Sana yatak yapayım... diyor. İşte Cenâb-ı Hak bunun için: Ben onun da zannındayım! buyuruyor.

Nebî, ümmetine karşı ne ise, şeyh de kendi kavmine karşı öyledir,

buyruluyor. Fakat dervişler kendi şeyhlerini hep bir sûretle mi bilir zannedersiniz? Kimi, şeyhinin zâhir yüzünde kalmış ve onda fânî olamamıştır. Kimi, bâtınına erişmiş, kimi ise hakîkatına vâsıl olmuştur.

Herşeyden evvel şeyhin ne demek olduğunu bilmek lâzımdır. Tarîkatta kâfir, şeyhinin îmânına vâkıf olmayan, tarîkatta ölü, şeyhinin hayâtından haberdar olmayandır. Onun için şeyhini ilme'l-yâkin ve hakke'l-yakîn bilmek lâzımdır ki evvelâ şeyhinde fânî olasın, sonra Resûlullah'ta ve nihâyet Hak'ta fânî olmak mertebesini bulasın. Bu ilim de ne ile hâsıl olur? dersen, şeyhini gördüğün gözden daha başka bir gözle, basîret gözüyle görmek lâzımdır ki onun bâtınına varabilesin.

Mevlânâ Hazretleri de onun için: **Herkes kendi zannınca bana yâr olduğunu sandı fakat derûnumdan esrârımı arayan olmadı**, buyuruyor.

Sen ne nazar ve zanda bulunuyorsan, o zannın adamısın.

Herkes Allah diyor. Fakat herkes Allâh'ı bir mi biliyor? Bu bilgiler ne kadar ayrı ayrıdır. Fakat herkesin zannında Allah, Allah'tır. Meselâ hıristiyanlar Cenâb-ı Hakk'a: Biz seni üç kimseden ibâret biliriz: Baba, oğul ve rûhü'l-kuds... diye tapıyorlar. Hazret-i Mevlânâ Celâleddîn Rûmî: **Biz yetmiş iki mezheple de berâberiz... Şununla, bununla, Petro ve Yuvan'la da berâber...** buyuruyor.

Mevlânâ Hazretleri'nin: **Bir ayağımız şerîatte sâbittir; öteki ile yetmiş iki milleti devrederiz**, buyurmaları, Cenâb-ı Hakk'ı kemâliyle görenlerin nihâyetsiz anlayışına âşikâr bir işârettir."

*

Şâir Yûsuf Ziyâ Bey'e hitâben:

– "Ziyâ Bey buyursanıza!"

Yûsuf Ziyâ Bey:

– Efendim, seven kimse sevdiği üzerine bir gül yaprağı bile atmak istemez ki, müteessir olmasın... diye. Halbuki Cenâb-ı Hak enbiyâsını ve evliyâsını türlü türlü dert ile mübtelâ kılıyor. Ne hikmet ki sevdiğine böyle yapıyor?

– "Cenâb-ı Hak, sevdiğinin sesini işitmek için onu derde düşürür. Resûlullah Efendimiz: **Hiçbir peygamber benim gibi ezâ çekmedi**, buyurur.

O iptilâlar, bizim gözümüze göre eziyettir. Mânâda ise nîmettir. Çünkü sıkıntı ve eziyet zamânında kul, Allâh'a daha yakındır. Ve insan ne nisbette mihnetten, gamdan âzâde ise o nisbette Allah'tan uzaktır. Sabahlara kadar zevk, safâ ve eğlencelerle vakit geçiren o dört başı

mâmur kimseler, bilsinler ki Allah'tan gāfildirler ve uzaktırlar.

Resûlullah Efendimiz: **Dünya, mü'minin zindanıdır**, buyurur. Dünyâda nefsini garip kabul et, yâhut kendini bir yolcu say... Dünya zevki içinde yaşayan kimseleri cehennem kuşatmıştır. Onların iç yüzlerine baksanız, ateş içinde yandıklarını görürsünüz. Âyet-i kerîmede de buyurulduğu gibi: **Cehennem hâlen bu dünyâda o kâfirleri ihâta etmiştir.**[1]

Ancak Allâh'ın halvetgâhından başka yerde huzur arama!

Onun için aşk sultanlarının belâları belâ değil, zevk ve muhabbettir. Berikilerinki ise cehennem azâbıdır."

Yûsuf Ziyâ Bey:

– Âşık olmak güç Efendim...

– "Olmakla değil ki... Aşk seni seçer, kendine lâyık görürse çeker alır. Mâşuk seni sevecek ki sen âşık olabilesin. O seni sevecek ki, bu kıvılcım ondan sana geçip uyanacaksın. Yoksa bu hal, kendiliğinden nasıl olur?

Şem'i gör kim yanmadan yandırmadı pervâneyi...

Muhyî Bey söyle bakalım!"

Muhyî Bey:

– Allah güzeldir güzelliği sever[2]*den maksat, güzel ahlâk mıdır?*

– "Cemal, kalp cemâli, kalp güzelliği musaffâ yâni saf hâle gelmiş arınmış olan rûhun cemâlidir. Bu kelâmın zâhire de şümûlü vardır. Fakat zâhir cemâli, bâtın cemâli olmadan fayda vermez. Puttan ibâret kalır. Zâhir güzelliği, bâtın nûrundan akseden güzellik olmalıdır. Evet Cenâb-ı Hak güzeldir, güzelliği sever. Yâni rûhun cemâlini sever, o tasfiyeye sâhip olan rûh sâhibi kim ise onu sever. Güzel ahlâk da o cümledendir. Ruh, güzel ahlâkla tasfiye ve tashih olur."

*

– "Şahap Bey, Neş'et Bey!"

Şahap Bey:

– Cenâb-ı Hak sevdiği kullarını bir takım iptilâlar ile meşgul kılar, buyuruldu. Acabâ bu iptilâ, emânetullah cümlesinden mi? Yâni insanın semâvat ve arzı kabul etmesine mi işârettir?

– "O emânetten maksat, insanın kendinde ve cümle mevcûdatta Allâh'ı görmesidir. Sende bir ilâhî sır, bir emânetullah vardır. Onu sa-

---

1- Tövbe sûresi, 49. âyet, Ankebût sûresi. 54. âyet.

2- İnnallâhe cemîlün yuhibbü'l-cemal.

na vermişler ki, arayıp bulasın diye... Onu bulmak için de şüphesiz eline mücâhede kazmasını alıp vücûdunun binâ olunduğu o beşerî tabakaları birer birer riyâzat külüngü ile yıkacaksın. Tâ ki o yıkıldıktan sonra, içinden çıkacak hazînede gömülü olan emânetullahı bulasın. Sonra da onu bulduğun gibi:

Kande baksan ol güzel Allâh'ı bul
Âdem isen semme Vechullâh'ı bul

sırrına mazhar olursun. Yoksa hayat, yiyip içmek gezip tozmaktan ibâret değildir. Bu hayvanda da vardır.

Emânetullah çok büyük ihsandır. O emânetullâhı bulmak, bu iptilâlar olmasa kābil olmaz. Çünkü bunlar, onun mehengidir. İnsan, o emâneti kabul etmekle nefsine zulmetmiş oluyor. Yâni benliğini mahvediyor. Ölmeden ölmek gerek tâ ki emâneti bulasın."

*

– "Mehmet Bey, Hacı Bey, Ârif Bey, Hacı Efendi, Salâhaddin Efendi söyle bakalım!"

Salâhaddin Efendi:

– Resûlullah Efendimiz: Ben ilmin şehriyim, Ali de kapısıdır, buyurmuş. Bu kelâm hadis midir ve bu sözden maksat nedir?

– "Ben ilmin esâsıyım, Ali de onun kapısıdır. O ilim şehrine bâb-ı Ali'den girmek lâzımdır, buyurmak istemişlerdir. Yâni bir kâmil insan ve bir mürşit bulmak ve onun vâsıtasıyle beni bulmak lâzım gelir, diye bizlere bu hakîkati işâret etmişlerdir.

Hazret-i Ali Allah aslanı olmak dolayısıyle, kendisine muhabbet ve hürmet eden, Resûlullâh'ı da hoşnut etmiş olur. Fakat ona muhabbet, yoluna gitmekle olur. Sevmenin şartı budur. Erenlerim ben Ali'yi severim! demekle olmaz. Dildeki dâvâya hüccet isterler. Ben Halep'te kırk arşın atlardım, demek para etmez. Atla... dedikleri vakit burada da atlamalı. İşte ancak o yolda yürürsen bu kapıdan ilmin şehrine girebilirsin.

Bu söz, ister hadis olsun, ister olmasın, hikmeti nerede bulsan alacaksın. Bizim maksadımız hikmet toplamaktır. Dâvâ senin nene lâzım? Her güzel söz, Resûlullah'ındır. İşte sana kat'î bir düstur. Amma bunu ister Rıfâî, ister Ebû Bekir söylesin. Her güzel şey, hakîkat cihetiyle Resûlullâh'ındır. Dâvâ ile uğraşmamalı. Doğruya bakmalı ve alıp kabul etmeli!"

*

Şâir Yûsuf Ziyâ Bey'e hitâben:

– "E şâirim, aç bakalım. Akşam sohbette siz yoktunuz. Haydi dinliyoruz. Aç bir şey. Açılmadan olmaz ki!.. Kelâm kelâmı çeker."

Yûsuf Ziyâ Bey:

– Rubûbiyet ile ulûhiyet arasındaki fark nedir?

– "İkisi arasında ince bir fark vardır. Mâlûm-ı âlîniz, rubûbiyet, rab, terbiye edici demektir. Yâni, âlemin mürebbîsi, terbiye edicisi demektir. O cihetle dahi, yâ Rabbî! denildiği vakitte, bu duânın en kabûle yakın bir duâ olduğu söylenir.

Allah, yerin göğün ve bütün kâinâtın yaratıcısı, mevcûdâtın hâlıkı demektir. Rab ise terbiye edici mânâsına gelir. Yâ Rabbî... demek; benim Rabbim demektir. Benim Allâh'ım demek değildir.

Allah... denince kevn ve mekânın ve mevcûdâtın hâlıkı olduğu anlaşılır.

Cenâb-ı Hak, yâ Rabbî, hitâbını sever ve o hitâba cevâben kuluna: Lebbeyk! der. Bir insan hakîkaten Cenâb-ı Mevlâ'ya teveccüh edip, dağınık olan düşünce ve hislerini toplayarak: yâ Rabbî! dedi mi, kalbinde bir ferahlık, bir inşirah hâsıl olur. İşte o ferahlık, Cenâb-ı Hakk'ın o kuluna: Lebbeyk! demesidir. Eğer bu kul, hâlis, saf ve pâk bir gönülle, hiç olmazsa o anda tam bir teveccüh ile yâ Rabbî! dese, bu inşirâhı bu ferahlığı hissetmemesi kābil değildir."

*

– "*(İhtiyar Hâfız Efendi'ye hitâben)* sanki yarım saat evvel burada toplanmış gibiyiz, değil mi? Zaman ne çabuk geçiyor. Çok yaşamış bir kimse tasavvur ediniz. Meselâ yüz yaşına gelmiş bir adam... Ona deseler ki: İki yaşınızdan beri aklınızda kalan şeyler nelerdir, anlatınız! O da size, görmüş ve geçirmiş olduğu hayatı, başından geçen vak'aları çocukluğuna ve gençliğine âit her şeyi anlatsa, bütün hayat hikâyesi, en fazla kaç saat sürer? İki saat... diyorsunuz değil mi? Fakir de diyorum ki âzamî âzamî yirmi dört saat sürse, yine de yüz senelik bir hayat yirmi dört saat içine sığdı demektir.

Yarın ölüm geldiği vakit ruhlara: Dünyâda ne kadar kaldın? diye sorulacak. Kimi on gün kadar; kimi hayır hayır bir gün kadar! diyecek.

İşte buna bir misal: Dün akşam burada idik. Dünden bu güne kadar geçen zaman sanki yarım saat gibi geldi. Halbuki bu yirmi dört saatte neler yapılmadı. Sahurlar yedik, iftarlar ettik, uyuduk, uyandık, birçok işler gördükten sonra buraya geldik.

Şu Ramazan ayı, her dakîkasını topu ile davulu ile bildirdiği hal-

de, hiç duyulmadan on altıncı gecesi oldu. İnsan ne kadar gâfildir. Ramazan geçiyor... diyoruz. Halbuki geçen biziz.

Bu dünyâda neye güvenilir? Bu kadar insanlar gelip geçmiş. Hani bunların ilimleri, fazılları, kemalleri, paraları, gençlikleri, tarâvetleri nerede? **Küllü âtin karîb.**[1]

Bakın Kemal ne diyor:

Sanman binâ-i kasr-ı cihan pâydâr olur
Bir gün gelir ol dahi virânezâr olur
Umran sarây-ı dehrde her yer mezar olur
Bin inkılâba vesîle bir rûzigâr olur

Feyzî merhum da:

Bir acep mâmûredir etrâf-ı şehristân-ı aşk
Her taraf atf-ı nigâh etsen beyâbandır bütün
Bak neler gelmiş neler ebnâ-yı cinsin başına
Tûde tûde bastığın topraklar insandır bütün"

*

İhtiyar Hâfız Efendi:

– Sâlih isminde bir tüccar vardı. Namaz kılar, Aşır okuturdu. Fakat nedense battı.

– "Sen namaz kılmasına bakma. Elbet bir isyânı vardır. Allah, insanı sebepsiz düşürmez. Her namaz kılan da Allah demiş olmaz. Meselâ adam bir yandan namaz kılıyor, fakat hâlen de kalben de: Bana harâmından rızık ver! diye duâ ediyor. Çünkü namazdan sonra harâma el sokuyor. Allah zâhire bakmaz. Bu türlü namaza da riyâ denir. Namaz, insanı kötülüklerden alıkoymalıdır ki namaz olsun.

Şu da var ki Cenâb-ı Hak bâzı müstesnâ kullarını, ellerinden mallarını ve kendileri için kıymetli olan şeyleri alarak imtihan eder. Fakat o gibi kimseler bu türlü vaziyet karşısında ne şikâyet eyler, ne de ondan bundan birşey istemeye tenezzül ederler.

Zâtın biri vaaz etmek üzere kürsüye çıktığı zaman: Yâ Rabbî, sen ne kadar hırsız, edepsiz, hayırsızlar varsa bunlara iyilikler ver! diye duâ edermiş. Kendisine bu türlü duânın sebebini sordukları vakit: Nasıl duâ etmeyeyim ki bu nîmeti onların sâyesinde kazandım. Ben vaktiyle son derece zengin bir tâcirdim. Kervan ile memleketten memlekete gidip ticâret yapıyor, para kazanıyordum; fakat bir kere olsun Allâh'ı

1- Her gelecek yakındır.

zikretmek aklıma gelmiyordu. Bir kere kervanın karşısına hırsızlar çıktı. Malımın yarısını çalıp gittiler. İkinci defa yine soyuldum. Fakat üçüncüde hiçbir şeyim kalmamacasına gidince bir tekkeye ilticâya mecbur oldum. Orada karnımı doyurdular. İzzet ikram ettiler. Nihâyet Allâh'ımın lutfu erişti. Bir kâmil mürşide intisap ettim ve işte bu günkü mevkiimi buldum. Eğer bütün o mallarım bende kalsaydı hâlim nice olurdu?

İşte, Allâh'ın seçilmiş kulları, fakr gelince de Hakk'a isyan etmezler ve Hakk'ın bu tasarrufu altındaki hikmeti görerek şükrederler."

*

– "*(Şeyh Yûnus Efendi'ye hitâben)* Şeyhim, buyurun, açın bakalım bir tatlı yerinden!.."

Şeyh Yûnus Efendi:

– Ne haddimize... Efendimizi dinliyoruz. Ne cevherler doğacak?

– "Dervişten lâ ilâhe illallah doğar. Başka ne doğar? Hemen Allah, lâ ilâhe illallah ilmini öğrenmeyi bize müyesser etsin!

Fakat iş, yalnız bunu lisanla tekrarda değildir. Hârun Reşîd'in papağanı da Yâsîn-i Şerîf'i baştan aşağı okurmuş. Böyle olmakla, o papağanın mü'min ve hâfız olması mı îcap eder? Kezâ, Kur'ân'ın bir merkep üzerine yükletilmesi, o merkebe ne fayda verir? Hemen Cenâb-ı Hak, hakkıyle lâ ilâhe illallah demeyi nasip etsin âmin!

Şerîat ehline göre bir hâdis, yâni sonradan yaratılmış, bir de kadîm, yâni ebedî vücut vardır. Onun için de şerîat ehli, Allah başka, vücut başkadır, derler.

Tevhîd ehlinin inançlarına gelince, onlar, vücut birdir iki değildir, derler. Yalnız, bu bir olan vücûdun bâtını ve zâhiri vardır. Bâtını, bir nûr-ı münbasittir ki cümle mevcûdâtı kuşatmıştır. Âlem, bu nûrun içinde, güneşe karşı bir zerre, denize karşı bir katre hükmündedir. Binâenaleyh bu beyan ve târîfe gelmeyen, nihâyet ve pâyânı olmayan bir sonsuzluktur. İşte cümle mevcûdattan zuhur eden, bu nurdur. Bilcümle mevcûdat ise bu nûrun tecellîsine mazhardır. Her bir varlıktan zuhur eden işte bu nurdur.

Nur, bir pencereden nasıl gelirse, o nur da pencere hükmünde olan bu varlık âleminden, bu mevcûdâta öylece gelir. Halbuki aslında işiten, söyleyen, bilen, bildiren, ikrar eden hep bu nurdur.

İşitme, görme, kudret, irâdet hep bu nur ile olur.Hazret-i Şeyh-i Ekber'in dediği gibi: **Ben söylüyorum ben dinliyorum, bu dünyâda Hak'tan gayrı bir şey yoktur.**

Tasavvuf ehlinin hazarât-ı hams, beş hazretler dedikleri bir ıstılâh vardır. Bunların biri, ahadiyet mertebesidir ki burada ne ilmen ne de aynen taayyün yâni bir varlık vardır.

Beş hazretten ikincisi, taayyün-i sânî mertebesidir ki buna âyân-ı sâbite dahi denir. Âyân-ı sâbitede de aynen temeyyüz yâni bir vücutlaşma bir varlığa bürünme yoktur. Amma ilmen temeyyüz, yâni fikren bir seçilme, varlığa doğru fikrî bir hazırlanış kendini göstermiştir.

İşte bu âyân-ı sâbite mertebesi, Hakk'ın zâtının, esmâ ve sıfâtının tecellî mahalli olur. Vahdette kesret, kesrette vahdet mertebesi, bu mertebedir. Cenâb-ı Hakk'ın mutlak vücûdu, bu âyân-ı sâbiteye ayna olduğundan, bu sûretle de vahdette kesret oluyor. **Mü'min mü'minin aynasıdır** hadîs-i şerîfi budur işte.

Öyle ki, birinci mü'min, kâmil mü'min; ikinci mü'min, Cenâb-ı Hak'tır. Demek ki kâmil mü'min, Cenâb-ı Hakk'ın aynası imiş.

Beş hazretin üçüncü mertebesi, ruhlar âlemidir. İşte melâike-i kerubiyun rûhü'l-kuds, akl-ı evvel hep buradadır.

Dördüncü mertebe, hayâl veyâhut misal âlemidir. Dünya ile bu ruhlar âlemi arasında bir âlemdir. Rüyâlar bu misal ve hayâl âleminde görülür. Melâike ve evliyâ, istedikleri kalıba burada temessül edip görünürler. Kemal erbâbı, bu âleme, daha dünyâda iken girmiş, görüp gezip ondan haber vermişlerdir. Meleklerin birçok şekillerde temessül edip göründükleri yer, bu misal âlemidir.

İşte bu âlemlerin cümlesini hâvî olan beşinci bir âlem daha vardır ki, o da beşeriyet ve nâsut âlemidir. Âdemin hakîkati ne büyük şeydir. Bu hakîkat-ı Âdem, cümleyi ihâta etmiş, kuşatmıştır.

İrfan denen bir şey vardır. İrfan, vücûdu bir görmektir. Vücûdu bir görmek de, o "nûr"a ermektir. O "nûr-ı münbasit"e eren ise bir daha vücûdunu göremez.

İrfan sâhibi demek, bütün zulmânî mertebelerini yırtmış, hodbinlikten çıkıp Hudâbin olmuş, kendi kalmamış kimse demektir.

Soyun vârından ey Ken'an
Görürsün var olan Allah

Tabiî sen yok olunca ne kalır? Allah kalır. Lâ ilâhe deyince, ötesi ne gelir? İllallah, gelir.

Sen zannedersin ki Hakk'ın vücûdundan başka bir vücut vardır. Halbuki vücut birdir. O da, Hak'tır. O "nûr-ı münbasit"e erip kemâlini bulunca, o vakit hakîkat sana âşikâr olur, kendini gösterir. Ve:

Gitti kesret, geldi vahdet, oldu halvet dost ile
Hep Hak oldu cümle âlem, şehr ü bâzar kalmadı

sırrı âşikâr olur. İşte tevhîd ehlinin nazariyesi budur.

O vücûdun zâhir görülen kısmı ki, bu mezâhir yâni gördüğümüz şu zuhur, varlık âlemidir. İşte bütün bu zuhur âlemi, Hakk'ın isim ve sıfatlarının mazharları, tecellî mahallî olmuştur.

Onun için Resûlullah (s.a.): **Beni gören Allâh'ı görür,** buyuruyor. Hazret-i Ali de: **Görmediğim Allâh'a tapmam,** buyuruyor. Hazret-i Ebû Bekir ise: **Hiçbir şey görmedim ki onda Allâh'ı görmeyeyim,** buyuruyor. **Allâhu nûru's-semâvâti ve'l-ard**[1] âyeti de bunu gösterir. Hazret-i Cüneyd: **Rabbimi Rabbimle gördüm, dedi ki: Kimsin? Dedim ki: Senim,** buyuruyor. Bâyezîd-i Bistâmî ise: **Evvelce zannederdim ki ben Hakk'a tâlibim. Halbuki Hak bana tâlip imiş. Yine zannederdim ki Hakk'a vâsıl olacağım. Halbuki Hakk'a vâsıl imişim ve yine zannederdim ki ben Hakk'ı zikrederim, halbuki Hak beni zikredermiş. Nihâyet kendimi kendi hayrını isteyen sanırdım. Fakat berbâdıma çalışıyormuşum, hayrımı isteyici ise Allah imiş,** diyor.

Hemen Cenâb-ı Hak lâ ilâhe illallah sırrını görüp anlamayı ve hal etmeyi bize nasip etsin. Çünkü işiten de, gören de, bilen, bildiren de hep odur.

Lâ mevcûda illallah yâni Allah'tan gayrı mevcut yoktur. Lâ fâile illallah yâni Allah'tan gayrı fâil yoktur. Kezâ, Allah'tan gayrı izzetleyici, hidâyet verici yoktur, diyoruz. Bunların hepsini topla, lâ ilâhe illallah zuhur eder.

Mâdemki senin vücûdun vardır, tamâmiyle mü'min olamazsın. Bil ki ne ben vardır, ne de sen. Var olan ancak Hak'tır. Tevhîd ehli işte böyle söylüyorlar. Doğruyu bilici Allah'tır. Biz, büyüklerimizden naklen söylüyoruz[2]."

*

Doktor Ziyâ Cemal Bey:

– Cenâb-ı Hak, Kur'ân-ı Kerîm'de: Yâ Habîbim, o kimseleri âhiret ile, azapla ister korkut, ister korkutma, onlar îman etmezler[3], *buyuruyor*[4]*:*

– "Bu âyet-i kerîme, ezelde reddedilmiş ve şakî olanlar hakkındadır. Yâni Allâh'ın serptiği nûrdan üstlerine isâbet etmeyen kimseler hakkındadır. Anadan doğma âmâ olan, kulağı, ağzı, kolu, bacağı olma-

1- Nûr sûresi, 35. âyet: "Allah semâların ve arzın nûrudur."

2- Selâmlık Sohbetleri burada tamam oluyor.

3- Bakara sûresi, 6. âyet.

4- Zincirli Kuyu âile arası sohbetleri.

yan kimseler için hekim çağırıp, tedâvîlerini istemek nasıl işe yaramaz ise, ezelde şekāvet damgasını yemiş olan kimselerin de peygamberler ve mürşitler vâsıtasıyle irşatları kābil değildir.

Bunlara, istediğin kadar, Allâh'ın ve Resûlullâh'ın kelâmını söyle ve hakîkatten bahset, kābil değil tesir edemezsin. Çünkü ezelde, kulakları, gözleri ve kalpleri mühürlenmiştir.

Hekîm, ne kadar hâzik ne kadar bilgili olursa olsun, geçici olan hastalıkları tedâvî eyler."

*

Doktor Ziyâ Cemal Bey:

– Meczup ile abdal arasında ne fark vardır?

– "Meczup, ilâhî aşk ile cezbolunmuş kimse demektir. Abdal ise, kendi beşerî ahlâkını ilâhî ahlâk ile tebdil eden kimse demektir. Yoksa avam lisânınca kabul edildiği gibi, abdal, ahmak demek değildir."

Doktor Ziyâ Cemal Bey:

– Efendim, bir şiirinizde:

A güzelim nerdesin
Kaldır hicran perdesin

buyuruyorsunuz. Acabâ bu, dergâhların örtülmesiyle, feyz ve muhabbet meclisinizden uzak kalmış kimselerin hicran ve üzüntülerine bir işâret midir?

– "Sâde gündüz olmaz a.. Gece de lâzım. Beni, güneşle göremezsen, elektrik lambasıyle de görebilirsin. Maksat, mutlakā tekkelerde hay u huy değildir. Mânâdır. Mânâ ise, insanı bulmakla elde edilir."

Doktor Ziyâ Cemal Bey:

– Tecellî nûrunun ateş şeklinde zuhûruna sebep nedir?

– "Hâriçten öyle görünür. O, nâr değil nûrdur. Hazret-i Mûsâ'ya Cenâb-ı Hak: **Ayaklarından pabuçlarını at,**[1] yâni dünyâyı da âhireti de at, nârı nur görürsün! buyurmuştu."

*

Doktor Ziyâ Cemal Bey:

– Elem neşrah leke sadrek[2] *âyet-i kerîmesinin mânâsını ricâ ediyorum:*

– "Senin kalbini biz şerhedip irfan nûru koymadık mı, demektir.

1- Tâhâ sûresi, 12. âyet.

2- İnşirâh sûresi, 1. âyet.

Kalbe îman nûrunun girmesinin alâmeti nedir? dersen, yüzünü bu gurur dünyâsından, sürur dünyâsı olan âhirete döndürmek ve ölüm gelmezden evvel ona hazırlanmaktır."

*

Doktor Ziyâ Cemal Bey:

– İnsanlar, şerîat, tarîkat, hakîkat ve mârifet devirlerini yaşadıkları gibi, tabîat da aynı merhaleleri geçiriyor mu? Geçiriyorsa şimdi hangi devirdeyiz?

– "Evet geçirir. Nasıl ki şimdiki devir, hakîkat devridir görmüyor musun? Evvelce yalnız bâtında olanlar şimdi nasıl zâhire vurmuştur.

Bir ehlullah, oturduğu yerden, uzak bir yere tayy-ı mekân ederek yâni ânında yer değiştirerek gider, oradaki bir kimse ile konuşur yâhut, deniz altında gider, havada uçar. İşte buna benzer bâtınî haller, bugün tayyâre, telefon, telgraf, telsiz telgraf, denizaltı gibi vâsıtalarla zâhire de çıkmıştır.

Demek oluyor ki tabîat da tekâmül ediyor. Şimdi ise tekâmül devrini yaşıyoruz. Bundan ötesi selâmet: Yâni iptidâya rücû, kıyâmet!"

*

Doktor Ziyâ Cemal Bey:

– Gül müdür bülbül müdür şol zâr u efgân eyleyen
Ten midir, yâ can mıdır Arş'ı seyrân eyleyen

buyurulmasından maksat nedir?

– "Hazret-i Muhiddîn: **Biz, ezelde âlî harfler idik. Sonra biz bizden ayrıldık. Daha sonra da biz bize birleştik. Şimdi yine biz biz olduk,** buyuruyor.

Yâni biz aşk idik. Âlî harf idik. Sonra birbirimizden ayrıldık. Gül olduk, bülbül olduk, diken olduk, sümbül olduk.

Yâni nefis ve rûh olduk. Sonra birbirimize kavuştuk. Ten ruh oldu, ruh ten oldu. Gül bülbül oldu, bülbül gül oldu. Şimdi ise yine aslımız olan aşk olduk."

*

Doktor Ziyâ Cemal Bey:

– Aşk kelimesi Arapça olduğu halde neden Kur'ân-ı Kerîm'de muhabbet ve fart-ı hub diye geçiyor?

– "Aşkın karşılığı Arapça'da garamdır. Kur'ân-ı Kerîm'deki yeri şiddet-i muhabbettir. Aşk, lisâna sonradan girmiş bir kelimedir. Aşk, ışk kelimesinden alınmıştır. Yâni sarmaşık demektir. Hazret-i Pîr'in kitabında da "hubb-ı şedîd" şiddetli muhabbet ile zikrediliyor. Aşk, Kur'ân-ı Kerîm'de sır olarak kalmış, açık açık söylenmemiş. Fakat hurûf-ı mukattaatta beyan olunmuştur."

*

Semîha Hanım:

– Aşkın tezâhür ve tekâmülü için, geçmişin hâlin ve geleceğin bir tesîri var mıdır?

– "Aşkın tezâhür ve tekâmülü zamanla kayıtlı değildir. Yalnız, kābiliyetlerin gelişmesi nisbetinde kendisini gösterir. Âdem'le Havvâ'da aşk nasıl zuhur etmişse, el'an bu budur. Yalnız sûret ve şekil başka... Öyle ki senin ana karnındaki hâlin ile rüşte erinceye kadar geçtiğin ve daha sonra geçmekte olduğun yolları düşün... Bunların hepsi bir midir? İlim, meyil, muhabbet tâ aşka gelinceye kadar birer mertebedir. Ana karnından bu zamâna kadar geçirdiğin hayat safhalarını dikkate alırsan, aşkın da kābiliyet ve istîdâda göre tezâhür, cilve, şekil ve sûretlerini anlayabilirsin."

*

– "Eflâtun: **Bilmek demek, eski şeyleri hatırlamak demektir**, diyor. İşte buradaki bilişme, kaynaşma ve buluşma da ezelin îcâbıdır. Sokrat'ın yine güzel bir sözü vardır: **Felsefe demek, ölüme hazırlanmak demektir**. O zamânın ifâdesine göre tasavvuf, felsefe sözüyle anlatılmakta idi.

İşte bütün bu sözler, binlerce sene evvel söylenmiştir. Yâni Sokrat ve onun gibi hakîkat peşinde koşan kimseler, Resûlullah Efendimiz'in bâtınından iktibas ederek bulmuş, duymuş ve söylemişlerdir.

Resûlullah da: **Nûrun kalbe girdiğine alâmet, bu gurur dünyâsından baş çevirip sürur dünyâsı olan âhirete teveccüh ve ölüm gelmezden evvel ona hazırlanmaktır,** buyuruyor. Yine bir hadîs-i şerifte: **İleride hesâba çekilmezden evvel hesaplarınızı burada görünüz. Amelleriniz tartılmadan evvel burada tartınız ve ölüm gelmezden evvel burada ölünüz!** buyuruyor. **Fe te'tûne efvâcen**[1] âyetini tefsir buyurdukları sırada: **Yarın âhirette herkes bu dünyâda neyin mağlûbu ise ve en**

1- Nebe' sûresi, 18. âyet: "O gün Sûr'a üfürülecek de hepiniz bölük bölük geleceksiniz."

fazla ne ile meşgul oluyorsa, yâni o kimseye hangi huyu gālip ise, âhirette de o huyunun îcâbı ne ise onunla haşr olacaktır, buyurmuşlardır."

*

Doktor Ziyâ Cemal Bey:

– Zevk içinde doğup büyüyen bir kimse, o zevklerin kıymetini takdir edemiyor. Zevksiz cennet bu mudur?

– "Öyle değil mi ya? Meselâ sen suyun zevkini benim kadar bilemezsin. Çünkü ben çölde günlerce susuz kalmışım. Onu bollukta, burada bile elime aldığım vakitte, o hicran demleri gözümün önüne gelir. O bardaktaki suya hürmet eder ve onu ihsan eden Allâh'ıma taparım. Sen ise bu ihtiyâcı benim gibi tatmamış olduğun için, elbet ki benim senden daha iyi bilmem tabiîdir.

Evvelâ hâdiseler dalgalarında ve beliyeler tûfanlarında bulunmalısın ki hakîkatten ibâret olan o zevkin tadını tatmış ve zevkini bilmiş olasın."

*

– "Hakîkat dâimâ pırlanta gibi gizli bulunur. Hangi kimse mücevher kutusunu sokak ortasında, hattâ evinin içinde meydanda bırakır? Hikmet de istîdâdı olmayan kimselerden gizlenir."

*

– Ahlâk nizam ve kāideleri tam olarak hangi yolla temin edilebilir?

– "Ancak mânevî kuvvetler ile sağlanabilir. Hiçbir ahlâkî kānun mâneviyâtın sağladığı ruh ve kalp birliğini tam olarak temin edemez. Bu husus tarîkat ile gerçekleştirilmiştir. Tarîkatin mânevî ciheti ruhları ıslâh ve kemâle sevketmek ve onlara insanlığı buldurmaktır. Maddî cihet ise insanları biribirlerine yardım edecek, arka olacak kardeşler hâline getirmesidir. Suya atılan taşın hâsıl ettiği halka nasıl genişler ise onlar da gide gide yardım ellerini cümle âleme uzatır olurlar.

Tarîkat mensupları arasında içtimâî mevki farkı gözetilmez. Belki bu fark, ruhlarının kemal derecesiyle kendini gösterir. Olgunlukta kim ileri giderse, büyük odur. Bunlar, vefâ ve sadâkatin örneğidirler. Çünkü hepsi de bir merkezde birleşmişlerdir.

İnsanda nefis var mı, yok mu? Bu ıslâh olmadıktan, aradan çıka-

rılmadıktan sonra, maddî hiçbir ahlâk kānun ve kāidesi bu maksadı temin edemez. Çünkü bu salâhı, bu temizliği, bu kemâli hâsıl edebilmek için asıl o nifâka sebep olan nefsin terbiyesi lâzımdır. Hiçbir şey üstatsız olmadığı gibi, nefsin terbiyesi de üstatsız olmaz. Bu üstat da işte kâmil insandır."

*

Doktor Ziyâ Cemal Bey:

– Bir insana ezelde verilen kader ve nasip her ne ise burada da o veriliyor. Halbuki verilmesi mukadder olan şeyler, çalışmalara, riyâzatlara ve mücâhedelere bağlı oluyor. Bunların, nice çileden sonra elde edilmesinin sebebi nedir? Acabâ maksat işin zevkinin, lezzetinin artması için mi yoksa?

– "Oğlum, meselâ altın bir mâden değil midir? Yer altından çıktığı vakitte de bunun altın olduğunda şüphe yoktur. Fakat toprakla karışık bir altındır. İçindeki lüzumsuz maddeleri çıkarmak için potaya koyuyor, ayıklıyorsun. Ancak bu muâmeleden sonradır ki darphâneye yollayıp damga vuruyor, sikke hâline koyuyorsun.

Kezâ, bir pırlanta, yâkut, zümrüt için de bu budur. Fakat meselâ bir çakıl taşını yontsan, potada kaynatsan mücevher yapabilir misin? Ne türlü muâmeleye mâruz bıraksan, taş yine taştır.

Resûlullah Efendimiz: **İnsanlar, altın ve demir gibidir**, buyurur. Fakat bir pırlanta nasıl lâzımsa, gümüş de lâzımdır. Yâni hiçbir şey abes halkolunmamıştır.

Görüyorsun ya oğlum, aslında mücevher olan nesneler bile, içlerindeki temizlenmesi gereken maddeleri atmak için türlü çilelere tâbî tutuluyorlar. Demek oluyor ki, ezelde saâdet damgasını taşıyan vücutların da, burada riyâzat ve mücâhedelere tâbî tutulmaları, lüzumsuz fazlalıklardan kurtulmaları içindir."

– Ezelde insanlara verilen istîdat mıdır, yoksa ilim midir? Yâni irfan ve hakîkat burada mı bulunur?

– "İlim, istîdat, irfan, senin rûhunda mevcuttur. Fakat burada yontulacaksın ki, cevherin meydana çıkmaya fırsat bulsun.

Resûlullah Efendimiz Hazretleri'ne bile, bütün kâinâtın mükemmeli iken, peygamberlik kırk yaşında geldi. Fakat o, aslında mevcut idi. Zuhûru ise bir zamâna bağlı kaldı. Farazâ bir kaysı çekirdeğinde kaysı, bilkuvve mevcut ise de, bilfiil ortaya çıkması zamâna bağlıdır."

*

Doktor Ziyâ Cemal Bey:

– Ben ben isem canda değil
Ben sen isem tende değil
Sen ben isen can ten olur
Ten can olur bende değil

beyitlerini tefsir buyurur musunuz?

– "Ben ben isem, yâni ben nefsânî benliğimde isem sende değilim. Yâni ruhta, canda değilim. Canda, yâni benim asıl benliğimde olmak için ise, nefsânî benliğimden çıkmam lâzım gelir. Nefsimde Firavunluk varken can olamam, yâni hakîkatimi bulamam.

Sen ben isen can ten olur, yâni o vakit cisim ruh kesilir ve cismim rûhumdur, rûhum cismimdir, sırrı zâhir olur."

– Rûhun hakîkati nedir?

– "Resûlullah Efendimiz rûh hakkında kendilerine sorulan suâle cevap olarak **Ruh, Rabbimin emrindendir**[1] buyurursa, ben bu babda ne diyebilirim?

İzâfî ruh, Cebrâil'in Meryem'e nefhettiği ruhtur ki, bundan atasız olarak Îsâ zuhûra gelmiştir. Bu böyle olduğu gibi, intisap zamânında mürşidin de sâlike nefhettiği nefes de budur ki bundan sâlikin kalbinde mânevî velet zuhur eder. Bunun hissolunan belirtileri, cezbe ve aşktır. Resûlullah Efendimiz'in Hazret-i Ali'ye söylediği beyan olunan sır da budur."

*

Doktor Ziyâ Cemal Bey:

– Aşk ateşi insanı neden yakıp kavurur?

– "Bir hükümdar bir şehre girdiği vakit, oranın ne kadar eşraf, âyan ve îtibarlısı varsa kılıçtan geçiriyor, asıp kesiyor. Ulu bir şah olduğundan kendisinden başka varlık istemiyor. "Benim!" diyenlerin başlarını uçuruyor.

Kezâ aşk da vücut memleketine dâhil olduğu vakit, orada mevcut olan nefsin sıfatlarından ne varsa, kin, kibir, şehvet gibi ululari ve eşrâfı esâret altına alıyor.

Bak Hazret-i Mevlânâ da: **Bu nâyın, yâni bu aşkın sesi, rüzgâr değildir. Ateştir**, diyor."

*

1- İsrâ sûresi, 85. âyet: "Kuli'r-rûhu min emri rabbî."

– Şarap bir kimseyi Allah'tan alıkoymayacak olduktan sonra neden haram olsun? Mâdemki o kimse Allah için içiyor, ona şarabın haram olmaması lâzım gelmez mi?

– "Hikâye bu ya: Hazret-i Nûh zamânında şeytan gelmiş bir asma dikmiş. Kemâle erip üzümler belirmeye başlayınca şeytan bir hindi boğazlamış ve kanını içmiş. Sonra koruklar olurken bir maymun kesmiş. Üzümler olmaya başlayınca da bir arslan kesip yine kanını içmiş. Nihâyet üzümler kemâle gelince bir domuz keserek kanını içmiş.

Hazret-i Nuh bu mârifetin sebebini sorunca şeytan: Şarap, birinci ve ikinci kadehlerde, içenlere hindi kanı gibi tatlı gelir. Amma kadehler art arda boşalınca, içenler maymun gibi taklitçi, sırnaşık ve geveze olurlar. Daha sonra arslan gibi yırtıcı kesilir, en sonunda da domuz gibi sızarlar, demiş.

Zamân-ı Saâdet'te ashâb-ı kiram içinde rakı içenler vardı. Çünkü henüz şarap ve rakı men edilmemişti. İlk âyette: **Üzümden çok faydalar istihsâl olunur, kuvvet ve gıdâdır**[1]. İkinci âyette ise: **Hem fayda istihsâl olunur hem de zararları vardır; zararı faydasından daha fazladır**[2], buyurulmuştur.

Ashaptan bâzıları sarhoş olarak namaza durdukları vakit âyetleri yanlış okurlardı. Onun için üçüncü olarak: **Sarhoş olduğunuz zaman namaza yaklaşmayınız**[3]! âyeti nâzil oldu. Fakat iş bununla da kalmayıp gittikçe daha bir çok fenâlıklar vukū bulduğundan, dördüncü âyet-i kerîme[4] ile işret tamâmen haram kılındı.

Hattâ Efendimiz'in amcaları Hazret-i Hamza sarhoş olmuş ve Hazret-i Ali'nin pek sevdiği devesini getirtip ciğerlerini kebap ederek meze yapmıştı. Hazret-i Ali, pek sevdiği devesinin mâruz kaldığı hâli işitince Efendimiz'e şikâyet etti. Resûlullah'ın da mübârek canları sıkılarak Hazret-i Ali ile berâber Hazret-i Hamza'nın yanına geldi. Fakat o sırada sarhoş olan Hamza, Efendimiz'e hitâben: Bir yetîmi muhâfaza için beni mi korkutmak istiyorsun? diye, sarhoşluğun tesîriyle kendisine yakışmayacak sözler sarfetti. Efendimiz de üzgün olarak oradan ayrıldılar ve işte bu vak'adan sonra dördüncü âyet nâzil oldu.

Garip tesâdüftür ki Uhud Gazâsı'nda Hazret-i Hamza'nın da mübârek ciğerleri çıkarılıp Hind tarafından çiğnenmiştir.

Bu münâsebetle şunu da söyleyelim ki, Hazret-i Hamza'nın kātili sonradan Efendimiz'e ricâcı gönderip sığınarak nasıl müslüman olabi-

1- Nahl sûresi, 67. âyet.

2- Bakara sûresi, 219. âyet.

3- Nisâ sûresi, 43. âyet.

4- Mâide sûresi, 90-91. âyet.

leceğini sormuş. Efendimiz de: **Müslümanlığını kabul ettim. Yalnız zaman olur ki sevgili amcamın hazin hâtıraları gözümün önüne gelir de belki kendisine hoş nazar ile bakamayacak olurum, diye karşıma çıkmamasını isterim**, buyurmuşlar.

Sonra bu adam, Yemen'de türeyen ve peygamberlik iddiâ eden Müseylemetü'l-Kezzâb'ı öldürmekle İslâmiyet'e hizmet etmiştir."

*

Doktor Ziyâ Cemal Bey:

– Meczup âşık ile aşkı akılla berâber yürüten âşık arasında ne fark vardır?

– "Aşkta, bilmeyerek, hayret içinde, cezb içinde garkolmak vardır, bir de bilerek aşk vardır ki, akıl ile berâber aşkı büyütmektir.

Amma akıl yolunda gidende dahi kâh mahv sahva, yâni kendinden çıkış kendinde oluşa; kâh sahv mahva yâni kendinde oluş kendinden çıkışa gālip gelir. Bir başka tâbirle kâh mâşuk âşık olur; kâh âşık mâşuk kesilir. Hazret-i Muhiddîn'in: Abd Rab'dır, Rab abd'dır, sözü bu hâli işâret eder.

Akıldan maksat, bilmek, düşünmek, öğrenmek ve bulmak demektir. Aklın olmazsa düşünemezsin. Halbuki, ben neyim, benim sâhibim kimdir, nedir? deyip arayıp bulman lâzımdır.

Bilerek, düşünerek, görerek ibâdet, görmeyerek, bilmeyerek, düşünmeyerek olan ibâdetten nihâyetsiz derecede farklıdır.

Bu akıldan maksat, nefsini bilmek, Allâh'ını bilmektir."

*

Nazlı Hanımefendi:

– Yıldızların ne vazîfesi vardır. Zâhirde bir vazîfeleri yok gibi...

– "İnsanda düşünceler nasılsa, kâinatta da yıldızlar öyledir. Daha cenin ana karnında iken teşekkülü tamamlanıncaya kadar, büyük yıldızlardan yedisinin, yâni Güneş, Ay, Müşteri, Zühre, Utarit gibilerin ana karnındaki bu cenîne husûsî tesirleri vardır."

*

Doktor Ziyâ Cemal Bey:

– Vahiy ve ilham bir lüzum üzerine mi olur?

– "Vahiy, bir ilimdir. Bir ilâhî ilimdir. Vahiy ve ilham ikisi de bir-

dir. Cenâb-ı Hak tarafından kalbe gelen bir ilim... Ekseriyâ bir lüzum üzerine veya cevap olarak veyâhut tâlim için gelir. Kalbe, türlü şekilde, harfsiz, sessiz ve vâsıtasız olarak veya vâsıtalar ile ve rüyâ ile doğar.

Olsa istîdâd-ı ârif kābil-i idrâk-i vahy
Emr-i Hak îsâline her zerredir bir Cebrail

Fakat vahiy herkese olmaz. Resûlullah Efendimiz'e Cenâb-ı Hak: **Sana, insandan peygamber nasıl olur? diye îtiraz edenlere, de ki: Ben de sizin gibi beşerim, fakat bana vahyoluyor**[1]. İşte farkımız buradadır.

Peygamberlere olana vahy, ehlullâha olana ilham nâmı veriliyor. Fakat esas cihetiyle aralarında fark yoktur.

Yalnız, ilham, şeytânî ve melekî de olabilir. Bir de bunun örtülü kısmı vardır ki, güzel görünür, içi çirkindir. Devâ görünür, içi zehirdir. Ancak bunları seçecek olan kâmil insandır. Meselâ bir kadıncağıza bir altın veriyorsun. Halbuki o kalptır. Bunu anlamaz ki... Anlayacak olan, altınla alış verişi, ülfeti olan kimsedir. Onu mehekke vurunca, kalp mıdır, hâlis midir anlar; sesinden bile farkeder ve hattâ bir görüşte bile anlayıverir. Ehlullâhın bir kimseyi, saîd midir, şakî midir bir bakışta anlaması gibi..."

*

Doktor Ziyâ Cemal Bey:

– Hâdiselerin şarta bağlanması âlemin nizâmı için midir?

– "İlâhî azametin türlü türlü tecellîsi, her şeyin Allâh'ın kudret elinde olduğunu bu âciz kullara isbat içindir.

On beş yaşında idim. Gazetede bir vak'a okumuştum. Bir Acem'in elli tâne kedisi varmış. Hepsine de derecelerine göre bakarmış. Kiminin kadifeden, kiminin atlastan koltukları varmış. Günün birinde, adamcağızın ayağında büyük bir çıban çıkmış. Birçok tedâvîye rağmen hekimler, ayağının kurtulmasından ümit keserek kesilmesine karar vermişler.

Adamcağız bu karar ile pek me'yus ve muztarip, kedilerinin arasında oturmuş hasta bacağına bakıp ağlıyormuş. Bu sırada kadife koltuğundan kalkan bir kedi, efendisinin yanına gelmiş ve hastanın çıbanına bir pençe vurmuş ve yarayı yalamaya başlamış. Acem, ıztırâbından düşüp bayılmış, fakat kendine geldiği zaman yarada bir iyilik görür gibi olmuş. Böylece de bacak, gün günden iyileşerek tamâmen şifâya kavuşmuş.

1- Kehf sûresi, 110. âyet; Enbiyâ sûresi, 108. âyet; Fussılet sûresi, 6. âyet.

İşte Allâh'ın Şâfî isminin bir kediden zuhûru... Bu adam o hayvanları Allâh'ın mahlûkudur diye sevdi, şefkat gösterdi ve baktı. Allah da onların yüzünden şifâsını göndermek sûretiyle azametini gösterdi.

Meselâ, Fransa, İngiltere ve Amerika'nın geceli gündüzlü akıl yorarak vücûda getirdikleri plânları, bir maymunun mahvetmiş olması gibi[1].

İşte bunlar, hep o ilâhî azametin zuhur ve tecellîsidir ki netîcede hükmün, gālibin değil **ekber olan Allah**'ın[2] olduğunu gösteriyor. Çünkü işleyen, yapan, hep Allah'tır. Ondan başka fâil yoktur.

Meselâ Nietzsche'nin çıldırması, meşhur riyâziyeci ve Dârülfünun Emîni Sâlih Zeki Bey'in âkibeti, insanların ilminde ve aklında güvenecek bir şey olmadığını ve Müzil isminin zuhûriyle, kendilerinde varlık ve ilim gören kimseleri zelil eden Allâh'ın kudret ve azametini göstermez mi?

Cihanda her şey bir ismin mazharıdır ve o şeyden, o kimseden zuhur eden ameller ve hareketler, kendi isminin îcâbıdır ki bu da âyân-ı sâbitesinin ezel istîdâdının îcâbıdır. İşte bundan dolayı kötü huylu kimselerden zuhur eden çeşitli amellere atıp tutmayıp onların da kendisinin de Allâh'ın irâde ve kudret eli altında zebun olduğunu bilmek lâzımdır.

Allâh'ın azametine bir nümûne de budur ki 60-65 derece harârette çalışan bir ateşci bile hâlinden memnundur. O lağımcıları, hamalları düşün... Yük taşımak güç ve ağır bir iş olduğu halde, hamal, elinden yükünü bir başkası almasın diye arkadaşlarıyle kavga bile eder.

Memnun demekten maksadım, mesut ve bahtiyar olduklarını söylemek değil, onların da bir çeşit zevk içinde olduklarını anlatmaktır. Görmüyor musun? Bir alil, yerde sürünüyor, eli ayağı tutmuyor, gözü görmüyor. Böyle olduğu halde yine kendini herhangi bir kazâdan korumaya çalışıyor. Bir araba, bir otomobil çarpmasın diye tedbir alıyor ve ne olursa olsun, şu dünyâdan gideyim demiyor. İşte böylece yerde sürü-

---

1- Burada kastedilen İstiklâl Harbi'dir. Öyle ki, adı geçen devletler, Türkiye'yi aralarında taksim etmek üzere Yunan ordusunu İzmir'den karaya çıkartıp Orta Anadolu'ya kadar dayandıkları zaman, Yunan tahtında, bu devletlerin politikasına arka olan Alexandre isminde genç bir kral vardı. Günün birinde genç Alexandre, sarayın bahçesinde gezinirken okşamak istediği bir maymun tarafından eli ısırılır ve az sonra da kanı zehirlenerek ölür.
Bu hâdiseden sonra Fransız politikasının asla uyuşamadığı eski kral Konstantin, ölen oğlunun yerine tekrar Yunan tahtına geçer oturur. Ona sinirlenen Fransa siyâsî çevreleri, Yunanistan'a yaptıkları yardımı bu defa bize yapmaya başlarlar ve Adana'yı tahliye ile de ilk sempati jestini gösterirler.
İşte bu vak'a, Türk tâlih ve târîhinin bir yeni dönüm noktası olarak, Yunan hezîmeti ile Türk zaferinin gerçekleşmesine ciddî bir yardım ve esaslı bir adım olmuş olur.

2- Gāfir sûresi, 12. âyet.

nenin bile hâlinden memnun olduğu hakîkati meydana çıkıyor.

Fakat bâzı kimselerin de kendi hayatlarına son verecek kadar hallerinden şikâyetçi olduğu görülmektedir. Bu da o kimsenin lâyık olduğu cezânın, Cenâb-ı Hak tarafından yine kendi eli ile kendisine verdirilmesidir. Elbet o kimseye yaptırılan bu fiil, hallerinden şikâyet etmeden yaşayan ve ağır yükler ve meşakkatler altında bulunan kimselerin cezâlarından çok ağırdır. Olabilir ki Allâh'ın inâyeti, o meşakkatler altında bulunan ve hallerinden şikâyet etmeyen kimselere yetişir de, onlara âhirette rahat yüzü gösterir.

Fakat kendisine kıyan kimselerde bu mahrûmiyet ve hicran pek bâriz ve âşikârdır. Bu bîçâreler güyâ elemden kurtulmak için bu fiili irtikâp ediyorlar. Cenâb-ı Hak bu kimselerden şükür zevkini aldığı için ve daha büyük cezâya çarpılmaları için bir ilâhî mekr olarak, kendilerine ölümü tesellî gibi gösteriyor."

*

Doktor Ziyâ Cemal Bey:

– Bu gece yatsı namazının ikinci rekâtında okunan âyet-i kerîmenin mânâsı nedir?

– "O âyet-i kerîme Tâhâ sûresindendir. Cenâb-ı Hak, Hazret-i Mûsâ'ya: **Firavun'a git... Çünkü isyan etti**, diyor. Mûsâ da Cenâb-ı Hakk'a: **Yâ Rabbî, öyle ise sadrımı şerh et!** (Şerh'ten maksat, zulmeti kaldırıp nur getirmektir) ve **işimi kolaylaştır, lisânımda olan kekeliği ref'et, tâ ki beni iyi anlasınlar, sözümü iyi işitsinler ve bana, ehlimden olan kardeşim Hârûn'u vezir eyle ve onu işimde bana ortak kıl, tâ ki seni çokça tesbih ve zikredelim**. Cenâb-ı Hak da buyuruyor ki: **İstediğini verdim yâ Mûsâ!**[1]

Bu âyet-i kerîmenin bâtın mânâsı: Nefsime mücâhedeyi emrediyorsun. Öyle ise sadrımı şerh et, aklı bana vezir eyle ve maaş aklı husûsunda işleyen lisânımı ki keke ve pepe sayılır, onu benden kaldır ve aklı, bu hususta bana vezir eyle ki seni lâyığı vechile zikr ve tesbih edeyim yâ Rabbî! demektir."

*

Doktor Ziyâ Cemal Bey:

– Kendilerini ibâdet ve tâate tahsis edenler aşk erbâbı mıdır?

– "Onlar da aşk erbâbıdır. Amma aşkın teferruâtına âşıktırlar. Yâni ya cenneti arzu ettiklerinden veyâhut da cehennemden korktukla-

1- Tâhâ sûresi, 24-36. âyet.

rından korku veya ümit üzerine Hakk'a ibâdet edenlerdir ki, bunda yine nefsin parmağı vardır.

İşte aşk erbâbı ile zevk erbâbının farkı, birinin Allâh'ın cemâlini istemesi diğerinin ise Hakk'ın sıfatları ile iktifâ etmesidir. Şeker şeker demek ve onu sâde görmekle iktifâ edenler ile, şekeri yiyerek tadını anlayanların arasındaki fark gibi... Yâni sûretle mânâ gibi ve bayraktaki aslan ile hakîkî aslan gibi...

Mevlânâ Hazretleri mürşitlerine hitap ederken, zaman zaman orada tecellî eden Allâh'a hitap eder. Çünkü Cenâb-ı Hak: **Ben sana bir gönül sâhibinin gönlünden nazar ederim, yoksa ibâdetlerin, tâatlerin, hayrat ve çeşitli iyiliklerinden değil...** buyurmaktadır."

*

Bâzı tasavvuf tâbirleri hakkındaki sualler:

– Neden zikir gününe mukābele deniyor?

– "Çünkü bütün kardeşler, içlerinde herhangi bir fesat bir kötülük olmaksızın toplanıp, birbirlerine karşı birer ayna gibi olurlar. Nasıl ki Cenâb-ı Hak Kur'ân-ı Kerîm'de: **Sadırlarında olan gıll u gışşı, haset ve hiyâneti nez' ettiğimiz halde, serîrler üstünde birbirlerine mukābil olurlar**[1], buyuruyor. Yâni cennet ehli olan ihvan, yüz yüze olmak lâzımdır ki, **mü'min mü'minin aynasıdır**, hükmü üzerine, kalp kalbe, gıll u gışsız, cilâlı bir ayna gibi mukābil olabilsin. Bu sûretle de tevhîd ve ittihâdın sırları müşâhede olunabilsin.

İşte mukābele sözünün asıl mânâsı budur ve bu sûretle âriflerin dünyâda da cennette olduklarına işâret vardır.

Mâlûmdur ki cennet iki kısımdır. Biri bu dünyâdaki, diğeri de öteki dünyâdaki cennet. Ne zaman ki bir kimse ölmeden evvel ölmek bahtiyarlığına erer yâni kendi ihtiyar ve arzûsu ile ölürse, onun vücûdu kabri, cennet bahçelerinden biri olmuş olur. Bu mertebede o kul mârifet cennetine girer ve şuhut gözüyle Hakk'ı görür. **Dünyâda öyle bir cennet vardır ki, ona giren, âhiret cennetine iştiyak duymaz**, buyuruluyor. Bu cennet nedir yâ Resûlallah? diye soruldukta, **mârifetullahtır**, diye buyurdular.

Demek oluyor ki dünya cennetine girmiş olan ârifler ve dervişler, mukābele günü bir yerde toplanıp, Hakk'ın zikri ve fikri bahçelerinde, canlarını rûhâniyet gülleri ve ahadiyet sırları sümbülleri ile gıdâlandırırlar. Resûlullah Efendimiz: **Zikir meclisleri, cennet bahçeleridir,**

1- Hıcr sûresi, 47. âyet

diye buyururlar.

İşte, mukābelede bulunan bu sâlikler, dünya cennetindeki Tûbâ mesâbesinde olan kâmil insanın vücûdu ağacı gölgesinde toplanıp, onun vücûdu ağacından silkilen irfan ve hoşluk meyvelerini toplarlar. Efendimiz buyuruyor ki: **Cennet ağaçlarından bir ağaç bulduğunuz vakitte gölgesinde oturunuz ve yemişlerinden yiyiniz!** Dünyâda bu nasıl kābil olur yâ Resûlallah? dediklerinde, **bir ilim sâhibi bulduğunuz vakit, cennet ağaçlarının birini buldunuz, demektir**, cevâbını vermişlerdir."

*

– *Tasavvuf nedir?*

– "Tasavvuf güzel ahlâktır. İç ve dış edebiyle edeplenmektir. Dış edebi, yâni zâhir edep, Allâh'ın emrine uymak, nehyinden kaçmaktır. İç yâni bâtın edebi ise, hayvan sıfatlarından kurtulup iyi huylar ile alışkanlık peydâ etmek, elinden, dilinden bir kimseyi kırmamak, rahatını bozmamak ve lüzumsuz düşüncelerden vesveselerden gönlünü pâk edip, Hakk'ın cemâli içinde gark olmaktır."

– *Murâkabe nedir?*

– "Kalbi kötü düşüncelerden muhâfaza, zâhirde bâtında Hakk'ı müşâhededir."

– *Fark nedir?*

– "Halkı görerek, halk perdesinin Hakk'ı görmez etmesi yâni bu âlemi halk görüp Hak'tan gayrı bilmektir."

– *Cem' nedir?*

– "Allah'ta fânî olmak makāmına erişen kimseden beşerî ve dünyevî alâkaların kalkmasıdır. Böylece de sâlikin Hakk'ı halksız görmesi, eşyâyı Hak ile görüp kendi kuvvet ve irâdesinden çıkarak Cenâb-ı Hakk'ın kudret, kuvvet ve irâdesinin kendinde tamâmiyle zuhur etmesidir."

– *Cem'ü'l-cem ne demektir?*

– "Ahadiyet mertebesidir. Sâlikin küllî bir yokluk ile yok olup zâhirde de bâtında da varlıktan, dünyâdan fenâ bulmasıdır. Sâlik bu mertebede bütün mahlûkātı ve mevcûdâtı Hak gözüyle görür. Böylece de kesreti vahdette, vahdeti kesrette müşâhede eder. Onun için vahdeti görmesi onu kesret görmekten ve sûret âlemine bakmaktan men etmez."

– Mükâşefe nedir?

– "Gönülde olan sırları ve gizlilikleri yâhut gayıpta olan kimselerin ne iş işlediklerini bildirmek gibi keşf halleridir. Fakat kemal erbâbı bu gibi işlere iltifat etmezler. Bir nevi cilve ve aldatma kabul ederler. Bâzı râhiplerin riyâzat yoluyle böyle keşiflere vâsıl olup dünyevî gizliliklere muttali oldukları mâlûmdur. Kemal erbâbı ise himmetlerini Hak'ta fânî olup yine Hak'ta bâkî olma yoluna sarfederler.

Bir de mânevî keşf ile alîm ve hakîm olan Allâh'ın tecelliyâtından hâsıl olan mücerret hakîkatler ve gayb mânâları vardır ki bu da mertebe mertebedir. İlk mertebesi herhangi bir zorlama ve kıyaslama yapılmaksızın zihne gelen bir mânâdır. Ulemâ buna hads (intuition) derler.

Bir üst mertebesi de düşünmeye hâcet kalmadan aklî mânâların münkeşif olmasıdır ki aklın bu mertebesine nûr-ı kuds derler. Hads, bunun bir parıltısından ibârettir.

Sonra, kalbe gaybın ve ledün ilimlerinin doğması ki buna da ilham denir. Bu mertebedeki zevâta âyân-ı sâbite ve gayb sırları açılır ve bir şeyin vücûda gelmeden gelecek olan hâlini bilirler."

– Müşâhede nedir?

– "Müşâhedenin iki mânâsı vardır: Biri eşyâyı Hakk'ın birliğine delil bulmaktır. İkincisi de, eşyâda Hakk'ı görmektir."

– Fenâ nedir?

– "Fenânın kemâliyle zuhûru, Cenâb-ı Hakk'ın kuluna kendi ef'âliyle tecellî ederek, onun ihtiyar ve irâdetini ortadan kaldırmasıdır. Kul o mertebede nefsinin ve gayrının ihtiyar, irâde ve fiilini ancak Hak'la görür. Muâmelesini Hak'la yapar, lisânı Hak'la söyler, gözü Hak'la görür, kulağı Hak'la işitir, eli Hak'la tutar ve böylece de kemal mertebesini bulur. Hâsılı mâsivâ yâni dünya hükmünde olan eşyâdan sâlik evvelâ ilmen, sonra hakkan fenâ bulur ve bâkî hemen Hak kalır."

– Bekā nedir?

– "Herşeyin Allah'la kāim olduğunu mutlak sûrette görmeye, Hakk'ın bekā ve devâmıyle bâkî olmaya ve sıfatlarıyle sıfatlanmaya, hayâtiyle dirilmeye ve dünya bağlarından halâs bulmaya bekā denir."

– Tecellî nedir?

– "Tecellî, zât, sıfât ve ef'âl olmak üzere üç nevîdir. Bir kimseye zât tecellîsi olsa, o kimsenin zât ve sıfâtını tamâmiyle ifnâ ve yok eyler. Bu mertebede gören ve görülen, kendisinden başkası olmaz.

Sıfât tecellîsi ise, o kimsenin zâtını ifnâ etmez. Ancak Hakk'ın sıfâtı onda zuhur eder. Meselâ peygamberlerden Hazret-i Îsâ'ya hâlikiyyet sıfatı ile tecellî etti. Topraktan kuş yarattı. Muhyî yâni hayat verici, Şâfî yâni şifâ verici isimleriyle tecellî edince de ölüleri diriltti, has-

ları iyi etti.

Hazret-i Meryem'e rezzâkiyyet sıfatiyle tecellî etti. Gayb âleminden ona rızk geldi. Hazret-i Eyyüb'e Sabûr ismiyle tecellî etti, birçok seneler belâya sabretti. Mansûr'a vahdet-i mutlaka ile tecellî etti; **Ene'l-Hak**, dedi!

Bu söylediğimiz tecellîler, enbiyâ ve evliyâdan her birine birer vakitte olan tecellîdir. Halbuki safâ erbâbı bilirler ki Cenâb-ı Hak, her lahza, kullarının kalplerine birer türlü zuhur ve bir çeşit tecellî ile tecellî kılmaktadır."

– *Hayat nedir?*

– "Hayat, kalbin cehil ölümünden kurtulup ilimle hayat bulması, ikilik ve keşmekeşten arınıp, himmetini bir araya toplaması ve içindeki karışıklıktan kurtulmasıdır.

Her dirinin diriliğinin alâmeti hareket etmesidir. İlimle hayat bulan bir kalbin alâmeti de, Hakk'ı istemekte hareket eylemesidir.

Cehil ile ölü olan kalp, ölü gibi sâkin olur. Yalnız nefsinin hazları için canlanır.

Hazret-i Ali buyuruyor ki: **Kalbin hayâtı ilimdir, elde ediniz, ölümü de cehildir, sakınınız.**

İkincisi, düşünce ve duyguları bir araya toplamakla kalbin dirilmesidir. Zîra bu toplanış, kalbi mâsivânın kötülüklerinden kesip, Hakk'ın birliğine bağlar. İşte ebedî hayat denen budur. Tefrika, kargaşalık ise, kalbi ölü hükmünde olan çeşitli eşyâya bağlayıp dağıtmak ve nefsin îcap ve arzûlarına tâlip olmak demektir ki, cem' ehli indinde bu ölümdür.

Üçüncüsü, Hakk'ın hayâtıyle hayat bulmaktır. Allâh'ın Kayyûm sıfatını her şeyde görüp, bütün eşyâyı onunla diri ve onunla kāim görmektir. Zîra bu kâinat şeklinde olan birbirine dolanmış ve uzanmış gölgeler, Hakk'ın isim ve sıfatlarının eseri olup, yaratılışın aynalarında tecellî etmektedir. İşte Hakk'ın birliğini müşâhede eden bir ârif, dâimâ hayât-ı tayyibe ile hay olmaktan geri kalmaz."

– *İstikāmet nedir?*

– "Yemede, içmede, düşüncede, amelde, sözde ve ahvalde, hâsılı her şeyde ifrat ve tefritten sakınıp yolunda dürüstlükle gitmektir. Cenâb-ı Hak da: **Onlar ki Rabbimiz Allah'tır dediler ve istikāmet ettiler, onlar için korku ve endîşe yoktur**[1] buyuruyor. Bu âyet, ilmin ve amelin hulâsasıdır. İlmin hulâsası tevhîd; amelin hulâsası istikāmettir. Binâenaleyh hidâyet nûrunu bulan, tabîat ve beşeriyet kirlerinden kal-

1- Ahkāf sûresi, 13. âyet: "İnnellezîne kālû rabbünallah sümme'stekāmû felâ hâvfün aleyhim velâ hüm yahzenûn."

bini temizleyen, ağyâr ve mâsivâ tozundan kurtulan kimseye istikāmet sâhibi denir."

– *İhlâs nedir?*

– "İhlâs, amellerini riyâ, kibir, hîle ve kötülüklerden hâlis kılmaya denir. Ameli, bir karşılık ve sevap için yapmakta nefis kokusu ve lekesi vardır. Amele güvenmek ise irfânın noksanına delâlet eder.

Hâsılı ihlâs, ameli bunlardan arıtmaktır. Binâenaleyh cümle kudret ve kuvvetin Allah'tan olduğunu, ibâdet ve tâatin onun tevfik ve inâyeti ile olduğunu bilen ve bu sûretle görüp kendi amelini kendinden bilmeyen ve bu ameline karşılık ücret talep etmeyen ve belki onu Hak'tan fazl, kerem ve ihsan bilen bu sûretle de ilmini ve amelini gölgelemekten, kirletmekten kurtulan kimse muhlistir, ihlâs sâhibidir."

*

– *Sadâkatin hakîkati nedir?*

– "Bir kul olarak ne işledinse, amellerin meydana çıktığında, içinde seni mahcup edecek bir tek amel bulunmaması, sadâkatin hakîkate ermiş olması demektir."

*

– *Aşk nasıl elde edilir?*

– "Aşk, ders ve tâlim ile olmaz, gayretle çabalama ile ele gelmez. Çünkü âşık, aşkın gereği üzere irâdesiz olarak yürür. Âşıklara, dostun güzelliği hoca olur, ders verir."

– *İnsana bu muhabbet nereden geliyor?*

– "Allah'tan geliyor ve yine ona avdet ediyor. İnsan, kâinat kitabının fihristidir."

– *İnsanda ne kadar çeşitli kuvvetler var..*

– "Başlıca üç kuvvet mevcuttur. Biri tabîattır ki ondan şehvet hâsıl olur. Biri nefistir ki ondan arzu, biri de kalptir ki ondan da aşk zuhur eyler."

– *İnsanlık nedir?*

– "İbâdet ve tâatte bulunanlara zâhit ve takvâ sâhibi denir. Riyâzat, mücâhedeler ve tesbih ve tehlilde bulunanlara da keşif ve kerâmet sâhibi denir. Amma hiçbirine insan denmez. Çünkü insanlık yolu başka yoldur.

İnsan, insanlığını bulan kimseye derler. Bu da, kemal kazanmak, yâni irfan, bilgi ve görgü iledir. Bu irfânı nasıl ve nerede bulalım? derseniz, bir kâmil insanın gönlüne girip boyasıyle boyandığın zaman irfa-

na erdin demektir.

İşte bu kemal, bu insanlık da ancak dünyâda, bu vücut kalıbı içinde kazanılır. Öyle ki, müsbet ile menfî birbirine ulaşıp bir olduğu zaman ışık meydana gelir. Ruh dahi tendeki kemâle erip, nefis rûha boyun eğip, ruh ile nefis izdivaç edince, mânevî velet zuhûra gelir ki işte ışık, budur.

Kâmil insan pil gibidir. Fânûsa bağlı ampullere elektrik ziyâsı o pilden gelir.

Cenâb-ı Hak ruhları halkettiği zaman: **Ben sizin Rabbiniz değil miyim?** dedi. Onlar da: **Belî!** yâni evet... dediler. **Öyle ise gidin, dünyâda beni bulun ve bu sözlerinizi orada tasdik edin,** buyurdu.

Ruh, yalnız olarak bir şey bilemez. Nefis de yalnız olarak bir şey göremez. Sanki biri kör, diğeri topaldır. Şeffaf olan camın arkasında karanlık olmayınca yüzünü görebilir misin? Ruh ile nefis de bir olmalıdır ki, Rabbini görebilesin. Ten, rûha bir siper gibidir. İşte, canın arkasında tenden bir siper olmayınca cânânın da aksini göremezsin."

*

– *İnsanda olan bu kincilik nedir?*

– "Kin sıfatı, cehennemden bir cüz, bir parça, bir örnektir ki senin dîninin îmânının düşmanıdır. O sıfat, sonunda seni cehennem tarafına çeker. Her cüz'ün kendisinin aslı, küllü tarafına gitmesi gibi...

Amma, cennetin cüz'ü, yâni salâh bulmuş ve iyi niyetli, iyi huylu isen, o halde yolun, gideceğin yer ve zevkin de cennet olur.

Bil ki bir insanın fazîlet ve kemâli, iyiliğinin ve kötülüğünün derecesiyle ölçülür."

*

– *Sözün maddî bir varlığı bir kalıbı olmadığı halde yaptığı iş ne kadar büyük?..*

– "Sözü söylemeye yarayan dudaklardır. Amma söz cisim değildir. Nasıl ki Hazret-i Îsâ, Hazret-i Meryem'den babasız olarak zuhur ettiyse, işte dudaklar da sözü vahy olarak zuhur ettirir. Cebrâil'in Meryem'e ilâhî nefihte bulunması gibi, söz de nefihten husûle gelir ve ölü kalpleri diriltici Îsâ olur ve bu diriltmeyi de Meryem vâsıtasıyle icrâ eder. Evet, maddî bir varlık değilse de, tesir ve hükmü maddî olur."

*

– Bize vahdet-i vücuttan bahseder misiniz?

– "Cenâb-ı Hak, Kurân-ı Kerîm'de: **Ey kullarım her nereye dönseniz Hakk'ın yüzü oradadır**[1], âyeti ile vücûdun bir olduğuna işâret buyurmuştur. Vücut birdir, demekten maksadımız, kâinatta yâni yukarıdan aşağı her şeyde ve her yerde, Hakk'ın vücûdundan başka bir mevcut yoktur; demektir.

Filozofların çoğu, vücut birliğine inanmazlar. Onlar, Hak için bir vücut, eşyâ için de ayrı bir vücut iddiâ ederler. Bu mes'elenin idrâki zevke ve uyanıklığa muhtaç olduğundan, bir dereceye kadar mâzur sayılırlar ise de, tevhîd ilmini tahsil herkese farz olduğundan, bu cihetle de mâzur değillerdir.

Mâlûmdur ki Cenâb-ı Hakk'ın bir ismi Alîm'dir. Yâni âşikâr olan ve kalplerde gizli bulunan amelleri ve sırları bilicidir.

Filozoflar Cenâb-ı Hakk'ın bu biliciliği için: İlâhî ilim, âlem zerrelerinin cümlesine sârîdir. Bu vukuf ve kavrayış vücut ile olamaz. Zîra vücut fenâya, yok olmaya mahkûmdur, demek isterler.

Halbuki Hakk'a ayrı, eşyâya dahi yine ayrı bir vücut vererek, Allah, âlem zerrelerinin gizli ve âşikâr, zâhir ve bâtın hareket, gidiş ve hâlini ilmen bilir, demek imkânsızdır. Çünkü iki ayrı vücut arasında bir oluşun ilmen gerçekleşmesi mümkün değildir. Ahmed'in başı ağrısa, Ömer'in bundan haberi olmaz. Çünkü Ahmed'in ilmi, yâni bilgisi, bedeninden öteye geçemez.

Esâsen ilâhî kelimeler olan her bir zerrenin başlı başına olması ve yekdiğerinin sırrını hâvî bulunması, vücut birliğine işârettir. Meselâ bin adet elmanın içinden bir adedini ayırıp tahlil etsen, bu elmanın terkîbi, ötekininkinin aynıdır. Şu halde aradaki fark, çokluktan ibârettir.

Anlaşılıyor ki her cisim, kendi madde ve sırlarını içinde toplamış yekpâre bir cevherdir ki bu cevhere ilâhî kelimeler denir. **Eûzü bikelimâtillâhi't-tâmmât**[2]tan maksat küllî ve cüz'î olan isimlerin mecmûudur. Mutlak olan Hakk'ın hüviyeti bir cevher ise de, arazın mukābili olan cevher gibi değildir. İşte bu nokta, başı ve ayağı sürçtürür. Onun için, vücut birliğinin sırlarına, ancak bir kâmil insanın terbiyesinde bulunmakla erişilebilir."

*

– "Cenâb-ı Hak, Kurân-ı Kerîm'de ekber nâmiyle üç şeyi yâd buyurmuştur: Biri ism-i zâtı, biri rızâsı, biri de zikridir.

1- Bakara sûresi, 115. âyet.

2- Allâh'ın tâm olan kelimelerine sığınırım.

İsm-i zât'tan maksat, zâtı bulmak; rızâsından maksat, yakınlığını kazanmak; zikir de yakınlığına meyil eylemektir.

Hazret-i Ali Efendimiz buyurur ki: **Bütün hayırlar dört şey içinde toplanmıştır: Biri nutk ki Allâh'ı söyler. Biri sükût ki murâkabe demektir, Allâh'ı düşünür. Biri nazar ki, ibretle Allâh'ı görür. Biri hareket ki Hakk'a ibâdet için yapılır.**

Bir nutk yâni bir söz ki Allah ile değildir, o boştur. Bir sükût ki, Hakk'ı fikreylemekten uzaktır, o hatâdır. Bir nazar ki ibretsizdir, o gaflettir. Bir hareket ki ibâdetsizdir, o bocalamadır."

*

– *Bizim hayâta bakışımız, başkalarınınkinden çok ayrılıyor. Meselâ...*

– "Evet meselâ bizim için asıl usûl, usûlsüzlüktür. Yâni bir şeyi Allah nasıl istiyorsa öyle olsun deriz. Bizim arzu ettiğimiz vechile değil, onun dilediği şekilde zuhur etmesini temennî eyleriz.

Yine en üst ilim, ilimsizliktir, en ileri bilgi, bilgisizliktir, en büyük varlık, yokluktur, deriz.

Dünya ehlinin inanış ve anlayışının tam tersi olduğu için değil mi ki âleme hoş görünmüyor?"

*

– *Yol nedir?*

– "Yol gönüldür. Yolcu sensin. Gitmek, kendiliğinden yâni benliğinden çıkmak; gelmek, senliksiz sana gelmek, bilmek, hakîkati anlamak, bulmak, şuhut ve ayan ile onu görmektir. Olmak ise noksansız ve ittisalsiz ve infisalsiz birliğe yetmektir."

*

– *Edep ne demektir?*[1]

– "Edep, her neye baksan Hakk'ın birliğini görmektir. Esâsen dervişlikten maksat da budur. Meselâ birisi sana yalan söylüyor. Bunu da sen biliyorsun. Mâdemki o Mudil ismine mazhar olmuştur; suçunu yüzüne vurup hakâret etme, ondan kaç. Dervişlik yalnız baş sallamakla olmaz. Bir derviş gıybet edemez, yalan söyleyemez, bilerek ve isteyerek

1- Takrîben 1918-1920 seneleri arasında, haftanın muayyen günlerinde âile efrâdı ve hanım ihvan arasında yapılan sohbetlerden perâkende olarak tutulmuş notlardır.

kimseye kötülük edemez. Çünkü dervişlik insanlıktır. Bu yaratılış âlemi Cenâb-ı Hakk'ın "Kün" emrine mazhar olmuş, bu sûretle de çeşitli esmâ ve sıfât meydana gelmiş. Mâdemki sen "Celâl" ismine mazhar değilsin, kahır ve dalâlet ismine mazhar olanlara yaklaşma. Fakat tahkir de etme. Allâh'ın doksan dokuz isminden yalnız istediğini alıp diğerlerini atabilir misin? Tabiî atamazsın. Şu halde yaklaşma, fakat hürmet et. Kendinde kötülük olmayan kimse, başkalarında ayıp ve noksan aramaz. Şirkten kurtulmak istiyorsan, tevhîd ehli ol."

*

– Aşkın akıl ile alâkası olmadığı söyleniyor. Halbuki görüyoruz ki ârifler akıllı kimseler... Bunun hakîkati nedir Efendim?

– "Ârifler, ârif olmak için aşkın sükûn mertebesine varmış kimselerdir. Esâsen bu dereceyi bulmayan kimselere ârif denmez.

Şunu da bilmeli ki, dünya ârifi, âhiret ârifi ve hakîkat ârifi vardır. Ancak hakîkat ârifi olanlar ehlullahtır."

*

– Hakk'a vâsıl olmanın yolu nedir, diye soruldukta nefsini bırak da gel... cevâbı verilmişti. Nefis nasıl bırakılır? Bu uzun bir iş, kestirmesi nedir, Efendim?

– "Allâh'ın emrettiği vechile istikāmet üzere yürü. Bunun ışığı ve şûlesi ise aşktır.

İstikāmet üzre yürümek demek, kötü ahlâklardan sıyrılıp yerine iyi huylar getirmek ve nefsinin tamâmıyle âciz olduğunu idrak edip, ancak mevcut olanın Allah olduğunu bilmektir. Yâni lâ ilâhe illallah Muhammed Resûlullah demek lâzımdır. Amma sâde söz ile değil, kendinin ve mevcûdâtın Hak'tan ibâret olduğunu bilip muâmeleni de ona göre yapmak ile tevhîde ermek mümkündür."

– Belâ ve cefâya sabır ve tahammül et, tâ ki hazîneye eresin, buyuruluyor. Belâ ve cefâya sabrederken elem duymamak nasıl kābil olur?

– "Şimdi sana desem ki: Seniye, kızım... Kosova'da Şar Dağı denen, Balkanlar'ın en yüksek dağlarından biri vardır. Amma oraya gidişte zorluklar tehlikeler, hattâ hesapta çok defa kar fırtınalarına tutulup ölmek bile vardır. Amma o tehlikelerden korunmak için şu tedbirleri alırsan dağa çıkabilirsin. Çıktığında da zirvede bir yer vardır orayı kazarsan gömülü olan, bahâ biçilmez mücevher hazînesini alabilirsin.

Bu haberi, sözüne inandığın bir kimse söylerse o hazîneye mâlik

olmak için Kosova'ya gitmekten ve çekeceğin meşakkatten elem duyar mısın? Her ne kadar zorluklara katlansan da eline geçecek o muhteşem varlık, bu çektiklerini unutturur.

Allâh'ın verdiği zorluk ve cefâların altında da nice mânevî kazançlar ve hazîneler vardır. Bunu böyle bilince, bu güçlüklere bu elemlere seve seve katlanmak îcap etmez mi?"

– İnsan kime denir?

– "Beşerin hepsine âdem denir. Amma hepsi insan değil, bir kısmı hayvân-ı nâtık yâni konuşan hayvandır. İnsan, insanlığını yâni hakîkati bulana derler. O insan sûretinde olanların iç yüzlerini açacak olsan, kimi domuz, kimi kurt, kimi maymun sûretindedir.

İnsanlığını bulamayan kimseler, hayvandan da aşağıdırlar."

*

– Gözün her gördüğü şeyden ibret alması, Allâh'ın ihsânı mıdır, yoksa tedkik ve araştırmalar ile mi olur?

– "Şüphesiz Allâh'ın ihsânıdır. Dünya baştan aşağı pırlanta döşenmiş olsa, nasîbi olmayan bir tâne alamaz. Her şeyden ibret almak demek, murâkabenin verdiği bir ihsan demektir. Nasîbi olan bir kapı çıtırtısından bile -tabiî delicesine değil- mânâ çıkarır. Çünkü hiçbir yer Allah'tan hâlî değildir. Her tarafta onu seyretmek lâzımdır."

*

– İrfan ne ile hâsıl olur?

– "Aşk ile hâsıl olur. Allah, dünyâyı dünya ehline, âhireti âhiret ehline, cemâli de aşk ehline ihsan etmiştir. Aşkın mânâsı ise, kendinde zerrece benlik kalmaması, varlığını tamâmiyle Hakk'ın istîlâ eylemesidir. İşte bu dereceyi bulan kimse, elbet irfan sâhibi olur."

*

– Dünyâda hiçbir şey yoktur ki istîdâdı îtibâriyle Allâh'a âşık olmasın, deniyor.

– "Evet, kimi ateşe, kimi puta, kimi taşa toprağa tapar. Amma hepsi de Allâh'ı isteyerek tapar. Allah nedir bilmez, yine de aslını bulmak istediği için kendince ateşe tapar, güneşe tapar. Fakat Allâh'a tapma aşkından dolayı bu yolu seçmiş bulunur. İşte, aslına olan bu çekilişi de, istîdâdına göre bir nevi aşk olur."

*

– Yûnus Aleyhisselâm balığın karnına düştü. Balık bundan haberdar mı idi?

– "Balık hayvandır, balık, içine insan gireceğini ne bilir? Vücut da topraktır; içine insan gireceğini bilmez. Amma, ruh toprağa âşıktır. Toprak da rûha âşıktır. Çünkü kemâli bu vücutta bulacaktır."

*

– İnsanları ıslâh eden çektikleri çileler midir?

– "Çocuk değilsin, mîden bozuk iken perhiz etmediğin takdirde işin kötüye gideceğini elbet bilirsin. Onun için elinde iken, hastalığı müzmin hâle getirmemeğe bak. Yoksa bu işi hekim eline alırsa acı ilâçlar verir. Bu da işte sana zor gelir. Binâenaleyh iş büyümeden, kendin geçirmeye çalış."

*

– Hayvânî rûhun vazîfesi nedir?

– "Hayvânî rûh, Allâh'ın celâl sıfatına mazhar olmuştur. Rızâsından kaçar. Sultânî rûh, Allâh'ın cemâline mazhar olmuştur, rızâsına koşar. İnsan, hayvanlığını temizleyip insanlığını buluncaya kadar nefsin elinden kurtulamaz."

*

– Dervişlik nedir?

– "Dervişlik kalben mâsivâyı bırakıp Allâh'ı bir bilmektir. Yoksa eline tesbihi alıp köşeye çekilmek değildir. Kalbine hiçbir gamı hiçbir zevki koymamaktır."

*

– Riyâzat nedir?

– "Riyâzat, yalnız aç kalmak, yemekten perhiz eylemek değildir. Oruç tuttuğun zaman mekruh hallerden nasıl sakınıyorsan, nefsinin istediği zararlı şeylerden kaçınmak da riyâzat demektir. Meselâ nefsin öğünmek, sayılmak istiyor. Bundan sakınmak da riyâzattır."

*

– İnsanlığı bulmak için en kestirme yol nedir?

– "Aşk yoludur. Aşk demek, başka sevgiyi, Allâh'ın sevgisine üstün tutmamaktır.

Aşk, hangi vücutta karar ederse, orada Hak'tan gayri ne varsa yakar, yıkar. Onun için aşk yoluna, kanlı yol denir.

Aşk yolu belâlıdır
Her kârı cefâlıdır
Cânından ümîdin kes
Cânâna irem dersen

Elindeki beş kuruşla mücevher satın alamazsın. Onu almak için sermâye gerek.

Bir mâden parçası olan pırlantaya, zümrüde, yâkuta mâlik olmak için bile nice zahmetler çekiliyor. Ya aşka sâhip olmak için fedâkârlık edilmemesi nasıl olur? Âşık olan, kötülük istemeye ve nefsin peşine düşmeye vakit ve fırsat bulamaz. Gezdiği yürüdüğü yerde Hak'la berâberdir. Zâhit ile âşıkın arasındaki fark, işte bu devamlı uyanıklık ve huzur hâlidir. Namazdan, selâm verilerek fâriğ olunur. Âşıkın namazı, dâimî namazdır. Yâni o, selâm verdikten sonra da, Hakk'ın huzûrunda olduğunu bilir."

*

– Halk arasında kıyâmet gününde müezzinlerin uzun boylu olacaklarına dâir bir söz vardır.

– "Müezzinden maksat, Allâh'a dâvet eden kimseler demektir. Allâh'a dâvet edenler ne diyorlar: Gelin, felâh bulmak isterseniz Allâh'a ibâdet edin.

Sen de bir gāfil kimseyi îkaz eder, gittiği yanlış yoldan çevirir, Hakk'ın doğru yoluna çağırır isen, bu teşvik ve dâvetin, müezzinlik olur."

*

– Avuçta, kalbe bağlı bir damar vardır. El, haramdan bir şey alırsa, kalbe yayılır, deniyor.

– "Bu bir benzetmedir. Şöyle ki, Cenâb-ı Hakk'ın haram ettiği bir şeye el uzatacak olursan, bu hatâ, kalpte bir siyah nokta olur ve git gide yayılarak kalp simsiyah kesilir. Ancak tövbe eder, pişman olursan silinir.

Fakat şunu da bilmek lâzımdır ki, beşerin hatâ işlemesi tabiîdir.

Hatâ işlememek iddiâsı da bir hatâdır ve Allâh'ın ve Resûl'ünün şefâatine ihtiyâcım yok, demek olur. Yeter ki, şirk gibi, kul hakkı gibi esâsa dokunacak hatâlar işlemeyesin..."

*

– *Cümle esmâda müsemmâ görünür, müsemmâdan da Mevlâ görünür ne demektir?*

– "Muhlise dediğimiz zaman bu bir isimdir, sana delâlet eder, fakat isim göz ile görülmez.. Amma ismi andığımız zaman müsemmâ, yâni sen görünürsün. Onun için isim başkadır; ismin delâlet ettiği mânâ başkadır.

Allah ism-i celâli Allah mıdır? Hayır, isimdir. Amma o isim müsemmâya delâlet eder. Onun için birer isme mazhar olan her varlıkta, her isimde müsemmâ, yâni Allah görünür.

Hazret-i Mevlânâ'ya, şeyhiniz hakkında bize mâlûmat verir misiniz? demişler. Hazret de: Ben Şems hakkında size lâyıkıyle mâlûmat verecek olsam, ne siz kalırsınız ne de ben kalırım. Yalnız şunu söyleyeyim ki, dünyâda en küçük zerreden en büyük varlığa kadar, ne varsa onda Şems'i görüyorum... demiş.

Sen de eğer insanlığını bulursan, her zerrede, her yerde Allâh'ı görürsün."

*

– *Allah yolu için meşakkatli denmesinin sebebi nedir?*

– "Bir şey, güçlüğü, meşakkati nisbetinde kıymetlidir ve güzeldir. Meselâ bir kimse hac farîzasını yerine getirmek için çoluğunu çocuğunu evini barkını bırakıp bin türlü tehlikeyi göze alarak kelle koltukta yollara düşüyor.

Mânevî hacca gelince, Hakk'ın cemâli aşkına türlü eziyet ve meşakkatlere katlanmamak olur mu?"

*

– *Kalp düzgün olursa vücut da rahat olur, diye konuşuluyordu. Kalp düzgünlüğü nedir?*

– "Kalp vücûdun şâhı demektir. Onda olan bir ârıza bütün vücûda sirâyet eder.

Zâhirde bu böyle olduğu gibi, mâneviyatta da aynıdır. Onun için Resûlullah Efendimiz buyuruyorlar ki: **İnsan bir hatâ işlediği vakit**

kalpte bir nokta hâsıl olur. Tövbe etmezse, gittikçe büyür.

Çâresi de, tövbe edip, o hatâdan kurtulmaya azmetmektir. Yoksa kararmış bir kalbe cânânın yüzü aksetmez."

*

– *Günlerin en güzeli, şükredici olarak kalktığımız, Hak zikri ile geçirdiğimiz ve râzı olarak uyuduğumuz zamanmış. Bu nasıl mümkün olur?*

– "Yirmi dört saatlik günü şöyle bir hesap et. Nasıl geçirmiş olduğunu düşün. Hayırda veya şerde ne yaptın? Onu kaydeyle.. Evde, sokakta, işte murâkabe üzre uyanık olursan, senin için o gün, günlerin en iyisidir."

*

– *Mü'min olan kimsede iki şey bir araya gelmez. Biri buhl yâni hasislik, diğeri kötü ahlâktır, deniyor:*

– "Bir kimse ister şerîat âlimi, ister tarîkat âlimi olsun, Allâh'ın sevmediği hasislik sıfatını nasıl benimser? Sonra kötü ahlâk ile nasıl birleşebilir ki namaz kılan kimsede kötü ahlâkın yeri olmaz. Çünkü namaz kötülükleri yakar. Mâdemki âlimdir, Allâh'ın emrini tutması îcap eder. Allâh'ın emrini bilen kimse nasıl dedikodu yapar, nasıl harama el uzatır? Eğer bunları yapıyorsa o âlim değil, zâlimdir."

*

– *Edep nedir?*

– "Edep, kalbiyle ve hâliyle Allah'tan gâfil olmamaktır. Hiçbir sûretle de kendine vücut vermemek, yâni kendinde bir varlık görmemektir. Tarîkatten maksat da edeptir. Edep, nûr-i ilâhîden bir taçtır. Onu başına giydikten sonra nereye istersen git. Edebi olmayan kimse, iki dünyâda da hüsrandadır."

*

– *Âyet-i kerîmede Cenâb-ı Hak: Benim ismimi zikretmeyenlerin rızkını daraltırım*[1]*, buyuruyor. Kâfirler, zındıklar neden mes'ût yaşıyorlar?*

– "Rızk iki türlüdür. Maddî, mânevî. Maddî rızk, servet ve her tür-

---

1- Tâhâ sûresi, 124. âyet.

lü varlıklar, mânevî rızk ise, ilim, irfan ve hikmettir.

Allâh'ı zikretmeyenin elbet mânevî ilim ve irfânı daralır. Yine Cenâb-ı Hak: **Kıyâmet gününde biz o kimseyi âmâ haşr ederiz**[1], buyuruyor. Böyle haşrolan biri ben dünyâda kör değildim neden âmâ haşr oluyorum? dediği zaman: Bizim âyetlerimize kör idin, onun için şimdi de kör oldun! buyurulacaktır.

İşte maîşette darlık da bu demektir. Efendimiz: **Dünya, mü'minin zindanı, kâfirlerin cennetidir**, demiyorlar mı? Yine Resûlullah Efendimiz: **Dünyâda rahat yoktur**, buyurmuyor mu? Allâh'a yakın olanlar, bu dünyânın gaflet verici zevklerinden mümkün olduğu kadar uzak duran kimselerdir.

Dünya ehlinin zevk ve safâ içinde olmaları, Allâh'ın oyunudur. Evet, ne ibâdet ederler ne itâat ederler. Fakat dünyâlıkları yerindedir. Bak gör ki Allah'la olan bir fakîrin gönlündeki zevk, huzur ve teslîmiyet onlarda var mıdır?"

*

–Allâh'a ibâdet nasıl makbul olur?

– "Rızâ ile olursa. Korku veya ümit ile değil, sırf Hakk'ın rızâsı için yapılan ibâdet ibâdettir.

Küçük bir çocuğu mektebe alıştırmak için, şeker, oyuncak gibi şeyler vaat ederler. Amma bu çocuk büyüyüp de kendine gelince, o geçmiş hallere güler. Zîra tahsil ve terbiyenin lüzûmuna inanmış ve zevkine varmıştır.

Rûhen çocuk kalmış kimseler de işte, cehennem korkusu ve cennet ümîdi ile ibâdet ederler. Halbuki sözünde, işinde ve her hâlinde Allah rızâsını hedef alan kimselerin ibâdetleri tam ibâdettir."

*

– Kerîm ve rahîm olan Allah, neden göz yaşından hazzetsin Efendim?

– "Cenâb-ı Hakk'ın bizim herhangi bir şeyimize ihtiyâcı yoktur. Gerek ibâdetimizin gerek tâatimiz ve gerek göz yaşlarımızın onun indinde ehemmiyeti yoktur. Biz neyiz? Evvelimiz bir katre su, âhirimiz bir leş. Böyle olduğu halde, senden iki damla göz yaşını alıp, yerine lutuflar ihsan ediyor. Çünkü Allah, acizden, yokluktan hazzeder. Yalvarıştan hoşlanır. Onun için göz yaşını ve yürek yanığını bir şehîdin kanı

1- Tâhâ sûresi, 124. âyet.

gibi makbul tutar."

*

– *Bâsü bâde'l-mevt nasıl olacak? Sual melekleri geldiği zaman ruh vücûda iâde olunacak mı?*

– "Uyku ölümün kardeşidir. Uyandığın vakit nasıl oluyorsan işte öyle olacak. Bizim şimdi bilmemiz lâzım gelen, bir insan olduğumuz ve ona göre yaşamamız gerektiğidir.

Rüyâda gördüğün güzelliklerden kalbine zevk ve hoşluk geliyor. Kötü bir rüyâ gördüğün vakit ise, sanki arslanlar tarafından parçalanacakmışsın gibi oluyor ve uyanınca rahatlıyor, seviniyorsun.

Bu zevk ve azâbı hisseden kimdir? Bir diğer Rebîa'dır. Rebîa içinde Rebîa. Demek ki bir ikinci vücûdun var ve sen, bu toprak vücûdunla değil, o görünmeyen vücûdunla bütün o iyilik ve kötülükleri hissediyorsun."

*

– *Bir kulun Allah tarafından sevilip sevilmediğini anlaması kābil midir?*

– "Tabiî kābildir. Hak yolunda belâ ve mihnetlere ne mertebe sabrın var? Nefsini yenmek için ne türlü uğraşıyorsun? Sadâkat ve muhabbetin ne ölçüdedir? İşte bunları tarafsız olarak tartarsın. Doğruluğun, teslîmiyet ve istikāmetin nicedir, bunları da düşünür ve Allâh'a olan yakınlığını anlamış olursun."

*

– *Kalp, kabrin ziyneti nûru imiş. Kalp nurlanırsa kabir de ziynetlenir mi?*

– "Evet, kabrin ziyneti kalbin nûrâniyetidir. Sen ne kadar süslensen, mücevherler taksan, bundan kalbine ne fayda? İşte vücut da bir nevi kabirdir. Kalbin nûrânî olursa, bu nur hârice de akseder. Seni âleme de sevdirir, bambaşka hâle koyar.

Sen, insanın öldükten sonra gireceği kabri düşünme, vücûdun kabrine bak, onu mâmur eylemeye, nurlandırmaya çalış.

Hadîs-i şerîfte: **Nur kalbe vâsıl olduğu vakit, kalp inşirah bulur, genişler**, buyurulmuştur. Bunun alâmeti nedir yâ Resûlallah? denince, **dünyâdan el çekmek ve yüzünü âhirete döndürmek, ölüm gelmezden evvel ölüme hazır olmaktır**, buyurulmuştur.

Amma, dünyâdan el çekmek, bir köşeye çekilip, elde tesbih, işi gücü terketmek demek değildir. Dünyâdan kalben muhabbeti kesmektir. Dünya nedir? Seni Allah'tan alıkoyan her şey dünyâdır.

Onun için dünyâdan gitmeden evvel, bu vücut kabrini ziynetlendirmek lâzımdır. Yoksa dünyânın şâşaa ve ziynetlerinin kalbinin huzûruna asla tesîri olmaz. Nice varlıklı kimseler görürüz ki içleri âdetâ akrep, çıyanlar ile doludur. Onun için iş, burada temizlenmek, haşr u neşri burada görmek, hesâbı kitabı burada kapamaktır."

*

– *Kazâ-i ilâhî geldiği zaman, helva gibi tatlı olan şeyler acılık ve belâ olurmuş. Bu nasıl bir kazâdır?*

– "Kazâ, ilâhî takdir demektir. Yoksa avâmın bildiği gibi, düşmek, bir yeri sakatlanmak veya araba çarpması nev'inden kazâya uğramak değildir.

Her iş Cenâb-ı Hakk'ın emriyle olur. Onun için derviş olana, her şeyde Allâh'ın kudret ve kuvvetini görmek lâzım gelir. Hazret-i Ebû Bekir de: **Hiçbir şey görmedim ki onda Allâh'ı görmeyeyim...** buyurur. Meselâ harâreti gideren su, eğer Allâh'ın kazâsının vakti gelmiş ise, harâreti yok edemez. Bir hastalık gelir, maşrapalar ile su içsen yine de susuzluğun tükenmez. Nitekim hasta bir kimseyi ateş ısıtmaz ve titremesini geçirmez.. Sağlıkta lezzetle yediğin yemekler, hastalık vaktinde tatsız ve ikrah verici olur.

Demek ki iş olanda, yapılanda değil, olduranda, ona o hassayı, o hâli verendedir. Cenâb-ı Hakk'ın takdîrini bozmak kābil değildir. Ancak duâ, ancak bir gönül sâhibinin niyâzı, şerleri hayra tebdil edebilir."

*

– *Sebâ kavmi gibi şükürsüzlük etmek, bilmeyerek edilen hatâlar gibi midir?*

– "Cenâb-ı Hakk'ın hazînesi geniştir. İş, esâsa dokunacak hatâlardan sakınmaktadır. Onun için kulluğuna düşen ahlâk, evsaf, sadâkat ve teslîmiyette bulunmaktır. Bu yolda yürürsen, Allah gafûru'r-rahîmdir.

Sebâ kavmi, Cenâb-ı Hakk'a dilleriyle: Sen bizden bu nîmetleri al.. demediler. Amma Allâh'ın emrine aykırı hareket etmekle halleriyle Hakk'ın gazabını dâvet etmiş oldular.

Sen de kendini beğenir, kibirde bulunursan, Sebâ kavminden far-

kın kalmaz. Amma Resûlullâh'ın yolunda gidersen, onun ashâbından olursun."

*

– Amel niyete bağlıdır, deniyor:

– "Geçmiş devirlerde hükümdârın biri, askeri geçit resminde iken: Ah ne olurdu bu askerlerim Zamân-ı Saâdet'te olup da Resûlullâh'ın gazâlarına iştirak etseydi diye içi yanarak kendi kendine düşünmüş. O gece Efendimiz ile mânâda müşerref olmuş, bu arzûsunun aynen iştirak etmiş gibi kabul olunduğunu ifâde buyurmuşlar.

Niyet, bir amelin özüdür. Farazâ bir muhtâca şu miktarda yardım etmeği aklına koyuyorsun. Fakat bu arada para kesen kayboluyor. Değil mi ki niyet ettin. O işin esâsına erdin sayılır."

*

– Cevizin kabuğu olmazsa, içini bulmak imkânsız:

– "Cevizi muhâfaza eden kabuğudur. Kabuktan maksat, şerîattır. Şerîat olmazsa, içindeki tarîkat, hakîkat ve mârifeti yiyemezsin.

İnsanın da derisi var. Deri olmasa, et muhâfaza olur mu? Deri şerîat, et tarîkat, kemik mârifet, ilik hakîkattir.

Şerîat ilimdir, tarîkat ameldir. Hakîkat, o amelin semeresidir.

Şerîat ilâçtır, tarîkat ilâcı yutmaktır. Hakîkat iyi olmaktır.

Şerîat şem'dir; tarîkat yoldur; hakîkat, varacağın yerdir ve bunlar biribirine bağlı şeylerdir."

*

– Derman aradım derdime, derdim bana derman imiş diyor Hazret-i Niyâzî...

– "Dert olarak kabul edilecek şey, bâtın derdi yâni mânevî dertlerdir. Burada Niyâzî Hazretleri: Ben derdime derman aradım, yâni aslıma, cânânıma kavuşmaya ve kopup geldiğim vatanıma ulaşmaya yol aradım, dediler ki, derman kendindedir. Mâdemki cânânının derdini kendine dert edinmişsin, şu halde ona yana yakıla kavuşursun, demek istiyor."

*

– Kur'ân-ı Kerîm'i havf ve haşyetle Hakk'ın huzûrunda bulunmanın verdiği edepten gelen bir korku ve dikkatle okumalı, denmekten

maksat nedir?

– "Kur'ân-ı Kerîm Hak kelâmıdır. Onun için Hak'la konuşur gibi okunmalıdır. Havf ve haşyet ile, Allâh'ın huzûrunda bulunur gibi, edep üzre, tıpkı namazda olduğun gibi okumalıdır, demektir."

*

– Ölüm, ebedî hayâta vuslattır, deniyor. Ölmeden evvel ölen kimseler de böyle midir?

– "Elbet ölüm, ebedî hayâta vuslattır. Ölmeden evvel ölen kimse, ebedî hayat bulur. Şöyle ki, kendi arzûları, irâdeleri ile ölenler, yâni nefsânî sıfatlarını Hak için öldürenler, kibirlerinden, riyâlarından, fesatlarından, hîlelerinden Allah için geçip bunları Hak nâmına yakarak yerine güzellikler, iyilikler, doğruluklar, fazîletler getirenler, ölmeden evvel ölmüş kimselerdir. **Kim ki Allah için olursa Allah da onun için olur**. İşte bunlar âyet-i kerîmede buyurulduğu gibi: **Onlar için korku ve endîşe yoktur**, sırrına mazhar olmuş kimselerdir."

*

– Aşk, Hakk'ın tuzağıdır. Onunla kulları avlar. Aşk ile alış verişi olmayan kimseye yazık... diye bir söz okudum. Îzah buyurur musunuz?

– "Cenâb-ı Hak sevgili kullarını ikiye ayırmıştır. Bir kısmını ibâdet ve tâatine, bir kısmını da aşkına tahsis etmiştir.

Aşk demek, Allâh'ın muhabbetinden başka bir muhabbetin gönlünde yer etmesine müsâade etmemek demektir. Ne mutlu o kula ki Allah onu muhabbet âleti ile avlıyor.

Ne yazık o kimseye ki ne ibâdet ne aşk ehlidir. Geçici ve hayâlî olan dünya zevklerine sarılarak aslından uzaklaşır ve mevhum gölgelerin arkasından koşar."

*

– Kolay kazanılmış paradan sadaka vermekle, güç kazanılmış paradan sadaka vermek arasında bir fark var mıdır?

– "Elbet kendi helâl kazancından sadaka vermek daha hoştur. Amma dili ile hayır yapmak, insanları hayra teşvik etmek de sadakadır. Kezâ bedeni ile başkalarına hizmet ve yardım da sadakadır. Sadaka, mutlaka kesesinden fedâkârlık yapmakla olmaz. Allah nâmına yapılan her iyilik bir sadaka demektir."

*

– Resûlullah Efendimiz'in Hazret-i Ayşe'ye: Sakın gönlü ölü olanlar ile görüşme... demesinden maksat nedir?

– "Gönülleri ölmüş kimseler, seni de kendileri gibi ölü hâle getirirler. Ölü kimdir; denirse, ölü dünya ehlidir. Yâni gönlü, dünyânın fânî zevkleri ve hırsları ile kararmış kimselerdir. Selâmet ise, dâimâ uyanık olup, Hak ve adâlet üzre yaşamaktır.

Eğer sen Cenâb-ı Hak ile berâber olursan, Allah da seninle berâber olur. İşte nümûnesi: Yunanistan, bütün devletler ile berâberdi. Hattâ bir kısım Türklerden de destek görüyordu. Her taraf onunla idi. Fakat Allah onunla değildi. Bir maymun, yâni Allâh'ın bir mahlûku krallarını ısırıp öldürdü. İşler de değişti. Çünkü Allah bizimle idi. Kim ki Allah iledir, Allah da onunladır. Bakın Mustafa Kemal Paşa, Allah bizimle olduğu için koca devletlere meydan okuyor."

*

– Bir ahbâbım var. Fakat iyi amellerde bulunmuyor. Meselâ abdesti, namazı yok. Görüşüp görüşmemeyi bilemiyorum:

– "Namaz, abdest, kulun borcudur. Amma yalnız onlar ile de iş bitmez. Namaz kılar da beri tarafta yapmadığı kalmaz.

İmâm-ı Câfer Hazretleri, **yüz ahbâbın varsa doksan dokuzunu sil biriyle de sık görüşme**... buyurur.

Bâzı mecbûrî münâsebetler vardır ki kaçınılması mümkün olmaz. Amma biz başkalarının değil, kendi kusurlarımızı görmekle mükellefiz. Onun için sen kendine, kendi fenâlıklarına bak. Allah ile kul arasına girilmez. Kimseyi ayıplamamalı. Bir gün gelir de nefsim beni fenâ yola sevkeder, diye dâimâ uyanık bulunmak ve yanlış yolda olanları görerek, doğru yoldan ayrılmamak için Allâh'a yalvarmak, dalâlette olanlar için de hidâyet niyaz etmek lâzımdır.

Eğer bu dostluklar seni Allah yolundan alıkoyan zararlı münâsebetler ise, ayıplamadan tenkit etmeden onlardan kaçın ve kendi kardeşlerinle, gerçek dostlarınla görüş."

*

– Mehdî'nin kırk iki senesinde zuhur edeceği doğru mudur?

– "Kim söylemiş onu? Kur'ân'da da böyle bir şey yazılı değil. Kıyâmetin kopacağı zaman belli mi? Resûlullah Efendimiz: **Ne vakit Al-**

lah zikri ortadan kalkarsa o vakit kıyâmet kopacak... buyurmuştur.

Gökten Îsâ inip etti zuhur... Bilmedinse bil ki sendendir kusur...

Gelecek ile kayıtlanma. Kendi vücûdunda o Mehdî'nin zuhûruna bak ki, ileride o Mehdî de senden hoşnut olsun. Bu da Hakk'ın zikri ve ehlullâhın gösterdiği yolda gitmekle olur."

*

– *İrfânın alâmeti nedir?*

– "Ârif olan, sözünden de, özünden de, gözünden de, hareketinden de bellidir. İrfan demek Allâh'ı bilmek demektir. Yâni Allah'tan başka fâil, ondan başka mevcut görmemektir. Her nereye baksan ol güzel Allâh'ı görmek, işte irfan budur.

Sanma zâhit savm u salât ile biter işin
İnsan olmaya lâzım olan irfan imiş."

*

– *Şekāvet ve saâdet nedir?*

– "Şekāvet ve saâdet ezelîdir. Kırmızı biberden sümbül ve karanfil çıkaramazsın. Aslı ne ise o odur. Bir yılan yavrusunu al, büyüt, ilk sokacağı sen olursun.

Şakî kimse, bir kâmil mürşidin yolunda tutunamaz. Denizde olan çerçöp gibi bakarsın sâhile vuruvermiştir."

*

– *İnsan kendi hatâsını kendi imzâlar, buyuruluyor. Bu hatâlar silinmez mi?*

– "Allah merhamet tanrısıdır. Bahâne arar. Günâhını affettirmek için bir gönül yaparsın, Cenâb-ı Hak da hatâlarını affeder. İnsan kendi hatâsını imzâlar amma, Allah da tövbekâr olanı affeder. Resûlullah Efendimiz: **Yarın âhirette ben ağlayıcı göz bırakmam. Şefâatim, sâlihler için değil, günahkârlar içindir**, buyurur.

Allâh'ın affetmediği, şirk ve kul hakkıdır. Onun için esâsa dokunmamalı. Edep ve sadâkatten ayrılmadıkça, Cenâb-ı Hak kusurları bağışlar."

*

– *Bir sâlih kulun bu dünyâda imtihâna tâbi olması niçindir?*

– "İnsanlar, Allâh'a, peygambere, âhiret gününe îman ettiklerini söylemekle bırakılmazlar. Türlü şekillerde imtihan olurlar. Hastalıklar mal ve evlât kaybı ve sâire gibi zorluklar ile tecrübe edilirler. Tâ ki iddiâlarının doğru olup olmadığı meydana çıksın, doğrucular ile yalancılar birbirlerinden ayrılıp belli olsun, diye.

Bir zümre vardır, onlar da sâlihler gibi: Yâ Rabbî seni seviyoruz, derler. Fakat Hak nâmına kötü bir huyunu terketmesi söylenince ejderhâ kesilirler. Halbuki bir sâdık ve sâlih kul, ne derece ağır imtihâna tâbi olsa, çatır çatır yanar da yine zerre kadar yolundan şaşmaz.

İşte imtihandan maksat, iddiâ sâhiplerine bizzat kendi hal ve fiilleriyle kendilerini göstermektir."

*

– *İnsanın işlediklerine bakmalı sözüne bakmamalı derler:*

– "Kızım! Allah ne söze ne şekle bakar. Ancak kalbe bakar. Binâenaleyh bir kimseyi fiiliyle veya sözüyle tartmak güçtür. Zîra çok kimseler vardır ki sabahlara kadar ibâdetle meşguldür. Fakat yaptığı ameli kalbiyle mahveder. İyisi mi, kimsede kusur görmemeye bakmalı. Çünkü biz, hüsn-i zanna memûruz. Kötü bir şey görürsek onu yapan kimsenin selâmetine duâ ederiz.

Allâh'ın işi bir anda değişiverir. Hazret-i Pîr bir evlâdına, karşında zinâ eden birini görsen ne dersin? diye sorunca: Zânî derim, cevâbını almış. Hayır, buyurmuşlar. Çünkü bakarsın bir anda tövbekâr olup affa uğrar. Onun için sen hüsn-i zanla mükellefsin. Kusûru görülecek kendi nefsindir. Başkalarının iyilik veya fenâlığı Allâh'ın bileceği iştir."

*

– *Bir şeye, birine mukayyet olmak bağlanıp kalmak ne demektir?*

– "Sûrette kalmak demektir. Herhangi bir şeye tutulup kalırsan müşrik olmuş olursun. Çünkü Allah'tan gayrıyı ilâh edinmek, ikilik olmuş olur."

*

– "Aslında tabîat, Rahmân'ın nefesi demektir. Mevcut olan eşyâ Hak'tan gayrı değildir. Onun için biz her zerrede Hakk'ın nûrunu görmekle mükellefiz. Dayalı döşeli bir salona girsen ve bu salon karanlık olsa hiçbir şeyi göremezsin. Fakat elektrik düğmesine dokunup da orta-

lık aydınlanınca, olan biten görünür hâle gelir. İşte ilâhî nûrun tecellîsi demek, Hakk'ın görünmezlik âleminden görünürlük mertebesine tecellîsi demektir.

Sâdece bir kimseye veya şeye yâni Hakk'ın bir ismine bağlı kaldıkça Allâh'a tapamazsın. Bak Hazret-i Ebû Bekir ne buyuruyor: **Hiçbir şeyi görmedim ki orada Allâh'ı görmeyeyim**, diyor."

*

– Kıskançlık bir noksan eseri midir?

– "Bir derviş ki Allah için yola çıkmıştır, elbet ki kıskançlık onun için bir uçurumdur, bir tehlikedir. Kardeşinin ilerlediğini gören derviş ancak gıpta eder ve: Yâ Rabbî ona verdiğin feyzi bana ve cümle kardeşlerime de ver... diye yalvarır."

*

– Secde kıl ki nefsinden fânî olasın. Eğer secde kılarsan Hakk'a vâsıl olursun, deniyor. Bu hangi secdedir?

– "Bunun topuna birden cevap, yokluk demektir. Bir toprak parçası olan vücûdunu Hakk'ın varlığında eritmek ile olur. Yok olmayınca var olamazsın. Var olmayınca bekā bulamazsın. Bekā bulunca da ölümsüzlerden olursun."

*

– Tevekkül, sebebi terketmek ve Allâh'a güvenmektir ve kaderden kaçmaya uğraşmak ise kendinden kaçmaya uğraşmak gibidir deniyor:

– "Kader demek, senin vücûdunun yuğurulmuş toprağıdır. Her ne olup ne bitecekse toprağınla berâber yuğurulmuştur. Zamânı geldikçe vukūa gelir. Fakat bütün bunlar sebeplere bağlanmıştır. Ancak, sen sebepleri görme.. Hep Allah'tandır. Evvel de odur, âhir de odur. Zâhir de odur, bâtın da odur.

Şimdi bir el resmi çizsem bu, elin ancak sûretidir ve şeklidir. O benim elim gibi tutamaz. İşte sebep de bir şekildir."

*

– Bir kimse aleyhimde bulunsa kendimi nasıl müdâfaa edeyim?

– "Bunu dervişlikçe mi yoksa insanlıkça mı soruyorsun? İnsanlıkçası, kısasa kısastır. Yâni, sen de ona söylersin.

Dervişlikçesi sabırdır. Bende bu fena huyu görmeseydi söylemezdi, dersin. Yâhut, bir hikmet tahtında söylemiştir, dersin veyâhut, ileride yapacağım bir kusûrum için îkazdır, beni îkaz etmek, uyandırmak için Allah tarafından söyletildi, dersin."

*

– *Tarîkat nasıl bir ihtiyaçtan doğmuştur ve ne sebeple şûbelere bölünmüştür?*

– "Tarîkat, Resûlullah Efendimiz zamânından beri mevcuttur. Bir başka ifâde ile, tarîkat, insan idrâkiyle başlamıştır.

Resûlullah Efendimiz: **Fakr fahrımdır, iftihârımdır** buyurmuştur. Fakrdan maksat, dervişliktir. Cenâb-ı Hak da: **Allâh'a yaklaşmak için vesîle talep ediniz**[1] ve yine: **Bilmediğinizi bilenden öğreniniz**[2]... buyurur.

Resûlullah, ashâba zikr telkin için Hazret-i Ali Efendimiz'e: **Gözlerini kapa, üç kere lâ ilâhe illallah de**, buyurmuşlardır.

Hadîs-i şerifte, **Allâh'ı öyle çok zikrediniz ki size mecnun desinler**[3] ve yine; Kur'ân-ı Kerîm'de: **Kim ki benim zikrimi etmezse yarın âhirette ben onu âmâ haşrederim**[4], buyuruyor.

Efendimiz Hazret-i Ali'ye: **Yâ Ali, Allâh'a varan en kolay ve emin yol bir akıl sâhibine tâbi olmaktır**, buyurmuşlardır.

Tarîkatlerin şûbelere ayrılmış bulunması, aralarında ayrılık olduğuna delâlet etmez. Ancak zamâna ve insanların istîdatlarına göre bu şekil farklarının meydana geldiğini düşünmek lâzımdır.

Sözün kısası, tarîkatlerin zuhûru, Allâh'ın taayyünsüzlük âleminin taayyün âleminde zuhûru yâni yaratılışın başlaması iledir."

*

– *Zikr ile sohbetin farkı var mıdır?*

– "Bir istîdat sâhibi, otuz sene zikirde kazanamayacağını yarım saatlik bir sohbette kazanabilir. İş, o alışa istîdatlı olmaktadır. Sohbetten muhabbet hâsıl olur. Muhabbetten aşk hâsıl olur. Aşktan ise herşey hâsıl olur."

1- Mâide sûresi, 35. âyet.

2- Nahl sûresi, 43. âyet; Enbiyâ sûresi, 7. âyet.

3- Eksirû zikrallâhi hattâ yekûlû mecnûn.

4- Tâhâ sûresi, 124. âyet.

*

– Mağfiret ve günah, âlemde mutlak mevcut olması lâzım gelen hâdiseler midir? Mağfiret kazananla hiç günahsız kimse arasında bir fark olamaz mı?

– "Gaffâr, Cenâb-ı Hakk'ın isimlerinden biridir. Eğer insanlar günah işlememek üzre yaratılmış olsalardı Gaffâr, yâni affedici, gufran sâhibi oluculuğun mânâsı ortaya çıkmazdı. Esâsen günâh işlememek iddiâsı da günahtır. Bundan, Allâh'ın rahmetinden ve Peygamber'in şefâatinden başçevirmek çıkmaz mı? Elbet kul kusursuz olmaz. Kuldan hatâ, Allah'tan atâ. Böylece de Allâh'ın Gaffâr ismi yerini bulmuş olur."

*

– Aşkın gıdâsı nedir?

– "Aşkın gıdâsı Allah'tır."

*

– Ne idik ne olacağız?

– "Derviş ne geleceği düşünür ne de geçmişi. Hâline bak, hâlikına şükreyle. Geçmiş için: **Lâ teknatû min rahmetillah**[1], geleceği ise Allah bilir."

*

– Çalgı refâkatinde ilâhî okumakta bir hatâ var mıdır?

– "Ud, keman ne diyor? Allah... diyor. Allah demek neden hatâ olsun?

Dünya nedir? Seni Allah'tan gâfil eden her ne ise o dünyâdır. Hazret-i Mevlânâ'nın huzûrunda nay da üflenirdi, bendir de vurulur, ud, keman da çalınırdı. Zamân-ı Saâdet'te, Resûlullah Efendimiz Medîne'yi teşrif buyurdukları vakit, halk sevincinden ellerine geçirdikleri sahan kapaklarını bile birbirine vurarak sevinçlerini açığa vurdular ve Efendimiz de bundan memnun oldular."

*

– İnsan, kînini yok etmek için ne tedbir kullanmalıdır?

1- Zümer sûresi, 53. âyet: "Allâh'ın rahmetinden ümit kesmeyiniz."

– "Kızım, bil ki Allah her yerde her şeyde hâzır ve nâzırdır ve her hareketini bilici ve görücüdür. Bu hakîkati bildin mi, kîne de, yalana da, riyâ veya herhangi bir kötülüğe de yer kalmaz. İşte bu sûretle de kin, yok edilmiş olur.

Hakk'ın râzı olmadığı şeyi kalbinden sürüp çıkaramayanlar için azap vardır.

Amma kin, Allah için Allah nâmına olursa, bu takdirde o kin sana âit değildir."

*

– İlimle ibâdet başka, ilimsiz ibâdet başka... buyurdunuz. İlmim yok ne yapmam lâzım?

– "O ilim, okuyup yazmak, mektepler bitirmek değil, Allâh'ı bilmek ilmidir."

*

– Riyâzat kimler için lâzımdır?

– "Herkes için lâzımdır. Bâhusus, seferde olan, Allâh'ı aramak için yollara düşmüş olan kimseler için...

Riyâzattan maksat, nefsiyle mücâhede etmek, savaşmaktır. Nefis, insanı toprağa, rûh ise Allâh'a çeker. Nefsiyle mücâhede eden kimse, elbet riyâzatta bulunuyor demektir.

Meselâ senin kinciliğin var. Onu atınca yerine güzel bir sıfat gelir: Merhamet. Yalan söylemekten hoşlansan da söylememeye karar vermiş ve açtığın mücâdelede gālip gelmişsin. İşte riyâzat. Hâsılı kötü huylarınla uğraşmak, döğüşmek, güreşmek riyâzat demektir.

Resûlullah Efendimiz gazâdan avdette, **küçük kavgadan büyük kavgaya geldik**, buyururlardı. Zîra mücâdele edilecek en büyük düşman nefistir."

*

– Bir kul cânâna nasıl vâsıl olur?

– "Kendini aradan çıkarınca cânâna vâsıl olunur. Yâni kötü ahlâklarını iyiye tebdil edip cümle mevcûdâtın Allah'tan gayri olmadığını bilerek varlığını lâ ilâhe illallah'ta yakınca cânâna vâsıl olunur. Can kalkınca cânan kalır vesselâm."

*

– Takdîr-i ilâhî... başıma bir musîbet geldi. Sabretmek için gayret ediyor, sabretmeye çalışıyorum:

– "Sen adının vaktiyle Sâbire konmuş olduğunu düşünerek ve Allâh'ın da sabrediciler ile berâber olduğunu bilerek isminin hakkını ver.. Sâbirlerden ol, tâ ki Allah medhini etsin. Sabredici olmak ne büyük meziyet..."

*

– Hakk'a âşık olan bulurmuş kendi nefsinde Hakk'ı
Bu visâle taşradan arzû abestir bilmeli

beytinin mânâsını lutfeder misiniz?

– "Cenâb-ı Hak insana ilâhî nûrunu ezelde sunmuştur. Binâenaleyh insan, kendinde mevcut olan o ilâhî nûru arayıp bulmalı.. Onu asla başka yerde aramamalı.

Fakat her şeyin bir usûlü ve yolu vardır. İşte bu usûlü ve yolu gösterecek bildirecek olan da kâmil insandır. O size mücâhede edin, kendinizi temizleyin, riyâzatta bulunun tâ ki ezelde Allâh'ın vermiş olduğu o nûru kendi içinizde bulasınız, der.

Nasıl ki Ferhat ile Şîrin hikâyesinde: Şîrin'i sana veririz amma dağı delip içinden su akıtırsan... dediler.

Dağdan maksat, vücut dağıdır ki, onu riyâzat külüngü ile delip, beşerî ve zulmânî toprakları atınca, içindeki berrak su zuhur eyler.

Gerçi Ferhat ile Şîrin kıssası, bir hikâyedir. Ancak basîretle nazar edilen her şeyde ibret alınacak bir nokta vardır. Amma iş o göze sâhip olmaktadır."

*

– Her sâlikin kendi kâbiliyet ve istîdâdına göre bir mîrâcı vardır. Bu mîraç, onun için çizilmiş yolu tamamlamasına bağlıdır, deniyor. Bu mîraç, nasıl bir mîraçtır?

– "Bir sâlik, kendi fıtrî yâni yaratılışından gelen var olan istîdâdının gerektirdiği mertebeye çıkınca, mîrâcını yapmış demektir. Fakat bir küçük zerrenin kendine mahsus devri ile, büyük bir varlığın devirleri bir değildir. Onun için o küçücük zerreden, büyük cisimlerin devirleri beklenemez. Ancak, her varlığın kendi fıtrî istîdâdını tamamlaması mîrâcı olduğu gibi, tamamlayamaması da mahrûmiyeti demektir."

*

– Kalpten kalbe yol vardır, dendiğine göre bir sâlik için ne vakit bu yollar açılır?

– "Bir sâlik esâsen devamlı olarak murâkabe ve teveccühtedir. Uyanıktır, yüzünü merkeze döndürmüş gönlünü merkeze bağlamıştır. Bu alışkanlık dolayısıyle o merkezden gelen cereyanı alacak istîdâdı âşikâr olmuştur. Bu yolların açılması, murâkabenin kuvvet ve şiddetine bağlıdır. İşte kalpten kalbe yol vardır, dedikleri budur."

– Efendim, kalpten kalbe yol var amma... Allâh'ın cismi yok ki onunla râbıta kurabilelim? Bir sâlik de ancak kâmil insan sâyesinde Allâh'a olan teveccüh ve murâkabesini bulabilir.

*

– Din yerine başka bir şey kāim olabilir mi?

– "Hayır. Lâkin dînin de, şerîat, tarîkat ve hakîkat kısımları vardır. Dîni şerîattan ibâret zannedenler aldanırlar. Resûlullah Efendimiz: **Şerîat gemi, tarîkat deniz, hakîkat da o denizdeki inciler gibidir**, buyururlar.

Şerîatsız tarîkat, tarîkatsız şerîat erbâbı gāfildirler."

*

– Sıfât ve zât tecellîleri arasında ne gibi farklar vardır?

– "Daha önce anlatmıştık. Günde kırk kere Hakk'ın tecellîsine mazhar olan bir zat Bâyezîd-i Bistâmî Hz. ile müşerref olunca, Hazret'in nazarları karşısında kendisinden geçip gitmişti.

Bu keyfiyet Hz. Bâyezîd'den sorulunca: Ona olan tecellî sıfat tecellîsi idi. Bizdeki tecellî ise zât tecellîsidir. Zâtla sıfât birleşince zât tecellîsi sıfâtı yaktı, buyurmuştur."

*

– Resûlullah Efendimiz: Ümmetim arasında yüzü güzelleri sevdim. Bana elçi göndermek isterseniz yüzü güzel olanları seçiniz, buyuruyor. Çirkinler dâimî hicranda mı kalacaklar?

– "Hiçbir mahlûk yoktur ki güzel olmasın. İnsan, Rahman sûretinde halkolunmuştur. Efendimiz, kalp cemâlinin güzelliğini kasdediyorlar. Resûlullah ki fânî olan şeylerden bizi sakınmaya dâvet ederken kendisi bir fânî güzelliğe nasıl meyleyler?

Fenâ huy olur, fenâ adam olmaz. İnsanın kaşı gözü, ağzı burnu birer âyettir. Onun için çirkinlik yoktur. Resûlullah bu hadîsi ile: Bana

kalbi zulmetli kimseleri göndermeyin... demek istiyorlar. Sûretleri güzel öyle kimseler vardır ki, müşriktirler, hâin, zâlim ve kātildirler. Rabbânî olan nûrun güzelliği ise gönülde parlar, dâimdir, bâkîdir."

*

– *Çok korkuyorum:*

– "Hayır korkma... Burada ağlayan orada güler. Burada gülen orada ağlar. **Dünya âhiretin tarlasıdır.** Burada ektiğini orada biçersin. Kırbana burada su doldurursan, orada içersin. Yoksa çölde susuz kalırsın."

*

– *Ölmüş bir kimseyi mezara bırakıp sonra da orayı ziyâret, adak adamak ve taleplerde bulunmak, insanların tapmak için bir şekil görmeye, ondan bir tesellî bulmaya muhtaç olmalarından mı ileri geliyor?*

– "Bir kere şunu bilmek lâzım ki, ölü olsun, diri olsun, bir kimsenin tasarruf sâhibi olacağını zannetmek hatâdır. Yapan Allah'tır. Bu, umûmî bir kāidedir.

Bunu bildikten sonra, Resûlullah Efendimiz'in işâret buyurdukları şu noktaya temas edelim: **İşlerinizde sıkıldığınız zaman kabir ehlinden yardım isteyin** demiş olmalarına nazaran bu hadîs-i şerîfin zâhir mânâsından başka bir de bâtın mânâsı olduğunu düşünmek lâzımdır.

Evet, kabir ehlinin bâtın mânâsı, ehlullah demektir. Bunların kabirleri vücutlarıdır. Öyle ki dünyânın ihtiraslarından ve aşırılıklarından baş çevirdikleri ve nefislerinin îcâbı olan kötülüklerden geçtikleri için ölmüş sayılırlar.

Kabirlerin başında, filân veya falan kimseden bir niyazda bulunmak, adak adamak bahsine gelince, gerek ölü gerek diri, herhangi bir kimseden bir lutuf ve âtıfet beklemek bir istekte bulunmak şirktir. Veren, Allah'tır. Ancak, Cenâb-ı Hak o istek sâhiplerini de boş çevirmez. Zîra bir sevgilisini vâsıta ederek istemekte kötülük yoktur. Senin, hükümdardan bir talebin olsa, asla onun huzûruna çıkamayacağın için, ne yaparsın, gider bir yakınını bulur, onun vâsıtası ile ricânı bildirirsin. Talep hükümdardan ise de, bu arzûyu ona iletecek, hükümdar ile yakınlığı olan bir başkasıdır."

*

– *Nefsin elinden hâlimiz harap, ondan kurtulmak için ne yapmalı?*

– "Hepimizde nefis var. Amma yine onun sâyesinde yol almak, kazançlı olmak var. Bizi meleklerden üstün kılan, nefsimiz olduğu gibi, hayvanlardan alçak eden de yine nefsimizdir.

Nefsin elinden kurtulmak için, istediğini vermemek lâzımdır. Kim ki nefsini bilir, meleklerden üstün olur."

*

– Âşıkların bir hatâsı başkalarının yüz bin sevâbına bedeldir, deniyor:

– "Âşık, cânânına canını fedâ etmiş. Diğerleri ise bir çöpünü fedâ edemiyor. İbâdeti bile kendi için cennet arzûsu veya cehennem korkusundan ya da sevap ümîdinden yapıyor. Âşık ise hiçbir şey beklemiyor, istemiyor, sırf Allah için, onun cemâli için yaşıyor. Elbet onun bir hatâsı yüz bin sevâba denktir."

*

– Kendi nefsinize adâletle muâmele etmelisiniz, denmesinin sebebi nedir?

– "Evet, hadîs-i şerîfte de: **Hepiniz çobansınız ve koyunlarınızdan mes'ûlsünüz**, buyurulur. Vücuttaki nefsânî ve tabiî kuvvetler birer koyun gibidir. Onlara bakamaz ve onlardan lâzım gelen faydayı temin edemezseniz, iyilik ve kötülüğünden mes'ûlsünüz, demektir."

*

– Ârifler demişler ki: İnsan, sâdece kendi kemâle ermekle kalmayıp başkalarını da kemâle erdirendir:

– "Evet, insan yalnız kendini yetiştirmek, kendini kemâle erdirmekle kalmamalı. Başkalarını da kurtarmalı, başkalarına da faydası dokunmalıdır. İnsanın hayırlısı insanlara hayrı dokunandır. Hem kendin kurtul hem de etrâfını kurtarmaya bak."

*

– İnsan işitmiş olduğu her hakîkat sözünü tutmak istiyor. Fakat olamıyor.

– "Her gün ileriye doğru bir adım atsan kârdır. Geriye adım atma da, terakkî yolunda velev bir adım at, o da iyi..."

*

– İyilik yaptığımız kimse bize aksini yaparsa ne demeli?

– "İyilik ettiğin kimsenin fenâlığından sakın, eğer o kimse leîm ise.. Yâni kötü yaratılışlı ise.. Her iyilik yapılandan fenâlık gelmez. Fenâ huylu kimseye iyilik yapıldığı zaman ondan kötülük beklenebilir. Bir yılanı koynunda besle, ilk sokacağı sen olursun. İçi akrep, dışı insan olanlar çok..."

*

– Nefsin korkusuyle rûhun korkusu bir midir?

– "Ruh korkmaz ki... Korku, nefse âittir. Rûha âit olan korku, bildiğin korkulardan değildir... Resûlullah Efendimiz: **Ben, hepinizden fazla Allâh'ı bilirim ve hepinizden ziyâde de ben korkarım**, buyurmuşlardır. Mânâya bakarsan aralarında ayrılık gayrılık yoktur. Ancak nefis, rûhun cisme taalluk etmesidir. Yâni pırlantanın çamura batmasıdır. Efendimiz: **Herkesin bir şeytanı vardır**, buyurdukları zaman: Sizin de var mı yâ Resûlallah? dediler. **Evet, benim de vardı. Lâkin ben onu müslüman ettim**, buyurmuşlardır."

*

– İnsan, evlât ve dünya muhabbetinden ne vakit geçer?

– "Ne vakit Allâh'ını severse, her muhabbet sönüp biter."

*

– İnsan, neden hem hayvanlardan aşağı hem de meleklerin üstünde olur?

– "İnsan, insanlığını bilmediği takdirde hayvandan aşağıdır. Hayvanda akıl, anlayış ve iyiyi kötüden ayırma kābiliyeti yoktur. Eğer insan, kendisine ihsan olunmuş bu irâde ve iyiyi kötüden seçme kābiliyetini kullanmaz da insanlığına yakışmayacak vasıfların esîri olursa, elbet hayvandan aşağı olur.

Meleklerden üst olmasına gelince, melekler, yalnız Allâh'ı tesbih eder ve hamd eylerler. Onlarda nefsin zorlaması olmadığı için mücâdele nedir bilmezler. İnsanın ise, nefsiyle mücâdele ve mücâhedede bulunup

1- İsrâ sûresi, 70. âyet: "Biz Âdem oğullarına çok ikramda bulunduk..."

onu yendiği takdirde meleklerden üst olması tabiîdir.

Melekler, Cenâb-ı Hakk'ın ancak birkaç ismine mazhardırlar. İnsan ise bütün ilâhî isimleri kendinde toplamıştır. İşte bu ilâhî esmânın gerektirdiği irfânı bulan insan: **Velekad kerremnâ benî Âdem**[1] mânâsını hâsıl etmiş demektir."

*

– *Mekârim-i ahlâk, ahlâk güzelliği nedir?*

– "İnsanların, Cenâb-ı Hakk'ın sıfatlarıyle sıfatlanmaları lâzımdır. Mekârim-i ahlâk, insana izzet ve şeref getiren ahlâk demektir. Yaratılıştan gāye mekârim-i ahlâktır. Onun için Resûlullah Efendimiz: **Ben mekârim-i ahlâkı yaymaya ve tamamlamaya gönderildim**, buyuruyor.

Demek oluyor ki, İslâmiyet'te ahlâka verilen kıymet pek büyüktür. **Allah indinde en şerefliniz müttakî olanınız, yâni günâhtan sakınanız, takvâ sâhibi olanınızdır**[1], buyurulmasından maksat, mekârim-i ahlâka sâhip olmak demektir.

Mekârim-i ahlâka sâhip olmayan bir fert de bir cemiyet de yıkılmaya yüz tutmuş demektir.

Mekârim-i ahlâkın bir başı bir de sonu vardır. Başı, niyet selâmetidir. Niyet selâmetinin felsefî ifâdesi, fayda ve zarar endişelerini şahsî endîşelere hasretmeyip, başkalarına tahsis etmeye de mühim bir hisse çıkarmaktır. Onun için bir hayrı yalnız kendine istemek, niyet selâmeti değildir. Resûlullah Efendimiz'in buyurduğu gibi: Kendiniz için istediğiniz bir iyiliği, diğer mü'min kardeşleriniz için de istemek gerek. Bunu yapmayan kâmil mü'min olamaz.

Fiil selâmetine gelince, fiil selâmeti, niyet selâmetinin dış tezâhürü ve fiilî netîcesidir. Onun için yalnız niyet selâmetinde kalmayıp bunu fiile geçirmek, tatbik sahâsına da koymak lâzımdır. Resûlullah Efendimiz'in buyurduğu gibi: **İnsanın hayırlısı insanlara hayrı dokunandır, insanın şerlisi insana şerri dokunandır.** Mekârim-i ahlâk sâhibi olmayan kimse her ne kadar insan kisvesine bürünmüşse de insan değeri taşımaz.

Gerek bir ferde gerek bir cemiyete nizam veren, ahlâk kānûnudur. Mükâfat ve mes'ûliyet fikri de bu kānûnu teyit eder.

Mes'ûliyet fikri nedir? Ahlâkî vazîfe ve vecîbeler îfâ olunduğu takdirde, gerek vicdan gerek Allah huzûrunda mes'ul olmak endîşesidir.

Mükâfat fikri nedir? Ahlâkî vazîfeler îfâ edildiği takdirde şahsî vicdânın ferahlamasına ve amme vicdânının iltifat ve medhine, Cenâb-ı

1- Hucûrat sûresi, 13. âyet.

Hakk'ın da rızâsına ümit bağlamaktan ibârettir. Onun için de insanı insan eden, dünyâda ve âhirette yüzünü ağartan, mekârim-i ahlâktır vesselâm. Onun başında da Allah korkusu gelir."

*

– *Mânevî hayat ile zinde olmak ne demektir?*

– "Mevt hayattır; hayat mevttir. Bir kalp ki Allah'tan gāfil olarak yaşıyor. O, ölmeden evvel ölü demektir. Bir kalp ki Allah için ölmüştür, elbet onun için ölümsüzlük, zindelik, dirilik vardır."

*

– *Tâlih ne demektir? Tâlihle kader arasında ne gibi bir münâsebet mevcuttur?*

– "Tâlih ile nasîbin arasında fark yoktur. Cenâb-ı Hakk'ın kul hakkındaki takdîrine tâlih denir."

*

– *Kendisini uyanık zanneden kimse gerçekten uyanık mıdır?*

– "Ben gāfil değilim.. diyen kimse gaflette demektir. Resûlullah Efendimiz: **Yâ Rabbî seni hakkıyle bilemedik**, buyurduktan sonra bize ne demek düşer?"

*

– *Hazret-i Yûnus'un mîrâcı neden balık karnında oldu?*

– "Mîraçtan maksat, Allâh'ı bulmak demektir. Mîraç için alt üst olmaz. O balık karnında buldu ise, Allah ona öyle takdir etmiş. Eflâkte bulmakla, balık karnında bulmak arasında fark yoktur. O yakınlığı elde ettikten sonra, alt üst, sağ sol olur mu?"

*

– *Hidâyet ve lutfa erişmiş olan bir âşık, yüzlerce canını sevgilisi uğrunda fedâ eder, deniyor. Nedir bu canlar?*

– "Gerek zulmânî, gerek nûrânî, nefsin hazları, bir kimse için zevktir. Meselâ zulmânî zevkler, fesat, yalan, hîle gibi şeyler ki, sâhibi için her biri birer can gibidir. İşte bunları Hak yolunda bir bir atmak, fedâ eylemek, canını sevdiği uğrunda harcamak demektir.

Kezâ nûrânî canlar da, sayılmak, sevilmek, gösteriş için ibâdet,

hayır ve hasenat gibi şeylerdir ki bunların da zevki büyük. İşte onların da terkedilmesi gereken haller olduğunu bilip, Allah adına terketmek, yine canını fedâ etmektir.

Ne hoştur, Hazret-i Rifâî Efendimiz'e: Murâdın nedir ne dilersen dile benden! buyurulduğu vakit: **Yâ Rabbî dilerim ki bir dileğim olmasın.** Yâni senin dileğin benim dileğimi ihâta etsin... buyurdu.

İşte, arzûlarını fedâ etmek, cânânı uğrunda can vermek gibidir."

*

– Dert ve elem bâzan nîmetlerden üstündür, deniyor:

– "Derdi de veren Allah'tır. Amma sen ondan kaçıyor, kıymetini takdir edemiyorsun. Nîmet gelince ise seviniyorsun. Fakat seni îkaz eden, Hak yolunu açan öyle dertler vardır ki, nîmet şeklinde gelen gafletlerden daha faydalıdır. Dünya zevkleri içinde vur patlasın çal oynasın kendini kaptırıp giden kimsenin elindeki bolluk, varlık ve ferahları nîmet olarak nasıl görürsün? Bâzan insanlara bir musîbet bir sıkıntı gelir ve uluorta giderken aklı başına gelerek kendini toplar. Böyle bir eleme de nîmet dememek nasıl olur?"

*

– Bir derviş, nefsine ağır gelen herhangi bir şey için karşısındakine ağır muâmelede bulunmalı mı?

– "Bir derviş, mürşidine karşı ağır muâmelede bulunur mu? Kardeşlerine karşı da bunu yapamaz. Halka karşı da yapmaması îcap eder. Zîra vahdet gözüyle etrâfını seyreden kimse için her bir eşyâda Hakk'ın bir çeşit tecellîsi vardır. Şu halde, keyfiyeti bu hakîkat noktasından görürsen, kimseye kötülük edemez, vefâsızlıkta bulunamaz, hakāret nazarıyle de bakamazsın."

*

– Korku ile ibâdetin bir alâkası var mıdır?

– "Allah'tan korkmak da ibâdettir."

*

– Ruhların zillet ve hakāret görüşü cisimlerindendir. Vücutlara şeref ve izzet ise ruhlarındandır, denir. Rûh, cisme girmekle neden girdiği bu cismi terbiye edemiyor?

– "Ruhlar, cisimleri terbiye için değil, kendini mükemmelleştirmek için gönderilmiştir. Noksan olan ruh, kemâli ancak dünyâda bulacaktır.

Ruh, toprakla karışmaktan zelil ve sefil olur. Toprak ise ruhla irtibat kurmakla ulviyet peydah eder.

Bir ruh ki maksadı kemâle ermek iken, zarf olarak kendisine verilmiş cismin hırs ve arzûlarına kapılarak dünyâya gelmekten maksut olan hakîkati unutup süflîyete dalarsa, sefil olması tabiîdir. Amma aslî vazîfesini bilip o yolda gayret sarfeden ruh, cismi de kendi gibi ulvîleştirdiğinden, bu takdirde cisim ruh, ruh da cisim olur."

*

– *Dünya ile meşgul olmaktan rûha zarar var mıdır?*

– "Dünyâya meyletmek, nefse meyletmektir. Dünya husûsunda duyulan azap, rûhun azâbıdır. Nefsin îcâbı, Allâh'tan uzak olmak, rûhun îcâbı, Allâh'a kavuşmaktır."

*

– *Kulun aczini ızhar etmesinden maksat nedir?*

– "Dervişe lâzım olan yokluktur. Bizim size öğretmek istediğimiz de işte bu aczini ve yokluğunu bilmektir. Bunu, Resûlullah Efendimiz'den, Hazret-i Ali'den ve Hazret-i Rifâî'den öğrendik. Resûlullah: **Fakr, yâni yokluk benim iftihârımdır,** buyurur. Hazret-i Ali: **Bana bir harf öğretenin kuluyum**, diyor. Hazret-i Pîr ise: **Her kapıyı dolaştım, ancak acz ve yokluk kapısında kimseyi bulamadım ve oradan çabucak girdim**, diyor. İslâmiyet'in şartı da budur. Yâni lâ ilâhe illallah, Allah var başka şey yok, demek. **Soyun vârından ey Ken'an / Görürsün vâr olan Allah**.."

*

– *Nefsin arzûlarını terketmedikçe insan, kâmil olamazmış:*

– "Şuna, insan olmaz de.. Değil kâmil insan, derviş olamaz. O nefis öyle yamandır ki, tamâmen yakıp kurtulmadıkça, hîlesinden emin olamazsın. Nefsini öldürmek için de mücâhede ve aşk lâzımdır. Aşktan maksat da, insanda ondan gayrı bir şey kalmamaktır. Aşk ise bir rahmânî cezbedir ki onu vücut ocağında bir kâmil insan uyandırır. Uyandı mı da ne kadar put varsa yakar yıkar."

*

– Cenâb-ı Hakk'ın nûru mescitte de kilisede de tecellî eder, denmesinin mânâsı nedir?

– "Sözlerimizi iyice zaptetmiş, can kulağı ile dinlemiş olsanız, kendi kendinize cevap verirdiniz.

Tekrar edelim: Hiçbir şey yoktur ki Allâh'ın nûruna mazhar olmasın. Hazret-i Niyâzî'nin dediği gibi:

Kâbe'de puthânede
Hânede vîrânede
Çağırırım dost dost

Hazret-i Pîr, ziyâretine gelen bir papazı kapıya kadar geçirince, etrâfında bulunanlar: Aman efendim ne yapıyorsun? diye hayret ettiler. Cevap olarak Hazret-i Pîr: Ben onun papazlığına değil, onda olan Hakk'ın nûruna hürmet ediyorum, buyurdu.

O nur, domuzda da, kedide de, fârede de mevcut. Hepimiz bir fabrikanın malıyız.

Ahmede'r-Rifâî Hazretleri, sokakta domuza selâm verirlerdi. Sebebini soranlara da: Nefsimi iyiliğe alıştırıyorum, buyururlardı.

Derviş demek, irfan sâhibi kimse demektir. Derviş olan, her şeyi Hakk'ın bir mazharı bilecektir.

Lâ mevcûda illallah, yâni Allah'tan gayri mevcut yoktur, mânâsını idrak edince, edeple bu dünyâya bakmak lâzımdır. Dünya Kur'ân'dır. Nasıl ki Kur'ân'a abdestsiz olarak el süremezsen içindeki şeytan, Firavun kelimelerine de yine abdestsiz olarak parmak basamazsın. Dünya da bir Kur'ân olduğuna göre, onun içinde bulunan Hakk'ın bütün isimlerine de hakāret gözüyle bakamazsın. Her şey Allâh'ın bir ismine mazhardır, onun için söyleyeceğin sözü dikkatli ve temiz söyle... Zîra dervişlikten aranan güzel ahlâktır."

*

Arandığı takdirde bütün güzelliklerin ve iyiliklerin dünyâda bulunacağından söz ediliyordu. Cevap olarak:

– "Adamcağızın birinin: Ben dünyâda dört şey görmedim: Güzel dost, helâl lokma, riyâsız amel, hasetsiz âlim... demesi üzerine karşısındaki zat da şu cevâbı vermiş: Yalnız ben bunların hepsini dünyâda gördüm. Güzel dost Kur'ân'dır. Helâl lokma gazabını yenmektir.

Riyâsız amel, gizli sadaka vermek, kalp zikri ve yine gizli hayır işlemektir. Hasetsiz âlim ise ehlullahtır."

*

– *Tasavvuf nedir?*

–"Cüneyd-i Bağdâdî'ye aynı suâli sorduklarında: **Tasavvuf Cenâb-ı Hakk'ın bir kulunu nefsinden öldürüp kendi bekāsıyle diriltmesidir, ihyâ edip bâkî kılmasıdır,** buyurmuştur.

Tasavvuf, birlik demektir. Ve tasavvuf ehlinde bulunması gereken iki türlü edep vardır. Biri zâhirîdir, diğeri bâtınî.

Zâhirî edep, namaz, oruç, hac vesâiredir. Bâtınî edep de insanın hayvan sıfatlarından kurtulması demektir.

Böylece de eliyle, diliyle kimseyi kırmaması ve kalbinin dedikodulardan pâk olması demektir."

*

– *İbâdete şirk koşmak ne demektir?*

– "Münâfıklar, bir ümit üzre ibâdet ederler. Maîşetleri daralmasın, işleri iyi gitsin, çocuklarına bir elem, keder gelmesin diye... Amma istedikleri yolunda gitmezse ibâdeti terkeder, hattâ isyan ederler.

Halbuki Allah, ibâdette ikilik istemez. Sen Hakk'a Hak için tap... İşlerinin yolunda gitmesi için ibâdet etmek elbet o ibâdete şirk koşmaktır."

*

– *İlâhî esmâyı görmekte sonsuz zevkim var, her an harfler semâsına seferim var... diye bir söz okumuştum. Fakat mânâsını lâyıkıyle anlayamadım:*

– "Bu, nefsinden sefer etmektir. Mücâhedeler, riyâzatlar ile bir isimden bir isme geçmek, vücut içinde seyreylemek demektir.

Nereye baksan orada Hakk'ın bir ismi görülür. Onun için Cenâb-ı Hakk'ın isimleri arasında sefer elbet ki bir hazdır, zevktir."

*

– *Bir kimsenin vârından ve ârından soyunması nasıl olur?*

– "Allah nâmına yaptığın bir iş farazâ bir ibâdet için kimseden çe-

---

1- Bu sohbetlerin yapıldığı târihlerde mânevî değerlere karşı, o değerleri küçümseme fikri cemiyette yaygın halde bulunuyordu.

kinmemek, utanmamakla olur. Meselâ namaz kıldığın için seninle eğlenebilirler[1]. Aldırmayacaksın. Nefsine ağır giden şeylerden utanıp yaptığın hareketten vaz geçmeyeceksin."

*

– *Hakk'ın cemâli nasıl görülür?*

– "Cemâli gören, aşkın nûrudur, aklın nûru değil."

*

– *Kesret nedir?*

– "Kesret yoktur. Kesret, senin gözüne göre vardır. Bu görünüş âleminde tezâhür eden çokluk, Hakk'ın tecellîsidir. Eşyâ, Hakk'a ayna olmuş, Cenâb-ı Hak, bu yaratılış âleminde kendi sıfatlarını ve isimlerini görür. Kezâ insanlar da bu yaratılış âleminde Hakk'ın tecellîsini görürler."

*

– *Bir ehlullâhın kabri niçin ziyâret edilir?*

– "Hak'la Hak olmuş bir velî, toprakta değildir, kendisine inanan ve sevenler ile berâberdir. Kabri hürmeten ziyâret edilir. Zâtı dâimâ cemiyetimizdedir."

*

– *Tekke nedir?*

– "Semâ'nın ve zikrin hakîkatine vâsıl olan kimseye ten tekke, gönül makam olmuştur."

*

– *Bir mes'ele hakkında: Ne diyelim? suâline:*

– "Sözümüz eyvallahtır, arzûmuz da bir Allah'tır!"

*

– *Dünyâya niçin gelmişiz?*

– "Allâh'ımızı bilmek, görmek, tapmak için gelmişiz. **Nefsini bilen**

1- Zâriyat sûresi, 56. âyet.

Allâh'ını bilir, buyurulmuyor mu? Amma işitmekle başka, görmekle yine başka. Kötü huylarını yak, yerlerine iyilikler, iyi huylar getir ve nefsini bil. Cenâb-ı Hak: **Ben insanı ve cinni ancak beni bilsinler diye halkettim**[1], buyurur. Burada Hakk'ı bilecek olanlar ancak Elest âleminde: **Ben sizin Rabbiniz değil miyim**[1], diye sorulduğu zaman tasdik edenlerdir."

*

– *Ehlullâhı neden Ashâb-ı Kehf'e benzetirler?*

– "Çünkü bu dünyâdan uyumuş ve gözlerini öteki âleme çevirmişlerdir. Yâni, onlar, yemelerinde, içmelerinde, sözlerinde, hareketlerinde Hakk'ın tasarrufu altındadırlar. Onları evirip çeviren hep Allah'tır."

*

– *Vücûdundaki emâneti ara bul ne demektir?*

– "Hakîkat yoluna girmekle arıyorsun demektir. Dünyâya, Allâh'ını bulmak, nereden gelip nereye gideceğini bilmek için geldin. Sen demek, aslın demektir. Aslını bulursan, o emâneti buldun demektir?"

*

– *Cenâb-ı Hak neden rızâsını gizlemiştir?*

– "Niçin gizlesin... meydanda. Ne gibi mi? Allâh'ın kullarından neler istediği neler istemediği Kur'ân-ı Kerîm'de bildirilmemiş mi?

Allâh'ın rızâsı zâhir ve bâtın iki kısımdır: Zâhiri, kalp kırmamak, yalan söylememek, iftirâ etmemek, hîlekârlık eylememek ve emrolunan ibâdetlerde kusur eylememeye çalışmak gibi herkesin bildiği hallerdir.

Bâtın rızâsı ise, kalben uyanık olup, Hak'tan gelen şeylere îtiraz etmemek ve abes görmemek, bu sûretle de edep sâhibi olmaktır."

*

– *Allah'tan korkmak ne demektir?*

– "Bilgi arttıkça korku ziyâde olur. Amma bu, mertebemden düşmeyeyim, cehenneme girmeyeyim... korkusu değildir. Bu korku, İlâhî Saltanat'ın azametinden, o ilâhî büyüklüğünden, heybetindendir."

1- A'râf sûresi, 172. âyet.

*

– Bizim sermâyemiz nedir?

– "İrfân-ı Muhammedî'dir. Ahlâk-ı Mustafâvî'dir. İbâdetler tâatler hep o irfânı kazanmak içindir. Hazret-i Peygamber'imizin ahlâkıyle ahlâklanacaksın. Bundan büyük sermâye mi olur?"

*

– Sûretten sıfâta gel ki yolda sâfiyet neş'esi bulasın... sözünü anlamak istiyorum:

– "**Cenâb-ı Hak insanı kendi sûreti üzre halketmiştir**. Amma bu zâhir sûret mânâsına gelmez. Kendi sıfâtı ile halkeylemiştir, demektir. İşte o zâhir sûretinden geç ki yolda sâfiyete erişesin."

*

– En kestirme yol nedir?

– "Allah Rabbimdir, deyip durmak ve her şeyi Allah'tan bilip her yerde Hakk'ı görmektir."

*

– Murâkabe ne demektir?

– "Cenâb-ı Hakk'ın, senin her yaptığını görücü olduğunu bilerek bir göz açıp kapayıncaya kadar ondan gâfil olmamaya çalışmak, sanki bir çadır kurup seni içine almış gibi oturmak. Resûlullah Efendimiz de: **Tefekkür gibi ibâdet olmaz**, buyururlar."

*

– Mürşit kimi sever?

– "**Allah güzeldir, güzelliği sever.** Kalbi pâk, güzel olan evlâtlarını sever. Mürşit, mürşidi seveni sever. O da ne demektir? İşâretleri dâiresinde gideni sever, demektir."

*

– Aşkın nihâyeti var mıdır?

– "Aşk, Allah'ın sıfâtıdır. Netîcesi, nihâyeti olmaz.

Cenâb-ı Hak: Ben kullarımı iki kısma ayırdım. Birini aşkıma, di-

ğerini ibâdetime tahsis ettim, buyurur.

İkisi de makbul, ikisi de sevgililer yolu. Amma ibâdette kulluk zevki var, aşkta ise, aşktan başka bir arzu bir zevk mevcut değildir.

Aşk yolu belâlıdır
Her kârı cefâlıdır
Cânından ümîdin kes
Cânâna irem dersen

Elbet aşk yolu güç yoldur. Can pazarıdır. Mîraç'ta, Cebrâil Aleyhisselâm'ın: **Ben geçemem, daha ileri gidersem yanarım**... dediği, Efendimiz'in ise: **Ko yanarsam ben yanayım**! buyurduğu yol bu yoldur."

*

– *Cenâb-ı Hak hayır işleyen kullarını severmiş. Biz âciz kullar ne hayır işleyebiliriz Efendim?*

– "Hayıra niyet etmek de hayır işlemektir. Cenâb-ı Hak, niyete ve kalbe bakar."

*

– *Merhamet muhabbetten mi gelir Efendim?*

– "Muhabbetle merhamet başka başka şeylerdir. Biri sevmek, diğeri acımaktır. İnsan merhamet ve şefkatle mükelleftir. Bir kâfire de merhamet gerekir. Sevmek değil."

*

– *Tahrîme ne demektir Efendim?*

– "Tahrîme, haram etmek demektir. Namaza durduğun vakit konuşmak, gülmek ve emsâli bir harekette bulunabilir misin? Tekbîre de tahrîme denilmesi şunun içindir ki, namaza duran kimse Allahü ekber demekle nefsinin arzûlarını kesip kurban ediyor. Onun için kendini salât-ı dâimede bilen murâkabe ve müşâhede sâhipleri için haram şeylerden sakınmak tabiîdir."

*

– *Bir kimse namazda iken herhangi bir kazâ zuhur etse, namazı bozmak câiz midir?*

– "Evet. Cenâb-ı Hak kazâdan kaçınınız buyuruyor. Meselâ bir

ateş zuhur etmiş, zelzele olmuş, namazını bozarsın. Amma Cenâb-ı Hakk'ın öyle kulları vardır ki onlar hiçbir şeyle namazlarından fâriğ olamazlar. Fakat onların yaptığını herkes yapamaz. Bize göre bozmak, onlara göre bozmamak câizdir."

*

– *Gönül kıranın hâli nice olur?*

– "Gönül başka kalp başkadır. Kalp herkeste vardır. Saf, temiz ve mahzun kalpler vardır. Bunları inciten elbette cezâsını görür. Yahûdiymiş, hıristiyanmış, kedi, köpek, domuzmuş ayıramazsın. Derviş kişi hiçbirine haksızlık edemez. Çünkü hepsinin sâhibi ve hâlikı Allah'tır. Haksız muâmele etmek her vakit insan için pişmanlığı mûciptir. Kalp kıranın îmânı gitmez amma dünyâsı harap kendi perîşan olur.

Bir de ehlullâhın gönlüne dokunmak vardır ki bunu yapan ne dünyâda ne âhirette felâh bulur. Gayretullah oku o kimsenin ya îmânına ya cesedine vurur. Cesedine vurursa, ölür kurtulur. Fakat îmânına vurursa, maâzallah îmansız gider. Onun için dikkatli, basîretli, uyanık olmak gerek.

Softalıktan dervişliğe girmiş bir adam varmış. Günün birinde hacca gitmek için şeyhinden müsâade istemiş. Fakat izin yerine: Bu sene gitmesen daha iyi olur, cevâbını almış. Derviş ise: Arkadaşlarımla karar vermiştik diye ısrar edince şeyhi de: Pek âlâ, git öyleyse! demiş.

Ne ise, hoca hacca gitmiş. Bir gün Beytullah'ta cemâatle namaz kılarlarken, imam bir âyeti yanlış okumuş. Hoca hemen bu yanlışı yüksek sesle tashih etmiş ve namazdan sonra da cemâate hitap ederek: Ey cemâat, biliniz ki imam yanlış okudu namazınız fâsit oldu, tekrar kılmalısınız! demiş. Cemâat de: Siz imâmet ederseniz kılarız! demişler ve böylece de hoca namazı kıldırmış. Zaman geçip de memleketine avdet ettiğinde, şeyhini ziyâret ettiği zaman kendisine: Ne var ne yok, anlat bakalım, diyen efendisine hâdiseyi kemâl-i fahr ile nakletmiş ve bu hareketinden dolayı takdir beklerken, hikâyeyi dinleyen şeyh efendi: İmamın hatâsı karşısında hiç kimseden ses çıkmadığı halde senin müdâhalen büyük edepsizliktir. O gün senin sağında namaz kılan zat kutbü'l-aktâb idi. Solundaki ise falan mübârek kimse idi. Eğer o yanlışın tashîhi lâzım olsaydı, bunu onlar yaparlardı. Böyle bir küstahlıkta bulunduğun ve imamı Allâh'ın evinde mahcup edip kalbini kırdığın için Cenâb-ı Hak da seni huzûr-ı ilâhîsinden kovdu, çık dışarı.. bir daha buraya gelme! demiş.

Şimdi bu adam hacca gitmek için şeyhinden mi izin almıştır, hayır

nefsinden!

Bizim İzzeddin Hümâyî Bey'in dâmâdı kuvvetli bir hâfızdır. Dergâhlar açık iken, mihrâba gelip namaz kıldırmak istermiş. Halbuki etrafta pek çok hâfız olduğu için kendisine sıra gelmediğinden canı sıkılırmış. Bir gün buyurun dedik. Namaza başlandı. Fakat Fâtiha-yı Şerîfe'yi okurken: Elhamdülillâhi Rabbil âlemin... dedi ve arkasını getiremeyerek kaldı. Her gün kaç defâlar okuduğumuz Fâtiha'yı, koca bir hâfızın yanılarak unutması, nefsine îtimâdından gayri neden olabilir?

Meselâ, Kur'ân-ı Kerîm okumaktan maksat, mânâsını anlayıp onunla amel etmektir. Yoksa bu gāye hâsıl olmadıktan sonra makine, aynı işi senden daha âlâ yapar. O huruf ve ibâreler, mânâya ermek için bir köprüdür. Kışırda kaldıktan sonra neye yarar? İşte bunun gibi, şeyhinin rızâsı hilâfına hacca giden derviş de kışırda kalmış, mânâdan bir koku duymamıştır.

Şunu da hemen ilâve edelim ki, Fâtiha'yı şaşıran hâfızı da size bir misal ve ibret dersi olsun diye anlattım. Yoksa maksadım o zavallıları ayıplamak değildir."

*

– *İlimde câhil olanın ibâdet ve tâatı noksan mıdır?*

– "Tabiî. Bilerek bir kere Allah demek cehl ile bin defa Allah demekten evlâdır. İlim demek kitapları yutmak demek değildir. İlimden maksat, insanlık ve irfandır.

İrfansız ve bilgisiz olarak sabahlara kadar tekkelerde zikretmişsin ne fayda? Cehl ile Allah demekten ne çıkar? Semâhâneye bir gramofon koysan, oradaki zikri hem de şeyhinin sesiyle içine alır. Ve istediğin zaman sana tekrarlar. Amma bir gramofon plağında, bir makinede insanda olan irfan, ilim ve muhabbet var mıdır?"

*

– *Cenâb-ı Hak âhirette kullarına ne sûretle tecellî edecek?*

– "Dünyâda ne ile ve kiminle meşgul ise ondan tecellî edecek."

*

– *Hırstan gazaptan ne sûretle halâs olunur Efendim?*

– "Gıdâsını vermemekle."

*

– Aşkın akılla alâkası yoktur buyuruluyor. Bakıyorum âriflerde akıl ziyâde. Ârifler âşık değil midir?

– "Ârifler aşkın cünun devresini geçmişler de ârif olmuşlardır. Amma ârif de üç kısımdır. Biri dünya ârifi, biri âhiret ârifi, biri de hakîkat ârifidir."

*

– Kesrette vahdeti, vahdette kesreti görmek nasıl olur Efendim?

– "Bir buğday tânesi tek bir tâne iken, başak olunca birçok olduğu gibi, siz hepiniz aynı kitabın sahîfelerisiniz. Size bakan hepinizde mürşidinizi görebilir. Mürşidiniz ise, Hz. Pîr'den, Hz. Peygamber'den ve Hz. Hak'tan aldığı feyzi her birinize, istîdatlarınıza göre verir. O da sizde kendi hâlini görür. Kezâ siz de onda istîdâdınıza göre kendi nûrunuzu görürsünüz."

*

– Seni Hak'tan ayıran perdelerin en kalını mahlûka bağlanıp kalmak buyrulmuş olmasının sebebi nedir?

– "Burada mahlûktan maksat dünya ve dünya muhabbetidir. Yoksa, evlâdının terbiyesi, evinin hizmet ve idâresi gibi meşgale, Allâh'ı unutmamak şartıyla makbul işlerdendir."

*

– Dünyâda namaz kılmayan âhirette de secde edemez buyrulmasından maksat namazın zâhiri midir, hakîkati midir?

– "Namazın hakîkatini bilen için zâhirini de bilmek ve icrâ eylemek lâzımdır. Zâhirde namaz kılmayan hakîkatte de kılamaz.

Namaz, huzur, huşû, murâkabe ve müşâhede ile kılınmalıdır. Yoksa, dünyâyı arkana atmadan kılınan namaz, namaz olmaz."

*

– Aşk ve sadâkat hakkında ne buyurulur?

– "Her âşık sâdıktır. Lâkin her sâdık kimse âşık değildir. Her nebî velîdir. Fakat her velîde nebîlik yoktur."

*

– İsmâil Aleyhisselâm ten, İbrâhim Aleyhisselâm can gibidir.

Güyâ can, nefsin şehvet gerdanını kesmek için Allâhü ekber diyor, buyrulmuş, îzah eder misiniz?

– "Namaz kılan kimse Besmele-i Şerîf'i çekip namaza durunca Allahü ekber demekle, İbrâhim gibi olan ruh, İsmâil gibi olan nefsin şehvet gerdanını katlediyor. İki elini kaldırmakla, iki cihandan geçiyor. Ellerini göğsüne koymakla, kalbini mâsivâdan temizliyor. Onun için ruh, Hz. Halîl gibidir; nefs ise Hz. İsmâil gibidir."

*

– *Kendi vücûdun kitabını oku, buyruluyor. O kitabı ne sûretle okumalı?*

– "Bu, kalbinde gizli olan, Hakk'ın emânetini bul demektir. İnsan bir kitâb-ı mübîndir ki, dünya ve âhiret ona sığmıştır. Şu halde eline külüngü al, fenâ ahlâklarını kazımaya başla. Her tabakada bir yeni ilerleme görülür. Evvelâ toprak, sonra kil, bakarsın sonra da su çıkıverir. İşte kendi kitabını okumaktan maksat, mârifettir. Yâni nefsini bilmektir."

*

– *Allah'tan başka kimseye secde edilir mi?*

– "Secde, Allah'tan başka kimseye olmaz. Bu secde de iki türlüdür. Biri Allâh'a olan secde, diğeri de Allâh'ın emriyle meleklerin, Hz. Âdem'e ettikleri hürmet secdesidir ki, başlarını kaldırdıkları zaman Hz. Âdem'de Allâh'ın tecellîsini görerek tekrar secdeye vardılar."

*

– *Bir kimse elde ettiği mertebeden düşecek olsa, bir daha terakkî edemez mi?*

– "Niçin edemesin? Düşmez kalkmaz bir Allah. Kul hatâ edebilir. Allah ganîdir. Çalışanı yalvaranı mahrum etmez. Düştüğünü anlayıp, öyle de battık böyle de battık, deyip oturmak olmaz. Gafûrü'r-rahîm olan Allah affetmeye bahâne arar. Bir gün olur, beni de affeder deyip, ümit kesmeden çalışmalıdır. Nefs-i emmâreye kadar düşeni bile yüksek mertebelere çıkarır."

*

– *Resim bulunan odada namaz kılmak câiz midir?*

– "Resim olan odada neden namaz kılınmasın? Yalnız resime karşı kılınmaz. Lâkin sen ona dikkat et ki, kalbin odasında resim bulunmasın. Ne tuhaf değil mi? Odalardaki resime dikkat edilir de, kalplerde bulunan sûretlere, putlara dikkat edilmez."

*

– *İlme ve akla sâhip olan bir kimse, nasıl oluyor da nefsine uyuyor? Acaba bir güvenecek nokta mı var ki, ona güveniyor?*

– "Ona sen de şaş, ben de şaşayım.

Bir gün Nasreddin Hoca bir bostandan sebze çalmaya girmiş. Lahanaları pırasaları çuvala doldurmuş. Bahçıvan görüp, sen buraya ne sûretle girdin, diye üstüne gelince, rüzgâr attı demiş. Ya bu sebzeleri kim kopardı deyince, rüzgâr beni salladı, ben de onlara tutundum demiş. Çuvala kim doldurdu diye sorunca da, ona sen de şaş, ben de şaşayım demiş.

Bir âkil kimsenin nefsine uyması şaşılacak şeydir. Amma bunda da Allâh'ın kuvveti ve kudreti görülür. Öyle ki Cenâb-ı Hak hidâyet etmezse, kul hiçbir şey yapamaz. Onun için Allâh'ın lutfundan gayri, ne akla ne de ilme güvenmek câizdir."

*

– *Bir mürîde, mürşidi dört yerde yetişir. Biri hâlet-i nezide yâni ölüm döşeğinde, diğeri kabirde, üçüncüsü sıratta, dördüncüsü mîzanda, deniyor. Dünyâda iken, ölmeden evvel ölmüş kimselere bu dört yerde tekrar sual sorulacak mı?*

– "Hayır. Evvelce de söylemiştik. Ölmeden evvel ölenlerin suâli, hesâbı dünyâda tamam olur. Çünkü o kimse bir avuç vücûdu suyunu vahdet denizine karıştırıp eritmiştir."

*

– *Hikmet ne demektir?*

– "Hikmetten maksat hakîkattir. Vehim ve hayal, hikmet ve hakîkatin önüne perde olur."

*

– *Sâlih Aleyhisselâm'ın kalbinde Allâh'ın emâneti olan bir nâka (deve yavrusu) vardı. Bir gün o kalpte gizlenmiş olan sır nâkası meydana çıkınca tecellî bulutlarından Cenâb-ı Hak, muhabbet yağmuru*

yağdırdı. Bu sûretle o kalp sâhibi Hakk'ın has bahçelerinde ilâhî sırların meyvalarını topladı ve bunları görüp gözlemenin leziz bir pınar gibi olan suyundan kana kana içti, diye Mesnevî-i Şerîf'te bir îzah var. Açıklar mısınız Efendim?

– "O sır nâkası, sâde Hz. Sâlih'te değil sende de var, bende de var. Bir kimse sülûkte kemâle eriştikçe, taş gibi olan kalbinden o sır nâkası zuhur eder. Ve gönül bahçesinden irfan güllerini ve îman sümbüllerini otlar ve Hakk'ın esrârı menbaından kana kana içer."

– Bir kimsenin yolunda ilerlemesi için, kâmil bir rehbere ihtiyâcı olmaması düşünülemez. Ancak onun irşat ve yardımıyle bir taş gibi olan kalbin yumuşaması mümkün.

– "Kâmil insan zamânın Sâlih'idir.

Amma şu da var ki kendini her mürşit zanneden mürşit olamaz. Onun için Mısrî-i Niyâzî:

Her mürşide el verme yolun sarpa uğratır
Mürşidi kâmil olanın yolu âsân imiş,

buyurur."

*

– Gaflet ne demektir?

– "Gaflet, Allâh'a sadâkatsizlik demektir. Çok, çok ibâdet et, tâatta bulun. Fakat bir zaman gaflete düştün mü hepsi mahvolur gider. Küçük de olsa sadâkatsizlik her şeyi mahveder."

*

– Cenâb-ı Hak hadîs-i kudsîde: Ben bir gizli hazîneydim, istedim ki bilineyim, buyurmuş. Allah bizim kendisini bilmemizle bir şey kazanmaz. Kulları bilse de bilmese de Allah, gene o Allah değil mi?

– "Bu sözünle sen bize, kendimize bir vücut veriyorsun. Halbuki biz ve bütün mevcûdat esâsen hayalden ibâretiz. Evvel ve âhir Cenâb-ı Hak'tan gayrı bir şey yoktur. **Ben bir gizli hazîneydim, istedim ki bilineyim**, buyurduğu zaman, nasıl kendisiyle berâber kimse yok idiyse, şimdi şu dakîkada da gene öyledir. O zamanla bu zaman arasındaki fark ancak Hakk'ın gizlilikten zâhire çıkmasından ibârettir. Zâhir de odur, bâtın da o. Evvel de odur, âhir de o.

İstedim ki bilineyim'den maksat, Cenab-ı Hakk'ın kendi kendine tecellî etmesidir. Bir şeftâli ağacı çekirdek iken, ondan dallar yapraklar ve meyveler zuhur ediyor. Ağaç başka çekirdek başka mıdır? Görünüş-

te başka, esasta ise birdir."

*

– *İnsan kalbinden bir pencere açmalı deniyor. Bu ne sûretle olur?*

– "Her halde duymuşsundur. İnsan öldükten sonra kabrinde bir pencere açılır. Eğer iyi bir kimse ise cennet tarafına, fenâ ahlâklı ise cehennem tarafına açılır, derler.

İşte biz de kabre girmezden evvel vücûdumuz kabrinde bir pencere açmaya bakalım. Yâni Cenâb-ı Hakk'ın birliğine yol bulalım. Tâ ki Hakk'ın hakîkat ve sırları içeri aksetsin. Kalp ayna gibidir. Bu ayna ne kadar temiz ve tozsuz olursa o ölçüde cemâli gösterir. Öyle kalpler vardır ki her hakîkat buraya akseder."

*

– *Kul küllün min indillâh*[1] *sırrı nedir?*

– "**De yâ Habîb'im. Her şey Cenâb-ı Hakk'ın ind-i sübhânîsinde, yâni Allâh'ın iktidârı elindedir**. Bunu hal ile bildin mi sana kimsenin bir şey yapamayacağını da bilirsin. İşte en yakın nümûne Türkiye'nin bu günkü hâlidir. Karşı taraf en mükemmel harp techîzâtiyle, topu, tüfeği ve tayyâresiyle geldiği halde bir avuç Türk askerine mağlûp oldu. Bu, Allah'tan değil de senin topun tüfeğinden mi idi? Hakk'ın kudretini bilmek çalışmaktan fâriğ olmayı değil, gayret kemerini bağlamayı gerektirir. Çünkü insanın kıymeti himmetiyle ölçülür. Allah bir işi murat etti mi sebeplerini de ona göre halkeder. Nemrûd'u bir sivrisineğin helâk ettiği gibi, Yunan'a da bir maymunla neler yaptı?

Allâh'ın kuvvet ve kudreti her asırda âşikârdır. Gözün açık olursa, görürsün. Görene.. Kör'e ne? Hüküm gālibindir denirse de hüküm Allâh'ın hükmüdür, hakîkati vardır. Fakat insanlar ibret almazlarsa, ne yapalım?"

*

– *Hayât-ı tayyibe nedir?*

– "İnsanların dünyâya gelmelerinden maksat kendilerini öğrenmek, bu sûretle de Cenâb-ı Hakk'ı bilmektir. Kim ki Allâh'a kavuşmak isterse, ef'âlini Hakk'ın ef'âlinde, sıfâtını Hakk'ın sıfâtında, zâtını da gene Hakk'ın zâtında fânî etsin. İşte o zaman hayât-ı tayyibeyle dirilip ölmezlerden olurlar ve bu kimseler için korku ve endîşe yoktur. Eğer

1- Nisâ sûresi, 78. âyet.

bir kimsenin gözü bu dünyâda iken ilâhî hakîkatlere açılmazsa, öteki dünyâda da kör kalacağına şüphe edilemez."

*

– İnsanın insanlığı irfan iledir, buyrulmuş. İrfan nedir?

– "İrfan, gayret ve himmetin semeresidir, mahsûlüdür. Meselâ odun yanıyor. Semeresi nedir? Isıtmaktır. Meselâ elinde bir saz âleti var. Onun semeresi de senin bunu öğrenmendir ki, işte irfandır.

Tarîkatta irfan ise, lâ ilâhe illallah diyebilmek, yâni bütün mevcûdâtı birlemektir.

Ârife eşyâda esmâ görünür.
Cümle esmâda müsemmâ görünür.

sırrına erip, bunu hal ile bilmek, işte irfandır. Yoksa, plak gibi söylemek değil."

*

– Güneş doğunca idâre kandiline lüzum kalmaz, buyuruluyor. Hakîkat dâimâ âşikâr iken görememenin hikmeti nedir?

– "Güneş doğunca, değil idâre kandili yıldızlar bile kayboluyor. Demek ki hakîkat güneşi doğunca da idâre kandili gibi olan vücûdun yok olur. Ama o hakîkati görmek kolay mı? Onu görmek için nefsin hevâsından geçmek lâzımdır. Eğer o hakîkatı görsek her taraf süt limanlık olurdu."

*

– Tarîkat erbâbı bâzen kesretle çoklukla meşgul olmaya sevkolunuyor. Sebebi nedir Efendim?

– "Cenâb-ı Hak buyuruyor ki: **İnsanlar zannederler mi ki, biz Allâh'ı ve âhireti biliriz demekle bırakılırlar. Biz onları hastalıkla, yoklukla, evlâtlarını ellerinden almakla, arzûlarını vermemekle imtihan ederiz. Tâ ki, hangisi doğrucudur, hangisi yalancıdır, meydana çıksın diye. Gerçi biz onların hangisi sâdık, hangisi yalancıdır, biliriz. Lâkin bunu kendilerini, kendilerine bildirmek için yaparız**[1].

İşte çokluğa salınan kimselerin de, çokluk içinde birliği bulup şaşırmamaları lâzımdır."

*

1- Kıyâmet sûresi, 36. âyet; Muhammed sûresi, 31. âyet; Bakara sûresi, 155. âyet.

– Güneş doğunca idâre kandiline lüzum kalmaz, buyrulmuştu. Evet, hakîkat meydanda. Güneş doğmuş. İdâre kandilini de söndürdük. Lâkin o hakîkata yaklaşmaya, hatâlarımız mâni oluyor. İşte o yaklaşma lutfunu sizden bekliyoruz:

– "Kulun hatâ işlememesi kābil değildir. Mücevheri yontarak nasıl pırlanta hâline getiriyorlarsa, mürşitler de o pürüzleri, mânevî illetleri tedâvîye, düzeltmeye memurdurlar. Hekimler hastalıkları nasıl tedâvî ediyorlarsa, ruh tabîbi olan mürşitler de mânevî illetleri öylece şifâlandırırlar. Lâkin söz dinlemek şarttır.

Mektebe gittiğim vakit hiçbir şey bilmiyordum. Hocamın sözünü dinlemek, cümle arzûlarımı hocamın arzûsunda fânî etmekle birçok şeyler öğrendim. Meselâ: Benim arzum sabahleyin geç kalkmaktı; hocamın emri üzere erken kalktım. Benim arzum bütün gün oyun oynamaktı, oyunlarımı terkedip, mektebe devam ettim. Yâni kendi istek ve heveslerimden geçip, hocamın çizdiği yolda yürümek sûretiyle talebelik hayâtımı düzenlemiş oldum.

İrfan mektebi olan tarîkat de böyledir. Muvaffak olabilmek için, kendisine gösterilen yolda yürümek lâzımdır."

*

— Güzel sesin kalbe tesir etmesinin hikmeti nedir?

—"Cenâb-ı Hakk'ın Elestte: **Ben sizin Rabbiniz değil miyim?** hitabının; cüz'i surette bile olsa, benzerliği yüzündendir. Sanki deryadan alınmış bir kova su gibidir.

*

– Kalbe gelen lüzumsuz düşünceleri çıkarmak pek güç oluyor:

– "Bu güçlüğün sebebi o kalpte aşkın olmamasındandır. Gönlünde ilâhî aşk olana her şey kolaydır."

*

– Bir sâlik bir kimseye iyilik etse de, sonra o iyilik ettiği kimseden kötülük görse, bu o sâlikin nefsinden midir?

– "Hayır. Hz. Ali Efendimiz buyurmuşlardır ki, **iyilik ettiğin kimse leîm ise zararından sakın.** Çünkü yaptığın iyiliğin kadrini bilmez, sana zararı dokunur. Bir kerîme tokat vurduğun zaman, tesîri nasıl kötü olursa, bir leîme de iyilik ettiğin zaman, bu iyilik ona da aynen kötü tesir eder.

Senin nefsin de böyle leîmdir. Seni Allah yolundan uzaklaştırmaya çalışır."

*

1- A'râf sûresi, 172. âyet

– Hayâ ne demektir?

– "Hayâ, her yerde Hakk'ı görmektir."

*

– Bir görmek, bir işitmek, bir bilmek için nefs şeytanından kurtulmak mı lâzımdır?

– "Birlik yâni vahdet mertebesini bulmuş kimseye şeytan karışmaz. Bu mertebeyi bulanlar Allâh'ın velîleridir. Onlar için korku ve hüzün yoktur. Kendilerinden çıkmış, muratsız kalmışlardır. Korku, nefsinden soyunamayanlardadır. Diğerleri ise, lâ ilâhe illallah sırrına mazhar olmuşlardır."

*

– Mânevî rızk husûsunda da kanâat lâzım mıdır?

– "Mânevî rızk için kanâat olmaz. Allâh'ın hazînesi kulun hazînesi gibi değildir. Sarfolundukça meydana çıkar, artar eksilmez. Cenâb-ı Hak: **De yâ Habîb'im, benim ilmimi ziyâde et!**[1] buyuruyor. Neden Cenâb-ı Hakk'ın feyz-i nûrunu istemeyeyim? İlâhî tecellîye nihâyet yoktur ki."

*

– Taklit ne demektir?

– "Biz yolcuyuz. Nereye gidiyoruz? Hakk'a gidiyoruz. İşte bu söz şirk sözüdür. Hak bizden uzak değil ki ona gidelim. Lâkin beşeriyetteyiz. Böyle söylemek îcap eder. Nefsimizden kalbimize sefer ediyoruz. Onun için, nefsimize uyup boş şeyler ile vakit geçirmemek lâzımdır. Taklit, şuhûda ermemek; Hak'tan gayri görmek, Hak'tan gayri işitmektir. Onun için içtihatlar hep zan üzre kalmıştır, ancak tahkîka erenler hakîkate vâsıl olmuşlardır."

*

– Nefsini bilmek ne demektir?

– "Sen nesin? Vücûdunda varlığında Cenâb-ı Hakk'ın âyetleri kendini göstermiştir. Hak bize şah damarımızdan daha yakındır. Biz kendimizi bildik mi, Allâh'ın ilmi meydana çıkar. Hal olarak bunu bilen ise, nefsini bilmiş demektir."

1- Tâhâ sûresi, 114. âyet.

*

– Hayrihi ve şerrihi min Allâhi Tealâ[1] *diyor ve sonra da, Cenâb-ı Hak zulümden münezzehtir diyoruz. Bunu nasıl îzah ederiz?*

– "Cenâb-ı Hak hâlıktır, yaratıcıdır. Hayrı da şerri de yaratan odur. Amma hayıra rızâsı vardır. Şerre rızâsı yoktur. İrâdeni kullan, şerre gitme, hayıra yürü."

*

– Bâzı kimseler bütün zamanlarını ibâdete tahsis ediyorlar. Bu doğru mudur?

– "Muâviye çok ibâdet ederdi. Bir gün Resûlullah Efendimiz: **Yâ Muâviye çok ibâdet ediyorsun. Amma bir zevk duygun yok. İbâdetin az olsun, fakat duygulu olsun. Senin vazîfen beş vakit namaz kılmaktır** buyurmuştur.

Her şeyden evvel lâzım olan irfan ve temiz ahlâktır. Böylece de kendini bilmeye, kendini görmeye ve kalbini temizlemeye çalışmaktır. Sabahlara kadar namaz kılan kimse olur ki bir gün usanır. Hacı Mehmet isminde çok namaz kılan birisi varmış. Bunu bilen muzibin biri tavan arasına saklanmış. Tam namazını kılıp yattığı sırada tavandaki muzip adam: Yâ Hacı Mehmet kum salli[2] demiş, Hacı Mehmet gāibden geldiğini sandığı bu sese, peki yâ Rabbi'ciğim, deyip kalkmış. Abdest tâzeleyip, namaz kılmış, tekrar yatmış. Fakat aradan beş on dakîka geçtikten sonra, aynı ses Hacı Mehmet'i bir kere daha namaza dâvet etmiş. Adamcağız gene kalkmış, tekrar namaz kılmış ve yatmış. Ancak "kum salli"lerin arkası kesilmeyince, yorgunluktan tâkāti kesilen Hacı Mehmet: Usandı yâ Rabbi'ciğim, diyerek muzibin dâvetine icâbet etmez olmuş.

Onun için az olsun da devamlı ve zevkli olsun. Her şeyde ifrat, şûle-i hayâtı tez söndürür."

*

– Bir sâlik derecesinden düştüğünü farkedebilir mi?

– "Sâlikin derecesinden düşüp düşmemesiyle kayıtlanmasına lüzum yoktur. Bu gibi düşünceler vakit kaybetmekten ibârettir. Onun gördüğü bir, taptığı bir olmalıdır. Mertebe, derece gibi basit şeyler üs-

1- Hayır ve şer Allah'tandır.

2- Kalk, namaz kıl!

tünde durmasına lüzum yoktur. Maamâfih beşeriyet hâliyle bir kabahat işleyip farkına varsa, bir daha aynı hatâyı yapmamaya dikkat ederek, Allâh'ın lutfu keremine sığınır ve affedileceğinden ümîdini kesmez."

*

– Ashaptan birine gece namazı hakkında ne buyurursunuz diye fikrini sormuşlar. Gündüz Allah'tan kork, gece de uyu buyurmuş.

– "Ne güzel cevap. Yâni gündüz Hakk'ın yolunda yürü, geceyi düşünme uyu, zarar yok. Çünkü ömrünü uyanıklıkla geçiren kimsenin uykusu da ibâdettir."

*

– Sâde ilim lezzetiyle iktifâ edip, amel acılığını tatmadan kemâle erilir mi?

– "Farazâ seni sıtma tutuyor. Doktora gittin, reçetene kinin yazdı. Bunu almakla hastalığın geçecek dedi. Sen de ilmen bunun böyle olduğunu bildin. Fakat o kininin acılığını tatmadan ve böylece de hastalığını defetmeden ilâcın tesîrini yaşayarak bilmiş olmazsın.

Şu da var ki, o amelin acılığını hissetmeden ilâcı yutan müstesnâlar da vardır. Bunlara âşıklar denir. Nasıl ki acı kinin kaşe içinde acılığını hissettirmezse, o amelin acılığını da lutf-ı rabbânî içinde kabul edenler böylece müteessir olmazlar."

*

– Kul, ne kadar dünyâdan uzaklaşmak istese, dünyânın ona musallat olması nefsinden midir?

– "Sen ne kadar dünyânın arkasından koşmak istersen, o kadar senden kaçar. Sen ondan ne kadar kaçarsan, o senin esîrin ve benden olur."

*

– Tesbih ve takdis arasında fark var mıdır?

– "Hal etmez isen, bunların ikisinin de faydası yoktur. Maksat Allâh'ı bulmak, bilmek ve tapmaktır. O hâsıl olmadıktan sonra, tesbîhin de tehlîlin de hebâ olur gider. Allah sizin tesbîhinize takdîsinize bakmaz ancak kalbinize bakar. Şu halde işe oradan başlamak lâzımdır."

*

– *Kulun bütün ibâdetlerini bir anlık gafletin mahvettiği buyuruluyor. Biz ise, dâimî gaflet üzereyiz. Hâlimiz ne olacak?*

– "O gafletten maksat Cenâb-ı Hakk'a sadâkat, vefâ ve teslîmiyette noksandır. Alelâde kusur demek değildir. Meselâ bir kimse mürşidine elli sene yalan söylememiş, fakat bir gün söylemiş. Veya bir kadın zevcine yirmi sene sadâkatle arkadaşlık etmiş, fakat bir gün bir yabancıya meyletmiş olsa, elbette bu gafleti baştaki kazançlarını alıp götürür.

Bir de Hakk'ın yakını olan kullar vardır ki, onlar bütün dünya ile muâmelelerini mürşitleriyle muâmele bilirler. Mürşitle muâmelenin de Cenâb-ı Hakk'a dayandığına inandıkları için, bütün âlemle olan alış veriş ve münâsebetlerini Allah'la yaptıklarını bildiklerinden gaflete düşmemeyi ibâdetin tâ kendisi kabul ederler."

*

– *Emrolunduğun üzre istikāmet eyle*[1] *âyet-i kerîmesi nâzil olduğu zaman, Resûlullah Efendimiz, Hûd sûresi saçımı ağarttı, buyurmuşlar. Emrolunduğu üzere istikāmet eylemek, Resûlullâh'a zor gelemeyeceğinden, bu sözü acaba bizi irşat için mi söylemiş olmalıdır?*

– "Şüphesiz. Amma gene düşün ki, bu söz Allâh'ın sevgilisinin ağzından çıkıyor. Zîra yakınlık ne kadar fazlalaşırsa, korku da o nisbette artar. Meselâ bir pâdişâhın vezîri mi ondan korkar, yoksa küçük bir çocuk mu? Tabiî ki vezîrin korkusu büyüktür. Çocukta ise pâdişâhın büyüklüğünü idrâk edecek kafa yoktur ki korksun. Onun için de huzûrunda çocukluğun bütün îcaplarını yapar. Hoplar, zıplar. Hattâ tabiî ihtiyaçlarını dahi yapabilir. İşte ak sakallı fakat rûhu çocuk kalmış olanların da, Cenâb-ı Hakk'a karşı tutumları budur.

Aslanın biri bir ahıra girerek uyumuş. Akşam olup ineğin sâhibi içeri girdiği zaman, kendi ineği zannı ile aslanı okşamaya başlamış. Aslan ise, gün doğsun da bir bak, benim kim olduğumu anlayınca okşar mısın, kaçar mısın, görelim, demiş."

*

– *Herkesin hâli iyi veya kötü kendi kıymetini âşikâr eyliyor:*

1- Hûd sûresi, 112. âyet.

– "Tabiî senin kıymetin amellerinden belli olur. İyi şeyler iyi kimseler içindir. Kötü kimseden iyi şey zuhur etmez. İyi kimselerden de iyi şeyler zuhur eder. Beşeriyet îcâbı iyi insandan bir kötü muâmele zuhur etse bile bu ârızîdir.

Siz bu kadar kardeşsiniz. Ve her biriniz acaba kibir ediyor muyum, tecessüs eyliyor muyum, yalan söylüyor muyum diye kendinizi yokluyorsunuz. Fiillerini bu tartış, bu muhâsebe Hak yolu yolcularına nasip olmuş bir kazançtır.

Dünya ehli ise âlemin dedisine kodusuna, gaflet ve nisyânına öylesine dalmışlardır ki, tabakhânede çalışanların bir müddet sonra o kötü kokuyu duymaz hâle gelişleri gibi, içinde bulundukları çeşitli kötülüklerin taaffününü hissetmez olurlar. Ama çalıştıkları yerden dışarı çıkınca, temiz havada yaşayanlar onların üstüne sinmiş olan bu kokuyu derhal farkederler."

*

–Yâ Rab seni bilmeye kādir mi olur ben
Bilse bilir ancak seni sen, bensiz olan ben.
buyrulmuş. Bensiz olan ben ne demektir Efendim?

– "İnsanın iki benliği vardır. Biri nefsiyle olan benliği, diğeri de hakîkî mânevî benliğidir.

Sen çok şeysin, Hak ve hakîkat benliğiyle. Hiçbir şey değilsin nefsânî benliğinle."

*

– Seven kimse Allâh'ından sevilmek talep edebilir mi?

– "Aşkın dereceleri vardır. Sevgiyi meyveye benzetirsek, yeşil kabuğu, dış kabuğu, iç kabuğu ve bir de zarı olduğunu görürüz. Eğer sen de cevizin yeşil kabuğunda isen, isteyebilirsin. Ama lübbe ermişsen isteyemezsin. Çünkü gerçek âşıkta arzu kalmaz. Çünkü kendi kalmamıştır. Mâdemki âşık olmuştur, bu aşkın içinde sevilmek de mevcuttur. Zîra senin sevmekliğin aynı sevilmekliğindir. Eğer sen sevilmeseydin, sevemezdin."

*

– Nefsin şehvet gerdanını katletmeye niyet eden zayıf akıllı kimseye, nefs-i emmâre, sûret-i haktan görünüp hücumlara başlar buyurulmuştu.

– "Dünyâdan yüzünü çevirip, Hak yoluna girmeye niyet eden kim-

senin karşısına nefs-i emmâre çıkıp aldatmaya koyulur. Şâyet onu, şahsî ihtîrasları tarafından yakalayamazsa, çocuğundan, erkekse karısından, kadınsa kocasından, akrabâ veya ahbâbından hulâsa her taraftan hücumlar ederek girdiği yolu kötüler. Ama sen ilâhî muhabbetle zırhlanmış isen, şeytanın, gönlüne yol bulması mümkün değildir."

*

– Elinden, dilinden, gözünden, belinden halk rahat olsun buyurulmuş olmasının sebebi nedir?

– "Kimseyi incitme demek. Elinle, kalbinle herkese muhabbet et demek.

Fakat bu muhabbet "celâl" sıfatıyla gelmiş olanlara emniyet göstermek demek değildir. Nefret etme, hürmet eyle. Şu da var ki yılan ve akrep gibi celâl sûretinde yaratılmış mahlûklar dahi, kendilerine fenâlık etmeyeceğinden emin olsalar kötülük yapmazlar. Bu da ayrı bir mes'eledir. Yapmazlar; çünkü bütün mahlûkâtın hâlıkı birdir. Başka Tanrı yok ki. Biz dervişiz, kimseyle kavgamız yoktur. Yılan tabiatlı kimseden kaç, lâkin tahkir etme."

*

– İyi olmak istiyoruz, neden olamıyoruz? Acabâ kābiliyetimiz mi yok?

– "Biz iyi olmaya çalışmıyoruz, yok olmaya çalışıyoruz. Yok ol, demek dervişlikte hayır duâdır. O oldu mu, her şey oldu demektir."

*

– Aşırı derece ferahlanmak câiz midir?

– "Bir şeye çok ferahlanmak iyi değildir. Derviş olana lâzım olan Cenâb-ı Hakk'ın vermiş olduğu ihsâna şükretmektir. Çünkü veren de odur alan da odur. Bir gün Hz. Abdülkādir vaaz buyuruyordu. Bir ev?lâdınız dünyâya geldi diye haber getirdiler. Evvelden biliyordum buyurdular. Gene bir gün vaazda iken, çocuğun ölüm haberini getirdiler. Daha doğduğu gün biliyordum, buyurdular."

*

– Bâzen terkettiğimiz kötü ahlâklarımızın yeniden zuhûruna şâhit oluyoruz. Bunun hikmeti nedir?

– "Demek oluyor ki onları hal olarak bırakmamışsın. Cenâb-ı Hakk'a tövbe ve istiğfar etmek bir daha o hâle avdet etmemek demektir.

Bir gün Hz. Ali Efendimiz Kâbe'de istiğfar eden bir adam görmüş ve ne yaptığını sorunca, hatâlarına tövbe ettiği cevâbını almış. Bunun üzerine Hz. Ali: **İstiğfar edeceğine bir daha hatâ işleme, asıl tövbe budur**, buyurmuş."

*

– *Celâlimden yanan kalpte cemâlim hiç nihan olmaz, ne demektir?*

– "Allah için ağlayan dâimâ Allah iledir. Hak uğrunda çilelere hastalıklara ve türlü imtihanlara mâruz kalan kimse elbette cemalden mahrum kalmaz.

Râhatıyle istedim vaslını kahretti bana
Derde düşüp ağlayınca güldü cânânım benim,

ve gene:

Kim ki candan geçmez ise deyin bize yâr olmasın
Âr u ırzıyla gelip âşıklara bâr olmasın.

Bu dünya irfan pazarıdır. Bizim istediğimiz nakit ise candır. Candan maksat nedir dersen, senin kendiliğinden geçip, güzel ahlâkla ahlâklanmandır. Bu türlü can vermek ölümden çok güçtür. Çünkü ölüm bir kere gelir. Bunda ise her an can vermek vardır."

*

– *Cenâb-ı Hak vaadinden dönmüyor. Lâkin mü'minler dönüyor:*

– "Kâmil mü'min vaadinden hulfetmez, dönmez. Çünkü onun kalbi Allâh'ın arşından daha geniştir. Onların hâline itiraz küfürdür. Kâmil mü'min diyor ki, ben hakîkat Mûsâ'sının elinde asâyım. Mûsâ'm gizlidir, ben âşikârım. Kim beni sarsarsa, Mûsâ'yı sarsmış demektir.

Vaadden şaşmak iki türlü olabilir. Biri Cenâb-ı Hak ezelde: **Ben sizin Rabbiniz değil miyim?** dediği zaman ruhlar, **belî**, "evet", biz senin emrini tutarız, menettiğinden kaçarız diye karşılık verdiler. İşte bu vaadi dünyâya gelip de yapmayana Resûlullah Efendimiz'in buyurduğu gibi: **Kim ki vaadinden cayarsa yazıktır**.

İkincisi mü'min kimse sözünün eridir. Vaad ettiğini behemahal yerine getirmelidir. Bir şeyi veririm demek vaaddir. Veremeyeceğin, yapamayacağın bir şeyi söylemek yalancılıktır.

Allah vaadinden dönmediği gibi, kullar da vaadinden dönmemelidir."

*

– *Kim ki ameliyle umduğu şeye vâsıl olacağını düşünürse, hatâ etmiş, buyuruluyor.*

– "Cenâb-ı Hakk'ın muhabbetine ibâdeti dahi ortak etme. Onun saltanatı karşısında hiç idin, hiç olacaksın. Amelinle övünüp kendine bir kıymet verdikçe ve o amel yüzünden kazançlı çıkacağını umdukça, büyük hatâ işlemiş oluyor ve maksattan da uzaklaşmış bulunuyorsun. Seni hiçten var eden Allâh'a karşı amelinle nasıl övünebilirsin? Ki onu sana ihsan eden de Hak'tır. Süleyman'a karıncanın bir karınca ayağı hediye getirmesi ne gülünçtür. Onun için kendinde bir vücut görmeyerek amel eyle. Zîra insanda aczden başka bir şey yoktur. Bunu bilmek her bilginin üstündedir."

*

– *Cenâb-ı Hak kullarına günde yetmiş defa lebbeyk dermiş. Bu sedâyı kullar duyabilirler mi?*

– "Bunu düşünmeye lüzum yok. Eğer sen cân ü yürekten yâ Rab desen hissettiğin zevk, Cenâb-ı Hakk'ın lebbeykidir."

*

– *Secde nedir?*

– "Allâh'a yaklaşmak secdeyle olur. Secdeden maksat da yokluktur. Çünkü Allâh'a yakınlık yoklukla olur."

*

– *Yokluk nedir?*

– "Kul, Cenâb-ı Hakk'ın azamet ve kudret-i sübhâniyesi karşısında zayıf ve âcizdir. Dâimâ Hakk'ın hükmündedir. Mâdemki vücûdun bir lâşeden ibârettir, o azamet-i sübhâniye ile âşinâlık kur ve kendine ondan başka varlık verme. Mâdemki kudret Cenâb-ı Hakk'ındır, sen aradan çık. Öyle yapmazsan şirke düşmüş olursun."

*

– *Hz. Pîr buyurmuşlar ki, öyle bir mertebeye vardım ki, kalbime*

isyan edersem, Allâh'a isyan etmiş olurum:

– "Yâni kalbimi o sûretle tasfiye eyledim ki orada Allah'tan başka bir şey yok demektir."

*

– Ölümü düşünmek dâimâ hoş olur mu? Ölüm düşüncesi insana korku veriyor:

– "Elbette hoş olur, neden olmasın?

– Âşıklara da ölümü düşünmek câiz midir Efendim?

– "Şimdi sen çamurdan Himalaya dağlarına çıktın. Yâni çamurlu bir sualden yükseklere tırmandın. Oraya âşıkları ne karıştırırsın? Âşıklar bir ölümde değil bir çok ölümler içindedirler. Dervişler için bu sual en ednâ bir sualdir. Allah hemen îman selâmeti versin ve kâmil mürşidin rızâsı dâiresinde can vermek nasip etsin. Sen onu düşün, ona bak, ona çalış.

Gariptir, ölümü kimse istemez. Hiç kimsenin kurtulamayacağı bir şey olduğu halde, insan ne kadar sıkıntıda olursa olsun, gene de ölümden kaçmak ister. İşte acz-i beşer."

*

– Sırat köprüsü için kıldan ince kılıçtan keskin deniyor. Dünyâda onun misâli nedir Efendim?

– "Tarîkat demektir."

*

– Ümit ve korkudan hangisi rûha âittir?

– "İkisi de nefse âittir."

*

– İnsan bu dünyâya bütün nasîbini ezelden kazanarak mı gelir? Mahrumlardan ise suçu ne?

– "Ezelde Cenâb-ı Hakk'ın nûrundan kapamamışsan kabahat kimin? Zulmette kalman tabiîdir. Onun için ezelde saîd olan burda da saîddir. Ezelde şakî olan burda da şakîdir. Hiç işitmedim ki bir kırmızı biber gül olsun."

– O halde cehd ü gayretten vaz mı geçeceğiz?

– "Cenâb-ı Hak herkese cüz'î irâde vermiş. Sen de bu irâdeni kötü yola sarfetme."

*

– Adâlet nedir?

– "Adâlet insanın insanlığı îcâbıdır. Resûlullah Efendimiz: **Bir saat adâlet yetmiş sene ibâdetten efdâldir**, buyuruyor."

*

– Bir şeyi ilme'l-yakîn bilmenin, ayne'l-yakîn bilmeye faydası var mıdır?

– "Vardır da yoktur da. Meselâ sen Medîne-i Münevvere'yi görmemişsin. Oraya giden bir kimseden dinleyip bilgi edinmişsin. Böylece de ilmin, mâlûmâtın olmuş demektir. O ilimden maksat görmekti. Nitekim gidip görüyorsun. O zaman ilme'l-yakîn, ayne'l-yakîn olmuş oluyor.

İlmen bilmek de faydadan hâlî değildir. Ama görmek, o bambaşka."

*

– Allah herşeyi bir sebebe bağlamıştır, isterse sebepsiz olarak da veremez mi?

– "Sen sebebi Hak'tan gayri mi zannediyorsun? Sebebe güvenme; fakat onu da Hakk'ın bir âleti olarak küçümseme. Meselâ eğer bu ilâcı almasaydım, iyileşemezdim demek münâfık işidir. Esas ve hakîkat cihetiyle Allah'tan başka bir şeye ümit bağlayamazsın. Ancak Cenâb-ı Hakk'ın lutfu, filân sebepten zuhur etti, diyebilirsin.

Resûlullah Efendimiz bile: **Mürebbî olmasaydı, Rabbimi bilemezdim** buyuruyor. Hz. Ayşe Vâlidemiz, hakkında âyet nâzil olduğu vakit, Allâh'a şükredince, pederi Ebû Bekir Hazretleri: **Resûlullâh'a da şükret; çünkü onun hürmetine sen o devlete nâil oldun**, dedi. Efendimiz de: **Vâsıtaya şükretmeyen Allâh'a da şükretmiş olmaz**, dedi.

Sebepler dediğimiz vâsıtalar da Allah'tan gayrı değildir."

*

– Cenâb-ı Hakk'ın muhabbeti hayat verici ve diriltici bir pınar gibidir. Bir kimseyi sevmeyi murat ederse o pınarın suyundan içirir. O sudan içen de hayat bulur:

– "Burada suyun bâtınî mânâsı kâmil insandır. Allah bir kulunu sevecek olursa, evvelâ ona ehlullâhı sevdirir. Gazap edecek olursa da

ehlullâha buğz ettirir. İşte o velînin Kevser Suyu gibi olan sözlerinden irfan sümbülleri ve mârifet nurları biterek, o kimseye hayat verir."

*

– *Akarsu gibi olmak fakîrin alâmetidir, buyurulmuş:*

– "Akar su çer çöp tutmaz. Fakirde yâni dervişin kalbinde de gıll u gış, dedikodu, çer çöp bulunmaz. Sonra akarsu etrafını sular, doyurur, yeşertir."

*

– *Dünyâda en büyük saâdet nedir, Efendim?*

– "Dünyâda en büyük saâdet ve rahatlık dervişliktir. En büyük nîmet kâmil bir insana erişmektir. Allâh'ın halvetgâhından başka yerde saâdet yoktur."

*

– *İnsan olana kendi kıymetini bilmek lâzımmış. Büyük mertebede olanlar kendi kıymetlerini bilirlerse, gurur getirmezler mi?*

– "Hakîkatı bilen gurur getirmez. Zîra bilir ki kendisi hiçtir. Gurur câhil işidir."

*

– *Ruh ihtiyarlamadığı halde, aşk niçin gençlikteki gibi olmuyor? Bedenin kirlenmesinden mi ileri geliyor?*

– "Hayır kirlenmesinden değil, mukāvemetinin azalmış olmasından."

*

– *Ehl-i Beyt'e muhabbet yalnız sevmekle olur mu?*

– "Ehl-i Beyt'in kurbanıyım diyorsun. Halbuki sevmek için onların yolunda gitmeli, isrinde yürümeli. Yalnız îmânım Ali, yâ İmâm-ı Hüseyin demekle olmaz. Onlar ne yapmışsa, sen de onu yapmalısın. Muhabbet demek budur."

*

– *Gönül iyilik etmek istiyor. Edemeyince de mahzun oluyor:*

– "İyilik yapmak iste, fakat yapamayınca mahzun olma. Çünkü hayır işlemeyi isteyip de iktidârı olmadığından dolayı arzûsuna muvaf-

fak olamayan, istediği iyiliği yapmış gibidir. Çünkü asıl iş niyettir. Allah kalbe ve niyete bakar."

*

– *Bâzı kimselere iyilik etmek onları ne kadar memnun ve mütehassis eyliyorsa, bâzılarına yapılan iyilik de onları âdetâ kızdırıyor. Hattâ gazaplandırıyor:*

– "İyi mayalı kimse kendisine yapılan ihsandan hayat bulur. Mayası iyi, kerim olmayan kimseye yapılan ihsan ise onu âsî kılar. Öyle kimseler vardır ki iltifattan, okşanmaktan asla zevk almaz da hakāret ve hattâ dayak hoşuna gider. Kahr altında olmak onlara ihsan gibi gelir.

Cenâb-ı Hak Kur'ân-ı Kerîm'inde **Çok kimseler nîmet verilmekle azdı**[1] buyurur. Onun için Allâh'ın bâzı kimseye nîmet vermemesi o kimse için nîmettir."

*

– *Bir insan hiddetlendiği vakit ne yapmalı da hiddetini teskin etmeli?*

– "Ayaktaysa oturmalı, oturuyorsa yatmalı, yâhut salât ü selâm getirmelidir."

*

– *İbâdette, maksat nedir?*

– "Allâh'a teslim olmaktır. Meselâ minâreden düşmekte olan bir kimsenin o esnâda talebi ne olur? Nasıl Allâh'a sığınırsa, sen de o sûretle ibâdet et, baştan savma değil."

*

– *Resûlullah Efendimiz bana çok salât edenleri tanırım buyurmuş. Bu salâttan maksat nedir?*

– "Salâttan maksat, Resûlullah Efendimiz'i anmak demektir. Efendimiz'in buna ihtiyâcı yoksa da senin ihtiyâcın vardır. Bundan sen menfaatlenmiş olursun. Resûlullâh'ı yâdedeceğin vakit ona "Muhammed, Muhammed" diye seslenemezsin. Ancak salât ü selâm getirebilirsin. Bu da Efendimiz'in rahmetine vesîledir. O sultan, ümmeti için o

1- Alâk sûresi, 6. âyet.

kadar haristir ki bana salât ü selâm getirmezseniz, sizi tanımam diyor ve beni unutmayınız zîra benimle kazanacaksınız diyor."

*

– İyi bir şey olunca seviniyoruz. Bu sevinmekte bir hatâ var mıdır?

– "Allâh'ın nîmetine insan elbette sevinir. Yalnız ona dikkat et ki bir keder geldiği zaman da böyle sevinesin. Bu da bana Allâh'ımdandır diyesin."

*

– Zâhiren kazâya kalmış nâmazım yok. Lâkin bu namazların kabul olunduğunu bilmediğim için, dâimâ kazâ namazı kılayım mı?

– "Mâdemki kazâya kalmış nâmazın olmadığını biliyorsun, şu halde niçin kılacaksın? İşimiz ibâdetlere kalırsa vay hâlimize. Beş vakit namazını kıl da, şimdi irfan noktasında ilerlemeye bak."

*

– İnsan şer husûsunda da hayır husûsunda da vehme düşebiliyor. Bu, insanların kābiliyetine göre midir?

– "Vehim, insanın hissiyâtı içinde sıkıcı ve üzücü bir kısımdır. Yüzde doksan ve belki yüzde doksan sekizi nefse taalluk eden mes'elelerden doğar. Sen dayanacağın yere dayandıktan sonra vehme yer kalmaz. Acabâları zihninden atmaya bak. Ziyâde amel işlemek arzûsu da bir vehimdir. Çok çok amelde bulunayım da bana cennet, köşkler hûrîler ve gılmanlar verilsin, temennîsinin altında nefsin parmağı vardır. Gerçi insan yaratılışında, vehmin de yeri vardır. Fakat vücutta onu hâkim kılmamak ve umûrunu Hakk'a bırakmak ve ondan ümîdini kesmemek lâzımdır."

*

– Bir kulumu seversem, hatâsı ona zarar vermez buyurulmuş. Cenâb-ı Hak bir kulunu ne zaman bu şekilde sever?

– "Ölmezden evvel öldükten sonra; kendi vücûdundan çıktıktan sonra."

*

– Gam ve keder neden ileri gelir?

– "Gam, keder, kahır dünya bağlılığından arzu ve ihtiraslardan ileri gelir. Meselâ evin yıkılmış keder edersin. Bir şeyin zâyi olmuş keder edersin. Hakkında kötü söz işitirsin keder edersin. Eğer dünyâdan kalben kopmuş olsan, bunların biri sana tesir etmez. Arzu ve emellerini yerine getiremeyen kedere ve gama müptelâ olur. Varlık ve debdebe dahi bu arzûların tatmin olması için kâfi değildir. Öyle milyonerler, milyarderler vardır ki, dünyânın bütün zevklerini tattıkları halde, sonunda intihar ediyorlar. Demek ki gam ve keder fakrdan değil, bitip tükenmeyen arzûlardan gelir.

Bâzı kimselere bu kederler dünyâdan çekilmeleri için gelir. Bâzılarına cezâ olarak gelir. Yalnız bu dünyâda yaptıkları değil ezelde kazanmış olduğu menfî hallerin de onu dünyâda cehenneme sokması vardır ki bu cehennem ateşinde o hatâları tasfiye olur."

*

– *Bir sâlikte ümit ve arzu olmaz diye buyuruluyor. Ümitsiz nasıl yaşanır Efendim?*

– "Allâh'ın rızâsını ve cemâlini istemek ümit değil midir? Belki en şâhâne ümit budur. Onun için isteyeceksen Allâh'ın rızâsını iste, başka şeye gönül verme demek."

*

– *Çalışmadan âşık olanlar kimlerdir?*

– "Allah tarafından kendilerine cezbe verilen kimselerdir."

*

– *Fânî-i mutlak hakkında ne buyrulur?*

– "Fânî-i mutlak olamaz. Çünkü Allah dâimâ mevcuttur. Her yerde ve dâimâ Allâh'ın zuhûru vardır. Ben Hakk'a mensûbiyetim dolayısiyle fânî olmam, yalnız beşeriyetten fânî olurum. Nefsimde fânî olurum. Beşeriyet perdelerini yırtarsam, o vakit içindeki mücevherlere kavuşurum. Benim ezelî olan bir benliğim vardır ki, o bâkîdir. İnsan, ancak beşeriyetten yâni nefsinin kötülüklerinden fânî olunca, Hakk'ın sıfatları ile sıfatlanmış olacağı için, Hak'la bâkî olur. Bu yüzden de fânî-i mutlak yoktur.

Nasıl anladın mı? Dikkatli tercümanlık eyle."

*

– İçinde dünya muhabbeti olan kimse mü'min dahi olsa, son nefesinde îmânından korkulur demişler. Mü'minlerin ekserisinde dünya muhabbeti görülüyor. Son nefes korkusu beni çok düşündürüyor. Ehlullah bile nefsinden korkuyor. Ne yapacağız bu son nefes korkusunu Efendim?

– "Senin bildiğin gibi herkes mü'min değildir. Bizim bildiğimiz mü'minlerde son nefes korkusu yoktur. Îman mertebesi büyük mertebedir. Bu mertebeyi bulana îman korkusu olmaz. Herkes nefsine uyuyor diyorsun. Allâh'ın öyle kulları var ki, nefislerini zebun etmişlerdir. Ehlullah bile nefislerinden korkuyorlar diyorsun. Ehlullah için nefisten korku yoktur. Gerçi onlar da korkarlar. Ama korkuları bambaşkadır. Buna nefis korkusu denmez. Haşyetullah denir. Nitekim: **Allah'tan en ziyâde korkanlar ulemâdır**[1] buyuruluyor. Ulemâdan maksat başı sarıklı zümre demek değildir. Nefislerinden kurtulmuş, Allâh'ı bilmiş ve bulmuş olanlardır."

*

– İnsan herkesi memnun edemiyor. Bâzen iyilik nâmına yaptığı bir hareket kırgınlığa sebep oluyor:

– "Herkesi memnun etmek kolay mıdır? Sen elinden geldiği kadar iyilik et, kimseyi incitmemeye gayret eyle, herkeste Hakk'ın nûrunu görüp ona göre yardım et. Yâni dâimâ yaptıklarını Allah için yap. Üst tarafını Hak bilir."

*

– Hakîkat ehlinin nişânı yoktur buyurulmuş:

– "Hakîkat ehlini görmek için hakîkat sâhibi olmalıdır. Hz. Mevlânâ'ya aşkın hakîkati nedir, bize anlatsanıza dediler. **Sen, ben olmalısın ki bilesin**, buyurdu.

Aşk olmayınca aşkın hakîkati bilinir mi? Değil körler, gördüklerini zannedenler de göremezler. Hakîkat ehlini anlatmaya kalkacak olsam, ağaçlar kalem, denizler mürekkep olsa, ağaçlar biter, denizler kurur, gene anlatamam.

Bâzı kimseler hakîkat ehlini kendileri gibi kıyas ederler de onda gördükleri bir hâli hatâ addederler. Hakîkat ehli Allah'tan cüdâ değildir.

Hiç olmazsa, taklîden olsun hakîkat ehli huzûrunda olduğunu bilip, ona göre edebi muhâfaza eylemek lâzımdır."

1- Fâtır sûresi, 28. âyet.

*

– *Etrâfımıza nasıl hizmet eylemeliyiz?*

– "Allah rızâsı için mü'min kardeşine hizmet eden kimse, Allâh'ın himâyesindedir. Kulun kusurlu olduğunu bile bile hizmet ve yardımı esirgememelidir. Onun için kardeşlerinize dâimâ yardım etmelisiniz. Bizim aramızda fakirlik zenginlik yoktur. Hepiniz bir vücutsunuz."

*

– *Kardeşlerimizden bâzısını severken, sevmez oluyoruz. Bu hal kendi kusûrumuzdan mı onun kusûrundan mı acaba?*

– "Her ikisinden de olabilir. Aynı zamanda karşındaki, tarîkatta bir küstahlık etmiş, şeyhine sadâkatsizlikte bulunmuş bu sûretle de gaflete dalmışsa, senin de ona muhabbetin kapanır. Hâdisenin sebebini anlamak istersen, hotozunu önüne koyarsın senden mi, ondan mı, dilden mi, anlarsın."

*

– *Kaybolan Yûsuf'u aramaktan maksat nedir, Efendim?*

– "İnsan Elest âleminden buraya gelmekle o hikmet Yûsuf'unu kaybetti ve dünyâya onu aramaya geldi. Sen de ezelde kaybettiğin Yûsuf'u gayret eder bulursan Ken'ân'a erersin."

*

– *Kül kesilmiş cismi yakmak, aşka bir noksan imiş, buyurulmasının sebebi nedir?*

– "Aşka değil akla noksan imiş olacak, Mesûde. Öyle ya şimdi senin aklın var, sobanın içindeki külü uyandırmak için üfler misin? Bunu yapana deli derler. Bir âşık da yanmış kül olmuştur. Onun arkasından atıp tutma. Âşıkı tân eylemeye kalkışmak külü üflemek gibidir."

*

– *Gözden ırak olan, gönülden de ırak olur, derler. Doğru mudur, Efendim?*

– "Bu söz zâhir adamlar içindir. Bâtın adamlar için uzaklık yakınlık yoktur."

*

– *Mü'minin kalbi cisminin şâhıdır, sözünün mânâsını anlayamadım.*

– "İyice düşünürsen anlarsın. Kalp, cisim memleketinin şâhıdır. Kalp çalışmazsa, hiçbir âzâ çalışmaz. Bütün uzuvların şâhı kalptir. Kalpten zuhur eden amel de elbet şâha yakışır. Şâha yakışacak amel de şâhâne gerek."

*

– *Namaz kılarken kapı çalınsa, namazı bozmalı mı?*

– "Namazın bir saat sürecek değil a! Kısa sûreler okursun. İş, sûrenin uzunluğunda değil, o namazı kimin huzûrunda kıldığını bilmektedir. Kapıdaki de biraz bekleyiversin."

*

– *İnsan öğrendiğini yapmalıymış:*

– "Evet sâde öğrenip de söylemek olmaz. Ona îman etmek, tutmak, işlemek lâzım. Çok doğru Hatîce Bala[1]"

*

– *İnsan ümit üzre mi olmalıdır, korku üzre mi?*

– "Yalnız ümîde sarılıp da: Ne olacak, ben kusur etsem de reddetmek şânından değildir, diyerek vazîfelerinde ve ibâdetinde tembellik edip, dünyânın lezzetlerine dalmak öldürücü bir zehirdir.

Keza hâlim ne olacak, mahşer günü ne yapacağım diyerek cehennem korkusuyla ibâdetini ziyâde etmek ve Resûlullah Efendimiz'in şefâatini unutup ibâdetiyle cehennemden kurtulacağını düşünmek gene öldürücü zehirdir. Nasıl ki kuş iki kanatla uçarsa, insanlarda da korku ve ümit muvâzeneli olmalı. Cenâb-ı Hak buyuruyor ki: **Yâ Habîb'im kullarıma haber ver, ben gafûru'r-rahîmim, azâbım da elîmdir. Ey Hak yolunda israfta bulunanlar, Allah'tan ümîdinizi kesmeyi-**

1- Bu suâli soran, Hatîce Bala isminde yaşlı bir Kırım muhâciridir. Gençliğinde bir rüyâ görüyor. Kendisine bir zat, bir erkek evlâdın olacak, kırk sene sonra seni babana götürecek diyor. Gerçekten de bir oğlu oluyor. Çocuk büyüyor. Gün günden artan Moskof zulmüne ancak kırk sene dayandıktan sonra, bir gün annesine: Artık bize bu topraklarda yaşamak haram oldu, gel ana, İstanbul'a göçelim, diyor. Böylece de ana oğul İstanbul'a geldikten kısa bir müddet sonra, Ümmü Ken'an Dergâhı'nı bularak Ken'an Rifâî Hazretleri'nin evlâtları arasına giriyor.

niz. **Allah gafûru'r-rahîmdir**[1], Hakk'ın mağfiretinden ümîdini kesmek de öldürücü zehirdir. Ne kendini sırf korkuya ne de ümîde salmalı. Terâzinin kefeleri mutlaka bir olmalıdır."

*

– Resûlullah Efendimiz'in mîrâcı cismen mi olmuştur, rûhen mi?

– "Bu mevzûda ihtilâf vardır. Hz. Ayşe Vâlidemiz, Resûlullah mîraç edip geldiği zaman daha yatağı sıcaktı buyurmuştur.

Cenâb-ı Hak ehlullâha öyle bir kuvvet vermiştir ki cismen de istedikleri herhangi bir yerde görünebilirler. Kezâ rûhen de.

Rüyâda bir memlekete gidiyorsun. Oralarda gezip dolanıyorsun. Eğleniyor, gülüyorsun. Yâhut ağlıyor, korkuyor, üzülüyorsun. Bütün bunlar olup biterken, sen yatağında uyumaktasın. İşte sende bir benlik daha var ki, bununla sen sen olduğun halde mânâ âlemine gidip, dönüyorsun. Ehlullah ise her an mânâ âlemine gidip gelir.

Bundan kırk elli sene evvel bir mâcun parçasından sesler çıkacak, gazeller, şarkılar söyleyecek deseydiler inanır mıydın? Gramofon denen bu âlet bir maddî îcat iken gördün ve inandın. Mîraç ise aklın hâricindedir. Ulvî bir hakîkattir. Vücûdun havaya uçmasında âdetullah cârî değildir. Fakat mîraç, mîraçtır, yâni vâkîdir."

*

– Bâzı kimseler âhireti inkâr ediyorlar ne buyurursunuz?

– "Ruh ölmez ebedîdir, bâkîdir. Onun için de bir âhiret günü vardır. Bu gün ilim ve fen insanların inkâr ettiklerini tasdik ediyor. Meselâ dünya mikrobu tanımazken Resûlullah Efendimiz: **Elinizi yüzünüzü, ağzınızı, burnunuzu yıkayınız** buyurmuşlardır. Burun, mikropların toplandığı mahaldir. **Bıyıklarınızı kesin, kaplarınızın ağzını örtülü tutun** gibi emirleri tıbbî keşifler daha pek yeni zamanda idrak eylemiştir. Âhireti inkâr edenler de ilmin gün be gün kemâle doğru yol almasıyla inkârlarının ne kadar abes olduğunu görüp anlayacaklardır."

*

– Etrâfına aşırı derece acımak nefisten mi gelir?

– "Merhamet Allâh'ın sıfatlarındandır. Acımak da merhametten gelir. Acı, fakat îtiraz etme. Biz dervişler için îtiraz abestir. Meselâ yol-

---

1- Zümer sûresi, 53. âyet.

da bir kötürüm görürsün. Yâ Rabbî bunun günâhı neydi de bu hâle koydun deme. Elinden geldiği kadar yardım et, sadaka ver. Allah her şeye, herkese lâyıkını vermiştir. Kim bilir kötürüm olmamış olsaydı, neler yapacaktı? Acımak Allâh'ın işine itiraz etmek demektir.

Adana'da maârif müdürü idim. Hücrâ köylerin birinde bilgili ve zekî bir adam gördüm. Edebiyâta da vukūfu ziyâde idi. Böyle bir kimsenin bir köyde sıkışıp kalması yakışır mı dedim ve kendisini vilâyete alarak muallimlik verdim. Fakat bir zaman geldi ki aleyhimde ilk söz söyleyen o oldu. Ne çâre ki Adana'ya kolera geldi ve ilk götürdüğü kimse de bu zavallı oldu.

Mahzun mahzun oturan bir kedi görüyorsun. Ne olurdu bunun da bir kanadı olsaydı deme. Çünkü kanadı olsaydı serçe kuşlarının neslini tüketirdi."

*

– *Rûhun gıdâsı nedir Efendim?*

– "Rûhun gıdâsı Allah muhabbetidir. Hayâtı da Allâh'ın likāsı, cemâlidir."

*

– *Kur'ân'a nazar ve îtibar Hakk'a nazar ve îtibar mıdır?*

– "Kur'ân-ı Kerîm'i okuyan Allah'la konuşuyorum diye okursa, Allâh'a îtibardır. Ehlullâha, ihvâna îtibarla da vehmin gider, hikmetin artar."

*

– *İnsan bâzen bir kötü ahlâkından geçtiğini düşünerek seviniyor. Fakat o geçtiğini zannettiği kötü ahlâkını tekrarladığını görünce de kendini helâk ediyor:*

– "Ne geçtim diye sevinmeli ne de geçemedim diye kendini helâk etmeli. O beğenmediği huyunu atmak için azmetmeli. Mâdemki insanız, hatâ etmememiz kābil değil. Allâh'ın mağfiretine sığınmışız, ne yapalım? Meselâ baklava yiyince miden bozuluyor diye yememeye azmediyorsun. Bir gün önüne o yememeye karar verdiğin baklavayı getirdikleri zaman, dayanamayıp yiyorsun. Gene mîden bozuluyor. Böyle böyle sebat edip yememeye nihâyet kendini alıştırıyorsun. Hatâların için helâk olurcasına üzülmektense, onları yapmamaya azmetmek daha hayırlıdır."

*

– Vesvese ile vahiy birbirine benzemektedir, denilmesinin sebebi nedir?

– "Vahiy Cenâb-ı Hak'tandır. Vesvese ise şeytandandır. Kalbe çeşitli düşüncelerin gelmemesi kābil değildir. İnsan kalbi dere misâli sağdan soldan ne bulursa sürükler götürür. Ona dikkat etmeli ki, gelen çer çöp bir tarafta birikip kalmasın. Eğer derenin suyu kuvvetli akarsa, hepsini süpürür götürür. Şeytânî vesveseyi vahiyden ayırmak için dâimâ teveccüh ve murâkabeye alışmak lâzımdır."

*

– Hz. Îsâ'ya sormuşlar ki kıyâmetten daha dehşetli nedir? Sevgililerin günâhıdır, buyurmuş. Halbuki Allah bir kulunu sevdi mi günâhı ona zarar vermez buyuruluyor. Bu iki sözün hikmeti nedir?

– "Allâh'ın sevdiği kullar sözünü, iki kısıma ayırmak gerek. Bunlardan bir kısmını ibâdetine, bir kısmını da aşkına tahsis ettiği kullardır. İbâdetine tahsis ettiği kullar da sevgilidirler. Ama günâhı zarar vermeyen kullar, evliyâsı ve kendi ehlidir.

Bir ana babanın birçok çocuğu olsa, bir tânesi bir yaşında, diğeri üç-dört yaşında, diğerleri on, on iki nihâyet yirmi, otuz, kırk yaşlarında olsa, ana baba nezdinde bunların kusurları aynı derecede mi telâkkî olunur?

Sevgililer zümresinin de kusurları böyledir. Bir yaşındakiyle yirmi yaşındakinin kusûru bir olur mu? Bir yaşındaki çocukla yirmi yaşındakinin kusûru analarının nazarında nasıl müsâvî olur?

Farazâ vefâsızlık ve sadâkat eksikliği esâsa dokunan bir kusurdur. Lâkin minicik bir çocuk sadâkatsizliği de vefâsızlığı da bilmediği için, böyle bir şey yapsa, hoş görülmek îcap eder."

*

– Bir sâlik bir kabre gittiği vakit kuvvetlice murâkabe etse, o mevtânın ne halde olduğunu öğrenirmiş. Her sâlik için bu mümkün müdür Efendim?

– "Keşf-i kubur yâni kabirlerin içinde neler olup bittiğini öğrenme hâdisesi derviş kişinin başlangıç hallerindendir. İlerlemiş kimseler için asla ehemmiyeti yoktur.

Bir sâlikin bir kabir başında, bunun hâli nicedir? Ne iştedir? Ne vazîfededir diye araştırması küstahlıktır. Kendi kendine zâhir olursa o başka. Bir sâlik şunun bunun hâlini bileceğine kendini bilsin. Kendi

vücûdu kabrinde ne oluyor ona baksın! Kabir ehlinin ne halde olduklarını araştırmak senin vazîfen değildir. Dâimâ kendini düşün, kendini bilmeye çalış."

*

– "Mü'min kardeşinle üç günden fazla dargın durmamak şerîatın îcâbıdır. Sen affet ki Allah da senin nice günahlarını affediyor.

Yalnız Allâh'ına, Peygamber'ine, mürşidine, tarîkatına karşı söz söyleyenlerden kaç. Zîra o kimseler şeytanın oyununa gelmişlerdir."

*

– *Tekâmül tahdit edilmiş midir Efendim?*

– "Tekâmülün nihâyeti yoktur. Nasıl olsun ki? Farazâ bir insan insanlığını buluncaya kadar ne kadar inkılâba mâruz kalıyor. Beşeriyet bu günkü seviyesini bulmak için, binlerce, yüzbinlerce seneler türlü inkılâplar geçirmiştir.

Bir kimse insanlığını bulduktan sonra, melek mertebesini, sonra da Hakk'a yakınlık mertebesini kazanıyor. Bu mertebeleri bulan için tekâmülün nihâyeti olur mu?"

*

– *Cenâb-ı Hak insanı ahsen-i takvim üzere yarattım buyurmuş. Ahsen-i takvîmin mânâsı nedir Efendim?*

– "En güzel yaratılış demek. İnsanlar kendi kadirlerini bilmeyip süfliyetin içine atılırlar. Resûlullah Efendimiz: **Ben güzel ahlâkı tamamlamak için gönderildim**, buyuruyor. İşte tarîkatlar güzel ahlâk ile Allâh'a kulluk eden kimseleri yetiştiren ocaklardır."

*

– *Âşıkın cehdi çalışması hakîkat mertebesine ulaşmak ve âhiret âlemi içindir buyurulmuş.*

– "Âşık olan cânandan başka bir şey arzu etmez. Bir görür, bir sever, bir yâdeder."

*

– *Dünya ehlinin baklavasını böreğini yeme de gam yiyici ol, buyurulmasının sebebi nedir?*

– "Zenginin haram karışmış lokmasından kendi tuz ekmeğin daha hayırlı demek."

*

– Kabz ve bast yâni Cenâb-ı Hakk'ın kulunun gönlüne verdiği sıkıntı ve ferahlık büyük nîmettir, buyurulmuş. Sâlik bunu anlayamaz da isyan ederse:

– "Tarîkat mektebinde okuyan bir sâlikin anlaması îcap eder. Kabz da bast da insana hikmet tahtında gelir. Yâhut yaptığı bir hatâdan dolayı içi daralır, kabza düşer. O hal esnâsında gaflette olduğunu anlayarak Allah'tan affını ister. O zaman Cenâb-ı Hak da rahmetini saçar. İnsanın dâimâ rahat bırakılması olmaz. Arada bir de kulağının çekilmesi lâzımdır."

*

– İnsan, Hak nezdinde makbul olup olmadığını nasıl anlar?

– "Kendini ve amelini tartmakla. Kalbinde Allâh'ın muhabbeti ne nisbette ise ve Hak nâmına neyini fedâ ediyor, nasıl bir ferâgatta bulunabiliyorsa, ondan anlaşılır."

*

– Bir âşık yokluk mertebesini bulduktan sonra gene ölmekten hâli kalmaz buyuruldu. Yokluk mertebesinden sonra ölmek nedir Efendim?

– "Yokluğun dereceleri vardır. Meselâ bir insan, bir dereceden ölür başka bir derecede dirilir. Müslüman olarak doğmuş bir kimse farzet. Fakat ne ibâdet ne tâat lezzetini tatmış. Öyle bir muhitte ki dinden îmandan nasîbi olmayanlarla berâber. Fakat bu adamın gün olup uyanarak Allâh'a dönmesi bir diriliş değil midir? Ama orada da kalmayıp daha ileri giderek bir tarîkata intisapla mârifet erbâbından olması, hakîkatta dirilmiş olmaklıktan başka nedir?"

*

– Her kulun hatâsından dolayı aynı derecede müteessir olmadığını görüyoruz. Bir kısım aşk ehli var ki bir kabâhatinden dolayı hicrâna düşse, kıyâmet koptu zannediyor:

– "Farzet ki karşında dört tâne mektep çocuğu var. Bunların biri bir hatâ işlese, daha hocasının haberi olmadan mahçup olur. Kendi kendine hocama karşı ben bunu nasıl yaptım der. İkincisi, hocası su-

çundan haberdar olup da kendisine şöyle bir mânâlıca nazar edince mahçup olur. Üçüncüsü hoca tarafından azarlanınca mahçup olur. Dördüncüsü ise, tokatı yemeden mahçup olmaz.

Meşk ehli başkadır, aşk ehli başkadır. Meşk ehli yapılması gereken bir emri Allah böyle istedi diye yapar. Bu gibi kimseler için hicran fazla tesir etmez. Hem deniz hem karada yaşayan bir çok hayvan vardır ki zamânının bir kısmını sâhilde geçirir. Denize girince de rahat eder. Fakat balığın hayâtı yalnız suyun içinde olmasıyla mümkündür. Ondan ayrılırsa ölür. İşte aşk erbâbı da o su içinde yaşamakla hayat bulur. Binâenaleyh bir suçundan dolayı hicrâna düşerse, elbette kıyâmet ve cehennem demek olur."

*

– Âşıkın taklit ile işi yoktur buyurulmuştu. Gene bir gün, taklit zaman gelir tahkik olur buyuruldu. Îzah eder misiniz?

– "Bu iki söz birbirinden ayrı iki mânâyı ifâde ediyor. Bir sâlik kazanmak istediği bir sıfatı benimsemeye karar verip, onun üstünde işleye işleye bu taklit edilen sıfat, günün birinde onda asıl olup, gerçekleşir, tahkik hâline geçer.

Aşk erbâbının ise, bu çeşit taklit muâmelelerle kaybedecek vakti yoktur. O göreceğini görmüş, inanacağına inanmış, bulacağını bulmuştur. Aşkın akılla bile işi yoktur, nerde kaldı taklit ile olsun."

*

– Cümle halk ile sulh ü salâh üzre olmak kābil midir? Bâzen barış hâlinde olduğun bir kimseden fenâlık görüyorsun:

– "Bizim için düşman yoktur. Her yerde Hakk'ı gördüğümüz için kimseyi tahkir edemeyiz. Mâdemki dervişim diyorsun, herhangi bir kimseden sana gelecek veya gelmiş bir kötülük için, bu bana Allâh'ımdandır demelisin. Meselâ Mü'mine Hanım rakı içti deseler, hiç alâkan olmayan bir şeyle suçlandığını görünce, herhalde bir başka hatâm yüzünden Cenâb-ı Hak beni bu sûretle îkāz ediyor ve mürşidim beni uyanıklığa dâvet ediyor dersin. Bu iftirâyı bir terbiye kabul ederek, gider söyleyenin elini öpersin. Bu kābil olmazsa, kalben hoş görüp o kimsenin dâimâ iyiliğini istersin. Hak kulunu kullar vâsıtasıyla terbiye eder. Onun için bir derviş, olanı Ahmet'ten Mehmet'ten bilmez Allah'tan bilir. Mâdemki lâ fâile illallah (Allah'tan gayrı fâil yoktur) diyorsun, bu takdirde vâsıtayı görmemen îcap eder."

*

– "Bir kalpte iki muhabbet olmaz. Hem dünya hem Allah muhabbeti bir yere sığmaz. Çok zengin kimseler vardır ki kalplerinde mallarının bir zerre muhabbeti yoktur. Zenginlikleri Allâh'ın rızâsını elde etmek için bir nevi basamak olur.

Çok fakir kimse de vardır ki dâimâ tâat ve ibâdet üzredir. Lâkin kalbinden dünya muhabbeti kalkmamıştır. Amelde aranılacak nokta niyet selâmetidir. Niyetin Allah için ise korkma. Milyonlar içine gark olsan da zarar görmezsin. Mâdemki Allah seni kendi için yaratmıştır, sen de onun için olmalısın. Sözün kestirmesi budur işte."

*

– Bâyezîd-i Bistâmî Hazretleri bir memlekete gittiği vakit, basîretin esaslarını ve hakîkatin sırlarını ararlardı buyurulmuş. Basîretin esasları ve hakîkatin sırları nedir, Efendim?

– "Basîret doğruyu görmek demektir. Yâni bâtılı bâtıl olarak ve hakkı, hak olarak görmektir. Basîretin esasları ve sırları ise, ehlullâhın hakîkatidir.

Bâyezîd-i Bistâmî gibi büyükler bir memlekete gittikleri vakit, oranın taşını toprağını ziyâret etmez, bir kâmil insan arardı."

*

– Bir sâlik bilmelidir ki gerek ilim ve irfan, gerek lokma, gerek ten ve can Hak yolunda sarfedilmelidir.

– "Bildiğini, bilmeyenlere öğretmekten kaçınmak, misâfirden sofrayı saklamak, îcap ettiği vakit Allah yolunda canını esirgemek Allah yolu yolcuları için küfürdür."

*

– Âyetlerin aynasına her dem saffet ve ihlâs ile bak, buyurulmasının mânâsı nedir?

– "Bu görünen ne varsa, hepsi âyetler aynasıdır. Cümlesine Hak nazarıyla bak, demek."

*

– Rûh-ı ilâhî ayı, ten gecesinden başka yerde ışıldamaz ve bu be-

den âleminden gayrı yerde kimse onunla âşinâlık edemez. Eğer onunla âşinâlık etmek istersen, bu imkânı ten gecesinin halvetinde bulabilirsin. Ten gecesinin halveti nedir, Efendim?

– "Bu haftaki Mesnevî-i Şerif tefsîrinde hatırınızda kalmış olmalıdır ki, âb-ı hayâtın zulmette bulunduğunu söylemiştik.

Âb-ı hayat öyle bir sudur ki onu içen ölmez denir. Bunu herkes işitmiştir. Mâdemki âb-ı hayat bulunduğu vakit insan için bir ebedî hayat vardır, işte o ebedî hayat ölüm demektir. Nefsinden ölenin ebedî hayâta kavuşması tabiîdir. O âb-ı hayat ise, bu ten zulmetinde bulunur. Ten, yâni cisim topraktan meydana gelmiş olması sebebiyle kesâfet ve zulmet demektir. Fakat ruh nurdur. Hakk'ın emrinden, rûhundandır. O rûh ile alâka kurmak istersen, onu bu ten zulmetinde bulursun. Bu ten zulmetinin halveti de kalptir. Onun için kalp, Hakk'ın halvetgâhıdır."

*

– Sabûr ismine mazhar olanlar mı sabredicidirler?

– "İnsanlar, Cenâb-ı Hakk'ın sıfatlarıyle sıfatlanmak için yaratılmıştır. Sabır güzel ahlâktandır. Güzel ahlâk öğrenen kimseler için elbette sabır lâzımdır. **Allah sabredenleri sever**[1]. **Allah sabırlılarla berâberdir.**[2] İnsanlar bu müjdeleri bilirler de niçin sabretmezler?"

*

– "Bir insanda, yaptığı kötü işlerden, vicdânından, Allah'tan, diğer kimselerden mes'ûl olmak korku ve endîşesi olmalıdır. Mükâfat fikri ise, gene kendi vicdânının inşirâhı, umûmun hoşnutluğu ve Hakk'ın rızâsı endîşesi olmalıdır. Elhâsıl insanın dünyâsını da âhiretini de mâmur eden mekârim-i ahlâkiyedir."

*

– İnsan istemeyerek bir kimseyi incitmiş olsa, yalnız nedâmet ve tövbe kâfî midir? Yoksa o kimseden af talep etmek mi lâzımdır:

– "Tabiî lâzımdır. Onunla helâlleşeceksin, bu İslâm'ın âdâbındandır. Hattâ birbirinden ayrılırken bile hakkını helâl et kardeşim denir.

Cenâb-ı Hakk'ın affetmediği iki günah vardır. Şirk ile kul hakkı.

1- Âl-i İmrân sûresi, 146. âyet.

2- Enfâl sûresi, 46. âyet.

Hakk'ın huzûruna gittiğin zaman, yâ Rabbî ben bu kulundan dâvâcıyım, hakkımı isterim dese, Cenâb-ı Hak onu haklı seni haksız bulur. Onun için kulun mutlakā kendini affettirmesi ve helâlleşmesi lâzımdır."

*

– Bütün muzırları öldürmelidir, buyurulmuş[1]*:*

– "Evet muzır olanı öldürmek... Bu kelâmı yılan ve akrep gibi sokucu mahlûkları öldürmek mânâsında anlıyorlar. Ben gene diyorum ki, senden muzır bir şey yoktur. İçindeki yılanlar, akrepler dururken hâriçteki yılanı akrebi öldürmeye ne lüzum var? Asıl öldüreceğin nefsin yılanları, nefsin akrepleridir. Mezarda da seni sokacak olan gene bunlardır.

Seni şimdiye kadar hiç yılan, akrep soktu mu? Ben bunların çok bol olduğu yerlerde bulundum. Ama gene de sokmadılar."

*

– Mesnevî-i Şerif'te buyuruluyor ki: Ben elbette bu tenden ibâret değilim. Ben bâkîyim. Onun için bâkî olana nakş ve sûret eksik olmaz. Ruh için her zaman bir sûret vardır. Acabâ ruh bu cisimden çıkınca, başka sûrete mi giriyor?

– "İnsanın iki cismi vardır. Biri dünyâdaki cismi, biri de öldükten sonra büründüğü misâli cisimdir ki latiftir. Kemâlini bulan ruh, hiçbir zaman ölmez. Onun için rûha nakş ve sûret eksik olmaz. Sen şu yaşa geleli kaç elbise eskittin? İş esastadır. Allâh'ın aşkıyla yanan bâkîdir. Allâh'ın aşkına mazhar olan bir vücut söner mi? Çünkü aşk Allâh'ın sıfatıdır."

*

– Aşk, Cenâb-ı Hak tarafından insana ihsan olunan ezelî bir nasiptir, buyruluyor:

– "Yâni Cenâb-ı Hakk'ın ihsânıdır demek. Onu herkese ihsan etmez. Ancak sevgililerine ihsan eder."

*

– İnkâr ve îtiraz ateşine düşen, Hakk'ı unutup kendine tapmıştır,

1- Küllü muzırrın yuktel

buyuruluyor. Bu tapmaktan ne zaman kurtulacağız Efendim?

– "Ne vakit Allâh'a tapmaya alışırsan, ne vakit tapılacak ancak Allah olduğunu bilirsen..."

*

– Münîre Hanımefendi, ihvandan Mürüvvet Hanım'ın bir komşusunun Rifâî evlâdı olmak husûsundaki arzu ve ricâlarını söyledikten sonra, dergâhlar örtüleli beri kimsenin kabul edilmediğini de bildirerek boşuna ümîde kapılmamasını söylemiş olduğunu anlattı:

– "Çünkü meneden Allah'tır. Elbet itâat edilecek. Mâdemki fırsat kaçtı, o halde sabretmesi lâzım[1]."

* * *

1- Dergâhların kapatılması şeklinde tecellî eden kānûnî yasağa titizlikle uyulmuş, lâkin ezel kānûnuna bağlı olan mânevî alış veriş kesintisiz devam edip gelmiştir.

LUGATÇE VE İNDEKSLER

LUGATÇE

A

abâ: dövme keçeden yapılmış kolsuz ve uzun giyecek.
abd: kul.
abes: boş, lüzumsuz.
âb-ı Hızır: âb-ı hayat, içene ebedî hayat verdiğine inanılan su.
âbid: ibâdet eden.
acâiz: âcizler, zayıflar.
adall: doğru yoldan çok sapmış olan, pek çok hatâda bulunan.
adem: yokluk.
adem-i şuur: şuursuzluk, şuur yokluğu.
âfak: ufuklar; dış âlem.
âfil: ufûl eden, batan.
Afüvv: affedici, (Esmâ-i Hüsnâ'dan)
âgâh: bilen, uyanık.
ağyâr: Hak'tan gayri şeyler; mâsivâ; eller, gayriler, başkaları, yabancılar.
ahadiyet âlemi: Allah'ın zâtı, hiç zuhûrun bulunmadığı âlem.
ahassü'l-havas: mânevî kemalde olanların en seçkini.
ahid: antlaşma, sözleşme, söz verme.
âhir: son.
ahvâl-i dünya: dünya halleri.
akl-ı maad: sonunu, dönülecek yeri düşünen akıl; mânevî konuları idrak eden akıl.
akl-ı maaş: maîşet, geçim için kullanılan akıl; dünya işlerini ve maddî konuları idrak eden akıl.
akîde: inanç, prensip, ilke.
akim kalmak: başarısızlık, bir işten sonuç alamamak.
akl-ı kül: küllî akıl; Allah; tasavvufta yaratıcı kuvvetin ilk zuhûru, hakîkat-i Muhammediye.
âlâ: en yüksek.
âlâ: ihsanlar, bağışlar.
âlâyiş: süs, gösteriş.
alem: iz, işâret, bayrak.
âlem-i ekber: en büyük âlem, kâinat; tasavvufta, bütün kâinatta mevcut olan varlıkları öz olarak kendinde bulunduran insan.
âlem-i haşr: kıyâmetten sonra ölülerin Allah tarafından diriltildiği âlem.
âlî: yüksek, yüce.
allâme: çok bilen, çok bilgili.
amâ: ahadiyet mertebesi; zât-ı ulûhiyetin (Allah'ın) hiçbir zuhûrunun olmadığı mertebe.
âmal: ameller, işler.
âman bâbı: âman kapısı, insanın hiçliğini bilip âman dilediği kapı; Allah'ın kapısı.
amel: iş.
anâsır: unsurlar, elementler, eskiler (su, hava, toprak, ateş) dört esas unsur kabul ederlerdi.
ârızî: gelip geçici, sonradan olan.
ârif: bilen, irfan sâhibi; tasavvufta Allah'ı Allah'la bilen (ârif-i billah).
arşın: uzunluk ölçüsü (80 cm.).
ashap: sahâbeler; Hz. Peygamber'in sohbetinde bulunanlar.
ashâb-ı kiram: Hz. Muhammed zamânında yaşamış, sohbetinde bulunmuş, onu görmek saâde-

tine ermiş ileri gelen müslümanlar.
aslî: asla âit, öze âit, esas olan.
âsûde: sâkin, rahat.
âşık: seven; tasavvufta aşka mazhar olan, Allah'ın ilâhî aşkla kendine bağladığı kimse.
aşk erbâbı: gönlünde aşk heyecânını duyan kimseler.
âşinâ: bilen, tanıyan, tanıdık.
ateh: bunama.
atfetmek: meylettirmek, bağlamak.
âtıfet: lutuf, ihsan.
avam: halk tabakası; irfan sâhibi olmayan kimseler.
avdet: dönüş.
ayne'l-yakîn: görerek bilme.
ayan olmak: âşikâr olmak, görünür olmak.
âyân-ı sâbite: tasavvufta, varlıkların vücut bulmadan önce ilm-i ilâhîde sâbit olan sûretleri.
âzat: hür, serbest.
azamet sâhipleri: büyüklük sâhipleri, büyükler, yüce kimseler.
azîm: büyük, yüce.
azletmek: görevden almak.

B

baas: diriliş.
bab: kapı, bölüm.
bağteten: birdenbire, ansızın.
bâhusus: husûsiyle, bilhassa.
bâkî: zevâl bulmayan, ölümsüz, fânînin zıddı.
bâr: yük.
basîret: gönül gözü; gönül gözüyle görme, uzak görüşlülük.
bast: kalbe gelen ferahlık, rahatlık.
bâtıl: hak olmayan, yanlış olan, boş.
bâtın: iç, öz.
bedduâ: kötü dilekte bulunma.
bedîdar: âşikâr, görünür, açık.
behemehal: hemen, vakit geçirmeden.
bekā: bâkîlik, zeval bulmazlık, ölümsüzlük, devamlılık, fânîliğin zıddı.
bekābillah: Allah'la bâkî olmak.
belî: evet.
beliyye: belâ, musîbet.
bende: kul, köle.
berat: yetkili kılma belgesi, ferman, nişan.
berzah: iki şey arasındaki fâsıla, iki şey arasını ayıran ve birleştiren çizgi; ölenlerin ruhlarının kıyâmete kadar duracakları yer.
beyan etmek: açıklamak.
beyhûde: faydasız, boşuna.
beyt-i muazzam: büyük ev; Kâbe.
beytullah: Allah'ın evi, Kâbe.
beytü'l-mâl: devlet hazînesi.
bezletmek: bol bol vermek, saçmak.
bîat: tâbi olma, kabul ve tasdik etme; bir mürşide tâbi olup ona intisap etme.
bî-can: cansız.
bid'at: sonradan meydana çıkan şey; Peygamber zamânında olmayıp sonradan meydana çıkan âdet vs.
bidâyet: başlangıç, önce.
bîgâne: kayıtsız, alakâsız, ilgisiz.
bî-haber: habersiz.
bikr: bekâret, eldeğmemişlik.
bilkuvve: kuvve olarak, kuvve hâlinde, kābiliyet ve güç hâlinde, potansiyel durumunda; bilfiil olmayan.
binâenaleyh: bundan dolayı, bunun üzerine.
biryan: kızarmış, ateşte kavrulmuş; kebap.
bî-şek: şeksiz, şüphesiz.
bîvâyegân: kimsesizler.
bî-vücut: vücutsuz.
bizâtihi: kendi zâtı ile, kendiliğinden.
bünyad: asıl, esas, temel; binâ.
bünyad etmek: binâ etmek, inşâ

etmek.
bülûğ: erginlik; erişme, yetişme.

C
câiz: dînen yapılmasına, işlenmesine izin verilen; olabilir, uygun.
câmit: donmuş, donuk, cansız; taş, toprak, mâden gibi cansız addedilen cisimlerin durumu.
cârî: geçerli, yürürlükte; cereyan eden, akan, yürüyen.
câzibe: çekim, çekicilik.
Çalap: Allah, yaratan.
Cebbar: (Esmâ-i Hüsnâ'dan), çok cebredici, çok kudretli; dilediğini yaptırmaya gücü yeten, kendisine karşı çıkılamayan.
ceberut: cebbarlık, büyüklük, azamet; varlıkların ilmî sûretler hâlinde bulunduğu âlem, (âlem-i ceberrut).
cebîn: alın.
cebir, cebr: zorlama.
ced-be-ced: dededen dedeye, büyük babadan büyük babaya.
ceht: gayret, azim.
cehil: bilgisizlik.
cehl-i mürekkep: bilmediğini de bilmemek; katmerli bilgisizlik.
celâl: büyüklük, ululuk; Allah'ın azameti, yüceliği; kahrı, gazabı.
cemat, cemâdat: taş, toprak, mâden gibi cansız addedilen cisimler.
cemal: güzellik; Allah'ın güzelliği, lutfu.
cemâl-i mutlak: sırf güzellik, mutlak güzellik; Allah'ın cemâli.
cem'-i hâtır: aklı, gönlü ve fikri bir noktaya toplama.
cem'iyet-i hâtır: aklın, gönlün ve fikrin bir noktada toplanması.
cenin: embriyo; canlı yavrusunun ilk aylardaki hâli.
cerbeze: beceriklilik, güzel konuşma.
cerh: yaralama.
cevelân: dolaşma, gezinme.
cevr: cefâ, haksızlık, eziyet, sitem.
cezbe: çekilme, çekme, kendine çekme; kendinden geçme hâli.
cibilliyet: huy, yaratılış, tabiat.
cihet: yön, taraf.
cûş u huruş: coşup taşma, coşkunluk.
cüdâ: ayrı, ayrı düşmüş.
cünun: cinnet, delilik; seyr ü sülûkta coşkunluk safhası.
cüz: parça, kısım.
cüz'î irâde: insanlardaki sınırlı irâde.

D
dahîlek: sana sığınırım, medet.
dâim: devam eden, süren.
dalâlet: doğru yoldan sapma.
dânâ: bilgin, bilgili, ârif.
dâr: ev, yer, diyar.
dârat: debdebe, büyük gösteriş, şan.
dârülfünun: üniversite.
debbâğhâne: tabakhâne, deri işlenen yer.
debdebe: haşmet, ululuk, gösteriş.
deccal: kıyâmetten az evvel çıkacağına ve Hz. Îsâ tarafından öldürüleceğine inanılan yalancı ve zararlı şahıs; yalancı Mesih.
defin, defn: cenâzeyi gömme.
dehâlet: birinin merhametine ve himâyesine sığınma.
delil: yol gösteren, kılavuz; şâhit, belge.
denî: aşağı, alçak.
dergâh: tekke.
derûnî: içe, öze âit.
destgîr: elden tutan, yardım eden.
devlet-i bâkî: son bulmayacak devlet (ikbal).
dîdar: yüz, cemal.
dildar: sevgili, bir kimsenin gönlüne sâhip olan.
dil-i şeydâ: coşkun, taşkın gönül.
dimağ: akıl, beyin, zihin.
dirâyet: zekâ, bilgi, davranış.
diritnot: zırhlı gemi.

dûçar: yakalanmış, uğramış, tutulmuş.
dûn: alçak, aşağı.
dûrendiş: uzak görüşlülü, ileri görüşlülü, tedbirli.
düstur: prensip, kāide.

E
edâ: ödeme, yerine getirme.
edall: dalâlete ziyâdesiyle düşmüş olan; doğru yoldan çok sapmış olan; pek çok hatâda bulunan.
edep: tasavvufta Hak'tan başka varlık görmemek, her yerde ve her şeyde Hakk'ı görmek.
ednâ: en aşağı, en alçak.
ef'âl: fiiller.
efdal: en fazîletli, daha iyi.
eflâk: felekler, yıldızların yörüngeleri.
ehl: eşlerden (karı-koca) biri; sâhip, mâlik; mahâretli, usta.
Ehl-i Beyt: ev halkı; Hz. Muhammed'in ev halkı: Hz. Fâtıma, Hz. Ali, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin.
ehlullah: Hak'la Hak olmuş, her hâlinden Hak zuhur eden Allah ehli.
elest: Allah'ın ruhları yarattıktan sonra "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" dediği zaman; insanların yaratılışlarının başlangıcı. (elestü: değil miyim?)
elest bezmi: elest meclisi.
elîm: acıklı, keder verici.
enbiyâ: nebîler, peygamberler.
endîşe: fikir, düşünce; şüphe, korku, merak, kaygı.
enfüs: nefisler; bâtın ve iç âlemi.
enhar: nehirler.
enîn: inleme, sızlama.
eniyet: kişilik, şahsiyet, hakîkî benlik.
ente: sen.
erbap: bir işin ehli; sâhipler.
erzak: rızıklar, yiyecekler.
esânîd: hadis usûlü ilminde isnat kelimesinin çoğulu olup, hadîs-i şerif rivâyet edenleri sırasıyle ve (an'anesiyle) bildiren senetler.
esfel-i sâfilîn: aşağıların en aşağısı, tabiat âlemi.
esîr: bütün kâinâtı doldurduğu kabûl edilen fizik iletişimi sağlayan, titreşim veren cisim.
esmâ: isimler.
esmâ-i hüsnâ: Allâh'ın güzel isimleri (99 isim).
esrar: sırlar
esrâr-ı Muhammedî: Hz. Muhammed'e âit sırlar.
estağfirullah: Allah'tan mağfiret ve af dilerim.
evlâ: daha iyi.
evliyâ: velîler, Hak dostları.
evrat: virdler, her tarîkata mahsus, belli zamanlarda okunan duâ ve âyetler.
evsaf: vasıflar, özellikler.
evsat: bir şeyin ortası.
ezâ: eziyet.
ezel günü: Kālû belâ (bk. elest), elest gününe verilen ad.
ezelî istîdat: Allah bilinmek isteyip tecellî eylediğinde, nur hâlindeki ilk tecellîsinde beliren her insanın tesbit edilmiş kābiliyeti.
ezkâr: zikirler.

F
fahr: öğünme.
fâil: fiili işleyen, yapan; özne.
fakr: yokluk; fakirlik.
fânî: yok olucu, fenâ bulan, ölümlü.
fâriğ: vazgeçmiş, çekilmiş.
fâsit: bozulmuş, fesâda uğramış.
fasl: ayırma, halletme; ara.
fassallık: insanların arasını açmak veya buna sebep olacak şekilde laf taşımak.
fâş etme: ifşâ etme, açığa vurma.
fazîlet: iyilik, iyi huy, üstünlük.
fazl: fazîlet, iyilik, üstünlük.
fecr: güneş doğmadan önce tan ye-

rinin ağarması.
felâh: kurtuluş.
fenâ: yok olma, yokluk.
ferâgat: fedâkârlıkla vaz geçme.
ferâset: anlayışlılık, çabuk sezişlilik.
ferzende: oğul, çocuk.
fesat: bozulma, bozuluş, bozukluk; kötülük.
fetvâ: bir konuda dînen verilen hüküm.
fevc: bölük, takım, cemâat.
fevk: üst, üstün.
feyz: akma, taşma; zuhur ve tecellî; ilham, ilim, irfan.
feyz-i akdes: en mukaddes tecellî; tasavvufta ilmî sûretlerin zuhûrunu sağlayan tecellî.
feyz-i mukaddes: tasavvufta ilmî sûretlerden maddî sûretlerin zuhûrunu sağlayan tecellî.
fırka: bölük, grup, parti.
firak: ayrılık, sevgililerin ayrılığı.
firkat: ayrılık.
fitne: bozgunculuk.
füsun: büyü.

G

gaflet: boş bulunmak, dalgınlık, dikkatsizlik; tasavvufta Hakk'ı unutma.
gafur: gufran sâhibi, affedici.
ganem: koyun.
ganî: zengin.
garaz: istek, maksat, gāye; kötü niyet, düşmanlık.
garkolmak: boğulmak.
gasp: zor kullanarak alma.
gaşyolmak: kendinden geçmek.
gayp: bilinmeyen, gizli olan, belirsiz, gözle görülmeyen.
gayyâ: cehennemde bir kuyu veya dere.
gayz: hiddet, öfke.
gavâyet: isyan etme, azgınlık, kötü yola yönelme.
gavsiyet: gavs makāmı, imdâda yetişicilik makāmı.
gavsü'l-âzam: en büyük yardımcı.
gazap: öfke, hiddet.
gedâ: fakir, yoksul, dilenci.
gıll ü gış: kin ve hîle.
gınâ: ganîlik, zenginlik, müstağnî olma, doyma.
gıybet: bir kimseyi arkasından çekiştirme, dedikodusunu yapma.
giryan: ağlayan.
gufran: af ve merhamet etme.
gulgule: gürültü, karışıklık, bağrışıp çağrışma.
gûnâgûn: türlü türlü.
gûş: işitme, dinleme; kulak.
güzergâh: geçilen yol, geçit, uğrak.

H

habbe: tâne, tohum.
habl-i metin: kopmaz ip, sağlam ip.
hâcet: ihtiyaç.
Hâdî: hidâyete erdirici, doğru yola götürücü (Esmâ-i Hüsnâ'dan).
hafî: gizli, sessiz.
hâil: engel, perde.
hakîm: hikmet sâhibi, bilge kişi; her şeyi yerli yerince yapan, emir ve hükümleri dâimâ isâbetli olan.
hakkâk: hâkkeden, mühür ve benzeri şeyler kazıyan.
hakke'l yakîn: yaşayarak bilme.
hâl: tasavvufta Allah yolundaki hâlis amelleriyle nefsini Hak'ta fânî etmiş kişinin kazandığı maddî-mânevî durum.
halel getirmek: ihlâl etmek, bozmak.
hâlet: hal, durum.
hâlet-i nez': ölüm hâli.
hâlî: boş.
halîfe: tarîkatta şeyhin hilâfet verdiği ve kendisini temsîle ve mürit yetiştirmeye yetkili kıldığı kimse.
halketmek: yaratmak, meydana getirmek.

hall ü fasl etmek: bitirmek, tamamlamak, bir mes'eleyi çözümleyip netîceye bağlamak.
hâlis: ihlâs sâhibi, has, temiz.
halvethâne: halvetgâh; tenhâ, yalnız kalınan yer.
hâmil: taşıyan.
harâbest: haraptır, yıkılmıştır.
harâmî: haram yiyen, şakî.
haris: hırslı.
Harem-i Şerif: Medîne'de Mescid-i Nebevî ile Mekke'de Kâbe'nin bulunduğu mescit.
hasenat: güzellikler.
hasep-nesep: nesil, soy, sop.
haset: başkasının iyiliğini istememek, çekememezlik.
hâsıl-ı dünya: dünyâda elde edilenler.
haslet: insanın yaratılışındaki huyu, tabiatı.
hassa: husûsiyet, özellik.
haşır-neşir: toplayıp yayma, toplanıp dağılma, oturup kalkma.
haşr olmak: toplanmak.
haşyet: Allah'tan korkma.
hâtif: sesi işitilip de kendi görülmeyen, seslenici, çağırıcı.
havas: seçkinler.
havf ü hüzün: korku ve üzüntü.
hâvî: ihtivâ eden, içine alan.
havl: güç, kuvvet, tâkat.
Hay: (Allâhü Teâlâ'nın zat isimlerinden) hayat sâhibi, diri, hayâtı dâimî olan.
hayâ: utanma, kendini her an Hakk'ın huzûrunda bilerek hatâdan kaçınma hâli.
hayât-ı tayyibe: tertemiz, güzel hayat.
hayrat: hayırlar.
Hayrü'l-beşer: insanların hayırlısı, Hz. Peygamber'in lâkabı.
hâzirun: bir toplulukta hazır bulunanlar.
hazret: mertebe, derece; huzur, yakınlık; bir kimseye hitapta kullanılan saygı kelimesi.
hâzık: işinin ehli, usta.
hebâ: boşa giden, ziyan.
hengâm: zaman, sırasında.
helâk: yok olma.
hevâ: heves, istek, arzu, nefsin isteği.
heybet: korku ve saygı uyandıran hal.
hezeyan: saçmalar, yalan yanlış şeyler.
hıfzetmek: korumak, saklamak, ezberlemek.
hicap: perde, iki şeyi birbirinden ayıran engel.
hicran: ayrılık.
hidâyet: doğru yolu gösterme; doğru yol, hak yol.
hikmet: kâinattaki bütün hâdiselerin Allah tarafından bilinen sebebi.
hilâf: yalan, zıt.
hil'at: kaftan, kıymetli elbise.
hilkat: yaratılış.
himâye: koruma.
himmet: gayret, çalışma; mânevî yardım, destek.
Hû: O; Allah; tasavvufta Allah'ın zâtını ifâde eder.
Hudâ, Hüdâ: Tanrı, Allah.
hudus: sonradan olma, hâdis olma; ortaya çıkma.
hulûs: samîmiyet, hâlis olma.
hûr: hûrî.
hurâfe: aslı esâsı olmayan söylenti, asılsız, rivâyet.
huruf: harfler.
husul bulma: meydana gelme.
huşû: kendi hiçliğini hissetme, derin hürmet ve çekinme.
huzur: hazır bulunma, bir kimsenin önünde bulunma; gönül rahatlığı.
hüccet: delil.
Hüdâ, Hudâ: Tanrı, Allah.
hüdâbîn: Hakk'ı görücü.
hüsn: güzellik.
hüsnüniyet: iyi niyet.
hüsran: zarar, ziyan, ümit edilene

kavuşmamanın verdiği üzüntü.
hüşyar: ayık, akıllı, aklı başında.
hüviyet: mâhiyet, hakîkat, asıl.

I

ıslâh: sâlih kılma; düzeltme, iyi hâle getirme.
ıztırar: mecbûriyet, çâresizlik.
ıztırârî: mecbûrî, zarûrî, çâresiz.

İ

ibâdetgâh: ibâdet edilen yer.
ibkā: bâkî kılma, evvelki hâlinde bırakma.
iblâğ: ulaştırma, eriştirme.
ibret: misal, örnek, bir hâdiseden alınan ders.
icâbet: cevap verme, kabul etme, karşılık verme.
icâzet: mezûniyet belgesi, diploma.
icmâlî: bir konudaki teferruâtı da içine alan toplu mânâ; tafsilsiz, toplu, teferruatsız.
içtinap: çekinme, sakınma.
idrak: anlama, akıl erdirme, kavrama.
îfâ etmek: yerine getirmek.
ifnâ: yok etme.
ifrat: aşırı olma, aşırı gitme.
ifsat: bozma.
iğfal: aldatma.
ihâta: çevreleme, içine alma, kuşatma.
ihfâ: gizleme.
ihlâs: hâlis olma, içi dışı bir olma.
ihsan: vergi, bağış, lutuf olarak verilen; her an Allah'ı görüyormuş gibi davranma.
ihsas: hissettirme, uyarma, duyurma.
ihtirak: yanma, tutuşma.
ihtilâf: anlaşmazlık; farklılık, ayrı ayrı olma, çeşitli olma.
ihtilât: karışma, karışık olma.
ihtimam: özenle iş görme.
ihtişam: şanlı, yüce görünüş, debdebe.
ihtivâ: içine alma, içinde bulundurma.
ihtiyat: tedbir.
ihtiyar: kendi arzûsuyla hareket edebilme, irâde, seçme, hür ve serbest olma.
ihtiyarsız: elinde olmadan.
ihvan: kardeşler; aynı tarîkatın mensupları.
îkan: yakîn, şüphesiz, kesin bilgi; derin bilgi.
ikāmet: oturulan, durulan yer.
ikrar: kabullendiğini ifâde etme, tasdik etme, evet deme.
iktibas: bir fikri veya bir metni bir yerden olduğu gibi alma, aktarma.
iktisap: kazanma, elde etme.
ilh... (ilâ âhirihi): sonuna kadar; vesâire, gibi.
ilham: Allah ehlinin kalbine gelen sezgi; gönüle doğan şey, gönüle doğma.
illâ: isbat edâtı, (ancak vardır); ancak, sâdece.
illet: hastalık, sebep.
ilme'l-yakîn: ilimle bilme; teorik bilgi.
ilticâ: sığınma.
imhâ: yok etme.
imtiyaz: başkalarından ayrı oluş, farklılık, seçilme, seçkinlik.
imtizaç: uyum sağlama, uyuşma.
inâyet: yardım.
inbisat: yayılma, genişleme, açılma; iç ferahlığı, iç genişliği.
incizap: cezbolma, çekilme.
infisal: ayrılma.
in'ikâs: aksetme, yansıma.
inşirah: ferahlık.
intihap: seçme, seçim, seçilme.
intikal: bir yerden bir yere geçme.
intisap: mensup olma, bağlanma; tarîkatta bir şeyhin terbiyesi halkasına dâhil olma, mürit olma.
intizar: bekleme.
inzar: uyarma.
iptidâ: başlangıç.

iptidâî: ilk ile, başlangıçla ilgili; ilk derecede; ham; ilkel.
iptilâ: alışkanlık, düşkünlük; bir belâya dûçar olma.
irâde, irâdet: dileme, isteme, emir, ferman, buyruk.
ircâ: geri döndürme, geri çevirme, aslına döndürme.
irşat: doğru yolu gösterme, doğruya sevk etme; Hak yolunu gösterme.
irtibat: bağlantı, bağ.
irtikâp: kötü bir iş işleme, yiyicilik, rüşvet.
irtihal: göçme, ölüm.
îsal: ulaştırma, eriştirme.
ismet: temizlik, iffet.
ism-i Celâl: Allah adı.
isr: iz, nişan; gidiş, gidilen yol.
istîap: kapasite; içine alma, içine sığma.
istîdat: kābiliyet.
istidlâl: bir delîle dayanarak netîce çıkarma, akıl yürütme.
istiğfar: Allah'tan günâhın bağışlanmasını isteme, "estağfirullah" deme.
istiğnâ: ihtiyaçsızlık, müstağnî olma, tok gözlülük.
istiğrak: gark olma; kendinden geçme.
istihâle: değişme, başkalaşma.
istihfaf: bir kimseyi küçümseme, hafife alma.
istihfam: soru.
istihzâ: alay etme, eğlenme.
istikāmet: doğruluk, doğruluğa yönelme, doğru yolda olma.
istikbal: gelecek zaman; birini karşılama.
istîlâ: yayılma, kaplama.
istimdat: yardım dileme, medet dileme.
istiskāl: yüz vermeme, hoş davranmama.
istisnâ: ayırma, ayrı tutma, bir şeyin dışında tutma.
iştiyak: şiddetle arzu etme, çok özleme.
îtibar: bir şeyin hakîkî değil, kararlaştırılan değeri; takdir; kabul etme, farzetme, kıymet biçme.
îtibârî: izâfî; relatif.
îtidal: ılımlılık, aşırı olmama, ölçülülük, dengeli oluş.
îtikat: inanış, inanç.
îtinâ: özen gösterme, çok dikkat etme.
îtiyat: alışkanlık.
ittihaz: öyle kabul etme, öyle alma; îtibar etme, sayma.
ittisal: birleşme, bitişme, kavuşma.
iyal: âile.
izâfî: göreceli, göreli, îtibârî, rölatif.
izdivaç: evlenme, birleşme, çiftleşme.
izhar: zuhûra çıkarma, açığa çıkarma, meydana çıkarma.

K

kâbus: karabasan, uykuda basan ağırlık.
kābil: kabul eden.
kabz: gönüle gelen sıkıntı, darlık.
kādir: güç, kuvvet, kudret sâhibi, her şeye kudreti yeten.
kadir bilmek: kıymetini bilmek.
Kahhar: kahredici, yok edici, kendisine karşı direnilmesi mümkün olmayan (Esmâ-i Hüsna'dan).
kāhir: Allah'ın kahredici ismi; Allah'ın azgınlara, haddi aşanlara zorlu ve ezici mukābelesi.
kāim: ayakta duran, var olan, birinin yerine geçen.
kalb-i selîm: kötülüklerden arınmış kalp.
kāl erbâbı: söz erbâbı, aslına eremediği mevzûda söz söyleyenler.
kalp: sahte.
kālû belâ: ezel meclisinde konuşulan söz, "evet, dediler" anlamın-

dadır.
kāmet: endam, boy; ayakta durma.
kâm-ı dil-i şeydâ: dîvâne gönlün emeli, isteği.
kâmil insan: Hakk'ı hakke'l-yakîn tanıyan, Hak'la Hak olmuş insan, Allah'ın yeryüzünde halîfe kıldığı insan.
kande: nereye, nerede.
kâr: iş.
kâşâne: saray gibi muhteşem yapı.
katre: damla, zerre.
K.A.V.: Kerrem'Allâhu vechehu: Allah onun vechini şereflendirsin.
kavl: söz.
kavs: kavis, yay; tasavvufta rûhun tekâmülü dâiresidir. (Bu süflî âleme gelinirken geçilen kavse "nüzul kavsi", süflî âlemden Allah'a vâsıl olurken geçilen kavse de "uruç kavsi" denir.)
kaziye: teorem, mesele, dâvâ, önerme.
kelâm ilmi: islâmî ilimlerden; Allah'ın varlığını ve birliğini naklî ve aklî delillerle tartışan ve ispatlayan ilim dalı.
kemâkân: olduğu gibi.
kemâl: olgunluk.
kerâmet: velîlerden zuhur eden, olağanüstü haller.
kerem: bir istek veya kazanılan hak dolayısıyla yapılan bağış, ihsan, cömertlik.
kerîm: kerem sâhibi, cezâlandırması mümkün iken affeden, cömertlik gösteren.
kerrûbiyan: dört büyük melek. (Cebrâil, Azrâil, Mikâil, İsrâfil.)
kesbetmek: kazanmak, çalışarak elde etmek.
kesif: yoğun.
kesret: çokluk.
ketûmiyet: ağzı sıkılık, sır saklayıcı olma.
kevn: oluş; kâinat.
kezâlik: bunun gibi, böylece.
kıdem: kadim olma; evveli, öncesi bulunmama; bir gurubun içinde daha eski olma.
kısas: şerîatta bir suça aynıyle cezâ verme.
kışır: kabuk.
kıssa: ibret alınacak hikâye.
kıyl ü kāl: dedikodu.
kibir: büyüklenme, kendini büyük görme.
kibriyâ: Allâh'ın yüceliği, büyüklüğü.
kilk: kalem.
kinâye: üstü örtülü söz, bir düşünceyi kapalı söyleme.
kisve: kıyâfet, elbise, üniforma.
Kuddus: en aziz ve mukaddes olan, her çeşit noksandan mukaddes ve münezzeh olan, (Esmâ-i Hüsnâ'dan).
kudüm: ayak basma.
kutbü'l-aktab: kutupların kutbu, en büyük kutup, Allah'ın kendisine tasarruf kudreti verdiği velî.
kuvve: fiil hâline gelmeyip tasavvur hâlinde olma, güç hâlinde olma; güç.
küfrân-ı nîmet: Allah'ın verdiği nîmetten gāfil olup onu görmeme, bilmeme ve inkâr etme.
küfüv: denk, benzer, eş.
kül: bütün.
külünk: büyük kazma.
kümun: gizli olma, gizlilik.
kün fe yekûn: "Ol, hemen olur."

L

lâ: nefy edâtı, yok.
lâ fâile illallah: Allah'tan başka fâil yoktur.
lafz: söz.
lâhut: ilâhî zat âlemi.
lâtif: hoş, ince, güzel.
Latif: kullarına yumuşaklık ve lutufla iyilik eden; gizliliklere nüfuz eden ve vâkıf olan; kesâfeti olmayan (Esmâ-i Hüs-nâ'dan).

lâübâlî: kayıtsız, saygısız, senli benli.
lebbeyk: "Buyurunuz, emir sizindir efendim" demek.
leim: kötü huylu kimse, alçak, kötü.
levh-i mahfuz: değişmez ilâhî takdirlerin yazılı olduğu levha.
levh-i muallak: kişinin fiillerine bağlı olarak Allah katında değişebilir takdirlerin yazılı olduğu levha.
levlâk: "sen olmasaydın".
levmetmek: kınamak, yermek, paylamak, ayıplamak.
libas: elbise.
likā: kavuşma, görme, yüz yüze gelme; yüz, çehre, cemal.
lüb: kabuğun altındaki öz.

M
mâdum: yok, mevcut olmayan.
mağbun: şaşkın, aldanan.
mâğfiret: affetme.
mağz: ilik, iç, öz.
mahbup: sevilen, sevgili.
mahdut: sınırlı.
mâh: ay.
mâhiyet: bir şeyin aslı, özü; hakîkat.
mahlûk: yaratık, yaratılmış.
mahmud: çok övülmüş, beğenilmiş.
mahrek: yörünge.
mahrem: haram; kendisine sır söylenilen, kendisiyle çok yakın ve samîmî olunan.
mâil: meyilli, yönelik.
mâ-i maîn: saf su, akar su.
maîşet: yaşama, geçinme, yaşamak ve geçinmek için gerekli olan şey.
makbul: beğenilen, hoş karşılanan.
maksut: kasdedilen, gāye, istenilen şey.
mâlâyâni: boş, lüzumsuz ve faydasız söz.
Mâlikî: ehl-i sünnet mezheplerinden biri.
mâlûmat: bilgiler.
mâmur: îmar görmüş, bakımlı, güzel.
mârifet: bilme, biliş; Allah'ı bilme, kalbî bilgi.
mâruf: bilinen.
mâruz: bir tesîrin altında bulunan, bir şeye uğramış olan, istenilmeyen bir şeyle karşılaşan.
mâsivâ: Allah'tan gayrı şeyler, ağyar, gayr.
mâsiyet: günah, isyan, itâatsizlik.
massetmek: emmek.
mâşuk: âşık olunan, sevilen; ilâhî aşka mazhar olanın âşık olduğu varlık, Allah.
matlûp: istenilen, taleb edilen.
mâzeret: özür.
mazhar: zuhur yeri, tecellî yeri; bir şeyin göründüğü, meydana çıktığı yer veya böyle bir kimse; bir çeşit def.
mazhariyet: nâil olma; bir yüceliğin bir kimseye tevcih edilmesi, verilmesi.
mecâlî: meclâlar, görünme yerleri, tecellî yerleri; aynalar.
mecaz: gerçek, hakîkî olmayan; kendi öz mânâsından başka mânâda kullanılan söz.
meclûp: celbedilmiş, çekilmiş, kapılmış, tutkun.
mecmû: toplanmış, cem' olunmuş, bir araya getirilmiş, toplam.
meczup: Allah'ın cezbesine kapılarak aşkı aklını yakmış kişi.
medfun: defnedilmiş, gömülmüş.
medyum: ruh çağırma seanslarında operatörün telkinlerine açık olan kimse.
meftun: fitneye uğramış, düşmüş; tutkun.
mehdî: hidâyete eren, doğruyu yanlıştan ayırabilen, doğru yolu tutan.
mekârim-i ahlâk: Ahlâk güzellik-

leri, ahlâk yücelikleri.
mekr: hîle, düzen, oyun, tuzak, aldatma.
melbus: giyilmiş, örtülü, saklı.
meleke: yetenek, kābiliyet.
melekût: ruhlar ve melekler âlemi.
menetmek: yasaklamak.
menbâ: kaynak.
menkıbe: tanınmış büyüklerin ibret alınacak hayat hikâyeleri.
menzil: yollardaki konak yeri.
merbut: bağlı, alâkalı, irtibatlı.
merbûtiyet: bağlılık, alâka.
mert: er, erkek, insan.
merdut: reddedilmiş.
merkat: mezar; uyuyacak yer.
mersiye: ağıt; birinin ölümü üzerine duyulan teessürü anlatmak için yazılan manzûme ve beste.
mertebe: derece, rütbe.
mesâbe: ölçü, derece, rütbe.
meskenet: miskinlik.
meşakkat: güçlük, zorluk, sıkıntı.
meşgale: iş, uğraşılan iş.
meşhut: görülmüş, şâhit olunmuş müşâhede edilmiş.
meşiyet: irâde.
meşk: temrin, alıştırma, egzersiz.
meşrep: huy, tabiat, yaradılış, mizaç.
metâ: mal, eşyâ.
mevcûdat: var olan şeyler, varlıklar.
mevhum: vehmedilen; aslı esâsı yokken var sayılan.
mevt: ölüm.
meyus: yeisli, kederli.
mezâhir: mazharlar, zuhur yerleri, tecellî yerleri.
mezbele: süprüntülük.
mezhep: tutulan yol, gidilen yol; mektep.
meziyet: üstünlük ifâde eden vasıf.
mihekk: ayar taşı.
mihnet: güçlük, zorluk, eziyet, sıkıntı, zahmet.
minnet: bir iyiliğe karşı borçluluk ve şükran duygusu.
mişkât: içine kandil, lamba vb. koymak için duvarda yapılan oyuk, hücre; ışık hazînesi, kaynağı.
mişkâtı sirâcı: onun ışık hazînesinin ışığı, ışık kaynağının kandili.
mîyar: ayraç, tartı, ölçü, kriter.
mîzan: ölçü, terâzi.
muâşaka: birbirini sevme, karşılıklı sevgi duyma.
muazzep: azap çeken, eziyet içinde olan.
mubassır: gözetici, bakıcı, bekleyici.
mûcip: îcap ettiren, gerektiren.
mûcit: îcat eden, vücûda getiren; yeni buluş yapan.
Mudil: dalâlete götürücü, saptırıcı (Esmâ-i Hüsna'dan).
muhabbet: sevgi.
muhâkeme: zihinde inceleme, akla vurma; düşünüp, inceleyip hüküm verme.
muhâtap: kendisine hitap edilen.
muhip: seven, sevgi besleyen; tarîkatta sülûke girmemiş fakat alâka ve muhabbet duyan.
Muhyî: hayat veren, dirilten (Esmâ-i Hüsnâ'dan).
Muiz: aziz edici, izzetlendirici (Esmâ-i Hüsnâ'dan).
mukābele: karşılama, karşılık verme, karşılık; karşılaştırma; karşı karşıya olma; âyîn-i şerif merâsimi.
mukadderat: alın yazısı, takdir.
mukaddesat: mukaddes şeyler, kutsal şeyler.
mukayyet: kayıtlı, bağlı, mutlak sûrette olmayıp bâzı şeylere bağlanmış olan; izâfî, îtibârî.
muktedir: iktidarlı, güçlü.
muktezâ: îcap eden, gereken, gerek.
murat: istenilen, istenilmiş, istek.

murâkabe: kendi kendini hesaba çekme, kontrol etme.
murahhas: temsilci.
mûtat: alışılmış.
mutrıp: çalgı çalan, şarkı, ilâhî ve âyin okuyan.
muttali: ittilâ kesbeden, bilen, vâkıf olan.
muttasıf: vasıflanmış, nitelenmiş.
muvakkat: geçici.
muvâzene: denge.
muztarip: acı çeken, ıztıraplı.
muzır: zararlı.
mübâyaa: alışveriş; bîatleşme; sözleşme; bir mürşide intisap etme.
mübârekest: mübârektir.
mübîn: beyan eden, açıklayan, doğruyu yanlıştan ayıran; açık, âşikâr.
mücâhede: ceht, gayret; Hak uğrunda maddî ve mânevî mücâdele etme, uğraşma.
mücâvir: komşu, civârında bulunan; memleketini terk ederek ömrünün kalan kısmını Haremeyn-i Şerîfeyn'de (Mekke'de Kâbe civârı ve Medîne'de Hz. Peygamber'in türbesinin civârı) geçiren kimse.
mücehhez: hazırlanmış, donatılmış.
mücrim: suçlu.
müdam: devamlı.
müdârâ: idâre etme, hoşlukla muâmele edip idâre etme.
müennes: dişi.
müfessir: tefsir eden, açıklayıp yorumlayan; Kur'ân-ı Kerîm'i tefsir eden.
müftü: dînî konularda hüküm veren.
mükellef: külfetle süslenmiş, mükemmel şekilde hazırlanmış olan; fıkıhta, âkıl bâliğ olup emir ve nehiylerde sorumlu olan kimse.
mükevvenat: kâinat, varlıklar.
mülâhaza: dikkatle bakma, iyice düşünme.
mülâzım: teğmen.
mültefit: iltifat eden.
mülûk: melikler, pâdişahlar.
mûmâileyh: sözü, bahsi geçen kimse, söz konusu edilen şahıs.
mümeyyiz: iyiyi kötüden ayırt eden; imtihanlarda gözcülük yapan.
münâcat: Allâh'a yalvarma.
münâfık: içi başka dışı başka olan.
münâsip: uygun.
münbasıt: genişleyen, yayılan, yayılmış.
münevver: nurlu, nurlanmış, aydınlanmış, aydın.
münezzeh: tenzih edilmiş, temiz, arı.
münfail: pasif.
münhal: boş.
münkalip: değişen, kalıptan kalıba giren.
münkeşif: keşfolunmuş, açılmış.
münir: parlak, nurlu, ışık veren.
Müntakım: intikam alıcı (Esmâ-i Hüsnâ'dan).
müptedî: yeni başlayan, bir şeyin henüz başlangıcında bulunan.
müptelâ: tutkun, iptilâya uğramış, yakalanmış.
mürebbî: terbiye edici.
mürekkep: iki veya daha çok şeyin karışmasından meydana gelen, birleşik.
mürit: isteyen, murat eden; bir mürşide bağlanan.
mürşit: irşat eden, doğru yolu gösteren kılavuz; müritlere yol gösterip mânen ve maddeten terbiye ederek gafletten uyandıran şeyh.
mürüvvet: insâniyet, iyilik severlik.
müsâmahat: müsâmaha, hoş görme.
müsâvî: eşit, denk.
müsemmâ: isimlendirilmiş, bir

isimle isimlendirilen.
müstağrak: gark olmuş, batmış.
müstakar: istikrar bulmuş, durulmuş, kararlılık kazanmış.
müstahzar: hazırlanmış (ilâç).
müstait: istîdatlı, kābiliyetli, yetenekli.
müstakim: doğru, düz.
müstehak: hak eden, lâyık olan.
müstesnâ: istisnâî, ayrıcalıklı, benzerlerinden üstün.
müşir: mareşal.
müşkül: zor.
müşkülât: güçlükler, zorluklar.
müşrik: dinde Allah'a ortak koşan.
müştak: iştiyaklı, özleyen, can atan.
müştehâ: arzu edilen, kendisine istek ve iştihâ duyulan, istenen.
müştemilât: eklentiler; bir şeye, bir binâya bağlı kısımlar.
mütâbaat: birine tâbi olma, uyma.
müteessir: bir şeyden tesir alan, bir şeyin tesîri altında kalan, üzgün, kederli.
mütefekkir: fikreden, düşünen.
mütehayyir: hayrette kalmış.
mütenâsip: uygun; nisbetli, oranlı.
müteselsil: birbiri ardınca, silsile hâlinde.
mütevekkil: tevekkül eden, kadere boyun eğen.
müvekkil: kendisine vekil tutan kimse.
müyesser: kolaylaştırılmış, kolay gelen.
müziç: îzaç eden, eziyet eden, sıkıntı veren, sıkan.
Müzil: zelil edici, zillete düşürücü, hor ve hakîr eyleyen (Esmâ-i Hüsnâ'dan).
müzmahil: dağılmış, yıkılmış, yok olmuş.
müzmin: eskimiş, uzun zamandan beri devam eden, kronik.

N

nasip: pay, hisse, Allah'ın verdiği kısmet.
nâdan: bilmez, kaba, terbiyesi kıt.
nâfia: bayındırlık.
nâfile: lüzumlu değilken yapılan iş; farzların dışındaki ibâdetler.
nâil olmak: erişmek.
nâip: temsilci; vekil.
nâka: dişi deve.
nakd-i ömr: hayat sermâyesi.
nakîbü'l-eşraf: Peygamber soyundan kimselerin işlerini görmek üzere hükümetçe tâyin edilen memur.
nakş: resim, süsleme, işleme.
nakzetmek: bozmak, çözmek, kırmak.
nâle: inleme, inleyiş.
nâmahrem: yabancı, mahrem olmayan, kendisine dinen nikâh düşmeyen.
nâmütenâhî: nihâyeti olmayan, belirsiz, sonsuz.
nâr: ateş.
nâs: insanlar, halk.
nasîhat: öğüt.
nâsuh: nasîhat eden, öğüt veren; temiz, hâlis.
nâsut: şehâdet âlemi, dünya, beşeriyet mertebesi.
nazar atfetmek: bakmak.
nazar etmek: bakmak, görmek.
nazargâh-ı ilâhî: Allah'ın baktığı yer, kalp.
nazariye: teori.
nazîr: benzer, eş.
nebâtî: bitkisel.
necat: kurtuluş.
necis: pis, murdar.
nedâmet: pişmanlık.
nedim: meclis arkadaşı, sohbet arkadaşı.
nefer: er, asker.
nefha: üfleme, soluk, nefes.
nefis: bir şeyin kendisi; insanın biyolojik ihtiyaçlarının kaynağı; ego.
nefs-i mutmainne: (Nefsin merte-

belerinden) îmânı itminâna (tatmîne) kavuşmuş, gönlü iman yönünden tatmin olmuş kimse.
nefyetmek: ortadan kaldırmak, yok etmek; olumsuz hâle getirmek; sürmek.
nehy: yasak.
neşat: neş'e, sevinç.
neş'eyâb: neş'e bulmuş, neş'eye gark olmuş.
nevâ: sadâ, âhenkli ses.
nevâfil: nâfileler, nâfile ibâdetler.
nezâret: bakmak, göz kulak olmak.
nidâ: seslenme, bağırma; ses.
nifak: ikiyüzlülük, arabozuculuk.
nihan: gizli.
nikap: peçe, örtü, perde.
nîmet: iyilik, lutuf, ihsan, azık, Allah'ın bahşettiği her türlü rızık.
nisâ: kadınlar.
niyaz: duâ, yalvarma, yakarma.
nukabâ: nakipler; bir tekkede şeyhin yardımcısı olan en eski dervişler veya dedeler.
nur: ışık, aydınlık, parlaklık.
nurânî: nûra âit, aydınlık.
nûr-ı aynım: gözümün nûru.
nusret: yardım.
nücebâ: tekkede kıdemli olan dervişler; gayp ricâlinden bir zümre; soyu sopu temiz, nesli pak kimseler.
nüfuz: içine işleme, tesîri olma, sözü geçme.

Ö

özr-hâhî: özür dileme.

P

pâ-nihâde: ayak basmış, vâsıl olmuş; doğmuş.
pâyan: son, nihâyet, hudut, kenar.
pâye: mertebe, rütbe, basamak.
pâyidar: devamlı, dâim, sürekli, sağlam.
pehlû: vücûdun iki yanı, yan.
penah: sığınılacak yer.
pertev: parlaklık, ışık, nur.
pinhan: gizli.
pîşdar: öncü.
pîşvâ: önder, reis, başkan.
pösteki: tüylü hayvan derisi.
pûyan: koşan, seğirten; dalan, batan.

R

râbıta: bağlantı, alâka.
râfızî: râfıza fırkasından olan; Hz. Ebu Bekir ile Hz. Ömer'in halîfeliğini kabul etmeyip bunlara dil uzatanlar.
rağbet: istekle karşılama, istek, arzu.
râhber: rehber.
Rahman: pek çok merhametli, rahmeti her şeyi kuşatmış olan, (Esmâ-i Hüsnâ'dan).
râmetmek: boyun eğdirmek, itâat ettirmek, emrine almak.
refâkat: arkadaşlık, berâberlik.
ref'etmek: kaldırmak; yükseltmek.
reh: yol.
rehber: yol gösteren.
resûl-i kibriyâ: ululuk sâhibi Hakk'ın resûlü, en büyük resûl, Hz. Muhammed.
re'sü'l-mâl: sermâye.
revâ: uygun, lâyık.
revan: yürüyen, akan, geçen, giden.
Rezzak: bütün mahlûkların rızkını veren; bol bol rızık veren (Esmâ-i Hüsnâ'dan).
rızâ: memnûniyetle kabullenme, hoşnutluk, râzı olma.
rızık: Allah'ın herkese bahşettiği nîmet.
rical: erkekler, ileri gelen zevat; erler, erenler.
ridâ: örtü.
rif'at: yükseklik.
risâlet: Peygamberlik, resûllük; kitap ve şerîat getiren peygamberlik.

riyâ: ikiyüzlülük, özü sözü ve içi dışı bir olmama.
riyâzat: nefsi terbiye etmek için perhizli yaşama.
riyâziyat: matematik, hesap ilmi.
rûhâniyet: rûhânîlik, rûhânî olma, rûha mensup olma, ruhtan ibâret kalmış olma.
rumuz: işâretler, semboller.
rûz: gün.
rücû: dönme, geri dönme.
rükn, rükün: esas, temel bölüm.
rü'yet: görme, görüş.

S

S.A: Sallallâhu aleyhi ve sellem: Allah ona salât ve selâm etsin.
saâdet: mutluluk, Allah indinde makbul olma, ebedî kurtuluşa ermiş olma.
sabr-ı anillah: Allah'a (kavuşmaya) sabır.
sadâkat: sâdık olma.
sadr: göğüs.
sâdık: doğru, içten bağlı.
saffet: temizlik, saflık, hâlislik.
sahâbe: Hz. Peygamber'in sohbetinde bulunanlar.
sâhip: bir şeyin mâliki, koruyucusu, arka çıkanı.
saîd: (şakî'nin zıddı) mutlu, ebedî kurtuluş ve saâdete ermiş olan, saâdetli, Allah indinde makbul olan.
sâkin: oturan, mukîm, sükûnet içinde olan.
salâh: düzelme, iyileşme, ıslah olma, iyilik; barış, rahatlık.
salât: namaz, duâ.
salât-ı dâime: devamlı namaz; her an Hakk'ın huzûrunda olma ve niyazda bulunma hâli.
sâlih: yararlı, elverişli, uygun, iyi.
sâlik: sülûk eden, yola giren; bir kâmil insanın terbiyesine giren.
samediyet: samed olma; hiçbir şeye ihtiyâcı olmama, bütün yaratıkların ihtiyaçlarını karşılama; kendinden üstünü olmama.
sâni': yapan, yapıcı, yaratıcı, san'atlı yaratan.
sarf ve nahiv: arapça dilbilgisi.
savmaa: ibâdethâne, özel tapınak; manastır.
savt: ses.
sa'y: çalışma, gayret.
sayha: çığlık, bağırma, nâra.
sedâ: ses.
sefâhat: zevk ve eğlenceye düşkünlük.
sehâ: cömertlik.
selbî: menfîlikle ilgili, olumsuzluk; negatif.
semâ': işitme; mevlevîlikte husûsî ayîn şekli.
semâhâne: semâ' edilen yer.
semâvat: semâlar, gökler.
semere: fayda, kâr, meyve, sonuç.
semme vechullah: âyet-i kerîmeden bir bölümdür: "....Allâh'ın yüzü oradadır" mânâsındadır.
sereyan: dağılma, yayılma, geçme, sirâyet.
sermedî: ebedî.
servet: zenginlik, varlık.
servet ü sâman: zenginlik ve maddî rahatlık.
seydî: efendim.
seyr ü sefer: gidiş ve yolculuk.
seyyiat: fenâlıklar, kötülükler, günahlar.
sıddık: pek doğru, sözünün eri; Hz. Ebû Bekir'in lâkabı.
sıhhî levâzımat: sağlık araçları.
sırât-ı müstakîm: doğru yol, Allah'ın rızâsına uygun yol.
sırr-ı kazâ: kaderin meydana gelişindeki sır, bilinmezlik; Allah tarafından takdir edilmiş şeylerin meydana çıkışındaki sır.
sidretü'l-müntehâ: beşerî ilmin son haddi; Arş'ın sağ yanında olduğuna inanılan bir ağaçtır ki ötesine hiçbir mahlûk geçemez.
sikke: altın veya gümüş para.
sîmâ: çehre, yüz.

sîm ü zer: gümüş ve altın.
sirâc: ışık, kandil, mum.
sirâyet: yayma, geçirme, yayılma, geçme.
sîret: bir kimsenin içi (hulku); öz, mânâ, mânevî yapı.
sirkat: hırsızlık.
sitem: çıkışma, eziyet.
sivâ: başkası, gayr, Allah'tan başkası mâsivâ.
softa: medrese talebesi; kaba sofu.
sudur: sâdır olma, meydana çıkma, olma.
sûfî: tasavvuf ehli, mutasavvıf.
sûiistîmal: kötüye kullanma.
sulb: döl, döş, zürriyet, sülâle.
sun': yapma, yaratma.
sûret: şekil, aslının görüntüsü, görünüş.
sûrî: sûrete âit, görünüşe âit, zâhirî.
sûz: yanma.
sûzan: yakan, yanan.
sûziş: yanış.
Sübbûh: pek çok tesbih edilen, her türlü noksan ve ayıptan münezzeh olan (Esmâ-i Hüsnâ'dan).
süflî: aşağı, bayağı, alçak.
sülûk: yola girme, yolda gitme; bir tarîkate girme; mânevî terbiye içinde olma.
Sübhan: her şeyden, noksan ve ayıptan münezzeh olan.
sürur: sevinç, memnunluk.
sütuh: satıhlar, yüzeyler, dam.

Ş

şâdîlik: sevinçli olma hâli, memnûniyet.
Şâfî: şifâ veren (Esmâ-i Hüsnâ'dan).
şah: pâdişah.
şakî: (saîd'in zıddı) bedbaht; Allah indinde makbul olmayan, ebedî kurtuluştan mahrum olan.
şakku'l-kamer: ayın ikiye bölünme mûcizesi.
şar: şehir.
şâyân-ı hayret: hayrete değer, şaşılacak.
şefâat: bir suçun bağışlanması için vâsıta olma.
şem': mum.
şems: güneş.
şerâre: kıvılcım.
şerh: açıklama.
şerik: ortak.
şevk: şiddetli arzu ve istek; neş'e ve coşkunluk.
şikâr: av.
şirk: Allâh'a ortak koşma.
şuâ: ışın.
şuhut: görme, müşâhede etme; görülme, bilinme, müşâhede edilme.
şûle: ışık, alev, parıltı.
şuûnat: şe'nler; işler, hâdiseler, tecellîler, fiiller.
şükran: iyilik bilme, teşekkür etme; şükür.

T

taaccüp: hayret etme.
taaffün: kokuşma, pis koku çıkarma.
taalluk: alâka, ilgi, ilişki, alâkası olma.
tâat: Allâh'ın emir ve nehiylerine uyma ve ibâdette bulunma, ibâdet.
taayyün: görünme, ortaya çıkma, vücut bulma.
tab': tabiat, yaratılış, yapı.
tâbi olmak: uymak, bağlanmak.
tâb-ı sîne: gönlün harâreti, ışığı, parlaklığı.
tâdîlât: değişiklik.
tafsil: uzun uzun anlatma, açıklama, detaylandırma.
tahakkuk: gerçekleşme, tahkik sûretiyle elde etme.
tahmid: hamdetme, elhamdülillah deme.
tahammül: yüklenme, dayanma, katlanma, yükü üstüne alma.
tahdit: sınırlama.

tahkik: gerçekleştirme; gerçeğini, hakîkatini araştırma; hakîkat ve aslına erme.
tahkir: hakāret, aşağılama.
takrir: söyleme, anlatma, anlatım.
taksîrat: kusurlar, hatâlar.
takvâ: Allah'tan korkup dince yasaklanan şeylerden kaçınma, sakınma.
talep: istek.
tâlim: öğretim, öğretme.
tâlîmat: genelge; bildirmeler, emirler.
tâlip: talep eden, isteyen; mürit.
tardetmek: uzaklaştırmak.
tarîk: yol.
tarîkat: yol; Allah'a ulaşmak için tutulan yol.
târiz: azarlama, sitem.
tasfiye: arıtma, temizleme.
tashih: düzeltme.
tatmin: doyum, insanın kalbine güven verme, içini rahatlatma,
tavaf: Kâbe'nin etrafında dönme, dolaşma.
tavsif: vasfetme, niteliklerini belirleme, niteleme.
tayy-i mekân: mekânın dürülmesi; kısa zamanda uzun mesâfeleri geçme.
tâzim: hürmet; ululama, saygı gösterme.
tâziye: baş sağlığı dileme.
teâmül: öteden beri yapılagelen.
tebdil: değişme, değiştirme.
teberrüken: mübârek sayarak; feyz ve bereketinden istifâde maksadıyla.
tebşir: müjde, müjdeleme.
tecellî: görünme, zâhir olma, zuhur; Allah'ın kudret ve sırrı eserinin kişilerde ve eşyâda görünmesi.
tecerrüt: soyutlanma; mücerret olma.
tecvit: Kur'ân-ı Kerîm'i usûlüne göre okuma ilmi.
tedâî: çağrışım.
teessüf: esef etme, üzülme.
teessür: kederli ve üzüntülü olma, üzülme, kederlenme.
tefâhur: öğünme, iftihar etme.
tefekkür: fikretme, düşünme.
tefrika: ayrılma, ayrılık, farklı olma; fark mertebesi.
tefrit: tersine aşırılık, ortalamanın çok altında kalma.
tefvîz: havâle etme; Allah'a havâle etme.
tegayyür: değişme, başkalaşma.
tehlil: (Lâ ilâhe illallah) sözünü söyleme, tekrar etme.
tekaddüm: öncelik; önce gelme, önce bulunma, öne geçme; daha eski ve kıdemli olma, önceliği olma.
tekâmül: gelişme, olgunlaşma,
tekdir: azar, azarlama, cezâ verme.
teksir: çoğaltma.
telhî-i hicr: ayrılık acısı.
te'lif: birleştirme, kaynaştırma, uzlaştırma.
temâşâ: seyir, bakıp seyretme; kâinâtın her yerinde Hakk'ın tecellîsini görme.
temâyül: meyletme, eğilim.
temâyüz: ayrılma, seçilme, farklılaşma.
temerküz: bir noktada toplanma.
temessül: bir şekil ve sûrete girme, benzeşme; özümleme.
temkin: ihtiyat, tedbir; istikāmet üzere karar kılma ve iyice yerleşme makāmı, huzur ve sükûn makāmı.
temînat: güven verme, emin kılma.
temyiz: iyiyi kötüden ayırma; ayrılma.
tenezzül: inme, alçalma, daha aşağı seviyeye inme.
tenzih: Allah'ın hiçbir eksikliğinin bulunmadığına ve yaratılmışlardan hiçbirine benzemediğine inanma ve ikrar etme.

terakkî: ilerleme, yükselme.
terâvet: güzellik, tâzelik.
terk-i havâtır: gönüle, hatıra gelen şeyleri terk etme.
tesbih: Allah'ı tenzih etme, "Sübhân Allah" sözünü tekrarlama.
teshir: tesir altına alma, büyüleme.
teskin: sükûnet bulma, sâkinleşme, yatıştırma, rahatlama.
teslîmiyet: boyun eğme, teslim olma, îtirazda bulunmama.
teşbih: benzetme.
teşne: çok istekli; susuz.
teşrih: anatomi.
teşyî: uğurlama.
teşvik: şevklendirme, gayrete getirme.
teveccüh: yönelme.
tevekkül: her hâl ü kârda Allah'a sığınma ve güvenme, Allah'ı vekil tâyin etme, Allah'a havâle etme.
tevfik: başarılı kılma, muvaffak kılma.
tevhîd-i ef'âl: fiillerin birlenmesi, bütün fiillerin Allah'tan olduğunu bilip görme.
tevhîd-i sıfât: sıfatların birlenmesi, bütün sıfatların kaynağının (hakîkatinin) Hak olduğunu görüp bilme.
tevil: başka mânâ verme; yorumlama; aslî mânâsını vermek için açıklama.
tevkif: tutuklama; durdurma.
tevzî-i mükâfat: mükâfat (ödül) dağıtımı.
tezâhür: zuhûra gelme, meydana çıkma.
tezkere: izin belgesi.
tezkiye: temizlenme, temizleme, arındırma.
tezvir: yalan, dolan, kovuculuk; ara bozma, ara bozuculuk.
tezyif: eğlenme, alay etme.
tıynet: yaratılış, mizaç, maya.
tîğ ü teber şâh-ı levent kalma: yoksul kalma, maddeten ve mânen herşeyini kaybetme.
toy: ziyâfet.
toylamak: ziyâfet vermek.
tövbe-i nasuh: çok hâlis olarak yapılmış, bozulmayacak tövbe.
tûde: yığın, küme.
tuğrâ-i garrâ: parlak tuğra.
tuğyan: azgınlık, sapıklık, âsîlik.
türâbest: toprak olmuştur.

U

ubûdiyet: kulluk.
uhdesinde bulunmak: sorumluluğu altında bulunmak.
ukde: düğüm.
uhrevî: âhirete âit.
ulemâ: âlimler; din bilginleri.
ulûhiyet: ilâhlık.
ulü'l-azim: büyüklük, azamet sâhibi; nübüvvet ve risâlet vazîfelerini büyük bir azim ve kuvvetle yerine getiren peygamberler için söylenir. Bunlar: Nûh, İbrâhim, Mûsâ, Îsâ ve Hz. Muhammed'dir.
ulvî: yüksek, yüce.
ulyâ: en üstün, en yüksek.
umman: büyük deniz, okyanus.
uzlet: tenhâda yaşama, bir kenara çekilme, yalnız yaşama.
uzuv: organ.

Ü

ülfet: yakınlık; alışma, kaynaşma.
ümmî: anasından doğduğu gibi olup, okuma yazma öğrenmemiş kimse.
ümmü'l-kitap: Kitab'ın anası, aslı; zat'tan ilk zuhur, ezel levhası, levh-i mahfuz.
ünsiyet: yakınlık, yakın olma, alışkanlık.

V

vaaz: câmide kürsüden cemâate yapılan nasîhat.
vahdet: birlik.

vâhit: tek, bir.
vâhidü'l-kahhar: bir ve kahhar olan
vâhidiyet âlemi: Allah'ın ilk tecellîsi, ilk zuhûru.
vahim: sonu tehlikeli, korkulu.
vahiy, vahy: Allah'ın peygamberlerine bildirmesi, hitap etmesi.
vâiz: vaaz eden.
vâki olmak: vukūa gelmek, meydana gelmek.
vâkıf: vukuf sâhibi, öğrenmiş, bilen.
vâlide: anne.
vârit: erişen, gelen, içe doğan; kulun kalbine gelen mânâ.
vasl: kavuşma.
vech: çehre, yüz.
vech ile: sûretle, münâsebetle, sebeple.
vecîbe: yapılması gereken şey, borç hükmünde olan vazîfe.
vehim: aslı olmayan ve hislere dayanan zayıf bilgi; kuruntu, vesvese, yersiz korku.
velet: çocuk.
vesîle: sebep.
vesvese: şüphe, tereddüt, kuruntu.
vird: devamlı söylenen duâ, söz; diline dolama.
visal: kavuşma.
vukūa gelmek: meydana gelmek.
vukuf: vâkıf olma, derinliğine bilme.
vuslat: kavuşma, vâsıl olma; tasavvufta Hakk'a kavuşma.
vücup: vâcip oluş, lüzumlu ve zarûrî olma.
vüsul: vâsıl olma, kavuşma erişme.

Y

yahşi: iyi, güzel.
yakîn: kat'î olarak şeksiz şüphesiz bilme, kesin bilgi.
yaman: çirkin, kötü.
yâran: dostlar.
yed-i kudret: kudret eli, Allah'ın eli.
yeis: ümitsizlik; üzülme, kederlenme.
Yezit: Muâviye'nin oğlu, Kerbelâ'da Hz. Hüseyin'in şehâdeti ile alâkası yüzünden kötülük yapanlara verilen sıfat.
yuhyî: ihyâ eder, hayat verir.
yümît: öldürür.

Z

zaaf: zayıflık, güçsüzlük, acz.
zâbit: subay.
zâhit: dînin şeklî yönüne fazla önem veren, ibâdet ve tâatte aşırı olan.
zâhid-i bîhûd: kendini, haddini bilmez zâhit.
zâhir: meydana çıkmış, görünen, zuhur eden.
zahîre: hubûbat, tahıl.
zâil olmak: yok olmak, zeval bulmak.
zarâfet: naziklik, incelik, güzellik.
zarûret: zarûrî oluş, mecbûriyet, zorunluluk.
zât: öz, bir şeyin kendisi, bir şeyi o şey yapan ve diğer şeylerden ayıran varlığı, mâhiyet.
zât-ı ahadiyet-i ayn: ahadiyetin kaynağı olan zat, Allah.
zât-ı ahadiyet-i cem': bütün çokluğu zâtında icmâlî olarak bulunduran ahadiyet mertebesi.
zât-ı âlî-kadr: kıymeti yüce kimse.
zâyi etmek: kaybetmek, yitirmek.
zâyî: yitik, kayıp.
zebercet: açık yeşil renkte kıymetli bir taş.
zebun: güçsüz, âciz.
zelîl: alçak, aşağılanmış.
zemm: yerme, kötüleme, ayıplama.
zeval: zâil olma, sona erme, son bulma.
zevce: nikâhlı kadın, eş.
zevc: nikâhlı erkek, eş, koca.
zıll u hayal: gölge ve hayal.
zındık: Allah'a ve Resûl'üne ve âhirete inanmayan, inançsız, dinsiz.

zîhayat: hayat sâhibi, canlı.
zikir: anma, hatırlama, Allah'ın isimlerini anarak mânen Hakk'a yönelme.
zîşan: şan, şöhret sâhibi.
ziyâde: fazla, çok fazla.
ziynet: süs.
zulmânî: karanlığa âit.
zulmet: karanlık.
zuhur: meydana çıkma, görünme, zâhir olma.
züht: dînin şeklî yönüne fazla önem verme, ibâdette aşırı olma.

ÂYET-İ KERÎMELER İNDEKSİ*

* Sûre adından sonraki rakam âyet numarasını, üç noktadan (...)sonraki rakam sayfa numarasını gösterir.

KİTAP İSİMLERİ İNDEKSİ

ŞAHIS İSİMLERİ İNDEKSİ

YER İSİMLERİ İNDEKSİ

TERİMLER, KAVRAMLAR VE KONULAR İNDEKSİ

M

O - Ö

ISBN 975-7663-63-8